వ్యాసుడు రచించిన, మహాభారతము లో మొత్తం ౧౮ ఉపపర్వాలు, ౮ అశ్వాసాలు కలవు. సంస్కృత భారతంలోని ఆదిపర్వంలో మొత్తం ౬,౬౮౪ శ్లోకాలు ఉంటే, శ్రీమదాంధ్ర మహాభారతంలోని ఆదిపర్వంలో మొత్తం పద్యాలు, గద్యాలు కలిపి ౨,౦౮౪ ఉన్నాయి.

మహాభారతంలోని పద్ధెనిమిది పర్వాలలో విషయక్రమణిక ఇలా ఉంది.

1. ఆదిపర్వము: పీఠిక, కురువంశం కథ, రాకుమారుల జననం, విద్యాభ్యాసం.
2. సభాపర్వము: కురుసభా రంగం, మయసభ, పాచికల ఆట, పాండవుల ఓటమి, రాజ్యభ్రష్టత.
3. వనపర్వము (లేక) అరణ్యపర్వము: అరణ్యంలో పాండవుల 12 సంవత్సరాల జీవనం.
4. విరాటపర్వము: విరాటరాజు కొలువులో ఒక సంవత్సరం పాండవుల అజ్ఞాతవాసం.
5. ఉద్యోగపర్వము: కౌరవ పాండవ సంగ్రామానికి సన్నాహాలు.
6. భీష్మపర్వము: భీష్ముని నాయకత్వంలో సాగిన యుద్ధం.
7. ద్రోణపర్వము: ద్రోణుని నాయకత్వంలో సాగిన యుద్ధం.
8. కర్ణపర్వము: కర్ణుని నాయకత్వంలో సాగిన యుద్ధం.
9. శల్యపర్వము: శల్యుడు సారథిగాను, అనంతరం నాయకునిగాను సాగిన యుద్ధం. దుర్యోధనుని మరణం.
10. సౌప్తికపర్వము: నిదురిస్తున్న ఉపపాండవులను అశ్వత్థామ వధించడం.
11. స్త్రీపర్వము: గాంధారి మొదలగు స్త్రీలు, మరణించినవారికై రోదించడం.
12. శాంతిపర్వము: యుధిష్ఠిరుని రాజ్యాభిషేకం. భీష్ముని ఉపదేశాలు.
13. అనుశాసనికపర్వము: భీష్ముని చివరి ఉపదేశాలు (అనుశాసనాలు)
14. అశ్వమేధపర్వము: యుధిష్ఠిరుని అశ్వమేధ యాగం.
15. ఆశ్రమవాసపర్వము: ధృతరాష్ట్రుడు, గాంధారి, కుంతి ప్రభృతులు చివరి రోజులు ఆశ్రమవాసులుగా గడపడం.
16. మౌసలపర్వము: యదువంశంలో ముసలం, అంతఃకలహాలు.
17. మహాప్రస్థానికపర్వము: పాండవుల స్వర్గ ప్రయాణం ఆరంభం.
18. స్వర్గారోహణపర్వము: పాండవులు స్వర్గాన్ని చేరడం.

వీటిలో మొదటి అయిదు పర్వాలను ఆదిపంచకము అనీ, తరువాతి ఆరు పర్వాలను యుద్ధషట్కము అనీ, ఆ తరువాతి ఏడు పర్వాలను శాంతిసప్తకము అనీ అంటారు. ఇవి కాక తరువాతి కథ అయిన శ్రీకృష్ణుని జీవితగాథను తెలుగు మహాభారతంలో భాగంగా కాక హరివంశపర్వము అనే ప్రత్యేక గ్రంథంగా పరిగణించారు. నన్నయ మొదలుపెట్టిన కథావిభాగాన్నే తిక్కన, ఎఱ్ఱన అనుసరించారు.

ఆదిపర్వం ఈ క్రింది సంస్కృత మంగళ శ్లోకంతో ప్రారంభం అవుతుంది. ఈ సంస్కృతశ్లోకం తెలుగు సాహిత్యానికే మంగళశ్లోకం అనవచ్చును.

శ్రీవాణీగిరిజాశ్చిరాయ దధతో వక్షోముఖాఙ్గేషు యే
లోకానాంస్థితి మావహన్త్యవిహతాంస్త్రీపుంసయోగోద్భవాం
తే వేదత్రయమూర్తయస్త్రిపురుషాస్సంపూజితా వస్సురై
ర్భూయాసుః పురుషోత్తమామ్బుజభవశ్రీకన్ధరాశ్శ్రేయసే.

ఆ తరువాత ఒక వచనం, తరువాత ఈ క్రింది ఉత్పలమాలతో ప్రారంభం అవుతుంది.

రాజకులైకభూషణుడు, రాజమనోహరు, డన్యరాజతే
జోజయశాలిశౌర్యుడు, విశుద్ధయశశ్శరదిందు చంద్రికా
రాజితసర్వలోకు, డపరాజితభూరిభుజాకృపాణధా
రాజలశాంతశాత్రవపరాగుడు రాజమహేంద్రుడున్నతిన్

ఈ ఆదిపర్వంలో నన్నయ తాను ఎందుకు ఈ మహాభారతాన్ని తెలుగు సేయుచున్నాడో, అందుకు ఎవరు తోడ్పడుతున్నారో వివరించాడు. అంతే కాకుండా మహాభారత ప్రశస్తిని, అందులో ఏయే విభాగాలలో ఏ కథాంశం ఉన్నదో కూడా వివరించాడు. ఇది తరువాతి కవులకు, పరిశోధకులకు ఎంతో మార్గదర్శకంగా ఉంది.

ఉపపర్వాలు

మహాభారతంలోని మొత్తం 100 ఉపపర్వాలలో 19 ఉపపర్వాలు ఆదిపర్వంలో ఉన్నాయి. కాని తెలుగు మహాభారతంలో ఉపపర్వాల నియమాన్ని పాటించలేదు.

సంస్కృత మూలంలో ఉన్న ఉపపర్వాలు

1. పౌష్యపర్వము
2. పౌలోమ పర్వము
3. ఆస్తిక పర్వము
4. ఆదివంశావతరణ పర్వము
5. సంభవ పర్వము
6. జాతుగృహ పర్వము
7. హిడింబవధ పర్వము
8. బకవధ పర్వము
9. చైత్రరధ పర్వము
10. స్వయంవర పర్వము
11. వైవాహిక పర్వము
12. విదురాగమ పర్వము
13. రాజ్యలాభ పర్వము
14. అర్జునవనవాస పర్వము
15. సుభద్రాహరణ పర్వము
16. హరణహరణ పర్వము
17. ఖాండవదహన పర్వము

ఆది పర్వము

ప్రథమాశ్వాసము

అవతారిక, మొదలగున్నవి, శమంతపంచకాక్షౌహిణీ సంఖ్యాకథనము, ఉదంకుడు కుండలాలు తెచ్చి గురుపత్నికిచ్చు కథ, సర్పయాగముకై ఉద్ధవుడు జనమేజయుడిని ప్రోత్సహించుట మొదలగునవి కలవు

అవతారిక

శౌనకుడు నైమిశారణ్యంలో సత్రయాగం చూస్తున్న సమయంలో అక్కడకు రోమహర్షుని కుమారుడైన ఉగ్రశ్రవసుడు అను సూతుడు వచ్చాడు. సూతుడు తనను తాను మునులకు పరిచయం చేసుకుని తాను పురాణకథలు చెప్పటంలో సిద్ధహస్తుడినని చెప్పాడు. అక్కడ ఉన్న మునులు పుణ్యకథను వినాలని కోరికను ఉగ్రశ్రవసువునకు తెలిపారు. ఉగ్రశ్రవసువు వారికి ఒక కథ చెప్పటం ప్రారంభించాడు. పూర్వం కృష్ణద్వైపాయనుడు అను మహర్షి ఒకటిగా ఉన్న వేదాలను ఋగ్వేదం, యజుర్వేదం,సామవేదం, అధర్వణవేదం అని నాలుగు భాగాలుగా విభజించాడు. తర్వాత బ్రహ్మదేవుని అనుమతి పొంది అష్టాదశ పురాణాలను, భాగవతకథ అను, ధర్మశాస్త్రాలను, రాజవంశచరిత్రలను, ఇతిహాసాలు మొదలైన రచనలు చేసాడు. ఈ మహాభాత గ్రంధాన్ని ధర్మజ్ఞులు ధ్రమశాస్త్రమని,ఆత్మ జ్ఞానులు వేదాంతమని, నీతి కోవిదులు నీతి శాత్రమని, కవులు మహాకావ్యమని, ఇతిహాసికులు ఇతిహాసమని, పౌరాణికులు పురాణమని లాక్షణికులు సర్వ లక్షణ గ్రంధమని అంటారు. ఈ మహాభారతాన్ని చెప్పుటకు దేవలోకంలో నారదుని, పితృలోకంలో దేవలుడిని, గరుడ, గంధర్వ, యక్ష, రాక్షస లోకాలలో చెప్పుటకు శుకమహర్షిని, మనుష్యలోకంలో వైశంపాయుని నియమించాడు. జనమేజయునికి వైశంపాయుడు చెప్తుండగా నేను విని అది మీకు చెప్తున్నాను

శమంతక పంచకము

శౌనకాది మునులు ఉగ్రశ్రవసువునితో " అయ్యా మాకు శమంతక పంచకం గురించి వివరించండి. మహాభారత కథకు మూలమేమిటో వివరించండి భీష్మాది కురువీరుల గురించి సవిస్తరంగా వినాలని ఉంది " అన్నారు. కృతయుగాంతంలో దేవదానవ యుద్ధం జరిగినది. త్రేతాయుగాంతంలో రామరావణ యుద్ధం

జరిగినది. ద్వారపరయుగాంతంలో పాడవులకు కౌరవులకు యుద్ధం జరిగింది. త్రేతాయుగ ద్వారపరయుగ సంధిలో జమదగ్ని కుమారుడు పరశురామునికి క్షత్రియుల పట్ల ఏర్పడిన వైరం కారణంగా ఇరవై ఒక్కసార్లు భూప్రదక్షిణ చేసి క్షత్రియులను చంపి ఆ రక్తంతో ఐదు మడుగులు ఏర్పరిచాడు. వాట్నిశమంతక పంచకం అంటారు. ఆ శమంతక పంచకంలో పాండావులు కౌరవులు యుద్ధం చేసారు కనుక అది ఇప్పుడు కురుక్షేత్రం అయింది.

అర్జునుని మునిమనుమడైన జనమేజయుడు యజ్ఞం చేస్తున్న ప్రదేశంలో సరమ అనే దేవశునకం కొడుకు ఆడుకుంటూ ఉండగా జనమేజయుని తమ్ములు శ్రుతసేనుడు, భీమసేనుడు, ఉగ్రసేనుడును వారు వచ్చి సారమేయుడిని కొట్టారు. సారమేయుడు ఏడుస్తూ తల్లికి చెప్పాడు. సరమ జనమేజయునితో " నీ తమ్ములు నా కుమారుని అకారణంగా కొట్టారు ఇది అధర్మం. ఇలాంటి పనులు చేసే వారికి ఆపదలు వస్తుంటాయి. జనమేజయుడు దేవశునకం అయిన సరమ పలుకులు విని శాంతి కర్మలు చేయింటానికి సంకలించాడు. అందుకు శోమశ్రవుడు అనే మహామునిని పురోహితునిగా నియమించుకున్నాడు.

ఉదంకోపాఖ్యానము

ఉదంకుడు అను మునికుమారుడు గురుకులంలో విద్యను అభ్యసించాడు. అణిమాది అష్టసిద్ధులు సాంధించాడు. గురుదక్షిణగా గురుపత్ని పౌష్యుని భార్య కుండలాలను కోరింది. ఉదంకుడు అందుకు అంగీకరించి పౌష్య మహారాజు వద్దకు వెళ్ళాడు. ఉదంకుడు కోరికను మహారాజు మన్నించాడు. మహారాజు భార్య వద్దకు వెళ్ళి మహారాజు చెప్పినట్లు చెప్పి కుండలాలను తీసుకొమ్మని చెప్పాడు. మహారాజు భార్య పౌష్యాదేవి " మునికుమారా ఈ కుండలాల కొరకు తక్షకుడు ప్రయత్నిస్తున్నాడు కనుక జాగ్రత్త " అని చెప్పింది. రాజదంతతుల కోరిక మేరకు ఉదంకుడు పౌష్యుని ఇంటిలో భోజనం చేస్తుండగా అన్నంలో ఒక వెంట్రుక వచ్చింది. అందుకు ఉదంకుడు కోపించి చూడకుండా భోజనం పెట్టినందుకు గుడ్డి వాడివి కమ్మని శపించాడు. పౌష్యుడు కోపించి ఇంత చిన్న దోషానికి అంత పెద్ద శిక్షా. నేను నీకు ప్రతి శాపం ఇస్తున్నాను. నీవు సంతాన హీనుడవు కమ్ము" అన్నాడు. ఉదంకుడు శాపాన్ని ఉపసంహరించమని కోరగా పౌష్యుడు " మనసు నవనీతం మాట వజ్రాయుధం ఇది బ్రాహ్మణ స్వభావం. క్షత్రియులకు ఇవి రెండు విపరీతములే కనుక నా శాపం ఉపసంహరించ లేను నీవు కావాలంటే ఉపసంహరించు " అన్నాడు. అలాగే అని చెప్పి ఉదకుండు సకాలంలో గురుపత్నికి కుండలాలను అందచేయాలని బయలుదేరాడు. మార్గమధ్యంలో ఉదకుండు స్నానం చేస్తున్న సమయంలో తక్షకుడు గట్టున ఉన్న కుండలాలను అపహరించి నాగలోకానికి వెళ్ళాడు. అతనిని వెన్నంటి వెళ్ళిన ఉదంకుడు నాగప్రముఖులకు నమస్కరించి భక్తితో స్తుతించాడు. ఒక మహాపురుషుడు గుర్రం ఎక్కి అతని వద్దకు వచ్చి " ఉదంకా నీ భక్తికి మెచ్చాను. ఏమి కావాలో కోరుకో " అన్నాడు. ఉదంకుడు "ఈ నాగలోకం నాకు వశం కావాలి " అని కోరాడు. అలాగే అని వరమిచ్చి గుర్రం చెవిలో ఊదమన్నాడు. వెంటనే ఆ గుర్రం చెవి నుండి భయంకర అగ్ని జ్వాలలు వచ్చాయి. తక్షకుడు భయపడి కుండలాలను ఉదంకుడికి ఇచ్చాడు. ఉదంకుడు వాటిని గురుపత్నికి సమర్పించాడు. అనుకున్న కార్యం నెరవేరినా ఉదంకునికి తక్షకునిపై ప్రతీకారాగ్ని తీరలేదు. అందు కొరకు అతడు జనమేజయుని వద్దకు వెళ్ళాడు. ఉదంకుడు జనమేజయునితో తక్షకుడు తనకు చేసిన అపకారం గురించి చెప్పాడు. " అంతేకాదు శృంగి శాపాన్ని మిషగా తీసుకుని మీ తండ్రైన పరీక్షిత్తు మహారాజును అతి క్రూరంగా చంపాడు. కనుక మీరు సత్రయాగం చేసి నాగకలాన్ని సమూలంగా నాశనం చేయండి " అన్నాడు.

భృగువు

శౌనకాది మహామునులు " అసలు నాగకులమంతా మంటలలో పడి మరణించటానికి కారణం ఏమిటి? " అని ఉగ్రశ్రవసువుని అడిగారు. " పూర్వం పాములందరికి తల్లి అయిన కద్రువ తన కుమారులకు సర్పయాగంలో పడి నశించమని శాపం ఇచ్చింది. కానీ ఆశ్తీకుడు అనే మహాముని ఆ యాగాన్ని ఆపి నాగజాతిని రక్షించాడు " అని ఆ కధను సవిస్తరంగా చెప్పసాగాడు. భృగువు అనే మహాముని భార్య పులోమ. ఆమె నిండు గర్భవతిగా ఉన్న సమయంలో భృగువు స్నానానికి వెళుతూ హోమాగ్ని సిద్ధం చేయమన్నాడు. అప్పుడు పులోముడు అనే రాక్షసుడు పులోమను చూసి మోహించాడు. అగ్నిదేవునితో ఆమె ఎవరని అడిగారు. అగ్ని చెపితే భృగువుకు కోపం వస్తుందని సందిగ్ధంలో పడినా అసత్య దోషానికి భయపడి ఆమె భృగువు భార్య అని నిజం చెప్పాడు. పులోమకు వివాహం కాకమునుపు ఆమెను పులోముడు చేసుకోవాలని అనుకున్నాడు. కానీ ఆమెను భృగువు వివాహం చేసుకున్నాడు. నిజం తెలిసిన రాక్షసుడు పంది రూపంలో పులోమను ఎత్తుకుని వెళ్ళాడు. మార్గ మధ్యంలో ఆమె చ్యవనుని ప్రసవించింది. చ్యవనుని తేజోశక్తికి రాక్షసుడు దగ్ధం అయ్యాడు. తరవాత కుమారునితో భర్త దగ్గరకు చేరిన పులోమ జరిగినది భర్తకు చెప్పింది. పులోమ ఎవరన్నది భార్య ద్వారా తెలుసుకున్న భృగువు కోపించి నీవు సర్వభక్షకుడివి కమ్మని అగ్నిదేవుని శపించాడు. అసత్య దోషానికి భయపడి నిజం చెప్పిన తనకు వచ్చిన శాపానికి కలత చెంది అగ్నిదేవుడు సర్వభక్షకుడైన తాను పితృకార్యానికి, దేవకార్యానికి పనికి రానని తన జ్వాలలను ఉపసంహరించాడు. లోకంలో అగ్ని కార్యాలు ఆగి పోయాయి. బ్రహ్మదేవుడు అగ్నిదేవుని అనునయించి " అగ్నిదేవా సర్వభక్షకుడివి అయినా నీవు సర్వకార్యాలలో ప్రధముడివి. నీవు ఎప్పటికీ పవిత్రుడవే కనుక నీ తేజమును తిరిగి ప్రజ్వలింప చేయుము " అని అర్ధించాడు. అందుకు అగ్నిదేవుడు సమ్మతించాడు.

రురుడు ప్రమద్వరల వృత్తాంతం

చ్యవనునికి శర్యాతి కుమార్తెను కన్యకు వివాహమైంది. వారికి ప్రమతి అనే కుమారుడు ఉన్నాడు. ప్రమతికి ఘృతాచి అనే అప్సరసకు పుట్టిన కుమారుడు రురుడు. రురుడు స్థూలకేశుడు అనే ముని ఆశ్రమంలో పెరుగుతున్న ప్రమద్వరను వివాహం చేసుకోవాలని అనుకున్నాడు. ఒక రోజు ప్రద్వరను పాము కరచి ఆ కాటుకు ఆమె మరణించింది. రురుడు శోకిస్తూ ప్రద్వరను బ్రతికించమని దేవతలను ప్రార్ధించాడు. అప్పడు ఆకాశవాణి " ప్రమద్వరకు ఆయుస్సు తీరింది

అయినా నీ ఆయుష్షులో సగం ఇస్తే ఆమె బ్రతుకుతుంది " అని పలికింది. రురుడు అందుకు అంగీకరించి తన ఆయుర్ధాయంలో సగం ఇచ్చి ఆమెను బ్రతికించి వివాహం చేసుకున్నాడు. కానీ రురుడికి పాముల మీద కోపం పోలేదు. కర్రతో కనిపించిన పాములను చంపడం మొదలు పెట్టాడు. డుండుభం అనే పాముని చంపబోతుండగా ఆ పాము ఒక మునిగా మారాడు. రురుడు అతడు పాముగా ఉండటానికి కారణమేమని అడిగాడు. అందుకు ఆముని "నా పేరు సహస్ర పాదుడు ఒక రోజు నా సహచరుడు ఖగముడి మీద పరిహాసంగా చచ్చిన పాముని వేసాను అతడు నాపై కోపించి విషం లేని పాముగా పడి ఉండమని శపించాడు. నా ప్రార్ధన మన్నించి రురుడు అనే మునికుమారుని చూడగానే శాపవిముక్తి కలుగుతుందని చెప్పాడు. అయ్యా మీరు బ్రాహ్మణులు. దయాగుణం కలవారు. పూర్వం నీ తండ్రి శిష్యుడైన ఆస్తీకుడు కద్రువ శాపకారణంగా సర్పయాగంలో ఆహుతి అవుతున్న పాములను కాపాడాడు. నీవు కూడా పాములను చంపడం ఆపు " అన్నాడు. రురుడు పాములను చంపడం ఆపివేసాడు. ఈ కధను వింటున్న మునులు "తల్లి కొడుకులకు శాపం ఇవ్వడం ఏమిటి. మాకు సవిస్తరంగా చెప్పండి " అని కోరారు.

ద్వితీయాశ్వాసము

నందు, గరుడుని కథ, దేవదానవులు సముద్రము మదించి అమృతము సాధించుట, దేవదానవ యుద్ధం, వినతా దాస్యం, నాగులశాపం, గరుడుని జననం, వినతా దాస్యవిముక్తి, పరీక్షిత్తు మహారాజు శాపం, సర్పయాగ విశేషాలు వర్ణించబడ్డాయి.

ద్వితీయాంవాసం లోని ప్రధానాంశాలు; -

నాగులకు శాపము

కశ్యప ప్రజాపతి భార్యలైన వినతా కద్రువ లు తమకు సంతానం కావాలని భర్తను కోరురు. కశ్యపుడు వారిని " మీకు ఎలాంటి పుత్రులు కావాలి " అని అడుగాడు. కద్రువ తనకు ప్రకాశవంతమైన దేహాలు కలిగిన పుత్రులు వెయ్యి మంది కావాలని కోరింది. వినత తనకు వారి కంటే బలవంతులైన ఇద్దరు పుత్రులు కావాలని కోరింది. పుత్రుల కొరకు కశ్యపుడు పుత్రకామేష్టియాగం చేసాడు. యాగఫలితంగా కద్రువ కు వెయ్యి అండాలు వినత కు రెండు అండాలు కలిగాయి. ముందుగా కద్రువ అండాలు పక్వం చెంది వెయ్యి మంది నాగకుమారులు జనించాయి. అందుకు వినత ఉక్రోషపడి తన అండాలలో ఒకదానిని బలవంతంగా చిదమింది. దాని నుండి సగము దేహంతో జన్మించిన అనూరుడు " ఎందుకు అమ్మా తొందరపడి అండాన్ని చిదిమావు. నీ వలన నేను సగం దేహంతో పుట్టాను. ఈ దేహం కలిగినందుకు కారణమైన నీవు నీ సవతికి దాసివి అగుదువుగాక " అని శపించాడు. ఆ తరవాత తాను సూర్యునికి సారధిగా వెళ్ళాడు. అనూరుడు వెళుతూ తన తల్లితో " అమ్మా రెండవ అండాన్ని జాగ్రత్తగా కాపాడు. దాని నుండి పుట్టేవాడు మహా బలసంపన్నుడు. అతడి వలన నీకు దాస్య విముక్తి కాగలదు " అని చెప్పి వెళ్ళాడు.

క్షీరసాగర మధనం

ఇలా ఉండగా దేవదానవులు వాసుకిని కవ్వపు త్రాడుగా చేసి మంధర పర్వతాన్ని కవ్వంగా చేసి పాల సముద్రాన్ని మధించడం మొదలు పెట్టారు. ముందుగా పుట్టిన భయంకరమైన హాలాహలం శంకరుడు గ్రహించి లోకాలను రక్షించాడు. ఆతరవాత పుట్టిన ఉచ్చైశ్వం, ఐరావతం ఇంద్రుడు స్వీకరించాడు. కౌస్థుభ మణిని, లక్ష్మీ దేవిని విష్ణుమూర్తి స్వీకరించాడు. ఆ తరవాత కల్పవృక్షం, కామధేనువు, అప్సరకాంతలు, సుర మొదలైనవి లభించాయి. చివరగా ధన్వంతరి అమృతకలశంతో అవతరించాడు. అమృతకలశాన్ని రాక్షసులు లాక్కుని వెళ్ళారు. అమృతం కోసం దేవదానవులు కలహించారు. విష్ణుమూర్తి మోహిని అవతారంలో రాక్షసులను వంచించి అమృతాన్ని గ్రహించి అమృతాన్ని దేవతలకు మాత్రం పంచసాగాడు. ఇది గ్రహించిన రాహువు, కేతువు దేవతల వేషంలో అమృతం సేవించారు. సూర్య చంద్రులు ఇది గ్రహించి విష్ణుమూర్తికి చెప్పారు. విష్ణుమూర్తి వారి శిరస్సును చక్రాయుధంతో ఖండించాడు. అప్పటికే గొంతు వరకూ దిగిన అమృతం వలన వారి శిరస్సులు చిరాయువు అయ్యాయి మిగిలిన శరీరం పడిపోయింది. అది మొదలు వారు సూర్యచంద్రుపై వైరం పెంచుకున్నారు. వంచించబడినట్లు గ్రహించిన రాక్షసులు బలి చక్రవర్తితో ఆలోచించి దేవతలతో యుద్ధం చేసారు. యుద్ధంలో ఓడిపోయి సముద్రంలోకి పారిపోయారు. దేవతలు మంధర పర్వతాన్ని స్వస్థలంలో ఉంచి స్వర్గలోకం చేరారు.

వినతా కద్రువల పందెం

ఇంద్రుని ఉచ్ఛైశ్వం సముద్రతీరంలో తిరగటం చూసిన కద్రువ వినతతో అంతటి తెల్లని అశ్వం తోక మాత్రం నల్లగా ఉందని చెప్పింది. అందుకు వినత తోక కూడా తెల్లగా ఉంది కదా అని చెప్పింది. దీనితో సవతులకు పంతం పెరిగి పందెం కాచారు. ఆ పందెప్రకారం గెలిచిన వారు ఓడిన వారికి దాస్యం చేయాలని ఒప్పందం కుదుర్చుకున్నారు. వినత అప్పుడే కావాలంటే దగ్గరకి వెళ్ళి చూద్దామని చెప్పింది. కద్రువ వినతను వారించి మరునాడు చూద్దామని ఇంటికి వెళ్ళింది. ఇంటికి వెళ్ళిన కద్రువ తన కుమారులను పిలిచి ఆ గుర్రం తోక నల్లగా మార్చి తల్లిని దాస్య బాధ నుండి కాపాడమని అడుగింది. అది అధర్మమని చేయలేమని నిరాకరించిన కుమారులను జనమేజయుని సర్పయాగంలో పడి మరణించమని శాపం ఇచ్చింది. ఇది చూసి భయపడిన కర్కోటకుడు అశ్వం తోకకు చుట్టుకున్నందువలన తోక నల్లగా ఉందని భ్రమపడిన వినత కద్రువ కు దాస్యం చేయటం మొదలుపెట్టింది.

వినత దాస్యవిమిక్తి

తరవాత వినత రెండవ అండం నుండి అతి బలవంతుడైన గరుత్మంతుడు జన్మించాడు. గరుత్మంతుడు తల్లితో చేరి దాస్యం అనుభవిస్తున్నాడు. ఒకరోజు

కద్రువ గరుడా ! నీ తల్లి నాకు దాసి నీవు దాసీ పుత్రుడవు. కనుక నీవు రోజూ నీ సోదరులైన నాగులను రెక్కలమీద విహారానికి వెళ్ళు " అన్నది. ఒకరోజు గరుత్మంతుడు నాగులను రెక్కలమీద ఎక్కించుకుని సూర్యమండల సమీపానికి వెళ్ళాడు. వేడికి తట్టుకోలేని నాగులు సొమ్మసిల్లి పడిపోయాయి. కద్రువ ఇంద్రుని ప్రార్ధించి వర్షం కురిపించి పుత్రులను సేద తీర్చింది. పుత్రుల అవస్థకు కారణమైన గరుత్మంతుని తీవ్రంగా దూషించింది. అది సహించలేని గరుత్మంతుడు తమ దాస్యానికి కారణం ఏమిటని వినతను అడిగి తెలుసుకున్నాడు. తల్లి దాస్యాన్ని తాను తీర్చగలనని తెలుసుకున్నాడు. గరుత్మంతుడు తమ దాస్య విముక్తి చేయడానికి ఏమి కావాలని కద్రువను అడిగాడు. ఆమె తన కుమారులకు అమృతం తెచ్చి ఇస్తే దాస్య విముక్తులు కాగలరని చెప్పింది. గరుత్మంతుడు అమృతం తీసుకు రావడానికి బయలు దేరాడు. మార్గమధ్యంలో తనకు తీవ్రంగా ఆకలి అయింది. ఆకలి తీర్చమని తండ్రిని అడిగాడు. కశ్యపుడు " కుమారా విభావసుడు సుప్రీతకుడు అనే అన్నదమ్ము ఉన్నారు. తమ్ముడు ఆస్తిలో భాగం అడిగినందుకు కోపించి అతడి ఏనుగువు కమ్ము అని విభావసుడు శపించాడు. తమ్ముడు కోపించి అన్నను తాబేలువు కమ్ము అని ప్రతి శాపం ఇచ్చాడు. అప్పుడు వారిరువురు మూడు యోజనములు పొడవు పది యోజనము వెడల్పు గల తాబేలు గానూ, ఆరు యోజనముల పొడవు పన్నెండు యోజనముల వెడల్పు కలిగిన ఏనుగుగానూ మారి పోయారు. కానీ ఇప్పటికీ కలహించుకుంటూ ఉన్నారు. నీవు వారిరువురిని పట్టి తిని ఆకలి తీర్చుకో ". గరుడుడు సంతోషించి విభావసుడు అనే ఏనుగుని సుప్రతీకుడు అనే తాబేలును తీసుకుని రోహణుడు అనే వృక్షపు కొమ్మ మీద కూర్చున్నాడు. ఆ బరువుకు ఆ కొమ్మ విరిగింది. ఆ వృక్షపు శాఖలో తపసు చేసుకుంటున్న మునులను చూసాడు. వారు క్రింద పడతారని భావించి ఆ కొమ్మను పట్టుకుని తండ్రి దగ్గరకు వెళ్ళి ఏమి చేయాలి అని అడిగాడు. కశ్యపుడు మునులను చూసి హిమాలయాలకు వెళ్ళి తపసు చేసుకొమ్మని ప్రార్ధించాడు. మునులు అంగీకరించి కొమ్మను విడిచి వెళ్ళారు. గరుత్మంతుడు ఆహారాన్ని భుజించి దేవలోకానికి చేరాడు. దేవలోకానికి చేరిన గరుత్మంతుడు అమృత రక్షకులను ఓడించి అమృతాన్ని తీసుకు వెళుతున్నాడు. అప్పుడు విష్ణుమూర్తి గరుడుని వద్దకు వచ్చి " నీ సాహసానికి మెచ్చాను వరం ఏమి కావాలి " అని అడిగాడు. అందుకు గరుత్మంతుడు " దేవా సేవించకుండానే చిరంజీవిగా ఉండాలి, విష్ణుమూర్తికి వాహనం కావాలి " అని కోరుకున్నాడు. ఇంతలో ఇంద్రుడు గరుత్మంతునపై వజ్రాయుధాన్ని వేసాడు. తనపై వేసిన వ్జ్రాయుధాన్ని గౌరవించి ఒక ఈకను మాత్రం తుంచమని చెప్పాడు. ఇంద్రుడు గరుడుని బలానికి అచ్చెరువు చెంది అతనితో మైత్రి చేసుకున్నాడు. గరుడా క్రూరులైన నాగులకు అమృతాన్నిచ్చి లోకాలకు కీడు చేయవద్దని వేడుకొన్నాడు. అందుకు సమ్మతించిన గరుత్మంతుడు " నేను అమృతాన్నిచ్చి నా తల్లితో సహా దాస్య విముక్తులము అవుతాము. ఇంద్రా నీవు వారు అమృతం సేవించే లోపు తిరిగి తీసుకొని వెళ్ళు " అని చెప్పాడు. అలాగే చేసి తల్లిని దాస్యవిముక్త చేసి తన రెక్కలపై పెట్టుకొని తీసుకు వెళ్ళాడు. అమృతం త్రాగే ముందు నాగులు శుచి అగుటకు నదిలో స్నానమాచరించే సమయంలో ఇంద్రుడు అమృతాన్ని తీసుకు వెళ్ళాడు. నిరాశ పడిన నాగులు అమృతం ఉంచిన దర్భలు నాకాయి. ఆ కారణంగా వాటి నాలుకలు రెండుగా చీలి పోయాయి. ఆనాటి నుండి నాగులు ద్విజిహ్వులు అయ్యారు. అమృతం పెట్టిన కారణంగా దర్భలు పవిత్రం అయ్యాయి. ఇదంతా చూసిన ఆదిశేషుడు తల్లి మీద తమ్ముల మీద అసహ్యపడి వారిని విడిచి వెళ్ళి బ్రహ్మను గురించి తపస్సు చేసాడు. అతని సత్యసంధతకు ధర్మనిష్టకు మెచ్చిన బ్రహ్మదేవుడు భూభారాన్ని మోసే భారాన్ని ఆదిసేషునకు అప్పగించాడు.

నాగులను రక్షించే ప్రయత్నం

ఆది శేషువు వెళ్ళగానే కద్రువ కుమారులకు సర్పయాగం భయం పట్టుకుంది. అందు వలన కలత చెందిన వాసుకి నాగులను పిలిచి తనకు పాలసముద్ర మధనంలో సహాయపడిన కారణంగా దేవతలందరూ బ్రహ్మతో చెప్పి నాకు చిరంజీవత్వం లభించేలా చేసారు. మిగిలిన నాగులను రక్షించే ప్రయత్నం చేయాలని చెప్పాడు. అది విని ఏలా పుత్రుడు అనే పాము " అమ్మ శాపం ఇచ్చే సమయంలో నేను అమ్మ ఒడిలో పడుకుని దేవతల మాటలు విన్నాను. దేవతలంతా " బ్రహ్మదేవా ఏ మాత్రం దయ లేకుండా కద్రువ కుమారులకు శాపం ఇచ్చింది. దీనికి విమోచన లేదా " అన్నారు. బ్రహ్మదేవుడు దేవతలతో " పాములు లోకానికి హాని చేస్తాయి కనుక ఈ శాపం మంచిదే. అయినా మంచి సర్పాలను రక్షించే ప్రయత్నం జరత్కారుడు జరత్కారువు దంపతులకు పుట్టిన ఆస్తీకుడు చేస్తాడు " అని దేవతలు చెప్పగా విన్నాను. ఆ తరవాత వాసుకి తన సోదరి జరత్కారువుని వివాహమాడటానికి జరత్కారుని కోసం ఎదురు చూస్తున్నాడు. జరత్కారువు ఒక ముని. అతడు వివాహం చేసుకోకుండా బ్రహ్మచర్యవ్రతాన్ని పాటిస్తున్నాడు. ఒక రోజు ఒక మడుగు సమీపంలో ఎలుకలు కొకగా మిగిలిన రెల్లు దుబ్బులను చూసాడు. వాటిని ఆధారం చేసుకుని వేలాడుతున్న ఋషులను చూసి " మహాత్ములారా ఇలా తలకిందులుగా ఎందుకు వేలాడుతున్నారు. ఇదేమి తపస్సు " అని అడిగాడు. అందుకు వారు " మా వంశంలో పుట్టిన జరత్కారువు అనే పాపకర్ముడు వివాహం చేసుకుని వంశాభి వృద్ధి చేయలేదు. అందువలన అతని పితృ దేవతలమైన మాకు ఉత్తమ గతులు కలుగలేదు. నీకు అతడు కనిపిస్తే మా సంగతి వివరించి మాకు ఉత్తమ గతులు కలుగ చేయమని చెప్పు " అన్నారు. అది విని జరత్కారువు పితృరుణం తీర్చుకొనే నిమిత్తం వివాహం చేసుకోవడానికి తన పేరు కలిగిన కన్యకోసం వెతకసాగాడు. కానీ అతనికి తన పేరు కలిగిన కన్య లభ్యంకాలేదు. అది తెలుసుకున్న వాసుకి తన చెల్లెలిని తీసుకుని జరత్కారుని దగ్గరకు వెళ్ళాడు. వాసుకి జరత్కారునితో " మహాత్మా ఈమె నీ పేరు కలిగిన కన్య ఈమెను వివాహం చేసుకోండి " అన్నాడుందుకు సమ్మతించి జరత్కారువును వివాహంచేసుకున్నాడు. అతడు భార్యతో " నీవు నా మాటను ఎప్పుడూ మన్నించాలి నీవు నాకు ఎదురు చెప్పిన రోజు నేను నిన్ను విడిచి తపస్సు చేసుకోవడానికి వెళతాను " అన్నాడు. ఆమె అందుకు అంగీకరించింది. జరత్కారువు గర్భవతి అయింది. ఒకరోజు సంధ్యావందనం చేసుకునే సమయం అయిందని తన తొడపై తలపెట్టి నిద్రిస్తున్న భర్తను నిద్ర లేపి చెప్పింది. అందుకు జరత్కారుడు కోపించి "నన్ను నిద్ర లేపి అవమానించావు. కనుక మన ఒప్పందం ప్రకారం నేను నిన్ను విడిచి తపస్సుకు వెళతాను. నీవు నీ అన్న వాసుకి దగ్గరకు వెళ్ళు " అన్నాడు. జరత్కారువు వాసుకి ఇంటికి వెళ్ళింది. వాసుకి ఇంటికి చేరిన జరత్కారువు ఆస్తీకునికి జన్మ ఇచ్చింది. ఆస్తీకుడు చ్యవన మహర్షి కుమారుడైన ప్రమతి వద్ద విద్యాభ్యాసం చేసాడు.

పరీక్షిత్తు శాపం

తక్షకుని మీద పగపట్టిన ఉదంకుడు జనమేజయునికి అతని తండ్రి పరీక్షిత్తు మరణ వృత్తాంతం చెప్పి సర్పయాగానికి ప్రోత్సహించాడు. జనమేజయుడు మంత్రులను రావించి తన తండ్రి మరణ వృత్తాంతం వివరించమని కోరాడు. మంత్రులు ఇలా వివరించ సాగారు. అర్జుని కుమారుడు అభిమన్యుడు. అతని భార్య ఉత్తర. ఉత్తరాభిమన్యుల కుమారుడు మీ తండ్రిగారైన పరీక్షిత్తు. పరీక్షిత్తు మహారాజు వేట నిమిత్తం అడవిలోకి వెళ్ళి దప్పిగొన్నాడు. అడవిలో ఒక మృగాన్ని వేటాడుతూ శమీకుని ఆశ్రమంలోకి వెళ్ళాడు. అక్కడ దీర్ఘ తపస్సులో ఉన్న శమీకుని " అయ్యా ఇటు వైపు నేను వాటాడుతున్న మృగం వచ్చిందా " అని అడిగాడు. ధ్యానమగ్నుడైన శమీకుడు బదులివ్వలేదు. ఆ కారణంగా ఆగ్రహించిన పరీక్షిత్తు అక్కడ చచ్చి పడిన పాముని తీసి అతని మెడలో వేసాడు. ఆ తరవాత హస్థినాపురం వెళ్ళాడు. శమీకుడి శిష్యుడు కృశుడు ఇది చూసాడు. ఆ సమయంలో శమీకుని కుమారుడైన శృంగి లేడు. కృశుడు శృంగి దగ్గరకు వెళ్ళి జరిగినది చెప్పాడు. అది విన్న శృంగి " అడవిలో తపస్సు చేసుకుంటున్న నా తండ్రిని అవమానించిన పరీక్షిత్తు ఈ రోజు నుండి ఏడు రోజులలో తక్షకుడు అనే సర్పరాజు చే మరణించు గాక " అని శపించాడు. జరిగినదంతా శృంగి ద్వారా తెలుసుకున్న శమీకుడు బాధపడి " కుమారా కోపం అనర్ధ హేతువు. మనం అడవిలో ప్రశాంతంగా తపస్సు చేసుకోవడానికి కారణం మనలను రక్షించే రాజే కారణం. పరీక్షిత్తు ధర్మ రక్షకుడు. ఆకలి దప్పులకు ఆగలేక విసుగులో ఈ పని చేసాడు. నీ శాపాన్ని ఉపసంహరించు " అన్నాడు. అందుకు శృంగి అంగీకరించ లేదు. శమీకుడు గౌరిముఖుడు అనే శిష్యుని పిలిచి పరీక్షిత్తు ని కలసి జరిగినది వివరించి ఆపద తొలగే ఉపాయం ఆలోచించమని చెప్పాడు. గౌరిముఖుని ద్వారా విషయం తెలుసుకున్న పరీక్షిత్తు తగిన జాగ్రత్తలు తీసుకున్నాడు. పాములన్నీ లోకానికి హాని చేస్తున్నాయని బ్రహ్మదేవుడు పాముకాటుకు మరణించిన వారిని రక్షించే విద్యను కశ్యపుడు అనే మునికి ఉపదేసించాడు. కశ్యపుడు శాపోపహతుడైన పరీక్షిత్తుని రక్షించడానికి బయలుదేరాడు. శాపాన్ని అమలు చేయడానికి బయలుదేరిన తక్షకుడు కశ్యపుని మార్గ మధ్యంలో కలిసాడు. తక్షకుడు కశ్యపుడు పరీక్షిత్తు ని రక్షించడానికి వెళుతున్నాడని వెళుతున్నాడని తెలుసుకున్నాడు. తక్షకుడు కశ్యపునితో పరీక్షిత్తు ని రక్షించడం అసంభవం అన్నాడు. కశ్యపుడు అంగీకరించ లేదు. తక్షకుడు పక్కన ఉన్న వృక్షాన్ని కాటు వేసి దాన్ని బతికించు చూద్దాం అన్నాడు. కశ్యపుడు ఆ బూడిదను మంత్రించి జీవింప చేసాడు. తక్షకుడు కశ్యపునితో " మహాత్మా శృంగి ఇచ్చిన శాపం తిరుగులేనిది. మహారాజు ఇచ్చేవాటికన్నా నేను అధికం ఇస్తాను తిరిగి వెళ్ళు " అన్నాడు. కశ్యపుడు జరగబోయే దానిని దివ్య దృష్టితో గ్రహించి తక్షకుడు ఇచ్చిన కానుకలు తీసుకుని వెళ్ళాడు. ఇది ఆ చెట్టు పైన ఉన్న కట్టెలు కొట్టే వాడు చూసి హస్థినా పురానికి వచ్చి చెప్పాడు. తక్షకుడు నాగకుమారులను పిలిచి బ్రాహ్మణ వేషాలలో వెళ్ళి పరీక్షిత్తు కు పండ్లు తీసుకుని ఇవ్వండి అని చెప్పి తాను ఆ పండ్లలో క్రిమి రూపంలో దాక్కున్నాడు. పరీక్షిత్తు దగ్గరకు చేరిన తక్షకుడు ఆయన పండును వలవగానే బయటకు వచ్చి విషాగ్నులు చిమ్ముతూ కాటు వేసి పరీక్షిత్తును చంపాడు.

సర్పయాగము

జనమేజయుని సర్పయాగం - 1920 కాలం నాటి చిత్రం

జనమేజయునకు పరీక్షిత్తు మరణ వృత్తాంతం చెప్పిన మంత్రులు " మహారాజా ఇది యుక్తం కాదని అనుకోకుండా తక్షకుడు ఒక బ్రాహ్మణుని ప్రేరణతో నీ తండ్రి మరణానికి కారణమైయ్యాడు. కనుక నీవు కూడా సర్పయాగం చేసి తక్షకుడితో సహా పాములను అన్నింటినీ అంతం చెయ్యి " అన్నారు. ఈ ఉదంతం విన్న జనమేజయుడు ఆగ్రహించి ఋత్విక్కులను రావించి సర్పయాగానికి ఏర్పాట్లు చేసాడు. ఆ సందర్భంలో వాస్తు శాస్త్ర నిపుణుడు ఒకడు జనమేజయునితో " సర్పయాగం మంచిదే కాని ఈ యాగం పూర్తికాదు. మధ్యలో ఆగిపోతుంది " అని చెప్పాడు. అయినా జనమేజయుడు ఆగకుండా సర్పయాగం ఆరంభించాడు.

యాగం మొదలైంది. పాములన్ని యాగంలో పడి మరణిస్తున్నాయి. తక్షకుడు ఇది చూసి కలత చెందాడు. ఇంద్రుని వద్దకు శరణు వేడాడు. ఇంద్రునికి బ్రహ్మదేవుడు కొన్ని పాములకు అభయం ఇచ్చిన సంగతి తెలుసు. కనుక " తక్షకా నీకేమి భయం లేదు " అని చెప్పాడు. తక్షకుడు రాకపోవడంతో అతడు ఇంద్రుని శరణు వేడినట్లు అర్ధం చేసుకుని ఋత్విక్కులు ఇంద్రునితో సహా తక్షకుని యాగానికి ఆహ్వానిచారు. ఇంద్రుడు భయపడి " తక్షకా నీవు నీ దారిన వెళ్ళు. ఇక నేను నిన్ను రక్షించ లేను " అన్నాడు. పెద్ద పాములన్నీ సర్పయాగంలో పడి మరణించడం చూసిన వాసుకి " అమ్మా పాములన్నీ సర్పయాగంలో పడి మరణిస్తున్నాయి. ఇందుకు పరిష్కారం నీ చేతిలో ఉంది. నీకు నీ భర్త జరత్కారునికి పుట్టిన ఆస్తీకుడు ఈ సర్పయాగం ఆపు చేయగలడని బ్రహ్మదేవుడు చెప్పాడు. కనుక ఆస్తీకుని పంపి ఈ యాగాన్ని ఆపించు " అన్నాడు. అది విన్న జరత్కారువు ఆస్తీకుని పిలిచి " కుమారా నీ మేనమామ మాట విన్నావు కదా నీవు వెళ్ళి సర్పయాగాన్ని నిలుపు " అని కోరింది.

ఆస్తీకుడు జనమేజయుని వద్దకు వెళ్ళాడు. ఆస్తీకుడు బయలు దేరి వెళ్ళి జనమేజయునితో " జనమేజయా నీ పూర్వీకులైన రఘువు, మాంధాత, దశరధుడు, రాముడు, ధర్మరాజు మొదలైన మహారాజులలో ఉన్న గుణాలన్నీ నీలో ఉన్నాయి. నీవు యజ్ఞయాగాదులు చేసి పునీతుడివి అయ్యావు. నీవు చేస్తున్న యాగం గొప్పది. సర్వశాస్త్ర సంపన్నులచే ఈ యాగం నిర్వహించ పడుతుంది. వ్యాసుడు మొదలైన వారి రాకతో ఈ యాగం వైభవాన్ని సంతరించుకున్నది. నీకు శుభం కలుగుతుంది " అన్నాడు. ఆ స్తుతికి సంతోషపడి జనమేజయుడు ఆస్తీకునితో " మహాత్మా ఏమి వరం కావాలో కోరుకో " అన్నాడు. ఆస్తీకుడు " జనమేజయా ఈ సర్పయాగం ఆపించి నా బంధువులను రక్షించు " అన్నాడు. గొప్ప తపస్వి అయిన ఆస్తీకుడు కోరాడు కనుక జనమేజయుడు సర్పయాగాన్ని ఆపించాడు. తక్షకుడు వెను తిరిగి నాగలోకం చేరాడు. ఆస్తీకుడు యాగాన్ని ఆపి సర్పాలను రక్షించినందుకు

యాగశాలలోని వారంతా సంతోషించారు.

తృతీయాశ్వాసం

అర్ధాంతరంగా ఆగిపోయిన సర్పయాగం తరవాత జనమేజయుడు ఋత్విక్కులకు దక్షిణాది సత్కారాలను చేసాడు. వ్యాసభగవానుని చూసి మీవంటి పూజ్యులచే పంచి ఇవ్వబడిన రాజ్యాన్ని పాలించకుండా కురు పాండవులు యుద్ధం ఎందుకు చేసారు అని అడిగాడు. వ్యాసుడు వైశంపాయుని చూసి జనమేజయునకు భారత కధను వివరించమని ఆదేశించాడు. జనమేజయుడు వైశంపాయునకు పూజలు చేసి బంధు మిత్ర పురోహిత సహితంగా భారతగాధను వినడానికి అతని ముందు కూర్చున్నాడు.

ఉపరిచరవసువు

చేది రాజ్యాన్ని పాలిస్తున్న వసువు ఒకనాడు వేటకు వెళ్ళి అక్కడ తపమాచరిస్తున్న మునులను చూసి ముచ్చట పడి తాను కూడా తపస్సు చేయడం మొదలు పెట్టాడు. అది చూసిన ఇంద్రుడు రాజా రాజ్యపాలనా చేయవలసిన నీకు ఈ తపసేమిటి నాతో స్నేహం చేస్తే నేను నీకు దైవత్వాన్ని ఇస్తాను ఇంద్రలోకానికి వస్తూ పోతూ ఉండచ్చు అని చెప్పి ఇంద్రుడు వసువుకు ఏ ఆయుధానికి లొంగని పూమాలనూ దుష్టశిక్షణా శిష్టరక్షణా సామర్ధ్యం కలిగిన వేణు ఇష్టి (విమానము) ను ఇచ్చి వెళ్ళాడు. వసువు ఆ విమానం ఎక్కి ఇంద్రలోకానికి రాకపోకలు సాగించడంతో అతనికి ఉపరిచర వసువు అనే నామాంతరం కలిగింది. ఆతరవాత అతడు ప్రతి సంవత్సరం రాజ్యంలో ఇంద్రోత్సవాలు జరిపించసాగాడు. చేది రాజ్యానికి సమీపంలో కోలాహలము అనే పర్వతాన్ని ఆనుకుని శుక్తిమతి అనే నది ప్రవహిస్తుండగా కోలాహలుడు ఆ నది అందానికి మురిసి ఆమెను మోహించి నదికి అడ్డం పడ్డాడు. అటుగా వచ్చి అది చూసిన వసువు నదికి అడ్డంగా ఉన్న పర్వతాన్ని తొలగించాడు. శుక్తిమతి కోలాహలునికి జన్మించిన గిరిక అనే ఆడపిల్లను వసుపదుడు అనే మగపిల్లవాడిని శుక్తిమతి వసువుకు బహూకరించింది. వసువు గిరికను వివాహమాడి వసుపదుడిని సేనాధిపతిని చేసాడు. ఒక రోజు వేటకు వెల్లిన వసువుకు భార్య గుర్తుకువచ్చి వీర్యపతనం జరుగగా వసువు దానిని ఒక దోనెలో భద్రపరచి ఒక డేగకు ఇచ్చి గిరికకు పంపించాడు. మార్గమద్యంలో మరొక డేగ దానిని తినే పదార్ధమని భ్రమించి కలహించడంతో ఆ దొప్పలోని వీర్యం నేరుగా బ్రహ్మ శాపవశాన చేపగా మారి యమునా నదిలో తిరుగుతున్న అద్రిక అనే అప్సర నోట్లో నేరుగా పడింది. అద్రిక గర్భం దాల్చింది. జాలరి వాళ్ళ వలలో పడిన అధిక గర్భంలో ఉన్న ఆడపిల్లనూ మగపిల్లవాడిని చూసి జాలర్లు వారిని దాశరాజుకు సమర్పించారు. ఆపిల్లవాడు పెరిగి మత్స్యదేశ రాజైనాడు. దాశరాజు ఇంట మత్స్యగంధి పేరిట ఆ పిల్ల పడవ నడుపుతూ ఉంది.

వ్యాసజననం

మత్స్యగంధి పడవ నడిపే తరుణంలో ఒక రోజు ఆ పడవలో వశిష్టమహాముని కుమారుడైన శక్తి మహాముని కుమారుడు పరాశరుడు ప్రయాణిస్తూ మత్స్య గంధిని చూసి మోహించి ఆమెతో సంగమించగా వారిరువురికి వ్యాసభగవానుడు జన్మించాడు. పుట్టగానే వ్యాసుడు తల్లికి నమస్కరించి తనను తలచిన మరుక్షణం ఆమె ఎదుట ఉంటానని మాటిచ్చి తపసు చేసుకోవడానికి వెళ్ళాడు. ఆపై వైశంపాయనుడు దేవ దానవ అంశలతో భీష్ముడు కౌరవులు పుట్టారని చెప్పగా జనమేజయుడు దేవాంశతో పుట్టిన వారు యుద్ధం ఎందుకు చేశారని సందేహం వెలుబుచ్చాడు. సమాధానంగా వైశంపాయనుడు పరశురామ దండయాత్రకు క్షత్రియులంతా బలి కాగా రాజుల భార్యలు వంశాభి వృద్ధి కొరకు ఆకాల ధర్మం అనుసరించి ఉత్తములైన బ్రాహ్మణుల అనుగ్రహంతో సంతానవతులైయ్యారు. మరలా రాజులు ధర్మపరిపాలన సాగించగా భూమి సుభిక్షంగా ఉండి ప్రజల ఆయుర్ధాయం పెరిగి మరణాలు తగ్గాయి భూభారం ఎక్కువైంది. భూదేవి త్రిమూర్తుల వద్దకు వెళ్ళి భూభారాన్ని తగ్గించమని వేడుకొనగా వారు భూదేవితో దేవతల అంశంతో పాండవాది రాజులు రాక్షసాంశతో కౌరవాది రాజులు పుట్టి పరస్పరం కలహించుకొని కురుక్షేత్రమనే యుద్ధులం చేస్తారు. ఆ యుద్ధంలో జనక్షయం జరిగి భూభారం తగ్గకలదని భూదేవితో చెప్పారు.

దేవదానవ జననం

జనమేజయుడు దేవదానవ జన్మ వృత్తాంతం వివరించమని వైశంపాయనుని కోరాడు. ఆయన ఇలా చెప్పాడు. సృష్టికి మూలం బ్రహ్మదేవుడు. ఆయన మానస పుత్రులు మరీచి, అంగీరసుడు, అత్రి, పులస్త్యుడు, పులహుడు, క్రతువు అనే ఆరుగురు. మరీచి కొడుకు కశ్యప ప్రజాపతి. బ్రహ్మదేవుని కుడి బొటనవ్రేలి నుండి దక్షుడు ఎడమ బొటన వ్రేలి నుండి ధరణి జన్మించారు. వారిరువురికి వెయ్యిమంది మహా పురుషులు జన్మించారు. దక్షునికి ఏభై మంది కుమార్తెలు జన్మించారు. వారిలో పదమూడు మందిని కశ్యప ప్రజాపతికి ఇచ్చాడు. వారిలో దితికి హిరణ్యకశిపుడు అతనికి ప్రహ్లాదుడు అతనికి విరోచనుడు అతని కొడుకు బలి చక్రవర్తి అతని కొడుకు బాణాసురుడు. దను అనే మరో భార్యకు 40 మంది దానవులు జన్మించారు. సింహిక అనే దానవ వనితకు రాహువు జన్మించాడు. వినతకు గరుత్మంతుడు, అనూరుడు జన్మించారు. కద్రువకు నాగకుమారులు జన్మించారు. బ్రహ్మ మానసపుత్రులలో రెండవ వాడైన అంగీరసునకు ఉతధ్యుడు, బృహస్పతి, సంవర్తనుడు అనే కుమారుఇలు కలిగారు. బృహస్పతి ఇంద్రునికి గురువైయ్యాడు. మూడవ మానస పుత్రుడైన అత్రికి అనేక మంది మహా మునులు జన్మించారు. నాల్గవ మానస పుత్రుడైన పులస్త్యునకు రాక్షసులు పుట్టారు. ఐదవ మానస పుత్రునికి కిన్నెరలు, కింపురుషలు పుట్టారు. క్రతువు అనే మానస పుత్రునికి పక్షి జాతి పుట్టింది. దేవ్పుడు అనే వసువు కొడుకు ప్రజాపతి అతనికి అష్టవసువులు జన్మించారు. వారిలో ప్రభావసునికి విశ్వకర్మ జన్మించాడు. బ్రహ్మ హృదయం నుండి భృగు మహర్షి జన్మించాడు. భృగువు కుమారుడు కవి అతని కుమారుడు శుకృడు. శుకృడు రాక్షస గురువైయ్యాడు. భృగువు కుమారుడు చ్యవనుడు అతని కుమారుడు ఔర్యుడు. ఔర్యుని కుమారుడు జమదగ్ని. జమదగ్ని కుమారుడు

పరశురాముడు. ఇక భూమిపైపైన చెప్పిన దేవదానవాంశలతో రాజులు జన్మించారు.

విష్ణుమూర్తి అంశతో కృష్ణుడు, ఆదిశేషుని అంశతో బలరాముడు, లక్ష్మీ దేవి అంశతో రుక్మిణీ, అప్సరసల అంశతో పదహారు వేల గోపికలు, ప్రభాసుని అంశతో భీష్ముడు, బృహస్పతి అంశతో ద్రోణుడు జన్మించారు. ద్రోణునికి కామక్రోధములు కలసి అశ్వత్థామగా జన్మించాడు. మరుత్తుల అంశతో విరాటుడు సాత్యకి ద్రుపదుడు జన్మించారు. సిద్ధి బుద్ధి అంశతో కుంతి మాద్రి జన్మించారు. మాండవ్యముని శాపకారణంగా యమధర్మరాజు విదురుడిగా జన్మించాడు. ఏకాదశాంశతో కృపాచార్యుడు, సూర్యుని అంశతో కర్ణుడు జన్మించారు. హంసుడు అనే గంధర్వుడు ధృతరాష్ట్రునిగానూ మతి అనే దేవత గాంధారిగానూ జన్మించారు. కలి అంశతో దుర్యోధనుడు, హిరణ్యకశిపుడు శిశుపాలునిగా, ప్రహ్లాదుడు శల్యునిగా, కాలనేమి అంశతో కంసుడు, విప్రచిత్తి అనే దానవుడు జరాసంధుడిగా పుట్టారు. అశ్వపతి కృతవర్మగా గుహ్యకుడు శిఖండిగా, మరుద్గణాంశతో పాండురాజు జన్మించారు. యముడి అంశతో ధర్మరాజు, వాయుదేవుని అంశతో భీముడు, ఇంద్రుని అంశతో అర్జునుడు, అశ్వినీ దేవతల అంశతో నకుల సహదేవులు జన్మించగా శ్రీ అంశతో ద్రౌపది, అగ్ని అంశతో ధృష్టద్యుమ్నుడు జన్మించారు.

భారత చక్రవర్తులు

అదితి కశ్యపుల వివస్వతుని కుమారుడైన వైవస్వత మనువుకు చతుర్వర్ణాలు కలిగిన బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులు కలిగారు. చంద్రుడి కొడుకు బుధుడు. బుధుని కుమారుడు పురూరవుడు. అతడు ధనాశాపరుడై బ్రాహ్మణ ధనాన్ని అపహరించగా అది బ్రహ్మదేవునకు తెలిసి విషయం తెలుసుకుని రమ్మని సనత్కుమారాది మునులను పురూరవుని వద్దకు పంపాడు. పురూరవునిచే పరిహసించబడిన మునులు కోపించి పురూరవుని వెర్రివాడివి కమ్మని శపించారు. పురూరవుని భార్య ఊర్వశి అనే అప్సర. వారికి ఆరుగురు కుమారులు. వారిలో ఆయుషుడు అనే కుమారునికి కలిగిన నహుషుడు చక్రవర్తి అయ్యాడు. నహుషుని భార్య ప్రియంవద. వారి పుత్రుడు యయాతి. యయాతికి దేవయాని వలన ఇద్దరు కుమారులు కలిగారు. వృషపర్వుడనే రాక్షస రాజు కుమార్తె శర్మిష్ఠ వలన ముగ్గురు కుమారులు కలిగారు. శుక్రుని శాపం వలన యయాతికి ముసలి తనం వచ్చింది. యయాతి తన కుమారులను పిలిచి వారి యవ్వనాన్ని తనకు ఇమ్మని అడిగాడు. వారిలో పూరుడు తన యవ్వనాన్ని తండ్రికి ఇచ్చి అతని ముసలితనాన్నిగ్రహించాడు. అప్పుడు జనమేజయుడు వైశంపాయినుని వద్ద ఒక సందేహం వెలిబుచ్చాడు. మహర్షి క్షత్రియుడు చక్రవర్తీ అయిన యయాతి బ్రాహ్మణుడు రాక్షస గురువూ అయిన శుక్రుని కుమార్తెను ఎలా వివాహమాడాడు. సమాధానంగా వైశంపాయనుడు ఇలా చెప్పాడు.

కచ దేవయానుల వృత్తాంతం

వృషపర్వుడు అనే రాక్షస రాజుకు శుక్రాచార్యుడు గురువుగా ఉన్నాడు. శుక్రాచార్యుని కుమార్తె దేవయాని. శుక్రాచార్యునికి మృతసంజీవిని తెలుసు. ఆ విద్యతో దేవాసుర యుద్ధంలో మరణించిన రాక్షసులను బ్రతికిస్తూ వచ్చాడు. అందువలన రాక్షసబలం అంతకంతకూ పెరుగుతూ వచ్చింది. దేవతలు దేవగురువు కుమారుడైన కచుని వద్దకు వెళ్ళి అతనితో శుక్రుని వద్దకు వెళ్ళి అతని కుమార్తె దేవయాని అభిమానం సంపాదించి ఆమె ద్వారా మృతసంజీవని విద్య తెలుసుకు రమ్మని లేనియెడల రాక్షసులను జయించుట కష్టమని అడిగారు. శుక్రునికి దేవయాని మీద అత్యంత ప్రేమ కనుక ఇది సాధ్యం కాగలదని చెప్పారు. కచుడు సమ్మతించి శుక్రుని వద్దకు వెళ్ళి బృహస్పతి కుమారునిగా తనను తాను పరిచయం చేసుకుని శిష్యుడుగా చేరాడు. క్రమంగా కచుడు దేవయాని శుక్రుల అభిమానం చూరకొన్నాడు. అది మిగిలిన రాక్షస శిష్యులకు నచ్చక అతనిని అనేక యాతనలకు గురిచేసి చివరకు అతనిని చంపి బూడిద చేసి శుక్రునికి మద్యంలో కలిపి ఇచ్చారు. దేవయాని కోరికపై అది తెలుసుకున్న శుక్రుడు ఆమె దిగులు పోగొట్టటానికి తన కడుపులోని కచునకు మృతసంజీవిని నేర్పాడు. కచుడు ఆ విద్యతో బయటకు వచ్చి తిరిగి శుక్రుని బ్రతికించాడు. కొంత కాలానికి కచుడు శుక్రుని వద్ద శలవు తీసుకుని తన లోకానికి పోయే సమయంలో దేవయాని అడ్డు వచ్చి అతనిని పోవద్దని తనను వివాహమాడమని బ్రతిమాలింది. కచుడు గురుపుత్రి సోదరితో సమానం కనుక వివాహం పొసగదని చెప్పాడు. అందుకు కోపించిన దేవయాని తన దయతో సంపాదించిన మృతసంజీవని అతనికి పనిచేయకూడదని శపించింది. కచుడు అది తనకు ఉపయోగించక పోయినా తన వద్ద ఉపదేశం పొందిన వారికి పని చేస్తుందని చెప్పి, తనకు కలిగిన శాపానికి ప్రతి శాపంగా దేవయానిని క్షత్రియుడు పెళ్ళాడతాడని చెప్పి తన లోకానికి వెళ్ళాడు.

శర్మిష్ఠ దేవయానీ

ఒక రోజు రాక్షసరాజ పుత్రి శర్మిష్ఠ గురు పుత్రి దేవయాని వేయి మంది చెలికత్తెలతో వన విహారానికి వెళ్ళారు. అక్కడ కొలను తీరంలో వారు దుస్తులు విడిచి స్నానం చేస్తున్న తరుణంలో గాలికి బట్టలన్నీ కలసి పోయాయి. బయటకు వచ్చిన దేవయాని దుస్తులు శర్మిష్ఠ వేసుకుంది. కానీ దేవయాని తాను బ్రాహ్మణ కన్యనని ఒకరు విడిచిన దుస్తులు వేయనని చెప్పింది. శర్మిష్ఠ కోపగించి నా తండ్రి దగ్గర సేవచేసే బ్రాహ్మణుని పుత్రికి నా దుస్తులు పనికి రాలేదా అని నిందించి ఆమెను ఒక పాడు బడ్డ బావిలో త్రోసి చెలికత్తెలతో వెళ్ళి పోయింది. ఆ సమయానికి అటుగా వచ్చిన యయాతి మహారాజు ఆమెను రక్షించి ఆమె వృత్తాంతం తెలుసుకుని తన రాజ్యానికి వెళ్ళాడు. ఆ తరవాత దేవయాని అక్కడకు వచ్చిన తన చెలికత్తెతో తాను తిరిగి వృషపర్వుని రాజ్యానికి రానని తన తండ్రికి చెప్పమని చెప్పింది. శుక్రుడు దేవయానిని ఎంత అనునయించినా నిష్ఫలం కావడంతో శుక్రుడు కూడా నగరాన్ని విడిచి వెళ్ళాలని నిర్ణయించుకున్నాడు. విషయం తెలిసి అక్కడకు వచ్చిన వృషపర్వుడు శుక్రుని దయలేకుండా తాము జీవించలేమని వారు ఏది కావాలన్నా ఇస్తానని వేడుకున్నాడు. శుక్రుని తరఫున దేవయాని శర్మిష్ఠ వేయి మంది చెలికత్తెలతో తనని సేవిస్తే తామిరువురు నగరంలో ఉంటామని చెప్పింది. వృషపర్వుడు అందుకు అంగీకరించాడు.

యయాతీ దేవయానుల వివాహం

దేవయాని తన చెలికత్తెలతో అదే వనవిహారానికి వెళ్ళి అక్కడ తిరిగే యయాతిని చూసింది. దేవయాని యాయాతి తో తామిరువురికి ఒకసారి పాణిగ్రహణం జరిగింది కనుక తనను అతడు వివాహం చేసుకోవాలని కోరింది. యయాతి బ్రాహ్మణుడు క్షత్రియ కన్యను వివాహమాడవచ్చు కాని క్షత్రియుడు బ్రాహ్మణ కన్యను వివాహమాడటం ధర్మం కాదని చెప్పాడు.. పట్టువదలని దేవయాని తన తండ్రిని రప్పించి తండ్రిచే అందుకు అంగీకారాన్ని పొంది యయాతిని వివాహమాడింది. యయాతి తన భార్యతోనూ ఆమె చెలికత్తెలతో తన రాజ్యానికి చేరుకోవడానికి ఆయత్తమైన సమయంలో శుక్రుడు శర్మిష్ట వృషపర్వుని కూతురని ఆమెను దూరంగా ఉంచమని ప్రత్యేకంగా చెప్పాడు.

యదువంశజులు

దేవయానీ యయాతికి యదువు, తుర్వసుడు అనే ఇద్దరు కుమారులు పుట్టారు. శర్మిష్ట తన జీవితం వృధా అయినందుకు బాధ పడి ఒంటరిగా ఉన్న యయాతి మహారాజుని కలసి దేవయాని చెలికత్తె కనుక తాను కూడా భార్యతో సమానమని చెప్పి అతనిని ఒప్పించి అతని వలన ద్రుహ్యుడు, అనువు, పూరుడు అనే ముగ్గురు పుత్రులను పొందింది. మొదట దేవయానికి ఆ విషయం దాచి ఒక ముని వలన సంతానం కలిగిందని అబద్దం చెప్పింది. కానీ శర్మిష్ట పుత్రులను అడిగి విషయం గ్రహించిన దేవయాని జరిగినది తన తండ్రికి చెప్పగా అతడు యయాతికి శాపం ఇచ్చాడు. శాపవశాన వచ్చిన ముసలితనాన్ని శర్మిష్ట కుమారుడైన పూరుని ద్వారా యవ్వనాన్ని గ్రహించి వేయి సంవత్సరముల తరవాత పూరునికి యవ్వనాన్ని తిరిగి ఇచ్చి కృతజ్ఞతగా అతనిని చక్రవర్తిని చేసాడు. యయాతి కోరికకను నిరాకరించిన అతని కుమారులు నలుగురికి శాపం ఇచ్చాడు. శాపకారణంగా యదువంశస్తులు రాజ్యార్హత శాశ్వతంగా పోగొట్టుకున్నారు, తుర్వసులు కిరాతకులకు రాజులయ్యారు, ద్రుహ్యులు అతని వంశస్తులు జలమయ ప్రదేశాలకు రాజులయ్యారు, అనువు వంశజులు యవ్వనంలోనే మరణం పాలయ్యారు. శర్మిష్ట కుమారునికి రాజ్యం ఇవ్వడం నచ్చని ప్రజలకు నచ్చ చెప్పి యయాతి తపోవనానికి వెళ్ళి వేయి సంవత్సరాలు తపస్సు చేసి బ్రహ్మలోకానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ కొన్ని కల్పములు ఉండి ఇంద్రలోకానికి వెళ్ళాడు. ఇంద్రుడు యయాతిని పరీక్షించడానికి నీ తపస్సు చాలా గొప్పది కనుక స్వర్గ లోక భోగాలనుభవిస్తున్నావని అడుగాడు. అందుకు యయాతి కొంచం అతిశయించి దేవ, మానవ, మునిగణాలలో ఎవరూ తనకు మించిన తపస్సు చేయలేదని చెప్పగానే అతని పుణ్యం నశించింది. ఇంద్రుడు యయాతిని తిరిగి మానవ లోకానికివెళ్ళమనగా యయాతి తాను తిరిగి మానవలోకానికి వెళ్ళలేనని నక్షత్రలోకానికి వెళతానని ఇంద్రుని కోరాడు. ఇంద్రుని అనుమతితో నక్షత్రలోకం చేరిన యయాతి అక్కడ అతడు తన దహోత్రులను చూసి వారికి తన వృత్తాంతం త్తెలిపాడు. వారు యయాతిని అడిగి అనేక ధర్మ సూత్రాలు పిండోత్పత్తి రహస్యాలు తెలుసుకున్నారు. యయాతి సాహచర్యంతో పుణ్యం కలిగి అతని మనుమలు అష్టకుడు మొదలైన వారు తిరిగి యయాతితో పుణ్యలోకాలకు వెళ్ళారు.

చతుర్ధాశ్వాసం

పూరుడు జనరంజకంగా రాజ్యపాలన చేసాడు. పూరుని కుమారుడు జనమేజయుడు, అతని కుమారుడు ప్రాచిన్వంతుడు, అతని కుమారుడు సంయాతి అతని కుమారుడు అహంయాతి అతని కుమారుడు సార్వభౌముడు ఆతని కుమారుడు జయత్సేనుడు అతని కుమారుడు అవాచీనుడు అతని కుమారుడు అరిహుడు అతని కుమారుడు మహాభౌముడు అతని కుమారుడు యుతానీకుడు అతని కుమారుడు అక్రోధనుడు అతని కుమారుడు దేవాతిధి అతని కుమారుడు రుచీకుడు అతని కుమారుడు రుక్షుడు అతని కుమారుడు మతినారుడు. మతినారుడు సరస్వతీ తీరాన పన్నెండు సంవత్సరములు సత్రయాగం చేసాడు. సరస్వతీ నది అతనిని భర్తగా చేసుకుంది. వారికిత్రసుడు అనేకుమారుడు కలిగాడు. అతని కుమారుడు ఇలీనుడు అతని కుమారుడు దుష్యంతుడు.

శకుంతలా దుష్యంతుల పరిచయం

దుష్యంతుడు చిన్ననాటి నుండి అడవులలో తిరుగుతూ పులులను సింహాలనూ వేటాడి పట్టుకుంటూ ఆడుకొనేవాడు. దుష్యంతుని రాజ్యపాలనలో ప్రజలు ధర్మమార్గం అవలంబిస్తూ ప్రశాంత జీవితం అవలంబిస్తూ జీవిస్తున్నారు. ఒక రోజు దుష్యంతుడు వేటకు వెళ్ళి వేటాడుతూ ఒక తపోవనానికి చేరుకున్నాడు. అది బద్ధ శత్రువులైన సింహాలూ ఏనుగులూ లాంటి జంతువులనేకం కలసి సహజీవనం చేస్తున్న మహర్షి కణ్వాశ్రం. దుష్యంతుడు మిగిలిన వారిని వదిలి మహర్షి దర్శనార్ధం ఆశ్రమంలోకి ఒంటరిగా వెళ్ళాడు. అక్కడ అతడు సౌందర్యవతి అయిన కణ్వ మహర్షి పెంపుడు కూతురు శకుంతలను చూసాడు. ఆమె అందానికి ముగ్ధుడైయ్యాడు. శకుంతలనూ దుష్యంతుని అందం ఆకర్షించింది. పరస్పర పరిచయాలయ్యాక ఆమె కణ్వమహర్షి కూతురని తెలుసుకున్నాడు. దుష్యంతుడు శకుంతలతో బ్రహ్మచారి అయిన కణ్వమహర్షికి కూతురెలా కలిగిందని సందేహం వెలిబుచ్చాడు.

మేనకా విశ్వామిత్రుల వృత్తాంతం - శకుంతల జననం

రాజర్షి విశ్వామిత్రుడు ఒకానొకసారి ఘోర తపమాచరిస్తున్నాడు. అది తెలిసిన ఇంద్రుడు అతని తపస్సును భగ్నం చేయటానికి మేనకను నియోగించాడు. దేవేంద్రుని ఆనతి మీరలేని మేనక భయపడుతూనే విశ్వామిత్రిని తపస్సు భంగం చేయడానికి ప్రయత్నించింది. ఆమె ప్రయత్నం ఫలించి విశ్వామిత్రుడు ఆమె మీద మనసు పడ్డాడు. ఫలితంగా వారిరువురికి ఒక ఆడ శిశువు జనించగానే మేనక తన పని అయిందని భావించి ఇంద్రలోకానికి వెళ్ళింది. జరిగిన పొరబాటు గ్రహించిన విశ్వామిత్రుడు ఆ శిశువును వదలి తపోభూమికి వెళ్ళాడు. ఆ తరవాత శకుంత పక్షులచే రక్షింపబడుతున్న ఆడ శిశువును చూసిన కణ్వుడు ఆమెకు

శకుంతల అను నామకరణం చేసి తన కన్నబిడ్డవలె చూసుకున్నాడు.

శకుంతలా దుష్యంతుల వివాహం

శకుంతల క్షత్రియ కన్య అని తెలుసుకుని దుష్యంతుడు ఆమె మీద మనసుపడి గంధర్వ రీతిన వివాహం చేసుకున్నాడు. వివాహ సమయంలో శకుంతలకు పుట్టిన బిడ్డను చక్రవర్తిని చేస్తానని వాగ్ధానం చేసాడు. రాజలాంఛనాలతో ఆమెను రాజధానికి తీసుకు వెళతానని మాటిచ్చి రాజధానికి వెళ్ళాడు. కణ్వమహర్షి ఆ విషయం దివ్యదృష్టి ద్వారా గ్రహించి వారి వివాహానికి అనుమతించి శకుంతల పుత్రుడు చక్రవర్తి కాగలడని దీవించాడు. ఆపై శకుంతలకు ఆమె పుత్రుడు మహా బలవంతుడై ఆయురారోగ్య ఐశ్వర్యవంతుడు కాగలడని వరం ప్రసాదించాడు. మహర్షి మాటలను నిజం చేస్తూ శకుంతలకు మహాబలవంతుడైన భరతుడు చక్రవర్తి లక్షణాలతో జన్మించాడు. కణ్వమహర్షి శకుంతలను అత్తవారింటికి పంపడం ఉచితమని భావించి శిష్యులను తోడిచ్చి ఆమెను కుమారునితో సహా దుష్యంతుని వద్దకు పంపాడు. దుష్యంతుడు శకుంతలను తెలియనట్లు నటిస్తూ ఆమెను నిరాకరించాడు. శకుంతల దుఃఖిస్తూ పలువిధాల ప్రార్ధించినా దుష్యంతుడు ఆమెను స్వీకరించడానికి అంగీకరించలేదు. చివరిగా ఆకాశవాణి శకుంతల మాటలు సత్యమని చెప్పడంతో దుష్యంతుడు లోకనిందకు వెరచి భార్యా బిడ్డలను నిరాకరించానని ఒప్పుకుని వారిరువురిని స్వీకరించి భరతునికి యువరాజ్య పట్టాభిషేకం చేసాడు.

భరతవంశం

భరతునికి పట్టాభిషేకం చేసి దుష్యంతుడు భార్యతో వానప్రస్థానికి వెళ్ళాడు. రాజ్యాన్ని జనరంజకంగా పాలించిన భరతుడు వంశకర్త అయ్యాడు. భరతునకు భుమన్యుడు జన్మించాడు. భుమన్యుని కుమారుడు సహోత్రుడు అతని కుమారుడు హస్థి. అతని పేరు మీద హస్థినాపురం వెలసింది. హస్తి కుమారుడు వికుంఠనుడు. అతని కుమారుడు అజఘీడుడు. అజఘీడునకు నూట ఇరవై నాలుగు మంది కుమారులు. వారిలో సంవరణుడు అనే వాడు సూర్యుని తపతిని వివాహం చేసుకున్నాడు. వారికి కురు జన్మించాడు. కురు మరొక వంశకర్త అయ్యాడు. అతని పేరు మీద కురువంశం ఆరంభం అయింది. కురువంశస్థులు యుద్ధం చేసిన భూమి కురుక్షేత్రం అయింది. కురు కుమారుడు విధూరుడు. అతని కుమారుడు అనశ్వుడు. అతని కుమారుడు పరీక్షిత్తు. అతని కుమారుడు భీమశేనుడు. అతని కుమారుడు ప్రదీపుడు. అతని కుమారుడు ప్రతీపుడు. అతని కుమారుడు శంతనుడు. శంతనునికి గంగాదేవికి దేవవ్రతుడు పుట్టాడు. అతడు తండ్రి కోసం భీషణ ప్రతిజ్ఞ చేసి భీష్ముడుగా పిలువబడ్డాడు. శంతనుడు తనను గంగాదేవి విడిచి వెళ్ళిన చాలా కాలంతరవాత మత్స్యగంధి అనే కారణ నామధేయం ఉండి యోజనగంధిగా మారిన దాశరాజు పెంపుడు కూతురైన సత్యవతిని వివాహం చేసుకున్నాడు. వారికి చిత్రాంగధుడు విచిత్రవీర్యుడు అనే ఇద్దరు కుమారులు పుట్టారు. జనమేజయుడు శంతన మహారాజు గంగాదేవి వారి కుమారుడైన భీష్ముల గురించి వివరంగా చెప్పమని వైశంపాయుని అడిగాడు.

భీష్ముని జన్మవృత్తాంతం

పూర్వం ఇక్ష్వాకు వంశస్థుడైన మహాభీషుడు వెయ్యి అశ్వమేధ యాగాలూ నూరు రాజసూయ యాగాలూ చేసి బ్రహ్మలోక ప్రాప్తి పొందాడు. ఒక రోజు గంగాదేవి బ్రహ్మ సభకు వచ్చినప్పుడు గాలి బలంగా వీచడంతో ఆమె చీర తొలగింది. దేవతలంతా అది చూడకుండా తలలు పక్కకు తిప్పగా మహాభీషుడు ఆమె వంక ఆసక్తిగా చూసాడు. అది చూసిన బ్రహ్మదేవుడు మహాభీషుని మానవలోకంలో జన్మించమని శపించాడు. మహాభీషుడు తన తప్పు గ్రహించి పుణ్యాత్ముడైన ప్రతీపునకు కుమారునిగా జన్మించేలా చేయమని బ్రహ్మదేవుని ప్రార్ధించాడు. బ్రహ్మదేవుడు అందుకు అంగీకరించాడు. తనవంక ఆసక్తిగా చూసిన మహాభీషునిపై మనసుపడిన గంగాదేవి అతనిని తలచుకుంటూ భూలోకానికి వస్తూ విచార వదనంతో ఉన్న అష్టవశువులను చూసింది. వారి విచారానికి కారణం ఏమిటని గంగాదేవి వారిని అడిగింది. దానికి సమాధానంగా వారు " వశిష్టమహర్షి శాపవశాన తాము భూలోకంలో జన్మించడానికి వెళుతున్నామని ఒక పుణ్యవతి గర్భంలో జన్మించడానికి వెతుకుతున్నాము. ప్రతీపునకు కుమారుడుగా జన్మించిన శంతనుని వివాహమాడి నువ్వు మాకు జన్మను ప్రసాదించు " అని వేడుకున్నారు. వశువులు పుట్టిన వెంటనే తమను గంగలో పడవేసి ముక్తిని ప్రసాదించమని వారిలో ఎనిమిదవ వాడిని మాత్రం దీర్గాయువౌతాడని అది వశిష్ఠ శాపమని కోరుకున్నారు. గంగాదేవి వారి కోరికను మన్నించింది. గంగాదేవి ఒకరోజు తపస్సు చేసుకుంటున్న ప్రతీపుని చూసి అతని కుడితొడపై కూర్చుని అతనిని వివాహమాడమని కోరింది. పుత్రులు మాత్రం తండ్రి తండ్రి కుడి తొడపై కూర్చుంటారని కనుక పుత్రికా సమానమని కనుక వివాహమాడనని కుమారుడైన శంతనుని వివాహమాడమని ప్రతీపుడు చెప్పాడు. బ్రహ్మ వాక్కు ప్రకారం ప్రతీపునకు సునందకు జన్మించిన శంతనునికి పట్టాభిషేకం చేసి తపోవనానికి పోతూ ప్రతీపుడు గంగాదేవి గురించి శంతనునికి చెప్పి ఆమెను వివాహం చేసుకొమ్మని చెప్పాడు. శంతనుడు గంగాతీరంలో కనిపించిన గంగాదేవిని ఆమె నిబంధనలకు అంగీకరిస్తూ వివాహం చేసుకున్నాడు. ముందుగా పుట్టిన ఏడుగురు వశువులను వారికి ఇచ్చిన మాట ప్రకారం గంగలో వదిలి ఎనిమిదవ సంతానాన్ని గంగలో వదులుతున్న తరుణంలో శంతనుడు వారించగా నిభంధలను అతిక్రమించిన శంతనుని గంగాదేవి వదిలి తన కుమారునితో వెళ్ళిపోయింది. ఆమె వెళ్ళిపోతూ ఎనిమిదవ వాడు దీర్గాయుష్మంతుడని అతనికి విద్యాబుద్దులు నేర్పించి అప్పగిస్తానని శంతనునితో చెప్పింది. చెప్పినట్లే గంగాదేవి తన పుత్రుడికి దేవవ్రతుడని నామకరణం చేసి సర్వవిద్యాపారంగతుడూ మహావీరుని చేసి యుక్త వయసులో శంతనునికి అప్పగించింది.

అష్టవశువుల వృత్తాంతం

గంగాదేవి శంతనుని విడిచి వెళ్ళే సమయంలో తమకు పుట్టిన కుమారులు అష్టవసువులని తెలుసుకుని గంగాదేవిని దేవతలైన వసువులు మానవులుగా ఎందుకు పుట్టారని సందేహం వెలిబుచ్చారు. సమాధానంగా గంగాదేవి "మహారాజా వరుణుడి కుమారుడు వశిష్టుడు. అతడు మేరుపర్వత గుహలో ఆశ్రమం

ఏర్పరచుకుని తపమాచరిస్తున్నాడు. నందిని అనే కామదేనువు వశిష్టుడికి కావలసిన సమస్త వస్తువులూ సమకూరుస్తూ అతనిని సేవిస్తూ ఉంది. ముని వద్దకు వచ్చిన అష్టవసువులలో ఎనిమిదవ వాడైన ప్రభాసుని భార్య ఆ ధేనువు తనకు తీసి ఇస్తే దానిని తన స్నేహితురాలైన జీతవతికి బహూకరిస్తానని భర్తను కోరింది. మిగిలిన వసువులు కూడా ఆమె కోరికకు వంతపాడి ఆధేనువును వశిష్టుడి నుండి పట్టుకుని వెళ్ళడానికి తోడ్పడ్డారు. యోగదృష్టితో ఇదిగ్రహించిన వశిష్టుడు వసువులకు మానవలోకంలో జన్మించమని శాపం ఇచ్చారు. వసువులు తప్పుగ్రహించి వశిష్టుని కాళ్ళ మీద పడి భూలోకంలో పుట్టిన వెంటనే ముక్తిని ప్రసాదించమని వేడుకున్నారు. వశిష్టుడు అలాగే జరుగుతుంది కానీ ఎనిమిదవ వసువైన ప్రభాసుడు దీనికంతటికీ మూలం కనుక దీర్ఘకాలం సంతాన హీనుడై జీవిస్తాడని మాటిచ్చాడు. " అని శంతన మహారాజుకు చెప్పి ఎనిమిదవ కుమారునిగా పుట్టిన ప్రభాసునికి దేవవ్రతుడని నామకరణం చేసింది. ఆ పుత్రునికి విద్యాబుద్ధులు చెప్పి అప్పగిస్తానని చెప్పి శంతనుని విడిచి వెళ్ళింది.

భీష్మప్రతిజ్ఞ

రవివర్మ చిత్రించిన భీష్మప్రజ్ఞ చిత్రం

గంగాదేవి శంతనునికి ఇచ్చిన మాట ప్రకారం ఒకరోజు మహారాజు గంగాతీరంలో విహరిస్తున్న సమయంలో అతడి కుమారుడైన దేవవ్రతుడిని అతడికి అప్పగించింది. శంతనుడు దేవవ్రతుడిని యువరాజుని చేసాడు. ఒకరోజు శంతనుడు యమునానదీ తీరంలో యోజనగ్రంధిని చూసి ఆమెపై మనసుపడ్డాడు. ఆమెను వివాహమాడ నిశ్చయించి యోజనగ్రంధితో ఆమె తండ్రి అయిన దాశరాజు ఇంటికి వెళ్ళి ఆమెను తనకు ఇచ్చి వివాహం చెయ్యమని కోరాడు. అందుకు దాశరాజు సంతోషించినా సత్యవతిని శంతనునికి ఇవ్వడానికి ఒక నిభంధన పెట్టాడు. తన కూతురైన సత్యవతి కుమారులను చక్రవర్తిని చేయాలన్నది ఆ నిబంధన. శంతనుడు గాంగేయుడైన దేవవ్రతుని విడిచి వేరొకరిని రాజ్యాభిషిక్తుని చేయడానికి మనస్కరించక విచారిస్తూ రాజ్యానికి తిరిగి వెళ్ళాడు. దేవవ్రతుడు తనతండ్రి విచారంగ్రహించి మంత్రుల ద్వారా సత్యవతి విషయం తెలుసుకుని ఆమెతో తండ్రికి వివాహం జరపాలని నిశ్చయించుకున్నాడు. అతడు దాశరాజు వద్దకు వెళ్ళి తన తండ్రి శంతనునికి సత్యవతిని ఇమ్మని అడిగాడు. దాశరాజు దేవవ్రతునితో " ఆమె ఉపరిచర మనువు కుమార్తె అని ఆమెను శంతనునికి ఇవ్వాలన్నది ఊపరిచర మనువు అభిమతమని చెప్పాడు. అందువలన ఆమెను దేవలుడు అడిగినా ఇవ్వలేదని చెప్పాడు. ఆ తరువాత ఆమెకు కలిగిన సంతానం చక్రవర్తి కావడానికి సమ్మతిస్తేనే వివాహమని చెప్పాడు. గాంగేయుడు వెంటనే అక్కడ ఉన్నవారిని చూసి సత్యవతి సంతానమే రాజ్యానికి వారసులని చెప్పాడు. కానీ దాశరాజు గాంగేయునికి పుట్టబోయే కుమారులు రాజ్యాన్ని అడిగితే ఎలా అని సందేహం వెలిబుచ్చాడు. అందుకు గాంగేయుడు పంచభూతముల సాక్షిగా ఆ జన్మబ్రహ్మచారిగా ఉంటానని భీషణ ప్రతిజ్ఞ చేసాడు. అలా గాంగేయునికి భీష్ముడనే కారణ నామధేయం కలిగింది. ఆ తరవాత దాశరాజు శంతనునితో సత్యవతి వివాహం జరిపాడు. తన కోసం ఇంతటి త్యాగం చేసినందుకు ఆనంద పడిన శంతనుడు భీస్ముడికి ఇచ్చామరణం అనేవరాన్ని ఇచ్చాడు.

చిత్రాంగద విచిత్రవీర్యులు

ఆ తరవాత శంతనునికి చిత్రాంగదుడు విచిత్రవీర్యుడు అనే ఇద్దరు కుమారులు కలిగారు. వారి చిన్న వయసులోనే శంతనుడు మరణించాడు. భీష్ముడు తమ్ములను పెంచి పెద్ద చేసాడు. చిత్రాంగదుని చక్రవర్తిని చేసాడు. అహంకారి అయిన చిత్రాంగదుడు ఒకసారి ఒక గంధర్వునితో యుద్ధానికి తలపడి మరణించాడు. తరవాత భీష్ముడు విచిత్రవీర్యుని చక్రవర్తిని చేసాడు. కాశీరాజు తన కుమార్తెలు అయిన అంబ, అంబిక, అంబాలికలకు స్వయంవరం ప్రకటించిన తరుణంలో భీష్ముడు అక్కడకు వెళ్ళి సాళ్వుడితో సహా అక్కడకు వచ్చిన రాజులను జయించి వారిని తీసుకు వెళ్ళి విచిత్ర వీర్యునికి ఇచ్చి వివాహం చేయడానికి ఏర్పాటు చేస్తున్న సమయంలో అంబ తను సాళ్వుని ప్రేమించినట్లు భీష్మునితో చెప్పింది. వేరొకరిని ప్రేమించిన కన్యతో వివాహం తగదని భావించి భీష్ముడు ఆమెకు బ్రాహ్మణులను తోడిచ్చి సాళ్వుని చెంతకు పంపి అంబిక, అంబాలికలను మాత్రం విచిత్రవీర్యునకిచ్చి వివాహంచేసాడు. విచిత్ర వీర్యుడు భోగ లాలసుడై చివరకు మరణించాడు. ఇలా రాజ్యం రాజులేనిది అయింది.

దేవర న్యాయం

ఒక రోజు సత్యవతి భీష్ముని పిలిపించి రాజ్యానికి రాజు లేకపోవడం హానికరం కనుక పట్టాభిషిక్తుడై వివాహం చేసుకుని వంశోద్దరణ చేయమని కోరింది. భీష్ముడు తాను ఆడిన మాట తప్పనని చెప్పి వంశోద్దరణ కోసం దేవరన్యాయం పాటించమని తల్లికి నచ్చ చెప్పాడు. ఉదాహరణగా పూర్వం పరశురాముని దండయాత్రలో రాజులందరూ మరణించగా వారి పత్నులు ఉత్తమ బ్రాహ్మణులందు సంతానం పొంది వంశాలను నిలిపారని చెప్పాడు. అలాగే బృహస్పతి ఒక రోజు తన తమ్ముడైన ఉతథ్యుని భార్య మమతపై మనసు పడగా అప్పుడు ఆమె గర్భస్థ శిశువు దానికి అభ్యంతరం చెప్పగా అతనిని పుట్టు గుడ్డివి కమ్మని బృహస్పతి శపించాడు. అతడే దీర్ఘతముడు. అతడు గుడ్డివాడైనా వేదవేదాంగాలనూ అభ్యసించాడు. అతని భార్య ప్రద్వేషిణి. అతనికి చాలా మంది పుత్రులు కలిగినా భార్య అతనిని ద్వేషిస్తూ ఉంది. చివరికి ఆమె అతనిని ఇక భరించలేనని తనను విడిచి వెళ్ళమని చెప్పింది. దీర్ఘతముడు ఆమెపై కోపించి " స్త్రీలు ఎంతటి వారైనా భర్త లేని ఎడల అలంకారహీనులులై బ్రతుకుదురుకాక " అని శపించాడు. అందుకు కోపించిన ప్రద్వేషిణి తన కొడుకులతో చెప్పి వారితో దీర్ఘతముని తాళ్ళతో బంధించి నదిలోకి త్రోసివేయించింది. అతడు వేదాలు వల్లెవేస్తూ నదిలో కొట్టుకు పోతున్నాడు. అది చూసిన బలి అనే రాజు అతనిని విడిపించి తనతో తీసుకు వెళ్ళాడు. బలి దీర్ఘతమునితో సంతానహీనుడినైన తనకు ఉత్తమ బ్రాహ్మణుడివయిన నీవు సంతానం ప్రసాదించాలని వేడుకున్నాడు. దీర్ఘతముడు అందుకు అంగీకరించాడు. అతనిద్వారా సంతానము కని ఇవ్వమని భార్య అయిన సుదేష్ణను కోరాడు. సుదేష్ణ దీర్ఘతముని చూసి అసహ్యపడి అతని వద్దకు తన దాసీని పంపింది. దాసీకి అతని వలన పదకొండు మంది కుమారులు కలిగారు. దీర్ఘతముని వలన వారు దాసీ పుత్రులని తెలుసుకుని సుదేష్ణను తిరిగి

అతని తగ్గరకు పంపాడు విధిలేక సుదేష్ణ అతని వలన ఒక కుమారుని కన్నది . అతడే అంగరాజు . కనుక విధిలేని పరిస్తితిలో క్షత్రియులు ఉత్తమ బ్రాహ్మణుల వలన సంతానం పొందడం ధర్మ విరుద్దం కాని అనాదిగా వస్తున్న ఆచారమని కనుక ఉత్తమమైన బ్రాహ్మణుని తీసుకు వచ్చి వంశోద్దరణ మార్గం చూడమని భీష్ముడు సత్యవతితో చెప్పాడు .

దృతరాష్ట్రుడు పాండురాజు విదురుల జననం

భీష్ముని సలహా విన్న తరవాత సత్యవతికి తనకు పరాశరుని వలన కలిగిన వ్యాసుడు గుర్తుకు వచ్చాడు . ఆవిషయం భీష్మునకు చెప్పింది . వ్యాసుడు సమస్త ధర్మాలూ తెలిసిన వాడు . మహాతపశ్శాలి వేదవేదాంగ పారంగతుడు అతడు నీ తమ్ముని భార్యలకు సంతానం ప్రసాదించగలడు అని చెప్పింది . ఆమె వెంటనే మనసారా వ్యాసుని ప్రార్ధించింది . వ్యాసుడు ప్రత్యక్షమై తల్లికి నమస్కరించాడు . సత్యవతి వ్యాసునకు పరిస్థితి వివరించి దేవర న్యాయం అనుసరించి తనకు మనుమలను ఇచ్చి వంశోద్దరణ చేయమని కోరింది . వ్యాసుడు తల్లి ఆజ్ఞను శిరసా వహిస్తానని మాటిచ్చాడు . ముందుగా పెద్దకోడలైన అంబికను వ్యాసుని వద్దకు పంపగా ఆమె సన్నని నల్లని జఠలతో భయంకరంగా ఉన్న వ్యాసుని చూసి కన్నులను మూసుకున్నందువలన ఆమెకు మహాబలవంతుడైన కుమారుడు గుడ్డిగా పుట్టాడు . అతడే ధృతరాష్ట్రుడు . రెండవ రోజు రెండవ కోడలయిన అంబాలికను పంపగా ఆమె వ్యాసుని తేజస్సుకు భయపడి పాలిపోయినందున ఆమెకు పాండు వర్ణంతో కుమారుడు కలిగాడు . అంబికకు గుడ్డి వాడు కలిగినందుకు దుఃఖించిన సత్యవతి తిరిగి అంబికను వ్యాసుని వద్దకు పంపింది . అంబిక అత్తగారి మాట కాదనలేక సమ్మతించినా అందుకు ఆమె మనసు సమ్మతించక తన దాసీని అలంకరించి వ్యాసుని వద్దకు పంపింది . ఆ దాసీకి మాండవ్య మహాముని శాపం అందుకున్న యమధర్మరాజు కుమారునిగా జన్మించాడు . అతడే విదురుడు . అది విన్న జనమేజయుడు మాండవ్య ముని యమధర్మ రాజుకు శాపం ఎందుకు ఇచ్చాడని వైశంపాయనుని అడిగాడు .

మాండవ్యముని వృత్తాంతం

మాండవ్యముని ఊరి వెలుపల ఆశ్రమం నిర్మించుకుని ప్రశాంతంగా తపస్సు చేసుకుంటున్నాడు . ఒక రోజు కొందరు దొంగలు రాజధనాన్ని అపహరించి రాజభటులు వెంట తరమగా మాండవ్య ముని ఆశ్రమంలో దాక్కున్నారు . రాజభటులు వచ్చి ఇటుగా ఎవరైనా దొంగలు వచ్చారా అని ప్రశ్నించగా మౌనవ్రతంలో ఉన్న ముని జవాబు చెప్పలేదు . రాజభటులు ఆశ్రమంలో ప్రవేశించి దొంగలను పట్టుకుని మాండవ్యునికి వారితో సంబంధం ఉన్నదని అనుమానించారు . వారు మునిని బంధించి రాజుగారి ముందు నిలపెట్టారు . రాజుగారు దొంగలకు మరణశిక్ష విధించి వారితో సంబధం ఉందని అనుమానించి మాండవ్యమునికి ఇనుప శూలం మీద కూర్చోపెట్టమని మాండవ్యునికి శిక్ష వేసాడు . అందుకు భయపడని మాండవ్యుడు తన తపసుని కొనసాగించారు . ఒక రోజు రాత్రి కొంతమంది మహఋషులు పక్షిరూపాలతో అక్కడకు వచ్చి మాడవ్యుని చూసి " మహానుభాడవైన నీకు ఈ శిక్ష ఏమిటి ఇలా ఎవరు చేసారు " అని ప్రశ్నించారు . అందుకు ముని అది తన పూర్వజన్మ పాపమని అందుకు ఎవ్వరిని నిందించ వలదని చెప్పాడు . ఈ విషయం భటులు విని రాజుగారికి చెప్పారు . రాజుగారు వెంటనే అతనిని క్రిందకు దింపించి అతని శరీరంలోని శూలం తీయమని చెప్పాడు . శూలం అతని శరీరంలోనుండి బయటకు రానందున దానిని నరికించగా శరీరంలో కొంతభాగం మాత్రం మిగిలిపోయింది . ఆ తరవాత అతడు ఆణి మాండవ్యుడునే పేరుతో ప్రసిద్ధి చెందాడు . ఆ తరవాత యమపురికి వెళ్ళిన మాండవ్యుడు యమధర్మరాజుని మహారాజు ఈ శిక్ష వేయటానికి కారణం ఏమిటని అడిగాడు . యమధర్మరాజు మాండవ్యునితో " మహా మునీ చిన్నతనంలో నీవు తూనీగలను పట్టుకుని ఆనందించే వాడివి . అందు వలన ఈ శిక్ష అనుభవించావు . " అన్నాడు . అది విన్న మాండవ్యుడు కోపంతో " పదునాలుగేళ్ళ వరకూ పిల్లలు ఏమి చేసినా తెలియక చేస్తారు . అందు వలన ఇక మీదట పదునాలుగేళ్ళ బాలురు చేసే తప్పుకు ఫలితం వారిది కాదు . వారికి ఎవరైనా అపరాధం చేస్తే అది మాత్రం వారిది అవుతుంది . కానీ యమధర్మరాజా నేను బాల్యమందు తెలియక చేసిన ఇంత చిన్న తప్పుకు ఇంత పెద్ద శిక్ష విధించావు కనుక నీవు శూద్రగర్భమందు జన్మించెదవు కాక " అన్నాడు . ఆ కారణంగా వ్యాసుని వలన యమధర్మరాజు దాసీ గర్భంలో విదురుడుగా పుట్టాడు అన్నాడు వైశంపాయనుడు .

పంచమాశ్వాసం

ధృతరాష్ట్రుడు , పాండురాజు , విదురుడు భీష్ముని సంరక్షణలో పెరుగుతున్నారు . భీష్ముడు వారికి ఉపనయనం చేయించాడు . ముగ్గురు అన్ని విద్యలలో ఆరితేరిన తరవాత దృతరాష్ట్రునికి యువరాజ పట్టాభిషేకం చేయించాడు . విదురుని బుద్ది బలంతో తన పర్వాక్రమంతో కౌరవ రాజ్యాన్ని సుభిక్షంగా పాలిస్తూ వచ్చాడు . భీష్ముడు ధృతరాష్ట్రునికి వివాహం చేయాలని నిశ్చయించుకున్నాడు . గాంధారదేశ రాజకుమారి గాంధారి దృతరాష్ట్రునికి తగిన కన్యగా నిర్ణయించాడు . గాంధారికి నూరుగురు పుత్రులు కలుగుతారని వరం ఉంది కనుక వంశం చక్కగా అభివృద్ధి చెందుతుందని విదురుని అభిప్రాయం . పురోహితులను గాంధార దేశానికి పంపి గాంధారిని దృతరాష్ట్రునికి ఇమ్మని కోరాడు . గాంధార రాజు బంధువులు ఈ వివాహానికి అంగీకారం తెలుపక పోయినా సుబలుడు గాంధారి మాత్రం ఈ వివాహానికి అంగీకరించారు . గాంధారి తండ్రి మాటిచ్చాడు కనుక ధృతరాష్ట్రుని భర్తగా ఎంచి అతనికి కళ్ళు లేవు కనుక తాను కూడా కళ్ళకు గంతలు కట్టుకుంది . గాంధారరాజు సుబలుడు గాంధారిని ఆమె సోదరుడైన శకునిని హస్థినా పురానికి పంపాడు . భీష్ముడు గాంధారితో ధృతరాష్ట్రుని వివాహం జరిపాడు . అదేసమయంలో భీష్ముడు గాంధారి పది మంది చెల్లెళ్ళతోనూ మరొక నూరు మంది కన్యలతోనూ ధృతరాష్ట్రునికి వివాహం జరిపించాడు . నూటపదకొండు మంది భార్యలతో ధృతరాష్ట్రుడు సంతోషంగా కాలం గడుపుతున్నాడు . ధృతరాష్ట్రుని తమ్ముడైన పాండురాజు కూడా సకలవిద్యలలో ఆరి తేరాడు . వేదాలూ , శాస్త్రాలూ , యుద్ధ విద్యలో నైపుణ్యం సంపాదించాడు . భీష్ముడు పాండురాజుకు వివాహంచేయ

నిశ్చయించుకున్నాడు.

కుంతీ దేవి

యాదవ రాజైన శూరుడు తన కుమార్తె పృధను తన మేనత్త కుమారుడైన కుంతిభోజునకు సంతానం లేని కారణంగా పెంచుకునేందుకు ఇచ్చాడు. ఒక రోజు కుంతి భోజుని ఇంటికి దుర్వాసుడు వచ్చి కొంత కాలం అతని ఇంట ఉండి పూజలు చేసుకుంటానని అన్నాడు. కోపిష్టి అయిన దుర్వాసునికి ఓర్పుగా సేవలు చేయడానికి కుంతి భోజుడు కుంతిని నియమించాడు. ఆమె అతిశ్రద్ధగా అతనిని సేవించింది. దుర్వాసుడు వెళుతూ కుంతి సేవలకు మెచ్చి ఆమెకు ఒక మంత్రాన్ని ఉపదేశించి ఆ మంత్ర బలంతో కోరిన దేవతలు వచ్చి కుమారులను ఇవ్వగలరని చెప్పాడు. ఒక రోజు కుంతి గంగా స్నానం చేసి సూర్యునికి అర్ఘ్యం వదులుతున్న సమయంలో దుర్వాసుని మంత్రం గుర్తుకు రాగా ఆ మంత్రాన్ని పరీక్షించాలని అనిపించింది. వెంటనే ఆమె మంత్రం పఠించి సూర్యుని పిలిచి దేవా నీవంటి కుమారుని ప్రసాదించు అని వేడుకుంది. కుంతికి ప్రత్యక్షమైన సూర్యుడు ఆమె కన్యనని వారించినా తన దర్శనం మంత్ర మహిమ ఊరికే పోదని చెప్పి ఆమె కన్యాత్వం చెడదని హామీ ఇస్తూ సహజ కవచకుండలాలతో కుమారుని ప్రసాదించాడు. ఏమి చేయాలో తోచని సమయంలో అమూల్యమైన రత్నాలతో పొదగబడిన బంగారు పేటిక నదిపై తేలుతూ వచ్చింది. లోకోపవాదుకు భయపడిన కుంతి అమితమైన వేదనతో ఆకుమారుని ఆ పేటకలో పెట్టి గంగా నదిలో ఒదలి వేసింది. సహజ కవచకుండలాలతో పుట్టాడు కనుక అతనికి కర్ణుడు అనే నామధేయం కలిగింది. నదిలో తేలుతూ పోతున్న ఆపేటిక ఒక సూతుని చేతిలో చిక్కింది అతనికి సంతానం లేని కారణంగా అతడు ఆబాలుని భార్య రాధకు ఇచ్చి పెంచమన్నాడు. బంగారము మణులతో దొరికినందు వలన అతనికి వశుషేణుడు అని పేరు పెట్టి పెంచుకుంటున్నారు.

కుంతీ మాద్రి పాండురాజుల వివాహం

కుంతిభోజుడు తన కుమార్తె కుంతికి స్వయం వరం ప్రకటించాడు. స్వయంవరంలో పృధ పాండురాజుని వరించింది. వారిద్దరికి వివాహం అయింది. ఆతరవాత పాండురాజు భీష్ముని అనుమతితో మద్రరాజు కుమార్తెను వివాహం చేసుకున్నాడు. వివాహం తరవాత పాండురాజు ద్విగిజయ యాత్ర చేసి నాలుగు దిశలలో ఉన్న రాజులను కురు సామ్రాజ్యానికి సామంతులను చేసాడు. పాండురాజు నూరు అశ్వమేధ యాగాలు చేసాడు. ఒక రోజు పాండురాజు వేట నిమిత్తం అడవికి వెళ్ళాడు. ఆయనతో కుంతి మాద్రికూడా వెళ్ళారు. ఒకరోజు ఎంత వెతికినా ఒక్క జంతువు కనపడక విసిగి చివరకు ప్రణయకలాపంలో ఉన్న జింకలపై బాణం వేసాడు. అందులో ఆడుజింక చనిపోగా మగజింక పాండురాజుని చూసి "రాజా వేటాడుట రాజుల ధర్మం అయినా పరుగెత్తలేనివి రోగంతో బాధపడేవి ప్రణయకలాపంలో ఉన్నవి అయిన జంతువులను వేటగాడు కూడా కొట్టడు. అన్ని ధర్మాలు తెలిసిన రాజువు ఎలా కొట్టావు కనుక నీవు భార్యలను చేరిన మరుక్షణం మరణిస్తావు." అని శపించి మరణించింది. ఆ శాపం విన్న పాండురాజు దుఃఖించి తనదగ్గర ఉన్నవి అన్నీ దానం చేసి భార్యలను చూసి మీరు కూడా హస్థినాపురం వెళ్ళండి అన్నాడు. వారు వెళ్ళటానికి నిరాకరించి భర్తతోనే ఉండి పోయారు. పాండు రాజు ఉత్తరదిక్కుగా ప్రయాణం చేసి ఆశ్రమం నిర్మించుకుని ముని వృత్తిని అవలంబించి తపసు చేసుకోవడం మొదలు పెట్టాడు. ఒక రోజు మునులందరూ బ్రహ్మలోకానికి ప్రయాణం కావడం చూసి పాండురాజు కూడా వారితో బయలుదేరాడు. ఋషులు వారిని చూసి ఇవి దేవ మార్గాలు వీటి వెంట మీరు రాలేరు అన్నారు. పుత్రులు లేరు కనుక తను వెళ్ళడానికి తగనివాడని పాండురాజు గ్రహించి మునులతో ఆ విషయం అన్నాడు. వారు దివ్యదృష్టితో చూసి "పాండురాజా నీకు సంతాన యోగం ఉన్నది సంతానం కోసం ప్రయత్నించు అని చెప్పారు.

పాండురాజు కోరిక

పాండురాజు తనలో పురుషునికి ఈ లోకంలో దేవఋణం, ఋషిఋణం, పితృఋణం, మనుష్యఋణం ఉంటాయి. ఆ ఋణాలు తీర్చకపోతే పుణ్యలోకాలు ఉండవు. యజ్ఞముల వలన దేవఋణం, వేదాధ్యయనం వలన ఋషిఋణం, దయాగుణంతో మనుష్యఋణం తీర్చుకున్నాను. కుమారులు లేనందున పితృ ఋణం తీరదు. శాపం వలన పుత్రుల యోగం లేదు కదా అని చింతించాడు. కుంతీ దేవిని పిలిచి సంతానం లేకుండా జీవించడం కంటే మరణించడం మేలు. కుంతీ నాకు ధర్మ మార్గంలో కుమారులను కని ఇవ్వవా అని అడిగాడు. "కుంతీ పుత్రులు ఆరురకాలు ఔరసుడు, సహోఢుడు, క్రీతుడు, పౌనర్భవుడు, స్వయందత్తుడు, జ్ఞాతుడు. వారిలో ఔరసుడు క్షేత్రజ్ఞుడు ముఖ్యులు. ఔరసుడు పుట్టే యోగ్యత మనకు లేదు కనుక క్షేత్రజ్ఞుడు మేలు. దేవరన్యాయంతో పుట్టిన పుత్రుడు ఉత్తముడు. పూర్వం కేకయ రాజుకు సంతానం లేని కారణంగా ఆయన భార్యను ఆకార్యానికి నియోగించగా ఆమె పుంసవన హోమం చేయించి ఋత్విజ్ఞుల ద్వారా ముగ్గురు కుమారులను పొందింది. కాబట్టి క్షేత్రజ్ఞులను కని ఇవ్వు" అని వేడుకున్నాడు. బదులుగా కుంతీ దేవి "రాజా మీ ధర్మపత్నులమైన మేము వేరెవరిని తలపలేము. పూర్వం పూరువంశంలోని వ్యుతితాష్వుడు అనే రాజు నూరు అశ్వమేధ యాగాలు చాసాడు. ఆయన విపరీతమైన భోగలాలసతో క్షయరోగం వచ్చి మరణించగా అతని భార్య అతనిని స్మరించి సంతానవతి అయింది. కనుక పాండురాజా నువ్వు కూడా అలా సంతానాన్ని పొందవచ్చు". పాండు రాజు కుంతీ చెప్పిన మార్గం ఆచరణసాధ్యం కాదని అనుకున్నాడు. పాండు రాజు కుంతితో పూర్వం స్త్రీలు సర్వస్వతంత్రులు వఋ భర్త అనుమతితో కానీ భర్త అనుమతి లేకుండా కానీ సంతానవతులయ్యేవారు. ఒకరోజు ఉద్దాలకుని భార్య ఋతుమతి అయిన తరుణంలో ఇంటికి అతిధిగా వచ్చిన ఒక వృద్ధ బ్రాహ్మణుడు ఆమెయందు సంతానం పొందాలని అనుకున్నాడు. అది చూసిన ఉద్దాలకుని కుమారుడు కోపించి అది ధర్మ విరుద్ధమని భావించాడు. ఆరోజు నుండి అతడు ఆ రోజు నుండి స్త్రీలు పరపుషులను కోరకూడదని అలా చేస్తే పాపం వస్తుందని కట్టడి చేసాడు. అప్పటి నుండి స్త్రీలు భర్త అనుమతి లేకుండా పరపురుషుని చేరడం లేదు కానీ భర్త అనుమతితో పొందవచ్చు. కల్మషపాదుడు తన భార్య దమయంతిని దేవరన్యాయం ప్రకారం సంతానాన్ని ఇవ్వమని నియోగించగా ఆమె వశిష్టుని వలన అశ్మకుడు అనే కుమారుని పొందింది. అలాగే నీవు కూడా

దేవర న్యాయంతో నాకు పుత్రులను పొంది ఇవ్వు నీకు చేతు లెత్తి నమస్కరిస్తాను . అని దీనంగా వేడుకున్నాడు .

పాండవ కౌరవ జననం

పాండేఉరాజు ఆవేదనకు విచలిత అయిన కుంతీ దేవి పాండురాజుకు తనకు దుర్వాసముని ఇచ్చిన వరం కర్ణుని జననం తప్ప అంతా వివరించింది . కుంతి ఆమంత్రసాయంతో సంతానం కలుగుతుంది కనుక ఏ దేవత సాయంతో సంతానం పొందాలో ఆనతివ్వమని పాండురాజుని అడిగింది . పాండురాజు ధర్మదేవతకు మించిన దైవం లేదు కనుక అతనిని స్మరించి పుత్రుని పొందుము . అలా భర్తచేత నియోగించబడిన కుంతి యమధర్మరాజుని స్మరించి కుమారుని కన్నది . అతనికి యుధిష్టరుడు అని నామకరణం చేసాడు . ఋషులు అతను కురు వంశానికి రాజై ధర్మబద్ధంగా రాజ్యం చేస్తాడు అని పలికారు . హస్థినలో గాంధారి కుంతిదేవి కంటే ముందే గర్భం ధరించినా ముందుగా ప్రసవించ లేక పోవడంతో అసూయ చెంది తన గర్భాన్ని కొట్టుకుంది . అందువలన ఆమెకు గర్భస్రావం అయింది . అది విని వ్యాసుడు అక్కడకు వచ్చి ఆ మాసం ముక్కలను నూట ఒక్క నేతి కుండలలో భద్రపరిచాడు . గాంధారితో ఆ కుండలను భద్రపరిస్తే వాటి నుండి నూరుగురు పుత్రులు ఒక కుమార్తె కలుగుతుందని చెప్పాడు . పాండురాజుకు మరొక కుమారుడు కావాలని కోరిక కలిగి వాయుదేవుని సాయంతో ఒక కుమారుని పొందమని చెప్పాడు . కుంతి వాయుదేవుని సాయంతో కుమారుని పొందింది . ఆకాశవాణి ఆ కుమారునికి భీమసేనుడు అని నామకరణం చేసింది . హస్థినా పురంలో గాంధారికి కలి అంశతో దుర్యోధనుడు జన్మించాడు . ఒక్కో రోజుకు ఒక్కో కుమారుడు కలిగారు . నూరుగురు కుమారులు జన్మించిన తరవాత దుస్సల అనే కుమార్తె జన్మించింది . దుర్యోధనుని జననం తరవాత గోచరించిన దుశ్శకునాలను చూసిన భీష్మ , విదుర , పురోహితాదులు కలత చెంది అతడు కులక్షయ కారకుడని అతనిని వదిలి వేసి అందర్నీ రక్షించమని మిగిలిన కుమారులను పెంచుకోమని చెప్పారు . కానీ పుత్రుని మీద మమకారంతో దృతరాష్ట్రుడు దుర్యోధనుని వలడానికి అనుమతించలేదు . కుంతీ దేవి ఒకసారి భీముని ఎత్తుకుని దేవాలయానికి వెళుతున్న తరుణంలో ఒక పులి ఆమె మీదకు ఉరికింది . పాండురాజు దానిని చంపేలోగా భీముని ఒక బండరాతిపై జారవిడిచింది కేవలం పది రోజుల శిశువు పడగానే ఆ రాళ్ళు పొడి పొడి అయ్యాయి . భీముని బలానికి పాండురాజు ఆశ్చర్యపడ్డాడు . దృతరాష్ట్రునికి నూరుగురు కుమారులు కలిగారని విని పాండురాజుకు కూడా ఇంకొక కుమారుడు కావాలని కోరిక కలిగింది . అతడు దేవేంద్రుని గురించి తపసు చేసాడు దేవేంద్రుడు ప్రత్యక్షమై ముల్లోకాలను జయించకలిగిన కుమారుడు కలుగుతడని వరమిచ్చాడు . కుంతీదేవితో దేవతల అధిపతి అయిన ఇంద్రుని అంశతో ఒక కుమారుని పొందమని చెప్పాడు . కుంతీ దేవికి ఉత్తరఫల్గుణీ నక్షత్రంలో తేజోవంతుడైన పుత్రుడు కలిగాడు . అప్పుడు ఆకాశవాణి "ఇతను కార్తవీరార్జ్యునికంటే వీరుడౌతాడు . కనుక అర్జునుడని పిలువబడుతాడు . " అని పలికింది . కుంతీదేవి గాంధారి సంతానవతులైన తరవాత మాద్రి సంతానంకొరకు చింతించడం చూసి పాండురాజు మంత్ర మహిమ ద్వారా మాద్రికి సంతానం కలిగించమని అడిగాడు . కుంతీ మాద్రికి మంత్రోపదేశం చేయించగా మాద్రి అశ్వినీ దేవతల అంశతో నకులసహదేవులను పొందింది .

పాండురాజు మరణం మాద్రి సహగమనం

పాండురాజు భార్యలతో పిల్లలతో సంతోషంగా కాలంగడుపుతున్నాడు . ఒక వసంత కాలంసమయంలో ప్రకృతి మనోజ్ఞంగా ఉన్న సమయంలో పాండురాజు మాద్రి సౌందర్యానికి ఆకర్షితుడై బలవంతంగా ఆమెను చేరాడు . ఆపై శాపకారణంగా మరణించాడు . ఇది చూసిన మాద్రి భయంతో ఒణికిపోతూ భర్త శవాన్ని చూసి రోదించసాగింది . అక్కడకు వచ్చిన కుంతీ దేవి జరిగిన విషయంగ్రహించి సహగమనానికి సిద్దపడింది . కానీ మాద్రి అందుకు అంగీకరించలేదు . భర్త తన వలన మరణించినందున తాను సహగమనం చేస్తానని చెప్పి తనకంటే సమర్ధురాలైన కుంతికి ఐదుగురు పుత్రులను కాపాడే భాద్యతను అప్పగించి తాను భర్తతో సహగమనం చేసింది . కుంతీదేవికి అక్కడి మునులు సహకరించి వారిని తీసుకుని హస్థినాపురానికి వెళ్ళారు . పాండురాజు కుమారులను చూడటానికి హస్థినాపురం ప్రజలు తరలి వచ్చారు . దుర్యోధనుడు తన తమ్ములతో పురోహితసమేతంగా ఎదురువచ్చి వారిని సాదరంగా తీసుకువెళ్ళాడు . భీష్ముడు , విదురుడు , సత్యవతి , అంబిక , అంబాలిక వారికెదురు వచ్చి మునులకు నమస్కరించి కుంతీదేవిని ఓదార్చి పాండుకుమారులను ఎత్తుకుని ముద్దాడారు . మునులు కుంతీ సహితంగా పాండుకుమారులను వారికి అప్పగించి పాండురాజు మరణవార్త మాద్రి సహగమన వార్తను చెప్పారు . ఆ తరవాత భీష్ముడు పాండుసుతులతో పాండురాజుకు ఉత్తర సంస్కారం చేయించాడు . ఆ సందర్భంగా అక్కడకు వచ్చిన వ్యాసుడు తన తల్లి సత్యవతితో "అమ్మా దృతరాష్ట్రుని కుమారులు దుర్మార్గులు . వారి ఆగడాలు మీరు చూడలేరు కనుక మీరు తపోవనానికి వెళ్ళి ప్రశాంతంగా జీవించండి" అని చెప్పాడు . సత్యవతి అంబిక , అంబాలికలను తీసుకుని తపోవనానికి వెళ్ళింది . కాక్రమేణా ఆ ముగ్గురు స్వర్గస్థులైయ్యారు . దృతరాష్ట్రుడు తనకుమారులను తమ్ముని కుమారులను భేదభావం లేకుండా పెంచుతున్నాడు . భీముడు తనబలంతో దుర్యోధనుని తమ్ములను ఆటలలో ఓడిస్తూ ఉండటం దుర్యోధనునికి సహింపరానిది అయింది . అతని బలసంపన్నతకు ఈసు భయం కలిగిన దుర్యోధనుడు మేనమామ తమ్ముడు దుశ్శాసనుడు , శకునితో చేరి కుటిలోపాయాలు ఆలోచించ సాగారు . భీముని చంపి ధర్మరాజుని చెరలో పెట్టితే కానీ తనకు రాజ్యం దక్కదని అనుకున్నాడు . దీనికి శకుని వంత పాడాడు . ఒకరోజు పిల్లలంతా జలక్రీడలలో మునిగి తేలి అలసిపోయి నిద్రిస్తున్న సమయంలో దుర్యోధనుడు తమ్ములతో చేరి భీముని తీగలతో కట్టించి గంగానదిలో త్రోయించాడు . భీముడు ఒళ్ళు విరవగానే ఆ తీగలన్నీ పటాపంచలైనాయి . మరొక రోజు దుర్యోధనుడు సారధిని ప్రేరేపించి భీముని నల్లత్రాచులతో కరిపించాడు . భీముని వజ్రశరీరాన్ని ఆ పాముకోరలు చేధించ లేకపోయాయి . ఒకరోజు దుర్యోధనుడు భీమునికి కాలకూట విషం ఆహారంలో కలిపి తినిపించాడు . భీముడు ఆ ఆహారాన్ని జీర్ణించుకున్నాడు . భీష్ముడు కుమారులందరికి విద్యను మొదట కృపాచార్యుని వద్ద ఆ తరవాత ద్రోణాచార్యుని వద్ద నేర్పించ సాగాడు . అప్పుడు జనమేజయుడు మహర్షీ కృపాచార్యుడు , ద్రోణాచార్యుల జన్మ వృత్తాంతం తెలుపగలరా అని వైశంపాయనుని అడిగాడు .

కౌరవుల నామధేయాలు

|
1.దుర్యోధనుడు,2.దుశ్శాసనుడు,3.దుస్సహుడు,4.దుశ్శలుడు,5.జలసంధుడు,6.సముడు,7.సహుడు,8.విందుడు,9,అనువిందుడు,10.దుర్ధ
|
11.సుబాహుడు,12.దుష్ప్రదర్శనుడు,13.దుర్మర్షణుడు,14.దుర్ముఖుడు,15.దుష్కర్ణుడు,16.కర్ణుడు,17.వివింశతుడు,18.వికర్ణుడు,19.శలుడు
20.సత్వుడు, |
21.సులోచనుడు,22.చిత్రుడు,23.ఉపచిత్రుడు,24.చిత్రాక్షుడు,25.చారుచిత్రుడు,26.శరాసనుడు,27.దుర్మధుడు,28.దుర్విగాహుడు,29.వివిత్సుడ
|
31.నోర్ణనాభుడు,32.సునాభుడు,33.నందుడు,34.ఉపనందుడు,35.చిత్రాణుడు,36.చిత్రవర్మ,37.సువర్మ,38.దుర్విమోచనుడు,39.అయోబాహు
|
41.చిత్రాంగుడు,42.చిత్రకుండలుడు,43.భీమవేగుడు,44.భీమలుడు,45.బలాకుడు,46.బలవర్ధనుడు,47.నోగ్రాయుధుడు,48.సుషేణుడు,49.కు
|
51.చిత్రాయుధుడు,52.నిషింగుడు,53.పాశుడు,54.బృందారకుడు,55.దృఢవర్మ,56.దృఢక్షత్రుడు,57.సోమకీర్తి,58.అనూదరుడు,59.దృఢసంధు
|
61.సదుడు,62.సువాగుడు,63.ఉగ్రశ్రవుడు,64.ఉగ్రసేనుడు,65.సేనాని,66.దుష్పరాజుడు,67.అపరాజితుడు,68.కుండశాయి,69.విశాలాక్షుడు,
70.దురాధరుడు, |
71.దుర్జయుడు,72.దృఢహస్థుడు,73.సుహస్తుడు,74.వాయువేగుడు,75.సువర్చుడు,76.ఆదిత్యకేతుడు,77.బహ్వాశి,78.నాగదత్తుడు,79.అగ్రయ
|
81.క్రధనుడు,82.కుండినుడు,83.ధనుర్ధరోగుడు,84.భీమరధుడు,85.వీరబాహుడు,86.వలోలుడు,87.రుద్రకర్ముడు,88.దృఢరదాశ్రుడు,89.అద్భు
|
91.విరావి,92.ప్రమధుడు,93.ప్రమాధి,94.దీర్గరోముడు,95.దీర్గబాహువు,96.ఊడోరుడు,97.కనకద్వజుడు,98.ఉపాభయుడు,99.కుండాశి,100.
నూట ఒకటవ కుండనుండి దుస్సల అనే ఆడపిల్ల జన్మించింది.

కృపాచారుడు ద్రోణాచార్యుడు దృపదుడు జన్మవృత్తాంతం

గౌతముడు అనే మహామునికి శరద్వంతుడు అనే కుమారుడు ఉన్నాడు. అతనికి వేదాధ్యనంలో ఆసక్తి లేక ధనుర్విద్యలో ప్రావీణ్యం సంపాదించాడు. ఇంకా సంపాదించాలని ఆశించి ఘోరమైన తపమాచరించాడు. అతని తపస్సు భగ్నంచేయడానికి ఇంద్రుడు జలపద అనే యువతిని పంపించాడు. ఆమెను చూసిన శర్వందుడు పరవశుడైనాడు. అతని చేతిలోని ధనుర్బాణాలు జారవిడిచాడు. అతనికి వీర్యపతనం జరిగి ఒక రెల్లు పొదలపై బడింది. శరద్వంతుడు తిరిగి తపస్సుకు వెళ్ళాడు. పతనమైన వీర్యం రెండు భాగాలుగా విడిపడి ఒక ఆడపిల్ల ఒక మగపిల్లవాడు జన్మించారు. ఒకరోజు శంతనమహారాజు వేటకు వచ్చి ఆ బిడ్డలను పక్కన ఉన్న ధనుర్బాణాలు, జింకచర్మాలు చూసి వారు బ్రాహ్మణ బాలురని గ్రహించి తీసుకు వెళ్ళి పెంచుకున్నాడు. వారికి కృపి, కృపుడు అని పేర్లు పెట్టాడు. ఒకనాడు శరద్వంతుడు వచ్చి వారు తన పిల్లలని చెప్పి కృపునకు ఉపనయనం చేసి ధనుర్విధ్య నేర్పించాడు. అలాంటి కృపాచార్యుని భీష్ముడు పాండవ కౌరవులకు గురువుగా నియమించాడు. భరద్వాజముని గంగా తీరంలో తపసు చేసుకుంటున్నాడు. ఘృతాచి అనే అప్సరస గంగా నదిలో జలకాలాడుతున్నప్పుడు ఆమె వస్త్రం తొలగిన సమయంలో భద్వాజుడు చూసాడు. అది చూసిన భరద్వాజునకు వీర్యపతనం జరిగింది. అతడు ఆ వీర్యాన్ని ఒక ద్రోణంలో (కలశంలో) దాచాడు. ఆ వీర్యం నుండి శుక్రాచార్యుని అంశతో ద్రోణుడు జన్మించాడు. భరద్వాజుని స్నేహితుడు పాంచాలదేశ రాజైన పృషతుడు. అతడు అరణ్యాలకు వెళ్ళి తపస్సు చేసాడు. అతడికి ఒకరోజు మేనక అనే అప్సరసను చూసి వీర్యపతనం జరుగగా దాని నుండి దృపదుడు జన్మించాడు. పృషతుడు ఆ బాలుని భరద్వాజుని ఆశ్రమంలో ఉంచి పాంచాలదేశానికి వెళ్ళాడు. భరద్వాజ ఆశ్రమంలో ద్రోణుడు దృపదుడు కలసి విధ్యనభ్యసించారు. దృపదుడు పాంచాలదేశానికి వెళ్ళి రాజయ్యాడు. దృపదుడు అగ్నివేశుని వద్ద అస్త్రవిద్య నేర్చుకున్నాడు. కృపాచార్యుని చెల్లెలెలు కృపిని ద్రోణుడికి ఇచ్చి భరద్వాజుడు వివాహం చేసాడు. వారిరువురికి అశ్వద్ధామ అనే కుమారుడు కలిగాడు. పరశురాముడు తన ధనాన్ని బ్రాహ్మణులకు దానం చేస్తున్నాడని తెలుసుకుని ధనార్ధియై ద్రోణుడు పరశురాముని వద్దకు వెళ్ళాడు. కానీ అప్పటికే ధనమంతా దానంచేసిన పరశురాముడు మిగిలి ఉన్న అస్త్రశస్త్రాలు మాత్రమే ఇవ్వగలనని చెప్పాడు. ద్రోణుడు అవి చాలని చెప్పి అస్త్రశత్రాలను ప్రయోగం ఉపసంహారాలతో నేర్చుకున్నాడు. ఒక రోజు ద్రోణుడు చిన్ననాటి స్నేహం పురస్కరించుకుని దృపదుని వద్దకు వెళ్ళాడు. దృపదుడు గర్వియై స్నేహమంటే సమాన అంతస్థు ఉండాలని పేద బ్రాహ్మణునితో స్నేహమేమిటని అవమానించి పంపాడు. ఆ అవమానం భరించలేక ద్రోణుడు రాజ్యం విడిచి హస్థినాపురానికి వెళ్ళాడు.

పాండవులు కౌరవుల విద్యాభ్యాసం

ద్రోణాచార్యుడు హస్థినలో ప్రవేశించే సమయంలో జరిగిన సంఘటన ఆయనను పాండుసుతులకు కౌరవులకు గురువైయ్యేలా చేసింది. పాండవులు కౌరవులు బంతితో ఆడుకునే సమయంలో అది ఒక లోతైన నూతిలో పడింది. వారు దానిని తీయటానికి విఫలప్రయత్నం చేసి న్స్సహాయంగా చూస్తున్న సమయంలో అక్కడకు కుటుంబ సహితంగా వచ్చిన ద్రోణాచార్యుడు ఆ బంతిని ఒకదాని తరవాత ఒక బాణాన్ని వేస్తూ బయటకు తీసి ఇచ్చాడు. రాజకుమారుల ద్వారా ఈ విషయం తెలుసుకున్న భీష్ముడు ద్రోణుని రాజకుమారులకు ఆ చార్యునిగా నియమించాడు. విద్య నేర్పడానికి ముందు అతడు రాకుమారులను చూసి మీలో నాకోరికను తీర్చగలవారు ఎవ్వరు అని ప్రశ్నించాడు. అందరూ సంశయిస్తుండగా అర్జునుడు మాత్రం ముందుకు వచ్చి గురుదేవా నేను మీరు ఏది కోరితే అది

చేస్తాను అన్నాడు. దేశదేశాల నుండి వచ్చిన రాకుమారులతో ద్రుపదుని కుమారుడు కర్ణుడు కూడా ద్రోణుని వద్ద విద్యనభ్యసించ సాగాడు. కర్ణుడు మాత్రం ఎప్పుడూ దుర్యోధన పక్షం వహించేవాడు. అర్జునుడు మాత్రం గురువును వినయ విధేయతలతో సేవిస్తూ ద్రోణుని ప్రేమాభిమానానికి పాత్రుడైయ్యాడు. అశ్వత్థామకు అర్జునుడంటే విద్యామత్సరం ఉండేది. ఒక రోజు అర్జునుడు భోజనం చేస్తుండగా దీపం ఆరిపోయింది. అర్జునుడు చీకటిలో అన్నంతింటూ ఉండగా చీకటిలో బాణప్రయోగం కూడా చేయవచ్చన్న ఆలోచన వచ్చి అలా అభ్యాసం చేయనారంభించాడు. అది చూసి ద్రోణుడు అర్జునుని పట్టుదలకు మెచ్చి పరశురాముని వద్ద తాను నేర్చుకున్న విద్యనంతా నేర్పించాడు. దుర్యోధనాదులు భీముని బలం అర్జునిని విలువిద్యా నైపుణ్యం సహించలేక పోయారు. ఒకరోజు ద్రోణుడు రాజకుమారులకు విలువిద్యలో పరీక్షపెట్టాడు. ఒక పక్షి బొమ్మను చెట్టు కొమ్మకు కట్టి ఒక్కొక్కరిని పిలిచి వారి ఏకాగ్రతను పరీక్షించగా అర్జునుడికి తప్ప ఎవరికీ తగినంత ఏకాగ్రత లేదని గ్రహించాడు. ఒకరోజు ద్రోణుడు నదిలో స్నానమాచరిస్తుండగా ఒక మొసలి అతని కాలును పట్టుకుంది. అతడు రక్షించమని వేసిన కేకలకు రాకుమారులంతా దిక్కు తోచక పరుగెడుతున్న సమయంలో అర్జునుడు చాకచక్యంగా బాణం వేసి గురువుని రక్షించాడు. ఎప్పటికైనా అర్జునుడు ఒక్కడే ద్రుపదుని పట్ల తనకు కలిగిన పగ చల్లార్చగలడని గ్రహించి ద్రోణుడు అర్జునునికి దివ్యాస్త్రాలను ఇచ్చాడు.

ఏకలవ్యుడు

ద్రోణుని కీర్తి విని హిరణ్యధన్వునుడు అనే ఎరుకల రాజు కుమారుడు ఏకలవ్యుడు అతనిని తన గురువుగా ఎంచుకున్నాడు. అతడు ద్రోణుని వద్దకు వెళ్ళి విలువిద్య నేర్పమని కోరాడు. హీనజాతి వాడికి విలు విద్య నేర్పడానికి ద్రోణుడు అంగీకరించలేదు. పట్టువదలని ఏకలవ్యుడు అడవిలో ద్రోణుని విగ్రహం పెట్టి భక్తితో విలు విద్యను సాధన చేసాడు. ఒక రోజు పాడవులు, కౌరవులు సమయంలో పాండవుల వేట కుక్క తప్పించుకు పోయింది. అది ఏకలవ్యుడు సాధన చేస్తున్న ప్రదేశంలో మొరగ సాగింది. ఏకలవ్యుడు ఏడు బాణాలు సంధించి ఆ కుక్క నోట్లో కొట్టాడు. ఆ బాణాలతో ఆ కుక్క పాండవుల చెంతకు రాగా అది చూసిన రాకుమారులు ఆబాణాలు సంధించిన నైపుణ్యం విస్మయపరచింది. వారు వెతుక్కుంటూ ఏకలవ్యుని చూసి అతడు ద్రోణుని శిషుడని అతనిద్వారానే తెలుసుకున్నారు. అర్జుడు ద్రోణునితో "గురువర్యా నేను మీ ప్రియశిషుణ్ణి అని చెప్పారు కదా నాకంటే ఏకలవ్యుని విలువిద్యలో నైపుణ్యత అధికంగా ఇచ్చారెందుకు " అని వేదనగా అడిగాడు. ద్రోణుడు అర్జునునితో ఏకలవ్యునికి దగ్గరకు వెళ్ళి అతని వద్ద గురుదక్షిణగా అతని బొటనవ్రేలిని గ్రహించి అర్జునిని జగదేకవీరునిగా చేసాడు.

షష్టాశ్వాసం

అస్త్ర విద్యాప్రదర్శన

పాండవులూ కౌరవులూ అస్త్రశస్త్ర విద్యాభ్యాసంలో నైపుణ్యం సాధించారు. ఒక రోజు ద్రోణుడు ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు వెళ్ళి భీష్ముడు, వ్యాసుడు, విదురుడు, శల్యుడు, కృపుడు, శల్యుడు, సోమదత్తుడు, శకుని లాంటి పెద్దలముందు రాజకుమారుల విద్యాప్రదర్శన ఏర్పాటు చేయమని కోరాడు. విదురుడు అందుకు సమ్మతించి విదురుని పిలిచి తగు ఏర్పాట్లు చేయమని కోరాడు. విదురుడు ప్రదర్శనశాలను నిర్మింపచేసాడు. అస్త్ర విద్యాప్రదర్శనకు ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారి సమేతంగా వచ్చాడు. వ్యాసమహర్షి, కృపాచారుడు, శల్యుడు, భీష్ముడు, సోమదత్తుడు, విదురుడు తమతమ ఆసనాలలో ఆశీనులైయ్యారు. తేజోమయుడై ద్రోణాచార్యుడు తెల్లని వస్త్రాలతో అక్కడకు వచ్చాడు. ఆయన వెనుక పాండవులూ కౌరవులూ వయసుక్రమంగా వరుసగా నిలిచారు. ముందుగా రాకుమారులందరూ అస్త్రశత్రప్రదర్శన చేసారు. ఆ తరవాత భీముడు, దుర్యోధనుడు గధాయుద్ధ ప్రదర్శన ప్రారంభించి తమ నైపుణ్యం చూపించసాగారు. వారిరువురు తీవ్రంగా పోరాడుకుంటున్నారు. వారి యుద్ధాన్ని చూస్తున్న పౌరులు కావేషాలు పెంచుకుంటున్నారు. విదురుడు ధృతరాష్ట్రునికి గాంధారికి జరుగుతున్నవి వివరించి చెప్తున్నాడు. పరస్థితి చేయి దాటుతుందని గ్రహించిన ద్రోణుడు అశ్వధామను భీమ, దుర్యోదన యుద్ధాన్ని ఆపించాడు. ఆ తరవాత అర్జునిని విలువిద్యాప్రదర్శన ఉంటుందని ప్రకటించాడు. అర్జునుడు రంగప్రవేశం చేయగానే జనులు ఆనందోత్సాహాలతో జయజయధ్వానాలు చేయడం ప్రారంభించారు. కొడుకు ప్రయోజకుడైనందుకు కుంతీ దేవి ఆనందించింది. విదురుని ద్వారా ఆ కలకలానికి కారణం తెలుసుకుని ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారి సంతోషించారు. అర్జునుడు గురువు అనుమతి తీసుకుని ఆగ్నేయాస్త్రం, వారుణాస్త్రం, వాయవ్యాస్త్రం, మేఘాస్త్రం మొదలైనవి ప్రదర్శించాడు. ప్రజలు అర్జునిని అస్త్ర విద్యా నైపుణ్యం చూసి ఆశ్చర్యచకితులైయ్యారు. ఇంతలో కర్ణుడు రంగస్థల ప్రవేశం చేసాడు. సహజ కవచకుండలాలతో ప్రకాసిస్తున్న కర్ణుని చూసి జనులు విస్మయం చెందారు. కర్ణుడు సభామధ్యమంలో నిలబడి గురువుకు నమస్కరించి అర్జునితో "అర్జునా ఈ విద్యలు ప్రదర్శించటానికి ప్రావీణ్యం అవసరం లేదు జనం మెచ్చేలా ఈ విద్యలు నేను కూడా ప్రదర్శించగలను" అన్నాడు. అది చూసి అర్జునుడు కోపించాడు. దుర్యోధనుడు సంతోషించాడు. కర్ణుడు ద్రోణుని అనుమతితో అర్జునుడు చేసిన విద్యలన్నీ ప్రదర్శించాడు. దుర్యోధనుడు ఆనందంతో కర్ణుని వద్దకు వెళ్ళి తనతో చెలిమి చేయమని కోరాడు. కర్ణుడు అర్జునితో ద్వందవిద్యాప్రదర్శన ఏర్పాటు చేయడానికి ద్రోణుని అనుమతి కోరాడు. పిలవకుండా వచ్చినందుకు అర్జునుడు కర్ణుని ఆక్షేపించాడు. కర్ణుడు అస్త్ర విద్యాప్రదర్శన వీరుల సొత్తు కనుక ఎవరూ పిలవనవసరం లేదని అభిప్రాయం వెలిబుచ్చాడు. దుర్యోధనుడు వెంటనే కర్ణినికి అర్జునినితో ద్వందయుద్ధానికి అనుమతి ఇచ్చాడు. ఇరువురి మధ్యయుద్ధం గోరంగా సాగింది. ఒకసమయంలో కర్ణుడ ప్రయోగించిన పర్జన్యాస్త్రం అర్జునిని కనిపించకుండా చేయగానే కుంతీదేవి మూర్చపోయింది. అర్జునుడు వాయవ్యాస్త్రంతో ఆ మేఘాలను పారద్రోలాడు. వ్యవహారం శృతి మించుతుందని గ్రహించిన కృపాచార్యుడు ఇద్దరి మద్యా నిలిచి " కర్ణా ఇతడు పాండుసుతుడు క్షత్రియుడు అర్జునినితో యుద్ధం చేయాలంటే నీవు నీ వాశక్రమం తల్లి తండ్రుల గురించి చెప్పాలి " అన్నాడు. కర్ణుడు బదులు చెప్పలేక సిగ్గుతో తలవంచుకున్నాడు. అప్పుడు దుర్యోధనుడు ముందుకు వచ్చి కులము, శౌర్యమూ, అధిక సేన కలవారు రాజులుగా అంగీకరింపబడతారు కనిక కర్ణుని ఇప్పుడే అంగరాజ్యానికి

రాజుని చేస్తాను " అనిచెప్పి వెంటనే భీష్మ దృతరాష్ట్రుల అనుమతితో రాజ్యాభిషిక్తుని చేసాడు. కర్ణుడు పొంగిపోయి ఆనందంతో నాకు నీవిచ్చిన ఈ గౌరవానికి నీకు నేను ఏమి చెయ్యగలను అన్నాడు. దుర్యోధనుడు బదులుగా అతని స్నేహం కావాలని కోరాడు. కర్ణుడు అందుకు అంగీకరిస్తూ జీవితాంతం తన స్నేహాన్ని అందిస్తానని మాటిచ్చాడు. అప్పుడు అక్కడకు చేరిన కర్ణుని తండ్రిని చూసిన భీముడు సూతపుత్రుడవైన నీవు రధం నడుపుకోక అర్జుననితో యుద్ధం ఎందుకు అని చులకనగా మాట్లాడాడు. అందుకు దుర్యోధనుడు " ఇంతటి తేజశ్శాలి సూతకులంలో పుడతడా అయినా దేవతల పుట్టుక, ఋషుల పుట్టుక, నదుల పుట్టుక, వీరుల పుట్టుక ఎంచక్యడదని నీకు తెలియదా? దేవేంద్రుని వజ్రాయుధం దధీచి వెన్నెముక నుండి పుట్టలేదా? పరమ శివుని కుమారుడు రెల్లు పొదలలో పుట్టలేదా? మన గురువు గారు కుంభంలో పుట్టలేదా? ఉత్తమ క్షత్రియులందరూ బ్రాహ్మణులకు పుట్టలేదా? అంతవరకూ ఎందుకు మీ పుట్టుకలు ఎలాంటివి? కాబట్టి కర్ణుని జన్మ గురించి యోచించ పని లేదు అతడు ఇప్పుడు రాజు " అలా సూర్యాస్తమయం అయింది. అంతటితో విద్యాప్రదర్శన ముగిసింది. దుర్యోధనుడు కర్ణునితో రాజసౌధానికి వెళ్ళాడు. కుంతీదేవి కర్ణుని గుర్తించినా లోకనిందకు వెరచి చెప్పలేక పోయినందుకు వేదన పడింది.

గురుదక్షిణ

రాకుమారుల విద్యాప్రదర్శన పూర్తి అయింది. గురుదక్షిణ ఇచ్చే సమయం ఆసన్నమయింది. రాకుమారులంతా గురువుకు ఏమి కావాలో చెప్పమని అడిగారు. పాతపగ గుర్తుకు వచ్చిన ద్రోణుడు గర్వాంధుడైన ద్రుపధుని తెచ్చి గురు దక్షిణగా ఇవ్వమని కోరాడు. వెంటనే దుర్యోదనాదులు ద్రోణుని తీసుకుని పాంచాల దేశానికి బయలు దేరారు. దుర్యోధనాదులు ద్రుపదునితో యుద్ధం చేయడానికి ఉపక్రమించారు. వీరుడాఇన ద్రుపదుడు కౌరవులనందరిని ఓడించాడు. అది చూసిన అర్జునుడు ధర్మరాజును, ద్రోణుని దూరంగా ఉంచి ద్రుపదునితో యుద్ధానికి తలపడ్డాడు. భీముడు ద్రుపదుని సైన్యాన్ని చీల్చి చెండాడాడు. అర్జునుడు ద్రుపదునితో ద్వంద యుద్ధం చేసి అతనిని ఓడించి రదచక్రానికి కట్టి తీసుకు వచ్చి ద్రోణుని ముందు పడవేసాడు. ద్రోణుడు ద్రుపదుని చూసి " ద్రుపద మహారాజు ఇలా దీనంగా పడి ఉన్నారు? ఇప్పటికైనా మదం తగ్గిందా నన్ను గుర్తుపట్టారా?" అని హేళన చేసి అతనిని విడిచి పెట్టాడు. ద్రుపదుడు ఆ అవమానాన్ని సహించ లేక పోయాడు. తగిన ప్రతీకారం చెయ్యాలని నిశ్చయించుకున్నాడు.

ధర్మరాజ యౌవ రాజ్యపట్టాభిషేకం దుర్యోదనాదులకుట్ర

తరవాత దృతరాష్ట్రుడు ధర్మరాజుని యువరాజుని చేసాడు. నలుగురు తమ్ములు నాలుగు దిక్కులను జయించి రాజ్యాన్ని విస్తరించగా చక్రవర్తిలా ప్రకాశించ సాగాడు. భీమార్జున పరాక్రమం నకుల సహదేవుల శత్రు భయంకరం ప్రజల మెప్పు పొందాయి. ద్రోణుడు అర్జునిని పరాక్రమానికి మెచ్చి బ్రహ్మ శిరం అనే అస్త్రాన్ని ఇచ్చాడు. ద్రోణుడు ఆ అస్త్ర మహిమను ఇస్తూ "అర్జునా నాకు అగ్నివృశుడు ఇచ్చిన ఈ అస్త్రం అమోఘ శక్తి కలది. ఇది లోకాలను మాడ్చి వేస్తుంది. దీనిని సామాన్య మానవుల మీద ప్రయోగించ రాదు. ఇప్పుడు నీవు నాకు మరొక గురు దక్షిణ ఇవ్వాలి ఏ కారణంచేతనయినా నీకు నువ్వుగా నాతో యుద్ధం చేయరాదు " అన్నాడు. ధర్మ రాజు వైభవం దుర్యోధనుడు సహింప లేక పొయ్యాడు. ఒక రోజు తండ్రి దగ్గరకు వెళ్ళి " తండ్రీ పాండవులు మహా వీరులు నీవు ధర్మరాజ్ని రాజుని చేసావు. మంత్రులూ, సామంతులూ, ప్రజలు అతనిని గౌరవిస్తున్నారు. నీవు గుడ్డి వాడివి తాత భీష్ముని ప్రతిజ్ఞ వలన ధర్మరాజు మాత్రం తగిన రాజని ప్రజలు విశ్వసిస్తున్నారు. మమ్మల్ని ఎవరూ లక్ష్యపెట్టడం లేదు. నీవు మార్గాంతం ఆలోచించి వారిని కొంత కాలం ఇక్కడి నుండి పంపించి నట్లైతే ప్రజలు వారిని మరచి పోతారు కాబట్టి మాకు గౌరవం దక్కుతుంది " అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు బదులుగా " నాయనా దుర్యోధనా నాకు అన్నీ తెలుసు. నేను అంధుడను కనుక రాజ్య కార్యాలను స్వయంగా నిర్వహించ లేను. పాండురాజు నా చే యజ్ఞ యాగాలు చేయించాడు. రాజులను జయించి రాజ్యాన్ని విస్తరించాడు. నన్ను భక్తితో సేవించాడు. కనుక నీకంటే పెద్దవాడైన ధర్మరాజుని యువరాజుని చేసాను ఇప్పుడు తొలగించ లేను" అన్నాడు. దుర్యోధనుడు " తండ్రీ రాజ్యాధికారం వారస్త్వంగా లభించేది నీవు అంధుడవు కనుక నీ తమ్ముడు రాజ్యం చేసాడు. అతని మీద అభిమానం చూపిన ప్రజలు ధర్మరాజుని రాజుగా చూడాలని కోరుతున్నారు ఆపై అతని కుమారుడు ఆ పై వారి వంశం రాజులౌతారు. మేము వశ పారంపర్యముగా బానిసలుగా ఉండవలసినదేనా? ఈ రాజ్యం నీది నీ తరవాత మాకు చెందాలి ప్రజాభిమతం మార్చడానికి కొంతకాలం పాండవులను వారణావతం పంపుతాము. ప్రజలు కొంత మరచిన తరవాత వారు తిరిగి వస్తారు " అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు "నాయనా నా అభిప్రాయం కూడా అదే కానీ ఇందుకు విదురుడు భీష్ముడు అంగీకరించరు " అన్నాడు. దుర్యోదనుడు మీరు చక్రవర్తి కాబట్టి అందరూ మీ ఆజ్ఞను పాటిస్తారు. భీష్ముడు సమభావం కలవాడు కనుక ఏమీ అనడు, అశ్వత్థామ నాతో ఉంటాడు కనుక అతని మీద ప్రేమతో ద్రోణుడు నన్ను విడువడు. బావ మీద ప్రేమతో మనల్ని కృపుడు విడివడు. విదురుడు పాండవ పక్షపాతి అయినా ఒక్కడే ఏమి చేయడు. కనుక మీరు ఇందుకు సమ్మతించి తీరాలి " అని బలవంతం చేసాడు. గత్యంతరం లేక దృతరాష్ట్రుడు అందుకు అంగీకరించాడు.

పాండుసుతులు వారణావతానికి వెళ్ళుట లక్కాగృహ దహనం

తండ్రి అనుమతి తీసుకుని దుర్యోధనుడు తన కపటోపాయం అమలులో పెట్టాడు. ముందుగా కొందరు మంత్రులను పంపి పాండవులకు వారణావతం గురించి ఆసక్తి కలిగేలా చెప్పించాడు. గొప్పగా వర్ణించిన వారణావతం చూడాలన్న కుతూహలం పాండవులలో కలిగింది. ఒకరోజు దృతరాష్ట్రుడు పాండవులను పిలిచి " నాయనా ధర్మరాజా నీ తండ్రి పాండురాజు గొప్ప కీర్తి గడించాడు. కాలవశాత్తు ఆయన ఇప్పుడు లేనప్పటికీ నీవు మీ తమ్ములు తండ్రికి తగిన తనయులు. ఇంత కాలం రాజ్యభారాన్ని మోసి అలసి పోయారు కనుక వారణావతంలో మీ తల్లితో కొంతకాలం విశ్ర్మాంతి తీసుకుని రండి. గంగా తీరాన ఉన్న ఆ నగరం అత్యంత సుఖప్రదమైన నగరం అని విన్నాను. నా మాట కాదనరు కనుక నేనిది చెప్తున్నాను" అన్నాడు. పెద తండ్రి ప్రేమతో చెప్పిన మాటను

తిరస్కరించ లేక ధర్మరాజు భీష్మ, ద్రోణ, కృపాచారుల ఆశీర్వాదం తీసుకుని తల్లిని, తమ్ములను వెంట పెట్టుకుని వారణావతం బయలుదేరాడు. ఇది చూసిన దుర్యోధనుడు ఆనంద పడ్డాడు. పురోచనుడు అనే గృహ నిర్మాణ నిపుణుని పిలిచి వారణావతంలో పాండవుల కొరకు లక్క, మట్టి, నెయ్యి, మిశ్రమంతో చేసిన గృహాలను నిర్మించి వాటిలో పాండవులు ఏమరుపాటుగా ఉన్న సమయం చూసి ఆగృహాలను తగులపెట్టు. వారి మరణ వార్త తీసుకువస్తే నీవు జీవితాంతం భోగాలను అనుభవించ వచ్చు. అని అతనిని ప్రలోభ పెట్టాడు. పురోచనుడు అందుకు అంగీకరించాడు. పండవులు శతశృంగం నుండి వచ్చే సమయానికి వారి వయసు వరుసగా 16, 15, 14, 13, 13 సంవత్సరములు. అని ఇక్కడ ప్రస్తావించబడింది. ఆ తరవాత వారు 13 సంవత్సరములు ఉన్నారు. వారణావతానికి వెళ్ళే సమయంలో వారి వయసు వరుసగా 29, 28, 26, 25, 25 సంవత్సరాలు. తల్లితో సహా వారణావతానికి బయలుదేరుతున్న పాండవులను చూసి పౌరులు పాండవుల అడ్డు తొలగించు కోవాలని వారిని వారణావతానికి పంపుతున్నారని గ్రహించారు. భీష్ముడు మొదలైన వారు అడ్డు చెప్పనందుకు కలత చెందారు. పాండవులు లేని రాజ్యంలో ఉండలేమని భావించి వారి వెంట నడవ సాగారు. వారితో ధర్మరాజు పెదనాన కోరిక మీద వెళుతున్నామని తిరిగి రాగలమని నచ్చ చెప్పి వారిని మరలించాడు. విదురుడు మాత్రం మరికొంత దూరం వారి వెంట వెళ్ళి నర్మగర్భంగా కొన్ని మాటలు చెప్పాడు. తరవాత కుంతీ దేవి వద్ద శలవు తీసుకుని మరలి వెళ్ళాడు. విదురుని మాటలు అర్ధం కాని కుంతీ దేవి విదురుడు ఏమి చెప్పాడు అని ధ్మరాజుని అడిగింది. ధర్మరాజు తల్లితో " అమ్మా విషాగ్నుల వలన అపకారం జరుగవచ్చని అప్రమత్తంగా ఉండమని చెప్పాడు. దుర్యోధనుని వెంట ఉండి అతను మనకు అపకారం తలపెడితే మనకు తెలియచేస్తానని చెప్పాడు " అన్నాడు. విదురుని ప్రేమకు కుంతీతో సహా అందరూ ఆనందించారు. వారణావత ప్రజలు కుంతీదేవికి పాండవులకు ఘనంగా స్వాగతం చెప్పారు. వారికోసం పురోచనుడు నిర్మించిన గృహాలను చూపి ఉండమన్నారు. శిల్పాచారుడైన పురోచనుని తగిన విధంగా పూజించి సత్కరించారు. పుణ్యాహవచనం చేసి గృహప్రవేశం చేసారు. ఆ గృహాన్ని అణువణువు పరిశీలించిన ధర్మరాజుకు అందులో ఏదో కృత్రిమత్వం గోచరించింది. భీముని పిలిచి ఆగోడలను చూపి వాటి నుండి ఏదో వింత వాసన వస్తుందని చెప్పాడు. భీముడు అది చూసి " అన్నయ్యా వీటి నుండి లక్క, తైలం కలిపిన వాసన వస్తుంది. గృహం సమీపంలో ఆయుధాగారం ఉంది. ప్రమాదం పొంచి ఉంది " అని అభిప్రాయం వెలిబుచ్చాడు. విదురుడు చెప్పిన విషాగ్నులు ఇవే నని వారికి అర్ధం భీముడు ఆవేశపడి "అన్నయ్యా మనం ఇప్పటి వరకూ ఉన్న పాత ఇంటిలో ఉండి పురోచనుని ఇంటితో తగులపడదాము " అన్నాడు. దర్మరాజు భీమునితో "భీమా తొందరపడకు. విష్యం మనకు తెలిసింది కనుక ప్రమత్తంగా ఉందాము. మనకు ఈ విషయం తెలిసిందని తెలిస్తే దుర్యోధనుడు పురోచనుడు వేరే ఉపాయం పన్నుతారు. అది మనకు తెలిసే అవకాశం రాక పోవచ్చు కనుక ఏమీ తెలియనట్లు ఉందాము " అన్నాడు. పురోచనుడు పాండవుల సేవ నిమిత్తం ఒక బోయ వనితను నియమించాడు. ఆమెకు ఐదుగురు కొడుకులు. వారంతా పాండవుల కదలికలను ఎప్పటికప్పుడు పురోచనునిని చేరవేస్తున్నాడు. హస్థినలో దుర్యోధనుని కుతంత్రం తెలుసుకున్న విదురుడు ఒక మనిషిని పాండవుల వద్దఖు పంపాడు. విదురుడు చెప్పిన సంకేతం చెప్పి తనను పరిచయం చేసుకున్నాడు. అతడు ధర్మరాజుతో "ధర్మ నందనా రాబోవు కృష్ణ చతుర్ధశి నాడు పురోచనుడు లక్క ఇంటిని తగుల పెట్టకలడు. కాబట్టి ఈ గృహం నుండి సొరంగ మార్గం త్రవ్వమని విదురుడు నన్ను పంపాడు " అన్నాడు. ధర్మరాజు విదురుని దూరదృష్టికి ఆశ్చర్యపడి ఆ ఖనకుడికి అనుమతి ఇచ్చాడు. ఖనకుడు లక్క ఇంటి నుండి వెలుపలికి బిల మార్గం ఏర్పాటు చేసాడు. భీముడు దానిని పరిశీలించి తృప్తి పడ్డాడు. కృష్ణ చతుర్ధశి నాడు కుంతీదేవి వారణావతంలోని ముత్తైదువలకు, బ్రాహ్మణులకు భోజనం పెట్టి దక్షిణలిచ్చి సత్కరించింది. ఆ రోజు రాత్రి బోయవనిత కొడుకులతో కల్లు సేవించింది అందరూ మత్తుగా నిద్రలోకి జారుకున్నారు. తరవాత భీముడు తల్లిని సోదరులను సొరంగ మార్గంలో పంపించి ముందుగా పురోచనుని ఇంటికి నిప్పు పెట్టి ఆ తరవాత తాము నివసించిన ఇంటికి నిప్పు పెట్టి ఆఖరుగా ఆయుధాగారానికి నిప్పు పెట్టి ఖనకుడికి తాము క్షేమంగా ఉన్నామని చెప్పాడు. ఆ తరవాత తాను కూడా సొరంగ మార్గం ద్వారా అన్న తమ్ములను , తల్లిని కలుసుకున్నాడు. వడి వడిగా నడుస్తూ వెళుతున్న వారు భీముని వేగాన్ని మిగిలిన వారు అందుకోలేక పోయారు. భీముడు తల్లిని వీపు మీద ఎక్కించుకుని ధర్మరాజుని , అర్జునిని చెరిఒక భుజంపై ఎక్కించుకుని నకులసహదేవులను రెండు చేతులతో ఎత్తుకుని వడి వడిగా నడిచాడు. తెల్లవారగానే వారణావత ప్రజలకు లక్క ఇల్లు తగలబడిన విషయం తెలిసింది. దృతరాష్ట్రుని కుయుక్తికి ప్రజలు ఎంతగాగానో అతనిని నిందించారు. అందరూ వచ్చి బూడిదకుప్పలలోని బోయ వనితను ఆమె కుమారుల శవాలను చూసి కుంతీదేవి పాడవులనుకుని భోరున విలపించారు. ఖనకుడు జనంలో చేరి పోయాడు. బూడిద కుప్పలను తొలగిస్తున్నట్లు నటిస్తూ తాను త్రవ్విన సొరంగ మార్గంలో పోసి దానిని కనపడకుండా చేసాడు. వెంటనే హస్థినా పురానికి వెళ్ళి విదురునికి పాండవులు క్షేమంగా తప్పించుకున్నారని చెప్పాడు. వారణావతంలోని ప్రజలు పాడవులు మరణించారని దృతరాష్ట్రునికి తెలియ చేసారు. భీష్ముడు, కృపుడు, ద్రోణుడు ఎంతో దుఃఖించారు. వారితో చేరి విదురుడు దుఃఖిస్తున్నట్లు నటించాడు. దుర్యోధనుడు ఎంతో సంతోషించినా పురోచనుని మరణం బాధ కలిగించింది.

హిడింబాసుర వధ - హిడింబ భీమసేనుల వివాహం - ఘటోత్కచుని జననం

బిలమార్గం నుండి పాండవులు వారణావతానికి దక్షిణంగా ప్రయాణించారు. అందరూ అలసిపోగా వారిని ఒక చెట్టు క్రింద విశ్రమింప చేసి భీముడు వారికి కాపలా ఉన్నాడు. అలసి ఉండటం చేత అందరూ నిద్రలోకి జారుకున్నారు. భీముడు జరిగినది తలచుకుంటూ కూర్చున్నాడు. వారు విశ్రమించిన ప్రదేశానికి దగ్గరలో హిడింబుడు అనే రాక్షసుడు నివసిస్తున్నాడు. అతడు తమ ఆవాసానికి దగ్గరగా మానవులు వచ్చిన విషయం గ్రహించాడు. తన చెల్లెలు అయిన హిడింబను పిలిచి " హిడింబా ఇక్కడ పరిసర ప్రాంతానికి నరులు వచ్చారు నానోరు చవిచెడి ఉన్నది వారిని చంపి నాకు వండి పెట్టు " అన్నాడు. అలాగే నని పాండవుల దగ్గరకు వెళ్ళిన హిడింబ అక్కడ కాపలాగా ఉన్న భీముని చూసింది. అతని మీద మనసు పడింది. అన్న మాట మరచి పోయింది. మానవ కాంతగా మారి పోయింది. తనను చూసి ఎవరని అడిగిన భీమసేనునితో " మహాభాగా నేను హిడింబుని చెల్లెలైన హిడింబను. నీపై మనసు పడ్డాను. నా అన్న మహాబలవంతుడు. ఇది అతని వనము అతి భ్యంకరుడైన అతనిని చూసి భయపడని వారు లేరు నీవు ఏమాత్రం. నీవు నన్ను వివాహమాడినచో అతడు నిన్ను

విడువగలడు. లేకున్న అతడు మిమ్మలిని బ్రతుకనీయడు. నా వేట వస్తే కోరిన చోటికి తీసుకు పోతాను " అన్నది. వీరు నా తల్లీ అన్నతమ్ములు వీరిని విడిచి రాలేనని భీముడు అన్నాడు. అయితే అందరం వెళదామని హిడింబ చెప్పింది. ఒక రాక్షసుడికి భయపడి నా తల్లీ సోదరుల నిద్ర చెడగొట్టనా" అన్నాడు. చెల్లెలు ఎంతకీ రాలేదని హిడింబాసురుడు అక్కడికి వచ్చాడు. భీముడు భీకరంగా ఘర్జించి " నిన్ను సంహరించడం ఉచితం కనుక నిన్ను చంపి ఈ అడవిలో రాక్షస భయం లేకుండా చేస్తాను" అని హిడింబునిపై లంఘించాడు. ఇద్దరికీ మధ్య ఘోర యుద్ధం జరిగింది. వారి ఘర్జనలకు మిగిలిన వారు నిద్ర లేచి హిడింబను అడిగి విష్యం తెలుసుకున్నారు. అర్జునుడు వారు యుద్ధం చేస్తున్న చోటికి వెళ్ళి " భీమసేనా తూర్పు ఎర్రబారుతుంది. ఇది రాక్షసులకు అనుకూలమైన వేళ కనుక ఉపేక్షించక అతడిని చంపు " అని అరిచాడు. ఆ మాట విని భీముడు విజృంబించి హిడింబుని గిరాగిరా త్రిప్పి నేలకు కొట్టాడు. హిడింబుడు నడుములు విరిగి ప్రాణాలు వదిలాడు. భీముని బలం హిడింబను ఆశ్చర్యపరచింది. భీముడు హిడింబను చూసి "నీవు రాక్షస కాంతవు మేము నిన్ను నమ్మము వెను తిరిగి వెళ్ళుము " అన్నాడు. హిడింబ కుంతీదేవి వద్దకు వెళ్ళి " అమ్మా నేను భీమునిపై మనసు పడ్డాను. అతను నిరాకరిస్తే ప్రాణాలు వదులుతాను. నన్ను మీ కోడలుగా స్వీకరిస్తే మీకు సహాయంగా ఉంటాను. నాకు జరుగుతున్నది జరగబోయేది తెలుసు. మీరు శాలిహోత్రుని ఆశ్రమానికి వెళ్ళి అక్కడి కొలనులోని నీరు త్రాగారంటే మీకు ఆకలి దప్పులు ఉండవు. అక్కడకు కృష్ణద్వైపాయనుడు వచ్చి మీకు హితోపదేశం చేస్తాడు. కోరికలు అందరికీ ఒకటే కనుక మిమ్మల్ని అర్ధిస్తున్నాను " అన్నది. కుంతీదేవి హిడింబ మాటలు విన్నది . ఆమెపై విశ్వాసం కలిగి భీముని చూసి " భీమసేనా ఈమె ఉత్తమురాలు ఈమెను వివాహమాడితే మనకు మంచి జరుగుతుంది. నా మాట మీ అన్న ధర్మరాజు మాటగా మన్నించి ఈమెను వివావహమాడు " అని చెప్పింది. తల్లి మాటను మన్నించి హిడింబను వివాహమాడి ఆమెతో చేరి శాలిహోత్రుని ఆశ్రమానికి చేరుకున్నారు. ఒక రోజు వేదవ్యాసుడు అక్కడికి వచ్చాడు. కుంతీదేవితో "అమ్మా కష్టాలు కలకాలం ఉండవు. మీకు త్వరలో మంచి రోజులు వస్తాయి. రాజ్యం లభిస్తుంది. ఇక్కడ కొన్ని రోజులు ఉండి తరవాత బ్రాహ్మణ రూపాలలో ఏకచక్రపురం వెళ్ళండి. ఆ తరవాత నేను వచ్చి మీరి చెయ్యవలసిన కర్తవ్యం చెప్తాను " అన్నాడు. వ్యాసుని మాట ప్రకారం పాండవులు కొంతకాలం శాలిహోతునిశ్రమంలో గడిపారు. హిడింబ గర్భం ధరించి ఘటోత్కచుడిని కన్నది. అతను కామరూపుడు అమిత బలవంతుడు. ఘటోత్కచుడు కుంతీదేవిని తండ్రులను చూసి "అమ్మా నేను ఇక్కడ నా తల్లితో ఉంటాను. మీరు తలచిన వెంటనే మీ దగ్గరకు రాగలను " అని చెప్పి అందరికీ నమస్కరించి తల్లితో తిరిగి వెళ్ళాడు.

ఏకచక్రపురం బకాసురవధ

శాలిహోత్రుని ఆశ్రమంలో పాండవులు ధర్మశాస్త్రాలు, నీతిశాస్త్రాలు అభ్యసించారు. ఆ తరవాత వారు జింకచర్మాలు నారచీరలు ధరించి వేదపఠనం చేస్తూ బ్రాహ్మణ వేషాలలో ఏకచక్రపురం అనే అగ్రహారం చేరారు. ఒక బ్రాహ్మణిని ఇంట్లో నివాసం ఏర్పరచుకున్నారు. పాండవులు ప్రతి రోజు మౌనంగా భిక్షస్వీకరించి తల్లికి ఇచ్చేవారు. కుంతీదేవి ఆ భిక్షలో సగం భీమునికి పెట్టి సగం మిగిలిన నలుగురు కుమారులతో చేరి భుజిస్తూ వచ్చింది. సహృదయులు, సత్ప్రవర్తనులు అయిన వారిని చూసి అగ్రహార ప్రజలు ఆనందించారు. ఒక రోజు భీముడు ఇంట్లో ఉన్నాడు మిగిలిన వారు భిక్షస్వీకరించటానికి వెళ్ళారు. ఆ సమయంలో ఆ ఇంటిలో రోదనలు వినపడ్డాయి. కుంతీ దేవి భీమునితో " భీమసేనా ఈ ఇంటి వారికి ఏదో కష్టం కలిగినట్లుంది. వీరు చేసిన ఉపకారం గుర్తించడం పుణ్యం ప్రత్యుపకారం మరింత పుణ్యం చేసిన దానికంటే అధిక ఉపకారం చేయడం ఉత్తమ పుణ్యం " అని చెప్పింది. భీమసేనుడు తల్లితో "అమ్మా నీ ఆజ్ఞను నెరవేరుస్తాను. నీవు వారిని అడిగి వార్కి ఏమి కష్టం వచ్చిందో చెప్పావంటే నేను వారికి ప్రత్యుపకారంచేస్తాను " అన్నాడు. కుంతీదేవితో ఆ ఇంటి యజమాని "అమ్మా జననం మరణం సంయోగం వియోగం సహజమే అయినా వేదోక్తంగా వివాహం చేకున్న భార్యను కాని కన్యాదానం చేసి అత్తవారిటికి పంపవలసిన కూతురునికాని, నాకూ నా పితరులకు పిండోదకాలు ఇవ్వవలసిన నా కుమారునికానీ రాక్షసునికి ఆహారంగా పంపలేక నేనే ఆహారంగా వెళతానని చెప్పాను అందుకు వీరు సమ్మతించక విలపిస్తున్నారు " అన్నాడు. అందుకు భార్య "నాధా మిమ్మల్ని వివాహమాడి సంతాన ప్రాప్తి కలిగించాను . భర్తకంటే ముందు మరణించి పుణ్యలోకాలకు వెళతాను. భర్త లేని భార్య లోకంలే అవమానాలు భరిస్తూ కష్టపడవలసి వస్తుంది . మీరు వేరు వివాహం చేసుకుని పిల్లలకు విద్యాబుద్ధులు నేర్పించి ప్రయోజకులను చెయ్యండి. నేను ఆహారంగా వెళతాను" అన్నది. అంతలో కూతురు "అమ్మా నేను వివాహం చేసుకుని మీకు మనుమలను ఇచ్చేకంటే నేనే ఆహారంగా వెళతాను. మీరు జీవించి ఉంటే సంతానాన్ని పొందవచ్చు" అన్నది. ఇంతలో చిన్న వాడైన కుమారుడు కర్ర తీసుకుని "తండ్రీ నేను వెళ్ళి ఆ రాక్షసుని చంపుతానని" అన్నాడు. కుంతీదేవి "రాక్షసుడు ఎవరు? మీరు అతడికి ఆహారంగా ఎందుకు వెళ్ళాలి? నాకు వివరించండి " అడిగింది. అందుకు సమాధానంగా బ్రాహ్మణుడు "అమ్మా ఇక్కడకు ఆమడ దూరంలో యమునా నదీ తీరాన బకుడు అనే రాక్షసుడు ఉన్నాడు. అతడు గ్రామం మీద పడి అందరినీ తినసాగాడు. అందువలన మేమంతా అతడితో రోజుకు ఒకడు వాడికి ఆహారంగా వెళ్ళాలని ఒప్పందం కుదుర్చుకున్నాము. ప్రతి రోజూ ఒక బండి ఆహారం, రెండు దున్నపోతులు, ఒక మనిషిఆతడికి ఆహారంగా వెళ్ళాలి ఈ దేశాన్ని ఏలే రాజుకు కూడా వాడిని ఎదిరించే శక్తి లేక మిన్నకున్నాడు. ఈ రోజు ఈ ఇంటి నుండి అతడికి ఆహారంగా వెళ్ళాలి " అన్నాడు. అందుకు కుంతీదేవి "అయ్యా చింతించ వలదు మీకు ఒక్కడే కుమారుడు. నాకు ఐదుగురు ఉన్నారు. నా కుమారులలో ఒకడిని పంపుతాను " అన్నది. ఆ బ్రాహ్మణుడు కుంతీదేవితో "వద్దమ్మా అమ్మా అతిథిని పంపుట తగదు అందునా బ్రాహ్మణ హత్య మహాపాపం. " అన్నాడు. కుంతీదేవి "అయ్యా ఆలోచించ వద్దు నా కుమారుడు మహా బలవంతుడు అతడు ఇంతకు ముందు రాక్షసులను చంపాడు. అంతడు తప్పక బకుని చంపివస్తాడు " అన్నది. ఆమె భీమునితో జరిగినది అంతా చెప్పింది. అందుకు భీముడు సంతోషంగా అంగీకరించాడు. అంతలో ధర్మరాజాదులు అక్కడికి వచ్చారు. సంతోషంగా ఉన్న భీముని చూసి తల్లితో "అమ్మా భీముని సంతోషం చూస్తే అతడు ఎవరితోనో యుద్ధానికి సన్నద్ధం ఔతున్నట్లుంది. తనంత తానే వెళుతున్నాడా లేక నీవు పంపుతున్నావా " అని అడిగాడు. కుంతీదేవి జరిగినది ధర్మరాజుకు చెప్పింది. ధర్మరాజు కలత చెంది "పరాయి వారికోసం నీ కన్న కొడుకును బలి ఇస్తావా? నీకు మతి భ్రమించిందా భీముడు విడువ తగిన వాడా?"

అన్నాడు. కుంతీదేవి "నాయనా ధర్మజా కలత చెంద వలదు. భీముని బలం నీకు తెలియదు. అతడు వజ్రకాయుడు. అతడు పుట్టిన పదవరోజునే ఒక బండ రాయి మీద పడగా అది పొడి పొడి అయ్యింది. భీముడు రాక్షసుని చంపి ఈ గ్రహారానికి రాక్షస పీడ వదిలిస్తాడు. క్షత్రియ ధర్మాలు వ్యాసుని నోట విన్నది నీకు చెబుతాను. ఉత్తమ క్షత్రియుడు ఇతరులను రక్షించడానికే పుడతాడు. మృత్యు భయంతో ఉన్న బ్రాహ్మణులను రక్షిస్తే పుణ్యలోకాలకు వెళతాడు. సాటి క్షత్రియుని రక్షిస్తే కీర్తిని పొందుతాడు. వైశ్యుని శూద్రుని రక్షిస్తే అనురాగాన్ని పొందుతాడు. ఆపదలో ఉన్నవారిని రక్షించడం క్షత్రియ ధర్మం. మనకు ఉపకారం చేసిన ఈ బ్రాహ్మణుని రక్షించడం మనధర్మం" అని చెప్పింది. ఆ ఊరి వారంతా ఆహారం తయారు చేసి ముందుగా భీమునికి తృప్తిగా ఆహారం పెట్టి బండిని ఆహారపదార్థాలతో నింపారు. భీముడు ఆ బండిని తోలుకుంటూ యమునా తీరానికి పోయి బకాసురుని పిలువసాగాడు. అతడు రావడం ఆలస్యం కావడంతో ఆహారాన్ని తానే భుజించ సాగాడు. ఆహారం ఎంతకీ దగ్గరకు రాకపోయేసరికి బకుడు ఆకలితో మండిపడుతూ వెతుక్కుంటూ వచ్చాడు. అక్కడ తనకు తెచ్చిన ఆహారాన్ని భుజిస్తున్న భీమసేనుని చూసి పిడి గుద్దులు గుద్దాడు. భీమసేనునికి చీమకుట్టినట్లైనా లేక పోవడంతో ఉక్రోషపడి పక్కనే ఉన్న చెట్టును పెరికి భీమునితో కలియబడ్డాడు. బకాసురునితో గోరయుద్ధం చేసి అతడిని చంపాడు. బకాసురుని కేకలకు అతని బంధువులు పరుగున వచ్చారు. భీముని వారిని చూసి ఆ ఊరు వదిలి వెళ్ళక పోతే మీకూ ఇదే గతి పడుతుందని అరిచాడు. వారు భయపడి పారిపోయారు. బకాసురుని కళేబరాన్ని ఊరి పొలిమేరలో పడవేసాడు. ఏకపుర ప్రజలు భీముని పరాక్రమాన్ని వేనోళ్ళ కొనియాడారు. ఇంటికి వెళ్ళి జరిగినది సోదరులకు కుంతీదేవికి చెప్పాడు. ఊరి ప్రజలు భీమసేనుడు సామాన్య బ్రాహ్మణుడు కాదని మంత్రసిద్ధి కలవాడని అతనిని చూడటానికి తరలి వచ్చారు.

సప్తమాశ్వాసం

బకాసురుని వధ తరవాత పాండవులు కొంతకాలం ఏకచక్రపురంలో ఉన్నారు. ఒకరూజు వారింటికి వచ్చాడు. ధర్మరాజు బ్రాహ్మణునికి అతిధి సత్కారాలు కావించి అతనితో "బ్రాహ్మణోత్తమా మీరు ఏఏదేశాలు తిరిగారు? అక్కడి విశేషాలు ఏమిటి? " అని అడిగాడు. అందుకు బ్రాహ్మణుడు ఇలా చెప్పాడు "నేను ఎన్నో దేశాలు చూసాను కానీ ద్రుపద దేశాన్ని మించింది లేదు. ద్రుపద మహారాజుకు యజ్ఞగొండం నుండి పుట్టిన కుమార్తె ఉన్నది. ఆమె పేరు ద్రౌపది. ద్రుపదుడు ఆమెకు వివాహం చేయ నిశ్చయించాడు " అని చెప్పాడు. అది విన్న ధర్మరాజు ఆశ్చర్యపడి "బ్రాహ్మణోత్తమా ఆమె ఎందుకు మానవులకు జన్మించ లేదు ? ఆమెను ద్రుపదుడు ఎలా పొందాడు? సవిస్తరంగా మాకు చెప్పండి " అని అడిగాడు. అందుకు బ్రాహ్మణుడు "ద్రుపదుడు ద్రోణుడు చిన్ననాటి మిత్రులు ద్రోణుడు ద్రుపదునిచే అవమానించ బడ్డాడు. ద్రోణుడు తన శిష్యులచే ద్రుపదుని తెప్పించి ప్రతీకారం తీర్చుకున్నాడు. ద్రుపదుడు ఆ అవమానాన్ని సహించలేక ద్రోణుని చంపే కుమారుని అర్జునిని వివాహమాడే కుమార్తెను పొందాలని యజ్ఞం చేసాడు. "యజ్ఞం నుండి భయంకర శరీరంతో ధనుర్బాణాలతో ఒక పురుషుడు ఉద్భవించాడు. తరవాత అద్భుత సౌందర్య రాశి అయిన ఒక స్త్రీ వచ్చింది. ఆకాశవాణి ఆ పురుషునకు దృష్టద్యుమ్నుడు స్త్రీకి ద్రౌపది అని పేరు నామకరణం చేసింది. ద్రుపద మహారాజు అర్జునుని మరణ వార్త బాధ పెట్టింది. కానీ ఆయన పురోహితుడు పాడవులకు అన్నీ శుభశకునాలు గోచరిస్తున్నాయి. వారు జీవించే ఉన్నారు అని చెప్పాడు. అందుకు ఒక ఉపాయం ఆలోచిన ద్రుపదుడు మత్స్యయంత్రాన్ని చేయించాడు. దానిని భేదించిన వాడికి ద్రౌపదిని ఇచ్చి వివాహం చేస్తానని ప్రకటించాడు. దరుపది స్వయం వరానికి రాజులంతా తరలి వెళుతున్నారు " అని చెప్పాడు. కుంతీదేవి ఇదంతా విని "ధర్మజా మనం ఈ బ్రాహ్మణుని ఇంట ఎక్కువ రోజులు ఉన్నాము. ఎక్కువ రోజులు ఒకరి ఇంట ఉండటం ఉచితం కాదు. కనుక మనం పాంచాల దేశం వెళతాము " అని చెప్పింది. అందుకు ధర్మరాజు అంగీకరించాడు. అంరరూ పాంచాలదేశానికి ప్రయాణమయ్యారు. వారు పాంచాల దేశం వెళుతూ మార్గమధ్యంలో వ్యాస మహాముని ఆశ్రమం దర్శించారు. వ్యాసుడు వారిని దీవించి మీరు పాంచాలదేశం వెళ్ళినట్లైతే మీకు మేలు జరుగుతుంది అన్నాడు.

అంగారపర్ణుడు

ఆ తరవాత వారు గంగా తీరంలో ప్రయాణిస్తూ సోమశ్రవ తీర్థం చేరుకున్నారు. వారు అక్కడ స్నానం చేయాలని అనుకున్నారు. ఆ సమయంలో అక్కడకు వచ్చిన అంగారపర్ణుడు అనే గంధర్వుడు " మానవులారా ఇది రాక్షసులు, యక్షులు, గంధర్వులు తిరిగేసమయం. ఈ వేళలో మానవులకు తిరగడం ఉచితము కాదు. ఇది నా ఆధీనంలో ఉన్న భూమి ఇక్కడ మీరు స్నానం చేస్తే ఆపదల పాలౌతారు. మీరు వెళ్ళకపోతే నా బాణాగ్నికి దగ్ధం అవుతారు " అన్నాడు. అర్జునుడు " నీవు చెప్పింది సామాన్య మానవులకు సరిపోతుంది. మా వంటి వీరులకు కాదు పవిత్రమైన గంగానది ఏ ఒక్కరి స్వంతం కాదు. భూమి మీది జలవనరులు అందరి స్వంతం" అని అంగారపర్ణునితో అన్నాడు. తనకు ఒక మానవుడు ఎదురు చెప్పటమేమిటని అంగారపర్ణుడు కోపించి అర్జునినిపై పదునైన బాణాలు వేసాడు. అర్జునుడు ఆ బాణాలను చేతిలోని కొరివితో అడ్డుకుని అంగారపర్ణునిపై ఆగ్నేయాస్త్రం ప్రయోగించి అతని రథాన్ని బుగ్గి చేసాడు. నిస్సహాయంగా చూస్తున్న అంగారపర్ణుని ధర్మరాజు వద్దకు తీసుకు వెళ్ళాడు. ధర్మరాజు " అర్జునా ఓడి పోయిన వారిని, శౌర్యం కోల్పోయిన వారిని, శిక్షించరాదు కనుక అతనిని విడిచి పెట్టు " అన్నాడు. అంగారపర్ణుడు "అర్జునా నీ పరాక్రమానికి మెచ్చాను. నీతో స్నేహం చేయాలని ఉంది. నీకు చాక్షుసీ విద్యను, మహా వేగం కలిగిన గుర్రాలను ఇస్తాను నువ్వు నాకు ఆగ్నేయాస్త్రం నాకు ఇవ్వు " అన్నాడు. అర్జునుడు " గంధర్వా మనం ఎంత స్నేహితులమైనా నీ వద్ద నేను విద్యను, ధనాన్ని స్వీకరించరాదు. నేను నీకు ఆగ్నేయాస్త్రాన్ని ఇస్తాను. నీ వద్ద గుర్రాలను స్వీకరిస్తాను " అన్నాడు. అర్జునుడు గంధర్వునితో " ధర్మపరులమైన మమ్మల్ని చూసి గర్వంగా ఎందుకు మాట్లాడావు" అని అడిగాడు. అందుకు అంగారపర్ణుడు " అర్జునా ఆడవారితో ఉన్నవాడు వివేకం కోల్పోవడం సహజం కానీ ఆ సమయంలో మనకు పురోహితుడుంటే ధర్మాధర్మ విచక్షణ చేస్తాడు. తాపత్యా మీరు పురోహితుడు లేకుండా తిరగటం మంచిది కాదు. అందువలన ఒక ఉత్తమ బ్రాహ్మణుని పురోహితునిగా చేసుకొండి " అని చెప్పాడు. అర్జునుడు "మేము కుంతీ పుత్రులము. మేము తాపత్యులము ఎలా అయ్యాము " అని అంగారపర్ణుని అడిగాడు. అంగారపర్ణుడు ఇలా చెప్పాడు "సూర్యుని కూతురుకు సావిత్రికి

చెల్లెలు తపతి అనే కన్యమహా సౌందర్యవతి. ఆజాఘీదుని కొడుకు సంవర్ణుడు. అతడు సూర్యుని గురించి తపసు చేసాడు. తన కూతురు తపతికి సంవర్ణుడు తగిన భర్త అని అనుకున్నాడు. ఒక రోజు సంవర్ణుడు తపతిని చూసి మోహించి ఆమె సమీపానికి వెళ్ళి ఆమెను ప్రశ్నించాడు. ఆమె మౌనంగా అక్కడనుండి వెళ్ళినా ఆమెకు కూడా అతనిపై మోహం కలిగింది. పిచ్చి వాడిలా తిరుగుతున్న సంవర్ణునిని చూసి అతని బాధను అర్ధం చేసుకుని తాను కన్యనని స్వతంత్రురాలిని కాదు కకనుక తండ్రి అనుమతితో వివాహమాడమని చెప్పింది. ఒక రోజు వశిష్టుడు సంవర్ణుని కలిసి అతని బాధను తెలుసుకున్నాడు. సూర్యుని వద్దకు వెళ్ళి పూరు వంశస్తుడు, ధర్మపరుడు, సత్గుణ సంపన్నుడైన సంవర్ణునికి నీ కుమార్తె తపతిపై మోహం కలిగింది కనుక నువ్వు నీకుమార్తెను అతనికి ఇచ్చి వివాహం చెయ్యి అని చెప్పాడు. సూర్యుడు తన కోరిక తీరుతున్నందుకు సంతోషించి తపతిని వశిష్టునితో పంపాడు. వశిష్టుడు వారిద్దరికి వివాహం చేసాడు. వారికి కురుమహారాజు జన్మించాడు. మీరు కురువంశజులు కనుక మిమ్మల్ని తపత్యా అని పిలిచాను " అని చెప్పాడు.

వశిష్టుడు

అర్జునుడు అంగారపర్ణుని చూసి "గంధర్వా మా పూర్వులకు గురువు పురోహితుడైన వశిష్టుడిని గురించి వినాలను ఉంది " అడిగాడు. అంగార పర్ణుడు అర్జునితో ఇలా చెప్ప సాగాడు. పూర్వం కన్యాకుబ్జ నగరాన్ని విశ్వామిత్రుడు అనేరాజు పాలిస్తున్నాడు. ఒక రోజు తన సేనలతో సహా వేటకు వెళ్ళి అలసి పోయి వశిష్టుని ఆశ్రమంలోకి సైన్యంతో సహా వెళ్ళాడు. పరస్పర కుశలం విచారించుకున్న తరువాత వశిష్టుని బలవంతం కారణంగా ఆశ్రమంలో భోజనం చేయడానికి అంగీకరించాడు. నందినీ అనే కామధేనువు సాయంతో అపార సేనావాహినితో సహా విశ్వామిత్రునకు వశిష్టుడు షడ్రశోపేతమైన విందు భోజనం పెట్టాడు. అది విశ్వామిత్రిని ఆశ్చర్యచకితుని చేసింది. అలాంటి ధేనువు తన వద్ద ఉండటం ఉచితమని ఎంచి వశిష్టుని వద్దకు వెళ్ళి ఆధేనువును ఇమ్మని కోరాడు. వశిష్టుడు అది తనకు ప్రాణాధారం కనుక ఇవ్వలేనని చెప్పాడు. విశ్వామిత్రుడు రాజ్యంలోని సొత్తుపై రాజుకు అధికారం ఉంటుంది కనుక తాను తీసుకు వెళతానని బలవంతంగా నందినిని తీసుకు వెళ్ళాడు. తిరిగి వశిష్టుడిని చేరిన నందినీ తన నుండి అపార సైన్యాన్ని సృష్టించి విశ్వామిత్రుని సైన్యాన్ని చీల్చి చెండాడింది. విశ్వామిత్రినికి జ్ఞానోదయం కలిగి క్షాత్ర బలం కటే తపో బలం గొప్పదని తెలుసుకున్నాడు. రాజ్యాన్ని విడిచి పెట్టి తపసు చేసుకోవడానికి వెళ్ళాడు. తపసు వలన దివ్యశక్తులు సాధించినా విశ్వామిత్రునికి వశిష్టునిపై మత్సరం పోలేదు. వశిష్టుడు కల్మషపాదునికి యాజకుడుగా చేస్తున్నాడు. విశ్వామిత్రునకు కూడా కల్మషపాదునికి యాజకునిగా ఉండాలని ఉండేది. ఒక రోజు కల్మషపాదుడు వేటకు వెళ్ళి తిరిగి వస్తున్న తరుణంలో వశిష్టుని పెద్ద కుమారుడు శక్తిముని ఎదురు పడ్డాడు. రాజు శక్తిని తొలగి దారి ఇవ్వమని అడిగాడు. శక్తి మహారాజా ఎంతటి వారైనా బ్రాహ్మణుడు ఎదురైతే ముందుగా తొలగి దారి ఇవ్వడం ధర్మం అని చెప్పాడు. రాజు ఆగ్రహించి చేతి కర్రతో శక్తిని కొట్టాడు. శక్తి కోపించి " రాక్షసుడిలా నన్ను కొట్టావు కనుక రాక్షసుడివై నరమాంస భక్షకుడివైపో " అని శపించాడు. అప్పుడు కళ్ళు తెరచిన కల్మషపాదుడు శాపవిమోచనం ఇవ్వమని వేడుకున్నాడు. దూరంగా ఇదంతా గమనిస్తున్న విశ్వామిత్రుడు కల్మషపాదునిలో కింకరుడు అనే రాక్షసుని ప్రవేశపెట్టాడు. అప్పటి నుండి కల్మషపాదుడు రాచకార్యాలు మానివేసాడు. ఒక రోజు ఒక బ్రాహ్మణుడు కల్మషపాదుని మాంసాహారం పెట్టించమ్మని అడిగాడు. అప్పటికి సరేనని ఆ తరవార మరచిపోయినా రాత్రికి గుర్తు వచ్చి వంటవాడిని పిలిచి ఆబ్రాహ్మణునికి మాంసాహార భోజనం పెట్టమన్నాడు. వంటవాడు ఆ సమయంలో మాంసం లభ్యం కాదని చెప్పాడు రాజు ఆవేశంతో నరమాంసం అయినా పెట్టమన్నాడు. వంటవాడు నరమాంసం వండి ఆ బ్రాహ్మణునికి పెట్టాడు. తాను తిన్నది నరమాంసం అని గ్రహించిన బ్రాహ్మణుడు " కల్మషపాదుని చూసి నాచేత నరమాంసం భుజింప చేసావు కనుక నీవు రాక్షసుడవై నరమాంసం తింటూ జీవించు " అని శపించాడు. కల్మషపాదుడు వెంటనే రాక్షసుడైనాడు. వెంటనే శక్తి దగ్గరకు వెళ్ళి "దీనికంతా కారణం నీవే కనుక ముందు నిన్నే భక్షిస్తాను. " అని చెప్పి అతనితో చేరి వశిష్టుని నూరుగురు కుమారులను భక్షించాడు. తన నూరుగురు కుమారులు చనిపోవడం సహించ లేని వశిష్టుడు ఆత్మహత్యకు పాల్పడ పోతుండగా శక్తి భార్య అదృశ్యవంతి గర్భస్థ శిశువు సుస్వరంతో వేదాలను వల్లించడం విన్నాడు. వశిష్టుడు మనుమని చూడాలని ఆశతో ఆత్మహత్యాప్రయత్నం మానుకున్నాడు. ఒక రోజు కల్మషపాదుడు అదృశ్యవంతిని భక్షింపబోయాడు. వశిష్టుడు అతనిపై మంత్ర జలం చల్లాడు. వెంటనే కల్మషపాదునికి రాక్షసత్వం పోయి శాప విముక్తుడు అయ్యాడు. వశిష్టుడు కల్మషపాదునితో "బ్రాహ్మణులను అవమానిస్తే వచ్చే అనర్ధం తెలుసింది కదా ఇక మీదట బ్రాహ్మణులను పూజించు" అని హితభోధ చేసాడు. రాక్షసునిగా ఉన్న సమయంలో కల్మాషపాదుడు ప్రణయకలాపంలో ఉన్న బ్రాణుని చంపి తిన్నాడు. బ్రాహ్మణుని భార్య కోపించి " ప్రణయకలాపంలో ఉన్న నాభర్తను చంపావు కనుక నీవు స్త్రీతో ప్రణయకాపం చేస్తే మరణిస్తావు " అని శపించింది. అందువలన కల్మాషపాదుడు సంతానం పొందలేక పోయింది. సంతానం కావాలనే కోరిక అధికం కావడంతో వశిష్టుని వద్దకు వచ్చి తనకు సంతానం ప్రసాదించమని వేడుకున్నాడు. వశిష్టుడు అందుకు అంగీకరించాడు. కల్మాషపాదుని భార్య మదయంతి యందు సంతానం కలిగేలా అనుగ్రహించాడు. మదయంతి గర్భం ధరించింది. పన్నెండేళ్ళు గడచినా ప్రసవం కానందున ఆమె పదునన రాతితో గ్రభాన్ని చీల్చుకుంది. ఆమెకు అశ్మకుడు అనే రాజర్షి జన్మించాడు. అదేసమయంలో శక్తి భార్య అదృశ్యంతికి పరాశరుడు జన్మించాడు. అతడు తల్లి వలన తన తండ్రిని ఒక రాక్షసుని వలన మరణించాడని విని ఆగ్రహంచెంది లోకాలను భస్మం చేస్తానని శపధం చేసాడు. అది విని వశిష్టుడు అతనిని వారించాడు.

ఔర్యుడు

పరాసరా అకారణంగా అందరిని హరించడం తగదు. పూర్వం కృతవీర్యుడు భృగువంశ వంశ బ్రాహ్మణులను యాజ్ఞికులుగా చేసుకుని ఎన్నో యజ్ఞాలను చేసాడు. కృతవీర్యుడు వారికి మిక్కుటమైన ధనాన్ని ఇచ్చాడు. దానిని వారు దాచుకున్నారు. కొంత కాలానికి కొంత మంది క్షత్రియులు భృగు బ్రాహ్మణులు

కృతవర్మ ధనాన్ని దాచుకున్నారు అని అపప్రధ పుట్టించారు. అది విని కొంత మంది బ్రాహ్మణులు ధనాన్ని క్షత్రియులకు ఇచ్చారు. కొంతమంది ధనాన్ని భూమిలో పాతి పెట్టారు. క్షత్రియులు ఇది చూసి ఆ బ్రాహ్మణులను చంపి ఆ ధనాన్ని తీసుకు వెళ్ళారు. భృగువంశ బ్రాహ్మణుల గర్భస్థ శిశువులతో సహా చంపి వేసారు. స్త్రీలు భయపడి హిమాలయాలకు పారిపోయారు. ఒందులో ఒక బ్రాహ్మణుని భార్య తన తోడలో గర్భాన్ని దాచింది. ఆమె తొడ నుండి తేజోవంతుడైన ఔర్యుడు అనే కుమారుడు జన్మించాడు. అతని తేజస్సుతో కృతవీర్యుని వంశంలోని క్షత్రియులందరూ అంధులయ్యారు. ఔర్యుడు త తండ్రితో సహా బంధులందరిని చనిపోయారని తెలుసుకున్నాడు. లోకాలను నాశనం చేయటానికి ఘోర తపస్సు చేయడం సంకల్పించాడు. ఔర్యుని పితృదేవతలు ప్రత్యక్షమై " మేము అసమర్ధులమై క్షత్రియుల చేతిలో మరణించ లేదు. ధనాపేక్షతో ధనాన్ని దాచలేదు. మేము గొప్పగా తపసు చేయడం వలన మాకు మరణం రాలేదు. ఆత్మ హత్య చేసుకుందామని అనుకుంటే అది పాపమని చేయలేక పోయాము. ఈ మనుష్య లోకంలో అధిక కాలం ఉండలేము. కనుక క్షత్రియులతో వరం తెచ్చుకుని వారి చేతిలో మరణం తెచ్చుకున్నాము. కనుక నువ్వు లోకాలను వ్యనం చేయడం ధర్మం కాదు " అని పలికారు. వారి మాటలను విన్న తరవాత ఔర్యుడు తన సంకల్పం విరమించుకున్నాడు.

పరాశరుని సత్రయాగం

ఔర్యుని వృత్తాంతం విని పరాశరుడు సంకల్పం విరమించుకున్నా రాక్షసుల మీద కోపం పోలేదు. అందు వలన పరాశరుడు రాక్షస వినాశనానికి సత్రయాగం చేయ సంకల్పించాడు. వశిష్టుడు అందుకు అభ్యంతరం చెప్పలేదు. ఆ సత్రయాగంలో రాక్షసులందరూ పడి భస్మం అవుతున్నారు. అలా రాక్షస జాతి అంతరిస్తుంటే పులస్త్యుడు, పులహుడు, క్రతువు వశిష్టుని దగ్గరకు వచ్చి పరాశరుడు చేసే రాక్షస వినాశనం ఆపమని వేడుకున్నారు. వారి కోరికను మన్నించి పరాశరుడు సత్రయాగాన్ని, రాక్షసవినాశనాన్ని ఆపి వేసాడు.

ధౌమ్యుడు

అర్జునుని అంగారపర్ణునితో "మాకు ఇక్కడ తెలిసిన వాళ్ళు లేరు. మాకు నువ్వు దారి చూపి పురోహితుడిని ఎవరో చెప్పు " అని అడిగాడు. అందుకు అంగారపర్ణుడు "ఇక్కడకు ఉత్కంచం అనే పుణ్యతీర్ధం ఉంది. అక్కడ ధౌమ్యుడు అనే బ్రాహ్మణుడు తపసు చేసుకుంటున్నాడు. మీరు అతనిని పురోహితునిగా చేసుకోండి. " అని అర్జునినితో అన్నాడు. తరవాత పాండవులు ధౌమ్యుని వద్దకు వెళ్ళారు. అతనిని తమ పురోహితునిగా ఉండమని కోరారు. ధౌమ్యుడు అందుకు సమ్మతించాడు. పాండవులు కుంతీ దేవి ధౌమ్యుని వద్ద ఆశీర్వాదం తీసుకుని ఆయనతో పాంచాలదేశానికి బయలుదేరారు. దారిలో మరి కొందరు బ్రాహ్మణులు వారిని అనుసరించారు. పాంచాల దేశంలో వారు ఒక కుమ్మరి ఇంట బస చేసారు.

ద్రౌపదీ స్వయంవరం

స్వయంవరంలో అర్జునుని విలువిద్యాప్రదర్శన - దేవాలయ కుడ్యచిత్రం (హళేబీడు?)

స్వయంవర మండపంలో అనేక మంది రాజులు ఉపస్థితులై ఉన్నారు. వారిలో ఒకరిని వరించడానికి కృష్ణ సిద్ధంగా ఉంది. దుష్టద్యుమ్నుడు మత్స్య యంత్రం గురించి రాజులకు రాజుల గురించి కృష్ణకు చెప్పాడు. స్వయంవరానికి దుర్యోధనాదులు, కర్ణుడు, భూరిశ్రవుడు, సోమదత్తుడు, శృతసేనుడు, అశ్వత్థామ, శల్యుడు, విరాటుడు, జరాసంధుడు, గాంధార రాజులు, సారణుడు, సాత్యకి, సాంబుడు, సంకర్షణుడు, ప్రద్యుమ్నుడు, అనిరుద్ధుడు, కృతవర్మ, యుయుధానుడు, సుమిత్రుడు, సుకుమారుడు, సుశర్మ, సుదక్షిణుడు, సుషేణుడు, సేనాబిందుడు, చంద్రసేనుడు, సముద్రసేనుడు, ఔశీనరుడు, చేకితానుడు, జనమేజయుడు, శిశుపాలుడు, జయద్రధుడు, బృహద్రధుడు, సత్యవ్రతుడు, చిత్రంగదుడు, శుబాంగధుడు, భగీరధుడు, భగదత్తుడు, పౌండ్రక వాసుదేవుడు, వత్సరాజులు, యదు, వృష్టి, భోజ, అంధక వంశ రాజులు మొదలైన రాజులతో సంభావనల కోసం బ్రాహ్మణ సమూహాలు వచ్చారు. అన్న బలరామునితో వచ్చిన శ్రీకృష్ణుడు పాండవులను గుర్తించాడు. కను సైగతో యదువీరులను స్వయంవరంలో పాల్గొన వద్దని ఆదేశించాడు. ఒక్కొక్కరే స్వయంవరంలో పాల్గొని విల్లు కూడా ఎక్కు పెట్టలేక పోయారు. కర్ణుడు, శల్యుడు లాంటి వారు ఎక్కు పెట్టినా మత్స్యయంత్రాన్ని ఛేధించ లేక పోయారు. అది చూసిన అర్జునుడు ధర్మరాజు వైపు చూసాడు. ధర్మరాజు వెళ్ళమని సైగ చేసాడు. సభాస్థలి వైపు వెళుతున్న అర్జునిని చూసి కొంతమంది ఇతనికి ఎందుకు ఇతని వలన ఏమౌతుందని చులకనగా చూసినా కొందరు బ్రాహ్మణులు మర్యాద కాడాలని వేడుకున్నారు. అతి సులువుగా విల్లు ఎక్కు పెట్టి ఐదు బాణాలను వదిలి మత్స్యయంత్రాన్ని పడగొట్టాడు. రాజులంతా చేష్టలుడిగి చూస్తున్నారు. బ్రాహ్మణులు అత్యంత ఉత్సాహం చూపెట్టారు. ధర్మరాజు భీముని అర్జుననుకి తోడు ఉంచి తను విడిదికి వెళ్ళాడు. ద్రుపద రాజ పుత్రి అర్జునిని మెడలో వరమాల వేసింది.

రాజులందరూ ఇది చూసి అగ్రహోదగ్రులైయ్యారు. దుర్యోధనుని నాయకత్వంలో విద్యా పటిమ చూపించి గెలుచుకున్న బ్రాహ్మణుని తప్పిలేదు. కానీ ద్రుపదుడు మనలను పిలిపించి అమర్యాద చేసాడు. ఇతని బలాన్ని అణచివేయాలి అని అన్నాడు. బ్రాహ్మణులు అర్జునిని ప్రోత్సహిస్తూ రాజులతో కలియబడ్డారు. ద్రుపదుడు అర్జునిని ప్రక్కన నిలబడ్డాడు. అర్జునుడు బ్రాహ్మణులను వారించి భీమునికి సైగ చేసి రాజులతో తలపడ్డాడు. ఇక్కడ మహాభారతంలో శ్రీకృష్ణుని ప్రవేశం అవుతుంది. శ్రీకృష్ణుడు ఇదంతా ఆశ్చర్యంగా చూస్తున్నాడు. బలరామునితో అన్నయ్యా! పాండవులను చూసావా వెళ్ళి పోయిన వారు ధర్మరాజు నకులసహదేవులు. చెట్టు పెరికి యుద్ధం చేస్తున్న వాడు భీముడు. బాణాలను సంధించి యుద్ధం చేసున్న వాడు అర్జునుడు

అన్నాడు. లక్క ఇంటిలో మరణించారని అనుకున్న వాళ్ళు ఇక్కడ కనపడటం బలరామునికి ఆశ్చర్యం కలిగించింది. కర్ణుడు అర్జునిని నైపుణ్యం చూసి "నన్ను ఎదిరించడం దేవేంద్రునికి, అర్జునినికి, పరశురామునికి తప్ప సాధ్యం కాదు నువ్వు ఎవరు?" అని అర్జునిని అడిగాడు. అర్జునుడు "నేను వీరిలో ఎవరిని కాను కాని ముందు యుద్ధం చెయ్యి" అన్నాడు. భీమదు శల్యునితో యుద్ధం చేసి ఓడించాడు. ఈ బ్రాహ్మణుల్తో యుద్ధం ఏమటి అని రాజులు వెనుతిగారు. కానీ దుర్యోధనుడు మాత్రం " ఈ బ్రాహ్మణులు ఎవరు? ఎక్కడినుండి వచ్చారు ?" అని విచారిస్తుండగా శ్రీకృష్ణుడు సుయోధనా, ఇతరులు చేయలేని కార్యం ఈ బ్రాహ్మణుడు చేసాడు. ద్రౌపదిని భార్యగా పొందాడు. ఇక అతని గూరించి మనకు ఎందుకు పదండి" అని వారించాడు. దుర్యోదనాదులు సరే అని వెళ్ళి పోయారు.

పాండవులతో ద్రౌపది వివాహప్రయత్నం

కుంతీదేవి విడిదిలో ఆందోళన పడసాగింది. స్వయంవరానికి వెళ్ళిన పాండవులు ఎంతకీ రాకపోయేసరికి దుర్యోధనాదులు గుర్తించి చంపివేసేరేమోనని కలత పడింది. ముందుగా ధర్మరాజు నకులసహదేవులు వచ్చారు. తరవాత అర్జునుడు భీముడు ద్రౌపడితో వచ్చారు. రాగానే అర్జునుడు కుంతీదేవితో "అమ్మా మేము ఒక బిక్షతీసుకు వచ్చాము " అన్నాడు. వారిని చూడకుండానే కుంతీ "మీరు ఐదుగురు ఉపయోగించండి " అనిచెప్పింది. ఆ తరవాత కొడుకు తీసుకు వచ్చింది ఒక కన్యనని తెలుసుకుని అధర్మం పలికినందుకు భయపాడింది. ఆమె "ధర్మరాజా ఏమి తెచ్చారో తెలియక అలా పలికాను. ఇది అధర్మం, లోకవిరుద్ధం. ఇప్పుడు ఏమి చేయాలి? " అని అడిగింది. అప్పుడు ధర్మరాజు అర్జునిని చూసి "అర్జునా ఈమెను నీవు గెలుచుకున్నావు కనుక నీవు వివాహం చేసుకో" అన్నాడు. అందుకు అర్జునుడు ధర్మరాజుతో " పెద్ద వారు మీరుండగా నేను వివాహం చేసుకోవడం ఉచితం కారు. ఈమెను మీరు వవాహం చేసుకొండి" అన్నాడు. ధర్మరాజు " మనలో మనకు తగవెందుకు మనం అయిదుగురం వివాహం చేసుకుంటాము " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు బలరామ సహితంగా అక్కడకు వచ్చి తనని తాను పరిచయం చేసుకుని ధర్మరాజుకు కుంతీదేవికి నమస్కరించాడు. ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణునితో బ్రాహ్మణ వేషాలలో ఉన్న మమ్మలిని ఎలా గుర్తు పట్టారు. అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు "ధమజా సూర్యున్ని మేఘములు కమ్మిన తేజస్సు దాగుతుందా మీరు ఏ వేషంలో ఉన్నా మీ తేజస్సు మిమ్మలిని గుర్తించేలా చేసింది. మత్స్యయంత్రాన్ని అర్జునుడు కాక మరెవ్వరు ఛేదించగలరు. ఎలాగో లక్కింటి నుండి తప్పించుకున్నారు. మీకు శుభం కలుగుతుంది " అని చెప్పి బలరామునితో వెళ్ళి పోయాడు. దృపదుడు కుమారుని పిలిచి "దృష్టద్యుమ్నా ఎవరో బ్రాహ్మణుడు మత్స్యయంత్రాన్ని కొట్టి ద్రౌపదిని తీసుకు వెళ్ళారు. నీవు పోయి వారి పుట్టుపూర్వోత్తరాలు తెలుసుకుని రా " అని చెప్పాడు. దృష్టద్యుమ్నుడు భీమార్జునుల వెంట వెళ్ళి జరిగినది చూసివచ్చాడు. దృపదునితో "తండ్రీ ఆ ఇరువురూ ద్రౌపదిని తీసుకుని ఒక వయసుపైబడిన స్త్రీకి చూపించారు. అందరూ ఆమెకు నమస్కరించార్. అందులో పెద్దవాడు చెప్పినది విని మిగిలిన నలుగురు వెళ్ళి బిక్షతీసుకుని వచ్చారు. అందులో కొంత భాగం బలిదానాలకు, అతిథులకు పెట్టారు. మిగిలిన దానిలో సగభాగం బలిష్టుడైన రెండవ వానికి పెట్టారు. మిగిలినది మిలినవారు తిన్నారు. చెల్లి ద్రౌపది వారికి విసుక్కోకుండా సేవలు చేసింది. వారందరికి దర్భలతో పడకలు తయారు చేసింది. వారంతా ఏనుగులు, గుర్రాలు, యుద్ధాలు గురించి మాట్లాడుకుంటున్నారు. వారి నడవడి బ్రాహ్మణుల వలె లేదు శ్రేష్టమైన రాజకుమారుల వలె ఉన్నారు " దృష్టద్యుమ్నుడు చెప్పాడు. అయ్నా దృపదునికి నమ్మకం కురదక తన పురోహితుని వారి వద్దకు పుట్టు పూర్వోత్తరాలు కనుక్కుని రమ్మని పంపాడు. పురోహితుని చూసి ధర్మరాజు తగిన విధంగా సత్కరించాడు. ఆ పురోహితుడు ధర్మరాజుతో "బ్రాహ్మణోత్తమా దృపదుడు ఆడపిల్ల తండ్రి కదా. మీ కులగోత్రాలు అడిగి రమ్మన్నాడు " అన్నాడు. ధర్మరాజు "విప్రోత్తమా మీ రాజు మత్స్యయంత్రం కొట్టిన వాడికి పిల్లనిస్తానని చెప్పాడు. మా సోరదరుడు సాధించాడు. మా కులగోత్రాలు తెలుసుకుని ఏమి చేస్తాడు? వీరుడు కాని వారు మత్స్యయంత్రం కొట్టగలరా ? మీ మహారాజు కోరిక తీరింది కదా విచారమేల? " అని మర్మంగా మాట్లాడాడు. చేసేది లేక ఆ విపృుడు ఆ విషయాన్ని దృపదునికి చెప్పాడు.

దృపదుడు పాండవులను గుర్తించుట

విప్రుని మాటలకు దృపదుని సందేహం కొంతవరకు తీరినా మనసులో ఇంకా ఏదో సందేహం. అది తీర్చుకోవడానికి నాలుగు జాతుల వార్కి అనువన రథాలను సిద్ధం చేయించి ధృష్టద్యుమ్నుని పాండవులను తీసుకురావటానికి పంపాడు. పాండవులు క్షత్రియులకు ఉచితమైన రథాలను ఎక్కి దృపదుని వద్దకు వచ్చారు. పాండవులకు ఎదురేగి అతిధి సత్కారాలుగావించి వారికి అనేక కానుకలు పంపాడు. పాండవులు క్షత్రియులకు ఉచితమైన ఆయుధాలను మాత్రం తీసుకున్నారు. దృపదుడు సంతోషించాడు. వారు క్షత్రియులన్న నిర్ధారణకు వచ్చారు. కానీ వారినోటితో చెబితే బాగుంటుందని ధర్మరాజుతో "అయ్యా మీరు దేవతలా, గంధర్వులా, క్షత్రియులా లేక బ్రాహ్మణులా చెప్పి నా సందేహం తీర్చండి. మీ నిజస్థితి తెలియకుండా నా కుమార్తెను ఎలా ఇవ్వగలను? " అన్నాడు. ఇక దాచడం భావ్యం కాదని ధర్మరాజు దృపదమహారాజా " మేము క్షత్రియులము. పాండురాజ పుత్రులము. నా పేరు ధర్మరాజు. వీరు భీమార్జున నకుల సహదేవులు. మత్స్యయంత్రాన్ని నా తమ్ముడు అర్జునుడు మత్స్యయంత్రాన్ని ఛేదించాడు. ఈమె మాతల్లి కుంతీదేవి " అని చెప్పాడు. అది విన్న దృపదుడు తనచిరకాల కోరిక నెరవేరిందని పొంగిపోయాడు. ధర్మ రాజు పక్కన కూర్చుని " విచిత్రవీర్యుని మనుమడు పాండురాజు కుమారుడు నాకు అల్లుడు కావడం నాకు సంతోషంగా ఉంది. స్వయం వరంలో అతడిని వరించిన కన్యతో అర్జునునికి వివాహం చేస్తాను " అన్నాడు. దానికి ధర్మరాజు " అర్జునుడి కంటే ఇద్దరం పెద్దవాళ్ళం ఉన్నప్పుడు అదెలా కుదురుతుంది " అన్నాడు. దృపదుడు "అయితే పెద్దవాడివైన నీవు వివాహం చేసుకో ధర్మబద్దంగా ఉంటుంది " అన్నాడు. ధర్మరాజు "అలా కాదు. అర్జునుడు తెచ్చిన భిక్ష ఐదుగురు పంచుకోవాలని మాతల్లి గారి కోరిక. అందువలన ఈ కన్యను మేము ఐదుగురం వివాహం చేసుకుంటాము " అన్నాడు. అది విన్న దృపదుడు "అదేమిటి? ఒక పురుషుడు చాలా మంది కన్యలను వివాహం చేసుకోవచ్చు. ఒక కన్యను మాత్రం ఎక్కువ మంది వివాహమాడటం లోక విరుద్ధం కనుక ఆలోచించి రేపు నిర్ణయం తీసుకుంటాము " అన్నాడు. మరునాడు వ్యాసుడు

వచ్చాడు. అందరూ సమావేశమైన సమయంలో ద్రుపదుడు వ్యాసునితో జరిగినదంతా వివరించి "మహాత్మా ఒక కన్యను ఐదుగురు పురుషులకు ఇవ్వడం లోక విరుద్ధం కాదా? తమరే ధర్మ నిర్ణయం చేయండి" అన్నాడు. ధర్మరాజు చేతులు జోడించి మాకు మా తల్లి దైవం. ఆమె మాటను మేము జవదాటం. నేను మాటవరుసకు కూడా అబద్ధం చెప్పను. నా నోట ఈ మాట ఎలా వచ్చిందో తెలియడం లేదు. పూర్వం జటిల అను ఋషికన్య ఏడుగురు ఋషులను వివాహమాడింది. దాక్షాయిని అనే కన్య ప్రచేతనులు అనబడే పదిమందిని వివాహం చేసుకుంది. కనుక ద్రుపద మహారాజా ఆలోచించక నీ కుమార్తెను మా ఐదుగురికి ఇచ్చి వివాహం చేయవచ్చు" అన్నాడు. ఇరువురి వివాదం విన్న వ్యాసుడు కాసేపు ఆలోచించాడు. ద్రుపదునితో "మహారాజా నీ కుమార్తెను ధర్మరాజు చెప్పినట్లు వారైదుగురికి ఇచ్చి వివాహం చెయ్యి. ఇది ధర్మ నిర్ణయం. ఇందుకు కారణం చెపుతాను" అని చెప్పి ద్రుపదుని ఏకాంతానికి తీసుకు వెళ్ళాడు.

ద్రౌపది పూర్వజన్మల వృత్తాంతం

పూర్వం మౌద్గల్య ముని భార్య ఇంద్రసేన మహా పతివ్రత. మౌద్గల్యుడు కుష్టురోగంతో బాధపడుతున్నాడు. అయినా అసహ్యించుకోకుండా సేవలు చేస్తుంది. ఒక రోజు భర్తకు భోజనం పెట్టి మిగిలిన అన్నం తింటూ ఉన్నప్పుడు అందులో భర్త వేలు ఊడిపడి ఉండటం చూసి అది పక్కన పెట్టి మిగిలిన అన్నం తింటూ ఉంది. ఇది చూసి మౌద్గల్యుడు ఆశ్చర్యపోయాడు. "ఇంద్రసేనా నీ పతి భక్తి అమోఘం. నీకు ఏమి వరం కావాలో కోరుకో ఇస్తాను" అన్నాడు. నాథా నాకు వాంఛలు తీరలేదు. మీ రూపం అందుకు అడ్డు వస్తుంది. మీరు అందమైన ఐదు రూపాలుగా మారి నా కోరికలను తీర్చండి" అని అడిగింది. అందుకు అంగీకరించిన మౌద్గల్యుడు మనోహరమైన ఐదు రూపాలు ధరించి భార్య కోరిక తీర్చాడు. రవాత బ్రహ్మలోకానికి వెళ్ళాడు. కానీ కోరికలు తీరని ఇంద్రసేన మరు జన్మలో కాశీరాజు కూమార్తెగా జన్మించింది. చాలాకాలం కన్యగా మిగిలి పోయింది. శివుని గురించి తపసు చేసింది. శివుడు ప్రత్యక్షమై ఏమి కావాలో కోరుకో అన్నాడు. శివుని చూసి తన మనసులోని బలవత్తరమైన కోరికతో శివుని చూసిన తత్తరపాటుతో "నాకు భర్త కావాలి" అని అయిదు సార్లు చెప్పింది. శివుడు ఆమెతో "తథాస్థు మరు జన్మలో నీకు ఐదుగురు భర్తలు లభిస్తారు" అన్నాడు. ఆమె తన పొరపాటు గ్రహించింది. "దేవా ఒక కన్యకు ఐదుగురు భర్తలు లభించటం లోక విరుద్ధం కాదా నాకు ఈ వరం వద్దు" అన్నది. అందుకు శివుడు "సాధ్వీ నీవు ఐదుగురు భర్తలతో ధర్మబద్ధం అయిన కాపురం చేస్తావు" అన్నాడు. అలా ఐతే నాకు నిరంతర పతి సేవాభాగ్యం కావాలి." నిరంతర సౌభాగ్యం కావాలి. నాకు ఒక్కొక్కరితో ఏకాంత జీవితం కావాలి. కన్యాత్వం చెడకుండా కాపురం కావాలి" అని అడిగింది. శివుడు ఆమె కోరిన విధంగా వరాలు ఇచ్చాడు." నువ్వు వెళ్ళి గంగా తీరంలో ఉన్న ఇంద్రుడిని తీసుకురా" అన్నాడు. ఆ సమయంలో యమధర్మరాజు సత్రయాగం చేతున్నాడు. యాగదీక్షలో ఉన్నాడు కాబట్టి ప్రాణి హింస చేయలేదు. లోకంలో మరనాలు తగ్గి భూభారం ఎక్కువైంది. ఇంద్రాది దేవతలు బ్రహ్మలోకానికి వెళ్ళి "దేవా మరణం లేకుంటే మానవులకు మాకు తాడా ఏమిటి? ిందుకు తరుణోపాయం తమరే చెప్పాలి" అన్నారు. అందుకు బ్రహ్మదేవుడు "యముని సత్రయాగం ముగిసేదాకా మీరు నిశ్చింతగా ఉండండి. ఆ తరవాత అతడు మానవులను అంతమొందిస్తాడు. మీ తేజస్సు, యముని తేజస్సుతో పుట్టిన వీరులు ఆయనకు సహాయంగా ఉంటారు" అన్నాడు. దేవతలు ఇంద్రలోకం వెళుతూ గంగా తీరంలో ఏడుస్తున్న కాశీరాజు కూతురిని చూసాడు. ఇంద్రుడు "ఎందుకు ఏడుస్తున్నావు" అని అడిగాడు. ఆమె "అది తెలిసుకోవాలంటే నా వెంట రావాలి" అని శివుని దగ్గరికి తీసుకు వెళ్ళింది. ఆ సమయంలో శివుడు ఒక యువతితో పాచికలాడుతున్నాడు. ఇంద్రుడు " ముల్లోకాలకు అధిపతిని నాముందు జూదం ఆడ్తావా? " అని అహంకారంతో అన్నాడు. అందుకు శివుడు కోపించి "గర్వంతో మాట్లాడకు నీకు చేతనైతే ఆకొండ గుహను చీల్చు" అన్నాడు. ఇంద్రుడు సరేనని గుహను చీల్చగానే తనలాంటి నలుగురిని చూసి ఆశ్చర్యపోయాడు. శివుడు నిజరూపం ధరించి " మీ ఐదుగురు ఇంద్రులు మానవ లోకంలో జన్మించండి. కాశీ రాజ పుత్రిక మానవ కాంతగా జన్మించి మీకు భార్య అవుతుంది" అన్నాడు. వ్యాసుడు "ద్రుపద మహారాజా ఆ ఐదుగురు ఇంద్రులే పాండవులు. కాశీ రాజు కుమార్తె నీ ఇంట పెరుగుతున్న యజ్ఞసేని. నీకు అనుమానం అయితే వారి నిజరూపాలు చూడు" అని తన తపో మహిమతో వారి రూపాలు చూపగా. వెలుగుతున్న వారి నిజరూపాలను చూసాడు. వ్యాసుడు " ద్రుపదా పూర్వం నితంతుడు అనే రాజర్షి కుమారులు కూడా ఔశీనర పుత్రికను స్వయంవరంలో గెలిచి వివాహమాడారు. కనుక నీ కూతురిని పాండవులుకిచ్చి వివాహం జరిపించు" అన్నాడు.

ద్రౌపదితో పాండుసుతుల వివాహం

వ్యాసుని మాతలతో ద్రుపదుని సందేహం తీరింది. ద్రౌపదిని పాండవులకు ఇవ్వడానికి సమ్మతించాడు. పాడవుల తరపున ధౌమ్యుడు పౌరోహిత్యం వహించాడు. సర్వాలంకార భూషిత అయిన ద్రౌపదిని ముందుగా వేదోక్తంగా ధర్మరాజుకు ఇచ్చి వివాహం చేయించారు. తరవాత పరమ శివుని ప్రార్థించగానే తిరిగి కన్యాత్వం సిద్ధించింది. ఆ తరవాత భీమసేనునికి ఆతరవాత అర్జుననికి ఆతరవాత నకులసహదేవులకు వేదోక్తంగా వివాహం జరిపించారు. ఆపై కుంతీదేవి ఆశీర్వాదం పొంది ఆపై పెద్దల ఆశీర్వాదం పొందారు.

అష్టమాశ్వాసం

ద్రౌపదీ స్వయంవరం తరవాత ద్రుపదుడు పాండవులకు ఆభరణాలను ఏనుగులను గుర్రాలను కానుకగా ఇచ్చాడు. ద్రౌపది కూడా పతివ్రతా ధర్మంతో ఐదుగురు భర్తలకు సేవచేస్తూ ఉంది. కుంతీదేవి కూడా కోడలిని సకలైశ్వర్యవంతురాలిగా సంతానవతిగా దీవించింది. ద్వారకా నగరంలో ఉన్న శ్రీకృష్ణుడు పాండవుల వివాహ సమయంలో అనేక కానుకలు పంపాడు. ఆ విధంగా పాండవులు ఒక సంవత్సరకాలం రాజభోగం అనుభవించారు. దుర్యోధనుడు వేగుల వలన మత్స్యయంత్రాన్ని ఛేదించింది అర్జునుడని తెలుసుకుని పాండవులు లక్క ఇంట్లో మరణించనందుకు చింతించాడు. విదురుడు ఈ విష్యం తెలిసి

సంతోషించాడు. దృతరాష్ట్రుడు మాత్రం దృపదుని కుమార్తె ద్రౌపదిని చేసుకుని పాండవులు మిత్ర లాభం పొందారని అనుకున్నాడు. ఒకరోజు విదురుడు దృతరాష్ట్రుని వద్ద లేని సమయం చూసి దుర్యోధనుడు కర్ణునితో వచ్చి "తండ్రీ పాండవులు బ్రతికి ఉన్నారు. విదురుడు పాండవ పక్షపాతి అని తెలిసి కూడా నీవు అతనికి విలువ ఇవ్వడం దురదృష్టకరం" అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు దుర్యోధనునితో "నాయనా నేను పైకి పాండవులంటే ఇష్టమున్నట్లు ఉంటాను కానీ అది నిజం కాదు. విదురునికి అది తెలియనీయను. మనం ఒక విషయం మరువకూడదు. పాండవులకు దైవబలం ఉంది. మనం వారిని ఏమీ చేయలేము" అని చెప్పాడు. దుర్యోధనుడు "తండ్రీ పాండవులు ఇప్పుడు ద్రుపద రాజపురంలో ఉన్నారు. వారికి పాంచాలరాజు అండగా ఉన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు, వృష్టి, అంధకరాజులు తోడుగా వున్నారు. వారిని బలహీనులను చెయ్యాలంటే పాంచాలరాజు నుండి వేరు చెయ్యడం ఒక మార్గం. రెండవది కుంతీ పుత్రుల మధ్య మాద్రీ పుత్రుల మధ్య విభేధం సృష్టించడం. మూడవది అందగత్తెలైన స్త్రీలను ప్రయోగించి పాడవులు ద్రౌపది మధ్య విభేదం సృష్టించడం. నాల్గవది కుటిలోపాయంతో భీముని చంపి పాడవులను నిర్వీర్యులను చేయడం. వీటిలో ఏది మంచిదో మీరే నిర్ణయించండి" అన్నాడు. కర్ణుడు దుర్యోధనునితో "దుర్యోధనా సజ్జనులు సత్ప్రవర్తనులు అయిన పాండవులను ద్రుపదుడు వదులుకోడు, దరుపది కోరి పాండవులను వివాహమాడింది కనుక విభేధం సృష్టించడం సాధ్యం కాదు. భీముని చంపడం సాధ్యమైన పని కాదు. ఇప్పటి వరకూ చేసిన అటువంటి ప్రయత్నాలు విఫలం అయ్యాయి. కనుక ద్రుపదుని ఓడించి పాండవులను పట్టుకు వస్తాము" అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు "పద్దలతో ఆలోచించి రేపు నిర్ణయం తీసుకుంటాము" అని అన్నాడు. మరునాడు దృతరాష్ట్రుడు భీష్ముడు, ద్రోణుడు, విదురుడు మొదలైన వారితో సమావేశమై విష్యం వివరించాడు. భీష్ముడు దుర్యోధనునితో "సుయోధనా నాకు మీరు పాండుసుతులు సమానమే. పాండవులతో యుద్ధానికి నేను అంగీకరించను. పాండవులు కూడా ఈ రాజ్యానికి వారసులు కనుక వారికి అర్ధ రాజ్యం ఇచ్చి కీర్తిమంతుడివికా" అన్నాడు. ద్రోణుడు "సుయోధనా కర్ణుని మాట వినవద్దు. తాతగారి మాట పాలించు" అన్నాడు. ఈ మాటలు కర్ణునికి ఆగ్రహం కలిగించాయి "సుయోధనా వీరిమాటలు వినవద్దు వీరు నీ సంపదను అపహరించి నీకు తలపెడతారు" అన్నాడు. ద్రోణుడు "మేము కీడు తలపెట్టు వారమా? నీవు మేలు తలపెట్టు వాడవా? నీ వలననే ఈ కౌరవ కులానికి శాంతి లేకుండా పోయింది" కర్ణునితో అన్నాడు. విదురుడు కలుగచేసుకుని వారిద్దరిని వారించి "పెద్దలైన భీష్మ ద్రోణుల మాటలను పాటించడం నీ ధర్మం. పాండవులు అజేయులు. ఈపుడు ద్రుపద మహారాజు అండ ఉంది. శ్రీకృష్ణుడు, బలరాముడు, సాత్యకి వంటి మిత్రుల బలం ఉన్నది. వారిని జయించడం అసాధ్యం. పురోచనునితో లక్క ఇంట్లో పెట్టి తగులబెట్టిన అపకీర్తి పోవాలంటే అర్ధ రాజ్యం ఇవ్వడం ఉచితం" అన్నాడు. గత్యంతరం లేక దృతరాష్ట్రుడు పాండవులను తీసుకురావడానికి విదురుని పంపాడు. విదుడు ద్రుపదునితో " ద్రుపద మహారాజా మీతో బంధుత్వం కలసినందుకు భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కృపాచార్యాదులు సంతోషిస్తున్నారు. పాండవులను, కుంతీదేవిని, కోడలైన ద్రౌపదిని చూడాలని దృతరాష్ట్రుడు కుతూహల పడుతున్నాడు. మీరనుమతిస్తే పాండవులను నా వెంట హస్థినకు పంపగలరు" అన్నాడు. ద్రుపదుడు విదురునితో "నీవు, భీష్ముడు, ద్రోణుడు, శ్రీకృష్ణుడు పాండవుల శ్రేయస్సును కోరుతుంటారు. మీరే ఏది చేసినా అది వారికి క్షేమమే" అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు "మనం ఆలోచించనవసరం లేదు. విదురుడు సదా పాండవుల క్షేమం కోరుతుంటాడు. పాండవులు కోరుకున్నది సిద్ధిస్తుంది" అన్నాడు. ధర్మరాజు చేతులు జోడించి "భీష్ముడు, ద్రోణుడు, విదురుడు మాకు పెద్దలు శ్రీకృష్ణుడు మా శ్రేయోభిలాషి వారి మాట మాకు శిరోధార్యం" అని అన్నాడు. ద్రుపదుని అనుమతి తీసుకుని తల్లీ కుంతీదేవి, భార్య ద్రౌపది, సోదరులతో సహా విదురుని వెంట హస్థినకు పయనమైయ్యాడు. దుష్టద్యుమ్నుడు శ్రీకృష్ణుడు అంతులేని సైన్యంతో వారి వెంట వచ్చారు. వికర్ణుడు, చిత్రసేనుడు, ద్రోణుడు, కృపాచార్యుడు ఎదురేగి పాండవులకు స్వాగతం పలికారు. హస్థినాపుర ప్రజలు పాండవులకు ఉన్న దైవ బలం వారిని ఆపదలనుండి రక్షించిందని ఇక ధర్మరాజు మనల్ని పరిపాలిస్తాడని సంతోషించారు. పాండవులు అంతఃపురంలో భీస్మునికి, ప్రవేశించి దృతరాష్ట్రునికి, గాంధారికి నమస్కరించారు. ఇలా ఆనందంగా అయిదు సంవత్సరాలు గడిచాయి.

అర్ధరాజ్యాభిషేకం

ఒక రోజు భీష్మ, ద్రోణ, విదుర, దుర్యోదనాదులు సమావేశమై ఉండగా శ్రీకృష్ణుని సమక్షంలో దృతరాష్ట్రుడు పాండవులతో "ధర్మరాజా పెద్దల ఎదుట శ్రీకృష్ణుని సాక్షిగా మీకు అర్ధ్రాజ్యం ఇస్తున్నాను. మీ తండ్రి ఐస్వర్యం మీకిస్తున్నాను స్వీకరించండి. ఖాడవప్రస్థాన్ని రాజధానిగా చేసుకుని మీ రాజ్యాన్ని పాలించుకోండి" అని చెప్పి ధర్మరాజుని అర్ధరాజ్యాభిషిక్తుని చేసాడు. భీష్ముడు, ద్రోణుడు ఇందుకు అంగీకరించారు. పాండవులు తల్లిని, భార్యని, తమ్ములను తీసుకుని ఖాండవప్రస్థానికి వెళ్ళాడు. శ్రీకృష్ణుడు ఇంద్రుడిని పిలిపించి పాండవులకు రాజధాని నిర్మించి ఇవ్వమని చెప్పాడు. ఇంద్రుడు దేవశిల్పి మయుని సహాయంతో విలాసవంతమైన నగరాన్ని నిర్మించి ఇచ్చాడు. పాండవులు శ్రీకృష్ణుడు, వ్యాసుని అనుమతితో నగరప్రవేశం చేసారు. ధర్మరాజు పట్టాభిషేకం చేసి శ్రీకృష్ణుడు ద్వారకకు వెళ్ళాడు. ధర్మరాజు జనరంజకంగా రాజ్యపాలన చేస్తూ ఉన్నాడు.

నారద మహహర్షి రాక - సుందుడు ఉపసుందుల వృత్తాంతం

ఒకరోజు ఇంద్రప్రస్థానికి నారదమహర్షి వచ్చాడు. ధర్మరాజు ఆయనను సాదరంగా ఆహ్వానించి "మాపూర్వ జన్మ సుకృతంగా మీ దర్శనభాగ్యం లభించింది" అన్నాడు. నారదుడు పాండవులను ఏకాంతానికి పిలిచి "మీకు అన్ని ధర్మాలు తెలుసు. మీకు తెలియని ధర్మం లేదు. ద్రౌపది మీ ఐదుగురి భార్య. ఇది లోక విరుద్ధం, శాస్త్ర విరుద్ధం. కనుక ఈమె వలన మీలో మీకు విరోధం రాకూడదు. స్త్రీ వలన విరోధం రావడం సహజం. సుందోపసుందులనే రాక్షసులకు ఒక స్త్రీ వలన వివాదం వచ్చి వారిలో వారు కొట్టుకుని మృతి చెందారు. నికుంభుడు అనే రాక్షసునికి సుందుడు ఉపసుందుడు అనే ఇద్దరు కుమారులు ఉన్నారు. వారిరువురు బ్రహ్మను గురించి గోరమైన తపమాచరించారు. బ్రహ్మ దేవుని వద్ద వారు కామగమనం, కామరూపం, మరణమే రాకాడదని వరాలు కోరారు. బ్రహ్మదేవుడు మిగిలిన వరాలు ఇచ్చి మరణమే రాకుండా వరమివ్వడం మాత్రం సాధ్యం కాదని చెప్పాడు. అప్పుడు వారు వేరే వారి చేతిలో చావురాకూడదని

అడిగారు.బ్రహ్మదేవుడు అందుకు సరేనని అంగీకరించాడు. వర బలంతో వారు తాపసికులను, రాజులను వేధించ సాగారు. వారంతా బ్రహ్మదేవునికి మొరపెట్టుకున్నారు. బ్రహ్మదేవుడు వార్కి వేరే వారి చేతిలో మరణం లేదు కానీ ఒకరి చేతిలో ఒకరు మరణించ వచ్చు కదా అనుకుని విశ్వకర్మని పిలిచి లోకోత్తర సుందరిని సృష్టించమని అడిగాడు. విశకర్మ అంగీకరించి తిలోత్తమ అనే సుందరిని సృష్టించాడు. తిలోత్తమ బ్రహ్మదేవునితో తనను సృష్టించిన కారణమేమిటి? అని అడిగింది. బ్రహ్మదేవుడు ఆమెతో సుందోపసుందుల వృత్తాంతం చెప్పి వారిరువురికి ఒకరిలో ఒకరు కలహించుకుని మరణించేలా చేయమని చెప్పాడు. తిలోత్తమ అలాగేనని బ్రహ్మదేవునికి భక్తితో ప్రదక్షిణ చేసింది. బ్రహ్మదేవుడు ఆమె అందానికి ముగ్ధుడై నలుపక్కల ముఖం తిప్పటంతో అతడు అప్పటి నుండి చతుర్ముఖుడైనాడు. తిలోత్తమ అందానికి దేవేంద్రునికి రెండు కళ్ళు చాలక వళ్ళంతా కళ్ళు పెట్టుకుని చూడటంతో అప్పటి నుండి అతడు సహస్రాక్షుడైనాడు. తిలోత్తమ సుందోపసుందుల కంట పడగానే వారు కామమోహితులై తిలోత్తమ నాది నాది అని చెరి ఒక చేయి పట్టుకుని లాగుతూ నీకు ఎవరు కావాలి అని అడిగారు. తిలోత్తమ వారితో మీలో ఎవరు బలవంతులో వారిని ప్రేమిస్తాను అని చెప్పింది. విచక్షణ కోల్పోయి వారిద్దరూ పరస్పంరం యుద్ధం చేసికొని ఇద్దరూ మరణించారు. కనుక ఎంతటి బలవంతులకూ, ధైర్యవంతులకూ స్త్రీ కారణంగా విరోధం రావచ్చు" అన్నాడు. నారదుని మాటలోని అంతరార్ధం పాండవులు గ్రహించారు.

అర్జునుని తీర్ధయాత్ర

నారదుడు మాటలో అంతరార్ధం గ్రహించిన పాండవులు ద్రౌపది విషయంలో ఒక నియమం ఏర్పచుకున్నారు. ద్రౌపది ఒక్కొకరి ఇంట్లో ఒక సంవత్సరం ఉండాలని ఏర్పాటు చేసుకున్నారు. ఆ సంవత్సర కాలం మిగిలిన వారు ఆ ఇంతివైపు కన్నెత్తి కూడా చూడకూడదని పొరపాటున అలా చేస్తే పన్నెండు నెలల తీర్ధ యాత్ర చేయాలని ఒప్పందం చేసుకున్నారు. నారదుని ఎదుట ఒప్పందపడి నడచుకుంటామని పాండవులు ప్రతిజ్ఞ చేసారు. ప్రతిజ్ఞ చేసినట్లు నడుచుకోసాగారు. ఒక రోజు ఒక బ్రాహ్మణుని ఆవును కొందరు దొంగిలించారు. ఆ బ్రాహ్మణుడు అర్జునిని వద్దకు వచ్చి దొంగలను శిక్షించి గోవును తెచ్చి ఇవ్వమని అడిగాడు. ఆయుధాగారంలో ఉన్న తన ధనస్సు తీసుకోవాలంటే అక్కడ ధర్మరాజు ద్రౌపదితో ఆయుధాగారంలో ఉన్నాడు.క్కడకు వెళితే నియమ భంగం ఔతుంది కానీ బ్రాహ్మణుని బాధను నివారించడం తన ధర్మమని భావించి ఆయుధాగారానికి వెళ్ళి ధనస్సు తెచ్చి దొంగలను చంపి గోవును తెచ్చి ఇచ్చాడు. నియమభంగం జరిగినందుకు అర్జునుడు తీర్ధయాత్ర చేయాలని నిశ్చయించికున్నాడు. ధర్మరాజు మాత్రం వచ్చింది సత్కార్యం నిమిత్తం కనుక నియమ భంగం జరుగలేదని చెప్పాడు. ఏదో సాకుతో ధర్మం తప్పడం భావ్యం కాదు కనుక తీర్ధయాత్ర చేయడానికి నాకు అనుమతి ఇవ్వండి. బ్రాహ్మణులతో పౌరాణికులతో అర్జునుడు తీర్ధయాత్రకు బయలుదేరి ముందుగా గంగా తీరం చేరాడు. ఒకరోజు ఉలూచి అనే నాగకన్య అర్జునుని చూసి మోహించింది. అర్జునుడు తాను బ్రహ్మచర్యవ్రతంలో ఉన్నానని అన్నగారి ఆదేశంతో తీర్ధయాత్ర చేస్తున్న నన్ను ఇలా కోరడం భావ్యం కాదని వారించాడు. ఉలూచి అర్జునినితో "మీ గురించి అంతా నాకు తెలుసు.ఇందు వలన వ్రత భంగం కాదు. నా కోరిక తీర్చకుంటే ఆత్మహత్య చేసుకుంటాను. అలా జరిగితే ఎన్ని దానధర్మాలు చేసినా ఆ పాపం పోదు " అన్నది చేసేది లేక అర్జునుడు ఆమె కోరిక తీర్చాడు. ఉలూచి గర్భవతి అయి ఇలావంతుడు అనే కుమారుని కన్నది. తతవాత అర్జునుడు గయ, గంగా సాగర సంగమం మొదలైన క్షేత్రాలు సందర్శిస్తూ మణిపురం నగరానికి వెళ్ళాడు. ఆ దేశపురాజు చిత్రాంగదుడు.చిత్రాంగదుని కుమార్తె చిత్రాంగదను అర్జునుడు ప్రేమించాడు. చిత్రాంగదుడు అర్జునినితో "అర్జునా నా కుమార్తెను నీకు ఇవ్వడానికి అభ్యంతరం లేదు. కానీ మా వంశస్తులకు ఒక వారసుడు మాత్రం జనిస్తాడు.నాకు మాత్రం కుమార్తె జనించింది కనుక రాజ్యానికి వారసుడు లేడు. చిత్రాంగదకు పుట్టబోయే కుమారుడు నాకు వారసుడుగా కావాలి .అందుకు అంగీకరిస్తే ఈ వివాహానికి అంగీకరిస్తాను " అన్నాడు. అర్జునుడు అందుకు అంగీకరించి చిత్రంగదను వివాహం చేసుకున్నాడు. వారికి బబ్రువాహనుడు పుట్టాడు. అర్జునుడు అక్కడి నుండి ద్వారకకు బయలుదేరాడు.

సుభద్రార్జునుల వివాహం

అర్జునుడు ద్వారకకు పోతూనే సుభద్ర గుర్తుకు వచ్చింది. ఆ లోకోత్తర సుందరి అని విన్నాడు. శ్రీకృష్ణుని దయ ఉంటే సుభద్రను వివాహం చేసుకోవచ్చు అని అర్జునుడు అనుకున్నాడు.యాదవులకు సన్యాసులంటే ప్రీతి కనుక సన్యాసి వేషంలో ద్వారకకు వెళ్ళాడు. ద్వారకను సమీపించగానే శ్రీకృష్ణునిని భక్తితో తలచుకున్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుని ఆగమనాన్ని తెలుసుకుని అర్జునిని వద్దకు వచ్చాడు. అర్జునిని మాటలలో అతనికి సుభద్ర మీద మనసున్నదని గ్రహించాడు. అర్జునిని ద్వారకకు తీసుకు వచ్చి రైవతకాద్రి గుహలో ఉంచాడు. ద్వారకకు వెళ్ళి యాదవులకు రైవతకోత్సవం చేయాలని ఆదేశించాడు. అందరూ రైవతకాద్రికి బయలు దేరారు. శ్రీకృష్ణుడు భార్యలతోనూ సుభద్రతోనూ యాదవ ప్రముఖులైన అక్రురుడు, ఉద్దవుడు, సాత్యకి, ఉగ్రసేనుడు మొదలైన వారు బయలుదేరారు. సుభద్రకు కూడా అర్జునిని మీద మనసు ఉంది.అర్జునుడు ఎలా ఉంటాడో సుభద్రకు తెలవదు. రైవతకాద్రికి ప్రదక్షిణం చేసే సమయంలో అర్జునుడు సుభద్రను చూసాడు. శ్రీకృష్ణుడు అర్జునినితో " అర్జునా నీకు నా చెల్లెలు సుభద్ర మీద మనసుందని తెలుసు. దేవకీ వసుదేవులకు చెప్పి నీ కోరిక సఫలం చేస్తాను. బలరాముడు అర్జునిని నిజమైన సన్యాసి అనుకుని నమస్కరించి అతని చాతుర్మాస వ్రతం పూర్తి అయ్యేవరకు ద్వారకలో ఉండమని చెప్పాడు. అర్జునుడు అంగీకరించాడు. బలరాముడు సుభద్రను అర్జునినికి సేవలు చేయడానికి నియోగించాడు. శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుడు క్షేమంగా ఉన్నాడని ఇంద్రప్రస్థానికి సమాచారం పంపాడు. ఒకరోజు సుభద్ర అర్జునిని గురించి చెప్పమని అడిగింది. అర్జునుడు ఇక దాచి ప్రయోజనం లేదని అసలు విషయం చెప్పాడు. అర్జునుడు గాన్ధర్వ వివాహం చేసుకుంటానని అన్నాడు. సుభద్ర తన వాళ్ళకు ఈ వివాహం ఇష్టం కనుక వాళ్ళే ఈ వివాహం చేస్తారని చెప్పింది.శ్రీకృష్ణుడు దేవకీ వసుదేవులను వివాహానికి ఒప్పించచాడు. బలరాముని కొంత మంది యాదవులను అంతర ద్వీపానికి పంపించి తాను కూడా వారితో వెళ్ళినట్లు వెళ్ళి వెనుకకు వచ్చాడు. శ్రీకృష్ణుడు దేవేంద్రుని పిలిపించి అందరి సమక్షంలో సుభద్రార్జునుల వివాహం వైభవంగా జరిపించాడు.

సుభద్రను తీసుకుని రథం మీదింద్రప్రస్థానికి వెళ్ళమని చెప్పాడు. దేవేంద్రుడు కుమారునికి అనేక కానుకలు ఇచ్చాడు. శ్రీకృష్ణుడు ఏమీ తెలియనట్లు అంతర ద్వీపానికి వెళ్ళాడు. సుభద్రా అర్జునుల వివాహ విషయం తెలియని ద్వారపాలకులు వారిని అడ్డగించారు. అర్జునుడు వారందరిని ఓడించాడు. యాదవులు బలరామునికి ఈ విషయం చెప్పారు. యాదవులు ఉద్రేకపడి అర్జునినితో యుద్ధంచేసి సుభద్రను తీసుకు వస్తామని అన్నారు. బలరాముడు శ్రీకృష్ణునితో నీకు నిజంగా ఈ విషయం తెలియదా అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు తన మేన మరదలిని వివాహం చేసుకున్నాడు ఇమ్దులో దోషం లేదు. అర్జునిని జయించడం దుస్సాధ్యమని మీకు తెలియనిదా అన్నాడు. బలరాముడు ఏమీ చేయలేక ఊరకున్నాడు. ఇంద్రప్రస్థం వెళ్ళిన అర్జునుడు సుభద్రతో మనం ఇలా వెళితే ద్రౌపది పరుషంగా మాట్లాడవచ్చు కనుక నీవు ముందుగా వెళ్ళి నీ అత్తగారు కుంతిని ద్రౌపదిని చూసి వారి అనుగ్రహం సంపాదించు. తరవాత అర్జునుడు నగరప్రవేశం చేసి పెద్దల దీవనలు పొందాడు. బలరాముడు సుభద్రార్జునలకు అనేక కానుకలు పంపాడు. సుభద్రకు అభిమన్యుడు జన్మించాడు. ద్రౌపదికి పాండవుల వలన ప్రతి వింధ్యుడు, శ్రుతసోముడు, శ్రుతకీర్తి, శతానీకుడు, శ్రుతసేనుడు అను ఐదుగురు ఉపపాండవులు జన్మించారు. వారంతా ధౌమ్యుని వద్ద వేద వేదాంగాలు అర్జునిని వద్ద అస్త్ర, శస్త్రాలు నేర్చుకున్నారు.

ఖాండవ వన దహనం

ఒకరోజు అర్జునుడు శ్రీకృష్ణునితో "బావా ఇక్కడ ఎండలు అధికంగా ఉన్నాయి. మనం వనప్రాంతాలకు వెళ్ళి కొన్ని రోజులు గడిపి వద్దామా" అడిగాడు. శ్రీకృష్ణుడు అంగీకరించడంతో చెప్పడంతో అందరూ వనప్రాంతాలకు వెళ్ళారు. వారిద్దరూ విహరిస్తున్న సమయంలో అగ్నిదేవుడు బ్రాహ్మణ వేషంలో అక్కడికి వచ్చాడు. కృష్ణార్జునులు అర్ఘ్యపాద్యాలు ఇచ్చి సత్కరించిన పిమ్మట అతడు "అయ్యా బాగా ఆకలి వేస్తుంది. తమరు భోజనం పెట్టగలరా ? " అడిగాడు. అందుకు వారు "మీకు ఏది ఇష్టమో చెప్పండి పెడతాము " అన్నారు. అగ్ని దేవుడు నిజస్వరూపం చూపి " నేను అగ్ని దేవుడిని. నేను ఖాండవ వనాన్ని దహించాలి. అందుకు ఇంద్రుడు అడ్డుప డుతున్నాడు. ఇంద్రుడు మిత్రుడు ఆ వనంలో ఉండటమే అందుకు కారణం. ఇంద్రుడు చేసే ఆటంకం తొలగిస్తే నేను ఖాండవ వనాన్ని నిరాటంకంగా భుజిస్తాను " అని అన్నాడు. అర్జునుడు అగ్నిదేవునితో "అయ్యా నీకు ఖాండవ వనాన్ని దహించాలన్న కోరిక ఎందుకు కలిగింది " అని అడిగాడు. అందుకు అగ్ని దేవుడు అర్జునునితో "శ్వేతకి అనే రాజర్షి 100 సంవత్సరాల కాలం సత్రయాగం చేయ సంకల్పించాడు. అంత దీర్ఘ కాలం జరపడానికి ఏ ఋత్విక్కు ఒప్పుకోలేదు. శ్వేతకి ఈశ్వరుని కొరకు ఘోరంగా తపస్సు చేసి ఈశ్వరుని ప్రత్యక్షం చేసుకున్నాడు. దేవా నేను నూరు సంవత్సర కాలం చేయ సంకల్పించిన సత్రయాగానికి నువ్వు ఋత్విక్కుగా ఉండాలి " అని కోరుకున్నాడు. అందుకు ఈశ్వరుడు " శ్వేతకీ! యజ్ఞాలు చేయవలసిన భాధ్యత బ్రాహ్మణులది. అందుకని నీకు దుర్వాసుని యాజ్ఞికునిగా నియమిస్తున్నాను. నీవు నూరు సంవత్సరాలు ఎడతెగని నేతి ధారతో యజ్ఞం చేసి అగ్ని దేవుని తృప్తిపరచుము " అని చెప్పి అంతర్ధానం అయ్యాడు. ఆ ప్రకారం శ్వేతకి నూరు సంవత్సరాలు జరిగిన సత్రయాగంలో త్రాగిన నేయి నాకు అజీర్ణ వ్యాధిని ఇచ్చింది. ఖాండవ వనంలో ఉన్న ఓషధులను దహిస్తే కానీ ఈ వ్యాధి తగ్గదు అని బ్రహ్మదేవుడు చెప్పాడు. అందుకని ఖాండవవనాన్ని దహించాలని అనుకుంటున్నాను " అన్నాడు. ప్రత్యక్షం అయ్యాడు. "వరుణదేవా నీకు బ్రహ్మ దేవుడు ఇచ్చిన ధనస్సు, అమ్ముల పొది, రథం అర్జునినికి ఇవ్వు. చక్రం, గదని శ్రీకృష్ణునికి ఇవ్వు " అన్నాడు. వరుణుడు గాండీవమనే ధనస్సును, అక్షయతుణీరాన్ని, కపిధ్వజంతో కూడిన రధాన్ని అర్జునునకు ఇచ్చాడు. అలాగే సుదర్శనం అనే చక్రాయుధాన్ని, కౌమోదకి అనే గదను శ్రీకృష్ణునికి ఇచ్చాడు. ఆ అయుధాల సహాయంతో రక్షించమని చెప్పి వారి వద్ద అభయం తీసుకుని రెట్టించిన ఉత్సాహంతో ఖాండవ వన్నాన్ని దహించడం మొదలు పెట్టాడు. కృష్ణార్జునులు ఇరువైపులా రక్షణకు నిలబడ్డారు. అడ్డగించిన వన రక్షకులను సంహరించారు. వనంలోని జంతువులు, పక్షులు, పాముల అగ్నిజ్వాలలో పడి మరణించసాగాయి. దేవతల ద్వారా ఇది తెలుసుకున్న ఇంద్రుడు మేఘాలను పిలిచి ఖాడవ వనంపై కుంభవృష్టి కురిపించమని ఆజ్ఞాపించాడు. ఇంద్రుడు కురిపించే కుంభవృష్టి ఖాడవ వనం మీద పడకుండా బాణాలతో ఒక కప్పు నిర్మించాడు. అగ్ని జ్వాలల నుండి రక్షించుకోవడానికి తక్షకుని కుమారుడైన ఆశ్వసేనుడు తల్లి తోక పట్టుకుని ఆకాశంలోకి ఎగిరాడు. ఇది చూసిన అర్జునుడు తన బాణాలతో అశ్వసేనుని కొట్టాడు. అది చూసిన ఇంద్రుడు అర్జునునిపై మోహినీ మాయను ప్రయోగించి అశ్వసేనుని అతని తల్లిని కాపాడాడు. ఇంద్రుడికి అర్జునునికి మధ్య ఘోరమైన యుద్ధం జరిగింది. కుమారుని పరాక్రమానికి ఇంద్రునికి సంతోషం కలిగినా తక్షకుని రక్షించడానికి యుద్ధం చేస్తూనే ఉన్నాడు. ఇంతలో ఆకాశవాణి " దేవేంద్రా! వీరు నరనారాయణులు వీరిని జయించడం నీకు సాధ్యం కాదు. తక్షకుడు తప్పించుకుని కురుక్షేత్రం వెళ్ళాడు " అని పలికింది. అది విని ఇంద్రుడు తన సేనలతో దేవలోకానికి వెళ్ళాడు. నముచి అనే రాక్షసుని తమ్ముడు గయుడు అర్జునిని శరణుజొచ్చి ప్రాణాలు దక్కించుకున్నాడు. ఇలా మయుడు, అశ్వపాలుడు, అతని తల్లి, నలుగురు శార్ఙకులు ప్రాణాలతో తప్పించుకున్నారు. కధ వింటున్న జనమేజయుడు " మహాత్మా మందపాలుడు ఎవరు. వారు ఎలా తప్పించుకున్నారు " అని అడిగాడు. పూర్వం మందపాలుడనే మహాముని బ్రహ్మచర్యం అవలంబించాడు. మరణానంతరం కుమారులు లేని కారణంగా పుణ్యలోకాలకు వెళ్ళలేక పోయాడు. ఆ కారణంగా త్వరగా సంతానం పొందడానికి పక్షిగా జన్మించి జరితతో చేరి నలుగురు కుమారులను పొందాడు. వారంతా ఖాండవ వనంలో ఉన్నాడు. అగ్ని దేవుడు ఖాండవ వనాన్ని దహించే ముందు మందపాలుడు తనకుమారులను రక్షించమని అగ్నిదేవుడిని ప్రార్ధించాడు. అందుకు అగ్నిదేవుడు అంగీకరించాడు. మందపాలుడు తనకుమారుల దగ్గర ఉన్నాడు. కుమారులను కలుగులో దాక్కోమని చెప్పాడు. వారు "తండ్రీ కలుగులో దాక్కుంటే ఎలుకలు తింటాయి. ఇక్కడ ఉంటే పవిత్రమైన అగ్నికి ఆహుతి కావడం మంచిది కదా " మందపాలుడు అందుకు అంగీకరించాడు. జరిత పైకి ఎగిరి పోయింది. శార్ఙకులు వేదపఠనం చేస్తూ రక్షించమని ప్రార్ధించాయి. అది విన్న అగని దేవుడు వారు మందపాలుని కుమారులుగా గుర్తించి ఆ చెట్టుని వదలి వేసాడు. కుమారులు సురక్షితంగా ఉన్నారని తెలుసుకుని మందపాలుడు పుణ్యలోకాలకు వెళ్ళిపోయాడు. అగ్నిదేవుడు నిర్విఘ్నంగా ఖాండవవనాన్ని దహించి తన రోగం పోగొట్టుకున్నాడు. కృష్ణార్జునులను దీవించాడు. దేవేంద్రుడు కుమారుని పరాక్రమానికి మెచ్చి అర్జునునికి వారుణాస్త్రం, ఆగ్నేయాస్త్రం, వాయవ్యాస్త్రం ఇచ్చాడు.

కృష్ణార్జునులు మయుని వెంట పెట్టుకుని ఇంద్రప్రస్థానికి వెళ్ళి ధర్మరాజాదులకు జరిగినది చెప్పి మయుని పరిచయం చేసాడు.

సభా పర్వము

ప్రధమాశ్వాసము

అర్జునుని చూసిన దానవ శిల్పి మయుడు "అర్జునా నీ దయ వలన నేను అగ్నికి ఆహుతి కాకుండా బ్రతికాను. నేను దానవ శిల్పిని. చిత్ర విచిత్రమైన నిర్మాణాలు చేయగలను. మీకు ఇష్టమైనది ఏదో చెప్పండి చేస్తాను " అన్నాడు. అర్జునుడు కృష్ణుని వంక చూసాడు. శ్రీకృష్ణుడు " కురువంశ మహారాజు ధర్మరాజు వైభవానికి తగినట్లు ఒక భవన నిర్మాణం నిర్మించి ఇవ్వు " అని మయునితో అన్నాడు. మయుడు "ఈ భూమిపై ధర్మరాజుని మించిన రాజు లేడు. అందుకని ప్రజలు మెచ్చేలా చిత్ర విచిత్రమైన భనాన్ని నిర్మించి ఇస్తాను. వృషపర్వుడనే రాక్షస రాజుకు ఒక సభ నిర్మించడానికి ఉపకరణాలు సమకూర్చుకున్నాను. కారంణాంతాల వలన నిర్మించ లేక పోయాను. ఉపకరణాలను బిందుసరము అనే సరోవరంలో దాచాను వాటిని తెచ్చి భవన నిర్మాణం చేస్తాను. నా వద్ద భౌమాదిత్యుడు దాచిన గద, శంఖము ఉన్నాయి. గదను భీమసేనునికి దేవదత్తము అనే శంఖమును అర్జుననికి ఇస్తాను " అన్నాడు.

మయసభా వైభవం

మయుడు బిందుసరములో ఉన్న దూలాలూ, కంభములను ఉపయోగించి చిత్ర విచిత్రమైన భవనాన్ని నిర్మించాడు. నీటికి బదులు ఇంద్రనీల మణులను, పద్మరాగమణులతో ఎర్రని పద్మాలను, రజితముతో తెల్లటి తామరలను, రాజహంసలను, వజ్రాలతో చేపలను, ముత్యములతో తెల్లటి నురగలను, మరకత మణులతో నీటిలోని నాచుని తయారు చేసాడు. అవి నిజమని బ్రమించేలా నిర్మించాడు. నీటియంత్రాలు, చెట్లు, నీటి ఖోళాణాళూ, పాక్షిగూళ్ళు మొదలైనవి వివిధ రత్న కాంతులతో శోభిల్లే భవనం పదునాలుగు మాసాలు శ్రమించి నిర్మించాడు. దానిని ఎనిమిది వేల మంది బలిష్టులతో ఆకాశమార్గాన మోసుకు వచ్చి ధర్మరాజుకు బహూకరించాడు. ధర్మరాజు ఒక శుభ ముహూర్తాన పురోహితుడైన ధౌమ్యుని ఆశీర్వాదంతో భార్యతో తమ్ములతో మయసభా ప్రవేశం చేసాడు. సామంతరాజులు ధర్మరాజు ని దర్శించి కానుకలు సమర్పించారు.

నారదమహర్షి రాక

ఒకరోజు ధర్మరాజు వద్దకు నారదమహర్షి వచ్చాడు. ధర్మరాజు నారదమహర్షికి అర్ఘ్యపాద్యాదులు ఇచ్చి సత్కరించాడు. నారదమహర్షి ధర్మరాజు ను రాజనీతి సంబంధమైన విషయాలు అడిగాడు. ధర్మరాజు నీవు ధర్మ పద్ధతిని అనుసరిస్తున్నావు కదా ! రాజకార్యాలను ధర్మనిష్టతో, స్వబుద్ధితో అర్ధరాత్రి దాటిన తరవాత కూడా ఆలోచిస్తున్నావు కదా ! రాజోద్యోగాలలో యోగ్యులను, స్థిరచిత్తులను నియమించావు కదా! సమర్ధులైన బ్రాహ్మణులను, శాస్త్ర నియమాలు తెలిసిన వారిని మంత్రులుగా నియమించావు కదా ! నీ విజయానికి కారణమైన రహస్యాలోచనం ఎవరికి తెలియకుండా రక్షిస్తున్నావు కదా ! నీ చేత యజ్ఞములు చేయించిన యాజ్ఞికుడు యజ్ఞాలు సక్రమంగా నిర్వహిస్తున్నాడు కదా ! ఎల్ల వేళలా నీ మేలు కోరేవారిని విశ్వాసపాత్రులను సైన్యాధ్యక్షులుగా నియమించావు కదా ! పలుకుబడి కలిగిన మంత్రి నీకు వ్యతిరేక కార్యాలలో దిగి నీకు ద్రోహం తలపెట్ట లేదు కదా ! ఎందు కంటే ధనము అధికారం ఎలాంటి వారికైనా గర్వం, దురాశను కలిగిస్తుంది. నీ రాజ్యంలోని శాస్త్రజ్ఞులు రాబోయే ఉత్పాతాలను కనిపెట్టి శాంతిక్రియలు చేపడుతున్నారు కదా ! ఆయుర్వేద వైద్యులు ప్రజలకు ప్రేమతో సేవ చేస్తున్నారు కదా ! ఆర్ధిక సంబంధిత కార్యాలలో నైపుణ్యం కలవారిని, పాపరహిత చరిత్రులను, నీతి నియమాలు కలవారిని, ధర్మపరీక్షలో నెగ్గిన వారిని నియమించావు కదా! యోగ్యతను దృష్టిలో ఉంచుకుని ఉత్తమ, మధ్యమ అధమ ఉద్యోగాలలో నియమించావు కదా ! నీ ఉద్యోగులకు సకాలంలో జీతభత్యాలు అందచేస్తున్నావు కదా ! లేకుంటే రాజుకు అది కీడు కలిగించ వచ్చు. వంశపారంపర్యంగా నీకు సేవ చేస్తూ ప్రాణాలు అర్పించటానికి సిద్ధంగా ఉద్యోగులను గుర్తించి సత్కారాలు చేస్తున్నావు కదా ! నీ రాజ్యంలో నీ కోసం ప్రాణాలు అర్పించిన వారి కుటుంబాలకు తిండి, బట్ట, నీడ కల్పిస్తున్నావు కదా ! లోభబుద్ధి కలవాళ్ళను, దొంగలను, శత్రువులతో స్నేహంగా ఉండేవాళ్ళను, పిరికి వాళ్ళను, దుర్మార్గులను రాజకార్యాలను నిర్వహించడానికి పంపడం లేదు కదా! నీ రాజ్యంలో అనావృష్టి లేదు కదా ! చెరువులన్నీ నిండి ఉన్నాయి కదా ! పేద రైతులకు ఉచితంగా విత్తనాలు, తదితరాలు ఇస్తున్నావు కదా ! పౌతులకు నూటికి ఒకటి చొప్పున వడ్డీకి ఋణసౌకర్యం కల్పిస్తున్నావు కదా ! నీ రాజ్యం లోని కుంటి గుడ్డి, వికలాంగులు, అనాధలలు, దిక్కులేని వారిని దయతో పోషిస్తున్నావు కదా ! యుద్ధంలో శరణన్న వారిని కాపాడుతున్నావు కదా ! నీకు మేలు చేసిన వారిని ఉచితరీతిన సత్కరిస్తున్నావు కదా ! నీకు వచ్చిన ఆదాయంలో నాల్గవ లేక రెండవ లేక మూడవ భాగాన్ని మాత్రమే ఖర్చు చేస్తున్నావు కదా ! ఆయుధాగారానికి, ధనాగారానికి సమర్ధులు మరియు నీతి మంతులను నియమించావు కదా ! వృద్ధులైన శిల్పులను, గురువులను, వర్తకులను పేదరికం లేకుండా పోషిస్తున్నావు కదా ! మంత్రులూ సేనానులూ అధికంగా ఉండగా కొలువు తీరుతున్నావు కదా ! బయట ఉన్న వారి వలన కాని లోపల ఉన్న వారి వలన కానీ శత్రురాజుల వలన కానీ ముప్పురాకుండా నిన్ను నీవు వేగులను నియమించి కాపాడు కుంటున్నావు కదా ! మంచి విద్వత్తు కలిగిన ప్రముఖులతో రాగద్వేష రహితంగా ధర్మం పాటిస్తూ వ్యవహారాలు చక్కపెడుతున్నావు కదా ! నీ పరి రక్షణలో ఉన్న ప్రాంతాలు, కోటలు, రాజ్యాలు అన్నీ ధధాన్యసమృద్ధిగా ఉన్నాయి కదా ! ఉప్పు, పులుపు, కారము కలిగిన ఆహార పదార్ధాలు వివిధ పానీయాలు వంటసామాగ్రి, వంటచెరుకు సమృద్ధిగా ఉన్నాయి కదా ! నీ కోటలన్నీ

శత్రువులకు అభేద్యంగా ఉన్నాయి కదా ! నీవు నీ అంతఃశత్రువులను జయించి పాలిస్తున్నావు కదా ! మదాంధులైన శత్రువులను జయిస్తున్నావు కదా ! నీ శత్రురాజులు నీపై దండెత్తకుండా వారిపై సామ, దాన, బేద, దండోపాయాలను ఉపయోగిస్తున్నావు కదా! అని నారదమహర్షి రాజులకు ఉపయుక్తమైన విధులన్నీ ప్రస్తావించాడు.

రాజులు చేయకూడని పనులు

అలాగే ధర్మజా రాజు చేయకూడని పనులు చెప్తాను విను అన్నాడు. రాజు నాస్తికుడిగా ఉండకూడదు. అబద్ధం ఆడకూడదు. ప్రమాదాలను ఆలస్యంగా గుర్తించకూడదు. తెలివి తక్కువ వాళ్ళతో సమాలోచన చెయ్యకూడదు. ఎక్కువగా కోపగించకూడదు. చేయవలసిన పనులను నాన్చకూడదు. ఆలస్యం చేయకూడదు. తెలివి కలిగిన వారిని ఆలస్యంగా గుర్తించ కూడదు. ప్రయోజకమైన విషయాలు తప్ప అప్రయోజక ఆలోచనలు చేయకూడదు. నిర్ణయించిన పనులు ఆపకూడదు. ప్రభుత్వ రహస్యాలను బయటపడనీయ కూడదు. ప్రజాహితకార్యాలు చేయకుండా జాగు చేయకూడదు. ఇంద్రియ సుఖాలకు ముఖ్యత్వం ఇవ్వకూడదు. సోమరితనం, నిర్లిప్తత, నిష్క్రియా తతవం రాచకార్యాలలో తగదు. నారద మహర్షి మాటలను శ్రద్ధగా ఆలకించిన ధర్మరాజు "మహర్షీ నాయధాశక్తిన అధర్మాన్ని వదిలి ధర్మ మార్గంలో పాలన సాగిస్తున్నాను. తమరు మయ సభను చూసారా ఎలా ఉన్నది " అని అడిగాడు.

రాజసూయ యజ్ఞానికి నాంది

నారదుడు "ధర్మరాజా నేను దేవేంద్ర, యమ, వరుణ , కుబేర, బ్రహ్మదేవుల దివ్యసభలే కాక ఇంకా ఎన్నో సభలు చూసాను. అన్నింటి కన్నా మయసభ అపూర్వంగా ఉంది " అన్నాడు. ఒక సారి నేను బ్రహ్మసభను చూసాను. దాని రూపం అద్భుతం. మరీచి, మనువు, సూర్యచంద్రగ్రహాలు, దేవగణాలు, వసువులు, రుద్రులు, సిద్ధులు, సాధ్యులు, మహర్షులు, అశ్వినీ దేవతలు, విశ్వకర్మ, పితృదేవతలు, ధర్మార్ధ, కామ మోక్షాలు, శబ్ధ, గంధ, రూపాలు, తపస్సు, దమం, ధృతి, శృతి, మేధ, క్షమ, బుద్ధి, కీర్తి, సంకల్పం, వికల్పం, ప్రణవం, క్షవం, లవం, తృటి, కాష్ఠ, ముహూర్తం, పగలు, రాత్రి, పక్షం, మాసం మొదలైన విభాగాలతో కూడిన కాలచక్రం, చతుర్వేదాలు, వేదాంగాలు, పురాణేతిహాసాలు, సాకారంగా బ్రహ్మదేవుని సేవిస్తుండగా సరస్వతీ సమేతుడై పద్మాసనంపై కూర్చుని జీవసృష్టి చేస్తుంటాడు. ఇది వింటున్న ధర్మరాజు కు ఒక సందేహం కలిగింది. నారదుడు వివిధ సభలను వర్ణిస్తూ కృతవీర్యుడు, జనమేజయుడు, పాండురాజు యమసభలో ఉన్నట్లు చెప్పాడు. కానీ మహారాజు హరిశ్చంద్రుడు ఇంద్రసభలో ఉన్నట్లు చెప్పాడు. " మహర్షీ పరమ ధర్మాత్ముడైన నా తండ్రిగారు యమసభలో ఉండగా హరిశ్చంద్రుడు మాత్రం ఇంద్రసభలో ఎలా ఉన్నాడు" అని అడిగాడు. "ధర్మరాజా త్రిశంకు మహారాజు పుత్రుడైన హరిశ్చంద్రుడు అందరు రాజులను జయించి రాజసూయ యాగం చేసాడు. అందువలన ఇంద్రసభలో ఉన్నాడు. నీ తండ్రిని యమసభలో సందర్శించినప్పుడు పాండురాజు నాతో " రాజసూయ యాగం చేసిన రాజులు ఇంద్రసభలో ఉంటారు. కనుక నా కుమారుడు ధర్మరాజు ని రాజసూయ యాగం చేయమని ఆజ్ఞాపించానని చెప్పండి " అని అడిగాడు. కనుక ధర్మజా నీ తండ్రి ఆజ్ఞ ప్రకారం రాజసూయయాగం చేసి నీతండ్రిని ఇంద్రసభకు వెళ్ళేలా చెయ్యి " అని చెప్పి నారద మహర్షి నిష్క్రమించాడు. ధర్మరాజు తన పురోహితుడు ధౌమ్యుడు ఇతర మంత్రులతో రాజసూయయాగం గురించి చర్చించాడు. అందుకు ధౌమ్యుడు "ధర్మరాజా నీ తండ్రి కోరిక తీర్చడం నీకర్తవ్యం. ఈ . యాగం వలన సమస్త రాజులు సామంతులు ఔతారు. నీవు సంపదలు సమకూర్చుకోవడానికి ఇది తగిన సమయం " అని అన్నాడు. ధర్మరాజు తన తమ్ములతో కూడా చర్చించి రాజసూయ యాగం చేయడానికి నిర్ణయం తీసుకున్నాడు. ఈ యాగ నిర్వహణకు శ్రీకృష్ణుడు తగిన సమర్ధుడు అని శ్రీకృష్ణుని తీసుకు వచ్చేందుకు ద్వారకకు ఆప్తులను పంపాడు. ధర్మరాజు సందేశం అందుకుని శ్రీకృష్ణుడు ఇంద్రప్రస్తానికి వచ్చాడు. ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుని తగిన రీతిని సత్కరించాడు.

జరాసంధుడు

శ్రీకృష్ణుడు ఎంతో సంతోషించాడు. ధర్మరాజుతో "నీ నిర్ణయం ప్రశంశనీయం. పూర్వం జమదగ్ని కుమారుడైన పరశురాముడు క్షత్రియ వంశాలన్నీ నిర్మూలించాడు. అప్పుడే ఇక్ష్వాకు, ఇల అనే రెండు వంశాలు మిగిలాయి. అవి రెండే సహజ వంశాలు. మిగిలినవి మిశ్రమ వంశాలే. ఆ రెండు వంశాలు నూటొక్క వంశాలుగా వృద్ధి చెందాయి. యయాతి భోజవంశాల వలన మరో పదునాలుగు వంశాలు ఏర్పడ్డాయి. ఈ రాజవంశాలనన్నింటిని జరాసంధుడు జయించాడు. ఛేది భూపాలుడు శిశుపాలుడు జరాసంధునికి సైన్యాధిపతి. హంసడింబకులు అనే మహాబలవంతులు జరాసంధునికి ఆప్తులు. కౌశిక చిత్రసేనులు జరాసంధునికి కుడి ఎడమ భుజాలు. ఛేది రాజులలో పురుషోత్తముడు, అంగ, వంగ, పుండ్ర, కిరాత రాజులు పౌండ్రక వాసుదేవుడు జరాసంధుని సేవిస్తున్నారు. తూర్పు దక్షిణదేశాల రాజులు పురుజితుడు, కరూశుడు, కలభ, నకుల, సంకర్షణ, సూపహిత, మనోదత్త, చక్ర, సాల్వేయ, యవనులు జరాసంధుని కొలుస్తున్నారు. ఉత్తర దిక్కున పద్దెనిమిది మంది రాజవంశాలు భయంతో జరాసధుని కొలుస్తున్నారు. నేను వధించిన కంశుని భార్య జరాసంధుని కూమార్తె. అందు వలన జరాసంధుడు నాపై పగబూని ఉన్నాడు. ధర్మరాజా! ఆ హంస డింబకులు జరాసంధుడు మూడు లోకాలను జయించగలరు. ఒకసారి హంసడింబకులతో మధురమీద దండెత్తారు. ఒక ఉపాయంతో హంసడింబకులను చంపాము. ఇప్పుడు జరాసంధుడు నిస్సహాయుడు. మేము జరాసంధునితో విరోధం వలన రైవతకాద్రిలో కోట కట్టుకుని ఉన్నాము. మనం ముందు జరాసంధిని వధించాలి. అప్పుడు రాజసూయం సాధ్యపడుతుంది. నీ రాజ్యం స్థిరపడుతుంది. జరాసంధుడు ఎంతటి బలవంతుడైనా దుర్మార్గుడు కనుక పతనం తప్పదు " అని

శ్రీకృష్ణుడు అన్నాడు.

జరాసంధ జననం

అప్పుడు భీముడు ధర్మరాజా తో "అన్నయ్యా ప్రయత్నంతో అన్ని విజయములు సమకూడుతాయి శ్రీకృష్ణుని దయ అర్జునిని సహాయం నీ అనుమతి ఉంటే జరాసంధుని సంహరిస్తాను " అన్నాడు. అర్జునుడు "అన్నయ్యా రాజులందరిని జయిస్తాము. రాజసూయం నిర్వహిస్తాము. లేకపోతే రాజసూయం, మయసభ, గాండీవం ఎందుకు " అని అన్నాడు . భీమార్జునుల మాటలు విని శ్రీ కృష్ణుడు సంతోషించాడు. ధర్మరాజు "కృష్ణా అసలు జరాసంధుడు అంతటి బలవంతుడు ఎలా అయ్యాడు ? " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు " మగధరాజైన బృహద్రధుడు కాశీరాజు పుత్రికలను వివాహమాడాడు. వారికి సంతానం కలుగలేదు. అతడు భార్యలిద్దరితో అరణ్యాలకు పోయి ఛండకౌశికుడు అనే మునిని భక్తితో సేవించారు. వారి సేవలకు ఛండకౌశికుడు సంతోషించి వారిని చూసి "ఏమి వరం కావాలి కోరుకో " అన్నాడు. అందుకు బృహద్రదుడు " మహాత్మా నాకు పుత్రసంతానం ప్రసాదించండి " అని కోరాడు. అప్పుడు ఒక మామిడి చెట్టు మీద నుండి ఆ మహర్షి తొడమీద పడింది. మహర్షి ఆ పండును మంత్రించి బృహద్రదునికి ఇచ్చాడు. ఈ పండుని తిన్న వారికి సంతానం కలుగుతుంది అని చెప్పాడు. సంతోషంతో ఆ పండును ఇద్దరు భార్యలకు కోసి ఇచ్చాడు. ఇద్దరు గర్భం ధరించి ప్రసవించారు. ఇరువురికి నిలువుగా సగం చీలిన శరీరంతో రెండు శిశువులు జన్మించారు. ఆ శిశుఖండాలను చూసి భార్యలిరువురు భయపడ్డారు. బృహద్రధునికి చూపించటానికి సిగ్గుపడి పరిచారికలకు ఇచ్చి బయట పారేయించారు. వారు వాటిని నాలుగుదారుల కూడలిలో పారవేసారు. అర్ధరాత్రి జర అనే రాక్షసి వాటిని తినాలని పట్టుకుని రెండు ముక్కలను పట్టుకుని చూడగా ఆశ్చర్యంగా రెండూ కలిసి ఒక బాలుని రూపంగా మారింది. ఆ బాలుని ఏడుపు విని అంతఃపురం లోని స్త్రీలు పరుగెత్తుకు వచ్చారు. వారిని చూసి రాక్షసి పారి పోయింది. ఇంలో అక్కడికి వచ్చిన బృహద్రధుడు బాలుని చూసి సంతోషించాడు. ఇది గమనించిన రాక్షసి బృహద్రధుని వద్దకు వచ్చి "మహారాజా నేను జర అనే రాక్షసిని. ఆ శిశుఖండాలు నా చేతిలో బాలుని రూపం ధరించాయి . ఇతడు వజ్రశరీరం కలవాడు. ఇతనిని స్వీకరింపుము " అని చెప్పింది. బృహద్రధుడు జరతో " నీ దయ వలన నా వంశం ఉద్ధరింప బడింది. కనుక ఈ బాలునికి జరాసంధుడు అని నామకరణం చేస్తాను. నీవు నా పాలిట పుణ్యదేవతవు " అన్నాడు. ఒకసారి ఛండకౌశికుడు బృహద్రధుని వద్దకు వచ్చాడు . బృహద్రధుడు ఆ మహర్షిని పూజించి తన కుమారుని చూపించాడు. ఛండకౌశికుడు బృహద్రధునితో " వీడు పరాక్రమవంతుడౌతాడు. ఎలాంటి ఆయుధములు, అస్త్రములు, ఇతనిని చంప లేవు. ఇతడు రాజులందరిని జయిస్తాడు. ఆ రాజుల సంపదలన్నీ పొందుతాడు. ఆ పరమశివుని ప్రత్యక్షం చేసుకుంటాడు " అన్నాడు. అందువలన జరాసంధుడు అసమాన బలాఢ్యుడు అయ్యాడు . బృహద్రధుడు జరాసంధునికి రాజ్యం అప్పగించి తపోవనాలకు వెళ్ళాడు. ధర్మజా భీమసేనుడు ఒకాడే జరాసంధుని చంపగల సమర్ధుడు. అందుకని భీమార్జునులను నాతో పంపు " చెప్పాడు. "కృష్ణా నీ అండ ఉండగా మాకు పొంద లేనిది ఏమున్నది. ఇక జరాసంధుడు మరణించినట్లే. నేను రాజసూయం నిర్విఘ్నంగా నెరవేర్చినట్లే " అని భీమార్జునులను దీవించి శ్రీకృష్ణునితో పంపాడు.

జరాసంధ వధ

శ్రీకృష్ణుడు భీమార్జునులతో కలసి కపట బ్రాహ్మణ రూపాలలో కపట స్నాతక వ్రతం స్వీకరించారు. జరాసంధుని నగరమైన గిరివ్రజపురం సమీపించారు. ఆ పురం చుట్టూ ఉన్న పర్వతాలు ప్రాకారాలలా ఆ పురాన్ని రక్షిస్తున్నాయి. పక్కనే చైత్యకమనే కొండ ఉన్నది. దానిపై మూడు ఢక్కలు ఉన్నవి. శ్రీకృష్ణుడు భీమార్జునులకు ఆ ఢక్కలను చూపి " భీమా నగరంలోకి ఎవరన్నా కొత్త వారు ప్రవేశిస్తే ఆ ఢక్కలు మోగుతాయి " అని చెప్పాడు. భీమార్జునులు ఆఢక్కలను పగులకొట్టి చైత్యకపర్వత మార్గంలో నగరంలో ప్రవేశించారు. శ్రీకృష్ణుడు భీమార్జునులు సిగలో పూలు అలంకరించుకున్నారు. స్నాతకుల మాదిరి గోశాలలో ప్రవేశించారు. జరాసంధునికి బ్రాహ్మణులంటే భక్తిప్రపత్తులు మెండు కనుక బ్రాహ్మణులు రాజమందిరంలోకి ఎప్పుడైనా వెళ్ళవచ్చు. బ్రాహ్మణవేషాలలో ఉన్న శ్రీకృష్ణుడు భీమార్జునులకు అర్ఘ్యపాద్యాలను ఇచ్చాడు. వారు వాటిని పుచ్చుకోలేదు. జరాసంధుడు సందేహపడి వారిని " మీరు గంధపుష్పాలు ధరించినా స్నాతకులుగా లేరు. మీ ఆకారాలు క్షత్రియుల మాదిరి ఉన్నాయి. మీరు ఎవరు? ఎందుకు వచ్చారు? " అడిగాడు. అందుకు శ్రీకృష్ణుడు, భీమార్జునులు "మేము క్షత్రియ స్నాతకులము. ముఖద్వారం గుండా మిత్రుల ఇంటికి, దొంగ ద్వారం గుండా క్షత్రియుల ఇంటికి ప్రవేశించడం క్షత్రియ ధర్మం " అన్నారు. జరాసంధుడు "నేను ఎవరికి అపకారం చేయలేదు. నేను బ్రాహ్మణులకు, దేవతలకు, మునులకు భక్తుడను. ఉత్తమ క్షత్రియ ధర్మాలు ఆచరిస్తున్నాను. మీకు నేనెలా శత్రువునైయ్యాను " అన్నాడు. "ఓ జరాసంధా ధర్మరాజు ఆజ్ఞపై శత్రుసంహారానికి వచ్చాము. ఉత్తమ క్షత్రియుడిని అని చెప్పుకుంటున్న నీవు క్షత్రియులను పట్టి బంధించి శివునకు బలి ఇచ్చి శివపూజలు ఎలా నిర్వహిస్తావు? ఉత్తమ క్షత్రియులు ఇలా చేస్తారా? నిష్కారణంగా సాధు హింస జనులను హింసించే వారు అందరికి శత్రువులు కారా ? నిర్ధోషులైన సాటి కులం వారిని చంపడం పాపం కాదా. అలాంటి పూజలు ఫలిస్తాయా ? నీలాంటి పాపులను విడిచిపెడితే మాకు పాపం వస్తుంది. కనుక నీతో యుద్ధానికి వచ్చాము. నేను కృష్ణుడిని, ఇతను భీముడు, అతడు అర్జునుడు. ఇప్పటికైనా చెరలో ఉన్న రాజులను విడిచిపెడితే సరి లేని యడల వీరు నీ గర్వమణచి వారిని విడిపించ కలరు " అని శ్రీకృష్ణుడు అన్నాడు. జరాసంధుడు కోపించి " పరాక్రమంతో రాజులను జయించడం నేరమా. పరమ శివునకు బలి ఇవ్వడానికి తెచ్చిన వారిని నేను ఎందుకు వదిలి పెడతాను. సైన్యంతో వస్తే సైన్యంతో యుద్ధం చేస్తాను. లేనియడల మీ ముగ్గురితో కానీ, ఇద్దరితో కానీ, ఒక్కరితో కానీ యుద్ధం చేస్తాను మీకు ఏది ఇష్టమో చెప్పండి " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు "ముగ్గురు నీతో యుద్ధం చేయడం ధర్మం కాదు. మా ముగ్గురిలో నీకు సరిజోడుని కోరుకో. అతను మల్ల యుద్ధంలో నిన్ను జయిస్తాడు " అని అన్నాడు. జరాసంధుడు "నాకు సరిజోడు భీముడే. కనుక అతనితో యుద్ధం చేస్తాను " అని చెప్పాడు. జయాపజయాలు దైవాధీనం కనుక జరాసంధుడు ముందుగా కుమారుడు సహదేవునికి రాజ్యాభిషేకం చేసాడు. పురోహితుల చేత మంగళశాసనాలు పొంది భీముని మల్ల యుద్ధానికి పిలిచాడు. భీముడు

జరాసంధుడు ఘోరంగా తలపడ్డారు. ఒకరిని ఒకరు జయించాలన్న కాంక్షతో ఒకరిని మించి ఒకరు భీకరంగా తల్పపడ్డారు. ఇలా కార్తీక శుద్ధ పాడ్యమి నుండి త్రయోదశి వరకు సాగింది. అప్పటికి జరాసంధుడు అలసి పోయాడు. శ్రీకృష్ణుడు " భీమా జరాసంధుడు అలసి పోయాడు. తగిన సమయం అతడిని సంహరించు " అన్నాడు. భీమసేనుడు తన తండ్రి వాయుదేవుని తలచుకుని జరాసంధుని గిరా గిరా తిప్పి నూరు సార్లు విసిరి వేసాడు. అతడి ఎముకలు విరిచి ఘోరంగా సంహరించాడు. జరాసంధుని మృతదేహాన్ని అతని ముఖద్వారం ముందు పడవేశాడు. శ్రీకృష్ణుడు మగధవాసులకు అభయం ఇచ్చాడు. జరాసంధుని చెరలో ఉన్న రాజులను విడిపించాడు. జరాసంధుడి కుమారుడైన సహదేవునికి ధైర్యం చెప్పాడు. తరవాత వారు ఇంద్రప్రస్థానికి బయలుదేరాడు. ధర్మరాజు కు జరిగినది చెప్పి విడిపించిన రాజులను చూపించాడు. రాజులంతా వారి వారి రాజ్యాలకు పయనమయ్యారు. శ్రీకృష్ణుడు ద్వారకకు చేరుకున్నాడు.

జైత్రయాత్ర

ధర్మరాజు తన నలుగురు తమ్ములను నలుగురిని పిలిచి నాలుగు దిక్కులకు జైత్రయాత్రకు పంపాడు.

అర్జునిని జైత్రయాత్ర

అర్జునుడు ఉత్తర దిక్కుకు వెళ్ళాడు. ఉత్తర దిక్కున ఉన్న పుళిందుడిని, ప్రతివీద్యుడిని, ఆఖిలద్వీప మండలాధీశులను ఓడించి సామంతులను చేసాడు. ప్రాగ్జోతిషపుర మహారాజు భగదత్తుడి మీద దండెత్తాడు. అతనితో ఎనిమిది రోజులు యుద్ధం చేసాడు. భగదత్తుడు తన బలం క్రమంగా కోల్పోయాడు. భగదత్తుడు " అర్జునా మనమిరువురం ఇంద్రుని పుత్రులం. మనం యుద్ధం చేయడం ఉచితం కాదు. నీకు ఏమి కావాలో చెప్పు "అన్నాడు. అర్జునుడు " భగదత్తా! ధర్మరాజు రాజసూయ యాగం చేస్తున్నాడు. నీవు కప్పం చెల్లించు. యాగానికి రా " అన్నాడు. తరవాత అర్జునుడు అంతర్గిరి, బహిర్గిరి, ఉపగిరి రాజులను జయించి కప్పం గ్రహించాడు. ఉలూక దేశాధిపతి బ్రహంతుని, ఉత్తర ఉలూక దేశాధిపతులను, దేవప్రస్థ రాజు సేనా బిందుడిని, విష్వగశ్వుడిని, పర్వత రాజులను, బర్బర, శబర, తురుష్క రాజులను, మాళవ, పౌండ్ర, కాశ్మీరాది దేశాధిపతులను ఓడించాడు. సింహపురాధీశుడు, చిత్రాయుధుని, ఆటవిక రాజులను, దస్యులను, కాంభోజ కటక రాజును జయించాడు. మేరు పర్వతాన్ని దర్శించాడు. ఉత్తర కురుదేశాలమీద దండెత్తి ఓడించాడు. వారివద్ద కప్పములు , రత్నాభరణాలు గ్రహించాడు. ఈ విధంగా అర్జునుడు ఉత్తరదేశ జైత్రయాత్ర పూర్తి చేసాడు.

భీమసేనుని జైత్రయాత్ర

భీమసేనుడు తూర్పు దేశా జైత్ర యాత్రకు వెళ్ళాడు. పాంచాలదేశం, విదేహదేశం, దశార్ణ దేశం జయించి ఛేది దేశంలో అడుగుపెట్టాడు. ఛేది రాజు శిశుపాలుడు భీమసేనుడికి లొంగిపోయి కప్పం కట్టాడు. ఆ విధంగా భీమసేనుడు తూర్పు దేశాలను జయించాడు. కోట్లసంఖ్యలో రత్నములు, వజ్రములు, బంగారం, ధనం కప్పంగా తీసుకు వచ్చాడు.

సహదేవుని జైత్రయాత్ర

సహదేవుడు దక్షిణ దిశగా జైత్ర యాత్రకు వెళ్ళాడు. సుమిత్రుడు, శూరసేనుడు, దంతవక్త్రుడు, యవనులను జయించాడు. నర్మదా నది తీరాన అవంతీ రాజులను ఓడించాడు. మహిష్మతీ పురం చేరాడు. ఆ దేశపురాజు నీలుడితో యుద్ధం చేసాడు. సహదేవుని సైన్యం మీద నీలుడు అగ్ని దేవుని పురికొల్పాడు. పూర్వం నీలుని వంశస్థుడు అయిన నిషాధుడు రాజ్యం చేసే సమయంలో అగ్ని దేవుడు బ్రాహ్మణ రూపంలో మహిష్మతీ పురంలో వేదాధ్యనం చేస్తున్నాడు. ఆ సమయంలో పొరపాటున పరస్త్రీతో సంగమించాడు. రాజభటులు అగ్ని దేవుని పట్టుకుని నిషధుని ముందు నిలబెట్టారు. అగ్ని దేవునికి కోపం వచ్చి తన నిజరూపం చూపించాడు. తన అగ్ని కీలలతో బుసలు కొట్టారు. నిషధుడు భయపడి అతనికి మొక్కాడు. అగ్ని దేవుడు శాంతించి నిషధుడిని వరం కోరుకొమ్మని చెప్పాడు. నిషధుడు " అగ్ని దేవా ! భవుష్యత్తులో మహిష్మతిపురం మీద దండెత్తిన వారిని దగ్ధం చేయి " అడిగాడు. బదులుగా అగ్నిదేవుడు నిషధుణ్ణి "మహిషతీ పుర వనితలు శృంగారవతులు. వారి స్వేచ్ఛావివాహానికి నీవు అనుమతి ఇవ్వాలి " అని అడిగాడు. అగ్ని దేవుని ప్రభావంతో సహదేవుని సైన్యాలను అగ్ని కీలలు చుట్టుముట్టాయి. సహదేవుడు శుచియై అగ్ని దేవుని స్తుతించాడు. అగ్ని దేవుడు అభయం ఇచ్చాడు. విషయం తెలుసుకున్న నీలుడు సదేవునితో స్నేహం చేసి విలువైన కానుకలు కప్పంగా ఇచ్చాడు. సహదేవుడు అక్కడ నుంచి రుక్మి, భీష్మక, శూర్వాక, దండక రాజులను జయించాడు. వారు సహదేవునికి కప్పం చెల్లించాడు. దక్షిణ సాగర ప్రాంతరాజులను జయించాడు. తాళవనం, పాండ్య, కేరళ, కాళింగ, ద్రవిడ, యవన, కరహాటక, రాజులను జయించాడు. చివరిగా లంకాధిపతి విభీషణునికి ధర్మరాజు రాజసూయ యాగం గురించి, తన దక్షిణదేశ జైత్ర యాత్ర గురించి వివరించి విభీషణుని వద్ద కప్పం తీసుకురమ్మని దూతలను పంపాడు. విభీషణుడు అందుకు అంగీకరించి కప్పం పంపాడు. సహదేవుని జైత్రయాత్ర పూర్తి చేసాడు.

నకులుని జైత్రయాత్ర

నకులుడు పశ్చిమదిశగా జైత్రయాత్రకు బయలుదేరాడు. మహితక దేశాన్ని, మరు, మాళవ, బర్బర, కర్బర, శైరీషక, దాశార్ణ దేశాలు జయించాడు. ద్వారకకు వచ్చి శ్రీకృష్ణునకు తన రాక తెలిపాడు. తన మేనమామ మద్రదేశాధిపతి శల్యుని వద్దకు వెళ్ళి అతని వద్ద నుండి మర్యాద పూర్వకంగా కప్పం కట్టించుకున్నాడు. మిగిలిన దేశాలను జయించి కప్పం కట్టించుకుని తిరిగి వచ్చాడు.

రాజసూయ యాగం ఏర్పాట్లు

భీమసేనుడు, అర్జునుడు, సహదేవుడు, నకులుడు నాలుగు దిక్కులను జయించి అసంఖ్యాకంగా ధన, కనక, వస్తు, వాహనములు తీసుకు వచ్చారు. ద్వారకనుండి శ్రీకృష్ణుడు అశేష ధన, కనక, వస్తు, వాహనాలతో వచ్చాడు. అవన్నీ ధర్మరాజుకు ఇచ్చి గౌరవించాడు. ధర్మరాజు అవి చూసి సంతోషించి రాజసూయయాగం ప్రారంభించాడు. ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణునితో " కృష్ణా నీ దయ వలన సార్వభౌమత్వం లభించింది. అశేష సంపదలు లభించాయి. నన్ను రాజసూయయాగం చేయడానికి నియోగించు " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజుతో "కృష్ణా నీవు రాజసూయ యాగం ప్రారంభించు అందుకు నీ ఇష్టం పనికి నన్ను నీ ప్రియం కోరే ఇతరులను నియోగించు " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుని అనుమతి పొంది ధర్మరాజు రాజసూయం ప్రారంభించాడు. యాగానికి కావలసిన ఏర్పాట్లను చూడటానికి సహదేవుని నియమించాడు. శిల్పులను పిలిపించి యజ్ఞశాలలను నిర్మింపచేసాడు. నానా దేశాధీసులకు ఆహ్వానం పంపాడు. ఆహారధాన్యాలను సమృద్ధిగా సమకూర్చారు. ధర్మరాజు ఆహ్వానాన్ని మన్నించి భీష్ముడు, ధృతరాష్ట్రుడు, విదురుడు, ద్రోణుడు, కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ, సోమదత్తుడు, కర్ణుడు, భూరిశ్రవుడు, శల్యుడు, శకుని, సైంధవుడు, దుర్యోధనుడు, దుశ్శాసనుడు, వికర్ణుడు తదితరులు రాజసూయయాగానికి విచ్చేసారు. వచ్చినవారిని ధర్మరాజు తగిన రీతిన సత్కరించి వసతి ఏర్పాట్లు చేసాడు. అందరికి దానధర్మాలు చేయడానికి అధిపతిగా కృపాచార్యుని, కార్యాచరణకు భీష్ముని, ద్రోణుని, సకల వస్తు వ్యయమునకు విదురుని, నానాదేశరాజులు తెచ్చిన కానుకలు స్వీకరించటానికి దుర్యోధనుడిని నియోగించాడు. శుభముహూర్తములో ధర్మరాజు యజ్ఞ దీక్ష తీసుకుని యజ్ఞశాలలో ప్రవేశించాడు. పైలుడు, ధౌమ్యుడు ఋగ్వేద ఋత్విక్కులుగానూ, యాజ్ఞవల్క్యుడు యజుర్వేద ఋత్విక్కునిగానూ, సుసాముడు సామవేద ఋత్విక్కుగానూ, వేదవ్యాసుడు ప్రధాన ఋత్విక్కుగానూ నారదాది మహర్షులు సదస్యులుగానూ భీష్ముడు సహాయకుడుగానూ ఉండగా యాగం మొదలైంది.

ద్వితీయాశ్వాసం

రాజసూయయాగం ప్రారంభం అయింది. భీష్ముడు ధర్మరాజుతో ఇలా అన్నాడు "ధర్మరాజా! స్నాతకుడు, ఋత్విజుడు, భూతలేశుడు, సద్గురుడు, జ్ఞానసంపన్నుడు, అందరికీ ఇష్టుడు అయిన మహానుభావుని ఒకరిని పూజించు ". ధర్మరాజు భీష్మునితో " పితామహా ! అటువంటి మహానుభావుడెవరో మీరే శలవీయండి " అన్నాడు. భీష్ముడు " ఇంకవ్వరున్నారు ? సాక్షాత్తు మహావిష్ణు స్వరూపుడైన శ్రీకృష్ణుడే అగ్రపూజకు తగిన వాడు " అని ధర్మరాజుతో చెప్పాడు. తనమనసులో మాట చెప్పినందుకు ధర్మరాజు ఆనందపడి సహదేవుడు తెచ్చిన అర్ఘ్యపాద్యాలను శ్రీకృష్ణునకు సమర్పించాడు. ఇది చూసి శిశుపాలుడు సహించలేక పోయాడు. ధర్మరాజుని చూసి " ఓ ధర్మరాజా! ఈ సభలో ఎందరో మహారాజులు, బ్రాహ్మణోత్తములు ఉన్నారు. వారిని కాదని ఈ గాంగేయుడు చెప్పాడని చెడు నడవడి కలిగిన ఈ కృష్ణుని పూజిస్తావా ? ఇది అవివేకం కాదా ? ఈ భీష్మునికి ఆలోచనలేకపోతే నీ బుద్ధి ఏమైంది? మీకు కృష్ణుడు కావలసినవాడైతే మీ ఇంటికి తీసుకు వెళ్ళి పూజలు చేయండి. ఈ మహాసభలో పూజించి మమ్మల్ని అవమానించకండి. కృష్ణుడు ఇంతటి మర్యాదకు అర్హుడు కాదు " అంటూ శిశుపాలుడు సభ విడిచి వెళ్ళాడు. ధర్మరాజు శిశుపాలుని వెంట వెళ్ళి " శిశిపాలా ! నీ వంటి ప్రభువులు ఇలా పరుషంగా మాటాడ తగునా ? శ్రీకృష్ణుడు సాక్షాత్తు మహావిష్ణు అవతారం కనుక భీష్ముడు అగ్రపూజ చేయమన్నాడు. లోకోత్తరుడని అందరిచే శ్లాగించబడే కృష్ణుని నువ్వు ఇలా కాదనడం భావ్యమా ? "అని శిశుపాలునికి నచ్చచెప్ప పోయాడు. భీష్ముడు "ధర్మరాజా ! శిశుపాలుడు బాలుడు, చెడు నడత కలిగిన వాడు. పెద్దలను అకారణంగా నిందించేవాడు. కొద్దిపాటి రాజ్యం లభించగానే మదం ఎక్కినవాడు. వాడికి ధర్మాధర్మాలు తెలియవు. అతడిని ఒప్పించే ప్రయత్నం ఎందుకు చేస్తావు ? " అని శిశుపాలుని చూసి "శిశుపాలా! బుద్ధిహీనుడా శ్రీకృష్ణునికి అగ్రపూజకు అర్హత లేదా ? ఇక్కడ ఉన్న రాజులంతా జరాసంధుని నుండి విడిపించింది ఈ మహానుభావుడే కదా. బాలుడైనా జ్ఞానవృద్ధుడు పూజనీయుడే. అమిత పరాక్రమవంతుడైన క్షత్రియుడు పూజనీయుడే. శ్రీకృష్ణుడు మహాజ్ఞాని, మురుడు అనే రాక్షసుని సంహరించిన పరాక్రమవంతుడు. ఇతరులను పూజిస్తే వారు మాత్రం తృప్తి చెందుతారు. లోకారాధ్యుడైన కృష్ణుని పూజిస్తే లోకమంతా తృప్తి చెందుతుంది " అన్నాడు. ఇంతలో సహదేవుడు లేచి " శ్రీకృష్ణునికి అగ్రపూజ చేయడం మా ఇష్టం . కాదన్న దుర్జనులను నా పాదం క్రింద అణిచివేస్తాను " అంటూ పాదం ఎత్తి భీకరంగా నిలబడ్డాడు. సభ అంతా సహదేవుని భీకరరూపం చూసి భయపడింది. శిశుపాలుని సైన్యాధిపతి తన సైన్యాన్ని తమపక్షాన ఉన్న రాజులందరిని ఒకటిగా చేర్చి యుద్ధానికి సిద్ధం అయ్యాడు. ఈ పరిణామానికి ధర్మరాజు కలత చెందాడు. భీష్ముని చూసి " పితామహా! ఆహుతులైన రాజులంతా కలత చెంది ఉన్నారు. తమరే శాంతింప చేయాలి " అన్నాడు . భీష్ముడు "ధర్మజా! కలత పడకు. సకల రాక్షస సంహారుడు శ్రీకృష్ణుడు యాగరక్షకుడుగా ఉండగా ఈ యాగాన్ని ఎవరూ విఘ్నం చేయలేరు " అన్నాడు. ఆ మాటకు శిశుపాలుడు కోపించి " ఈ ముసలి భీష్ముడు యాదవుని పరమేశ్వరునిగా చేసాడు. ఈ పాండవులు ధర్మాత్ములూ, ధీరులూ అయితే ఇక్కడౌన్న రాజులు అధర్మవర్తనులూ అధీరులా? పూతన అనే స్త్రీని చంపుట, ప్రాణ రహితమైన బండిని తన్నుట, పుచ్చిన చెట్లను పడత్రోయుట, చిన్న పుట్టలాంటి కొండను ఎత్తుట పరాక్రమమా? స్త్రీవధ చేసినవాడికి మద్యాదలా? అలాంటి వారిని పొగిడే వారిని సహస్ర చీలికలుగా చేయాలి. ఇక తమరి సంగతి మరొకరు ప్రేమించిన కన్యను తమ్ముడికి కట్టబెట్టాలని చూసావు. కాని ధర్మం తెలిసిన నీ తమ్ముడు అంబను విడిచి పెట్టాడు. సంతానహీనుడివి నాకు ధర్మపన్నాలు చెప్తావా! ఈ కృష్ణుడు

వీరత్వం తెలియనిదా. మహావీరుడైన జరాసంధునికి భయపడి పది సార్లు పారిపోయాడు. కపట బ్రాహ్మణవేషాలలో వెళ్ళి చంపడం వీరత్వమా? " అని దూషించాడు. శ్రీకృష్ణుని తూలనాడటం సహించలేని భీముడు శిశుపాలుని చంపటానికి ముందుకు దూకాడు. భీష్ముడు భీముని ఆపాడు.

శిశుపాలుని జన్మవృత్తాంతం - వధ

భీష్ముడు భీమునితో " భీమసేనా! ఈ శిశుపాలుని నువ్వు చంపరాదు. ఈ దుర్మార్గుడు దమఘోషుడు సాత్వతికి పుట్టాడు. పుట్టుకతోనే నాలుగు భుజాలతో, నొసటి మీద కంటితో, గార్ధభ స్వరంతో పుట్టాడు. తల్లి తండ్రులు ఆ బాలుని చూసి కలత చెందారు. అప్పుడు అశరీరవాణి ఈ బాలుడిని ఎవరు ఎత్తుకున్నప్పుడు మామూలు రూపం పొందుతాడో అని చేతిలో ఇతడు హతుడు కాగలడు " అని పలికింది. అప్పటి నుండి ఆ బాలుని ఇంటికి ఎవరు వచ్చినా చేతికి ఇవ్వసాగారు. ఒకరోజు బలరామ కృష్ణులు ఆ బాలుని చూడటానికి వచ్చారు. శ్రీకృష్ణుడు ఎత్తుకోగానే ఆ బాలునికి మామూలు రూపం వచ్చింది. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుని చేతిలో అతని మరణం తథ్యమని భావించిన సాత్వతి శ్రీకృష్ణుని చూసి " కృష్ణా నీ మరిది అయిన శిశుపాలుని రక్షించు " అని కోరింది. అలాగే అన్నాడు కృష్ణుడు. ఇతని నూరు తప్పులు సహిస్తాను అవి పూర్తి కాగానే నా చేతిలో హౌతుడౌతాడు " అని చెప్పాడు భీష్ముడు. అప్పటికి శిశుపాలుడికి బుద్ధి రాలేదు. " కృష్ణా! ఈ ముసలి భీష్ముడు పాండవులు నిన్ను సన్మానించడం నేను సహించలేను. నాతో యుద్ధానికి సిద్ధం కండి " అన్నాడు. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు సభాసదులను చూసి " మేము ప్రాగ్జ్యోతిషపురం మీద దండెత్తినప్పుడు ఈ శిశుపాలుడు ద్వారకను తగులబెట్టాడు. భోజరాజులు రైవతకాద్రి మీద భార్యలతో గడుపుతుంటే వారిని దారుణంగా చంపాడు. నా తండ్రి వసుదేవుడు అశ్వమేధయాగం చేస్తుంటే అశ్వాన్ని అపహరించాడు. బభ్రుని భార్యను తన భార్యగా చేసుకున్నాడు. నా అత్త సాత్వతి కోరిక ప్రకారం నూరు తప్పులు సహించాను. ఇతడు నాకు పరమ శత్రువు అయ్యాడు " అన్నాడు. శిశుపాలుడు శ్రీకృష్ణుని చూసి " నేను వివాహమాడదలచిన కన్యను అపహరించి సిగ్గులేకుండా మాట్లాడుతున్నావా? " అని దూషించావు. ఇక శ్రీకృష్ణుడు సహించలేక పోయాడు. తన చక్రాయుధం ప్రయోగించి శిశుపాలుని శిరస్సు ఖండించాడు. శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజుతో అతని అంత్యక్రియలు జరిపించమన్నాడు. శిశుపాలుని కుమారుని ఛేదిదేశానికి రాజుని చేసాడు. శిశుపాలుని వధతో రాజసూయం పరిసమాప్తి అయింది.

రాజసూయయాగం అనంతర విశేషాలు

ధర్మరాజు రాజసూయానికి విచ్చేసిన దేవతలను, గురువులను, బ్రాహ్మణులను తగురీతిని సత్కరించి తృప్తిపరిచాడు. ధర్మరాజు ఆజ్ఞ ప్రకారం భీమసేనుడు భీష్మ, దృతరాష్ట్రులను సాగనంపాడు. అలాగే అర్జునుడు ద్రుపదుని సాగనంపారు. నకులుడు శల్యుని, సుబలుని సాగనంపాడు. సహదేవుడు ద్రోణ, కృప అశ్వత్థామ లను సాగనంపాడు. శ్రీకృష్ణుడు కూడా ధర్మరాజు వద్ద శలవు తీసుకుని ద్వారకకు పయనమైయ్యాడు. పాడవులందరూ శ్రీకృష్ణుని సాగనంపారు. మయసభా విశేషాలు చూడటానికి శకుని దుర్యోధనుడు ఇంద్రప్రస్థంలో ఉన్నారు. ఒక రోజు సుయోధనుడు ఒంటరిగా మయసభను చూడటానికి వెళ్ళాడు. దాని అపూర్వ సౌందర్యానికి ఆశ్చర్యపడ్డాడు. దుర్యోధనుడు మయసభను చూసే సమయంలో అక్కడక్కడా భంగపడ్డారు. తెరచిన ద్వారం మూసి ఉన్నట్లు గానూ, మూసిన ద్వారం తెరచినది గాను భ్రమించి లలాటం కొట్టుకున్నాడు. నీరులేనిచోట ఉన్నదని, నీరు ఉన్న చోట లేదు అని బ్రమపడి దిగి దుస్తులు తడుపుకున్నాడు. అతని అవస్థ చూసి ధర్మరాజు సుయోధనునికి నూతన వస్త్రాలు ఇచ్చాడు. కానీ దుర్యోధనుడు అది తనకు జరిగిన అవమానంగా భావించి రోషపడ్డాడు. హస్థినకు బయలుదేరాడు. మయసభా విభవం పాండవుల వైభవం అతనిలో అసూయా అగ్నిజ్వాలలా రగిలించింది. దుర్యోధనుడు అసూయతో రోజురోజుకు కృశించి పోసాగాడు. శకుని ఇది గమనించి " సుయోధనా నీకు ఏమైంది? " అని అడిగాడు. దుర్యోధనుడు " మామా మయసభ చూసావు కదా. అంతటి మయసభ కలిగిన ధర్మరాజు ఎంతటి అదృష్టవంతుడు. ధర్మరాజు చక్రవర్తి అయ్యాడు. రాజులంతా ధర్మరాజుకు అమూల్యమైన కప్పములు సమర్పించారు. శ్రీకృష్ణుడు శిశుపాలుని వధించినా రాజులు పొగిడారు కాని ఏమని అడగలేదు. పాండవుల ఐస్వర్యం సహించరానిదిగా ఉంది. అభిమానధనుడు దాయాదుల వైభవాన్ని సహింపకలడా?" అని దుఃఖించాడు. శకుని "సుయోధనా దృతరాష్టుని అనుమతి పొది నా మాట పాటిస్తే పాండవ లక్ష్మిని నీకు చెందేలా చేస్తాను " అన్నాడు.

మాయా జూదానికి నాంది

దుర్యోధనుడు శకుని దృతరాష్ట్రుని వద్దకు వెళ్ళాడు. కుమారుడు కృశించి పోతున్నాడని విని దృతరాష్ట్రుడు చింతించాడు. " నాయనా సుయోధనా కౌరవ సంపదనంతా నీకు ఇచ్చాను కదా. దేవేంద్రునితో సమానమైన భోగభాగ్యాలు నీకు ఉన్నాయి కదా. నీవిలా కృశించడం ఎందుకు? " అని అడిగాడు. " తండ్రీ పాండవుల ఐశ్వర్యం దేవేంద్రుని కంటే గొప్పది. వారి కీర్తి నలుదిశలా వ్యాపించింది. వారితో పోలచడానికి మూడు లోకాలలోని రాజులు సరిపోరు. హరిశ్చంద్రుడు చేసిన రాజసూయయాగం కంటే పాండవులు చేసిన రాజసూయయాగం గొప్పది. సామంతుల వలన అశేషరత్నాభరణాలు కప్పంగా పొందారు. ధర్మరాజుకు సాత్యకి ముత్యాల ఛత్రం పట్టాడు. భీముడు చామరం వీచాడు. రాజులందరిచేత శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజుకు మొక్కించాడు. సాటి రాజకుమారుడుగా నేనిది సహించలేను " అన్నాడు. శకుని దుర్యోధనునితో " ధర్మరాజు జూదప్రియుడు. అందులో కపటం తెలుయని వాడు. నేను అక్షవిద్యలో నేర్పరిని. జూదంలో ధర్మరాజు ని అక్రమంగా ఓడించి అతని సంపద అంతా సుయోధనుని హస్తగతం చేస్తాను " అన్నాడు. సుయోధనుడు సంతోషించి " తండ్రీ ఇందుకు మీరు అంగీకరించండి " అన్నాడు. ధృతరాష్ట్రుడు " విదురుడు చాలా దూర దృష్టి కలవాడు. నీతి కోవిదుడు. మీ

ఇరువురి క్షేమం కోరేవాడు. అతనితో చర్చించి నిర్ణయం తీసుకుంటాము " అని అన్నాడు. దుర్యోధనుడు "తండ్రీ విదురుడు పాడవ పక్షపాతి. అతడు ఇందుకు అంగీకరించడు. మీరు అంగీకరించనిచో నేను అగ్నిప్రవేశం చేస్తాను మీరు విదురుడు సంతోషంగా ఉండండి " అన్నాడు. జూదం తగదని సంశయిస్తూనే ధృతరాష్ట్రుడు కుమారుని సంతోషపెట్టడానికి సభానిర్మాణానికి ఏర్పాట్లు చెయ్యమని చెప్పాడు. ఒక నాడు విదురునితో సుయోధనుని అభిప్రాయం చెప్పాడు. విదురుడు " ఇందుకు నేను అంగీకరించను. పాండవులకు కౌరవులకు విరోధం కలగడానికి పునాది వెయ్యద్దు. ఎంతటి శాంత స్వభావులకైనా జూదం విరోధం కలిగిస్తుంది. పాండవులు కౌరవులు కలసి ఉండేలా ఏర్పాటు చెయ్యి " అన్నాడు. ధృతరాష్ట్రుడు " విదురా నీవు అనవసరంగా అనుమాన పడవద్దు. మీరు భీష్ముడు ఉండగా అన్నదమ్ముల మధ్య విరోధం ఎందుకు వస్తుంది. కనుక నీవు ఈ జూదానికి అంగీకరించి ఇంద్రప్రస్థానికి వెళ్ళి పాండవులను జూదానికి తీసుకురా " అన్నాడు. ధృతరాష్ట్రుడు "దుర్యోధనా ఈ జూదం వలన మీకు విరోధం వస్తుంది మీ విరోధం భూమి మీద ప్రజలందరికీ కీడు చేస్తుంది. విదురునికి ఇందులో అంగీకారం లేదు. నీకు సంపద కావాలంటే నీవు కూడా యాగం చెయ్యి. మీ రిద్దరూ రాజ్యాన్ని పాలించండి " అన్నాడు. దుర్యోధనుడు " మహారాజా ధర్మరాజు జూదం ఆడుతుండగా చూడటం ఒక యజ్ఞం. నేను సకలైశ్వర్యములు పొందడానికి అది మార్గం. శత్రువుల అభివృద్ధిని ఉపేక్షించిన మనలను అది నాశనం చేస్తుంది. పాండవుల ఐశ్వర్యాన్ని కొల్లగొడితే కాని నాకు ఉపశమనం లేదు " అన్నాడు. వెంటనే శకుని " సుయోధనా! ఎలాంటి సైన్యం లేకుండా యుద్ధం రక్తపాతం లేకుండా పాచికలాడించి పాండవ రాజ్యలక్ష్మిని నీకు ఇస్తాను. జూదం కాక వేరు ఏ విధంగా పాండవులను జయించడం ఎవరి తరం కాదు " అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుని మనసు జూదానికి అంగీకరించలేదు. " మీరు ఎన్ని చెప్పినా నేను వినను. విదురుడు జూదం అనర్ధ హేతువని చెప్పాడు. అతడు నీతి కోవిదుడు. నేను అతని మాట మీరను జూదం వదిలి ఎప్పటిలా ఉండు " అని దుర్యోధనునితో అన్నాడు. దుర్యోధనుడు " తండ్రీ విదురుడు పాండవ పక్షపాతి అతడు మనకు ఆప్తుడు కాదు. జూదం పురాణంలో ఉంది. స్నేహంతో ఆడుకునే జూదం హాని కాదు. కనుక శకునితో జూదం ఆడ్డానికి అనుమతి ఇవ్వండి " అన్నాడు.

జూదానికి ఆహ్వానం

తప్పని సరి పరిస్థితిలో ధృతరాష్ట్రుడు విదురునితో " విదురా! మనము ఒక సభ నిర్మించాము కదా దానిని చూడటానికి ధర్మరాజుని అతని తమ్ములతో ఆహ్వానించి నీతో తీసుకుని రా. పొద్దుపోవడానికి దుర్యధనునితో జూదం ఆడుతాడు " అన్నాడు. విదురుడు జూదం అనర్ధమని ఎన్ని మార్లు చెప్పినా ప్రయోజనం లేక పోయింది. ఇక తప్పదని ఇంద్రప్రస్థానికి వెళ్ళాడు. ధర్మరాజు విదురుని సాదరంగా ఆహ్వానించాడు. విదురుని రాకకు కారణం తెలుసుకున్న ధర్మరాజు విదురునితో " విదురా ! మా పెదనాన ఆహ్వానం మన్నించి నీ వెంట వస్తాము . సభను చూస్తాము కానీ జూదం తగునా జూదం వలన విభేదాలు వస్తాయి. అయినా దృతరాష్ట్రుని ఆజ్ఞ మాకు శిరోధార్యము . అందుకని మీతో వస్తాము " అన్నాడు. హస్థినాపురంలో కుమారులతోను భీష్ముడు, ద్రోణుడు, శల్యుడు, శకుని, అశ్వత్థామ, సైంధవుడు మొదలైనవారితో ఉన్న దృతరాష్ట్రుడికి, భానునుమతి మొదలైన కోడళ్ళతో ఉన్న గాంధారికి ధర్మరాజాదులు నమస్కరించారు. ద్రౌపది సౌందర్యానికి గాంధారి కోడళ్ళకు ఆశ్చర్యంతో కూడిన అసూయ చెందారు. దుర్యోధనునితో కలసి పాడవులు సభను తిలకించి సుఖానుశీనులైనారు.

జూదం ప్రారంభం

ఆ సమయంలో దుర్యోధనుడు " ధర్మజా! కొంచెం సేపు జూదం ఆడతాము. నీకు జూదం ఆడటంలో ఆసక్తి ఉంది కదా " అన్నాడు. ధర్మరాజు "సుయోధనా జూదం అందులో మోసపూరిత జూదం క్షత్రియ ధర్మం కాదు. రాజులు జూదం ఆడుట ధర్మం కాదు. కుటిలులతో జూదం తగదు. దాని వలన ఎంతటి వారైనా సంపద కోల్పోతారు. ధర్మ జూదంలో గెలవడం పుణ్యం , కపట జూదంలో గెలవడం పాపం " అన్నాడు. శకుని " జూదంలో నేర్పరులు, లోకజ్ఞానం కలవారు, సుక్షత్రియులు, రాజనీతి తెలినవారు జూదాన్ని నిందించటం తగదు. బలహీనులు బలవంతులను ఓడించటానికి మాయలు పరిపాటి కదా. నీకు భయమైతే వద్దు " అన్నాడు. ధర్మరాజు " బలవంతంగా జూదానికి పిలువబడ్డాము. ఆడక తప్పుతుందా. ఇక మాటలెందుకు కానివ్వండి " అన్నాడు. ధర్మరాజు " మీలో నాతో ఎవరు జూదం ఆడుతారు " అని అడిగాడు. దుర్యోధనుడు "ధర్మజా! నా తరపున శకుని జూదం ఆడతాడు అతడు ఓడిన ధనరాశులు నీవి " అన్నాడు. ధర్మరాజు " ఒకరి కోసం ఒకరు ఇది అక్రమం " అనుకున్నాడు. చేసేది లేక తన చేతి రత్నఖచిత కంకణాన్ని ఫణంగా పెట్టాడు. జూదం స్నేహపూరితంగా జరుగుతున్నది. భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కృపాచార్యుడు, విదురుడు వికల మనస్కులై చూస్తున్నారు. శకుని తనకోసం చేయించుకున్న ప్రత్యేక పాచికలతో జూదం ఆడి గెలుస్తున్నాడు. ధర్మరాజు లో పంతం పెరిగింది. ఒకటి తరవాత ఒకటిగా ఒడ్డుతూ ఓడుతున్నాడు. బంగారు బండాగారాలు, వజ్రాల బండాగారాలు, రత్నబండాగారాలు, బంగారు నిధులు, అశ్వములు, ఏనుగులు, సేవకులు, దాసదాసీ జనాలు, గూవులు, సేనావాహిని, అన్నింటినీ ఓడిపోయాడు. ఇది చూసి విదురుడు దృతరాష్ట్రునితో " దుర్యోధనుడు పాపాత్ముడు కురు వంశం పాపంతో నిండపోతుంది. దుర్యోధనుని నివారించు. ధర్మాన్ని రక్షించు. వినాశనాన్ని ఆపించు. దుర్యోధనుని బహిష్కరించు. అతడు బలవంతులతో యుద్ధానికి కాలుదువ్వుతున్నాడు. జూదాన్ని ఆపు ఉపేక్షించకు " అన్నాడు. పుత్రుల మీద మమకారంతో ధృతరాష్ట్రుడు మిన్నకున్నాడు. విదురుడు దుర్యోధనునితో " సుయోధనా ! నువ్వు ఈ ప్రకారంగా శకుని సహకారంతో పాండవులను కొల్లగొడుతుంటే ప్రజలు ఛీ కొట్టరా ? ఇలా మోసం చెయ్యటం మంచిదా " అన్నాడు. అప్పుడు దుర్యోధనుడు విదురుని చూసి కోపంతో నువ్వు ఎప్పుడూ పాండవుల పక్షాన మాట్లాడతావు. నువ్వు మా ఇంట్లో ఉంటే విషసర్పం ఉన్నట్లే. శత్రువుల సంపదను సులభ మార్గంలో అపహరించడం రాజధర్మం. కనుక మాకు బుద్ధులు చెప్పద్దు " అని దూషించాడు. శకుని

ధర్మరాజుతో " ధర్మజా! నీవు నీ సంపదనంతా పందెంలో ఒడ్డి ఓడావు. తరవాత పందెం ఏమిటి " అన్నాడు. అప్పటికే ధర్మరాజు జూదానికి బానిస అయ్యాడు. తన సమస్త రాజ్యాన్ని ఒడ్డి ఓడిపోయాడు. తరువాత బ్రాహ్మణులకు, దేవాలయాలకు ఇచ్చిన భూములు తప్ప మిగిలిన ఆస్తులను ఒడ్డి ఓడిపోయాడు. తన తమ్ములను ఒడ్డి ఓడిపోయాడు ఆఖరున తనను తాను ఒడ్డుకున్నాడు. అప్పుడు శకుని " ధర్మజా ! అదేమిటి నిన్ను నీవు ఒడ్డుకున్నావు. నీ వద్ద ఒడ్డడానికి మరొక ధనం ఉంది మరిచిపోయావా ? నీ భార్య ద్రౌపది నీ ధనం కాదా?" అని ఎత్తిపొడిచాడు. అప్పుడు పాచికలు అందుకున్న ధర్మరాజు ద్రౌపదిని ఫణంగా పెట్టి ఓడిపోయాడు. అప్పుడు ఆట చాలించాడు.

ద్రౌపదికి సభలో అవమానం

ఇదంతా చూస్తున్న భీష్మునకు నోట మాట రాలేదు. విదురుడు దుఃఖిస్తున్నాడు. కర్ణుడు, సైంధవుడు ఆనందంతో ఒకరి ముఖాలు ఒకరు చూసుకున్నారు. అప్పుడు ధృతరాష్ట్రునికి తెలివి వచ్చింది. " విదురా! ఏమైంది? ఎవరెవరు ఏ పందాలు ఒడ్డారు?" అని అడిగాడు. అప్పుడు దుర్యోధనుడు విదురుని చూసి " నా ఇల్లు తుడవటానికి దాసి ద్రౌపదిని పిలుచుకురా " అని ఆజ్ఞాపించాడు. విదురుడు " ఛీ నీవంటి మూర్ఖుడు లేడు. ఇలాంటి పనికి నన్ను పంపుతారా. ద్రౌపది ఎవరు ? సమస్త భూమండలానికి పట్టమహిషి. ఆ సాధ్విని అవమానిస్తారా" అని అడిగాడు. సుయోధనుడు ప్రాతిగామి అను సూతనందనుని పిలిచి " నీవు పోయి ద్రౌపదిని సభకు తోడ్కొని రా " అన్నాడు. ప్రాతిగామి ద్రౌపది వద్దకు పోయి " అమ్మా ! ధర్మరాజు జూదంలో సమస్త సామ్రాజ్యాన్ని, తమ్ములను, తనను, నిన్ను ఓడిపోయాడు. దుర్యోధనుడు నిన్ను సభకు తీసుకురమ్మని నన్ను పంపాడు. పదమ్మా పోదాము " అన్నాడు. అప్పుడు ద్రౌపది "అయ్యా! ఏ యుగంలోనైనా ఇలాంటి చెడ్డ జూదగాడు ఉంటాడా ? ధర్మరాజు ఇలా చేసాడా? తనను కూడా ఓడాడు అంటున్నావు. తన్నోడి నన్నోడెనా ? నన్నోడి తన్నోడెనా ? తెలుసుకుని వచ్చి నన్ను తీసుకుపో " అన్నది. ప్రాతిగామి తిరిగి వచ్చి ఇదే విషయం అడిగాడు. " ఇది సమాధానం చెప్ప వీలులేని విషయం. ఇక్కడికే వచ్చి అడగమను. నీవు పోయి ద్రౌపదిని తీసుకురా " అని పంపాడు. ప్రాతిగామి ద్రౌపది వద్దకు పోయి " అమ్మా! నీవు అడిగిన విషయం తెలుసుకోవడానికి నిన్ను అక్కడికి రమ్మన్నారు" అన్నాడు. చేసేది లేక ద్రౌపది ఏకవస్త్రంతో సభకు వచ్చింది. ధృతరాష్ట్రుని పక్కన నిలబడింది. ద్రౌపది దుస్థితి చూడలేక పాండవులు తలలు వంచుకున్నారు. అప్పుడు దుర్యోధనుడు దుశ్శాసనుని చూసి " నీవు పోయి ద్రౌపదిని ఇక్కడికి తీసుకురా " అన్నాడు. ద్రౌపది ఒక్క పరుగున గాంధారి పక్కకు పోయి నిలబడింది. దుశ్శాసనుడు ద్రౌపదితో ఎక్కడికి పోతావు నిన్ను శకుని జూదంలో గెలిచాడు. నువ్వు దుర్యోధనుని సొత్తు అయినావు " అంటూ దగ్గరికి వచ్చాడు. " అయ్యా నేను రజస్వలను. ఏకవస్త్రను. నన్ను ముట్టవద్దు. సభకు రాలేను " అన్నది. దుశ్శాసనుడు నవ్వి " ఏకవస్త్రవైనా విగత వస్త్రవైనా రాక తప్పదు. నేను నిన్ను తీసుకుపోతాను " అంటూ దుశ్శాసనుడు ద్రౌపది కురులు పట్టుకుని ఈడ్చుకుంటూ సభకు తీసుకు వచ్చాడు. ద్రౌపది కురువంశ పెద్దలను చూసి " అయ్యా! దుశ్శాసనుడు నన్ను ఈ సభకు ఈడ్చుకు వచ్చాడు. మీరందరూ చూస్తుండగా అవమానించాడు. అధర్మం పెరిగిపోయింది " అని అంటూ భయంతో మనసులో శ్రీకృష్ణుని ధ్యానించింది. భీముడు ధర్మరాజుని చూసి " ఓ ధర్మజా! ఈ రాజ్యం, నీ తమ్ములు నీ వశంలో ఉన్నాము కనుక జూదంలో ఒడ్డావు. ద్రుపదరాజ పుత్రిని జూదంలో పెట్టడం తగునా ? అందు వలన ద్రౌపది అవమానాల పాలైంది. జరుగుతున్నది అధర్మ జూదమని తెలిసి నువ్వు జూదం ఆడావు. నీ చెయ్యి కాల్చాలి కదా " అర్జునుడు " అన్నయ్యా ! స్నేహంగా ఆడుకునే జూదానికి, ధర్మయుద్ధానికి పిలిస్తే పోవడం రాజధర్మం. అందుకనే ధర్మరాజు ధర్మం పాటించి ఆడాడు కాని విధి వైపరీత్యానికి ఏమి చేస్తాం ? " అన్నాడు.

వికర్ణుడు

దుర్యోధనుని తమ్ముడు వికర్ణుడు " ఈ సభలో ఉన్న కురువృద్ధులు , గురువులు, పెద్దలు అందరూ మౌనంగా ఉన్నారు. మిగిలిన వారైనా ధర్మం చెప్పండి. ఆలోచించండి ఇక్కడ జరుగుతున్నది ధర్మమా ? " అన్నాడు. ఎవరూ బదులు చెప్పక పోవడం చూసి వికర్ణుడు "నేను ఇక్కడ ధర్మ నిర్ణయం చేస్తాను. జూదం, వేట, మద్యపానం, అతిగా తినడం దుర్వ్యసనాలు. వీటి వలన మానవులు ధర్మం తప్పి ప్రవర్తిస్తారు. అలాంటి వారు చేసే పనులు లెక్కలోకి రావు. ఒక జూదరి చేత పిలువబడిన వ్యసనపరుడైన మరో జూదరి ధర్మరాజు పాండవుల ఉమ్మడి ధనమైన ద్రౌపదిని ఫణంగా పెట్టి ఆడి ఓడడం ధర్మం కాదు. పైగా ఏకవస్త్రను సభకు తీసుకు రావడం అన్యాయం " అన్నాడు. కర్ణుడు వికర్ణుని చూసి "ఎందుకీ అధిక ప్రసంగం ? చిన్నవాడివి ధర్మం గురించి నీకేమి తెలుసు. ఇంత మంది పెద్దలు ఉండగా ధర్మ నిర్ణయం చెయ్యడం నీకు తగదు. ద్రౌపది ధర్మరాజు ధనం. కనుక ధర్మ విజిత. లేకుంటే పాండవులు అంగీకరిస్తారా. పెక్కు మంది భర్తలు కలిగిన ద్రౌపది బంధకి. అలాంటి వారిని ఏకవస్త్రగానే కాదు. విగత వస్త్రగా తెచ్చినా అధర్మం కాదు " అన్నాడు. దుర్యోధనుడు " కర్ణుడు బాగ చెప్పాడు. దుశ్శాసనా ద్రౌపది పాడవుల వస్త్రాలు తీసుకో " అన్నాడు. దుశ్శాసనుడు " ఇది ధర్మం కాదు అని ఆలోచించక ద్రౌపది కట్టుకున్న చీరను లాగాడు. విచిత్రంగా ద్రౌపది నడుముకు ఉన్న చీర నడుము భాగాన్ని వదలలేదు. లాగుతుంటే అలాంటి వస్త్రాలు వస్తూనే ఉన్నాయి. విప్పిన చీరలు గుట్టలుగా పడ్డాయి కాని ద్రౌపది నడుముకు చీర అలాగే ఉంది. ఇది చూసి దుశ్శాసనుడు సిగ్గుతో తల వంచుకున్నాడు. ఇది చూసి భీముడు ఆగ్రహంతో " కురువృద్ధులు, బంధువులు సభాసదులు చూస్తుండగా ద్రౌపదిని ఇలా అవమానించిన దుశ్శాసనుని సుయోధనుడు చూస్తుండగా యుద్ధ భూమిలో ఘోరంగా చంపి అతని రక్తం దోసిలి పట్టి తాగకుంటే నేను నా పితృ పితామహులకు పుట్టలేదు " అని భీముడు భీకర ప్రతిజ్ఞ చేసాడు. సభలోని వారు " కుమారుడి మీద ప్రేమతో ధృతరాష్ట్రుడు ద్రౌపది అడిగిన దానికి ఉపేక్షించాడు " అని అనుకున్నారు.

ద్రౌపదికి వరాలు రాజ్యాన్ని తిరిగి పొందటం

విదురుడు లేచి " అందరూ శాంతంగా ఆలోచించండి. వికర్ణుడు చిన్న అయినా బృహస్పతిలా ధర్మం చెప్పాడు. ధర్మం తెలిసి కూడా పక్షపాతంతో కాని, లోభంతో కాని చెప్పక పోతే అసత్య దోషం అంటుకుంటుంది. పూర్వం ప్రహ్లాదుని కొడుకు విరోచనుడు, సుధన్వుడు అనే బ్రాహ్మణుడు ఒక కన్యకొరకు తగులాడుతూ ప్రహ్లాదుని వద్దకు తీర్పు కోసం వెళ్ళారు. కొడుకు విషయంలో తీర్పు చెప్పటానికి జంకి ప్రహ్లాదుడు కశ్యపుని సలహా అడిగాడు. న్యాయమూర్తి సాక్ష్యాన్ని ధర్మాన్ని అనుసరించి ధర్మ బద్ధమైన తీర్పు చెప్పాలి. అలా చెయ్యకపోతే న్యాయమూర్తికి సభాసదులకు పాపం వస్తుంది. కనుక కామక్రోధాలకు అతీతంగా తీర్పు చెప్పు " అని కశ్యపుడు చెప్పాడు. ప్రహ్లాదుడు సంతోషించి తన కొడుకు అని ఆలోచించక సుధన్వుడికి అనుకూలంగా తీర్పు చెప్పాడు. కనుక మనం ఈ నాడు ద్రౌపదికి న్యాయం చేయకుంటే అందరికి పాపం వస్తుంది " అన్నాడు. దుర్యోధనునికి భయపడి ఎవరూ బదులు చెప్పలేదు. ద్రౌపది సభాసదులను చూసి " నేను పాండవుల ఇల్లాలిని లోకారాధ్యుడైన శ్రీకృష్ణ సోదరిని. ఇలా అవమానింపబడ్డాను. నేను అడిగిన దానికి ఎందుకు బదులు చెప్పరు ? నేను దాసినా కాదా చెప్పండి " అని దుఃఖంతో అడిగింది. భీష్ముడు "అమ్మా! నీ ప్రశ్నకు ధర్మరాజు ఒక్కడే సమాధానం చెప్పగలడు " అని అన్నాడు. కర్ణుడు తరుణీ " ఐదుగు భర్తలకన్నా ఒక్క భర్త మేలు కదా ! జూదంలో భార్యను ఓడి పోని వ్యక్తిని భత్రగా ఎంచుకో " అని ఎగతాళి చేసాడు. సుయోధనుడు వచ్చి నా తొడపై కూర్చో. అని సైగ చేసాడు. అది చూసి భీముడు "రాజ్య సంపద వలన కలిగిన మదంతో ద్రౌపదిని తొడ మీద కూర్చోమని సైగ చేసిన ఈ దుర్మార్గుని నా గదతో తొడలు విరుగ కొడతాను " అని ముందుకు ఉరికాడు. భీష్ముడు, ద్రోణుడు, విదురుడు ఇది తగిన సమయం కాదని శాంతింప చేసారు. అప్పటికి చలించిన గాంధారి విదురుని తీసుకుని దృతరాష్ట్రుని వద్దకు వచ్చి ద్రౌపదికి జరిగిన అవమానాన్ని వివరించింది. ధృతరాష్ట్రుడు "సుయోధనా పాండవ పట్టమహిషిని ఇలా అవమానించడం తగునా ? నీ కారణంగా పాండవులు దుఃఖితులైయ్యారు ". అని ద్రౌపదిని పిలిచి " అమ్మా ! ద్రౌపది నా కోడళ్ళలో నీవు గౌరవించ తగిన దానివి. నీకు ఏమి వరం కావాలో కోరుకో ఇస్తాను " అన్నాడు. ద్రౌపది " ముందు నా భర్తను దాశ్యంనుండి విముక్తుని చేయండి " అని అడిగింది. ఇంకో వరం కోరుకో అన్నాడు. " ధర్మరాజు నలుగురు తమ్ములను దాస్యవిముక్తులను చేసి వారి వారి ఆయుధములను ఇప్పించండి " అన్నది. సరే ఇచ్చాను ఇంకో వరం కోరుకోన్నాడు. " వైశ్యసతికి ఒక వరం, క్షత్రియ సతికి రెండు వరాలు కనుక ఇక వరాలు కోరరాదు " అన్నది. ద్రౌపది ధర్మనిరతికి ధృతరాష్ట్రుడు సంతోషించి పాండవులను పిలిచి జూదంలో పోగొట్టుకున్న రాజ్యాన్ని సమస్త సంపదను తిరిగి ఇచ్చాడు ". నేను బుద్ధి లేక జూదాన్ని ఉపేక్షించాను. వృద్ధుడను, అల్ప బుద్ధిని మీ తల్లి గాంధారి ముఖం చూసి దుర్యోధనాదులు మీ పట్ల చేసిన అపచారం క్షమించండి. మీరు ఇంద్రప్రస్థానికి వెళ్ళి హాయిగా రాజ్యం చేసుకోండి " అని దీవించాడు.

సతీసమేతంగా పాండుసుతులు అరణ్యములకు వెళ్ళుట

భీముడు " సతి కారణంగా పాండుసుతులకు రాజ్యం సంప్రాప్తించింది అనిపించుకోవడం కాంటే యుద్ధం చేసి పొందడం మేలు కదా " అన్నాడు. ధర్మరాజు వారించి ఇంద్రప్రస్థానికి తీసుకు వెళ్ళాడు. దుర్యోధనుడు కర్ణుడు, శకునితో ఆలోచించి దృతరాష్ట్రుని వద్దకు వెళ్ళి " తండ్రీ శత్రువును చంపడం వివేకమని దేవగురువు బృహస్పతి చెప్పాడు. పాండవులు మనకు శత్రువులు ఎంత చేసినా మనం వారికి మంచి వాళ్ళము కాదు. మనం వాళ్ళను విడిచి పెట్టి తప్పు చేసాం. అర్జునుడు గాండీవం, భీముడు గదాయుధం, ధర్మరాజ, నకుల సహదేవులు వారి వారి ఆయుధాలు పడితే మనం వారిని గెలవడం సాధ్యం కాదు. కనుక పాండవులను తిరిగి జూదానికి పిలిచి జూదం ఆడించి నిర్వాసితులను చెయ్యడం తక్షణ కర్తవ్యం " అన్నాడు. ధృతరాష్ట్రుడు అంగీకరించాడు. మరల జూదానికి రమ్మని ప్రాతిగామిని పంపింవాడు. తండ్రి మాట మీరరాదని ధర్మరాజు జూదానికి వచ్చాడు. అందరూ కూర్చున్నారు. శకుని "ధర్మరాజా! దృతరాష్ట్ర మహారాజు మీరు పోగొట్టుకున్న సమస్త సంపదలు రాజ్యాన్ని ఇచ్చాడు. ఇక అవి జూదంలో పెట్టడం తగదు. ఓడిన వారు వల్కలములు ధరించి కందమూలములు తింటూ పన్నెండేళ్ళు వనవాసం ఒక్క సంవత్సరం అజ్ఞాత వాసం చేయాలి ఇదీ పందెం ఇందుకు మీరు అంగీకరిస్తే " అన్నాడు. ధర్మరాజు "సరే" అన్నాడు. జూదం ఆడాడు ఓడి పోయాడు. అరణ్యానికి పోవడానికి సిద్ధం అయ్యారు. పాండవులు భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కృపాచార్యుల వద్ద శలవు తీసుకున్నారు. కుంతీ దేవి వద్దకు వచ్చారు. ఆమె "పుత్రులారా! పుత్రులారా ఇలాంటి దుస్థితి వస్తుందని ముందుగా ఊహించి మీ తండ్రి, మాద్రి స్వర్గానికి వెళ్ళారు. నేను దురదృష్టవంతురాలిని కృష్ణా నా కుమారులను కాపాడు " అని ప్రార్ధించింది. కొడుకులను కోడలిని దీవించి పంపింది. అందరూ అడవికి పయనమయ్యారు. కోపం నిండిన చూపులకు జనం దహించబడతారని ధర్మరాజు ముఖానికి వస్త్రం అడ్డం పెట్టుకుని వెళ్ళాడు, ఎట్టకేలకు యుద్ధంలో బాహు బలం ప్రదర్శించే అవకాశం వచ్చిందని భీముడు రొమ్ము విరుచుకుంటూ వెళ్ళాడు. ఇంత కంటే ఎక్కువగా అస్త్ర సంధానం చేసి శత్రు సంహారం చేస్తానని అర్జునుడు చేతితో ఇసుక చల్లుకుంటూ వెళ్ళాడు. తమ అందచందాలు చూసి జనులు దుంఖిస్తారని నకులసహదేవులు మలిన వస్త్రాలతో వెళ్ళారు. తడిసినబట్టలతో విడిన కురులతో దుంఖిస్తూ యుద్ధంలో భర్తలను పోగొట్టుకున్న కౌరవుల భార్యలు ఇలా రాజ్యం వదిలి వెళతారని సూచిస్తూ ద్రౌపది వెళ్ళింది. పాండవులతో ధౌమ్యుడు, వేలాది బ్రాహ్మణులు పాండవులను అనుసరించారు. ఇలా పాండవులు అడవులకు బయలు దేరారు.

వన పర్వము

వనపర్వము లేదా అరణ్యపర్వము మహాభారతం ఇతిహాసంలోని మూడవ భాగము. సంస్కృతమూలం వ్యాసుడు రచించాడు. ఆంధ్ర మహాభారతంలో కొంత భాగాన్ని నన్నయ అనువదించాడు. నన్నయ మరణించడం వలన అది అసంపూర్తిగా ఉండిపోయింది. షుమారు 200 యేండ్ల తరువాత అరణ్యపర్వ శేషాన్ని ఎఱ్ఱన తెలుగులోనికి అనువదించాడు.

ప్రథమాశ్వాసం

ఆ ప్రకారం పాండవులు అరణ్యాలకు ఆయుధాలతో ద్రౌపది వెంటరాగా వెళ్ళారు ఉత్తర దిక్కుగా పయాణం సాగించారు. వారి వెంట వారి సేవకులు పధ్నాలుగు వేల రధాలతో తరలి వెళ్ళారు. వారి వెంట్ సుభద్ర, అభిమన్యుడు, ఉపపాండవులు వెళ్ళారు. ఆ దృశ్యాన్ని చూసి పురజనులు " ఎక్కడో ఉన్న పాండవులను పిలిపించి జూదం ఆడించి సర్వస్వం హరించి అడవులకు పంపడం భావ్యమా " అనుకుని కంట తడి పెట్టారు. "భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కృపాచార్యుడు, విదురుడు కౄరులైన దుర్యోధనాదులను ఎందుకు ఆపలేదు? ఇక్కడ ధర్మం ఎక్కడుంది. కనుక మేము మీతో అరణ్యాలకు వస్తాము " అని పౌరులు పాండవుల వెంట బయలు దేరారు. ధర్మరాజు " అయ్యలారా మీరు మాపట్ల చూపిస్తున్న అభిమానానికి కృతజ్ఞులము. మీరు ఈ వనక్లేశం భరించ లేరు. మీరు మా వెంట రావద్దు మరలి పొండి " అన్నాడు. ధర్మరాజు మన్నించి పౌరులు వెనుకకు మరలి వెళ్ళారు. తరవాత వారు గంగా తీరం చేరారు. కాని వారి వెంట నిత్యాగ్నిహోత్రులు వారి శిశ్యులు వచ్చి చేరారు. ధర్మరాజు "బ్రాహ్మణోత్తములారా! మీరు పూజ్యులు. మేము అడవులలో కందమూలములు తింటూ బ్రతకాలి. మీరు మా వెంట కష్టపడటం ఎందుకు? మరలి వెళ్ళండి " అన్నాడు. అందుకు వారు "అయ్యా మీరు లేక మేము బ్రతుక జాలము మీ వలె మేము కంద మూలాలు తింటూ ఉంటాము. మా ఆహారం మేము సంపాదించుకుంటాము. మీరు లేని హస్థినలో మేము ఉండజాలము " అన్నారు. అది చూసిన ధర్మరాజు దుఃఖిస్తూ "మంచి భోజనం తినే వీరు కందమూలాలను ఎలా తినగలరు?" అన్నాడు.

శౌనకుడు

అది విని శౌనకుడు "ధర్మరాజా! ఇందుకు ఇంత చింతించ తగునా. వివేకులు ఎందుకూ దుఃఖించరు, వికలురు కారు. ఈ బంధాలు తాత్కాలికాలు కనుక కలత చెందవద్దు. బంధం వలన అభిమానం, అభిమానం వలన కోరిక, కోరిక వలన కోపం, దాని వలన ఆశ పుడతాయి. ఆశ సమస్త దోషాలకు మూలం కనుక ఆశను వదిలి పెట్టు. ధనం మీద కోరిక కలవాడు పతనమౌతాడు. ధనవంతుని చుట్టూ బంధువులు చేరి అతనిని పీడించి ధనాన్ని హరిస్తారు. ధనం వలన గర్వం, అహంకారం, భయం కలుగుతాయి. కనుక ధనార్జనకు పాల్పడ వద్దు. తామరాకు మీద నీటి బొట్టులా ఉండు " అని హితవు చెప్పాడు. అందుకు ధర్మరాజు "అయ్యా! ధనం నా కోసం కాదు. ఈ బ్రాహ్మణులకు భోజనం పెట్టాలి కదా! వారు మా అతిధులు గృహస్తుకు అతిధి పూజ పరమ ధర్మం కదా! ఆర్తునకు శయ్య, భయంతో ఉన్నవాడికి శరణు, అలసిన వాడికి ఆసనం కూర్చడం గృహస్తు ధర్మం. తనకోసం మాత్రం వండు కొని తినడం పాపం. కనుక అతిధి సత్కారం చేయడం నా ధర్మం" అన్నాడు. అందుకు శౌనకుడు "ధర్మరాజా! ఇంద్రియాలు సుఖాలను కోరతాయి. ఎంతటి జ్ఞానులకైనా ఇంద్రియాలు లొంగవు. ఇంద్రియ సుఖాలకు లోబడి దేహదారులు సంసార చక్రంలో పడి తిరుగుతుంటారు. కానీ మహనీయులు ప్రేమ, అసూయలను వదలడం, చక్కని చిత్తవృత్తిని అలవరచుకోవడం, ఇంద్రియాలను వశపరచుకోవడం, తనకు నచ్చిన దీక్షను స్వీకరించడం, గురువులను సేవించడం, నియమంగా ఆహారం తినడం, విద్యను అభ్యసించడం, ఫలితం మీద ఆశ లేకుండా పనులు చేయడం అనే నియమాలను ఆచరించే వారు సంసార బంధాలను అధిగమిస్తారు. కనుక ధర్మరాజా నీవు కూడా గురుసేవా, పెద్దలు చెప్పినది వినడం విన్నదానిని అర్ధం చేసుకోవడం . అర్ధం చేసుకున్నదానిని మనసులో నిలుపుకోవడం, అవసరమైన దానిని ఆచరించడం , అవసరం లేనిదానిని వదిలివేయడం వీటిని ఆచరించు. వసువులు, రుద్రులు, ఆదిత్యులు, తపస్సు చేసి ఐశ్వర్యాన్ని పొందారు. కనుక తపస్సు చేసి నీ కోరికలు తీర్చుకో " అన్నాడు. ధర్మరాజు ధౌమ్యుడితో "అయ్యా ఇదేమో అడవి. బ్రాహ్మణులు మా మాట వినరు. వీరికి మేము ఆహారం ఎలా సమకూర్చగలను " అని అడిగాడు. ధౌమ్యుడు ధర్మరాజుతో "ధర్మరాజా! జీవకోటికి ఆహారాన్ని నీటిని ప్రసాదించేది సూర్యుడు. కనుక నీవు సూర్యుని ప్రార్ధించి నీ కోరిక నెరవేర్చుకో " అని చెప్పి ధర్మరాజుకు నూట ఎనిమిది ఆదిత్య నామాలు అర్ధంతో సహా ఉపదేశించాడు. ధర్మరాజు నిష్టతో సూర్యుని పూజించాడు. సూర్యుడు ప్రత్యక్షమై ధర్మరాజుకు ఒక రాగి పాత్రను ఇచ్చి "ధర్మరాజా! ఈ పన్నెండేళ్ళు అరణ్యవాసంలో మీరు అడవిలో సేకరించిన కంద మూలాలు ఫలాలు మీ భార్య ద్రౌపది చే వండించిన అది నాలుగు విధములైన వంటకములుగా ఏర్పడతాయి. అవి ఎప్పటికీ అక్షయంగా ఉంటాయి " అని వరం ఇచ్చి వెళ్ళి పోయాడు.

హస్థినాపురం

హస్థినాపురంలో దృతరాష్ట్రుడు విదురునితో " విదురా పాండవులు ఏమి చేస్తుంటారు " అని అడిగాడు. దానికి విదురుడు " పాండవులు దైవసంభూతులు. జూదం వలన అన్నదమ్ములకు వరం వస్తుందని చెప్పాను. నీవు వినలేదు. ఇప్పటికైనా నా మాట విని పాండవులను పిలిపించి వారి రాజ్యం వారికి ఇచ్చి ధర్మం నిలబెట్టు. కర్ణుడు శకుని మాటలు విని చెడు పనులు చేసే నీ కొడుకుని సుయోధనుని విడిచి పెట్టు. ద్రౌపదికి, భీమునికి దుశ్శాసనునితో క్షమాణలు చెప్పించు అన్నాడు. ఆ మాటలకు దృతరాష్ట్రుడికి కోపం వచ్చి "సుయోధనుడు నా కన్న కొడుకు వాడిని నేను ఎలా వదలను. నీకు నా కొడుకులంటే పడదు. వారు ఉన్నతులైతే సహించలేవు. నీ సాయం నాకు అక్కర లేదు. నీవు పాండవుల దగ్గరికే వెళతావో ఇంకెక్కడికి వెళతావో నీ ఇష్టం " అన్నాడు. వెంటనే విదురుడు కమ్యక వనంలో ఉన్న పాండవుల వద్దకు వెళ్ళాడు. ధర్మరాజు తన పెద నాన్న గురించి అడిగాడు. విదురుడు జరిగినది చెప్పాడు. దృతరాష్ట్రునికి విదురుడు పాండవుల వద్ద ఉన్నాడని తెలిసింది. విదురుని విడిచి ఉండ లేక విదురుని కొరకు సంజయుని పంపాడు.

సంజయుడు కామ్యకవనం వెళ్ళి విదురునికి నచ్చచెప్పి తీసుకు వచ్చాడు. ధృతరాష్ట్రుడు " విదురా నీవు నీతి మంతుడవు. నాకు బుద్ది లేదు. అందుకే నిన్ను వెళ్ళగొట్టాను నన్ను క్షమించు " అన్నాడు. విదురుడు "ధృతరాష్ట్రా! నీవు నీ కొడుకులు ధర్మం తప్పి నడుస్తున్నప్పుడు మీకు ధర్మం చెప్పడం నా ధర్మం. మహా పరాక్రమవంతులైన పాండవులతో వైరం మంచిది కాదు " అన్నాడు. విదురుడు తిరిగి రావడం దుర్యోధనుడు నచ్చలేదు. కర్ణ, శకుని, దుశ్శాశనులతో చర్చిస్తూ " పాండవుల దగ్గరకు వెళ్ళిన విదురుడు మరల వచ్చాడు. మనకు మంత్రి అయ్యాడు. ఒకవేళ విదురుడు, ధృతరాష్ట్రుడు కలసి పాండవులను తిరిగి రమ్మంటే ఏమి చేయాలి?" అన్నాడు. శకుని "సత్యసంధులైన పాండవులు ఎట్టి పరిస్థితిలో తిరిగి రారు. ఆ భయం నీకు వద్దు" అన్నాడు. కర్ణుడు "ఈ అదను చూసుకుని వారి మీద యుద్ధం చేసి వారిని హతమారుస్తాము. శత్రుశేషం లేకుండా చేద్దాం " అన్నాడు. కర్ణుని మాట విని దుర్యోధనుడు సేనలను సమీకరిస్తున్నాడు. పాండవులపై యుద్ధానికి సన్నద్ధం అయ్యాడు. ఇది తెలిసి వ్యాసుడు ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు వచ్చి " నీ కుమారుడు పాండవుల మీదకు యుద్ధానికి వెళుతున్నాడు. పాండవుల అరణ్య, అజ్ఞాత వాసం తరవాత ఎలాగూ యుద్ధం తప్పదు తొందరెందుకు" అన్నాడు. ధృతరాష్ట్రుడు "మహాత్మా! నన్ను ఏమి చెయ్యమంటారు. జూదం వలన చెడు జరిగింది. నేను పుత్ర వాత్సల్యం వలన నా కొడుకుని విడువలేను " అన్నాడు. వ్యాసుడు "ధృతరాష్ట్రా! పుత్ర వాత్సల్యం ఉండవలసిందే కానీ అడవిలో ఉండే పాండవుల మీద దయ చూపించు. నాకు ఇద్దరూ సమానులే. ధర్మరాజు స్నేహంతో నీ కొడుకు సుయోధనుడు మారవచ్చు" అన్నాడు. ధృతరాష్ట్రుడు "అయ్యా! వాడు నా మాట వినడు. మీరే వాడికి నచ్చ చెప్పండి " అన్నాడు. వ్యాసుడు " మైత్రేయ మహర్షి వచ్చి నీ కొడుక్కు నచ్చ చెబుతాడు " అని వెళ్ళి పోయాడు.

మైత్రేయుడు

వ్యాసుడు చెప్పినట్లు కొన్ని రోజుల తరవాత మైత్రేయుడు ముందుగా పాండవులను చూచి హస్థినాపురం వచ్చాడు. ధృతరాష్ట్రుడు మైత్రేయునికి అర్ఘ్యపాద్యాలు ఇచ్చాడు. మైత్రేయుడు "నేను కామ్యక వనంలో ఉన్న పాండవులను చూసి వచ్చాను. వారు అడవులలో కందమూలాలను తిని జీవిస్తున్నారు" అన్నాడు. పాండవులు క్షేమంగా ఉన్నారా" అని ధృతరాష్ట్రుడు అడిగాడు. మైత్రేయుడు " ఓ రాజా! పాండవులు ధర్మబుద్ధి కలవారు. వారికి మహర్షుల దీవెనలు ఉన్నాయి. అందు వలన క్షేమమే" అన్నాడు. దుర్యోధనుని వైపు తిరిగి "కుమారా! నీకు బుద్ధి ఉంటే పాండవులతో వైరం వదులుము. అలా చేస్తే నీవు కురువంశానికి మేలు చేసిన వాడివి ఔతావు. పాండవులు వజ్రశరీరులు. భీముడు హిడింబుని, బకాసురుని, జరాసంధుని, కిమ్మీరుని వధించిన బలాఢ్యుడు. అతనిని వధించగల యోధులు లేరు. శ్రీకృష్ణుడు, దుష్టద్యుమ్నుని బంధుత్వం పాండవులకు మరింత బలాన్నిచ్చింది. కనుక నీవు పాండవులతో స్నేహం చేయటం మంచిది" అన్నాడు. ఆ మాటలు విన్న దుర్యోధనుడు తన తొడలు చరిచి మహర్షిని అవమానించాడు. అందుకు మైత్రేయుడు ఆగ్రహించి "సుయోధనా యుద్ధభూమిలో భీముని గదాఘాతం నీ తొడలను విరవకలదు " అని మైత్రేయుడు అన్నాడు. ధృతరాష్ట్రుడు భయపడి మహర్షిని శాపవిమోచనం ఇవ్వమని వేడుకున్నాడు. మైత్రేయుడు "మహారాజా! నీ కొడుకు పశ్చాత్తాపం చెంది మంచి బుద్ధి కలిగి ఉంటే ఈ శాపం వర్తించదు " అన్నాడు.

కిమ్మీర వధ

దుర్యోధనునికి శాపం ఇచ్చిన తరవాత ధృతరాష్ట్రుడు "మహాత్మా! కిమ్మీరుడనే రాక్షసుడు భీముని చేతిలో ఎలా చనిపోయాడో వివరిస్తారా? " అని అడిగాడు. మైత్రేయుడు "నా మాటను నీ కొడుకే వినలేదు. నేనెందుకు చెప్పాలి విదురుని అడిగి తెలుసుకో" అని చెప్పి వెళ్ళి పోయాడు. వుదుడు కిమ్మీరుని వృత్తాంతం ఇలా వివరించ సాగాడు. " పాండవులు ఒకరోజు అడవిలో విశ్రమించవలసి వచ్చింది. వికృతాకారుడైన రాక్షసుడు పాండవుల దారికి అడ్డంగా నిలిచాడు. ఆ రాక్షసుని చూసి ద్రౌపది భయంతో కళ్ళు మూసుకుంది. ఇంతలో ధౌమ్యుడు తన మంత్రశక్తితో ఆ రాక్షసుని మాయను భగ్నం చేసాడు. ఆ రాక్షసుని చూసి ధర్మరాజు " నీవెవరు ఈ అడ్విలో ఎందుకు ఉన్నావు" అని అడిగాడు. దానికి ఆ రాక్షసుడు " నేను బకుడు అనే రాక్షసుని తమ్ముడిని. నా పేరు కిమ్మీరుడు. మనుష్యులను చంపి తింటూ ఉంటాను నాకు భయపడి ఎవరూ ఈ అరణ్యానికి రారు. మీరు ఎవరు? ఈ అరణ్యానికి ఎందుకు వచ్చారు?" అని అడిగాడు. ధర్మరాజు "నా పేరు ధర్మరాజు వీరు నా సోదరులు. మేము వనవాసం చేస్తూ ఇక్కడకు వచ్చాము " అన్నాడు. ఇది విని ఆ కిమ్మీరుడు "నా అన్న బకుని చంపిన భీముడు వీడేనా. వీడిని చంపి నా ఆకలి తీర్చుకుంటాను. నేను వీడి కోసమే వెతుకుతున్నాను " అని వికటాట్టహాసం చేసాడు. ఇది విని అర్జునుడు గాండీవం ఎక్కుపెట్టాడు కానీ ఈలోగా భీముడు కిమ్మీరుని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇద్దరూ ఘోరంగా యుద్ధం చేసారు. చెట్లతోనూ రాళ్ళ్తోనూ కొట్టుకున్నారు. చివరకు భీముడు కిమ్మీరుని అతని అన్న బకుని చంపినట్లు అతని దేహాన్ని విరగదీసి చంపాడు. ఈ విధంగా భీముడు కామ్యక వనంలో రాక్షస భయం లేకుండా చేసాడు " అని చెప్పాడు. ఇది విని ధృతరాష్ట్రుడు కలత చెందాడు.

కామ్యకవనానికి శ్రీకృష్ణుని విజయం

అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని చూసి "కృష్ణా! నీవు పురాణ పురుషుడవు. నీవు గంధమాదన పర్వతం మీద పదివేల సంవత్సరాలు తపస్సు చేసావు. పుష్కరంలో పదుకొండు వేల సంవత్సరాలు తపస్సు చేశావు. సరస్వతీ తీరంలో పన్నెండు సంవత్సరాలు వ్రతం చేసావు. దితి కుమారులను దనువు కుమారులను సంహరించి ఇంద్ర పదవి సుస్థిరం చేసావు. నీవు అదితి కుమారుడివి. ఇంద్రుని తమ్ముడవు ఉపేంద్రుడివి. మొదట వామనుడిగా తరవాత త్రివిక్రమునిగా లోకాలను ఆక్రమించావు. లోక కంటకులైన శిశుపాల కంసులను వధించావు. నీవు అవతార మూర్తివి. అనృతం ,మదము, కోపం, మత్సరం నీ దగ్గరకు రావు " అని స్తుతించాడు. అప్పడు శ్రీకృష్ణుడు అర్జునినితో " అర్జునా! నీవు నరుడవు. నేను నారాయణుడను. మనం ఒకరికి ఒకరం మిత్రులం "

అన్నాడు. అప్పుడు ద్రౌపది కృష్ణుని చూసి "దేవా! నీవు యజ్ఞపురుషుడివి. సర్వవ్యాపివి. సజ్జనులకు నీవే దిక్కు. నీకు తెలియనిది లేదు. నాకు జరిగిన పరాభవం చెప్తాను. నేను చక్రవర్తి పాండురాజు కోడలిని. పాండవుల భార్యను. మహావీరుడైన దుష్టద్యుమ్నుని సోదరిని. అట్టి నన్ను దుశ్శాసనుడు వెంట్రుకలు పట్టి ఈడ్పించాడు. నా వలువలు విప్పాడు. దారుణంగా నిండు సభలో అవమానించాడు. భీమార్జునులు నా మొర ఆలకించ లేదు. వీరి పరాక్రమ మెందుకు? కర్ణుడు నన్ను చూసి నవ్వాడు. ఏందరూ ఉండి ఎవరూ లేనిదానిని అయ్యాను. ఆ నవ్వు నా మనస్సును కాలుస్తుంది. ఆ కౌరవులు భీమునకు విషం పెట్టారు, పాములతో కరిపించారు. లక్క ఇంట్లో పెట్టి కాల్చాలనుకున్నారు. ఇప్పుడు జూదమాడి మా రాజ్యం లాక్కున్నారు. పాండవులు తమ శౌర్యం మరచి ఉన్నారు. కాని నేను మరువలేకున్నాను " అన్నది. కృష్ణుడు "అమ్మా అర్జునిని శరాఘాతాలకు కౌరవులు చచ్చుట తథ్యం ఊరడిల్లుము " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు "ధర్మరాజా! జరిగినదంతా యుయుధానుడు చెప్పగా విని దుంఖించాను. ఆసమయంలో నేను మీదగ్గర లేను. ఉంటే ఇంత అనర్ధం జరిగేది కాదు. నేను ఆ సమయంలో సాల్వుడితో యుద్ధం చేస్తున్నాను " అన్నాడు. దర్మరాజు శ్రీకృష్ణునితో " కృష్ణా! ఆ వృత్తాంతం వివరించు" అన్నాడు.

సాల్వునితో శ్రీకృష్ణుని యుద్ధం

శ్రీకృష్ణుడు ఇలా చెప్పసాగాడు. "రాజసూయయాగం సమయంలో శిశుపాలుడు నా చేతిలో మరణించిన విషయం తెలుసు కదా. శిశుపాలుని తమ్ముడు సాళ్వుడు. అన్నను చంపిన దానికి పగ తీర్చుకోవడానికి ద్వారక మీదకు యుద్ధానికి వచ్చాడు. అప్పుడు నేను మీ వద్ద ఉన్నాను. ద్వారకాపురిని ముట్టడించి నగరం వెలుపలి వనాలను నాశనం చేసాడు. ఆ సమయంలో ద్వారకలో ఉన్న సాంబుడు, ప్రద్యుమ్నుడు సాళ్వునితో ఘోరంగా యుద్ధం చేసారు. ప్రద్యుమ్నుడు సాళ్వునిపై బ్రహ్మాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. సాళ్వుడు మూర్ఛపోయాడు. ప్రద్యుమ్నుడు సాళ్వుని చంపబోగా నారదుడు అడ్డుపడి "కుమారా! ఇతనిని నువ్వు చంపరాదు. ఇతడు నారాయణుని చేతిలో హతుడు కావలసి ఉంది" అన్నాడు. కనుక ప్రద్యుమ్నుడు ఊరుకున్నాడు. సాళ్వుడు తిరిగి వెళ్ళాడు. నేను ద్వారకకు వెళ్ళగానే సాళ్వుడు ధ్వంశం చేసిన వనాలను చూసాక నాకు కోపం వచ్చింది సాళ్వుని మీదకు యుద్ధానికి వెళ్ళాను. సాళ్వునికి నాకు ఘోర యుద్ధం జరిగినది. సాళ్వుడు నాతో గెలవలేక మాయాయుద్ధం మొదలు పెట్టాడు. నేను వాడి మాయలు వమ్ము చేసాను. ఇంతలో ద్వారక నుండి వసుదేవుడు సాళ్వుని చేతిలో చిక్కాడని నేను వెళ్ళి రక్షించాలని వార్త వచ్చింది. "ద్వారకలో బలరాముడు ఉండగా వసుదేవుడు సాళ్వునికి ఎలా చిక్కాడు?" అనుకున్నాను. ఇంతలో సౌంభకమను సాళ్వుని రథం నుండి వసుదేవుడు దిగటం చూసి నా చేతిలో ధనస్సు జారి కింద పడింది. నాకు కొంత సేపు స్పృహ తప్పింది. తెలివి వచ్చి చూసేసరికి సౌంభకంలో వసుదేవుడు లేకపోవడం చూసి అది రాక్షస మాయ అని గ్రహించాను. మరల నాకు సాళ్వునికి మధ్య ఘోరయుద్ధం జరిగింది. చివరికి సాళ్వునిపై చక్రాయుధాన్ని ప్రయోగించి అతడిని వధించాను " అని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పాడు.

ద్వైత వనం

తరవాత శ్రీకృష్ణుడు తన చెల్లెలు సుభద్రను తీసుకుని ద్వారకకు వెళ్ళాడు. దుష్టద్యుమ్నుడు ఉపపాండవులను తీసుకుని పాంచాలదేశం వెళ్ళాడు. బ్రాహ్మణులు తమ ముఖ్య సేవకుడు ఇంద్రసేనుని ధౌమ్యుడు మొదలైన బ్రాహ్మణుని తీసుకుని ద్వైతవనానికి వెళ్ళారు. ధర్మరాజు " ఈ అడవిలో క్రూరమృగాలు ఉన్నాయి. రాక్షసులు ఉన్నారు. మనం జాగ్రత్తగా ఉండాలి" అన్నాడు. వారు అక్కడ కుటీరాలు నిర్మించుకుని సంతోషంగా కాలం గడుపుతున్నారు. ఒకరోజు మార్కడేయ మహర్షి వచ్చాడు. ధర్మరాజు ఆ మహర్షిని తగురీతి సత్కరించాడు. "ధర్మరాజా! నాడు తండ్రి ఆజ్ఞమేరకు అడ్వులకు వెళ్ళిన రాముడిని, సీతను, లక్ష్మణుని చూసాను తరువాత మిమ్మల్ని చూస్తున్నాను. పూర్వపు రాజులైన సగరుడు, నలుడు, భరతుడు, యయాతి, వైన్యుడు, నభాగుడు మొదలైన వారు సత్యధర్మాలు పాటించు ఉత్తమ లోకాలు పొందారు. మీకు శుభం కలుగుతుంది" అని చెప్పి ఆశీర్వదించి వెళ్ళాడు.

ద్రౌపది ధర్మరాజు సంభాషణ

ఒకరోజు ద్రౌపది ధర్మరాజుని చూసి "దృతరాష్ట్రుడు తన కొడుకు మాటవిని మిమ్మల్ని రాజ్యం నుండి వెళ్ళగొట్టాడు. కాని అతనికి మీ మీద కోపం పోయిందా. పోదు ఎందుకంటే అతని హృదయం పాషాణం. తన కొడుకు మిమ్మల్ని నిష్టూరంగా మాట్లాడినప్పుడు అతడు వారించ లేదు. రాజభోగాలు అనుభవించ వలసిన మీరు అడవులలో కష్టాలు పడుతున్నారు. ఇది నేను భరించలేను. ఆ దృతరాష్ట్రుడి లాగా బ్రహ్మదేవుడు మీకు శత్రువైనాడా ఏమి?" అని బాధపడింది. " నీ ఆజ్ఞానువర్తనులైన నీ తమ్ములు తమ పరాక్రమం విడుచి ఉన్నారు. నాడు సామంతుల కిరీట కాంతులతో ఎర్రబడ్డ మీ పాదాలు నేడు బండ రాళ్ళ మీద నడిచి ఎర్రబడ్డాయి. అనేక బ్రాహ్మణులకు భోజనం పెట్టిన మీరు కందమూలాలు తింటున్నారు. ఇట్టి దుర్దశలో కోపం విడిచి పెట్టడం తగదు కదా. అమిత బలశాలి భీముడు కందమూలాలు తిని చిక్కి పోయాడు. ధనుర్విద్యాపారంగతుడు అర్జునుడు అడవి జంతువుల మధ్య తిరుగుతున్నారు. వారిని చూసి కూడా ఓర్పు వహిస్తున్నారా? క్షమను తేజస్సును సమయానుకూలంగా ఉపయోగించని రాజు ప్రజల మన్నన పొందజాలడు అనే కధ మన ఇతిహాసంలో ఉంది. పూర్వం బలి చక్రవర్తి క్షమ గొప్పదా? తేజస్సు గొప్పదా? అని తన తాత అయిన ప్రహ్లాదుని అడిగాడు. అందుకు ప్రహ్లాదుడు అన్ని సమయాలలో క్షమ పనికిరాదు. అలాగే సదా ప్రతాపం చూపకూడదు రెండూ సమపాళ్ళలో చూపాలి. ఎప్పుడూ క్షమిస్తుంటే సేవకులు పని చేయరు యజమానిని గౌరవించరు. ఎక్కువ కర్కశంగా ఉంటే ప్రజా కంటకుడౌతాడు. "అని ప్రహ్లాదుడు చెప్పాడు. ఒక తప్పు చేస్తే క్షమించవచ్చు కానీ అదే పనిగా తప్పులు చేస్తున్న కౌరవులను క్షమించ వచ్చునా? కనుక ఇది పరాక్రమం, తేజస్సు చూపిఛ వలసిన సమయం " అన్నది. అందుకు ధర్మరాజు "ద్రౌపదీ! కోపం మహాపాపం. కోపం కలవాడు కర్తవ్యం విస్మరిస్తాడు. చంపకూడని వారిని చంపుతాడు. కోపం వదిలిన వాడు తేజోవంతుడు ఔతాడు. క్షమ కలవాడికి విజయం సిద్ధిస్తుంది. దుర్యోధనునికి క్షమా గుణం లేదు కనుక అతడు పతనం కాక తప్పదు " అన్నాడు. అందుకు ద్రౌపడి "ఓ అజాత శత్రువా! నీవు ధర్మంతో వర్ధిల్లుతున్నావు. కానీ క్షమ శత్రువుల వద్ద తగునా? వంచకుల పట్ల వంచనతో ప్రవర్తించాలి. ఓ బ్రహ్మదేవా! నీవు వంచకులకు అభ్యుదయాన్నిచ్చి, ధర్మాత్ముల సంపద

పోగొడుతున్నావా? వంచకులు నీకు బంధ్వులు, ధర్మాత్ములు శత్రువులా?" అని నిర్వేదంతో పలికింది. ధర్మరాజు " ద్రౌపదీ! నీవు నాస్తికురాలి వలె మాట్లాడుతున్నావు. అది తప్పు కదా? ధర్మాత్ములైన మార్కండేయ, వ్యాస, నారదాది మహా మునులు ధర్మాత్ముడనని నన్ను గౌరవిస్తున్నారు. ఇతరులు నా పట్ల అధర్మంగా ప్రవర్తించినా నేను ఎందుకు ధర్మం తప్పాలి? పుణ్యకార్యాలకు ఫలితం లేకుంటే మునిజనాలు వాటిని ఎందుకు ఆచరిస్తారు. నీవు దుష్టద్యుమ్నుడు పుణ్య ఫలమున పుట్టిన వాళ్ళు కదా" అన్నాడు. ద్రౌపది "కర్మఫలానికి విధి కారణం కాదు అనే దానిని కాదు. కాని కర్మ చేయడం మానవ ధర్మం కదా? కర్మ ఫల ప్రాప్తికి మనుష్య ప్రయత్నం తరువాత దైవ బలం సమకూరాలి. పురుషుడు సంకల్పించి తరవాత ప్రయత్నం చేయాలి అప్పుడు దైవం సాయం చేస్తాడు. నువ్వు గింజలో నూనె ఉన్నా, కర్రలో నిప్పు ఉన్నా పురుష ప్రయత్నం లేని ఎడల నూనె రాదు, నిప్పు పుట్టదు కదా? పురుష ప్రయత్నం లేకుండా దైవాన్ని, ధర్మాన్ని నమ్ముకుంటే ఫలితం ఉంటుందా? కనుక మీ తమ్ముల పరాక్రమం ఉపయోగించి లక్ష్యమును నిర్ణయించి ఫలసిద్ధి పొందమని నా ప్రార్ధన" అన్నది.

ధర్మరాజు భీముల సంభాషణ

ద్రౌపది మాటలకు భీమసేనుడు వంతపాడాడు. "అన్నయ్యా! రాజ్యం మన తండ్రి తాతలది దానిని నీవు అన్యుల పరం చేసి ఇక్కడ ధర్మవచనాలు పలుకుతున్నావు. చెడ్డవారిని ధర్మబుద్ధితో జయించగలమా? అది సాధ్యమా ? పరాక్రమంతో శత్రువులను జయించాలి కాని ధర్మం ధర్మం అంటూ పలవరించడం తగదు. పరాక్రమం లేని వాడు కృంగి పోవాలి కాని నీ వంటి వారు కాదు. ఆ నాడే శత్రువులను చంపి ఉంటే మనకు ఈ వనవాసం ప్రాప్తించేది కాదు. ఒప్పందాన్ని మీరు అతిక్రమించలేక పోవడం కౌరవులకు చులన అయింది అది మన పిరికితనం అనుకుంటున్నారు. నీవు అనుసరిస్తున్న ధర్మం మనకు ,మ్న బంధు వర్గాలకు బాధ కలిగిస్తుంది. శత్రువులను జయించడం, ప్రజల భయాన్ని పోగొట్టడం, దానధర్మాలు చేయడం, యజ్ఞయాదులు చేస్తూ బ్రాహ్మణులను పూజించడం క్షత్రియ ధర్మం. కేవలం ధర్మాచరణతో శత్రువులను జయించ లేము. మోసాన్ని మోసంతో జయించాలి. ఒప్పందాన్ని పక్కన పెట్టి వాళ్ళను జయిద్దాం. రాజులంతా మనకు సాయం చేస్తారు. కౌరవ రాజ్యంలోని ప్రజలు నీ పాలన కోరుకుంటున్నారు" అని భీముడన్నాడు. ధర్మరాజు "భీమా నీ మాటలు ధర్మసమ్మతమే కానీ నేను సభలో పన్నెండేళ్ళు అరణ్యవాసం ఒక ఏడు అజ్ఞాతవాసం చేస్తానని చెప్పాను. క్షణిక సుఖాలకు ఆశించి సత్యాన్ని ధర్మాన్ని విడువను. మనకు మేలు జరిగే వరకూ వేచి ఉంటాను" అన్నాడు. భీముడు" అన్నయ్యా! మృత్యువు ఎప్పుడూ మన వెంట పొంచి ఉంటుంది. ఈ జీవితాలు ఆశాశ్వతం కనుక శాశ్వతం అనుకుని వేచు ఉండుట తగునా ? మరణించే ముందు పగ తీర్చుకోవాలి కదా?" అన్నాడు. " శత్రువులపై ప్రతీకారం చేయాలని నా హృదయం తపిస్తుంది. నా త్ముల యొక్క ద్రౌపది యొక్క దుఃఖం తిర్చకుండా ధర్మం, దయా అంటూ కూర్చోవడం తగునా?నీవనుసరించే మార్గం బ్రాహ్మణులకు తగును కానీ క్షత్రియులకు కాదు. క్షాత్ర ధర్మం ప్రకారం యుద్ధం చేస్తాము. అడవిలో పన్నెండేళ్ళు గడప వచ్చు. కానీ జనపదాలలో పన్నెండు నెలలు గడపడం అసాధ్యం. జగత్ప్రసిద్ధులమైన మనం దాగూట అసాధ్యం కనుక తిరిగి అరణ్యవాసం అజ్ఞాత వాసం ఇలా ఎన్నాళ్ళు. కనుక ఇప్పటి మన పదమూడు నెలల వనవాసం పదమూడేళ్ళుగా భావించడంలో తప్పేమి లేదు" అని భీముడన్నాడు. ధర్మరాజు భీమునితో "భీమా నీకు పాండిత్యం, పరాక్రమం, దర్పం ఉన్నాయి. కనుక నేను చెప్పేది ఆలోచించు. కౌరవులతో యుద్ధం సామాన్యమైనది కాదు. కనుక బాగా ఆలోచించి నిర్ణయం తీసుకోవాలి దూకుడు తగదు. అప్పుడే మనకు దైవం అనుకూలిస్తాడు. దృతరాష్ట్రుని కుమారులు మహావీరులు పైగా దుర్మార్గులు. వారికి కర్ణుడు, భూరిశ్రవుడు, శల్యుల అండ ఉన్నది. రాజసూయయాంలో మనచేత ఓడింపబడిన రాజులంతా కౌరవ పక్షాన చేరారు. కర్ణుడు మహావీరుడు, కవచకుండల ధారి. భీస్ముడు, ద్రూణుడు, కృపాచార్యుల వంటి మహా యోధులకు మనపట్ల విరోధం లేకున్న ధర్మాన్ని అనుసరించి దుర్యోధనుని పక్షాన యుద్ధం చేస్తారు. వారిని ముందుగా జయించి కాని దుర్యోధనుని జయించ లేము . కనుక యుద్ధానికి ఇది తగిన సమయం కాదు" అని చెబుతుండగా వ్యాసుడు అక్కడకు వచ్చాడు.

అర్జునుడు దివ్యాస్త్రాలను సంపాదించుట

ధర్మరాజు వ్యాసుని సాదరంగా ఆహ్వానించి అర్చించాడు. "ధర్మరాజా! నీ మనస్సులో ఉన్న చింతను గుర్తించి ఇక్కడకు వచ్చాను. నేను నీకు ప్రతిస్మృతి అనే విద్యను నేర్పిస్తాను. దానిని నూవు అర్జుననకు ఉపదేశించు. దాని ప్రభావంతో అర్జునుడు అధికంగా తపస్సు చేసి దేవతలను మెప్పించి దివ్యాస్త్రాలను సంపాదిస్తారు. మీరు ఈ అడవిని విడిచి వేరే అడవికి వెళ్ళండి" అని చెప్పాడు. వ్యాసుని ఆజ్ఞ ప్రకారం పాండవులు కామ్యక వనానికి వెళ్ళారు. ధర్మరాజు ఒకరోజు అర్జునునితో "భీష్ముడు, ద్రోణుడు దివ్యాస్త్ర సంపన్నులు. వారిని గెలవాలంటే మనకూ దివ్యాస్త్ర సంపద కావాలి. వ్యాసుడు అందుకు మార్గం చెప్పి మంత్రోపదేశం చేసాడు. నేను నీకు ఆ మంత్రం ఉపదేశిస్తాను. నీవు తపస్సు చేసి దివ్యాస్త్రాలు సంపాదించు. వృత్తాసురుడికి భయపడి దేవతలంతా తమతమ అస్త్రాలను ఇంద్రునికి ఇచ్చారు. అవి నీకు లభిస్తాయి. పరమ శివుని ఆరాధించి పాశుపతాస్త్రం సంపాదించమని వ్యాసుడు ఆదేశించాడు" అని చెప్పి అర్జుననకు వ్యాసుడు ఉపదేశించిన ప్రతిస్మృతి అవే విద్యను ఉపదేశం చేసాడు. అన్న అనుమతి తీసుకుని అర్జునుడు తపస్సు చేయడానికి గంధ మాదన పర్వతం చేరుకున్నాడు. అక్కడ ఒక ముసలి బ్రాహ్మణుడు అర్జునిని చూసి "వీరుడా నీవు ఎవరు? ఇక్కడ ఎందుకు ఉన్నావు? ఇక్కడ శాంతస్వభావులైన బ్రాహ్మణులు తపమాచరించే ప్రదేశం. ఆయుధదారివైన నీకు ఇక్కడ ఏమి పని ? నీ ఆయుధములు విడిచి పెట్టు" అన్నాడు. ఆ మాటలకు చలించకుండా స్థిరంగా ఉన్న అర్జునిని సాహసానికి మెచ్చి బ్రాహ్మణుని రూపంలో ఉన్న ఇంద్రుడు అర్జునుడికి ప్రత్యక్షమైయ్యాడు. "అర్జునా నీ ధైర్యానికి మెచ్చాను. నీకేమి కావాలో కోరుకో" అని అన్నాడు. అర్జునుడు "నాకు దివ్యాస్త్రాలు కావాలి" అన్నాడు. ఇంద్రుడు " ఎలాగూ అవి లభిస్తాయి. అమరత్వం కావాలా? " అని అడిగాడు. అరుజుడు " ముందు నాకు దివ్యాస్త్ర సంపద కావాలి. అవి నాకు ప్రసాదించండి" అన్నాడు. ఇంద్రుడు "అలా అయితే ముందు నీవు

పరమేశ్వరుని గురించి తపస్సు చెయ్యి " అన్నాడు. వెంతనే అర్జునుడు హిమాలయాలకు వెళ్ళి అక్కడ శివుని గురించ్కి ఘోర తపస్సు మొదలు ఆరంభించాడు. పరమ శివుడు అర్జునుడుని పరీక్షించదలిచాడు. ఒక కిరాతుడి వేషంలో అర్జుని దగ్గరకు వచ్చాడు. అక్కడ మూకాసురుడు అనే రాక్షసుడు అర్జునుడిని చంపడానికి పంది రూపంలో వచ్చాడు. అర్జునుడు ఆ పందిని బాణంతో కొట్టాడు. అదే సమయంలో కిరాతుని వేషంలో ఉన్న శివుడు కూడా పందిని కొట్టాడు. రెండు బాణాలు తగలగానే ఆ పంది ప్రాణాలు వదిలింది. అర్జునుడు కిరాతునితో "నేను కొట్టిన జంతువును నువ్వు ఎందుకు కొట్టావు? వేటలో అలా కొట్టకూడదన్న ధర్మం నీకు తెలియదా " అన్నాడు. ముందు నేను కొట్టిన బాణంతో ఆ పంది చనిపోయింది. నువ్వు కొట్టినట్లు చెప్పుకోవడానికి సిగ్గు లేదా ? చేవ ఉంటే నాతో యుద్ధానికి రా " అన్నాడు శివుడు. అర్జునుడు శివుని మీద బాణవర్షం కురిపించాడు. కానీ శివుడు చలించ లేదు. అర్జుననకు ఆశ్చర్యం వేసింది " ఇతను సామాన్యుడు కాదు దేవేంద్రుడైనా పరమశివుడైనా అయి ఉండాలి " అనికున్నాడు. కాని ఈ ఎరుక నాపై వేసిన బాణాలు నన్ను బాధిస్తున్నాయి. ఇవి దివ్యాస్త్రాల వలె ఉన్నాయి " అని మనసులో అనుకున్నాడు. మరల బాణం వేయడానికి గాండీవం తీసుకున్నాడు. అతని చేతిలోని గాడీవం అదృశ్యం అయింది. ఇక ఇరువురు ద్వంద యుద్దానుకి దిగారు. శివుని దెబ్బలకు తాళలేని అర్జునుడు మూర్చబోయాడు. శివుడు తన నిజ రూపం ధరించాడు. అర్జునుడు కైమోడ్చి శివునకు నమస్కరిస్తూ అనేక విధాల స్థితించాడు. "పరమశివా! నిన్ను సామాన్యుడిగా ఎంచి నీతో యుద్ధం చేసాను. నా తప్పు మన్నించు " అన్నాడు. అందుకు శివుడు "అర్జునా! నిన్ను క్షమించాను. నీవు సామాన్యుడివి కాదు. పూర్వజన్మలో నువ్వు నరుడు అనే దేవఋషివి . ఇదిగో నీ గాడీవం . ఇంకా ఏదైనా వరం కోరుకో " అన్నాడు . అర్జునుడు "త్రయంబకా! నాకు పాశుపతం అనే అస్త్రం ప్రసాదించు. ఈ లోకంలో బ్రహ్మశిరం, పాశుపతం మహాస్త్రాలు. శత్రు సంహారానికి అవి అవసరం కనుక నాకు వాటిని ప్రసాదించు " అన్నాడు. ఈశ్వరుడు సంతోషించి అర్జునుడికి పాశుపతాన్ని మంత్ర, ధ్యాన, జప, హోమ పూర్వకంగా పాశుపతాస్త్రం, సంధానం, మోక్షణము, సంహారం సహితంగా అర్జునుడికి ఉపదేశించాడు . శివుడు అర్జునుడితో " అర్జునా! ఈ పాశుపతాన్ని అల్పులపై ప్రయోగిస్తే జగత్తును నాశనం చేస్తుంది. ఈ దివ్యాస్త్ర ప్రభావంతో నీవు అఖిల లోకాలను జయిస్తావు " అని చెప్పి అంతర్ధానం అయ్యాడు. పరమశిఉని చూసినందుకు అర్జునుడు సంతోషించాడు. పరమశివుని స్పర్శతో అర్జునిని శరీరం దివ్యకాంతితో ప్రకాశిస్తుంది. ఈ విషయం తెలుసుకుని ఇంద్రుడు, కుబేరుడు, యముడు, వరుణుడు, అశ్వినీ దేవతలతో కలసి అర్జునిని వద్దకు వచ్చాడు. "అర్జునా నీ పరాక్రమానికి మెచ్చి నీకు వరాలివ్వడానికి వచ్చాము " అన్నాడు ఇంద్రుడు. యముడు తన దండాన్ని అర్జునుడికి ఇచ్చాడు. వరుణుడు వరుణపాశాలను, కుబేరుడు కౌబేరాస్త్రాన్ని దానం చేసారు. అర్జునుడు వారిని దర్శించినందుకు, వారిచ్చిన అస్త్రాలకు పరమానందం చెందాడు. దేవేంద్రుడు అర్జునుడికి అథం పంపి ఇంద్రలోకానికి ఆహ్వానించాడు.

ఇంద్రలోకంలో అర్జునుడు

దానిపై అర్జునుడు ఇంద్రలోకం వెళ్ళాడు. ఇంద్రలోకంలో సూర్య చంద్రులు లేకున్న స్వయంప్రకాశంతో వెలిగి పోతున్న అమరావతి నగరాన్ని చూసాడు అర్జునుడు. పురద్వారం వద్ద ఐరావతం అర్జునుడికి స్వాగతం చెప్పింది. అర్జునుడు దేవేంద్రునికి నమస్కరించాడు. అర్జునుడికి ఆనందం కలిగించడానికి దేవేంద్రుడు ఊర్వశిని నియమించాడు . ఊర్వశి అర్జునుడి ముందు నాట్యం చేసింది. అర్జునుడు ఆమెకు నమస్కరించి "అమ్మా! నా మీద పుత్రప్రేమతో నన్ను ఆశీర్వదించడానికి వచ్చావా? " అంటూ మాతృభావంతో ఊర్వశికి నమస్కరించాడు. " అర్జునా నేను నీ పొందు కోసం వచ్చాను . ఇది దేవలోకం నేను దేవ వేశ్యని. మాకు వావివరసలు ఉండవు. నీకు నేను ఏ విధంగా తల్లిని అయ్యాను " అన్నది. "మా వంశకర్త పురూరవుని భార్యవు నీవు. నా తండ్రి అయిన ఇంద్రునికి పరిచర్యలు చేస్తుంటావు కనుక నీవు నాకు మాతృసమానురాలివి. స్వేచ్చా శృంగారం దోషం, పాపం " అన్నాడు. ఊర్వశి కోపించి "కోరి వచ్చిన నా కోరిక తీర్చనందుకు భూలోకంలో నపుంసకుడివై ఆడవాళ్ళ మధ్య సంచరించు " అని శపించి వెళ్ళి పోయింది. ఇది తెలిసిన ఇంద్రుడు అర్జునుడుతో "అర్జునా! నీ వంటి ధైర్యవంతుని నేను ఇదివరకు చూడలేదు . నీవు ధర్మబుద్ధివి, జితేంద్రుడివి. బాదపడకు ఊర్వశి శాపం అనుభవించక తప్పదు. కాని అది నీ అజ్ఞాతవాస సమయంలో ఉపయోగపడుతుంది. ఎవ్వరికీ తెలియకుండా నపుంసక రూపంలో ఉంవడచ్చు. నీ అనాతవాసం ముగియగానే నీ శాపం తొలగి పోతుంది" అని ఊరడించాడు. తరవాత అర్జునుడికి ఇంద్రుడు ఎన్నో దివ్యాస్త్రాలను ఇచ్చాడు. అర్జునుడు ఇంద్రలోకంలో ఉన్న సమయంలో భూలోకంలో ఐదు సంవత్సరాలు గడిచాయి. ఒకనాడు రోమశుడు అనే మహర్షి దేవేంద్రుని వద్దకు వచ్చి ఇంద్రుని అర్ధ సింహాసనంపై కూర్చున్న అర్జునుని చూసి "ఎవరితుడు ?" అని ఇంద్రుని అడిగాడు. దానికి దేవేంద్రుడు "మహర్షీ ! ఇతడు పూర్వజన్మలో నరుడు అనే మహర్షి. నా అంశతో కుంతీ గర్భాన జన్మించాడు. పరమేశ్వరుడు ఇతనిని అనుగ్రహించి పాశుపతాన్ని ఇచ్చాడు. నేను కూడా ఇతనికి దివ్యాస్త్రాలెన్నో ఇచ్చాను. ఇతను నివాత కవచులను రాక్షసులను సంహరించగలడు. కాని తమరు భూలోకమునకు పోయి అర్జునుడు నా వద్ద ఉన్నాడు అని ధ్మరాజుకు చెప్పండి. ధర్మజుని తీర్థయాత్రలు చేయమని నా తరపున చెప్పండి. తీర్థయాత్రల వలన అతడు పాపరహితుడు కాగలడు " అని రోమశునితో చెప్పాడు.

ధృతరాష్ట్రుని చింత

భూలోకంలో ధృతరాష్ట్రునికి అర్జునుడు దివ్యాస్త్రాలను సంపాదించిన విషయం వ్యాసుని వలన తెలిసి కలత చెందాడు. సంజయుని పిలిచి "సంజయా ! అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని సాయంతో ఖాండవ వనాన్ని దహించాడు. నాలుగు దిక్కులు జయించి ధర్మరాజుతో రాజసూయం చేయించాడు. పరమశివుని మెప్పించి పాశుపతం పొందాడు. అలాంటి అర్జునుడు ఉండగా పాండవులను జయించడం ఎలా? వార్ ధర్మవర్తనులు వారిని విజయలక్ష్మి వరిస్తుంది " అన్నాడు . సంజయుడు "సుయోధనుడు నిండు సభలో ద్రౌపదిని అవమానించే సమయంలో వారిని వారించకుండా ఇప్పుడు వగచి లాభం ఏమి? పాండవులు ఇప్పుడు కామ్యకవనంలో ఉన్నారు. శ్రీకృష్ణుని అనేక మంది రాజులను వెంట పెట్టుకుని కామ్యక వనానికి వెళ్ళి పాండవులను పరామర్శించాడు. సుయోధనుని

జయించి ధర్మరాజుకు పట్టాభిషేకం చేస్తానని అన్నాడట. మిగిలినవారు వారించి అర్జుననికి సారధ్యం వహించమని అన్నారట. శ్రీకృష్ణుని సాయంతో అరణ్య అజ్ఞాత వాసాలు పూర్తి అయ్యాక నీ కొడుకుతో యుద్ధం చేస్తారు. నీ కొడుకులు అర్జునిని దివ్యాస్త్రాలకు, భీముని గధాఘాతాలకు తట్టుకోగలరా? " అన్నాడు సంజయుడు. ధృతరాష్ట్రుడు "నేనేం చేసేది సంజయా ! నేను ముసలి వాడిని. నాకొడుకు నా మాట వినడు. వాడు ఒక దుర్బుద్ధి. వాడికి భీష్మ, ద్రోణుల మాటలు నచ్చవు. ఆ కర్ణుని, శకుని మాటలు నచ్చుతాయి. నేనేంచేదును " అని పరితపించాడు. ధరమరాజు కమ్యకవనంలో అర్జునిని కోసం ఎదురు చూస్తున్నాడు. భీముడు "అన్నయ్యా! నువ్వే కదా అర్జునిని తపసుకు పంపింది. మన బతుకులన్నీ అర్జునిని మీద ఆధారపై ఉన్నాయి. మీరు వెంటనే శ్రీకృష్ణుని పంపి అర్జునిని వెంటనే తీసుకు రమ్మని చెప్పంది. నేను అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని సాయంతో దుర్యోధనాదులను జయించి నిన్ను కౌరవ సామ్రాజ్యానికి పట్టాభిషిక్తుని చేస్తాము. రణరంగంలో నన్ను , అర్జునిని ఎదిరించే వారు లేరు" అన్నాడు. అందుకు ధర్మరాజు " భీమసేనా! ఆ విషయం నాకు తెలియును కాని యుద్ధానికి ఇది సమయం కాదు. పదమూడు సంవత్సరాల తరవాత నీవు, అర్జునుడు శత్రువులను జయించండి విజయులు కండి. నిండు సభలో కౌరవులతో చేసిన ఒప్పందానికి నేను విరుద్ధంగా ప్రవర్తించను" అన్నాడు ధర్మరాజు.

ద్వితీయాశ్వాశం

ఒకరోజు బృహదశ్వుడు అనే ముని పాండవుల వద్దకు వచ్చాడు. ధర్మరాజు ఆ మునికి అతిధిసత్కారాలు కావించి కౌరవుల వలన తాము పడుతున్న బాధలు అన్నీ వివరించి "మహాత్మా! రాజ్యాన్ని, నివాసాన్ని పోగొట్టుకుని మాలాగ అడవిలో కష్టాలుపడుతున్నవారు ఎవరైనా ఉన్నారా? ఉంటే చెప్పండి" అని అడిగాడు. అందుకు బృహదశ్వుడు "ధర్మరాజా! నీవు కష్టాలు పడుతూ అడవులలో ఉన్నా, నీ వెంట నీ అన్నదమ్ములు, నీ భార్యా, నీ హితం కోరే విప్రులు నీ వెంట ఉన్నారు. పూర్వం నలుడనే మహారాజు నీవలె జూదంలో సర్వం కోల్పోయి, పుష్కరునికి రాజ్యాన్ని అప్పగించి భార్యాసమేతుడై ఒంటరిగా అరణ్యాలకు వెళ్ళాడు", అని చెప్పాడు. అదివిని ధర్మరాజు "మహత్మా! నాకు నలుని కథ వివరించండి" అని అడిగాడు.

నలదమయంతులు

బృహదశుడు ధర్మరాజుకు ఇలా వివరించ సాగాడు. "నిషిధదేశాన్ని వీరసేనుడి కుమారుడైన నలుడు పరిపాలిస్తున్నాడు. తన పరాక్రమంతో ఎన్నో దేశాలను జయించి ప్రజారంజకంగా పరిపాలిస్తున్నాడు. అతనికి జూదం అంటే ఎక్కువ ప్రీతి. ఆ కాలంలో విదర్భ దేశాన్ని భీముడనే అనేరాజు పరిపాలిస్తున్నాడు. చాలా కాలం అతనికి సంతానం లేదు. అతనికి దమనుడు అనే ముని ఇచ్చిన వరము వలన దమయంతి అనే కూతురు, దముడు, దమనుడు, దాంతుడు అనే కుమారులు కలిగారు. దమయంతి సౌందర్యరాశి, గుణవంతురాలు. దమయంతి నలుని గుణగణాలను గురించి విన్నది. నలుడు దమయంతి గురించి, ఆమె సౌందర్యం గురించి విన్నాడు. ఇరువురి నడుమ ప్రేమ అంకురించింది.

నలదమయంతుల మధ్య హంస రాయబారం

హంస రాయబారాన్ని ఆలకిస్తున్న దమయంతి - రాజా రవివర్మ చిత్రం.

ఒకరోజు నలుడు ఉద్యానవనంలో ఉండగా హంసల గుంపు వచ్చి అక్కడ వాలింది. ఆ హంసలను చూసి ముచ్చట పడి నలుడు వాటిలో ఒకదానిని పట్టుకున్నాడు. మిగిలిన హంసలు తోటి హంసను విడిచి వెళ్ళలేక ఆకాశంలో తిరుగుతున్నాయి. నలునితో అతని చేతిలోని హంస మానవభాషలో ఇలా అన్నది. "ఓ మహారాజా! నీవు దమయంతిని ప్రేమిస్తున్నావు. నేను దమయంతి వద్దకు వెళ్ళి నీ గురించి, నీ అందచందాల గురించి గుణగణాల గురించి చెప్పి నీమీద అనురాగం కలిగేలా చేస్తాను" అని పలికింది. ఆ హంస పలుకులు విని నలుడు ఆనందపడి, దానిని విడిచిపెట్టాడు. ఇచ్చిన మాట ప్రకారం ఆ హంస విదర్భదేశానికి ఎగిరిపోయింది. అంతఃపురం ముందు విహరిస్తున్న హంసను చూసి దమయంతి ముచ్చట పడింది. చెలికత్తెల సాయంతో దమయంతి ఆ హంసను పట్టుకుంది. ఆ హంస దమయంతితో "దమయంతీ! నేను నీ హృదయేశ్వరుడైన నలుని వద్ద నుండి వచ్చాను. నలుడు సౌందర్యవంతుడు, సంపన్నుడు, సద్గుణ వంతుడు. నీవు సౌందర్యంలో, గుణంలో అతనికి తగినదానివి. అతనికి భార్యవైతేనే నీకు రాణింపు" అని పలికింది. దమయంతి "ఓ హంసా! నలుని గురించి నాకు ఎలా చెప్పావో అలాగే నులునికి నా గురించి చెప్పు" అన్నది. ఆ హంస అలాగే చేసింది. ఇలా ఇరువురికి ఒకరిపై ఒకరికి అనురాగం అధికమైంది.

దమయంతి స్వయంవరం

నల దమయంతుల ప్రణయ విషయం దమయంతి చెలికత్తెల ద్వారా తెలుసుకున్న భీమమహారాజు కుమార్తెకు స్వయంవరం ప్రకటించాడు. ఆహ్వానాన్నందుకున్న రాజులంతా స్వయంవరానికి విచ్చేశారు. నలుడు కూడా స్వయంవరానికి పోతున్నాడు. ఇంద్రునికి దమయంతి స్వయంవర విశేషం తెలిసి దిక్పాలకులతో స్వయంవరానికి బయలుదేరాడు. మార్గమధ్యంలో నలుని చూసిన ఇంద్రుడు నలునితో "నిషధ రాజా ! నీవు నాకు దూతగా పని చేయాలి" అన్నాడు. నలుడు "అలాగే చేస్తాను. ఇంతకీ మీరెవరు? నేను నీకేమి చేయాలి?" అని అడిగాడు. ఇంద్రుడు నలునితో "నేను ఇంద్రుడను. వీరు దిక్పాలకులు. నీవు పోయి దమయంతికి మా గురించి చెప్పి ఆమె మమ్ములను వరించేలా చేయాలి" అన్నాడు. నలుడు ఇంద్రునితో "అయ్యా! నీకిది ధర్మమా? నేను కూడా అదే పనిమీద పోతున్నాను కదా" అన్నాడు. ఇంద్రుడు నలునితో "నీవు మాకు మాటిచ్చావు కనుక, ఈ కార్యం చేయవలసిందే. ఇది దేవతాకార్యం, నీవు చేయగలవు. మాట తప్పడం ధర్మం కాదు. మా మహిమ చేత అంతఃపురానికి వెళ్ళడానికి నీకు ఎవరూ అడ్డు చెప్పరు" అన్నాడు. గత్యంతరం లేక, నలుడు దమయంతి అంతఃపురంలో ప్రవేశించాడు. నలుడు దమయంతిని మొదటి సారిగా చూసి, 'హంస చెప్పినదానికంటే

దమయంతి సౌందర్యవతి' అనుకున్నాడు. దమయంతి, ఆమె చెలికత్తెలు నలుడుని చూసి ఆశ్చర్యపోయారు. దమయంతి నలుని చూసి "మహాత్మా మీ రెవరు? ఎక్కడి నుండి వచ్చారు? ఈ అంతఃపురంలో ఎవరికీ కనపడకుండా ఎలా ప్రవేశించారు?" అని అడిగింది. నలుడు దమయంతితో "నా పేరు నలుడు. నేను దేవదూతగా వచ్చాను. దిక్పాలకులు, వారిలో ఒకరిని వరించమని నీకు చెప్పమని నన్ను పంపారు" అన్నాడు. నలుని మాటలకు ఆమె మనసు కష్టపడింది. "అయ్యా! నేను మానవకాంతను. నమస్కరించవలసిన దేవతలను వరించడం ధర్మమా? నాడు హంస చెప్పినది మొదలు, నిన్నే నా భర్తగా తలచుకుంటున్నాను. నా తండ్రి భీమరాజు మిమ్ము ఇక్కడికి రప్పించడానికే స్వయంవరం ప్రకటించాడు. మీరే నా భర్త, కనుక నన్ను స్వీకరించండి. లేకుంటే నా ప్రాణాలను తీసుకుంటాను కాని, ఇతరులను వరించను" అని దమయంతి ప్రార్థించింది. నలుడు దమయంతితో "దమయంతీ! దేవతలు ఐశ్వర్యవంతులు, జరామరణాలు లేని వారు, వారిని కాదని జరామరణాలకు ఆలవాలమైన నన్ను కోరడం న్యాయమా?" అని అన్నాడు. ఆ మాటలు విని దమయంతి దుఃఖించింది. ఆమె నలునితో "నేను ఒక ఉపాయం చెప్తాను. అందరి ముందు నేను దేవతలను ప్రార్థించి నిన్ను వివాహమాడతాను. అప్పుడు మీకు దేవతల మాట వినలేదన్న దోషం ఉండదు" అన్నది. ఆ మాటలు నలుడు ఇంద్రునికి చెప్పాడు. అది విని దిక్పాలకులు "దమయంతి మమ్మల్ని ఎలా వరించదో చూస్తాము" అని అందరూ నలుని రూపంలో స్వయంవరానికి వచ్చారు. స్వయంవరమండపంలో ఒకేసారి ఐదుగురు నలులు కనిపించారు. దమయంతి వరమాల పట్టుకుని వచ్చింది. మనస్సులో ధ్యానించి "దేవలారా! నలుని గుర్తుపట్టడంలో నాకు సహకరించండి. మీ నిజరూపాలతో ప్రత్యక్షం అవండి" అని ప్రార్థించింది. వారు దమయంతిని కరుణించి తమ నిజరూపాలతో ప్రత్యక్షం అయ్యారు. నలదమయంతులకు వైభవోపేతంగా వివాహం జరిగింది. ఇంద్రాది దేవతలు అనేక వరాలిచ్చి అనుగ్రహించారు.

నలదమయంతులపై కలిప్రభావం

దమయంతి స్వయంవరం చూసి దేవలోకం వెళుతుండగా, దేవతలకు కలి పురుషుడు కనిపించాడు. ఇంద్రుడు కలి పురుషుని చూసి "ఎక్కడికి పోతున్నావు?" అని అడిగాడు. "భూలోకంలో జరుగుతున్న దమయంతి స్వయంవరానికి పోతున్నాను" అన్నాడు. అ మాటలకు వారు నవ్వి "దమయంతి స్వయంవరం జరిగింది. ఆమె నలుని వివాహమాడింది" అన్నారు. కలికి కోపం వచ్చింది. నలుడిని రాజ్యభ్రష్టుని చేసి వారిరువురికి వియోగం కల్పించాలని అనుకున్నాడు. నలుడు ధర్మాత్ముడు, కలి ప్రవేశానికి చాలా కాలానికి గాని అవకాశం రాలేదు. ఒకరోజు నలుడు మూత్రవిసర్జన చేసి పాదప్రక్షాళన చేయకుండా సంధ్యావందనం చేశాడు. ఆ అశౌచాన్ని ఆధారం చేసుకుని కలి అతనిలో ప్రవేశించాడు. నలుని దాయాది అయిన పుష్కరుని వద్దకు వెళ్ళి నలునికి జూదవ్యసనం ఉందని అతనితో జూదమాడి అతని రాజ్యాన్ని గెలువవచ్చని నమ్మబలికాడు. బ్రాహ్మణ వేషంలో పుష్కరునితో నలుని వద్దకు వెళ్ళి జూదానికి ఆహ్వానించాడు. జూదానికి పిలిస్తే పోకపోవడం ధర్మం కాదని, నలుడు జూదమాడటానికి అంగీకరించాడు. జూదం మొదలైంది. నలుడు తనరాజ్యాన్ని, సందలను వరుసగా పోగొట్టుకుంటున్నాడు అయినా ఆడటం మానక, సమస్తం పోయే వరకు ఆడాడు. దమయంతి దుఃఖించి "ఓడేకొద్ది గెలవాలని పంతం పెరుగుతుంది. ఏమీ చెయ్యలేము" అని సరిపెట్టుకుంది. పుష్కరుడు గెలవటం, నలుడు ఓడటం తథ్యమని గ్రహించిన దమయంతి తన కుమార్తె ఇంద్రసేనను, కుమారుడు ఇంద్రసేనను సారథిని తోడిచ్చి విదర్భలో ఉన్న తండ్రి వద్దకు పంపింది. నలుడు తనరాజ్యాన్ని కోల్పోయి, నగరం వెలుపల మూడు రోజులు ఉన్నాడు. జూదంలో సర్వం పోగొట్టుకున్న నలుని చూడటానికి ఎవరూ రాలేదు. ఆకలికి తట్టుకోలేక పోయాడు. ఆకాశంలో ఎగురుతున్న పక్షులను పట్టడానికి తన పైవస్త్రాన్ని వాటి మీద విసిరాడు. ఆ పక్షులు ఆ వస్త్రంతో సహా ఎగిరిపోయాయి. నలుడు ఖేదపడి తన భార్య కొంగును పైవస్త్రంగా కప్పుకున్నాడు. ఆ దుస్థితికి తట్టుకోలేని నలుడు "దమయంతీ! ఇక్కడ నాలుగు మార్గాలు ఉన్నాయి. ఇది, నీపుట్టిల్లు విదర్భ దేశానికి పోయే దారి. ఇది, దక్షిణ దేశానికి పోయే మార్గం, ఇది కోసల దేశానికి పోయే మార్గం, ఇది ఉజ్జయినికి పోయే మార్గం.. వీటిలో మనకు అనుకూలమైన మార్గమేదో చెప్పు. నీవు అడవులలో కష్టాలు పడలేవు, నీ తండ్రి ఇంటికి వెళ్ళి సుఖంగా ఉండు" అని చెప్పాడు. "అవును నాథా, మనం విదర్భకు వెళ్ళి సుఖంగా ఉంటాము" అని చెప్పింది. నులుడు "దమయంతీ! మహారాజుగా విదర్భలో తిరిగిన వాడిని, రాజ్యభ్రష్టునిగా ఎలా రాగలను చెప్పు. అన్ని రోగాలకన్నా పెద్ద రోగం దుఃఖం అందుకు భార్యపక్కన ఉండటం పరమౌషధం. అందుకని నీవు పక్కన ఉంటే, ఎన్ని కష్టాలైనా సుఖాలుగానే ఉంటాయి" అన్నాడు నలుడు. దమయంతి "నిజమే అందుకనే నన్ను ఎప్పుడూ మీ వెంట ఉండటానికి అనుమతించండి" అన్నది. అందుకు నలుడు అంగీకరించాడు.

నలదమయంతుల వియోగం

ఒకరోజు అడవిలో నలుని తొడమీద తలపెట్టుకుని, దమయంతి నిద్రపోతూ ఉంది. అమెను చూసి నలుడు "ఈ సుకుమారి నాతో అడవులలో కష్టాలు పడుతోంది. నా వెంట ఉండటమే ఈమె కష్టాలకు కారణం. నేను లేకపోతే ఈమె పుట్టింటికి వెళ్ళి సుఖపడుతుంది" అని మనసులో అనుకుని, తాను ధరించిన చీరభాగాన్ని చింపి, పైన వేసుకుని ఆమెను వదలలేక వదలలేక విడిచి వెళ్ళాడు. నిద్రలేచిన దమయంతి భర్త లేకపోవడం చూసి దుఃఖించింది. భర్తను తలచుకుంటూ అడవిలో తిరుగుతున్న దమయంతిని ఒక కొండచిలువ పట్టుకుంది. భయంతో దమయంతి కేకలు వేసింది. ఆ కేకలు విని ఒక కిరాతుడు తన కత్తితో ఆ కొండచిలువను చంపి, దమయంతిని రక్షించాడు. ఆ కిరాతుడు దమయంతి గురించి తెలుసుకున్నాడు. ఆమె నిస్సహాయతను తెలుసుకుని, ఆమెను తాకబోవగా, దమయంతి అతనిని భస్మం చేసింది. భర్తను తలుచుకుంటూ అడవిలో దారీతెన్నూ లేకుండా ప్రయాణిస్తూ ఉండగా, ఆమెకు ఒక మునిపల్లె కనపడింది. అక్కడ ఆమె మునిశ్రేష్టులను చూసింది. మునులు దమయంతిని చూసి "అమ్మా! నీవు ఎవరు? ఒంటరిగా ఎందుకు తిరుగుతున్నావు?" అని అడిగారు. సమాధానంగా దమయంతి "మునిపుంగవులారా! నేను నలచక్రవర్తి భార్యను. నా పేరు దమయంతి. విధివశంతో

నా భర్త నన్ను విడిచి వెళ్ళాడు. నాకు వారి జాడ చెప్పగలరా? నేను భర్త లేనిదే జీవించ లేను" అని అడిగింది. మునులు "అమ్మా! నీకు త్వరలోనే భర్త సమాగమం జరుగుతుంది. చింత పడకుము" అని చెప్పి, వెళ్ళారు. దమయంతి పిచ్చిదానిలా భర్తను వెతుక్కుంటూ ఆ అడవిలో తిరుగుతూ ఉంది. ఇంతలో అటుగా పోతున్న బాటసారులు ఆమెను చూసి చూసారు. కొందరు ఆమెను పిచ్చిది అని ఎగతాళి చేసారు. కొందరు ఆమెకు మొక్కారు. వారిలో ఉన్న వ్యాపారి ఆమెను గురించి తెలుసుకుని "అమ్మా! నేను నలుని చూడలేదు, కానీ మేము ఛేది దేశానికి వెళుతున్నాము" అన్నాడు. దమయంతి వారితో "నేను కూడా మీ వెంట వస్తాను" అన్నది. ఆ వ్యాపారి ఆమెను తమ వెంట తీసుకు వెళ్ళాడు. వారు అడవిమార్గంలో రాత్రి వేళ నిద్రిస్తున్న సమయంలో ఒక ఏనుగుల గుంపు వారిలో చాలా మందిని తొక్కివేసింది. వారిలో చాలామంది మరణించడం చూసి, దమయంతి తన దురదృష్టానికి దుఃఖించింది. తనను చంపలేదని రోదిస్తున్న ఆమెను కొందరు బ్రాహ్మణులు ఓదార్చి ఆమెను తమ వెంట సుబాహు నగరానికి తీసుకు వెళ్ళారు. ఛేదిదేశ రాజధాని సుబాహుపురం చేరింది. ఒళ్ళంతా దుమ్ముతో వీధిలో వెళుతున్న దమయంతిని రాజమాత చూసి దాసీలను పంపి దమయంతిని అంతఃపురానికి పిలిపించింది. రాజమాత దమయంతితో "అమ్మా! నిన్ను చూస్తుంటే రాచకళ ఉట్టి పడుతుంది. నీవు ఎవరు?" అని అడిగింది. దమయంతి "అమ్మా! నా భర్త జూదంలో రాజ్యం పోగొట్టుకున్నాడు. నన్ను అడవిలో ఒంటరిగా విడిచి వెళ్ళాడు. అతనిని వెతుకుతూ తిరుగుతున్నాను" అని చెప్పింది. రాజమాత "అమ్మా! ఇకనుండి నువ్వు నా దగ్గర సైరంధ్రిగా ఉండు. నీకు ఏ లోటూ రాకుండా నేను చూస్తాను. నీ భర్తను వెతికిస్తాను" అని చెప్పింది. దమయంతి అందుకు అంగీకరించి "అలాగే ఉంటాను, కానీ నేను సైరంధ్రిగా ఎవరి ఎంగిలీ తినను, పరులకు కాళ్ళు పట్టను, పరపురుషులతో మాట్లాడను. కేవలం నా భర్తను వెతుకుతూ వెళ్ళే బ్రాహ్మణులతో మాత్రం మాట్లాడుతాను" అని చెప్పింది. రాజమాత అంగీకరించి తన కుమార్తె సునంద వద్దకు పంపింది. దమయంతి అక్కడే ఉండిపోయింది.

నలుడు వికృతరూపుడగుట

దమయంతిని వదిలివెళ్ళిన నలుడు అడవిలో ప్రయాణిస్తుండగా, అడవి అంతటా దావానలం వ్యాపించింది. ఆ మంటల మధ్యనుండి "రక్షించండి రక్షించండి" అన్న ఆర్తనాదం వినిపించింది. ఆ ఆర్తనాదం విని నలుడు అగ్నికీలల నడుమ ఉన్న నాగకుమారుని రక్షించాడు. ఆ పాము నలుని కాటు వేసింది. పాము కాటుకు నలుడు వికృత రూపుడయ్యాడు. అప్పుడు ఆ పాము తన నిజరూపంతో ప్రత్యక్షం అయి నలునితో "నలమహారాజా! నా పేరు కర్కోటకుడు. నేను నిన్ను కాటువేసానని భయపడకు. ఇక నిన్ను ఎవరూ గుర్తించరు. పాముకాటు నిన్ను ఏమీ చేయదు. నీ రాజ్యం నీకు ప్రాప్తిస్తుంది, నీ భార్య నీకు దక్కుతుంది, నీకు ఎప్పుడు నిజరూపం కావాలన్నా, నన్ను తలచుకుంటే నీ వద్దకు ఒక వస్త్రం ఎగురుతూ వస్తుంది. దానిని కప్పుకుంటే నీ పూర్వాకృతి వస్తుంది. నీకు మరొక విషయం చెప్తాను.. ఇక్కడికి దగ్గరలో ఇక్ష్వాకు వంశస్థుడైన రుతుపర్ణుని రాజ్యం ఉంది. నీవు అక్కడికి వెళ్ళు. బాహుకుడు అనే పేరుతో అతని వద్ద రథసారథిగా చేరు. నీవు అతనికి అశ్వహృదయం అనే విధ్యను ఇచ్చి అతనినుండి అక్షహృదయం అనేవిద్యను గ్రహించు", అని చెప్పి కర్కోటకుడు వెళ్ళాడు. నలుడు ఋతుపర్ణుని వద్ద సారథిగా చేరాడు. అలాగే వంటశాలలో చేరి రుచికరమైన వంటలు వండిపెట్టసాగాడు. నలునికి జీవలుడు సహాయకుడుగా ఉన్నాడు. ఎక్కడ ఉన్నా, నలుడు ఎప్పుడూ దమయంతిని తలచి దుఃఖిస్తూ ఉండేవాడు. ఒకరోజు నలుడు దమయంతిని తలచుకుని దుఃఖిస్తూండగా జీవలుడు విని ఈ వికృతరూపి ప్రియురాలు ఎంత వికృతరూపంతో ఉంటుందో అనుకుంటూ నలుని దగ్గరకు వచ్చి, విషయం ఏమిటని అడిగాడు. అందుకు నలుడు జీవలునితో "అయ్యా నాకు ఒక ప్రేయసి కూడానా. నాకు తెలిసిన ఒక సైనికుడు తన ప్రేయసిని గురించి దుఃఖిస్తుండగా చూసాను. అతనిని అనుకరిస్తూ ఏడుస్తున్నాను" అన్నాడు.

దమయంతి విదర్భ దేశానికి చేరుట

విదర్భదేశంలో ఉన్న భీమునికి నలుని విషయాలు తెలిసాయి. తన కూతురు, అల్లుడు ఏమయ్యారో అని పరితపించాడు. వారిని వెదకడానికి నలువైపులా బ్రాహ్మణులను పంపించాడు. ఎన్నో బహుమానాలు ప్రకటించాడు. ఛేదిదేశం చేరిన బ్రాహ్మణుడు, దమయంతి నుదుటన ఉన్న పుట్టుమచ్చని చూసి ఆమెను గుర్తించాడు. అతడు దమయంతితో "అమ్మా! నేను నీ తండ్రి వద్దనుండి వస్తున్నాను. అక్కడి వారంతా క్షేమం. నేను నీ సోదరుని మిత్రుడను" అనగానే దమయంతి వారిని తలచుకుని పెద్దగా రోదించింది. అది చూసిన రాజమాత ఆ బ్రాహ్మణుని చూసి "బ్రాహ్మణోత్తమా! ఈమె ఎవరి భార్య? ఎవరి కూతురు? ఇలా ఉండటానికి కారణం ఏమిటి?" అని అడిగింది. అందుకు అతడు "అమ్మా! ఈమె విదర్భరాజు కుమార్తె. నలచక్రవర్తి భార్య. ఈమె పేరు దమయంతి. అతడు విధివశాత్తు రాజ్యాన్ని పోగొట్టుకుని అడవుల పాలయ్యాడు. భీముని ఆజ్ఞపై ఈమెను వెతుకుతూ ఇక్కడికి వచ్చి ఈమెను గుర్తించాను" అన్నాడు. అది విని దయంతిని కౌగలించుకున్న రాజమాత "దమయంతీ! నీవు నాకు పుత్రికా సమానురాలివి. నేను, నీ తల్లి దశార్ణరాజు కుమార్తెలము. నీ తల్లి విదర్భరాజును వివాహమాడింది. నేను వీరబాహును వివాహమాడాను" అన్నది. అందుకు అందరూ ఆనందపడ్డారు. దమయంతి బ్రాహ్మణునితో పుట్టింటికి ప్రయాణం అయింది.

దమయంతికి ద్వితీయ స్వయంవరం ప్రకటించుట

రాజసౌధంలో ఉన్నా దమయంతి భర్తృవియోగంతో బాధపడుతూనే ఉంది. ఆమె తన తండ్రితో "నా భర్తను తక్షణం వెతికించండి. ఆయన లేకుండా నేను బ్రతకలేను" అన్నది. భీముడు వెంటనే బ్రాహ్మణులను పిలిచి నలుని వెతకమని చెప్పాడు. వారితో దమయంతి ఇలా చెప్పింది. "నా భర్త ఇప్పుడు రాజ్యభ్రష్టుడు కనుక, మారు వేషంలో ఉంటాడు. మీరు వెళ్ళిన రాజ్యసభలలో ఈ విధంగా ప్రకటించండి. "నీవు సత్యసంధుడవు కాని, నీ సతిని

వంచించావు. ఆమె సగం వస్త్రం ధరించి వెళ్ళావు. అలా చెయ్యడం ధర్మమా? నాపై కరుణ చూపు" అని చెప్పండి. ఈ మాటకు ఎవరైనా రోషపడి బదులిస్తే, నా వద్దకు వచ్చి చెప్పండి" అన్నది. అలా నలుని వెదకడానికి వెళ్ళినవారంతా నలుని జాడ తెలుపక పోయినా, వారిలో పర్ణాదుడు అనే విప్రుడు దమయంతితో "అమ్మా! నేను ఋతుపర్ణుని రాజ్యంలో నీవు చెప్పినట్లే చెప్పాను. అక్కడ ఒక కురూపి వంటవాడు, సారథి అయిన బాహుకుడు అనేవాడు నన్ను రహస్యంగా కలుసుకుని, 'అయ్యా! భర్త కష్టాలలో ఉన్నా సహించి, ఆదరించే భార్య ఇహలోకంలోనూ పరలోకంలోనూ సుఖపడుతుంది' అన్నాడు" అని దమయంతితో చెప్పాడు. దమయంతి ఆలోచించగా అతడు నలుడు కాకపోతే అలా ఎందుకు బదులిస్తాడు అనుకుంది. తన అనుమానం దృఢపరచుకోవడానికి తల్లి అనుమతితో సుదేవుడనే బ్రాహ్మణుని పిలిపించింది. "సుదేవా నీవు ఋతుపర్ణుని రాజుతో, "రాజా! భీముడు తన అల్లుని కొరకు వెతికించినా ఫలితం లేదు కనుక ద్వితీయ స్వయంవరం ప్రకటించాడు. భూమండలం లోని రాజులంతా వస్తున్నారు. మరునాడే స్వయంవరం కనుక వెంటనే బయలుదేరు" అని చెప్పు" అని చెప్పి పంపింది. సుదేవుడు ఋతుపర్ణునితో దమయంతి చెప్పమన్నట్లే చెప్పాడు.

నలుడు స్వయంవరానికి బయలుదేరుట

దమయంతి బ్రాహ్మణుని ద్వారా పంపిన సందేశం విని ఋతుపర్ణుడు స్వయంవరానికి వెళ్ళాలని అనుకున్నాడు. ఒకరోజులో విదర్భను చేరటం ఎలా? అనుకుని సారథి అయిన బాహుకుని పిలిచి "బాహుకా! దమయంతికి ద్వితీయ స్వయంవరం ప్రకటించారు. నాకు చూడాలని ఉంది. ఒక్కరోజులో మనం విదర్భకు వెళ్ళాలి. నీ అశ్వసామర్ధ్యం ప్రకటించు" అన్నాడు. సరే అని చెప్పినా బాహుకుడు మనస్సు కలతకు గురైంది. "నేను అడవిలో నిర్దాక్షిణ్యంగా వదిలి రాబట్టి కదా, దమయంతి రెండవ స్వయంవరం ప్రకటించింది. అవివేకులైన పురుషులు తాము ఏమి చేసినా భార్య ప్రేమిస్తుందని అనుకుంటారు, కాని అది నిజంకాదు. నా మీద కలిగిన కోపంతో దమయంతి ఇలా చేసింది. అని దుఃఖించాడు. "అయినా దమయంతి పతివ్రత. ఇద్దరు పిల్లల తల్లి. ఈ విధంగా రెండవ పెళ్ళి చేసుకుంటుందా? ఏమో? ఆ వింత చూస్తాను" అని మనసులో అనుకున్నాడు. వెంటనే రథానికి గుర్రాలను కట్టి విదర్భకు ఋతుపర్ణుని తీసుకుని ప్రయాణం అయ్యాడు. ఋతుపర్ణునికి రథం పోయే వేగం చూస్తుంటే అది సూర్యుని రథంలా, బాహుకుడు అనూరుడిలా అనిపించింది. పక్కనే ఉన్న వార్ష్ణేయుడికి అదే సందేహం కలిగింది. "భూలోకంలో నలునికి మాత్రమే ఇలాంటి నైపుణ్యం ఉంది, కాని ఈ కురూపి నలుడెలా ఔతాడు" అని మనసులో అనుకున్నాడు. ఇంతలో ఋతుపర్ణుని ఉత్తరీయం జారి, క్రిందపడింది "బాహుకా రథం ఆపు, వార్ష్ణేయుడు దిగి ఉత్తరీయం తీసుకు వస్తాడు" అన్నాడు. బాహుకుడు "మహారాజా! మనం ఆమడ దూరం వచ్చేసాం. అంతదూరం నడుచుకుంటూ ఎలా తీసుకు రాగలడు?" అన్నాడు. అతని రథ సారధ్యానికి ఋతుపర్ణుడు ఆశ్చర్యచకితుడయ్యాడు. తన పరిజ్ఞానాన్ని బాహుకునికి చూపించాలన్న ఆసక్తి కలిగింది. అంతలో రథం ఒక పెద్ద వృక్షాన్ని దాటింది. ఋతుపర్ణుడు బాహుకునితో "బాహుకా ఆ వృక్షంలో ఎన్ని కాయలు, ఎన్ని పూలు, ఎన్ని ఆకులు ఉన్నాయో నేను చెప్పగలను " అని అన్నాడు. బాహుకుడు "చెప్పండి మహారాజా" అని అడిగాడు. ఋతుపర్ణుడు చెప్పాడు లెక్కించి చూస్తే కాని నమ్మను అని రథం ఆపి ఆ చెట్టుని పడగొత్తించి లెక్కించాడు. ఋతుపర్ణుడు చిప్పిన లెక్కకు ఖచ్చితంగా సరిపోయింది. బాహుకుడు ఆశ్చర్యపడి ఆ విద్యను తనకు ఉపదేశించమని అడిగాడు. ఋతుపర్ణుడు "బాహుకా ఇది అక్షవిద్య అనే సంఖ్యాశాస్త్రం" అన్నాడు. అప్పుడు బాహుకుడు "మహారాజా! ఇందుకు ప్రతిగా నేను నీకు అశ్వహృదయం అనే విద్యను నేర్పుతాను" అన్నాడు. ఋతుపర్ణుడు "ఇప్పుడు కాదు, తరవాత అడిగి నేర్చుకుంటాను" అన్నాడు. అక్షహృదయ విద్య మహిమవలన నలునిలో నుండి కలి వెలుపలికి వచ్చాడు. తనను క్షమించమని నలుని వేడుకున్నాడు. నలుడు ఆగ్రహించి శపించబోయాడు. కలి నలునితో "నలమహారాజా! నిన్ను ఆవహించి నీలో ఉన్న సమయంలో నిన్ను కర్కోటకడు కాటువేయడం వలన అనుక్షణం కాలి పోయాను. ఇంతకంటే శాపం ఏముంది, నన్ను క్షమించి విడిచిపెట్టు" అని వేడుకున్నాడు.

నలుని రథం విపరీతమైన ఘోషతో విదర్భలో ప్రవేశించింది. ఆ ఘోష విని, దమయంతి అది నలుని రథం అని గుర్తుపట్టింది. కాని రథంలో ఋతుపర్ణుని చూసి నిరాశ చెందింది. భీముడు ఎంతో ఆనందంతో ఋతుపర్ణుని ఆహ్వానించి విడిది చూపాడు. ఋతుపర్ణునికి విదర్భలో స్వయంవరం జరుగుతున్న సందడి కనిపించలేదు. బాహుకుడు రథాన్ని అశ్వశాలలో నిలిపి, సేదతీరాడు.

నలదమయంతుల కలయిక

దమయంతి తన దాసితో "వచ్చింది ఋతుపర్ణ మహారాజా అతని సారధి వార్ష్ణేయుడు. వారు నాకు తెలుసు, కాని వారి వెంట ఉన్న కురూపి ఎవరు? అతనిని చూసి నా మనస పరవశించి పోతుంది. అతని వివరాలు తెలుసుకుని రా" అని పంపింది. దాసి నలుని వద్దకు వచ్చి "అయ్యా! రాకుమారి మీ యోగ క్షేమాలు కనుక్కుని రమ్మంది" అని చెప్పింది. నలుడు "మీ రాకుమారి స్వయంవరం ప్రకటించింది కదా, దానికి నేను మా మహారాజును ఒక్కరోజులో నూరు ఆమడల దూరం ప్రయాణించి తీసుకు వచ్చాను అని చెప్పు "అన్నాడు. "మీతో వచ్చిన మూడవ వ్యక్తి ఎవరు?" అని దాసి అడిగింది. నలుడు "అతడు వార్ష్ణేయుడు. ఇంతకు ముందు నలుని సారధి" అన్నాడు. దాసి "అతనికి నలుని జాడ తెలుసు కదా?" అని అడిగింది. నలుడు దాసితో "తనరాజ్యాన్ని పోగొట్టుకునేముందు నలుడు తన పిల్లలనిచ్చి వృష్ణేయుని విదర్భకు పంపాడు. ఆ తరవాత వార్ష్ణేయుడు ఋతుపర్ణుని వద్ద సారధిగా చేరాడు. నలుని గురించి నలునికి తెలియాలి, లేదా అతని భార్యకి తెలియాలి, వేరొకరికి తెలిసే అవకాశం లేదు" అన్నాడు బాహుకుడు. దాసి "అయ్యా! నలుడు తనను ప్రాణపదంగా చూసుకునే భార్యను నిర్దాక్షిణ్యంగా అడవిలో విడిచి వెళ్ళాడు. దమయంతి నలుడు విడిచి వెళ్ళిన సగం చీర ధరించి కాలం గడుపుతోంది. ఆమెను ఇలా విడిచి వెళ్ళడం ధర్మమా?" అని అడిగింది. నలుని కంట నీరు పెల్లుబికింది. అది దాసికి తెలియకూడదని మొహం తిప్పుకున్నాడు. దమయంతికి దాసి జరిగినదంతా వివరించింది. దమయంతి దాసితో "సందేహం లేదు, అతడు నలుడే. అయినా ఈ వికృత రూపం

ఏమిటి? అతను వంటవాడు అని చెప్పారు కనుక, వంట ఎలా చేస్తాడో పరీక్షించు" అని పంపింది. దాసి వెళ్ళి నలుని నిశితంగా పరిశీలించి "అమ్మా! అతను సామాన్యుడు కాదు. అతడు ఏ పని అయినా సునాయాసంగా చేస్తున్నాడు. అతడు గడ్డిని విదిలిస్తే మంటలు వస్తున్నాయి. వంట పూర్తయే వరకు అలా మండుతున్నాయి. వంటలు అద్భుతంగా ఉన్నాయి" అని దమయంతికి చెప్పింది. దమయంతి నలుడు వండిన వంటలు తెప్పించి రుచి చూసి "సందేహం లేదు, ఇవి నలుని వంటలే" అనిగ్రహించి, దాసితో తన పిల్లలను నలుని వద్దకు పంపింది. నలుడు వారిని చూసి చలించి ఎత్తుకుని ముద్దాడాడు. దాసితో "అమ్మా! ఏమీ అనుకోవద్దు, వీరిని చూస్తే నా బిడ్డలు గుర్తుకు వచ్చారు అందుకే అలా చేసాను. ఇక నువ్వు నా వద్దకు రావద్దు. ఎవరైనా చూస్తే ఏదైనా అనుకుంటారు. అయినా మేము విదేశాలనుండి వచ్చిన అతిధులం మాతో నీకేం పని?" అన్నాడు. ఇది విని దమయంతి సంతోషపడి తన తల్లి వద్దకు వెళ్ళి "ఋతుపర్ణుని సారధిగా వచ్చిన కురూపి బాహుకుడే నలుడు. అమ్మా అతను ఇక్కడకు వస్తాడా, నేను అక్కడకు వెళ్ళాలా నువ్వే నిర్ణయించు" అని అడిగింది. భీమరాజు అనుమతితో ఆమె బాహుకుడిని దమయంతి వద్దకు రప్పించింది. దమయంతి నలుని చూసి, "అయ్యా నిస్సహాయంగా ఉన్న నన్ను నా భర్త నలమహారాజు నట్టడవిలో నిర్ధాక్షిణ్యంగా వదిలి వెళ్ళాడు. అలా సంతానవతినైన నన్ను విడిచి పెట్టడం ధర్మమా? అలా చేయడానికి నేనేమి అపకారం చేసాను? అగ్నిసాక్షిగా విడువను అని నాకు ప్రమాణం చేసిన భర్త అలా చేయవచ్చా?" అని దుఃఖించింది. నలుడు "సాధ్వీ! ఆ సమయంలో నన్ను కలి ఆవహించి ఉన్నాడు. అందువలన నేను అలా చేసాను. జూదంలో సర్వం పోగొట్టుకుని బాధలు పడుతున్న నేను, నాతో పాటు బాధలు పడుతున్న నీ బాధను సహించలేక, నిన్ను విడిచి వెళ్ళాను. అలా చేస్తే నువ్వైనా నీ తండ్రి ఇంటికి వెళ్ళి సుఖంగా ఉంటావని అలా చేసాను. నీపై అనురాగంతో మిమ్మల్ని చూడటానికే నేను ఇక్కడకు వచ్చాను. మరొక భర్త కోసం స్వయంవరం ప్రకటించడం కులస్త్రీలకు తగునా? అలా ఎందుకు చేసావు? అందుకే కదా ఋతుపర్ణుడు వచ్చాడు. ఇది ధర్మమా?" అని దమయంతిని అడిగాడు. దమయంతి "నాధా నేను మీకోసం గాలిస్తూ పంపిన విప్రులలో అయోధ్యకు వెళ్ళిన విప్రుడు మిమ్ములను గుర్తించాడు. మమ్మలిని రప్పించుటకే ఇలా చేసాను. మీరు కాక, ఇంకెవరు నూరు యోజనములు దూరం ఒక్క రోజులో ప్రయాణించగలరు? నాలో ఎటువంటి పాపపు తలపు లేదు అని మీ పాదములు అంటి నమస్కరించి ప్రమాణం చేస్తున్నాను" అని దమయంతి నలుని పాదాలకు నమస్కరించింది. వెంటనే ఆకాశం నుండి వాయుదేవుడు "నలచక్రవర్తీ! ఈమె పవిత్రురాలు, పతివ్రత. నేను, సూర్యుడు, చంద్రుడు ఈమె సౌశీల్యం కాపాడుతున్నాము" అని పలికాడు. నలుడు కర్కోటకుని స్మరించాడు వెంటనే ఒక వస్త్రం వచ్చింది. అది ధరించగానే నలునికి ఇంద్రతేజస్సుతో సమానమైన మనోహరమైన పూర్వరూపం వచ్చింది. దమయంతిని పరిగ్రహించాడు.

నలదమయంతులు రాజ్యాన్ని పొందుట

నలుడు విదర్భలో ఒక మాసం ఉండి, తన రాజధానికి వెళ్ళి పుష్కరుని కలిసాడు. నలుడు పుష్కరునితో "పుష్కరా! జూదమాడటం నీకు ప్రియం కదా. నేను నా భార్య దమయంతిని ఫణంగా పెడతాను, నీవు నీ సర్వస్వం పెట్టి నాతో ఆడతావా? లేదా నాతో యుద్ధం చెయ్యి, ఎవరు గెలిస్తే వారిదే రాజ్యం. నీకేది ఇష్టమో నిర్ణయించుకో" అన్నాడు. పుష్కరుడు జూదప్రియుడు పైగా ఒకసారి జూదమాడి గెలిచాడు కనుక అతడు నలునితో "నేను జూదమే ఆడతాను" అన్నాడు. నలుడు పుష్కరునితో జూదమాడి రాజ్యాన్ని గెలుచుకున్నాడు. పుష్కరునితో "పుష్కరా, నేను ఇదివరకు నీతో జూదమాడినపుడు నన్ను కలి ఆవహించి ఉన్నాడు. కనుక ఓడి పోయాను, నీ బలం వలన కాదు. నీవు నా పినతండ్రి కుమారుడివి కనుక, నిన్ను ఏమి చేయను వెళ్ళు" అని చెప్పి పంపాడు.

ధర్మరాజు వద్దకు నారదుని రాక

మహాముని బృహదశ్వుడు నలచరిత్రను ధర్మరాజుకు తెలిపి "ధర్మరాజా! జూదంలో కోల్పోయానని బాధపడకు. నీవు దైవ సహాయంతో, నీ స్వప్రయత్నంతో విజయం సాధిస్తావు" అని ధైర్యవచనాలు పలికి తన వద్ద ఉన్న అక్షవిధ్యను ధర్మరాజుకు చెప్పి వెళ్ళి పోయాడు. ధర్మరాజు అర్జుని కోసం నిరీక్షిస్తున్న సమయంలో అతని వద్దకు నారద మహర్షి వచ్చాడు. ధర్మరాజు నారదునికి అతిధి మర్యాద చేసాడు. ఆ యనను చూసి ధర్మరాజు " మునీంద్రా నాకు ఒక ధర్మసందేహం ఉంది. తీర్చగలరా?" అని అడిగాడు. నారదుడు నవ్వి అలాగే అడగమన్నాడు. ధర్మరాజు " ఈ భూమిలో తీర్ధములు సేవించిన ధన్యులకు ఎలాంటి ఫలితం కలుగుతాయి " అని నారదుని అడిగాడు. నారదుడు ధర్మరాజా చెబుతాను విను " పూర్వం భీష్ముడు గంగాతీరంలో వేదాధ్యనం చేస్తూ చాలా మంచి పనులు చేసూ ఉండే వాడు. భీష్ముని వద్దకు ఒక సారి పులస్త్యుడు అనే ముని వచ్చాడు. అతనికి అతిధి మర్యాదలు చేసిన పిమ్మట భీష్ముడు పులస్త్యుని చూసి నీవు నన్ను అడిగినట్లే అడిగాడు. ఆ మహర్షి భీష్మునితో చెప్పిన విషయాలు నీకు చెప్తాను " అని ధర్మరాజుతో అన్నాడు.

తీర్ధ మహిమ

ఇంద్రియాలను త్రికరణ శుద్ధిగా పెట్టున్న వారు, దృఢమైన మనసు కలిగిన వారు, అహంకారం లేని వారు, ఇతరుల నుండి ఏమీ ఆశించని వారు మితభోజనం చేసే వారు, ఎల్లప్పుడూ సత్యం పలికే వారు, శాంత స్వభావం కలిగిన వారు తీర్ధయాత్రలు చేసిన వారు ఎన్నో యజ్ఞాలు చేసిన ఫలితం వస్తుంది. మలిన మనస్కులు, పాపాత్ములు ఎన్ని తీర్ధాలు చేసినా ఫలితం శూన్యం. దాన ధర్మాలు చేయని వారు తాము చేసిన అపరాధం వలన దరిద్రులు ఔతారు. అలాంటి వారు దరిద్రులు యజ్ఞములు చేయ లేరు. కనుక పుణ్యతీర్ధములు చేసి పుణ్యం పొందవచ్చు. సాధారణంగా బ్రహ్మదేవుడు తీర్ధాలలో విహరిస్తుంటాడు. అందులో పుష్కరతీర్ధం ప్రశిద్ధమైంది. దానిలో స్నానమాచరించిన పది అశ్వమేధ యాగాలు చేసిన ఫలితం వస్తుంది. ఆ పుష్కరంలో పది సంవత్సరాలు నివసించిన బ్రహ్మలోక ప్రాప్తి కలుగుతుంది. జంబూ మార్గంలోని అగస్త్యవటం అనే తీర్ధంలో స్నానం చేస్తే అశ్వమేధం చేసిన ఫలితం వస్తుంది. కణ్వాశ్రమం, ధర్యారణ్యం, యయాతి పతనం అనే పుణ్యక్షేత్రం దర్శించిన వారికి అన్ని పాపాలు పోతాయి. ఇంకా మహాకాళం, కోటి తీర్ధం, భద్రపటంలో

శివుని పూజించినా నర్మదా నదీ స్నానం, దక్షిణ నదీ స్నానం, జర్మణ్వతీ నదీ స్నానం ఎంతో పుణ్యాన్నిస్తుంది. వశిష్టాశ్రమంలో ఒకరోజు నివాసం, పింగం అనే పుణ్యతీర్ధ సేవనం, ప్రభాస తీర్ధ స్నానం, వరదాన తీర్ధ స్నానం, సరస్వతీ నదీ సంగమ స్నానం పుణ్యఫలాన్నిస్తుంది. ద్వారావతీ పురం లోని పిండారక తీర్ధంలో శివుని పూజించినా, సాగరసింధు సంగమంలో స్నానమాచరించినా, శంకు కర్ణేశ్వరంలో శివిని పూజించినా, వసుధారా, వసు సరంలో తీర్ధమాడినా, సింధూత్తమంలో స్నానం చేసినా, బ్రహ్మతుంగతీర్ధం సేవించినా, శక్రకుమారీ యాత్ర చేసినా, శ్రీకుండంలో బ్రహ్మదేవుని సందర్శించినా, బడబ తీర్ధంలో అగ్ని దేవుని సేవించినా ఎన్నో గోదానాలు భూదానాలు చేసిన ఫలితం వస్తుంది. శివుడు నివసించే దేవికాక్షేత్రాన్ని, కామ క్షేత్రాన్ని, రుద్రతీర్ధాన్ని, బ్రహ్మవాలుకాన్ని, దీర్గసత్రాన్ని సేవించిన వారికి అష్టకామ్యసిద్ధి కలుగుతుంది. వినశనంలో మాయమైన సరస్వతీ నది నాగోద్భేద, శివోద్భేద, చమసోద్భేద లలో స్నానం చేసిన నాగలోక ప్రాప్తి కలుగుతుంది. శశియాన తీర్ధం స్నానం సహస్ర గోదాన ఫలం వస్తుంది. రుద్రకోటిలో శివుని అర్చించిన కైలాస ప్రాప్తి లభిస్తుంది. ధర్మజా కురుక్షేత్రం, నైమిశ తీర్ధం, పుష్కర తీర్ధం అనేవి మూడూ పవిత్రక్షేత్రాలు. కురుక్షేత్రం సరస్వతీ నదికి దక్షిణంలో దృషద్వతీ నదికి ఉత్తరంలో ఉన్నది. ఆ కురుక్షేత్రంలో శమంతక పంచకం నడుమ రామహ్రదం అనే సరస్సు మధ్య పితామహుడు బ్రహ్మదేవుని ఉత్తరవేది అనే క్షేత్రం దర్శించిన వారికి సర్వపాపక్షయం కలుగుతుంది. విష్ణు స్థానంలో విష్ణు మూర్తిని పూజించినా, పారిప్లవ తీర్ధంలో, శాలుకినీ తీర్ధంలో, సర్పతీర్ధంలో, వరాహతీర్ధంలో, అశ్వినీ తీర్ధంలో, జయంతిలో ఉండే సోమతీర్ధంలో, కృతశౌచ తీర్ధంలో స్నానమాచరించిన ఎంతో పుణ్యప్రాప్తి కలుగుతుంది. అగ్నివట క్షేత్రంలో, ముంజవట క్షేత్రంలో శివారాధన చేసినా యక్షిణీ తీర్ధంలో స్నానం చేసినా కామ్యసిద్ధి కలుగుతుంది. "ధర్మజా! జమదగ్ని కుమారుడైన పరశురాముడు, తన గొడ్డలితో రాజులందరిని వధించినప్పుడు వారి రక్తం ఐదు పాయలుగా పారింది. వాటిని శమంతక పంచకం అంటారు. అందులో పరశురాముడు తన తండ్రికి తర్పణం విడిచాడు. అప్పుడు పితృదేవతలు సాక్షాత్కరించి వరాలు కోరుకొమ్మని అడిగారు. పరశురాముడు తనకు రాజులను సంహరించిన పాపం నశించాలి అని తనకు పుణ్యలోక ప్రాప్తి కలగాలని కోరుకున్నాడు. ఈ శమంతక పంచకం పవిత్రత సంతరించుకోవాలి అని కోరాడు. అప్పటి నుండి శమంతక పంచకం పుణ్యతీర్ధాలుగా భాసిల్లుతున్నాయి. వాటిలో స్నానం చేస్తే అశ్వమేధ యాగం చేసిన ఫలితం కలుగుతుంది. కాయసోధనం, లోకోద్ధారం, శ్రీతీర్ధం, కపిలతీర్ధం, సూర్యతీర్ధం, గోభనం, శంఖినీ తీర్ధం, యక్షేంద్రతీర్ధం, సరస్వతీ నది, మాతృతీర్ధం, బ్రహ్మావర్తం, శరవణం, శ్వావిల్లోమాపహం, మానుషతీర్ధం, ఆపగనదీ తీర్ధం, సప్తఋషికుండం, కేదారం, కపిల కేదారం, సరకం, ఇలాస్పదం, కిందానం, కింజప్యం అనే తీర్ధాలలో స్నానం చేస్తే అనంతమైన పుణ్యాలు కలుగుతాయి . నారద నిర్మిత అంబాజన్మం అనే తీర్ధంలో చనిపోతే పుణ్యలోకాలకు పోతారు.పుండరీకం అనే తీర్ధంలో ఉన్న వైతరణిలో స్నానమాడినా, ఫలకీవనం, మిశ్రకం, వ్యాసవనం, మనోజవం, మధువటి, కౌశికీనది, దృషద్వతీ నదీ సంగమంలో సమస్త పాపాలు నశిస్తాయి. కిందత్త తీర్ధంలో తిలోదానం చేస్తే పితృ ఋణం తీరితుంది. అహస్సు, సుదినం, అనే తీర్ధాలలో స్నామాచరిస్తే సూర్యలోక ప్రాప్తి కలుగుతుంది. మృగధూమం అనే క్షేత్రంలో గంగా స్నానమాచరించి శివుని ఆరాధించిన అశ్వమేధ ఫలం కలుగుతుంది. వామన తీర్ధంలో స్నానం చేస్తే విష్ణు లోకానికి పోతారు. పావన తీర్ధంలో స్నానమాచరించిన వంశం పవిత్రమౌతుంది. శ్రీకుంజంలో తీర్ధాన్ని దర్శిస్తే బ్రహ్మలోకం సిద్ధిస్తుంది. సప్తసారస్వతాలు అనే తీర్ధంలో స్నానంచేస్తే సమగ్ర సారస్వతప్రాప్తి కులుగుతుంది. ఔశనశం, కపాలమోచనం, విశ్వామిత్రం, కార్తికేయం అనే తీర్ధాలలో స్నానమాచరిస్తే పాప విముక్తులౌతారు. పృధూక తీర్ధంలో చనిపోతే పాపాల నుండి విముక్తులౌతారు.గంగా, సరస్వతీ సంగమంలో స్నానమాచరిస్తే బ్రహ్మ హత్యా పాతకం పోతుంది.శతం, సహస్రం అనే తీర్ధాలలో తపస్సు చేస్తే అంతులేని పుణ్యం వస్తుంది. రుద్రపత్ని అనే తీర్ధంలో స్నానం చేస్తే సర్వదుంఖ విముక్తి కలుగుతుంది. స్వస్తిపురం అనే తీర్ధం చుట్టూ ప్రదక్షిణ చేస్తే వేయి ఆవులను దానం చేసిన పుణ్యం కలుగుతుంది. ఏకరాత్రం అనే తీర్ధంలో ఉపవాసం చేస్తే స్వర్లోకం సిద్ధిస్తుంది. ఆదిత్యాశ్రమంలో సూర్యుని ఆరాధిస్తే సూర్యలోక ప్రాప్తి కలుగుతుంది. దధీచి తీర్ధంలో మూడు రాత్రులు నివసిస్తే ఇంద్రలోక ప్రాప్తి కలుగుతుంది. సూర్యగ్రహణ సమయంలో సన్నిహిత తీర్ధంలో స్నానం చేస్తే నూరు అశ్వమేధాలు చేసిన ఫలం పొందుతారు. ధర్మతీర్ధంలో స్నానం చేస్తే ధర్మాచరణ కలుగుతుంది. జ్ఞానపావనం, సౌగంధికం అనే తీర్ధాలలో స్నానం చేస్తే సర్వపాపాలు పోతాయి.సరస్వతీ హ్రదం నుండి వచ్చే జలంలో స్నానం చేస్తే అశ్వమేధయాగమ్ ఛళిణా ఫాళామ్ వ్ను_ంది. శాకంబరీ తీర్ధంలో ఒకరోజు శాకాహార తపస్సు చేస్తే పణ్యం లభిస్తుంది. ధూమావతీ, రధావర్తం అనే తీర్ధాలలో స్నానం చేస్తే దుంఖం నుండి విముక్తులౌతారు. అందరూ పుణ్య తీర్ధాలలో స్నానం చేయలేరు. నోములు నోచని వారు, చెడ్డవారు, ఉపవాసాలు చేయని వారు, శుచిత్వం లేని వారు తీర్ధయాత్రలు చేయలేరు. కనుక నీవు తీర్ధ యాత్రలకు వెళ్ళి రమ్ము. రోమశుడు అనే మహర్షి నీ దగ్గరకు వచ్చి నిన్ను తీర్ధయాత్రలు చెయ్యమని ఆదేశిస్తాడు. నీవు ధౌమ్యుని అనుమతితో తీర్ధయాత్రలు చేసి రా " అని చెప్పి నారదుడు వెళ్ళాడు.

రోమశుని రాక

నారదముని వెళ్ళిన తరవాత ధర్మరాజు ధౌమ్యునితో "అర్జునుడు దివ్యాస్త్రాలు సాధించటానికి వెళ్ళాడు. ఇంకా రాలేదు. అర్జునుడు లేని కామ్యకవనం శోభిండం లేదు. మేమంతా అర్జునిని రాక కొరకు నిరీక్షిస్తున్నాం " అన్నాడు. ధౌమ్యుడు "ధర్మజా నీకు మేలు జరుగుతుంది. అర్జునుడు విజయుడై తిరిగి వస్తాడు. నారదుడు చెప్పినట్లు మనం తీర్ధయాత్రలు చేద్దాం " అన్నాడు. ఇంతలో రోమశ మహర్షి వారి వద్దకు వచ్చాడు. ధర్మరాజుతో రోమర్శమహర్షి "ధర్మజా! నేను ఇంద్రలోకం వెళ్ళినపుడు అక్కడ దేవేంద్రుని పూజలందుకుంటున్న అర్జునిని చూసాను. పరమశివుడు, దేవతలు అర్జునినికి దివ్యాస్త్రాలు ఇచ్చారు. అర్జునిని విషయం నీకు చెప్పమని దేవేంద్రుడు నన్ను పంపాడు. అలాగే నిన్ను తీర్ధయాత్రలు చేయమని ఆదేశించాడు " అన్నాడు. ఆ మాటలకు ధర్మరాజు ఆనందపడి "మహర్షీ! అర్జునిని క్షేమవార్తకు దేవేంద్రుని తీర్ధయాత్రలు చెయ్యమని దేవేంద్రుడు ఆదేశించినందుకు ఆనందంగా ఉంది. నారద మహర్షి ఆదేశం అదే కనుక నేను ఇప్పుడు తీర్ధయాత్ర చేయాలనుకుంటున్నాను " అన్నాడు. ధర్మరాజు వెంటనే తీర్ధయాత్రకు బయలు దేరాడు. విప్రులందరూ వెంట వస్తామని అన్నారు. ధర్మరాజు అంగీకరించాడు. ఆ సమయంలో వ్యాసుడు అక్కడకు వచ్చాడు.వ్యాసుడు ధర్మరాజుతో " ధర్మజా !

మనో బుద్ది సౌచం, శ్రీర నియమాలు ఆచరిస్తూ సన్మార్గంలో తీర్ధాలు సేవించండి. నీ పూర్వులైన మహాభిషుడు, నాభాగుడు, భరతుడు, భగీరధుడు, ముచుకుందుడు, మాంధాత, సగరుడు, సార్వభౌముడు, అష్టకుడు, రోమపాదుడు మొదలైన చక్రవర్తులు తీర్ధయాత్రలు చేసి సుఖాలు పొందారు. వారి వలెనె నువ్వు తీర్ధయాత్రలు చేసి సుఖించు " అని ఆశీర్వదించాడు. ధర్మరాజు రోమశుని చూసి "మహర్షీ! లోకంలో అధర్మపరులకు, దుర్జనులకు అభివృద్ధి కలుగుతుంది. కాని ధర్మం ఆచరించే వారికి కష్టాలు ప్రాప్తిస్తున్నాయి ఎందుకు?" అని అడిగాడు. రోమశుడు "ధర్మరాజా! అధర్మపరులకు అభ్యుదయం ఎల్లకాలం ఉండదు. త్వరలో నశిస్తుంది. రాక్షసులు అధర్మవర్తనులై నాశనమైనారు. దేవతలు ధర్మాచరణులై వృద్ధి పొందుతున్నారు. కౌరవులు వారి అధర్మవర్తనం వలన అచిరకాలంలో నశిస్తారు. అధర్మవర్తనం వలన గర్వం పుడుతుంది గర్వం వలన అహంకారం పుడుతుంది అహంకారం క్రోధానికి మూలం క్రోధ వలన సిగ్గు విడుస్తుంది అలాంటి వారిని లక్ష్మి వదిలి వెడుతుంది. మీరు ధర్మపరులు మీకు జయం కలుగుతుంది " అన్నాడు. ఆ తరవాత ధర్మరాజు తీర్ధయాత్ర్కు బయలు దేరాడు. అన్నీ తీర్ధాలు సేవిస్తూ గయ చేరుకున్నాడు. అక్కడి నుండి అగస్త్యాశ్రమం చేరుకున్నాడు.

ఆగస్త్యమహాముని వృత్తాంతం

అగస్త్యాశ్రమం చేరిన తరవాత రోమశుడు అగస్త్యుని గురించి వివరించసాగాడు. "ధర్మజా పూర్వం వాతాపి ఇల్వలుడు అనే ఇద్దరు రాక్షసులు ఉండే వారు. వారిరువురు అన్నదమ్ములు. వారిలో పెద్దవాడైన ఇల్వలుడు ఒక బ్రాహ్మణుని పూజించి అయ్యా అన్ని కోరికలు తీర్చే మంత్రం ఉపదేశించమని అడిగాడు. రాక్షసులకు అలాంటి మత్రం ఉపదేశించటానికి వీలు పడదని అతడు చెప్పాడు. తరవాత వాతాపి తమ్ముడైన వాతాపిని మేకకా మార్చి ఆ మేకను చంపి వండి ఆ బ్రాహ్మణునికి వడ్డించాడు. బ్రాహ్మణుడు భుజించిన తరవాత ఇల్వలుడు "వాతాపి బయటకురా " అన్నాడు. వెంటనే వాతాపి బ్రాహ్మణుని పొట్ట చీల్చుకుని బయటకు వచ్చాడు. ఆ బ్రాహ్మణుడు మరణించాడు. ఇలా అన్నదమ్ములు అతిథులుగా పిలిచి బ్రాహ్మణులను చంపుతూ వచ్చారు. ఒక రోజు బ్రహ్మచర్య వ్రతంలో ఉన్న అగస్త్యుడు లేచిగురుటాకులను ఆధారం చేసుకుని వ్రేలాడుతున్న తన పితరులను చూసాడు. అగస్త్యుడు వారితో "అయ్యా! మీరెవరు? ఇలా ఎందుకు వ్రేలాడుతున్నారు " అని అడిగాడు. బదులుగా వారు "నయనా! మేము నీ పితరులము. నీవు వివాహం చేసుకొనకుండా సంతాన హీనుడవ్వావు. కనుక మేము ఉత్తమ గతులు లేక ఇలా అయ్యాము. కనుక నీవు వివాహం చేసుకుని సంతానం పొంది మాకు ఉత్తమగతులు ప్రసాదించు " అన్నారు. అగస్త్యుడు అలాగే అన్నాడు. ఆ సమయంలో విదర్భ రాజు సంతానం కోసం పరితపిస్తున్నాడు. అగస్త్యుడు తన తపోమహిమతో అతనికి ఒక కూతురిని అనుగ్రహించాడు. ఆమె యవ్వనవతి అయ్యింది. ఆమె పేరు లోపాముద్ర. లోపాముద్రకు వివాహ ప్రయత్నాలు చేస్తున్నాడని విని అగస్త్యుడు లోపాముద్రను తనకిమ్మని అడిగాడు. రాజు " ఈ నిరుపేద బ్రాహ్మణుడా నాకుమార్తె భర్త. ఇతడిని చేసుకుని నా కూతురు నారచీరెలు ధరించవలసినదేనా? " అని పరితపించాడు. లోపాముద్ర తనను అగస్త్యునికి ఇచ్చి వివాహం చేయమని తండ్రిని కోరింది. గత్యంరం లేక ఆమె తండ్రి అలాగే ఆమెను అగస్త్యునకిచ్చి వివాహం చేసాడు. ఆమె నారచీరెలు ధరించి భర్త వెంట వెళ్ళింది. ఒకరోజు అగస్త్యుడు కోరికతో భార్యను చేరాడు. లోపాముద్ర "నాధా! సంతానం కోసం భార్యను కోరడం సహజం. నన్ను సర్వాలంకార భూషితను చేసి నన్ను కోరండి " అన్నది. అగస్త్యుడు " నా వద్ధ ధనం, ఆభరణములు లేవు వాటి కొరకు తపశ్శక్తిని ధారపోయడం వ్యర్ధం " అనుకుని ధనం కొరకు అగస్త్య శతర్వురుడు అనే రాజు వద్దకు వెళ్ళాడు. శతర్వురుడు తనవద్ద ధనం లేదని చెప్పాడు. అగస్త్యుడు, శతర్వురుడు బృహదశ్వుని వద్దకు అనే రాజు వద్దకు వెళ్ళి ధనం అడిగాడు. ఆ రాజు కూడా తనకు ఆదాయ వ్యయాలు సమానంగా ఉన్నాయని కనుక ధనం లేదని చెప్పాడు. ఆ తరువాత ఆ ముగ్గురూ ధనం కొరకు త్రసదస్యుడి వద్దకు వెళ్ళారు. అతను కూడా ధనం లేదని చెప్పి "మునీద్రా! ఇల్వలుడు ధనవంతుడు. అతడిని అడిగితే మీ కోరిక తీరుతుంది " అన్నాడు. వెంటనే అందరూ ఇల్వలుడి దగ్గరకు వెళ్ళారు. అగస్త్య ఇల్వలుని ధనం అడిగాడు. ఇల్వలుడు మామూలుగా వాతాపిని వండి వడ్డించాడు. ముందు అగస్త్యి భుజించమని చెప్పాడు. ఈ విషయంగ్ర్హించిన రాజఋషులు "మునీంద్రా! ఇల్వవుడు తన తమ్ముని మేకగా మార్చి వండి మ్రాహ్మణులచే త్నిపించి అతనిని బయటకు రమ్మంటాడు. అతడు పొట్ట్ను చీల్చుకుని ఆబ్రాహ్మణుని చంపి బయటకు వస్తాడు. కనుక మీరు భుజించరాదు " అన్నారు అగస్త్యుడు చిరునవ్వు నవ్వి ఆ భోజనం తినేశాడు. అగస్త్యుడు పొట్టను తడుముకుని తేన్చాడు. అంతే వాతాపి జీర్ణం అయ్యాడు. ఇల్వలుడు "వాతాపీ బయటకు రా " అన్నాడు. అతను రాకపోవడంతో అతను జీర్ణం అయ్యాడని తెలుసుకుని భయపడి అగస్త్యునితో "అయ్యా మీరు కోరిన ధనం ఇస్తాను " అన్నాడు. ఆ ధనంతో అగస్త్య లోపాముద్ర కోరికను తీర్చాడు. అగస్త్యుడు లోపాముద్రతో "నీకు పది మందితో సమానమన నూరుగురు కొడుకులు కావాలా? లేక నూరుగురుతో సమానమైన ఒక్క కొడుకు కావాలా? లేక నూరుగురు కొడుకులతో సమానమైన వెయ్యి మంది కొడుకులు కావాలా లేక వెయ్యి మందికి సమానమైన ఒక్క కొడుకు కావాలా ? " అని అడిగాడు. అందుకు లోపాముద్ర "నాకు వేయి మందితో సమానమైన బలవంతుడూ, బుద్ధిమంతుడూ అయిన ఒక్క కుమారుని ప్రసాదంచండి " అని కోరింది. లోపాముద్ర గర్భందాల్చి తేజోవంతుడూ, గుణవంతుడూ అయిన దృఢస్యుడు అనే కొడుకును కన్నది. ఆ విధంగా అగస్త్యుడు తన పితృదేవతలకు ఉత్తమ గతులు కలిగించాడు.

తృతీయాశ్వాసం

ధర్మరాజు కోరికపై రోమశుడు అగస్త్య మహాముని కథను సవిస్తరంగా వివరించసాగారు. కృతయుగంలో వృత్తాసురుడు అనే రాక్షసుడు ఉండేవాడు. అతడు తన అనుచరుడైన కాలకేయులతో కలిసి దేవతలను పీడిస్తూ ఉండేవాడు. దేవతలు బ్రహ్మదేవిని దగ్గరికి వెళ్ళి వృత్తాసురుని చంపడానికి మార్గం చెప్పమన్నారు. బ్రహ్మదేవుడు "మీరు సరస్వతీ నదీతీరంలో తపస్సు చేసుకుంటున్న దధీచి మహర్షి దగ్గరికి వెళ్ళి ఆయన ఎముకలను దానంగా అడిగి తీసుకుని ఆ ఎముకలతో ఆయుధాన్ని చేయండి. ఆ ఆయుధంతో వృత్తాసురుని సంహరించండి" అని చెప్పాడు. దేవతలు దధీచిమహర్షి ఎముకలను దానంగా అడగగానే ఆ మహర్షి శరీరాన్ని విడిచి ఎముకలను దానంగా ఇచ్చాడు. వాటితో త్వష్టప్రజాపతి వజ్రాయుధం చేసి ఇంద్రునికి ఇచ్చాడు. ఇంద్రుడు వజ్రాయుధంతో వృత్తాసురుని

సంహరించాడు. వృత్తాసురుని అనుచరులైన కాలకేయులు సముద్రగర్భంలో దాగి రాత్రివేళలో బయటకు వచ్చి జనులను ఋషులను బాధిస్తుండేవాళ్ళు. ఇంద్రాది దేవతలు విష్ణుమూర్తికి మొరపెట్టుకున్నారు. విష్ణుమూర్తి దేవతలతో "కాలకేయులు మహా బలవంతులు. పైగా సముద్ర గర్భంలో ఉన్నారు కనుక సంహరించడం వీలు కాదు. సముద్రంలో నీరు ఇంకిపోతే సంహరించవచ్చు. కనుక మీరు అగస్త్యుని వద్దకు వెళ్ళి తరుణోపాయం అడగండి" అని చెప్పాడు. దేవతలు అగస్త్యుని వద్దకు వెళ్ళి " పూర్వం వింధ్య పర్వతం పెరిగి జగత్తుకు విపత్తుగా పరిణమించినప్పుడు తమరి వలన ఆ కీడు తొలగింది. అలాగే ఇప్పుడు కూడా మా కష్టాన్ని మీరే పోగొట్టాలి" అని అడిగారు.

వింధ్యపర్వతం పెరుగుట

అగస్త్యుని గురించి వింటున్న ధర్మరాజు రోమశుని చూసి " అయ్యా! వింధ్యపర్వతం పెరగటం ఏమిటి? వివరించండి" అని అడిగాడు. రోమశుడు ధర్మరాజుతో "ప్రతి రోజు సూర్యుడు మేరుపర్వతానికి ప్రదక్షిణం చేస్తుంటాడు. అది చూసి వింధ్య పర్వతానికి కోపం వచ్చింది. " సూర్యదేవా! నేను పర్వతాలకు రాజును, నువ్వు నాకు ప్రదక్షిణం చేయకుండా మేరు పర్వతానికి ప్రదక్షిణం ఎందుకు చేస్తావు? " అని అడిగాడు. సూర్యుడు "బ్రహ్మదేవుని ఆజ్ఞానుసారం ఇలా చేస్తున్నాను" అని పలికాడు. ఆ మాటకు వింధ్యపర్వతానికి ఆగ్రహం కలిగింది. అలా అలా పైపైకి ఎదుగుతూనే ఉన్నాడు. అలా సూర్యచంద్రుల మార్గాలను నిరోధించాడు. లోకాలు అంధకారంలో మునిగి పోయాయి. దేవతలంతా అగస్త్యుని వద్దకు వెళ్ళి మొరపెట్టుకున్నారు. అగస్త్యుడు తన భార్య లోపాముద్రతో వింధ్యపర్వతం వద్దకు వెళ్ళాడు. "వింధ్యపర్వతమా! నేను దక్షిణదిక్కుగా వెళుతున్నాము మాకు దారి ఇచ్చి తిరిగి వచ్చేవరకు అలాగే ఉండు" అన్నాడు. అలాగేనని అంగీకరించిన వింధ్య పర్వతం భూమికి సమానంగా దిగి వచ్చాడు. అప్పటి నుండి పెరగడం ఆపివేసాడు.

తరవాత రోమశుడు కథను పొడిగించాడు. అగస్త్యుడు దేవతల కోరికపై సముద్ర జలాలను త్రాగివేసాడు. దేవతలు కాలకేయుడు మొదలైన వారిని సంహరించారు. చావగా మిగిలిన వారు పాతాళానికి పారి పోయారు. దేవతలు "మహర్షీ! మీ దయ వలన మాకు రాక్షస బాధ తప్పింది. మరల సముద్రాలను జలంతో నింపండి" అని ప్రార్ధించారు. అగస్త్యుడు "దేవతలారా! అది నాకు సాధ్యం కాదు. సముద్రజలం నా పొట్టలో ఇంకి పోయాయి" అన్నాడు. అగస్త్యుడు సముద్ర జలాలను తిరిగి ఇవ్వలేనని చెప్పడంతో దేవతలంతా బ్రహ్మదేవుని వద్దకు వెళ్ళి మొరపెట్టుకున్నారు. బ్రహ్మదేవుడు "సముద్ర జలాలను రప్పించడం ఇప్పుడు సాధ్యం కాని పని. చాలా కాలం తరవాత భగీరధుడు ఈ సముద్రాన్ని జలంతో నింపగలడు, అని బ్రహ్మదేవుడు చెప్పాడు" అని రోమశుడు ధర్మరాజుతో చెప్పాడు.

భాగీరధుడు

రోమశుని మాటలు విని ధర్మరాజు "మహర్షీ! భగీరధుడు సముద్రాన్ని జలంతో ఎలా నింపాడు?" అని అడిగాడు. రోమశుడు ధర్మరాజుతో "ధర్మజా! పూర్వం ఇక్ష్వాకు వంశంలో సగరుడు అనే రాజు ఉన్నాడు. అతనికి వైదర్భి, శైబ్య అనే ఇద్దరు భార్యలు. అతనికి సంతానం లేదు. అందుకని సగరుడు కైలాసం వెళ్ళి ప్రసన్నం చేసుకున్నాడు. సగరుడు సంతాnaM కావాలని శివుని కోరాడు. శివుడు అలాగే వరమిచ్చాడు. సగరుని భార్యలు ఇద్దరు గర్భం ధరించారు. వైదర్భి గర్భాన ఒక అలబూఫలం (ఆనపకాయ) పుట్టింది. శైబ్య గర్భాన అసమంజసుడు అనే కొడుకు పుట్టాడు. అప్పుడు ఆకాశవాణి" రాజా ఆ కాయలోని విత్తనాలు నేతికుండలలో పెట్టి కాపాడితే నీకు అరవైవేల మంది కుమారులు జన్మిస్తారు" అని పలికింది. సగరునికి అరవై వేల మంది కుమారులు జన్మించారు. సగరుని కుమారులు లోక కంటకులుగా తయారయ్యారు. దేవతలను, ఋషులను బాధిస్తున్నారు. దేవతలు బ్రహ్మదేవుని వద్దకు వెళ్ళి మొరపెట్టుకున్నారు. బ్రహ్మదేవుడు దేవతలతో" వారి గర్వం ఎక్కువ కాలం ఉండదు. త్వరలోనే వారు చనిపోతారు" అని చెప్పాడు. సగరుడు అశ్వమేధయాగం చేయ సంకల్పించాడు. యాగాశ్వాన్ని రక్షించే బాధ్యతను కుమారులకు ఇచ్చాడు. యాగాశ్వం నీళ్ళు లేని సముద్రంలోకి వెళ్ళి మాయమైంది. సగరుడి కొడుకులు యాగాశ్వాన్ని వెదుకుతూ సముద్రాన్ని తవ్వారు. వారికి ఈశాన్యంలో కపిల మహాముని ఆశ్రమంలో యాగాశ్వం కనిపించింది. కపిలుడే తమ అశ్వాన్ని దొంగిలించాడని సగరకుమారులు అతడిని అవమానించారు. ఆ మహాముని కోపాగ్నితో సగరకుమారులను భస్మం చేసాడు.

నారదుని వలన ఆ విషయం సగరునికి తెలిసింది. సగరుడు దుఃఖించాడు. ఆ సమయానికి అసమంజసునికి అంశుమంతుడు అనే కుమారుడు జన్మించాడు. సగరుడు అంశుమంతుని చూసి "నాయనా! నా కుమారులు చనిపోయినందుకు నేను బాధపడను కానీ అశ్వమేధయాగం సగంలో ఆగిపోయింది దానిని నీవు పూర్తి చెయ్యి" అని కోరాడు. అలాగే అని అంశుమంతుడు కపిలమహామునిని చూసి నమస్కరించి తను వచ్చిన పని చెప్పాడు. కపిల మహర్షి అంశుమంతునికి యాగాశ్వాన్ని అప్పగించాడు. కపిల మహాముని" అంశుమంతా! ఈ యాగాశ్వంతో నీ తాత సగరుడు అశ్వమేధయాగం పూర్తి చేస్తాడు. నీ మనుమడు భగీరధుడు గంగను భూమి మీదకు తీసుకువచ్చి సాగరాన్ని జలంతో నింపుతాడు" అని చెప్పాడు. సగరుడు అశ్వమేధం పూర్తిచేసాడు. సముద్రాన్ని తన కుమారునిగా స్వీకరించాడు. సముద్రానికి సాగరం అనే పేరు వచ్చింది.

అంశుమంతుని కుమారుడు దిలీపుడు. దిలీపుని తరువాత అతడి కుమారుడు భగీరధుడు రాజ్యపాలనకు వచ్చాడు. కొంతకాలం భగీరధుడు జనరంకంగా రాజ్యం చేసాడు. సగరుని వృత్తాంతం తెలుసుకున్న భగీరధుడు సాగరాన్ని జలంతో నింపాలనుకున్నాడు. హిమాలయాలకు వెళ్ళి గంగను గురించి ఘోరతపస్సు చేసి ఆమెను ప్రత్యక్షం చేసుకున్నాడు. భగీరధుడు గంగాదేవిని "అమ్మా! నీవు దేవమార్గాన్ని వదిలి భూమికి రావాలి సాగరాన్ని జలంతో

నింపాలి. సగరపుత్రులకు మోక్షం కలిగించాలి " అని కోరాడు. గంగాదేవి "అలాగే, వస్తాను కానీ నా ఉద్ధృతిని భరించే శక్తి ఒక్క పరమ శివునికే ఉంది. కనుక నువ్వు శివుడిని ప్రసన్నుని చేసుకో " అని చెప్పింది. తరవాత భగీరధుడు కైలాసానికి వెళ్ళి శివుని ప్రార్థించాడు. శివుడు భగీరధుని కోరిక మన్నించి " నీవు గంగను తీసుకురా నేను భరిస్తాను " అన్నాడు. మరల భగీరధుడు గంగను ప్రార్థించాడు. గంగ భగీరధుని వెంట భూమికి దిగి వచ్చింది. శివుడు తన జటాజూటంలో ఉధృతంగా దుముకుతున్న గంగను ధరించాడు. తరవాత గంగ భూమి మీదకు వచ్చి సాగరాన్ని నింపింది. అప్పటి నుండి గంగానదికి భాగీరధి అనే నామం వచ్చింది " రోమశుడు గంగావతరణం గురించి ధర్మరాజుకు వివరించాడు. తరవాత ధర్మరాజు గంగ, నంద, అపరనంద, నదులలో స్నానం చేసాడు. తరవాత వారు హేమకూట పర్వతాన్ని చేరుకున్నాడు. అక్కడ రాళ్ళ నుండి అగ్ని పుడుతూ ఉంది. ఆ అగ్నికి మేఘాలు ఆకర్షితమౌతున్నాయి. ఆ తరవాత వారు విశ్వామిత్రుని ఆశ్రమాన్ని చేరారు. అక్కడికి సమీపంలో ఉన్న ఋష్యశృంగుని సరోవరం చూసారు.

ఋష్యశృంగుడు

రోమశుడు ధర్మరాజుకు ఋష్యశృంగుని గురించి చెప్పసాగాడు. " ధర్మరాజా! కశ్యపుని కుమారుడు విభాండకుడు. అతను ఒకరోజు సరసులో స్నానం చేస్తున్నాడు. అతనికి ఆ సమయంలో దేవ వేశ్య ఊర్వశి కనిపించింది. అతడు ఆమె పట్ల వ్యామోహ పీడితుడైన కారణంగా రేతఃపతనం జరిగి సరస్సులో పడింది. అతని రేతస్సుతో కూడిన నీటిని త్రాగిన దుప్పి గర్భం దాల్చి ఋష్యశృంగుని ప్రసవించింది. విభాండకుడు కుమారుని గుర్తించి పెంచుకోసాగాడు. ఋష్యశృంగునికి తండ్రి తప్ప వేరే ప్రపంచం తెలియదు. ఆ సమయంలో అంగదేశాన్ని రోమపాదుడు అనే రాజు పాలిస్తున్నాడు. అతను తన పురోహితునకు చేసిన అపరాధం కారణంగా రాజ్యంలో క్షామం ఏర్పడింది. రోమపాదుడు తన తప్పు గ్రహించి బ్రాహ్మణులను తిరిగి రప్పించాడు. వారిని వానలు కురవడానికి ఉపాయం చెప్పమని అడిగాడు. వారు "రాజా! ఋష్యశృంగుని నీ రాజ్యానికి రప్పిస్తే వానలు కురుస్తాయి " అన్నారు. రోమపాదుడు ఋష్యశృంగుని రాజ్యాన్ని రప్పించటానికి కొంత మంది వేశ్యలను పంపాడు. ఒకరోజు విభాంకుడు ఆశ్రమంలో ఋష్యశృంగుని వదిలి పండ్లు, సమిధలు తీసుకురావడానికి వెళ్ళాడు. ఆ సమయంలో రోమపాదుడు పంపిన వేశ్య ఆశ్రమానికి వచ్చింది. ఋష్యశృంగుడు ఆమె తనలాగే ఋషికుమారుడు అనుకుని ఆమెకు అతిధి సత్కారం చేసాడు. ఆమె ఋష్యశృంగుని తనతో స్నేహం చెయ్యమని కోరింది. ఆపై ఆటపాటలతో అలరించి తిరిగి వెళుతూ ఇంటికి రమ్మని ఋష్యశృంగుని ఆహ్వానించింది. ఋష్యశృంగుడు ఆమె ధ్యాసలో పడి ఆహారపానీయాల కూడా ధ్యాస మరిచాడు. విభాంకుడు కొడుకు పరధ్యానం గ్రహించి కారణం అడిగాడు. ఋష్యశృంగుడు జరిగినది చెప్పాడు. విభాంకుడు "నాయనా! ఋషుల తపస్సు చెడగొట్టడానికి రాక్షసులు ఇలా మాయవేషాలలో తిరుగుతుంటారు. జాగ్రత్తగా ఉండు " అన్నాడు. మరునాడు కూడా వేశ్య విభాంకుడు లేని సమయం చూసి ఆశ్రమానికి వచ్చింది. ఆమె మోహంలో పడి ఋష్యశృంగుడు ఆమె వెంట అంగరాజ్యానికి వెళ్ళాడు. ఋష్యశృంగుని రాకతో అంగరాజ్యంలో వానలు కురిసాయి. రోమపాదుడు సంతోషపడి తన కుమార్తె శాంతను ఋష్యశృంగునికి ఇచ్చి వివాహం చేసాడు. విభాండకుడు ఆశ్రమంలో కుమారుని జాడ లేక పోవడంతో వెతుక్కుంటూ అంగదేశానికి వచ్చాడు. అక్కడ కొడుకు కోడలిని చూసి సంతోషించాడు. వారిని తన ఆశ్రమానికి తీసుకు వచ్చాడు "

పరశురాముడు

ఆ తరవాత ధర్మరాజు కళింగదేశంలో ఉన్న వైతరణి నదిని దర్శించారు. అక్కడి నుండి మహేంద్రగిరికి వెళ్ళాడు. అక్కడ ఉన్న మునులను "మునులారా! ఇక్కడ పరశురాముడు ుంటాడు కదా మీరెప్పుడైనా చూసారా? " అని అడిగాడు. పరశురాముని శిష్యుడైన అకృతవర్ణుడు అనే ముని "ధర్మజా! రేపు చతుర్ధశి మనం ఇక్కడ పరశురాముని చూడవచ్చు" అన్నాడు. ధర్మరాజు "మహర్షీ! నాకు పరశురాముని గురించి వినాలని ఉంది వివరిస్తారా? " అన్నాడు. అకృతవర్ణుడు ఇలా చెప్పసాగాడు. పూర్వం కన్యాకుబ్జం అనే నగరాన్ని గాధిరాజు పాలించేవాడు. అతని కుమార్తె సత్యవతి. ఆమెను బృగుమహర్షి కొడుకు ఋచీకుడు వివాహమాడాలని అనుకున్నాడు. అతడు గాధిరాజు వద్దకు వచ్చి సత్యవతిని ఇమ్మని అడిగాడు. అందుకు గాధిరాజు "మహాత్మా! ఒక చెవి నల్లగా మిగిలిన శరీరం తెల్లగా ఉండే వేయి గుర్రాలను కానుకగా ఇచ్చి నా కూతురిని వివాహం చేసుకో " అని అన్నాడు. ఋచీకుడు అలాగే అని చెప్పాడు. అతడు వరుణిని ప్రార్థించాడు. అప్పుడు గంగా నది నుండి వేయి గుర్రాలు ఋచీకుడు కోరిన విధంగా పుట్టాయి. అప్పటి నుండి గంగా నదికి అశ్వతీర్ధం అనే పేరు వచ్చింది. ఆ గుర్రాలను కానుకగా ఇచ్చి ఋచీకుడు గాధి కూతురిని వివాహమాడాడు. ఒక సారి బృగు మహర్షి వారి ఇంటికి వచ్చి కొడుకు కోడలిని దీవించాడు. కోడలిని వరం కోరుకొమ్మని అడిగాడు. ఆమె మామగారిని చూచి నాకు ఒక కుమారుడు అలాగే నా తల్లికి ఒక కుమారుని ప్రసాదించండి అని కోరింది. అలాగే అని భృగువు "మీరిరువురు స్నానం చేసి నీవు మేడి చెట్టును మీ తల్లి అశ్వత్థ వృక్షాన్ని కౌగలించుకోండి మీ కోరిక నెరవేరుతుంది " అన్నాడు. సత్యవతి, ఆమె తల్లి స్నానం చేసి ఆమె అశ్వత్థవృక్షాన్ని, ఆమె తల్లి మేడి వృక్షాన్ని పొరపాటున కౌగలించుకున్నారు. ఆ విషయం తెలిసిన భృగువు కోడలితో " అమ్మా! నీకు బ్రహ్మకుల పూజ్యుడైన కుమారుడు జన్మిస్తాడు. కాని అతడు దారుణమైన క్షాత్రధర్మాన్ని అవలంబిస్తాడు. నీ తల్లికి ఒక క్షత్రియ కుమారుడు జన్మిస్తాడు. కాని అతడు మహా తపశ్శాలి, బ్రహ్మజ్ఞాని ఔతాడు " అన్నాడు. అప్పుడు సత్యవతి దారుణమైన క్షాత్రధర్మం తన కుమారునికి లేకుండా తన మనుమడికి రావాలని కోరింది. భృగువు అలాగే జరుగుతుందని చెప్పి వెళ్ళాడు. సత్యవతి గర్భం ధరించి జమదగ్ని అనే కుమారుని కన్నది. ఆ జమదగ్ని ప్రసేన జితుడు అనే రాజు కుమార్తె రేణుకను వివాహమాడాడు. వారికి ఋుమణ్వంతుడు, సుషేణుడు, వసుడు, విశ్వావసుడు, రాముడు అనే కుమారులు కలిగారు. ఒకరోజు జాదగ్ని భార్య రేణుక నీటికోసం ఒక సరస్సుకు వెళ్ళింది. ఆసమయంలో చిత్రరధుడు అనే రాజు తన రాణులతో జలకాలాడటం చూసింది. ఆ రాజును చూచి రేణుకకు మోహం కలిగింది. రేణుక మనసు చలించడం గ్రహించిన జమదగ్ని ఆగ్రహించి వరసగా తన కుమారులను పిలిచి ఆమెను వధించమని ఆజ్ఞాపించాడు. వారు తల్లిని చంపుట మహాపాపమని నిరాకరించారు.

జ్ఞమదగ్ని ఆగ్రహించి వారిని అడవిలో మృగప్రాయులుగా తిరగమని శపించాడు. ఆఖరిగా రాముని పిలిచి రేణుకను వధించమని చెప్పాడు. అతడు ఎదురు చెప్పక తన చేతిలోని గొడ్డలితో తల్లి తల నరికాడు. జమద్గ్ని సంతోషించి "నా మాట మన్నించి నందుకు నీకేమి వరం కావాలి? కోరుకో" అన్నాడు. రాముడు "తండ్రీ! ముందు నా తల్లిని బ్రతికించండి. తరవాత నా అన్నలను శాపవిముక్తులను చేయండి. నాకు దీర్గాయువు, అమితమైన బలం ప్రసాదించండి. సదా శత్రుజయం ప్రసాదించండి" అని కోరాడు. జమదగ్ని అతను కోరిన వరాలన్నీ ఇచ్చాడు. ఒకరోజు సహస్రబాహువులు కలిగిన కార్తవీర్యార్జునుడు వేటాడుతూ అలసిపోయి జమదగ్ని ఆశ్రమానికి వచ్చాడు. జమదగ్ని అతనికి తగిన అతిధి సత్కారాలు చేసాడు. కార్తవీర్యుడు రాజగర్వంతో జమదగ్నిని ఇతర మునులను అవమానించాడు. పోతూ పోతూ ఆశ్రమంలోని హోమధేనువును దూడను తీసుకు వెళ్ళాడు. రాముడు ఆసమయంలో ఆశ్రమంలో లేడు. రాముడు రాగానే జరిగినదంతా తండ్రి ద్వారా తెలుసుకున్నాడు. రాముడు ఆగ్రహించి కార్తవీర్యునితో యుద్ధం చేసి అతనిని వధించాడు. కార్తవీర్యుని కొడుకులు రాముడి పై పగపట్టారు. కానీ అతనిని ఏమి చెయ్యలేమని గ్రహించి రాముడు ఆశ్రమంలో లేని సమయం చూసి జమదగ్నిని చంపి మునులను నిందించి ఆశ్రమాన్ని ధ్వంసం చేసి వెళ్ళారు. రాముడు ఆశ్రమానికి రాగానే తండ్రి మరణ వార్త విని కృద్ధుడై "అనఘుడు, వీతరాగుడు, కరుణాతరంగుడు అయిన నా తండ్రిని బుద్ధి పూర్వకంగా చంపారు కనుక నేను దుర్జనులైన క్షత్రియులను అందరిని చంపుతాను" అని ప్రతిజ్ఞ చేసాడు. ఇలా భూలోకంలోని క్షత్రియులందరిని సంహరించి ఆ భూమిని కశ్యపునకు దానం ఇచ్చాడు. ఆ తరువాత విరాగియై మహేంద్రగిరిపై తపస్సు చేసుకుంటున్నాడు. అని పరశురాముని శిష్యుడైన అకృతవర్ణుడు చెప్పాడు. చతుర్దశి నాడు పరశురాముని దర్శించి అక్కడి నుండి దక్షిణదిశగా ప్రయాణం అయ్యాడు. త్రయంబకంలో పుట్టిన గోదావరిని దర్శించి అక్కడి నుండి ప్రభాస తీర్థం చేరాడు.

ప్రభాస తీర్థం

పాండవుల రాకను తెలుసుకున్న శ్రీకృష్ణుడు బలరాముడు యాదవ ప్రముఖులను వెంటపెట్టుకుని వారిని చూడటానికి వచ్చారు. ధర్మరాజు తాము పడుతున్న కష్టాలు అర్జునుడు ఇంద్రలోకం వెళ్ళడం వారికి వివరించాడు. బలరాముడు " ఆ ధృతరాష్ట్రుడు బుద్ధి లేని వాడై ఇంతటి పాపానికి ఒడి గట్టాడు. కనుక మనమంతా ధర్మరాజు పక్షాన నిలిచి అతని రాజ్యాన్ని అతనికి వచ్చేలా చేద్దాం" అని తనతో వచ్చిన వృష్టి రాజులతో పలికాడు. ఆ మాటలు విని సాత్యకి " అనుపమ శౌర్యవంతులు, అమిత బలవంతులు అయిన మీరు శ్రీకృష్ణుడు, సాంబుడు, సారణుడు లాంటి మహావీరులు ఉండగా పాండవులు ఇలా అడవులలో తిరగటం భావ్యమా? భయంకరమైన యాదసేనల ధాటికి కౌరవసేనలు తట్టుకోగలవా? మనము కేకయరాజులు, సృంజయులు, పాంచాలురు, వృష్టి, భోజక, అంధక మహావీరులతో కలసి శ్రీకృష్ణుని అనుమతితో కౌరవులను సంహరించి పాండవులను రాజ్యాభిషిక్తులను చేద్దాం. అభిమన్యుని అఖిలరాజ్య రక్షకునిగా నిలుపుదాం ఏమంటారు" అని ఆవేశంగా అన్నాడు. ధర్మరాజు " అయ్యా! మేము ఒక నియమం ప్రకారం అరణ్యవాసం చేస్తున్నాము. కాబట్టి మీరు శాంతించండి" అని యాదవ వీరులను శాంతపరిచాడు. తరవాత శ్రీకృష్ణుడు, బలరాముడు ద్వారకకు వెళ్ళారు. ధర్మరాజు అక్కడి నుండి బయలు దేరి పయోష్ణినదిలో స్నానం చేసాడు. అక్కడి నుండి వారు నర్మదా నది తీరానికి చేరాడు. అక్కడ వారు వైడూర్య పర్వతాన్ని చూసారు. రోమశుడు ధర్మరాజుకు ఆ స్థల మహత్యాన్ని చెప్పసాగాడు.

చ్యవనుడు

రోమశుడు ధర్మరాజుతో " ధర్మరాజా! భృగుమహర్షి కుమారుడైన చ్యవనుడు ఈ ప్రదేశంలో చాలాకాలం తపస్సు చేసాడు. దీర్గకాల తపస్సు కారణంలేత ఆ ముని శరీరం చుట్టూ పుట్టలు వాటిపై తీగలతో కప్పబడింది. ఒక రోజు శర్యాతి మహారాజు కుమార్తె సుకన్య చ్యవనుడు తపస్సు చేస్తున్న ప్రదేశానికి వచ్చింది. ఆ పుట్టలో ఉన్న చ్యవనుని కళ్ళు మిలమిలలాడాయి. అది చూసిన సుకన్య కుతూహలంతో ఆ పుట్టను తవ్వించింది. చ్యవనుడు కోపించి శర్యాతిని ససైన్యంతో మూత్రం, పురీషం బంధించాడు. ఈ విషయం తెలుసుకుని శర్యాతి చ్యవనుని వద్దకు వచ్చి తన కుమార్తె తెలియక చేసిన తప్పు క్షమించమని వేడుకున్నాడు. రాజకుమారి సుకన్యని తనకిచ్చి వివాహం చేస్తే క్షమిస్తానని చ్యవనుడు చెప్పాడు. శర్యాతి మహారాజు అందుకు అంగీకరించి సుకన్యను చ్యవనునికి ఇచ్చి వివాహం చేసాడు. సుకన్య చ్యవనుడికి సేవలు చేస్తూ ఉంది. ఒకరోజు అశ్వినీ దేవతలు ఆశ్రమానికి వచ్చారు. వారు సుకన్యను చూసి ఆమెను " అమ్మా! నీవెవరు? " అని అడిగారు. సుకన్య "అయ్యా! నేను శర్యాతి మహారాజు కుమార్తెను. చ్యవనుని భార్యను" అని చెప్పింది. వారు ఆశ్చర్యపోయి " నీ వంటి అందెగత్తెకు చ్యవనుని లాంటి వృద్ధుడా భర్త. ఇంకనైనా తగిన వరుని కోరుకో. మేము వాడిని తీసుకు వస్తాము" అన్నారు. అందుకు సుకన్య ఆగ్రహించి " నాకు నా భర్త మీద ప్రేమ ఉంది" అని చెప్పింది. తరవాత ఆమె ఈ విషయం చ్యవనునికి చెప్పింది. చ్యవనుడు సుకన్యతో "వారు చెప్పినట్లు చేయవచ్చు కదా" అన్నాడు. సుకన్య చ్యవనునితో "మీ అనుమతి ఉంటే అలాగే చేస్తాను" అన్నది. ఆమె అశ్వినులతో "నాకు నవయవ్వన వంతుడైన వరుని ప్రసాదించండి" అని అడిగింది. అప్పుడు అశ్వినీ దేవతలు చ్యవనుడు ఈ కొలనులో ప్రవేశించారు. కొలను నుండి ముగ్గురు నవయవ్వనులు బయటకు వచ్చారు. అశ్వినులు సుకన్యతో " మాలో ఎవరు కావాలో కోరుకో" అన్నారు. సుకన్య వారిలో చ్యవనుని గుర్తించి ఆయనను వరించింది. చ్యవనుడు అశ్వినులతో " మీ వలన నేను యవ్వనవంతుడనైనాను. అందుకు ప్రతిఫలంగా శర్యాతి మహారాజు చేస్తున్న యాగంలో దేవేంద్రుడు చూస్తుండగా మీచే సోమరసం తాగిస్తాను" అన్నాడు. అశ్వినులు సంతోషంతో వెళ్ళిపోయారు. తన అల్లుడు నవయవ్వనవంతుడు అయ్యాడని తెలుసుకున్న శర్యాతి వారిని చూడటానికి వచ్చాడు. చ్యవనుడు శర్యాతితో" రాజా! నేను నీచే ఒక మహా యజ్ఞం చేయిస్తాను" అని అన్నాడు. శర్యాతి అందుకు అంగీకరించాడు. ఆ యజ్ఞంలో చ్యవనుడు అశ్వినులకు సోమరసం ఇచ్చాడు. ఇంద్రుడు చ్యవనునితో" వారు దేవ వైద్యులే కాని దేవతలు కారు. కనుక మాతో సమానంగా సోమపానానికి అర్హులు కారు" అన్నాడు. చ్యవనుడు ఇంద్రుని మాట లక్ష్యపెట్టక అశ్వినులకు సోమరసం ఇచ్చాడు. ఇంద్రుడు

ఆగ్రహించి చ్యవనుని మీదకు వజ్రాయుధం ఎత్తాడు. చ్యవనుడు తన తపశ్శక్తితో వజ్రాయుధాన్ని నిగ్రహించాడు. వెంటనే చ్యవనుడు హోమంచేసి హోమం నుండి ఒక భయంకరరాకారుడిని సృష్టించాడు. ఆ రాక్షసుడు ఇంద్రుని మీదకు రావడంతో ఇంద్రుడు భీతిచెందాడు. ఇంద్రుడు చ్యవనుడితో " మహర్షీ! మీ తపశక్తి తెలియక అపరాధం చేసాను క్షమించండి. నేటి నుండి అశ్వినులకు సోమరసానికి అర్హులు " అని అంగీకరించాడు. చ్యవనుడు సృష్టించిన రాక్షసుడు కాముకులైన స్త్రీలలోను, మధ్యం లోనూ, పాచికలలోను, మృగములలోను ప్రవేశించాడు " అన్నాడు.

మాంధాత

ఆ తరవాత ధర్మరాజు సఒధవారన్యంలోకి ప్రవేశించాడు. అక్కడ ప్రవహించుచున్న యమునా నదిని చూసి రోమశుడు ఇలా చెప్పసాగాడు. ధర్మరాజా ఇది యమునానది గంగా నదితో సమానమైనది. దీని తీరాన మాంధాత అనే మహారాజు ఎన్నో యాగాలు చేసాడు. ఆయన చరిత్ర చెపుతాను విను. పూర్వం ఇక్ష్వాకు వంశంలో ధార్మికుడు, కీర్తివంతుడు, ధర్మశీలుడు, బలవంతుడూ అయిన యవనాశ్వుడు అనే రాజు ఉండేవాడు. అతనికి సంతానం లేదు. అతడు భృగుమహర్షి ఆశ్రమానికి వెళ్ళి సంతానం కోసం అర్ధించాడు. అతని కోరిక మన్నించి భృగుమర్హర్షి పుత్రకామేష్టి యాగం చేసాడు. మంత్రజలం నిండిన పాత్రను జాగ్రత్తగా కాపాడమని ఋత్విక్కులను నియోగించాడు. ఒక అర్ధరాత్రి యవనాశ్వుడు దాహంవేసి తెలియక ఆ మంత్రజలం త్రాగాడు. ఇది భృగుమహర్షికి తెలిసింది. మహర్షి యవనాశ్వునితో " రాజా! విధి అనుల్లంఘనీయం. నీ భార్యకు ఇవ్వవలసిన జలాన్ని నీవు త్రాగావు. కనుక నీవు గర్భం ధరిస్తావు. నీకు ఒక కుమారుడు పుడతాడు " అని చెప్పాడు. యవనాశ్వుడు గర్భం ధరించాడు. అతని ఎడమభాగాన్ని చీల్చుకుని కుమారుడు కలిగాడు. అతనే మాంధాత. ఆ శిశువును చూడటానికి ఇంద్రుడు వచ్చాడు. ఇంద్రుడు ఆ బాలుని నోట్లో చూపుడు వ్రేలిని పెట్టి " ఇది అమృతమయము దీనిని త్రాగుము " అని అన్నాడు. అందువలన అతనికి మాంధాతృడు అని నామకరణం చేసాడు. మాంధాత ఎన్నో ఏళ్ళు రాజ్యపాలన చేసాడు. తన పరాక్రమంతో ఎన్నో రాజ్యాలు జయించాడు. యజ్ఞయాగాలు చేసాడు. ఇంద్రునితో యుద్ధం చేసి రాజ్యంలో సకాలంలో వానలు కురిసేలా చేసాడు. మాంధాత యజ్ఞం చేసిన చోటు ఇదే. ధర్మజా! సోమకుడు మహర్షి యాగం చేసిన ప్రదేశం. ఇది నహుషుడు యజ్ఞం చేసిన ప్రదేశం. ఇది అంబరీషుడు యాగం చేసిన పుణ్యభూమి. ఇది సరస్వతీ వది. నిషధ దేశంలో మాయమై ఇక్కడ చమసోద్భేదం అనే చోట బయటపడింది. ధర్మజా ఇది విష్ణుప్రద తీర్ధం, ఇది కాశ్మీర మండలం, ఈ క్షేత్రానికి మానసద్వారం అని పేరు. దీనిని పూర్వం పరశురాముడు నిర్మించాడు.

శిబిచక్రవర్తి

ఒకరోజు ఇంద్రుడు శిబి చక్రవర్తిని పరీక్షించాలని అగ్నిదేవునితో కలసి తాను డేగరూపంలోనూ అగ్నిదేవుడు పావురం రూపంలోనూ మారారు. దేగరోపంలోని ఇంద్రుడు పావురంరూపంలో అగ్నిదేవుని తరముతూ ఉన్నాడు. ఆ పావురం శిబి చక్రవర్తి దగ్గరకు వచ్చి శరణు వేడింది. శిబి పావురానికి అభయం ఇచ్చాడు. డేగ శిబి చక్రవర్తిని చూసి "రాజా! ఇది నాకు ఆహారం. దీనిని నాకు ఇవ్వండి. ఈ ఆహారం లేకుంటే నేను బ్రతకలేను " అని అడిగింది. శిబి చక్రవర్తి " ఈ డేగ నన్ను శరణుజొచ్చింది. అభయం ఇచ్చిన వారిని విడిచిపెట్టడం ధర్మంకాదు. నీవు వేరే ఆహారం చూసుకో " అన్నాడు. డేగ శిబితో " రాజా! ఇది నాకు దేవుడిచ్చిన ఆహారం. దీనికి సమానమైన ఆహారం నాకిచ్చి దీనిని నువ్వు తీసుకో " అని చెప్పింది. అందుకు అంగీకరించిన శిబి ఒక కత్తి తీసుకుని తన దేహాన్ని కోసి మాంసం తీసి త్రాసులో వేసాడు. ఎంత మాంసం వేసినా పావురం ఎత్తు తూగకపోవడం చూసి ఆశ్చర్యపడిన శిబి తనకు తానే త్రాసులో కూర్చుని ఆత్మార్పణం చేసుకున్నాడు. అతని త్యాగనిరతికి మెచ్చి ఇంద్రుడు, అగ్నిదేవుడు తమ నిజరూపాలు ధరించి "రాజా! నీ త్యాగనిరతికి సంతోషించాము. నీకీర్తి అజరామరమై చిరకాలం వర్ధిల్లుతుంది " అన్నారు.

అష్టావక్రుడు

ఆ తరవాత రోమశుడు ధర్మరాజుకు అష్టావక్రుడిని గురించి చెప్పసాగాడు. పూర్వం ఏకపాదుడనే ముని ఉండేవాడు. అతని భార్యపేరు సుజాత. అతను ఘోరమన తపస్సు చేశాడు. తన శిష్యులకు సదా విధ్యాబుద్ధులు నేర్పుతుండేవాడు. కొంత కాలానికి సుజాత గర్భం ధరించింది. ఒకరోజు సుజాత గర్భంలో ఉన్న శిశువు ఏకపాదునితో ఇలా అన్నాడు. " మీరు ఇలా అహోరాత్రులు పాఠాలు చదివిస్తుంటే వారికి విద్య ఎలా వస్తుంది. వారికి నిద్రలేక పోవడం చేత విశ్రాంతి లేక జఢులౌతారు. ఇది మంచిదా? " అని అడిగాడు. అందుకు ఏకపాదుడు ఆగ్రహించి " నేను చేయించిన వేదాధ్యయనాన్ని వక్రించి చెప్పావు కనుక నీవు అష్టావక్రడిగా పుట్టు " అని శపించాడు. సుజాత పురిటి సమయానికి తిండి గింజలు సంపాదించడానికి ఏకపాదుడు జనకుని వద్దకు వెళ్ళాడు. కాని అక్కడ ఉన్న వందితో వాదించి పరాజయం పొందాడు. సుజాత అష్టావక్రుడిని ప్రసవించింది. అష్టావక్రుడు పెద్దవాడయ్యాడు. తన తండ్రిని వెతుకుతూ మేనమామ కొడుకు శ్వేతకేతునితో జనక మహారాజు చేస్తున్న యజ్ఞానికి వెళ్ళాడు. కాని వారిని ద్వారపాలకులు అడ్డగించి " మీరు బాలురు ఇది విద్వాంసులు, పెద్దలు, రుత్విక్కులకు మాత్రమే ప్రవేశార్హత మీకు లేదు " అని అడ్డగించారు. అష్టావక్రుడు " అయ్యా! వయస్సుతో జ్ఞానం రాదు కదా? కనుక జ్ఞానం కలవాడు బాలుడైనా అర్హుడే? మేము ఈ మహారాఉజు కొలువులో ఉన్న విద్వాంసులను జయించడానికి వచ్చాము " అని అన్నాడు. ఈ విషయం తెలిసి మహారాజు వారిని లోనికి పిలిపించాడు. అష్టావక్రుడు అక్కడున్న విద్వాంసులను, వందిని ఓడించి తండ్రిని మిగిలిన బ్రాహ్మణులను చెర నుండి విడిపించాడు. జనక మహారాజు అష్టావక్రుని ఘనంగా సన్మానించాడు. అష్టావక్రుడు తన తండ్రితో కలసి స్వస్థలానికి వెళ్ళాడు.

యువక్రీతుడు

ఆ తరవాత ధర్మరాజు సంగమ నదీ తీరం చేరాడు. రోమశుడు ధర్మరాజుకు రైభ్యాశ్రమం, భరద్వాజాశ్రమం చూపించి యువక్రీతుని గురించి చెప్పసాగాడు.

రైభ్యుడు, భరద్వాజుడు అనే మహా ఋషులు ఉన్నారు. వారిరువురు మిత్రులు. వారిద్దరు అడవిలో తపస్సు చేసుకుంటున్నారు. రైభ్యునికి అర్ధావసుడు, పరావసుడు అనే కుమారులు ఉన్నారు. వారిద్దరూ మంచి విద్యావంతులు. భరద్వాజునికి ఒక కుమారుడుండేవాడు. అతని పేరు యువక్రీతుడు. యువక్రీతునకు అర్ధావసు పరావసు అంటే అసూయ. అందుకని కష్టపడకుండా సకల విద్యలు రావాలనే సంకల్పించి ఇంద్రిని గురించి తపస్సు చేసాడు. ఇంద్రుడు ప్రత్యక్షమై "ఏ కోరికతో ఇంత ఘోర తపస్సు చేసావు ? " అని అడిగాడు. యువక్రీతుడు "నాకు చదవకుండానే సకల శాస్త్రాలు, వేదాలు అవగతం కావాలి " అని కోరాడు. ఇంద్రుడు " ఇది అసంభవం. తపస్సు వలన వచ్చే విద్య మత్సరాన్ని కలిగిస్తుంది. అది మంచిది కాదు. విద్య గురు ముఖతః నేర్చుకోవడం ఉత్తమం " అన్నాడు. అందుకు యువక్రీతుడు అంగీకరించ లేదు. ఇంద్రుడు వెళ్ళి పోయాడు. యువక్రీతుడు తపస్సు కొనసాగించాడు. మరల ఇంద్రుడు ఒక వృద్ధ బ్రాహ్మణ రూపంలో వచ్చి అక్కడ ప్రవహిస్తున్న గంగా ప్రవాహానికి అడ్డంగా పిడికిళ్ళతో ఇసుక పోసి సేతుబంధనం చేయసాగాడు. అది చీసి యువక్రీతుడు నవ్వి " వృద్ధుడా! ఇదేమి పని? ఇలా ఎన్ని రోజులు చేస్తే ఈ సేతువు పూర్తి ఔతుంది " అన్నాడు. ఆ వృద్ధుడు "నేను నీలా సాధ్యం కాని దాని కోసం ప్రయత్నిస్తున్నాను " అన్నాడు. ఇంద్రుడు నిజరూపం చూపి "యువక్రీతా ! నేను చేసిన పని ఎంత నిరర్ధకమో నీవు చేసే తపస్సు అంతే నిరర్ధకం. కనుక నీ ప్రయత్నం మానుకో " అన్నాడు. అందుకు యువక్రీతుడు అంగీకరించక తనకు సకల విద్యలు కావలసిందేనని పట్టు పట్టాడు. ఇంద్రుడు చేసేది లేక అతనికి సకల విద్యలు ప్రసాదించాడు. తన కోరిక తీరిందని గర్వంతో తన తండ్రి వద్దకు వచ్చాడు. తన పాండిత్యంతో ఎంతో మందిని ఓడించాడు. ఒకరోజు యువక్రీతుడు తన తండ్రి మిత్రుడైన రైభ్యుని చూడటానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ రైభ్యుని పెద్ద కుమారుడైన పరావసు భార్య అయిన కృష్ణ అనే సుందరిని చూసాడు. ఆమెను మోహించి తన కోరిక తీర్చమని అడిగాడు. ఆమె ఆ ముని శాపానికి భయపడి ఏదో సాకు చెప్పి తప్పించుకుని పోయింది. ఆమె ఆ విషయం తన మామగారికి చెప్పి కన్నీరు పెట్టింది. రైభ్యుడు ఆగ్రహించి తన జటాజూటం తీసి అగ్నిలో వేసి ఒక రాక్షసుని సృష్టించాడు. మరొక జటను లాగి అగ్నిలో వేసి కృష్ణలాంటి కన్యను సృష్టించాడు. వారిరువురిని చూసి " మీరు యువక్రీతుని వధించండి " అని పంపాడు. ముందు ఆ యువతి అందంతో యువక్రీతుని మైమరపించి కమండలం సంగ్రహించింది. కమండలం పోగానే యువక్రీతుడు అపవిత్రుడు అయ్యాడు. వెంటనే రాక్షసుడు యువక్రీతుని వధించాడు. ఆ తరవాత రైభ్యుడు ఆ యువతిని రాక్షసునికి ఇచ్చి వివాహం చేసాడు. ఆశ్రమానికి వచ్చిన భరద్వాజుడు కుమారుని మరణ వార్త విని పుత్ర శోకం భరించ లేక గ్ని ప్రవేశం చేసి మరణించాడు. తరవాత కొన్నాళ్ళకు బృహద్యుముడు అనే రాజు సత్రయాగం చేస్తున్నాడు. ఆ యాగానికి పరావసు, అర్ధావసులను ఋత్విక్కులుగా నియమించాడు. యజ్ఞం జరుగుతున్న సమయంలో ఒక రాత్రి పరావసు ఆస్రమానికి వచ్చే సమయంలో ఏదో అలికిడి వినిపించింది. పరావాశూ ఎదో క్రూరమృగం వస్తుంది అనుకుని ఎదురుగా వస్తున్న రైభ్యుని ఆత్మరక్షణార్ధం చంపాడు. దగ్గరికి వచ్చి చూసి తన తండ్రిని గుర్తించి కుమిలి పోయాడు. అతనికి దహన సంస్కారాలు ముగించాడు. తన అన్న వద్దకు పోయి జరిగినది చెప్పాడు. పరావసు అర్ధవసుతో "అన్నయ్యా ! నీవు ఒక్కడివి ఆ యాగాన్ని నిర్వహించ్ లేవు కాని నేను ఒక్కణ్ణి చేయగలను. కనుక నేను ఆ యాగాన్ని పోయి ఆయాగాన్ని పూర్తి చేస్తాను. నీవు పోయి నాకు కలిగిన బ్రహ్మహత్యాపాతకానికి పరిహారం చెయ్యి " అన్నాడు. అలాగే అని అర్ధావసు తమ్ముని బదులు అన్ని ప్రాయశ్చితములు పూర్తి చేసి యాగశాలకు తిరిగి వచ్చాడు. అతనిని చూసి పరావసు బృహద్యుమ్నినితో ఇలా అన్నాడు " మహారాజా! ఇతడు యాగశాలలో ప్రవేశించడానికి అర్హుడు కాదు. పవిత్రమైన యాగక్రతువును విడిచి బ్రహ్మహత్యా ప్రాయశ్చిత కార్యం చేస్తున్నాడు " అన్నాడు. రాజు అనుచరులు పరావసుని యాగశాలలోకి రాకుండా అడ్డుకున్నారు. అర్ధావసు రాజును చూసి " రాజా బ్రహ్మహత్యా పాతకం చేసినది నేను కాదు. ఈ పరావసు చేసిన బ్రహ్మహత్యకు నేను పెరాయశ్చిత కర్మలు చేసి వస్తున్నాను. అతడిని బ్రహ్మహత్యా పాతకము నుండి విముక్తుడిని చేసాను " అని సత్యం చెప్పాడు. అందుకు దేవతలు సంతోషించి " అర్ధవసూ! నీ సత్యవ్రతం గొప్పది. నీ తమ్ముడు చేసిన బ్రహ్మహత్యకు నీవు ప్రాయశ్చితం చేసావు. ఏమి వరం కావాలో కోరుకో " అని అడిగారు. అర్ధవసుడు "అయ్యా! నా తండ్రిని, భరద్వాజుని, యువక్రీతున బ్రతికించండి అలాగే నా తమ్ముని దోషం కూడా పరిహరించండి " అని కోరుకున్నాడు. దేవతలు అందరిని బ్రతికించారు. యువక్రీతుడు దేవతలను చూసి " దేవతలారా! నేను ఎన్నో విద్యలు చదివాను, వ్రతాలు చేసాను కాని రైభ్యుని చే చంపబడ్డాను. కారణం ఏమిటి? " అని అడిగాడు. దేవతలు " యువక్రీతా! గురుముఖతః నేర్చుకున్న విద్య ఫలిస్తుంది, తపస్సు వలన నేర్చుకున్నవి ఫలించవు కనుక నీ విద్యలు నిర్వీర్యం అయ్యాయి. రైభ్యుని విద్య గురువు నేర్పినది కనుక అతడు నీ కంటే శక్తిమంతుడు అయ్యాడు. అని పలికి స్వర్గానికి వెళ్ళారు.

గంధమాధన పర్వతం

ఆ తరవాత ధర్మరాజు తమ్ములతోనూ, ద్రౌపదితోనూ కలసి ఎన్నో ప్రయాసలకోర్చి గంధమాదన పర్వతం చేరుకున్నారు. మార్గం రాళ్ళతూనూ ముళ్ళతోనూ చేరి దుర్గమంగా ఉంది. భీముడు తనకుమారుడైన ఘటోత్కచుని స్మరించాడు. ఘటోత్కచుడు తండ్రి ముందుకు వచ్చి నులబడ్డాడు. ధర్మరాజు కోరిక మేరకు ఘటోత్కచుడు అందరిని వీపు మీద ఎక్కించుకుని ఆకాశమార్గంలో బదరికావనం చేర్చాడు. రోమశుడు తన మంత్ర మహిమతో ఆకాశమార్గాన బారికావనం చేరాడు. అందరూ నరనారాయణులు తపస్సు చేసుకుంతున్న ఆశ్రమం చేరారు.

భీముడు ఆంజనేయుని కలుసుకొనుట

ఒకరోజు ద్రౌపది భీముడు గంధమాధన పర్వతచరియలలో విహరిస్తున్నారు. వారి ముందు సహస్రదళ పద్మం గాలిలో ఎగురుతూ వచ్చి పడింది. దానిని చూసి ద్రౌపది ముచ్చట పడింది. అలాంటి పద్మాలు మరికొన్ని కావాలని భీముని కోరింది. ద్రౌపది కోరిన సౌగంధికా పుష్పాలు తెచ్చేందుకు బయలుదేరాడు. అలా వెళుతూ భీముడు సింహనాదం చేసి శంఖం పూరించాడు. ఈ శబ్ధాలను అక్కడ ఉన్న హనుమంతుడు విన్నాడు. ఆ వచ్చినది తన సోదరుడు భీముడని గ్రహించాడు. గుహలో నుండి బయటకు వచ్చి అక్కడ ఉన్న చెట్లను పెరికి దారికి అడ్డం వేసాడు. తాను కూడా దారికి అడ్డంగా పడుకుని తోకను విలాసంగా

ఆడించసాగాడు. భీముడు అక్కడికి వచ్చి హనుమంతుని చూసి సింహనాదం చేసాడు. ఆ శబ్ధానికి హనుమంతుడు కళ్ళు తెరిచి " ఎవరయ్యా నీవు? పెద్దవాడిని, అలసిపోయి పడుకున్న వాడిని పడుకుని ఉంటే ఇలా అరవడం తగునా? అడవిలో ఉన్న పండ్లు ఫలాలు తిని వెళ్ళు ఇలా అరవకు " అన్నాడు హనుమంతుడు. భీముడు " నేను పాండురాజు పుత్రుడను, ధరాజు తమ్ముడిని. నా నామధేయం భీమసేనుడు. నేను కార్యార్ధినై వెళుతున్నాను. నాకు దారి వదులు " అన్నాడు. హనుమండు " నేను ముసలి వాడిని కదలలేను. నీవే నా తోకను పక్కన పెట్టి నీ దారిన నీవు వెళ్ళచ్చు " అన్నాడు హనుమంతుడు. భీముడు అదెంత పని అని తోకను ఒక్క చేత్తో ఎత్తిపెట్టబోయాడు. తోక కదల లేదు. రెండు చేతులు ఎత్తిపట్టుకుని ఎత్తబోయాడు. అప్పుడూ కదల లేదు. భీముడు అది చూసి ఆశ్చర్యపోయాడు. భీముడు హనుమంతునితో "అయ్యా! మీరెవరో నాకు తెలియదు. కాని మీరు మహాత్ములు. నన్ను మన్నించండి" అన్నాడు. హనుమంతుడు భీమునితో " భీమా! నేను హనుమంతుడిని, నీ అన్నను వాయు పుత్రుడను. నేను రామబంటును. రావాణుడు రాముని భార్యను అపహరించగా నేను లంకకు వెళ్ళి సీతమ్మ జాడను తెలుసుకుని రామునికి తెలిపాను. రాముడు రావణుని సంహరించి సీతమ్మను పరిగ్రహించాడు. రాముడు నా సేవలకు మెచ్చి నన్ను చిరంజీవిగా ఉండమని దీవించాడు " అప్పటి నుండి నేను గంధమాధన పర్వతంపై నివసిస్తున్నాను " అని చెప్పాడు. అది విన్న భీముడు సంతోషించి "ఆంజనేయా! నీవు అలనాడు సముద్రాన్ని లంఘించిన రూపాన్ని చూడాలని కోరికగా ఉంది. ఒక్కసారి చూపించవా? " అని అడిగాడు. హనుమంతుడు "భీమా! అది ఎలా కుదురుతుంది. ఆ కాలం వేరు ఈ కాలం వేరు యుధర్మాలు కృతయుగంలో ఒకలా, త్రేతాయుగంలో వేరేలా, ద్వాపరంలో మరోలా ఉంటుంది. అలాగే కలియుగంలో పూర్తి విరుద్ధంగా ఉండబోతుంది " అన్నాడు.

హనుమంతుడు చెప్పిన యుగధర్మాలు

భీభుడు " అన్నయ్యా! ఆయా యుగాలలోని ఆచారాల గురించి చెప్పవా? " అన్నాడు. హనుమంతుడు ఇలా చెప్పసాగాడు " భీమసేనా! కృతయుగంలో అన్నీ కృతములే కాని చెయ్యవలసినది ఏమీ లేదు. అందుకనే ధర్మం నాలుగు పాదాలతో నడిచింది. అప్పుడు శ్రీమన్నారాయణుడు శుక్లవర్ణంతో ప్రజలను కాపాడాడు. సనాతన ధర్మం వర్ధిల్లింది. బ్రాహ్మణ, క్షత్రియ, వైశ్య, శూద్రులు వేదాలు తమకు విధించిన విధులు నిర్వర్తించారు. వారు కోరకుండానే తగిన ఫలితాలు కలిగాయి. కనుక వారు పుణ్యలోకాలకు పొందారు. ఆ యుగంలో జనులకు అసూయ, ద్వేషము, గర్వము, మదము, మాత్సర్యము, కోపము, భయం, సంతాపం, ప్రజాక్షయం, అవయవక్షయం లాంటివి లేవు. తరవాత త్రేతాయుగం ఆరంభమైంది. ధర్మం మూడు పాదాలతో నడిచింది. ఆ రోజుల్లో ప్రజలు సత్యసంధులు, యజ్ఞయాగాదులు చేసే వారు, తపస్సులు చేసే వారు, దానాలు చేసేవారు. అప్పుడు విష్ణువు రక్తవర్ణంతో ప్రజలను రక్షించాడు. ద్వాపరయుగం వచ్చింది. ధర్మం రెండు పాదాలతో నడిచింది. వేదములు, శాస్త్రములు విధించిన ధర్మము కామము అనుసరించబడ్డాయి. కాని ద్వాపరయుగంలో ప్రజలు మాటమీద నిలవరు, సత్యము శమము హీనమౌతుంది. ప్రజలు కామ్యార్ధం మాత్రమే యజ్ఞాలు చేస్తారు. ఈ యుగంలో విష్ణువు కృష్ణవర్ణంతో ప్రజా రక్షణ చేస్తాడు. తరవాత వచ్చునది కలియుగం . ఈ యుగంలో ధర్మం ఒక పాదంతో నడుస్తుంది. విష్ణువు పసుపు పచ్చని వర్ణంతో లాలాలను రక్షిస్తాడు. కలియుగంలో జనులు తమోగుణంతో ప్రవర్తిస్తారు. జనులు కామము, క్రోధము మొదలైన వాటికి వశులై అధర్మ వర్తనుడై ప్రవర్తిస్తారు. కలియుగంలో తపస్సు, ధర్మము, దానము లాంటి పుణ్యకార్యాలు స్వల్పంగా ఆచరించబడతాయి. కాని వాటికి ఫలితం విసేషంగా ఉంటాయి " అని హనుమంతుడు చెప్పాడు. భీముడు "ఆంజనేయా! అలనాడు నీవు సాగరం దాటిన భీమరూపాన్ని చూడకుండా నేను ఇక్కడ నుండి కదలను " అన్నాడు.

ఆంజనేయుడు సాగరాన్ని దాటినప్పటి రూపాన్ని భీమునకు చూపాడు. రెండవ మేరు పర్వతమా అని భ్రమింప చేసే ఆంజనేయుని విరాట్రూపం చూసి భీముడు భీతి చెంది ఆ రూపాన్ని ఉపసంహరింపమని హనుమంతుని వేడుకున్నాడు. హనుమంతుడు రూపాన్ని ఉపసంహరించి "భీమసేనా! నీవు కావాలి అనుకున్న సౌగంధికా పుష్పములు ఉన్న కొలనును యక్షుల, గంధర్వులు సంరక్షిస్తుంటారు. అక్కడ నీ శౌర్యప్రతాపాలు పనికి రావు. ఆ పుష్పాలు దేవతలు అనుభవిస్తుంటారు. దేవతలు భక్తికి లొంగుతారు కనుక ధర్మమెరిగి ప్రవర్తించు. సదాచారం నుండి ధర్మం పుడుతుంది. ధర్మం వలన వేదం ప్రతిష్టించ బడుతుంది. వేదముల వలన యజ్ఞాలు చేస్తారు. యజ్ఞాలవలన దేవతలు సంతృప్తి చెందుతారు. దేవతల తృప్తి చెందితే సకాల వర్షాలు పడి సంపదలు వృద్ధి చెందుతాయి. ఆలోచించి నిర్ణయించుకో. పిల్లలతో, గర్వం కలవారితో, నీచులతో వ్యర్ధ ప్రసంగం చెయ్యవద్దు. నున్ను చూస్తే సంతోషం కలుగుతుంది. నీకేమి కావాలో అడుగు. భీమా! నీకు, నీ వారికి అపకారం చేసిన కౌరవులు, దృతరాష్ట్రుడు మొదలైన వారిని సంహ్హరించి హస్థినాపురం నేల మట్టం చెయ్యమంటావా? " అన్నాడు. భీముడు "అమిత బలశాలివి అయిన నూకు అది అసాధ్యంకాదు. కాని మా శత్రువులను మేమే జయించడం ధర్మం కదా " అన్నాడు. హనుమంతుడు "భీమా! యుద్ధభూమిలో నన్ను తలచిన ఎడల నేను అర్జునిని రధం మీద ఉన్న ధ్వజంపై ఉండి మీకు విజయం కలగడంలో సహకరిస్తాను. అలాగే మీ ధైర్యసాహసాలు ప్రత్యక్షంగా చూస్తాను " అన్నాడు. తరవాత హనుమంతుడు భీమునకు సౌగంధికా సరోవరానికి మార్గం చూపి వెళ్ళిపోయాడు.

భీముడు సౌగంధికా పుషపములు తెచ్చుట

హనుమంతుడు చూపిన మార్గంలో ప్రయాణించి భీముడు కుబేరుని వనంలో ఉన్న సౌగంధికా పుష్పముల తోటను చేరాడు. భీముని వనరక్షకులైన రాక్షసులు అడ్డగించారు. వారు భీమునితో " అయ్యా ఇది కుబేరుని తోట కుబేరుడు ఇందులో విహరిస్తున్నాడు. ఇక్కడ ఉండటం ప్రమాదం " అని హెచ్చరించారు.

భీముడు "నేను పాండు రాజు కుమారుడిని. నాపేరు భీమసేనుడు. నా భార్య ద్రౌపది ఈ సౌగంధికా పుష్పములు కావాలని కోరింది. వీట్నితీసుకు పోవడానికి వచ్చాను" అన్నాడు. వనరక్షకులు భీమునితో "అయ్యా! నూవు ధర్మరాజు సోదరుడివి ధర్మం తెలిసి నడుచుకో. నీవు కుబేరుని అడిగి ఈ పుష్పములను తీసుకు పో" అన్నారు. భీముడు " ప్రకృతి స్సిద్ధమైన ఈ కొలను ముబేరునికి మాత్రమే స్వంతం కాదు అందరిది. నేను క్షత్రియుడను, ఎవ్వరినీ యాచించను, నా భుజ బలంతో తీసుకువెళతాను " అని చెప్పి కొలనులో దిగి పుష్పములు కోయసాగాడు. వనరక్షకులు భీమునితో యుద్ధానికి దిగారు. భీముడు వారినందరిని జయించాడు. వారు కుబేరునితో ఈ విషయం చెప్పారు. కుబేరుడు భీముని పరాక్రమం గురించి విని ఉన్నాడు కనుక ఉదారంగా విడిచి పెట్టాడు. భీముడు సౌగంధికా పుష్పాలతో తిరిగి వెళుతున్న సమయంలో ధర్మరాజు నకులసహదేవులు, ద్రౌపదితో కలసి భీమునికి ఎదురు వచ్చాడు. భీముడు ద్రౌపదికి సౌగంధికా పుష్పాలను ఇచ్చాడు. ఇంతలో కొంత మంది యక్షులు వారి వద్దకు వచ్చి "అయ్యా! ఈ ప్రదేశంలో యక్షులు రాక్షసులు తిరుగుతుంటారు. ఇక్కడ ఉండటం సురక్షితం కాదు " అని చెప్పారు. అందుకు అంగీకరించి ధర్మరాజాదులు అక్కడి నుండి కొంతదూరం వెళ్ళి నివాసం ఏర్పరచుకున్నారు.

జటాసురుడు

ఒకరోజు జటాసురుడు అనే రాక్షసుడు బ్రాహ్మణ వేషంలో వారి దగ్గరకు వచ్చారు. అత్సడు పాండవులతో "నేను వేదాలను చదువుకున్నాను పరశురాముని శిష్యుడను " అని చెప్పి వారి నివాసంలో ఉంటూ వారితో పాటు తింటూ ఉంటూ ఉన్నాడు. ఒక రోజు భీముడు వేటకు వెళ్ళాడు. జటాసురుడు ఇదే అదనుగా భావించి తన నిజరూపం ధరించాడు. ధర్మరాజు, ద్రౌపదిని, నకులసహదేవులను తీసుకుని ఆకాశమార్గంలో పరుగెత్తసాగాడు. అక్కడ ఉన్న బ్రాహ్మణులు అది చూసి భీతి చెందారు. నకులుడు రాక్షసునితో " అయ్యా! ఇప్పటి వరకు మా ఇంట భుజించి మాకు అపకారం తలపెట్టడం భావ్యమా? " అని అడిగాడు. ఆ రాక్షసుడు బదులు చెప్పలేదు. " అయితే నాతో యుద్ధం చెయ్యి " అని నకులుడు అన్నాడు. ఇంతలో విపుల వలన విషయం తెలుసుకున్న భీముడు వాయు వేగంతో అక్కడికి వచ్చాడు. భీముడు రాక్షసునితో " మర్యాదగా ధర్మరాజును, ద్రౌపదిని, నకులసహదేవులను విడిచి పెట్టు లేకుంటే బకాసురుడు, హిడింబుడు చచ్చినట్లు చస్తావు " అని హెచ్చరించాడు. జటాసురుడు "ఓయి భీమా! నిన్ను యుద్ధంలో చంపి బకాసురునికి, హిడింబునకు, కిమ్మీరునకు రక్త తర్పణం చేస్తాను " అని భీమునితో యుద్ధానికి దిగాడు. ఇద్దర్కి మధ్య ఘోరంగా యుద్ధం జరిగింది. జటాసురుడు అలసిపోవడం గ్రహించిన భీముడు అదనుగా తీసుకుని జటాసురుని పై విజృంభించి అతనిని వధించాడు. రోమశుడు, ధౌమ్యుడు, ధర్మరాజు భీముని శౌర్యం చూసి ప్రశంసించారు.

చతుర్ధాశ్వాసం

పాండవులు నరనారాయణులు వసించిన స్థానంలో కొన్ని దినములు గడిపారు. ఒకరోజు ధర్మరాజు తమ్ములతో ఇలా అన్నాడు. "అర్జునుడు మనలను విడిచివెళ్ళి అయిు సంవత్సరాలు గడిచాయి. దివ్యాస్త్రాలతో అతను వచ్చే సమయం ఆసన్నమైంది " అని చెప్పాడు. పాండవులు అర్జుని కోసం ఉత్తర దిక్కుగా ప్రయాణం సాగించారు. వారంతా మాల్యవంతము అనే పర్వతం చేరుకున్నారు.

ద్రౌపది భీమసేనుని పంచవర్ణ పుష్పములు కోరుట

ఒక రోజు ద్రపది భీమసేనుడు ఆ పర్వత సానువులలో విహరిస్తున్నారు. అప్పుడు పంచవర్ణములు కలిగిన పువ్వు గాలిలో ఎగురుతూ వారి ముందు పడింది. ద్రౌపది ఆ పువ్వులను చూసి ముచ్చట పడి భీమసేనుని అలాంటి పువ్వులు మరికొన్ని తీసుకు రమ్మని కోరింది. భీముడు ఆ పువ్వు వచ్చిన దిక్కుగా వెళ్ళాడు. పువ్వులను వెదుకుతూ భీముడు కుబేరుని నివాసానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ కాపలా ఉన్న యక్ష, రాక్షస భటులు భీముని అడ్డగించారు. భీముడు వారితో యుద్ధం చేసాడు. ఆ యుద్ధంలో కుబేరుని సేనాని మరియు ప్రయ మిత్రుడైన మణిమంతుడు మరణించాడు. ఆ విష్యాన్ని భటులు కుబేరునికి తెలిపారు. ఇంతలో ద్రౌపది వలన విషయం తెలుసుకున్న ధర్మరాజు సోదరులను తీసుకుని ద్రపదీ సమేతంగా అక్కడికి చేరుకున్నాడు. వారు కుబేరుని మందిర సమీపంలో చనిపోయిన యక్షులు, మణిమంతుని భీకరంగా కనపడుతున్న భీముని చూసారు. కుబేరుడు జరిగినది భటుల వలన తెలుసుకుని అక్కడకు వచ్చి ధర్మరాజాదులను చూసి ధర్మరాజుకు నమస్కరించి " ధర్మరాజా! నా మిత్రుడు మణిమంతుని నీ సోదరుడు భీముడు చంపాడని చింతించ వలదు. అతడు శాపవశాత్తు మరణించాడు. మీరు ఈ ప్రాంతంలో హాయిగా ఉండండి. నాసేవకులు మీకు సేవలు చేస్తారు. మీరు పదిహేను దినములపాటు ఆర్ష్టిషేణాశ్రమంలో నివసించండి. మీ తమ్ముడైన అర్జునుని నేను ఇంద్రసభలో చూసాను. అర్జునుడు మీ వద్దకు రావడానికి సిద్దంగా ఉన్నాడు " అన్నాడు.

అర్జునుని రాక

కుబేరుని మాట ప్రకారం ధర్మరాజాదులు ఆర్ష్టిషేణాశ్రమం చేరుకున్నారు. ఒకరోజు వారికి ధౌమ్యుడు మేరుపర్వతం చూపించి " ధర్మజా! అది మేరుపర్వతం దానిని దిక్పాలకులు కావలి కాస్తుంటారు. మేరువు చుట్టూ సూర్యుడు, చంద్రుడు, నక్షత్రమండలం ప్రదక్షిణం చేస్తుంటారు. ఈ పర్వతం మీద త్రిమూర్తులు కొలువు తీరి ఉంటారు " అని చెప్పాడు. ఇంతలో మాతలి తోలుతున్న రథం మీద అర్జునుడు వచ్చాడు. అర్జునుడు రాగానే ధౌమ్యుడు, ధర్మరాజు, భీములకు నమస్కరించాడు. ఇంతలో ఇంద్రుడు అక్కడకు వచ్చాడు. " ధర్మరాజా! నీ తమ్ముడు అర్జునుడు చాలా గొప్పవాడు. ఎన్నో దివ్యాస్త్రాలు సంపాదించాడు. నివాత, కవచులను వధించాడు. దేవతలకు మేలు చేసాడు " అని చెప్పి ధర్మరాజుకు అర్జునిని అప్పచెప్పి ఇంద్రలోకం వెళ్ళాడు. ధర్మరాజు అర్జునునితో " అర్జునా! నీవు పరమశివుడు, ఇంద్రుడు, వరుణుడు, అగ్నిదేవుడు మొదలగు వారిని మెప్పించి ఎన్నో దివ్యాస్త్రాలను

సాధించావు అని ఇంద్రుడు చెప్పాడు. ఆ వివరాలను మాకు వీనులవిందుగా చెప్పు " అని అడిగాడు. అర్జునుడు ఈ విధంగా చెప్పసాగాడు. "అన్నయ్యా! నేను నీ ఆదేశం మేరకు హిమవత్పర్వతానికి వెళ్ళాను. నాకు ఇంద్రుడు బ్రాహ్మణ రూపంలో కనిపించి శివుని గురించి తపస్సు చెయ్యమని ఆదేశించాడు. నేను చేసిన తపస్సుకు మెచ్చి శివుడు కిరాతుడి రూపంలో దర్శనం ఇచ్చాడు. నాతో యుద్ధం చేసి నా శౌర్యం మెచ్చి నాకు పాశుపతాస్త్రం అనుగ్రహించాడు. తరవాత ఇంద్రాది దేవతల వలన అనేక దివ్యాస్త్రాలు పొందాను. అందుకు ప్రతిగా ఇంద్రుడు నన్ను నివాతకవచులను చంపి దేవతలకు మేలు చేకూర్చమన్నాడు. నాకు దేవదత్తము అనే శంఖాన్ని బహూకరించాడు. నేను మాతలి రథం తోలు రథం ఎక్కి నివాతకవచుల దగ్గరికి వెళ్ళాను. వారు సముద్రంలో ఉన్న నగరంలో ఉన్నారు. నేను శంఖాన్ని పూరించాను. అది విని రాక్షసులు నా మీదకు యుద్ధానికి వచ్చారు. వారికి నాకు మధ్య ఘోరయుద్ధం జరిగింది. "

నివాతకవచులు

ఇంతలో దేవతసారధి మాతలి స్పృహతప్పి పడిపోయాడు. ఇది చూసి రాక్షసులు మా మీద బాణప్రయోగం చేసారు. నేను స్వయంగా రథాన్ని నడుపుతూ వారితో యుద్ధం చేసాను. వారు తిమిర బాణాన్ని వేసారు. లోకమంతా చీకటి అయింది. అది చూసి మాతలి పెద్దగా అరిచాడు. ఎవరూ ఎవరికీ కనిపించలేదు. నేను దేవేంద్రుడు ఇచ్చిన సూర్యాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాను. చీకటి తొలగి వెలుగు వచ్చింది. నేను నా గాండీవం నుండి అస్త్రప్రయోగం చేసాను. ఆ బాణములకు రాక్షసులు అందరూ మరణించారు. ఆ విధంగా నేను రాక్షసులను జయించి దేవలోకం వెళ్ళాను. మార్గమధ్యంలో నేను హిరణ్యపురం చూసాను. అందులో పౌలోమ, కాలకేయులు అనే రాక్షసులు నివసిస్తున్నారు. వారు దేవతలచే చంపబడరు అని నాకు మాతలి చెప్పాడు. నేను ఆ పురానికి వెళ్ళాను నన్ను చూసి దేవేంద్రుడు అనుకుని రాక్షసులు నన్ను చుట్టుముట్టారు. మా మధ్య ఘోరయుద్ధం జరిగింది. వారు నాతో మాయా యుద్ధం చేయసాగారు. వారు వారి పట్టణంతో సహా ఆకాశానికి ఎగిరి అక్కడి నుండి యుద్ధం చేయసాగారు. నేను శివుని స్మరించి పాశుపతాన్ని ప్రయోగించాను. ఆ అస్త్రానికి రాక్షసులంతా మరణించారు. ఆ తరవాత నేను దేవలోకానికి వచ్చి ఇంద్రునితో జరిగినది వివరించాను. ఇంద్రుడు నాతో "అర్జునా! నీకోసం నీ సోదరులు ఎదురు చూస్తున్నారు. నీ విజయ వార్తలు వినటానికి ఉవ్విళ్ళూరుతున్నారు " అని చెప్పి మాతలితో నన్ను ఇక్కడికి పంపించాడు " అని అర్జునుడు చెప్పాడు. అర్జునుని వ్జయగాథలు విని ధర్మరాజాదులు సంతోషించారు. ధర్మరాజు " అర్జునా! నీకు దేవతలు ఇచ్చిన అస్త్రాలు మాకు చూపించు " అన్నాడు. అర్జునుడు ప్రయోగించి చూపడానికి ఉద్యుక్తుడు కాగా అక్కడకు వచ్చిన నారదుడు " అర్జునా! అవి దివ్యాస్త్రాలు. ఆ అస్త్రాలు లక్ష్యం లేకుండా ప్రయోగించకూడదు. అలా ప్రయోగిస్తే అవి మూడు లోకాలను దహించగలవు " అని చెప్పాడు. నారదుని ఆదేశం మేరకు అర్జునుడు అస్త్ర ప్రయోగాన్ని ఆపి వేసాడు. తరవాత ధర్మరాజు తన సోదరులతో అక్కడ పది మాసాలు గడిపాడు. తరవాత దేవఋషి రోమశుడు దేవలోకం వెళ్ళాడు. తరువాత పాండవులు బదరీ వనంలోని సుబాహు పురం వచ్చి అక్కడి నుండి ఘతోత్కచుని తన పరివారంతో సహా పంపి వేసాడు. తరవాత వారు హిమవత్పర్వత నందలి అనేక ప్రదేశములు దర్శిస్తూ ఒక సంవత్సరం గడిపారు.

నహుషుడు

ఒకరోజు భీముడు వేటనిమిత్తం హిమాలయ శిఖరం మీదకు వెళ్ళాడు. అక్కడ ఒక కొండచలువ భీముని ఆహారంగా పట్టుకుంది. అది భీముని తన శరీరంతో చుట్టేసింది. భీముని బలం ఆ కొండచిలువ బలం ముందు చాలలేదు. భీముడు ఆశ్చర్యపడి "నా వంటి బలవంతుని ఇలా బంధించే శక్తి నీకు ఎలా వచ్చింది? నీవు వరప్రసాదివా? " అని అడిగాడు. ఆ కొండచిలువ భీమునితో ఇలా పలికింది " భీమసేనా నేను నహుషుడు అనే మహారాజును. ఒకప్పుడు దేవేంద్రపదవిని అధిష్టించాను. కాని ఒక మునివరుని శాపం వలన సర్పరూపం దాల్చాను " అని దుఃఖించాడు. ఇంతలో భీమసేనుడు కనపడలేదని కలత పడి ధర్మరాజు అతడిని వెతుకుతూ వచ్చాడు. కొండచులువ బంధించి ఉన్న భీముని చూసి " ఆహా ఏమి కాల మహిమ? అపరిమిత బలము కలిగిన భీముడు ఒక పాము చేతిలో బంధీకృతుడు కావడమా? " అనుకున్నాడు. ధర్మరాజు కొండచిలువను చూసి " అయ్యా నీవు ఎవరు? రాక్షసుడివా దేవతవా చెప్పు. నేను పాండురాజు పుత్రుడను. నా పేరు ధర్మరాజు. నీవు నా తమ్ముని కేవలం ఆహారం కొరకు పట్టుకుంటే అతడిని విడిచిపెట్టు. నేను నీకు తగినంత మృగమాంసం సమకూరుస్తాను " అన్నాడు. ధర్మజా! నేను నీ వంశంలో పుట్టిన వాడను. నా పేరు నహుషుడు. నేను ఇంద్రుడితో సమానుడను. ఐశ్వర్య గర్వంతో వివేకం లేక సప్తఋషులతో పల్లకి మోయించుకుని వారిని అవమానించాను. ప్రత్యేకంగా అగత్యుడిని అవమానించి కారణంగా అతడు నన్ను పాముగా పడి ఉండమని శపించాడు. ఆ శాపప్రభావంతో ఇక్కడ సర్పరూపంలో పడి ఉన్నాను. నా శాపవిమోచనం కొరకు నాకు పూర్వజన్మ స్మృతి ఉండేలా అనుగ్రహించమని వేడుకున్నాను. అగస్త్యుడు కరుణించి నా ప్రశ్నలకు ఎవరు సమాధానం చ్చా్రో వారి వలన శాపవిముక్తి కలుగుతుందని చెప్పాడు. ఆ మహానుభావుని కొరకు నిరీక్షిస్తూ ఇలా పడి ఉన్నాను. నీకు శక్తి ఉంటే నా ప్రశ్నలకు సమాధానం చెప్పి నీ తమ్ముని విడిపించుకో. ధర్మరాజు "అయ్యా! నీవు అడిగే ప్రశ్నలకు విజ్ఞులైన బ్రాహ్మణులు మాత్రమే చెప్పగలరు నాకు సాధ్యమా? అయినా ప్రయత్నిస్తాను. అడుగు " అన్నాడు. కొండచిలువ రూపంలో ఉన్న నహుషుడు మొదటి ప్రశ్న ఇలా వేసాడు. ఏ గుణములు కలవాడు బ్రాహ్మణుడు? అతను తెలుసుకోదగిన విష్యమేమిటి? ". జవాబుగా ధర్మరాజు " సత్యము, క్షమ, దయ, శౌచము, తపము, దానము, శీలము మొదలైన గుణములు కలిగిన వాడు బ్రాహ్మణుడు. సుఖము దుఃఖము ఎడల సమబుద్ధి కలిగి ఉండటమే అతను తెలుసుకోదగిన ఉత్తమ విద్య" అన్నాడు. నహుషుని రెండవ ప్రశ్న " శూద్రుడు పైన చెప్పిన గుణములు శూద్రునిలో కనిపిస్తే అతను బ్రాహ్మణుడు అని పిలువబడతాడా? అలా అయితే కుల విభాగములు ఎందుకు? అధికులు హీనులు అనే వివేకం అపార్ధం కాదా? ధర్మరాజు " మహాత్మా! ఏ కారణం చేతనైనా వర్ణసంకరం ఏర్పడినప్పుడు ఎవరు ఏ వర్ణమునకు చెందిన వారు అని తెలియజేయుటకు స్వాయంభువమనువు ఒక పరీక్ష

పెట్టాడు. సత్యమూ మొదలగు గుణములు శూద్రుడు ఉత్తమమైన శూద్రుడు కాగలడు కాని బ్రాహ్మణుడు కాగలడా? అదే విధంగా సత్యమూ మొదలగు గుణములు లేని వాడు బ్రాహ్మణుడు కాగలడా? కనుక ఒక వ్యక్తి గుణములు నిర్ణయించుటకు అతని గుణశీలములు ముఖ్యము. గుణశీలములు కలవాడు ఇంకా ఉత్తముడు కాగలడు. గుణశీలములు లేనివాడు వాటిని కాపాడుకోలేడు. కనుక ధనాన్ని రక్షించటం కంటే గుణశీలములు కాపాడుకోవడం ఉత్తమం " అని జవాబిచ్చాడు. నహుషుని మూడవప్రశ్న. " పరులకు అపకారం చేసి, అసత్యములు చెప్పి కూడా అహింసను కఠినంగా ఆచరించినవాడు ఉత్తమ గతులు పొందగలడు. అహింస అంత పవిత్రతను పొందింది? " ధరరాజు " దానం చెయ్యడం, ఇతరులకు ఉపకారం చెయ్యడం, సత్యం పలకడం, అహింసను పాటించడం అనేవి నాలుగు ఉత్తమ ధర్మములు కాని వాటిలో అహింస విశేషమైంది. దేవతా జన్మ, జంతుజన్మ, మానవజన్మ అనునవి మానవునికి కలుగు జన్మలు. దానము మొదలగు కర్మలు ఆచరిస్తూ అహింసా వ్రతం ఆచరించువాడు దైవత్వాన్ని పొందుతాడు. సదా హింస చేయువాడు జంతువుగా పుడతాడు. అందుకని అహింస పరమ ధర్మంగా పరిగణించబడుతుంది " అని జవాబిచ్చాడు. ఈ సమాధానం విని నహుషుడు భీముని వదిలాడు. తన అజగర రూపం వదిలి దివ్యమైన మానుషరూపం పొందాడు. తరవాత ధర్మరాజు భీముని తీసుకుని తమ కుటీరానికి తీసుకువెళ్ళాడు.

శ్రీకృష్ణసత్యభామల విజయం

శరత్కాలంలో దక్షిణదిశగా అగస్త్య నక్షత్రం కనిపించింది. శరదృతువులో పాండవులు సరస్వతీ నదిలో స్నానం చేస్తూ కొంత కాలం గడిపారు. తరవాత కామ్యకవనం చేరారు. కామకవనానికి శ్రీకృష్ణుడు పాండవులను చూడటానికి సత్యభామా సమేతుడై వచ్చాడు. ఆ సమయంలో చిరంజీవి అయిన మార్కండేయ మహర్షి కూడా వారిని చూడటానికి వస్తున్నట్లు వర్తమానం అందింది. ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుని సాదరంగా ఆహ్వానించి సత్కరించాడు. శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజుని చూసి " ధర్మజా! కౌరవులు నిన్నూ, నీ సోదరులను, భార్యనూ ఎన్నో బాధలకు గురిచేసారు. ధర్మం నీ పక్షంలో ఉన్నది. నీకు విజయం తథ్యం. అంధక, వృష్ణి, బోజక, కుకుర మొదలగు భూపతులు నీ పక్షాన ఉన్నారు. ఈ సామ్రాజ్యానికి నీవే చక్రవర్తివి కాగలవు చింతింపకుము " అని అనునయంగా చెప్పాడు. ధర్మరాజు " దేవా! అరణ్యవాసకాలం చాలా వరకు గడచి పోయింది. అలాగే అజ్ఞాత వాసం పూర్తి చేసి మాధర్మం తప్పకుండా మా రాజ్యాన్ని మేము జయిస్తాము. నీ దయ మామీద ఉంటే మాకు చాలు. భారం అంతా నీమీద మోపుతున్నాను " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు అక్కడే ఉన్న ద్రౌపదిని చూసి " అమ్మా! ద్రౌపదీ నీ కుమారులు యాదవరాజకుమారులతో కలసి సంతోషంగా ఉన్నారు. అస్త్రశస్త్ర విద్యలు అభ్యసిస్తున్నారు. నా చెల్లెలు సుభద్ర తన కుమారునికంటే నా కుమారుల మీద ఎక్కు ప్రేమ చూపిస్తుంది. వారిని గురించి నీవు చింతపడ వద్దు " అని ఓదార్చాడు.

మార్కండేయ మహర్షి రాక

ఒకరోజు మార్కండేయ మహర్షి పాండవుల దగ్గరకు వచ్చాడు. ధమరాజు శ్రీకృష్ణాదులతో మహర్షికి అతిథి సత్కారాలు చేసాడు. ధర్మరాలు మార్కండేయ మహర్షితో " ఓ మహర్షీ మేము ఎప్పుడూ ధర్మం తప్పి చరించ లేదు. మేము ఈ విధంగా బాధలు పడుతున్నాము. దార్తరాష్ట్రులు అధర్మవర్తనులు పాపకార్యాలు చేస్తూనే సకల సౌఖ్యాలు అనుభవిస్తున్నారు. ఈ విపరీతానికి కారణం ఏమిటి? మనుషులు తాము చేసిన కర్మల ఫలాన్ని ఈ లోకంలోనే అనుభవిస్తారా? లేక ఈ లోకం లోను పరలోకంలోను అనుభవిస్తారా? ఈ విశ్వకర్త అయిన ఈశ్వరుని చూడని వాడు కర్మఫలం అనుభవించడా? ఈ దేహంతోనే కర్మలు వెడలి పోతాయా ? నాకు ఇవన్నీ వివరంగా తెలుపగలరా? " అని అడిగాడు.

కాలధర్మాలు

మార్కండేయ మహర్షి ఈ విధంగా చెప్పాడు. " ధర్మజా! తొలుత ప్రథమ కల్పంలో అత్యంత నిర్మలమైన శరీరాలను సృష్టించాడు. ఆ ప్రకారం పుట్టిన మానవులు మహా సత్వగుణ సంపన్నులు, సత్యం పలికే వారు, సత్యవ్రతులై ఉన్నారు. జ్ఞానసముపార్జన చేసారు, స్వేచ్ఛగా జీవించారు. దేవతల మార్గంలో పయనించారు. అధికశ్రమ లేకుండా ఎక్కువ ఫలితాన్ని పొందారు. ధర్మం తప్పకుండా చరించారు. వారికి మత్సరం వంటి దుర్గుణాలు లేవు. అధిక సంతానవంతులై వేల సంవత్సరాలు జీవించారు. కాలక్రమేణా వారిలో కామము, లోభము, మదము, మాత్సర్యము లాంటి దుర్గుణాలు ప్రవేశించాయి. దేవతలు వారిని వదిలి వేసారు. మానవులలో బలం క్షీణించింది. సంపదలు తొలగి పోయాయి దరిద్రులు అయ్యారు. చేసిన కర్మలకు సత్ఫలితాలు రావడం తగ్గింది. రోగగ్రస్తులు అవడం మొదలైంది. మానవులకు దేవుని మీద నమ్మకం సన్నగిల్లి నాస్తికులు అయ్యారు. ఒకరంటే ఒకరికి పడటం లేదు. పాపాలు చేస్తున్నారు. నరకానికి పోతున్నారు. జంతు జన్మలు ఎత్తుతున్నారు. ఈ సంసారంలో తిరుగుతూ జనన మరణ చక్రంలో పడి సతమౌతున్నారు. ఈ విధంగా మానవులు చేసే పుణ్యం పాపం మరణానంతరం వారి పాపపుణ్యములు నశించవు వాసనలుగా వెంట వెళతాయి. కొందరు వారు చేసిన పాపపుణ్యములకు ఈ జన్మలోనే ఫలితం అనుభవిస్తారు. కొందరు స్వర్గం లోనూ, నరకం లూనూ అనుభవిస్తారు. కొందరికి ఈ లోకంలోనూ పరలోకంలోనూ సుఖం ఉండదు. కొందరు ఎక్కువ ధనం సంపాదిస్తారు. కాని మోహం లోభం కలిగి స్వసుఖాలకు మాత్రమే ధనం ఉపయోగిస్తారు. ఇంద్రియ సుఖాలకు మాత్రమే వెచ్చిస్తారు. పుణ్యకార్యాలు చెయ్యరు. ధర్మజా! నీవు ఎక్కువ పుణ్యకార్యాలు చేసావు. వేదాధ్యయనం, తీర్ధయాత్రలు చెయ్యడం లాంటి పుణ్యకార్యాలనేకం చేసావు. ధర్మవర్తివి కనుక ఈ లోకంలో కష్టాలు అనుభవించినా పరలోక సుఖం లభిస్తుంది. ఎల్లవేళలా ధర్మకార్యాలు చేస్తూ, ధర్మాచరణ చేసూ, ధర్మబద్ధంగా అర్జిస్తూ, ధర్మబద్ధంగా వివాహం చేసుకుని సంతానం పొందిన వారికి ఇహలోక, పరలోక సుఖాలను అనుభవిస్తారు. ఎల్లప్పుడూ అసత్యవచనం పలుకుతూ ఇంద్రియ లోలులై చరిస్తూ, సుచిసుభ్రం లేకుండా, నాస్తికులై అపరాధాలు చేసే వారు ఇహలోకంలోనూ పరలోకంలోనూ దుఃఖం అనుభవిస్తారు. ధర్మజా! మీరు దేవతాంశలతో జన్మించారు. మీరు ధర్మం తప్పకుండా శత్రువులను

జయిస్తారు. భూభారాన్ని తగ్గిస్తారు. ఎన్నో యజ్ఞయాగాదులు చేసి దేవత్వాన్ని పొందుతారు " అని మార్కండేయమహర్షి చెప్పాడు.

బ్రాహ్మణ ప్రభావం

ధర్మరాజు మార్కండేయుని బ్రాహ్మణ ప్రభావం గురించి చెప్పమని కోరాడు. మహర్షి " ధర్మనందనా! పూర్వం హైహవ వంశోధభౌడైన దుంధుమారుడు అనే రాజు వేట నిమిత్తం అడవిలో తిరుగుతూ ఒకచోట జింక చర్మాన్ని ఉత్తరీయంగా కట్టుకున్న బ్రాహ్మణుని చూసి అది మృగమనుకుని బాణంతో కొట్టాడు. తరువాత తాను చంపినది బ్రాహ్మణుడిని అని తెలుసుకుని దుఃఖించాడు. వంశపెద్దలను వెంటపెట్టుకుని తార్క్ష్యుడు అనే ముని దగ్గరకు వెళ్ళి పరిహారం చెప్పమని అడిగాడు. ఆ మహాముని చిరునవ్వుతో తనకుమారుని పిలిచి "ఇతడేనా మీ రాజకుమారుడు చంపిన బ్రాహ్మణుడు " అని అడిగాడు. హైహవులు ఆశ్చర్యపడి " మహాత్మా! ఈ మునికుమారుడు మా మహారాజు చేతిలో చనిపోయాడు కదా మరలా ఎలా బ్రతికాడు? " అని అడిగారు. అంగదుకు ఆ ముని " మేము కొన్ని నియమాలు పాటిస్తాము. అన్నీ పనులూ సకాలంలో చేస్తాము. నియమిత ఆహారం తీసుకుంటాము. శాంతితో జీవిస్తాము. సత్యాన్ని మాత్రమే పలుకుతాము. బ్రహ్మచర్యం పాటిస్తాము. అతిధులను సత్కరిస్తాము. అందువలన మాకు మృత్యుభయం లేదు, రోగాలు రావు. కనుక మీరు నిశ్చింతగా వెళ్ళండి " అన్నాడు. వారు మునికి నమస్కరించి వెళ్ళారు. బ్రాహ్మణ ప్రభావం అంతటి మహోన్నతమైంది " అన్నాడు.

బ్రాహ్మణ క్షత్రియ స్వరూపములు

ఆ తరవాత మార్కండేయుడు " ధర్మజా! నీకు బ్రాహణ క్షత్రియ స్వరూపాలను గురించి చెప్తాను విను అని చెప్పసాగాడు. పూర్వం అత్రి మహర్షి తపస్సు చేసుకోవడానికి అడవికి పోతూ భార్యను పిలిచి " నేను తపస్సు చేసుకోవడానికి వెళుతున్నాను. నీవు నీ పుత్రుల వద్ద ఉంటావా? నాతో వస్తావా? " అని అడిగాడు. అందుకు ఆమె " నాధా! పుత్రుల పోషణకు తగిన ఏర్పాటు చేయకుండా మీరు వెళ్ళడం ధర్మం కారు. కనుక మీరు వైన్యమహారాజునడిగి కొంత ధనం తీసుకు రండి " అన్నది. అది విని అత్రి వైన్యమహారాజు దగ్గరికి వెళ్ళి దగ్గరకు వెళ్ళాడు. ఆ సమయంలో వైన్యమహారాజు అశ్వమేధయాగం చేసి బ్రాహ్మణులకు దానధర్మాలు చేస్తున్నాడు. అత్రి ఆయన దగ్గరకు వెళ్ళి " రాజా నీవు బ్రహ్మదేవునితో సమానుడవు. ఇంద్రునితో సమానుడవు. నీవు సమస్త జనులకు ఈశ్వరుడవు. నీకు అన్ని ధర్మములు తెలియును. నీతో సమానమైన రాజు ఈ భీమి మీద లేడు. అందరు ఋషులు నిన్ను పొగుడుతారు " అన్నాడు. అక్కడే ఉన్న గౌతమ మహర్షి ఇది విని ఆగ్రహించి " కేవలం ధనం కోసం జంకు లేకుండా మానవమాత్రుడైన రాజును ఇంద్రుడు, బ్రహ్మదేవుడు, ఈశ్వరుడు అని పొగడటం తగునా? " అని అన్నాడు. అత్రి " ఏది యుక్తము ఏది యుక్తము కాదు అని తెలియకుండా మాట్లాడ వద్దు. నీతివంతుడై, పరాకమవంతుడై, నిర్మలుడై సమస్త లోకాన్ని పాలించే రాజు ధర్మానికి మూలం అటువంటి రాజును ప్రశంసించడం నాకు తగదా? " అని బదులు చెప్పాడు. గౌతముడు "కేశములు తెల్లబడినంత మాత్రాన నీవు జ్ఞానివి కాదు. సభలో జ్ఞానవృద్ధులకు మాత్రమే విలువ కదా " అన్నాడు. అత్రి గౌతముల వాదన విన్న కశ్యపుడు అనే మహాముని విని " అయ్యా! ఈ వివాధం మనం తీర్చలేము. సనత్కుమారుడు అనే మహామునిని అడుగుదాము " అన్నాడు. తరవాత అందరూ సనత్కుమారుని దగ్గరకు పోయి అత్రి గౌతముల వాదన వివరించారు. సనత్కుమారుడు " అత్రి నిజమే చెప్పాడు. ఈ భూమి సమస్తము తన భుజస్కందాల మీద మోసే సుక్షత్రియుడు అందరిని కాపాడే ప్రభువు. కనుక శత్రువులను సంహరించి అందరిని కాపాడే రాజే ఈశ్వరుడు, బ్రహ్మ. రాజు జనులందరికి పూజ్యుడు. అతని రక్షణలో సజ్జనులు, మునులు తమ తమ విధులు చక్కగా నెరవేర్చగలరు. అందరూ అతని ఆజ్ఞాబద్ధులే. రాజే సామ్రాట్టు, విరాట్టు అదృష్టాన్ని జయించిన వాడు. సత్యసంధుడు, ధర్మాత్ముడు, సక్రమంగా పాలించేవాడు అని వేదాలలో వర్ణించారు. పూర్వం అధర్మమునకు భయపడి బ్రాహ్మణులు తమ తేజస్సును రాజులయందు నిక్షేపించారు. అప్పటి నుండి బ్రాహ్మణ్యం వలన క్షాత్రం ప్రవర్తిసుంటుంది. కనుక బ్రాహ్మణ్యము క్షాత్రము ఒకదానిని ఒకటి ఆశ్రయించుకుని ఉన్నాయి. సూర్యుడు చీకటిని తరిమినట్లు క్షత్రియుడు బ్రాహ్మణులను సేవించి తేజోవంతుడై అధ్మాన్ని అణచి ధర్మాన్ని నిలబెడతాడు కనుక క్షత్రియుడు అధికం అని చెప్పవచ్చు " అన్నాడు. అప్పుడు వైన్యమహారాజు అత్రికి కావలసినంత ధనం ఇచ్చాడు.

సరస్వతీ గీత

ఆ తరువాత మార్కండేయ మహర్షి " సరస్వతి గీత గురించి చెప్పడం ప్రారంభించాడు. పూర్వం తార్క్ష్యుడు అనే మహాముని సరస్వతీ దేవిని ఆరాధించాడు. సరస్వతీదేవి ప్రత్యక్షంకాగానే తార్క్ష్యుడు ఆ మెను కొన్ని ప్రశ్నలు అడిగాడు " అమ్మా! మానవుడు ఆచరించవలసిన ధర్మం ఏది? మానవుడు ఏవిధంగా పుణ్యాత్ముడై పుణ్యలోకాలకు వెళతాడు? " అని అడిగాడు. సరస్వతీదేవి ఈ విధంగా జవాబిచ్చింది. " ఎన్నో వేదములు చదివిన బ్రాహ్మణుడు ఎన్నో యజ్ఞాలు చేసి పుణ్యకార్యాలు చేసి స్వర్గానికి వెళతాడు. మంచి పాలు ఇచ్చే ఆవును దానంగా ఇచ్చే బ్రాహ్మణుడు కూడా స్వర్గానికి పోతాడు. ఆవు శరీరం పై ఎన్ని రోమాలు ఉంటాయో అన్ని సంవత్సరాలు స్వర్గంలో ఉంటాడు. మంచి కోడె ఎద్దును దానం చేసిన వాడు పది ఆవులను చేసిన పుణ్యం లభిస్తుంది. వస్త్రదానం చేసిన వాడు చంద్రలోకం పోతాడు. బంగారం దానం చేసిన వాడు స్వర్గలోకం చేరతాడు. ఏడు సంవత్సరాలు అగ్నిదేవిని నేతితో ప్రీతిగా హోమం చేసిన వాడు తన పదునాలుగు తరాల పితృదేవతలతో స్వర్గానికి పోతాడు. ఎల్లప్పుడూ శుచిగా ఉంటూ నిరంతరం అగ్నిహోత్రం చేసిన వాడు గోలోకం చేరతాడు. ఎందుకంటే అగ్నిహోత్రం నా స్వరూపం. సకల యజ్ఞ సంభారాలు నాకు సంభందించినవే. నేను అగ్నిహోత్రం ముఖంనుండి పుట్టాను. నేను విద్వాంశులందరి సందేహం తీర్చగలను. ఎల్లప్పుడూ వేదం చదువుతూ దానధర్మములు చేయు తపోధనులు శోకము అనేది తెలియకుండా ఎక్కడ నివసిస్తారో నేను అక్కడ నివసిస్తాను. య్జ్ఞ యాగాదులు చేసిన పుణ్యాత్ములు మరణానంతరం నా లోకానికి చేరగలరు " అని సరస్వతి చెప్పింది " ధర్మరాజుకు చెప్పాడు.

వైవస్వత మనువు

ధర్మరాజు మార్కండేయుని " వైవసత్వ మనువు ఏ విధంగా ప్రభావితుడైయ్యాడు " అని అడిగాడు. మార్కండేయుడు " ధర్మజా! చాక్షుస మన్వంతరంలో వైవసత్వుడు పది వేల సంవత్సరాలు తపస్సు చేసాడు. ఒకరోజు వైవసత్వుడు ఒక జలాశయంలో స్నానం చేసి ఒడ్డున ఉండగా ఒక చేప తీరానికి దగ్గరగా వచ్చి " అయ్యా ! ఈ జలాశయంలో నా కంటే బలవత్తరమైన జలచరములు ఉన్నాయి. నన్ను వేరే చోటికి తీసుకు పో. నీకు నేను ఉపకారం చేస్తాను " అని అడిగింది. వైవసత్వుడు ఆ చేపను తీసుకు వెళ్ళి ఒక బావిలో విడిచిపెట్టాడు. ఆ చేప పెద్దది అయింది " అయ్యా! నాకు ఈ బావి చాలడం లేదు వేరే ప్రదేశానికి తీసుకు వెళ్ళు అని అడిగింది. అది విని వైవసత్వుడు ఆ చేపను మరింత పెద్ద బావిలో విడిచిపెట్టాడు. కొన్నాళ్ళకు ఆ బావి కూడా చాలలేదు. ఆ చేప కోరిక మేరకు దానిని ఒక మడుగులో వదిలి వేసాడు. కొద్ది రోజులకు ఆ మడుగు కూడా చాలకపోవడంతో దానిని సముద్రంలో వదిలి వేసాడు. ఆ చేప వైచసత్వుని చూసి "అయ్యా! కొద్ది రోజులలో ప్రళయం రాబోతుంది. అన్ని సముద్రాలు కలవబోతున్నాయి. దీదిని మన్వంతర సంధి అంటారు. నీవు ఒక ఓడను నిర్మించు అందులో అన్ని రకాల ధాన్యాలు, ఔషధాలు నింపు. సప్తఋషులతో కలసి ఆ ఓడ ఎక్కి నన్ను తలచుకో. నేను నీకు మేలు చేస్తాను " అని చెప్పింది. వైవసత్వుడు అలాగే ఒక ఓడను నిర్మించి ధాన్యాలతోను విత్తనాలతోనూ నింపి సప్తఋషులతో సముద్రాన్ని చేరాడు. ఆ చేపను మనసులో తలిచాడు. ఇంతలో ఆ చేప వచ్చింది. ఆ చేప తలపై ఒక కొమ్ము ఉంది. ఆ ఓడ తాటిని తన కొమ్ముకు తగిలించుకుని సముద్ర మధ్యానికి తీసుకు వెళ్ళింది. ఆ తరవాత కుంభవృష్టి కురవడం మొదలై సముద్రాలన్నీ ఏకం అయ్యాయి. భూమి జలమయం అయ్యింది. ఆ చేప అనేక వేల సంవత్సరాలు ఆ ఓడను లాగుతూ ఉంది. ప్రళయం అంతరించింది. ఆ చేప వైవసత్వుని సప్తఋషులను చూసి "అయ్యా! ప్రళయకాలంలో నేను మిమ్మల్ని కాపాడాను. ఈ వైవసత్వుడు మరలా సృష్టి కొనసాగించగలడు " అని చెప్పింది " అని ధర్మరాజుతో చెప్పాడు.

కల్పాంతం

ధర్మరాజు మార్కండేయుని "మహర్షీ! నీవు చిరంజీవివి ఎన్నో ప్రళయాలు చూసావు. ఈ చరాచర జీవరాశుల సృష్టి స్థితి లయలను ఎన్నో సార్లు చూసావు. ఈ లోకాలు ప్రళయకాలంలో ఎలా ఉంటాయి " అని అడిగాడు. మార్కండేయుడు "ధర్మజా! నూవు అడిగిన ఈ ప్రశ్నకు సాక్షాత్తు విష్ణు మూర్తి స్వరూపమని చెప్పబడుతున్న శ్రీకృష్ణుని అనుమతితో సమాధానం చెబుతున్నాను. సావధానంగా వినుము " అని చెప్పసాగాడు. " కృతయుగం, త్రేతాయుగం, ద్వాపరయుగం, కలియుగం అని నాలుగు యుగములు. ఇవి పన్నెండు వేల దివ్య సంవత్సరములు. ఈ నాలుగు యుగములు కలసి ఒక మహా యుగం అని పిలువబడతాయి. ఇలాంటి మహా యుగాలు వెయ్యి కలిస్తే బ్రహ్మదేవునికి ఒక పగలు ఔతుంది. అలాంటి బ్రహ్మదివసము ఆఖరున నూరు సంవత్సరాల వరకు తీవ్ర అనావృష్టి ఏర్పడుతుంది. సూర్యుడు తీవ్రంగా ఉంటాడు. విపరీతమైన గాలులు వీస్తాయి. అంతలోనే మేఘాలు కమ్ముకుంటాయి. ఉరుములు మెరుపులతో విపరీతంగా వర్షం కురుస్తుంది. నదులు సముద్రాలు నిండి పోతాయి. అనావృష్టి అంతరించి అతి వృష్టి వస్తుంది. భూభాగమంతా జలమయం ఔతుంది. గాఢాంధకారం భూమండలమంతా వ్యాపిస్తుంది. ఇంతలో బ్రహ్మదేవుని ఆజ్ఞ మేరకు ఆ మేఘాలు విపరీతమైన గాలి వీచి మేఘాలను చెదరగొడతాయి. బ్రహ్మదేవుడు అప్పుడు ఆ ఘోరమైన నీటి మధ్య పద్మంపై నిద్రిస్తాడు. ఈ విధంగా కల్పాంతం ఔతుంది. ఇలాంటి కల్పాలు ఎన్నో గడిచాయి. ఇక ముందు ఎన్నో రానున్నాయి. ధర్మజా! ఈ కల్పాంతంలో నేను దిక్కు తోచక తిరిగాను. జలప్రళయంలో పెద్ద మర్రి చెట్టు కనపడింది. ఆ మర్రి ఆకు మీద నీలమేఘశ్యాముడైన శ్రీ మహావిష్ణువు చిన్ని బాలుని వలె పడుకుని ఉన్నాడు. ఈ మహాప్రళయంలో ఈ చిన్ని బాలుడు ఎలా ఉన్నాడా అని ఆశ్చర్యపోయాను. నేను ఆ బాలుని దగ్గరగా పోయాను. ఆ బాలుడు నన్ను చూసి నవ్వుతూ " మహానుభావా ! నీకు విశ్రాంతి లేక అలసి పోయి ఉన్నావు. నా దేహంలో ప్రవేశించి కొంచెం విశ్రాంతి తీసుకో " అంటూ తన నోరు తెరిచాడు. నేను ఆ నోట్లోకి బలవంతంగా నెట్టబడ్డాను. ఆ బాలుని నోట్లో గంగ లాంటి మహానదులూ, మేరు పర్వతం లాంటి పర్వతాలు, సముద్రాలు, నగరాలు, జనపదాలు, ప్రజలు, పశుపక్ష్యాదులూ, సువిశాల భాగాలూ సూర్య చంద్రులూ, నక్షత్ర సముదాయాలు, అనంతాకాశం, ఇంద్రాది దేవతలు, యక్ష, రాక్షస, కిన్నెర, కింపురుషులు, విద్యాధరులు, సమస్త దేవతా సమూహములు, సమస్త జగములు అన్నీ నేను ఆ చిన్ని బాలుని ఉదరంలో చూసాను. అక్కడ నేను నూరు సంవత్సరములు తిరిగాను. నాకు భయం వేసింది. ఆ బాలుడు వదిలిన గాలికి నేను బయటకు విసిరివేయబడ్డాను. తిరిగి మర్రి చెట్టు ఆకు పై పవళిఛి ఉన్న ఆ బాలకుని చూసాను. ఆ బాలుడు నన్ను "మహాత్మా! నా ఊదములో విశ్రాంతి తీసుకున్నావా? " అని అడిగాడు. నేను ఆ బాలునికి నమస్కరించి దేవా ! నీ ప్రభావం వలన సమస్తాగములు నీ ఉదరంలో చూసాను. నీ మాయ అర్ధం కావడం లేదు. నీవా చిన్న బాలుడివి. నీ ఉదరంలో సమ్స్త లోకాలున్నాయి. ఈ జల ప్రళయం ఏమిటి ? దేవా ! నీవు నా భ్రాంతిని తొలగింపుము.

నారాయణ తత్వం

మార్కండేయునికి నారాయణుడు తనను గురించి వివరించ సాగాడు. " మహాత్మా ! జలమును నారములంటారు. అందుకే నన్ను నారాయణుడంటారు. ఈ లోమును నేనే సృష్టిస్తాను. నేనే పోషిస్తాను. నేనే నాలో లయం చేసుకుంటాను. బ్రహ్మ, ఇంద్రుడు, కుబేరుడు తదితర దేవతలందరూ నా అంశలే. నాకు భూమి పాదం, అగ్ని ముఖం, సూర్యచంద్రులు నేత్రాలు, ఆకాశం శిరస్సు. ఈ అద్భుతమైన ఆకారంలో నేను భాసిల్లుతాను. బ్రాహ్మణులు, క్షత్రియులు, వైశ్యులు యజ్ఞయాగాదులతో నన్ను ఆరాధిస్తారు. ప్రళయకాలంలో ఈ భూమిని యజ్ఞవరాహావతారంతో ఉద్ధరించింది నేనే, ఈ భూమండలాన్ని భరిస్తున్నది నేనే. అగ్ని రూపంలో సముద్రజలాలను త్రాగి వర్షరూపంలో విడిచి పెడతాను. సృష్టి ఆరంభంలో నేను నా ముఖం నుండి, భుజముల నుండి, తొడల నుండి, పాదముల నుండి నాలుగు వర్ణాలను సృజిస్తాను. ప్రళయకాలంలో వీటన్నిటినీ నాలో లయం

చేసుకుంటాను. అహంకారం విడిచి క్రోదం లేక ఎల్లప్పుడూ సత్యం పలుకుతూ కోరికలను జయించి అసూయకు లోబడక ఆత్మ జ్ఞానం పొందిన వారు అయిన ఋషులు ఎల్లప్పుడూ నన్ను ఆరాధిస్తుంటారు. ఈ జగత్తులో ఉండే గ్రహములు, గాలి, వర్షము అన్నీ నేనే . సప్తసముద్రాలను నేను పడకగా అమర్చుకుని పడుకుంటాను. మహర్షీ ! సత్యము పలకడమూ, తపము, అహింస, జ్ఞానము మొదలగు సాత్విక గుణములు నా స్వరూపాలు. ఆలాగే కోరికలూ, కోపం, ద్వేషం, అసూయ, తామసము, అజ్ఞానం అన్నీ నేనే. ఈ జగత్తులో కినిపించునదీ, కనిపించనిదీ అంతా నేనే. ధర్మానికి హాని కలిగి అధర్మం పెరిగినప్పుడు కౄరాత్ములు, రాక్షసప్రవృత్తి కలిగిన వారు విజృంభించి ధర్మాత్ములు, సజ్జనులు హీనత పొందినప్పుడు నేను వారి ఇండ్లలో జన్మించి ధర్మమును నిలుపుతాను. నేను కృత, త్రేతా, ద్వాపర, కలి యుగాలలో వరుసగా శ్వేత, రక్త, నీల, పసూ వర్ణాలతో చరిస్తూ ధర్మ స్థాపన చేస్తాను. ఆ కాలచక్రాన్ని నేను అవిశ్రాంతంగా నడుపుతాను. లయకామందు నేను కాల యముడినై నాలో లీనం చేసుకుంటాను. ముల్లోకాలను సృష్టించు బ్రహ్మదేవుడు నాలో సగభాగమే. నా పేరు నారాయణుడు. నేను శంఖ చక్ర గధా ధారినై బాలుని రూపంలో ప్రళయకాల మందు వేయి సంవత్సరాలు యోగ నిద్రలో ఉంటాను. ఈ కల్పాంతం చూసి నీవు భయపడతావని నా ఉదరంలో ఉంచాను. ఈ క నీ ఇచ్చ వచ్చిన చోటికి వెళ్ళ వచ్చు. క బ్రహ్మదేవుడు మేలుకుని ఈ లోకాలను సృష్టిస్తాడు " అని చెప్పి బాలకుడు మాయం అయ్యాడు. ఇది నేను కనులార చూసినాను. ఆ బాలుడే శ్రీకృష్ణుని రూపంలో మీకు సఖుడై ఉన్నాడు. ఈ నాడు నన్ను దయతలచి నాకు దర్శనం ఇచ్చాడు. ఈ మహానుభావుని దర్శనం వలన నేను గతస్మృతులు గుర్తుకు వచ్చి మీకు చెప్పగలిగాను " మార్కండేయుడు ధర్మారాజుకు తనకు నారాయణుడు వివరించిన విషయాలు చెప్పాడు.

కలియుగ ధర్మం

ధర్మరాజు కలియుగంలో కలిగే ధర్మహాని గురించి వివరించమని మార్కండేయ మహర్షిని అడిగాడు. మార్కండేయ మహర్షి " ధర్మనందనా ! కృతయుగంలో ధర్మం నాలుగు పాదాలతో నడుస్తుంది, త్రేతాయుగంలో మూడుపాదాలతో నడుస్తుంది, ద్వాపరయుగంలో రెండు పాదాలతో నడుస్తుంది. కలియుగంలో ఒక్క పాదంతో నడుస్తుంది. ధర్మం క్షీణిస్తుంది. అధర్మం రాజ్యమేలుతుంది. నరులు సత్యం చెప్పరు. మానవుల ఆయుస్షు క్షీణిస్తుంది. కాని విద్యలు క్షీణిస్తాయి. విధ్యాహీనత వలన మోహం కలుగుతుంది. మోహము వలన లోభము, లోభము వలన కామము, కామము వలన క్రోధం, క్రోధం వలన వైరం ఇలా ఒక దాని వెంట ఒకటి వస్తుంది. వైరం వలన వర్ణ భేధం కలుగుతుంది. వర్ణసంకరం జరుగుతుంది. హింస ప్రబలుతుంది. బ్రాహ్మణుడు తన ధర్మాలైన జపము, తపము, నియమము, స్వాధ్యాయము విడుస్తారు. శూద్రులు తపస్సు చేస్తారు. జనపదాలు కౄరమృగాలతో నిండి పోతాయి. అరాచకం ప్రబలుతుంది. రాజులు దుష్టులౌతారు. రాజ్యాధికారం నశిస్తుంది. క్షత్రియులు తమ ధర్మాలైన క్షాత్రము, తేజము, శౌర్యము విడిచి పెట్టి సేవకా వృత్తి అవలంబిస్తారు. పంటలు సరిగా పండవు. చెట్లకు, కాయలు, పూలు, పండ్లు సరిగా కాయవు. బ్రాహ్మణుడు తన ధర్మాన్ని వదిలి వ్యాపారం, వ్యవసాయం చేస్తాడు. నాస్తికులు ప్రబలమౌతారు. దేహసంరక్షణయే ప్రధానము అనుకుంటారు. పాపం, పుణ్యమూ అనే మాటలకు విలువ ఉండదు. వానలు సకాలంలో కురవవు. విత్తనాలు తాలుగా ఉంటాయి. కొనుగోలు అమ్మకాలు మోసపూరితమౌతాయి. తాకట్టు ఆ పెట్టిన ఆభరణాలు అపహరిస్తారు. సాధు చరితులు, సజ్జనులు రోగపీడితులౌతారు. అధర్మవర్తనులు దీర్గాయువులై భోగభాగ్యాలు అనుభవిస్తారు. పనికిరాని పంటలు ఎక్కువ ఔతాయి. మానవులలో వివాహేతర సంబంధాలు ఎక్కువ ఔతాయి. పితృ కార్యాలలో అర్పించిన పిండములు ఒకరివి మరొకరు తింటారు. దైవకార్యాలు పితృకార్యాలు కాలానుగుణంగా జరగవు. బ్రాహ్మణులు హేతువాదులౌతారు. వేదాలను నిందిస్తూ పూజలు వ్రతములు విడనాడి దుర్మార్గులు ఔతారు. బంధువులను, దీనులను, దుర్భలులను, దీనులను మోసగించి వారి ఆస్తులను అపహరిస్తారు. తల్లి తండ్రులను, కన్నపిల్లలను చంపు వారిని, విచ్చలవిడిగా ప్రవర్తించు వారిని ప్రజలు పూజిస్తారు. వారి ధనానికి ఆశపడి బ్రాహ్మణులు వారిని ఆశ్రయిస్తారు. ప్రలను రక్షించి భూమి పాలించ వలసిన ప్రభువు వారి ధనాన్ని దోచుకుంటాడు. స్త్రీలను, ధనాన్ని, భూములను హరిస్తారు. రాజులు వారిలో వారు కలహించి యుద్ధాలు చేసుకుంటారు. అందువలన ప్రజా క్షయం ఔతుంది. కొడుకులు తండ్రులను అవమానిస్తారు. భార్యలు భర్తను అవమానిస్తారు. భార్యాభర్తలు పరస్పరం కలహిస్తారు. ఎవరి ఇషటం వచ్చినట్లు వారు ప్రవర్తిస్తారు. దేవకార్యం, పితృకార్యం నడవవు. వేదాధ్యయనం అంతరిస్తుంది. ఈ భూమి మొత్తం దుర్జనులతో నిండి పోతుంది. పదహారు ఏండ్లకే నూరేళ్ళు నిండుతాయి. ఏడెనిమిదేళ్ళకే స్త్రీలు సంతానవతులౌతారు. దానం చేసే వాళ్ళు ఉండరు. ప్రజలు ఒకరిని ఒకరు దోచుకుంటారు. అన్ని తెలిసిన జ్ఞానులు సైతం అధర్మంగా ప్రవర్తిస్తారు. అన్నాన్ని ధనం కోసం అమ్ముకుంటారు. బ్రాహ్మణులు వేదాన్ని అమ్ముకుంటారు. స్త్రీలు మానాన్ని ధనానికి అమ్ముకుంటారు. శూద్రులు అత్యంత బలవంతులై ఇతరులను సంహరిస్తారు. బ్రాహ్మణులు దిక్కు తోచక నాలుగు దిక్కులకు పారిపోతారు. దోపిడీదారులు, దొంగలూ ప్రజల ధన, ప్రాణాలను దోచుకుంటారు. ప్రజలు అడవులలో తలదాచుకుంటారు. శూద్రులు వేదాంతవిషయాలు వివరిస్తుంటే బ్రాహ్మణులు వింటుంటారు. బ్రాహ్మణులు ధైర్యం వీడి శూద్రులకు సేవకులై చేయరాని పనులు చేస్తారు. కలియుగంలో దేవాలయాలు, పవిత్రమైన ఆశ్రమాలు, బ్రాహ్మణగృహాలు పాడైపోతాయి. అడవులను ధ్వంశం చేస్తారు. వ్యభిచారం, మద్యపానం ప్రబలి పోతాయి. శిష్యుడు గురువును లక్ష్యపెట్టడు. గురువు శిష్యుడిని మోసం చేస్తారు. కరవు కాటకాలు ఏర్పడతాయి. ప్రజలలో భయం ఏర్పడుతుంది. కలియుగంలో క్రమంగా ధర్మం క్షీణించి అధర్మం వర్ధిల్లితుంది. ఇలా కలియుగం ఆఖరి దశకు చేరగానే శంబళ గ్రామంలో కల్కి అవతరిస్తాడు. అతని పేరు విష్ణుయశుడు. అతనికి సంస్మరణ చేతనే సకల వేదాలు, శాస్త్రాలు అవగతమౌతాయి. అతను సార్వభౌముడౌతాడు. అతడు అధర్మవర్తనులను సంహరించి ధర్మం నిలబెడతాడు. ఆ పై అశ్వమేధయాగం చేస్తాడు. అతను నిలిపిన ధర్మం అనుసరించి బ్రాహ్మణులు తమ ధర్మం నిర్వర్తిస్తారు. కృతయుగం ఆరంభమౌతుంది. ధర్మం నాలుగు పాదాల విలసిల్లుతుంది. దేవాలయాలు ఆశ్రమాలు పూర్వవైభవం సంతరించుకుంటాయి. సకాలంలో వానలు కురుస్తాయి. పంటలు సమృద్ధిగా పండుతాయి. ప్రజల ఆయుష్షు వృద్ధి చెందుతుంది. ఆరోగ్యంగా ఉంటారు. తిరిగి కాలచక్రం మొదలౌతుంది. "

కనుక ధర్మనందనా ! నీవు బ్రాహ్మణులను అవమానించకు వారికి ఇష్టం వచ్చినవి చేయుము. సమస్త భూతముల యందు అయకలిగి ఉండు. ప్రజలను కన్నబిడ్డలవలె పాలించు. పాపాత్ములను శిక్షించు. అజ్ఞానం ప్రబలకుండా చూడు. అహంకారం వదిలి పెట్టు. ఎల్లప్పుడూ సత్యమే చెప్పు. నీవు భరతవంశ సంజాతుడవు నీకు అన్నీ తెలుసు. ప్రాజ్ఞుడవు నీకు చెప్పవలసిన పని లేదు " అన్నాడు. ధర్మరాజు " మహాత్మా! మీరు ఆనతిచ్చిన ప్రకారం నేను లోభం, మత్సరం లేకుండా ప్రవర్తిస్తాను. ధర్మం ఆచరిస్తాను " అన్నాడు.

పరీక్షిత్తు వృత్తాంతము

ధర్మరాజు "మహర్షీ ! బ్రాహ్మణ ప్రభావం గురించి వివరించడి " అని అడిగాడు. మార్కండేయుడు " పూర్వకాలంలో పరీక్షిత్తు అనే రాజు అయోధ్యను పాలిస్తుండేవాడు. ఆ రాజు అడ్విలో వేటాడుతూ ఒక సుందరిని చూసి మోహించి " ఓ సుందరీ ! నీవెవరు? ఈ అడవిలో ఒంటరిగా ఎందుకు తిరుగుతున్నావు? " అని అడిగాడు. అందుకు ఆ యువతి " నేను అవివాహితను. తగిన వరుని కోసం వెతుకుతున్నాను " అన్నది. అందుకు ఆ రాజు తనను వివాహమాడమని కోరాడు. అందుకు ఆమె అంగీకరించింది. కాని తనను జలవిహారానికి ఎప్పుడూ తీసుకు వెళ్ళకూడదని కోరింది. అందుకు అంగీకరించి ఆమెను వివాహమాడి రాజధానికి తీసుకు వెళ్ళాడు. ఒకరోజు వారు ఉద్యానవనంలో విహరిస్తున్న సమయంలో రాజు కొలనులో స్నానం చేస్తూ ఆమెను కూడా పిలిచాడు. ఆమె అలాగే కొలనులో దిగి అదృశ్యం అయింది. వెంటనే రాజు భటులను పిలిచి ఆ కొలనులోని నీటిని బయటకు పోయించాడు. కొలను అడుగున అసంఖ్యాకంగా కప్పలు ఉన్నాయి. ఆ కప్పలే తన భార్యను మాయం చేసి ఉంటాయని భావించాడు. వెంటనే లోకంలోని కప్పలన్నిటినీ నాశనం చెయ్యమని ఆజ్ఞాపించాడు. సేవకులు రాజు చెప్పినట్లే కప్పలను వెతి వెతికి చంపడం మొదలు పెట్టారు. కప్పల నాయకుడు ఒక మహర్షి రూపంలో రాజు వద్దకు వచ్చి కప్పలను చంపవద్దని అర్ధించాడు. అందుకు రాజు " అవి నా ప్రేయసిని మింగేసాయి అందుకే చంపుతున్నాను " అన్నాడు. కప్పల నాయకుడు " మహారాజా! నేను కప్పల దొరను. ఆమె నా కూతురు. నీలాగే చాలా మందిని మోసం చేసింది " అన్నాడు. " ఐతే ఆమెను తెచ్చి నాకు అప్పగించు " అని రాజు చెప్పాడు. ఆ కప్పలదొర తన కూతురును అక్కడకు పిలిపించాడు. కప్పల నాయకుకుడు " ఎంతో మంది రాజులను మోసగించావు కనుక నీకు పుట్టే బిడ్డలు దుర్మార్గులు, మోసగాళ్ళు ఔతారు " అని శపించాడు. తరువాత వారికి శలుడు, నలుడు, వలుడు అనే ముగ్గురు కుమారులు జన్మించారు. తరవాత ఆ రాజు శలునికి రాజ్యం అప్పగించి తపోవనాలకు వెళ్ళాడు.

వామదేవుడు

ఒకరోజు శలుడు వేటకు వెళ్ళాడు. ఒక మృగం అతని బాణం దెబ్బ తిని పారిపోయింది. రాజు సారధితో ఆ మృగాన్ని వెంటాడమని చెప్పాడు. సారధి రాజా ఆ మృగం చాలా వేగంగా పరుగెత్తింది. మనం ఎంత వేగంతో రథం నడిపినా దానిని చేరలేము. మన గుర్రాలు వామ్య జాతికి చెందినవి అయితేనే ఆ మృగాన్ని పట్టగలము. అలాంతి గుర్రాలు వామదేవుడు అనే మహర్షి దగ్గర ఉన్నాయి " అని అన్నాడు. వెంటనే ఆ రాజు వామదేవుని వద్దకు వెళ్ళి " మునీద్రా! నేను ఒక మృగాన్ని కొట్టాను. ఆ మృగాన్ని పట్టుకోడానికి నీ అశ్వములను ఇవ్వు " అని అడిగాడు. వామదేవుడు " రాజా! ఆ గుర్రాలను తీసుకు వెళ్ళి నీ పని కాగానే నాకు తిరిగి ఇవ్వు " అన్నాడు. అలాగే అని చెప్పి శలుడు అశ్వములను తీసుకు వెళ్ళి మృగాన్ని పట్టుకుని రాజధానికి వెళ్ళాడు. ఇంత వేగం కలిగిన గుర్రాలు రాజుల వద్ద ఉండాలి కాని ఆ మునికి వీటితో పని ఏమి? అనుకుని వాటిని తన వద్దనే ఉంచుకున్నాడు. ఎన్ని రోజులకు రాజు తన గుర్రాలను తిరిగి ఇవ్వక పోవడంతో వామదేవుడు తన శిష్యుడు ఆత్రేయుడిని ఆ గుర్రాలను తీసుకు రమ్మని రాజు వద్దకు వెళ్ళాడు. ఆత్రేయుడు రాజు వద్దకు వెళ్ళి " రాజా! మీరు నా గురువుగారు వామదేవిని దగ్గర ఉన్న అశ్వములను తీసుకుని తిరిగి ఇవ్వలేదు. వాటిని స్నేహపూర్వకంగా ఇస్తే నేను వాటిని తీసుకు వెళతాను " అన్నాడు. అందుకు శలుడు కోపించి " ఆయన పంపడం నీవు రావడం చాలా బాగుందిలే వెళ్ళు " అన్నాడు. ఆత్రేయుడు ఆ విషయం తన గురువుకు చెప్పాడు. వామదేవుడు ఆగ్రహించి రాజు వద్దకు వచ్చాడు. "రాజా! నీకు ఇది తగదు. నీవు అప్పుగా తీసుకున్న గుర్రాలను తిరిగి ఇవ్వు. నీ పని అయిందికదా. అప్పుగా తీసుకున్న సొమ్ము తిరిగి ఇవ్వక లోభంతో అలాగే ఉంచుకోవడం పాపం కదా. అలాంటి పాపం చేసిన వాళ్ళు నరకానికి పోతారు " అన్నాడు. శలుడు " అయ్యా! విప్రులకు గుర్రాలు ఎందుకు కావాలంటే రెండు ఎద్దులను ఇస్తాను తీసుకుపో. అవి నచ్చకపోతే కంచరగాడిదలను ఇస్తాను కానీ గుర్రాలను మాత్రం ఇవ్వను. ఊరికే ఆశలు పెట్టుకోవద్దు " అన్నాడు. వామదేవుడూ " రాజా ఇది అధర్మం. విప్రుల సొమ్ము తీకుని ఇవ్వననడం, పాపం కాదా " అన్నాడు. శలుడికి కోంం వచ్చింది. " ఈ బ్రాహ్మణుని పట్టి బంధించి శూలాలతో పొడిచి చంపండి " భటులకు ఆజ్ఞాపించాడు. వామ దేవుడికి కోపం వచ్చింది. అతని ముఖం నుండి ఎందరో రాక్షసులు పుట్టుకు వచ్చి రాజును భటులను అంపారు. శులుడు చనిపోయిన తరవాత నలుడు రాజయ్యాడు. వామదేవుడు నలుని దగ్గరకు వచ్చి " రాజా మీరు ధర్మపరులు నా గుర్రాలను నకు ఇప్పించండి " అని అడిగాడు. నలునికి కూడా కోపం వచ్చింది " ఈ బ్రాహ్మణుడిని చంపటానికి విషం పూసిన బాణం తెప్పించండి " అని భటులను ఆజ్ఞాపించాడు. అందుకు వామదేవుడు నవ్వి "రాజా! అంతఃపురంలో ఉన్న నీ కుమారుని చంపగలదు జాగ్రత్త " అని హెచ్చరించాడు. అంతలో అంతఃపరం నుండి ఆహాకారము చేస్తూ చనిపోయిన రాజకుమారుని తీసుకు వచ్చారు. అది చూసి నలుడు కోపంతో ఒళ్ళు మరచి " అహంకారంతో మాట్లాడుతున్న ఈ బ్రాహ్మణుని నేనే సంహరిస్తాను " అని విల్లు ఎక్కు పెట్టాడు కాని అతని రెండు చేతులు విల్లు బాణం స్తంభించి పోయాయి. రాజుకు గర్వం దిగి పోయింది. ప్రజలను చూసి " నా గర్వం అణిగి పోయింది బ్రాహ్మణ శక్తి ముందు నా శక్తి పనికిరాదని తెలుసుకున్నాను వామదేవుడికి నమస్కరిస్తున్నాను " అన్నాడు. వామదేవుడు ప్రసన్నుడై రాజకుమారుని బ్రతికించి నలుని యస్థితికి తీసుకు వచ్చాడు. నలుడు గుర్రాలను వామదేవుడికి తిరిగి ఇచ్చాడు. ధర్మరాజా బ్రాహ్మణుల మహిమ అలాంటిది అని మార్కండేయుడు చెప్పాడు.

ఇంద్రద్యుమ్నుడు

ధర్మరాజు మార్కండేయునితో అయ్యా " అయ్యా! మీరు చిరంజీవులు కదా మీ కంటే వయసులో పెద్ద వారున్నారా? " అని అడిగాడు. మార్కండేయుడు " ధర్మజా! పూర్వం ఇంద్రద్యుమ్నుడు అనే రాజు ఉండే వాడు. అతను చేసిన పుణ్యం కారణంగా చాలా కాలం స్వర్గసుఖాలు అనుభవించాడు. పుణ్యం క్షీణించడం వలన అతనిని తిరిగి భూలోకానికి వెళ్ళమన్నారు. అతడు నా దగ్గరకు వచ్చి " మహర్షీ నేనెవరో మీకు తెలుసా?" అని అడిగాడు. అందుకు నేను " అయ్యా! మీరెవరో నాకు తెలియదు. హిమాలయాలలో నాకన్నా వయసులో పెద్ద వాడు ఉన్నాడు. అతని పేరు ప్రవారకర్ణుడు అనే గుడ్లగూబ. దానిని అడుగుము " అని చెప్పాను. ఇంద్రద్యుమ్నుడు నన్ను కూడా తనతో రమ్మన్నాడు. నేనే వృద్ధాప్యంతో రాలేనని చెప్పాను. అతను గుర్రం రూపం ధరించి నన్ను తీసుకు వెళ్ళాడు. ఆ గుడ్లగూబను కృడా నన్ను ప్రశ్నించినట్లే ప్రశ్నించాడు. ఆ గుడ్లగూబ కూడా " అయ్యా! నేను నిన్ను ఎరుగను కానీ ఇంద్రద్యుమ్నం అనే కొలనులో నాడీజంఘుడు అనే కొంగ ఉన్నది. దానికి తెలిసి ఉంటుంది అన్నది. ఇంద్రద్యుమ్నుడు నన్ను గుడ్లగూబను తీసుకుని నాడీజంఘుడిని వద్దకు తీసుకు వెళ్ళి నన్ను అడిగినట్లే అడిగాడు. అందుకు నాడీజంఘుడు " అయ్యా నేను కూడా ఎరుగను నాకంటే పెద్ద వాడైన అకూపారుడు అనే తాబేలుకు తెలిసి ఉండచ్చు. దానిని అడగచ్చు " అన్నది. ఇంద్రద్యుమ్నుడు నన్ను, గుడ్లగూబను, కొంగను, తాబేలు వద్దకు వచ్చాడు. తాబేలును కూడా నన్ను అడిగినట్లే అడిగాడు. తాబేలు " అయ్యా! నేను ఎరుగక పోవడం ఏమిటి. ఆయన మహాత్ముడు గుణవంతుడు ఆయన నన్ను ఎన్నో ఆపదల నుండి కాపాడాడు. ఆయన ఎన్నో యజ్ఞాలు చేసాడు బ్రాహ్మణులకు ఆవులను దానాలు చేసాడు. ఆ యన దానాలు చేసిన గిట్టల రాపిడితో నే ఈ మడుగు ఏర్పడింది " అని చెప్పింది. తాబేలు చెప్పిన మాటలకు దేవతలు స్వర్గం నుండి విమానం తీసుకు వచ్చి " అయ్యా! మీరు పుణ్యాఆత్ములు మీకు శాశత స్వర్గలోక ప్రాప్తి లభించింది " అని చెప్పారు. ఇంద్రద్యుమ్నుడు "అయ్యా నా మాట ప్రకారం వీరంతా నా వెంట వచ్చారు వీరిని వారి వారి స్వస్థలాలలో వదిలి వస్తాను " అని చెప్పి అందరిని వారి వారి స్థలాలలో దింపి వచ్చి స్వర్గానికి వెళ్ళాడు.

దుంధుమారుడు

ధర్మరాజు మార్కండేయినితో " మహర్షీ! మీ కన్నా వయసులో పెద్దల గురించి చెప్పారు అలాగే ఇక్ష్వాకు వఙ్శంలో జన్మించిన కువలయాశ్వునికి ఆ పేరెలా వచ్చిందో వివరించండి " అని అడిగాడు. అందుకు మార్కండేయుడు " ఉదంకుడనే మహర్షి వుష్ణువుని గురించి తపస్సు చేసాడు. అతని తపస్సుకు మెచ్చి విష్ణుమూర్తి " ఏమి కావాలో కోరుకో" అని అడిగాడు. ఉదంకుడు " దేవా! నీవు ప్రత్యక్షం కావడం కంటే వేరే వరం ఎందుకు. సదా నా మనస్సు నీపై లగ్నం అయ్యేలా వరమిస్తే అదే చాలు. అన్నాడు. విష్ణువు " ఉదంకా! నీకు జ్ఞానం సిద్దిస్తుంది అలాగే నీ వలన ఒక మహత్కార్యం సిద్దిస్తుంది. లోకకంటకుడైన దుంధుమ్డు అనే రాక్షస సంహారానికి నీవు సహకరిస్తావు. ఇక్ష్వాకు వంశంలో పుట్టిన కువలయాశ్వునికి నా చేత ప్రసాదించబడిన యోగబలానికి నీ ప్రయాత్నం తోడైతేనే సంహరింపబడగలడు. నీవు అతనిని సమాయత్తం చేసి ఈ కార్యం నెరవేర్చి లోకాలకు మేలు కలిగించు " అని చెప్పి మాయమయ్యాడు. ఉదంకుడు తన తపస్సు కొనసాగించాడు. ధర్మజా! కువలయాశ్వుడు ఇక్షాకు వంశంలో జన్మించిన వాడు. ఇక్ష్వాకు కుమారుడు అనసేనుడు. అతడి కుమారుడు పృధుడు. అతడి కుమారుడు విష్గ్వుడు. అతడి కుమారుడు ఆర్ద్రుడు. అతడి కుమారుడు యవనాశ్వుడు. అతడి కుమారుడు శ్రావస్తుడు. అతడి కుమారుడు బృహదశ్వుడు. బృహదశ్వుని కుమారుడూ కువలయాశ్వుడు. కువలయాశ్వునికి ఇరవై ఒక్క వేల కుమారులు ఉన్నారు అందరూ మహా బలవంతులు విలు విద్యలో ఆరితేరిన వారు. బృహదశ్వుడు కువలయాశ్వునికి రాజ్యం ఇచ్చి తపోవనాలకు వెళ్ళాలని అనుకున్న తరుణంలో ఉదంకుడు బృహదశ్వుని వద్దకు వెళ్ళి " రాజా! నీవు అడవులలో ఉండి తమమాచరించే కంటే ప్రజా రక్షణ చేస్తూ రాజ్యపాలన చేయడం మేలు కదా! అలాగైతేనే సాధువులైన మాకు మేలు అధికం. మధుకైటబుల కుమారుడు దుంధుడు మా ఆశ్రమ సమీపంలో తపస్సు చేస్తున్నాడు. దుంధుడు బ్రహ్మదేవుని మెప్పించి వరాలు పొందాడు. అతడు విడిచే గాలికి రేగే ధూమం వలన మేము అనేక అవస్తలు పడుతున్నాము. కనుక నీవు దుంధుడిని సంహరించి మమ్ములను రక్షించాలి అన్నాడు. విష్ణుమూర్తి కూడా ధుంధుడిని సంహరించడానికి యోగబల్సం అందిస్తానని చెప్పాడు. నీవు ఆరాక్షసుని సంహరించి మాకు రక్షణ కలిగించాలి " అని కోరాడు. బృహదశ్వుడు "మహాత్మా! దుంధుడిని సంహరించడానికి నా కుమారుని పంపుతాను. నాకు తపో వనాలకు వెళ్ళడానికి అనుజ్ఞ ఇవ్వండి " అని కోరాడు. ఉదంకుడు అందుకు అంగీకరించాడు. ఉదంకుని కోరిక ప్రకారం బృహదశ్వుడు కువలయాశ్వుని ధుంధుడిని సంహరించమని పంపాడు. విష్ణుమూర్తి తన యోగశక్తిని కువలయాశ్వునిలో ప్రవేశపెట్టాడు. కువలయాశ్వుడు ఇసుక తిన్నెలను తవ్వించి అక్కడ నిద్రిస్తున్న రాక్షసుని నిద్ర లేపారు. అతడు వదిలిన గాలి అగ్నిజ్వాలలై కువలయాశ్వుని ముగ్గురు కుమారులు తప్ప అందరూ మరణించారు. కువలయాశ్వుడు ఆ రాక్షసునితో గోరంగా యుద్ధం చేసి చివరిగా బ్రహ్మాస్త్రం ప్రయోగించి రాక్షసుని సంహరించాడు. అపటి నుండి కువలయాశ్వుడు దుంధుమారుడుగా పిలువబడ్డాడు. అప్పుడు, ఉదంకుడు, దేవతలు, మహర్షులు కువలయాశ్వుని వరం కోరుకొమ్మని అడిగారు. కువలయాశ్వుడు "మహాత్ములారా నాకు ఎల్లప్పుడూ విష్ణు భక్తి, బ్రాహ్మణభక్తి, దానం చేసే శక్తి అనుగ్రహించండి " అని వేడుకున్నాడు. అతను కోరిన వరాలు ప్రసాదించి అందరూ తిరిగి వెళ్ళారు.

మధుకైటబులు

కువలయాశ్వుని వృత్తాంతంలో మధుకైటబుల ప్రస్తావన రాగానే ధర్మరాజు మార్కండేయుని మధుకైటబుల గురించి చెప్పమని కోరాడు. మార్కండేయుడు ధర్మరాజుతో " ధర్మరాజా! ముల్లోకాలు జలమయమై ఉండగా విష్ణుమూర్తి ఆదిశేషునిపై నిద్రిస్తూ యోగనిద్రలో ఉన్నాడు. కొంత కాలానికి మధుకైటబులనే రాక్షసులు విజృంభించి దేవతలను బాధించి చివరకు విష్ణువు నాభి నుండి ఉద్భవించిన బ్రహ్మదేవుని కుడా బాధించారు. బ్రహ్మదేవుని ఆక్రందనతో యోగనిద్ర నుండి మేల్కొన్న విష్ణువు మధుకైటబుల ఆగడాలను విన్నాడు. విష్ణువు మధుకైటబులను చూసి "మధుకైటబులారా! మీ బలపరాక్రమాలకు మెచ్చాను.

ఏమి వరం కావాలో కోరుకోండి " అని అడిగాడు. అందుకు వారు గర్వంతో "మేమే నీకు వరాలు ఇస్తాం ఏమి కావాలో కోరుకో " అని చెప్పారు. విష్ణుమూర్తి మధుకైటభులారా! నేను వరాలు కోరుకుంటున్నాను ఆడిన మాట తప్పక నాచే మృత్యువును పొంది లోకాలకు ప్రీతి కలిగించండి " అన్నాడు. అందుకు వారు "దేవా! మేము ఆడిన మాట తప్పము మేము ప్రాణాలు ఇవ్వడానికి సిద్ధం అయితే జలం లేని చోట మమ్ములను సంహరించండి " అన్నారు. ఆ సమయంలో ముల్లోకాలు జలమయమై ఉన్నాయి కనుక విష్ణువు వారిని తన తొడపై కూర్చుండబెట్టి చక్రాయుధంతో సంహరించాడు.

పంచమాశ్వాసం

ధర్మరాజు మార్కండేయునితో " మహర్షీ! నాకు గొప్ప పతివ్రతల గురించి వినాలని ఉంది. సంతానం కొరకు తల్లి తండ్రులలో ఎవరు ఎక్కువ కష్టపడతారు? తల్లి తండ్రుల పట్ల పుత్రుని బాధ్యత ఎలాంటిది? తక్కువ జాతిలో పుట్టినా ధార్మికులు పొందు లోకాలను పొందడమెలా? అన్నవి నాకు వివరించండి " అని అడిగాడు.

సంతానం తల్లితండ్రులు

ధర్మరాజు అడిగిన దానికి మార్కండేయుడు "ధర్మజా! తల్లి బిడ్డను నవమాసాలు కడుపున పెట్టుకుని మోసి ప్రాణాలకు లెక్క చేయక ప్రసవిస్తుంది. తండ్రి సంతానం క్షేమం కొరకు శ్రమించి అర్ధం సంపాదించి యజ్ఞయాగాదులూ, దానధర్మాలు లాంటి కార్యాలు నిర్వర్తిస్తుంటాడు. కనుక తల్లి తండ్రులు ఇరువురూ సంతానం కొరకు సమానంగా కష్టపడతారు. తల్లి తండ్రులు తమ కుమారుడు ధర్మవర్తనుడై తమపట్ల వినయవిధేయతలు ప్రదర్శించాలని కోరుకుంటారు. తల్లితండ్రుల ఆశలను నెరవేర్చిన పుత్రుడు ఉత్తముడై ధనం, కీర్తి గడించి ఉత్తమలోకాలను పొందగలడు . ఏ స్త్రీ భర్తను సేవించడంలో ఆసక్తి కలిగి ఉంటుందో ఆమె యజ్ఞయాగాదులు చేసిన పుణ్యం పొందగలదు ఉదాహరణగా నీకు కౌశికుని వృత్తాంతం చెబుతాను విను " అన్నాడు.

కౌశికుడు

పూర్వం కౌశికుడు అనే బ్రాహ్మణుడు ఉండే వాడు. అతడు ధర్మపరుడు ఎన్నో యజ్ఞయాగాదులు చేసాడు. ఒకరోజు అతడు ఊరిబయట చెట్టుకింద కూర్చుని వేదాలు వల్లిస్తున్న సమయంలో ఒక కొంగ అతని మీద రెట్ట వేసింది. కౌశికుడు ఆగ్రహించి ఆ కొంగ వైపు తీక్షణంగా చూసాడు. ఆ చూపుల తీక్షణతకు ఆ కొంగ చచ్చిపోయి కింద పడింది. కౌశికుడు అది చూసి కలత పడింది. "అయ్యో నేను ఎంత నిర్ధయగా ఈ కొంగను చంపాను. నా పాపానికి నిష్కృతి లేదు " అని విలపించాడు. ఇంతలో మధ్యాహ్నం అయింది ఒక ఇంటికి బిక్షకు వెళ్ళాడు. ఆ ఇంటి ఇల్లాలు అతనికి బిక్షవేయడానికి పాత్రను సిద్ధం చేస్తున్న సమయంలో ఆమె భర్త ఆకలితో ఇంటికి వచ్చాడు. ఆమె భర్తకు అభ్యంగన స్నానం చేయించి భోజనం పెట్టి అతని కాళ్ళు వత్తే సమయంలో బిక్షకు వచ్చిన బ్రాహ్మణుడు గుర్తుకు వచ్చాడు. ఆమె ఒక పాత్రలో అన్నం తీసుకు వచ్చి బిక్షవేయటానికి రాడం చూసి కౌశికుడు కోపించి "ఏమీ ఇంత గర్వమా! నన్ను చూసిన వెంటనే పొమ్మంటే పోదును కదా! ఇంత సేపు ఎందుకు ఆలస్యం చేసి అవమానించావు? " అని అడిగాడు. అయ్యా మీకు బిక్షతెచ్చేటప్పుడు నా భర్త వచ్చాడు. అయనకు పరిచర్యలు చేసి వచ్చేసరికి నాకు ఆలస్యం అయింది ఓర్పు వహించండి " అన్నది. కౌశికుడు "నీకు ఇంత గర్వమా బ్రాహ్మణులు లోకవంద్యులు. బ్రాహ్మణులకంటే భర్త ఎక్కువా? సాక్షాత్తు దేవేంద్రుడు కూడా బ్రాహ్మణులను గౌరవిస్తాడు. వారి ఆగ్రహానికి గురైతే లోకాలు భస్మం కాగలవు " అన్నాడు. ఇల్లాలు "అయ్యా బ్రాహ్మణుల మహిమ నాకు తెలియనిది కాదు. వాతాపిని జీర్ణం చేసుకున్నది, సముద్ర జలాలను త్రాగరానివిగా చేసినది, దండకారణ్యం తగులబెట్టినది మొదలైన ఎన్నో మహత్తర కార్యములు చేసిన బ్రాహ్మణులను అవమానించి కోరి కష్టాలు తెచ్చుకుంటానా ? నాకు భర్తే పరమ దైవం అంతకంటే స్త్రీకి ఉత్తమ ధర్మం లేదు. బ్రాహ్మణోత్తమా మీకు ఆగ్రహం ఎక్కువ అని నా పాతివ్రత్య మహిమతో తెలుసుకున్నాను. కోపం, మోహం మనిషికి ప్రధమ శత్రువులు వాటిని జయించని బ్రాహ్మణులు ుత్తములు కాజాలరు. మీరు మీపై రెట్ట వేసిన కొంగను దహించిన విషం నేనెరుగుదును. ఇంద్రియములను జయించిన వాడు, అహింసను కలిగిన వాడు, సత్యవ్రతమును ఆచరించిన వాడు, సకల జనుల యందు సమ భావం కలిగిన వాడు, గురువులను పూజించే వాడు, ధర్మవర్తనుడు అయిన బ్రాహ్మణుడు పూజనీయుడు కాగలడు. సత్ప్రవర్తన, వేదాధ్యనం లాంటి ఉత్తమ కర్మలే బ్రాహ్మణ సంపదలు. ధర్మం బహు సూక్ష్మమైనది. నేను ఆడుదానిని నాకు వివరంగా తెలియదు. నీకు తెలిపగలవాడు మిధిలా నగరంలో ఉన్నాడు. అతని పేరు ధర్మవ్యాధుడు. అతడు ఒక కిరాతుడు. అతడు సత్యవ్రతుడు, సత్గుణ సంపన్నుడు, ధర్మవర్తనుడు, మాతాపితలను పూజించే వాడు. అతని దగ్గరకు పోయి ధర్మం గురించి తెలుసుకో. నీవు సాధ్యాయన పరుడవే కాని ధర్మసూక్ష్మములు ఎరుగవు. నేను చెప్పిన దానిలో అపరాధం ఉంటే నన్ను మన్నించు " అన్నది. కౌశికుడు " అమ్మా! నీ వలన నాకు జ్ఞానోదయం అయింది. నా మనసుకు శాంతి లభించింది " అని చెప్పి మిధిలకు ప్రయాణమయ్యాడు. కౌశికుడు ఆ పతివ్రత మహిమకు అచ్చెరువందాడు. ఆమెను దూషించినందుకు పశ్చాత్తాపపడ్డాడు.

ధర్మవ్యాధుడు

మిథిలకు చేరుకుని కౌశికుడు ధర్మవ్యాధుడు ఉన్న ప్రదేశానికి చేరుకున్నాడు. ధర్మవ్యాధుడు మాంసం విక్రయిస్తున్నాడు. అది చూసిన కౌశికుడు అసహ్యించుకుని ఒక ప్రక్కకు ఒదిగి నిలబడ్డాడు. బ్రాహ్మణుని చూసిన ధర్మవ్యాధుడు అతని దగ్గరకు వచ్చి భక్తితో నమస్కరించి " మహానుభావా ఆ మహాపతివ్రత నిన్ను నా వద్దకు పంపిందా? చాలా సంతోషం రండి మా ఇంటికి పోదాం " అని చెప్పి కౌశికుని తన ఇంటికి తీసుకు వెళ్ళాడు. పతివ్రత పంపిన విషయం ధర్మవ్యాధునికి ఎలా తెలిసిందోనని ఆశ్చర్యపోయాడు. కౌశికుడు ధర్మవ్యాధుని చూసి " అయ్యా! మీరు అన్ని ధర్మాలు తెలిసిన వారు. ఇలాంటి

వృత్తిస్వీకరించి జీవహింస చేయడం ధర్మమా? " అని అడిగాడు. అందుకు బదులుగా ధర్మవ్యాధుడు " అయ్యా! బ్రాహ్మణులకు స్వాధ్యయనం, తపస్సు, సత్యము, శౌచం, బ్రహ్మచర్యం పరమ ధర్మం. క్షత్రియులకు ప్రజా రక్షణ, దండనీతి ధర్మం. శూద్రులకు సేవించడం ధర్మం. మృగమాంసం విక్రయించడం నా ధర్మం. మిధిలా నగరాధీశుడైన జనకుడు వారి వారి ధర్మాన్ని మాత్రమే ఆచరించాలని కోరతాడు. స్వధర్మం ఆచరించని వాడు కొడుకైనా అతనికి శిక్షార్హుడే. కనుక నేను నా ధర్మం ఆచరిస్తున్నాను. కాని నేను జీవహింస చేయను. ఇతరులు చంపి తెచ్చిన వాటిని మాత్రమే విక్రయిస్తాను. నేను గురువులను, దేవతలను, అతిధులను పూజిస్తాను. సత్యమును, శౌచమును ఆచరిస్తూ అణుకువతో ఉంటాను. బంధువులను ఆదరిస్తాను. ఏకపత్నీవ్రతుడను. అసూయలేదు, కోరికలు లేవు, ఇతరులలో దోషం ఎంచను. ఉపవాస నియమాలతో ఆహారం తీసుకుంటాను. పొగడ్తలకు లొంగను, తెగడ్తలకు కుంగను. అందువలన హీనకులములో పుట్టినా నిర్మలంగా జీవిస్తున్నాను. అడిగావు కనుక చెప్పాను కాని నను నేను కీర్తించుకోవడం తగదు. నీవు నా వద్ద ధర్మసూక్ష్మం తెలుసుకోవడానికి వచ్చావు కనుక చెపుతాను విను . కులధర్మం ఆచరించతగిన పరమ ధర్మం. త్యాగ గుణం కలిగి ఉండటం, ఇతరుల భావాలను మన్నించడం, సత్పురుషులను గౌరవించడం, సత్యం పలకడం సహనం కలిగి ఉండడం ఉత్తముల లక్షణం. కోరికలను ధర్మమార్గంలో మాత్రమే తీర్చుకోవాలి. కష్టాన్ని, సుఖాలను సమదృష్టితో చూడాలి. అపకారికి ఉపకారం చేయాలి. అపకారం చేసిన వాని పాపం వాడిని దహించి వేస్తుంది. నాస్తికులు దేవుడు లేడని వాదిస్తారు. వారిని చూసి ధర్మాన్ని విడువరాదు. పశ్చాత్తాపానికి సగం పాపం పోతుంది. ఆ పాపాన్ని పరిత్యజించడంతో మొత్తం పాపం పోతుంది. పాపానికి మూలకారణమైన కోపం, లోభం లాంటి దుర్గుణాలను విడిచి పెట్టాలి. చెడు కార్యములు దట్టమైన గడ్డితో నిండిన ఉబివలె అందంగా కనిపిస్తాయి కనుక వాటిని పరిత్యజించాలి " అని కౌశికుడు చెప్పాడు.

శిష్టాచారములు

కౌశికుడు ధర్మవ్యాధుని " అయ్యా! శిష్టాచారముల గురించి వివరిస్తారా " అని అడిగాడు. ధర్మవ్యాధుడు " దానము, సత్యము, ధర్మము, మంచితనం, కోపాన్ని త్యజించడం, ఇంద్రియ నిగ్రహం, సదా ఆనందంగా ఉండటం, వేదాధ్యనం, డాంభికత్వం లేకుండుట, యజ్ఞము, నిరాశ, దైన్యం దరి చేరనీయ పోవడం, అసూయను అహంకారాన్ని వదలడం, సత్ప్రవర్తన, తీర్ధయాత్రలు చేయడం, మితభాషణ, పారిశుభ్రం, ఆశ్రితరక్షణ మొదలైనవి శిష్టాచారములు అని పెద్దలు చెప్తారు. అసూయను విడిచి సత్ప్రవర్తనతో జీవించడంలో గల హాయి ఇతర మార్గంలో జీవించే వారికి ఉండదు. కనక శిష్టాచారాలు పాటిస్తూ గురువులను గౌరవిస్తూ వేదాధ్యయనం చేస్తూ కామము, మోహము, క్రోధం అనే మొసళ్ళు ఉన్న సంసారసాగరాన్ని చెరగని ధర్మం అనే నావ మీద పయనించి దాటకలిగిన వాడు ధన్యుడు. మహాత్మా! అహింస అన్ని ధర్మాలలో ఉత్తమమైనది. దానిని స్త్యముతో చేర్చి ఆచరించాలి. వేదసమ్మతాఉ, శాస్త్ర సమ్మతాలు, శిష్టాచారాలు అని ధర్మములు మూడు విధములుగా వర్ధిల్లు తుంటాయి. వేదాధ్యయనం చేసిన వాడు శిష్టాచార మార్గంలో ప్రయాణించి బుద్ధి అనే మేడను అధిరోహించి మోహము అనే ఉబిలో కూరుకున్న వాడిని చూసి నవ్వుకుంటాడు.

హింస అహింస

మహాత్మా! నేను చేస్తున్నది హింస కాదా అని ప్రశ్నించారు. నేను సమాధానం చెప్పాను. ఏది హింస ఏది ఏది అహింస అని చెప్పటం ఎవరి తరం కాదు. ప్రాణి పుట్టకకు మరణానికి అతడు చేసిన కర్మలే కారణం. చంపే వాడు కేవలం నిమిత్తమాత్రుడు. పండ్లు, వేర్లు, ఔషధాలు, శాకములు, జంతువులు ప్రాణులకు ఆహారంగా భగవంతుడు ఏర్పరచాడని వేదాలు చెప్తున్నాయి. పూర్వం శిబి తనమాంసాన్ని డేగ రూపంలో ఉన్న ఇంద్రునికి ఇచ్చి పుణ్యం సంపాదించలేదా? రంతి దేవుడు వేలకొలది ఆవులను వధించి సంతర్పణ చేసి పుణ్యలోకాలు సాధించలేదా? వేదాలు చదివిన వారు యజ్ఞయాగాలు చేస్తూ పశువధ చేస్తారు కదా? పతృ కార్యాలలో, దైవ కార్యాలలో మాంసాహారాన్ని ఉంచి మిగిలిన దానిని భుజించడం ధర్మమని ఋషివాక్కు చెప్పలేదా? రైతులు నాగలితో దున్నుతున్నప్పుడు ఎన్నో జీవులు నశిస్తాయి కనుక అది హింస కాదా? మానవులు నడిచేటప్పుడు కాళ్ళ కింద పడి అనేక జీవులు నశించడం హింస కాదా? నీరు భూమి ఆకాశం జీవులతో నిండి ఉన్నది. మనిషి చేసే ప్రతి కర్మలో అహింస అనివార్యం. ముని వృత్తిని స్వీకరించి అరణ్యాలలో జీవిస్తున్న మునులు తాము అహింసను ఆచరిస్తున్నామని భ్రమ పడుతుంటారు. వారు భుజించే ఆకులూ, పండ్లూ, కందమూలాలలో కూడా జీవం ఉంది కదా? కనుక ఈ లోకంలో హింస చేయని వాడు లేడు. కనుక తెలిసీ జీవులను హింసించక పోవడమే అహింస. ధర్మం పలు విధాలు దాని సూక్ష్మం గ్రహించడం కష్టం. కనుక వేదవిహితమైనదీ, పెద్దలు చెప్పినదీ, మునులు ఆచరించేదీ గమనించి ధర్మనిర్ణయం చేయడం ఉత్తమం.

ధర్మమూ సత్యమూ

ధర్మం చాలారకాలుగా ఉంటుంది. చాలా సూక్ష్మంగా ఉంటుంది. వేదవిహితము, పెద్దలమాటలూ , వారి ఆచరణ చూసి ధర్మసూక్ష్మాన్ని గ్రహించాలి. సత్యవ్రతం గొప్పది. కాని కాని ఇతరులకు జరిగే అపాయాన్ని నివారించడానికి చెప్పే అబద్ధం నిజం కంటే గొప్పది. ఏ ప్రాణికైనా అపకారం కలిగించే నిజం అబద్ధం చెప్పడంతో సమానం. ప్రాణాపాయ స్థితిలో, వివాహసమయంలో చెప్పే అసత్యం నిజంతో సమానం. కులవృత్తి దైవ సమానం. ఇష్టాయిష్టాలతో పని లేకుండా దానిని ఆచరించడం మానవ ధర్మం. మనము అనుభవించే కష్టసుఖాలు మనం పూర్వజనమలో చేసిన పాపపుణ్యాలే కారణం. ఇది తెలియని మూఢులు దైవాన్ని దూషిస్తారు. మానవులు తాము చేసే పనులకు తామే కర్తలమని భావిస్తారు. అది అజ్ఞానం అదే నిజమైతే తాము చేసే కార్యములన్నీ ఎందుకు ఫలించడం లేదు. ధర్మాత్ములు, నీతిమంతులు చేసే కార్యములు ఒక్కోసారి నిష్ఫలమతున్నాయి కా దుర్మార్గులు చేసే పనులు ఫలిస్తున్నాయి. కొందరికి అనాయాసంగా ధనరాశులు వచ్చి పడుతున్నాయి. కొందరికి ఎంత శ్రమించినా పేదరికం పోదు. కటిక దరిద్రులకు పేదవారికి వద్దన్నా సంతానం కలుగుతుంది. కొందరు ధనవంతులకు ఎన్ని వ్రతాలు చేసినా సంతానం కలుగదు. ఇదంతా పూర్వజన్మ కర్మ ఫలమే. మానవులు కర్మాధీనులు కాకుంటే

రోగాలు, మరణం లేకుండా బ్రతకవచ్చు కదా. కనుక ఈ శరీరం కర్మఫలంగానే ఏర్పడుతుంది. శ్రీరం చేయవలసిన పనులు కర్మవశాన నిర్ణయించబడతాయి. మరణానంతరం కర్మఫలాన్ననుసరించి దేహధారణ నిర్ణయించ బడుతుంది.

జీవుడియాత్ర

ఇక జీవుడు ఎలాంటి వాడో చెప్తాను. జీవుడు అనఘుడు, సనాతనుడు, శాశ్వతుడు. జీవునికి పాపం అంటదు. కర్మానుసారం శరీరాన్ని ధరిస్తూ ఉంటాడు. కొంత కాలానికి శరీరం జీర్ణమై మరణిస్తుంది కాని జీవుడు మరణించడు. శరీరాన్ని విడిచిన జీవుడు వేరు శరీరాన్ని ధరిస్తాడు. ఆ శరీరంలో సుఖదుంఖాలు అనుభవిస్తాడు. ఇలా జీవుడు ఎన్నో దేహబంధాలలో చిక్కుకుంటాడు. మహానుభావా! నీవు పాపపుణ్యముల వలన కలుగు దేహ బంధముల గురించి వివరిస్తాను. స్థిరమైన పుణ్యం చేసిన వాడికి దైవత్వం సిద్ధిస్తుంది. కొంత పాపం కొంత పుణ్యం చేసిన వాడికి మనుష్య జన్మ లభిస్తుంది. పాపములు మాత్రమే చేసే జనులు క్రిమి కీటకాదులుగా పుట్టుతూ మరణిస్తూ జన్మబంధాలలో చిక్కుకుంటాడు. ఇలా కోరికలు అను సముద్రంలో కొట్టుమిట్టాడుతూ ఎన్నటికీ ఒడ్డుకు చేరుకో లేడు. ఇది ఎరిగిన వాడు పాపకార్యాలజోలికి వెళ్ళక ధర్మమార్గాన పయనిస్తాడు. మదమూ, అహంకారం విడిచి పుణ్యకార్యాలు చేస్తాడు. ధర్మాచరణ వలన మనసు నిర్మలమౌతుంది. కోరికలను విడిచి సుఖాలు ఎందుకూ పనికి రానివని గ్రహిస్తాడు. తపస్సు, ఇంద్రియ నిగ్రహం, సత్యం పలకడం మేలని గ్రహించి వాటిని ఆచరించి దైవత్వాన్ని పొందుతాడు.

ఇంద్రియ నిగ్రహం

కౌశికుడు ధర్మవ్యాధుని " ఇంద్రియ నిగ్రహం అంటే ఏమిటి? ఇంద్రియాలను నిగ్రహించకుంటే కలిగే పాపం ఏమిటి? ఇంద్రియాలను నిగ్రహించడం వలన కలిగే పుణ్యం ఏమిటి? " అని అడిగాడు. ధర్మవ్యాధుడు కౌశికునితో " మనం మనసుతో విషయాలను గ్రహిస్తాము. మనస్సు ఎప్పుడూ కోరికలతో, కోపముతో నిండి ఉంటుంది. వాటి వలన లోభం ఏర్పడుతుంది. లోభంతో ఏర్పడిన విషయ వాంఛల వలన మానవుడు సదా సతమతమౌతుంటాడు. లోభికి కరుణ లోపించి పాపములతో కోరికలు తీర్చుకుంటాడు. మంచి మాటలు చెవికెక్కవు. దుర్మార్గులతో చెలిమి చేస్తాడు. చెప్పే మాటలకు చేసే పనికి పొంతన ఉండదు. అలాంటి వాడు దుంఖంలో మునిగి తేలుతుంటాడు. కనుక మానవులు విషయ వాంఛలకు లొంగక జ్ఞానమార్గం అవలంభించి మోక్షప్రాప్తికి ప్రయత్నించడం ఉత్తమం " అన్నాడు. " మహాత్మా! ఇంద్రియములను నిగ్రహించడం ఎలా? అని నన్ను అడిగారు. బ్రహ్మకోవులు చెప్పతగిన బ్రహ్మ విద్యను గురించి నేను చెప్పకూడదు. కాని బ్రాహ్మణోత్తముడివి అడిగావు కనుక బ్రహ్మకోవిదులకు నమస్కరించి చెప్తాను సావధానంగా విను. అనంతాకాశం, గాలి, అగ్ని, నీరు, భూమి అనేవి పంచ భూతములు. మరలా భూమి నీటిలోను, గాలి అగ్నిలోను, అగ్ని వాయువులోను, వాయువు ఆకాశంలోను లీనమౌతాయి. మొదట ఆకాశానికి హద్దులు లేని అనంతాకాశం. అంతా చీకటి, శూన్యము. ఆ ఆకాశంలో నుండి ప్రచండ వాయువు, ఉధృతమైన గాలి ఆగాలిలోని ధాతు సంయోగంతో నీరు పుడుతుంది. ఆ నీరు ఘనీభవించి మంచుఖండాలు, ధూళి మేఘాలు ఏర్పడతాయి. అవి శిలా రూపం చెంది భూమి ఏర్పడుతుంది. మరలా అదే క్రమంలో ప్రళయ కాలంలో సముద్రాలన్నీ ఏకమై భూమి జలమయమౌతుంది. అనావృష్టి ప్రారంభమై ఎండలు అధికమై ఆ ప్రచండాగ్నికి నీరు ఆవిరై వాయు రూపం పొంది ఆకాశంలో లయమౌతుంది. చెవితో వినడం, నాలుకతో రుచి చూడటం, కంటితో చూడటం, ముక్కుతో వాసన చూడటం పంచేద్రియాలు చేసే పనులు. అంటే పంచ భూతములస్కు గుణములైన శబ్ధ, స్పర్శ, రూప, రస, గంధాలు ఇంద్రియవిషయాలు. పంచేద్రియములకు మూలం మనసు. మనసు ఆరవది, బుద్ధి, అహంకారం మనసుకు తోడు మొత్తం ఎనిమిది. సత్వ, రజో, తమో గుణాలు మానవులకు సహజం. ఈ భూతప్రపంచం అవ్యక్తము నుండి సృష్టింపబడి అవ్యక్తంలో లీనమౌతాయి. అవ్యక్తమనగా వ్యక్తము కానిది. కాని పంచేద్రియాలకు ఈ అవ్యక్త రూపం దైనందిన కార్యాలలో గోచరమౌతూ ఉంటుంది. అది నిరాకారమైన మనో భావనలో వివిధ రూపాలలో గోచరమౌతుంది. మానవులు పంచ గుణాలకు వశుడై భోగలాలసుడౌతున్నాడు. మానవుడు పంచేద్రియాలను అదుపులో పెట్టుకుని జీవిస్తే జ్ఞాన సముపార్జన చేయాలి. జ్ఞానం కలిగిన వాడు అన్ని భూతాలలో తనను చూసుకుంటాడు. విషయవాంఛల నుండి మనసుని మళ్ళించడమే తపస్సు, వైరాగ్యం. ఇంద్రియముల నివారించిన స్వర్గం ఇంద్రియములకు లొంగి పోయిన నరకం. కోరికలతో సతమమయ్యే మనసును అదుపులో పెట్టుకోవడమే మోక్షం. దేహం రధమైతే ఇంద్రియాలే గుర్రాలు ఆత్మ సారధి, ధైర్యం పగ్గాలు. మానవుడు మనసును నిగ్రహించి ధర్మమనే పగ్గాలతో ఇంద్రియాలనే గుర్రాలను అదుపు చేస్తూ మోక్షమనే గమ్యాన్ని చేరాలి. ఇంద్రియము పోవు చోటుకు మనసు పోతుంది కనుక ఇంద్రియములను అదుపు చేస్తూ జ్ఞాని యోగి.

త్రిగుణములు

గుణములు మూడు. సత్వగుణము, రజోగుణము, తమోగుణము. వీటిలో తమోగుణము నీచమైనది, నిందార్హమైనది. సత్వగుణము ఉత్తమమైనది. జ్ఞానసముపార్జనకు అనుకూలమైనది. రజోగుణము ఈ రెండింటి మిశ్రితం. పరిశుభ్రం లేని ఆకారం, అతి నిద్ర, దీనత్వం, అసహనం, హద్దులేని కోరికలు తమో గుణ లక్షణాలు. ధైర్యం, శాంతి, కరుణ, సంతోషం, విద్యలయందు ఆసక్తి సాత్వికగుణ లక్షణం. సాత్వికడైన మానవుడు జ్ఞానాన్ని సంపాదిస్తాడు. ఈ లోకంలోని సమస్తం అశాశ్వతం అని తెలుసుకుంటారు. సుఖదుంఖాలకు అతీతంగా ఉంటాడు. అహంకారాన్ని వదిలి ఇంద్రియనిగ్రహాన్ని సాధించి ఉత్తమశాంతి పొందుతాడు. సత్వగుణ సంపన్నుడు శూద్రుడైనా తరవాతి జన్మలలో వైశ్యునిగా, క్షత్రియునిగా, బ్రాహ్మణుడిగా జన్మించి కడకు కైవల్యాన్ని చేరుకుంటాడు "

అగ్నివాయువు

కౌశికుడు " అయ్యా! ఈ శరీరంలో అగ్ని ఎలా పుడుతుంది. వాయువులు శశరీరంలో ఎక్కడెక్కడ ఉంటాయి " అని అడిగాడు. ధర్మవ్యాధుడు " మహాత్మా! మన శరీరంలో ఆత్మ అనే అగ్ని శరీరం అంతా నాభి ఆధారంగా వ్యాపించి ఉంటుంది. నాభి నుండి తల వరకు వ్యాపించి ఉన్న ఈ అగ్నిలో ప్రాణవాయువు సంచరిస్తూ ఉంటుంది. ఆ ప్రాణవాయువే సకల జీవులకు ఆధారం. ప్రాణవాయువు, ఆపానవాయువు కలిసి ప్రాణాగ్నిని జ్వలింపచేస్తుంటాయి. మానవుడిలో ఆపానము, పొత్తికడుపు, బ్రహ్మరంధ్రం మధ్యలో ప్రాణాగ్ని ప్రజ్వరిల్లుతూ ఉంటుంది. ఆపానము మలమూత్రముల విసర్జనా స్థానం. కంఠంలో ఉండే ఉదానము అనే వాయువు కర్మలను నియంత్రిస్తుంటుంది. వ్యానము అనే వాయువు శరీరావయవాల కలయికలో సంచరిస్తూ ఉంటుంది. ప్రాణ ఆపాన వాయువులను ఆధారం చేసుకుని సమాన వాయువు మనం తినే ఆహారాన్ని జీర్ణం చేసి రక్తంలో కలుపుతుంది. నాభి వద్ద ఉండే ఆ వాయువు శరీరంలోని సకల ధాతువులను పోషిస్తుంది. పంచప్రాణములను, ఆత్మాగ్నిని గురించి తెలుసుకున్న యోగులు నిరంతర అభ్యాసము వలన ఆత్మను మూర్ధత్వ స్థానమున నిలుపుకుంటారు. ఆపాన సమాన వాయువులలో సంచరిస్తున్న అగ్ని శరీరమందు జీవాత్మగా వెలుగుతున్నాడు. ఆ జీవాత్మ తామరాకు మీద నీటి బొట్టులా శరీరంలో ఉంటూ నిర్లిప్తంగా ఉంటాడు. శరీరాన్ని విడిచిన జీవాత్మయే పరమాత్మ. అచేతనంగా పడి ఉన్న శరీరాన్ని పరమాత్మ జీవాత్మగా చైతన్యవంతం చేస్తాడు. పరమాత్మ ఈ లోకాలను సృష్టించే సృష్టికర్త. బుద్ధిమంతులు తమ బుద్ధి కుశలతతో జీవాత్మను పరమాత్మగా తెలుసుకుంటారు. మహాత్మా! బ్రహ్మవిద్యాతత్వం ఆచరణ సాధ్యం చేయటమెలా అన్నది వివరిస్తాను. పండితుడు శుభం, అశుభంలలో ఆసక్తి లేక సమానంగా స్పందిస్తాడు. క్రమంగా సుఖదుంఖములు, రాగద్వేషములు, శీతోష్ణముల పట్ల సమంగా ప్రవర్తిస్తాడు. అటువంటి వాడు పుణ్యాత్ముడై ఇంద్రియములను జయించి యోగసాధన చేస్తాడు. తన ఆత్మలో పరమాత్మను దర్శించి గాలి లేని చోట నిశచలంగా జ్వలించే దీపంలా ప్రకాశించి అమరత్వం పొందుతాడు. కనుక కామక్రోధాలను వదిలి కర్మఫలత్యాగం చేసి కర్మలను ఆచరించడం ఉత్తముల ధర్మం. జీవితం అశాశ్వతం అనే ఎరిగి ఇతరులకు అపకారం చేయడం వదిలి వేయాలి. ఉన్న దానికి సంతృప్తి చెంది ఇతదుల ఎడ దయ, కరుణ, మైత్రితో ప్రవర్తించాలి. ఇందియ నిగ్రహాన్ని సాధించిన వాడు పరమ సుఖాన్ని పొందుతాడు " అని చెప్పాడు. కౌశికుడు "మహాత్మా! నీవు సర్వజ్ఞుడవు. నీ వలన ధర్మసూక్ష్మాలు ఎరిగి ప్రబుద్ధుడనయ్యాను " అన్నాడు.

మాతాపితలను సేవించడం

ధర్మవ్యాధుడు "మహర్షీ! నేను సర్వజ్ఞుడిని కావడానికి మూలమైన ధర్మం నీకు తెలుపుతాను " అన్నాడు. అతనిని గృహాంతర్భాగానికి తీసుకు వెళ్ళాడు. అక్కడ సుఖాశీనిలై ఉన్న తల్లి తండ్రులకు నమస్కరించి కుశలం అడిగాడు. వారు "కుమారా! నీవంటి కొడుకు ఉండగా మాక్షేమమునకు లోటు ఏమి? నీ ధర్మం నీకు తోడుగా ఉండి ఆయురారోగ్యాలు ప్రసాదిస్తాయి. నీ వలన మన వంశం పవిత్రమైనది. నీవు మనుష్య జన్మ ఎత్తిన దేవతామూర్తివి. త్రికరణశుద్ధిగా తల్లితండ్రులను సేవించే నీవు పరశురామునికన్నా గొప్పవాడివి " అన్నారు. అప్పుడు ధర్మవ్యాధుడు కౌశికుని తల్లి తండ్రులకు పరిచయం చేయగా వారు కౌశికుని కుశలం అడిగారు. ధర్మవ్యాధుడు కౌశికునితో " వీరు నా జననీ జనకులు వీరిని సేవించి నేను ఇంత జ్ఞానం సంపాదించాను. నేను ఇతర దేవుళ్ళను ఎరుగను తల్లితండ్రులే నా దైవాలు. నేను వీరికి పండ్లు, ఆహారం, వస్త్రములు ఇచ్చి వీరిని సేవిస్తుంటాను. నా భార్యాబిడ్డలు వీరికి సేవ చేస్తుంటారు. యజ్ఞాలు, క్రతువులూ, వేదాలూ అన్నీ వీరే అని భావిస్తాను. తల్లి, తండ్రి, గురువు, అగ్ని, ఆత్మ ఈ అయిదిటిని ఎవరు పూజిస్తారో వారే మహాత్ములు. అయ్యా! పతివ్రత పంపగా ధ్మసూక్ష్మం తెలుసుకోవడానికి నా దగ్గరకు వచ్చారు. ఆమె అనుగ్రహంతో నేను నీకు చెప్పగలిగాను. నీవంటే నాకు అప్రియంగా ఉంది. అందుకు కారణం నీవు నీ తల్లి తండ్రుల అనుమతి లేకుండా వేదాధ్యయనానికి వెళ్ళి వారిని వ్యాకులతకు గురి చేసావు. వారి పట్ల కౄరంగా ప్రవర్తించావు. నీవు వేదజ్ఞానం సంపాదించినా నీ తల్లి తండ్రులను బాధించినందుకు నాకు నీ ఎడల అప్రియం కలిగినది. నీ తల్లితండ్రులు నీ కొరకు రోదించి గుడ్డివాళ్ళు అయ్యారు. ఆ సంగతి నీకు తెలుసా? ఇకనైనా వారి వద్దకు వెళ్ళి వారి శోకమును చల్లార్చు. నీ జ్ఞానం పుణ్యం తల్లి తండ్రులను బాధించడం వలన నిష్ఫలం ఔతాయి. నేను చెప్పినది విని వారిని సేవించి తరించు " అని ధర్మవ్యాధుడు చెప్పాడు. కౌశికుడు " మహాత్మా! నీవు చెప్పినట్లే వెళ్ళి నా తల్లితండ్రులను సేవించుకుంటాను. నేను చేసిన పాంపం నుండి నీ బోధనలతో విముక్తుడనైయ్యాను. నా భాగ్యవశమున నీ పరిచయ భాగ్యం కలిగినది. నా మనసు ఆహ్లాదం అయింది. నీవు నాకు దైవ సమానుడవు. నీ వలె ధర్మమార్గాన సంచేరించే వాడు అరుదు. వేలకొలది మానవులలో ఏ ఒక్కరో నీ వంటి వాడు ఉంటాడు. నేను నిన్ను శూద్రునిగా తచడంలేదు. భూత, భవిష్యత్తు, వర్తమానాలను ఎరిగిన నీవు ఏలా ఈ శూద్ర జన్మను ఎత్తావో చెప్పు " అన్నాడు.

ధర్మవ్యాధుని పూర్వ జన్మ వృత్తాంతం

అయ్యా మీరడిగినది చెప్పడం నా ధర్మం. నేను పూర్వజన్మలో బ్రాహ్మణుడను. వేదవేదాంగాలు చదువుకున్నాను. నాకు ఒక రాజకుమారునితో మైత్రి కలిగిన కారణంగా విలువిద్య కూడా నేర్చుకున్నాను. ఒకరోజు నేను రాజకుమారునితో వేటకు వెళ్ళి అనేక మృగములను చంపాను. నే విడిచిన ఒక బాణం పొదల మాటున గడ్డిచాటున ఉన్న మునీశ్వరునికి తగిలింది. నేను మునీశ్వరుని వద్దకు వెళ్ళి బాధతో నేలమీద దొర్లుతున్న ఆయనతో అనునయ వాక్యాలు పలికాను. ఆయన బ్రాహ్మణుడుగా పుట్టి శూద్రునిలా మృగములను చంపావు కనుక మృగములను చంపు వ్యాధుడిగా జన్మించు " అని శపించాడు. ఎరుగక తప్పు చేన నన్ను మన్నించి శాపవిమోచనం కలిగించమని ఆయనను వేడుకున్నాను. ఆ ముని కరుణించి " నా శాపానికి తిరుగు లేదు వ్యాధుడిగా జన్మించినా నీకు ధర్మసూక్ష్మములు తెలియగలవు. నీవు తల్లితండ్రులను సేవించినంత కాలం పూర్వజన్మ స్పురణ ఉంటుంది. సత్కర్మాచరణము వలన నీవు తిరిగి బ్రాహ్మణ జన్మ పొందగలవు " అని పలికాడు. నేను ఆ ముని శరీరం నుండి బాణం బయటకు తీసి ఆయనను ఆశ్రమానికి చేర్చి గాయానికి మందు వేసి బ్రతికించాను. కానీ నాకు ఈ వ్యాధుని జమ తప్పలేదు " అన్నాడు.

కౌశికుడు ధర్మవ్యాధుని అనునయించుట

కౌశికుడు ధర్మవ్యాధునితో " అయ్యా! నీవు వ్యాధుని జన్మ ఎత్తిననూ బ్రాహ్మణుని వలె ప్రవర్తిస్తున్నావు. నీవు నిజంగా బ్రాహ్మణుడివే. ఎందుకనగా పుట్టుకతో బ్రాహ్మణుడైనా శుద్రుని వలె ప్రవర్తించిన అతడు శూద్రుని కంటే నీచుడు ఔతాడు. జన్మతః శూద్రుడైనా సత్యమూ, శౌచమూ, ధర్మము అవలంబించిన అతడు సద్బ్రాహ్మణునితో సమానమని పెద్దలు చెప్పారు కదా! నీ కర్మల వలన శుద్రుడిగా జన్మించినందుకు బాధపడవలదు. మనం చేసే కర్మల వలన సుఖదుఃఖాలు ఏర్పడతాయి ప్రాజ్ఞులు రెండింటిని సమానంగా చూస్తారు. సత్కర్మలచే పాపాన్ని పోగొట్టుకుంటారు. మూఢులు అప్రియానికి కలత చెంది, ప్రియములు జరిగినప్పుడు ఆనందిస్తారు. అందువలన హృదయతాపం హెచ్చుతుందే కాని తగ్గదు. ధీరులు రెండింటినీ సమదృష్టితో చూస్తారు. జరిగిన దానికి జరగబోవుదానికి దుఃఖించక అన్నిటినీ సమదృష్టితో చూడటం ప్రాజ్ఞుల ధర్మం. దుఃఖం వలన విచక్షణ కోల్పోతారు. కనుక అన్నింటినీ సమదృష్టితో చూసి శుభములు పొంది ఆనందంగా ఉండుము. అన్ని భూతములందు సమత్వము కలిగి ధీరుడవై ఉండుము నీకు మేలు జరుగుతుంది " అని అనునయ వాక్యాలు చెప్పాడు. ధర్మవ్యాధుడు "మహానుభావా! తమరు చెప్పినట్లే నేను దుఃఖమును వదిలినాను. నాకు మేలు జరుగుతుందని ఆశిస్తున్నాను " అన్నాడు. కౌశికుడు " మహాత్మా! నీవు పుణ్యమూర్తివి. నీ దర్శనంతో నాకు ఎన్నో ధర్మాలు తెలిసాయి నా జన్మ ధన్యం అయింది. ఇక నాకు శలవు ప్రసాదించండి " అని అడిగాడు. ఆ తరవాత కౌశికుడు తన తల్లితండ్రులను చేరుకుని వారిని సేవించి తరించాడు. కనుక ధర్మరాజా! నీవు అడిగినట్లు పతివ్రతా ధర్మము, మాతాపితల శుశ్రూష, హీనకులములో పుట్టినా ఎలా ధర్మాత్ముడు కాగలడో వివరించాను కదా " అన్నాడు మార్కండేయ మహర్షి.

అగ్నిదేవుని తపసు

ధర్మరాజు " అహర్షీ నీ దయవలన ఎన్నో విషయములు తెలుసుకున్నాను. పూర్వము అగ్ని దేవుడు ఎందుకు తపసు చేసాడు? అంగీరసుడు అగ్నిగా మారటానికి కారణం ఏమిటి? అగ్నులు ఎన్ని విధాలు? వివరిస్తారా " అని అడిగాడు. మార్కండేయ మహర్షి " అగ్ని దేవుడు హవ్యవాహనుడు. యజ్ఞ యాగాదులలో వేసే హోమద్రవ్యాలను అగ్ని దేవుడు దేవతలకు చేరుస్తాడు. ఇలా చేసి విసుగు చెందిన అగ్ని దేవుడు హవిస్సులను అందించడం మాని అడవులకు వెళ్ళి తపస్సు చేయనారంభించాడు. అతని దేహం కృశించి పోయింది. అగ్ని మనసులో "నేను ఇలా నా విధులను విడిచి తపసు చేసుకుంటున్నాను ఏమిటి. నేను లేకపోతే లోకం స్థభించదు కదా! అలా స్థంభించిన బ్రహ్మదేవుడు వేరొకరిని నా పదవిలో పెట్టాడా! ఇక నేను ఇక్కడ ఉండక వెంటనే పోవలయును " అని తలచి తపము చాలించి తన స్వస్థలముకు వెళ్ళుచుండగా బ్రహ్మదేవుడు తన పదవిలో నియమించిన అంగీరసుడనే అగ్ని ఊడు లోకాలలో అగ్ని కార్యములు నిర్వర్తించడం చూసి భయపడ్డాడు. తిరిగి వెళ్ళబోతున్న అగ్నిదేవుని చూసి అంగీరసుడు "అగ్నిదేవా! నీవు పాపరహితుడవు ముల్లోకాల చీకటిని పారద్రోలకలవు. బ్రహ్మదేవుడు మొదట నిన్ను ఈ పదవిలో ఉంచాడు కనుక నీవు నీ పదవిని సంశయించక తీసుకొనుము. నేను ఈ పదవిలో ఉండలేను " అన్నాడు. అగ్నిదేవుడు " అయ్యా! నా కీర్తి లోకాలలో నిస్తేజమై పోయింది. ముల్లోకాలలో పూజలందుకుంటున్నావు. కనుక ఈ అగ్ని పదివి నీకే కాని నాకు పనికిరాదు. నీవు చెప్తున్నావు కనుక నీవు ప్రధమ స్థానంలో ఉండు నేను రెండవ స్థానంలో ప్రజాపత్య అగ్నిగా ఉంటాను " అన్నాడు. అంగీరసుడు "దేవా! నీవు నన్ను అలా ఆజ్ఞాపించవలదు. ప్రధమ పదవి నీదే నన్ను నీ కుమారునిగా అంగీకరించి ఆదరింపుము " అని వేడుకున్నాడు. అగ్నిదేవుడు అందుకు అంగీకరించాడు. ఈ విధంగా అంగీరసుడు రెండవ అగ్నిగా ప్రకాశించ సాగాడు. అంగీరసుని భార్య శివ వలన అతనికి బృహత్కీర్తి, బృహజ్జ్యోతి, బృహద్బ్రహ్మ, బృహన్మనసుడు, బృహన్మంతుడు, బృహత్భానుడు, బృహస్పతి అనే ఏడుగురు కుమారులు కలిగారు. భానుమతి, రాగ, సినీవాలి, కుహువు, నశ్చిష్మతి, మహిష్మతి, మహామతి అను ఏడుగురు కుమార్తెలు జన్మించారు. అంగీరసుని కుమారుడు బృహస్పతికి శంయుడు జన్మించాడు. యాగములలో నేతి హవిస్సును అతనికి సమర్పించేవారు. శంయుని భార్య సత్య. వారికి భరద్వాజుడు, భరతుడు అనే కుమారులు కలిగారు. భరతునకు భారతుడు అనే కుమారుడు, భారతి అనే కుమార్తె కలిగారు. భరద్వాజునకు వీరుడు పుట్టాడు. వీరునకు భానుడు అనే కొడుకు పుట్టాడు. భానునికి నిశ్చ్యవనుడు పుట్టాడు. నిశ్చ్యవనునికి నిష్కృతి అనే కుమారుడు పుట్టాడు. నిష్కృతి అనే అగ్నిని ఆరాధించేవాడికి పాపాలన్నీ పోతాయి. నిష్కృతికి రుజస్కరుడు పుట్టాడు. రుజస్కరునకు క్రోధుడు పుట్టాడు. క్రోధునికి రుసుడు అనే కుమారుడు కలిగాడు. రుసునికి స్వాహా అనే కుమార్తె, కాముడు అనే కుమారుడు కలిగారు. కామునికి అమోఘుడు, అమోఘునికి సక్థుడు పుట్టారు. కాశ్యపుడు, వాశిష్టుడు, ప్రాణుడు, అంగీరసుడు, చ్యవనుడు అనే అయిదుగురు తమకు తేజోవంతుడైన కొడుకు పుట్టాలని తపస్సు చేసారు. వారికి కలిగిన కుమారునికి తల నిప్పు రంగులోను, చేతులు సూర్యునిలా, కళ్ళు బంగారు రంగులో, శరీరం నలుపు రంగులో ఉంది. బలవంతుడైన అతడు అయిదుగురు తండ్రులకు జన్మించిన కారణంగా పాంచజన్యుడయ్యాడు. అతడు పది వేల సంవత్సరాలు తపస్సు చేసాడు. అతని తల నుండి బృహద్రథంతరులు, ముఖమునుండి హరి, నాభినుండి శివుడు, బలము నుండి ఇంద్రుడు, ప్రాణముల నుండి వాయువు, అగ్ని జనించగా భుజముల నుండి దంతముల నుండి సమస్త భూతములు సృష్టించబడ్డాయి. తపుడు అనే అగ్ని నిరంతరం తపస్సు చేసి పదునైదు మంది కుమారులను కన్నాడు. కాని వారంతా కపటులు అయ్యారు. వారు వరుసగా సుభీముడు, అతి భీముడు, భీముడు, భీమబలుడు, అతి బలుడు, అను వారు ఒకపక్క సుమిత్రుడు, మిత్రవంతుడు, మిత్రజ్ఞుడు ఒకపక్క సురప్రవీరుడు, వీరుడు, సువేషుండు, సువర్చలుడు, సురహంత అను వారలు చేరి యజ్ఞ ఫలములు అపహరిస్తూ ఉండేవారు. వారి దుశ్చర్యలకు బ్రాహ్మణులు తరచూ అగ్ని శాంతి చేయవలసి వచ్చేది. వారి పనులకు బ్రాహ్మణులు మంత్రశక్తితో భయపెట్టి వారిని యజ్ఞశాలకు దూరంగా ఉంచేవారు. తపునకు మరి అయిదుగురు పుత్రులు ఉన్నారు. వారిలో వైశ్వానరుడు బ్రాహ్మణులచే చాతుర్మాస వ్రతములో పూజింపబడేవాడు. రెండవ వాడు విశ్వపతి. అతడు జగత్ప్రభువు. మూడవ వాడు విశ్వకుడు. నాల్గవవాడు విశ్వభుక్కు అతను భూతములు తినే ఆహారాన్ని జీర్ణం చేసే వాడు. ఐదవ వాడు గోపతి అతడు సమస్త ధర్మక్రియలకు కారణ భూతుడు. భానుడు అనే అగ్నికి ఆరుగురు

కుమారులు నిశ అనే కుమార్తె కలిగారు. పురంధరుడు అనే అగ్నికి మనువు అనే కుమారుడు కలిగాడు. అతను నిశను వివాహమాడాడు. ఆ మనువుకే ప్రజాపత్యుడు అనే పేరు కూడా ఉంది. ఆ విధంగా సకల విధ అగ్నులు సకల ధర్మ కార్యాలకు కారణమయ్యాయి. ఆపుడు అనే అగ్నికి ముదిత అనే కన్యకు అగ్ని జన్మించాడు. మూడు లోకాలలో జరిగే అన్ని వ్యవహారాలను ఆ అగ్ని నిర్వహిస్తున్నాడు. యజ్ఞాలలో సమర్పించే హవిస్సును దేవతలకు అందిస్తుంటాడు. కార్యభారంతో అలసి పోయిన అగ్ని అధర్వనితో ఇలా చెప్పాడు " యజ్ఞయాగాదులలో సమర్పించే హవిస్సులను దేవతలకందించి నేను అలసి పోయాను. ఇకపై ఆ కార్యాన్ని నీవు నిర్వహించు " అని చెప్పి అగ్ని సముద్రంలో దాక్కున్నాడు. దేవతలందరూ అగ్ని ఎక్కడున్నాడో తెలియక వెదక సాగారు. ఇంతలో సముద్రంలోని చేపలు అగ్ని సముద్రంలో దాక్కొని ఉన్న విషయం దేవతలకు అందించాయి. అగ్నిదేవుడు ఆగ్రహించి " మీ చేపజాతిని మానవులు నిర్ధయులై తినెదరు కాక " అని శపించాడు. దేవతలంతా " అగ్నిదేవా! నీవు యధావిధి మాకు హవిస్సులను అందించు అని అడిగారు " కాని అందుకు అగ్ని సమ్మతించక శరీరాన్ని విడిచి భూమిలో ప్రవేశించాడు. భూమి పై పడిన అగ్ని నుండి అనేక ధాతువులు ఆవిర్భవించాయి. చీము నుండి గంధకం, ఎముకల నుండి దేవదారు వృక్షములు, కఫం నుండి కర్పూరం, పిత్తం నుండి పచ్చలు, వాతము నుండి నల్లటి పాషాణము, గోళ్ళనుండి అభ్రకము, రక్తనాళముల నుండి పగడములు ఏర్పడ్డాయి. అగ్ని దేవుడు భూగర్భంలో తపస్సు చేసుకుంటున్నాడు. అధర్వుడు అగ్ని కార్యములన్నీ నిర్వహిస్తున్నాడు. దేవతలంతా అధర్వుని పూజిస్తున్నారు. అధర్వుని కాంతిని దేవతలు అతనిచే తృప్తి పడటాన్ని ఓర్వలేక అగ్ని బయటకు వచ్చి మరల హవిస్సును అందిస్తానని ముందుకు వచ్చాడు. ధర్మరాజా ఆ విధంగా ఎందరో అగ్నులు ఉన్నా అందరిలో వెలిగే అగ్ని ఒకటే " అన్నాడు మార్కండేయుడు.

కుమారస్వామి

ధర్మరాజు "మహర్షీ! మహాసేనాని అని పిలువబడే కుమారస్వామి అగ్నిదేవునికి, కృత్తికలకు, శివునకు కుమారుడెలా అయ్యాడు " అని అడిగాడు.

దేవసేన

మార్కండేయుడు " పూర్వం దేవేంద్రుడు రాక్షసులతో యుద్ధం చేసి ఓడి పోయాడు. రాక్షసులను గెలవడమెలా అని దేవేంద్రుడు మానస అనే కొండ మీద ఆలోచించే సమయంలో ఒక స్త్రీ ఆర్తనాదం వినపడింది. దేవేంద్రుడు ఆ స్త్రీని రక్షించాలని వెళ్ళి కేశి అనే రాక్షసుడు ఒక స్త్రీని ఆకాశమార్గంలో తీసుకు వెళ్ళడం చూసాడు. డేవేంద్రుడు తన వజ్రాయుధంతో అతనిని వెంబడించాడు. అతడు తన గధాయుదాన్ని ఇంద్రుని మీద విసరగా ఇంద్రుడు వజ్రాయుధంతో గధను ముక్కలు చేసాడు. కేశి ఆ స్త్రీని వదిలి పారిపోయాడు. ఇంద్రుడు ఆ కన్యను చూసి " నీవెవరు? ఈ రాక్షసుడికి ఎందుకు చిక్కావు? " అని అడిగాడు. ఆమె " అయ్యా! నా పేరు దేవసేన, నా అక్క పేరు దైత్యసేన మేము అరిష్టనేమి అనే ప్రజాపతి పుత్రికలము. మేము ఇక్కడ విహరిస్తుండగా ఈ రాక్షసుడు కామచేష్టలతో మమ్ము వేధిస్తున్నాడు. నా సోదరి దైత్యసేనకు అవి నచ్చాయి ఆమె అతనితో వెళ్ళింది. నాకు నచ్చలేదు కనుక నేను వెళ్ళలేదు. అతడు అంతటితో ఆగక తిరిగి వచ్చి నన్ను బలవంతంగా తీసుకు పోతున్నాడు. ఆ సమయంలో తమరు వచ్చి నన్ను రక్షించారు " అని చెప్పింది. ఇంద్రుడు మీ తల్లి మా తల్లి దక్షుని పుత్రికలు. అందు వలన నీవు నాకు సోదరివి. నీకేం వరం కావాలో కోరుకో " అని దేంద్రుడు అడిగాడు. ఆమె " దేవేంద్రా! మా తండ్రి నా చిన్నతనం నుండి నాకు మహా పరాక్రమవంతుడు, కీర్తిప్రతిష్టలు కల వాడు భర్తగా రాగలడని చెప్పాడు. ఆ మాటను మీరు నిజం చెయ్యండి. దేవతలకు రాక్షసులకు గెలువ శక్యం కాని వాడు, భయంకరమఇన రాక్షసులను సంహరించే వాడు, ముల్లోకాలను రక్షించే వాడు, నీకు ఇష్టమైన వాడిని నాకు భర్తగా ప్రసాదించు " అని కోరింది. ఆమె మాటలు విని దేవేంద్రుడు " ఈ రోజు అమావాస్య సూర్యచంద్రులు ఏక రాశిలో ఉంటారు. ఇది సూర్యోదయం రౌద్ర ముహూర్తం. అగ్ని మునులు అర్పించిన హవిస్సులను తీసుకుని సూర్యమండలంలో ప్రవేశిస్తున్నాడు. కనుక సూర్యుడు, చంద్రుడు, అగ్ని తేజములతో జన్మించిన వాడు ఈమెకు భర్త కాగలడు " అని అనుకున్నాడు. దేవసేనను తీసుకుని బ్రహ్మ వద్దకు వెళ్ళి దేవసేనకు తగిన భర్తను ప్రసాదించమని కోరాడు. బ్రహ్మదేవుడు " దేవేంద్రా! ఈ కన్యకు గొప్ప వీరుడు భర్త కాగలడు. అతడు దేవసేనకు సేనాదిపతి కాగలడు. నీ కష్టములు తీర్చగలడు " అన్నాడు.

కుమారసంభవం

వశిష్టుడు మొదలైన సప్తఋషులు అమావాస్య హోమం చేస్తున్నారు. హవిస్సులను స్వీకరించి దేవతలకు ఇవ్వడానికి అగ్ని దేవుని ఆహ్వానించారు. అగ్నిదేవుడు సర్వాలంకార భూషితలై భర్తల ప్రక్కన సప్త ఋషిపత్నులను చూసి మోహించాడు. వారిని తన జ్వాలలతో తాకాలని ఆరాటపడ్డాడు. హోమం ముగిసింది అగ్ని దేవుడు విరహంతో బాధపడ్డాడు. అగ్ని భార్య స్వాహాదేవి ఇది పసికట్టింది. తన భర్త కోరిక తీర్చడానికి అంగీరసుని భార్య శివ రూపంలో భర్త దగ్గరకు వచ్చి "నేను అంగీరసుని భార్యను. నా తోటి వారైన సప్త ఋషుల భార్యలపై నీకు వలపు ఏర్పడింది మేమంతా నీ కోరిక తీర్చాలనుకున్నాము. నీ మనస్సు తెలుసుకోవడానికి నన్ను పంపారు " అన్నది. అగ్ని దేవుని ఆనందానికి అవధులు లేవు ఆమెయందు తన కోరిక తీర్చుకున్నాడు. స్వాహాదేవి గరుడ పక్షిగా మారి భర్త తేజస్సును వాయువేగంతో వెళ్ళి శ్వేతపర్వతంలో అక్కడ ఉన్న రెల్లు కుండలో దాచింది. ఇలా ఆమె ఆరు రూపాలలో భర్తను కూడి తేజస్సును కుండలో భద్రపరచింది. ఆమె ఒక అరుంధతి రూపం ధరించ లేక పోయింది. ఆ విధంగా ఆరుమార్లు కూర్చిన అగ్ని తేజస్సుతో కుమారవామి ఆరు ముఖాలతో అగ్ని తేజస్సుతో పన్నెండు చేతులతో జన్మించాడు. శుక్లపక్ష పాడ్యమి నందు వీర్యసేకరణ, విదియ నందు గర్భం ధరించడం, తదియ నందు రూపం ఏర్పడటం, చవితి నందు అన్ని అవయవాలు ఏర్పడి, పంచమి నాడు పూర్తి ఆకారంతో నిలబడి శివుని విల్లు ధరించడం జరగింది. కుమారస్వామి విల్లు ఎక్కుపెట్టగానే ఆ ధ్వనికి ఐరావతం, సుప్రీతకం అనే ఏనుగులు కుమారస్వామి మీదకు లంఘించాయి. కుమారస్వామి వాటిని తన చేతులతో అణచి పెట్టాడు. ఒక చేత్తో తనలు సహజసిద్ధంగా లభించిన శక్తి ఆయుధాన్ని పట్టుకున్నాడు. ఒక చేత్తో వినోదంగా కోడిని పట్టుకుని శంఖం పూరించాడు. బొటన

వేలిని చప్పరిస్తూ ఆకాశాన్ని చేతులతో చరిచాడు. ఒక బాణంతో క్రౌంచ పర్వతాన్ని, శక్తి ఆయుధంతో శ్వేతపర్వతాన్ని భేదించాడు. ఆరు ముఖాలతో సింహనాదం చేసాడు. ఆ సింహనాదానికి పర్వతాలు చలించాయి, సముద్రాలు పొంగాయి, భూమి కంపించింది. ఆ ఉత్పాతాలకు భయపడి ఋషులు శాంతిహోమాలు చేసారు. అప్పుడు చైత్రరధం అనే అడవిలో ఉన్న జనం " సప్తఋషిపత్నులకు అగ్నిదేవుని వలన జన్మించిన బాలుని వలన ఈ ఉత్పాతాలు సంభవిస్తున్నాయి " అని ఆక్రోశించారు. ఈ అపనిందని భరించలేక ఋషులు తమ భార్యలను వదిలి వేసారు. కొందరు మాత్రం " ఇందులో ఋషిపత్నుల దోషం ఏమీ లేదు. అగ్నిదేవుని భార్య స్వాహాదేవి ఋషిపత్నుల రూపంలో అగనిదేవుని చేరింది " అని చెప్పుకున్నారు. స్వాహాదేవి "అయ్యా! ఈ బాలుడు నాకు నా భర్తకు జన్మించాడు. మీ పత్నులకు ఇందులో ఎలాంటి సంబంధం లేదు. వారిని స్వీకరించండి " అని చెప్పింది. ఋషులు ఆమె మాటలు విశ్వసించ లేదు. తరవాత విశ్వామిత్రుడు అనే ముని అగ్ని కుమారునకు జాతక కర్మలు చేసాడు. దేవతలు దేవేంద్రుని వద్దకు వెళ్ళి "దేవేంద్రా! అగ్నికుమారుడు తేజోవంతుడు, గర్వం కలవాడు. అతని వలన నీ పదవికి ముప్పు రాగలదు. నీ పదవి దక్కాలంటే వెంటనే అతనిని సంహరించడం మంచిది " అన్నారు. దేవేంద్రుడు సప్తమాతృకలను పిలిచి " మీరు అగ్ని కుమారుని సంహరించండి " అని ఆజ్ఞాపించాడు. అందుకు అంగీకరించి వెళ్ళిన సప్త మాతృకలు బాలుని తేజస్సు చూసి భయపడి అతనిని శరణు వేడారు. కుమారస్వామి వారిని మన్నించాడు. సప్త మాతృకలు బాలుని సంరక్షణ కొరకు లోహితాస్య అనే దాదిని సృష్టించారు. అగ్నిదేవుడు కుమారుని సంరక్షణా భారం స్వీకరించాడు. ఇది తెలుసుకున్న దేవేంద్రుడు ఆగ్రహించి తన సేనలతో కుమారస్వామి మీదకు దండెత్తి వచ్చాడు. కుమారస్వామి ముఖము నుండి వెలువడిన అగ్ని జ్వాలలకు భయపడిన దేవతలు అతనిని శరణు జొచ్చారు. దేవేంద్రుడు కుమారస్వామి మీదకు వజ్రాయుధాన్ని ప్రయోగించాడు. అది కుమారస్వామి కుడి భాగాన్ని తాకగా అందు నుండి బంగారు చాయతో, మేషముఖంతో శక్తి ఆయుధంతో ఒక పురుషుడు జన్మించాడు. అతని పేరు విశాఖుడు. అతనితో పాటు అనేక మంది బాల బాలికలు పుట్టారు. ఇది చూసిన దేవేంద్రుడు భయపడి కుమారస్వామిని శరణు వేడాడు. దేవతలు సింహనాదాలు చేస్తూ కుమారస్వామి చెంత చేరారు. దేదీప్యమానంగా వెలుగుతున్న అగ్ని పుత్రుని చూసి లక్ష్మీ దేవి సాకారమై అతని చెంతన నిలిచింది. ఆరవ దినం ఋషులు కుమారస్వామిని భక్తితో నమస్కరించి " దేవా! నీవు పుట్టిన ఆరు దినములకే లోకాలను జయించావు. దుష్టశిక్షణ, శిష్టరక్షణ, సుపరిపాలనా దేవేంద్రుని కర్తవ్యం. షణ్ముఖా నీవు అందుకు తగిన వాడివి కనుక ఇంద్ర పదవిని స్వీకరించుము " అని దేవతలు, ఋషులూ అడిగారు. ఇంద్రుడు "కుమారస్వామీ! నీవు శౌర్యవంతుడవు కనుక ఇంద్రపదవిని అంగీకరించుము " అని అడిగాడు. "దేవేంద్రా! నాకు ఇంద్ర పదవి అక్కర లేదు. నీ తేజస్సు చూసి దేవతలు తిరిగి నీవే ప్రభువు అని మోహం కలుగ చేసిన నీకు నాకు శత్రుత్వం వస్తుంది కనుక ఆ పదవిలో నీవే ఉండు " అని కుమారస్వామి అన్నాడు. దేవేంద్రుడు ఆ మాటలకు ఆనందించాడు. " కుమారా! నీవు మా సేనలకు ఆదిపత్యం వహించు " అని ఇంద్రుడు కుమారస్వామిని అడుగగా అతడు అందుకు అంగీకరించాడు. ఋషులు దేవతలు జయజయధ్వానాలు చేసి కుమారస్వామిని దేవ సేనాధిపతిగా అభిషేకించారు. మహాశివుడు అక్కడకు వచ్చి కుమారస్వామిని చేరదీసి విశ్వకర్మచే కూర్చబడిన బంగారు పుష్పమాలను బహూకరించాడు " అని చెప్పగా ర్మరాజు ఇక్కడ ఒక సందేహం వెలిబుచ్చాడు "మహర్షీ! కుమారస్వామి రుద్రాంశ సంభూతుడంటారు కదా అదెలా సంభవించింది " అని అడిగాడు. మార్కండేయుడు ధర్మరాజుతో " ధర్మరాజా! పూర్వం శివుడు తన తేజస్సును అగ్నియందు ప్రవేశపెట్టాడు. ఆ వీర్యము చేత అగ్నిహోత్రుడు కుమారస్వామిని పుట్టించాడు. అగ్నికి రుద్రుడనే నామాంతరం కూడా ఉంది. అందుచే కుమారస్వామిని అగ్ని పుత్రుడు, శివపుత్రుడు అని కూడా అంటారు " అన్నాడు. అగ్నిదేవుని భార్య స్వాహాదేవి కృత్తికల రూపంలో ఆరుగురు ముని పత్నుల రూపం ధరించి భర్తను చేరి కుమారస్వామికి జన్మ ఇచ్చినందున కార్తికేయుడనే నామం కలిగింది. ఈ సమయమున దేవేంద్రుడు తన వద్ద పెంచుకుంటున్న దేవసేనను అక్కడకు రప్పించి " కుమారా! ఈ కన్యను బ్రహ్మదేవుడు నీ కొరకే సృష్టించాడు ఈమెను స్వీకరించు " కుమారస్వామి అందుకు అంగీకరించి దేవసేనను వివాహమాడాడు. ఈ సమయమున భర్తలచే విడువబడిన సప్తఋషిపత్నులు అక్కడకు వచ్చారు. "కుమారా! దుర్జనులు కొందరు మేము అగ్నిదేవునితో చేరి నిన్ను కన్నామని అసత్యప్రచారం చేసారు. ఏ పాపం ఎరుగని మమ్ము భర్తలు వదిలి వేసారు. పుత్రసమానుడవైన నీవే మమ్ములను రక్షించాలి " అని ప్రార్ధించారు. కుమారస్వామి దేవేంద్రునితో " అమ్మా! మీరు నాకు తల్లులు సందేహం లేదు " అని " దేవేంద్రా వీరికి తగిన పదవులు ఇమ్ము " అన్నాడు. దేవేంద్రుడు "కుమారా! దక్షప్రజాపతి కుమార్తెలు చంద్రుని వివాహమాడి అతని చుట్టూ తారలుగా విరాజిల్లుతున్నారు. అందులో రోహిణి నక్షత్రం పక్కన ఉన్న అభిజిత్ అనే తార చంద్రుని ప్రేమను అందరికన్నా అధికంగా పొందాలని తపస్సు చేసుకోవడానికి వెళ్ళింది. ప్రస్తుతం ఆ స్థానంలో ఈ ఆరుగురు కృత్తికలను ఉంచవచ్చు " అన్నాడు. ఇంతలో స్వాహాదేవి అక్కడకు వచ్చి " కుమారా! నీవు నా పుత్రుడవు నాకు ఎప్పుడూ నీ దగ్గర ఉండాలని కోరికగా ఉంది " అన్నది. " అలాగే నీవు ఎల్లప్పుడూ నా చెంతనే ఉండి నాచే మీ కోడలుచే సపర్యలందుకుంటూ సుఖంగా ఉండు " అన్నాడు. ఇంతలో సప్తమాతృకలైన హవిష, కాళి, కౌశికి, ఉద్ధత, శారిక, ఆర్య, వైధాత్రి అక్కడకు వచ్చారు. వారు "షణ్ముఖా! ఇప్పుడు లోకమాతలుగా ఉన్న వారిని తొలగించి మమ్ములను ఆ పదవిలో ఉంచు " అన్నారు. కుమారస్వామి "ఇప్పటివరకు ఉన్న మాతలను ఎలా తొలగిస్తాం. మీరు వేరే వరం కోరుకోండి " అన్నాడు. వారు "లోకంలోని పసిపాపలను బాధించి పీడించే వరం ప్రసాదించు "అన్నారు. కుమారస్వామి " ఇలాంటి వరం కోరడం అనుచితము అలంటి వరం ఇస్తున్నాను. మీకు మొక్కిన బాలలను ఎలాంటి హాని లేకుండా రక్షించండి. మిగిలిన నరులను పదనారు వయసు వచ్చేదాకా బాధించండి. మీకు నా అంశతో పుట్టిన వాడిని రక్షగా నియమిస్తాను " అన్నాడు. ఇంకా శకునిమాత వినత, దైత్యమాత దితి, గోమాత సురభి, శునకమాత సరమ, వృక్షమాత కరంజ, సర్పమాత కద్రువ, కుమారుని మాత లోహితాస్య ఈ మాతృకలతో కలసి శిశువులను బాధిస్తూ ఉంటారు. అలాగే దేవగ్రహములు, పితృగ్రహములు, గంధర్వగ్రహమ్ములు, యక్షగ్రహములు నరులను బాధిస్తుంటాయి. కాని ధర్మరాజా! శివభక్తులను, పరిశుభ్రంగా ఉండే వారిని, శాంతి కాముకులకు, ఇంద్రియాలను జయించిన వారిని భాధించవు " అన్నాడు. ఇంతలో అగ్నిదేవుని భార్య అక్కడకు వచ్చి " కుమారా! నేను దక్షప్రజాపతి కూతురును. నా తండ్రి నన్ను చిన్నతనంలోనే అగ్నిదేవునకిచ్చి వివాహం చేసాడు. నా భర్తకు నాపై అనురాగం లేదు నీవెలాగైనా అనురాగం కలిగేలా చెయ్యి " అని కోరింది. కుమారస్వామి " అమ్మా!

బ్రాహ్మణులు అగ్నిలో హవ్యములు వేసేటప్పుడు స్వాహాకార మంత్రంతో వేస్తారు. అందు వలన నీకు నీ భర్తతో నిరంతర సాన్నిహిత్యం లభిస్తుంది " అన్నాడు. బ్రహ్మదేవుడు అక్కడకు వచ్చి అక్కడ ఉన్న శివుని చూసి " కుమారా! ఈయన మహాశివుడు త్రినేత్రుడు, త్రిపురాంతకుడు. ఈమె ఈయన భార్య పర్వతరాజ పుత్రి పార్వతి వీరు నీ తల్లి తండ్రులు. వీరు యోగబలంచేత తమ తేజస్సును అగ్నియందు అతని భార్యయందు ప్రవేశపెట్టి నిన్ను కన్నారు. వీరిని భక్తితో ఆరాధించు " అన్నాడు. కుమారస్వామి పార్వతీపరమేశ్వరులను భక్తితో నమస్కరించాడు. శివుడు కుమార సమేతుడై భద్రవటం చేరుకున్నాడు. వారి వెంట కుబేరుడు, దేవేంద్రుడు, అమోఘుడు అనే యక్షనాయకుడు, వసువులు, రుద్రులు, ఆదిత్యులు, యముడు, ఆదిత్యుడు, చంద్రుడు, వరుణుడు, వాయుదేవుడు, అగ్నిదేవుడు వెంట నడిచారు.

మహిషాసురమర్ధన

ధర్మరాజా ఆ సమయంలో మహిషాసురుడు రాక్షస సేనలతో దండెత్తి వచ్చాడు. క్షణాలలో దేవసైన్యాన్ని చిందరవందర చేసాడు. ఇది చూసి దేవతలు యుద్ధం చేయడం ఆపి పారిపోయారు. దేవేంద్రుడు వారికి ధైర్యం చెప్పి యుద్ధోన్ముఖులను చేసాడు. దేవతలకు రాక్షసులకు మధ్య భీకర పోరు జరిగింది. ఆ యుద్ధంలో శివుడు కూడా పాల్గొన్నాడు. మహిషాసురుడు శివుని రథం పట్టుకున్నాడు. దేవతలు శివుడు మహిషాసురుని చేతిలో మరణిస్తాడని భయపడ్డారు. శివుడు కుమారస్వామిని చూసి " కుమారా! చూసితివా వీడి సాహసం. నా రథాన్ని పట్టుకున్నాడు. వీడికి ఆయుషు మూడింది. వెంటనే వీడిని సంహరించు " అన్నాడు. కుమారస్వామి శక్తి ఆయుధాన్ని మహిషాసురుని పై ప్రయోగించాడు. అది మహిషాసురునితో అతని సైన్యాన్ని దహించింది. దేవతలు కుమారస్వామిని స్తుతించారు. శివుడు దేవతలతో "ఇతని పరాక్రమం చూసారా! ఇకపై మీరి నన్ను ఎలా పూజ్యభావంతో సేవిస్తారో ఇతనిని అలాగే సేవించండి " అని చెప్పి భద్రవటానికి వెళ్ళాడు. ఈ విధంగా కుమారస్వామి దేవతల శత్రువులను ఒక్క రోజులో జయించాడు.

ద్రౌపది సత్యభామలు

ధర్మరాజు మార్కండేయ మహర్షి వద్ద అనేవిషయాలు తెలుసుకుంటున్న సమయంలో ద్రౌపది సత్యభామలు ఇష్టాగోష్టి సలుపుతున్నారు. సత్యభామ ద్రౌపదిని " ద్రౌపదీ! నీకు ఐదుగురు భర్తలు. వారియందు నీవు భక్తి కలిగి ఉన్నావు. వారు నీయందు అనురాగం కలిగి ఉన్నావు. ఇదెలా సాధ్యం నీ వద్ద ఏదైనా మంత్రఔషధమున్నదా? ఈ మహిమ నీకు ఎలా చేకూరింది. నీ అలంకరణా సామర్ధ్యమా లేక సంభాషణా చాతుర్యమా నాకు ఎరిగింపుము. ఆ నేర్పరితనంతో నేను నా భర్త అయిన శ్రీకృష్ణుని వశం చేసుకుంటాను " అని అడిగింది. ఆ మాటలకు ద్రౌపదికి కించిత్ కోపం వచ్చింది. ఆమె సత్యభామతో " సత్యా! నీవు నన్ను దుష్టస్త్రీగా జమకట్టడం తగదు. ఆ పురుషోత్తమునకు నీవు భార్యగా తగవు అని నా భావన. మంత్ర తంత్రములతో భర్తను వశం చేసుకోవాలి అనుకోవడం నీ భ్రమ. అలాంటి పనులు చేస్తే భర్తకు భార్య మీద ఉన్న ప్రేమ కూడా పోతుంది. అలాంటి భార్యతో చెలిమి పాముతో చెలగాటం అని భావిస్తాడు. అలాంటి మందులకు భర్తకు రోగం, భార్యకు అపకీర్తి వస్తుంది. భర్తల పట్ల భార్యలు ఇలాంటి కపతాలతో మోసగించిన నరకం తప్పదు. భర్తకు అనుకూలవతిగా చరించడమే భార్యకు ఉత్తమ ధర్మం. నేను పాండవుల పట్ల ఎలా ప్రవర్తిస్తానో నీకు వివరిస్తాను. నా భర్తలు పరస్త్రీలతో చరించినా నేను అసూయ చెందను. వారి పట్ల అహంకరించక పూజ్యభావంతో ఉంటాను. నా భర్తలు తప్ప మిగిలిన వారు దేవతలైనా, యక్ష, గంధర్వ, కిన్నెర, కింపురుషులైనా నాకు తృణప్రాయం. స్నానం భోజనం శయనం ఏదైనా భర్తలకు సమకూర్చి నేను అనుభవిస్తాను. భర్తల మనసెరిగి వారికి కావలసినవి సమకూరుస్తాను. భర్తల యొక్క బంధు మిత్రుల ఎడ ఆదరం చూపిస్తాను. గృహనిర్వహణలో పరిశుభ్రత పాటిస్తాను. ఏదీ వ్యర్ధం చేయను. అనవసర ఖర్చులు చేయను. భర్తలు ఇంట లేనప్పుడు పువ్వులు ధరించను. అలంకారం చేసుకోను భర్తలయందు మనసు నిలిపి వారి కోసం నిరీక్షిస్తుంటాను. ఎక్కువ సేపు వాకిట నిలబడటం, అతిగా నవ్వడం, దుష్టులతో స్నేహం చెయ్యడం చేయను. నా భర్తలు ఎంతటి సున్నిత మనస్కులో అంతటి కోపాన్ని ప్రదర్శిస్తారు. వారి పట్ల భయభక్తులతో ప్రవర్తిస్తాను. మా అత్త కుంతికి స్నానపానాదులు నేనే సమకూరుస్తాను. నా భర్త ధర్మరాజు ప్రతి రోజు పదివేల బ్రాహ్మణులకు పదివేల యతీశ్వరులకు అన్న సంతర్పణ చేస్తాడు. ఆ ఏర్పాట్లు నేను స్వయంగా చేసి వారికి ఆనందం సమకూరుస్తాను. అంతఃపురంలో పనిచేసే వేలకొలది సేవకుల బాగోగులు నేనే స్వయంగా చూస్తాను. వారు వారి విధులను క్రమశిక్షణలో నిర్వర్తించేలా చూస్తాను. భండాగారంలో ఉన్న రత్నాలు, మణులు, ఆభరణాలు, ధనం మొదలైన లెక్కలు నాకు తెలియును. పని వారికి ఇవ్వవలసిన జీతభత్యములు నేనే ఇస్తాను. అందు వలన పాండవులు సంసార భారం నా మీద మోపి నిశ్చింతగా ఉంటారు. నాకు రాత్రి ఒక ఝాము మాత్రమే నిద్రపోవడానికి సమయం ఉంటుంది. భోజనం చేయటానికి సరిగా సమయముండదు. ఇలా ప్రవర్తించి నేను భర్తల ఆదరణ పొందుతున్నాను కాని మందులు ఔషధాలు ఉపయోగించి కాదు. ఇంద్రజాలం అసలే కాదు " అని అన్నది. సత్యభామ సిగ్గుపడి " ద్రౌపదీ! నాకు నీ సంగతి తెలియక ఏదో పరిహాసంగా అన్నాను. నన్ను మన్నింపుము " అన్నది. ద్రౌపది "సత్యా! దానిదేముంది అలాగే పరిహాసంగా తీసుకుంటాను. భర్త మనసు చూరగొనే ధర్మమైన ఉపాయం చెప్తాను విను. పతిని మించిన దైవం భార్యకు లేదు. భర్త దయ వలన భార్యకు కీర్తిప్రతిష్టలు కలుగుతాయి. సమస్త సంపదలు సమకూడుతాయి. భర్తకు సేవలు చేస్తే భార్యకు సులువుగా పుణ్యం లభిస్తుంది. కనుక భర్తకు ప్రతి రోజు ప్రేమతో ఆరాధనతో సేవలు చెయ్యి. నీకు భర్త అనురాగం లభిస్తుంది. భర్త రాగానే చిరునవ్వుతో ఎదురేగి స్వాగతం పలుకు. భర్త సేవలకు సేవకులను నియోగించక స్వయంగా నువ్వే చెయ్యి. నీ భర్త మాటల సందర్భంలో చెప్పిన రహస్యం బట్టబయలు చేసి సపత్నుల ముందు అవమానపడకు. అందు వలన భర్త అనురాగం సన్నగిల్లుతుంది. నీ భర్తకు అపకారం చేసే వారు నీకు మిత్రులైనా వారిని ఆదరింపకుము. భర్త బంధుమిత్రులను ఆదరించు. నీ పుత్ర సమానులైన ప్రద్యుమ్నాదులతో కూడా ఒక శయ్యపై కూర్చుండ రాదు. కులస్త్రీలతో మాత్రం స్నేహసంబంధాలు పెట్టుకో. విలాసజీవితంపై ఆసక్తి కలవారు అహంభావులైన స్త్రీలతో స్నేహం వద్దు. ఇలా ప్రవర్తిస్తే నీకు పరమ సౌభాగ్యం కలుగగలదు " అన్నది. సత్యభామ ద్రౌపదితో "నీ భర్తలు దైవసమానులు. నీవు

ధర్మం తెలిసిన దానివి. నీ కుమారులు పరాక్రమవంతులు. నీవు వీరమాతవు. వారిని ద్వారకలో రుక్మిణీ సుభద్రలు తమకుమారుల కంటే ప్రేమగా చూసుకుంటున్నారు కలత చెందవద్దు. వారు ద్వారకలో క్షేమంగా ఉన్నారు. త్వరలోనే మీకు మీ రాజ్యం లభిస్తుంది. దుర్యోధనాదులు కష్టాలు అనుభవించగలరు " అన్నది. శ్రీకృష్ణుడు ధర్మరాజు మార్కండేయ మహర్షి వద్ద సెలవు తీసుకుని ద్వారకకు పయనమైయ్యాడు. మార్కండేయ మహర్షి ధర్మరాజుతో అనునయ వాక్యాలు పలికి తన ఆశ్రమానికి వెళ్ళాడు. పాండవులు కామ్యక వనం వదిలి ద్వైత వనానికి వెళ్ళారు.

దుర్యోధనుని అవమానభారం

ఇంతవరకు కధను వింటున్న జనమేజయుడు వైశంపాయుని చూసి " మహర్షీ! ఎల్లప్పుడూ పాండవులకు హాని తలపెట్టే దుర్యోధనుడు శత్రువులచే బంధింపబడి పాండవులచే రక్షింపబడిన అవమాన భారాన్ని ఎలా భరించాడు. భరించి ఎలా హస్తినకు చేరాడు " అని అడిగాడు.

హస్థినాపురం

హస్తినాపురవాసి అయిన బ్రాహ్మణుడు ద్వైతవనానికి వెళ్ళి పాండవులను కలుసుకుని తిరిగి హస్థినకు వెళ్ళాడు. ధృతరాష్ట్రుడు ఆ బ్రాహ్మణుని చూసి పాండవుల యోగక్షేమాలు విచారించాడు. ఆ బ్రాహ్మణుడు పాండవులు ద్రౌపది అడవులలో పడే కష్టాలు వివరించాడు. ధృతరాష్ట్రుడు అది విని ఎంతో దుంఖించాడు. " అయ్యో! నా కుమారుని దుర్నీతి వలన కదా ఇంత కష్టం దాపురించింది. దీనికంతకు నాచేతకాని తనమే కారణం. ధర్మరాజును నాపెద్ద కొడుకుగా భావిస్తాను అతనికి బ్రహ్మదేవుడు ఎన్ని కష్టాలు రాసాడు. హంసతూలికా తల్పంపై నిదురించే ధర్మరాజు కటిక నేలపై నిదురిస్తున్నాడు కదా. అనిల కుమారుడు అతి బలవంతుడైన భీముడు అడవి సింహంలా వనాలలో తిరుగుతున్నాడు కదా. అన్నదమ్ములు ద్రౌపది పడుతున్న కష్టాలు చూసి అర్జునుడు మనసులో రగిలి పోతున్నాడు కదా. సుకుమారులైన కవలలు అడవులలో ఎన్ని కష్టాలు పడుతున్నారో. వాయుపుత్రుడైన భీముడు అతి బలవంతుడైనా అన్న మాటకోసం అరణ్యావాసం చేస్తున్నాడు కాని లేకున్న అతనిని ఆపడం ఎవరి తరం. శకుని వంచన, దుశ్శాసనుని దుశ్చర్యలు, కర్ణుని తులువతనం, దుర్యోధనుని అనీతి అతని మనసులో ముల్లులా గుచ్చుకుంటున్నాయి కదా. భీముని చేతిలో నా కుమారుల మరణం తప్పదేమో. కర్మఫలం అనుభవించక తప్పదు కదా. ఏమి చేయుదును విచారించిన ఏమి ఫలం నేను ఎంత వారించినా జూదం ఆపలేక పోయాను. కష్టముల వెంట సుఖాలు వస్తాయి అంటారు కదా. అర్జునుడు పరశివుని మెప్పించి పాశుపతాన్ని సాధించాడు. సశరీరంగా స్వర్గానికి పోవడమే కాక ఇంద్రుని అర్ధ సింహాసనం అధిష్టించాడు. అర్జునుడు ఏ జన్మలో చేసిన పుణ్యమో కదా " అని పపరి విధాలుగా విలపించేడు. దుర్యోధనుడు అది చూసి "మామా! మా తండ్రిగారు ఇలా భీతిల్లుతున్నాడు. దీనిని గురించి ఆలోచించవలెను " అన్నాడు. వారిరువురు కర్ణునితో చేరి ఏకాంతప్రదేశంలో మంతనాలు జరిపారు. కర్ణుడు " సుయోధనా పాండవుల సంపదలన్నీ నీ వశమైనాయి. వారు అడవుల పాలయ్యారు. రాజులంతా నీకే కప్పం చెల్లిస్తున్నారు. సార్వభౌముడివైన నీ పాలన ప్రజామోదాన్ని పొందింది. నీవు ద్వైత వనానికి వెళ్ళి అక్కడ ఇడుములు పడుతున్న పాండవులకు నీ భోగభాగ్యములు ప్రదర్శించి వారికి ఖేదము కలిగించవలెను. అలాగే వారు పడుతున్న కష్టములు చూసి ఆనందించి మన జన్మ సాఫల్యం పొందవచ్చు. ద్రౌపది నీ భార్యల సౌభాగ్యం చూసి దుంఖించవలెను " అని దుర్యోధనునితో అన్నాడు.

ద్వైతవనానికి దుర్యోదనాదుల ప్రయాణం

కర్ణుని మాటలు విన్న దుర్యోధనుడు " మిత్రమా కర్ణా! నా అభిప్రాయం కూడా అదే. మనం ద్వైతవనానికి పోవడానికి ధృతరాష్ట్రుడు అంగీకరించాలి కదా. ఇటీవల ధృతరాష్ట్రుడు పాండవులను చూసి అంతులేకుండా భయపడుతున్నాడు. పాడవుల శౌర్యపరాక్రమాలను తలచుకుని కలత చెందుతున్నాడు. ఇందుకు పాండవపక్షపాతి అయిన విదురుడు వారిని ప్రశంసిస్తూ వంత పాడుతున్నాడు. కనుక ధృతరాష్ట్రుడు మన ప్రయాణానికి అంగీకరించడేమో నీవు శకుని ఏదైనా ఉపాయం ఆలోచించండి " అన్నాడు. మరునాడు కర్ణుడు దుర్యోధనుని వద్దకు వచ్చి " సుయోధనా! ద్వైత వనంలో మనకు ఆవుల మందలు ఉన్నాయి కదా. వాటిని చూచు నెపంతో ధృతరాష్ట్రుని అనుమతి తీసుకుంటాము " అన్నాడు. దుర్యోధనుడు కర్ణుని అభిప్రాయంతో తన అభిప్రాయం అదేనంటూ ఏకీభవించాడు. వెంటనే వారు ఒక గొల్లవాడిని పిలిపించి ధృతరాష్ట్రునితో ఎలా మాట్లాడాలో నేర్పించారు. ఆ తరవాత ముగ్గురూ ధృతరాష్ట్రుని వద్దకు వెళ్ళి మాట్లాడుతూ ఉన్నారు. అంతలో వారు ఏర్పాటు చేసిన గొల్లవాడు వచ్చి ధృతరాష్ట్రునితో " మహారాజా! నేను ద్వైతవనం నుండి వచ్చుచున్నాను అక్కడ ఇప్పటి వరకూ క్షేమంగా ఉన్న మన ఆవులకు ఇటీవల కౄరమృగాల బెడద ఎక్కువయినది. మీరు సత్వరం తగు చర్య తీసుకోవాలని మనవి చేస్తున్నాను " అన్నాడు. శకుని కర్ణుడు చేరి గోపాలుని మాటలు సత్యమనిపిస్తున్నాయని సుయోధనుని గోసంరక్షణార్ధం ద్వైతవనానికి పంపమని నమ్మపలికారు. ధృతరాష్ట్రుడు " గోసంరక్షణ చేయడం మంచిదే కాని అక్కడ పాండవులు ఉన్నారు. మీరు అక్కడికి వెళ్ళి పాండవులను అవమానిస్తారు. వారు ఇప్పటికే మీచే అవమానించబడి ఉన్నారు కనుక మిమ్మల్ని వదిపెట్టరు. మీ మీద ఆగ్రహించి ఉన్న భీముని రెచ్చగొట్టడం మంచిది కాదు. అమోఘమైన అస్త్రసంపద సాధించిన అర్జునుని ఎదిరించడం క్షేమంకాదు. మీరు వారికి హానితలపెట్టడం అవివేకం. గోసంరక్షణకు సమర్ధులైన వారి పంపుదాం. మీరు వెళ్ళద్దు " అన్నాడు. ఆ మాటలకు శకుని "మహారాజా! పాండవులు అమిత శౌర్య పరాక్రమాలు కలవాళ్ళు. వారికి మేము హాని ఎలా తలపెడతాము. మేము అలా చేసినా ధర్మాత్ముడైన ధర్మరాజు ఆడిన మాట తప్పడు. అతని తమ్ములు అతని మాట జవదాటరు. మాకు కూడా వేటాడవలెనని కోరిక కలిగినది మాకు అనుజ్ఞ ఇమ్ము. మేము ఆవులను మాత్రం రక్షిస్తాము. అందువలన పాండవులకే కీడు కలుగదు " అని నచ్చచెప్పాడు. ధృతరాష్ట్రుడు చివరకు అంగీకరించాడు. వెంటనే దుర్యోధనుడు ఘోషయాత్రను ప్రకటించాడు.

ఘోషయాత్ర

కర్ణుడు, శకుని, సోదరులు, బంధువులను తీసుకుని పరివారంతో వాహనము ఎక్కి ద్వైతవనానికి దుర్యోధనుడు బయలుదేరాడు. ఒక చోట శిబిరాలను ఏర్పరచుకుని గొల్ల వారిని అడిగి గోవుల మంచిచెడులు విచారించి అడవికి వెళ్ళి వేటాడాడు. ఎన్నో మృగాలను చంపాడు. ఆ సమయంలో ధర్మరాజు సద్యస్కందం అనే యాగాన్ని అక్కడి మునుల సాయంతో చేస్తున్నాడు. అక్కడకు చేరిన సుయోధనుడు తన వైభానికి తగినట్లు క్రీడా గృహములు నిర్మించమని చెప్పాడు. అక్కడ కాపలా ఉన్న గంధర్వులు వారిని అడ్డగించారు. వారు "ఇది చిత్రసేనుడనే గంధర్వరాజుకు చెందిన కొలను. ఇక్కడకు మీరు రాకూడదు. వెనక్కు వెళ్ళండి " అన్నారు. భటులు "ఇక్కడకు సుయోధన సార్వభౌములు వచ్చారు. అందు వలన మీరే ఇక్కడ ఉండక వెళ్ళండి " అని బదులిచ్చారు. గంధర్వులు ఆగ్రహించి " మీ రాజుకు తన బలం ఎదిరి బలం అసలు తెలియదు. గంధర్వరాజు దగ్గర ఇలాంటి దుశ్చర్యలు చెల్లవని చెప్పండి " అని హేళనగా పలికారు. భటుల ద్వారా విషయం తెలుసుకున్న దుర్యోధనుడు భటులతో " మీరు తక్షణం వెళ్ళి ఆ గంధర్వుల గర్వం అణచండి. దేవతలు దేవేంద్రునితో సాయం వచ్చినా వారిని కూడా జయించండి " అని ఆజ్ఞాపించాడు. కౌరవులు తమబలాలతో గంధర్వుల మీదకు దండయాత్రకు వెళ్ళారు. గంధర్వులు వారితో " మీకు మాకు ద్వేషం ఏముంది? ఆగండి " అన్నా వారు లక్ష్యపెట్టక వారి పై ఆయుధాలు ప్రయోగించారు. గంధర్వులు చిత్రసేనునికి జరిగినది వివరించారు. చిత్రసేనుడు ఆగ్రహించి " కౌరవసేనలను చీల్చి చెండాడండి " అని ఆజ్ఞాపించాడు. గంధర్వసేనలు కౌరవసేనను చీల్చి చెండాడాయి. గంధర్వుల ధాటికి నిలువ లేక దుశ్శాసనుడు పారిపోగా కర్ణుడు మాత్రం ధైర్యంగా పోరాడుతుండగా దుర్యోధనాదులు ఇది తెలుసుకుని యుద్ధరంగానికి వచ్చారు. కౌరవులకు గంధర్వులకు మధ్య జరిగిన ఘోరమైన పోరులో గంధర్వులు ఓడి పోయారు. వారు చిత్రసేనునికి జరిగినది చెప్పారు. చిత్రసేనుడు స్వయంగా యుద్ధానికి వచ్చాడు. చిత్రసేనుడు మాయాయుద్ధ నిపుణుడు. అతని మాయా యుద్ధానికి కౌరవ సేన తట్టుకొనలేక పోయింది. కర్ణుడు తప్ప మిగిలిన వారంతా పారి పోయారు. దుర్యోధనుడు కర్ణునికి సాయంగా ఉన్నాడు శకుని దుర్యోధనుని సోదరులు దుర్యోధనునికి సాయంగా నిలిచారు. గంధర్వులు కర్ణుని రథం విరగకొట్టారు. కర్ణుడు పక్కనే ఉన్న వికర్ణుని రథం ఎక్కి యుద్ధం నుండి బయటకు వెళ్ళాడు. అప్పుడు చిత్రసేనుడు దుర్యోధనుని రథం విరిచి దుర్యోధనుని జుట్టు పట్టుకుని నేల మీద పడవేసి తన రథానికి కట్టి గట్టిగా సింహనాదం చేసాడు. అది చూసిన మిగిలిన గంధర్వులు మిగిలిన కౌరవులను, వారి భార్యలను దుర్యోధనుని భార్యను, కౌరవ రాకుమారులను మంత్రులను పట్టి చిత్రసేనుని ముందు ఉంచారు. అది చూసి మిగిలిన వారు అక్కడే ఉన్న ధర్మరాజు వద్దకు వెళ్ళి రక్షించమని మొరపెట్టుకున్నారు. అది విన్న భీముడు "ఆహా మనం చేవదలచిన కార్యం గంధర్వులే చేసారు. ఏ విధమైన శ్రమ లేకుండా మనకు విజయం చేకూర్చి గంధర్వులు మనకు మహోపకారం చేసారు. పుట్టిన నాటి నుండి పాపాలు చేసిన మాత్రమే చేయటానికి అలవాటు పడిన దుర్యోధనునికి ఈ నాటికి గ్రర్వభంగం చేసిన బ్రహ్మ ఎంత నేర్పరో కదా. అడవులలో అష్టకష్టాలు పడుతున్న మనల్ని అవమానించటానికి వచ్చిన దుర్యోధనునికి తగిన పరాభవం జరిగింది. అందు వలన దుర్యోధనుని పై దయ చూపరాదు " అన్నాడు. ఆ మాటలు విన్న ధర్మరాజు " భీమసేనా! పరుషపు మాటలు తగునా. శరణన్న వారిని రక్షించాలి కాని చులక చేఊడం తగునా. దాయాదుల మధ్య తగాదాలు సహజం. అంత మాత్రంచే ప్రేమలు అంతరిస్తాయా? దాయాదులు వారిలో వారు కలహించుకున్నా పరాయి వ్యఇ చేతిలో పరాభవం జరిగినప్పుడు ఒకరికి ఒకరు సాయపడాలి. అలా చేయకపోతే లోకులు నిందించరా. సుయోధనుడు దుర్నీతి కలవాడే కాని భార్యలతో సహా పట్టుబడ్డాడు. మనం ఉపేక్షించిన కులహాని కలుగుతుంది. శరణు కోరిన వారిని రక్షించడం క్షత్రియ ధర్మం నీ వంటి పరాక్రమశాలికి అది ధర్మం కనుక నీవు నీ తమ్ములతో సాయుధులై రథముల మీద వెళ్ళి చిత్రసేనుని సుయోధనుని వారి భార్యలను పరివారమును రక్షించండి " అని చెప్పాడు. భీముడు "అన్నయ్యా! దయ లేకుండా నన్ను నీటిలో తోయించి, విషాహారం పెట్టి చంపాలనుకున్నాడు. మనలను లక్క ఇంట్లో దహించాలని అనుకున్నాడు. మన సంపదలను వంచనతో అపహరించాడు. ద్రౌపది వలువలు నిండు సభలో ఊడదీయించి అవమానించాలని చూసాడు. అతడు చేసిన దుశ్చర్యలు తలచకుండా ఇలా ఔదార్యం చూపడం తగునా " అని భీముడు పలికాడు. ధర్మరాజు " భీమసేనా! రక్షించమని అడిగితే ఎంతటి దుర్బలులైనా సాయం చేయడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. నీ వంటి బలవంతునకు ఊరకుండటం తగునా. శత్రువునైనా శరణుజొచ్చిన రక్షించాలని పెద్దలు చెబుతారు. సుయోధనునికి మన బలపరాక్రమములు తెలుయును అందువలన మనం రక్షిస్తామని ఆశతో ఎదురు చూస్తుంటారు. ఇది మనకు పుణ్యం కలుగు సమయం. నేను వెళ్ళి రక్షించగలను నేను యజ్ఞ దీక్షలో ఉన్నాను కనుక నిన్ను అర్ధిస్తున్నాను. కనుక మీరు వెళ్ళి గంధర్వులకు మంచి మాటలతో చెప్పి వారిని విడిపించండి. లేని ఎడల వారితో యుద్ధం చేసి వారిని విడిపించండి. నా యజ్ఞాన్ని సఫలం చెయ్యండి " అన్నాడు. ఎలాగైతేనేం భీముడు అంగీకరించి తన తమ్ములతో ఆయుధాలు ధరించి గంధర్వుల దగ్గరకు వెళ్ళారు. భీముడు వారితో " గంధర్వులారా! మీకు మాకు విరోధం లేదు. మీరు స్నేహపూర్వకంగా సుయోధనుని విడిచి పెట్టండి. ఇది ధర్మరాజు ఆజ్ఞ అనుల్లంఘనీయము అని తెలుసుకోడి " అన్నాడు. గంధర్వులు "ధర్మరాజు మాకు రాజు కాదు కనుక అతని ఆజ్ఞను మేము ఎందుకు పాటించాలి. మా రాజు దేవేంద్రుడు చెప్తేనే మేము వింటాము " అన్నారు. భీముడు " గంధర్వులారా! మీరు మంచి మాటలకు వినేలా లేదు మా ప్రతాపం రుచిచూపిస్తాము. సుయోధనుని విడిపిస్తాము " అని తమ్ములతో గంధర్వులతో తలపడ్డాడు. పాండవులకు గంధర్వులకు మధ్య పోరు భీకరంగా సాగింది. అర్జునుడు తన బాణాలతో అన్ని దిక్కులను బంధించాడు. చిత్రసేనుడు గధాయుదాన్ని అర్జునిపై ప్రయోగించాడు. అర్జునుడు తన బాణంతో దానిని ముక్కలు చేసాడు. చెత్రసేనుడు మాయాయుద్ధం ఆరంభించాడు. అర్జునుడు శబ్దవేదితో బాణములతో చిత్రసేనుని వేదించాడు. ఇక చేసేది లేక చిత్రసేనుడు అర్జునిని ముందు నిలిచాడు. అర్జునుడు " చిత్రసేనా! నీకు కౌరవులతో శత్రుత్వం ఎందుకు వారిని విడిచి పెట్టు " అన్నాడు. చిత్రసేనుడు " అర్జునా! నీకు నాకు ఎలాంటి శత్రుత్వంలేదు పైగా నీవు నా మిత్రుడివి. అసలు విషయం ఏమిటంటే ఈ దుర్యోధనుడు పరమ దుర్మార్గుడు. మీరు అడవిలో పడుతున్న కష్టాలు చూసి హఏళన చేయడానికి ఘోషయాత్ర మిషమీద వచ్చాడు. ఇది తెలుసుకున్న ఇంద్రుడు ఈ దురాత్ముని పట్టి బంధించి తన వద్దకు తీసుకు రమ్మన్నాడు. అందుకే ఇతనిని పట్టి బంధించి తీసుకు వెళుతున్నాను " అన్నాడు. అర్జునుడు " మిత్రమా చిత్రసేనా! ఇతడు ఎంతటి దుర్మార్గుడైనా మాకు సోదరుడు. ఇతనిని విడిచి పెట్టి

ధర్మరాజుకు ఆనందం కలిగించు. దేవేంద్రుని ఆజ్ఞ అయినా ఇతనిని ధర్మరాజు దగ్గరకు తీసుకు వెళతాము. అతడు చెప్పినట్లు నడచుకుంటాము " అన్నాడు. చిత్రసేనుడు అందుకు సమ్మతించాడు. అందరూ ధర్మరాజు వద్దకు వెళ్ళారు. చిత్రసేనుని ధర్మరాజు సాదరంగా పూజించి " చిత్రసేనా! సుయోధనుడు, సోదరులు, పరివారంలో ఏరికీ నీ వలన ప్రాణహాని కలుగలేదు. మాకుటుంబం సురక్షితంగా ఉన్నందుకు సంతోషం. ఇతని అపరాధం మన్నించి విడిచి పెట్టు " అని ప్రార్ధించాడు. ధర్మరాజు మాత చిత్రసేనుడు మన్నించి సుయోధనుని పరివారంతో సహా విడిచి పెట్టాడు. చిత్రసేనుడు జరిగినది దేవేంద్రునికి చెప్పాడు. దేవేంద్రుడు అమృత వర్షాన్ని కురిపించి యుద్ధంలో మరణించిన గంధర్వులను బ్రతికించాడు. ధర్మరాజు దుర్యోధనుని బంధవిముక్తుని చేసి " సుయోధనా! ఎప్పుడూ ఇలాంటి సాహసం చేయద్దు. దుర్మార్గులు మాత్రమే ఇలాంటి క్రియలు చేసి నశిస్తారు. నీవు మనసులో ఎలాంటి విరోధం పెట్టుకొనక తమ్ములను పరివారాన్ని వెంట పెట్టుకుని నష్ఠినకు వెళ్ళుము " అన్నాడు. సుయోధనుడు దీనవదనుడై అక్కడి నుండి వెళ్ళి పోయాడు. ధౌమ్యుడు బ్రాహ్మణులు ధర్మరాజు ఔదార్యాన్ని కొనియాడారు.

షష్టాశ్వాసం

అంతవరకు కధను వింటున్న జనమేజయుడు వైశంపాయనుని పాండవులకు హాని మాత్రమే చేసే దుర్యోధనుడు శత్రువులచే అవమానం పొందటమే కాక పాండవులచే రక్షింపబడ్డాడు కదా ఆ అవమానాన్ని ఎలా సహించి హస్థినకు చేరాడు. ఆపై దుర్యోధనుడు ఎలా ప్రవర్తించాడు " అని అడిగాడు.

దుర్యోధనుని అవమానభారం

వైశంపాయనుడు "పాండవులచే రక్షింపబడిన దుత్యోధనుడు అవమానభారంతో, మితిమీరిన దుంఖంతో తన సేనలను మరల్చుకుని కొంత దూరం వెళ్ళి విడిది చేసాడు. సుయోధనునికి నిద్రపట్టలేదు. అతడు కుటీరంలో ఏకాంతంగా దుంఖిస్తూ ఉండగా కర్ణుడు వెళ్ళి " సుయోధనా! మానవులకు సాధ్యం కాని పని నీవు సాధించావు. గంధర్వులతో యుద్ధం చేసి గెలిచావు. నేను కూడా నా శక్తి వంచన లేకుండా యుద్ధం చేసాను. కాని మనసేనలు నాకు సహకరించ లేదు. నా రధం విరిగి పోవడంతో నేను వికర్ణుని రధంపై పక్కకు పోయాను. నీవు శత్రువులను జయించావని విని ఆనందించాను " అన్నాడు. ఆ మాటలు విన్న దుర్యోధనుడు కర్ణునికి విషయం తెలియక మాట్లాడుతున్నందుకు చింతించి సిగ్గుతో తలంచుకుని " కర్ణా! నేను తమ్ములు గంధర్వులతో యుద్ధం చేసాము. చిత్రసేనుడు నన్ను, నాభర్యను పరవార సమేతంగా బంధించి తీసుకు వెళుతున్న సమయంలో మనవాళ్ళు కొందరు ధర్మరాజుని శరణు వేడారు. ధర్మరాజు తన తమ్ములను పంపాడు. వారు ముందు గంధర్వులకు నచ్చ చెప్పి చూసారు. వారు వినక పోవడంతో యుద్ధం చేసి గంధర్వులకు మంచి మాటలు చెప్పి మమ్ము ధర్మరాజు వద్దకు తీసుకువెళ్ళారు. ధర్మరాజు నన్ను విడిపించాడు. కర్ణా! ఇంత అవమానం జరిగిన తరవాత బ్రతకటం వ్యర్ధం. నన్ను చూసి ప్రజలు నవ్వరా. వారిని ఎలా పాలించగలను. ఇంత కంటే గంధర్వుల చేతిలో మరణించటం మేలు కదా అలాగైతే స్వర్గం ప్రాప్తించేది. అన్నాడు. కనుక నేను ప్రాయోపవేశం చేయుట ఉత్తమం. నా తరవాత దుశ్శాసనుడు మీకు నాయకుడు. నేను ఈ అవమాన భారంతో హస్తినకు రాలేను, పది మందిలో తిరుగలేను, తండ్రి దృతరాష్ట్రునితోను తాత భీష్ముడితోను సంభాషించలేను . ఇది స్వయంకృతాపరాధం అనుభవించి తీరవలెను. చెడ్డ వాడు సిరి సంపదలను కూర్చ వచ్చును, విద్యలు నేర్వ వచ్చును కాని వాటిని సద్వినియోగం చేయలేరు. నానూ అంతే. నా అంతటి వాడిని గంధర్వుడు పట్టుకోవడం ఎంత అవమానం. ఆత్మాభిమానం పోయిన తరవాత ప్రాణాలతో జీవించడం నిరర్ధకం కనుక ప్రాయోపవేశం చేసి నా ప్రాణాలను త్యజించడం తధ్యం నా మాటకు తిరుగు లేదు " అన్నాడు. పక్కనే ఉన్న దుశ్శాసనినిచూసి " దుశ్శాసనా! నీకు రాజ్యాబ్విషేకం చేస్తాను. శకుని , కర్ణుల సాయంతో ఈ భూమండలం ఏలుకుంటూ నీ తమ్ములకు సంతోషం కలిగించు. బ్రాహ్మణును సన్మానించుతూ, గురువులను భక్తితో పూజిస్తూ ప్రజలను పాలించు " అన్నాడు. ఇది విన్న దుశ్శాసనుడు తల్లడిల్లి పోయి" అన్నా! భూమి బద్ధలనా, సముద్రాలన్ని ఇంకిపోయ్నా, సూర్యచంద్రులు తేజమును కోల్పోయినా నీవే సార్వభౌముడవు. నేను ఈ రాజ్యభారాన్ని భరించ లేను " అంటూ ఏడవసాగాడు. కర్ణుడు వారిరువురుని చూసి "సుయోధనా! మీరిరువురు శోకమును విడువండి. ఈ విధంగా శోకించిన శత్రువులు సంతోషిస్తారు. చంరవంశపు రాజావు ఇలా అల్పునిలా దుంఖించ తగునా. ఎన్నో భోగములు అనుభవించ వలసిన ఈ శరీరమును ఇలా త్యజిస్తావా. నీవే ధర్యం కోల్పోయిన మమ్ములను ఎవరు ఓదారుస్తారు. నువ్వు పాండవుల వలన విముక్తుడవైనావని దుంఖిస్తున్నావు కాని అది సరి కాదు. ఏ రాజ్యంలో పౌరులు నిశ్చింతగా జీవిస్తున్నారో వారు ఆరాజుకు సేవకులు. ఆ రాజు ఆపదలో ఉన్నప్పుడు పౌరులు తమ సార్యంతో అతనిని రక్షించాలి. పాండవులు నీ రాజ్యంలో నివసిస్తున్న నీ కింకరులు ఆపదలో ఉన్న నిన్ను రక్షించుట వారి ధర్మం. పాండవులు జూదంలో సర్వమూ పోగొట్టుకుని నీకు దాసులైన వారు. ఈ మాత్రం చేయడంలో వారి గొప్ప ఏమున్నది " అన్నాడు. శకుని దుర్యోధనుని చూసి " సుయోధనా! కర్ణుని మాటలు విని నీ దుంఖము విడువుము. నేను పాండవుల రాజ్యం నీకు కట్టబెట్టాను. నీ పరాక్రమంతో సాధించినవి కాదు. కనుక నీవు ప్రాయోపవేశం చేసిన నా మనసుకు బాధ కలుగుతుంది. చిన్నపటి నుండి సిరి సంపదలతో పెరిగావు. పెద్దలకు సేవ చేయలేదు కనుక నీకు లోకజ్ఞానం లేదు. రాజుకు పిరికితనం, ఏమరుపాటుతనం, మెతకతనం ఉండరాదు. మనసు వికలమైనప్పుడు, కోపం వచ్చినప్పుడు వాటిని అంతమొందించాలి. నీకు మేలు చేసిన పాండవులకు ప్రత్యుపకారం చెయ్యి. పరాక్రమవంతులు, ధ్మాత్ములు, సద్గుణసంపన్నులైన పాండవులను పిలిచి గగు సత్కారం చేసి వారి రాజ్యం వార్కి ఇచ్చిన నీకు ఎనలేని కీర్తి కలుగుతుంది. నీ సోదరులైన పాండవులతో రాజ్యపాలన చేస్తూ అందరూ సంతోషంగా ఉండండి " అన్నాడు. దుర్యోధనుడు "మీరు నన్ను అడ్డగించ వద్దు. నాకు ఈ భోగభాగ్యాలపై ఆసక్తి లేదు. నాకు అడ్డు చెప్పక మీ ఇష్టం వచ్చిన చోటుకు వెళ్ళండి " అన్నాడు. వారు "నీవు తప్ప మాకు ఎవ్వరు ఉన్నారు మేము నీతో సహగమనం చేస్తాం " అన్నాడు. దుర్యోధనుడు శుచిగా స్నానమాచరించి ధర్భాసనంపై కూర్చున్నాడు.

కృత్య దుర్యోధనుని పాతాళమునకు తీసుకువెళ్ళుట

రాత్రి అయింది. దేవతచే ఓడించబడి పాతాళంలో ఉన్న దైత్యులు ఈ విషయం తెలుసుకుని శుక్రాచార్యుని వద్దకు వెళ్ళి మొరపెట్టుకున్నారు. శుక్రాచార్యుడు కృత్య అనే భయంకరాకారాన్ని సృష్టించి సుయోధనుని పాతాళానికి తీసుకు రమ్మని పంపాడు. కృత్య సుయోధనుని పాతాళానికి వచ్చింది. దానవులు అతనిని కౌగలించుకుని కుశలమడిగారు. వారు "సుయోధనా! శూరుడవై భరతకులోద్భవుడవఇన నీవు ఇలా ఆత్మహత్యకు సాహసించడం తగునా. ఆత్మ హత్య చేసుకున్న లోకనింద, దుర్గతి, హీనత తప్పదు. ణీ వంటి బుద్ధిమంతులకు ఇది తగదు. నీ నిర్ణయం మార్చుకుని ధైర్యమును ప్రతాపమును చూపి శత్రువులను ఓడించుము. నీ జన్మవృత్తాంతం చెప్తాను వినుము. మేము పరమేశ్వరుని గురించి తపస్సు చేయగా పరమేశ్వరుడు నిన్ను మాకు ప్రసాదించాడు. నీ శరీరం పైభాగం వజ్రసమానం. ఏ విధమైన అస్త్రములు దానిని ఛేధించలేవు. నీవు కారణజన్ముడవు నీకు సాయంగా అనేకమంది దానవులు క్షత్రియులుగా జన్మించారు. వారే భదత్తుడు మొదలైన వారు. భీష్మ, ద్రోణ, కృపాచార్యుల దేవతాంశలతో జన్మించినా వారి భావనలో రాక్షసాంశ ఉండటం చేత యుద్ధంలో పుత్రులు, పౌత్రులు, మిత్రులు, వృద్ధులు, బాలురు, శిష్యులు అనే భేధం లేక పాండవ సైన్యాలను నాశనం చేస్తారు. అర్జునుడంటే భయపడుతున్నావు ఏమి భయం లేదు. కృష్ణునిచే సంహరింపబడిన నరకాశురుని ఆత్మను కర్ణునిలో ప్రవేశపెట్టాము. కనుక కర్ణుడు శ్రీకృష్ణపై అర్జునిని పై పగబట్టి చంపగలడు. దేవేంద్రుడు కుమారుడిన అర్జునిని రక్షించుటకు బ్రాహ్మణ వేషంలో కర్ణుని కవచకుండలాలను దానంగా గ్రహిస్తాడంటే అర్జునుడు కర్ణుని గెలవలేడనే కదా. లక్షల మంది రాక్షస వీరులు సంశక్తులు పేరున జన్మించారు. వారిచే అర్జునుడు ఓడింపబడతాడు. దైన్యం వీడి వెళ్ళు ఈ భూమండలాన్ని నీవు పాలించగలవు" అన్నారు. కృత్య దుర్యోధనుని తిరిగి స్వస్థానంలో వదిలింది. సూర్యోదయం కాగానే నిద్రలేచిన దుర్యోధనునికి రాత్రి జరిగినది కలో నిజమో అర్ధం కాకున్నా. పాండవులను జయించగలనన్న ఆత్మవిశ్వాసం కలిగింది. కర్ణుడు తిరిగి దుర్యోధనుని దగ్గరకు వచ్చి " సుయోధనా! చచ్చి సాధించేది ఏముంది. బ్రతికి ఉంటే శత్రువులను జయించి సమస్త సౌఖ్యములు పొందవచ్చు. అర్జునిని పట్ల నీకున్న భయం పోగొట్టుకో. అరణవాసం, అజ్ఞాతవాసం ముగిసిన తరవాత నేను అర్జునిని సంహరిస్తానని ఈ ఆయుధంపై ప్రతిజ్ఞ చేస్తున్నాను" అన్నాడు. రాత్రి రాక్షస వీరుల పలుకులు ఇప్పుడు కర్ణుని ప్రతిజ్ఞ దుర్యోధనునిలో కొత్త ఆశలు నింపగా ప్రాయోపవ్శాన్ని నిలిపి హస్థినకు చేరాడు. ఒక రోజు భీష్ముడు "సుయోధనా! పెద్దల మాటలు పెడచెవిన పెట్టి ఘోషయాత్రకు వెళ్ళి అవమానం పొందావు. చివరకు ధర్మరాజు వలన బయటపడ్డావు కాని లేకున్న గంధర్వుని చెరలో మగ్గేవాడివి కదా. నువ్వు నమ్మిన కర్ణుడు నిన్ను రక్షించ లేదు నిన్ను నీ తమ్ములను వదిలి పారిపోయాడు. అతని యుద్ధనైపుణ్యం చూసావు కదా. పాండవులు పరాక్రమ వంతులు. వారి ముందు కర్ణుడు వీసమెత్తు కూడా చెయ్యడు. అతడు మాటల వీరుడు. నీ మేలు కోరి చెప్తున్నాను కర్ణుని నమ్మి వంశనాశనం చేసుకొనక పాండవుల్తో సంధి చేసుకుని సుఖంగా ఉండు" అని హితవు పలికాడు. భీష్ముని మాటలు లెక్క చేయక కర్ణునితో, శకునితో కలసి వ్యుకుంటూ వెళ్ళాడు.

దుర్యోధనుని వైష్ణవయాగం

ఒక రోజు దుర్యోధనుడు కర్ణునితో " కర్ణా! ధర్మరాజు రాజసూయయాగం చేసాడు కదా. అలాంటి యాగం నేను చేయాలని అనుకుంటున్నాను. తగు సన్నాహాలు కావించు" అన్నాడు. కర్ణుడు వెంటనే " అదెంతపని సుయోధనా! ఈ భూమండలంలోని రాజులంతా నీ సామంతులు. అందరికి ఆహ్వానాలు పంపించు. బ్రాహ్మణులను సత్కరించు. యాగశాలలు నిర్మించు. అన్న సంతర్పణకు సంభారాలు సమకూర్చు. దేవేంద్రుడు మాదిరి యాగం చెయ్యి" అన్నాడు. సుయోధనుడు బ్రాహ్మణులను పిలిపించి రాజసూయయాగానికి తగిన సన్నాహాలు చేయమన్నాడు. వారు " సుయోధనా! పాండవులు నీ శత్రువులు. వారిని జయించి కాని నీవు రాజసూయ యాగం చేయలేవు. రాజసూయయాగం వంటిదే వైష్ణవయాగం. దానిని ఇది వరకు వాసుదేవుడు చేసాడు. అది నీకు తగిన యాగం" అని చెప్పారు. సుయోధనుడు అందుకు సమ్మతించి తల్లితండ్రులైన గాంధారిదృతరాష్ట్రుల వద్ద గురుదేవులైన ద్రోణ, కృపుల వద్ద, భీష్ముని వద్ద అనుమతి తీసుకున్నాడు. రాజులకు, బ్రాహ్మోత్తములకు ఆహ్వానాలు పంపాడు. పాండవులకు ఆహ్వానం పంపాడు. దూత " ధర్మరాజా! సుయోధన చక్రవర్తి చేసే వైష్ణవయాగానికి మిమ్మలిని పిలువడానికి నన్ను పంపాడు. కనుక మీరు తప్పక వేచేయాలి" అని అర్ధించాడు. ధర్మరాజు " సుయోధనుడు యాగం చేయటం మాకు చాలా సంతోషం. దీని వలన మాక్రు వంశం పావనమౌతుంది. మేము చేసుకున్న ఒప్పందం కారణంగా మేము అరణ్యవాస సమయంలో నగరప్రవేశం చేయడం సమజసం కాదు. ఆ విషయం దయచేసి మీ రాజుకు చెప్పండి " అన్నాడు. పక్కనే ఉన్న భీముడు " అరణ్యాజ్ఞాత వాసములు గడచిన పిమ్మట మేమే పిలవకుండానే వచ్చి మా ఆయుధాలతో అగ్నిగుండం వేల్చి అందులో నీ రాజు దుర్యోధనుని అతని నూరుగురు తమ్ములను యజ్ఞపశువులుగా అర్పించగలము" అని చెప్పు అన్నాడు. దూత అవే మాటలను సుయోధనునికి చెప్పాడు. దృతరాష్ట్రుడు యాగనిర్వహణకు, అతిథి సత్కారానికి విదురుని నియోగించాడు. యాగం నిర్విఘ్నంగా సమాప్తి అయింది. యాగానికి వచ్చిన కొందరు సుయోధనుని పొగిడినా కొందరు ధర్మరాజు చేసిన రాజసూయ యాగంతో అది సరి పోలదని అన్నారు. కర్ణుడు సుయోధనుని చూసి " సుయోధనా! వైష్ణవ యాగం నిర్విఘ్నంగా జరిపించావు. ఇదే విధంగా పాండవులను జయించి రాజసూయయాగం కూడా నెరవేర్చగలవు. నేను అర్జునుని చంపే వరకు నా కాలి గోళ్ళు కూడా కడగను" అని భీషణ ప్రతిజ్ఞ చేసాడు. అందుకు సుయోధనుడు ఆనందించి " నీ సాయం ఉంటే పాండవులను జయించడం నాకు కష్టం కాదు" అన్నాడు.

వేదవ్యాసుడు పాండవుల వద్దకు వచ్చుట

కర్ణుడు చేసిన శపథం విని ద్వైతవనంలో ఉన్న ధర్మరాజు ధర్మరాజు భయపడ్డాడు. ఒక రోజు ధర్మరాజు నిద్రిస్తుండగా అతని స్వప్నంలో ఒక అడ్వి జంతువు కనపడి

" ధర్మరాజా! ప్రతి రోజు మీరు మమ్మల్ని చంపితింటున్నారు. మా జాతులు నామ మాత్రం అవుతున్నాయి. మా వంశాలు నాశనం కాక ముందే మీరు ఇక్కడి నుండి వెళ్ళి పొండి " అని అభ్యర్థించాయి. మరునాడు ధర్మరాజు తన తమ్ములు, ద్రపది, పురోహితులతో కలసి ద్వైత వనాన్ని విడిచి కామ్యక వనం వెళ్ళాడు. అక్కడ వాళ్ళు పండ్లు కాయగూరలు మాత్రం తింటూ జీవ హింస చేయకుండా గడిపారు. ఇలా అరణ్యవాసంలో పదకొండు సంవత్సరాలు అడిచాయి. ఒకరోజు వేదవ్యాసుడు ధర్మరాజు వద్దకు వచ్చారు. అతనిని తగురీతిని సత్కరించిన పిదప ధర్మరాజు "మహాత్మా! తపస్సు దానం గొప్పవి అంటారు కదా! ఆ రెండింటిలో ఏది గొప్పది? " అని అడిగాడు. అందుకు వేద వ్యాసుడు " ధర్మజా! దానం అంటే తనకు ఉన్న దానిని పరులకు ఇవ్వటం. మానవులు ఎన్ని కష్టాలు పడినా ధనం కోసమే. కనుక ధనం మానవులకు ప్రాణం కటే మక్కువ ఎక్కువ. కష్టపడి సంపాదించిన ధనం పరులకు ఇవ్వడం గొప్పది. సాధారణంగా బుద్ధి హీనులు తాము అక్రమంగా సంపాదించిన ధనం దానంచేస్తుంటారు. అందువలన పుణ్యం ఏమీ రాదు. న్యాయంగా సంపాదించినది మాత్రమే కొంచం దానం చేసినా పుణ్యం వస్తుంది. అలాంటి ధనం సకాలంలో సరి అయిన ప్రదేశంలో యోగ్యుడైన వాడికి దానం చేయాలి. ఆ పాత్రా దానం చేయకూడదు. ఉదాహరణగా నీకు వ్రీహి ద్రోణోపాఖ్యానం చెప్తాను విను.

ముద్గలుని వృత్తాంతం

ధర్మజా! పూర్వం కురుక్షేత్రంలో ముద్గలుడు అనే బ్రాహ్మణుడు ఉండేవాడు. అతడు పొలములో రాలిన ధాన్యం ఏరుకుని జీవించేవాడు. కటిక దరిద్రుడు. సత్యవ్రతుడు నిష్ఠాగరిష్టుడు. ఉన్నంతలో అతిథులను సత్కరించే వాడు. ఒక రోజు అతని ఇంటికి దురాసుడు అనే ముని వచ్చాడు. అతడు చూడటానికి పిచ్చి వాని వలె ఉన్నాడు. ముద్గలుడు దుర్వాసునికి తగిన స్కారం చేసి భోజనం పెట్టాడు. అలా ప్రతి అమావాస్య పౌర్ణమికి ముద్గలుని ఇంటికి దుర్వాసుడు వస్తూనే ఉన్నాడు. ముద్గలుడు అతను నిరాహారుడై అతనికి భోజనం పెట్టే వాడు. ఆ విధంగా ఆరు పర్వదినాలు వరసగా ప్రీతిగా భోజనం పెట్టిన ముద్గలుని చూసి దుర్వాసుడు ఆశ్చర్య పోయాడు. దుర్వాసుడు " ముద్గల మహర్షీ! నీ వంటి దానశీలిని నేను ఇంతవరకు చూడలేదు. నీవు సద్గుణ సంపన్నుడవు, పుణ్యమూర్తివి. ఏమాత్రం ఏవగించుకోకుండా కోపం లేకుండా, అవమానించక నాకు అతిథి పూజ చేసావు. నీ అన్నదానం, సత్యం, ధైర్యం, పరుల సొత్తును ఆశించక పోవడమే నీ సంపద. మనసును ఇంద్రియములను అదుపులో ఉంచేదే తపసు. అటువంటి తపసు నీవు చేసావు. అతిథి సత్కారానికి నేను తృప్తి చెందాను. నీకు సశరీరంగా స్వర్గలోక ప్రాప్తి జరుగుతుంది " అని చెప్పి వెళ్ళి పోయాడు. ఒక దేవదూత విమానం తీసుకు వచ్చి ముద్గలునితో " మహామునీ! నీవు చేసినా పుణ్యం వలన నీకు స్వర్గలో లోక ప్రాప్తి కలిగింది. విమానం ఎక్కుము " అని చెప్పారు. ముద్గలుడు ఆ దేవదూతను చూసి " అయ్యా! దేవలోకం ఎలా ఉంటుంది " అని అడిగాడు. " తపస్సు చేసి సిద్ధి పొందిన మహా మునులు, యజ్ఞాలు చేసిన వాళ్ళు, సత్యసంధులు, ఇంద్రియములు జయించిన వారు, దానం చేసిన వారు. యుద్ధంలో మరణించిన వారు దేవలోకంలో నివసిస్తారు. ఇంకా అప్సరసలు, సిద్ధులు, సాధ్యులు, దేవమునులు, మరుత్తులు నివసిస్తంటారు " మేరు పర్వత శిఖరం అక్కడే ఉంది. నందనోద్యానం ఉంది. అక్కడ ఆకలి దప్పులు ఉండవు. వ్యాధులు, ముసలితనం ఉండదు. అక్కడ అందరికి తేజోమయ దేహాలు ఉంటాయి. స్వర్గంలో ఉన్నంత కాలం దుఃఖం ఉండదు, నిరంతర సౌఖ్యం, ఆనందం ఉంటాయి. స్వర్గలోకం పైన బ్రహ్మలోకం ఉంటుంది. మనువులు, మహర్షులు మాత్రం ఉంటారు. అక్కడ పునర్జన్మ ఉండదు. ప్రళయకాలంలో అన్ని లోకాలు నాశనం అవుతాయి. బ్రహ్మలోకం మాత్రం నిలిచి ఉంటుంది. మనుష్యుడు భూలోకంలో చేసిన పుణ్యాలకు ఫలితం స్వర్గలోకంలో అనుభవిస్తారు. అక్కడ ఎలాంటి పుణ్యం చేసుకోవడానికి వీలు లేదు. చేసిన పుణ్యఫలం అనుభవించిన తరవాత మరల భూలోకానికి వస్తారు. వచ్చిన మానవుడు వాటిని విడువలేక వేదనకు గురి ఔతాడు. స్వర్గలోకంలో ఉన్నవారు కూడా తమకంటే ఊన్నతస్థిలో ఉన్న వారిని చూసి మనసులో బాధ పడతారు. బ్రహ్మలోకం శాశ్వతం. స్వర్గలోకం అనుభవానికి మాత్రమే. భూలోకం కర్మభూమి. భూలోకంలో చేసిన సత్కర్మల ఫలం స్వర్గలోకంలో అనుభవిస్తారు " అని చెప్పి స్వర్గ లోకానికి రమ్మని ముద్గలుని పిలిచాడు. ముద్గలుడు " అయ్యా! నాకు అశాశ్వతము లైన స్వర్గసుఖములు అవసరం లేదు. ఏ లోకానికి పోతే తిరిగి జన్మలేదో ఆ లోకానికి పోవడానికి ప్రయత్నిస్తాను " అన్నాడు. దేవదూత వెళ్ళి పోయాడు. ఆ తరవాత ముద్గలుడు ద్వందముల యందు ఆసక్తి వదిలి, అంతటా సమభావంతో చూసి జ్ఞానయోగి అయ్యాడు. జీవన్ముక్తుడు అయ్యాడు. కనుక ధర్మరాజా! నీవు రాజ్యం పోయినందుకు చింతించ వలదు " అని హితబోధ చేసాడు. తరవాత తన ఆశ్రమానికి వెళ్ళాడు.

సైంధవుడు ద్రౌపదిని తీసుకువెళ్ళుట

కొంత కాలం గడిచింది ఒక రోజు పాండవులు అడవికి వేటకు వెళ్ళారు. ద్రౌపది కుటీరంలో ఒంటరిగా ఉంది. ఆ సమయంలో సింధు దేశాన్ని పాలించే సైంధవుడు తన చతురంగ బలాలతో సాల్వరాజపుత్రిని వివాహం చేసుకోవడానికి పయనిస్తూ మార్గ మధ్యంలో కామ్యకవనం చేరుకున్నాడు. కుటీరం ముందు నిలిచి ఉన్న ద్రౌపదిని చూసి మోహపరవశుడైయ్యాడు. తన మిత్రుడైన కోటికాస్యుని పిలిచి " ఈ సుందరాంగి ఎవరు? ఆమెపట్ల నా మనసు లగ్నం అయింది. ఆమెతో మాట్లాడి ఎలాగైనా నన్ను చేరేలా చెయ్యాలి " అన్నాడు. కోటికాస్యుడు ద్రౌపది వద్దకు వెళ్ళి " లలనా! నీవెవరు, వన్యమృగాలు తిరిగే ఈ అడవిలో ఎందుకు ఉన్నావు. వనదేవతవా? శచీదేవివా? లక్ష్మీ దేవివా? నీ భర్త ఎవరు? నీ పేరేమి? నా పేరు కోటికాస్యుడు. మహా బలవంతుడను. అదుగో అక్కడొన్న వాడు త్రిగర్త దేశాధిపతి, ఆ పక్కన కళింగ దేశాధిపతి, ఆ పక్కన ఉన్నది సింధు దేశాధీసుడు జయద్రథుడు. అతనికి నీ మీద మనసు కలిగింది. అందుకే నన్ను పంపాడు " అన్నాడు. ఆ మాటలు విన్న ద్రౌపది " అన్నా నేను ఒంటరి దానను, పుత్రవతిని నీవు నా దగ్గరకు రావడం తగదు. నన్ను సామాన్యస్త్రీగా ఎంచ వద్దు. నేను పాంచాలరాజ పుత్రిని, నా పేరు కృష్ణ, పాండవుల ధర్మ పత్నిని వారితో వనవాసం చేస్తున్నాను. కొంతసేపట్లో నా భర్తలు వస్తారు. ఈ సమీపంలో కొంతసమయం ఉండండి. వారు రాగానే అతిథి సత్కారం చేస్తాను " అన్నది. కోటికాస్యుడు జరిగినది జయద్రథునికి చెప్పాడు.

ఎలాగైనా ద్రౌపదిని అపహరించాలన్న ఉద్దేశంతో జయద్రధుడు కుటీరంలో ప్రవేశించాడు. ద్రపదితో " ద్రౌపదీ! నీవూ పాండవులు క్షేమమేనా? " అన్నాడు. ద్రౌపది "అయ్యా! అందరూ క్షేమమే నీవు మా అతిథివి. నా భర్తలు వేటకు వెళ్ళారు. వారు రాగానే మీకు అతిథి సత్కారాలు చేస్తారు " అన్నాడు. సైంధవుడు "ద్రపదీ! నీ మీద నాకు మనసైంది. రాజ్యమును కోల్పోయిన పాండవులతో నీవు పొందే సుఖం ఏమి? నాతో వచ్చిన సౌఖ్యములు అనుభవించగలవు " అన్నాడు. ఆ మాటలకు ద్రౌపది భయపడింది. పాండవులు వచ్చే వరకు నిరీక్షించాలని అనుకుంది. అంతవరకు అతనిని ఎలాగైనా మాటలలో పెట్టాలని అనుకుంది. "అయ్యా! నీవు నా భర్తల సోదరి దుస్సల భర్తవు. ఆమె నా భర్తల సోదరి కనుక నీవు నాకు సోదరుడివి. నువ్వు ఇలా మాట్లాడటం తగదు. జయద్రధుడు " ద్రౌపదీ! రాజులకు ఆడువారి విషయంలో వావి వరసలు లేవు. అది రాజధర్మం. రాజులు తమకు ఇష్టం వచ్చినట్లు వినోదించవచ్చు. స్త్రీలు ఏ వక్కరి సొత్తు కాదు. ఏవరనా కోరిన పొందవచ్చు" అన్నాడు. ద్రౌపది ఇక వీడు మంచి మాటలతో వినడు అనుకుంది. " ఓరి క్షత్రియ కులములో పుట్టిన అధముడా! పాండవుల పరాక్రమం తెలిసి నన్ను అవమానిస్తున్నావు. ఫలితం అనుభవిస్తావు. జయద్రధా భీముని సంగతి తెలుసు కదా గుహలో నిద్రిస్తున్న సింహాన్ని జూలుపట్టుకు లాగుతున్నావు. అర్జునిని గురించి అతని గాడీవం గురించి తెలియునా? అతనికి ఆగ్రహం తెప్పించిన వాడు బ్రతకడం అసాధ్యం. నకులసహదేవులను అవమానించడం త్రాచుపాములను తొక్కడం వంటిది. ఎలాగైనా నేటితో నీకు చావు మూడింది కనుకనే ఇలా మాట్లాడుతున్నావు. జాగ్రత్త" అని హెచ్చరించింది. ఆ మాటలకు జయద్రధుడు నవ్వి " పాండవుల పరాక్రమం నాకు తెలియును. నన్ను భయపెట్టకు. మేము పరాక్రమవంతులమే. ఇక మారు పలుకక ఆ బంగురు రథంలో ఎక్కుము " అన్నాడు. "జయర్ధధా! నేను మహా వీరుల ధర్మపత్నిని. శ్రీకృష్ణుడు నా అన్న. నేను పతివ్రతను. నా పాతివ్రత్యం నిన్ను దహించగలదు. అర్జుని గాండీవం, భీమసేనుని గధా పాతానికి నీ మదం అణుగుతుంది " అన్నది. కాని సైంధవుడు వినక ఆమె చీరపట్టుకుని లాగాడు. ఆమె అతడిని బలంగా నెట్టింది సైంధౌడు కింద పడ్డాడు. ద్రౌపది గట్టిగా అరుస్తూ ధౌమ్యుడిని పిలిచింది. సైంధవుడిలో పట్టుదల పెరిగి ద్రౌపదిని బంధించి రథం పై ఎక్కించి తీసుకుపోసాగాడు. అది చూసిన ధౌమ్యుడు " అయ్యా! రాజులకు ఇలా దుష్కర్మలు చేయడం తగునా! ఆమెను వదిలిపెట్టుము. నీ పాపం నిన్ను నాశనం చేస్తుంది " అంటూ రథం వెంట పరుగెత్తాడు. పాండవులు ఇంటికి రాగానే వారికి దుశ్శకునాలు గోచరించాయి. ద్రౌపది పరిచారిక వారికి జరిగినది వివరించింది. పాండవులకు కోపం విచ్చింది వెంటనే సైంధౌడు వెళుతున్న దిక్కుకు పరుగెత్తారు. రథం వెనుక పరుగెడుతున్న ధౌమ్యుని వెనుకకు పంపి పాండవులు సైంధౌని వెంబడించారు. తన రథం వెనుక వస్తున్న పాండవులను చూసిన సైంధౌడు " ద్రౌపదీ! వారిలో నీ భర్తలు ఎవరు చెప్పవా? " అని చమత్కరించాడు. ద్రౌపది " నీవు! పాండవులను గురించి తెలుసుకున్నా ప్రయోజనం లేదు. ఇక నీకు శిక్షతప్పదు. అయినా అడిగావు కనుక చెప్తాను. చచ్చే ముందు వారి గురించి తెలుసుకో " అని పాండవుల గురించి వివరంగా చెప్పింది. జయద్రధుడు తన సైన్యాలను యుద్ధసన్నద్ధం చేసాడు. కోటికాస్యుడు భీముని ఎదుర్కొన్నాడు. పాండవుల ధాటికి సైంధవ సేనలు ఆగలేక పోయాయి. ఆ యుద్ధంలో త్రిగర్త దేశాధీశుడు సుధన్వుడు, సురధుడు మరణించారు. భీముడు కోటికాస్యుని చంపాడు. అర్జునుడు సృంజయుడు, స్తుకుడు, శత్రుంజయుడు, సుప్రబుద్ధుడు, శుభంకరుడు, భ్రమంకరుడు, శూరుడు, రధి, గుహకుడు, బలాడ్యుడు అనే పేరుగల సౌవీర వీరులను చంపాడు. ఆ సమయంలో సైంధౌడు ద్రౌపదిని తన రథం నుండి దింపి రథం తోలుకుంటూ పారి పోయాడు. అది చూసిన అర్జునుడు సైంధౌడు పారిపోతున్నాడు ఇక అమాయక్జులైన వీరిని వధించడం ఆపు అన్నాడు. అందరూ ద్రౌపది దగ్గరకు వెళ్ళారు. అర్జునుడు ధర్మరాజుతో " అన్నా! నువ్వూ, ద్రౌపది, నకులసహదేవులు, ధౌమ్యుని తీసుకుని కుటీరానికి వెళ్ళండి. నేను భీమసేనుడు సైంధౌని వెంబడిస్తాము " అన్నాడు. ద్రౌపది "సైంధవుడు దుర్మార్గుడు వాడి పట్ల దయ చూపవద్దు వధించండి " అన్నది. అర్జునుడు సైంధవుని వెంబడించి అతని గుర్రాలను కొట్టాడు. జయద్రధుడు రథం దిగి పారిపోసాగాడు. భీముడు అర్జునుడు వాడిని వెంబడించి పట్టుకున్నారు. భీముడు వాడిని చితక కొట్టి మెడమీద కాలు వేసి పట్టుకున్నాడు. వాడు స్పృహ తప్పాడు. అర్జునుడు "ఇక చాలు ఇంకా కొడితే వీడు చస్తాడు. అన్నగారి మాట మన్నించి వీడిని విడిచిపెట్టు " అన్నాడు. భీముడు "అయ్యో! వీడిని వదిలితే ఎన్ని అనర్ధాలు జరుగుతాయో. వీడికి తగిన శాస్తి చేస్తాను " అని పదునైన కత్తి తీసుకుని తల అయిదు శిఖలుగా గొరిగి " జయద్రధా! నీవు పోయిన చోటంతా నేను పాండవుల దాసుడను అని చెప్పు లేకుంటే చస్తావు " అన్నాడు. తరవాత వాడిని రథానికి కట్టి ధర్మరాజు వద్దకు తీసుకు వచ్చాడు. భీముడు జయద్రధుని ధర్మరాజు పాదాలపై పడవేసి " అన్నయ్యా! వీడు పాండవదాసుడు జయద్రధుడు " అన్నాడు. ద్రౌపది వాడిని హేళనగా చూసింది. ధర్మరాజు " జయద్రధా ఇక మీదట ఇలాంటి చెడ్డ పనులు చేయక బుద్ధిగా ఉండు " అని వదిలిపెట్టాడు. అవమాన భారంతో జయద్రధుడు గంగా తీరానికి వెళ్ళి శివుని గురించి ఘోరంగా తపస్సు చేసాడు. శివుడు ప్రత్యక్షం కాగా జయద్రధుడు " దేవా! యుద్ధంలో నేను పాండవులను జయించేలా వరం ప్రసాదించు " అని కోరాడు. శివుడు " జయద్రధా! అది అసాధ్యం. పాండవులను జయించడం ఎవరికి సాధ్యం కాదు. నీవు అడిగావు కముక ఒక్క రోజు మాత్రం అర్జునుడు తప్ప మిగిలిన వారిని జయించే వరం ఇస్తున్నాను. ఇందులో అంతరం గ్రహించి మసలుకో " అని చెప్పి అంతర్ధానం అయ్యాడు. తరవాత జయద్రధుడు సింధు దేశానికి వెళ్ళాడు.

మార్కండేయౌని రాక

ఒకరోజు మార్కండేయుడు ధర్మరాజు వద్దకు వచ్చాడు. ధర్మరాజు అతిథి మర్యాదలు చేసాడు. ధర్మరాజు " మహర్షీ! మేము, ద్రౌపది మేము అడవిలో ఇన్ని కష్టాలు పడుతున్నాము. మా వలె కష్టాలు పడుతున్న వారెవరైనా ఉన్నారా? " అందుకు మార్కండేయుడు "ధర్మజా! పూర్వము ఇక్ష్వాకు వంశంలో అజుడు అనే రాజు ఉండే వాడు. అతని కుమారుడు దశరధుడు. అతనికి ముగ్గురు భార్యలు. వారిలో కైకేయి అనే భార్యకు రాముడు, కైకేయి అను భార్యకు భరతుడు, సుమిత్ర అను భార్యకు లక్ష్మణుడు, శత్రుఘ్నుడు అనే కుమారులు కలిగారు. బ్రహ్మకు మానస పుత్రుడైన పులస్త్యునకు వైశ్రవణుడు అనే కుమారుడు జన్మించాడు.

సంక్షిప్త రామాయణం

ధరమరాజు అడిగినదానికి బదులుగా మార్కండేయుడు "ఇక్ష్వాకు వంశంలో అజుడు అనే జు ఉండే వాడు. అతని కుమారుడు దశరధుడు. అతనికి ముగ్గురు భార్యలు. వారిలో కైకేయి అనే భార్యకు రాముడు, కైకేయి అను భార్యకు భరతుడు, సుమిత్ర అను భార్యకు లక్ష్మణుడు, శత్రుఘ్నుడు అనే కుమారులు కలిగారు. బ్రహ్మకు మానస పుత్రుడైన పులస్త్యునకు వైశ్రవణుడు అనే కుమారుడు జన్మించాడు. వైశ్రవణుడు తన తండ్రి మాట వినకుండా బ్రహ్మను గురించి తపస్సు చేసాడు. ప్రత్యక్షమైన బ్రహ్మ వద్ద నలకుబేరుడు అనే కుమారుని శివునితో సాన్నిహిత్యాన్ని ధనాధిపత్యాన్ని కోరుకున్నాడు.

రావణ కుంభకర్ణాదుల పుట్టుక

పులస్త్యుడు తన శరీరం నుండి విశ్రవసువును సృష్టించి వైశ్రవణునికి హాని చెయ్యమని పంపాడు. ఇది తెలిసిన వైశ్రవణుడు విశ్వవసువు వద్దకు వెళ్ళి " అయ్యా! నేను నీ పుత్ర సమానుడను దయచూపుము "అని చెప్పి విశ్వవసువుకు నృత్యగాన విశారదలైన పుష్పోత్కట, మాలిని, బక అనే రాక్షస వనితలను సృష్టించి ఇచ్చాడు. వారు విశ్వవసువుకు సేవలు చేస్తున్నారు. విశ్రవసువు వారికి సంతానాన్ని ప్రసాదించాడు. పుష్పోత్కటకు రావణుడు, కుంభకర్ణుడు మాలినికి విభీషణుడు బకకు ఖరుడు, శూర్పణఖ అనే కవలలు జన్మించారు. వారిలో రావణుడు పది తలలు కల వాడు, కోపిష్టి. కుంభకర్ణుడు కఠిన హృదయుడు, గర్విష్టి. విభీషణుడు మంచి గుణములు కలవాడు. ఖరుడు దుర్మార్గుడు. బ్రాహ్మణులను అవమానించే వాడు. రక్త, మాంసాలను ఆహారంగా తీసుకునే వాడు. శూర్పణఖ కూడా అధర్మపరురాలు, పాపాత్మురాలు. ఆ రాక్షస వీరులు తండ్రి వశ్వవసువు దగ్గర వేద వేదాంగాలు విలువిద్య అభ్యసించారు.

రావణ సోదరుల తస్సు

ఒకరోజు వైశ్రవణుడు వారిని చూడటానికి వచ్చాడు. రావణాదులు అతని వైభవాన్ని చూసారు. అది అంతా అతని తపస్సు వలన సమకూరినది అని తెలుసుకున్నారు. వారంతా తపస్సు చేయడానికి బయలు దేరి బ్రహ్మను గురించి వెయ్యి సంవత్సరాలు తపస్సు చేసారు. వారికి శూర్పణఖ, ఖరుడు సేవలు చేస్తున్నారు. కాని బ్రహ్మదేవుడు ప్రత్యక్షం కాలేదు. రావణుడు వెయ్యి సంవత్సరాలకు ఒక తల చొప్పున తొమ్మిది తలలు అగ్నిలో వేల్చి హోమం చేసాడు. పదివేల సంవత్సరాలు పూర్తి కాగానే పదవ తల అగ్నిలో వేయడానికి సంసిద్ధం అయిన తరవాత బ్రహ్మదేవుడు ప్రత్యక్షం అయ్యాడు. రావణునికి ఖండించిన తొమ్మిది తలలను ఇచ్చి ఏమి వరం కావాలో కోరుకొమ్మన్నాడు. రావణుడు " దేవా! నేను దేవతల చేతగాని, పితరుల చేతగాని, రాక్షసుల చేతగాని, పాములచేతగాని, గంధర్వ, యక్ష, కిన్నెర, కింపురుష, విద్యాధరుల చేతగాని ఓడి పోకూడదు. విశ్వంలో ఎక్కడికైనా ఇచ్చానుసారం సంచరించే వరం ప్రసాదించు అని అడిగాడు. బ్రహ్మదేవుడు " రావణా! మానవులు వలన తప్ప ఇంకెవరి వలన నీకు మరణ భయం లేదు " అని వరం ఇచ్చాడు. బ్రహ్మదేవుడు కుంభకర్ణుని చూసి "నీకేమి వరం కావాలో కోరుకో " అన్నాడు. విధి వశాత్తు కుంభకర్ణుడు తనకు అత్యంత ప్రియమైన నిద్రను ప్రసాదించమని అడిగాడు. అలాగేనని వరమిచ్చాడు. తరవాత విభీషణుని చూసి నీకేమి వరం కావాలో కోరుకో అని అడిగాడు. విభీషణుడు " దేవా! ఎన్ని కష్టాలు వచ్చినా నాలో పాపచింతన పొడచూపకుండా అనుగ్రహించు " అని ప్రార్ధించాడు. అందుకు బ్రహ్మ " విభీషణా! నీవు రాక్షస వంశంలో జన్మించినా ధర్మబుద్ధిని కలిగ ఉన్నావు. నీకు అమరత్వం ప్రసాదిస్తున్నాను. నీవు కోరిన వరాన్ని ప్రసాదిస్తున్నాను " అని చెప్పి అంతర్ధానం అయ్యాడు. బ్రహ్మదేవుడిచ్చిన వరగర్వంతో రావణుడు కుబేరునికి స్వంతమైన లంకపై దండెత్తాడు. రావణుని శక్తి తెలుసుకున్న కుబేరుడు పుష్పక విమానం ఎక్కి లంకను వదిలి పారి పోయాడు. రావణుడు కుబేరుని వెంబడించి అతని విమానం అపహరించాడు. అందుకు యక్షరాజైన కుబేరుడు కోపించి " పెద్ద వాడినైన నన్ను అవమానించి నా విమానాన్ని అపహరించావు. ఇది పరుల పాలు ఔతుంది " అని శపించాడు. తరవాత రావణుడు దేవలోకం మీద దండెత్తి ఇంద్రుడిని దేవతలను జయించాడు.

దేవతలు బ్రహ్మదేవుని వద్ద మొరపెట్టుకొనుట

అప్పుడు ఋషులు, దేవతలు అందరూ కలసి అగ్ని దేవుని వెంట పెట్టుకుని బ్రహ్మదేవిని వద్దకు వెళ్ళారు. "విశ్రవసుని కుమారుడు రావణుడు దేవతలను జయించి వారిని తన దాసులుగా చేసుకున్నాడు. లోకాలు భయంతో వణికి పోతున్నాయి. మీరే మమ్ము రక్షించాలి " అని వేడుకున్నారు. బ్రహ్మదేవుడు "అయ్యలారా! ఈ విషయంలో నేను నారాయణుడితో ఆలోచించి ఒక నిర్ణయం తీసుకున్నాను. శ్రీ మహా విష్ణువు మానవుడిగా జన్మించి అతనిని హతమారుస్తాడు. ఇంద్రుడు మొదలైన వారు కోతులుగా ఎలుగుబంట్లుగా జన్మించి నారాయణునికి తోడ్పడుతారు " అని చెప్పి దుందుభి అనే యక్షకాంతను పిలిచి మంధర అనే పరిచారికగా జన్మించి దేవకార్యం నెరవేర్చమని చెప్పాడు. బ్రహ్మదేవుని మాటను శిరసా వహించి దేవతలు కొండలవంటి వజ్రశరీరంతో అత్యంత పరాక్రమమైన కోతులుగా జన్మించారు.

అయోధ్య

ఇలా ఉండగా అయోధ్యలో నారాయణుడు ఆదిశేషునితో సహా అన్నదమ్ములుగా దశరధమహారాజుకు జన్మించాడు. వారు పెరిగి పెద్దవారై వేదవేదాంగాలు చదువుకున్నారు. విలు విద్యలో నిష్ణాతులైయ్యారు. దశరధుడు వారికి వివాహాలు జరిపించాడు. శ్రీరాముని యౌవరాజ్యపట్టాభిషిక్తుని చేయాలని నిశ్చయించాడు. మంత్రులను పౌరులను సంప్రదించి ముహూర్తం నిశ్చయించాడు. ఆ సమయంలో మంధర కైకేయి వద్దకు పోయి " అమ్మా! నీ భర్త నీపై

ప్రేమ చూపించినట్లు చూపించి నిన్ను మోసం చేసాడు. అతనికి కౌశల్య మీదనే ప్రేమ అందుకే ఆమె కుమారుడైన రామునికి పట్టాభిషేకం చేస్తున్నాడు. ఇక నీవు నీ కుమారుడు వారికి దాస్యం చేస్తూ బ్రతకండి " అన్నది. ఆమె మాటల ప్రభావానికి లొంగి పోయిన కైక దశరధునితో " ఇది వరలో మీరు నాకు మూడు వరాలు ఇస్తానని మాటిచ్చారు కదా. అవి ఇప్పుడు ఇవ్వండి " అని కోరింది. అందుకు అంగీకరించిన దశరధునితో " నా కుమారుడైన భరతునికి పట్టాభిషేకం చేసి శ్రీరాముని పదునాలుగేండ్లు అరణ్యాలకు పంపమని కోరిది " ఆ మాటలు విని దశరధుడు దినమైనా రాముని వదలలేనని చెప్పి స్పృహ తప్పి పడిపోయాడు. కైకేయి వరాలు తండ్రి ఆవేదన గ్రహించిన రాముడు తండ్రి మాట నిలబెట్టడానికి అరణ్యాలకు పయనమయ్యాడు. రామునితో లక్ష్మణుడు, రాముని భార్య సీత అరణ్యాలకు పయనమయ్యాడు. స్పృహ నుండి తేరుకున్న దశరధుడు కుమారుడైన రాముడు లక్ష్మణుడు, సీతను వెంట పెట్టుకుని అడవులకు వెళ్ళటం సహించలేక మరణించాడు. కైకేయి భరతుని పిలిపించి " కుమారా! మీ తండ్రి దశరధుడు మరణించాడు. నీ అన్నలు వనవాసం వెళ్ళారు. ఈ రాజ్యానికి వారసుడివి నువ్వే కనుక రాజ్యభారాన్ని వహించు " అని చెప్పింది. భరతుడు " అమ్మా! నీవు మా సూర్యవంశానికి మచ్చ తెచ్చావు. కోరరాని కోరిక కోరి నా తండ్రి మరణానికి కారకురాలివైయ్యావు. నా అన్న రాముని, లక్ష్మనుని, వదిన సీతమ్మను అరణ్యాలకు పంపావు. నీ పాపాలకు అంతు లేదా " అని నిందించాడు.

పాదుకా పట్టాభిషేకం

తరవాత తండ్రికి అంత్యక్రియలు జరిపాడు. మంత్రులు, సామంతులు, ముగ్గురు తల్లులు, తమ్ముడు శత్రుఘ్నుడితోను సకల పరివారంతో చిత్రకూటంలో ఉన్న రాముని దగ్గరకు వెళ్ళాడు. జటావల్కములను, నారచీరలు ధరించిన రాముని చూసి ఆవేదనకు గురి అయ్యాడు. భరతుడు రామునితో " అన్నా! మన తండ్రి మరణించాడు. నీవే మాకు దిక్కు నీవు అయోధ్యకు వచ్చి పట్టాభిషేక్తుడవై మమ్మల్ని పాలించు " అని ప్రార్ధించాడు. కాని రాముడు అంగీకరించక తన పాదుకలను మాత్రం ఇచ్చి భరతుని తిరిగి పంపాడు. భరతుడు రామపాదుకలను సింహాసనం ఉంచి పట్టాభిషేకం జరిపించి నందిగ్రామంలో రాజప్రతినిధిగా మాత్రం రాజ్యపాలన చేస్తూ రామునిలా మునివృత్తిని అవలంభించాడు. తరవాత రాముడు శరభంగ ఆశ్రమానికి వెళ్ళాడు.

దండకారణ్యం

శరభంగ ఆశ్రమం నుండి రాముడు దండకారణ్యం వెళ్ళాడు. గోదావరి తీరంలో లక్ష్మణుడు అన్నకు, వదినకు నిర్మించిన పర్ణశాలలో అందరూ ప్రశాంత జీవితం జరుపుతున్నారు. దశకంఠుని చెల్లెలు శూర్పణఖ రాముని చూసి మోహపరవశ అయి వారికి అపకారం చేయబోతుండగా లక్ష్మణుడు ఆమె ముక్కు చెవులు కోసాడు. శూర్పణఖ పురికొల్పగా ఖరుడు, దూషణుడు అనే ఆమె సోదరులు పదునాలుగు వేల రాక్షసులతో రాముని మీదకు యుద్ధానికి వచ్చారు. రాముని చేతిలో వారంతా హతులైయ్యారు. శూర్పణఖ రావణుని కాళ్ళపై పడి రోదించింది. రావణుడు "సోదరీ! నీకు పరాభవం చేసిన వాడెవడో చెప్పు. వెంటనే వాడిని వధిస్తాను. వాడి ఆయుస్సు తీరింది " అన్నాడు. శూర్పణఖ తాను రాముని చూసిన దగ్గర నుండి ఖరదూషణులను వధించడం వరకు అంతా చెప్పింది.

సీతాపహరణం

రావణుడు వెంటనే గోకర్ణం వెళ్ళి మారీచుని చూసి కలిసాడు. మారీచుడు రాముని చేతిలో పరాభవం చెంది శివుని గురించి తపస్సు చేసుకుంటున్నాడు. ఒకప్పుడు రావణునికి మంత్రిగా పచేసిన మారీచుడు రావణుని ఆహ్వానించాడు. రావణుడు " మారీచా! రాముడనే వాడు మన ఖరదూషణులను సంహరించాడు. వాడిని పరాభవించటానికి నీవు సహకరించాలి " అన్నాడు. ఆ మాటలు విన్న మారీచుడు వణుకుతూ " యుద్ధంలో రాముని పరాక్రమం నీవు వినలేదేమో! శివుడు కూడా రాముని బాణానికి ఎదురు నిలువ లేడు. నీకు చేటు కాలం దాపురించి ఈ కార్యానికి పూనుకున్నావు. నేను రాముని చేతిలో ఓడిపోయి ఇలా శివుని గురించి తపస్సు చేస్తున్నాను " అన్నాడు. "మారీచా నా మాట వినకున్న నేను నిన్ను సంహరిస్తాను " అన్నాడు. ఇక రావణుడు వనడని మారీచుడు రావణుని చేతిలో మరణించే కంటే ధర్మాత్ముడైన రాముని చేతిలో మరణించడం మేలని తలిచాడు. రావణుడు "మారీచా నీవు మాయలేడి రూపం ధరించి సీతను ప్రలోభ పెట్టు. సీత ఆ లేడిని కావాలని కోరుతుంది. రాముడు బంగారు లేడి కోసం వెళ్ళినప్పుడు నేను సీతను అపహరిస్తాను. సీతా వియోగంతో రాముడు పరితపిస్తాడు " అన్నాడు. రావణాసురుని ఆదేశం మేరకు మారీచుడు బంగారు లేడి రూపంలో ఆశ్రమ సమీపంలో తిరుగుతున్నాడు. విధి పేరితయై సీత బంగారు లేడిని తెమ్మని రాముని కోరింది. రాముడు సీత రక్షణను లక్ష్మణునుకి అందించి బంగారు లేడి కోసం వెళ్ళాడు. అందినట్లే అందుతూ ఆ లేడి రాముని అడవిలో చాలా దూరం తీసుకు వెళ్ళింది. అప్పటికి రాముడు యదార్ధం గ్రహించి శరం సంధించి మారీచుని కొట్టాడు. మారీచుడు "హా సీతా, హా లక్ష్మణా " అని రాముని కంఠాన్ని అనుకరిస్తూ ప్రాణాలు వదిలాడు. ఆ అరుపులు విన్న సీత " లక్ష్మణా! మీ అన్నయ్య ఆపదలో ఉన్నట్లున్నాడు. నీవు వెళ్ళి రక్షించు " అన్నది. లక్ష్మణుడు " అమ్మా! సీతా మా అన్నయ్య పరాక్రమవంతుడు. బయపడకుము మా అన్నయ్య శత్రుసంహారం చేసి రాగలడు " అన్నాడు. సీతకు కోపం వచ్చింది. ఆ ఆవేశంలో లక్ష్మణునిపై అనుమానం వచ్చింది. "లక్ష్మణా! నీ తలపు అర్ధం అయింది నీకు నా మీద ఆశ ఉంది. నేను చావనైనా చస్తాను కాని నీకు దక్కను " అని కఠోరంగా పలికింది. ఆ మాటలు భరించలేని లక్ష్మణుడు విల్లంబులు పట్టుకుని రాముడు వెళ్ళిన మార్గంలో వెళ్ళాడు. అవకాశం కోసం చూస్తున్న రావణుడు సన్యాసి వేషంలో అక్కడికి వచ్చాడు. మార్గాయాసంతో అలసినట్లు కనిపిస్తున్న రావణుని చూసి అతిథి సత్కారాలు చేసింది. సీతను చూసిన రావణుడు మోహవివశుడయ్యాడు. " సుందరీ! నా పేరు రావణుడు, దానవ నాయకుడను నా రాజధాని లంక. నీవు నన్ను భర్తగా వరించి భోగాలు అనుభవించు. రాజ్యాన్ని కోల్పోయి అడవుల వెంట తిరుగుతున్న రామునితో ఏమి సుఖపడతావు. వేరు ఆలోచించక నన్ను వరించు " అన్నాడు. సీత " అయ్యా! మీరు ఇలా మాట్లాడటం తగునా! సూర్యచంద్రులు

తేజం కోల్పోయినా, ఆకాశం నేల కూలినా, సముద్రములు ఇంకి పోయినా, భూమి బద్దలు అయినా నేను నా భర్త రాముని తప్ప అన్యుని తలవను " అన్నది. రావణుడు సీతను బలవంతంగా పట్టుకుని ఆకాశానికి ఎగిరాడు. అప్పుడు సీత పెద్దగా కేకలు వేసింది. " దేవతలారా! నేను జనక మహారాజు కూతురిని. రాముని భార్యను. ఈ రావణుడు నన్ను బలవంతంగా ఎత్తుకు పోతున్నాడు. మీకు నమస్కరిస్తాను నన్ను కాపాడండి " అని రోదించింది. ఆ అరుపులు జటాయువు అనే పక్షి విని రావణుని అడ్డగించాడు. " ఓరి రావణా! ఈమెను ఎందుకు బలవంతంగా ఎత్తుకుపోతున్నావు. ఈమెను విడవకున్న నిన్ను సంహరిస్తున్నాను " అన్నాడు. జటాయువుకు రావణునికి మధ్య పోరు ఘోరంగా జరిగింది. జటాయువు తన ముక్కుతో, గోళ్ళతో రావణుని గాయపరచింది. రావణుడు జటాయువు రెక్కలు ఖండించాడు. జటాయువు నేల కూలాడు. రావణుడు సీతను ఎత్తుకు పోతున్నాడు. సీత ఇక తనను రక్షించే వారు లేరని అనుకుంటున్న సమయంలో ఋష్యమూక పర్వతంపై ఉన్న వానరములను చూసి తన ఆభరణములు చీర కొంగున మూటకట్టి పడవేసింది. రావణుడు సీతను లంకకు తీసుకు వెళ్ళాడు. సీతను అశోకవనంలో ఉంచి రక్షణగా రాక్షస స్త్రీలను కాపలా ఉంచారు.

సీతాన్వేషణ

దండకారణ్యంలో మారీచుని సంహరించి రాముడు కుటీరానికి తిరిగి వస్తున్నాడు. దారిలో లక్ష్మణుడు ఎదురు వచ్చాడు. రాముడు " లక్ష్మణా! రాక్షసులు తిరిగే ఈ అరణ్యంలో సీతను ఒంటరిగా ఎందుకు వదిలి వచ్చావు అని మందలించాడు " అన్నాడు. లక్ష్మణుడు సీత తనను ఆక్షేపించిన విషయం వివరించాడు. రాముడు జరిగిన దానికి చింతించాడు. రామునికి దుశ్శకునాలు గోచరించాయి. సీతకు ఏదో ఆపద వచ్చిందని మనస్సు శంకించింది. కుటీరంలో సీత కనపడ లేదు అక్కడ కనిపించిన సంకేతాలు సీత అపహరణకు గురి అయినట్లు గ్రహించి వేదన పడ్డారు. సీత కోసం అన్వేషించటం మొదలు పెట్టారు. దారిలో కొన ఊపిరితో ఉన్న జటాయువు కనపడి " రామా! నా పేరు జటాయువు. నేను నీ తండ్రి దశరధునికి మిత్రుడను. నీ భార్య సీతను రావణుడు అపహరించి దక్షిణ దిక్కుగా పోయాడు. నేను అడ్డగించినందుకు నా రెక్కలు ఖండించాడు " అని చెప్పి ప్రాణాలు విడిచాడు. రాముడు జటాయువుకు అంతిమ సంస్కారములు చేసాడు. రామలక్ష్మణులు సీతను వెదుకుతూ దక్షిణ దిశగా వెళ్ళారు. దారిలో కబంధుడు లక్ష్మణుని పట్టుకున్నాడు. కబంధుడు ఒక వింత జీవి. దాని గుండెలో కళ్ళు పొట్టలో నోరు ఉంది. చేతులు మాత్రం చాలా పొడవు అది కూచున్న చోటు నుండి కదలక చేతులను చాచి చిక్కిన జంతువులను పట్టుకుని తింటూ జీవిస్తుంది. లక్ష్మణుడు కంబంధుడి పట్టు నుండి తప్పించుకో లేక పోయాడు. " అన్నా! శ్రీరామా! నన్ను రక్షించు. నీకు రాజ్యం పోయింది, తండ్రి మరణించాడు, భార్యను పోగొట్టుకున్నావు ఇప్పుడు ఈ కబంధుడు నన్ను పట్టుకున్నాడు. నా వంటి దురదృష్టవంతుడు ఉంటాడా " అని అరిచాడు. రాముడు లక్ష్మణునికి ధైర్యం చెప్పి బాణాలతో కబంధుని హస్తాలు ఖండించి లక్ష్మణుని విడిపించాడు. ఒక కత్తి తీసుకుని కబంధుని పొట్ట చీల్చగా అతడు ఒక దివ్యపురుషుడుగా మారి పోయాడు. " రామా! నేను విశ్వావసు అనే గంధర్వుడను. బ్రహ్మదేవుని శాపం వలన నాకు ఈ రాక్షస జన్మ వచ్చింది. నేడు నీ వలన నాకు మోక్షం కలిగింది. రావణుడు అనే రాక్షసుడు నీ భార్యను తీసుకు వెళ్ళి లంకలో ఉంచాడు. పంపా సరస్సు ఒడ్డున ఉన్న ఋష్యమూక పర్వతం పై వాలి సోదరుడైన సుగ్రీవుడు నివసిస్తున్నాడు. అతనితో నీవు సఖ్యం చేసిన నీ కార్యం సిద్ధిస్తుంది " అని చెప్పి గంధర్వుడు వెళ్ళి పోయాడు.

కిష్కింద

రామలక్ష్మణులు పంపా సరోవర తీరాన తమ పితరులకు తర్పణం విడిచారు. అక్కడి నుండి చాలా ఎత్తుగా కనపడుతున్న ఋష్యమూక పర్వతాన్ని చేరారు. ఋష్యమూక పర్వతం పైనున్న వానరరాజు సుగ్రీవుడు రామలక్ష్మణులను చూసి వారి వృత్తాంతం తెలుసుకు రమ్మని మంత్రి అయిన హనుమంతుని పంపాడు. హనుమంతుడు చాకచక్యంగా వ్యవహరించి రామలక్ష్మణుల గురించిన సకల వృత్తాంతం గ్రహించి సుగ్రీవునకు నివేదించాడు. రామలక్ష్మణులకు సుగ్రీనికి మైత్రి చేసాడు. సుగ్రీవుడు సీతాదేవి కిందకు జారవిడిచిన ఆభరణాలు చూపించాడు. రాముడు ఆ ఆభరణాలు గుర్తు పట్టాడు. సుగ్రీవుడు తన అన్న వాలి తన భర్యను అపహరించి తన మీద నిష్కారణ కక్షపెంచుకుని తనను రాజ్యం నుండి వెడలగొట్టాడని తన అన్నను చంపి తనకు రాజ్యం ఇప్పించమని కోరాడు. బదులుగా సీతాన్వేషణలో తాను సాయం చేస్తానని చెప్పాడు. రాముడు అందుకు ఒప్పుకున్నాడు. అందరూ కిష్కిందకు బయదేరి నగరం వెలుపల నిలిచి సుగ్రీవుడు తన అన్న వాలిని యుద్ధానికి పిలిచాడు. వాలి సుగ్రీవునితో యుద్ధానికి పోతుండగా వాలి భార్య తార " నాధా! సుగ్రీవుడికి ఏదో సాయం లభించినట్లు ఉంది. అయోధ్య రాజు దశరధుని కుమారులైన రామ లక్ష్మణులతో సుగ్రీవునకు మైత్రి కుదిరిందని చారుల ద్వారా విన్నాను. రాముని భార్య సీతను రావణుడు అపహరించాడు. రాముడు సుగ్రీవుని సాయం కోరాడు. సుగ్రీవుడు అంగీకరించాడు. ప్రతిఫలంగా సుగ్రీవునకు సాయం చేస్తానని అన్నాడంట. మహా బలవంతులైన మైందుడు, ద్వివిదుడు, హనుమంతుడు, జాంబవంతుడు అతనికి మంత్రులుగా ఉన్నారు. కనుక ఇప్పుడు సుగ్రీవునితో యుద్ధానికి పోవడం ప్రమాదకరం " అని తార వాలిని వారించింది. కాని వాలి భార్యమాట లక్ష్యపెట్టక సుగ్రీవునితో యుద్ధానికి సిద్ధం అయ్యాడు. సుగ్రీవుని చూసి వాలితో " ఓరీ! మంద బుద్ధీ నేను ఎన్నో మార్లు నిన్ను ఓడించి తరిమి వేసాను. మరల సిగ్గు లేకుండా యుద్ధానికి ఎందుకు వచ్చావు " అన్నాడు. సుగ్రీవుడు " వాలి! నేను భార్జను పోగొట్టుకుని రాజ్యభ్రష్టుడనయ్యాను. నేను ఉండి చేసేదేముంది అందుకే యుద్ధానికి వచ్చాను " అని వాలితో అన్నాడు. వాలి సుగ్రీవులు చెట్లతోను, బండలతోను యుద్ధం చేసుకున్నారు. తరవాత ఒకరితో నొకరు ముష్టియుద్ధం చేసుకుంటున్నారు. కవలలైన వారిని పోల్చలేక రాముడు వాలిని చంపలేక పోయాడు. సుగ్రీవుడు తిరిగి వచ్చి రామునితో నిష్టూరంగా మాట్లాడాడు. రెండవ సారి రాముని సలహాతో గుర్తు కొరకు వనపుష్ప మాలను ధరించి సుగ్రీవుడు వాలితో యుద్ధం చేసాడు. రాముడు వేసిన బాణాలకు వాలి నేల కూలాడు. తనను చంపడం అధర్మమని వాలి రామునితో వాదించాడు. రాముడు చెప్పిన ధర్మసూక్ష్మాలను అంగీకరించి తన భార్యను సుగ్రీవునికిప్పగించి కుమారుడైన అంగదుని యువరాజుని చేసే భద్యత

రామునికి అప్పచెప్పి ప్రాణాలు వదిలాడు. సుగ్రీవుడు రామునకు నమస్కరించి " రామా నీమాట నీవు నిలబెట్టుకున్నావు. ఇప్పుడు ఎండా కాలం తరువాత వర్షాకాలం సితాన్వేషణకు ఇది తరుణం కాదు కనుక నేను వర్షాకాలం ముగుయగానే సీతాన్వేషణ ప్రారంభిస్తాను " అన్నాడు.

అశోకవనం

అశోకవనంలో సీత రాముని తలచుకుంటూ కాలం గడుపుతుంది. సీతకు కాపలాగా రాక్షసస్త్రీలైన త్ర్యక్షి, లలాటాక్షి, త్రిస్తని, ఏకపాద, ధీర్ఘజిహ్వా, అజిహ్వా, త్రిజట, ఏకలోచన మొదలైన వారు సీత చుట్టూ కాపలా ఉన్నారు. వారు రావణుని వరించమని ఆమెను వేధిస్తున్నారు. సీత వారి మాటలు వినలేక " అమ్మా! నేను రాముని తప్ప అన్యులను మనసులో కూడా తలవను ఇది సత్యం నాకు జీవించవలెను అన్న కోరిక లేదు. నన్ను ఏమైనా చెయ్యండి " అన్నది. సీత చావటానికి భయపడ లేదని చెప్పడానికి కొందరు స్త్రీలు రావణుని వద్దకు వెళ్ళారు. అప్పుడు త్రిజట " అమ్మా! సీతా నీకు సంతోషం కలిగించే మాట ఒకటి చెప్తాను. రాముని మేలు కోరే వాడు అవింద్యుడు అనే వాడు నన్ను ఇక్కడ నియమించాడు. నీకు హితమైన మాటలు చెప్పమన్నాడు. రామలక్ష్మణులు నిన్ను వెతుకుతూ సుగ్రీవుని కలుసుకుని మైత్రి చేసుకున్నారు. సుగ్రీవుడు నిన్ను వెతికించే కృయము మొదలు పెట్టాడు. రావణునికి రంభ కారణంగా నలకూబరుడు ఒక శాపం పెట్టాడు. ఆ కారణంగా రావణుడు నిన్ను బలాత్కరించడు కనుక భయపడ వలదు. దుర్మార్గుడైన రావణునికి చేటు కాలం దాపురించిందని తెలిపే కల నాకు వచ్చింది. గాదిదలు కట్టిన రథంపై ఒంటి నిండా నూనె రాసుకుని తల విరబోసుకుని రావణుడు దక్షిణదిక్కుగా వెళుతున్నాడు. అతని వెంట కుంభకర్ణుడు ఇతర రాక్షసులు ఎర్రని పూలు ధరించి జుట్టు విరబోసుకుని బిగంబరులైయముని దిక్కుగా వెళుతున్నారు. విభీషణుడు తల్లని వస్త్రములు ధరించి, తెల్లని పూలు ధరించి తెల్లని కొండపై మంత్రులతో కొలువు తీరటం నేను స్వప్నంలో చూసాను. సీతా! అలాగే రాముడు ఏనుగునెక్కి లక్ష్మణునితో కలసి సంతోషంగా పాయసం సేవిస్తున్నట్లు కనబడింది నా కల నిజమౌతుంది. నీవు నీ భర్తను త్వరగా చేరగలవు " అని పలికింది. రావణుడు సీత మీది మోహంతో అశోకవనానికి వచ్చి సీతతో " ఓ సీతా! నీ మీద నేను మనసు పడ్డాను. అన్నపానీయాలు విడిచి ఎందుకు నీవు ఇలా కృశిస్తావు. కృపతో నన్ను ఏలుకొమ్ము. నేను దేవతలను, యక్షులను, రాక్షసులను జయించిన వాడిని. ఎంతో మంది స్త్రీలు నా ఆధీనంలో ఉన్నా నేనా మనసు నీ మీద లగ్నం అయింది. రాజ్యం పోగొట్టుకుని పిచ్చి వాడి వలె అడవులలో తిరిగే అల్పుడైన రాముడు నా ముందెంత? నేను సకల లోకములకు ఈశ్వరుడను. రాక్షసులు యక్షులు వేల సంఖ్యలో నన్ను కొలుస్తున్నారు. విశ్వవసుడు నా తండ్రి, కుబేరుడు నా అన్న. గంధర్వ కన్యలు, అప్సరసలు నన్ను సేవిస్తున్నారు. నన్ను పంచమ లోక పాలకుడని ముల్లోకాలు కీర్తిస్తున్నాయి. దేవేంద్రుని వద్ద నున్న సమస్తం నా వద్ద ఉన్నాయి నా జీవితమునకు రాణివై నన్ను పాలించుము " అని పలికాడు. సీత ఒక గడ్డి పోచను రావణునికి తనకు మధ్య పెట్టి " నేను పరస్త్రీని, అబలను, మానవాంగనను, పతివ్రతను. నీవు రాక్షసుడవు నీయందు నాకేమాత్రం ప్రేమ లేదు. నాతో ఏమి సుఖిస్తావు. బ్రహ్మో వుని మనుమడిని, కుబేరుని తమ్ముడిని అని చెప్పుకునే నీకు ధర్మం తెలవాలి. చెడు ప్రవర్తన విడిచి పెట్టాలి కాని ఇలా సుగ్గు లేకుండా మాట్లాడటం ధర్మమా? " అని సీత ఏడుస్తుంటే రావణుడు కొన్ని దుర్భాషలాడి వెళ్ళి పోయాడు.

సప్తమాశ్వాసం

సుగ్రీవుడు సీతాన్వేషణకు కపులను పంపుట

సుగ్రీవుడు రాజ్యభోగాలను అనుభవిస్సు_్నాడు. రామలక్ష్మణులు మాల్యవంతం అనే గుహలో ఉన్నారు. వర్షాకాలం గడిచిపోయింది. రాముడు లక్ష్మణునితో " లక్ష్మణా! సుగ్రీవుడు రాజ్యభోగములతో గడుపుతూ మనలను మరచినట్లున్నాడు. నీవు సుగ్రీవుని వద్దకు వెళ్ళి హెచ్చరించి రమ్ము. అతడు అనుకూల వర్తనుడైతే ఇక్కడకు తీసుకురా " అని పంపాడు. అన్న మాటలను విని లక్ష్మణుడు సుగ్రీవుని హెచ్చరించాడు. సుగ్రీవుడు వణికి పోయాడు. " నేను ్చ్చిన మాట మరచు నీచుడిని కాను సీతను వెతుకుతూ వానరులను నలుదిక్కులకూ పంపాను. నెల రోజులు గడువు ఇచ్చాను. గడువు తీరటానికి అయిదు రోజులు ఉంది. సీతాదేవి జాడ తెలియగానే నేను రాముని వద్దకు వస్తాను " అన్నాడు. ఆ సమాధానంతో తృప్తి చెందిన లక్ష్మణుడు సుగ్రీవుని తీసుకుని రాముని వద్దకు వెళ్ళాడు. సుగ్రీవుడు తాను చేసిన ఏర్పాట్లు రామునికి చెప్పాడు. రాముడు తృప్తి చెందాడు. కొన్ని రోజులకు అన్నిదిక్కులనుండి కోతులు వచ్చి సీతమ్మ జాడ దొరకలేదని చెప్పారు. దక్షిణ దిక్కు వెళ్ళిన కపులు ఇంకా రాలేదు. కొంతమంది వానరాలు సుగ్రీవుని వద్దకు వచ్చి " మహారాజా! తమరు అత్యంతప్రియంగా పెంచుకున్న మధువనంలో అంగదుడు హనుమంతుడు మొదలైన వారు ఇష్టం వచ్చి నట్లు విహరిస్తూ ఫలములు తింటున్నారు వనరక్షకులమైన మేము వారిని వారించగా మమ్ములను కొట్టారు " అని చెప్పారు. సుగ్రీవుడు దక్షిణదిక్కుగా వెళ్ళిన అంగదుడు, హనుమంతుడు మొదలగు వారు సీతను చూసి ఉంటారు. అందుకే వారు ఆనందోత్సాహాలను ప్రదర్శించి ఉంటారు " అనుకున్నాడు.

సీత జాడ రామునికి తెలుపుట

దక్షిణ దిక్కుగా వెళ్ళిన వానరులంతా వచ్చారు. హనుమంతుడు సుగ్రీవుడు, రాముని చూసి " దేవా! సీతను చూసాను. దక్షిణ దిశగా వెళ్ళి అశోకవనంలో రావణ కట్టుబాటులో ఉన్న సీతను నేను చూసాను. మేము సీతను వెదుకుచూ వెళుతుండగా మాకు ఒక పెద్ద సొరంగం కనపడింది. ఆ సొరంగంలో ప్రవేసించి కొన్నాళ్ళకు ఒక నగరం చేరుకున్నాము. అక్కడ మాకు ఒక తాపసి కనపడింది. మమ్మలిని ఆదరించింది. తరవాత మలయ పర్వతం చేరుకున్నాము. అక్కడ ఒక పెద్ద సముద్రం. ఆ సముద్రం దాటటానికి ఎవరికి శక్యం కాలేదు. సీతను వెదకడం కంటే చావడం మేలనుకున్నాము. అక్కడ ఒక పక్షిరాజు మాకు కనిపించాడు. మేము జరిగినదంతా చెప్పుకుని విచారిస్తుండగా ఆ పక్షిరాజు " అయ్యా! మీ మాటలలో జటాయువు అనే పేరు వినవచ్చింది. నేను నా

తమ్ముడు ఒకసారి సూర్య మండలానికి ఎగిరాము నా రెక్కలు మాడి పోవడంతో నేను ఇక్కడ పడి ఉన్నాను. నా తమ్ముడు జటాయువు గురించి మీకు తెలిస్తే చెప్పండి " అని అడిగాడు. నేను సంపాతితో రావణుడు సీతను ఎత్తుకు వెళ్ళడం జటాయువును చంపడం చెప్పాను. జటాయువు మరణ వార్త విన్న సంపాతి " అయ్యా! నాకు రావణుని గురించి తెలియును. వాడు రాక్షసుడు. ఇక్కడికి నూరు యోజనముల దూరంలో ఉన్న లంకను రాజధానిగా చేసుకుని రావణుడు రాజ్యం చేస్తున్నాడు. మీకు అక్కడ సీతాదేవి కనిపించ వచ్చును "అన్నాడు. మాలో ఎవరికి సముద్రాన్ని దాటే శక్తి లేదు. నా తండ్రి వాయుదేవుని వలన నాకు సముద్రాన్ని దాటే శక్తి కలిగింది. నేను లంకకు వెళ్ళి సీతాదేవిని చూసి నన్ను రామదూతగా నన్ను పరిచయం చేసుకుని మీ ముద్రికను ఇచ్చాను ఆమెకు మీ క్షేమం చెప్పాను. ఆమె నన్ను నమ్మలేదు రావణుడు కామరూపియై వచ్చాడు అనుకుంది. నేను ఆమెకు విశ్వాసం కలిగించాక ఆమె నన్ను నమ్మింది. తన ఆనవాలుగా ఈ శిరోభూభణం మీకు ఇమ్మంది. సుగ్రీవుని సాయంగా తీసుకు వచ్చి అతి త్వరలో తను తీసుకు పొమ్మని మీకు చెప్పమని చెప్పింది. ఆమెకు నేను ధర్యవచనాలు చెప్పి వచ్చాను. ఆమె నాకు చిత్రకూటంపై జరిగిన కాకాసురుని వృత్తాంతం చెప్పింది " అన్నాడు. హనుమంతుడు రామునికి శిరోభూషణం అందించాడు. రాముడు ఆ శిరోభూషణాన్ని గుండెలకు హత్తుకున్నాడు.

లంకపై దండెత్తుట

రాముడు సుగ్రీవునితో " సుగ్రీవా! ఇక ఆలస్యం ఎందుకు లంకపై దండెత్తుటకు తగు సన్నాహాలు చెయ్యి " అని చెప్పాడు. సుగ్రీవుడు వానరులందరికి వర్తమానం పంపాడు. నలు దిక్కుల నుండి వానరాలు కోట్ల సంఖ్యలో తరలి వచ్చారు. గవయుడు, గజుడు, కుముదుడు, సుషేణుడు కోట్ల కొలది వానరాలతో తరలి వచ్చారు. జాంబవంతుడు భల్లూక సేనతో తరలి వచ్చాడు. శుభముహూర్తం చూసి రాముడు రావణినుపై దండయాత్రకు బయలుదేరాడు. హనుమంతుడు సేనా నాయకత్వం వహించాడు. అంగదుడు, నీలుడు, నలుడు అతనికి సాయం నిలిచారు. కపిసైన్యం దక్షిణతీరానికి చేరింది. రాముడు సుగ్రీవునితో " సుగ్రీవా ఈ సముద్రాన్ని దాటే ఉపాయం నువ్వే చెప్పాలి " అన్నాడు. కొంత మంది వానరులు తెప్పలు కట్టుకుని దాటుదాం అన్నారు. రాముడు " ఇన్ని కోట్ల సైన్యం మన సైన్యం లెక్కకు మించి ఉన్నది. వీరికి సరిపోవు తెప్పలు పడవలు తయారు చేయడం అసాధ్యం. మనం దాటే సమయంలో శత్రుసైన్యం మన సైన్యాలను సముద్రంలో ముంచి వేయడానికి ప్రయత్నిస్తాయి. నేను ఉపవాస దీక్ష వహించి సముద్రుని పూజిస్తాను. అతని సహాయం లేక ఏమీ చేయలేము. సముద్రుడు లొంగక పోతే నా బాణాలతో సముద్రాన్ని ఇంకిస్తాను " అన్నాడు. ఉపవాస దీక్షతో ఆరాధిస్తున్న రామునికి సముద్రుడు ప్రత్యక్షమైయ్యాడు. రాముడు "మాకు ససైన్యంగా దారి ఇవ్వు లేకున్న సముద్రాన్ని ఇంకిస్తాను " అన్నాడు. సముద్రుడు " రామా! నేను నీకు ఎటువంటి ఆటకంకలిగించను. నీవు ఈ రోజు ఇంకిస్తే ఇతరులు ఆ మార్గాన్ని అనుసరిస్తారు. నన్ను వశపరచుటకు ప్రయత్నిస్తారు. అది మంచిది కాదు. కపి వీరులలో నలుడు అనే శిల్పకర్మ ఉన్నాడు. వాని సాయంతో సేతువు నిర్మించండి. నేను దానిని సాగర జలాల్లో మునగకుండా కాపాడతాను మీరు ఆ సేతువు మీద ప్రయాణించి సముద్రం దాటవచ్చు " అన్నాడు. నలుడు వంద యోజనములు పొడొగు పది యోజనములు వెడల్పున్న ఒక వారధి నిర్మించాడు.

విభీషణుడు రాముని చేరుట

విభీషణునికి రావణుడితో పొసగలేదు. అతడు లంక నుండి బయటకు వచ్చి శ్రీరాముని శరణు జొచ్చాడు. శ్రీరాముడు విభీషణునికి అభయం ఇచ్చాడు. శ్రీరాముడు వానర సేనలతో విభీషణునితో వారధి దాటి లంకును చేరుకున్నాడు. శ్రీరాముడు త్రికూట పర్వతంపై ఎక్కి లంకకు నాలుగు వైపులా సైనిక శిబిరాలు ఏర్పాటు చేయించాడు. రావణుని గూఢాచారులైన సారణుడు, శకుడు అనే వారు వానర రూపాలు ధరించి వానరులలో కలిసి పోయారు. విభీషణుడు వారిని రామునికి పట్టి ఇచ్చాడు. రాముడు వారికి సైన్యమంతా చూపించి రావణుని వద్దకు పంపాడు. వారు రావణుని వద్దకు పోయి రాముడి సేన అజేయమని గెలువ సాధ్యం కానిదని చెప్పాడు. రావణుడు లంకకు తగిన రక్షణ కల్పించాడు. శ్రీరాముడు అంగదుని పిలిచి "అంగదా! నీవు రావణుని వద్దకు వెళ్ళి సీతను విడువమని చెప్పు. తగిన విధముగా బుద్ధి మతి చెప్పుము " అన్నాడు. అంగదుడు రావణుని కొలువు కూటమిలో ప్రవేశించి " రావణా! సూర్యవంశ సంభూతుడు రాముడు నీతో ఇలా చెప్పమన్నాడు. అడవులలో తపస్సు చేసుకుంటున్న మునులను చంపావు, దేవతాస్త్రీలను బంధించి మహాపరాధం చేసావు ఇవన్నీ ఒక ఎత్తు నీవు నాపట్ల చేసిన అపరాధం ఒక ఎత్తు. నా భార్య సీతను అపహరించి మహాపరాధం చేసావు. ఆమెను నాకు అప్పగించు లేకున్న నాతో యుద్ధం చెయ్యి. నీకు మరొక మార్గం లేదు. నీకు మానవులంటే చులకన భావం ఉంది రాక్షసకులం అన్నది లేకుండా చేస్తాను జాగ్రత్త " అని అంగదుడు రాముడు చెప్పమన్నది చెప్పాడు. రావణుడు కను సైగ చేయగానే కొంతమంది రాక్షసులు అంగదుని పట్టుకోవడానికి వచ్చారు. అంగదుడు పైకి ఎగిరి వారిని కిందకు తోసాడు. ఆ తోపిడికి వారు మరణించారు. అంగదుడు రాముని వద్దకు పోయి జరిగినది చెప్పాడు.

యుద్ధారంభం

శ్రీరాముడు యుద్ధానికి అనుమతి ఇచ్చాడు. వానరులు లంకను చుట్టిముట్టి రాక్షసులను తరిమి కోట్ గోడలను ధ్వంశం చేసారు. ఇది తెలిసిన రావణుడు తన సైన్యాన్ని యుద్ధానికి పంపాడు. రాముడు, లక్ష్మణుడు కూడా యుద్ధానికి ఉపక్రమించారు. రాక్షసులు మాయా యుద్ధం చేస్తున్నారు. మాయాయుద్ధంలో ఆరితేరిన విభీషణుడు విజృంభించి రాక్షసులను చంపాడు. రాక్షసులు ఈ విషయం రావణునికి చెప్పారు. రావణుడు స్వయంగా యుద్ధానికి బయలుదేరాడు. రామరావణ యుద్ధం ఆరంభం అయింది. లక్ష్మణుడు రావణుని కుమారుడైన ఇంద్రజిత్తును తన వాడి బాణాలతో ముంచెత్తాడు. రాముని బాణముల ధాటికి ఆగలేక తిరిగి పోయాడు. వీరుడైన ప్రహస్తుని యుద్ధానికి పంపాడు. విభీషణుని నాయకత్వంలో వానరులు,

ప్రహస్తుని నాయకత్వంలో రాక్షస వీరులు యుద్ధం చేస్తున్నారు. విభీషణుడు శక్తి ఆయుధాన్ని ప్రయోగించి ప్రహస్తుని చంపాడు. అతని స్థానంలో ధూమ్రాక్షుడు యుద్ధానికి వచ్చాడు. అతనిని హనుమంతుడు ఎదుర్కొన్నాడు. హనుమంతుని ముందు రాక్షస సేనలు ఆగలేక పోయాయి. హనుమంతుడు ధూమ్రాక్షునితో యుద్ధం చేసి అతనిని సంహరించాడు. ప్రహస్తుని, ధూమ్రాక్షుల మరణం విని చింతించి రావణుడు కుంభకర్ణుని నిద్రలేపాడు. " కుంభకర్ణా! నీవు హాయిగా నిద్రపోతున్నావు. నేను ఇక్కడ ఆపదలో ఉన్నాను. నేను దశరథ కుమారుడైన రాముని భార్యను అపహరించి తెచ్చాను. రాముడు వానర వీరుల సాయంతో యుద్ధానికి వచ్చాడు. ప్రహస్తుడు, ధూమ్రాక్షుడు మరణించారు. కనుక నీవు యుద్ధానికి బయలు దేరాలి. ప్రమాదుడు, వజ్రవేగుడు తోడుగా ఉంటారు " అని రావణుడు కుంభకర్ణునితో చెప్పాడు. కుంభకర్ణుడు యుద్ధానికి బయలు దేరాడు. కుంభకర్ణుని భయంకర ఆకారాన్ని చూసి వానరులు ఆశ్చర్యపోయారు. వానరవీరులను లక్ష్యపెట్టకుండా రామలక్ష్మణుల వైపు దూసుకు పోతున్నాడు. అతనిని ఆపటానికి ముందుకు వెళ్ళిన వానర వీరులను కుంభకర్ణుడు మింగుతూ చంపుతూ ముందుకు వెళుతున్నాడు. కుంభకర్ణుడు సుగ్రీవుని పట్టుకున్నాడు. ఇది చూసి లక్ష్మణుడు కుంభకర్ణుని తన భాణాలతో కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు కుంభకర్ణుడు సుగ్రీవుని విడిచి లక్ష్మణుని వైపు తిరిగాడు. లక్ష్మణుడు కుంభకర్ణుని రెండు చేతులు నరికాడు. కుంభకర్ణునికి మరలా నాలుగు చేతులు పుట్టుకొచ్చాయి. అలా తిరిగి తిరిగి చేతులు మొలవడం చూసి లక్ష్మణుడు బ్రహ్మాస్త్రం ప్రయోగించి కుంభకర్ణుని సంహరించాడు. కుంభకర్ణుడు మరణించటం చూసి వజ్రవేగుడు, ప్రమాదుడు లక్ష్మణుని వైపు దూసుకు వచ్చారు హనుమంతుడు, నీలుడు రెండు కొండలు తీసి వారి మీద వేసారు. వజ్రవేగుడు, ప్రమాదుడు మరణించారు. కుంభకర్ణుడు, వజ్రవేగుడు, ప్రమాదుడు మరణ వార్త విని రావణుడు చాలా చింతించాడు.

లక్ష్మణ ఇంద్రజిత్తుల యుద్ధం

మండోదరి ఇంద్రజిత్తు తండ్రి బాధ పడటం చూసి " తండ్రీ! నన్ను యుద్ధానికి పంపండి వానర వీరులను హతమార్చి రామలక్ష్మణులను బంధించి తెస్తాను " అన్నాడు. మేఘనాధుడిని రావణుడు ఆశీర్వదించి యుద్ధానికి పంపాడు. ఇంద్రజిత్తు యుద్ధానికి వెళ్ళి లక్ష్మణుని యుద్ధానికి ఆహ్వానించాడు. ఇంద్రజిత్తి, లక్ష్మణుడు ఒకరికి ఒకరు తీసిపోకుండా యుద్ధం చేసారు. ఇంతలో అంగదుడు విసురుగా వెళ్ళి ఒక పెద్ద చెట్టుతో ఇంద్రజిత్తును మోదాడు. అంగదుని మీదకు ఇంద్రజిత్తు ఒక ఈటెను విసిరాడు. లక్షణుడు దానిని బాణంతో విరిచాడు. ఇంద్రజిత్తు అంగదుని రధాన్ని బాణాన్ని చిత్తు చేసాడు. ఇంద్రజిత్తు ఆకాశానికి ఎగిరి అదృశ్య యుద్ధం చేస్తున్నాడు. రామలక్ష్మణులు శబ్దవేధి బాణాలు ప్రయోగించారు. ఇంద్రజిత్తు నాగాస్త్రాన్ని ప్రయోగించి రామలక్ష్మణులను బంధించాడు. రామలక్ష్మణులు మూర్చిల్లారు. అది చూసి సుగ్రీవుడు, హనుమంతుడు దుంఖించారు. విభీషణుడు బ్రహ్మాస్త్రాన్ని ప్రయోగించి రామలక్ష్మణులను బంధవిముక్తులను చేసాడు. సుగ్రీవుడు విశల్యకరణి అనే ఔషధంతో వారి శరీరంలోని విషాన్ని తొలగించాడు. విభీషణుడు రామలక్ష్మణులను చూసి " రామా! కుబేరుడు మీకోసం దివ్యజలాలను పంపాడు. ఈ జలంతో మీ కన్నులను ప్రక్షాళన చేసుకుంటే మీకు అదృశ్యులైన వారు కూడా స్పష్టంగా కనిపిస్తారు. అని దివ్యజలాలను ఇచ్చాడు. రామలక్ష్మణులు ఆ జలాలతో తమ కన్నులు ప్రక్షాళన చేసుకున్నారు. ఆ జలప్రభావం వలన ఆకాశంలో అదృశ్యంగా తిరుగుతున్న ఇంద్రజిత్తు వారికి కనిపించాడు. లక్ష్మణుడు ఒక్క సారిగా విజృంభించి ఇంద్రజిత్తు రెండు చేతులు ఖండించాడు. ఒక బల్లెంతో ఇంద్రజిత్తు తల నరికాడు. కుమారుని మరణ వార్త విన్న రావణుడు తల్లడిల్లి పోయాడు. దీనికంతా కారణం సీతేనని ఆమెను సంహరించబోయాడు. అక్కడే ఉన్న అవింద్యుడు "రావణా! మహేంద్రుని వంటి వారిని జయించిన నీకు ఈ స్త్రీని చంపుట తగదు. నీకు పౌరుషం ఉంటే యుద్ధానికి వెళ్ళి రాముని గెలువుము. అంతే కాని స్త్రీ హత్య చేసి పనింద తెచ్చుకోకు " అన్నాడు.

రామరావణ యుద్ధం

అవింద్యుని మాటలతో కొంత కోపాన్ని ఉపసంహరించుకుని యుద్ధసన్నద్ధుడై రాముని మీదకు యుద్ధానికి వెళ్ళాడు. రామరావణ యుద్ధం మొదలైంది. రావణిని శరీరం నుండి వేలకు వేలు రాక్షస వీరులు పుట్టుకు వస్తున్నారు. వారందరిని రాముడు తన బాణాలతో సంహరిస్తున్నాడు. ఇంతలో మాతలి అనే ఇంద్రుని సారథి వైజయంతి అనే ఇంద్రిని రథాన్ని తెచ్చి రామునకిచ్చి "రామా! ఇది ఇంద్రుని రథం. దీనిని ఎక్కి ఇంద్రుడు ఎంతో మంది రాక్షసులను సంహరించాడు. నీవు కూడా దీనిని అధిరోహించి యుద్ధం చేసి విజయం సాధించు " అన్నాడు. శ్రీరాముడు సంతోషించి మాతలిని అభినందించాడు. ఆ అధాన్ని ఎక్కి రావణునితో యుద్ధం చేయసాగాడు. రామరావణులకు భీకరంగా యుద్ధం జరిగింది. బ్రహ్మాస్త్రాన్ని ఉపయోగించి రాముడు రావణుని సంహరించాడు. లోక కంటకుడైన రావణుడు సంహరింపబడటం చూసి మూడు లోకాలు ఉత్సవాలు జరుపుకున్నాయి. అవింద్యుడు విభీషణుడు వెంటరాగా సీతాదేవిని రామునకు అప్పగించాడు.

సీతాదేవి అగ్నిప్రవేశం

తన భార్య సీతను చూసి రాముడు " సీతా! చెడ్డవాడైన రావణుని ఇంట ఇంత కాలం ఉన్న కారణంగా నిన్ను నేను స్వీకరిస్తే ధర్మహాని జరుగుతుంది. నాకు జరిగిన పరాభవానికి రావణిని చంపాను కాని నీ కోసం కాదు. నీవు మంచిదానివైనా, చెడ్డదానివైనా నిన్ను నేను పరిగ్రహించను. నీ పరిస్థితి కుక్క ముట్టిన యజ్ఞద్రవ్యమైంది. నీవు నీ ఇష్టమైన చోటుకు వెళ్ళ వచ్చును " అన్నాడు. ఆ మాటలు విని భరించ లేక సీత నేలపై వాలి పోయింది. తిరిగి లేచి " రామా ! నీకు ధర్మహాని కలుగకుండా ఉండటానికి, ప్రజలకు నా నిర్మలత్వం నిఊపించడానికి నేను అగ్నిప్రవేశం చేసి బయటకు వస్తాను అనుమతి ఇవ్వండి " అన్నది. నేను అగ్నిప్రవేశం చేయడానికి అనుతి తీసుకుని " నేను ఎల్లప్పుడు నీ పాదములు తప్ప ఇతరములు మనసులో తలచ లేదు. అలా కాకపోతే ఈ పంచభూతాలు నన్ను దహించుగాక " అని పలికింది. వెంటనే పంచ భూతాలు తమతమ పేర్లు చెప్పి "రామా! సీత ఉత్తమురాలు నీవు సందేహ పడవలసిన

పనిలేదు " అని పలికారు. ఆ సమయంలో బ్రహ్మదేవుడు సకల ముని గణాలతో అక్కడకు వచ్చారు. శ్రీరాముడు బ్రహ్మదేవుని సత్కరించాడు. బ్రహ్మదేవుడు " రామా! నీవు లోక కంటకుడైన రావణుని చంపి లూకాలకు హితం చేసావు. రావణునికి నలకూబరుని శాపం ఉంది అందు వలన అతడు ఇతరస్త్రీలను తాకలేడు. బలాత్కారం చేయలేడు. నీ ధర్మపత్నికి ఏ హాని జరగలేదు. నీవు ఏ విధమైన శంక లేకుండా ఈ మెను స్వీకరింపుము " అని బ్రహ్మదేవుడు పలికాడు. రాముని కోరికపై యుద్ధంలో చనిపోయిన వానరవీరులను బ్రతికించి వెళ్ళాడు. దేవేంద్రుని సారధి మాతలి కూడా తన రధాన్ని తీసుకుని దేవలోకం వెళ్ళాడు. రాముడు సీతా లక్ష్మణసమేతుడై అయోధ్యకు పుష్పక విమానం ఎక్కి వెళ్ళాడు. " ధర్మరాజా! నీవలెనే రాముడు కూడా రాజ్యాన్ని వదిలి అరణ్యవాసం చేసి రాజ్యసుఖాలను అనుభవించాడు. నీవు కూడా అలాగే అరణ్యవాసం పూర్తి చేసి కౌరవులను జయించి రాజ్యభోగాలను అనుభవించగలవు " అన్నాడు మార్కండేయుడు.

సతీ సావిత్రి

రామ కధను విన్న ధర్మరాజు రాముని పరాక్రమము సీత పాతివ్రత్యానికి అబ్బురపడ్డాడు. ధర్మరాజు మార్కండేయుని చూసి " మహర్షీ! సీతాదేవిలా పతివ్రతలు ఇంకా ఉన్నారా? " అని అడిగాడు. మార్కండేయుడు ధర్మరాజుకు ఇలా చెప్పసాగాడు. " పూర్వం మద్రదేశాన్ని అశ్వపతి అనే రాజు పాలించే వాడు. అతనికి సంతానం లేనందున సావిత్రీ దేవిని పదునెనిమిది సంవత్సరాలు భక్తితో సేవించాడు " సావిత్రీ దేవి ప్రత్యక్షమై "ఏమి వరం కావాలో కోరుకో " అని అడిగింది. అశ్వపతి " అమ్మా! నాకు ఒక పుత్రుని ప్రసాదించు " అని అడిగాడు. కాని సావిత్రీ దేవి నీకు ఒక కన్య జన్మిస్తుంది అని వరమిచ్చింది. అశ్వపతి సావిత్రీ దేవిని "అమ్మా! నిన్ను భక్తితో కొలిచాను నా కోరిక మన్నించి నీవు వచ్చావు నా కోరిక తీరాలి కదా " అని అడిగాడు. సావిత్రీ దేవి " రాజా! నీ కోరిక గురించి బ్రహ్మదేవునితో చర్చించాను. ఆయన నీకు కూతురు కలుగుతుంది అని నిర్ధేశించాడు. ఆయన ఆజ్ఞ అనుల్లంఘనీయము. నీ పుత్రిక కారణంగా నీకు నూరుగురు కుమారులు కలుగుతారు " అని చెప్పి అంతర్ధానం అయింది. కొన్ని రోజుల తరవాత అశ్వపతికి ఒక కుమార్తె జన్మించింది. ఆమె పేరు సావిత్రి. ఆ కన్య దినదిన ప్రవర్ధమానంగా పెరుగుతుంది.

సావిత్రీ సత్యవంతుల వివాహం

అశ్వపతి సావిత్రికి యుక్త వయసు రాగానే ఆమెకు పెళ్ళి చేయాలని నిశ్చయించుకున్నాడు. సావిత్రి తన చెలికత్తెల వలన ద్యుమత్సేనుడి కుమారుడైన సత్యవంతుడు రూపవంతుడు, గుణవంతుడు అని విని అతని మీద మనసు పడింది. కాని సిగ్గుపడి ఆ విషయం ఎవరికి చెప్పలేదు. ఒక రోజు నారదుడు అశ్వపతి వద్దకు వచ్చాడు. నారదునికి ఉచిత సత్కారం చేసాడు. సావిత్రి కూడా నారదునికి నమస్కరించింది. నారదుడు ఆ కన్యను చూసి " రాజా! నీ కుమార్తెకు ఇంకా వివాహం ఎందుకు చెయ్యలేదు " అని అడిగాడు. అశ్వపతి " అమ్మా! నారదుడు చెప్పినది విన్నావుగా నీకు తగిన భర్తను నీవే ఎంచుకో " అని అడిగాడు. సావిత్రి " తండ్రీ! సాళ్వభూపతి కుమారుడైన సత్యవంతుడు నాకు తగిన భర్త అని నేను అనుకుంటున్నాను. కాని ఆ సాళ్వ భూపతి విధి వశాత్తుగా అతను కళ్ళు పోగొట్టుకున్నాడు. శత్రువులు రాజ్యం పోగొట్టుకుని అడవులలో నివసిస్తున్నారు. అయినా నేను సత్యవంతునే వివాహం చేసుకుంటున్నాను " అన్నది. అశ్వపతి నారదునితో " మహర్షీ! సత్యవంతుని గుణగణాలు ఎలాంటివి " అని అడిగాడు. నారదుడు. రాజా అతడు ఎప్పుడూ సత్యం పలుకుటచే అతనికి సత్యవంతుడనే సార్ధక నామధేయం వచ్చింది. అతని అసలు పేరు త్రాశ్వుడు. బుద్ధిలో బృహస్పతి వంటి వాడు. శౌర్యంలో దేవేంద్రుని మించిన వాడు. తేజస్సులో చంద్రుడు అందంలో అశ్వినీదేవతల వంటి వారు. శమము, దమము, బ్రాహ్మణ భక్తి అతనికి ఎక్కువగా ఉన్నాయి. కాని అతడు అల్పాతుషు కలవాడు. వివాహం అయిన ఒక సంవత్సరంలో మరణిస్తాడు " అన్నాడు. అశ్వపతి కుమార్తెతో "అమ్మా నీకు అల్పాయుష్కుడైన భర్త ఎందుకు వేరొకరిని వరించు " అన్నాడు. సావిత్రి " తండ్రీ! త్రికరణములలో మనసు ప్రధానం కదా. ఆ మనసులో నేను సత్యవంతుని వరించింది. అతను ఎలాంటి వాడైనా నాకు అతనితోనే వివాహం జరిపించండి. నేను వేరు వరుని వరించాను " అని పలికింది. నారదుడు "నీ కుమార్తె గుణవంతురాలు. ఆమె మనసు మరల్చడం సాధ్యం కాని పని. ఆమెను సత్యవంతునికిచ్చి వివాహం జరిపించు. ఈమె చేసిన పుణ్యం వలన సత్యవంతుడు దీర్గాయుష్మంతుడు కాగలడు " అని దీవించి వెళ్ళాడు. నారదుని ఆనతి మేరకు అశ్వపతి వివాహసంభారాలతో అడవిలో ఉన్న ద్యుమత్సేనుని వద్దకు వెళ్ళాడు. ద్యుమత్సేనుడు అశ్వపతిని తగురీతిని సత్కరించాడు. అశ్వపతి " ద్యుమత్సేన మహారాజా ఈమె నా కుమార్తె సావిత్రి. ఈ మెను నీ కోడలిగా స్వీకరించుము " అన్నాడు. ద్యుమత్సేనుడు " అయ్యా! మేము రాజ్యం కోల్పోయి అడవులలో ఉన్నాము. సుకుమారి అయిన నీ కుమార్తె ఈ అడవులలో కష్టాలకు తట్టుకుంటుందా " అన్నాడు. అశ్వపతి "రాజా! సంపదలు శాశ్వతం కాదు కదా. ఈ రోజు ఉంటాయి రేపు పోతాయి ధీరులు వాటి కొరకు దుంఖించరు. నా కుమార్తె ప్రౌఢ ఆమె ఆలోచించే ఈ నిర్ణయం తీసుకుంది. కాదనకండి " అన్నాడు. ద్యుమత్సేనుడు కాదనలేక పోయాడు. సావిత్రీ సత్యవంతుల వివాహం జరిగింది. అశ్వపతి తన కుమార్తెకు వివిధ ఆభరణాలు వస్తువులు ఇచ్చి తన రాజధానికి వెళ్ళాడు. సావిత్రి భర్తతో పాటు నార చీరలు ధరించి అత్తమామలకు సేవ చేస్తూ భర్తతో కాపురం చేస్తుంది. సంవత్సరం గడవటానికి ఇక నాలుగు రోజులు మాత్రమే ఉంది. సావిత్రి మూడు రాత్రుల దీక్ష తీసుకుంది. ఆఖరి రోజు ఉదయమే స్నాదికాలు ముగించి అత్తమామలకు నమస్కరించింది. యదావిధి అందరికి సేవ చేసింది. సావిత్రితో భర్త " సావిత్రీ! నేను అడవికి వెళ్ళి పండ్లు తీసుకు వస్తాను " అని అన్నాడు. సావిత్రి భర్తను అడిగి నేను మీ వెంట వస్తానని అతని వెంట బయలుదేరింది. అడవిలో అందాలు చూస్తునే సావిత్రి భర్తను కనిపెడుతూ అతనిలో మార్పులు గమనిస్తూ ఉంది. సత్యవంతుడు కొన్ని పండ్లు కోసిన తరవాత సమిధల కోసం ఒక ఎండు చెట్టును గొడ్డలితో కొడుతున్నాడు. ఇంతలో తల భారంగా ఉందని గొడ్డలిని కింద పెట్టి తూలుతూ కూర్చున్నాడు. సావిత్రి వెంటనే తన తొడపై అతని తల పెట్టుకుని అతనికి సపర్యలు చేస్తూ ఉంది. కొంత సేపటికి సత్యవంతుడు స్పృహ కోల్పోయాడు.

యమధర్మరాజు సత్యవంతుని ప్రాణములు తీసుకువెళ్ళుట

ఇంతలో నల్లటి ఆకారం కలవాడు, కోరలు కలవాడు, ఎర్రని నేత్రములు కలవాడు, బంగారు వస్త్రాలు కలవాడు, అత్యంత భీకరాకారుడు చేతిలో పాశం ధరించిన వాడు అయిన దేవతా మూర్తి అక్కడికి వచ్చాడు. అతనిని చూసి సావిత్రి " అయ్యా! మీరెవరు? " అని అడిగింది. " సావిత్రీ! నా పేరు యమధర్మరాజు. నీవు పతివ్రతవు కనుక నన్ను చూడగలిగావు. నేను ఇతరులకు కనబడను. నీ భర్త సత్యవంతునికి ఆతువు తీరింది. అతడు గొప్ప పుణ్య పురుషుడు. అందుకే అతని ప్రాణములు గ్రహించుటకు నేనే స్వయంగా వచ్చను " అని పలికి యమధర్మరాజు తన పాశమును సత్యవంతునపై విసిరి అతని శరీరం నుండి జీవుణ్ణి బయటకు లాగాడు. వెంటనే దక్షిణ దిక్కుకు పయనమయ్యాడు. సావిత్రి తన భర్త దేహమును ఎవరికి తెలియకుండా పొదలమాటున ఉంచి యమధర్మరాజుని అనుసరించింది. తనను అనుసరించి వస్తున్న సావిత్రిని చూసి " అమ్మా! నీవు ఎందుకు నా వెంట వచ్చావు. ఇంక మీదట ఈ దారి వెంట రాలేవు " అని పలికాడు. సావిత్రి " యమధర్మరాజా! భర్తలు వెళ్ళిన మార్గంలో వెళ్ళటం భార్యల ధర్మం కదా. నీ దయ వలన నా పాతివ్రత్యం వలన నేను రాలేని చోటు ఉందా? మార్గములలో ధర్మమార్గం ప్రధానం. ధర్మమునకు ఆధారం సజ్జనులు. సజ్జన దర్శనం ఎప్పుడూ వృధా కాదు. నీ వంటి సజ్జనమూర్తి దర్శనం వలన పరమ శుభములు పొందక నేను మామూలు మనిషి వలె ఎలా వెనుకకు పోగలను " అని పలికింది సావిత్రి. ఆమె మాటలకు యమధర్మరాజు ఆశ్చర్యపోయి "అమ్మా! నీ మాటలకు మెచ్చాను. నీ భర్త ప్రాణములు తప్ప ఒక వరం కోరుకో ఇస్తాను " అన్నాడు. సావిత్రి " యమధర్మరాజా! నా మామగారు సాళ్వరాజుకు కంటి చూపు లేదు. అతనికి చూపు వచ్చేలా అనుగ్రహించండి " అని కోరింది. యమధర్మరాజు "అలాగే నీ మామగారికి చూపు ప్రసాదించాను దీనితో తృప్తి పడి మరలి పో " అన్నాడు. సావిత్రి యమధర్మరాజుని వెంబడించింది. " కాని యమధర్మరాజా! మనస్సు, వాక్కు, కర్మలతో ఎవరికి కీడు తలపెట్టకుండా ఉండుట, దీనిల ఎడ కరుణ చూపుట, దాన ధర్మములు చేయుట, ఆశ్రితులను ఆదరించుట ఆదరించుట ఆర్యధర్మములు అని మీకు తెలియును కదా. నీవు ధర్మదేవతవు నీకు తెలియనిది ఏమున్నది. అందరి ఎడల సమబుద్ధితో ఉంటావు కనుక నిన్ను సమవర్తీ అంటారు కదా నిన్ను యముడు, శమనుడు అని పిలుస్తారు కదా " అని పలికింది సావిత్రి. యమధర్మరాజు " అమ్మా! సావిత్రి నీ మాటలు అమృతోపమానము ఇకొంక వరం కోరుకొనుము " అన్నాడు. సావిత్రి " యమధర్మరాజా నా మామగారి రాజ్యం విరోధులు ఆక్రమించారు అతని రాజ్యం అతనికి ఇప్పించండి " అని కోరింది. యమధర్మరాజు " అలాగే నీవు కోరినట్లు వరం ఇస్తాను. ఇంక నిలువుము ఇక్కడి నుండి నీవు రావటానికి లేదు " అని అన్నాడు. సావిత్రి " ఓ ధర్మరాజా! నీకు తెలియనిది ఏమున్నది. ధర్మాత్ములు ఎట్టి పరిస్తితిలోనూ ధర్మాన్ని విడువరు కదా. భర్తను అనుసరించడం భార్య ధర్మం కనుక నేను ఎలా విడిచేది " అని పలికింది. యమధర్మరాజు "సావిత్రీ! నీ ధర్మబుద్ధికి మెచ్చాను. మరొక వరం కోరుకో నీ భర్త ప్రాణములు తప్ప " అన్నాడు. సావిత్రి " యమధర్మరాజా! నా తండ్రి అశ్వపతికి పుత్రసంతతి లేదు. ఆయనకు నూరుగురు కుమారులను అనుగ్రహింపుము " అని కోరింది. యమధర్మరాజు " అలాగే నీ తండ్రికి నూరుగురు కుమారులను ఇస్తాను చాలా అలసి పోయావు ఇక వెనుకకు మరలుము " అన్నాడు. సావిత్రి " యమధర్మరాజా! సతికి భర్తసేవయే పరమార్ధం. నా మనస్సు నా భర్త పాదసేవలో లగ్నమైంది. నాకు అలుపెక్కడిది. తన ధర్మం తప్పక చరించే వాళ్ళు అరుదుగా కనిపిస్తారు. వారి ధర్మనిష్ఠతోనే సూర్యచంద్రులు క్రమంగా సంచరిస్తున్నారు. ఎవరితోనైనా ఏడు మాటలు మాట్లాడితే బంధువులు ఔతారు అని అంటారు నేను మీతో ఎన్నో మాటలాడాను. ఇప్పుడు నేను మీకు బంధువునయ్యాను. కనుక నా కోరికను మన్నించుము " అని అడిగింది. అందుకు యమధర్మరాజు సంతోషించి "సావిత్రీ! నీకు మరొక వరం ఇచ్చెదను కోరుకొనుము " అని చెప్పాడు. అందుకు సావిత్రి " యమధర్మరాజా! ఇప్పటి దాకా నువ్వు ఏ వరం కోరుకొమ్మన్నా నీ పతి ప్రాణములు దక్క అన్నావు. ఇప్పుడు ఆ మాట చెప్పలేదు కనుక నా ఇష్టం వచ్చిన వరం కోరుకుంటాను. యమధర్మరాజా! సతికి పతియే దైవము. పతి లేని జీవితం సతికి దుర్భరం. ఏ శుభకార్యానికి ఆమెను పిలువరు. కనుక సాళ్వభూపతి తనయుడైన సత్యవంతుని పునరుజ్జీవుని చేయుము " అని కోరింది. ఆమె పట్టుదలకు యముడు సంతోషించి సత్యవంతుని జీవుని ఆమె శరీరంలో ప్రవేశపెట్టాడు. యమధర్మరాజు సావిత్రితో "సావిత్రీ! నీ భర్త నాలుగు వందల సంవత్సరాలు జీవిస్తాడు. నీకు నూరుగురు కుమారులు కలుగుతారు. నీవు కీర్తిమంతురాలవు ఔతావు " అని చెప్పి వెడలి పోయాడు.

సావిత్రి సత్యవంతులు తిరిగి వెళ్ళుట

సావిత్రి వెను తిరిగి సత్యవంతుని దేహమున్న చోటుకు వచ్చింది. భర్త తలను తన ఒడిలో పెట్టుకుని కూర్చున్నది. కొంతసేపటికి సత్యవంతుడు నిద్రలో లేచినట్లు లేచాడు. సత్యవంతుడు " ఏమిటి సావిత్రీ! ఇంతసేపు నిద్రపోయాను లేపలేదా. కాని ఎవరో నన్ను పట్టి లాగినట్లు ఉంది. అది కల కాదు నిజమే అన్నట్లు ఉంది. ఎవరై ఉంటారు " అన్నాడు. సావిత్రి " నాధా! ఇప్పటికే చాలా పొద్దు పోయింది. మీ తల్లి తండ్రులు మనకోసం ఎదురు చూస్తుంటారు. వెంటనే ఆశ్రమానికి వెళ్ళాలి " అని ఇద్దరూ ఆశ్రమానికి వెళ్ళారు. అప్పటికే ద్యుమత్సేనుడికి చూపు వచ్చింది. ఎదురుగా కుమారుడు కనిపించక పరితపిస్తున్నారు. వారు రాగానే ఆలస్యానికి కారణం అడిగారు. సత్యవంతుడు తనకు తలనొప్పి రావడం, పడుకోవడం ఎవరో మహానుభావుడు కనిపించడం వరకు చెప్పాడు. సావిత్రి " మహారాజా! నా భర్త సత్యవంతునికి ఈ రోజు మరణం అని చెప్పారు కదా. అందుకని నేను నా భర్తతో అడవికి వెళ్ళాను. అప్పుడు నా భర్త స్పృహ తప్పి పడి పోయాడు. యమధర్మరాజు నా భర్త ప్రాణములు తీసుకు పోవుచుండగా నేను అతనిని వెంబడించాను. అతనిని స్తుతించి అతని కృపను పొంది నాలుగు వరాలు పొందాను అందులో చివరిది నా భర్త ప్రాణములు. మరొక వరం తమకు చూపు వచ్చుట, మరొక వరం మీ రాజ్యం ప్రాప్తించుట. నాల్గవది నా భర్త ప్రాణములు " అన్నది. సాళ్వభూపతి " అమ్మా! ఆపత్సమయంలో ఉన్న మాకు నావలా ఆదుకున్నావు. నీ పుణ్య చరితమ్ కీర్తినీయము " అన్నాడు. ఆ తరవాత సాళ్వభూపతి అంతరంగికులు వచ్చి వారి శత్రువులు వారిలో వారు కలహించుకుని మరణించారని

ద్యుమత్సేనుని రాజ్యపాలన చేయమని కోరారు. ద్యుమత్సేనుడు తిరిగి రాజయ్యాడు. సత్యవంతుడు యువరాజయ్యాడు. సావిత్రి సమస్త రాజభోగములు అనుభవించింది. కనుక ధర్మరాజా పతివ్రత అయిన ద్రుపది కూడా మీకు శుభములు చేకూరుస్తుంది " అని చెప్పి మార్కండేయుడు తిరిగి తన ఆశ్రమానికి వెళ్ళాడు.

కర్ణుని సహజ కవచకుండలములు

జనమేజయుడు వైశంపాయనితో " మహర్షీ! ఇంద్రుడు కర్ణుని కవచకుండలములు దానంగా తీసుకున్నాడు కదా. ఆ కథ వివరించండి " అని అడిగాడు. వైశంపాయనుడు ఇలా చెప్పసాగాడు పాండవులు పన్నెండేళ్ళు అరణ్యవాసం చేసారు. ఆఖరు సంవత్సరంలో ఉండగా ఇంద్రుడు పాండవులకు మేలు చేయదలిచాడు. కర్ణుని కవచకుండలాలు మాయోపాయముచే గ్రహించాలనుకున్నాడు. ఈ విషయం సూర్యునికి తెలిసింది.

సూరుడు తన పుత్రుడైన కర్ణుని కలుసుకొనుట

సూర్యుడు బ్రాహ్మణ వేషం ధరించి కర్ణుని వద్దకు అతడు ఏకాంతంలో ఉండే సమయం చూసి వెళ్ళాడు. సూర్యుడు కర్ణునితో " కర్ణా! నేను నీ మేలు కోరి ఒక విషయం చెప్పటానికి వచ్చాను. దేవేంద్రుడు కపటోపాయంతో నీ కవచకుండలాలను సంగ్రహించటానికి వస్తున్నాడు. నీవు బ్రాహ్మణులు ఏది అడిగినా లేదనకుండా ఇస్తావని బ్రాహ్మణ వేషంలో వచ్చి నీ కవచకుండలాలు దానంగా గ్రహించి నిన్ను నిర్వీర్యుని చేయాలనుకుంటున్నాడు. నీ కవచకుండలములు అమృతమయములు. అవి నీ వంటి మీద ఉన్నంత కాలం నిన్ను ఎవరూ చంపలేరు. అందుకని నీవు మోసపోవద్దని నిన్ను హెచ్చరిస్తున్నాను" అన్నాడు. కర్ణుడు సీర్యునితో " అయ్యా! మీరెవరో నాకు తెలియదు. దయచేసి మీరెవరో నాకు చెప్పండి " అని అడిగాడు. సూరుడు "కర్ణా! నేను సూర్యుడను. నా మనసులో నీ మీద మమకారం ఎక్కువ అందుకే వచ్చాను " అన్నాడు. కర్ణుడు సూర్యునితో " ఓ సూర్యదేవా! నేను బ్రాహ్మణులు ఏది అడిగినా ఇస్తాను. దేవేంద్రుడే దేహీ అడిగితే నా ప్రాణాలు ఇమ్మన్నా ఇస్తాను. అలాంటిది కవచకుండలములు ఒక లెక్కా. అదియును కాక ముల్లోకాలను ఏలే ఇంద్రుడు ధర్మం తప్పి మారు వేషంలో నా వద్దకు రావడమా. అది అతని కీర్తికి హాని కదా. అది అతని కీర్తికి హాని కదా. ఏది ఏమైనే నేను ధన్యుడను. ఈ లోకంలో కీర్తికి మించినది లేదు. కీత్రి తల్లి వలె నన్ను కాపాడుతుంది. అపకీర్తి పొందిన వాడిని అన్ని కీడులు ఆవహిస్తాయి. బ్రాహ్మణులు కోరితే ఉన్నంతలో దానం చేయడం, బలవంతులైన శత్రువులను చంపడం, యుద్ధంలో చావడం, శరణు వేడినవారిని కాపాడటం, బ్రాహ్మణులను, వృద్ధులను, బాలురను, స్త్రీలను చంపక పోవడం నా వ్రతం. కనుక ఇంద్రుడు వచ్చి అడిగితే నా కవచకుండలాలను సంతోషంగా ఇస్తాను " అని కర్ణుడు చెప్పాడు. సూర్యుడు " కర్ణా! నీ హితులు చెప్పే మాటలు నీవు వినవు. తన వారికి మేలు కలిగే కార్యములు చేసి కీర్తి గడించడం మంచిదే కాని నీకు అపకారం కలిగించే కీర్తి ఎందుకు. నీవు జీవించి ఉన్న మరింత కీర్తి గడించ వచ్చును. నీవు జీవించి ఉన్న నీ భార్యా బిడ్డలు మరింత సౌఖ్యములు అనుభవించగలరు. మరణించిన పిదప మనిషి బూడిద ఔతాడు. తన కీర్తి తాను చూడ లేడు. మృత్యునికి వచ్చే కీత్రి శవానికి చేసే అలంకారం వంటిది. నీవు నా భక్తుడవు భక్త రక్షణ నా కర్తవ్యం. ఇందులో ఒక దేవరహస్యం కలదు. కాలక్రమేణ అది నీఅకు తెలియగలదు. నీకు కవచకుండలములు ఉన్నచో నీ శత్రువు అర్జునుడు నిన్ను చంపలేడు " అని సూర్యుడు నచ్చ చెప్పాడు. కర్ణుడు " సూర్యదేవా! నీకు నా మీద ఉన్న దయతో చెప్పావు కాని నేను చెప్పేది విను. నేను అసత్యానికి భపడినట్లు యమునికి కూడా భయపడను. నా వ్రతము వీడను. అర్జునుని నేను గెలవలేను అని తలప వద్దు. నా వద్ద ఉన్న అస్త్రములు నీకు తెలియును. పరశురాముడు, ద్రోణుడు నాకు ప్రసాదించిన అస్త్రములు సామాన్యమైనవి కావు. వాటి సాయంతో నేను అర్జుఇుని సంహరించగలను. నీవు వవేరు విధంగా తలపక నన్ను ఆశీర్వదించండి " అన్నాడు. సూర్యుడు "కర్ణా! నీవు నిశ్చయంగా నీ కవచకుండలములు ఇంద్రినికి దానం చేయాలనుకుంటే ఇంద్రుని వద్ద నుండి అత్యంత శక్తివంతమైన శక్తి అనే ఆయుధాన్ని ప్రతిఫలంగా తీసుకో " అని వెళ్ళి పోయాడు. కర్ణుడు దేవేంద్రుని రాకకై ఎదురు చూస్తూ ఉన్నాడూ.

కర్ణుని జన్మవృత్తాంతం

వైశంపాయనుడు చెప్పగా జనమేజయుడు " ఓ మహర్షీ! సూర్యుడు కర్ణుని గురించి ఒక దేవ రహస్యం చెప్పాడు కదా! అది ఏమిటో వివరించెదరా " అన్నాడు. వైశంపాయనుడు ఇలా చెప్పసాగాడు. పాండవుల తల్లి కుంతీ దేవి కుంతి భోజుని కుమార్తె పృధ. ఆమెకు వివాహం కాక పూర్వం ఒక రోజు దుర్వాస మహాముని వారి వద్దకు వచ్చాడు. కుంతిభోజుడు వారికి అతిథి సత్కారాలు గావించాడు. దుర్వాసుడు " మహారాజా! నాకు కొద్ది రోజులు మీ ఇంట్లో నాకు ఎలాంటి లోపం రాకుండా పరిచర్యలు చేయగలరా? " అని అడిగాడు. కుంతి భోజుడు అందుకు సమ్మతించాడు. ఆయన తన కుమార్తె పృధను పిలిచి " దుర్వాస మహాముని కొంత కాలం మన ఇంట ఉంటాడు. నీవు ఈయనకు ఎటువంటి లోపం రాకుండా సపర్యలు చేయుము. నీవు వినయశీలివి కనుక ఇతనికి కోపం రానీయక భక్తితో సేవింపుము " అని చెప్పాడు. కుంతి " తండ్రీ నాకు కూడా బ్రాహ్మణులకు సేవ చాయాలని ఉన్నది. ఈ రోజుకు నా కోరిక తీరింది. నా మీద భారం ఉంచు. నేను నీవు కోరిన విధముగా ఇతనికి పరిచర్యలు చేయగలను " అన్నది. కుంతి భోజుడు "ఓ మహర్షీ! ఈ చిన్నది నా కుమార్తె పృధ. తమరు నా చెంత ఉన్నంత కాలం తమరికి పరిచర్యలు చేస్తుంది. ఎప్పుడైనా చిన్నతనం చేత పొరపాటు చేస్తే మన్నించండి " అన్నాడు. తండ్రి కోరిక మేరకు పృధ దుర్వాసునికి సేవలు చేసింది. దుర్వాసుడు కూడా ఆమెను అప్పుడప్పుడు పరీక్షించే వాడు. ఉదయం వస్తానని రాత్రికి వచ్చే వాడు. రాత్రికి వస్తానని అప్పుడే వచ్చే వాడు. పృధ అప్రమత్త అయి అతడిని సేవించింది. ఈ విధంగా ఒక సంవత్సర కాలం గడిచింది. దుర్వాసుడు వెళ్ళబోతూ " కుమారీ! నీవు చాలా చక్కగా సపర్యలు చేసావు. ఒక వరం కోరుకో " అన్నాడు. అందుకు పృధ " అయ్యా! నీకు సంతోషం కలిగించాను. నా తండ్రి మాట నెరవేర్చాను నాకు అది చాలు " అని వినయంగా బదులు చెప్పింది. దుర్వాసుడు " పృధా! నీకు ఒక మంత్రం ఉపదేశిస్తాను. ఆ మంత్రం జపించి నీవు ఏ దేవతను ఆహ్వానిస్తే అతడు నీకు వశమౌతాడు " అని చెప్పాడు. కుంతికి దుర్వాసుడు మంత్రోపదేశం చేసి వెళ్ళి పోయాడు. ఒక రోజు పృధ

దుర్వాసుని మంత్రాన్ని పరీక్షించ దలచుకుంది. ఉదయాన్న స్నానం ఆచరించి ఉదయిస్తున్న సూర్యుని చూసింది. వికసించిన పద్మంలా ప్రకాశిస్తున్న సూర్యభగవానుని చూసి ఆమెలో అనురాగం కలిగింది. మంత్రం పఠించి " నాకు నీవంటి కుమారుని ప్రసాదించు " అని కోరుకుంది. సూర్యుడు మానవరూపంలో కుంతి ముందు సాక్షాత్కరించి " కుమారీ! మంత్ర బలంచే నేను ఇక్కడికి వచ్చాను. నేను నీవాడను నీ మనసుకు ప్రియమైంది చేస్తాను " అని అన్నాడు. కుంతీ దేవి " ఇక్కడ మీరు చేయవలసింది ఏమీ లేదు. ఏదో కుతూహలంచేత మంత్రం జపించాను. మీరు వెళ్ళండి " అన్నది. సూర్యుడు " కుంతీ నేను తప్పాక వెళతాను నీ మనస్సులో ఏమి కోరుకున్నావో చెప్పు. నా మాదిరి కవచకుండలాలతో ఉన్న తేజశ్శాలి అయిన కుమారుడు నా వలన కావాలని కోరుకున్నావు. నీ కోరిక నేను నెరవేర్చక తప్పదు. నీ కోరినట్లు తేజశ్శాలి అయిన కుమారుని ఇస్తాను. నీవు అంగీకరించని ఎడల నీ తల్లితండ్రులను దహించి వేస్తాను. అదియును కాక నీ ప్రవర్తనని ఎరుగక నీకు మంత్రం ఉపదేశించిన దుర్వాసుని దహిస్తాను. అటు చూడు దేవతలంతా నన్ను చూసి నవ్వుతున్నారు " అని సూర్యుడు కోపంతో అన్నాడు. కుంతీ దేవి " అయ్యా! నన్ను నీకు సమర్పించుటకు నా తల్లి తండ్రులు సమ్మతించాలి. కాని నాకు నేను ఎలా అంగీకరించ గలను. నేను కేవలం బాల్య చాపల్యంచే మంత్ర మహిమను పరీక్షింప కోరి ఇలా చేసాను. నన్ను క్షమించు " అని బ్రతిమాలింది. కాని సూర్యుడు ఒప్పుకోలేదు. కుంతి సూర్యునితో " మహానుభావా! కన్యకు పెద్దలసమక్షంలో వివాహం జరిగిన తరవాత ఆమె తనభర్తను చేరవచ్చును. వివాహపూర్వం ఇలా పరపురుషునితో చేరుట అధర్మం. ఈ విధంగా నన్ను అధర్మానికి పాల్పడమనడం ధర్మమా! నీకు తెలియని ధర్మం ఏమున్నది తల్లితండ్రుల అనుమతి లేకుండా నిన్ను చేరుట ధర్మమని నీకు తోచిన అట్లనే కానిమ్ము అందువలన వచ్చు అపనిందను నేనే భరిస్తాను " అన్నది. సూర్యుడు ఆమెను చూసి " కుమారీ! నీ తల్లి తండ్రులు నీకు కన్యాదానం చేయుటకు కర్తలు కారు. నీ శరీరానికి నీవే యజమానురాలివి. ఇది నీ అంతరంగిక విషయం. కన్య అవగా తనకోరికలను తీర్చుకోవడం అపరాధం కాదు. ఇది అధర్మం అయితే నేను ఎందుకు ప్రోత్సహిస్తాను. దీని వలన నీకు ఎలాంటి నింద రాదు. నీ కన్యాత్వానికి ఎలాంటి భంగం రాదు. నా వలన నీకు మహాతేజశ్శాలి అయిన కుమారుడు జన్మిస్తాడు " అని కుంతీదేవిని అంగీకరించాడు. తరవాత సూర్యుడు కుంతీ దేవికి గర్భదానం చేసాడు. ఆమె దాల్చిన గర్భం దినదిన ప్రవర్ధమానమై పెరుగుతూ ఉంది. కుంతీ దేవి గర్భందాల్చిన విషయం ఆమె దాది కూతురికి మాత్రమే తెలియును. ఒకనాటి రాత్రి వేళ కుంతీ దేవి ఒక కుమారుని ప్రసవించింది. ఆ కుమారునికి సహజ కవచ కుండలములు, పొడవైన చేతులు, దృఢమైన శరీరం ఉన్నాయి. లోకాపవాదుకు భయపడి కుంతీ దేవి ఆ బిడ్డను ఒక పెట్టెలో పెట్టి తన భవనం పక్కనే ప్రవహిస్తున్న అశ్వనదిలో వదిలి వేసింది. ఆ చిన్ని బాలుని నదిలో వదిలినందుకు ఎంతో దుఃఖించింది.

కర్ణుడు అతిరధుని చేరుట

ఆ తెప్ప మీద ఉన్న పెట్టె ప్రవాహవేగానికి కొట్టుకుని పోయి ముందుగా చర్మణ్వతీ నదిలో చేరింది. అక్కడి నుండి కొట్టుకుని పోయి యమునా నదిలో చేరింది. ఆఖరిగా గంగానదిలో చేరి కొట్టుకు పోతూ పంపా నగర సమీపానికి చేరింది. ఆ సమయంలో ధృతరాష్ట్రుని స్నేహితుడైన అతిరధుడనే సూతుడు భార్యతో జలకాలాడుతూ ఉన్నాడు. అతిరధుడు ఆ పెట్టెను చూసి తెరిపించాడు. అందులో సహజ కవచకుండలాలతో ప్రకాశిస్తున్న బాలుని చూసాడు. తన భార్య రాధను చూసి " సంతానం లేని మనకు ఆ దేవుడు మనకు బిడ్డను ప్రసాదించాడు. వీడు మానవ బాలుడు కాదు దేవతలకు పుట్టిన బాలుడు. ఈ బిడ్డను మనం పెంచుకుంటాము " అన్నాడు. ఆ బిడ్డ సహజ కుండలాలు ఉన్నవాడు కనుక కర్ణుడు అని నామకరణం చేసాడు. బంగారు చాయ మేనివాడు కనుక సంషేణుడు అని వేరొక నామంకూడా పెట్టాడు. ఆ విధంగా సూర్యపుత్రుడు సూత పుత్రుడు అయ్యాడు. ఇదంతా కుంతి తన అంతరంగిక దాదులద్వారా తెలుసుకుని ఊరట చెందింది. కర్ణునికి యుక్తవయసురాగానే అతిరరధుడు అతనికి ద్రోణాచార్యుని వద్ద విలువిద్య నేర్పించాడు. తరవాత కర్ణుడు కృపాచార్యుని వద్ద, పరశురాముని వద్ద విలువిద్య నేర్చుకున్నాడు. ఎన్నో అస్త్రాలు సాధించాడు. కర్ణునికి దుర్యోధనునితో స్నేహం ఏర్పడింది. దుర్యోధనుని స్నేహం వలన పాండవులకు విరోధి అయ్యాడు. ధర్మరాజు ఎంతో భయపడుతుండేవాడు. అతని భయం పోగొట్టడానికి ఇంద్రుడు కర్ణుని కవచకుండలాలను సంగ్రహించాలని అనుకున్నాడు.

ఇంద్రుడు కర్ణుని కవచకుండలములు కోరుట

ఒక రోజు బ్రాహ్మణ వేషధారియై ఇంద్రుడు కర్ణుని వద్దకు వచ్చాడు. ఆ సమయంలో కర్ణుడు సూర్యోపాసన చేసి బ్రాహ్మణులకు దానధర్మాలు చేస్తున్నాడు. అప్పుడు ఇంద్రుడు " బిక్షాందేహి " అన్నాడు. కర్ణుడు "మీకు ఏమి కావాలో కోరుకోండి " అని అడిగాడు. ఇంద్రుడు " నాకు నీ కవచకుండలాలు కావాలి ఇమ్ము " అన్నాడు. కర్ణునికి విషయం అర్ధం అయింది. కర్ణుడు "బ్రాహ్మణోత్తమా! ఎందుకు పనికి రాని ఈ కవచకుండలాలు నీ కెందుకు వాటికి బదులుగా ధనం, బంగారం, మణిమాణిక్యాలు కోరుకో " అన్నాడు. ఇంద్రుడు తనకు కవచకుండలాలు మాత్రమే కావాలని పట్టుబట్టాడు. కర్ణుడు " బ్రాహ్మణోత్తమా పోనీ నా అంగ రాజ్యాన్ని నీకు ఇస్తాను తీసుకో " అన్నాడు. అందుకు దేవేంద్రుడు అంగీకరించ లేదు. కర్ణుడు " దేవా! నిన్ను నేను గుర్తుపట్టాను. నీవు దేవేంద్రుడవు మేము దేవతలైన మిమ్ము వరం అడగాలి కాని మీరు వచ్చి నన్ను యాచించటం తగునా. వింతగా ఉందే " అన్నాడు. దేవేంద్రుడు " కర్ణా! నీకు నీ తండ్రి సూర్యుడు అన్ని విషయములు చెప్పి ఉంటాడు. అందుకనే నన్ను గుర్తించావు. నేను కోరిన కవచకుండలాలు నాకు ఇచ్చి పంపు " అన్నాడు. కర్ణుడు "దేవా! బదులుగా నాకు నీ వద్ద ఉన్న సకల శక్తిసంపన్న మైన శక్తి అనే ఆయుధాన్ని ప్రసాదించి కవచకుండలాలను గ్రహించండి " అన్నాడు. ఇంద్రుడు " కర్ణా! నీకు శక్తిని సంతోషంగా ఇస్తాను. కాని యుద్ధ సమయంలో నేను శత్రువులపై శక్తి ఆయుధాన్ని ప్రయోగించిన అది శత్రు సంహారం చేసిన తరవాత నాదగ్గరకు వస్తుంది. కనుక నీవు నీ శత్రువుపై ఆ శక్తి ఆయుధాన్ని ప్రయోగించగానే అది శత్రు సంహారం చేసి నీ వద్దకు రాదు నా దగ్గరకు వస్తుంది. కనుక నీవు దానిని ఒక సారి ప్రయోగించగానే అది నన్ను చేరుతుంది. కనుక దానిని నీవు ఒకసారి మాత్రమే ప్రయోగించగలవు. ఈ

నియమానికి అంగీకరించి శక్తి ఆయుధాన్ని తీసుకో " అన్నాడు. కర్ణుడు " దేవేంద్రా! నాకు ఉంది ఒకే శత్రువు అర్జునుడు. ఈ శక్తి ఆయుధం అతనిని వధించిన చాలు " అన్నాడు. ఇంద్రుడు నవ్వి " కర్ణా! నీ మనోరధం నాకు తెలియును. నీవు అర్జునిని చంపాలని అనుకుంటున్నావు. కాని కృష్ణుడు అర్జునిని పక్కన ఉన్నంత కాలం నీవు ఏమీ చేయలేవు " అన్నాడు. కర్ణుడు "దేవా! అది సరే కాని కవచకుండలములు చీల్చి ఇచ్చిన నా శరీరం వికృతం ఔతుంది కదా ఎలా? " అన్నాడు. ఇంద్రుడు " కర్ణా! నీకు ఆ చింత లేదు. నీ శరీరం నీ తండ్రి సూర్యునిలా ప్రకాశిస్తుంది " అని వరం ఇచ్చి అతని కవచకుండలాలను తీసుకుని దేవేంద్రుడు దేవలోకం వెళ్ళాడు. ఈ వృత్తాంతం పాండవులు ఆనందించారు కౌరవులు దుఃఖించారు. జనమేజయా ఈ విధంగా ఇంద్రుడు మాయోపాయంతో కర్ణుని కవచకుండలాలు సంగ్రహించాడు " అని వైశంపాయనుడు జనమే జయునకు చెప్పాడు.

యక్షప్రశ్నలు

అరణ్యవాసంలో ఆఖరి సంవత్సరం ఉన్న పాండవుల వద్దకు ఒక రోజు ఒక బ్రాహ్మణుడు వచ్చి "అయ్యా! నేను నా అరణిని చెట్టుకు వేలాడగట్టాను. ఒక లేడి పరిగెత్తుకుంటూ వచ్చింది. దాని కొమ్ములకు నా అరణి దాని కొమ్ములకు తగులుకుంది. ఆ లేడి నా అరణితో పారిపోయింది. దయచేసి నా అరణిని నాకు తెచ్చి ఇవ్వండి " అని ధర్మరాజును అడిగాడు. ధర్మరాజు విల్లంబులు పట్టుకుని తమ్ములతో ఆ లేడిని వెంబడించాడు. కాని అతను వేసిన బాణములు ఒక్కటి కూడా ఆ లేడికి తగలలేదు. అలా కొంత దూరం ఆ లేడి పరిగెత్తి మాయం అయింది. పాండవులు అలసి పోయి ఒక చెట్టు కింద విశ్రాంతి తీసుకుంటున్నారు. అప్పుడు నకులుడు ధర్మరాజును చూసి " అన్నయ్యా! మనం ఉన్నత వంశంలో పుట్టాము. ధర్మశాస్త్రాలు చదువుకున్నాము. అందరి ఎడల కరుణ కలిగి ఉన్నాము. కాని ఇంతటి దుర్గతి రావడానికి కారణం ఏమిటి? " అని అడిగాడు. ధర్మరాజు నవ్వి " నకులా! సుఖం కాని దుఃఖం కాని మనకు కలగడానికి కారణం మన చేసుకున్న కర్మే. వేరే ఏమి కాదు " అన్నాడు. భీముడు నకులుని చూసి " తమ్ముడూ! ఆ రోజు పాత్రిగామి ద్రౌపదిని కొలువు కూటమికి తీసుకు వచ్చినప్పుడే ఆ కౌరవులను నరికి ఉంటే ఈ కష్టాలు తప్పేవి " అన్నాడు. నకులుడు " అన్నయ్యా భీమా! అదియును కాక ఆ రోజు కర్ణుడు కొలువులో పలికిన మాటలకు మనం ఆగ్రహించక ఇలా పిరికి వారి వలె అడవులకు వచ్చామే. అదే అసలు కారణం. అన్నయ్యలూ! ఆ రోజే మాయజూదం ఆడిన శకునిని అడ్డంగా నరికి ఉంటే ఈ దుర్దశ తప్పేది కదా " అన్నాడు సహదేవుడు. ఆ మాటలు వింటున్న ధర్మరాజు " తమ్ముడూ! ప్రస్తుతం నీ అన్నయ్యలు అందరూ చాలా దాహంతో ఉన్నారు. నీళ్ళు ఎక్కడైనా ఉన్నాయేమో చూడు " అన్నాడు.

దాహార్తులై పాండవులు కొలను చేరుట

నకులుడు చెట్టు ఎక్కి నలుపక్కలా చూసి కొంచం దూరంలో కనిపిస్తున్న కొలను చూసి అన్నలతో చెప్పాడు. ధర్మరాజు " అయితే నీవు పోయి నీరు త్రాగి మాకు కొంత నీరు తీసుకురా " అన్నాడు. నకులుడు కొలను వద్దకు వెళ్ళాడు. నీళ్ళు త్రాగబోయే సమయంలో ఒక శబ్ధం వినిపించింది. " అన్నా! ఈ తటాకము నాది. నీవు ఈ తటాకములో నీరు త్రాగాలంటే నా ప్రశ్నలకు ప్రత్యుత్తరం ఇవ్వాలి " అన్న మాటలు వినిపించాయి. నకులుడు దానిని పట్టించుకోకుండా నీరు త్రాగారు. కొలను బయటకు వచ్చి స్పృహతప్పి పడి పోయాడు. నీళ్ళకు వెళ్ళిన నకులుడు ఎంతకీ రాకపోయే సరికి ధర్మరాజు సహదేవుని చూసి "సహదేవా! అన్నయ్య నీ నకులుడు నీళ్ళు తీసుకు రావటముకు వెళ్ళి ఎంతకూ రాలేదు. నీవు పోయి చూసి రా " అని చెప్పి పంపించాడు. సహదేవుడు నకులుడు వెళ్ళిన దిశగా వెళ్ళి నీళ్ళు త్రాగటానికి కొలనులో దిగపోయే సమయంలో " మహానుభావా! ఈ కొలను నాది. సాహసంతో ఇందులో దిగవద్దు. నా ప్రశ్నలకు సమాధానం చెప్పి ఆ తరవాత నీరు త్రాగు " అన్న మాటలు వినిపించాయి. సహదేవుడు ఆ మాటలు లక్ష్యపెట్టక కొలనులో దిగి నీరు త్రాగాడు. నకులునిలాగా నే స్పృహతప్పి పడి పోయాడు. పోయిన ఇద్దరూ ఎంతకీ రాక పోయే సరికి ధర్మరాజు అర్జునిని చూసి " అర్జునా! నీ తమ్ములు నీళ్ళకు వెళ్ళి ఎంతకూ రాలేదు. ఏం జరిగిందో చూసి రా " అని చెప్పి పంపించాడు. అర్జునుడు కొలను సమీపించగానే అశరీరవాణి " ఎవరన్నా ఈ కొలనులో నా ప్రశ్నలకు సమాధానం చెప్పకుండా నీరి త్రాగితే స్పృహతప్పి పడి పోతారు " అన్నాడు. అర్జునుడు " ఎవడురా నువ్వు? చాటుగా మాట్లాడు తున్నావు. ఉండు నిన్ను సంహరిస్తాను " అంటూ శబ్ధవేది బాణాన్ని ప్రయోగించాడు. మరలా అవే మాటలు వినిపించాయి. అర్జునుడు ఆ మాటలు లక్ష్యపెట్టక కొలనులో దిగి నీరు త్రాగాడు. అర్జునుడు కూడా స్పృహతప్పి పడి పోయాడు. వెళ్ళిన ముగ్గురూ రాక పోయే సరికి ధర్మరాజు ఆందోళన చెంది భీముని చూసి " భీమా వెళ్ళిన ముగ్గురూ తిరిగి రాలేదు. ఏమి జరిగిందో చూసిరా " అని పంపాడు. భీముడు కొలను సమీపించగానే మరలా అదే అశరీరవాణి " ఎందుకయ్యా ఇంత సాహసానికి పూనుకుంటావు నీకు శక్తి ఉంటే నా ప్రశ్నలకు సమాధానం చెప్పి నీళ్ళు త్రాగు " అన్నది. భీముడు ఆ మాటలు వినిపించుకోకుండా కొలనులో నీళ్ళు త్రాగి స్పృహతప్పి పడి పోయాడు. వెళ్ళి తమ్ములెవరూ రాకపోవడం చూసి కలత చెందిన ధర్మరాజు కలత చెంది స్వయంగా కొలను వద్దకు వెళ్ళాడు. పరిసరాలను పరిశీలించగానే స్పృహతప్పి పడిపోయిన తమ్ములు కనిపించారు. అతని హృదయం తల్లడిల్లింది. కొంచం సేపటికి తేరుకుని చుట్టూ కలయ చూసాడు. అక్కడ ఏమీ ఇతరుల అడుగుజాడలు కనిపించ లేదు. " వారికై వారు అలా కూలి పోవడానికి కారణం తెలియలేదు. ఈ కొలనులో నీరు విషపూరితం అనడానికి వారి శరీరంలో విషప్రయోగం జరిగిన లక్షణాలు కనిపించ లేదు. ఒక వేళ సుయోధనుడు అతని మిత్రులెవరైనా ఇలా చేసారా కుంతీదేవికి ఏమి చెప్పాలి " అనుకుంటూ కొలనులో దిగాడు. అప్పుడు ఆకాశవాణి " ధర్మరాజా! నేను ఒక కొంగను ఈ కొలను నాది నీ తమ్ములు నా మాట వినక ఈ కొలనులో నీరు త్రాగి ఇలా స్పృహతప్పి పడి పోయారు. నూవు నా మాట వినక కొలనులో నీరు త్రాగితే వారికి పట్టిన గతే నీకు పడుతుంది కనుక నా ప్రశ్నలకు జవాబు చెప్పి ఈ కొలనులో నీళ్ళు త్రాగు " అని పలికింది. ధర్మరాజు " అయ్యా! కొంగ రూపం ధరించిన రుద్రుడవో, అగ్నిదేవుడవో, వాయుదేవుడివో నాకు తెలియదు. లేని ఎడల అత్యంత పరాక్రమవంతులైన నా తమ్ములు ఇలా పడి పోరు. నీవు ఎవరు? నీ తలపు ఏమిటి, చెప్పు " అని అడిగాడు. "

యక్షుడు ప్రశ్నించుట

ఆ కొంగ ధర్మరాజుతో " వాస్తవానికి నేను కొంగను కాను యక్షుడను. నీ తమ్ములు నన్ను అవమానించి పడిపోయారు. అంటూ ధర్మరాజు ముందు నిలబడ్డాడు. నా అనుమతి లేకుండా నీరు త్రాగితే ఎవరైనా ఇలా పడిపోతారు. నీవు తెలివి కలవాడవు కనుక నీరు త్రాగలేదు. కనుక నేను వేసే ప్రశ్నలకు సమాధానం చెప్పు " అన్నాడు. ధర్మరాజు " అయ్యా! నీ వంటి వారికి సమాధానం చెప్పటం నా తరమా. అయినను నాకు తెలిసిన విధంగా సమాధానాలు చెప్తాను " అన్నాడు.

* యక్షుడు:- సూర్యుని ఎవరు నడుపుతున్నారు? సూర్యుని ఎవరు కొలుఅతున్నారు? సూర్యుడు అస్తమించడం అంటే ఏమిటి? సూర్యునికి ఆధారభూతం ఏమిటి?.

* ధర్మరాజు;- సూర్యుని బ్రహ్మం నడుపుతుంది. దేవతలు సూర్యుని కొలుస్తారు. సూర్యుడు ధర్మంచే అస్తమిస్తాడు. సూర్యునికి సత్యమే ఆధారం.

* యక్షుడు:- శ్రోత్రియుడు ఎలా ఔతాడు? పురుషునికి మహిమలు ఎలా సిద్ధిస్తాయి? పురుషునికి సాయం ఎవరు? పురుషుడు బుద్ధిమంతుడు ఎలా ఔతాడు?

* ధర్మరాజు;- శ్రుతం వలన శ్రోత్రియుడు ఔతాడు. అనగా వేదము అధ్యయనం వలన. తపస్సు వలన మహిమలు సిద్ధిస్తాయి. పురుషునకు అతని ధైర్యమే అతని సాయం. గొప్పవారికి, జ్ఞానులకు సేవచేయడం వలన బుద్ధిమంతుడు ఔతాడు.

* యక్షుడు;- బ్రాహ్మణుడు దైవత్వం ఎలా పొందుతాడు? అతనికి సాధు భావము ఎలా ఏర్పడుతుంది? అతడు దుష్కృతుడు ఎలా ఔతాడు? బ్రాహ్మణుడు మానవుడు ఎలా ఔతాడు?

* ధర్మరాజు;- వేదపఠనం చేత దైవత్వం పొందుతాడు. అధికమైన నిష్ఠవలన సాధు స్వభావం ఏర్పడుతుంది. నిష్ఠను కోల్పోయినప్పుడు దుష్కృతుడు ఔతాడు.

శుచిత్వం ఆచరించని బ్రాహ్మణుడు మరణ భయంతో మానవుడు ఔతాడు.

* యక్షుడు;- జీవన్మృతుడు అనగా ఎవరు?

* దేవతలకు, అతిథులకు, పితృదేవతలకు, తన వద్ద సేవకులకు పెట్టకుండా తినేవాడు జీవించి మరణించినట్లే.

* యక్షుడు;- భూమికంటే బరువైనది ఏది? ఆకాశం కంటే పొడవైనది ఏది? గాలి కంటే వేగమైనది ఏది? గడ్డికంటే వేగంగా పెరిగేది ఏది?

* ధర్మరాజు;- భూమికంటే బరువైనది కన్నతల్లి. ఆకాశంకంటే పొడవైన వాడు కన్న తండ్రి. గాలి కంటే వేగమైనది మనసు. మనసులో కలిగిన చింత గడ్డికంటే వేగంగా పెరుగుతుంది.

* యక్షుడు;- కన్నులు తెరిచి నిద్రించేది ఏది? పుట్టిన తరవాత కూడా కదలలేనిది ఏది? రూపం ఉండి కూడా హృదయం లేనిది ఏది? వేగం వలన వర్ధిల్లేది ఏది?

* ధర్మరాజు ;- కన్నులు తెరిచి నిద్రించేది చేప. పుట్టిన తరవాత కదలలేనిది అండము. రూపం ఉండి హృదయం లేనిది పాషాణం. వేగం వలన వర్ధిల్లునది ఏరు.

* యక్షుడు;- బాటసారికి, రోగగ్రస్తునకు, గృహస్తునకు, చనిపోయిన వారికి ఎవరు బంధువు?

* ధర్మరాజు;- బాటసారికి తోటి ప్రయాణీకుడు, రోగగ్రస్తునకు వైద్యుడు, గృహస్తునకు మంచి భార్య, చని పోయిన వారికి అతను ఆచరించిన ధర్మములు బంధువులు.

* యక్షుడు;- ధర్మమునకు ఆధారం ఏది? కీర్తికి ఆశ్రయం ఏది? దేవలోకమునకు పోవు మార్గం ఏది? సుఖించుటకు మూలం ఏది?

* ధర్మరాజు;- కరుణ స్వభావం ధర్మమునకు మూలం. దానం చేయుట వలన కీర్తి వస్తుంది. సత్యం పలుకుటయే దేవలోకము పోవుటకు మార్గం. మంచి ప్రవర్తన అన్ని సుఖములకు మూలం.

* యక్షుడు;- నరునకు ఆత్మ ఏది? దైవీకమైన చుట్టము ఎవరు? అతడు ఏ ఆధారంగా జీవిస్తాడు? నరుడు ఎందువలన మంచితనం పొందుతాడు?

* ధర్మరాజు;- పుత్రుడే నరునకు ఆత్మ. భార్య దేవుడిచ్చిన చుట్టము. అతనికి జీవనం మేఘములు కల్పిస్తాయి. దానం వలన నరుడు మంచితనం పొందుతాడు.

* యక్షుడు;- ధర్మములలో గొప్ప ధర్మం ఏది? ఏది మనకు పరిపూర్ణ ఫలితం ఇస్తుంది? ఏది వదిలిపెడితే మనకు ఆనందం కలుగుతుంది? ఎవరితో స్నేహం ఎప్పుడూ చెడిపోదు?

* ధర్మరాజు;- అహింస పరమ ధర్మము. యజ్ఞయాగాదులు మనకు పూర్తి ఫలితాలు ఇస్తాయి. అహంకారం వదిలి పెడితే మనకు ఆనందం కలుగుతుంది. మంచి వారితో స్నేహం ఎప్పుడూ చెడిపోదు.

* యక్షుడు;- ఈ లోకములకు దిక్కు ఎవరు? అన్నం, జలం ఎందు వలన సంభవిస్తాయి? విషము అనగా ఏమి? శ్రాద్ధ కర్మలకు ఏది సమయము?

* ధర్మరాజు;- మంచివారే ఈ లోకమునకు దిక్కు. నీరు, అన్నం మేఘం వలన సంభవిస్తాయి. బ్రాహ్మణిని ధనం విషతుల్యం. బ్రాహ్మణుడు

వచ్చినప్పుడే శ్రాద్ధమునకు మంచి సమయం.

* యక్షుడు;- మనుజుడు ఏది వదిలిపెడితే సర్వజనప్రియుడు, శోకములేని వాడు, ధనం కలవాడు, సుఖి ఔతాడు?

* ధర్మరాజు;- గర్వం వదిలిపెడితే సర్వజనప్రియుడు ఔతాడు. కోపం వదిలిపెడితే దుఃఖం ఉండదు. లోభి కాని వాడు సంపన్నుడు ఔతాడు. అత్యాశను వదిలిపెడితే సుఖాన్ని పొందుతాడు.

* యక్షుడు;- పురుషుడు ఎవరు? అత్యంత ధనం కలవాడు ఎవరు?

* ధర్మరాజు;- ఎవడు కీర్తివంతుడో అతడే పురుషుడు. ప్రియము, అప్రియము, సుఖదుఃఖములు, జరిగినవి, జరగబోవునవి, ఏవరు సమముగా చూచునో అతడే అత్యంత ధనవంతుడు. ధనవంతుడు.

యక్షుడు తన నిజరూపమును చూపుట

ధర్మరాజు చెప్పిన సమాధానాలు విని యక్షుడు తృప్తి చెందాడు. " ధర్మరాజా! నా ప్రశ్నలకు సమయోచితంగా బదులు చెప్పి నన్ను తృపతి పరిచావు. నీ తమ్ములలో ఒకరి ప్రాణం తిరిగి ఇచ్చెదను కోరుకొనుము " అన్నాడు. ధర్మరాజు "మహాత్మా! నా తమ్ముడు నకులునకు ప్రాణములు తిరిగి ఇమ్ము " అన్నాడు. యక్షుడు "అదేమిటి భీమార్జునులను వదిలి నకులుని కోరుకున్నావు " అని అడిగాడు. ధర్మరాజు " అయ్యా! నా తల్లికి కుంతీదేవి కుమారులలో నేను జీవించి ఉన్నాను. మా తడ్రి రెండవ భార్య మాద్రి పుత్రులలో నకులుడు పెద్దవాడు. అందుకని అతనిని కోరుట ధర్మం కదా? " అన్నాడు. యక్షుడు "ధర్మరాజా నీ ధర్మ నిరతికి మెచ్చాను. నీ తమ్ములు అందరూ పునరుజ్జీవితులు కాగలరు " అని వరం ఇచ్చాడు. వెంటనే భీమార్జున నకుల సహదేవులు నిద్ర నుండి లేచినట్లు లేచారు. ధర్మరాజు " మహాత్మా! నీవు మామూలు యక్షుడవు కావు. నీ వెవరో ఎరిగింపుము " అని ప్రార్ధించాడు. యక్షుడు " ధర్మరాజా! నేను యమధర్మరాజును. నిన్ను చూడవలెనని కోరిక కలిగి వచ్చాను. సత్యము, సౌచము, దానము, తపము, శమము, కీర్తి, వివేకము నా యొక్క మూర్తులు. పైగుణములను ఆశ్రయించిన వారు దుర్గతిని పొందరు. నీవు కోరిన వరాలు ఇస్తాను కోరుకో " అన్నాడు యమధర్మరాజు. ధర్మరాజు " యమధర్మరాజా! నా ఆశ్రమంలో నివసిస్తున్న ఒక బ్రాహ్మణుని అరణిని ఒక లేడి అపహరించింది. దానిని తిరిగి ప్రసాదింపుము " అని అడిగాడు. యమధర్మరాజు " ధర్మరాజా! నేనే ఆ లేడిని, నీ మనస్సు ఎలా ప్రవర్తిస్తుందో తెలుసుకోవడానికి ఆ అరణిని నేనే తీసుకు వచ్చాను, ఇదిగో అరణి తీసుకో " అని అరణిని తిరిగి ఇచ్చాడు. యమధర్మరాజు "పాండవులారా! మీకు పన్నెండేళ్ళు అరణ్యవాసం పూర్తి అయింది. ఇక ఒక సంవత్సరం అజ్ఞాత వాసం మిగిలి ఉంది. అజ్ఞాత వాస సమయంలో మీకు ఏ రూపాలు కోరితే ఆ రూపాలు వస్తాయి. మిమ్మలిని ఎవరూ గుర్తింపకుండా వరం ఇస్తాను. మరొక వరం కోరుకో " అన్నాడు. ధర్మరాజు " దేవతలలో ఆది దేవుడవైన నీ దర్శనం కంటే నాకు కావలసినది ఏముంది. నా మనస్సు ఎల్లప్పుడూ ధర్మమార్గాన చరించేలా, క్రోధము, మోహం వంటి దుర్గుణాలు నా దరి చేరకుండా వరం ప్రసాదించు " అన్నాడు. యమధర్మరాజు అలాగే వరం ఇచ్చి అంతర్ధానం అయ్యాడు. ధర్మరాజు అరణిని బ్రాహ్మణునికి ఇచ్చి అతని ఆశీర్వాదం పొందారు. ఆ ప్రకారం పాండవులు తమ అరణ్యవాసం పూర్తి చేసారు.

విరాట పర్వము

విరాట పర్వము, మహాభారతం ఇతిహాసంలోని నాలుగవ భాగము. ఆంధ్ర మహాభారతంలో తిక్కన రచన విరాట పర్వంతో ఆరంభమవుతుంది. సభాపర్వంలో భంగపడిన పాండవులు జూద నియమానుసారం పన్నెండు సంవత్సరాలు అరణ్యవాసం గడిపిన తరువాత పదమూడవ యేట అజ్ఞాతంగా విరాటరాజు కొలువులో గడపటం ఈ పర్వంలో ముఖ్యకథాంశం.

ప్రథమాశ్వాసం

పాండవుల అరణ్యవాసం ముగిసిందని వైశంపాయనుడు చెప్పగా విన్న జనమేజయుడు " మహర్షీ! మా తాతలు పాండవులు వనవాసానంతరం అజ్ఞాతవాసమును అతి రహస్యంగా, చాతుర్యంగా, కౌరవులకు తెలియకుండా ఎలా గడిపారు వివరంగా చెప్తారా " అని అడిగాడు. వైశంపాయనుడు " జనమేజయా పాండవులు తమ వనవాస కాలాన్ని పూర్తి చేసారు. ధర్మరాజు తమతో వచ్చిన బ్రాహ్మణులను చూసి " అయ్యా! ఇన్నాళ్ళు మాతో పాటు మీరూ అడవులలో ఎన్నో కష్టాలు అనుభవించారు. ఇక మేము అజ్ఞాతవాసం గడపవలసి ఉంది. మా అజ్ఞాతవాసం మేము నిర్విఘ్నముగా గడపాలని మమ్మల్ని ఆశీర్వదించండి " అని నమస్కరించాడు. ధౌమ్యుడు " ధర్మరాజా! నీవు ధర్మ స్వరూపుడవు నీ వలెనే పూర్వము ఇంద్రుడు బ్రహ్మహత్యా పాతకము పోగొట్టుకొనుటకు నిషాధాచలము మీద, హరి అధితి గర్భములో వామన మూర్తిగానూ, ఔర్యుడు తన తల్లి తొడలోనూ అజ్ఞాతవాసం చేసారు. కాలం కలసి వచ్చిన తరవాత పూర్వ వైభవం పొందారు. నీవు కూడా అలాగే నీ అజ్ఞాతవాసానంతరం పూర్వ వైభవం పొందగలవు " అన్నాడు. బ్రాహ్మణులందరూ పాండవులను దీవించి తమతమ ప్రదేశాలకు వెళ్ళారు.

పాడవులు ద్రౌపది వారివారి పనులను నిర్ణయించుకొనుట

ధర్మరాజు తమ్ములను చూసి " మనం అయిదుగురం ద్రౌపది అజ్ఞాతవాసం గడిపే ఉపాయం చెప్పండి " అన్నాడు. అర్జునుడు "అన్నయ్యా! మనకు

యమధర్మరాజు ఇచ్చిన వరం ఉన్నది కదా! మనం ఎక్కడకు వెళ్ళినా ఎవరూ గుర్తుపట్టలేరు. కురు దేశం చుట్టూ పాంచాల, చేధి, మత్స్య, సాళ్వ, విదేహ, బాహ్లిక, దశార్ణ, శూరసేన, కళింగ, మగధ దేశములు సుభిక్షంగా మనకు నివాస యోగ్యంగా ఉన్నాయి. ఈ దేశాలలో మనకు అనుకూలంగా ఉన్న దేశంలో మనం అజ్ఞాతవాసం గడుపుదాం" అన్నాడు. ధర్మరాజు" నాకు తెలిసి విరాటరాజు సద్ధర్మవర్తి, మంచివాడు, బలవంతుడు అతని పాలనలో మనం అజ్ఞాత వాసం గడపటం ఉచితమని నాకు అనిపిస్తుంది. విరాటరాజు కొలువులో ఎవరెవరు ఏమి పనులు చేయగలరో నాకు వివరంగా చెప్పండి" అన్నాడు. అర్జునుడు" అన్నయ్యా! నీవు మహనీయ మూర్తివి. సుకుమారుడవు, ఎంతో ప్రాభవం అనుభవించిన వాడివి. అటువంటి వాడవు ఎలా ఇతరులను సేవించ గలవు" అన్నాడు. అర్జునా" నాకు శ్రౌతము, స్మార్తము, శకునము, జ్యోతిషము మొదలగునవి తెలియును. ఈ విద్యలు ప్రదర్శిస్తూ నేను కాలం గడపగలను. నేను ద్యూతప్రియుడనని నీకు తెలుసు కదా. విరాటరాజును ద్యూతముతో అలరిస్తాను. ఆయన నా గురించి అడిగితే నేను పూర్వం ధర్మరాజు వద్ద స్నేహంగా ఉండేవాడినని చెప్తాను" అన్నాడు. ధర్మరాజు భీమసేనుని చూసి" బకాసుర, కిమ్మీరాదులను చంపిన నీవు సేవకా వృత్తి ఎలా చేస్తావు" అన్నాడు. భీమసేనుడు" అన్నయ్యా! నాకు రుచికరంగా వంటలు చేయడం వచ్చు కదా. వంటలవాడిగా విరాటరాజు కొలువులో చేరతాను. పైగా నాకు మల్లయుద్ధంలో ప్రావీణ్యం ఉంది కదా. అతని కొలువులో మల్ల విద్యాప్రదర్శనలు ఇస్తూ అందరికి వినోదం కలిగిస్తాను. నా పూర్వ చరిత్ర అడిగితే నేను ధర్మరాజు కొలువులో వంటవాడిగా ఉన్నానని చెప్తాను" అన్నాడు. ధర్మరాజు అర్జునుని చూసి" అర్జునా! నీ సంగతి ఏమిటి నీవు ఎలాంటి కొలువు చేస్తావు" అని అడిగాడు. అర్జునుడు" అన్నయ్యా! నేను దేవేంద్రుని దగ్గరకు వెళ్ళినప్పుడు నన్ను ఊర్వసి కామించగా నిరాకరించాను. అప్పుడు ఊర్వసి నపుంసకుడివి కమ్మని శపించింది. దేవేంద్రుడు నన్ను ఆ శాపాన్ని అజ్ఞాత వాస కాలంలో అనుభవించమని చెప్పాడు. అజ్ఞాతవాసం కాగానే శాపవిమోచనం కాగలదని చెప్పాడు. ఆ శాపవశమున నేను విరాటరాజు కొలువులో పేడి రూపం దాల్చి విరాటుని కొలువులో ప్రవేశిస్తాను. నాకు నాట్యవద్యలో ప్రవేశం కలదు. నేను అంతఃపురకాంతలకు నాట్యం నేర్పుతాను. నా పూర్వ చరిత్ర అడిగితే నేను ద్రౌపది అంతఃపుఅరంలో నాట్యాచారుడిగా ఉన్నానని చెప్తాను" అని అన్నాడు. తరవాత నకులుని చూసి" ఇతడు చాలా సుకుమారుడు, అందగాడు ఇతడు తన నిజరూపమును ఎటుల దాచగలడు. ఒరులను ఎలా సేవించగలడు" అన్నాడు. నకులుడు" అన్నయ్యా! నాకు అశ్వశిక్షణలో ప్రవేశమున్నది. నేను అశ్వసిక్షకుడిగా విరాటుని కొలువులో చేరతాను. అశ్వశాలలోని గుర్రాలకు ఎలాంటి వ్యాధులు రాకుండా చూసుకుంటాను. ధామగ్రంధి నామంతో సంచరిస్తాను. ఇంతకు పూర్వం నేను ధర్మరాజు కొలువులో అశ్వశిక్షకుడిగా పని చేసానని చెప్తాను" అన్నాడు. ధర్మరాజు నవ్వి" సహదేవుని వైపు చూసాడు. సహదేవుడు" అన్నయ్యా! నాకు పశుపోషణలో అనుభవం ఉంది. తంత్రీ పాలుడనే పేరుతో గోరక్షకుడిగా విరాటుని కొలువులో ప్రవేశిస్తాను. ఇంతకు పూర్వం ధర్మరాజు కొలువులో గోరక్షకుడిగా పని చేసానని చెప్తాను" అన్నాడు. ధర్మరాజు ద్రౌపదిని చూసాడు. " సుకుమారి ఇంత వరకు పనులు చేయించుకున్నది కాని ఎవరిని సేవించి ఎరుగదు. ఇంతటి ఉదాత్తచిత్త ఏ పని చేయగలదు" అని మనసులో బాధపడ్డాడు. అదిగ్రహించిన ద్రౌపది" నేను సైరంధ్రీ వేషంలో మాలిని అనే పేరుతో విరాటరాజు అంతఃపురానికి వెళతాను. విరాటరాజు భార్య సుధేష్ణను ప్రసన్నం చేసుకుంటాను. అందరూ గౌరవించే విధంగా సైరంధ్రీ వ్రతం సాగిస్తాను" అన్నది. అందరికి అన్ని పనులు కుదిరాయి. మనం అందరం అజ్ఞాతవాసాన్ని నిరపాయంగా గడుపుదాం. ధౌమ్యుల వారు అగ్ని హోత్రం రక్షిస్తుంటారు. మిగిలిన వారు వారి వారి స్వస్థలాలకు వెళతారు. ఎవరైనా మా గురించి అడిగితే ద్వైతవనం నుండి ఎటో వెళ్ళారని చెప్పండి" అని ధర్మరాజు ఆదేశించాడు.

రాజకొలువులో ప్రవర్తించవలసిన పద్ధతులు

ధౌమ్యుడు పాండవులను చూసి "ధర్మరాజా! మీరు కురువంశంలో జన్మించారు. గౌరవంగా బ్రతికారు. ఇలాంటి మీరు పరులను సేవించుట కష్టమే. కాని మనకు అనుకూలం కాదని మరచి పోవద్దు. మీరు పరాక్రమాలు ప్రదర్శిస్తే అజ్ఞాతవాసం భగ్నమౌతుంది. రాజులను సేవించేటప్పుడు చాలా జాగ్రత్త వహించాలి. రాజుతో చనువుగా ఉన్నాను అనుకుని రాజమర్యాద అతిక్రమిస్తే హాని కలుగుతుంది. రాజుకన్నా విలువైన దుస్తులు ధరించటం కాని, రాజుకన్నా అధికంగా మాట్లాడటం కాని, రాజగృహంకన్నా ఆడంబరమైన గృహంలో నివసించటం కాని చేయకూడదు. సహజంగా రాజులు తమ ఆజ్ఞను ఉల్లంఘించిన వారు పుత్రులైనా మిత్రులైనా శత్రువులుగా చూస్తారు. తాను చేయలేని పని తలపై వేసుకోకూడదు అందువలన భంగపాటు తప్పదు. రాజులయందు మౌనంగా ఉండకూడదు అలాగని అతిగా భాషించకూడదు. మితమైన చతుర సంభాషణచే రాజులను మెప్పించాలి. అంతఃపుర రహస్యాలను బయటపెట్టకూడదు. రాజుకు చెప్పదగినవి, వినదగినవి అయిన మాటలనే చెప్పాలి. రాజు అనుమతి మీదనే ఆసనాన్ని అధిరోహించాలి. రాజుకన్నా ఉన్నతాసనంపై ఎప్పటికీ అధిరోహించకూడదు. రాజు అభిమానించాడని పొంగి పోకూడదు. అలాగే అవమానిస్తే కుంగి పోకూడదు. రాజు చెప్పిన పనిని ఎండ, వాన, ఆకలి, దప్పిక, కాలము ప్రదేశం నిమిత్తం లేకుండా చేయాలి. రాజధనాన్ని విషంతో సమానంగా చూడాలి. రాజధనాన్ని సంగ్రహించడం ప్రాణాలమీదకు తెచ్చుకోవడమే. రాజు కొలువులో నవ్వటం ఆవులించడం చేయకూడదు. రాజుగారి శత్రువులతో కాని, వారి దూతలతో కాని సన్నిహితంగా మెలగ కూడదు. భటుడు సంపద కలదు కదా అని అధికంగా భోగింపరాదు. రాజుకు కంటగింపుగా ఉంటుంది. కనుక అజ్ఞాతవాస సమయమున మీరు అణగి మెణగి మెలగవలసి ఉంటుంది" అన్నాడు.

విరాటనగరానికి పయనం

ధర్మరాజు ధౌమ్యుని బుద్ధిమతి విని" మాకు అన్నీ మీరే. మాకు తెలియని అనేక విషయాలు చెప్పారు. వాటిని తప్పక పాటిస్తాము" అన్నారు. ధౌమ్యుని ఆశీర్వాదం పొంది పంఆడవులు ధౌమ్యుడు అక్కడి నుండి విరాటనగరానికి వెళ్ళారు. యమునా నది వెంట నడుస్తున్నారు. మత్స్యదేశ పొలిమేర చేరగానే అక్కడ ఒక ఆశ్రమంలో ధౌమ్యుడు ఆగాడు. పాండవులు అరణ్యాలవెంట తమ ప్రయాణం సాగించారు. విరాటనగరానికి వెళ్ళటానికి చాలా దూరం

నడిచారు. ద్రౌపది ఇక నడవలేక పోయింది విశ్రాంతి తీసుకుంటాము అనుకుంది. ధర్మరాజు అందుకు ఒప్పుకోలేదు త్వరగా విరాటనగరం చేరాలన్నది అతని కోరిక పట్టుదల. ద్రౌపది ఇక ఒక అడుగు కూడా వేయలేనని చెప్పింది. ధర్మరాజు నకులుని చూసి " నకులా! ద్రౌపది అలసి పోయింది. కొంచం ఎత్తుకుని తీసుకు రాగలవా " అని అడిగాడు. నకులుడు " నేను కూడా అలసి పోయాను అన్నయ్యా " అన్నాడు. ధర్మరాజు సహదేవుని అడిగాడు. సహదేవుడు అలాగే సమాధానం ఇచ్చాడు. ఇక అర్జునిని వంతు వచ్చింది. అర్జునుడు ద్రౌపదిని అవలీలగా ఎత్తుకుని విరాటనగరం వైపు నడిచాడు. అందరూ విరాట నగర పొలిమేర చేరగానే కొంత తడవు ఆగారు. ధర్మరాజు తమ్ములతో "మనం ఈ ఆకారాలతో ఆయుధాలతో నగరంలో అడుగుపెడితే మనలను సులువుగా గుర్తిస్తారు. మనం మన ఆయుధాలను దాచాలి " అన్నాడు.

పాండవులు తమ ఆయుధాలను దాచుట

ధర్మరాజు మాటలు విని అందరూ చుట్టూ పరికించారు. పక్కనే శ్మశానం ఉంది. అక్కడకు సామాన్యంగా ఎవరూ రారు. భూత, ప్రేత, పిశాచాలు అక్కడ తిరుగుతాయని ప్రజలు అక్కడకు రారు. అందువలన ఆయుధాలను దాచడానికి అదే అనువైనదని భావించారు. ఆ శ్మశానంలో ఒక జమ్మి చెట్టు ఉంది. ఆ జమ్మి చెట్టు ఆకాశాన్ని అంటే కొమ్మలతో దట్టమైన ఆకులతో పగటి పూట చూడటానికి కూడా భీతి కొల్పేలా భయంకరంగా ఉంది. ఆ జమ్మి చెట్టును చూసిన అర్జునుడు " అన్నయ్యా మనం మన ఆయుధాలను ఇక్కడ భద్రపరుస్తాము " అన్నాడు. పాండవులు తమ ఆయుధాలను ఒకచోట చేర్చి వాటిని వెంట్రుకలు ఉన్న చర్మంతో కట్టారు. పక్కనే పడి ఉన్న ఒక జంతు చర్మాన్ని సహదేవుని సాయంతో తీసుకు వచ్చి దానితో ఆ మూట కట్టారు. ఆ పక్కనే ఒక అనాధ శవం పడి ఉంది. ఆ శవాన్ని ఆయుధాల మూటతో చేర్చి కట్టారు. ధర్మరాజు ఆ జమ్మి చెట్టు ఎక్కి ఆయుధాల మూటను చెట్టుకు వ్రేలాడ కట్టాడు. ధర్మరాజు ఆ ఆయుధాల మూటకు నమస్కరించి తనకు అర్జునికి తప్ప అవి సర్పాల వలె కనపడాలని ప్రార్ధించాడు. భీముడు వస్తే అస్సలు కనపడవద్దని వేడుకున్నాడు. ధర్మరాజు చెట్టు దిగి చుట్టూ పరికించాడు. దూరంగా కొంతమంది పశువుల కాపర్లు కనిపించారు. వారి దగ్గరకు పోయి " అయ్యలారా! మా తల్లి చనిపోయింది. మా కులాచారం ప్రకారం శవాన్ని జమ్మి చెట్టుకు వ్రేలాడ కట్టాలి అందుకే కట్టాము " అని శవాకృతిలో ఉన్న ఆయుధాల మూట చూపించాడు. అమాయకులైన గొల్లలు భయభ్రాంతులై ఇతరులకు చెప్పటానికి పరుగుపరుగున వెళ్ళారు.

పాండవుల వేషధారణ

ఆ తరవాత ధర్మరాజు యమధర్మరాజును ప్రార్ధించాడు. వెంటనే ధర్మరాజుకు సన్యాసి వేషం , భీమునకు వంట వాడి వేషం, ార్జునినికి పేడి వేషం, నకులునికి అశ్వరక్షకుడి వేషం, సహదేవుడికి పశుపాలకుని వేషం లభించాయి. మీరు అందరూ ఒకరి వెంట ఒకరు వచ్చి నగరంలో ప్రవేశించండి అని చెప్పి ధర్మరాజు ముందుగా కమండలం తీసుకుని పాచికల కట్ట చంకన పెట్టుకుని నగర ప్రవేశం చేసారు.

ధర్మరాజు కొలులో చేరుట

దైవవశాత్తు విరాటరాజు ఆరోజు నగరసంచారం చేస్తున్నాడు. దూరం నుండి సన్యాసి వేషంలో వస్తున్న ధర్మరాజుని చూసి " ఆహా ఏమి ఠీవి, ఏమి రాజసం , రాజ్యాను ఏలే చక్రవర్తిలా ఉన్నాడు " అనుకుని ధర్మరాజుకు ఎదురు పోయి నమస్కరించాడు. ధర్మరాజుతో " అయ్యా! మీరెవరు? ఏ ఊరు? మా నగరుకు ఎందుకు వచ్చారు? వివరించండి " అన్నాడు. ధర్మరాజు చిరునవ్వు నవ్వి " నేను బ్రాహ్మణుడను. కురుదేశంలో జన్మించాను. సన్యాసాశ్రమం స్వీకరించాను. నాకు జూదంలో ప్రవేశముంది. శత్రువులు జూదంలో ఓడించి నా సంపదనంతా అపహరించారు. ఆ అవమానం భరించలేక దేశం విడిచి వచ్చాను. నన్ను కంకుడు అంటారు. నేను తమరు సజ్జనులైన మహారాజులని విని వచ్చాను. నేను నీచ వృత్తి చేయను. ఒక సంవత్సరం వ్రతం ఉన్నది. ఆ వ్రతకాలం మీ వద్ద ఉంటాను అనుగ్రహించండి. ఆ తరవాత నన్ను అవమానించిన వారిని వెతుక్కుంటూ వెళతాను " అన్నాడు. విరాటరాజు "అయ్యా! తమరు మా రాజ్యంలో ఉండటం కంటే మాకు భాగ్యం లేదు. నాకు జరిగే మర్యాదలు అన్నీ నీకు జరుగుతాయి. తమరు సంతోషంగా మా నగరంలో ఉండండి " అన్నాడు. ధర్మరాజు " నాకు రాజభోగాలతో పని లేదు. నేల మీద నిద్రిస్తాను. హోమం చేయగా మిగిలినది తింటాను " అన్నాడు. విరాటరాజు అందుకు అంగీకరించాడు. ధర్మరాజు కొలువులో ప్రవేశించాడు.

భీముడు కొలువులో చేరుట

తరవాత భీముడు వంటలవాడిగా చేతితో గరిటతో నగర ప్రవాశం చేసాడు. విరాటరాజుకు అభివాడం చేసాడు . భీముడు " అయ్యా! నేను నాల్గవజాతి వాడను. వంటలు చేయగలను. తమరి కొలువులో వంటల వాడిగా ఉంటాను. నేను ఇదివరకు ధర్మరాజు వద్ద వంటలవాడిగా ఉన్నాను. ఆయనకు ప్రీతికరమైన వంటలు చేసేవాడిని. ఆయనను సేవించినట్లు మిమ్మల్ని సేవిస్తాను. నాకు మల్ల యుద్ధం వచ్చు. తమరికి వినోదం కలిగిస్తాను అనుగ్రహించండి. తమరికి ఇష్టం లేకుంటే వేరొక చోటికి పోతాను " అన్నాడు. విరాటరాజు " నీ మాటలకు నేను ముగ్ధుడనయ్యాను. నీవు వంటవాడిగా చేరు " అన్నాడు. భీముడు విరాటుని కొలువులో వంటల వాడయ్యాడు.

అర్జునుడు కొలువులో చేరొట

అర్జునుడు అందమైన చీరె కట్టుతో, రవికతో, చక్కని తలకట్టుతో ఆడవేషంలో విరాటుని కొలువులో ప్రవేశించాడు. అర్జునినిలో నపుంసకత్వం ఆడతనం మూర్తీభవిస్తున్నాయి. విరాటుని చూసి " మహారాజా! నా పేరు బృహన్నల. నేను పేడివాడిని. ఆడపిల్లలకు ఆట పాట నేర్పుతాను. నన్ను మీ కొలువులో

చేర్చుకోండి " అన్నాడు. విరాటరాజు "అయ్యో ఇంత అందమైన నీకు పేడి రూపమా " అడిగాడు. అర్జునుడు " ఔను మహారాజా! శాపవశాన పేడితనం ప్రాప్తించింది. పేడితనం వలన ఏ పని చేయలేను. సంగీతం, నృత్యం నేర్చుకున్నాను, అన్ని రకముల వాద్యాలను వాయించగలను. అలంకారకళలో ప్రవేశం ఉంది " అన్నాడు. అతడి పేడి రూపంలో ఏమీ దోషం లేదని గ్రహించి ఉత్తరను కొలువుకు రప్పించాడు. మందగమనయ ఇ ఉత్తర కొలువుకూటమికి వచ్చింది. విరాటరాజు " బృహన్నలా! ఈమె నా కూతురు బృహన్నల. ఈమెకు నాట్యం నేర్పగలవా " అన్నాడు. బృహన్నల వినయంగా నేర్పుతాను అన్నాడు. విరాటరాఝూ " బృహన్నలా! నా కూతురు ఇంకా చిన్నపిల్ల. ఆట పాటల మీద మక్కువ ఇంకా పోలేదు. నీవు ఆమెకు కళలయందు ఆసక్తిని కలిగించి నాట్యంలో శిక్షణ ఇవ్వవలసిన బాధ్యత నీదే. నీవు ఈమెకు రక్షికుడిగా ఉండాలి " అన్నాడు. ఉతరను చూసి " అమ్మా! ఈమె నీ గురువు ఆమె ఎలా చెపితే అలా భక్తితో నడచుకో " అని బృహన్నలకు ఉత్తరను అప్పగించాడు. ఆ విధంగా అర్జునుడు విరాటుని కొలువులో ప్రవేశించాడు.

నకులుడు కొలులో చేరుట

తరవత నకులుడు అశ్వపాలకుని వేషంలో విరాటుని కొలువులో ప్రవేశించాడు. ఆ సమయంలో విరాటుడు తన వద్దకు కొనిరాబడిన గుర్రాలను పరిశీలిస్తున్నాడు. నకులుడు కూడా అశ్వాలను తదేకంగా చూస్తున్నాడు. ఇది గమనించిన విరాటుడు అతనికి అశ్వవిద్యలో ప్రవేశం ఉన్నదని గ్రహించాడు. అతని గురించి వివరాలు కనుక్కుని రమ్మని మంత్రులను ఆడేశిస్తున్న తరుణంలో నకులుడు విరాటుని దగ్గరకు వచ్చాడు. నకులుడు " మహారాజా! నా పేరు తామగంధి. నాకు అశ్వవిషయములు అన్ని తెలుసు అశ్వపోషణ చేయగలను. అశ్వ ఆయుః ప్రమాణాన్ని చెప్పగలను. నేను ఇంతకు ముందు ధర్మరాజు వద్ద అశ్వరక్షకుడుగా ఉంటున్నాను. కాని ధర్మరాజు అందరిని వదిలి పోయాడు. విరాటరాజు సుజవుడు, లోకోత్తర అని విని నేను తమరి కొలువులో చేరి తమరిని సేవించాలని వచ్చాను " అన్నాడు. విరాటుడు అతని నైపుణ్యానికి మెచ్చి అతనిని తన అశ్వశాలలో చేర్చుకున్నాడు.

సహదేవుడు కొలువులో చేరుట

సహదేవుడు చేతిలో ముల్లుగర్రతో, తలమీద తాళ్ళ మూటతో గోపాలుడి వేషంలో విరాటుని వద్దకు వచ్చాడు. సహదేవుడు విరాటునితో " మహారాజా! నా పేరు తంత్రీపాలుడు. నేను ఆలమందలను చక్కగా పెంచుతాను. నాకు పశువులలో ఉన్న రకాలు తెలుసు. పశువుల వ్యాధులకు చికిత్స చేయగలను. ఇంతకు ముందు ధర్మరాజు పాలనలో పశుపాలకుడిగా ఉండేవాడిని. నన్ను తమరి కొలువులో పశుపాలకునిగా నియోగించండి " అని కోరాడు. విరాటుడు అతని మాటలకు మెచ్చి అతనిని కొలువులో పశుపాలకుడిగా నియోగించాడు. ఈ విధంగా పాండవులు అయిద్యురు కొలువులో చేరారు.

ద్రౌపది అంత:పురంలో చేరుట

ద్రపది సైరంధ్రి వేషానికి తగినట్లుగా తలకు కొప్పు పెట్టుకుంది. మాసిన చీర కట్టుకుంది. దాసీభావాన్ని మనసులో నింపుకుంది. విరాటనగర రాజవీధిలో నడుస్తూ అంత:పురం చేరుకుంది. ఆ సమయంలో విరాటరాజపని సుధేష్ణాదేవి విహారనిమిత్తం రాజప్రాసాదం పైకి ఎక్కి విహరిస్తూ రాజవీధి వెంట విహరిస్తున్న సైరంధ్రిని చూసింది. ఆమె అందానికి ఆశ్చర్యపోయింది. ఆమెను తీసుకు రమ్మని చెలికత్తెలను పంపింది. వారు వెళ్ళి సైరంధ్రి వేషంలో ఉన్న ద్రౌపదిని సుధేష్ణ సముఖానికి తీసుకు వచ్చారు. సుధేష్ణ ద్రౌపదితో " మానినీ నీవు ఎవరు? ఏమి కులం? నీ పేరేమి? ఏ పని మీద ఈ నగరానికి వచ్చావు? " అని అడిగింది. దౌపది " అమ్మా! సైరంధ్రీ జాతి స్త్రీని. నా పేరు మాలిని. నాకు అయిదుగురు భర్తలు. నేను ఒక కారణంపై నా భర్తల ముందే అవమానింప బడ్డాను. భర్తలతో అడవులలో నివసించాను. బ్రహ్మచారిగా కాలంగడిపాను. నాకు ఇంకొక్క వ్రతం ఉన్నది. మీరు ధర్మవర్తనులు అని విని వ్రతకాలం మీ రాణివాసంలో గడపాలని వచ్చాను. నేను ఇంతకు ముందు శ్రీకృష్ణుని భార్య సత్యభామ వద్దా, పాండవపత్ని ద్రౌపది వద్దా పని చేసాను. నాకు పూలమాలలు, చెండ్లు కట్టడం తెలుసు. రకరకాలుగా తిలకం దిద్దగలను. అందంగా కురులను అల్లగలను ముడువగలను " అన్నది. ఆమెను అంత:పురంలో చేర్చుకోవడానికి సుధేష్ణకు కొంత సందేహం ఉంది " సైరంధ్రీ! నీవు అందగత్తెవు. నిన్ను చూసి మహారాజు నీ మీద మనసు పడితే నేను ఏమి చేయాలి? ఆడవాళ్ళే నీపై చూపు మరల్చలేక పోతున్నారే ఇక మగవాళ్ళ విషయం చేప్పేదేముంది. నిన్ను అంత:పురంలో ఉంచుకోవడం అంటే నా వినాశనం నేను కోరుకోవడమే " అన్నది సుధేష్ణ. ద్రౌపది " అమ్మా! తమరు అలా అనవలదు. నా భర్తలు బలవంతులు. నా విషయంలో అప్రమత్తంగా ఉంటారు. ఏవరైనా నన్ను నీచభావంతో చూసినా చాలు వారిని సంహరిస్తారు. కనుక ఎవరూ నన్ను దుర్బుద్ధితో చూడరు. నాకు అలాంటి నీచ బుద్ధులు లేవు. నన్ను మీరు నమ్మి మీ సేవకురాలిగా స్వీకరించండి. కాని నాకు కొన్ని నియమాలు ఉన్నాయి. నేను ఇతరుల ఎంగిలి తినను. నీచపు పనులు చేయను " అని పలికింది. సైరంధ్రి మాటలకు సుధేష్ణ సంతోషించి ఆమెను తన పరిచారికగా స్వీకరించింది. అలా ద్రౌపది కూడా విరాటుని కొలువులో చేరింది. పాండవులు ద్రౌపది విరాటుని కొలువులో సంతోషంగా కాలం గడుపుతున్నారు.

ద్వితీయాశ్వాసం

ధర్మరాజు విరాటరాజు కొలువులో ధర్మప్రసంగములు చేస్తూ, జూదక్రీడతో కాలం గడుపుతూ అందులో అర్జించిన ధనం తమ్ములకిస్తూ కాలం గడుపుతున్నాడు. భీముడు రాజుకు రుచిగా వండిపెడుతూ మిగిలిన ఆహారపదార్ధములను అన్నదమ్ములకిస్తూ కాలం గడుపుతున్నాడు. అర్జునుడు తన కళాప్రదర్శనలలో గడించిన బహుమతులు అన్నదమ్ములకిస్తూ కాలం గడుపుతున్నాడు. నకులసహదేవులు తమ విధి నిర్వహణలో అర్జించిన ధనాన్ని అన్నదమ్ములకిస్తూ కాలం గడుపుతున్నారు. ఆ విధంగా నాలుగు నెలలు గడిచాయి.

మల్లయోధుని వలలుడు ఓడించుట

ఒక రోజు విరాటుని కొలువులోకి ఒక మల్లుడు ప్రవేశించాడు. అతని భయంకరాకారం చూసి విరాటుని కొలువులోని వారంతా భయపడ్డారు. మల్లుడు " రాజా నేను అనేక రాజ్యాలు సందర్శించాను. ఎక్కడా నన్ను మల్లయుద్ధంలో గెలిచే వీరుడు కనిపించ లేదు. అందుకే మీ వద్దకు వచ్చాను " అన్నాడు. కొలువులో ఉన్న మల్లులు కూడా అతనిని భంకరాకారాన్ని చూడగానే వెనుకడుగు వేసారు. విరాటుని మొహం చిన్నబోయింది. ధర్మరాజు విరాటుని చూసి " ధర్మరాజా ఇదివరకు నేను ధర్మరాజు కొలువులో ఉండగా ఒక మల్లిని చూసాను. అతడు ఇప్పుడు మీ కొలువులో వంటవాడిగా ఉన్నాడు. అతడు ఎందరో మల్ల యోధులను ఓడించాడు " అని చెప్పి ఊరకున్నాడు. విరాటరాజు వెంటనే వలలుని పిలిపించాడు. వలలుడు రాగానే విరాటరాజు " నీవు ఇతనితో మల్ల యుద్ధానికి సిద్ధం కమ్ము " అన్నాడు. అప్పుడు భీముడు అన్నగారి వైపు చూసాడు. ధర్మరాజు అనుజ్ఞ ఇస్తూ కనుసైగ చేసాడు. వలలుడు " మహారాజా! నేను ఇదివరకు ధర్మరాజ సభలో అనేక మంది మల్ల యోధులతో పోరాడి ఆయనకు వినోదం కలిగించాను. అలాగే మీకూ వినోదం కలిగిస్తాను " అన్నాడు. వలలుని వేషంలో ఉన్న భీముడు మల్లయోధునితో యుద్ధం మొదలు పెట్టాడు. భీముడు ఉత్సాహంతో తొడలు కొట్టాడు. ఇరువురు ఒకరిని ఒకరు చూసుకున్నారు. కిందికి వంగి మట్టిని వంటికి రాసుకున్నాడు. ఆఖరికి మల్లుని పట్టుకుని ముక్కు మీద గుద్ది బయటికి విసిరి వేసి భీముడు మల్లుని ఓడించాడు. విరాటరాజు వలలునికి ఎన్నో కానుకలిచ్చి సత్కరించాడు. భీముడు అక్కడొన్న పేదవారికి ఆ కానుకలు పంచి ఇచ్చి తిరిగి వంటశాలకు వెళ్ళాడు. ఆవిధంగా భీముడు మల్లులతో పోరుతూ అంతఃపుర కాంతలకు వినోదం కలిగిస్తున్నాడు. మల్లులు లేనప్పుడు సింహములతో, పులులతో పోరి వినోదం కలిగించాడు.

కీచకుడు ద్రౌపదిని చూచుట

అజ్ఞాతవాసం ప్రశాంతంగా కొన్నిరోజులలో ముగుస్తున్న సమయంలో విరాటుని బావమరిది కీచకుడు అంతఃపురంలో అక్కను చూడటానికి వచ్చి యాదృచ్ఛికంగా ద్రపదిని చూసాడు. కీచకుడు మంచి అందగాడు, బలవంతుడు, కాని వివేక హీనుడు. అతడికి బలగర్వం, సౌందర్య గర్వం ఎక్కువ. అతడు విరాటరాజు కొలువులో దండనాయకుడు. కీచకుడు ద్రౌపది అందానికి ఆశ్చర్యపోయి ఆమె నుండి చూపులు మరల్చుకోలేక పోయాడు. అతడు మనసులో " అహా! మానవులు ఎవరైనా ఇంతటి అందగత్తెను చూసి ఉండరు. ఇంతటి అందగత్తె మన్మధుని వద్ద ఉంటే ఆనాడు శివుని కూడా జయించే వాడు కదా. బ్రహ్మదేవుడు మన్మధుని అయిదు బాణాలు కలిపి ఈమెను సృష్టిండో ఏమో. మన్మధుడు కూడా విరహతాపంలో వేగిపోతాడేమో. ఈ సుందరాంగి తల్లితండ్రులు ఎవరో, అదృష్టవంతుడైన భర్త ఎవరో, పేరు ఏమో, ఈమెను పొందే మార్గమేమిటో, ఈ పనికి ఎవరు నాకు సాయపడగరు " అని పరిపరి విధాల ఆలోచించాడు. మాసిన చీర ధరించిన ద్రౌపది అతని వికారపు చూపులకు అసహ్యించుకుంది. ఆమె మనసులో " ఇతడు ఏమిటి ఇలా చూస్తున్నాడు. ఇప్పుడు నన్ను ఇతని నుండి రక్షించే దిక్కెవరో " అనుకున్నది. కీచకుడు అదేమి పట్టించు కోకుండా ఆమె చూపులను చూసి శృంగార చేష్టలని అపోహ పడ్డాడు. పక్కనే సుధేష్ణ, పరిచారికలు చూస్తున్నా పట్టించుకోకుండా ఆమె వైపు మోహంతో తధేకంగా చూసాడు. తరవాత తేరుకుని అక్క సుధేష్ణకు నమస్కరించాడు. ఆమె అతనికి ఉచితాసనం చూపించింది.

కీచకునికి సుధేష్ణ బుద్ధిమతి చెప్పుట

కీచకుని మాటలు విన్న సుధేష్ణ " నేను అనుకున్నంత అయింది. ఈ సైరంధ్రిని చూసి కీచకుడు మోహావేశంలో పడ్డాడు. వీడికి ఏమి కీడు మూడుతుందో? వద్దన్నా వినే వాడు కాదు. నేనేమి చేసేది? నా శక్తి వంచన లేకుండా చెప్పి చూస్తాను " అనుకున్నది. సుధేష్ణ " తమ్ముడా కీచకా! నీ అంతఃపురంలో అతి సుందరులైన కాంతలు ఉన్నారు. ఈ నీరసాకార అయిన సైరంధ్రి ఎందుకు " అని అనునయంగా చెప్పింది సుధేష్ణ. కీచకుడు " అక్కా! ఈ సైరంధ్రిని పోలిన అందగత్తె ఈ భూమి మీదే కాదు దేవతలలో కూడా లేదు ఇది నిజం. ఆమె నేత్రాలు, అద్దాలవంటి కాళ్ళు, ఆ కోకిల కంఠం, ఆ మేని సొంపు నన్ను ఆకర్షిస్తున్నాయి. ఏ ఉపాయం అయిన సరే ఆమె నాకు కావాలి " అన్నాడు. కీచకుడు మామూలు మాటలతో వినడని కొంచం కటువుగా చెప్ప సాగింది. " తమ్ముడా కీచకా! పరస్త్రీ సాంగత్యం వలన నీ ఆయుష్షు, ఐశ్వర్యం, కీర్తి హరింపబడతాయని తెలియదా? ధర్మాత్ములు దీనిని హర్షించరు. భర్తకు తెలిస్తే ప్రాణం మీదకు వస్తుందని, ఇతరులు చూస్తే పరువు పోతుందని, సాటి ఆడువారికి తెలిస్తే గౌరవం పోతుందని, బంధువులకు తెలిస్తే వంశనాశనం ఔతుందని క్షణ క్షణం భయపడుతూ, భయపడుతూ, వ్యధతో ఉండే పరస్త్రీతో ఏమి సుఖపడతావు. జారిణితో పొందు సుఖం కాదని అందరూ దూరంగా ఉంటారు. ఆమె భర్తలు గంధర్వులు వాళ్ళ చేతిలో నీవు మరణించవచ్చు. దానిని మర్చిపోరా తమ్ముడూ. చెడు మార్గలో చరించే వారికి వినాశనం తప్పదు నీ లాంటి బుద్ధి మంతులకు ఇది తగదు " అన్నది సుధేష్ణ. అక్క చెప్పిన మాటలు కీచకుని చెవికెక్క లేదు. " ఓ సుధేష్ణా! ఒక్క మాట చెప్తున్నాను విను. ఈ భూలోకంలో నన్ను ఎదిరించి నిలువగల వీరుడు లేడు. నా బాహుబలంతో గంధర్వాదులను సంహరించగలను. కనుక నాకు బుద్ధి చెప్పుట మాని నా కోరిక మార్గం సుగమం చెయ్యి " అని వంగి అక్క పాదాలకు నమస్కరించాడు. " ఇక వీడు ఏమి చెప్పినా వినడు. వీడికి ఆమెను జతచేస్తే సరి. ఆమె భర్తలైన గంధర్వుల చేతిలో చస్తాడు. లేకున్న మన్మధుడి చేతిలో చస్తాడు. ఎలాగైనా వీడికి క చావు తధ్యం " అనుకున్నది సుధేష్ణ.

సుధేష్ణ మాలినిని కీచకుని ఇంటికి పంపుట

సుధేష్ణ కీచకుని మంకుపట్టు గ్రహించి " తమ్ముడా కీచకా! ఎందుకు ఆరాట పడతావు. ఆమెను నీ వద్దకు పంపుట కష్టం కాదులే నీవు వెళ్ళు సైరంధ్రిని నీ వద్దకు పంపుతాను ఆ తరవాత నీ ఇష్టం " అన్నది. క్క మాటలు విన్న కీచకుడు సంతోషంతో తన మందిరానికి వెళ్ళాడు. విందు భోజనం సిద్ధం చేసాడు, మధుర రసాలు ఏర్పాటు చేసాడు, పని వారందరిని ఏర్పాటు చేసాడు. తన మందిరంలో ఎవరూ లేకుండా చూసుకుని అందమైన ప్రదేశంలో కూర్చుని సైరంధ్రి కొరకు

ఎదురు చూస్తూ ఉన్నాడు. సుధేష్ణ సైరంధ్రిని పిలిచి " మాలినీ! నాకు చాలా దాహంగా ఉంది. నా తమ్ముని కీచకుని ఇంట్లో రుచికరమైన మధ్యం ఉంది తీసుకురా " అన్నది ఈ మాటలు విన్న ద్రౌపది మనసు తల్లడిల్లింది. ఆమెకు శరీరం నిండా చెమట పట్టింది. ఈ ఆపద నుండి ఎలా గట్టెక్కాలా అని భగవంతుని ప్రార్ధించింది. ద్రౌపది " అమ్మా! నన్ను వదిలిపెట్టు. మధిరను తీసుకురావటానికి వేరొకరిని పంపు. నేను మీకు నీచపు పనులు చేయనని చెప్పాను. మీ గృహం అతి నిర్మలమయినదని నా భర్తలు దూరంగా ఉన్నా మిమ్ము నమ్మి మీ ఇంట ఉన్నాను. మిమ్ము నమ్మిన నా వంటి అనాధను ఇలాంటి నీచపు పనులకు పంపడం భావ్యమా " అన్నది. సుధేష్ణ " మాలినీ! నేను మనసు పడి త్రాగాలని మధ్యం తేవడానికి నిన్ను పంపుతున్నాను. ఇందుకు నీచజాతి వారిని పంపగలనా. మన స్నేహం ఇంతేనా. నా తమ్ముడు కీచకుని ఇల్లు నాకు పరాయిది కాదు కదా. కనుక నీవు వెళ్ళి మధ్యం తీసుకురా " అన్నది. ఆమె మాటను ఔదల దాల్చడం తప్ప ద్రౌపదికి వేరు మార్గం తెలియలేదు. దేవిని మీద భారం వేసి ద్రౌపది కీచకుని ఇంటికి బయలుదేరింది. దారిలో ఆమె సూర్యునికి నమస్కరించి " ఓ సూర్య భగవానుడా! నేను పాండు పుత్రులను తప్ప అన్యులను మనసునైనా తలపనేని నాకు ఈ కీచకుని వలన ఎటువంటి ఆపద కలగకుండా కాపాడు " అని ప్రార్ధించింది. సూర్యుడు కరుణించి ద్రౌపదికి రక్షణగా ఒక రాక్షసుని పంపాడు. అతడు అదృశ్య రూపంలో ద్రౌపదిని వెన్నంటి వస్తున్నాడు. ద్రౌపది తడబడే అడుగులతో కీచకుని ఇంట ప్రవేశించింది. కీచకుడు ఆమె రాకకోసమే ఎదురు చూస్తున్నాడు.

ద్రౌపది విరాటుని కొలువులో ప్రవేశించుట

ద్రౌపది కీచకునితో " మాదేవి తృషతీరటానికి మధిర తీసుకు రమ్మంది. త్వరగా మధిరను ఇవ్వండి " అన్నది. కీచకుడు " మీ దేవి తృష తీర్చినట్లే నా తృష తీర్చవా " అన్నాడు. ద్రౌపది " ఆలస్యం అయితే మా దేవి కోపిస్తుంది. త్వరగా మధిరను ఇవ్వండి " అన్నది. కీచకుడు " మధ్యం వేరే వాళ్ళతో పంపుతాను. నీవు ఈ మద్యం త్రాగి నా తాపాన్ని పోగొట్టు. నిన్ను నా రాణిని చేసుకుంటాను. అపారమైన మణిభూషణాలు, విలాసగృహాలు నీకు సమర్పిస్తాను. నా భార్యలను నీకు దాసిని చేస్తాను. నేను నీ కనుసన్నలలో మెలుగుతాను " అంటూ కీచకుడు ద్రౌపదిని పట్టుకోబోయాడు. అంతలో ద్రౌపదికి రక్షగా ఉన్న రాక్షసుడు ఆమెలో ప్రవేశించాడు. అంత బలాఢ్యుడైన కీచకుని ఆమె విదిలించి కొట్టి బయటకు వచ్చింది. కీచకుడు ఆమెను వెంబడించాడు. ద్రౌపది పరుగెత్తి విరాటుని కొలువులో ప్రవేశించింది. కీచకుడు ఆమె వెంట కొలువులో ప్రవేశించి ఆమె జుట్టు పట్టుకుని లాగి కింద పడేసాడు. ఆ సమయంలో ఆమెలో ఉన్న రాక్షసుడు కీచకుని కొట్టి లాగి కింద పడవేసాడు. కీచకుడు ఆ బదెబ్బకు అవమానంతో కుంగి పోయాడు. ఆ సమయంలో అన్నగారితో పాటు కొలువు కూటంలో ఉన్న భీముడు ఆగ్రహంతో ఊగి పోయాడు. ఒక్క క్షణం తమ అజ్ఞాత వాస విషయం మరిచాడు. కీచకుని పైన పట్టరాని కోపంతో వెంటనే పక్కన ఉన్న వృక్షాన్ని చూసి అలాగే అన్నగారి వైపు చూసాడు. ధర్మజుడు భీముని కనుసైగతో వారించాడు. ధర్మరాజు విరాటునితో " మహారాజా! మన వంటల వాడు వలలుడు ఎక్కడ చూసాడో కాని వంట చెరకు కొరకు వేరు వృక్షాలు లేవా? ఫలపుష్పాదులతో ఉండి నలుగురికి నీడ నిచ్చే వృక్షాన్ని వంట చెరకు కొరకు ఖండించడం తగునా " అన్నాడు. భీముని కోపం ధర్మరాజు వారింపు ద్రపది చూసి విరాటునితో " అయ్యా! ధర్మాధర్మాలు తెలిసిన వారు, శత్రువులను అవలీలగా చంపగలిగిన వారు, గంధర్వులు అయిన నా భర్తలు అయిదుగురు నన్ను ఈ కీచకుడు అవమానిస్తుంటే చూస్తూ ఊరకున్నారు. ఇక సామాన్యమైన స్త్రీలకు రక్షణ ఏది. ఈ విరాటరాజు కొలువులో స్త్రీకి అవమానం జరుగుతుంటే ఎవరూ పలకరేమి? ఎవరికీ కరుణ లేదా? ధర్మరక్షణ చేయవలసిన రాజు ఇలా మిన్నకుండటం భావ్యమా? " అని సూటిగా ప్రశ్నించింది. అది చూసిన విరాటరాజు కీచకుని మందలించడానికి ధైర్యం లేక ద్రౌపదిని అనునయించాడు. అది చూసి కీచకుడు తన మందిరానికి వెళ్ళాడు. కలత చెందిన మనసుతో ధర్మరాజు ద్రౌపదిని చూసి " సైరంధ్రీ! నీకు న్యాయం జరుగుతుంది. నువ్వు అంతఃపురానికి వెళ్ళు. నూకు జరిగిన అవమానానికి నీ భర్తలు మాత్రం కోపించరా? ఇది సమయం కాదని ఊరకుండి ఉంటారు. నీ భర్తలను నిందించడం తగదు. కులస్త్రీ నిండు సభలో ఇలా మాట్లాడటం భావ్యమా " అన్నాడు. కాని ద్రౌపది అక్కడి నుండి కదలక ఏదో మాట్లాడాలని ప్రయత్నిస్తుంటే ధర్మరాజు " ఓ సైరంధ్రీ! ఏమిటిది పదిమందిలో నాట్యకత్తెలా నిలబడ్డావు. కులస్త్రీలకు ఇది తగదు " అన్నాడు. ద్రౌపది రోషంగా తల ఎత్తి ధర్మరాజును చూసి " ఓ కంకు భట్టా! నా భర్త ఒక నటుడు ఇది సత్యము. పెద్దల ప్రవర్తన చూసి పిన్నలు ప్రవర్తిస్తారు. నా భర్త నటుడు కనుక నేను నర్తకినే. నా భర్త నటుడే కాదు జూదరి కూడా. ఒక జూదరి భార్యకు గౌరవ మర్యాదలు ఎలా లభిస్తాయి ? " అంటూ ద్రౌపది సభ నుండి వెళ్ళి పోయింది.

ద్రౌపది సుధేష్ణ వద్ద విలపించుట

ద్రౌపది తనను ఒక దూర్తుని ఇంటికి మదిరకు పంపిన సుధేష్ణకు తన బాధ చెప్పుకోటానికి ఆమె మందిరానికి వెళ్ళింది. సుధేష్ణ ద్రౌపదిని చీసి కంగారు నటిస్తూ " మాలినీ! ఏందుకు ఇలా ఉన్నావు. నిన్ను ఎవరేమి అన్నారు. ఏమి జరిగిందో చెప్పు వారి అంతు చూస్తాను " అన్నది. ద్రౌపది నిర్వేదంగా నవ్వి " అమ్మా! అన్నియు తెలిసి కూడా ఇలా అడిగితే ఏమి చెప్ప గలను. నీవు కీచకుని ఇంటికి మధిర కోసం నన్ను పంపావు. అతను నన్ను పట్టుకోవడానికి ప్రయత్నించాడు. నేను పరుగెత్తాను. అతడు నన్ను వెంబడించి నా జుట్టు పట్టుకుని కొట్టాడు. ఇంతకంటే ఏమి చెప్పేది " అన్నది. సుధేష్ణ ద్రౌపదితో " ద్రౌపదీ! విచారించకు నేను ఆ కీచకుని దండిస్తాను " అని అనునయంగా అన్నది. ద్రౌపది సుధేష్ణతో " అమ్మా! తమరు అంతగా చింతించ పనిలేదు. నా భర్తలైన అయిదుగురు గంధర్వులు కీచకుని పై పగతీర్చుకుంటారు " అని పలికింది. ఆ మాటలు విన్న సుధేష్ణ భయభ్రాంత అయింది. ద్రౌపదిని ఎన్ని విధాలుగానో ఓదార్చింది. ద్రౌపది కోపం తగ్గలేదు. అన్న పానీయాలు విసర్జించి తన నివాసమునకు పోయి రోదిస్తూ ఉంది.

ద్రౌపది భీముని సహాయం అర్ధించుట

ద్రౌపది మనసులో " కీచకుడు మహాబలవంతుడు. అతనిని చంపగలిగిన సామర్ధ్యం భీమునికి మాత్రమే ఉందని తలచింది " తలచింది. ఆ రోజు అందరూ

నిద్రపోతున్న సమయంలో భీముని వద్దకు వెళ్ళింది. హాయిగా నిద్రపోతున్న భీముని చూసి " ఆహా! నన్ను అవమానించిన కీచకుడు హాయిగా నిద్రపోతున్నాడు. కాని అది చూసిన మీరు నిశ్చింతగా ఎలా నిద్రపోతున్నారు. మీ అన్నగారు ఇది తగిన సమయం కాదని చెప్పాడనా " అనుకుంటూ అతడిని తట్టి లేపింది. భీముడు ఉలిక్కిపడుతూ నిద్రలేచి " ఎవరు " అని అడిగాడు. ద్రౌపది " నేను మాలినిని " అన్నది. భీముడికు ద్రౌపది ఎందుకు వచ్చిందో అర్ధమైనా ఆమె నోట వినాలని " ఏమిటి ఇంత పొద్దుపోయి వచ్చావు. ఎవరు చూడకుండా వచ్చావా " అని అడిగాడు. ద్రౌపది " అన్ని తెలిసి నన్ను అడుగుతారేమి. నా నోట వినాలనుందా. విరాటును బావమరిది కీచకుడు సుధేష్ణ ఇంటికి వచ్చినప్పుడు నన్ను చూసాడు . తడు నన్ను మోహించి అనరాని మాటలాడి నన్ను అవమానించాడు. నేను అతనితో నా భర్తలైన గంధర్వులు నిన్ను హతమార్చగలరు జాగ్రత్త " అన్నాడు. సుధేష్ణ పంపగా మధిర కోసం కీచకుని ఇంటికి వెళ్ళాను. అతను నన్ను పట్టుకోవాలనుకున్నాడు నేను అతనిని విలించి పరుగెత్తుతూ సభా మండపానికి వచ్చాను. అతడు నన్ను వెన్నంటి తరుముతూ వచ్చాడు. అలనాడు కురుసభలో దుశ్శాసనుడు నన్ను అవమానించాడు. అడవిలో సైంధౌడు అవమానించాడు. ఈ నాడు విరాటుని కొలువులో కీచకునిచే అవమానించబడ్డాను. ఈ అవమానాలు నాకు కొత్తగాదు. స్త్రీ ఆర్తనాదం విన్నా, గోమాత అరుపు విన్నా రక్షించడం వీరుల ధర్మం. నేను ఇలా విలపిస్తుంటే ధర్మరాజు చూస్తూ ఎలా ఉన్నాడు " అన్నది. భీముడు " ద్రౌపదీ! కీచకుడు నిన్ను అవమానించడం నన్ను ధర్మరాజు అడ్డుకోకపోతే విరాటునితో సహా కీచకుని అతని సైన్యాన్ని హతమార్చే వాడినే. కాని అజ్ఞాతవాసం భగం అయితే మరలా అరణ్యావాసం అజ్ఞాతవాసం ప్రాప్తించేవి. దీనికంతా కారణం నీవు నేను అని అందరూ మనలను నిందించరా. కనుక నన్ను నివారించిన ధర్మరాజును నిందించ వలదు. సమయం మించి పోలేదు. కీచకుని చంపి నీకు ఆనందం కలిగిస్తాను అదెంత పని. కాని అది బహిరంగంగా జరగరాదు. రహస్యంగా చేయాలి కదా " అన్నాడు. ద్రౌపది " నేను ఎవరికి భయపడ లేదు. అత్తగారు కుంతిని చూసి కాని భర్తలైన మిమ్మల్ని చూసి కాని భయపడ లేదు. కాని సుధేష్ణను చూసి భయం కలుగుతుంది. మూర్ఖుడైన కీచకుని వలన జరిగిన అవమాన భారంతో అన్నాను కాని విషయం తెలియక కాదు. ధర్మరాజుని నిందించడం నా అభిమతం కాదు " అన్నది. ఇంకా ధర్మరాజు గురించి ద్రౌపది ఇలా చెప్పింది. " భీమసేనా! రాజసూయ యాగకర్త, అజాతశత్రువు, ధర్మైకనిరతుడనే పేరు ధర్మరాజుకే చెల్లింది కాని వెరెవరికి తగదు. అతని గంభీర్యం, కరుణ, నిత్యసత్యవ్రతం మరెవరికి ఉంటాయి. అతడు సామాన్య మానవుడు కాదు. అట్టి మహాత్ముడు ఒకరి కింద ఊడిగం చేస్తుంటే బాధగా ఉంది. కిమ్మీరుడు, బకాసురుడు మొదలైన రాక్షసులను చంపిన నీ లాంటి వీరుడు కట్టెలు కొట్టడం, వంటలు చేయడం ఎంత బాధాకరం. పరమేశ్వరుని మెప్పించి పాశుపతాన్ని సంపాదించిన అర్జునుడు పేడి రూపంలో అంతఃపుర కాంతలకు నాట్యం నేర్పుతుంటే చూడటానికి కూడా మనసు ఒప్ప లేదు. అత్యం సుందరాంగుడు అరివీర భయంకరుడు అయిన నకులుడు ఒకరి కింద ఊడిగం చేస్తుంటే కన్నుల నీరు ఆగడం లేదు. అత్యంత సుకుమారుడైన సహదేవుడు పశువులను మేపుతుంటే దుఃఖ్భారం ఆగలేదు. తల్లి తండ్రుల ప్రేమాభిమానాలు పొంది, రాజసూయ యాగంతో పునీతనై కుంతీదేవి లాంటి మహానుభావురాలి మన్ననలందిన నేను నేడు సైరంధ్రిగా సామాన్యురాలిగా సేవిస్తున్నాను. భీమసేనా! కీచకుని వధించక పోతే నాకు మనశ్శాంతి లేదు " అని దుఃఖించింది. భీముడు " ద్రౌపదీ! నీవు ఇంతగా చెప్ప పని లేదు. రేపటి రోజున కీచకునికి నా చేతిలో చావు మూడింది. నీవు నిశ్చింతగా ఉండు. మన అజ్ఞాతవాసం ముగియనున్నది. రేపు నువ్వు కీచకుని కోర్కె అంగీకరించినట్లు నటించి అతనిని నర్తనశాలకు ఒంటరిగా రమ్మని చెప్పు. నేను అతనిని చంపుతాను. తెల్లవారబోతుంది ఇక వెళ్ళు " అన్నాడు.

ద్రౌపది కీచకుని నర్తన శాలకు ఆహ్వానించుట

మరునాడు ఉదయం కీచకుడు నిద్రలేచాడు. కాలకృత్యాలు నిర్వర్తించాడు. ద్రౌపది మీది కోరిక కలిగింది. చక్కగా అలఖరించుకున్నాడు. ద్రౌపది కోసం సుధేష్ణ అంతఃపురానికి వెళ్ళాడు. సైరంధ్రిని చూడగానే అతని మనసు చలించింది. ధైర్యాన్ని, వివేకాన్ని కోల్పోయి ఆమె దగ్గరగా పోయాడు. భీముడు చెప్పిన మాటలు మననం చేసుకుంది ద్రౌపది. అతనిని చూసీ చూడనట్లు నటించింది. కీచకుడు ద్రౌపదితో " మాలినీ ఈ తిరస్కారం ఏమిటి? నానంటే ఇష్టం లేదా? అసలు మగాళ్ళంటేనే ఇష్టం లేదా? నా సంపదలకు నీవే రాణివి. ఈ రాజ్యాన్నేలే విరాటరాజు పేరుకు మాత్రమే రాజు. నేనే అతనికి కూడు పెడుతున్నాను. ఈ రాజ్యంలో ప్రజలందరూ నన్నే రాజుగా ఆరాధిస్తారు. ఈ రాజ్యంలో ప్రజలెవరికీ నా మాత కాదనే ధైర్యం ఎవరికీ లేదు " అన్నాడు. ద్రౌపది కొంచం మెత్తబడినట్లు నటించింది. " కీచకా! ఎంత కాదన్నా వినకుండా నా మీద మనసు పారేసుకున్నావు. నీ లాగే ఎదుటి వారూ మనసు పారేసుకుంటారు కదా. మీరి పురుషులు కనుక బయట పదతారు కాని మగువలు అలా కాదు కనుక కీచకా రహస్యంగా కలుసుకుంటే నీ కోరిక తీరగలదు " అంటూ నమ్మబలికింది ద్రౌపది. కీచకుడు ఆనందపరవశుడై " మాలినీ నీ మనసు తెలిసింది కదా మరి నా కోరిక ఎప్పుడు ఎలా తీరుస్తావో చెప్పు " అని అడిగాడు. ద్రౌపది " ఈ రోజు ఒంటరిగా నర్తనశాలకురా " అన్నది. కీచకుడు " మాలినీ! నీ అనుమతి ప్రకారం ఒంటరిగా నర్తనశాలకు వస్తాను. మాట మీద ఉండు " అన్నాడు. ద్రౌపది " నీవు ఒక్కడివే రావాలి. లేకుంటే నేను వెడలి పోవుట నిశ్చయం. ఇక మనమిరువురము ఇక్కడ ఉండుట భావ్యం కాదు వెళ్ళి పొండి " అన్నది.

కీచక వధ

కీచకుడు వెళ్ళగానే ద్రౌపది వంటశాలకు వెళ్ళింది. అక్కడ భీమునితో "నేను నా పని పూర్తి చేసాను. ఇక మీ పని మీరు పూర్తి చెయ్యండి. ఈ రాత్రికి కీచకుని చంపాలి ఎలా చంపుతారో చెప్పండి " అన్నది. భీముడు ద్రౌపదితో " ద్రౌపదీ! నీవు కీచకుడు ఏమి మాట్లాడుకున్నారో చెప్పు" అని అడిగాడు. ద్రౌపది జరిగినది చెప్పగానే అది విన్న భీముడు ఆహ్లాదం పొందాడు. భీముడు " ద్రపదీ! ఇక చాలు ఆ కీచకుని మీద పగ తీర్చుకుంటాను కాని అతడు చెప్పినట్లు ఒంటరిగా వస్తాడా! లేక బుద్ధిహీనుడై అందరికి చెప్తాడా? అయినా ఎందుకు చెబుతాడులే. వాడు నర్తనశాలకు తప్పక వస్తాడు. నిశ్చలంగా పడుకున్న

నన్ను తడిమి చూస్తాడు. నీవు కాదని తెలిసుకుంటాడు. నేను ఒడిసి పట్టుకుని వాడి అంతు చూస్తాను. వాడు నాచేతిలో హతం కావడం ణిశ్చయం ద్రౌపదీ! ఇక నీవు నిశ్చింతగా ఉండు " అన్నాడు. భీముని ఆవేశం చూసి ద్రౌపది భయపడింది. కోపావేశంలో గుట్టు బయటపడి అజ్ఞాతవాస భంగం ఔతుందేమో అనుకున్నది. ద్రౌపది "భీమసేనా! కోపావేశంలో గుట్టు రట్టు చేయకు ధర్మరాజాదులు అజ్ఞాతవాస భంగానికి మనమే కారణమని నిందిస్తారు. కార్యాన్ని అతి గుప్తంగా పూర్తి చేయాలి " అన్నది. భీమసేనుడు " ద్రౌపదీ వాడు ఎదిరించి నిలబడితే ఇది రహస్యంగా చేయాలని గుర్తుంటుంద. అయినా నీవు చెప్పినట్లు రహస్యంగా చంపడానికి ప్రయత్నిస్తాను " అన్నాడు. ద్రౌపది " సుధేష్ణ నాకొరకు వెతుకుతుంటుంది నేను పోయి వస్తాను " అని వెళ్ళి పోయింది. కీచకుడు మనసు పరి పరి వధాల తపిస్తుంది అతడు మనసులో " అయ్యో ఎంతకీ రాత్రి కాదేమి. మాలి వస్తుందో రాదో, వచ్చినా ఏమంటుందో, రాత్రిలోగా మనసు మారుతుందేమో, ఆమెకు అయిదుగురు గంధర్వులు భఽర్తలుగా ఉన్న మాట నిజమేనా, మాలిని వచ్చే వేళకు సుధేష్ణ ఏదైనా పని చెప్తుందేమో అనుకున్నాడు. మరలా మాలిని ఎందుకు రాదులే అంత కఠినాత్మురాలా. ఆమె వచ్చే ముందు నేనే ఆమెను తీసుకు రావచ్చు కదా " అనుకున్నాడు. కీచకుడు ఉద్యానవనంలో విహరిస్తూ అస్తమించనందుకు సూర్యుని నిందించాడు. తన కోసం బ్రహ్మ రాత్రి రాకుండా పగలే ఉంచాడని అనుమానపడ్డాడు. ఎట్టకేలకు సూర్యుడు అస్తమించాడు. చంద్రోదయం అయింది ద్రౌపది కూడా సమయం కోసం ఎదురుచూస్తూ ఉంది. చంద్రుడు కూడా అస్తమించాడు. బాగా పొద్దు పోగానే ద్రౌపది వంటశాలకు వెళ్ళి సమయం ఆసన్నమయినదని భీమ్,ఉని తొందరపెట్టింది. భీముడు ఒక చీరని తలపాగాలా చుట్టుకుని నర్తనశాలకు బయలుదేరాడు. ద్రౌపది అతనిని అనుసరించింది. ఇద్దరూ నర్తన శాలను చేరుకున్నారు. నర్తనశాలలో ఒక పక్కగా ఉత్తర పడుకునే పాన్పు మీద భీఊముడు పడుకున్నాడు. ద్రౌపది పక్కనే కనపడకుండా దాక్కున్నది. ఇంతలో కీచకుడు మద్యం సేవించి మత్తుగా అక్కడకు వచ్చాడు. మాలిని అప్పటికే అక్కడికి వచ్చి ఉంటుందని అనుకున్నాడు. మంచంలో పడుకున్న భీముని చూసి పిచ్చివాడై తన చేతిని ఆశయ్యపై వేసాడు. భీమునికి పట్టరాని కోపం వచ్చింది. కీచకుడు భీమునిపై చేయి వేసి " మాలినీ! నీ కోసం ఎన్నో కానుకలు తెచ్చాను. ఇంత వరకు నా కోసం వచ్చే స్త్రీలు నాకు కానుకలు సమర్పించే వారు. నన్ను చూసిన స్త్రీలు మరొకరిని కన్నెత్తి చూడరు. నా కోసమే తపిస్తారు. అలాంటిది నేను నీ కోసం తపిస్తున్నాను " అన్నాడు కీచకుడు. భీముడు కూడా స్త్రీ సహజమైన గొంతుతో " మిమ్మల్ని మీరు పొగుడుకుంటున్నారు కాని అసలు నా వంటి స్త్రీ మీకు దొరుకునా. నా సరీరానికి నీశరీరం తగిలినప్పుడు కలిగే అనుభూతి తెలుసుకుంటావులే. నన్ను తాకిన నీకు మరొకరిని తాకే పని ఉండదులే. నన్ను తాకిన ఫలితం అనుభవిస్తావులే " అని తటాలున పైకి లేచాడు. కీచకుని తల పట్టుకుని వంచాడు. కీచకుడు మాలిని భర్త గంధర్వుడు వచ్చాడు అనుకున్నాడు. భీముని పట్టు విడిపించుకుని కింద పడవేసి మోకాళ్ళతో అదిమాడు. ఇరువురి మధ్య భయంకర యుద్ధం సాగింది. ఒకరిని మించి ఒకరు పోరాడుతున్నారు. ఇరువురిలో కొంత భయం ఉంది పరువు పోతుందని కీచకుడు అజ్ఞాతవాస భంగం ఔతుందేమోనని భీముడు మౌనంగా యుద్ధం చేస్తున్నారు. క్రమంగా కీచకుని బలం తగ్గిపోయింది భీన్మసేనుని బలం ద్విగుణీకృతం అయింది. ఆ విషయం గ్రహించిన భీముడు కీచకుని ఉదరభాగంలో భయంకరంగా పొడిచాడు. ఆ దెబ్బకు కీచకుడు విలవిలా తన్నుకున్నాడు. కీచకుని దారుణంగా చంపాలనుకున్న భీముడు కీచకుని తలని, కాళ్ళను, చేతులను మొండెంలోకి జొనిపి నేల మీద వేసి పొర్లించి నలిపి మాంసం ముద్దగా చేసాడు. కీచకుడు మరణించాడు. భీముడు ద్రౌపదిని పిలిచి కీచకుని శవాన్ని చూపించాడు. ద్రౌపది ఆనందంగా చూసింది. ఆమె మనసులో " కీచకా! ఇందుకా ఈ సుఖం పొందటానికా ఇంతగా ఆరాటపడ్డావు " అనుకున్నది. భీముడు " ద్రౌపదీ! నా మాట నెరవేర్చాను ఆనందమేగా. నిన్ను ఎవరైనా దుర్బుద్ధితో చూస్తే వారికి నా బుజబలంతో ఇలాంటి మరణాన్ని ప్రసాదిస్తానని తెలుసుకున్నావా. నీ మనసు శంతచిందికదా " అన్నాడు. ద్రౌపది ఆనందంతో " నిన్న కొలువులో కీచకుడు నన్ను అవమానించినప్పుడు నీవు చూపిన నిగ్రహం మెచ్చతగినది. ఈ నాడు ఇలా మరొకరి సాయం లేక కీచకుని వధించిన నీ శౌర్యం క్నియాడ నా తరమా భీమసేనా " అన్నది. ద్రౌపది మాటలకు భీముడు పొంగి పోయాడు. అతనిలో వివేకం మేలుకొంది. ద్రౌపదీ " ఇక నేను ఇక్కడ ఉండటం మంచిది కాదు వెళుతున్నాను" అని చెప్పి వడివడిగా వంటశాలవైపు వెళ్ళాడు.

తృతీయాశ్వాసం

కీచకుని వధించిన భీముడు వంటశాలను చేరాడు. శరీరాన్ని శుభ్రంగా కడిగాడు. ఒంటికి రక్త వాసన వాసనలు తెలియకుండా పూత పూసాడు. తన శయ్యపై కూర్చున్నాడు. ద్రౌపది తన భర్త క్షేమంగా చేరుకున్నాడని ధృవపరచుకుని అక్కడ ఉన్న కావలి వాళ్ళను పిలిచింది. వారితో " నా భర్తలైన గంధర్వుల వలన ఇతడు ఎలాంటి దుర్గయి పాలయ్యాడో చూడండి " అన్నది. వారు అది విని కలవపడి పెద్దగా అరచుకుంటూ నర్తనశాలలోకి ప్రవేశించారు.

ఉపకీచకుల వధ

కావలి వాళ్ళ అరుపులు విని ఉపకీచకులు అక్కడకు చేరుకున్నారు. అక్కడ మాంసపు ముద్దలా పడి ఉన్న కీచకుని చూసి పెద్దగా దొర్లుతూ ఏడ్చారు. ఇంతలో వారి బంధువులు కూడా అక్కడికి వచ్చారు. వారిలో వారు " ఎన్నో చావులు చూసాము కాని ఇలాంటి వింత చావు చూడలేదు. అసలు వీడికి చేతులు ఏవి? కాళ్ళు ఏవి ? గంధర్వులు ఇలాగే చంపుతారేమో. ఎందరినో యుద్ధభూమిలో జయించిన సింహబలుని బలం ఎందుకూ కొరరానిదైంది కదా " అనుకున్నారు. ఉపకీచకులలో ఒకడు " ఎంత సేపు ఏడ్చినా పోయిన వాడు తిరిగి వస్తాడా. ఇతనికి అంత్యకెఇయలు చేస్తాము " అన్నాడు. మిగిలిన కీచకులు సరే అన్నారు. ద్రౌపది వారికి దగ్గరగా నిలబడు వారు ఏమి చేస్తున్నారో చూస్తూ ఉంది. ఆమెను చూసిన కీచకులు కోపంతో రెచ్చిపోయారు. తమ అన్న మరణానికి కారణం ఆమె అని అనుకున్నారు. ఒక్కసారిగా ద్రౌపది మీదకు దూకి ఆమెను పట్టుకున్నారు. ఆమె చేతులు వెనక్కు విరిచి కట్టారు. వారు " దీని వలనే దీని అందం చూసి మోహించే కీచకుడు మరణించాడు అంతటికీ కారణం ఈమే కనుక ఈమె ఇక బ్రతుక కూడదు. అన్న శవంతో చేర్చి కాల్చి వేయాలి " అని నిర్ణయించారు. తమ నిర్ణయాన్ని విరాటరాజుకు తెలిపి అతని అనుమతి తీసుకోవడానికి వెళ్ళారు. అప్పటికే కీచకుని మరణవార్త వన్న

విరాటుడు కీచకుని మరణానికి ఎంతో దుఃఖిస్తున్నాడు. "మహారాజా! మేము ఈ సైరంధ్రిని కీచకుని శవంతో చేర్చి దహనం చేయాలని అనుకున్నాము ఇందుకు మీరు అనుమతించాలి" అని అడిగారు. విరాటుడు " మీకు తోచని విధంగా చేయండి " అని చెప్పాడు. ఉపకీచకులు ద్రౌపదిని ఈడ్చుకు వెళ్ళి కీచకుని శవంతో కట్టారు. అందరూ శ్మశానానికి బయలుదేరారు. అనుకోని ఈ పరిణామానికి ద్రౌపది కలత చెందింది. ఆపత్సమయంలో ఒకరిని ఒకరు పిలుచుకోవడానికి పాండవులు నిర్ణయించుకున్న మారు పేర్లతో ద్రౌపది భర్తలను ఎలుగెత్తి పిలువసాగింది. "జయా! జయంతా! విజయా! జయత్సేనా! జయత్బలా! నన్ను ఈ దుర్మార్గులు కీచకుని శవంతో కట్టి దహనం చేయడానికి తీసుకు పోతున్నారు. రక్షించండి " అని పాండవులను రక్షణ కోసం పెద్దగా ఏడుస్తూ పిలిచింది. ద్రౌపది కేకలు భీముని చేరాయి. భీముడు ఆగ్రహోదగ్రుడై వారికంటే ముందుగా శ్మశానం చేరాడు. ఒక పెద్ద చెట్టును మొదలంటా పెకిలించి భుజంపై పెట్టుకుని ఉపకీచకుల రాకకై ఎదురు చూస్తున్నాడు. శ్మశానం చేరుకున్న ఉపకీచకులు భయంకరాకారంతో నిలబడి ఉన్న భీముని చూసి గంధర్వుడు వచ్చాడనుకుని భయపడి శవాన్ని అక్కడే వదిలి పారిపోయారు. భీముడు వారిని తరిమి తరిమి కొట్టి సంహరించాడు. ద్రౌపదిని విడిపించి " త్వరగా సుధేష్ణ మందిరానికి వెళ్ళు " అని ద్రౌపదికి చెప్పి తాను వడివడిగా వంటశాల చేరుకున్నాడు.

సైరంధ్రీ బృహన్నలలు కలుసుకొనుట

ఉపకీచకుల మరణ వార్త విన్న విరాటుడు తన భార్య సుధేష్ణ వద్దకు వెళ్ళి " సుధేష్ణా! ఈ సైరంధ్రిని ఎలాగైనా ఇక్కడి నుండి బయటకు పంపు. ఆమె ఇక్కడ ఉంటే మగవాళ్ళు ఆమె పక్కకు పోతేనే ప్రమాదంలో చుక్కుకుంటున్నారు. ఆమె ఇక్కడ ఉంటే మరింత అనర్ధాలు జరిగేలా ఉంది. నా మాటగా చెప్పి ఆమెను పంపించు " అన్నాడు విరాటుడు. శవాన్ని తాకిన మైల పోవడానికి ద్రౌపది సచేల స్నానం చేసింది. సుధేష్ణ మందిరానికి చేరటానికి పురవీధులలో నడిచి వస్తుండగా ప్రజలు ఆమెను చూసి భయభ్రాంతికి లోనయ్యారు. " ఈ మెను కోరిన కీచకుడంతటి వానికే ఈ గతి పట్టింది ఇక మనమెంత ? " అంటూ ఆమెను చూడటానికే భయపడ్డారు. వంటశాలను సమీపించిన ద్రౌపది ఎవరికీ అర్ధం కాకుండా " కీచకుల బారి నుండి నన్ను రక్షించిన నా గంధర్వ పతికి నమస్కరిస్తున్నాను " అన్నది. భీముడు కూడా అలాగే ఎవరికీ అర్ధం కాకుండానే " ఆపదలో ఉన్న భార్యను రక్షించడం భర్త కర్తవ్యం కదా దానికి పొగడ్త ఎందుకు " అన్నాడు. ద్రౌపది అక్కడి నుండి నర్తనశాలకు వెళ్ళింది. నాట్యం నేర్చుకుంటున్న కన్యలను చూస్తూ నిలబడింది. ఆమెను చూసిన కన్యలు " అయ్యో ఆ కీచకుడు ఇంత పని చేసాడా. తగిన శాస్తి జరిగింది. ఉప కీచకులు నిన్ను కీచకుని శవంతో కట్టి తీసుకు పోవడం ఏమిటి? నీ భర్తల చే వారికీ తగిన శాస్తే జరిగిందిలే " అన్నారు. ఆమెను చూసిన బృహన్నల " మాలినీ ఏమి జరిగిందో వివరంగా చెప్పు " అని అడిగాడు. ద్రౌపది " బృహన్నలా! అంతఃపురంలో కన్యలకు ఆటపాటల నేర్పుకుంటున్న నీకు ఈ సైరంధ్రికి ఏమి జరిగినా పట్టదు కదా. అందుకే ఏమి జరిగిందని అడుగుతున్నావు " అన్నది. బృహన్నల " అయ్యో సైరంధ్రీ నీవు పడుతున్న కష్టాలు తెలిసినా నిన్ను ఆదుకోలేని పుట్టుక నాది. ఏమి చెయ్యగలను మనసులో నేను పడే బాధ ఎవరికి తెలుస్తుంది చెప్పు ? నీవు ఏ అపరాధం చేయవని నేనెరుగనా నీ కసష్టాలు నన్ను బాధించవా " అని నిగూఢంగా అన్నాడు బృహన్నల. ద్రౌపది " అయ్యో నీ సంగతి నాకు తెలియనిదా. అంతఃపురంలో నీవు నీకు తగిన విధంగా ఉండటమే నాకు కావలసింది " అన్నది ద్రౌపది.

ద్రౌపది సుధేష్ణను మరికొంత గడువు కోరుట

ఆమె మిగిలిన అంతఃపుర కాంతలతో చేరి సుధేష్ణ మందిరంలో ప్రవాశించింది. సుధేష్ణ ఆమెను సాదరంగా ఆహ్వానించి తన పక్కన కూర్చోబెట్టుకుంది. ఆమె ద్రౌపదితో " సైరంధ్రీ! నీవు చక్కని దానవు. కాని మగవాళ్ళు ఏ మాత్రం నిగ్రహం లేని వాళ్ళని విరాటరాజు భయపడుతున్నాడు. నీ భర్తలైన గంధర్వులు నిన్ను చూసినంతనే మగవాళ్ళను హతమార్చు న్నారు. ప్రజలు నిన్ను చూస్తేనే భయపడుతున్నారు. విరాటరాజు నిన్ను నువ్వు కోరిన చోటికి పంపమని తన మాటగా నాకు చెప్పాడు. కనుక నీవు మా దేశం విడిచి ఎక్కడికైనా వెళ్ళు " అన్నది. ద్రౌపది " అమ్మా సుధేష్ణా ఇక పదమూడు రోజులు మాత్రం నన్ను ఎప్పట్లా మీ ఇంట ఉండనివ్వండి చాలు. అంతటితో నా వ్రతం పూర్తి ఔతుంది. ఆ తరవాత నా భర్తలు మీకు కనిపించి మీ కోరిక తీరుస్తారు. వారు దయామయులు పరోపకార పరాత్పరులు. వారికి ఉపకారం చేసిన విరాటునికి వారి ప్రత్యుపకారం చేయడానికి ప్రయత్నిస్తారు. కనుక సందేహించకు. ఇంత కాలం నన్ను మీతో సమానంగా ఆదరించి ఇప్పుడు ఇప్పుడు విడిచిపెట్టడం భావ్యమా " అని వేడుకుంది. ద్రౌపది మాటలకు చలించిన సుధేష్ణ " మాలినీ! నీ వ్రతం పూర్తయ్యే వరకు నా ఇంట ఉండవచ్చు. నా భర్తను, కుమారుని రక్షించుము. నీవు ఇక అంతఃపురం దాటి రావద్దు. నీకు కావలసినవన్ని నేను సమకూరుస్తాను " అని పలికింది. మత్స్యదేశంలో ప్రజలు జరిగిన ఉదంతం గురించి నానావిధాలుగా అనుకుంటున్నారు. " అత్యంత బలశాలి అయిన విరాటుని బావమరిది ఒక్క ఆడదాని కోసం గంధర్వుని చేతిలో మరణించాడు " అనుకోసాగారు.

దుర్యోధనుడు పాండవుల జాడకై ప్రయత్నించుట

హస్తినలో దుర్యోధనుడు చారుల ద్వారా ఈ విషయం విన్నాడు. వెంటనే సభ ఏర్పాటు చేసాడు. దుర్యోధనుడు " పాండవులు అరణ్యవాసం అజ్ఞాత వాసం ముగించుకుని రాజ్యభాగాన్ని అడగక ముందే వారిని తిరిగి అరణ్యాలకు పంపే మార్గం ఆలోచించండి " అని దుర్యోధనుడు తన మంత్రులను ఆదేశించాడు. కర్ణుడు లేచి " సుయోధనా! మనం వేలకొలది చారులను మారు వేషాలలో దేశం నలుమూలలకు పంపుదాం. వారు తప్పకుండా పాండవులను గుర్తిస్తారు " అన్నాడు. దుశ్శాసనుడు లేచి " పాండవుల గురించి నీవు భయపడవలసిన పని లేదు. వారు ఎప్పుడో అడవులలో క్రూరమృగాలకు బలి అయి ఉంటారు. వారిని గురించి ఆలోచించడం అనవసరం " అన్నాడు. ద్రోణుడు లేచి " సుయోధనా! పాండవులకు ఆపద కలగడం అసంభవం. కనుక వారిని వెతికించే ఏర్పాట్లు ముమ్మరం చెయ్యండి " అన్నాడు. భీష్ముడు " సుయోధనా! ద్రోణాచార్యులు చెప్పింది సత్యం. పాండవులు బాహుబలంలోనూ, బుద్ధిబలంలోనూ అసమానులు. దైవబాలం కూడా తోడైంది కనుక వారికి ఆపద కలుగుట అసంభవం. నాకు పాండవులు మీరు సమానులు కాని అడిగావు

కనుక చెబుతున్నాను. పుణ్యాత్ముడైన ధర్మరాజు ఏ రాజ్యంలో ఉంటే అక్కడ సుభిక్షంగా ఉంటుంది. అక్కడి ప్రజలు ధర్మవర్తనులై ఉంటారు. అక్కడ పశుసంపద అభివృద్ధి చెందుతాయి. కనుక అలాంటి దేశాన్ని గుర్తించి అక్కడ వెదికించడం మంచిది " అన్నాడు. అది విన్న కృపాచార్యుడు " ఆలస్యం చేయకుండా వెదికించడం మంచిది. పాండవులు అరణ్యవాసం పూర్తి చేసారు. అజ్ఞాతవాసం దాదాపు పూర్తి అయింది. పగవాడు అల్పుడైనా అతని పట్ల అప్రమత్తంగా ఉండాలి. పాండవులు మహా బలవంతులు పైగా సుయోధనునిపై కోపంగా ఉన్నారు. కనుక వారితో సంధి చేసుకొనుట సముచితం. లేకున్న యుద్ధం అనివార్యం. పాండవులు సంధికి అంగీకరించకున్నా యుద్ధం తప్పదు. వారు అరణ్యాలలో మరణించారనుకున్నా వారి మిత్రదేశరాజులు మనపై దండెత్తే అవకాశం ఉంది కనుక మనం సైన్యాన్ని సమాయత్త పరచడం మంచిది " అన్నాడు. దుర్యోధనుడు అందరి మాటలను సావధానంగా విని సభను ఉద్దేశించి " కీచకుడు, భీముడు, శల్యుడు, బలరాముడు అసమాన బలాఢ్యులు. వీరితో పోలిన వారు భీమిలో ఎవరూ లేరు. వారిలో వారే ఒకరిని ఒకరు గెలవాలి. మత్స్యదేశ సైన్యాధ్యక్షుడు కీచకుని గంధర్వుడెవరో చంపాడని తెలిసింది. ఒక కాంత కారణంగా చంపాబుఅని తెలిసింది. కీచకుని చంపాలంటే మిగిలిన ముగ్గురిలో ఒకరు చంపాలి. బలరాముడు , శల్యుడు మత్స్య దేశానికి దూరంగా ఉన్నారు కనుక వారు చంపలేరు. ఉపకీచకులతో చేర్చి కీచకుని వధించిన గంధర్వుడు అజ్ఞాతవాసంలో ఉన్న భీముడై ఉండచ్చు. ఆ కాంత ద్రౌపది కావచ్చు. తాతగారైన భీషంఉడు చెప్పిన లక్షణాలు మత్స్య దేశంలో కానవస్తున్నాయి. కనుక మనం పాండవుల కొరకు మత్స్యదేశంలో వెదకడం మంచిది. విరాటుడు మన శత్రువు కనుక అతని గోధనాన్ని అపహరిస్తే పాండవులు అతనికి సహాయంగా బయటికి వస్తారు. సమయభంగం అయినదని వారిని గుర్తించి తిరిగి అరణ్యవాసానికి పంపచ్చు. పాండవులు లేకున్నా అతని సంపదనంతా కుల్లగొడతాము కనుక మనకు ఎలాగైనా లాభమే. ఇది అందరికి సమ్మతమైతే యుద్ధప్రయత్నాలు చేయండి " అన్నాడు.

దక్షిణ గోగ్రహణం

దుర్యోధనుని మాటలు విన్న త్రిగర్త దేశాధిపతి " సుయోధన సార్వభౌమా! ఇంతకు పూర్వం కీచకుడు నన్ను యుద్ధంలో గెలిచాడు. అతడు మరణించినందున అతనితో యుద్ధం చేసే వీలు లేదు. నన్ను విరాటుని మీదకు యుద్ధానికి పంపండి. నేను విరాటుని ఓడించి అతని పశుధనం పట్టుకొస్తాను. అలాగే పాండవుల జాడ తెలుసుకొస్తాను " అన్నాడు. అది విన్న కర్ణుడు " సుయోధనా! త్రిగర్త దేశాధీసుడు ఉచితముగా చెప్పాడు. అందుకు మీరు అనుమతి ఇవ్వండి " అన్నాడు. సుయోధనుడు ఆలోచించి చూసి దుశ్శాసనునితో " ఈ సభలోని పెద్దలు నీకు అనుమతి ఇచ్చారు. మన సైన్యాలను సిద్ధం చెయ్యి. ముందురోజు సుశర్మ విరాటుని మీదకు యుద్ధానికి వెళతాడు. మరునాడు మనం విరాటుని మీదకు యుద్ధానికి వెళతాము " అని సుయోధనుడు అన్నాడు. దుశ్శాసనుడు అలాగే అన్నాడు. దుర్యోధనుడు తన వ్యూహాన్ని ఇలా వివరించాడు. " ముందుగా సుశర్మ తన బలగాలతో వెళ్ళి ఒక బైపు గోవులను మళ్ళిస్తాడు. విరాటుడు శుశర్మతో యుద్ధానికి దిగుతాడు. మరునాడు మనం మరొక వైపు నుండి విరాటుని గోవులను పట్టుకుందాం. అప్పుడు గత్యంతరం లేక పాండవులు మనతో యుద్ధానికి వస్తారు " అంటూ సుశర్మను చూసి " రాబోయే బహుళ అష్టమి నాడు నీవు నీ సేనతో విరాటుని గోగణాన్ని అపహరించు. మేము మరునాడు వేరొక వైపు నుండి విరాటుని గోవులను పట్టుకుంటాము " అన్నాడు. అందరూ యుద్ధానికి సిద్ధం అయ్యారు కాని అప్పటికే పాండవుల అజ్ఞాతవాసం పూర్తి అయిందని ఎవరూ ఊహించ లేదు. సుశర్మ తన సైన్యాలతో మత్స్యదేశం పై దండెత్తాడు. చారుల వలన గోసమూహాలు ఎక్కడ ఉన్నాయో తెలుసుకుని వాటిని పట్టుకోవడానికి ముందుకు సాగాడు. గోసమూహాలను చేరి వాటిని మళ్ళిస్తున్నాడు. గోరక్షకులు సుశర్మతో పోరాడుతున్నారు కాని సుశర్మ సైన్యాల ధాటికి ఆగలేక పోతున్నారు. వారంతా విరాటుని వద్దకు పరుగెత్తారు. విరాటడు వారిని చూసి కలవరపడ్డాడు. వారు " మహారాజా! సుశర్మ తన సేనలతో వచ్చి మన గోసమూహాలను మళ్ళించుకు పోతున్నాడు. తమరు వచ్చి కాపాడాలి " అన్నారు. అది విన్న విరాటుడు ఆశ్చర్యపోయి ఇలా అన్నాడు. " మీరు చెప్పేది నిజమా. మన చేతిలో చావు దెబ్బ తిన్న సుశర్మకు ఇంతలో ఇంత ధైర్యం ఎలా వచ్చింది " అంటూ మంత్రులను చూసి " ఇప్పుడు మనం మన సేనలను తీసుకు వెళ్ళి సుశర్మతో యుద్ధం చేయాలి. లేకుంటే మన పశుధనం మనకు దక్కదు. వెంటనే యుద్ధానికి సిద్ధం కండి " అన్నాడు.

విరాట సుశర్మల యుద్ధం

విరాటుడు చారుల ద్వారా సుశర్మ గోగణాలతో ఎటు వెళుతున్నాడో తెలుసుకుని అటు వైపు తన సేనలను నడిపించాడు. విఆటుని తమ్ముళ్ళు శతానీకుడు, మదిరాశ్వుడు, సూర్యదత్తుడు తమతమ సేనలతో విరాటుని వెంబడించారు. విరాటుఇ కుమారుడు శంఖుడు కూడా తన శంఖాన్ని భయంకరంగా పూరిస్తూ యుద్ధానికి సిద్ధం అయ్యాడు. ఈ సమరసన్నాహాలను చూసిన ధర్మరాజు తతమ్ములను తీసుకుని విరాటుని వద్దకు వచ్చాడు. ధర్మరాజు విరాటునితో " మహారాజా నేను ఇదివరకు ఒక ఋషివద్ద ఎన్నో శాస్త్రాలు అభ్యసించాను. నాకు యుద్ధం చేయడంలో నైపుణ్యం ఉంది. తమరు యుద్ధానికి వెళుతుంటే నేను ఊరకుండటం న్యాయమా నేను కూడా నీతో యుద్ధానికి వస్తాను " అన్నాడు. విరాటుడు అందుకు అంగీకరించాడు. వెంటనే ధర్మరాజు తన తమ్ములైన భీమ, నకుల, సహదేవులను రమ్మని సైగ చేసాడు. ధర్మరాజు విరాటునితో " మహారాజా! ఇతడు మనవంటవాడు వలలుడు మల్లయుద్ధంలో నేర్పరని మీకూ తెలుసు మనకు యుద్ధం అవసరపడగలడు. అలాగే మన అశ్వపాలకుడైన తామ్రగంధికి యుద్ధంలో ప్రావీణ్యం ఉంది. అలాగే గోరక్షకుడైన తంత్రీపాలునికి యుద్ధంలో నేర్పు ఉంది అందుకని వీరిని కూడా యుద్ధానికి పిలుచుకు పోవడం మంచిది అని నాకు అనిపిస్తుంది " అన్నాడు. విరాటుడు శతానీకుని పిలిచి వారికి కూడా రథాలను సిద్ధపరచమని చెప్పాడు. అందరితో కలసి విరాటుడు సుశర్మ గోవులను మళ్ళించి వైపు సైన్యాలను నడిపించాడు. సుశర్మ సేనలను చేరుకున్నాడు. సుశర్మ సేనలకు విరాటుని సేనలకు ఘోరయుద్ధం జరిగింది. శతానీకుడు తనసేనలతో సుశర్మ సేనలను చుట్టుముట్టాడు. మదిరాశ్వుడు తన సేనలతో సుశర్మ సేనలను నుగ్గునుగ్గూ చేస్తున్నాడు. సూర్యదత్తుడు కూడా తన సేనలతో సుశర్మ సేనలను కకావికలు

చేస్తున్నాడు. విరాటుడు కూడా యుద్ధరంగంలో ఎక్కడ చూసినా తానే అయి యుద్ధం చేస్తున్నాడు. విరాటుడు సుశర్మ రధాన్ని చూసాడు. విరాటుడు సుశర్మను ఎదుర్కొన్నాడు. ఇద్దరూ భీకరంగా పోరు సాగించారు. విరాటుని ధాటికి తాళ లేక సుశర్మ సేనలు తిరుగు ముఖం పట్టాయి. ఇంతలో సూర్యాస్తమయం అయింది. చీకట్లు అలుముకున్నాయి. కళ్ళు కనిపించక యుద్ధం ఆపివేసారు. కొంతసేపటికి చంద్రోదయం అయింది పండు వెన్నెల వచ్చింది. ఆ వెన్నెల వెలుగులో ఇరు పక్షాలు మరలా యుద్ధానికి సిద్ధపడ్డాయి. సుశర్మ రెట్టించిన ఉత్సాహంతో యుద్ధానికి వచ్చాడు. విరాటుని సారధిని గుర్రాలను చంపి విరాటుని పట్టుకున్నాడు. తన రథం మీదకు విరాటుని లాగిన సుశర్మ పెద్దగా సింహనాదం చేసాడు. విజయ దుంధుభులు మ్రోగించారు.

సుశర్మ చేతిలో చిక్కిన విరాటుని పాండవులు విడిపించుట

సుశర్మ విరాటుని పట్టుకున్నాడన్న వార్త అందరికీ తెలిసింది. ధర్మరాజు భీముని పిలిచి " భీమా! ఈ విరాటుని కొలువులో మేము తలదాచుకుని బ్రతుకుతున్నాము. సుశర్మ విరాటుని బంధీగా పట్టుకున్నాడు. అతన్ని విడిపించడం మన ధర్మం. సుశర్మను వెంబడించి విరాటుని విడిపించి తీసుకురా " అన్నాడు. భీమసేనుడు " అన్నయ్యా! అదెంత పని ఈ మద్ది చెట్టును పెకిలించి సైన్యాన్ని చావగొట్టి విరాటుని విడిపించుకు వస్తాను " అన్నాడు. ధర్మరాజు నవ్వి భీమసేనా " నువ్వలా చేస్తే నువ్వు భీముడవని అందరికి తెలిసి పోతుంది. మన అజ్ఞాత వాసం భంగం ఔతుంది. కనుక విల్లు అంబులతో యుద్ధం చెయ్యి. నకుల, సహదేవులు నీకు చక్రరక్షకులుగా ఉంటారు " అని అన్నాడు. భీముడికి నిరాశ కలిగింది అన్న మాట ప్రకారం చెట్ల జోలికి పోకుండా "అన్నయ్యా! తమరు చెప్పినట్లే చేస్తాను నా భుజ బలంతో శత్రువులను ఓడిస్తాను. విరాటుని తెచ్చి అప్పగిస్తాను " అన్నాడు. అంతట ధర్మరాజు తాను ముందుండి సేనలను నడిపించాడు. త్రిగర్త సైనికులు ఇది చూసి ధర్మరాజు పై కత్తులు బాణాలతో దాడి చేసారు. భీముడు శత్రువుల రధాలను విరగొట్టాడు, సారధులను చంపాడు. ధర్మరాజు సుశర్మను ఎదుర్కొని యుద్ధం చేస్తున్నాడు. ఇది చూసిన సుశర్మ రధంలో ఉన్న విరాటుడు పక్కనే ఉన్న గద ఒకటి తీసుకుని రథం మీద నుండి కిందికి దూకి సుశర్మను మోదాడు. అదే అదనుగా తీసుకుని భీముడు సుశర్మ రథం మీదకు దూకాడు. సుశర్మను పట్టుకుని అతని చేతులు విరిచి పట్టుకుని సింహనాదం గట్టిగా చేసాడు. సుశర్మ సేనలు ఆశ్చర్యపోయాయి. సుశర్మ చక్రరక్షకులు పారి పోయారు. సుశర్మ సైన్యాలు వెనుదిరిగాయి. భీముడు వారిని వెంబడించి తరిమాడు. సుశర్మ తోలుకు పోతున్న పశువులను మళ్ళించాడు. అన్నగారు ధర్మరాజుతోను నకుల సహదేవులతోను భీముడు విరాటుని దగ్గరకు వచ్చాడు. విరాటుడు సంభ్రమాశ్చర్యాలతో వారిని అభినందనలతో ముంచెత్తాడు. విరాటుడు ధర్మరాజును చూసి " మీరు నా ధన, మాన, ప్రాణాలను కాపాడారు. అందుకు ప్రతిగా నేను ఏమిచ్చుకోగలను. నా రాజ్యాన్ని మీకు సమర్పించుకుంటాను. ఇది మీరు కాపాడిన శరీరం, ఈ రాజ్యం మీరు జయించింది. కనుక ఈ మత్స్యదేశాన్ని మీరే తీసుకోండి " అన్నాడు. ధర్మరాజు విరాటునితో " మహారాజా! ఇది మీకు మామీద ఉన్న మర్యాద. మీరు విజయోత్సాహంతో మత్స్యదేశంలో విజయం చేయడం కంటే నాకు మరొక ఆనందం లేదు. నన్ను ఇంతగా పొగడ తగదు " అన్నాడు. విరాటరాజు ధర్మరాజుని చూసి "కంకా! నాకు అర్ధం కానిది ఒకటి ఉంది. నువ్వు చేసింది నాకు ఉపకారమా లేక నావద్ద ఉన్నందుకు సేవాతత్పరతా! నాపై కృతజ్ఞతా! లేక నాపై కృపా! లేక శత్రు సంహార మొనర్చి నీవు కీర్తి పొందుదామనా ఏ కారణంతో నీవు ఈ శత్రు సంహారం చేసావు. అయినా వంటలవాడేమిటి? అతని పరాక్రమం ఏమిటి? ఆ యుద్ధం చేయడమేమిటి? ఇతడే కదా నన్ను యుద్ధంలో గెలిచింది. ఈ అశ్వశిక్షకుడు, గోపాలకుడు వీరిద్దరే యుద్ధంలో గాయపడకుండా శత్రుసంహారం చేసింది. ఆపదలో ఉన్నప్పుడు సాయం చేసిన వాడే నిజమైన మిత్రుడు. కంకా! నీ మైత్రిని నేను మరువలేను. మీ ఇష్టం వచ్చినవి కోరుకోండి గజములా! అశ్వములా! కాంచనమా! రత్నములా! వజ్రవైఢూర్యములా! దేవతా కాంతల పోలు అందగత్తెలా! నానావిధ భోగభాగ్యములా! మీ ఇష్టం వచ్చినవి కోరుకోండి నేను మీకు సమర్పించుకుంటాను " అన్నాడు. అది విన్న పాండవులు " మహారాజా! మీరు మమ్ము ఇలా గౌరవించడం మాకు ఎంతో ఎక్కువ. దీని కంటే మీరు ఇస్తానన్న కానుకలు ఎక్కువ కాదు. మనం అందరం నగరానికి చేరుకున్న తరవాత మమ్ములను తగురీతిన సత్కరించండి " అన్నారు. ధర్మరాజు విరాటుని చూసి " మహారాజా నాదొక మనవి. మీరు కోరుకోమని చెప్పారు కనుక కోరుతున్నాను. ఈ సుశర్మను అతని బంధు మిత్రులతో ససైన్యంగా విడుదల చెయ్యండి. ఇదే నేను కోరుకొనేది. వెంటనే మన నగరంలో ఈ విజయవార్తను ప్రకటించండి. విజయోత్సవాలు జరిపించండి " అని అన్నాడు. ధర్మరాజు కోరిన ప్రకారం విరాటుడు సుశర్మను అతని బంధుమిత్రులను ససన్యంగా విడుదల చేసాడు. ఆ రాత్రి అక్కడే గడిపి మరునాడు విరాట నగరానికి ప్రయాణమయ్యారు.

చతుర్ధాశ్వాసం

సుశర్మ తన సేనలతో విరాటుని గోవులను పట్టుకున్న మరునాడు ఉదయం దుర్యోధనుడు భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కర్ణుడు మొదలైన వీరులతో కలసి విరాటనగరం వైపు బయలుదేరాడు. విరాటనగరానికి కొద్ది దూరంలో ఉన్న విరాటుని పశుసంపదను ముట్టడించారు. అక్కడ ఉన్న కొద్ది పాటి సైన్యం అసఖ్యాకంగా ఉన్న కౌరవ సైన్యాన్ని ఎదిరించ లేక పోయింది. విరాటుని గవాధ్యక్షుడు వెంటనే రథం తీసుకుని విరాటనగరానికి వెళ్ళాడు. ఆ సమయంలో నగరంలో ఉత్తర కుమారుడు మాత్రమే ఉన్నాడు. గవాధ్యక్షుడు " ఉత్తరకుమారా! కురు సైన్యములు మన ఆవుల మందల మీద విరుచుకు పడ్డాయి. ఆవుల మందలను అపహరించుకుని పోతున్నాయి మీరు వెంటనే వచ్చి వారితో యుద్ధం చేసి ఆవులను రక్షించండి " అన్నాడు. తమరి తండ్రి విరాటరాజు తమ పరాక్రమం గురించి, తమ బాహుబలం గురించి, తమరి శౌర్యపరాక్రమాల గురించి చెప్తూ తమరు ఈ భూభారాన్ని వహించడానికి తగిన వారని చెప్తుంటారు. తమరి పరాక్రమం ప్రదర్శించే సమయం ఆసన్నమైంది. వెంటనే బయలుదేరి మన ఆలమందలను రక్షించండి " అని ప్రార్ధించాడు.

ఉత్తరకుమారుని ప్రగల్భాలు

గవాధ్యక్షుని పొగడ్తలకు ఉత్తర కుమారుడు పొంగిపోయాడు. " గవాధ్యక్షా! నిజం పలికావు. నేను కౌరవ సేనలను చిత్తు చేసి ఆవుల మందలను క్షణంలో విడిపిస్తాను. కాని నాకు తగిన సారధి లేడు కదా! అందుకని బాధగా ఉంది. సమర్ధుడైన సారధి దొరికితే కౌరవ సేనలను జయించడం ఎంత పని. భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, కృపాశ్వద్ధామలను నేను చేసే యుద్ధంతో అర్జుననిని తలపింప చేసి ఆలమందలను విడిపించకుంటే నా తండ్రి నా పరివారం నన్ను మెచ్చుతారా. ఆలస్యం చేస్తే ఆలమందలను తోలుకు పోతారు. వెంటనే తగిన సారధిని వెతకండి " అన్నాడు. ఆ సమయంలో అక్కడ ఉన్న ద్రౌపది ఉత్తరకుమారుడు తనను తాను అర్జుననితో పోల్చుకోవడం చూసి నవ్వుకుంది. వెంటనే అర్జునిని దగ్గరకు వెళ్ళి పరిస్థితి వివరించింది. అర్జునుడు లెక్కలు వేసి చూసి అజ్ఞాతవాసం ముగిసిందని తెలుసుకున్నాడు. ఇక తమను తాము ఎరుకపరచుకొనే సమయం ఆసన్నమైనదని గ్రహించాడు. ద్రౌపదిని చూసి " నీవు పోయి మన బృహన్నలకు సారధ్యం చేయు సామర్ధ్యం కలదు. పూర్వం అర్జుననికి సారధ్యం వహించి అతనికి ఖాండవ వనదహనంలో సహాయం చేసి అతని ప్రశంశలందుకున్నాడు. అతని సహాయంతో కౌరవ సేనలను జయించడంలో సందేహం లేదని చెప్పి ఎలాగైనా అతనిని ఒప్పించు " అన్నాడు. ద్రౌపది వెంటనే వెళ్ళి ఉత్తరను కలుసుకుని " అమ్మా! మన రాకుమారుడు సారధి కొరకు వెతుకుతున్నాడు అని తెలిసింది. మీ గురువుగారు బృహన్నలకు రధం నడపడంలో అర్జునుడు మెచ్చుకునే సామర్ధ్యం ఉంది. ఖాండవవన ధనంలోను ఇతర సమయాలలోను అర్జుననికి సారధిగా ఉండి అతనికి విజయం చేకూర్చాడు. ఈ విషయం రాకుమారునికి చెప్పు " అన్నది. ఉత్తర మాలినితో చేరి అన్నయ్య వద్దకు వెళ్ళి విషయమంతా చెప్పింది. అది విన్న ఉత్తర కుమారుడు ఫక్కున నవ్వాడు. ద్రౌపదితో " సైరంధ్రీ! నన్ను ఎగతాళి చేస్తావా! నేను బృహన్నల వంటి వారిని కన్నెత్తి కూడా చూడను. అలాంటి బృహన్నలను నాకు సారధిని చేస్తావా. కౌరవుల సేనలు వచ్చి గోవులను పట్టుకుని నేను వారిపై యుద్ధానికి వెళ్ళి ప్రతాపం చూపవలసిన తరుణంలో నేను బృహన్నల సారధ్యంలో వెళితే నలుగురూ నవ్వరా? అయినా మనదేశంలో సారధులకు ఇంత కరువొచ్చిందా " అన్నాడు. సైరంధ్రి " రాకుమారా! ఒక్క కౌరవ సైన్యం మాత్రమే కాదు ముల్లోకాలు ఒకటై వచ్చినా బృహన్నల సారధిగా ఉన్నచో నువ్వు గెలువవచ్చు. కారణాంతరాల వలన పేడి తనం వచ్చినంత మాత్రాన అతని సామర్ధ్యం పోతుందా " అన్నది. ఉత్తర కుమారుడు గత్యంతరం లేక బృహన్నలను సారధిగా అంగీకరించాడు.

బృహన్నలతో ఉత్తరకుమారుడు సమరానికి బయలుదేరుట

ఉత్తరకుమారుడు బృహన్నల సారధ్యాన్ని అంగీకరించగానే ఉత్తర బృహన్నల వద్దకు పరుగెత్తింది. గురువుగారికి నమస్కరించు " మా అన్నయ్య సారధి ఒక యుద్ధంలో మరణించాడు. మరల వేరే సమర్ధుడైన సారధి లభించ లేదు. ఈ రోజు కౌరవ సేన మా గోవులను అపహరించింది. మా అన్నయ్య యుద్ధానికి పోవడానికి తగిన సారధి లేడని బాధపడుతున్నాడు. మీ సారధ్య సామర్ధ్యం గురించి సైరంధ్రి చెప్పింది. అందుకని మా అన్నయ్యకు సారధిగా మిమ్మలిని తీసుకు పోవడానికి వచ్చాను నా మాట మన్నించి నా మీద వాత్సల్యంతో తమరు ఒప్పుకోవాలి " అన్నది. బృహన్నల నవ్వి అమ్మా " అమ్మా! ఉత్తరా నాకు సారధ్యం చేసే నేర్పు ఉందా? ఏమో భయంగా ఉంది. నీ మాట ఎందుకు కాదనాలి. నువ్వు అడిగావు కనుక సారధ్యమే కాదు ఎంతటి కష్టమైన పని అయినా చేసి పెడతాను " అన్నాడు. బృహన్నల అంత దూరంలో ఉండగానే " నేను కౌరవులతో యుద్ధం చేయాలి. నీవు సారధిగా నా రధం నడపాలి త్వరగా రధం ఎక్కు. నీ గురించి సైరంధ్రి చెప్పింది " అన్నాడు. బృహన్నల ఉత్తరునితో " రాకుమారా! ఏదో ఆటపాటలకు నన్ను పిలువవచ్చు కాని యుద్ధం చేయుటకు సారధిగా నన్ను పిలుచుట ఉచితమా. ఎక్కడైనా బలాఢ్యుడైన వాడిని సారధిగా నియమించు " అని అన్నాడు బృహన్నల. "అదేమిటి బృహన్నలా! నాడు ఖాండవవన దహనాన సమయమున అర్జునిని రధం నీవు నడిపావట కదా. అర్జుననికి విజయం చేకూర్చావట కదా మరి ఆ చాతుర్యం శౌర్యం నీలో తగ్గి పోయాయా. మరో మాట మాటాడక యుద్ధానికి సిద్ధంకా " అన్నాడు ఉత్తరుడు. అయిష్టంగా ఉన్నట్లు ఒప్పుకున్నాడు బృహన్నల. తరవాత ఉత్తరకుమారుడు బృహన్నలకు కవచం తెప్పించాడు. బృహన్నలకు ఇచ్చి తొడుక్కోమన్నాడు. దానిని తలక్రిందులుగా తొడిగి అందరినీ నవ్వించాడు బృహన్నల. ఉత్తరకుమారుడు బృహన్నలకు కవచం తొడిగాడు. " బృహన్నలా త్వరగా రధమునకు హయములను పూన్చుము. ధ్వజమును ఎత్తుము. మనం త్వరగా పోయి గోవులను విడిపించ వలెను " అన్నాడు. బృహన్నల " నీవు ఏమి చెప్పిన అది చేయ వలెను. నీవు రమ్మన్న రావలయును, పొమ్మన్న చోటికి పోవలెను. నా బలం తెలుసుకుని నా చేత పని చేయించుకుని విజయం సాధించు " అన్నాడు. బృహన్నల రధం సిద్ధం చేసాడు. కేతనం ఎగురవేసాడు. యుద్ధానికి వెళుతున్న అన్నయ్యను చూసి ఉత్తర " అన్నయ్యా! నీవు కౌరవ వీరులను గెలిచినపుడు వారి తల పాగా కుచ్చులను నాకు బొమ్మ పొత్తికలుగా తీసుకు రావా " అన్నది. బృహన్నల " ఉత్తరా! అదెంత పని రాకుమారుడు విజయంతో తిరిగి వస్తాడు. నీకు బొమ్మ పొత్తికలు తెస్తాడు " అన్నాడు. బృహన్నల వివిధ రకముల ఆయుధములు రధంలో పెట్టించి రధం ఎక్కాడు. ఉత్తరుడు పశువుల కాపరులను అడిగి కౌరవులు పశువులను ఏ పక్కకు తోలుకు వెళ్ళారో తెలుసుకుని ఆ దిక్కుగా రధం పోనివ్వమన్నాడు. బ్రాహ్మణుల, పుణ్యాంగనల దీవెనలందుకుని ఉత్తరకుమారుడు ఊరి వలుపలికి వచ్చాడు.

కౌరవ సేనలను చూసి ఉత్తరకుమారుడు భీతిల్లుట

అల్లంత దూరంలో రేగిన మట్టిని చూసి కౌరవ సైన్యాన్ని చేరుకున్నాడు. కౌరవ సేనను తేరిపార చూసిన ఉత్తర కుమారుడు భయపడ్డాడు. " బృహన్నలా! భీస్ముడు, ద్రోణుడు, కృపుడు, దుర్యోధనుడు మొదలగు వీరులు అసఖ్యాకమైన శస్త్రాస్త్రాలు కౌరవ సేన భయంకరంగా ఉన్నది. నేను వీరితో యుద్ధం చేయగలనా. నాకు విలు విద్యలో అంత ప్రావీణ్యత లేదు. బాలుడను విలువిద్యలో నిష్ణాతులైన శకుని, జయద్రధ, దుర్ముఖ, వికర్ణ, కర్ణ మొదలైన వీరులతో నేనేమి యుద్ధం చేయగలను. ఇక్కడ పరిస్థితి ఇలా ఉంటుందని వచ్చాను. నీవేమో నీపాటికి రధం నడుపుతున్నావు. నేను కౌరవ సేనతో యుద్ధం చేయలేను. రధమును వెనుకకు పోనిమ్ము. ఎవరి ప్రాణములు వారికి తీపి కదా. నా శరీరం వణుకుతుంది " అన్నాడు. " ఉత్తరకుమారా!

అసంఖ్యాకంగా ఉన్న కౌరవసేనల వైపు రథం ఎందుకు నడిపిస్తాను. కొద్దిపాటి సైన్యాల రక్షణలో ఉన్న గోసమూహాల వైపు రథాన్ని నడిపిస్తాను. వారిని ఎదిరించి మన గోవులను మళ్ళిస్తాము. అంతఃపురంలోని కాంతలతో గోవులను మళ్ళించి తీసుకువస్తాను అని చెప్పావు కదా ఇప్పుడు ఇలా బెదిరి పోవడం తగునా " అన్నాడు. ఉత్తరుడు " అమ్మో! గోవలమాటలు దేవుడెరుగు. అంతఃపుర కాంతల సంతోషంతో నాకేమి పని " అన్నాడు. " అదికాదు ఉత్తరకుమారా! నీ బలం ఎదిరి బలం చూసుకుని కొంచం సేపు యుద్ధం చేసి మరలవచ్చు. కౌరవసేనలు నిన్ను ఇంకా చూడకనే మనం మరలి పోవడం యుక్తము కాదు వీరులిది మెచ్చరు " అన్నాడు అర్జునుడు. " బృహన్నలా! సుశర్మ మనగోవులను తరలించుకు వెళ్ళాడు కనుక మా తండ్రిగారు సైన్యాలతో అతనిని ఎదిరించడానికి వెళ్ళారు. నాకు సాయంగా సైన్యం లేరు కౌరవ సైన్యామో అసంఖ్యాకం దీనిని నేను ఒంటరిగా ఎలా ఎదిరించను చెప్పు. వాళ్ళు మనలిని చూడక మునుపే రథం మళ్ళించుట మంచిది వెనుదిరుగుము " అన్నాడు ఉత్తరుడు. అర్జునుడు " అదికాదు ఇలా ఆవులను వ్దిలి వెళితే నగరిలో అప్రదిష్ట కాదా. పిరికి వాళ్ళను లోకం మెచ్చదు. నీకు సారధి లేడని సైరంధ్రి చెపితే నీకు నేను సారధిగా వచ్చాను. ఇప్పుడు ఆవులను శత్రువులక్లు వదిలి మరలలేను. నీకేం భయం వద్దు మనసు చిక్కపట్టుకో. కౌరవ సైన్యాలను ఏదో ఉపాయంతో ఓడించవచ్చు " అన్నాడు. ఉత్తరుడు " బృహన్నలా! నలుగురు నవ్వితే నాకేమి? నీకు ధైర్యం ఉంటే నువ్వే యుద్ధం చెయ్యి " అంటూ ధనుర్బాణాలను రథం పై వదిలి వెను తిరిగి పరుగెత్త సాగాడు. బృహన్నల కూడా ఉత్తరకుమారుని వెంబడించాడు. ఇది చూసిన కౌరవ సేనలు నవ్వుకున్నాయి. బృహన్నల ఉత్తరుని పట్టుకున్నాడు. ఉత్తరకుమారుని నోరు, ఎండిపోతూ ఉంది, కాళ్ళూ చేతులు గడగడ లాడుతున్నాయి, నోరు ఎండి పోయింది, మొహం వెలవెల పోయింది గొటుపూడుకు పోయి పరిస్థితి దారుణంగా ఉంది.

ఉత్తరకుమారుని అనునయించి అర్జునుడు యుద్ధసన్నద్ధుడగుట

ఉత్తర కుమారుడు " బృహన్నలా! నీకు అనేక బహుమతులు ఇస్తాను నన్ను వదిలి పెట్టు. మా అమ్మ నా కోసం ఎదురు చూస్తుంటుంది ఆమెను చూడాలి " అన్నాడు. అర్జునుడు ఉత్తరకుమారుని చూసి అనునయంగా " ఉత్తరకుమారా! భయపడకుము నీవు యుద్ధం చెయ్యలేకపోతే నా రధానికి సారధిగా ఉండు. నేను కౌరవ సేనను జయించి గోవులను మరలిస్తాను " అంటూ అర్జునుడు ఉత్తరకుమారుని తీసుకుని రథం వైపు వచ్చాడు. తాను కూడా రథం ఎక్కి రథాన్ని తాము ఆయుధాలను దాచిన శ్మశానం వైపు మరలించాడు. ఇది చూసిన కౌరవసేనలు కలవర పడ్డాయి. వారికి కొన్ని అపశకునాలు గోచరించాయి. ద్రోణుడు ధైర్యంగా ఉండమని వారిని హెచ్చరించాడు.

కౌరవ సేనలో ప్రముఖుల వాదోపవాదాలు

ద్రోణుడు భీష్ముని చూసి " వీడు ఎవరో మహా గర్విష్టివలె ఉన్నాడు. వీడు ఎవరో తెలుసుకోవాలి " అన్నాడు. భీష్ముడు దుర్యోధనునితో " సుయోధనా! మనం శత్రువులకు అనుకూలమైన ప్రదేశాన్ని దాటాము. ఇంక మనం శత్రువలకు భయపడవలసిన పని లేదు " అని సుయోధనునికి చెప్తున్నట్లు ద్రోణుడికి అన్యాపదేశంగా బదులిచ్చాడు. ఆ మాటలను బట్టి పాండవుల అజ్ఞాత వాసం ముగిసింది ఇక వారు బయటికి రావచ్చు అన్న విషయంగ్రహించిన ద్రోణుడు ఉత్సాహభరితుడై స్యోధనుని చూసి " సుయోధనా! ఆకలితో నకనకలాడుతున్న సింహం గుహ నుండి బయటకు వస్తున్నట్లు అర్జునుడు అరణ్యావాసం, అజ్ఞాతవాసం ముగించుకుని మన మీద యుద్ధానికి వస్తున్నాడు. అతడితో యుద్ధం చేయతగిన వీరూడు మనలో ఎవరు ఉన్నారు. అర్జునుడు గోవులను తరలించుకు వెళ్ళటం తథ్యం " అన్నాడు. ఆ మాటలను విన్న కర్ణుడు కోపంగా " పాండవ పక్షపాతంతో మాట్లాడుయ్యున్నావు. కౌరవ సేనలలో నీవు ఒక్కడివే వీరుడివా. అర్జునుడు అంతటి జయించని వీరుడా. అతడితో నేను ఒక్కడినే యుద్ధం చేసి ఓడించగలను. పెద్దలని మన్నించి ఇంతకంటే మాటాడలేక పోతున్నాను " అన్నాడు. సుయోధనుడు కర్ణుని చూసి " కర్ణా! నీవు తప్పు పలికావు. అతడు నిజంగా అర్జునుడైతే మరల అరణ్య, అజ్ఞాతవాసాలు చేస్తాడు. కాకుంటే వాడిని నేనే జయిస్తాను " అన్నాడు. సుయోధనుని మాటలకు అంగీకరించినట్లు తలూపుతోనే భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ మనసులో నవ్వుకున్నారు.

అర్జునుడు ఉత్తరకుమారునకు తనను తాను వెల్లడించుట

బృహన్నల రథాన్ని జమ్మి చెట్టు వద్దకు తీసుకు వెళ్ళి " య్త్తరకుమారా! ఇవి మామూలు ధనస్సులు ఇవి నాప్రతాపానికి సరిపోవు. నీవు ఈ చెట్టు ఎక్కి అక్కడ ఉన్న గాండీవాన్ని నాకు అందించు. పాండవులు తమ ఆయుధాలను ఇక్కడ దాచారు " అంటూ శవాకారంలో ఉన్న ఆయుధాల మూటను చూపాడు. ఉత్తరకుమారుడు " బృహన్నలా! రాజకుమారుడనైన నన్ను శవాన్ని తాకమని చెప్పుట తగునా " అన్నాడు. అర్జునుడు " ఉత్తరకుమారా! అది శవము కాదు. పాండవుల ఆయుధములు. వారు ఇతరులు చేపట్టకుండా వాటిని శవాకారంలో శ్మశానంలోలి ఈ జమ్మి చెట్టుపై దాచారు " అన్నాడు. బృహన్నల మాటలతో ఉపశాంతిని పొందిన ఉత్తరుడు చెట్టు ఎక్కి ఆయుధాల మూటను విప్పాడు. అవి అతనికి సర్పాల వలె కనపడ్డాయి. అది చూసి ుత్తరుడు భయపడ్డాడు. అర్జునుడు ప్రార్ధించగానే అవి ఉత్తరునుకి ఆయుధముల వలె కనిపించాయి. ఉత్తరుడు వాటిలో ఉన్న గాండీవమును చూసి " బృహన్నలా! ఈ ధనస్సు ఇలా భయంకరంగా ఉన్నదే దీనిని పాండవులలో ఎవరు ఉపయోగిస్తారు " అన్నాడు. అర్జునుడు ఉత్తరునితో " ఉత్తరకుమారా! అది గాండీవము దానిని అర్జునుడు ధరిస్తాడు. దాని ప్రభావంతో అర్జునుడు దేవదానవులను జయించాడు. దీనిని బ్రహ్మ లక్షసంవత్సరాలు ధరించాడు. తరవాత ప్రజాపతి అరవైనాలుగు వేల సంవత్సరాలు ధరించాడు. తరవాత ఇంద్రుడు ఎనభై ఐదేండ్లు ధరించాడు. తరవాత చంద్రుడు ఐదు వందల సంవత్సరాలు ధరించాడు. తరవాత అగ్ని దేవుడు వరుణుడి నుండి దానిని తీసుకుని అర్జునునికి ఖాండవ వన దహనం సమయంలో ఇచ్చాడు. ఈ గాడీవాన్ని అర్జునుడు అరవై ఐదేళ్ళు ధరిస్తాడు " అని చెప్పి అలాగే మిగిలిన పాండవుల ఆయుధాల వివరాలు చెప్పాడు. ఉత్తరకుమారుడు సందేహంగా " బృహన్నలా! పాండవులు తమ ఆయుధాలను ఇక్కడ పెట్టి ఎక్కడకు వెళ్ళారో. వారు నా బంధువులు, మిత్రులు. అయ్యో ఆ ధర్మరాజు ఎక్కడ ఉన్నాడో.

వాయుపుత్రుడు ఎన్ని అవస్థలు పడుతున్నారో. అర్జునుడు ఎక్కడ దాగాడో. కవలలు ఎన్ని తిప్పలు పడుతున్నారో. మహాసాధ్వి ద్రౌపది ఎన్ని కష్టాలు అనుభవిస్తుందో " అంటూ ఆవేదన పడ్డాడు. అర్జునుడు అనునయంగా ఉత్తరునితో " ఉత్తరకుమారా! చింతించ వలదు. పాడవులు అరణ్యవాసం పూర్తి అయిన తరవాత అజ్ఞాతవాసాన్ని మన నగరంలోనే గడుపుతున్నారు. కంకు భట్టు ధర్మరాజు, వలలుడే భీమసేనుడు, దామ్రగంధి, తంత్రీపాలుడు నకులసహదేవులు. ఇక దాచడమేల అర్జునడను నేనే. మాలిని పేరొతో సైరంధ్రిగా ఉన్నది సాధ్వి ద్రౌపది. ఆమె కారణంగానే భీముడు కీచకుని, ఉపకీచకులను చంపాడు " అని అన్నాడు. ఆ మాటలు విన్న ఉత్తరకుమారుడు సంభ్రమాశ్చర్యాలతో సందేహంగా " బృహన్నలా! అర్జునికి పది పేర్లున్నాయి వాటిని వివరిస్తే నేను నిన్ను అర్జునుడని నమ్ముతాను " అన్నాడు. బృహన్నల చిరునవ్వుతో ఉత్తరుని చూసి " కుమారా! అర్జునుడు, పల్గుణుడు, పార్ధుడు, కిరీటి, శ్వేతవాహనుడు, బీభస్తుడు, విజయుడు, జిష్ణువు, సవ్యచాచి, ధనుంజయుడు అనే దశ నామాలు ఉన్నాయి " అన్నాడు. అప్పటికీ ఉత్తరునికి విశ్వాసం కుదరక " బృహన్నలా! ఆ దశనామాలు వివరిస్తే నువ్వే అర్జునుడవని నమ్ముతాను " అన్నాడు. అర్జునుడు " కుమారా! నేను ధరణి అంతటిని జయించి ధనమును సముపార్జించితిని కనుక ధనుంజయుడనయ్యాను. ఎవ్వరితోనైనా పోరాడి విజయం సాధిస్తాను కనుక విజయుడినయ్యాను. నేను ఎల్లప్పుడూ నా రధమునకు తెల్లటి అశ్వాలను మాత్రమే పూన్చుతాను కనుక శ్వేతవాహనుడిని అయ్యాను. నాకు ఇంద్రుడు ప్రసాదించిన కిరీటం నా తలపై ప్రాకాసిస్తుంటుంది కనుక కిరీటి నయ్యాను. యుద్ధంలో శత్రువులతో పోరాడే సమయంలో ఎలాంటి భిభత్సమైన పరిస్తితిలో కూడా సంయమును కోల్పోయి జుగ్గుస్సాకరమైన, భీభత్సమైన పనులు చెయ్యను కనుక భీభత్సుడినయ్యాను. నేను గాండీవాన్ని ఉపయోగించే సమయంలో రెండు చేతులతో నారిని సంధిస్తాను. కాని ఎక్కువగా ఎడమచేతితో అతి సమర్ధంగా నారిని సంధిస్తాను కనుక సవ్యసాచిని అయ్యాను. నేను ఎక్కవ తెల్లగా ఉంటాను కనుక నన్ను అర్జునుడు అంటారు. నేను ఉత్తర జల్గుణీ నక్షత్రంలో జన్మించాను కనుక ఫల్గుణుడిని అయ్యాను. మా అన్నయ్య ధర్మరాజు. నా కంటి ముందర ఆయనను ఎవరైనా ఏదైనా హాని కలిగించిన దేవతలు అడ్డు తగిలినా వారిని చంపక వదలను. కనుక జిష్ణువు అనే పేరు వచ్చింది. మా అమ్మ అసలు పేరు పృధ. కుంతి బ్హోజుని కుమార్తె కనుక కుంతీదేవి అయింది. పృధపుతృడిని కనుక పార్ధుడిని అయ్యాను. అయినా ఉత్తరకుమారా! నేను ఎల్లప్పుడూ సత్యమునే పలికే ధర్మరాజు తమ్ముడిని నేను అసత్యం చెప్పను. నేను శ్రీకృష్ణుని సాయంతో ఖాండవవనదహనంలో అగ్ని దేవునికి సాయపడినందుకు బ్రహ్మ, రుద్రులు ప్రత్యక్షమై నాకు దివ్యాస్త్రాలతో పాటు నాకు కృష్ణుడు అనే పదకొండవ నామం బహూకరించారు. నేను నివాతకవచులను సంహరించిన సమయంలో ఇంద్రుడు ఈ కిరీటాన్ని బహుకరించాడు. దేవతలందరూ మెచ్చి ఈ శంఖమును ఇచ్చారు కనుక దీనిని దేవదత్తము అంటారు. చిత్రసేనుడు అనే గంధర్వుడు సుయోధనుని బంధీని చేసినపుడు గంధర్వులతో పోరాడి వారిని గెలిచాను కనుక నీవు నీవు భపడవలసిన పని లేదు. మనం కౌరవ సైన్యాలను ఓడించి గోవులను మరల్చగలం " అన్నాడు. ఉత్తరకుమారుడు చెట్టు దిగి సంభ్రమాశ్చర్యాలతో అర్జునినికి నమస్కరించాడు. ఉత్తరకుమారుడు " అర్జునా! నా అదృష్టదేవతలా నువ్వు నాకు కనిపించావు. చాపల్యంతో నేను ఏదైనా నిన్ను అని ఉంటే నన్ను మన్నించు. నీ అండ దొరికినందుకు నా ఆనందానికిక అవధులు లేవు నన్ను కనికరించు " అన్నాడు. అర్జునుడు రధం దిగి ఉత్తరుని ప్రియమార కౌగలించుకున్నాడు. ఉత్తరుడు రధం ఎక్కి అర్జునా ఇప్పుడు నా భయం తొలగి పోయింది. న్విట్టతో అర్జునినికి సారధిని కావలెనన్న నా కోరిక ఈడేరింది. నీవు నన్ను ఆజ్ఞాపించి సారధ్యం చేయించుకుని కౌరవులను జయించి గోవులను మరల్పుము " అన్నాడు. అర్జునుడు వాత్సల్యంతో " కుమారా! భయపడకుము నీ మీద గాలి కూడా సోకనివ్వను. నీకు రక్షణ కల్పించడమే నా కర్తవ్యం " అన్నాడు. ఉత్తరుడు " అర్జునా! నీ నిజరూపం తెలిసిన వెంటనే నా భయం పటాపంచలైంది. ఈ పేడి రూపం ఎలా వచ్చిందో తెలుసుకోవాలని ఉంది " అన్నాడు. అర్జునుడు " ఉత్తరకుమారా! మా అన్నగారి ఆజ్ఞను అనుసరించి బ్రహ్మచర్యవ్రతం స్వీకరించిన సమయంలో దేవేంద్రుని ఆహ్వానంపై ఇంద్రలోకం వెళ్ళాను. అక్కడ ఊర్వశి కోరికను నిరాకరించిన నన్ను పేడి రూపం ధరించమని శపించింది. అజ్ఞాతవాస సమయంలో అది నాకు వరంలా పరిణమించింది. అజ్ఞాత వాసం ముగియగానే పేడి రూపం పోయింది ఇప్పుడు నేను అర్జునుడను " అన్నాడు. ఉత్తరుడు " అర్జునా ఇప్పుడు నన్ను ఏమి చెయ్యమటావు " అని అడిగాడు. అర్జునుడు " నీవు గాండీవమును తుణీరములను ఇతర ఆయుధములను తీసుకుని మిగిలిన ఆయుధములను అలాగే ఉంచు " అన్నాడు. ఉత్తకుమారుడు అలాగే చేసాడు. అర్జునుడు వాటిని ధరించి గాండీవాన్ని ఎక్కు పెట్టి అల్లె త్రాటిని మ్రోగించి అగ్ని దేవుని తలచగానే అమోఘమైన కపిధ్వజం సాక్షాత్కరించింది. ఉత్తరకుమారుని సింహపతాకమున్న ధ్వజం శమీవృక్షం మీద పెట్టి కపిధ్వజాన్ని రధమునకు కట్టాడు. మనమున తలవగానే చేతికి దేవదత్తము వచ్చినది. అర్జునుడు " ఉత్తరకుమారా! నీవు రధమును జమ్మిచెట్టుకు ప్రదక్షిన చేయించి ముందుకు పొమ్ము ఇప్పటికే ఆలస్యం అయినది. పశువులు చాలా దూరం వెళ్ళి ఉంటాయి " అన్నాడు. ఉత్తరుడు రధం మరల్చగానే అర్జునుడు దేవదత్తం పూరించాడు. ఆ ధ్వని భూనభోనాంతరాలలో వ్యాపించింది. రధమునకు కట్టిన గుర్రాలు మూర్చిల్లాయి. అర్జునుడు గుర్రాలను నిమిరి వాటికి చైతన్యం కలిగించి " కుమారా! యుద్ధసమయంలో ఇది సహజం కలత చెందకు " అన్నాడు. ఉత్తరుడు " అర్జునా! యుద్ధ సమయంలో అనేక శంఖారావాల విన్నాను. కాని ఈ శబ్దానికి నా గుండెలు అవిసి పోయాయి, దిక్కులు తిరిగి పోయాయి, చెవులు బద్ధలయ్యాయి నా మనసు నీరు కారింది. ఈ కపిధ్వజాన్ని చూస్తుంటేనే నా కళ్ళు చీకట్లు కమ్ముతున్నాయి. నీ తేజము చూసి నేను వివశుడిని అయ్యాను " అన్నాడు.

భీష్ముడు వాదోపవాదాలను నివారించుట

అర్జునుడు నవ్వి మరలా శఖాన్ని పూరించాడు. ద్రోణుడు " సుయోధనా! ఆ ధ్వని విన్నావా. ఆ ధనుష్టంకారం గాండీవం కాదూ, వచ్చేది అర్జునుడు కాదూ, ఉజ్వలంగా ప్రకాశిస్తున్న ఆ కిరీటం అర్జునికి ఇంద్రుడు ప్రసాదించినది కాదూ, సమరోత్సాహంతో అర్జునుడు కాక మరెవ్వరు. అతనిని ఎదుర్కోడానికి సన్నాహాలు చెయ్యండి " అంటూ కృపాశ్వద్ధామలను చూసి ముందు మనం రారాజు సుయోధనుని పంపుదాము. ఆ వెనుక గోసమూహాలను

పంపుదాం. ఆ వెనుక మనం ఉంటాము. అర్జునుడు వచ్చిన అతనితో మనం యుద్ధం చేస్తాము " అన్నాడు. ఆ మాటలు విన్న సుయోధనుడు భీష్మ, కర్ణ, వికర్ణుల వంక చూసి నేను మీకు ఇదివరకే చెప్పాను. పాండవులు జూదంలో ఓడి పోయి పన్నెండు సంవత్సరాలు అరణ్యవాసం ఒక సంవత్సరం అజ్ఞాత వాసం ఒప్పందం చేసుకున్నారు. ఇంకా ఆ సమయం పూర్తికాకుండా పార్ధుడు భట పడ్డాడు కనుక పాండవులు అరణ్య, అజ్ఞాతవాసములు చేయాలి. ఈ విషయం మనం మోహంతో కాని పాండవులు లోభంత్యో కాని గమనించ లేదు. తాత భీష్ముడే దానిని నిర్ణయించటానికి అర్హులు. " అన్నాడు. " వచ్చునది ఉత్తరకుమారుడు కాకుండా గాండీవి అయితే మన పని సఫలం అయినట్లే. అసలు సుశర్మ దక్షిణ దిక్కుగా మనం ఉత్తర దిక్కుగా గోవులను పట్టుకోవడానికి వచ్చింది మత్స్యదేశంలో ఉన్న పాండవులను బయట పెట్టడానికే గదా. ఆ వచ్చిన వాడు అర్జునుడైతేనేమి దేవతలైతేనేమి మనం గోవులను పట్టుకున్నాం. వాటి కోసం యుద్ధం చేస్తాము కాని వెరువ నేల కనుక ముందు మనమే యుద్ధం చేస్తాము. అయినా అర్జునుడు ఒక్కడే ఇంత పెద్ద కురు సైన్యాలతో ఎలా యుద్ధంచాస్తాడు. విన్న వారు నవ్వుతారని కూడా అనుకోకుండా శత్రువును నందుల వలె పొగడుట ఈ ద్రోణునికి తగునా. అయినా ఆచార్యుల వారు దూరంగా నిలిచి పర్యవేక్షిస్తుంటారు. భోజన సమయాలలో, విద్యగరిపే సమయాలలో, నీతిని భోదించే సమయాలలో గురువులను సంప్రదించాలి కాని యుద్ధ విషయాలు వారికేం తెలుస్తాయి అడగటానికి. అయినా వారు యుద్ధం చేయరు వెనుక ఉండి మన విజయం కాంక్షిస్తుంటారు " అన్నాడు సుయోధనుడు. తండ్రిని అలా తూలనాడటం విన్న అశ్వత్థామ " సుయోధనా! పశువులను కాచేవారిని బెదిరించి ఆవులను పట్టుకున్నంతా మాత్రాన ఇలా మాట్లాడటం తగదు. మనమింకా యుద్ధం చేయ లేదు, శత్రువులను జయించ లేదు, నగరం చేర లేదు యుద్ధసంలో గెలిచిన వారు కూడా ఇలా మాట్లాడరు. యుద్ధమంటే జూదంలో రాజ్యాన్ని అపహరించటం కాదు, యుద్ధభీమిలో జూదం ఆడటం కుదరదు. పాండవుల జయించేనా ద్రపదిని సభకు పిపించింది? ఈడ్చుకు రమ్మని ఆజ్ఞాపించింది. శకుని వ్య వినేగా అవన్నీ చేసింది ఇప్పుడు ఆ శకుని యుద్ధం చేస్తాడులే. సభలో నీచే అవమానించబడిన కపికేతనుడు నీపై యుద్ధానికి వస్తున్నాడు. గురువును అధిక్షేపించావు కాని దేవదానవులను జయించిన అర్జునుని నీవు ఒక్కడివే ఎదుర్కొన గలవా? వీరుని పొగడటం సహజం. పుత్రసమానుడైన ప్రియ శిష్యుడైన అర్జునిని పొగడటం నేరమా. ఇంత జరిగిన తరవాత సిగ్గు లేకుండా నా తండ్రి యుద్ధం చేయ వచ్చు కాని నేను చేయను. సుయోధనా! యముడు చెలరేగినా, అగ్ని ఆగ్రహించినా, మృత్యుదేవత పురులు విప్పినా కొంత అయినా మిగులుతుంది. అర్జునుడు బాణాలు సర్వనాశనం చేస్తాయి. నీ కుటిల బుద్ధులు ఇక్కడ పని చేయవు. అర్జునుడు గాండీవంతో శరస్మాధానం చేసి బాణాలు విసురుతాడు కాని పాచికలు విసరడు. మనం మత్స్యదేశాధీశుని గోవులను పట్టుకున్నందుకు మత్స్యదేశాధీశుడు ససైన్యంతో వస్తే ఎదిరిస్తాము కాని అర్జునిని ఎదిరించ లేము " అన్నాడు. ఆ మాటలకు కర్ణుడు ఊగిపోయాడు " మం వచ్చింది ాావులను పట్టు కోవడానికి పాండవులను గుర్తించడానికి. అర్జునిని చూసి బెదరడం భావ్యమా. సుయోధనుని పిచ్చివాడిని చేయటం తగునా? మీకు భయంగా ఉంటే మీరు ఊరుకోండి. ఒక్కని ఎదిరించడానికి ఎంత మంది కావాలి. నేను ఒక్కడినే ఎదిరిస్తాను. కపిధ్వజాన్ని విరగొట్టి, దాని చుట్టూ ఉన్న పిశాచాలను తరిమి కొడతాను. సారధిని చంపి అర్జునిని శరీరాన్ని నా బాణాలతో తూట్లు చేస్తాను. నా బాహు బలాన్ని చూడండి. అర్జునుడు పమూడేళ్ళ అరణ్యాజ్ఞాత వాసాలు ముగించుకొని యుద్ధ భూమిలో అడుగు పెడుతున్నాడు. కౌరవసేనలో మహా వీరుడనైన నేను అతనిని ఎదుర్కొంటాను. రారాజు ఋణం తీర్చుకోవడానికి, పరశురాముని వద్ద నేర్చుకున్న అస్త్రప్రయోగం చేయడానికి కర్ణార్జునులలో ఎవరు గొప్పో తేలడానికి ఇది సమయం అర్జునిని గెలిచి సుయోధనునికి ముదము చేకూర్చెదను. ఇష్టం ఉన్న వారు మా ద్వంద యుద్ధం చూడండి లేని ఎడల ఆవుల వెంట నగరానికి పొండి " అన్నాడు. కర్ణుని మాటలు విన్న కృతవర్మ " కర్ణా! నీవు ఎప్పుడూ కయ్యానికి కాలు దువ్వుతావు. కార్యసిద్ధి గురించి నీకు పట్టదు. కార్యసాధనలో యుద్ధం ఒక నీచమైన ప్రక్రియ అని రాజనీతిజ్ఞులైన పెద్దలు చెప్తారు. దేశ, కాల, పరిస్థితిని అరధం చేసుకుని తన బలాన్ని ఎదిరి బలాన్ని బేరీజు వేసుకుని యుద్ధం చేయాలి కాని మూర్ఖంగా దుస్సాహసంతో యుద్ధానికి దిగితే ఓటమి తప్పదు. అర్జునుడు ఒంటరి వాడని నువ్వు అంటున్నావు. ఖాండవవన దహన సమయంలో ఇంద్రునితో యుద్ధం చేసింది అర్జునుడు ఒక్కడే, యాదవ సైన్యంతో పోరాడి సుభద్రను చేపట్టింది అర్జునుడు ఒక్కడే, రాజసూయ యాగమున దిగ్విజయం చేసింది అర్జునుడొక్కడే, నివాతకవచులను సంహరించి దేవతలకు మేలొనరించించింది అర్జునుడొక్కడే, దేవేంద్రునికి అజేయులైన కాలకేయులను సంహరించింది అర్జునుడొక్కడే. అంతెందుకు ద్రౌపది స్వయవరంలో అబేధ్యమైన మత్స్యయంత్రాన్ని కొట్టి ద్రౌపదిని చేపట్టడమే కాక అనంతరం తిరగబడిన రాజులను జయించినది అర్జునుడు ఒక్కడే నువ్వూ అక్కడే ఉన్నావు కదా. పాండవులు అందరూ తమతమ శక్తికొద్దీ దిగ్విజయం చేసారు. నీవేమో హస్థినా పురంలో కూర్చుని ప్రగల్భాలు పలుకుతున్నావు. నీవు అర్జునుని గెలుస్తానని చెప్పడం ఒంటి చేత్తో సముద్రం ఈదడం లాంటిది. కనుక దుస్సాహసం విడిచి మనమంతా రారాజును కాపాడుకోవాలి కాని యుద్ధోన్మాదులం కాకూడదు. అందరం కలసి అర్జునిని ఎదుర్కొందాం నువ్వొక్కడివే పోరాడతానని చెప్పడం అవివేకం " అన్నాడు. కర్ణుడు కోపంగా " కృపాచార్యా! శత్రువుల మిత్రుడవని తెలిసీ నిన్ను తీసుకురావడం సుయోధనుని అమాయకత్వం. బాలురు, బంధువులు రాజు సంపదను ఆరగిస్తారు కాని సమయానికి తప్పుకుంటారు. ఇంటికి వెళ్ళి హాయిగా మృష్టాన్నాలు ఆరగించు. అనవసరంగా రాజు నిన్ను యుద్ధంలో ప్రవేశపెట్టాడు. మారుమాటాడక వెళ్ళు. నేను ఒక్కడినే పదునాలుగు భువనాలను గెలుస్తాను. ఒక్క రధికుడు అర్జునుడెంత " అన్నాడు. భీష్ముడు కృపాచార్యుడు, ద్రోణుడు, అశ్వత్థామ సముచితంగా మాట్లాడాడు. కర్ణుడు వీరోచితంగా మాట్లాడాడు. కాని ఒకరిని ఒకరు నిందించుకోవడం న్యాయం కాదు. అంత శక్తి ఉన్న వాడు యుద్ధం చేయాలి కాని ఇలా ఇతరులను నిందించడం ఎందుకు? శత్రువులు ముట్టడించకముందే ఉపాయం ఆలోచించాలి. శత్రువు పరాక్రమవంతుడైతే పొగడటం సజ్జనులకు ఉచితం. పెద్దలను గౌరవించాలి కాని నిందించడం తగదు. ప్రస్తుత కర్తవ్యం ఆలోచిద్దాం. ఆచార్యా అర్జునుడు మమీద యుద్ధానికి వస్తున్నాడు. మనం అందరం కలసి ఎదిరిస్తాం. విభేదాలకు ఇది సమయం కాదు. ఎవరో ఏదో అన్నారని మీరు కోపగించడానికిది సమయం కాదు. నన్ను క్షమించి ముందుకు పదండి ఆచార్యా " అన్నాడు. కృపాచార్యుడు " అయ్యో మీరు క్షమించంచమని అడుగ తగునా. నేనంతటి వాడనా. ద్రోణుడు శాంతిస్తే చాలు " అన్నాడు. కృపాచార్యుడు, భీష్ముడు, కర్ణునితో పోయి ద్రోణాచార్యుని అశ్వత్థామను క్షమించమని కోరారు. భీష్ముని మాటలతో నా కోపం పోయింది.

ముందుకు పదండి ముందు మనం రారాజును కాపాడు కుంటాము. అర్జునుడు చాలా కసితో ఉంటాడు కనుక అందరం అర్జునిని ఎదుర్కొందాము. అజ్ఞాత వాసం గురించి సుయోధనుడు అడిగిన దానికి భీష్ముడు వివరణ ఇస్తాడు " అన్నాడు. ద్రోణుని ఆంతర్యం గ్రహించిన భీష్ముడు కాలనిర్ణయం చేయవలసిన సమయం ఆసన్నమయినదని గ్రహించాడు. అతడు " సుయోధనా! మన ప్రస్తుత కాలమానం ప్రకారం రెండు సంవత్సరాలకు ఒక అధిక మాసం వస్తుంది. ఈ పదమూడేళ్ళ కాలంలో వచ్చిన అధికమాసాలను గణనలోకి తీసుకుంటే నిన్నటితో పాండవుల అజ్ఞాత వాసం పూర్తి అయింది. ఈ విషయం తెలిసే అర్జునుడు నిజ రూపంతో మనముందుకు వచ్చాడు. అతడు ధర్మం తప్పడు. అలా తప్పే వాడైతే జూదంలో ఓడి పోయిన నాడే మూర్ఖత్వంతో మనతో యుద్ధానికి దిగే వాడు. ధర్మంకోసం కట్టుబడ్డారు కనుకనే ఇంత కాలం వేచి ఉన్నారు. మనతో యుద్ధానికి వచ్చింది అర్జునుడని తెలిసి పోరాటానికి దిగితే మనం గెలువ వచ్చు ఓడి పోవచ్చు. జయాపజయాలు దైవాధీనం కనుక మనం సంధి చేసుకోవడం ఉత్తమం " అన్నాడు భీష్ముడు. సుయోధనుడు " మనకు పాండవులతో సంధి ఎలా పొసగుతుంది. పాండవులకు నేను రాజ్యభాగం ఇవ్వను. యుద్ధం నిశ్చయం ఇందులో తిరుగు లేదు " అన్నాడు. ఇది చూసిన ద్రోణుడు " యుద్ధ సమయంలో నిర్ణయాధికారం రాజుకు మాత్రమే ఉంటుంది. కనుక ఎవరూ రాజు మాట నిరాకరించ లేరు కనుక మనం యుద్ధవ్యూహాన్ని చేయాలి. సైన్యంలో నాల్గవ భాగాన్ని తీసుకుని సుయోధనుడు ముందు నడుస్తాడు. మరొక నాల్గవభాగం గోవులతో నడుస్తుంది. మిగిలిన సగం సైన్యంతో మనం వెనుక కదులుదాము. నేను మధ్యలో ఉంటాను. నా కుడి వైపు కృపాచార్యుడు, ఎడమ వపు అశ్వత్థామ ఉంటారు. ముందు భాగంలో కర్ణుడు ఉంటాడు. దుశ్శాసనుడు, వికర్ణుడు, శకుని, జయద్రథుడు, భూరిశ్రవుడు, బాహ్లికుడు, సోమదత్తుడూ అక్కడక్కడా మొహరిస్తారు. అర్జునుడు ఎవరితో యుద్ధం చేస్తే వారిని మనమంతా రక్షిస్తాము. ఇం, దుకు భీష్ముడు ఆమోదాన్ని తెలిపాడు. తాను వెనుక ఉండి సైన్యాలను నడిపించాడు.

ద్రోణుడు వ్యూహరచన చేయుట

యుద్ధారంభం

ఆ యుద్ధం చూడటానికి దేవతలంతా విమానాలెక్కి ఆకాశవీధిలో నిలబడ్డాబు. అర్జునుడు తన దేవదత్తాన్ని పూరిస్తూ అమిత వేగంతో కురు సైన్యాన్ని చేరుకున్నాడు. అతని పరాక్రమానికి కురు సైన్యం బెదిరి పోయింది. అర్జునుడు ఉత్తరకుమారునితో " కుమారా! సైన్యం రెండు భాగాలుగా పోతుంది ఇందులో సుయోధనుడెక్కడ ఉన్నాడో తెలుసుకుని యుద్ధం చేయాలి. రధాన్ని సేనకు ఎడమ వైపుగా పోనియ్యి. రాజును పట్టుకుయంటే కురు సైన్యం విచ్చిన్నమౌతుంది. మనపని సులభం ఔతుంది గోవులను మళ్ళించడంతో పనౌతుంది. గోవులు ఎక్కడ ఉన్నాయో అక్కడకు వెళితే వాట్ని రక్షించడానికి సుయోధనుడు అక్కడకు వస్తాడు " అన్నాడు అర్జునుడు. అర్జునుడు రధాన్ని ఎడమ వైపు నడిపిస్తూ సన్యాన్ని కలయచూసి సుయోధనుడు లేడని తెలుసుకుని ముందుకు సాగాడు. పోతూ కృపాచార్యునకు, ద్రోణాచార్యునకు, భీష్మడికీ తగిలీ తగలనట్లు నమస్కార బాణాలు వేసాడు. అర్జునిని గురు భక్తికి, పెద్దల ఎడ భక్తికి భీష్ముడు, కృపుడు, ద్రోణుడు ఆనందించారు. " అచార్యా! అర్జునుడు మనతో యుద్ధం చేయక ముందుకు పోతున్నాడంటే సుత్యోధనుని కోసం వెతుకుతున్నాడు. కనుక మనం సుయోధనుని రక్షించాలి " అంటూ భీష్ముడు సైన్యాలను ముందుకు నడిపించాడు. ఇంతలో అర్జునుని రధం ఆవులమందలను చేరుకుంది. " నేను ఆలమందలకు రక్షణగా ఉన్న సైన్యాన్ని ఎదిరిస్తాను వారిని రక్షించడానికి సుయోధనుడు వస్తాడు. మన చేతికి చిక్కుతాడు " అంటూ అర్జునుడు రధాన్ని తూర్పు దిక్కుకు నడపమన్నాడు. గోవులకు కాపలాగా ఉన్న సైన్యం అర్జునిని శరపరంపర ధాటికి ఆగలేక చెల్లాచెదరైంది. అర్జునుడు గోవులను వెనుకకు మళ్ళించాడు. గోవులు గోపాలురు వెంట రాగా వెనుకకు పరుగెత్తాయి. అర్జునుడు తనరధాన్ని గోవులకు సైన్యాలకు మధ్యగా నిలిపి గోవులకు రక్షగా నిలిచి గోపాలురను చూసి " మీరు గోవులను తీసుకు వెళ్ళండి " అన్నాడు. గోగణం మత్స్యదేశ పొలిమేరలో చేరుకున్నాయి. కురుసేనలు అర్జునిని చుట్టుముట్టాయి.

పంచమాశ్వాసం

అర్జునుడు దూరంగా ఉన్న సుయోధనుని చూడగానే " ఉత్తరకుమారా! అదుగో సుయోధనుడు. రధం అటు పోనివ్వు " అన్నాడు. ఇంతలో కౌరవ సేనలోని ప్రముఖులైన చెరి ఒక వెయ్యి రధములను తీసుకుని సుయోధనుని వైపు వెళ్ళారు. సుయోధనుడికి అర్జునినికి మధ్య సైన్యం మూదు నిలిచారు. చేత చిక్కిన గోగణములు అర్జునుడు తోలుకు పోవడం చూసి సుయోధనుడు నిట్టూర్చాడు. అర్జునుడు కురుసేనను తేరి పార చూసాడు. " ఉత్తరకుమారా! కురుసేనను చూడు. కాంచనమయ వేదిక కేతనముగా కలవాడు ద్రోణాచార్యుడు. ఎగురుతున్న సింహం తోక కేతనముగా కలవాడు అశ్వత్థామ. బంగారు గోవును కేతనముగా కలిగిన వాడు కృపాచార్యుడు. తెల్లని కేతనమ కల వాడు కర్ణుడు. పాము పడగను కేతనముగా కలిగిన వాడు సుయోధనడు. తాటి చెట్టును కేతనముగా అలంకరించిన వాడు భీష్ముడు " అన్నాడు. " ఉత్తరకుమారా! ఇప్పుడు మన రథం గురువుగారు ద్రోణాచార్యునకు ప్రదక్షిణగా పోనిమ్ము. ధనుర్విద్యలో అపార పాండిత్యము కలిగిన గురువుగారిని అవమానించ కూడదు. కనుక నేను ముందుగా సుయోధనునితో యుద్ధం చేస్తాను. సుయోధనుని రక్షించడానికి గురువుగారు వస్తారు అప్పుడు నేను ఆయనతో యుద్ధం చేస్తాను. గురు పుత్రుడు అశ్వత్థామ శివుని వరం వలన పుట్టాడు. భీకరమైన యుద్ధం చేయగల సమర్ధుడు. ఆ ప్రక్కన ఉన్న వాడు కృపాచార్యుడు. నాకు చిన్న నాటి గురువు, ద్రోణ సమాన పరాక్రమవంతుడు. కనుక వారితో యుద్ధం వద్దు రథం పక్కకు పోనివ్వు. అక్కడ సుయోధనుని మిత్రుడు కర్ణుడున్నాడు చూడు పరశురాముని శిష్యుడైన ఇతడు మహా పరాక్రమ శాలి నాకు సరి జోడు. ఇతనితో యుద్ధం చేయాలని నా కోరిక నన్ను చూస్తే ఊరుకోడు కనిక రథం అతనికి ముందుగా నిలిపి మేము చేయబోయే యుద్ధం చూడు. మా పెదనాన కుమారుడు సుయోధనుడు. అతడు అభిమానధనుడు కోపం ఎక్కువ, పరాక్రమ వంతుడు, అత్యంత దుష్టుడు, మా మీద

ద్వేషం పెంచుకున్న వాడు. అతడు కనపడితే వదల వద్దు. అదుగో పితామహుడైన భీష్ముడు, అత్యంత పరాక్రమవంతుడు, బుద్ధి కుశలత కలిగిన వాడు, పరశురాముని ఎదిరించిన ధీశాలి, ఎన్నో శస్త్ర రహస్యాలు తెలిసిన వాడు. ఆయనకు కోపం రానివ్వవద్దు. అలా చేస్తే నన్ను సుయోధను చేరనివ్వడు " కురు వీరులను ఉత్తరునికి పరచయం చేసాడు. ఆ సమయంలో అశ్వత్థామ కర్ణుని చూసి " కర్ణా నిన్ను నీవు పొగుడుకున్నావు కదా! అర్జునుడు వచ్చాడు పోరాడు నీకు ఒక వేళ చేతకాకపోతే శకునితో మంతనాలు చెయ్యి. రారాజు ఈ యుద్ధ భారం నీ మీద పెట్టాడు కదా! తప్పుతుందా " అన్నాడు పరిహాసంగా. కర్ణుడు ఆగ్రహించి " నేను నీలా భీరువుని కాదు యుద్ధం, నుండి తప్పుకోవడానికి అర్జునుడే కాదు అతని తండ్రి ఇంద్రుడు వచ్చినా నేను ఎదిరించగల పరాక్రమ వంతుడను కావాలంటే చూడు " అన్నాడు. కర్ణుడు అలా మాట్లాడుతూ ఉండగానే భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కృపుడు, అశ్వత్థామ సుయోధనునికి రక్షణగా నిలిచారు. వారి వెనుక బాహ్లిక సోమదత్తులు తమతమ సైన్యాలతో పోరాడారు.

అర్జునుని వీరవిహారం

అర్జునుడు గాండీవాన్ని ధరించి కురు సైన్యాలను నుగ్గు, నుగ్గు చేసాడు. కురు సైన్యం వజ్రవ్యూహంగా ఏర్పడి అర్జునిని ఎదిరించ సాగాయి. ఉత్తరకుమారుడు అర్జునిని పరాక్రమానికి పొంగి పోయి శ్లాఘించాడు. అర్జునుడు చెలరేగి యుద్ధం చేయసాగాడు. గాండీవం గుండ్రంగా తిప్పుతూ ఇరు వైపులా ఉన్న అమ్ముల పొది నుండి బాణాలు తీసి రెండు చేతులతో ఎడతెరిపి లేకుండా యుద్ధం చేస్తూ వజ్రవ్యూహాన్ని ఛేధించాడు. అర్జునిని ధాటికి గుర్రములు రధం విడిచి పారి పోతున్నాయి. రధికులు రధం నుండి కింద పడుతున్నారు. కింద పడ్డ వారిని విడిచి పెడుతూ ముందుకు సాగుతున్నాడు. ఒకసారి కనిపించిన వారు మరలా కనిపించడం లేదు. ఉత్తరకుమారుని జాగ్రత్తగా కాపాడు కుంటూ యుద్ధం చేస్తున్నాడు. అర్జునినితో యుద్ధం చేయడానికి ఎవరూ సాహసించడం లేదు. అప్రతిహతంగా సైన్యాల మధ్య అర్జునిని ధాటికి సన్యాలు నిస్తేజం ఔతున్నాయి. ద్రోణాదులపై శరసంధానం చేసాడు కర్ణుని రధసారధిని బాణంతో కొట్టాడు, అతని రధాన్ని విరగకొట్టాడు, విల్లును విరిచాడు, దేవదత్తాన్ని పూరించాడు. కర్ణుని అవస్థ చూసి కురు సైన్యాలు భీష్ముని వెనక చేరారు. భీష్ముడు వారిని ఉత్సాహ పరిచాడు. కృపాచార్యుడు, ద్రోణుడు, వికర్ణుడు సుయోధనునికి రక్షణకవచంగా నిలిచారు.

అర్జునుడు కర్ణునితో తలపడుట

అర్జునుడు ఉత్తరకుమారునితో " ఉత్తరకుమారా! కొంచం సేపు రధాన్ని ఆపు. మనముందు మొహరించిన సైన్యాలను చూడు. కర్ణుని ముందు రధాన్ని ఆపు వాడి పొగరు అణిస్తే కాని సుయోధనుని పొగరు అణగదు " అన్నాడు. ఉత్తరకుమారుడు రధాన్ని కర్ణుని ముందుకు పోనిచ్చాడు. కర్ణుని వైపు శరవేగంతో దూసుకు వెళుతున్న అర్జునుని చూసి చిత్రాంగధుడు, చిత్రరధుడు, సంగ్రామ చిత్తుడు, వివిశంతి, దుష్ప్రహుడు, చిత్రసేనుడు, దుర్ముఖుడు, దుర్జయుడు, వికర్ణుడు, శంత్రుంతపుడు, దుశ్శాసనుడు మొదలైన కురు కుమారులు అర్జునినిపై ఒక్క సారిగా ఉరికారు. ముందుగా వికర్ణుని విల్లు విరిచాడు వికర్ణుడు పారిపోయాడు. తరువాత శత్రుంతపుని చంపాడు. దానితో కురుకుమారులు పారి పోయారు. తరవాత కర్ణుని తమ్ముడు సంగ్రామ జిత్తుడు అర్జునిని ఎదుర్కొన్నాడు. అర్జునుడు ఒక బల్లెంతో వాడిని పొడిచి చంపాడు. కర్ణుడు కోపంతో అర్జునినిపై బాణం వేసాడు. ఈ విధంగా అర్జునుడు కర్ణుడు తలపడ్డారు. కౌరవ సేనంతా యుద్ధం చేయడం ఆపి వీరిని చూస్తూ నిలబడ్డారు. అర్జునుడు కర్ణుని చూసి " కర్ణా నిడు సభలో నాకు ఎదురు లేదని పలికావు ఇదిగో యుద్ధం వచ్చింది సభలలో ప్రగల్భాలు పలకడం కాదు ఇప్పుడు నీ ప్రతాపం చూపు నీ తమ్ముని చావు కనులార చూసావు కదా ఇంత దాకా వచ్చి పారిపోవడానికి ప్రయత్నించ వద్దు. ద్రౌపదిని నిండు సభలో అవమానించినందుకు ఫలితం అనుభవించాలి కదా. ఆ రోజు ధర్మరాజు మాటకు కట్టుబడి నిన్ను వదిలాను ఇప్పుడు చిక్కావు తప్పించుకోలేవు " అన్నాడు. కర్ణుడు " అర్జునా! అన్నగారి మీద పెట్టి తప్పుకుంటావా! అంత వీరుడివా? ఎలాగైనా అడవులలో తిరిగితే రాజ్యం వస్తుందిలే అని అడవులలో తిరిగిన పిరికిపందలు మీకు ధైర్యసాహసాలు ఉన్నాయా? నీవు ఏమేమో చేసావని అన్నారు నిన్ను చూస్తుంటే అవి అన్నీ అసత్యాలు అనిపిస్తున్నాయి " అంటూ అర్జునిపై బాణాలు సంధించాడు. అర్జునుడు బదులుగా బాణాలతో సమాధానం ఇస్తున్నాడు. కర్ణుని విల్లు విరగకొట్టాడు. కర్ణుడు శక్తి బాణాలను అర్జునినిపై ప్రయోగించాడు. అర్జునుడు దానిని తుత్తునియలు చేసాడు. కర్ణుడు విల్లు తీసుకుని అర్జునిని సారధిపై ఆరు బాణాలు అర్జునినిపై పది బాణాలు వదిలాడు. అర్జునుడు కోపించి కర్ణినిపై బల్లెములు వర్షంలా కురిపించాడు. కర్ణుడు వాటి ధాటికి ఆగలేక పారి పోయాడు. అర్జునుడు విజయచిహ్నంగా దేవదత్తం పూరించాడు. అర్జునుడు " ఉత్తరకుమారా! కురుసేనలో ముఖ్యవీరుడు కర్ణుడు పారి పోయాడు. ఇక మనకు ఎదురు నిలిచేది ద్రోణాచార్యులు మాత్రమే " అంటూ కురు సేనను చూసాడు. ఉత్తరకుమారుడు అర్జునినితో " అర్జునా! నిన్ను చూస్తుంటే ఆశ్చర్యం, భయం, విహ్వల భావం కలుగుతున్నాయి. నీ ధైర్యం, నీ శౌర్యం చూస్తుంటే నాకు భయం కలుగుతంది. నా మనసు వశం తప్పుతుంది, కాళ్ళు, చేతులు వణుకుతున్నాయి రధం నడప శక్యం కాకున్నది. ఇలాంటి యుద్ధం నేనిది వరకు చూడ లేదు. మనసు పరవశించి పోతుంది " అన్నాడు.

అర్జునుడు ద్రోణునితో తలపడుట

అర్జునుడు నవ్వి " ఉత్తరకుమారా! భయం వలదు నేనున్నాను నిర్భయంగా రధాన్ని ద్రోణుని వపు మళ్ళించు ఎర్రని గుర్రాలు పూన్చిన రధాన్ని అధిరోహించి వాడే ద్రోణుడు గురు నాకు హితుడు కృత్కోవిధుడు రాజ ధర్మంగా ఇప్పుడు నేను ఆయనతో పోరాడవలసి వచ్చినది " అన్నాడు. ఉత్తరుడు అలాగే చేసాడు. అర్జునుడు గురువును చూసి " గురుదేవా! నమస్కారం. అడవులలో పన్నెండేళ్ళు, అజ్ఞాతంలో ఒక ఏడు గడిపి ఎన్నో బాధలు పడ్డాము. ఇది మంచి తరుణం అని ఎంచి మీ ముందుయ్యు కవచ్చాను. నా మీద కోపగించకండి ముందుగా మీ పై బాణప్రయోగం చేయలేను ముందుగా మీరే నాపై బాణప్రయోగం

చెయ్యండి " అని వేడుకున్నాడు. అతని మాటలకు సంతోషపడి ద్రోణుడు అర్జునినిపై పది బాణాలు ప్రయోగించాడు. అర్జునుడు వాటిని మధ్యలో త్రుంచి వేసాడు. ఇప్పుడు అర్జునినికి ద్రోణుడికి ద్వంధ యుద్ధం ఆరంభమైంది. అతిరధులు, అస్త్రకోవిదులు, పరాక్రమోపేతులైన వీరి యుద్ధాన్ని కౌరవ సేనలు కుతూహలంతో చూస్తున్నాయి. ద్రోణుని అస్త్రాలను సమర్ధంగా ఎదుర్కొని అర్జునుడు వాటిని నిర్వీర్యం చేస్తున్నాడు. కురుసేనను తనుమాడుతున్న అర్జునిని చూసి ద్రోణుడు ఆశ్చర్యచకితుడౌతున్నాడు. కురు సేనలు తరిగి పోతున్నాయి. అర్జునిని గెలవడం అసాధ్యమని అనుకున్నాడు. అర్జునుడు ద్రోణుని శరీరాన్ని, కేతనాన్ని, సారధిని ఒక్క సారిగా బాణాలతో కొట్టాడు. కురు సైన్యాలు హాహాకారాలు చేసాయి. తండ్రి పరిస్థితి చూసి అశ్వత్థామ అతనికి సాయం వచ్చాడు.

అశ్వత్థామ కృపాచార్యులతో అర్జునిని యుద్ధం

అశ్వత్థామ విల్లందుకుని అర్జునిని గాండీవంలోని అల్లెత్రాటిని కొట్టాడు. అల్లెత్రాటిని బిగిస్తున్న అర్జునినిపై అశ్వత్థామ ఎనిమిది బాణాలు ప్రయోగం చేసాడు. అర్జునుడు అల్లెత్రాటిని బిగించి అశ్వత్థామ బాణాలను మధ్యలోనే త్రుంచాడు. అశ్వత్థామపై అర్జునుడు శరపరంర సంధించాడు. అశ్వథామకు అర్జునిలా అక్షయతుణీరం లేదు కనుక అర్జునిపై బాణప్రయోగం చేయలేక పోయాడు. ఇది గమనించిన కృపాచార్యుడు అశ్వత్థామకు సాయంగా వచ్చాడు. అర్జునుడు కృపాచార్యునిపై బాణప్రయోగం చేసాడు. కృపాచార్యుడు విజృంభించి అర్జుని కపిధ్వజాన్ని కొట్టి జయధానాలు చేసాడు. అర్జునుడు కోపించి కృపాచార్యుని రధాన్ని విరగకొట్టి, గుర్రాలను చంపాడు. విరధుడైన కృపాచార్యుడు ధైర్యంగా శక్తి ఆయుధాన్ని అర్జునినిపై విసిరాడు. అర్జునుడు శక్తి ఆయుధాన్ని ముక్కలు చేసాడు. కృపుడు చేసేది లేక కత్తిడాలు తీసుకుని అర్జునిని ఎదుర్కొన్నాడు. అర్జునుడు కృపుని కత్తి విరిచాడు. కృపుడు అశ్వత్థామ రధం ఎక్కాడు.

కురుసేనలను ఛేదిస్తూ అర్జునుడు భీష్మునితో తలపడుట

కృపాచార్యునికి పట్టిన గతి చూసి కురు సేనలు భీష్ముని వెనుక చేరాయి. ఇది చూసి వృషసేనుడు అర్జునిని ఎదుర్కొన్నాడు. అర్జునుడు బల్లెం తీసుకుని వృషసేనుని విల్లు విరిచి అతని గొడెలపై పొడిచాడు. ఆ దెబ్బకు వృషసేనుడు పారి పోయాడు. పక్కనే ఉన్న దుర్ముఖుడు, వివిశంతి, దుశ్శాసనుడు, వికర్ణుడు, శకుని ఒక్క సారిగా అర్జునిని చుట్టుముట్టారు. అర్జునుడు వారి రధాలను, విల్లును విరిచాడు. అర్జునిని ధాటికి తాళ లేక వారంతా పారిపోయారు. అర్జునుడు " ఉత్తరకుమారా! ఇక మా తాతగారైన భీముడు మాత్రమే మిగిలి ఉన్నాడు. తాళవృక్షకేతనమున్న భీష్ముని వైపు రధాన్ని పోనిమ్ము " అన్నాడు. ఉత్తరుడు భీష్ముని వైపు రధం పోనిచ్చాడు. అర్జునుని చూసి భీష్ముడు శంఖం పూరించాడు. రెండు వృషభముల వలె వారు ఒకరిని ఒకరు చూసుకున్నారు. భీష్ముడు బాణాలతో కపిధ్వజాన్ని, దాని వెంట ఉన్న భూతములను, రధసారధిని కొట్టాడు. ఆ బాణముల్సన్నిటిని మధ్యలోనే అర్జునుడు తుంచేసాడు. అర్జునుడు తన బాణాలతో భీష్ముని కప్పాడు. అర్జునుడు వేసే ప్రతి బాణాన్ని భీష్ముడు తునాతునకలు చేసాడు. అర్జునుడు తన అస్త్రాలను తాతగారి ముందు ప్రదర్శిస్తుంటే వారు బాగున్నాయి ఇంకా చూపించు అన్నట్లుంది వారి యుద్ధం. అర్జునుడు కోపించి తాతా విల్లు విరుగకొట్టాడు. తాతగారికి కోపం వచ్చి మనుమడిపై శరపరంపరను కురిపించారు. అర్జునుడు తాతగారి బాణాలను అన్నీ తుంచి భీష్ముని ఆయన రధాన్ని, సారధిని, గుర్రాలను కొట్టాడు. భీష్ముడు మరొక విల్లు తీసుకునే లోపు అర్జునుడు భీష్ముని గుండెలపై కొట్టాడు. భీష్ముడు రధంపై సోలి పోయాడు. సారధి రధాన్ని పక్కకు తొలిగించాడు.

అర్జునుడు సుయోధనుని ఎదుర్కొనుట

అర్జునుడు ఎవరు మిగిలి ఉన్నారా అని చూడగా అక్కడ కర్ణుడు, ద్రోణుడు, కృపుడు నిలబడి ఉండటం చూసి అర్జునుడు " ఉత్తరకుమారా! రధాన్ని వారి వైపు పోనివ్వు " అన్నాడు. అర్జునుడు తమవైపు రావడం చూసి అశ్వత్థామ " కర్ణా! అర్జునుడు మన వైపు వస్తున్నాడు. అతనిని ఎదుర్కొని ఓడించగలిగిన సమర్ధుడవు నువ్వే " అని కర్ణుని పరహాసంగా ముందుకు తోసాడు. కర్ణుడు " నేను ఇప్పుడే అర్జునిని ఎదుర్కొంటాను చూడు " అన్నాడు. అర్జునుడు కౌరవ వీరులందరినీ మట్టికరిపించాడు. ఒక్కొక్కరే వారంతా అలసి పోయి తొలగి పోయారు. ఇక్కడ ఉత్తరకుమారుని పరిస్థితి అలాగే ఉంది అతడు అర్జునితో " అర్జునా! నీవేమో అలుపు లేకుండా యుద్ధం చేస్తున్నావు. నాకు దాహం వేస్తుంది కనీసం నీళ్ళు త్రాగకుండా యుద్ధం చేయడమెలా? ఇక నేను సారధ్యం చేయలేను " అన్నాడు. అర్జునుడు " ఉత్తరకుమారా! ఓపిక పట్టు ఇక సుయోధనుడు మాత్రమే మిగిలి ఉన్నాడు. అభిమాన ధనుడు నాతో యుద్ధానికి సిద్ధం ఔతున్నట్లు ఉంది. రధం నడపడంలో నీకు నేను సాయం చేస్తాను. భయపడకు " అన్నాడు. సుయోధనుని వైపు రధాన్ని నడిపించాడు అర్జునుడు. అర్జునుడు ఆకలిగొన్న పులి వలె సుయోధనునిపై విరుచుకు పడ్డాడు. బదులుగా సుయోధను గుండెలపై రెండు బాణాలు వేసాడు. అర్జునిని నుదిటిపై రెండు బాణాలు వేసాడు సుయోధనుడు. వాటిని సునాయాసంగా విరిచి సుయోధనునుపై శరపరంపరను వేసాడు అర్జునుడు. సుయోధనుకి సాయంగా వికర్ణుడు ఏనుగు మీద ఎక్కి రాగా అర్జునుడు ఏనుగు కుంభస్థల్సంపై పిడికిలితో కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు ఏనుగు కూలబడింది. వికర్ణుడు ఏనుగు మీద నుండి పడి పక్కనే ఉన్న వివిశంతి రధంపై ఎక్కాడు. అర్జునుడు మరలా సుయోధనుని గొడెలను గురిపెట్టి పది బాణాలను వేసాడు. సుయోధనుడు గాయపడ్డాడు. సాయంగా వచ్చి వారందరిని అర్జునుడు గాయపరచగా విధి లేక సుయోధనుడు వెను తిరిగాడు. అర్జునుడు సుయోధనుని తరిమాడు. అది చూసి కర్ణుడు భీష్మునితో " అర్జునుడు తరుముకొస్తుండగా సుయోధనుడు పారి పోతున్నాడు. మనం అతనిని కాపాడాలి " అన్నాడు. కర్ణిని మాటలను భీష్మ ద్రోణ, కృపాచార్యులు లెక్క చెయ్యలేదు. సుయోధనుడు దీనంగా " అదేమిటి ఇలా ఒంటరిగా రాజైన నన్ను వదిలి పోవడం ధర్మమా? రాజైన నేను పరాజయం చెందుతున్నప్పుడు నన్ను ఆదుకోవడం మీ ధర్మం కాదా? " అన్నాడు. అందరూ సుయోధనుని మాటలకు ఆగారు. భీష్ముడు

సుయోధనుని ఓదార్చాడు. అర్జునుడు సుయోధనుని చూసి " ఏమిటి సుయోధనా అలా పారి పోతున్నావు. ఇది క్షత్రియ ధర్మమా? నేను ఒక్కడిని కుంతీ పుత్రులలో చిన్న వాడిని ఒంటరిని నీవో గాంధారి పుత్రులలో అగ్రజుడవు అపార సేనా వాహినితో వచ్చావు మితులు సాయం ఉన్నారు ఇలాంటి నీవు ఇలా పారిపోతే సాటి వారు ఎగతాళి చేయరా? కౌరవేశ్వరా ఇక నీవు హస్థినా పురంలో ఏనుగు మీద ఎలా ఊరేగగలవు. మణిమయ భూషణములు ధరించి నిండు సభలో ఎలా సింహాసనాధిష్టుడివి కాగలవు? కర్పూర చందన సుగంధ ద్రవ్యాలను సేవిస్తూ భోగభాగ్యములను ఎలా అనుభవించగలవు? సుందరీ మణులతో ఎలా క్రీడించగలవు? సుయోధనా నా మాట విను యుద్ధమున మరణిస్తే స్వర్గ సుఖాలు గెలిస్తే ఇహలోక సుఖాలు అనుభవించవచ్చు కాని వెను తిరిగి పారిపోవడం తగునా? ఇది రణరంగం జూదం ఆడి గెలుచుట సాధ్యం కాదు. నీలాటి రారాజు పారిపోవడమేమిటి చీ సిగ్గుగా లేదా? " అని అధిక్షేపించాడు.

అర్జునుని సమ్మోహనాస్త్ర ప్రయోగము

ఈ మాటలు విన్న సుయోధనుడు రోషంతో భీష్మద్రోణ కృపాచార్యులను యుద్ధసన్నద్ధులను చేసి ఒక్కసారిగా అర్జునిని మీద దాడి చేసాడు. వారంతా సుయోధనుని రక్షిస్తూ అర్జునినితో యుద్ధం చేస్తున్నారు. అర్జునుడు సారధిని కాపాడుకుంటూ వారందరితో యుద్ధం చేస్తున్నాడు. అర్జునుడు మనసులో " సుయోధనుని ఇప్పుడు చంపడం భావ్యం కాదు అది భీమసేనుని ప్రతిజ్ఞ. కువీరులందరితో యుద్ధం చేయడమైంది. ఇక వీరోచితంగా తప్పుకోవడం ఉచితం. ఉత్తరకుమారికి బొమ్మ పొత్తికలు తీసుకు వెళ్ళాలి. కురువీరుల తలపాగాలు పట్టుకెళ్ళడం అంటే వారందరిని జయించినట్లే. అందుకని కుబేరుడిచ్చిన సమ్మోహనాస్త్రాన్ని వీరిపై ప్రయోగిస్తాను " అనుకుని కురుసైన్యంపై సమ్మోహనాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. అస్త్ర ప్రభావానికి కురు సైన్యమంతా నిస్తేజంగా పడి పోయింది. ఆ అస్త్రానికి అధి దేవత ఇంద్రుడు. అర్జునుడు " ఉత్తరకుమారా! కౌరవులంతా స్పృహతప్పి పడిపోయారు. నీవు పోయి సుయోధనుడు, అశ్వథ్థామ, ద్రోణుడు, కృపాచార్యుడు, కర్ణాది వీరుల తపాగాలు తీసుకురా. భీష్ముని జోలికి మాత్రం పోవద్దు. అతడిని ఈ అస్త్రం ఏమాత్రం ప్రభావితం చేయజాలదు అతడు నిద్ర నటిస్తున్నాడంతే " అన్నాడు. ఉత్తరకుమారుడు అర్జునుడు చెప్పినట్లే తపాగాలు తీసుకుని రధం ఎక్కాడు. ఉత్తరకుమారునితో చెప్పి అర్జునుడు రధాన్ని కొంచం దూరం యుద్ధరంలో నుండి తీసుకు పోయి ఆగాడు. ఇంతలో కురువీరులందరికి తెలివి వచ్చింది. సుయోధనుడు అర్జునినితో యుద్ధానికి సిద్ధం అయ్యాడు. భీష్ముడు " సుయోధనా! జరిగినది నీవు ఎరుగవు. మీరంతాస్త్రప్రభావానికి తెలివి తప్పారు అర్జునుడు మీ తలపాగాలు మాత్రమే తీసుకు వెళ్ళాడు. మీ తలలు నరికి తీసుకు వెళితే ఏమయ్యేది అర్జునిని కరుణ నిన్ను రక్షించింది. తిరిగి యుద్ధానికి సిద్ధం అయితే పూర్ణాహుతి ఇప్పుడే జరుగుతుంది. విడిపించిన గోవులు విరాటనగరానికి చేరాయి. జరిగినది చాలు వెనుకకు మరలుము " అన్నాడు. ఆ మాటలకు సుయోధనుడు నిట్టూర్చాడు. అర్జునిని వదలాలని లేకున్నా తాతాగారి మాటకు తలవంచాడు. కురుసైన్యం కూడా సుయోధనిని అర్జునుని బారి నుండి రక్షించాలంటే యుద్ధ విరమణ మంచిది అనుకున్నారు. కురు సైన్యం వెనుతిరిగింది.

అర్జునుడు కురుసేనకు వీడ్కోలు పలుకుట

ఇదంతా దూరం నుండి చూస్తున్న అర్జునుడు దేవదత్తం పూరించాడు. భీష్మ, ద్రోణ, కృపాచార్యులకు నమస్కరించాడు. ఒక్క బాణంతో సుయోధనుని కిరీటంలోని మణులను ఊడగొట్టాడు. ఇక నేను పోయివస్తానని పెద్దగా అరచి చెప్పాడు. ఉత్తరకుమారుని చూసి " కుమారా! మనం కురుసేనను జయించాము, గోవులను మరలించాము, ఉత్తరకుమారికి బొమ్మపొత్తికలు సేకరించాము ఇక రాజధానికి మరలి వెడతాము " అన్నాడు. ఉత్తరుడు రధాన్ని వెనుకకు మరల్చాడు. అర్జునుడు " కుమారా! కురుసేనలను నీవే జయించావని చెప్పు " అన్నాడు. ఊత్తరుడు నవ్వి " అర్జునా! కురుసేనలను నేను జయించలేనని అక్కడవారందరికి తెలుసు. నిజం దాచడం కష్టం కాని నీ మాట కాదనలేను. నీవు చెప్పమన్నప్పుడే నిజం చెప్తాను " అన్నాడు. రధం శమీవృక్షాన్ని చేరుకుంది. గాండీవం మొదలైన ఆయుధాలను తిరిగి శమీవృక్షం మీద దాచారు. అర్జునుడు బృహన్నల వేషం ధరించి సారధ్యం చేపట్టాడు. ఉత్తరుడు రధాన్ని అధిరోహించాడు. అర్జునుడు " కుమారా! మన విజయ వార్తను ముందొగా వెళ్ళి విరాటునికి తెలుపమని గోపాలురకు చెప్పు " అన్నాడు. వార్తాహరులు అలాగే వెళ్ళారు.

విజయవార్తను విరాటునికి తెలుపుట

దక్షిణగోగ్రహణంలో విజయం సాధించి నగరానికి తిరిగి వచ్చిన విరాటుని ఉత్తర గోగ్రహణం విషయం కలవరపరచింది. భీష్మ, ద్రోణ, కృపాచార్య, అశ్వత్థామ, కర్ణాది మహా వీరులతో దండెత్తి వచ్చిన సుయోధనుని ఎదిరించడానికి బృహన్నల సారధ్యంలో వెళ్ళిన ఉత్తరుని తలచుకుని పరితపించాడు. వెంటనే సేనలను ఉత్తరకుమారునికి సహాయంగా వెళ్ళమని ఆజ్ఞాపించాడు. ఉత్తరకుమారుని క్షేమం తెలుసుకుని రమ్మని వార్తాహరులను పొమ్మని ఆజ్ఞాపించాడు. అంతలో అక్కడకు వచ్చిన వార్తాహరులు ఉత్తరకుమారుని విజయవార్త చేరవేసారు. విరాటుడు ఆనందంతో ఉక్కిరిబిక్కిరి అయ్యాడు. కళ్ళవెంట ఆనంద బాష్పాలు రాలాయి. "ఏమి మన ఉత్తరుడు కురుసైన్యాలను గెలిచాడా. వెంటనే నగరమంతా చాటింపు వేయించండి. సువాసినులను, బ్రాహమణులను ఉత్తరునికి స్వాగతం చెప్పటానికి పంపండి " అని విరాటుడు ఉత్సాహంగా చెప్పాడు. కంకుభట్టుని చూసి " కంకా! ఈ ఆనంద సమయంలో ఒక ఆట ఆడదామా " అన్నాడు. ధర్మరాజు " మహారాజా! తమరు ఆనందంలో ఉన్నారు. నేను ఈ రోజు మీతో ఆడి గెలవగలనా " అన్నాడు. విరాటుడు పెద్దగా నవ్వి " సైరంధ్రీ! పాచికలు తీసుకురా " అని అక్కడ ఉన్న ద్రౌపదిని ఆజ్ఞాపించాడు. ఆట ప్రారంభం అయింది విరాటుడు ధర్మరాజుతో " కంకా! అశేషమైన కురుసైన్యాలను జయించి నా కుమారుడు మా వంశ ప్రతిష్ఠ కాపాడాడు. అతని బాహుబలం ఎంత గొప్పదో కదా " అన్నాడు. ధర్మరాజు " సుయోధన, భీష్మ, ద్రోణ, కృప, అశ్వత్థామ, కర్ణులతో కూడిన కురు సైన్యాలను జయించి గోవులను మరల్చాడంటే అతను

లోకప్రసిద్ధుడు కదా " అన్నాడు. విరాటుడు ఆ మాటలకు ఆగ్రహించి " కంకుభట్టా! నా కుమారుని విజయాన్ని సందేహిస్తున్నావా? ఇంత వరకు నీవు ఏమి మాట్లాడినా సహించాను ఇక మీదట అలా కాదు " అన్నాడు. కాని కంకుభట్టు అంతంటితో వదల లేదు " ఒక్క కౌరవ సేనే కాదు. దేవతలు, రాక్షసులు కలసి వచ్చినా బృహన్నల రథ సారధ్యం వహిస్తుండగా ఉత్తరుని జయించడం ఎవరికి సాధ్యం కాదు " అన్నాడు. విరాటుడు కోపం పట్ట లేక పోయాడు " కంకూ! ఇక చాలు నీవు ఎన్నో వింతలు చెప్పగా విన్నాను. ఒక పేడి అదియూ సారధి శత్రువులను జయించడమా! నా కుమారుని విజయాన్ని ఎందుకు అంగీకరించవు. ఇక నీ మూర్ఖపు మాటలు కట్టిపెట్టు విపుడా " అన్నాడు. కాని ధర్మరాజు ఆపకుండా " అవును విరాటరాజా! బృహన్నలకు యుద్ధం చేయాలని ఆశ కలిగి ఉంటుంది. ఉత్తరుని సార్ధిగా చేసి కౌరవసేనను జయించి గోవులను మరలించాడు. నా మాట అసత్యం కాదు. బృహన్నల విజయవార్తను నగరంలో చాటించు " అన్నాడు. విరాటుడిక ఆగలేక " ఆ పేడిని నా ముందు పొగుడుతావా " అంటూ పాచికలను ధర్మరాజుపై విసిరాడు. అందులో ఒక పాచిక ధర్మరాజు నుదిటిపై బడి గాయం చేసింది. ధర్మరాజు అక్కడే నిలబడి ఉన్న ద్రౌపదిని చూసి తల వంచాడు. ద్రౌపది వెంటనే పరుగున వచ్చి ధర్మరాజు నుదిటి మీద స్రవిస్తున్న రక్తాన్ని తన పైట కొంగుతో అదిమింది. పక్కనే బంగారు కలశంలో ఉన్న నీటితో తన పైట తడిపి తుడిచింది. ఇది చూసి విరాటుడు " సైరంధ్రీ! అతని రక్తం నేలపై పడకుండా అలా తుడుస్తున్నావేంటి అన్నాడు. " మహారాజా! ఉన్నత వంశ సంజాతుడైన ఈ బ్రాహ్మణుని రక్తం ఎన్ని చుక్కలు భూమి మీద పడితే అన్ని రోజులు ఈ దేశంలో వర్షాలు పడవు. మన దేశానికి కలుగబోయే కీడుని నివారించడానికే అలా చేసాను " అన్నది సైరంధ్రి.

ఉత్తరకుమారునికి నగరం స్వాగతం పలుకుట

ఉత్తరకుమారుని విజానికి ఆనందపడి ఉత్తర తన చెలికత్తెలతో అన్నయ్యకు ఎదురు వెళ్ళి వారిరువురి మీద చందనం, కుంకుమ, పూవులు చల్లి స్వాగతం పలికింది. మిగిలిన వారు కూడా ఉత్తరునికి ప్రంశల జల్లు గురిపించారు. ఉత్తర కుమారునికి ప్రశంశలకు తట్టుకోలేక బృహన్నల సహకారంతో ఈ విజయం సాధించానని నర్మగర్భంగా చెప్పాడు. ఇంతలో ఉత్తర కుమారుడు విజయుడై వస్తున్నాడన్న వార్త విరాటునికి చేరింది. విరాటుడు ఆనందంగా వారిని రమ్మని చెప్పమని సేవకులను ఆజ్ఞాపించాడు. ఉత్తర కుమారుడు తండ్రికి నమస్కరించాడు. పక్కనే ఉన్న కంకుభట్టును చూసి నమస్కరించాడు. కంకుభట్టు నుదుటి మీద గాయాన్ని చూసి ఎలా జరిగిందని అడిగాడు. విరాటుడు " నేను నీ విజయాన్ని పొగుడుతుంటే విజయం నీది కాదు బృహన్నలది అన్నాడు. అందుకని నాకు కోపం వచ్చి పాచికలు విసిరాను. కంకుభట్టుకు గాయ్యం అయ్యింది " అన్నాడు ఉత్తరునితో. ఉత్తరుడు తండ్రితో " తండ్రీ మహాపరాధం చేసారు. ఇలాంటి మహాత్ములను అగౌరవపరిస్తే మనకు ఆయువు, ఐశ్వర్యం క్షీణిస్తాయి. ముందు వారిని క్షమాపణ అడగండి " అన్నాడు. విరాటుడు కుమారుని మాట పాటించి కంకుభట్టును క్షమాపణ కోరాడు. కంకుభట్టు నవ్వి ఉత్తరకుమారునితో " అసలు నాకు కోపమే రాలేఉ. ఇక క్షమాపణలతో పని ఏమి. విరాటుడు ఉత్తముడు. ఏదో చెడు ఘడియలో అలా చేసాడు " అన్నాడు. విరాటుని మనస్సు కుదుట పడింది.

విరాటుడు ఉత్తరకుమారుని వద్ద యొద్ధవిశేషాలు వినకోరుట

విరాటుడు కుమారుని చూసి " కుమారా భీష్మ, ద్రోణ, అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుల వంటి మహారషులున్న సుయోధన సైన్యాలను నువ్వు ఒక్కడివే ఎలా గెలిచావు. ఒక్కడు పరశురాముని గెలిచిన వాడు. ఒకడు శివుని వరాన పుట్టిన వాడు. ఒకడు అర్జునినికి యుద్ధ విద్యలు నేర్పిన ఆచార్యుడు. ధృతరాష్ట్ర కుమారులు ఒక్కొక్కరు ఈ భూమిని గెలువగల సమర్ధులు. అలాంటి వారిని నీవు ఒక్కడివే ఒక్క గాయం కూడా పడకుండా ఎలా గెలిచావు ఆవులను ఎలా మరలించావు. ఒక్కరిని కొడితే పది మంది చుట్టుముడుతారు కదా. సుయోధనుడిని ఎలా పలాయనం చేయించావు. వినాలని కుతూహలంగా ఉంది చెప్పు " అన్నాడు. అత్తరుడు " తండ్రీ! కౌరవ సేనలను నేను గెలవ లేదు, గోవులను నేను మరల్చ లేదు. దైవాధీనంగా ఒక దైవాంశ సంభూతుడు వచ్చి కౌరవ సేనలను గెలిచి గోవులను మరల్చి సుయోధనుని పలాయన గతుని చేసాడు. అసలు యుద్ధం ఎలా జరిగిందో చెబుతాను వినండి " అని ఉత్తరుడు చెప్పనారంభించాడు. " బృహన్నలను సారధిగా చేసి నేను యుద్ధానికి వెళ్ళాను. కురు సేనలను చూడగానే నాకు కాళ్ళు చేతులు ఒణకసాగాయి. రథం దిగి పోయాను అప్పుడు ఒక మహానుభావుడు వచ్చి నాకు ధైర్యం చెప్పి నన్ను సారధిగా చేసి కౌరవ సేనలను ఓడించి గోవులను మరలించాడు. సుయోధనుని అడ్డగించి అతనితో ఘోరంగా పోరాడాడు. కౌరవ సేనలను చిత్తు చేసాడు. కర్ణుని తమ్ముని చంపాడు. భీష్మునిపై బాణ ప్రయోగం చేసాడు. ద్రోణుని ఎదిరించాడు. రణ రంగంలో వీరవిహారం చేసాడు " అని చెప్పాడు. విరాటుడు ఆ మహాను భావుని చూపించమని అడుగగా ఉత్తరుడు అతడు అంతర్ధాన మయ్యాడని నేడో రేపో కనపడగలడని చెప్పాడు. కంకు భట్టు తన గాయాన్ని బృహన్నల చూడకుండా ఉత్తరీయాన్ని గాయంపై కప్పుకుంటూ జాగ్రత్తపడుతూ అంతా అర్జునిని పరాక్రమే అని ఆనంద పడ్డాడు.

ధర్మజుని మందిరంలో పాడవుల ద్రౌపది సహిత సమావేశం

బృహన్నల ఉత్తరుని సమయస్ఫూర్తికి మెచ్చుకున్నాడు. వారిరువురు సుధేష్ణ వద్దకు వెళ్ళి ఆమె ఆశీర్వాదం పొందారు. ఉత్తర కొరకు నర్తనశాలకు వెళ్ళారు. ఉత్తరుడు బొమ్మపొత్తికలను ఉత్తరకు ఇచ్చాడు. ఆమె అన్నయ్య పరాక్రమానికి మురిసి పోయింది. ఆ తరవాత పాండవులందరూ ద్రౌపదితో కలిసి ధర్మరాజు మందిరంలో రహస్యంగా సమావేశమయ్యారు. అర్జునుడు జరిగినదంతా చెప్పాడు. తల వంచుకుని ఉన్న ధర్మజుని చూసి భీమునితో అర్జునుడు అన్నయ్య నావైపు ఎందుకు చూడటం లేదని అడిగాడు. ఇక దాచడం కుదరదని ధర్మరాజు " అర్జునా! విరాటుడు తన కుమారుని పొగుడుతుంటే నేను బృహన్నల ఉండగా ఉత్తరుడు విజయం సాధించడంలో విశేషమేమిటని అన్నాను. విరాటుడు కోపించి ఒక పేడిని పొగుడుతావా అని వివేకం నశించి పాచికలు నాపై

విసిరాడు. నాకు చిన్న గాయం అయింది " అన్నాడు. ఆమాటలకు భీముడు ఉగ్రుడై " ఆ దురాత్ముని సకుంటుంబంగా యమపురికి పంపి వాని రాజ్యం మనం కైవశం చేసుకుంటాము " అన్నాడు. ధర్మరాజు వారిరువురిని వారించి " కష్టకాలంలో మనకు ఆశ్రయం ఇచ్చిన విరాటుని చంపడం భావ్యము కాదు. అతని పట్ల మనం కృతజ్ఞత మాత్రమే చూపాలి. మనమెవ్వరమో అతనికి వివరిస్తాము. ఆతరవాత కూడా అతడు మనపట్ల అమర్యాదగా ప్రవర్తిస్తే అప్పుడు మీ ఇష్టం అన్నాడు.

పాండవులు తమను తాము బహిరంగపరచుకొనుట

మరునాటి ఉదయం పాండవులు ద్రౌపది తమ నిజరూపాలు తెలిసేలా వస్త్రధారణ చేసి సభాప్రవేశం చేసారు. ధర్మరాజు విరాటుని సింహాసనాన్ని అధిష్టించాడు. విరాటుడు కొలువుకు రాగానే సింహాసనంపై కూర్చున్న ధర్మరాజుని చూసి " ఏమిటిది కంకా మా సింహాసనం అధిష్టించింది చాలక మమ్ములను చూసి కూడా లేవకుండా కూర్చున్నాను ఇంతటి అహంకారమా? " అన్నాడు. అర్జునుడు " విరాటా! ఈయన ధర్మరాజు ఎంతో మంది సామంతులను కను సన్నలతో శాసంచగల చక్రవర్తి. భూమిని నాలుగు చెరగులా జయించి రాజసూయాన్ని నిర్వహించిన మహాను భావుడు. అజాతశత్రువు, సత్యవ్రతుడు, ధర్మమూర్తి అయిన ఇతడు దేంద్రుని సింహాసనాన్ని అధిష్టించడానికి కూడా అర్హుడు నీ ఇంత చిన్న సింహాసనాన్ని అధిష్టించడానికి తగడా? " అన్నాడు. అది విన్న విరాటునికి ఆశ్చర్యం, ఆనందం, అనుమానం ఒకేసారి కలిగింది. " మరి ఈయన ధర్మరాజైతే మిగిలిన వారు ఎవరు. ద్రౌపది ఎక్కడ? " అని అడిగాడు. అర్జునుడు " మహారాజా! ఇప్పటి వరకు నీ వంట శాలలో రుచికరమైన వంటలు చేసి, మల్లయుద్ధాలు చేసి నిన్ను మెప్పించిన వలలుడే భీముడు. అతడు బకాసురుడు, కిమ్మీరులను వదించిన బలశాలి. నీ అశ్వశాలలో అశ్వాలను రక్షిస్తూ నిన్ను సేవించే తంత్రీ పాలుడే మాతల్లి మాద్రి పెద్ద కుమారుడు నకులుడు. గోశాలలో గోవులను కాపాడుతూ సేవిస్తున్న దామ్రగంధి మాద్రి చిన్న కుమారుడు సహదేవుడు. అంతఃపురంలో సైరంధ్రిగా సుధేష్ణను సేవించే మాలినియే ద్రౌపది. ఆమెను అవమానించినందుకే భీముడు కీచకుని, ఉపకీచకుని వధించాడు " అనగాగానే భీముడు అందుకుని " నర్తనశాలలో అంతఃపురకాష్టలకు నాట్యం నేర్పే బృహన్నల అర్జునుడు. ఇంద్రలోకంలో ఊర్వశి ఇచ్చిన శాపం అర్జునినికి ఇలజ్ఞాతవాస సమయంలో సహాయపడింది. ఖాండవవనాన్ని దహించి ఇంద్రుని జయించిన మహా వీరుడు. కాలకేయులను చంపిన ఘనుడు. అతడే " అన్నాడు. ఇదంతా కలా నిజమా అని విరాటుడు సంభ్రమాశ్చర్యాలతో మునిగి తేలుచున్న సమయంలో ఊత్తరకుమారుడు " అవును తండ్రీ! నేను చెప్పిన దైవాంశ సంభూతుడు ఇతడే. భయంతో వణుకుతున్న నాకు ధైర్యం చెప్పి యుద్ధం చేసి మనలను గెలిపించిన దివ్యపురుషుడు ఇతడే.

ఉత్తరకుమారుడు అర్జునిని గురించి వర్ణించుట

అంత ఘోరయుద్ధం నేను ఇంతవరకు చూడ లేదు. రథాన్ని నడపటానికి కూడా నడపలేకపోయిన నాకు ధైర్యం చెప్పి కురు సైన్యాలను చిత్తు చేసిన మహా వీరుడు. అతని అభ్యర్ధన వలన నేను నిన్న ఇతని పేరు వెల్లడించ లేదు. విరాటుడు పరవశించి పోయాడు. అర్జునిని గట్టిగా కౌగలించుకున్నాడు. ధర్మరాజు పాదాలకు నమస్కరించాడు. భీమ నకుల సహదేవులను ఆప్యాయంగా కౌగలించుకున్నాడు. అర్జునుడు తన తమ్ములను ఉత్తర కుమారునికి పరిచయం చేసాడు. విరాటుడు తన తమ్ములను, కుమారులను, మంత్రులను పాండవుల దర్శనానికి పిలిపించాడు. ద్రౌపదిని గురించి చెప్పి తగురీతిన గౌరవించమని సుధేషణకు వర్తమానం పంపాడు. అర్జునుడు " విరాటరాజా! దుస్తరమైన అజ్ఞాతవాసాన్ని మీతో నిర్భయంగా గడిపాము " అన్నాడు. విరాటుడు " అర్జునా! నేను పరాయి వాడినా. మీ అజ్ఞాతవాసం మా వద్ద గడపటం నా పూర్వజన్మ సుకృతం. ఇక ఈ మత్స్యదేశం మీది. మేమంతా మిమ్మలిని సేవించుకుంటాము. కౌరవుల మీదికి దండెత్తి రావలసి వస్తే మేము మీతో యుద్ధం చేస్తాము " అన్నాడు. ఉత్తరుడు " అదేమిటి తండ్రీ మన్నకుంటూ ఒక రాజ్యం ఉందా? కౌరవులతో యుద్ధం చేసి మనలను గెలిపించి మన రాజ్యాన్ని గెలిపించింది వీరే కదా. ఇక ఇది వీరి రాజ్యం. వారి రాజ్యం వారికి ఇవ్వడం హాస్యాస్పదం కాదా. ఇంత కాలం నివురు కప్పిన నిప్పులా ఉన్న వీరిని మనం కూడా అవమానించి అనరాని మాటలన్నాం. వీరిని క్షమాపణ అడగడం మన ధర్మం. ఈ సంపద ఈ సామ్రాజ్యం వీరిదే కనుక వీరికి కానుక ఇవ్వాలంటే ఊత్తరకుమారిని పిలిపించండి " అని తండ్రితో చెప్పాడు.

అర్జునుడు విరాటునితో వియ్యమందుటకు అంగీకరించుట

ఉత్తరకుమారుని పలుకులు విన్న విరాటుడు ఉత్తరను తీసకురమ్మని సేవకులను ఆజ్ఞాపించాడు. వారు సుధేష్ణ అనుమతితో ఉత్తరను సర్వాలంకార భూషితను చేసి తీసుకు వచ్చారు. ఉత్తరకు ఎదురు వెళ్ళి విరాటుడు ఆమను చేయి పట్టి ధర్మరాజు వద్దకు తీసుకు వచ్చి ధర్మరాజుతో " ధర్మరాజా! అజ్ఞానంతో నీ పట్ల చేసిన అపరాధాలు మన్నించి మమ్ము క్షమించమని ప్రార్ధిస్తును. మీతో బంధుత్వం మాకెంతో శ్రేయస్కరం మా కుమార్తె ఉత్తరను అర్జునునికిచ్చి వవాహం చేయడం మాకు సమ్మతం. మీ అంగీకారం తెలుపితే ఆనందం " అన్నాడు. ఇదంతా గమనిస్తున్న అర్జునుడు ధర్మరాజు వైపు చూసి అతని చూపులలో అర్ధం గ్రహించి విరాటునితో " విరాటరాజా! నేను ఉత్తరకు గురువును గ్రువు తండ్రితో సమానం. కాబట్టి ఈమెను కోడలిగా స్వీకరిస్తాను. నా కుమారుడు అభిమన్యుడికిచ్చి వవాహం చెయ్యండి. అభిమన్యుడు శ్రీకృష్ణుని మేనల్లుడు సుభద్ర కుమారుడు సఒందర్యవంతుడు, విద్యావంతుడు, బాహుబలం కలిగిన వీరుడు, ఉదారుడు, శర్యపరాక్రమం కలిగిన వాడు, గుణవంతుడు, పెద్దలమన్నలను పొందిన వాడు " అని కుమారుని గుణగణాలను వివరించాడు. ఆ మాటలకు విరాటుడు సంతోషించాడు. " అర్జునా నీతో వియ్యమందడం కంటే కావలసినదేముంది. అన్నగారు కార్యనిర్ణయం చేసి చెపితే దానిని మేము ఆచరిస్తాము " అన్నాడు. ధర్మరాజు " అర్జునుడు మాట్లాడినది ఎంతో సముచితంగా ఉంది. ఇది నాకు సమ్మతమే. మన బందుమిత్రులకు ఈ విషయం తెలియచేయండి " అన్నాడు. విరాటుడు మీ కురువంశంతో వియ్యమందడంతో మా మత్స్యదేశం పావనం అయింది అని ఉత్తరకుమారిచే భీమ, అర్జున, నకులసహదేవులకు ప్రణామము చేయించాడు. వారాంతా ఉత్తరను మనసారా దీవించారు. ఉత్తరకుమారి

అంతఃపురానికి వెళ్ళింది. పురోహితులను పిలిపించి సుమూహూర్తం నిర్ణయించారు. ఇరు పక్షాలవారికి వివాహఆహ్వాన పత్రిక పంపించారు. ధర్మరాజు విరాటుని కౌగలించుకుని " విరాటా! అజ్ఞాతవాస సమయంలో మాకు ఆశ్రయం ఇచ్చి ఆదుకున్నందుకు కృతజ్ఞతలు. మాకు శ్రీకృష్ణుడెంతో ఇకపై మీరూ అంతే " అని అభినందనలు తెలిపాడు.

సుయోధనుని సందేహం

విరాటరాజు కొలువులో పెళ్ళి సంరంభం జరుగుతుండగా హస్తినకు తిరిగి వెళుతున్న సుయోధనునికి ఇంకా సందేహం నివృత్తి కాలేదు. అతనికి కర్ణుడు, శకుని మాటల మీద ఉన్న నమ్మకం భీష్మునిని పలుకులపై లేదు. సందేహ నివృత్తి కొరకు ధర్మరాజు వద్దకు ఒక దూతను పంపి " ధర్మరాజా! మీ అజ్ఞాతవాసం ముగియక ముందే అర్జునుడు బయట పడ్డాడు. నీవు లెక్క చూసి ఏది ఉచితమో అది చెయ్యి " అని చెప్పించాడు. ఆ మాటలలో ఉన్న అంతరార్ధం గ్రహించి ధర్మరాజు నవ్వి " మేము సమ్మతించినట్లు పదమూడు సంవత్సరాలు నిండాయి. ఇది నిజం ఈ మాట నీవు భీష్మ, ద్రోణ, కృపాచార్యులు వింటుండగా సుయోధనునికి తెలియ చెయ్యి " అని దూతతో చెప్పాడు. దూత ఆ విషయాన్ని అలానే చెప్పాడు. సుయోధనుడు తాను దూతను పంపిన విషయం దాచి " తాతాగారూ, ఆచార్యా! మనం మోసపోయి అనవసరంగా అర్జునినితో యుద్ధం చేసాము. అర్జునుడు పదమూడేళ్ళు నిండిన తరవాత బయటకు వచ్చాడా లేదా అన్న విషయం మనం సరిగా విచారించ లేదు " అన్నాడు. భీష్ముడు " సుయోధనా! జరిగింది చాలు ప్రతిజ్ఞా భంగం కాలేదు నీ మాటకు ఇక కట్టిపెట్టు ఎవరైనా వింటే నవ్వగలరు. మారు మాటాడక హస్థినకు పద " అన్నాడు. చేసేది లేక సుయోధనుడు హస్తినకు మరలి వెళ్ళాడు.

పాండవులు ఉపప్లావం చేరుట బంధుమిత్రుల రాక

పాండవులు శమీ వృక్షం దగ్గరకు వెళ్ళి ఆయుధాలకు తగినట్లు పూజించి తమ వెంట తీసుకు వెళ్ళారు. పాడవులు అంతా ఊపప్లావ్యం చేరుకున్నారు. విరాటుని ఆజ్ఞపై ప్రజలంతా పాండవులకు కానుకలు సమర్పించారు. విరాటుడు కలిగించిన సౌకర్యాలతో పాండవులు ఉపప్లావ్యంలో సుఖంగా ఉన్నారు. ఈ విషయం తెలుసుకున్న శ్రీకృష్ణుడు బలరాముడు రుక్మిణి, సత్యభామ, సుభద్ర, అభిమన్యుడు, సాత్యకి, కృతవర్మ, సాంబుడు, ప్రద్యుమ్నుడు, యుయుధానుడు, రుక్మి, అక్రూరుడు, ఇంద్రసేనుడు మొదలగు వీరులు వెంట రాగా యాదవప్రముఖులతో ఉపప్లావ్యం చేరాడు. పాండవులు శ్రీకృష్ణునికి ఎదురేగి సాదరంగా ఆహ్వానించారు. ద్రుపద మహారాజు, కాశీరాజు శైబ్యుడు తమతమ భార్యాపుత్రులతో ససైన్యంగా ఉపప్లావ్యం చేరారు. అనేక దేశాలనుండి రాజులు ఉత్తరాభిమన్యుల వివాహానికి ఆహుతులుగా వచ్చారు. వివాహ వేదిక అత్యంత శోభాయమానంగా తయారైంది. ఉత్తరను పెండ్లి కూతురుగా అలంకరించారు. పాండవులను పెండ్లికి తరలి రమ్మని పురోహితులతో విరాటరాజు ఆహ్వానం పంపాడు. అభిమన్యుని కూడా పెండ్లి కుమారునిగా అలంకరించి అందరూ పెండ్లికి తరలి వెళ్ళారు. విరాటుడు శ్రీకృష్ణుని, పాండవులను సాదరంగా ఆహ్వానించాడు. పెళ్ళి తంతు ఆరంభం కాగానే శ్రీకృష్ణుడు, బలరాముడు, ధర్మరాజు, అర్జునుడు, విరాటరాజు సముఖంలో వధూవరులు తెరదగ్గర నిలిచారు. జ్యోతిస్కులు శుభమూహూర్తం సమీపించింది అని తెలిపిన పిమ్మట వధూవరులు ఒకరిని ఒకరిని చూసుకుని ఆనందించారు. దోసిళ్ళతో తలంబ్రాలు పోసుకున్న పిమ్మట అభిమన్యుడు ఉత్తరపాణిగ్రహణం చేసి ఆపై ఒకే ఆసనంపై ఆసీనులైయ్యారు. విరాటరాజు పాండవులకు, శ్రీకృష్ణునికి, దరుపకి, సుభద్రకు వస్త్రాభరణాలు బహూకరించాడు. ఉత్తరాభిమన్యుల వివాహం వైభవంగా జరిగింది.

ఉద్యోగపర్వము

ఉద్యోగపర్వము, మహాభారతం ఇతిహాసంలోని ఐదవ భాగము. ఆంధ్ర మహాభారతంలో ఈ భాగాన్ని తిక్కన అనువదించాడు.

ఉద్యోగము అనగా "ప్రయత్నము". యుద్ధానికీ, శాంతికి జరిగే యత్నాలు ఈ పర్వంలో ముఖ్య కధాంశం. సంస్కృత మూలంలో 6,698 శ్లోకాలు ఉన్నాయి. సనత్సుజాతీయము ఉద్యోగపర్వంలో ఒక భాఘం (41 నుండి 46 వరకు అధ్యాయాలు). దీనిపై ఆదిశంకరాచార్యులు వ్యాఖ్యానం వ్రాశాడు.

ప్రధమాశ్వాసం

ఉత్తరాభిమన్యుల వివాహం గడిచినాలుగు రోజుల తరవాత ధర్మరాజు తన సోదర, పుత్ర సమేతంగా విరాటరాజు కొలువు కూటంలో ప్రవేశించాడు. అప్పుడు విరాటరాజు కృష్ణుడు, బలరాముడు, వారి పుత్రులు బంధువులతో ఇష్టాగోష్టి జరుపుతున్నాడు. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు అందరినీ చూసి " పాండవులు అరణ్యావాసం, అజ్ఞాతవాసం విజయవంతంగా పూర్తి చేసారు. వారు ఎంతటి ధర్మపరులో అందంరికి తెలుసు. సుయోధనుడు శకుని సాయంతో పాండవులను మాయా జూదంలో ఓడించి పాండవుల రాజ్యలక్ష్మిణి అన్యాయంగా అపహరించాడు. కనుక పాండవులకు కౌరవులకు క్షేమకరమైన ఒక మార్గం అన్వేషించి పాండవుల రాజ్యం వారికి సంక్రమింపచేయాలి. పాడవులకు పిత్రుధనంగా కొంతరాజ్యం లభించింది. ధర్మరాజు రాజసూయయాగం నిర్వహించి రాజ్యాన్ని విస్తరించి మాయా జ్యూదంలో అంతా దుర్యోధనుని పరం చేసి అడవులలో సోదర, పత్నీ సమేతంగా అనేక ఇడుములు పడ్డాడు. సుయోధనుడు శకుని,దుశ్శాసన, కర్ణాదులతో చేరి వారిని అనేక అవమానాల పాలు చేసాడు. పాండవులు షాయం సంతరించుకునే లోపే వారిని ఎదుర్కోవడానికి

సన్నాహాలు చేస్తున్నాడు. కనుక పాండవులు వారికి సహాయాన్నందించే వారిని సమీకరించడం అనివార్యం వారి బలపరాక్రమాలను ప్రదర్శించవలసిన సమయం ఆసన్నమైంది. అయినా కౌరవుల మనసులో ఏముందో తెలుసుకుని తదుపరి కార్యక్రమ రచన చేయడం ఉచితం కనుఖషినాపురానికి ఒక దూతను పంపుట ఉచితం. వారు పాండవులకు రాజ్యభాగం శాంతి మార్గంలో ఇస్తే ఇరువర్గాలకు మంచిది. లేకుంటే ఏది ఉచితమో తరువాత నిర్ణయిస్తాము " అన్నాడు. అప్పుడు బలరాముడు లేచి " తమ్ముడు శ్రీకృష్ణుడు చెప్పినది ఊచితం. ఇరువర్గాలకూ ఇది క్షేమకరం. మనం ఒక దూతను కౌరవేంద్రుని వద్దకు పంపుదాము. సుయోధనుని అతిశయానికి లోబడి ధమనందనుడు సౌమ్యం ప్రదర్శించి రాజ్యాన్ని కోల్పోయాడు. సుయోధనునికి జూదవిద్యలో ప్రావీణ్యం లేదు కనుక శకునిని నియమించాడు. అతని ప్రావీణ్యంతో రాజ్యాన్ని జూదంలో గెలిచి సుయోధన పరం చేసాడు. ఇందులో దుర్యోధనుని అపరాధం ఏమీ లేదు కనుక దూత వినయంతో కార్యాన్ని చక్కబెట్టేలా ఉండాలి " అన్నాడు.

సాత్యకి ఆవేశం

బలరాముని మాటలు సాత్యకికి కోపం తెప్పించాయి " బలరామా! నువ్వు ఇలా మాట్లాడటం తగదు. ఇలా మాట్లాడటం నీకే తగింది. అయినా నిన్నని ఏమి లాభం. దుర్యోధనుడు మంచి వాడంటున్న నిన్ను మాట్లాడించి వింటున్న వారిని అనాలి. ధర్మరాజు వేడుక పుట్టి జూదం ఆడాడా? దుర్యోధనాదులంతా కుట్రపన్ని ధర్మరాజుని జూదానికి పిలిచి కపట జూదం ఆడి అతడి రాజ్యలక్ష్మిని అపహరించి అతని సోదరలను ధర్మపత్నిని అవమానించ లేదా? ధర్మరాజు ధర్మగుణం లోకానికి తెలియనిదా? పాండవుల వద్ద అపహరించిన రాజ్యం పాండవులకు ఇవ్వక తప్పదు లేకున్న యాచనతో పని లేదు పాండవులు యుద్ధంలో వారిరాజ్యాన్ని పొందగలరు. భీమార్జునలను ఎదిరించి నిలవగలవారు లేరు. సుయోధనుడు సోదరసమేతంగా వారి చేతిలో హతుడగుట నిక్కము. నేను వారితో ఉండగా యుద్ధభూమిలో నిలువగలవాడెవడు. విరాటుని పరాక్రం తక్కువా? పాచాల వీరులు, వృష్టి వీరులు యుద్ధంలో తలపడి సుయోధనుని తమ్ములను హతమార్చక మానరు. రాజ్యం ఇవ్వకుంటే యుద్ధం తప్పదు. దూతను పంపండి కానీ న్యాయంగా ఇస్తే సరి యాచన వలదు " అన్నాడు.

ద్రుపదుడు తనా అభిప్రాయం వెలిబుచ్చుట

సాత్యకి మాటలను ప్రోత్సహిస్తూ ద్రుపదుడు లేచి " సాత్యకి చెప్పింది సమయోచితంగా ఉంది. బలరాముని మాటలుంగీకరించడం వీలుకాదు. సుయోధనుడు మంచి మాటలతో వినకుంటే యుద్ధమే శరణ్యం. భీష్మ, ద్రోణాదులు సుయోధనుని ఆశ్రయంలో ఉన్నారు కనుక వారు అతనికి సహాయంగా ఉంటారు. అశ్వత్థామకు సుయోధనుడంటే అభిమానం మెండు కనుక అతడు సుయోధనుని వైపు యుద్ధం చేస్తాడు. పుత్రప్రేమను జయించలేని ద్రోణుడూ సుయోధనుని వీడడు. కృపాచార్యుని బంధుత్వం అతడిని సుయోధనుని వైపు కట్టుబడేలా చేస్తుంది. దృతరాష్ట్రునికి పుత్రుడంటే విపరీతమైన ప్రేమ కనుక అతడు సుయోధనుని అకృత్యాలను ఖండించి రాజ్యభాగాన్ని పాండవులకు ఇప్పించలేడు. శకుని మేనల్లుని అకృత్యాలను పెంచి పోషిస్తాడు, కర్ణుడు యుద్ధోన్మాది అతడు సుయోధనుని యుద్ధానికే ప్రోత్సహిస్తాడు దుశ్శాసనాది సోదరులు అన్న ఆజ్ఞ మీరరు కనుక సుయోధనుడు సంధికి అనుకూలంగా స్పందించడు. యుద్ధం అనివార్యం సుయోధనుడు ఇప్పటికే ఆ ప్రయత్నాలు కొనసాగిస్తుంటాడు. రాజులు ముందుగా అడిగిన వారికే సహాయపడతారు కనుక మనము రాజుల సహాయాన్ని ముందుగా కోరడం మంచిది. వెంటనే మనం మన మిత్ర రాజులైన కేకయరాజు, జరాసంధుని కుమారుడు, దుష్టకేతు మొదలైన వారికి సమాచారం అందించి సహాయం కోరడం తక్షణ కర్తవ్యం " అని చెప్పాడు ద్రుపదుడు ఆపై తన పక్కనే ఉన్న బ్రాహ్మణుని చూపి " ఇతడు నాకు అగ్రపురోహితుడు. ఇతడు చతురసంభాషణలో ఘటికుడు. ఇతడు భీష్మ, ద్రోణ, దృతరాష్ట్రాదులతో యుక్తంగా మాటాడగలడు. ఇతడి అన్ని విషయములు చెప్పి మన దూతగా దృతరాష్ట్రుని వద్దకు పంపుతాము " అన్నాడు.

ద్రుపదుడు దూతను పంపుట

శ్రీకృష్ణుడు ద్రుపదునితో " ధర్మజా! మీరు ద్రుపదుడు చెప్పిన మాట జరిగేలా చెయ్యండి. పెళ్ళికి వచ్చిన వారము ఎక్కువరోజులు ఇక్కడ ఉండటం మంచిది కాదు మేము వెళతాము " అని ద్రుపదుని చూసి " మీరు అందరికీ గురు స్థానంలో ఉన్నారు. మీ మాట అంటే దృతరాష్ట్రునికి మన్నన, భీష్ముడు మిమ్ము ఆదరిస్తాడు, ద్రోణ, కృపులతో మీకు స్నేహం ఉంది. కనుక పాండవుల తరపున దూతను పంపు భాద్యత మీదే. మీ మాట మేము అంతా ఆదరిస్తాము. మీరు కోరినట్లు సుయోధనుడు రాజ్యం ఇవ్వకపోతే యుద్ధం తప్పదు. మీరంతా మీమీ నగరాలకు వెళ్ళి యుద్ధ సన్నాహాలు చెయ్యండి " అని శ్రీకృష్ణుడు తన వారితో ద్వారకకు వెళ్ళాడు. పాండవులు, ద్రుపదుడు, విరాటుడు యుద్ధ సన్నాహాలు చేస్తున్నారు. ఈ విషయాలు చారుల ద్వారా తెలుసుకుని దుర్యోధనుడు తాను కూడా యుద్ధ సన్నాహాలు చెయ్యడం మొదలు పెట్టాడు. పాండవుల తరపున దూతగా వెళ్ళు బ్రాహ్మణుని పిలిచి ద్రుపదుడు " విప్రోత్తమా! నీవు మాకు హితుడవు, బుద్ధి కుశలత కలవాడవు, చరురభాషణలో నేర్పరివి, సమయస్ఫూర్తి కలవాడవు, ఉన్నతకుల సంజాతుడవు మాకు సన్నిహితుడవు కనుక నిన్ను దూతగా పంపుతున్నాను. ధర్మరాజు ధర్మాత్ముడు దుర్యోధనుడు కుటిలుడు. నీవి దృతరాష్ట్రునితో మాట్లాడి పాండవుల రాజ్యం ఇమ్మని అర్ధించాలి. పాందవులు అడవులలో పడిన కష్టాలు చెప్పి అక్కడి వారిని ఒప్పించాలి. శ్రీకృష్ణాదులు పలికిన పలుకులు సమయోచితంగా తెలియజేయాలి. భీష్మ, ద్రోణ, కృపాచార్యుల మనసెరిగి మాట్లాడాలి. దైవకృప వలన సుయోధనుడు అంగీకరిస్తే అందరికీ క్షేమమే. విపుడు అందరి వద్ద శలవు తీసుకుని హస్థినకు వెళ్ళాడు.

సహాయార్ధియై దుర్యోధనుడు ద్వారకకేగుట

హస్థినలో కూడా ఇలాంటి చర్చలే జరుగుతున్నాయి. శ్రీకృష్ణుని వద్దకు దూతను పంపాలనుకున్న దూర్యోధనుడు మనసు మార్చుకుని తనే స్వయంగా

ద్వారకకు పయనమయ్యాడు. అర్జునుడు కూడా అదే రోజు ద్వారక చేరాడు. ఆసమయంలో శ్రీకృష్ణుడు శయనించి ఉన్నాడు. ముందుగా వచ్చిన సుయోధనుడు శ్రీకృష్ణుని తలవైపు ఉన్న ఆసనంపై కూర్చున్నాడు. తరవాత వచ్చిన అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని కాళ్ళ వైపు కూర్చున్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు నిద్రలేచి ముందుగా అర్జునిని వైపు చూసి తరవాత దుర్యోధనుని చూసాడు. ఇద్దరినీ తగురీతిన సత్కరించి వచ్చిన కారణం అడిగాడు. సుయోధనుడు ముందుగా " కృష్ణా! పాండవులకు మాకు యుద్ధం సంభవిస్తే యుద్ధంలో మాకు మీ సహాయం కోరడానికి వచ్చాను. నీకు పాండవులెంతో మేము అంతే పైగా నేను ముందు వచ్చాను ముందుగా వచ్చిన వారిని ఆదరించడం లోక నీతి కనుక నాకు నీ సహాయాన్ని అందించ కోరుతున్నాను. అందుకు శ్రీకృష్ణుడు " సుయోధనా నీవు ముందు ఏతెంచిన మాట వాస్తవం. కాని నేను ముందుగా అర్జునిని చూసాను కనుక మీ ఇద్దరికి సహాయాన్నందించడం నా విధి. మీ ఇద్దరికీ సమ్మతమయ్యేలా ఒక మార్గం చెప్తాను. నా వద్ద సుశిక్షితులైన " నారాయణ " నామంగల పదివేల మంది యుద్ధవిద్యానిపుణులు ఉన్నారు. వారిని ఎంచుకున్న వారి వైపు వారు యుద్ధం చేస్తారు. నేను ఒక వైపు ఉంటాను అయితే నేను మాత్రం యుద్ధం చేయను. ఆయుధం పట్టను కోరుకున్న వారికి హితుడుగా ఉంటాను. మీరిరువురు ఎవరికి ఇష్టమైంది వారు కోరుకోండి. అర్జునుడు చిన్నవాడు కనుక అత్నడు ముందు కోరుకోవడం ధర్మం " అన్నాడు. వెంటనే అర్జునుడు " నాకు శ్రీకృష్ణుడు కావాలి " అన్నాడు. సుయోధనుడు మనసులో సంతోషించి పది వేల సైన్యం తీసుకుని బలరాముని వద్దకు వెళ్ళి సహాయం కోరాడు. బలరాముడు " సుయోధనా! అభిమన్యుని వివాహసమయంలో నేను నిన్ను సమర్ధించాను. అందుకు కొందరు వ్యతిరేకించారు. నాకు కృష్ణుడంటే అభిమానం. అందుకని అప్పుడే నేను ఏమి అనలేక పోయాను. కనుక నేను ఎవరి పక్షం వహించను ఊరక ఉంటాను " అన్నాడు. సుయోధనుడు బలరాముని వద్ద వీడ్కోలు తీసుకుని కృతవర్మ వద్దకు వెళ్ళి సహాయం అర్ధించాడు. కృతవర్మ ఒక అక్షౌహిణి సైన్యాన్ని సహాయంగా ఇచ్చాడు. దానిని తీసుకుని సుయోధనుడు హస్థినకు తిరిగి వెళ్ళాడు.

అర్జునుని అంతర్యం

శ్రీకృష్ణుడు " అర్జునా! అదేమిటి నన్ను కోరుకున్నావు. ఆయుధము పట్టని యుద్ధం చేయని నా వల్ల నీకు మేలు ఏమిటి " అన్న్నాడు. అర్జునుడు " కృష్ణా నిన్ను యుద్ధంలో గెలువగల మొనగాడెవడు. నిన్ను ఎదిరించి నేను గెలువగలనా? పైగా నీవు ఉన్న వైపు విజయలక్ష్మి ఉంటుంది కను7క నీ తోడ్పాటు చాలు. దానితో నేను యుద్ధం చేసి రాజ్యం హస్థగతం చేసుకుని ధర్మరాజుని నిలపడమే అతనికి ఖ్యాతి గాని నీవు గెలిచిన రాజ్యానికి ధర్మజుని రాజుని చేయడం ధర్మమా? నీవు మాకు పక్క బలంగా ఉంటే చాలు. నా చిరకాల వాంఛ అయిన నీ సార్ధ్యం ప్రసాదించి నన్ను అనుగ్రహించు అదేచాలు " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు " అర్జునా! నీ కోరిక తప్పక తీరుతుంది. నీకు సారధ్యం వహించి విజయలక్ష్మిని నీకు స్వంతం చేస్తాను. మనం వెళ్ళి ధర్మరాజుతో ఆలోచించి తదుపరి కార్యాచరణ చేద్దాము పద " అని అర్జునినితో ఉపప్లావ్యం చేరాడు.

శల్యుడు సుయోధనునికి సాయం అందించుట

ధర్మరాజు పంపిన దూతలు శల్యుని వెళ్ళి పాండవులకు సైన్య సహాయం చేయమని ధర్మజుని కోరిక వెలిబుచ్చారు. శల్యుడు ఆనందంగా సైన్యసమేతుడై ఉపప్లావ్యం చేరాడు. చారుల ద్వారా విషయం గ్రహించిన సుయోధనుడు శల్యుడు వచ్చు మార్గంలో తన మనుషుల ద్వారా వారి సైన్యానికి సకల మర్యాదలు, సౌకర్యాలు సమకూరేలా చేసాడు. విందులూ, వినోదాలు ఏర్పాటు చేసి రాజమర్యాదలు చేసాడు. ఇవి చూసిన శల్యుడు " ఈ మర్యాదలు చేస్తున్న వారు నా మర్యాదకు అర్హులు. ఈ ఏర్పాట్లను చేసిన ధర్మరాజు అమాత్యులను పిలిపించండి " అన్నాడు. అప్పుడు సుయోధనుడు శల్యుని వద్దకు వెళ్ళి అవన్నీ తాను చేసినట్లు చెప్పాడు. శల్యుడు సంతోషించి " నీకు ఏమి కావాలో కోరుకో " అన్నాడు. అందుకు సుయోధనుడు " ఆర్యా! నీకు మేము పాండవులు ఒకటే కదా! కనుక నన్ను కూడా వారితో సమానంగా ఆదరించండి " అని అడిగాడు. శల్యుడు " సుయోధనా! నీవు చెప్పినది నిజం. నాకు మీ ఇరువురి నడుమ భేదం లేదు. నీకు ఏమి కావాలో కోరుకో " అన్నాడు. సుయోధనుడు " నీ సహాయ సహకారలందించడం కంటే కావలసినది ఏముంది " అన్నాడు. శల్యుడు అందుకు సమ్మతించాడు. ఆ తరవాత శల్యుడు నేను ధర్మరాజు వద్దకు వెడుతున్నాను. అతనిని దర్శించిన తరవాత నీ దగ్గరకు వస్తాను " అన్నాడు. సుయోధనుడు " అలాగే వెళ్ళండి కాని నాకిచ్చిన మాట మరవవద్దు " అన్నాడు. శల్యుడు అందుకు అంగీకరించి ధర్మరాజు చూడటానికి ఉపప్లావ్యం చేరాడు. ధర్మరాజు తన తమ్ములు, ద్రౌపది, సుభద్ర, అభిమన్యుడు ఈతర బంధు మిత్రులతో శల్యునికి సాదర స్వాగతం పలికాడు. శల్యుడు ధర్మరాజును ఆలింగనం చేసుకుని " ధర్మరాజా! కష్టసాధ్యమైన అరణ్యావాసాన్ని, అంతకటే కష్టమైన అజ్ఞాత వాసాన్ని పూర్తి చేసారు. మీరు నమ్ముకున్న సత్యనిష్టా, ధర్మ నిష్ఠకు నిలబడ్డారు " అని శ్లాఘించి సుయోధనునికి ఇచ్చిన వరాన్ని వివరించాడు. ధర్మరాజు " మీరు సుయోధనునికి ఇచ్చిన వరం మంచిదే. కాని దానిని నెరవేర్చండి. అలాగే నా కోరిక నెరవేర్చండి. రాబోవు యుద్ధంలో అర్జునునకు శ్రీకృష్ణుడు సారధ్యం వహిస్తున్నాడు. సుయోధనుని పక్షంలో మీకంటే సారధ్యంలో నేర్పరి లేడు. కర్ణుడు అర్జునుని మీద పగద్వేషంతో రగిలి పోతుంటాడు. కనుక కర్ణునికి మిమ్మల్ని సారధ్యం చేయమంటే ఆ బాధ్యత తీసుకుని కర్ణుని మనసులో అనుక్షణం కలత కలిగిస్తూ అవసర సమయంలో సహాయ నిరాకరణ చేసి అర్జునిని కాపాడండి. ఐది అకృత్యం అని తలపక నా కోరిక మన్నించండి " అని కోరాడు. శల్యుడు ధర్మరాజు అంతర్యం గ్రహించాడు " ధర్మనందనా! సుయోధనుడు కోరితే కర్ణునికి సారధ్యం వహించి నీ కోరిక నెరవేరుస్తాను. కర్ణుని వంటి దుర్మార్గునికి కర్ణకఠోరమైన నా మాటలతో కలత కలిగించి అర్జునిని చేతిలో ఓడిపోయేలా చేస్తాను " అన్నాడు. " ధర్మజా! ఇదే కాదు నీవు ఇంకేమి కోరినా చేస్తాను. మీకు జరిగిన అవమానం అడవులలో మీరు పడిన కష్టాలు మరవడం ఎవరి తరం? నువ్వే కాదు ఇంతకు పూర్వం ఇంద్రుడు కూడా ఇలాగే అనుభవించాడు. విధి రాతను తప్పించడం పరమ శివునకు కూడా సాధ్యం కాదు కదా? " అన్నాడు.

ఇంద్రుడు పదవీచ్యుడై తిరిగి పట్టాభిషిక్తుడగుట

శల్యుని మాటలు విన్న ధర్మరాజు " మహానుభావా! ఇంద్రుడు, శచీదేవి ఎందుకు కష్టాలపాలయ్యారు. కొంచం వివరించండి " అన్నాడు. శల్యుడు ఇలా చెప్పసాగాడు. దేవతలలో త్వష్ట అనే వాడు ఉన్నాడు. అతడు ఉత్తముడు. అతడు తన తపోశక్తితో మూడతలలున్న ఒక వ్యక్తిని సృష్టించాడు. అతని పేరు విశ్వరూపుడు. విశ్వరూపుడు ఇంద్రపదవి కోరి ఘోరతస్సు చేస్తున్నాడు. ఇది తెలుసుకున్న ఇంద్రుడు అతని తపస్సు భగ్నం చేయటానికి అప్సరసలను పంపాడు. విశ్వరూపుడు అప్సరసల తళుకుబెళుకులకు లోగక పోవడంతో ఇంద్రుడు విశ్వరూపుని చంపి ఆ విష్యం ఒక సంవత్సరం రహస్యంగా దాచాడు. తరవాత అందరికీ ఆవిషయం తెలిసి ఇంద్రుని చర్యను నిరసించారు, అతడు బ్రహ్మహత్యా పాతకం చేసాడని ఖండించారు. తనకు అంటిన బ్రహ్మహత్యా పాతకం పోగొట్టడానికి ఒక యాగం చేసి తనకంటిన పాపాన్ని సముద్రానికి, స్త్రీలకు, వృక్షాలకు పంచి పెట్టి బ్రహ్మహత్యా దోషాన్ని కడిగి వేసాడు.

వృత్తాసుర వధ

ఇది తెలిసిన త్వష్ట కోపించి నిష్కారణంగా నిరపరాధి అయిన విశ్వరూపుని చంపినందుకు ఇంద్రుని చంపడానికి ఒక శక్తిని సృష్టించి అతడికి వృత్తుడు అని నామకరణం చేసాడు. అధిక బల సంపన్నుడైన వృత్తుడు ఇంద్రుని జయించి అతనిని మింగి కడుపు బరువెక్కడంతో నిద్రకుపక్రమించి గట్టిగా ఆవలించాడు. అప్పుడు ఇంద్రుడు తన శరీరాన్ని చిన్నదిగా చేసి బయటకు వచ్చాడు. ఇంద్రుడు తిరిగి వృత్తాసురునితో యుద్ధానికి దిగాడు. వృత్తుని ధాటికి తట్టుకోలేక దేవతలు మంధరపర్వత శిఖరానికి చేరి వృత్తుని చంపే ఉపాయంకోసం ఆలోచించారు. అందరూ మహా విష్ణువు వద్దకు వెళ్ళి వృత్తుని చంపే ఉపాయం చెప్పమని అర్ధించారు. మీరు వెళ్ళి ఇంద్రునికి వృత్తునికి సంధి చేయండి. నేను తగిన సమయం చూసి ఇంద్రుని వజ్రాయుధంలో ప్రవేశించి అతడు అంతమయ్యేలా చేస్తాను " అన్నాడు. ఋషులంతా వృత్తుని వద్దకు వెళ్ళి " ఇంద్రుడు అజేయుడు నీవా అధిక బలశాలివి మీరు ఒకరిని ఒకరు జయించడం ఎన్నటికీ సాధ్యం కాదు. కనుక ఇంద్రునితో మైత్రి చేసుకో " అని నచ్చచెప్పారు. వృత్తుడు అందుకు అంగీకరిస్తూ " బదులుగా నాకు ఒక వరం ప్రసాదించండి. నేను తడిసిన దానితో కాని ఎండిన దానితో కాని రాత్రి కాని పగలు కాని సంహరించబడకూడదు. అందుకు ఒప్పుకుంటే ఇంద్రునితో సంధి చేసుకుంటాను " అన్నాడు. వృత్తుడు మత్రి చేసుకున్నా ఇంద్రుడు మాత్రం వృత్తుని సంహరించే మార్గం అనేషిస్తూ ఉన్నాడు. ఒక రోజు అసుర సంధ్యలో సముద్రతీరంలో విహరిస్తున్న వృత్తుని అది తగిన సమయమని గ్రహించిన ఇంద్రుడు విష్ణువుని ప్రార్ధించి తనవజ్రాయుధాన్ని సముద్ర జలాల నురుగులో ముంచాడు. విష్ణువు ఆ నురుగులో ప్రవేశించాడు. ఆ నురుగు సాయంతో వృత్తుని సంహరించాడు.

నహుషుడు

ఈ విషయం తెలిసిన భూతాలు బ్రహ్మ హత్య చేసినందుకు నిందించాయి. బ్రహ్మహత్యా పాతకం వెంట తరమగా ఇంద్రుడు పదవీచ్యుతుడై నిషాధచలంలో తలదాచుకున్నాడు. దేవతలంతా ఇంద్రపదవి కోసం తగిన వాడి కోసం అన్వేషిస్తూ భూలోకంలో నూరు అశ్వమేధయాగాలు చేసిన నహుషుడు అనే మహారాజుని ఆ పదవిలో కుర్చోమని అర్ధించారు. నహుషుడు మాత్రం అందుకు అంగీకరించ లేదు ఇంద్ర పదవి అధిష్టించేంత సామర్ధ్యం తనకు లేదన్నాడు. యముడు, అగ్ని, వరుణాది దేవతలు తమ శక్తిని అతనికి పంచారు. నహుషూడు దానితో అధిక బలసంపన్నుడైనాడు. నహుషూడు ఇంద్రపదిని అధిష్టించి ధర్మపరుడై సమస్త లోకాలను పాలిస్తున్నాడు. కిన్నెరలూ, కింపురుషులు, యక్షులు, సిద్ధులు, విధ్యాధరులు, గంధర్వులు, గరుడులూ సమస్త దేవతల నుండి తేజో భాగములు స్వీకరించి అత్యంత తేజోమయుడయ్యాడు. మునులంతా నహుషుని సేవిస్తున్నారు, తుంబురు నారదులు గానంతో వినోదం అందిస్తున్నారు, రంభ, మేనక, తిలోత్తమా, ఊర్వశి మొదలైన అప్సరసలు నాట్యంతో వినోదం కలిగిస్తున్నారు. ఇన్ని భోగాలు ఒక్కక్క సారిగా సంక్రమించగానే నహుషునిలో గర్వం తొంగిచూసింది.

నహుషుడు శచీదేవిని కోరుట

నహుషుడు ఇంద్రుని భార్య శచీదేవిని చూసి ఆమె అందానికి ముగ్ధుడై ఆమెను మోహించాడు. అతడు దేవతలను పిలిచి " నేను స్వర్గాధిపతిని అందరూ నన్ను చూడటానికి వచ్చారు. కాని శచీ దేవి మాత్రం నా వద్దకు రాలేదు. వెంటనే ఆ సుందరాంగి శచీదేవిని ఇక్కడకు పిలిపించండి " అని ఆజ్ఞాపించాడు. అది విని శచీదేవి భయపడి దేవ గురువు బృహస్పతిని శరణు వేడింది. జరిగినదంతా విన్న బృహస్పతి " అమ్మా! శచీదేవి ఊరడిల్లుము. నీభర్త తిరిగి రాగలడు. నేను నిన్ను కాపాడతాను " అన్నాడు. ఇది తెలిసిన నహుషుడు " నేను కోరిన వనితకు బృహస్పతి రక్షణ కల్పిస్తాడా? " అని ఆగ్రహించగా దేవతలు " దేవేంద్ర పదవిలో ఉన్న మీరు పరస్త్రీలను కోరుట తగదు " అని నచ్చ చెప్పారు. అందుకు నహుషుడు నవ్వి " ఇంద్రుడు గౌతముని భార్యను కామించినప్పుడు ఈ బుద్ధులు మీరెందుకు చెప్ప లేదు? మీరు వెంటనే శచీదేవిని నా వద్దకు తీసుకు రండి " అన్నాడు. దేవతలు మునులతో బృహస్పతి వద్దకు పోయి " గురుదేవా! ఇంద్రపదవిలో ఉన్న నహుషుడు శచీదేవిని కోరడానికి అర్హుడు. కనుక శచీదేవిని అతని వద్దకు పంపి అతని కోపం పోగొట్టండి " అని ప్రార్ధించారు. బృహస్పతి నవ్వి " నహుషుడు శచీదేవిని కోరడమా? అందుకు మీరు అంగీకరించడమా? ఇది లోక హితమా? ఇంతటి మహా కార్యాన్ని ఆచరించ వలసినదే కాని శరణు వేడిన వారిని విడుచుట ధర్మం కాదు కనుక నేను ఆమెను పంపను " అన్నాడు. మునులు " అయితే తగిన కర్తవ్యం ఆలోచించండి " అని అర్ధించారు. బృహస్పతి " ఒక పని చేద్దాము శచీదేవి నహుషుని వద్దకు వెళ్ళి కొంత సమయం అడుగుతుంది. ఆ తరవాత జరగ వలసినది ఆలోచిస్తాము " అన్నాడు. బృహస్పతి ఆదేశానుసారం శచీదేవి నహుషుని వద్దకు వెళ్ళింది " నేను ఇంద్రపత్నిని ఇంద్రుడు ఉన్నాడో లేదో తెలియలేదు. నా మనసు శంకిస్తుంది ఏ విషయం తెలియకుండా తొందరపడకూడదు. నాకు కోత సమయం కావాలి " అన్నది. నహుషుడు అందుకు అంగీకరించాడు. మునులు రహస్యంగా విష్ణుమూర్తిని కలుసుకుని ఇంద్రుని పాపం పోగొట్టమని అడిగారు.

శచీదేవి ఇంద్రుని వద్దకు పోవుట

విష్ణుమూర్తి " ఇంద్రునిచేత అశ్వమేధయాగం చేయించండి అతని పాపం పోతుంది " అన్నాడు. మునులు అలాగే ఇంద్రునిచేత అశ్వమేధయాగం చేయించారు. ఇంద్రుని పాపం పరిహారం కాగానే అమరావతికి వెళ్ళాడు. అక్కడ నహుషుడు అమిత తేజోమయుడై ఉండటం చూసి భయపడి ఎవ్వరికీ చెప్పకనే వెళ్ళి పోయాడు. ఇంద్రుని జాడ తెలియని శచీదేవి కలత పడి ఉపశ్రుతి అనే దేవతను ఆరాధించి ఆమెను సాక్షాత్కరింప చేసుకుంది. ఉపశ్రుతి " అమ్మా శచీదేవి! నేను నీ పాతివ్రత్యానికి మెచ్చి వచ్చాను. నీవు నా వెంట వచ్చిన ఎడల నీ భర్తను చూడగలవు " అని ఉపశ్రుతి శచీదేవిని హిమాలయాలకు ఉత్తర దిక్కున ఉన్న మంజుమంతము అనే పర్వతము వద్దకు తీసుకు వెళ్ళింది. అక్కడ ఉన్న సరోవరంలో ప్రవేశించారు. ఆ తరువాత ఒక తామరపుష్ప కాడలో ప్రవేసించారు. అక్కడ సూక్ష్మరూపంలో ఉన్న ఇంద్రుని చూపి ఉపశ్రుతి " అమ్మా! నీ భర్త ఇక్కడ ఉన్నాడు చూడు " అని చెప్పి ఉపశ్రుతి అదృశ్యమైంది. ఇంద్రుడు ఆశ్చర్యపడి " నేను ఇక్కడ ఉన్నది నీకెలా తెలుసు " అని శచీదేవిని అడిగాడు. శచీదేవి జరిగినది అంతా చెప్పి " నాధా! నీవు నహుషుని చంపి నన్ను రక్షించాలి " అని వేడుకుంది. ఇంద్రుడు " దేవీ ! నహుషుడు ఇప్పుడు నా కంటే బలవంతుడు. దేవతలు ఋషులు అతనికి తమ శక్తులు ప్రసాదించారు. కనుక అతను అజేయుడు. శత్రు శక్తి సంపన్నుడై ఉన్నప్పుడు వేచి ఉండటం రాజ నీతి. అతనికి నీ మీద మోహం కలిగింది మనం దానిని అనుకూలంగా మార్చుకోవాలి. నీవు అతనితో సఖ్యం నటించి " నీవు నన్ను పొందాలంటే సప్తఋషివాహనంపై రమ్మని చెప్పు దానితో అతని పుణ్యం క్షీణించి పతనం కాక తప్పదు. ఆ పై నేను అతనిని జయించడం సులువు " అన్నాడు. అందుకు అంగీకారం చెప్పి శచీదేవి అమరావతికి తిరిగి వచ్చింది. నహుషుడు మరలా శచీదేవి వద్దకు వచ్చి తన కోరిక తీర్చమని అడిగాడు. శచీదేవి " మహేంద్రా! నేను పెట్టిన గడువు ఇంకా మిగిలి ఉంది. ఆ గడువు తీరగానే నీవు సప్తఋషివాహనం మీద వస్తే నేను నిన్ను వరించగలను " అని చెప్పింది. మోహావేశంలో ఉన్న నహుషుడు ఉచితానుచితాలు మరచి మునులను వాహనంగా చేసుకుని తిరగసాగారు. శచీదేవి " బృహస్పతి వద్దకు పోయి నన్ను నా నాధుని రక్షించండి " అని అడిగింది. బృహస్పతి " శచీదేవీ! చింతించ పని లేదు నహుషుడు ఋషివాహనంతో శక్తిని కోల్పోతాడు " అన్నాడు.

బృహస్పతి ఇంద్రుని వెతికించుట

బృహస్పతి అగ్నిదేవుని పిలిచి ఇంద్రుడు ఎక్కడ ఉన్నాడో వెతకమని చెప్పాడు. అగ్ని ఒక స్త్రీ రూపం ధరించి మనోవేగంతో అంతా వెతికి చూసాడు. అష్ట దిక్కులు, భూమి, అంతరిక్షం, కొండలు అడవులు ఎక్కడ వెతికినా ఇంద్రుని జాడ తెలియ లేదు. అగిని " దేవగురూ! నాకు సాధ్యమైనంత వెతికాను ఎక్కడా కనిపించ లేదు. సృష్టిక్రమంలో నీటి నుండి అగ్ని బ్రాహ్మణుల నుండి క్షత్రియులు, రాళ్ళ నుండి లోహములు పుట్టాయి. ఆ విధంగా పుట్టిన వాటికి తమ ప్రతాపం ఎక్కడ చెల్లినా తమ జన్మస్థానంలో చెల్లదు. కనుక నాకు జలప్రవేశం నిషిద్ధం కనుక అక్కడ నేను వెతకలేను " అన్నాడు. బృహస్పతి " అగ్నిదేవా! నీకు సకల చరాచరములలో ప్రవేశం కలదు. నీవు చేరజాలని ప్రదేశం లేదు. నీకు నేను నీటిలో ప్రవేశించే అర్హత కలిగిస్తాను. అక్కడ కూడా ఇంద్రుని కొరకు వెతుకు " అన్నాడు. ఆ తరవాత అగ్ని జలరాశులలో కూడా వెతికి తామర తూడులో ఉన్న ఇంద్రుని కనుగొన్నాడు. వెంటనే బృహస్పతి ఇంద్రుని వద్దకు వెళ్ళాడు. అతనితో " ఇంద్రా! నీ తప్పు ఏమీ లేదు. వృత్తాసురుని వధ ఎలా పాపం ఔతుంది. నీ తప్పు లేకనే నువ్వు పదవి త్యజించావు. మార్గాంతరం లేక నహుషునికి పదవి ట్టిపెడితే అతడు దేవతలు ఇచ్చిన శక్తితో బలగర్వితుడై ప్రవర్తిస్తున్నాడు. తనను మోయడానికి ముని పల్లకి ఉపయోగించి తన శక్తి క్షీణింప చేసుకున్నాడు కనుక ఇది అతనిని జయించడానికి తగిన సమయం. నీవు వచ్చిన సమయంలో నహుషుడు బలవంతుడు కాని ఇప్పుడు అతడు శక్తి హీనుడు. అశ్వమేధయాగం చేసి పాపాన్ని పోగొట్టుకున్న నీవు ఇప్పుడు ఇంద్ర పదవికి అర్హుడవు కనుక నీవు వచ్చి నహుషుని జయించి నీ పదవిని తిరిగి స్వీకరించు " అన్నాడు. అష్టదిక్పాలకులు కూడా ఇంద్రుని వద్దకు వచ్చారు. అందరూ నహుషుని జయించే ఉపాయం గురించి ఆలోచిస్తున్న సమయంలో అగస్త్యుడు అక్కడకు వచ్చి " ఇంద్రా నహుషుడు పదవీ బ్రష్టుడు అయ్యాడు. ఇక నీవు నీ సింహాసనం అధిష్టించ వచ్చు " అన్నాడు.

నహుషుడు పదవీ భ్రష్టుడు అగుట

ఇంద్రుడు అగస్త్యునకు నమస్కరించి నహుషుడు ఎలా పదవీచ్యుతుడైనాడు చెప్పని అడిగాడు. అగస్త్యుడు " మునులంతా అతని వాహనం మోస్తూ బాధపడుతున్న సమయసంలో ఒకనాడు నహుషుడు బ్రాహ్మణులతో ఇష్టాగోష్టి జరుపుతున్న సమయంలో ఋషులు ఇలా అడిగాడు " గోసంప్రోక్షణమందు బ్రాహ్మణమములయిన మంత్రములు చెప్పబడినవి అవి నీకు ప్రమాణ భూతములా " అని అడిగారు. అందుకు నహుషుడు " గర్వంతో అవి నాకు ప్రమాఆణమలు కావు " అన్నాడు. నేను అతనికి అడ్డు చెపుతూ " ఋషులచే అభినందితమైన నిందించుట అజ్ఞానము " అన్నాను. అందుకు నహుషుడు కోపించి నా తలపై తన్నాడు. దానితో అతని పుణ్యమూ, తేజమును కోల్పోయాడు. అప్పుడు నేను " నహుషా మునులను వాహనంగా చేసుకుని వారిని అవమానించావు. వారు గౌరవించు మంత్రములు ప్రమాణములు కాదని నిరసించావు. నన్ను అవమానించావు కనుక నీవు పదవీ భ్రష్టుడివై ఇంద్రలోకం నుండి పతనమై భూలోకమున సర్ప రూపమున అనేక సంవత్సరములు నివసించెదవు కాక " అని శపించాను. నహుషుడు నన్ను పరి పరి విధాల ప్రార్ధించగా అతడికి శాపవిమోచనం చెప్పాను. ధర్మపరుడు సత్పురుషుడైన యుధిష్టరుని చూసిన తరవాత అతని పాపములు పరిహారమై పుణ్యలోక ప్రాప్తి కాగలదు అని చెప్పాను " అన్నాడు. ఇంద్రుడు అగస్త్యుని పూజించాడు. అమరావతి అంతా అక్కడికి వచ్చి ఇంద్రుని అభినందించింది. ఇంద్రుడు అమరావతికి పోయి ఇంద్ర పదవిని అధిష్టించి శచీదేవితో సుఖంగా ఉన్నాడు " అని వివరించాడు. శల్యుడు మరలా " ధర్మరాజా! ఇంద్రుని వంటి వారే తమ అధికారానికి భంగం జరిగినప్పుడు అజ్ఞాతవాసం అనుభవించాడు. కనుక మీరు మీ దురవస్థకు దుఃఖించ వలదు. దుర్యోధనుడు నహుషుని వలె నశించక తప్పదు " అన్నాడు. ధర్మరాజు శల్యునికి కర్ణుని నిరుత్సాహ పరచడం గురించి గుర్తు చేసాడు. శల్యుడు అందుకు అంగీకారం తెలిపి సేనలతో హస్థినకు

బయలు దేరాడు.

సేనలసమాయత్తం

సాత్యకి ఒక అక్షౌహిని సేనతో పాండవుల వద్దకు వచ్చాడు. చేధి దేశాధీశుడు దుష్టకేతు, జరాసంధుని కుమారుడు సహదేవుడు ఒక్కొక్క అక్షౌహిని సేనతో వచ్చి కలిసారు. కేకయ రాజులు కూడా ఒక్క అక్షౌహినితో కలిసాడు. ద్రుపదుడు బంధువులతో ఒక్క అక్షౌహినితో కలిసాడు. పర్వత రాజు ఒక్క అక్షౌహినితో కలిసాడు. విరాట రాజు తన సైన్యముతో కలిసాడు. పాండ్యరాజు ఒక్క అక్షౌహినితో కలిసాడు. ఇలా పాండవ సైన్యం ఏడు అక్షౌహినులైంది. ఇక సుయోధనుడు కూడా తన సైన్యాన్ని సమాయత్తం చేస్తున్నాడు. భగదత్తుడు ఒక్క అక్షౌహినితోను, కాంభోజరాజు సుదక్షిణుడు ఒక్క అక్షౌహినితోను, భూరిశ్రవుడు ఒక్క అక్షౌహినితోనూ, శల్యుడు ఒక్క అక్షౌహినితోను, సింధురాజు జయద్రధుడు ఒక్క అక్షౌహినితోనూ, మాహిష్మతీపతి నీలుడు ఒక్క అక్షౌహినితోనూ, యాదవరాజు కృతవర్మ ఒక్క అక్షౌహినితోను, అవంతీరాజులు విందాను విందులు తలా ఒక్క అక్షౌహినితోనూ, వివిధదేశముల నుండి వచ్చిన సైన్యం మూడు అక్షౌహినులయ్యాయి. మొత్తం పదకొండు అక్షౌహినుల సైన్యం కౌరవపక్షాన చేరింది.

ద్రుపదరాజు పంపిన పురోహితుని రాయబారం

ద్రుపదరాజు పంపిన పురోహితుడు హస్థినకు చేరాడు. అతడు భీష్ముని, ద్రోణుని, కృపాచార్యులను, విదురుని కలుసుకుని తరవాత దుర్యోధనుని కలుసుకున్నాడు. మరునాడు దృతరాష్ట్ర సభలో " దృతరాష్ట్రుడు, పాండురాజు అన్నదమ్ములు. వారి పుత్రులైన కౌరవ, పాండవులకు రాజ్యంపై సమాన హక్కు ఉందని మీకంతా తెలుసు. పాండవులను చంపడానికి చేసిన ప్రయత్నాలు వాటి నుండి వారు తప్పించుకున్న విధం మీకు తెలుసు. పాడవులు తమ బాహు బలంతో సంపాదించిన రాజ్యం కుట్రపన్ని దుర్యోధనుడు అపహరించిన విషయం మీకు తెలుసు. వీటు ఇన అంగీకరించిన దృతరాష్ట్రుని ఏమనాలి. పాండవపత్నిని సభలో వలువలు వలిచి అవమానించిన విషయం, వారి రాజ్యం అపహరించిన విషయం ఎలా మరువగలము. ఇప్పుడు వారు అరణ్య అజ్ఞాత వాసాలు ముగించుకుని వారి రాజ్యభాగం కోరుతూ సంధి నిమిత్తం నన్ను పంపారు. కౌరవ, పాండవ ప్రవర్తను ఎరిగిన మీరు దృతరాష్ట్రునికి నచ్చ చెప్పటం మంచిది కాదా! పాండవులు బలహీనులు కారు. వారి వైపు ఏడు అక్షౌహినుల సైన్యం ఉంది. మీ బలం పదకొండు అక్షౌహినులు అనుకుంటున్నారేమో సాత్యకి, భీముడు ఒక్కొక్కరు వెయ్యి అక్షౌహినులకు సమం. అర్జునిని ఎదిరించి నిలువగలిగిన వీరూడు ముల్లోకాలలో లేడు. అన్నిటికి మించి చతురోపాయములో సమర్ధుడైన శ్రీకృష్ణుడు వారి వైపు ఉండగా వారిని విజయలక్ష్మి వరించకుండా ఉండ కలదా? వారిని పిలిపించి వారి రాజ్యభాగం ఇప్పించి అందరూ క్షేమంగా సుఖంగా ఉండండి " అని చెప్పి కూర్చున్నాడు.

దృతరాష్ట్ర సభలో సంధివిషయంలో చలరేగిన వివాదాలు

బ్రాహ్మణుని మాటలు విన్న భీష్ముడు లేచి " పాండవులు శ్రీకృష్ణునితో కలసి ఉండటం వారు శాంతియుతంగా సమస్యాపరిస్కారానికి దారులు్క వెదకడం అదృష్టం. మీ మాటలు వినడానికి కొంత కటువుగా ఉన్నాఆమోదయోగ్యం. పాడవులు అనుభవించిన కష్టాలు మనందరికి తెలుసు. కనుక వారిని సగౌరంగా పిలిచి వారి రాజ్య భాగాన్ని ఇవ్వడం సముచితం. కాని పక్షంలో ఆగ్రహించిన అర్జునిని బాణాగ్నికి సర్వం ఆహుతి కాక తప్పదు " అన్నాడు. ఆ మాటలకు కర్ణుడు లేచి " అందరికి తెలిసిన విషయాన్ని మాటి మాటికి ప్రస్తావించడం వ్యర్ధం. దుర్యోధనుని కొరకు శకుని జూదం ఆడాడు ధర్మరాజు సకలము ఓడాడు. ఇందులో అపరాధం లేదు. అనుకున్న ప్రకారం అజ్ఞాత వాసం ముగియకనే రాజ్యభాగం కోరడం తప్పు. విరాటుడు, ద్రుపదుడు సహాయంగా ఉన్నారని రాజ్యభాగం అడగటంలో ఏమి న్యాయం ఉంది? ఇంత అన్యాయం ఎక్కడైనా ప్రపంచంలో ఎక్కడైనా ఉందా? " అన్నాడు. అందుకు భీష్ముడు బాధపడుతూ " కర్ణా! ఏమిటిది? పెద్ద వీరుడి మాదిరి మాట్లాదుతున్నావు. గోగ్రహణంలో అర్జునుడు మనందరిని గెలిచాడు. ఇప్పుడు నువ్వు మాటలతో గెలుస్తున్నావు. గోగ్రహణ సమయంలో సుయోధనునికి నేను అజ్ఞాత వాసం ముగిసిందని చెప్ప లేదా ఇప్పుడు మరలా ఆ ప్రస్తావన ఎందుకు? " అని కోపంగా అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు భీష్ముని శాంతింప చేసాడు " విప్రోత్తమా! మీరు చెప్పింది సావధానంగా ఉన్నాను. తగు విధంగా ఆలోచించి మేము ఒక సొమ్యుని పాండవుల వద్దకు పంపి మా మనసులో మాట తెలియచేస్తాము. మీరు వెళ్ళి రండి " అన్నాడు.

సంజయుని సంధి కొరకు ఉపప్లావ్యం పంపుట

దృతరాష్ట్రుడు సంజయుని పిలిచి " సంజయా! పాండు రాజకుమారులు ఉపప్లావ్యంలో ఉన్నారు. నీవు వారి వద్దకు వెళ్ళి శ్రీకృష్ణుని సాన్నిధ్యంలో వారితో అరణ్య, అజ్ఞాతవాసాలు ముగించుకున్నందుకు అభినందిస్తున్నాని చెప్పు. సుయోధనుడు వివేచనా శూన్యుడు కనుక ఇన్ని అనర్ధాలు జరిగాయి అని తెలుపుము. ధైర్యవంతులు, ఉత్సాహవంతులు అయిన పాడవుల దోషం ఏమీ లేదని చెప్పు. పాలు, నీళ్ళు లాగా అన్నదమ్ములను కలిసి ఉండమని చెప్పు. వారు వారి తండ్రి రాజ్యభాగానికి అర్హులని చెప్పు. మనలను అసత్యవాదులని పాండవులు నమ్మరు. కాని ధర్మాత్ముడైన ధర్మరాజుకు రాజ్యభాగం ఇవ్వకుండా ఉండలేము కదా. మేము గర్వించి ఇవ్వకున్న శ్రీకృష్ణుని సారధ్యంలో అర్జునుడు ముల్లోకాలను క్షోభపెట్టగలడు. భీముని తలచిన దడ పుడుతుంది. నకుల, సహదేవుల పరాక్రమం సామాన్యం కాదు. ద్రుపద, సాత్యకులు తక్కువ వారు కాదు. వారి మిత్రులు కేకయ రాజు, పాడ్యుడు ఎవరికీ తీసి పోరు. ఇక ధర్మజుని ఆగ్రహం ఎదుర్కొనుట్ రుద్రునికైనా సాధ్యం కాదు. కనుక ధర్మజుని వద్దకు వెళ్ళి అతని తమ్ములకు ఆగ్రహం కలుగకుండా ప్రీతి కలిగేలా మాట్లాడు. శాంతి కలిగేలా మాట్లాడి కార్యం సఫలం చేసుకుని రా " అన్నాడు.

సంజయుని రాయబారం

సంజయుడు ఉపప్లావ్యం చేరి అర్జునినితో కూడి ఉన్న శ్రీకృష్ణుని వద్దకు వెళ్ళాడు. మరునాడు సభలో ధర్మజునితో " ధర్మజా! నిన్ను కలుసుకోవడం నా అదృష్టం. మీ తండ్రి దృతరాష్ట్రుడు మీరు ఇక్కడ క్షేమంగా ఉన్నందుకు ఆనందించాడు. మీ యోగక్షేమం కనుక్కు రమ్మని నన్ను పంపాడు " అన్నాడు. ధర్మరాజు " మా పెదనాన దయ వలన మేము క్షేమంగా ఉన్నాము. మా క్షేమం కొరకు పెదనాన మిమ్ము పంపడం మా అదృష్టం. మా పెదనాన క్షేమమా, వారి పుత్రులు క్షేమమా, మనుమలు క్షేమమా, భీష్మ ద్రోణ, కృప అశ్వథామలు క్షేమమా? కౌరౌవులు వారిని ఆదరిస్తున్నారా? బ్రాహ్మణులను కౌరవులు ఆదరిస్తున్నారా? మేమిచ్చిన దానములు వర్ధిల్లుతున్నాయా ? ప్రజలు మమ్ము తలచుకుంటున్నారా? కార్యానికి, ఖడ్గానికి ఒక్కే మంత్రం చెప్పే కర్ణుడూ క్షేమమేనా? సంజయా మనం మధ్యస్థులం అర్జునిని గాండీవానికి ఎదురు నిలబడ కలిగిన వారు ఉన్నారా ? " అన్నాడు. సంజయుడు దానిలో అంతరార్ధం అర్ధం చేసుకుని తన వాదన వినిపించడం మొదలుపెట్టాడు " ధర్మజా! సుయోధనుని చుట్టూ అవినీతి పరులు, దురంహంకారులు, నీతి మంతులు, సత్వసంపన్నులు ఇలా అనేక ప్రవృత్తులు కలవార్ ఉన్నారు కదా! వారు ఒకరి మాట ఒకరు వినరు కనుక నేను చెప్పేది విను. ధర్మజా! నీవు మంచి మనసుతో సంధి ప్రయత్నం చేసావు కాని వృద్ధుడైన దృతరాష్ట్రునికి మనసు నిలకడగా లేదు. కొడుకుల మాట కాదన లేక పోతున్నా మనసులో మధన పడుతున్నాడు. కనుక జాత శత్రువైన నీవు పెద్ద మనసు వహిస్తే బాగుంటుంది. ఇచ్చిన దానంతిరిగి స్వీకరించడం ధర్మమా? హస్థినాపుర ప్రజలు శత్రువులు ఎదుర్కొన్నప్పుడు మిమ్ములను తలచుకుంటున్నారు. పగవారికి కూడా హాని తలపెట్టరని మిమ్ము కీర్తిస్తున్నారు. ధర్మజా! శ్రీకృష్ణుని సమక్షంలో నిడు సభలో నీతమ్ములు వింటుండగా నాకు తోచినది చెప్తాను " అనగానే ధర్మరాజు " సంజయా నీవు చెప్పదలచినది చెప్పవచ్చు " అన్నాడు. సంజయుడు అందరిని ఒక్కసారి పరికించి " మీ పెదనాన దృతరాష్ట్రుడు శాంత చిత్తుడై ఇరుపక్షములకు సంధి చేయమని నన్ను పంపాడు. ఇది మనం సంయమనం పాటించవలసిన సమయం. ధర్మస్వరూపులు, శాంత స్వభావులూ ాయిన మీకు సుయోధనుని వలన కల్మషం అంటినది. దానిని నీవు తుడిచి వేయాలి. యుద్ధం వలన జన నష్టం, జయాపజయములు సుఖాన్ని ఇవ్వవు. బంధువులు, మిత్రులు, బాలలు, వృద్ధులు నశిస్తారు. అందరిని పోగొట్టుకుని ఎవరు మాత్రం సుఖ పడతారు. మీకు శ్రీకృష్ణుడు పెట్టనికోట, ద్రుపదుడు, సాత్యకి మేరు పర్వతాలు. భీమార్జునులు అరివీర భయంకరులు ఇక నిన్ను గురించి చెప్పనవసరం లేదు. మిమ్ము దేవతలైనా జయించలేరు. సుయోధనుని పక్షాన భీష్మ, ద్రోణ, కృపాచార్య, అశ్వత్థామ, కర్ణ, శల్యులు అతని కొరకు తమ ప్రాణాలు అర్పించడానికి సిద్ధంగా ఉన్నారు. సుయోధనుని తమ్ములూ, కుమారులు అజేయులు. సోమదత్త, బాహ్లికులను శివుడు కూడా జయించలేరు. ఇలాంటి వారు ఒకరితో ఒకరు యుద్ధానికి తలపడితే వినాశనం కాక ఇంకేమి మిగులుతుంది. కృష్ణార్జునలారా మీకు చేతులెత్తి నమస్కరిస్తాను. మిగిలిన పాడవులు వారి బంధు మిత్రులందరికి సవినయంగా మనవి చేస్తున్నాను. పాండవులారా శాంతించండి ఆగ్రహమును వీడండి మిమ్ము శరణు వేడుతున్నాను. ఇది సర్వలోక సమ్మతం. ఇందుకు భీష్మాదులు సంతసిస్తారు " అని పలికి కూర్చున్నాడు.

సంజయునికి ధర్మజుని స్పందన

ధర్మరాజు " సంజయా! నా మాటలలో యుద్ధం అన్న మాట ధ్వనించిందా? మాకు మాత్రం యుద్ధమంటే ప్రియమా? యుద్ధానికి దిగకనే కార్య సాఫల్యత కలిగితే కావలసినదేముంది. భీమార్జునులు జనహితమైన పనులే చేస్తారు కాని అప్రియములు చేయరు. దురాశకు పోయి యుద్ధానికి దిగితే యుద్ధం దుఃఖం కాక సుఖం ఇస్తుందా? సంజయా! మా పెదనాన దృతరాష్ట్రుడు తాను అక్రమ మార్గాన నడుస్తూ నన్ను ధర్మ మార్గాన నడవమనడం న్యాయమా? తాము ఉత్తమ మార్గాన నడుస్తూ ఎదుటి వారికి చెబితే బాగుంటుంది. ఇప్పుడు మాకు సంపద లేదు, బలం లేదు. మమ్ము పిలిచి ఆదరించడానికి దృతరాష్ట్రుడు వెర్రివాడా? ఆయన ప్రవర్తన మాకు కొత్త కాదు అప్పుడే పెద్దల మాటలు వినని వాడు ఇప్పుడు వింటాడా? జూదపు సిరికి ఆశపడకూడదని విదురుడు అప్పుడు చెప్పిన మాటలు విని ఉంటే ఇప్పుడు ఇంత దూరం వచ్చేది కాదు. అతడు సుయోధనుడు విషం తాగమన్నా త్రాగుతాడు కాని మంచి మాటలు వింటాడా? దృతరాష్ట్రునికి సుయోధనుడు అత్యంత పరాక్రమ వంతుడని నమ్మకం. సుయోధనుడు కర్ణుని బుజబలంతో రాజ్యం నిష్కంటకం చేసుకోవాలని అనుకుంటున్నాడు. అతడు అర్జునికి, శ్రీకృష్ణునికి భయపడడు. దృతరాష్ట్రుడు దుర్యోధనుడు, దుశ్శాసనుడు, కర్ణాదుల మాటలు వింటాడు కాని మంచి మాటలు వినరు. అన్నీ తెలిసిన నీవు ఇలా మాట్లాడటం అవివేకమా లేక లౌకికమా? భీష్మాదులకు యుద్ధం అంటే తెలియదా? ఆశాపాశ బంధితులై కళ్ళు కానని వారికి అర్జునిని గాండీవ కాంతులు పూర్తిగా గుడ్డి వారిని చేయక మానవు . సంజయా ! మా పరాక్రమం పొగుడుతూనే వారితో పోరి గెలవలేమని చెప్తున్నావు. నీకు పక్షపాత బుద్ధి ఏల. యుద్ధంలో గెలువగలమా లేదా అన్నది విడువుము. నీవు గుణవంతుడవు కనుక మా కోపం పోయేలా మాట్లాడావు. మేము ఇప్పటి వరకూ ఎవరికీ అపకారం చేయ లేదు ఇక ముందు అలాగే సహనంగా ఉంటాము. నిజంగా దృతరాష్ట్రుడు మంచి వాడై మా మీద ప్రేమ ఉంటే మమ్ములను పిలిచి గౌరవించి మా రాజ్యభాగం మాకు ఇచ్చి బంధుత్వం నిలుపమని చెప్పు. ఇంద్రప్రస్థం కాని వేరొకూరు కాని మాకిమ్మని చెప్పు " అన్నాడు.

సంజయుని ప్రతి స్పందన

సంజయుడు లేచి ఎన్ని తప్పులనైనా సహించి ఓర్పు వహించగలవు కనుకనే ఈ మాటలు చెప్పాను. నీవు నమ్మిన సత్యం అహింసలే నీకు సపదలు. కౌరౌవులు మీకు రాజ్యభాగం ఇవ్వకున్న మీకు ఆ నెత్తురు కూటికన్నా బిక్షమెత్తి జీవించుట మేలు కదా? రాజసూయం నిర్వహించిన నీ చరిత్ర హింసతో కళంకితం కాకూడదు. నీతో మాయాజూదం ఆడి నిన్ను అవమానపరచిన కౌరౌలను లోక నిందితులను చేసావు. అరణ్యములలో కష్టాలు అనుభవించిన నీవు ఇలా నీచమైన యుద్ధానికి తలపడి బంధు మిత్రులను చంపుట ధర్మం కాదు. హాలాహలం దిగమింగిన ఈశ్వరుడిలా నీవు నీ కోపాన్ని దిగమింగి నీ కీర్తి సాధకం చేసుకో "

అన్నాడు.

సంజయునికి ధర్మజుడు బదులిచ్చుట

సంజయుని మాటలు విన్న ధర్మరాజు " సంజయా! నీవు పలికింది నిజమే. కొన్ని కర్మలు పైకి ధర్మంగా కనపడినా తరచి చూసిన అధర్మములని తెలుస్తాయి. కనుక నన్ను నిందించదలచుకున్న నేను చేసినది అధర్మం అని నిరూపించి నిందించు. నువ్వు చెప్పినట్లు కోపం నివారించదగినది అహింస పరమ ధర్మమే. లోక కంటకులను, వంశనాశకులను, పాపాత్ములను నిర్మూలించి ప్రజలను రక్షించుట క్షత్రియ ధర్మమని పెద్దలు చెప్పగా విన్నాను. కర్తవ్యాకర్తవ్యములను, ధర్మాధర్మములను నిర్ణయించుటకు శ్రీకృష్ణుడు ఉన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు ఉచితానుచితములు చెప్పగల దిట్ట. అతని ఆధ్వర్యంలో అంధక, భోజక, యదు, వృష్టి, సృంజయ, కేకయ, నడుచుకుంటున్నారు. మాకు అతని మాట శిరోధార్యం " అన్నాడు. ఈ మాటలు విన్న శ్రీకృష్ణుడు " సంజయా! నేను ఎల్లప్పుడూ పాండవుల మేలు కోరుతుంటాను. ధృతరాష్ట్రుడు కూడా పాండవుల మేలు కోరు వాడు. అతనికి కీడు తలపెట్టడం భావ్యం కాదు. అతడు ఇప్పుడు తెలివి తెచ్చుకుని పాడవులను పరామర్శించడానికి నిన్ను పంపాడు. నీవూ నీకు తోచిన ధర్మాన్ని వినయంగా చెప్పావు. నీ శాంతి వచనాలు సంతోషం కలిగించాయి. పైకి సవ్యంగా కనిపిస్తున్నా ధర్మరాజు మాటలు సంధి పొసగదని తెలుస్తూ ఉంది. ధర్మరాజు మాటలు సరి అయినవే. దుర్మధాంధుడైన దుర్యోధనుడు, కొడుకు మాటలు మాటలు విని అధర్మాన్ని ఆచరించే ధృతరాష్ట్రుని తీపి మాటలకు పాండవులు రాజ్య భాగం వదులుతారా? గతాన్ని మరచి పాండవులు కౌరవులతో సఖ్యంగా బ్రతకాలని అనుకుంటున్నారు. అది వారి కరుణ గొప్పతనం. ధర్మం ప్రకారం తమ తండ్రి రాజ్యం పాండవులకు ఇవ్వకుంటే వాబు యుద్ధానికి సన్నద్ధం కావడం అధర్మమా? అవమానాలు నిరంతరం సహిస్తూ బతకడం కంటే యుద్ధం చేయడం మేలు అని నాకు అనిపిస్తుంది. ధర్మరాజు యుద్ధం క్షత్రియ ధర్మం కాదా? అని అడిగాడు కదా! ద్విజులకు ధర్మాధర్మాలు నిర్ణయించిన పెద్దలు క్షత్రియులు యాచించ కూడదు వారు ఇవ్వడమే కాని తీసుకోకూడదు అని చెప్పిన విషయం లోక విదితం. వర్ణాశ్రమ ధర్మ రక్షకులైన క్షత్రియులు వారి ధర్మాన్ని వదులుతారా? ధర్మంగా సంపాదించిన సంపదను అధర్మ మార్గాన కాజేసిన వారిని శిక్షించడం ధమమని శాస్త్రాలు భోదించ లేదా? సంజయా! ఇక్కడ వచించిన ధర్మాలు కౌరవులకు చెప్పలేదా? వారు కాదా అధర్మంగా ప్రవర్తించినది. నిండు సభలో ద్రౌపదిని వలువలు లాగి అవమానించి పాండవులకు అవమానం కలిగించినది. లోకంలో జూదం ఎవరూయ ఆడలేదా వారిని ఇలాగే అవమానించారా? " అని శ్రీకృష్ణుడు సంజయుని నిలదీసాడు. సంజయుడు " కృష్ణా! నీవే ఇలా మాట్లాడితే సంధి ఎలా పొసగుతుంది? " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు " ఆ రోజు సభలో భీష్మ, ద్రోణ, కృపాచార్యులు నోరు మెదిపారా? కుమారుల అకృత్యాలను ధృతరాష్ట్రుడు ఆపగలిగాడా! దుశ్శాసనుడు ద్రౌపదిని నిందిస్తూ సభకు ఈడ్చుకు వస్తుంటే మామగారైన ధృతరాష్ట్రుడు ఎలా సహించాడు ఆమె ఏడ్పులు వినిపించ లేదా? విని ఓర్చుకున్నాడా! ఇప్పుడు తగుదునమ్మా అని పాండవుల యోగక్షేమం కనుక్కుని రమ్మన్నాడా! భార్యను అవమానిస్తుంటే పాండవులు మిన్నకున్నారు. ఆమె తనను తాను రక్షించుకున్నది కాబట్టి కౌరవులు బ్రతికి పోయారు లేకుంటే ఆరోజే చచ్చి ఊరకుండే వారు. పాండవులు ఎల్లకాలం ఇలాంటి అవమానాలను సహించి ఊరకుండవలసినదేనా! సభలో కర్ణుడు " జూదంలో నీ భర్తలు నిన్ను ఓడారు కనుక వారు ఉండీ లేనట్లే కనుక సభలో నీకు నచ్చిన వారిని భర్తగా ఎంచుకో అనలేదా! " శూలాలలా ఆ మాటలు ద్రౌపదిని బాధించిన విషయం నీకు తెలవదా? దుశ్శాసనుడు " ఇక్కడ రోషం ఉన్న మగాడెవరు? నీకు భర్తలు ఉండీ లేనట్లే " అన లేదా? పాండవులు అప్రయోజకులే అయినా అలా మాట్లాడటం వలన వారికి కలిగిన మేలు ఏమి? ఆ తరవాత జరిగినవి సభలో చెప్పతగినవి కాదు. ఈ సంధి పొసగదు. అయినా పాండవులకు నచ్చ చెప్పి నేను ఒప్పించి హస్తినకు వస్తాను. కౌరవులకు బుద్ధి చెప్పి వారి రాజ్యభాగం వారికిమ్మని అడుగుతాను ఇస్తారా బ్రతికి పోతారు. ఏమైనా కుటిలోపాయం చేసారా పాండవుల బాణాగ్నికి వారు సమూలంగా నాశనం కావడం తథ్యం. అలా జరగదని ఆశిస్తున్నాను. సంజయా! సుయోధనుడు రోషంతో కూడిన మహా వృక్షం దానికి కాండం కర్ణుడు, కొమ్మలు శకుని ఫలపుష్పాదులు దుశ్శాసనాది సోదరులూ ఇతరులు దానికి మూలం ధృతరాష్ట్రుడు. అలాగే ధర్మరాజు ధర్మము అనే మహావృక్షం దానికి అర్జునుడు కాండం భీముడు శాఖోపశాఖలు ఫలపుష్పాలు నకుల సహదేవులు ఈ వృక్షానికి మూలం సద్బ్రాహ్మణులు, వేదములు. నిష్పక్షపాతంగా యోచించి రెండింటిలో ఏది మేలో నీవే చెప్పు. ధృతరాష్ట్రుడు అతని కుమారులు పాండవులు అందులో తిరిగే సింహాలు. సింహాలు లేని అడవిని కొట్టేస్తారు. అడవి లేక సింహాలు మనజాలవు. కనుక రెండు ఒకరిని ఒకరూ ఆశ్రయించుకుంటే అందరికీ మేలే. నేను హస్తినకు వస్తాను ధృతరాష్ట్రుడు పాండవులను కుమారులలా ఆదరిస్తే వారు కౌరవులను అనుసరించి ఉంటారు. నా మాట అంగీకరిస్తాడో లేదో చూసి కర్తవ్యం నిర్ణయిస్తానని ధృతరాష్ట్రునికి చెప్పు " అన్నాడు. సంజయుడు " నేను వచ్చిన పని సఫలం అయిందని ఆశిస్తాను " అని ధృపదాదులను చూసి " నాకు అనుజ్ఞ ఇస్తే నేను పోయి వస్తాను . ధర్మజా! నా పలుకులలో తప్పేమి లేదు కదా? " అన్నాడు. ధర్మరాజు " సంజయా! నీ పలుకులలో అనుచితం లేదు అధర్మమైన మాటలు నీవు చెప్పవు కదా! నీ ఓర్పు నేర్పు ఎవరికి ఉంటాయి చెప్పు. నీవు హస్తినకు పోయి తాత భీష్మునకు , గురువు ద్రోణునకు, కృపాచార్యునకు నా నమస్కారాలు అందచెయ్యి. మా తండ్రి ధృతరాష్ట్రునికి నమస్కరించానని చెప్పు . దుర్యోధనుని సోదర సమేతంగా క్షేమమడిగానని చెప్పు. విదురుని , శల్యుని వినయంగా అడిగినట్లు చెప్పు. అశ్వథామను అక్కున చేరుకున్నానని చెప్పు. బాహ్లికుని, సోమదత్తుని ప్రియంగా పలుకరించానని చెప్పు. కర్ణుడు, శకుని, సైంధవుడు, కృతవర్మలకు వృద్ధులైన రాజులకు మాతో యుద్ధం చేయ సిద్ధమైన సకల రాజులకు ఎవరికి తగినట్లు వాబు ఇకి సముచిత రీతిలో వినయంగా, వాత్సల్యంగా, బంధుప్రీతిగా నా ప్రణామములు అందచెయ్యి. శత్రువులను జయించి మేము దాసదాసీ జనములను ఉదాసీనపరచకుండా ఆదరించగలమని చెప్పు. మా తండ్రి ధృతరాష్ట్రుడు సభలో ఉండగా " అనఘా! శంతనుని రాజ్యాన్ని కాపాడుతున్న నీవు మమ్ము నాదరించి చిన్న వయస్సులోనే మా రాజ్య భాగాన్ని మాకిచ్చి ఆదరించావు. అలాగే ఇప్పుడు మాకు సంధి చేసి సకల ప్రజానీకాన్ని రక్షించి రాజ్యాన్ని అధర్మం నుండి కాపాడమని చెప్పు. అలా చేస్తే బ్రాహ్మణులు , రాజులు సంతోషిస్తారని చెప్పు అలాగే తాత భీష్మునితో " పాండవులు ఇప్పటికీ శాంతి కాముకులని చెప్పు. యుద్ధం తలపెట్టరని చెప్పు. సుయోధనునితో ' మేము అత్యంత బలవంతులమైనా మమ్ములను రాజ్యం నుండి వెళ్ళగొట్టిన నీ వెర్రితనం, అడవులలూ వెన్నంటి వచ్చి మమ్ము కష్టపెట్టిన నీ దుసుతనం, నిండు సభలో ద్రౌపదిని అవమానించిన నీ తులువతనం

ధర్మరాజు సహించాడు అని చెప్పు. అతనిని అతని సోదరులను యుద్ధభూమిలో మరణించ వలదని చెప్పు, పరుల సొమ్ముకు ఆశించక మా రాజ్యభాగం మాకిచ్చి క్షేమంగా ఉండమని చెప్పు, యుద్ధానికి దూరంగా ఉండటం వారికే మేలని చెప్పు, సుయోధనునికి ఎవరూ చెప్పేవారు లేక నేను పెద్దవాడిని కనుక చెప్తున్నాను, మావైపు ఉన్న ధర్మం అతని వైపు ఉన్న అధిక బలాన్ని మహా వీరులను హరించగలదని చెప్పు, శ్రీకృష్ణుడు మా పక్షంలో ఉన్నందున మేము జయించగలమని చెప్పు. నా మాట మన్నించి యుద్ధానికి దూరంగా ఉండి అందరినీ కాపాడమని చెప్పు. ఎవరి రాజ్యం వారు చేస్తూ సఖ్యంగా సుఖంగా ఉందామని చెప్పానని చెప్పు, మాకు అర్ధరాజ్యం ఇవ్వలేకున్న కుశస్థలి, వృకస్థలి, వాసంతి వారణావతం ఇచ్చి యుద్ధాన్ని నివారించిన బంధు మిత్రులు క్షేమంగా ఉండగలరని చెప్పు. ఇందు వలన కురు, పాంచాల, మత్స్య, యాదవ, వృష్ణిరాజులు పరస్పరం సఖ్యంగా ఉండగలరని చెప్పు. సంజయుడు " ధర్మజా! మీరు ఆనతి ఇచ్చిన ప్రకారం చేస్తాను. మీ తండ్రిగారికి, మీకు, మీ సోదరులకు, వాసు దేవునికి ప్రియంకలిగేలా చేస్తానని విశ్వసిస్తున్నాను " అన్నాడు. అర్జునుడు " మిత్రమా! నీవు నాకు బాల్యమిత్రుడవు. నీ మంచితనం మాకు తెలుసు. ఆ రోజు ధర్మరాజు దయాగుణం అనే అంకుశంతో భీముని ఆపాడు. ఈ రోజు అదే జరుగుతుంది. ఇక సుయోధనునికి విచారమెందుకు వెళ్ళిరా " అన్నాడు. సంజయుడు అందరి వద్ద శలవు తీసుకుని హస్తినకు బయలుదేరాడు.

ద్వితీయాశ్వాసం

ఆ విధంగా సంజయుడు ధర్మజుని వద్ద శలవు తీసుకుని ఉపప్లావ్యం వదిలి హస్తినాపురం చేరాడు. దృతరాష్ట్రుని అంతఃపురానికి వెళ్ళి దర్శించాడు. దృతరాష్ట్రుడు సంజయుని చెంతన కూర్చుండజేసి జరిగిన విషయం వివరించమని అడిగాడు. సంజయుడు " మహారాజా! ధర్మరాజు మీ క్షేమం మీ కుమారుల క్షేమం అడిగాడు " అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు " సంజయా! ధర్మరాజు అతని సోదరులు క్షేమమేనా? అతని బంధు మిత్రులు అతని పట్ల ప్రీతితో మెలగుతున్నారు కదా " అన్నాడు. సంజయుడు " మహారాజా! ధర్మరాజు అతని సోదరులు క్షేమమే. ధర్మరాజుకు దైవ చింతన మెండు కదా. అతడు ధర్మాన్ని నమ్ముకున్నాడు కనుక భారం నీమీద పెట్టాడు. నీవు నీ కొడుకులను నమ్మావు. అతడేమో కర్ణుని, శకుని నమ్మి వారి ఆధీనంలో ఉంటాడు. కడుపుకు అన్నం తినేవాడు నీ కొడుయ్కులు చేసే దుర్మార్గాలు చూస్తూ ఊరకుంటారా? లోకంలో ఎవరికి కొడుకులు లేరా కొడుకులు దుర్మార్గం చేస్తుంటే బుద్ధి చెప్పక నీ మాదిరి చూస్తూ ఊరక ఉండేవారు ఎవరనా ఉంటారా? ప్రజలంతా నిన్ను తిడుతుంటే విన లేక చెవులు తూట్లు పడుతున్నాయి. నువ్వూ, నీకుమారులు శకుని ఆడించినట్లు ఆడుతున్నారు. పాండవులు మంచి వాబు కనుక సరి పోయింది. లేకున్న మీరంతా ఈ సరికి నాశనం అయి ఉండే వారు. సుయోధనుడు ధర్మరాజు శాంతగుణాన్ని పిరికితనం అనుకుంటున్నారు. అది పొరబాటు. ధర్మరాజు తన తమ్ములను అదుపులో పెడుతున్నారు కనుక మీరు జీవించి ఉన్నారు. లేకున్న ఈ సరికి మీరు ప్రాణాలతో ఉండే వారు కాదు. జూదం ఆడిన రోజే అవినీతికి బీజం పడింది. అది కార్చిచ్చులా ఇప్పుడు రగులుతుంది. ధర్మరాజు మెత్తని పులి, అవసరం వచ్చినప్పుడు అతడి తిరగబడితే అతనిని ఆపగలవారు లేరు " అన్నాడు.

దృతరాష్ట్ర విదురుల ఆలోచన

దృతరాష్ట్రుడు వెంటనే విదురుని మందిరానికి పిలిపించి " విదురా! సంజయుడు నన్ను తిట్టిన తిట్టు తిట్టకుండా తిట్టాడు. మనసు వికలమయింది నిద్ర రావడం లేదు " అన్నాడు. విదురుడు " దృతరాష్ట్రా! బలవంతుని చేతిలో దెబ్బలు తిన్న బలహీడు, ఇతరుల డబ్బు అపహరించ కాచుకున్నవాడు, ధనం సంపద పోగొట్టుకున్నవాడు, కామంతా కైపెక్కిన వాడు నిద్రపట్టక అవస్థ పడతాడు. వీటిలో నీకు ఏ దోషం ఉంది. ఇతరుల సొమ్ము అపహరించి నీవు ఒక్కడివే అపహరించాలని అనుకున్నావు అందుకే నీకు నిద్ర రావడం లేదు " అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు " అది కాదు విదురా! ధర్మరాజు మనోగతం అవగతంకాక నిద్ర రావడం లేదు అన్నాడు. విదురుడు " రాజా! నీ బంధువు, హితుడు, సేవకుడు, శాంతమూర్తి అయిన ధర్మరాజు నీకు కీడు తలపెడతాడా? అతని రాజ్యాన్ని అతనికి ఒప్పగించి ఇప్పటికైనా నీవు నీ కుమారులు చేసిన తప్పు సరిదిద్దు. ధర్మరాజు నిన్ను పెదనాన వైనా తండ్రిలా చూస్తున్నాడు కనుక సహిస్తున్నాడు. నీవు రాజ్యభారాన్ని దుర్యోధన, శకుని, కర్ణ, దుశ్శాసనుల మీద మోపడం మంచికి కాదు అది నీకూ తెలుసు " అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు " విదురా! రేపు సభలో సంజయుడు చెప్పినది విని మాకు ఏది క్షేమమో అది చేయించు. ఇప్పుడు నా మనసుకు శాంతి కలిగేలా నీ అమృత వచనం నా మీద కురిపించు " అన్నాడు.

విదురనీతి

దృతరాష్ట్రుడు అడిగిన దానికి విదురుడు ఇచ్చిన బదులు విదురనీతిగా ప్రసిద్ధి పొందింది. విదురుడు " రాజా! మనిషి తనను లోకులు నిందించే పని చేయక లోక హితమైన కార్యాలు చేయాలి. పరుల సంపదకు ఈర్ష్య పడక నలుగురితో కలిసి మెలిసి బ్రతకాలి. కోపం, పొగడ్తలకు పొంగి పోవడం, గర్వించడం, ఎంత ఉన్న అసంతృప్తి, దురభిమానం, ఏ పనీ చేయక పోవడం దుర్జనుల లక్షణం. తనను పాలించే రాజును, లోకాన్ని రక్షించే భగవంతుని, కట్టుకున్న భార్యను, బంధువులను సముచితంగా ఆదరించక పోతే ఏ కార్యం సత్ఫలితాన్ని ఇవ్వదు. అవివేకులు తమను ప్రేమించే వారిని వదిలి ద్వేషించే వారి వెంట పడతారు. ఎదుటి వాడు బలవంతుడని తెలిసినా వారిని హింసిస్తాడు. ధనము, విద్య, వంశము మంచి వారికి గౌరవాన్ని అణుకువను కలిగిస్తే చెడ్డవారికి మదాన్ని గర్వాన్ని కలిగిస్తుంది. ఒకని బాణం శత్రువును నిర్జించ వచ్చూ లేక తప్పి పోవచ్చు కాని ఒకని నీతి శత్రువును నాశనం చేస్తుంది. తాను ఒక్కడే తినడమూ అందరూ నిద్రిస్తున్నప్పుడు ఒక్కడే ఆలోచించడం, ఒంటరిగా ప్రయాణం చేయడమూ మంచిది కాదు. లోకంలో సత్యానికి మించిన మంచి గుణం లేదు. క్షమాగుణాన్ని చేతగాని గుణంగా భావిస్తారు కాని దానికి మించిన ధర్మం లేదు. పరుషవాక్యములు మాట్లాడక పోవడం, పాపపు పనులు చేయక పోవడం వలన మనిషి ఉత్తముడు అవుతాడు. బలవంతుడై శాంతంగా ఉండే వాడు, పేద వాడైనా దానం చేసే వాడు పుణ్యపురుషుడు

అనిపించుకుంటాడు. న్యార్జాతిమైన ధనాన్ని అర్హులకు ఇవ్వక పోవడమూ అనర్హులకు ఇవ్వడమూ వలన కీడు కలుగుతుంది. పరస్త్రీ వ్యామోహం, మద్యపానం, వేటాడటం, పరుషభాషణ, వృధాగా ధనమును ఖర్చు చేయడమూ, పోట్లాడటమూ సప్త వ్యసనాలని విజ్ఞులు చెప్తారు. కనుక వారు వాటి జోలికి పోరు. తనకు ఉచితమైన దుస్తులు ధరించడమూ, ఆత్మస్తుతి చేయక పోవడమూ, దానిమిచ్చిపిదప చింతించక ఉండుట, కష్టకాలంలో కూడా ధర్మమార్గాన్ని విడనాడక ఉండుట మంచి నడవడి అనిపించుకుంటుంది. స్నేహం, మాటలు, పోట్లాట తనకు సమానులతో చేయాలి కాని అల్పులతోను అధికులతోను కాదు. తనకు ఉన్నంతలో ఇతరులకు ఇవ్వాలి, శత్రువనా కోరిన సహాయం చేయాలి. ఎక్కువగా కష్టపడి తక్కువగా సుఖపడాలి. మంచి వారు పొగడ్తలకు మేలు చేస్తారు కాని కీడు చేయరు. నేను చెప్పిన లక్షణాలు ధర్మజునిలో ఉన్నాయి. నీవు వారిని ఆదరించి ఇప్పుడు నిరాదరణకు గురి చేసావు. వారి రాజ్యభాగాన్ని వారికి ఇచ్చి వారిని ఆదరించడం నీ ధర్మం. మీరు కలసి ఉన్నంత కాలం దేవతలు కూడా మీ వంక కన్నెత్తి చూడలేరు " అన్నాడు.

దృతరాష్ట్రునికి విదురుడు బుద్ధిమతి చెప్పుట

విదురుని మాటలు విన్న దృతరాష్ట్రుడు " విదురా? నన్ను ఇప్పుడు ఏమి చేయమంటావు " అని అడిగాడు. విదురుడు " అలా అడిగితే నేను ఏమి చెప్పను? రాజ్యం దక్కింది కదా అని తమ్ముని రాజ్యం కాజేయాలని చూసావు. చేపతో సహా గాలం కూడా మింగిన చందాన ఉంది నువ్వు చేస్తున్న పని. పక్వానికి రాక మునుపే పండును కోసిన రుచిగా ఉండక పోవడమే కాక దాని విత్తనం తన ప్రయోజనాన్ని కోల్పోతుంది. పరుల ధనానికి, విద్యకు, పరాక్రమానికి ఈర్ష్య చెందే వాడు ఏ రోగం లేక పోయినా బాధ పడక తప్పదు. ఎదుటి వానికి ప్రియం కలిగించేలా మాట్లాడలేక పోయిన ఊరక ఉండటం మంచిది. మాటల వలన నేపగ, చెలిమి, తెలివి, కలత, ధర్మము, పాపము, కీత్రి, అపకీర్తి కలుగుతాయి. గొడ్డలితో నరికిన చెట్టు కూడా చిగురిస్తుంది కాని మాటలతో చెడిన కార్యం సిద్ధించదు. మనసుకు తగిలిన గాయం మాన్పవచ్చు కాని శరీరానికి తగిలిన గాయం మాన్పలేము. ధర్మరాజు నోటి వెంట ఒక చెడు మాట కూడా రాదు కాని నీ కుమారులు నీచపు మాటలు నీకు తెలియనివా? చేటు కాలం దాపురించిన పెద్ద మాటలు కూడా తీయగా ఉంటాయి. దుష్టులు చేసే దుర్మార్గం కూడా బాగానే ఉంటుంది. కాని మనసుకు అవి తగని పనులని తెలుసు. ధర్మనిరతుడైన ధర్మరాజు తన సంపదకు దూరం కావడం ధర్మమా? అతడు నీ పెద్దరికాన్ని గౌరవిస్తున్నాడు కాని నీవు పాండవుల విరోధం కోరుతున్నావు. ఎన్ని పుణ్యకార్యాలు చేసినా అవి ధర్మవర్తనకు సరి రావు. ఉత్తముడు లంభించిన కీర్తి ఇహ లోకంలో ఉన్నంత కాలం అతడు పరలోకంలో పుణ్యగతులు పొందగలడు. పూర్వం ప్రహ్లాదుడు రాక్షసకులంలో జన్మించినా ధర్మమార్గం తప్పక అంగీరసునికి తన కుమారునికి వచ్చిన వివాదంలో పక్షపాతరహితంగా అంగీరసుని పక్షాన న్యాయం చెప్పాడు. కనుక నీవు కూడా నీ కుమారుల పట్ల పక్షపాతం వదిలి ఇరువుకి సంధి చెయ్యి. అందు వలన అందరూ సుఖపడతారు. పెద్దలు లేని సభ సభ కాదు, న్యాయం మాటాడలేని వారు పెద్దలు కారు, సత్యం లేని ధర్మం ధర్మం కాదు, ఏదో ఒక మిషమీద చెప్పేది సత్యము కాదు. నీతి మార్గంలో నడవడం ఉత్తమం, శౌర్యంతో సంపదలు పొందుట మద్యమము, భారంగా బ్రతుకు లాగుట అధమం. నీతి దూరులను ఉత్తములు మెచ్చరు. నీ పుత్రులు ఎప్పుడూ నీతి మాలిన కార్యాలను మాత్రమే చేస్తారు. యుద్ధోన్మాదంలో ఉరకలు వేస్తుంటారు. దానికి కర్ణుడు అగ్నికి ఆజ్యం పోస్తున్నట్లు ప్రోత్సహిస్తుంటాడు. నీకేమో నీతి పట్టదు. పాండవులు కయ్యానికి కాలు దువ్వరు కయ్యానికి పిలిచిన వారిని వదలరు. పాడవులు నిన్ను తండ్రి మాదిరి గౌరవిస్తున్నారు నీవు అలాగే వారిని కన్న కొడుకులుగా చూడటం మంచిది. మేలు చేసిన వాడికి కీడు చేసిన వాడి శవాన్ని కుక్కలు కూడా ముట్టవు. నీ తమ్ముడు పాండు రాజు నీకు పరమ భక్తుడు, పాండవులు నీకెంతో మేలు చేసారు. వారిని ఆదరించడం మంచిది. ప్రతి మనిషికి సుఖ దుఃఖాలు సహజం. దుఃఖించడం వలన శక్తి నశిస్తుంది, మతి చెడుతుంది, శరీరం కృశిస్తుంది, రోగం వస్తుంది శత్రువుకు అది బలాన్ని చేకూరుస్తుంది కనుక దుంఃఖించడం మాను " అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు " విదురా! నేను ధర్మతనయుని నా మాటలతో చేతలతో బాధించాను. అందు వలన నా కుమారులకు మరణం తథ్యం. నేను దుఃఖించక ఎలా ఉండగలను " అన్నాడు. విదురుడు " రాజా! నీవు లోభం విడిచి మనసు అదుపులో పెట్టుకుంటే మనశ్శాంతి అదే లభిస్తుంది . జ్ఞాతి వైరం వదిలిపెట్టు. గోవులను, బ్రాహ్మణులను అగౌరవ పరచ వద్దు. అన్నదమ్ములు కలిసి ఉండేలా చూడు. ఒక్క చెట్టును కూల్చడం తేలిక అదే అనేక చెట్లు ఒకటిగా ఉండగా పెను గాలి కూడా వాటిని కూల్చ లేదు. పాండు పుత్రులను పిలిచి వారికి హితం కలిగించి నీ పుత్రులను బ్రతికించుకో. జూదం ఆడిన నాడే నేను వద్దని చెప్పాను నీవు విన లేదు. కాకుల వంటి నీ కుమారులను నమ్మి నెమళ్ళ వంటి పాండవులను వదులుకుని ఇప్పుడు తల్లడిల్లి పోతున్నావు. కుల నాశకుడైన కుమారుని వదిలితే వచ్చే నష్టం ఏమిటి. భీష్ముడు, కర్ణుడు, ద్రోణుడు, పాండుపుత్రులు సుయోధనాది పుత్రులు మనుమలైన లక్ష్మణ కుమారుడు, అభిమన్యుడు నిన్ను సేవిస్తుంటే నీ వైభవం ఎలా ఉంటుంది. శత్రు రహితమైన ఆ వైభవంతో సాటి ఏమి ? " అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు " విదురా! నీవు చెప్పిన మాటలు బాగున్నా నా కుమారులను వదల లేను కనుక ధర్మం జయిస్తుంది " అన్నాడు. విదురుడు " రాజా! నీవు నీ కుమారులను వదల వద్దు పండవులను దూరం చేసుకోవద్దని మాత్రమే నేను చెప్తున్నాను. నీ కుమారులను ఒప్పించి పాండవులకు ఐదు ఊళ్ళైనా ఇప్పించు. ఉద్ధం నివారించడానికి కొడుకులను వదలమన్నాను కాని సంధి చేసుకుంటే అందరికీ క్షేమమే కదా! ఎన్ని భోగాలు అనుభవించినా మహారాజులకైనా చావు తప్పదు. కనుక నీ కొడుకులను సం◌ంధికి ఒప్పించు ధర్మరాజును శాంత పరచు " అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు " విదురా! నీ మాటలు బాగున్నాయి. అలాగే చేస్తాను " అన్నాడు. విద్రుడు " ఆ మాట మీద ఉండు దుర్యోధనుని చూసి మనసు మార్చుకోకుండా ధమరాజుతో సంధి చేసుకో " అని చెప్పి తన మందిరానికి వెళ్ళాడు.

సభలో సంజయుని సంధి ప్రస్థావన

మరునాడు దృతరాష్ట్రుడు సభ తీర్చాడు. భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కృపాచార్యుడు, అశ్వథామ, భూరిశ్రవుడు, సోమదత్తుడు, శల్యుడు, దుర్యోధనాదులు సభప్రాంగణంలో ఉన్నారు. సంజయుడు సభను ఉద్దేశించి దృతరాష్ట్రునితో " రాజా! మీరు ఆదేశించినట్లు ఉపప్లావ్యం వెళ్ళి ధర్మరాజును

చూసాను ధర్మరాజు పేరు పేరున మిమ్మలిని యోగక్షేమాలు అడిగాడు. నేను వివరించాను అలాగే కృష్ణార్జునులను కలిసాను. శ్రీకృష్ణుడు నాతో ఇలా అన్నాడు " సంజయా! అజాతశత్రువైన ధర్మరాజుకు కోపం వస్తే నీటిలో నిప్పు పుట్టిన చందాన ఉంటుంది దానిని ఆర్పడం ఎవరి తరం కాదు. యుద్ధం అనివార్యం అయితే మీరు మీ సమస్త సంపదలు యోగ్యులకు పంచి బంధు మిత్రులతో భోగములను అనుభవించి యుద్ధ భూమికి రండి. నాడు సభలో ద్రౌపది గోవిందా రక్షించు అని నన్ను వేడుకున్నది ఇంకా చెవిలో వినిపిస్తుంది. తీర్చలేని ఆ అప్పు తీర్చకనే నేను సారధ్యం వహిస్తున్నను. అర్జునుని గాండీవానికి కౌరవ సేన దగ్ధం కాక తప్పదు " అన్నాడు. అప్పుడు అర్జునుడు " సంజయా! ధరాజు అడిగినట్లు రాజ్య భాగం ఇవ్వకుంటే యుద్ధం తప్పదు భీముడు నేను దుర్యోధనుని అకృత్యాలకు బదులు చెప్పక వదలము. దుర్యోధనుని యుద్ధభూమిలో అంపశయ్యమీద పరుండ చేయకుంటే ధర్మరాజు భూశయనం చేసిన దానికి అర్ధము లేదు. భీముడు యుద్ధ భూమిలో గధ తీసుకుని వీర విహారం చేస్తుంటే దుర్యోధనుడు రాజ్యం ఇవ్వక ఏమి చేస్తాడు. కౌరవులు మాటలతో సంధి చేయరు. కేవలం యుద్ధముతోనే మాటవింటారు. నకులసహదేవులు, అభిమన్యుడు, సాత్యకి యుద్ధ భూమిలో వీర విహారం చేస్తున్నప్పుడు సుయోధనుడు సంధి చేస్తాడులే. సుయోధనుడు మరణించిన తరవాత భీష్ముని మీదకు శిఖండి ఉరికినప్పుడైనా కౌరవులకు సంధి చేయక తప్పదు. ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుని మీదికి యుద్ధానికి దిగినప్పుడైనా సంధి చేయక తప్పుతుందా? సుయోధనుడు మహాత్ముడైన శ్రీకృష్ణుని లక్ష్యపెట్టడు, మేము భీష్మ, ద్రోణ, కృపాచార్యులకు నమస్కరించి యుద్ధానికి దిగుతాము. మా రాజ్యభాగాన్ని అధర్మంగా అపహరించి నియమభంగం చేసి తిరిగి మా రాజ్యాన్ని మాకు ఇవ్వని కౌరవులను సంహరించి మా రాజ్యాన్ని తీసుకుంటే ధర్మం గెలిచినట్లే కాని ఇందు అధర్మం ఏమీ లేదు. ఇలా నిండు సభలో దృతరాష్ట్రునికి చెప్పు. భీష్మ, ద్రోణ, కృపాచార్య, అశ్వథామ, శల్యులు నిర్ణయించినది జరుగుతుంది. యుద్ధాన్ని నివారిస్తే సుయోధనుడు ఆయుష్మంతుడౌతాడు " అని చెప్పారు అన్నాడు.

భీష్ముడు

ఈ మాట్లు విన్న భీష్ముడు " శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుడు నరనారాయణులు ధర్మాన్ని స్థాపించడానికి అధర్మాన్ని నిర్మూలించడానికి ప్రతి యుగంలోను అవతరిస్తారు. ఇప్పటికే కాలకేయులను, నివాతకవచులను సంహరించారు. వారిరువురు రెండుగా కనిపించే ఒకే శక్తి. వారిరువురిని గెలవడం హరునికైనా సాధ్యం కాదు. శ్రీకృష్ణుని సారధ్యంలో అర్జునుడు గండీవం ఎక్కు పెట్టినప్పుడు నీకు తెలుస్తుందిలే. అయినా సుయోధనా నీవు గర్విష్టివి నా మాటలు లెక్క చేయవు దుర్మార్గులైన కర్ణ, శకుని, దుశ్శాసనులమాటలు నీకు వీనుల విందులు. దీని ఫలితంగా యుద్ధ భూమిలో మా అందరి మరణ వార్తలు వింటావు " అనగానే కర్ణుడు లేచి " మీరు ఇలా మాటాడ తగునా నేను ఏమి చేసాను ? సుయోధనుని కొలువులో ఉంటూ అతను పెట్టిన అన్నం తింటున్నను కనుక అతనికి హితముగా మాట్లాడుతాను. నేను దృతరాష్ట్ర సతీ, పుత్ర, పౌత్రులకు హితము చేస్తాను లేకున్న సుయోధనుడు నన్ను ఇంత వాడిని చేస్తాడా? " అన్నాడు. భీష్ముడు " దృతరాష్ట్రా! ఈ కర్ణుడు పాండవులకు ఇసుమంత అయినా పోలడు. పాండవులను గెలుస్తానని ప్రగల్భాలు చేసే వీడిని నమ్మి సుయోధనుడు పాండవులతో శత్రుత్వం వహించి యుద్ధానికి దిగుతున్నాడు. పాండవులు ఎన్నో విజయాలు సాధించారు. వీడు ఇప్పటికి ఒక్క విజయం పొందాడా? ఉత్తర గోగ్రహణంలో వీడి తమ్ముని చంపి గోవులను అర్జునుడు తరలించుకు పోతుంటే అక్కడే ఉన్న వీడు ఏమి చేసాడు? ఘోషయాత్రలో నీకుమారుని ఓడింప చేసిన వీడు ప్రగల్భాలు పలుకుతుంటే నీవు వింటున్నావు " అన్నాడు. ద్రోణుడు లేచి " మహారాజా! భీష్ముడు మీకందరికి ఆప్తుడు ఇరువురికి కావలసిన వాడు. కనుక మీ హితవు కోరి సంధి చేయమంటున్నాడు. ఖాండవ వన దహనం మొదలు అర్జునిని విజయాలు ఆలోచించండి. ఎంతో మంది ధనుస్సు పట్టిన వీరులు ఉన్నా విజయుడు అన్న పేరు ఒక్క అర్జునినికి మాత్రమే దక్కింది. అర్జునుడు అన్నంత పని చేస్తాడు " అన్నాడు. భీష్మ ద్రోణుల మాటలు విననట్లే ఉన్న దృతరాష్ట్రుడు వారికి సమాధానం చెప్పక " సంజయా ! ధర్మరాజుకు మన సైన్యం గురించి తెలుసా? మనసైన్యం గురించి అతడు ఏమని అనుకుంటున్నాడు? అతని వైపు ఎవరు ఉన్నారు? " అని అడిగాడు. ఆ మాటలు విన్న సంజయుడు " దృతరాష్ట్రుడు ఇంత వెర్రివాడా ! పాండవుల బలాబలాలు అడుగుతున్నారు. ఇతనికి ఏమి చెప్పి ఏమి ప్రయోజనం " అనుకుని " దేవా! మరలా చెప్తున్నాను మీరు సగ భాగం ఇస్తే యుద్ధ మాట తలపెట్టడు. అతడు సంధికి సిద్ధం అంటున్నాడు. యుద్ధం వస్తే అతడు ఎవరిని లక్ష్యపెట్టడు. నీకు తెలియనిది ఏమున్నది. బకుడిని, హిడింబుని, కీచకుని , కిమ్మీరుని వధించిన భీముడు వారి పక్షమే కదా! ఫాలాక్షుని ఓడించిన అర్జునుడు వారి పక్షమే ద్రుపది కుమారులు, అభిమన్యుని కుమారులు వారికి కాక ఎవరికి చేస్తారు. శ్రీకృష్ణుడు , సాత్యకి వారికి బాసటగా ఉన్నారు. ద్రుపదుడు, కేకయరాజులు, సరాసంధుని కుమారుడైన సహదేవుడు, జయత్సేనుడు, శిశుపాలుని కుమారురులు వృషభుడు, దృష్టకేతు, మాయావిద్య విసారధుడు భీముని కుమారుడు ఘటోత్కచుడు వారి పక్షాన తలపడటానికి సిద్ధం. ఇంఖా తీర్పు ఉత్తర దేశ రాజులు ధర్మరాజుకు సాయంగా ఉన్నారు. శ్రీకృష్ణుని సాయం కన్నా మించినది లేదు కదా! ధర్మరాజుకు మనతో పోరు సల్పడానికి ఇంకేమి కావాలి? " అన్నాడు సంజయుడు.

దృతరాష్ట్రుడు

ఇది విని దృతరాష్ట్రుడు " సంజయా! నీవు చెప్పినది నిజము. వారంతా ఒక ఎత్తు భీముడు ఒక ఎత్తు. అతడినితల్చుకుంటే భయంగా ఉన్నది. మనలో అతడిని ఎదుర్కోడానికి ఎవరున్నారు. చిన్నప్పటి నుండి అతడు నామాట వినడు. భీముని చేతిలో కష్టాలు పడుతూ కూడా సుయోధనుడు కయ్యానికి కాలు దువ్వుతున్నాడు. వాడికి ఏ ఆయుధమూ పని లేదు. జరాసంధుని ఒక్క ఒక్క పోటుతో చంపాడు. వాడికి ఏ ఆయుధమూ పని లేదు చేతితోనే ఎందరినైనా చంపగలడు. అగ్నికి ఆజ్యం తోడైనట్లు వాడికి అర్జునుడు సాయం ఉన్నాడు. ఇక ఏమి చెప్పను. అర్జునితో సమానంగా యుద్ధం చేసే వాడిని మనం చూసామా? అతనికి సారధి శ్రీకృష్ణుడు ఉన్నాడు. ముగ్గురూ కలిస్తే కౌరవ సేనను దహిస్తారు. వారి గురించి భీష్మ, ద్రోణులకు తెలిసినంతగా ఎవరికి తెలియదు. అయినా వారు మన కొరకు యుద్ధం చేస్తారు. వారికి కురు పాండవులు సమానమే కదా? నా మాట నా కుమారులు వినరు. మొదటి నుండి

విదురుడు చెప్పినది జరుగుతుంది సంజయా ! నేనేమి చేయను, నాకేది దారి నాకేది శరణ్యము . ధర్మరాజు వినయవంతుడు. అతనికి వుదురుడు , ద్రుపదుడు, సోదరులు, శ్రీకృష్ణాదులు తోడు ఉండగా ధర్మరాజుతో పోరుకు తలపడటం మిడతలు పోయి మంటలూ పడటం లాంటిది. వంశ నాశనం తప్పదు శాంతి మార్గమే మేలు నాకుమారులకు చెప్పడానికి ప్రయత్నిస్తాను " అన్నాడు. సంజయుడు " దేవా! మీరు చెప్పినది సబబు అప్పుడు ధర్మరాజుని వదిలావు కాని అతడు నిన్ను వదలక ఘోషయాత్రలో నీ కుమారులను రక్షించాడు. అతడు మిమ్ము ఎన్నటికీ అతిక్రమించడు. అతడిని పిలిపించి సంధి కావించండి " అన్నాడు.

సుయోధనుడు

దుర్యోధనుడు " తండ్రీ! మీ మాటలు విచిత్రముగా ఉన్నవి ఎక్కడో అడవులలో ఇడుములు పడుతున్న వారిని తెచ్చి కొంతమంది పిరికి వాళ్ళను జత చేసినంత మాత్రాన పాండవులు గెలుస్తారా? నీకు ఇంత భీతి వలదు మన బలాన్ని తక్కువగా ఛూడకు. మేము గెలుస్తాము. పరశురాముని గెలిచిన భీష్ముడు మన పక్షాన ఉన్నాడు. ద్రోణుడు, కృపాచార్యులు సామాన్యులా? ఈశ్వర వరప్రసాదితుడి అశ్వథామ సామాన్యుడా? సహజ కవచ కుండల ధారి కర్ణుని ఎదిరించ గలవాడు పాండవులలో ఎవరు? బాహ్లికుడు, సింధురాజు, సోమదత్తుడు, గాంధారరాజు సామాన్యులా? వీరిని గెలుచుట పాండవులకు శక్యమా ? మీరు సందేహించకండి మేము వారి అడుగులకు మడుగులు వత్తము. యుద్ధము చేస్తాము పారి పోము ఇదే మా నిశ్చిత అభిప్రాయము. మా చేత బాధలు పడ్డవాళ్ళు దండెత్తి వస్తే పారిపోవడం చిన్నతనం కాదా? వారిని చూసి భయపడి మాకు తలవంపులు తేకండి. భీముడే కాదు నాతో తలపడి గధాయుద్ధం చేయగల వాడు ముల్లోకాలలో లేడు. భీముని నేను చంపగలను అతడు మరణిస్తే పాండవ పక్షాన యుద్ధం చేయగల వారు లేరు. అందుకే ధర్మరాజు ఐదు ఊళ్ళు ఇమ్మని అడిగాడు. కర్ణుని వద్ద ఉన్న శక్తి అర్జునిని చంపుతుంది. భీష్మాదుల శరాగ్ని వారి సేనను నాశనం చేస్తుంది. ఇక నీమిగిలిన కుమారులు అత్యంత శక్తిమంతులు కారా? మన సైన్యం పదకండు అక్షౌహినులు వారి సైన్యం ఏడు అక్షౌహినులు ఇది తెలియక ఎందుకు దుంఃఖిస్తున్నావు? " అని సంజయుని చూసి " సంజయా! ఇంతకూ అల్లరి మూకను తయారు చేసుకున్న ధర్మరాజు ఏమంటున్నాడో చెప్పు " అన్నాడు. సంజయుడు చెప్పసాగాడు " సుయోధనా! పాండవులు యుద్ధంఅంటే భపడలేదు ఏదో పెండ్లికి పోతున్నట్లు భావిస్తున్నారు. అర్జునిని పాశుపతం, భీమ్ముని గధాయుధం నమ్మి యుద్ధానికి దిగుతున్నారు " అని చెప్పి దృతరాష్ట్రుని చూసి " దేవా! వారి మాటలను బట్టి భీష్ముడు శిఖండి వంతు, ద్రోణుడు దుష్టద్యుమ్నుని వంతు, దుర్యోధనుడు అతని తమ్ములు భీముని వంతు మీలోని యువకులు అభిమన్యుని వంతు, అశ్వత్థామ, కర్ణుడు, సైంధవుడు మొదలగు మహా వీరులు అర్జునిని వంతు కృతవర్మ సాత్యకి వంతు సోమదత్తుడు చేకితానుడు అనే యాదవ రాజు వంతు శకుని నకుల సహదేవుల వంతు, శల్యుని ధర్మరాజు సంహరిస్తాడు . ఇక మీరి ఆలోచించి నిర్ణయించండి " అన్నాడు. అదివిన్న దృతరాష్ట్రుడు " అయ్యో ఇక నాకు దిక్కెవరు? ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుడు ఉన్న సైన్యాన్ని నా కొడుకు లెక్క చేయక పోవడం నా కర్మ. ఇక చెప్పకు అలా జరగాలంటే అలా జరుగుతుంది " అన్నాడు . అలా దుఃఖిస్తున్న తండ్రిని చూసి సుయోధనుడు " తండ్రీ మేము పాండవులు ఒకే చోట పుట్టి పెరిగాము కదా మాక్కంటే పాండవులు బలవంతులు ఎలా అయ్యారు? నువ్వు ఎప్పుడూ వారిని పొగుడుతుంటావు ఈ రాజ్యం మాది మాకు దక్కాలని భగవంతుడు నిర్ణయించారు. భాదపడవద్దు " అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు " సంజయా! చూసావా నా కొడుకు పిచ్చిపిచ్చిగా మాట్లాడుతున్నారు. పాండవుల వైపు వాబుఇని ఎవరు రెచ్చ కొడుతున్నారు? " అన్నాడు. సంజయుడు " దేవా! దుష్టధ్యుమ్నుడు పాండవులలో అగ్నిని రెచ్చ కొడుతుంటాడు. తాణు ఒక్కడే కౌరవ సైన్యాన్ని హతమారుస్తాను అంటాడు. ధర్మరాజు "నువ్వు అన్నంత పని చేస్తావు అంటాడు " అప్పుడు దుష్టధ్యున్మడు నన్ను చూసి మహేశ్వరుడు, ఇంద్రుని అనుగ్రహం పొందిన మా అర్జునునితో సరి పోలు వారు కౌరవ సేనలో ఎవరున్నారు? ధర్మరాజును శరణు వేడి బ్రతకమని సుయోధనునికి చెప్పు " అన్నాడు . అది విన్న దృతరాష్ట్రుడు " కుమారా నీకు సగం రాజ్యం చాలదా? ధర్మరాజుకు సగరాజ్యం ఇచ్చి హాయిగా బ్రతకవచ్చు కదా పెద్దల మాటలు నీకు ఎందుకు విన్నవు? శకుని, కర్ణుల మాటలు ఎందుకు వింటావు " అన్నాడు . ఆమాటలకు కోపించిన దుర్యోధనుడు " నామాటలు ద్రోణుడు, భీష్మాదులు అంగీకరించడం లేదు. నేను ధర్మరాజుకు సూది మొన ఓపినంత భూమి కూడా ఇవ్వను కర్ణుడు, దుశ్శాసాదుల సహాయంతో యుద్ధం చేసి పాండవులను గెలుచుట నిశ్చయం. ఇదే నా నిర్ణయం " అన్నాడు . దృతరాష్ట్రుడు " కుమారా ! నామాట విని యుద్ధం మాను . భీముడు యుద్ధరంగంలో నిన్ను నీ సైన్యాన్ని చీల్చి చెండాడు తున్నప్పుడైనా నా మాట వింటావా? అర్జునుడు ఛండప్రఛండుడై సైన్యాన్ని దునుమాడుతున్నప్పుడైనా నామాట వింటావా? నీది కేవలం మానవ శక్తి పాండవులది దైవ శక్తి అర్జునుడు అగ్ని దేవుని వలన అక్షయతుణీరాన్నీ పొందాడు. వాయుదేవుడు, ఇంద్రుడు, యముడు, అశ్వినీ దేవతలు వారిని కాపాడుతుంటారు. కనుక వారిని చంపడం భీష్మునికి వీలు కాదు. దేవతలకు వీలు కాని రాక్షసులను అర్జునుడు చంపాడు, కనుక అతడు దేవతలను మించిన వాడు. కనుక సాంతి ఒక్కటే ప్రస్తుత కర్తవ్యం " అన్నాడు. సుయోధనుడు " తండ్రీ ! రాగద్వేషాలకు అతీతులైన దేవతలు వారికి ఎలా సాయం వస్తారు. వారు పక్షపాత బుద్ధి వహిస్తే వారికి దైవత్వం ఎలా సిద్ధిస్తుంది? పాండవులకు దేవతల సాయం ఉంటే అరణ్యాలలో ఎందుకు కషట పడతారు? ఆత్మస్తుతి క్షమార్హం కాదు కాని నాకు కోపం వస్తే పాండవులను దేవతలు కూడా రక్షించ లేరు. ధర్మతనయుడు, అతని సోదరులు, పాంచాలురు, విరాటుడు, అతని తమ్ములు, కుమారులు వాసుదేవాది యాదవులు, కేకయ, పాండ్య, మగధ, చైద్య, ప్రముఖ వీరులు నా బారిన పడి అనగారి పోవడం మీరు వింటారు. వారి తేజస్సు , సౌఉర్యము నాకు సాటి రావు, పితామహ, ద్రోణ , అశ్వథామ , కృపులకు తెలిసిన సమస్త అశ్త్రాలు నాకు తెలుసు " అన్నాడు.

కర్ణుడు భీష్ముడు

తరవాత కర్ణుడు లేచి " మిత్రమా! నాకు గురువుగారి కోపం కారణంగా అస్త్రషస్త్రాలు గుత్తుకు రావు అని లోకులు అంటారు. కాని ఆ మహాను భావుడు నాకు

వాటి స్ఫురణ ప్రసాదించాడు. కావున నాకు అస్త్ర సంపద ఉన్నది నిశ్చయము. దేవతలకు కూడా నన్ను గెలవడం కష్టం అర్జునుడు ఎంత నేను పాండవులను గెలుచుట తథ్యం" అన్నాడు. భీష్ముడు లేచి " కర్ణా! యముని ప్రేరణతో మాట్లాడుతున్న నిన్ను వారించడం మా తరమా? పాండవులు యుద్ధంలో రాలి పోతారా? అనవసరంగా నోరు నొప్పి పుట్టేలా వాగకు. దేవేంద్రుడు ఇచ్చిన శక్తితో అర్జునుని చంపగలనని అనుకుంటున్నావు. శ్రీకృష్ణుని చేతిలో అది ముక్కలు కాక తప్పదు. అర్జునుని కొరకు నీ వద్ద ఉన్న సమస్త అస్త్రాలను శ్రీకృష్ణుడు నాశ్హనం చేస్తాడు. దృతరాష్ట్రా! దాయాదులు కలిసి ఉంటే క్షేమంగా ఉంటారు లేకున్న నస్తం కోల్పోతారు. కనుక సంధి చేసుకో" అన్నాడు. భీష్ముడు " సుయోధనా సంధి చేసుకుని ధర్మరాజుతో చేరు భీష్ముడు మన హితం కోరుతాడు. అతడి మాటను మన్నించు" అన్నాడు. సుయోధనుడు ఆ మాటలను లక్ష్యపెట్ట లేదు. ఆ మాటలకు కోపించిన " సుయోధనా! మాట్లాడవెందుకు అర్జునుడు గోగ్రహణంలో ఒకసారి ఒంటరిగానే విజృంభించినపుడు నీ సైన్యం పారి పోలేదా? కర్ణుడు నీ చెంత ఉండి ఏమి చేసాడు. కాని ఇప్పుడు అలా కాదు శ్రీకృష్ణుని సారధ్యంలో అర్జునుడు విజృంభిస్తే ఎదుర్కోవడం ఎవరి తరం కాదు. కర్ణా యుద్ధంలో మరణించి వీరుడవు అనిపించుకుంటావు. సుయోధనుని మరణానికి కారకుడవు అవుతావు" అన్నాడు. కర్ణుడు విరక్తిగా " సుయోధనా! భీష్ముని మాటలు నా మనసుని కలచి వేస్తున్నాయి. ఈ భీష్ముడు చచ్చే వరకు నేను యుద్ధభూమిలో అడుగు పెట్టను. ఆ తరవాత నేను నా ప్రతాపం చూపిస్తాను అన్నాడు" అని అస్త్ర సన్యాసం చేసిన కర్ణుడు ఇక అక్కడ ఉండలేక సభ వదిలి వెళ్ళాడు. అప్పుడు భీష్ముడు నవ్వుతూ " అయ్యో సుయోధనా! ఇంతటి మహా వీరుడు అలిగితే ఎలాగా! కుమారా నీవు ఈ కర్ణుని అండ చూసుకుని యుద్ధానికి దిగాతావు. అప్పుడు మా ప్రతాపములో వ్యత్యాసం చూడు. సుయోధనా! నేను, బాహ్లీకుడు, ద్రోణుడు కలసి శత్రు నాశనం చేస్తాము" అన్నాడు. సుయోధనుడు కర్ణుడు పోయాడన్న బాధ భరించ లేక " తెలిసో తెలియకో అందరూ పాండవులు గెలుస్తారని అంటున్నారు. మొదట నిన్ను, ద్రోణుని, బాహ్లీకుని నమ్మాను. కాని ఇప్పుడు చెప్తున్నాను. కర్ణుడు, దుశ్శాసనుడు నా వెంట ఉంటే విజయం నాదే నాకు వేరొకరితో పని లేదు" అన్నాడు. సుయోధనుని మాటలకు కలత చెందిన దృతరాష్ట్రుడు " విదురా! నా కుమారుడు కర్ణునితో కలసి మృత్యుపాశంలో ఇరుక్కున్నాడు. ఈ సమయంలో ఏమి చేయాలి చెప్పు" అన్నాడు. విదురుడు " మహారాజా! మన వాళ్ళు దుర్బలులై ఒకరిలో ఒకరు కలహించుకోవడం మనకు మరింత ప్రతికూలం అర్జునునకు అనుకూలం. మాటలు కట్టిపెట్టి పాండవులను పిలిచి సంధి చేయించు" అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు సంజయుని చూసి " సంజయా! మరలి వచ్చునపుడు అర్జునుడు నీతో ఏమన్నాడో చెప్పు" అని అడిగాడు. సంజయుడు " దేవా! అర్జునుడు నాతో " ధర్మరాజు న్యాయంగా మాకు రావలసిన రాజ్యభాగం అడుగుతున్నాడు. దర్పంతో ఇవ్వకుంటే మా చేత వారు యుద్ధభూమిలో చావక మానరు" అన్నాడు.

దృతరాష్ట్రుడు సంజయుని జయాపజయాలు వివరించమని కోతుట

ఆపై దృతరాష్ట్రుడు" సభ ముగించాడు. అందరూ వెళ్ళిన తరవాత అక్కడ ఉన్న సంజయుని చూసి దృతరాష్ట్రుడు " సంజయా! నీకు ఇరు పక్షాలలో ఉన్న వీరులందరూ తెలుసు. యుద్ధం వస్తే ఎవరు గెలుస్తారో చెప్పగలవా" అని అడిగాడు. సంజయుడు " దేవా! ఈ విషయం నన్ను అడగడం కన్నా గాంధారిని, మీ తండ్రి వ్యాసుని పిలిపించి అడగడం మంచిది" అన్నాడు. వెంటనే దృతరాష్ట్రుడు " తన తండ్రి వ్యాసుని ధ్యానించాడు. గాంధారిని పిలిపించాడు. వ్యాసుడు స్సంజయుని ఛూసి " సంజయా! నీకు అన్నీ తెలుసు. నేను వినేలా దృతరాష్ట్రుని ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పు" అన్నాడు. సంజయుడు " దృతరాష్ట్రా! నీవు కౌరవ పండవ సేనకు కల తారతమ్యం గురించి అడిగావు. పాండవ పక్షాన శ్రీకృష్ణుడు ఉన్నాడు. మీ పక్షాన ఎవరున్నరు చెప్పు. పాండవుల బలం శ్రీకృష్ణుడే. సమస్త లోకాలు ఒక పక్కన శ్రీకృష్ణుడు ఒక పక్కన నిలిచినా శ్రీకృష్ణుడు గెలుస్తాడు. సత్యం, ధర్మం, న్యాయం ఎక్కడ ఉన్నాయో శ్రీకృష్ణుడు అక్కడ ఉంటాడు. శ్రీకృష్ణుని ఆశ్రయించిన వారికి జయం తప్పదు" అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు " సంజయా! కృష్ణుని గురించి నాకు తెలియక పోవడానికి నీకు తెలియడానికి ఏమి కారణం" అన్నాడు. సంజయుడు " లోకంలో విద్య అవిద్య అని రెండు ఉన్నాయి. అవిద్యతో అలమటిస్తున్న వారు తమోగుణంతో విష్ణువు అవతారమైన శ్రీకృష్ణుని తెలుసుకోలేరు. విద్యా వినయ భూషితుడు తెలుసుకొనగలడు. దృతరాష్ట్రుడు" విద్య అంటే ఏమిటి? అవిద్య అంటే ఏమిటి వివరించు" అన్నాడు. సంజయుడు" దేవా! ప్రతి మనిషికి సత్వ, రజో, తమోగుణాలు ఉంటాయి. నేను వాటికి లోబడక పక్షపాత రహితంగా నిర్వికారంగా ఉండి పవిత్ర భావంతో ధర్మంగా ఉంటాను. అందువలన నేను విష్ణువును తెలుసుకున్నాను. నీకు గాని వేరెవరికైనా విష్ణువును తెసుకోవడానికి ఇది తక్క వేరు మార్గం లేదు. ఇందుకు భిన్నమైన దానిని అవిద్య అంటారు" అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు" పక్కనే ఉన్న సుయోధనుని చూసి " నాయనా సుయోధనా! సంజయుడు మన శ్రేయోభిలాషి. అతని మాట విని శ్రీకృష్ణుని ఆశ్రయించి నీవు నీ తమ్ములతో క్షేమంగా ఉండండి" అన్నాడు. సుయోధనుడు " తండ్రీ! ఈ లోకాలు సర్వనాశనం అయినా నేను ధైర్యం వదలను శ్రీకృష్ణుని శరణు వేడను" అన్నాడు. దృతరష్ట్రుడు నిర్వేదంగా " గాంధారి! విన్నావా నీ కుమారుని మాటలు. వీడు దుర్మార్గుడు, నీతి బాహ్యుడు, గర్విష్టి, అసూయాద్వేషాలు కలవాడు నా మాట వినడు. వీడు చెడి పోతాడు. వీడికిక బ్రతుకు లేదు" అన్నాడు. గాంధారి " సుయోధనునితో " కుమారా సుయోధనా! ఈ ఐశ్వర్యం, సంపద, రాజ్యం, నీ ఆయుషు ఎందుకు వదులు కుంటావు. దైవం భీముని రూపంలో నిన్ను చంపుతుంది. నీ లాంటి అవినీతిపరుడు ఎక్కడైనా ఉంటాడా? " అన్నది. వ్యాసుడు " దృతరాష్ట్రునితో " నీకు శ్రీకృష్ణుడంటే భక్తి అందుకే సంజయుని రాయబారిగా పంపావు. సంజయుని మాట విని శ్రీకృషుని ఆశ్రయించు. రాగద్వేషాలు వదిలి ఏకాగ్రతతో ఆరాధించిన వారికి శ్రీకృష్ణుడు చేరువ ఔతాడు. కామక్రోధాలతో అలమటించే వారికి అతను దూరంగా ఉంటాడు. అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు " మీరు చెప్పినట్లే చేస్తాను" అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు " శ్రీకృష్ణునికి వాసుదేవుడనే పేరు ఎలా వచ్చింది. సంజయుడు " శ్రీకృష్ణుడు అంతటా ఉంటాడు. సకల జగము అతనిలో ఉంటాయి కనుక అతనిని వాసుదేవుడంటారు. ఇందియ నిగ్రహంతో అతనిని ధ్యానిస్తే అతని వశం ఔతాడు. నీవు కూడా అన్ని చింతలు వదిలి అతనిని ధ్యానించు" అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు " వ్యాసమహర్షీ! నేను శ్రీకృష్ణుని శరణు వేడుతాను. శ్రీకృష్ణుని దివ్యమంగళ రూపాన్ని దర్శించ లేను. నిరంతరం కృష్ణుని సన్నిధిలో ఉండే

వారు ఎంతటి పుణ్యాత్ములో కదా " అని విచారించాడు. అంతట వ్యాసుడు నిష్క్రమించాడు. దుర్యోధనుడు, గాంధారి, సంజయుడు తమ తమ నివాసములకు వెళ్ళారు.

తృతీయాశ్వాసము

సంజయుడు ధర్మరాజు వద్ద శలవు తీసుకుని హస్థినకు బయలుదేరగానే ధర్మరాజు తనతమ్ములతోను సామంత రాజులతోను సమావాశమై ఇలా అన్నాడు " మనం అందరం శ్రీకృష్ణుని వద్దకు వెళ్ళి ఆయనను రాయబారానికి హస్థినకు పంపుతాము. అందువలన యుద్ధాన్ని నివారించి దయాదులు ఒకరిని ఒకరు చంపుకునే దురవస్థ తప్పించే అవకాశం ఉంది " అన్నాడు. ఆ తరవాత ధర్మరాజుతో అందరూ ద్వారకు వెళ్ళి శ్రీకృష్ణుని చూసి " దేవా! మా తండ్రి పాండురాజు నిన్ను మాకు పెద్ద దిక్కుగా చూపాడు. నీవు మాకు మిత్రుడవు. నీవు హస్థినకు వెళ్ళి సుయోధనుని సంధికి ఒప్పించాలి. అతడు నీ మాట వింటాడని మా విశ్వాసము. అలా జరిగితే మాకు రాజ్యప్రాప్తి కలుగుతుంది. మమ్ము నీ పుత్రుడు ప్రద్యుమ్నునితో సమానంగా చూసి మమ్ములను కాపాడు " అని వేడుకున్నాడు. ఆ మాటలకు శ్రీకృష్ణుడు " ధర్మరాజా! అలాగే చేస్తాను నేను ఏమి చేయాలో చెప్పు " అన్నాడు.

హస్థినకు ధర్మరాజు శాంతి సందేశం పంపుట

ధర్మరాజు " కృష్ణా ! మా తండ్రి తలపు సుయోధనుని నిర్ణయము సంజయుని ద్వారా తెలుసుకున్నము. వారి చిత్తము సంజయునికి బాగా తెలుసు. మమ్ము బుజ్జగించి రాజ్యభాగం ఇవ్వకుండా ఉండాలని చూస్తున్నారు. ధర్మాన్ని అనుసరించి అరణ్య అజ్ఞాత వాసములు పూర్తి చేసిన మా మాటను వారు మన్నించడం లేదు. మా పెదనాన తన కుమారుని మీద ఉన్న దురభిమానం చేత సుయోధనుని వక్ర బుద్ధి మాన్పలేక ఉన్నాడు. ఇది మాకు ఆపత్కరం మా తల్లికి బంధు మిత్రులకు ఆనందం కలిగించేలా సంధి కుదర్చక ఊరకుండటం పౌరుషం అనిపించుకోదు. వాసుదేవా! నాడు నిండు సభలో ఐదు ఊళ్ళు ఇచ్చినా చాలు అని చెప్పాను. అది యదార్ధమే అయినా కాని సుయోధనుడు అధైనా ఇస్తాడో లేదో తెలియదు. అంతమాత్రాన యుద్ధం చేయడానికి నాకు మనస్కరించడం లేదు . కాని నన్ను ఆశ్రయించిన వారిని పోశించవలసిన బాధ్యత నాకు ఉంది కనుక సంధి అవసరం ఎంతైనా ఉంది. కేష్ణా వారు మమ్ము కష్టాలు పాలు చేసారు. కని వారిని చంపాలని ఎందుకు కోరుకోవాలి? యుద్ధం తప్ప వేరు మంచి మార్గం లేదా? కౌరవపక్షంలో ఉన్న మా బంధు మిత్రులను రాజ్యం కోసం చంపడం ధర్మమా? ఇంతటి దురవస్థ ఎల్లా సహించను. కృష్ణా క్షాత్ర ధర్మం ఇంత కష్టమా? యుద్ధం చేస్తే రాజ్యం వస్తుంది అలాగే వంశ నాశనం ఔతుంది. పరధర్మం ఆచరించడం తగదని పెద్దలు చెప్తారు. యుద్ధంచేసి ప్రాణహాని జరుగుతుంది కనుక అది నా అభిమతం కాదు. యుద్ధంలో గెలువ వచ్చు ఓడవచ్చు ఓటమి మరణం కంటే వేదన కలుగ చేస్తుంది. యుద్ధం జోలికి వెళ్ళకుండా పనులు చక్కపరచు కునే వాడు ఎక్కువ సుఖపడతాడు. పాముతో కాపురం చేయడం ఎంత కష్టమో పగతో మెలగడం అంత కష్టం కనుక దానిని అణచడం శ్రేయస్కరం. విరోధాన్ని విరోధంతో అణచి వేయలేము, విరోధి చేతిలో బాధలు పడలేము. పగను నిర్మూలించాలంటే క్రూరంగా ప్రవర్తించాలి. పగవలన కీడే కాని మేలు జరగదు కనుక శాంతి మార్గము ఒక్కటే శ్రేయస్కరం. కృష్ణా మేము యుద్ధం లేకుండా రాజ్యం కావలని కోరుకుంటున్నాము. కనుక శాంతియుతంగా కార్యాన్ని చక్కపెట్టడం మంచిది. కృషా ! నీవు మా మీద పక్షపాతం చూపనవసరం లేదు. ఇరు పక్షాలకు ఆమోద యోగ్యమైన మార్గం చూడు. మెత్తని మాటలతో వినకుంటే మందలించి అయినా కార్యం పెట్టు. మనకు కురువృద్ధులు ముఖ్యము కనుక దుర్యోధనుడు పరుష్షంగా మాటాడినా సహించు. దృతరాష్ట్రుడు కుమారుని మాట విని ఏదీ తేల్చక పోయినా కోపం తెచ్చుకోవద్దు. నా మనసు సంకట పడుతుంది నీవే మమ్ము సక్రమ మార్గాన నడిపించు. నీ మాట మాకు శిరోధార్యము. సుయోధనుడు దుర్మార్గుడు అతని వద్దకు నిను పంపడం మంచిది కాదని నాకు తోస్తుంది. వారు ఎంతకైనా తెగిస్తారు. నీ మాటలు లక్ష్యపెట్టడు. నీకు కష్టం కలిగించే విధంగా లభించే దేవేంద్ర పదవి కూడా నాకు వద్దు. కనుక ఒంటరిగా కురు సభకు వెళ్ళకు " అన్నాడు.

ధర్మరాజుకు శ్రీకృష్ణుడు స్వాంతన పలుకుట

ధర్మజుని మాటలు విన్న శ్రీకృష్ణుడు " ధర్మజా! దుర్యోధనుడే కాదు. అతని తండ్రి దృతరాష్ట్రుడు అటువంటి వాడే. నీ కలత నాకు తెలుసు అనుమానం వద్దు నేను ఆగ్రహిస్తే యుద్ధం చేయటానికి ఎవరూ మిగలరు. నన్ను పంపించడం మంచిది. హస్థినలో వారికి మన మనసులో మాట చెప్పండం మంచిది " అన్నాడు. ధర్మరాజు " కృష్ణా! నీకు మంచిది అనిపిస్తే హస్థినకు వెళ్ళి సంధి కుదుర్చు. మా గురించి నీకు తెలుసు వారి గురించీ తెలుసు మైత్రి గురించి తెలుసు క్లిష్టసమయంలో ఎలా నడచుకోవాలో నీకు చెప్పతగిన వాడిని కాదు. సంధి అన్ని వధాల మంచిదని నాకు తోస్తున్నది " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు " ధర్మజా! నాడు సంజయుడు పలికినది విన్నాను నేడు నీవు చెప్పింది వన్నాను. నీవు ధర్మ నిష్టకల వాడివి. వారు విరోధము వదిలి పెట్టరు. భీష్మ, ద్రోణులు వారి వైపు ఉన్నారని వారికి గర్వం కనుక మీరు క్షత్రియ ధర్మం వదిలి వారికి అణిగి మణిగి ఉండనవసరం లేదు. అక్రమంగా రాజ్యం అనుభవిస్తున్న వారు మీకు రాజ్యంలో భాగం ఇస్తారా? దృతరాష్ట్రుని కుమారులు అన్యాయానికి, అధర్మానికి జంకరు. నీవు సందేహించక యుద్ధం చేసి శత్రువులను జయించి రాజ్యాన్ని కైవశ్హం చేసుకుని అనుభవించి కీర్తి గడించు. నాడు కౌరవ షభలో భీష్మ, ద్రోణ, కృపాచార్యుల వంటి పెద్దల సమక్షంలో మీకు అపకారం చేసారు. వారు ఈ నాటికి పశ్చాత్తాప పడలేదు. అట్టి వారిపై నీవు జాలి, దయ, కరుణ చూపడం కోపం తెచ్చుకోక పోవడం న్యాయము కాదు. కపట జ్యూదంలో మిమ్మల్ని ఓడించి అవమానించి దుర్యోధనుడు, కర్ణుడు, శకుని, దుశ్శాసనుడు అన్నమాటలు నా నోటితో తిరిగి చెప్పతగినవి కాదు. ఆ మాటలు విన్న అందరూ దృతరాష్ట్రుని నిందించారు. ధర్మానికి కట్టుబడి పరాక్రమవంతులైన మీరు అడవులకు వెళ్ళినప్పుడు ఆశ్చర్యపడని వారు లేరు. ఆ పాపాత్ములు, క్రూరాత్ములు అయిన కౌరవులు ఇప్పటికే దైవము చేత చంపబడి ఉంటారు కనుక వారిని చంపడం తేలిక. అటువంటి వారు నీకు చంపతగని వారు ఎలా

అయ్యారు. పొత్తులను క్రూరాత్ములను పాములను చంపినట్లు చండమే మానవుని కర్తవ్యం. దీనికి యోచించనవసరం లేదు. నీవు కురు వృద్ధులైన భీష్మ, ద్రోణ, కృపాచార్యులకు భక్తిప్రపత్తులు చూపు నీతరపున నేను నీ సత్ప్రవర్తనను, వినయ విధేయతను, ధర్మనిరతిని కౌరవ సభలో వారికి తెలియచేస్తాను. నా మాటలు వినక దుర్యోధనుడు అధర్మంగా మాటాడినా ధృతరాష్ట్రుడు ఊరకున్నా సభలోని వారు వారి దుష్ప్రవర్తనకు ఈసడించుకుంటారు. మనకు కావలసింది కూడా అదే. ధర్మజా నా శక్తికొలది సంధి ప్రయత్నాలు చేస్తాను. సంధి కుదిరితే మేలే సంధి చెడినా వారి మనోభావాలు అవగతమౌతాయి. వారి యుద్ధప్రయత్నాలు, బలాబలాలు తెలుసుకోవడం మేలే. సుయోధనుడు తన దేహంలో ప్రాణం ఉన్నంత వరకు నీకు రాజ్యంలో భాగం ఇవ్వడు. కనుక యుద్ధవాతావరణమే అంతటా గోచరిస్తుంది. యుద్ధం అనివార్యము కనుక నీవు కూడా యుద్ధ సన్నాహాలలో ఉండు " అన్నాడు.

భీమసేనుడు

ఆ మాటలు విన్న భీమసేనుడు " యుద్ధం యుద్ధం అంటూ మమ్ము భయపెట్టకు. నీవు ముందు హస్థినకు వెళ్ళి ఆ కుబుద్ధి అయిన దుర్యోధనునికి సౌజన్యంతో చెప్పి పని సానుకూలమైయ్యేలా చూడు. అక్కడ అతడి మాటకు ఎదురులేదు. అత్తడు నీ మాట వినడు. అతడు మమ్మల్నే కాదు తన వారిని కూడా కష్టపెడుతున్నాడు. అతడికి నేనన్టే కూడా గిట్టదు లక్ష్యము లేదు. మొదటి నుండి నేను ఎక్కడికి పోతే అక్కడికి వచ్చి కయ్యానికి కాలు దువ్వుతుంటాడు. కాని ఏమి చేస్తము మా అన్నగారి మాటకు తలవంచి సంధికి అంగీకరించక తప్పదు. మేమంతా కలసి మెలసి ఉన్నాము కదా ! అతడే కదా దుర్బుద్ధితో ఇంత చేసి కురువంశ నాశనానికి కారణం ఔతున్నాడు. భరతవంశం అపకీర్తి పాలౌతుందన్న చింతకూడా వాడికి లేదు. వాడు చచ్చేవరకు మారడు. కృష్ణా నువ్వైనా వాడికి బుద్ధి చెప్పు " అన్నాడు. కృష్ణా ! నిండు సభలో మాతాతగారు, మా గురువులు, పెద్దలు వినుచుండగా నా మాటగా వాడికి చెప్పు " మనం అన్నదమ్ములము. పరాయి వాళ్ళు వేలెత్తి చూపేలా నడచుకోవడం తగదు. పెద్దల మాటలు విని రాజ్యాన్ని పంచుకుని ఉండటం ఉత్తమము కదా " కనుక కృష్ణా ఎలాగైనా సంధి పొసగేలా చూడు అందరం కలసి మెలసి ఉంటే లోకం అంతా సుఖంగా ఉంటుంది కదా ! " అన్నాడు. భీముని మాటలకు కృష్ణుడు నవ్వి " ఏమిటిది భీమసేనా ! నువ్వేనా అన్నది నేనేనా విన్నది. గ్ని చల్లారినట్లు, పర్వతం తేలిక అయినట్లు ఇలా సంధి మాటలు నీ నోట వినబడుతున్నాయి. అసలు నీ సంకల్పం ఎటువంటిది మరచావా ! యుద్ధం చేయడము దుర్యోధనుని గడగడలాడించడం మీ అన్నకి రాజ్యం కట్టబెట్టడం ఇదే కదా నీ లక్ష్యం. భయం అంటే ఎరగని నీవు ఇలా పిరికి మాటలు మాట్లాడుతున్నావు ఇది నీకు ఎవరు నేర్పారో " అంటూ నవ్వగానే భీమునుకి కోపం వచ్చి " కృష్ణా ! పెద్ద పెద్ద మాటలు చెప్పొద్దు. మా అన్న ధర్మజుని మాటకు మేము ఎదురు చెప్పము. నా శక్తి ఏమిటో తెలియక మాట్లాడుతున్నావు. నాకు కోపం వస్తే భూమ్యాకాశాలు ఏకం చేస్తాను " అన్నాడు. కృష్ణుడు " భీమా ఏదో పరిహాసానికి అన్న మాటకు అంత కోపం ఎందుకయ్యా ! నీకు నీ సోదరులకు కౌరవులు చేసిన కీడు మరచి పౌరుషం లేకుండా మాట్లాడుతుంటే ది క్షత్రియ ధర్మం కాదని చెప్పాను అర్జుననికి నేను సారధ్యం వహిస్తుంటే నీవు పక్కన లేకుంటే మాకు విజయం చేకూరుతుందా చెప్పు " అన్నాడు. భీముడు ! సరేలేవయ్యా ఈ మాటలకు భీముడు కోపించడులే. ముందు హస్థినకు వెళ్ళి మా అన్న ధర్మరాజు మనసు కుదుట పడేలా సంధి కుదుర్చుకుని రా. యుద్ధమే జరిగితే ఈ భీముడు ఏనుగుల కుంభస్థలాలు పగుల కొడతాడు, గుర్రములను నేల కూలుస్తాడు. అప్పుడు ఏమాత్రం అలసి పోని నన్ను చూసి నువ్వు ఆశ్చర్యపోతావులే " అన్నాడు. కృష్ణుడు " భీమసేనా ! నువ్వు అన్నదానికంటే ఎక్కువ చేస్తావు. నీ శక్తి నాకు తెలియనిదా ! కురు సభకు వెళ్ళి సంధి ప్రయత్నాలు చేస్తాను. యుద్ధమే వస్తే మాకందరికి నువ్వే దిక్కు " అన్నాడు నవ్వుతూ.

అర్జునుడు

ఆ తరవాత " వాసుదేవా ! మా అన్న ధర్మరాజు చెప్పిన తరవాత నేను చెప్పటానికి ఏముంది. మా పెదనాన చాలా దురాశాపరుడు. అతడు రాజ్యంలో భాగం ఇవ్వడు. సుయోధనుడు దుర్మార్గుడు అతడు మాకు రాజ్య భాగం ఇవ్వడానికి అంగీకరించడు. ఈ పరిస్థితిలో నువ్వే మాకు మార్గదర్శకుడివి. నీవు తలపెట్టిన ఏ కార్యమైనా దిగ్విజయం ఔతుంది. అది నీ సంకల్ప బలం. ఆనాడు ధర్మరాజును మాయా జ్యూదంలో ఓడించి నిండు సభలో అవమానించి అడవులకు పంపిన ఆ దుర్మార్గులు చంపతగిన వారే. అందుకే నీకు మామీద ఉన్న వాత్సల్యం కారణంగా యుద్ధం అనివార్యము అన్నావు. మేము ద్రౌపదిని నిండు సభలో కొప్పు పట్టుకుని అవమానించినా ఊరక ఉండి తలవంచుకుని అడవులకు వెళ్ళాము. నీవు అవన్నీ మనసున తలచక ఇరుపక్షాలకు సంధి కుదిర్చి అందరికీ సంతోషం కలుగచేయి. నేను కోరేది ఇదే " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు " అదేమిటి అర్జునా ! నీవు అంతగా చెప్పాలా నా శాయ శక్తులా సంధికి ప్రయత్నిస్తాను. అయినా సుయోధనుడు రాజ్యం ఇచ్చేవాడైతే చిన్నప్పటి నుండి మిమ్ము ఇలా కష్టాల పాలు చేస్తాడా ? ఉత్తర గోగ్రహణంలో భీష్ముడు " వచ్చిన వాడు ఫల్గుణుడు అతనిని గెలవడం కష్టం జయాపజయాలు దైవాధీనం కనుక సంధి కుదుర్చుకుంటాము " అన్నప్పుడు ఏమన్నాడో మరచావా? పాండవులకు మాతో పొత్తు ఎలా కుదురుతుంది. నేను వారికి రాజ్యం ఇవ్వను వారిని యుద్ధంలో గెలిచి రాజ్యం అంతా నేను అనుభవిస్తాను " అనలేదా ! ఇప్పుడు సంధి ఎలా చేస్తాడులే పోనీలే ంధి మాట ఎలా ఉన్నా నేను వారి మనోభావాలు తెలుసుకుంటాను " అన్నాడు.

నకులుడు

తరవాత నకులుడు ఇలా అన్నాడు " కృష్ణా మా అన్నయ్యల మాటలు మాకు అనుసరణీయాలు. వనవాస కాలంలో ఉన్న ఆవేషకావేషాలు ఇప్పుడు లేవు. వాళ్ళు తప్పు చేసారని మేము తప్పు చేయాలా ! గోగ్రహణ సమయంలో అర్జునుని చేతిలో ఓడిపోయిన తరవాత వారి మనోభావాలలో మార్పు వచ్చి ఉంటుంది. మా పక్షాన నువ్వు, ఏడు అక్షౌహినుల సైన్యం ఉందని వారికి తెలిసే ఉంటుంది. పాంచాల, యాదవ, మత్స్య, పాండ్యాది దేశాల అండే కాక నీ అండ భీమార్జునుల పరాక్రమము ఉన్నాయని తెలిసి భయపడకుండా ఉంటారా ! భీమాది పెద్దలు వారికి హితవు చెప్పరా ! నీ మాటలు వారిలో పరివర్తన

తీసుకు రాదా. నీ ప్రయత్నం సఫలమౌతుంది. మనకు విజయం సిద్ధిస్తుంది.

సహదేవుడు

అన్నీ విన్న సహదేవుడు " మా అన్నయ్యలు శాంతి వచనాలు పలకడం నీవు వినడం బాగుంది. భీమార్జునులు తమ పరాక్రమము మరచి ఇలా దీనంగా ఆలోచించడం బాగుందా మనకోసం యుద్ధం చేయడానికి వచ్చిన రాజులు ఏమంటారు. బంధువులు మిత్రులు మనలను నిందించరా! ధర్మరాజు రాజ్యభాగం కోసం యాచించడం శ్రీకృష్ణుడు దానిని కురుసభలో అడగటం వారు గర్వంతో కాదనడం ఇంతకంటే హీనమైన కార్యం ఇంకొకటి ఉందా! ఈ బిచ్చపు కూడు రుచిస్తుందా! మీ రాయభారానికి ఒప్పుకుని వారు ఎంతో కొంత మాకు ఇచ్చినా ఈ సంధి పొసగదు. యుద్ధమే శరణ్యము కనుక నా మాటగా సుయోధనునికి ఇలా చెప్పు " సుయోధనా! నువ్వు కూడా నీ తమ్ములతో అరణ్యాలలో ఉండి వచ్చి రాజ్యభాగం అడిగి మేము ఇవ్వకుంటే మీకు ఎలా ఉంటుంది. కనుక మాకు రాజ్యభాగం ఇవ్వక తప్పదు. లేకుంటే నీకు చావు తప్పదు. ఇక నీ మాయ మాటలు వినే స్థితిలో మేము లేము అని చెప్పు " అన్నాడు. సహదేవుని మాటలకు సాత్యకి సంతోషించాడు. " సహదేవా! చక్కగ చెప్పావు. సుయోధనునికి నీతులు చెపితే మన పరువు పోవడం తప్ప ప్రయోజనం లేదు. ఏ విధంగా చూసినా సంగ్రామమే మన కర్తవ్యం ఇక్కడ చేరిన రాజులకు అదే ఇష్టం " అన్నాడు సాత్యకి. సహదేవుడు, సాత్యకి మాటలకు అందరూ హర్షధ్వానాలు చేస్తూ తమ అంగీకారం తెలిపారు.

ద్రౌపది

తరవాత ద్రౌపది " మా రాజ్యాన్ని అపహరించి మమ్మల్ని అడవులకు పంపినది చాలక సంజయుని పంపి ఊరడింపు మాటలు చెప్పించాడు. ఆ మాటలకు ధ్రమరాజు పొంగి పోయి ఐదు ఊళ్ళు ఇచ్చినా చాలు అనడమా? ఏమి వింత. ధర్మరాజు సుయోధనుని మీద ప్రేమాతిశయంతో ఇన్ని అవమానాలను సహించి ఊరకున్నాడేమో కాని రాజ్యభాగం తీసుకోకుండా ఊరకుంటే పాండవులంతటి పిరికి వాళ్ళు, అసమర్ధులు, అవివేకులు, సిగ్గులేని వారు లేరని లోకులు నిందించరా! పాండవుల ముందు కౌరవులు ఎంత. పాండవులు కౌరవుల ఆగడాలు సహించి ఊరుకోవడానికి వారు బ్రాహ్మణులా! క్షత్రియులా! అసలు వారి తక్కువ వారని ఎందుకు నిరూపించుకోవాలి. అసలు ఈ సంధి కౌరవులకే మేలు చేసేలా ఉంది. సుయోధనుడు ఎవరికి భయపడడు. అతడు నీ మాటలు ఆలకిస్తాడో లేదో సంధి కుదరక పోతే పాండవులు యుద్ధం చేస్తారో తిరిగి అడవులకే పోతారో వారికే తెలియాలి నాకు తోచింది చెప్పాను మీకు తోచింది చెయ్యండి. నేను అగ్నిలో పుట్టాను. భరత వశానికి వచ్చాను. పాండురాజుకు కోడలును అయ్యాను. లోకవంద్యులైన భర్తలను పొందాను. సౌర్యవంతులైన పుత్రులను కన్నాను. నీ చెల్లెలు సుభద్ర కంటే ఎక్కువగా నీ అభిమానాన్ని పొందాను కృష్ణా అటువంటి నన్ను రాజసూయ యాగానంతరం అవభృదనైన నన్ను కొప్పు పట్టుకుని సభలోకి ఈడ్చి వలువలు లాగాడు. లోకంలో మరే స్త్రీకైనా ఇటువంటి అవమానం జరిగిందా? ఆ సమయంలో మాటాడ లేక ఊరకుంటే నేను నిన్నే కదా నమ్మాను. ఈ విషయం సంధి మాటలు మాటాడే సమయంలో నీవు గుర్తు పెట్టుకోవాలి. ఆ సమయాంలో నన్ను కోడలిగా తలపక దాసిలా తలచిన దృతరాష్ట్రుని వద్దకు నా భర్తలతో వెళ్ళినప్పుడు కోడరికం చెయ్యాలా? దాసిలా ఊడిగం చెయ్యాలా? నువ్వే చెప్పు " అంటూ ద్రౌపది ఒక్క సారి లేచి నిలబడి తన నిడుపాటి వెంట్రుకలు చూపి " కృషా! ఈ శిరోజాలు ఆ నాడు దుశ్శాసనుడి చేతిలో చిక్కి మిగిలినవి. నా కురులు పట్టి ఈడ్చిన వాడి చేతులు యుద్ధభూమిలో నరకబడినప్పుడే నాకు మనశ్శాంతి. నా మనస్సులో చెలరేగుతున్న అగ్ని మామూలు మాటలకు చల్లారదు. నేను ధర్మజునితో సుయోధనుని శవాన్ని కనులారా చూడకుంటే అర్జునిని గాండీవం తగులబెట్టనా! మహా వీరులైన భర్తలు నీ వంటి అన్న ఉండగా పరాభవాగ్నిని ఇంఖా ఎన్నాళ్ళు ఒడిలో పెట్టుకోను! " అని దరుపది నిట్టూర్పు విడిచింది. ఆ మాటలకు కృషుడు ద్రౌపదితో " అమ్మా! అమ్మా కౌరవులు మనకు రాజ్య భాగం ఇవ్వరు. నీవు అనుకున్నట్లు యుద్ధమూ శత్రు సంహారం తప్పక జరుగుతుంది. నీ శోఖం మరచిపో. ఇప్పటి వరకు నీవు అనుభవించిన దుఃఖం కంటే అధికంగా కౌరవ కాంతలు అనుభవించే రోజు ఇక ఎంతో దూరంలో లేదు. యముని వాహనమైన దున్నపోతు మెడగంటలు వినవలసిన కౌరవులకు నా హితవులు చెవికెక్కవు. కనుక యుద్ధం అనివార్యం " అని ఊరడించాడు.

శ్రీకృష్ణుని హస్థినకు ప్రయాణం

అర్జునుడు " కృష్ణా! ఇరువర్గాలకు మేలు చెయ్యి. ఇదే నేను కోరేది " అన్నాడు. ధర్మజుడు కృష్ణుని చూసి కృష్ణా నీ జన్మ నక్షత్రం రోహిణి రేపు రేవతి నక్షత్రం. నీకు చంద్రబలం తారాబలం బాగున్నది. కనుక రేపే నీ హస్థిన ప్రయాణానికి సుముహూర్తం " అని ప్రయాణ ముహూర్తం నిశ్చయించాడు. శ్రీకృష్ణుడు సాత్యకిని పిలిచి తన ఆయుధాలైన గధను, సుదర్శన చక్రాన్ని రధంలో పెట్టించమన్నాడు. యాదవులలో తన వెంట రావలసిన వారిని నిర్ణయించాడు. దారుకుని పిలిచి రధాన్ని సిద్ధం చెయ్యమన్నాడు. సాత్యకిని చూసి " సాత్యకీ కౌరవులు కుటిల బుద్ధులు నువ్వు కూడా నా వెంట రా " అని హస్థినకు పయనమయ్యాడు. అర్జునుడు ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుని వెంట ఊరి వెలుపలి వరకు వచ్చి సాగనంపారు. చివరిగా ధర్మరాజు " కృష్ణా! నీవు మాతల్లి కుంతీ దేవి వద్దకు వెళ్ళి ఆమెకు నా నమస్కారములు చెప్పు. ఆమెను ఊరడించు. మా గురువు ద్రోణ, కృపాచార్యులకు నా నమస్కారములు చెప్పు. భీష్మునికి, విదురునికి నా నమస్కారములు అందించు " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు సరేనని చెప్పి హస్థినకు పయనమయ్యాడు. మార్గ మధ్యములో కుశస్థలిలో విడిది చేసాడు.

శ్రీకృష్ణునకు హస్థినాపుర స్వాగతము

శ్రీకృష్ణుడు కుశస్థలిలో విడిది చేసిన విషయం దృతరాష్ట్రునికి తెలిసి వెంటనే భీష్ముని, ద్రోణుని, కృపాచార్యుని, విదురుని, దుర్యోధనుని, శకునిని,

కర్ణుని, సైంధవుని పిలిపించి " శ్రీకృష్ణుడు పాండవ కార్యార్ధి అయి కుశస్థలి వరకు వచ్చాడు. మనమంతా అతనికి ఘనంగా స్వాగత సత్కారాలు చేయాలి సన్నద్ధం చెయ్యండి " అన్నాడు. ఆ మాటలు విన్న భీష్ముడు ద్రోణుడు ఎంతో సంతోషించారు. సుయోధనుడు స్వాగత సన్నాహాలు చేస్తున్నాడు. ధృతరాష్ట్రుడు విదురుని చూసి " విదురా! శ్రీకృష్ణునినికి విడిది ఎక్కడ ఏర్పాటు చెయ్యాలి? శ్రీకృష్ణునికి ఇష్టమైన వస్తువులు ఏ వస్తువులు కానుకగా ఇవ్వాలి ? " అని అడిగాడు. విదురుడు " రాజా ! పాండవులకు ఐదు ఊళ్ళు కూడా ఇవ్వలేని మనం శ్రీకృష్ణునికి కానుకలు సమర్పించగలమా అన్నాడు. నీ మనసులో మాట గ్రహించాను. శ్రీకృష్ణునికి ఏవో కానుకలు ఇచ్చి నన్ను లోబరుచుకోవాలని పాండవులతో విబేధం కలిగించాలని చూస్తున్నావు. నీవు ఇంత తెలివి హీనుడివా ! మేరు పర్వతాన్ని ఇచ్చినా శ్రీకృష్ణుడు అర్జుననిని విడువడు. కనుక నువ్వు శ్రీకృష్ణునికి కాళ్ళకు నీళ్ళిచ్చి కుశలమడిగితే చాలు. శ్రీకృష్ణుడు ఏ పనికి వస్తున్నాడో అది నెరవ్రచడం తప్ప వేరేమి శ్రీకృష్ణునకు పని లేదు ఇంకేమిచ్చినా అది అతనికి ప్రియము కాదు " అన్నాడు. అందుకు సుయోధనుడు " తండ్రీ! విదురుడు చక్కగా చెప్పాడు. మనము ఏమిచ్చినా కృష్ణుడు పాండవులను విడువడు. మనము కానుకలు ఇచ్చి అతనిని లోబరుచుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తే పాండవులకు భయపడి ఇదంతా చేస్తున్నామని లోకులు అనుకుంటారు. ఇది చూసి మనా ల్పత్వం బయటపడి శత్రువులు రెచ్చిపోవడం మనకు మంచిది కాదు " అన్నాడు. భీష్ముడు ధృతరాష్ట్రుని చూసి " రాజా! నువ్వు కానుకలు ఇస్తే ఒకరకంగా ఇవ్వకుంటే ఒకరకంగా చేసే వాడా శ్రీకృష్ణుడు. అతని ధర్మయుక్తమైన మాటలు సావధానం గా విని అతని పని సఫలం చేసి పంపడమే నీ బాధ్యత " అన్నాడు. సుయోధనుడు " కృష్ణుడు పాండవులకు రాజ్యంలో సగ భగం ఇవ్వమంటాడు. నేను ఇవ్వనంటాను. మీరు చెప్పినట్లు శ్రీకృష్ణుడు పాండవులకు సర్వస్వం కనుక అతనిని పట్టి బంధించి కారాగారంలో పెడితే పాండవులు రెక్కలు తెగిన పక్షులు ఔతారు. యాదవులు, పాంచాలురు మనపక్షం వహిస్తారు. దానినికి నేను తగిన సన్నాహాలు చేస్తున్నాను. ఇక మీరేమి చేస్తారో చెయ్యండి " అన్నాడు. అతని మాటలు విని అంతా నిర్ఘాంత పోయారు. ధృతరాష్ట్రుడు " సుయోధనా ! ఏమి నువ్వు శ్రీకృష్ణుని బంధిస్తావా 1 నీకు మతి భ్రమించ లేదు కదా! లోకానికంతటికీ కీడు చేస్తావా! శ్రీకృష్ణుడు మన వద్దకు దూతగా వస్తున్నాడు. దూతను మర్యాద చెయ్యడం ధర్మం. బంధించడానికి అతడు చేసిన అపరాధం ఏమిటి " అన్నాడు. " రాజా! నీకుమారుడు శ్రీకృష్ణుని బంధిస్తే సర్వనాశనం ఔతాడు. ఇక నేను ఇక్కడ ఉండలేను " అని భీష్ముడు అక్కడి నుండి వెళ్ళాడు. ధృతరాష్ట్రుడు " కుమారా ఇంతటి కొరగాని పనులు మానుము. దీని వలన నీకు కీడే కాని మేలు కలుగదు. ఆపైనీ ఇష్టం " అన్నాడు. ఆ తరువాత ధృతరాష్ట్రుడు భీష్ముని , బాహ్లికుని, ద్రోణుని తీసుకుని శ్రీకృష్ణునికి స్వాగతం చెప్పడానికి నియ్మించాడు. శ్రీకృష్ణుడు తనకు స్వాగతం చెప్పిన వారిని తగురీతిన గౌరవించి వారిలో తన మిత్రుడైన కృతవర్మను తన వెంటబెట్టుకుని హస్థినలో ప్రవేశించాడు. ధృతరాష్ట్రుడు శ్రీకృష్ణునికి ఎదురేగి కౌగలించుకున్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు అందరి యోగక్షేమాలు అడిగాడు. మిగిలిన వారి యోగక్షేమాలు అండగటానికి సాత్యకిని నియమించాడు. ధృతరాష్ట్రుడు శ్రీకృష్ణునికి ఉన్నత ఆసనమిచ్చి అర్ఘ్యపాద్యములు సమర్పించాడు. శ్రీకృష్ణుడు భీష్మ, ద్రోణ, కృపాచార్యులకు నమస్కరించి ధృతరాష్ట్రుని అనుమతి తీసుకుని విదురుని మందిరానికి వెళ్ళాడు.

శ్రీకృష్ణుడు విదురుని ఇంటిలో విడిది చేయుట

శ్రీకృష్ణుడు " విదురునితో పాండవులను గురించిన విషయాలు చర్చించిన తరవాత కుంతీ దేవి మందిరానికి వెల్లాడు.

కుంతీ దేవి పందవులకు ఇచ్చిన సందేశం

కుంతీ దేవి తన మేనల్లుడిని పట్టుకుని ఏడ్చి " కృషా ! నీకు తెలియనిది ఏమున్నది. నయనా ! ధర్మాత్ములు, నీతిమంతులైన పాండవులు రాజ కుమారులై ఎన్నో సుఖాలు అనుభవించవలసిన వారు అడవుల పాలు అయ్యారు. తండ్రి లేని వారికి తల్లినైన నేను కూడా దూరం అయ్యాను. నాయనా కృష్ణా! ధర్మరాజు క్షేమమే కదా ! బకుని చంపిన భీముడు క్షేమమే కదా! అర్జునుడు బాగున్నాడా ! నకుల, సహదేవులు బాగున్నారా! నా కోడలు దౌపది ఎలా ఉంది ? ఆమె అంటే నాకు ఎంతో ఇష్టం . ఆమె నాకు చేసిన సేవలు మరువ లేను. ఆ సాధ్వికి కురు సభలో జరిగిన అవమానం తచుకుంటే మనసు రగిలి పోతుంది. విదురుడు తప్ప సభలో ఎవరు వారిని ఖండించారు? కృష్ణా! ఈ పదమూడేళ్ళు దాయాదుల దయమాలిన తిండి తినడం ఎంతో బాధగా ఉంది. నేను మాత్రం సుయోధనాదులను నా కన్న కొడుకులతో సమానంగా ప్రేమించానన్నదానికి ఆ దేవుడే సాక్షి. జరిగిన దానికి ఎవరిని నిందించగలము ? కృష్ణా ! ఒకరిని అర్ధించి ఆర్జించిన సంపదలు ఎవరిని ఆనందపెడతాయి. పరాక్రమము లేని క్షత్రియుని ఎవరు గౌరవిస్తారు? " అని ధర్మజునికి చెప్పు. " క్షత్రియ కన్య పుత్రులను ఎందుకు కంటుంది తన కుమారులు అత్యంత పరాక్రమ వంతులు కావాలనే కదా! అలా కాక పోతే వారు మగవారు అనిపించుకోరు కదా! " అని భీమార్జునులకు చెప్పు. " భుజబలంతో జీవించడం క్షత్రియ ధర్మమని అలా కాక పిరికి వారిలా జీవించడం హేయమని నకుల, సహదేవులకు చెప్పు. ఇంకా తెలియకున్న దౌపదిని అడిగి తెలుసుకోమని చెప్పు " అని పలికింది. శ్రీకృష్ణుడు " అత్తా! నీ మనసులో మాట నెరవేరుతుంది. కలత పడవద్దు నీ కుమారులు వీరోచిత సంపదలు మాత్రమే అనుభవిస్తారు. " అని శ్రీకృష్ణుడు పలికాడు. " కృష్ణా! పాండవులకు తల్లి తండ్రి దైవం అన్నీ నువ్వే నిన్ను నమ్ముకున్న వాళ్ళకు ఆపద దరి చేరదు " అని పలికింది.

సుయోధనుని మందిరంలో శ్రీకృష్ణుడు

విదురుని మందిరం నుండి బయలు దేరిన శ్రీకృష్ణుడు కృతవర్మను, సాత్యకిని తీసుకుని సుయోధనుని మందిరానికి వెళ్ళాడు. ఆ సమయంలో సుయోధనుడు భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, షకుని, సైంధవుడు, దుర్ముఖుడు , మొదలగు వారు పర్యవేష్టి ఉండగా సింహాసనము పై కూర్చున్నాడు. శ్రీకృష్ణుని రాక తెలుసుకుని అతడిని ఎదురు వెళ్ళి తోడ్కొని వచ్చాడు. శ్రీకృష్ణుడు సుయోధనుని , దుశ్శాసనుని ఆలింగనము చేసుకుని కుశల ప్రశ్నలు వేసాడు. సుయోధనుడు శ్రీ కృష్ణునికి ఉచిత ఆసనం ఇచ్చి సత్కరించాడు. తన ఇంటిలో భోజనానికి ఆహ్వానించిన సుయోధనుని శ్రీకృష్ణుడు సున్నితంగా

తిరస్కరించాడు. సుయోధనుడు " కృష్ణా ! మా ఇంటికి వచ్చి భోజనం చేయకుండా వెళ్ళడం న్యాయం కాదు. నీవు కురు పాండవులకు సమానుడవు. మా తండ్రికి ఇష్టుడవు. మా ఇంట భోజనం చేయక పోవడానికి కారణం ఏమిటి " అన్నాడు. " సుయోధనా! నేను రాయబారిగా వచ్చాను. వచ్చిన పని పూర్తి కాకుండా మీ ఇంట విందులు కుడవడం కానుకలు స్వీకరించడం ధర్మం కాదు కదా! నేను వచ్చిన పని పూర్తి అయిన తరవాత నీ ఇంట విందుకు వస్తాను " అన్నాడు. సుయోధనుడు " అదేమిటి కృషా ! రాయబారం వేరు. విందు వేరు. దానికీ దీనికీ లంకె ఏమిటి? హాయిగా భోజనం చేసి పనులు చక్క పెట్ట వచ్చు భోజనం చేయనంటే ఎలా ? కనుక నీవు మా ఇంట విందు చేయననడానికి కారణం లేదు " అన్నాడు. సుయోధనా " ప్రేమతో పెట్టు భోజనం అత్యంత ప్రియమైనది ఆపద ఉన్న చోట భోజనం మంచిది కాదు. నాకు మీ పట్ల ప్రేమ ఉంది మీ ఇంట నాకు ఆపద లేదు. కాని అయినా ప్రస్తుతం భోజనం చేయలేను. పగ వారి ఇంట భోజనం వారు ఏమి పెడతారో అని అనుమాన పడేలా చేస్తుంది. నాకు పాండవులు అంటే ప్రాణం నీకు వారంటే పగ. చిన్నతనం నుండి నువ్వు అకారణంగా పాండవులకు అపకారం చేస్తూనే ఉన్నావు. అటువంటి పుణ్య ఆత్ములతో వైరం న్యాయమా? అటువంటి పుణ్యాత్ములకు అపకారం చేసే మీ ఇంట భోజనం మంచిది కాదు. కనుక నేను విదురుని ఇంట భోజనం చేస్తాను " అన చెప్పి సుయోధనుని ఇంట శలవు తీసుకుని విదురుని ఇంటికి వెళ్ళాడు.

విదురుని ఇంట విందు

విదురుడు అత్యంత ఆదరంగా భక్తి శ్రద్ధలతో శ్రీకృష్ణునికి మర్యాదలు చేసి విందు భోజనం సమకూర్చాడు. విందు పూర్తి అయిన తరవాత విశ్రాంతిగా శ్రీకృష్ణునితో " కృష్ణా ! దుర్యోధనుడు దురభిమాని, నీచుడు, దుష్టబుద్ధి అతడు నీ మాట వింటాడా! అతడు తన పదకొండు అక్షోహినుల సైన్యాన్ని చూసి గర్వి స్తున్నాడు. కర్ణుడు ఒక్కడే విజయం చేకూరుస్తాడని నమ్ముతున్నాడు. నీ వస్తున్నావని విని నీ మాటలు విన కూడదని, పాండవులకు రాజ్య భాగం ఇవ్వక ఈ భూమినంతా తానే ఏలుకోవాలని చూస్తున్నాడు. రాజసూయ యాగంలో ఓడిన రాజులంతా ఇక్కడ చేరారు. వారంతా ఒక్కటై పాండవులకు వ్యతిరేకంగా యుద్ధం చేయటానికి సిద్ధం అయ్యారు కనుక సంధి పొసగదు. కౌరవులకు చేటు కాలం సమీపించింది కనుక కయ్యానికి కాలు దువ్వుతున్నారు. ఆ దుర్మార్గుల ఎదుట కూర్చుని వారు కూయు కారు కూతలు విని వారి చేతిలో అవమానపడటం మంచిది కాదు. కనుక నీవు కురు సభకు వెళ్ళ వద్దని నా అభ్యర్ధన " అని ఆవేదన చెందాడు. సమాధానంగా శ్రీకృష్ణుడు " విదురా! నీవు నా హితము కోరి చెప్పినా నేను ఎందుకు వచ్చానో వారికి తెలియాలి. వారి మనసులో ఉన్నది తెలుసుకుని దానికి అనుగుణంగా చేయాలి కదా! దుర్యోధనుని దుర్మార్గం నాకు తెలుసు ఈ సంధి పొసగదని నాకు తెలుసు. ఒకడు పని కట్టుకుని పుణ్యం చేసినా పాపం చేసినా అది సిద్ధిస్తుంది. నా మాట ఫలించక పోయినా దాని ఫలితం సిద్ధిస్తుంది. బంధువులతో ఏర్పడిన వైరాన్ని పోరాడి ఆ వైరాన్ని మాన్పాడం ధర్మమని పెద్దలు అంటారు కదా! కనుక అసాధ్యమైనా కురు పాండవ సంధికి నా ప్రయత్నం చేస్తాను. నన్ను పాండవ పక్షపాతిగా శంకించి సుయోధనుడు నా మాట వినడు. అదీ మంచిదే. అన్నదమ్ములకు వైరం వచ్చినప్పుడు ఇరువురికీ కావలసిన కృష్ణుడు చూస్తూ ఊరక ఉన్నాడన్న అపప్రధ నాకు రాకుండా చూస్తాను. నా మాట వింటే సుయోధనుడు బాగు పడతాడు. లేకున్న లేదు అంతే " అన్నాడు. విదురుడు శ్రీకృష్ణుని వద్ద శలవు తీసుకుని వెళ్ళాడు.

కురుసభకు శ్రీకృష్ణుడు ప్రవేశించుట

మరునాడు శ్రీకృష్ణుడు కాలకృత్యములు తీర్చుకుని కృతవర్మ సాత్యకులతో కూర్చుని ఉన్నాడు. సుయోధనుడు కర్ణుడు, దుశ్శాసనులను వెంట పెట్టుకుని శ్రీకృష్ణుని వద్దకు వచ్చాడు. అందరూ కొంత సమయం ఇష్టాగోష్టి మాట్లాడుకున్న తరవాత సుయోధనుడు శ్రీకృష్ణుని చూసి " కృష్ణా! నా తండ్రి దృతరాష్ట్రుడు బంధు మిత్ర సమేతంగా కొలువు తీర్చి ఉన్నాడు " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు సాత్యకి, కృతవర్మలు వెంట రాగా కురు సభలో సుయోధనాదులతో రాజభవనానికి వచ్చాడు. విదురుడు శ్రీకృష్ణునికి ఎదురు వచ్చి శ్రీకృష్ణుని సాదరంగా ఆహ్వానించాడు. కర్ణుడు, సుయోధనులు దారి చూపగా శ్రీకృష్ణుడు సభలోకి ప్రవేశించి దృతరాష్ట్రాదుల సాదర స్వాగతాన్ని అందుకుని తనకై ప్రత్యేకించిన ఉన్నతాసనం మీద కూర్చున్నాడు. సాత్యకి కృతవర్మ శ్రీకృష్ణునికి ఇరివైపులా కూర్చున్నారు. ఆ సభకు నారదాది మహామునులు వచ్చి ఆసీనులై ఉన్నారు. విదురుడు శ్రీకృష్ణుని వెనుక కూర్చుని ఉన్నాడు. సుయోధనుడు, కర్ణుడు పక్కపక్కన కూర్చున్నారు. శకుని తన కుమారులతో ఒక పక్క ఆసీనుడై ఉన్నాడు. సభలోని వారందరూ శ్రీకృష్ణుడు ఏమి చెప్తాడో అని అతురతగా ఎదురు చూస్తున్నారు.

శ్రీకృష్ణుని సందేశం

శ్రీకృష్ణుడు లేచి సభను ఉద్దేశించి " మహారాజా! నీకు తెలియనిది ఏమున్నది. అయినా భరత వంశ క్షేమం కొరకు ఇరు కుటుంబాలకు మేలు కలిగేలా నాకు తోచినది చెప్తున్నాను. మీ భరత వంశం ధర్మము, సత్యము, కరుణ, ఐకమత్యము, అభివృద్ధి కలిగి ప్రసిద్ధి చెంది ఉంది. అట్టి వంశములో నీవు, నీ సహోదరుడు పాండురాజు జన్మించారు. కనుక నీ పుత్రులు పాండు పుత్రులు పాలు నీళ్ళ వలె కలిసి ఉండక పోతే అప్రతిష్టపాలు కావాలసి ఉంటుంది. అలా నడిపించవలసిన భాద్యత నీది. అయినా నీకు నీ కుమారులు పాండు కుమారులూ సమానమే కదా! ఈ కురు వంశముకు నీవే పెద్దవి కనుక నీ వంశం మంచి చెడులకు నీవే భాద్యుడవు. కనుక ఇరు కుటుంబాల యోగక్షేమం దృష్టిలో పెట్టుకుని మెలగాలి. కాని నీ కుమారుల నడవడి మంచిది కాదు వారు ధర్మం తప్పి బంధు మిత్రులను బాధకు గురి చేస్తున్నారు. కౌరవులూ పాండవులూ సఖ్యతతో ఒకే మార్గంలో పయనించడం అందరికీ మంచిది. అలా కాకుండా యుద్ధం సంభవిస్తే వినాశనం తప్పదు. కనుక ఇరు పక్షాలకు సంధి చేయుట మంచిది అది నీ చేతిలోనే ఉంది. ఇక బలాబలాలకు వస్తే భీమార్జునులతో యుద్ధం చేయటానికి మీ పక్షంలో ఎవరున్నారో చెప్పు. ఇక్కడ ఉన్న భీష్మ ద్రోణులను ఎదుర్కొనే వాళ్ళు వారి పక్షంలో లేరు. ఇరు పక్షంలో వారు చని పోవడం తప్ప కంటే సంధి మేలు కదా! కురు సామ్రాట్టువైన నువ్వు నీ కుమారులైన కౌరవ, పాండవులలో ఒకరి పట్ల శతృత్వం వహించడం తగదు. ఈ సమయంలో నీ ఉపేక్ష భూప్రజలందరికీ చేసే ద్రోహం. అంతే కాదు నీకు నువ్వే చేసుకునే ద్రోహం. కురు, పాండవులలో ఎవరు మరణించినా కీడు నీకే కదా! అది నీకు మేలు చేయదు

కదా! పండితులూ, బలాఢ్యులూ, పరాక్రమవంతులూ అయినా కురు వంశజులు ఈ కొరగాని యుద్ధంలో మరణించకుండా నీ రాజ నీతిని ప్రదర్శించి అందరి మెప్పు పొంది కీర్తిమంతుడివి కా. నీకు సదా వినమ్రులూ సహోదర పుత్రులూ తండ్రి లేని వారూ అయిన పాండు పుత్రులను చిన్నప్పటి నుండి ఆదరించి విధ్యాబుద్ధులు గరిపి తండ్రి లాంటి నూవు చివరికి ఇలా నిష్కారణంగా విడుచుట తగునా! వారు ముక్త కంఠంతో నాతో ఇలా చెప్తారు " తండ్రీ! నీ మాట ప్రకారం మేము అరణ్య అజ్ఞాత వాసాలను పూర్తి చేసుకున్నాము. ఇప్పుడు మా తండ్రి గారి అర్ధ రాజ్యానికి అర్హులమని అనుకుంటున్నాము. మాకు తల్లీ, తండ్రీ, గురువు, దైవం అయిన నీవు మా వలన తెలియక జరిగిన అపరాధాన్ని మన్నించి శాసించండి. సుయోధనాదులకు మా క్షేమం అవసరం లేదు మాకు అన్ని నువ్వే కనుక ధర్మం తప్పక మాకు క్షేమం కావించి ధర్మాన్ని నిలపండి. ధర్మాన్ని, సత్యాన్ని రక్షించగలిగే అవకాశం ఉండీ దానిని రక్షించడంలో ఉపేక్షవహిస్తే అది వారికి కీడు కలిగించక మానదు " అని మీకు చెప్పమన్నారు. కనుక మహారాజా! నీ సమధానం ఏమిటో చెప్పు. నేను మీ ఇరుకుటుంబాల బంధుత్వం దృష్టిలో పెట్టుకుని ధర్మం, నీతిని రక్షించడానికి ఈ మాటలు చెప్పాను. మీరు క్రోధం మత్సరం విడిచి పాండవులకు న్యాయం చేస్తూ వారి రాజ్యభాగాన్ని వారికి ఇవ్వడం కంటే మంచి ధర్మం ఏముంది. కనుక మహారాజా! నీవు సముచిత నిర్ణయం తీసుకుని వారి రాజ్యభాగాన్ని వారికి ఇచ్చి మిగిలినది మీ కుమారునికి ఇచ్చి పుత్ర పౌత్రాదులతో సుఖంగా జీవించు. ధర్మరాజు నిన్ను ఆశ్రయించిన తీరు అతని ధర్మ నిష్ఠ నీవు ఎరుగనిదా! నీవు పంచి ఇచ్చిన ఇంద్రప్రస్థంలో రాజసూయ యాగంతో దిగ్విజయంతో సంపాడించిన రాజ్యంతో కీర్తి ప్రతిష్టలతో తన రాజ్యంలో తమ్ములతో, తల్లితో సుఖంగా ఉన్నాడు. నీ కుమారులు అతడిని జూదానికి పిల్చి అతని సంద హరించి అవమానించి అడవులకు వెళ్ళగొట్టాడు. వారి ప్రియ సతిని నిండు సభలో అమానించారు. ఇవి అన్నీ నీ అంగీకారంతోనే చేసాడు. అడవులకు పంపి అష్టకష్టాలకు గురి చేసినా వారు ఇంకా మీతో సఖ్యత కోరుతూ సంధి ప్రయత్నాలు చేస్తున్న ధరజాని ధర్మనిష్ట, సత్య వ్రతం ఎవరికి ఉంటుంది. దృతరాష్ట్ర మహారాజా! నీ కుమారుల క్షేమం కోరి ఇవన్నీ నీకు చెప్తున్నాను. నీ కుమారుని దురాశను తొలగించి పాండవులను పిలిపించి వారి రాజ్యభాగాన్ని వారికి ఇవ్వడం మంచిది. పాండవులు మీ పాద సేవ చేయడానికి సిద్ధంగా ఉన్నారు. నీకు అది ఇష్టం లేకున్న వారు యుద్ధానికి కూడా సిద్ధమే నీకు ఏది కావాలో నువ్వే నిర్ణయించు " అని చెప్పి శ్రీకృష్ణుడు కూర్చున్నాడు.

జమదగ్ని హితబోధ

సభ అంతా ని అయింది నిశబ్ధం అయింది. అందరూ శ్రీకృష్ణుని మాటలు నిసబ్ధంగా విన్నారు ఎవరికీ బదులు చెప్పే ధైర్యం లేక నిశ్చేష్టులు అయ్యారు. ఇంతలో జమదగ్ని మహా ముని లేచి " సుయోధనా! పూర్వం ధంభోద్భవుడు అనే మహారాజు ఉండే వాడు. అతడు ఈ లోకంలో తనకు ఎదురు ఎవరు లేరని గర్వించాడు. ఆ సమయంలో నరనారాయణులు గంధమాదన పర్వతంపై తపస్సు చేసుకుంటున్నారు. ఆ దంభోద్భవుడు వారి మీదకు యుద్ధానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ తపస్సు చేసుకుంటున్న మునులు ఎంత చెప్పినా వినలేదు. ఆ సమయంలో నరుడు చేత దర్భలు ధరించి దంభోద్భవునితో యుద్ధం చేసి ఓడించి ప్రాణాలతో వదిలి వేసాడు. ఆ నరనారాయణులే ఈ కృష్ణార్జునులు. కనుక దంభోద్భవునిలా గర్వంతో వారిని ఎదిరించక సంధి చేసుకో " అన్నాడు.

కణ్వమహర్షి హితబోధ

ఆ తరువాత కణ్వ మహాముని లేచి " సుయోధనా! తన బలం ఎదిరి బలం తెలియక గర్వంతో, అహంకరంతో యుద్ధానికి తలపడటం మంచిది కాదు. పూర్వం ఇలా గరుత్మంతుడు అహంకారం పూరితుడై గర్వభంగ పడ్డాడు. దేవేంద్రుని రథసారథ్ ఇ మాతలి తన కూతురు గుణ కేశికి సర్పనాయకుడు ఆర్యకుని మనుమడు కురుడి కుమారుడైన సుముఖుడిని భర్తగా నిర్ణయించాడు. ఆ విషయం ఆర్యకునితో చెప్పగా అతడు " అయ్యా నా కుమారుడు కురుడిని గరుత్మంతుడు చంపాడు. ఆ తరవాత సుముఖుని కూడా ఒక నెలరోజులలో చంపుతానని చెప్పి కోపంతో వెళ్ళాడు కనుక ఈ సంబంధానికి నేను ఒప్పుకొన లేను అన్నాడు. అందుకు మాతలి నేను దేవేంద్రునితో చెప్పి సుముఖుని ప్రాణాలు కాపాడగలను రండి " అని దేవేంద్రుని దగ్గరకు తీసుకు వెళ్ళాడు. ఆ సమయంలో దేవేంద్రునితో మహా విష్ణువు ఉన్నాడు. దేవేంద్రుడు మాతలి ద్వారా విషయం తెలుసుకుని మహా విష్ణువు అనుమతితో సుముఖుని దీర్గాయుష్మంతుని చేసాడు. మాతలి తన కుమార్తెను సుముఖునికి ఇచ్చి వివాహం జరిపాడు. ఇది విని గరుత్మంతుడు కోపావేశంతో అక్కడికి వచ్చి విష్ణువు ముందరే " ఇంద్రా! నీవు అధితి పుత్రుడవు నేను వినతా పుత్రుడను. మన ఇద్దరికి తండ్రి కశ్యపుడు. మనం ఇద్దరం రాక్షసులను వెతికి వెతికి చంపుదాం. నీ కంటే నేను ఎందులో తక్కువ నా నిర్ణయానికి నీవు ఎందుకు అడ్డుపడ్డావు " అన్నాడు. అందుకు ఇంద్రుడు " ఇది నా నిర్ణయం కాదు విష్ణు మూర్తి తీసుకున్న నిర్ణయం " అన్నాడు. గరుత్మంతుడు " తమ్ముడా! నేను ఏమిటో నా బలమెంతో నీకు తెలియదు నీ దేవతా కులమంతా నా ఒంటి మీది ఒక ఈకతో సమం కాదు " అన్నాడు. విష్ణు మూర్తి " నీవు అంత బలవంతుడివా ఏదీ చూపించు " గరుడుని వీపుపై చేతిని ఉంచి అన్నాడు. ఆ భారానికి గరుడుడు కుప్ప కూలి పెద్దగా అరిచాడు. విష్ణుమూర్తి చేయి తీయగానే లేచి నిలబడ్డాడు. విష్ణు మూర్తి నవ్వి " గరుడా! గర్వము మంచిది కాదు బుద్ధిగా ఉండు " అని చెప్పి వెళ్ళి పోయాడు. ఇలా చెప్పి కణ్వ మహర్షి ఈ సంగతి నారదునికి కూడా తెలుసునని అన్నాడు. కనుక సుయోధనా బలగర్వం పనికి రాదు. పాండవులతో ఇకనైనా సఖ్యంగా ఉండు అన్నాడు.

నారద మహాముని

తరువాత నారదుడు " సుయోధనా! మనం ఎంత బలవంతులమైనా ఎదిరి బలం ఎక్కువైనప్పుడు మన బలం తక్కువే కదా ! ఎంతటి శక్తివంతులకైనా ధర్మమార్గాన పయినించి నపుడే అది బలం చేకూరుస్తుంది. శక్తివంతుడైనా అహంకారం బలహీన పరుస్తుంది. ఏది ఏమైనా నేను అనుకున్నది చేస్తాను అంటే గాలవుడికి కలిగిన ఆపదలే ఎదురౌఉతాయి. గాలవుడు అనే ముని కుమారుడు విశ్వామిత్రుని వద్ద విద్యను అభ్యసించాడు. విధ్యాభ్యసము పూర్తి కాగానే

గురుదక్షిణ ఇస్తానని అన్నాడు. విశ్వామిత్రుడు వద్దు అన్నాడు, గాలవుడు అంగీకరించక మూర్ఖంగా గురుదక్షిణ అడగాలి అని పట్టుపట్టాడు. విశ్వామిత్రుడు కోపంచి ఒక చెవి మాత్రం నల్లగా ఉన్న తెల్లని గుర్రములు ఎనిమిది వందలు సమర్పించుకొమ్మని చెప్పాడు. గాలవుడు అందుకు అంగీకరించి అశ్వములను వెతుకుతూ బయలు దేరాడు. కాని అతనికి ఎక్కడ వెతికినా అలాంటి గుర్రాలు దొరక లేదు. గాలవుడు నిద్రాహారాలు మాని గుర్రాల కొరకు వెదకడం మొదలు పెట్టాడు. మార్గ మధ్యంలో అతడు తన చిన్న నాటి నేస్తం అయిన గరుత్మంతుని కలిసాడు. గరుత్మంతుడు గాలవుని సమస్య తెలుసుకుని అతడిని వీపు మీద ఎక్కించుకుని యయాతి అనే రాజు వద్దకు తీసుకు వెళ్ళాడు. గాలవుని కోరిక విన్న యయాతి తన వద్ద అలాంటి గుర్రలు లేవని తన కుమార్తె మాధవిని అతనికి ఇచ్చి వివాహం చేసాడు. మాధవితో సహా గాలవుడు గుర్రాలను వెదకడం మొదలు పెట్టాడు. అలా అతడు గుర్రాల కొరకు ఇక్ష్వాకు మహారాజు వద్దకు వెళ్ళాడు. ఇక్ష్వాకు మహారాజు వద్ద అలాంటి గుర్రాలు రెండు వందలు ఉన్నాయి. సంతానం కొరకు పరితపిస్తున్న ఇక్ష్వాకు హయములను ఇచ్చి బదులుగా ఒక సంతానం కలిగే వరకు మాధవిని తన వద్ద ఉంచమని ఒప్పందం కుదుర్చుకున్నాడు. ఇక్ష్వాకు మాధవి ద్వారా వసుమనస్సుడు అనేకుమారుని పొందిన తరువాత మాధవిని గాలవునికి ఇచ్చాడు. ఇదేవిధంగా మిగిలిన హయములను సమకూర్చుకొమ్మని చెప్పి గరుత్మంతుడు వెళ్ళాడు. గాలవుడు కాశీరాజు దివోదాసుకు మాధవిని ఇచ్చి రెండు వందల గుర్రాలను తీసుకున్నాడు. మాధవి వలన దివోదాసుకు ప్రత్యర్ధనుడు అనే కుమారుడు కలిగాడు. తరవాత గాలవుడు మాధవిని భోజ పురాధీశుడు ఔశీనరునికి ఇచ్చి మరొక రెండు వందల గుర్రాలను పొందాడు. ఔశీనరుడికి మాధవి వలన శిబి అనే కుమారుడు జన్మించాడు. అయినా మాధవి కన్యాత్వం చెడలేదు. మిగిలిన గుర్రాల కొరకు గాలవుడు వెదుకుచుండగా గరుత్మంతుడు వచ్చి గాలవునితో " గాలవా! ఇలాంటి గుర్రాలు ప్రపంచంలో ఇక లేవు. ఈ ఆరు వందల గుర్రాలను నీ గురువుగారికి ఇచ్చి రెండు వందల గుర్రాలకు బదులు మాధవిని అతనికి ఇమ్ము " అని చెప్పాడు. అందరూ విశ్వామిత్రుని వద్దకు వెళ్ళాడు. గరుత్మంతుడు " అయ్యా! గాలవుడు పసివాడు అతనిని కరుణించి ఈ ఆరువందల గుర్రాలను తీసుకుని మాధవిని మిగిలిన రెండు వందల గుర్రాలకు బ్దులు స్వీకరించండి అన్నాడు. విశ్వామిత్రుడు అందుకు అంగీకరించి ఆమె ద్వారా అష్టకుడు అనే కుమారుని పొంది తిరిగి మాధవిని గాలవునికి ఇచ్చాడు. కనుక గాలవుని మాదిరి మూర్ఖుడిలా ప్రవర్తించ వద్దు. గురు దక్షిణ వద్దు అన్నప్పుడు విజ్ఞతతో ఊరక ఉంటే ఇంత అవస్థలు ఉండేవి కాదు కదా! దురహంకారం వదిలి పాండవులతో మైత్రి చేసుకుని కురువంశ వినాశనాన్ని ఆపు. శ్రీకృష్ణుని మాట విను " అన్నాడు. మునీశ్వరుల మాటలు పట్టించుకోని సుయోధనుడు " మునీశ్వరులారా! బ్రహ్మదేవుడు ఎలా రాస్తే అలా జరుగుతుంది. ఇక మీరు మాటలు చాలించండి " అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుని హితవు

ఆ మాటలు విన్న దృతరాష్ట్రుడు " మునీశ్వరులారా! మీ మాటలు నా కుమారుడు విని ఉంటే మంచిది వనక పోతే నేను చేసేది ఏమీ లేదు కదా! కృష్ణా ! ఇహమూ పరమూ కలిగే విధంగా నీవు చెప్పావు కాని నీవు చెప్పినది చేసే మార్గం నాకు కనిపించ లేదు. నా కుమారుడు మూఢుడు అతనిని నువ్వు మ్న బంధుత్వం పురస్కరించుకుని శాంతింప చెయ్యి " అన్నాడు. కృష్ణుడు " కుమారా సుయోధనా! మంచి వంశంలో పుట్టిన నీవు ఈ దురాగతాలకు పాల్పడటం ఏమిటి. నీ వంటి మహారాజుకు ఇది తగునా! అల్పుల మాటలు నమ్మి ఆపదలు కొని తెచ్చుకోవద్దు. శకుని, కర్ణుని మాటలు నిన్ను పెడదారిన పెడతాయి. నీ బంధు మిత్రులు, కుమారులు కూడా చెడు మార్గాన పడకుండా పాండవులతో సంధి చేసుకో. పాండవులు నీ పై ఎన్నడూ శత్రుత్వం వహించ లేదు అత్యంత పరాక్రమ వంతులైన వారిని వదిలి అల్పులను ఆశ్రయించి కుల వినాశనం చేయకు. మీరు పాండవులతో సంధి చేస్తే మిగిలిన రాజులు మీకు సామంతులు ఔతారు. మీ ఇరువురి నడుమ కయ్యాలు పెట్టిన రాజులు పాండవులకు ఎందునా సాటిరారు. అర్జునినితో సాటిగా యుద్ధం చేయగల వాడు ఒక్కడు నీ చెంత ఉన్నా యుద్ధం చేయతగును. లేకున్న జన నష్టం తప్పదు. ఆ నాడు అర్జునుడు నిన్ను ససైన్యంతో ఓడించి గోవులను తోలుకు వెళ్ళ లేదా! ఈ రోజు అర్జునినికి తోడుగా నేను సారధ్యం చేస్తుండగా అతనిని గెలవడం ఎవరి తరం. అనవసరంగా యుద్ధానికి పాల్పడి నీ బంధు, మిత్ర, సోదర, కుమారులతో మాడి మసై పోయి కుల నాశకుడివి అన్న పేరు తెచ్చుకోకు. నీ తండ్రి సింహాసనంపై కూర్చుంటే నీవు యువరాజువై పాండు పుత్రుల స్నేహంతో రాజ్యం వహిస్తుంటే ఎలా ఉంటుంది. పాండవుల సంధి హస్తాన్ని నిరాకరించి రానున్న లక్ష్మిని నిరాకరించకు " అన్నాడు.

భీష్మద్రోణుల హితవు

భీష్ముడు " సుయోధనా! నీ తండ్రి మాటలు ప్రశాంతంగా విను. మనవంశం పావనం చేయడానికి శ్రీకృష్ణుడు మంచి మాటలు చెప్పాడు. ఆయన మాటలు వినక నీ తండ్రి కీర్తిని రాజ్యాన్ని ఎందుకు అపకీర్తి పాలు చేస్తావు. కృష్ణార్జునలతో విరోధం కేవలం నీ ఒక్కడికే యావత్ప్రపంచానికే వినాశనం. ద్రోణుడు లేచి " సుయోధనా! మేము నీ మేలు కోరుతున్నాము. శ్రీకృష్ణుని మాటలు వింటే నీకు మేలు కలుగుతుంది. నీ సిరి సంపదలు నిలిస్తాయి లేకున్న లేదు అంటే నేను చెప్పేది " అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు " కుమారా! పెద్దలు గురువుల మాటలు విని నీవు శ్రీకృష్ణుని వెంట వెళ్ళి మీ అన్న ధర్మరాజును కలుసుకో నీకు మేలు కలుగుతుంది " అన్నాడు. ఆ మాటలు విన్న భీష్మద్రోణులు " అవును సుయోధనా! శ్రీకృష్ణుని సారధ్యంలో అర్జునుడు యుద్ధరంగంలో అడిగిడక మునుపే కౌరవ వంశాన్ని కాపాడు. ధర్మజుని ముందు నిలబడితే అతడు నిన్ను గాఢంగా కౌగలించుకుంటాడు. భీముడు, నీవు ఒకరిని ఒకరు ఆలింగనం చేసుకోడి. అర్జున, నకుల, షదేవులు నమస్కారం అందుకుని వారిని ఆదరించు. మీ సఖ్యత చూచి లోకం హర్షిస్తుంది. మీ కొరకు యుద్ధం చేయడానికి వచ్చిన రాజులు మీ అన్యోతకు ఆనందిస్తూ వారి రాజ్యాలకు వెళుతుంటే లోకం హర్షిస్తుంది. కురువంశం వర్ధిల్లుతుంది " అన్నారు.

సుయోధనుడు తనను తాను సమర్ధించుకొనుట

ఈ మాటలు సావధానంగా విన్న సుయోధనుడు " కృష్ణా! తాత భీష్ముడు, గురువు ద్రోణుడు, మా తండ్రి దృతరాష్ట్రుడు నన్ను ఎప్పుడూ నిందిస్తుంటారు. నువ్వు కూడా అలాగే న్యాయం ఆలోచించక నన్ను నిందిస్తే నేనేమి చేసేది. మేము ద్రౌపదిని అవమానించాము, పాండవులను అరణ్యాలకు పంపాము అని మా మీద అకారణ వైరం పెంచుకుని మమ్మల్ని చంపాలని చూస్తున్నారు. కృష్ణా! న్యాయంగా ఆలోచిస్తే నా తప్పు ఏమి ఉంది ధర్మరాజు జూదరి. జూదం ఆడతానని శకుని వెంట పడ్డాడు. ఆడి రాజ్యం మొత్తం పోగొట్టుకున్నాడు. అంతటితో ఊరుకొనక మరలా పందెం ఒడ్డి ఓడాడు. ఏమి చేసినా తన ఇష్టానికి చేసాడు కాని మేమేమి బలవంతం చేయ లేదు. అతడు చేసిన తప్పులకు నేను కారణం ఎలా ఔతాను? ఇప్పుడు మత్స్యరాజును పాంచాల రాజును తీసుకుని మాపైన యుద్ధానికి వస్తున్నాడు. మేమెప్పుడైనా ఇలాంటి అఘాయిత్యానికి పాల్పడ్డామా? కృష్ణా క్షత్రియ ధర్మం ప్రకారం యుద్ధంలో మరణిస్తే వీరుడన్న పేరే కాక వీర స్వర్గం లభిస్తుంది. క్షత్రియ ధర్మం విడిచి నేను దేవేంద్రుని ముందు కూడా మోకరిల్లను చిన్నప్పుడు మా తండ్రిగారికి తెలియక రాజ్యం పంచి ఇచ్చాడు. ఇప్పుడు నా శక్తి సామర్ధ్యాలు తెలియక అలా చేస్తే నేను ఊరక ఉంటానా! నేను సూది మొన మోపినంత రాజ్యం కూడా వారికి ఇవ్వను. యుద్ధంలో జయించిన వారు రాజ్యాపాలన చేస్తారు ఇదే నా నిశ్చయం " అన్నాడు.

సుయోధనుడు తనను తాను సమర్ధించుకొనుట

శ్రీకృష్ణుడు సుయోధనుని దుష్కృత్యములు ఎత్తి చూపుట

సుయోధనుని మాటలకు కృష్ణుడికి కోపం వచ్చినా తమాయించుకుని నవ్వుతూ " సుయోధనా! నువ్వు చెప్పింది తథ్యం. రేపే యుద్ధం వస్తుంది అందులో నువ్వు నేల కూలడం తథ్యం. ఏమీ నువ్వు తప్పే చేయలేదా! నీవు పాండవులకు కీడు చేయనిది ఎప్పుడో చెప్పు. వారు పుట్టినది మొదలు జన్మవరం సాగించ లేదా? భీమసేనుని బలం సహించ లేని నువ్వు అతడిని కాళ్ళు చేతులు కట్టి నీళ్ళలో పడవేయ లేదా! కాలకూట వుషం పెట్టి భీముని చంపాలని చూడ లేదా! పెను బాముల చేత కరిపించినది నువ్వు కాదా! ధర్మరాజును యువరాజుని చేసినందుకే కదా! నీ చిన తండ్రి భార్య తల్లితో సమానమైన కుంతిని సపుత్ర సమేతంగా లక్క ఇంట్లో పెట్టి చంపాలని అనుకున్నది! పాండవుల ధర్మ నిరతి, సత్యసంధత వారిని కాపాడింది. రాజసూయయాగానికి పిలిచి సత్కరించిన పాపానికి వారు పరాక్రమంతో సాధించుకున్న రాజ్యాన్ని కూడా జూఊదానికి పిలిపించి నీ తండ్రి అనుమతితో కాజేయ లేదా! అన్నదమ్ములతో జూదం ఆడి రాజ్యాన్ని కాజేసింది చాలక కుల సతి ద్రౌపదిని నిండు సభలో చీరలు ఊడదీసి అనరాని మాటలు అని అవమానించిది నువ్వు కాదా! ఆ నాడు నువ్వు, కర్ణుడు, దుశ్శాసనుడి మాటలు సభలో చెప్పదగినవేనా! ప్రజల కళ్ళ ముందు ద్రౌపదిని కులసతిని అవమానించింది చాలక నేనేమి నేరం చేసానని అడగటానికి నీకే చెల్లింది. ఇంతా చేసి పాండవులు నీ పై కయ్యానికి కాలుదువ్వుతారని అంటావా! నీ తండ్రి, తాత, గురువులు చెప్పేది పెడ చెవిన పెట్టావు. నీకూ పాండవులకు పొత్తు కుదరదని తెలిసి కూడా కుల వనాశనం ఆపాలని శాంతి కాముకడనై ఇంత దూరం చెప్తున్నాను. సంధి చేసుకో బాగుపడతావు " అన్నాడు.

సుయోధనుడు సభనుండి నిష్క్రమించుట

శ్రీకృష్ణుని మాటలకు సుయోధనునికి కోపం వచ్చింది. అది చూసిన దుశ్శాసనుడు " అన్నయ్యా! మన తండ్రి, తాత, గురువు నీకు చెప్పే విధం ఇది కాదు. నిన్ను వీళ్ళు ఎలా అయినా సంధికి ఒప్పుకునేలా చేస్తారు. కనుక ఇక్కడ ఉండటం మంచిది కాదు " అన్నాడు. అది విని సుయోధనుడు సభా మర్యాదను లెక్క చేయక అక్కడి నుండి నిష్క్రమించాడు. అతని వెంట అతని సోదరులు, శకుని, కర్ణుడు, అతని మిత్ర రాజులు అందరూ కలసి వెళ్ళి గుంపుగా మంతనాలు చేయడం ప్రారంభించారు. అది చూసిన భీష్ముడు " ఏమిటి వీడు ఇలా వెళ్ళాడు మతి కాని చలించ లేదు కదా! వీడు మదము, లోభము, మోహము మాత్సర్యములతో కొట్టుకుంటున్నాడు. వాడి వెంట వీరంతా వెళ్ళారు. అందరూ కలసి ఏమి చేస్తారో " అనుకుంటూ శ్రీకృష్ణుని వద్దకు వచ్చి " కృష్ణా! వీరందరికి కాలం మూడినట్లుంది లేకుంటే ఇలా ప్రవర్తిస్తారా! " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు " సభికులను చూసి " చూసారా! ఈ సుయోధనుడు ఎంత గర్విష్టి. వంశగౌరవం కాపాడటానికి ఇలాంటి వారిని విడిచిపెడితే నష్టం లేదు. కంసుడు ఇలాగే వంశప్రతిష్టను నాశనం చేస్తుంటే నా బంధువులు నాతో చెప్పుకున్నారు. నేను ఆ దుష్టుని చంతి వంశ ప్రతిష్టను నిలిపి అతని తండ్రి ఉగ్రసేనునికి పట్టం కట్టాను. మీరు కూడా అలా చేయటం మంచిది. దుర్యోధనుడు పీడ విరగడ అయితే కురు వంశం వర్ధిల్లుతుంది. కురు పాండవులు కలిసి జీవించే అవకాశం దొరుకుతుంది " అన్నాడు.

దృతరాష్ట్రుడు గాంధారిని పిలిపించుట

శ్రీకృష్ణుని మాటలు దృతరాష్ట్రుని నిశ్చేష్టడుని చేసింది వెంటనే విదురుని పలిచి " నీవు వెంటనే గాంధారిని పిలుచుకురా. కనీసం తల్లి మాట అయినా వింటాడేమో " అన్నాడు. విదురుడు వెంటనే వెళ్ళి గాంధారిని తీసుకుని వచ్చాడు. దృతరాష్ట్రుడు " గాంధారి! నీ కుమారుడు గర్వంతో సభను విడిచి వెళ్ళాడు. ఇంతంటి దుర్మార్గుడు ఎక్కడైనా ఉంటాడా! నీ వైనా వీడిని శాంతిప చెయ్యి. అప్పుడే ఈ కురువంశం బతికి ఉంటుంది " అని అన్నాడు. గాంధారి " మహారాజా! నీ కుమారుడు అవినీతి పరుడని తెలిసి అతడిని నీవు సమర్ధిస్తావు. నీవు పాండవులకు అర్ధరాజ్యం ఇస్తే నిన్ను కాదనే వారు ఎవరు " అని పలికి విదురునితో " నేను చెప్పానని సుయోధనుని సభకు తీసుకు రండి " అన్నది. సుయోధనుడు ఒక్కడే వచ్చి సభలో కూర్చున్నాడు. మిగిలిన వారు అక్కడే నిలబడ్డారు. గాంధారి కూడా తనతోచిన విధంగా ధర్మం, నీతి, పాండవులతో చుట్టరికం, వారి బ్రతుకు తెరువు, వారి శక్తియుక్తులు వివరించి సుయోధనుని బిజ్జగించి ఆపై ఆగ్రహించి మాట్లాడింది. కాని సుయోధనుడు ఆమెను లక్ష్యపెట్ట లేదు. మళ్ళీ వెళ్ళి మంతనాలు జరుపుతున్నాడు. " శ్రీకృష్ణుని తలపు మంచిది కాదు. భీష్ముని, ద్రోణుని తన వశం చేసుకుని మన మీద వత్తిడి తెస్తున్నాడు. తను కంసుని చంపిన విషయం చెప్తున్నాడు. ఇతడిని పట్టి బంధిస్తే కాని పాండవుల గర్వం అణగదు. కృష్ణుడు లేక పోతే పాండవులు కోరలు తీసిన పాము కనుక వారిని జయించడం సుళువు " అన్నాడు.

ఇదంతా చూస్తున్న సాత్యకి కృతవర్మను పిలిచి కృతవర్మా! మన సైన్యాన్ని సిద్ధం చేసి నువ్వు వాకిలిలో నిలువు ఇక్కడ విషయ్సం నేను చూసుకుంటాను " అన్నాడు. కృషానిఅనుమతి తీసుకుని భీష్మ, ద్రోణులతో " సుయోధనాదులు కృష్ణుని బంధించాలని చూస్తున్నారు. అతడిని పట్టుకోవడం అంటే అగ్నిని మూట కట్టడమే ఔతుంది " అన్నాడు. ఆ మాటలు విన్న విదురుడు " దృతరాష్ట్రుని చూసి " మహారాజా! నీ కుమారులు శ్రీకృష్ణుని బంధించ ప్రయత్నిస్తున్నారు. మాడి మసై పోతారు జాగ్రత్త " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు " మహారాజా! కౌరవులు ఇలా చేయడం తగునా! నాకు అనుజ్ఞ ఇవ్వండి నేను వారికి బుద్ధి చెప్పి వెళ్ళిపోతాను " అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు వెణ్టనే నీవు పోయి సుయోధనుని నా దగ్గరకు తీసుకురా " అన్నాడు. విదురుడు వెళ్ళి సుయోధనుని తీసుకు వచ్చాడు. దృతరాష్ట్రుడు " సుయోధనా! ఏమిటీ దుర్బుద్ధి శ్రీకృష్ణుని పట్టి బంధించాలని చూస్తున్నావు మీరంతా నాశనం ఔతావు నేనేమి చేయలేను " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు " సుయోధనా నేను ఒక్కడిని అని నన్ను బంధించాలని చూస్తావా! నేను ఎవరో చూస్తావా! " అని ఒక్క చిరునవ్వు నవ్వాడు.

విశ్వరూప సందర్శనము

అలా నవ్వగానే శ్రీకృష్ణుని నుదుట బ్రహ్మ, వక్షస్థలంలో విరూపాక్షుడు, ముఖంలో అగ్ని, పార్శ్యంలో ఇంద్రుడు, యముడు, వరుణుడు, కుబేరుడు, ఆదిత్యుడు, మరుత్తులు, విశ్వదేవతలు, అశ్వినిలు ఉద్భవించారు. బాహువుల నుండి బలరాముడు , అర్జునుడు భుజముల నుండి ధర్మరాజు, భీముడు, నకుల, సహదేవులు, యదు, వృష్టి, అంధక, భోజ వీరులు ఉద్భవించారు. శంకం, చక్రము, గధ, ఖడ్గం మొదలగు ఆయుధములు చేతులలో వచ్చి చేరాయి. నేత్రములు, చెవులు, ముక్కుల నుండి ధూమముతో కూడిన మంటలు లేచాయి. రోమ కూపాల నుండి సూర్యకామ్తులు వెదజల్లు తున్నాయి. ఆ ప్రకారం శ్రీకృష్ణుని చూడ శక్యం కాక ఉన్నది. అందరూ భయంతో కళ్ళు మూసుకున్నారు. శ్రీకృష్ణుడు అక్కడ ఉన్న మునులకు, భీష్మాదులకు దివ్యదృష్టి ప్రసాదించారు. దేవతలు, సిద్ధులు, సాధ్యులు, విధ్యాధరులు జయ జయ ధ్వానాలు చేసారు. ఆ కలకలం విన్న దృతరాష్ట్రుడు అది దేవ దేవుని విశ్వరూపం అనిగ్రహించి " వాసు దేవా! నన్ను అనుగ్రహించి నిన్ను దర్శ్వించే భాగ్యం ప్రసాదించు " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు దృతరాష్ట్రునికి దృష్టి ప్రసాదించాడు. దృతరాష్ట్రుడు కనులారా విశ్వరూపం చూసి " దేవా! నీ దివ్య మంగళ రూపం చూసిన ఈ కళ్ళతో ఇతరము చూడ లేను. నన్ను తిరిగి అందుడిని చెయ్యమని ప్రార్ధించాడు. శ్రీకృష్ణుడు అందుకు అంగీకరించి తన విశ్వరూపాన్ని ఉపసంహరించి సాత్యకి, కృతవర్మలను తీసుకుని సభను విడిచి వెళ్ళాడు " అని వైశంపాయనుడు వివరించాడు.

చతుర్ధాధ్యాయము

శ్రీకృష్ణుడు కురు సభ నుండి వెలుపలికి వచ్చాడు. అతడిని కురు ప్రముఖ్హులు వెంబడించారు. వెలుపల దారుకుడు రథంతో సహా వెలుపల ఉన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు మిగిలిన వారిని చూసి " మీరంతా ఉండండి ఇక నేను వెళతాను " అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు " కృష్ణా! కౌరవ పాండవులు కలసి జీవించడానికి నేను చేయవలసిన ప్రయత్నం చేసాను ఇందులో నా తప్పు ఏమీ లేదు అది నీవు తెలుసుకుంటే నాకు చాలు " అన్నాడు.శ్రీకృష్ణుడు " భీష్మ, ద్రోణ, కృప, బాహ్లికులను చూసి " సభలో జరిగినది అంతా మీక్రు కనులార చూసారు, చెవులార విన్నారు దృతరాష్ట్రుడు తన తప్పు ఏమి లేదు అంటున్నాడు. కనిక నాకు ఇక్కడ ఉండవలసిన పని లేదు. నేను పోయి వచ్చెదను ధర్మ పుత్రునకు జరిగినది వివరించ వలెను కదా! " అన్నాడు. అయినా కౌరవ ప్రముఖులు అతడిని వెంబడించారు.

శ్రీకృష్ణుడు కుంతీ దేవి మందిరానికి వెళ్ళుట

అంతా కుంతీ దేవి మందిరానికి వెళ్ళారు. కుంతీదేవిని చూసి శ్రీకృష్ణుడు జరిగినది అంతా చెప్పాడు. కుంతీ దేవి " కృష్ణా! కౌరవులు ఇన్నాళ్ళు బాగా తిని పొగరు పట్టి జరగబోయేది తెలియక ఉన్నారు అర్జునిని గాండివం నుడి వెలువడే బాణాగ్ని దహించేది చూసిన కాని వారికి బుద్ధి రాదు " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు " అత్తా! నేను పాండవుల వద్దకు వెళుతున్నాను వారికి చెప్పవలసినది ఏదైనా ఉందా! " అని అండిగాడు. కుంతీ దేవి " క్షత్రియులు పరాక్రమము నమ్మి జీవించవలెను కాని ఇతర మార్గములు నిషిద్ధము అని చెప్పు. ఉత్తమ క్షత్రియ వంశజులు క్షత్రియ ధర్మాన్ని ఆశ్రయిస్తారు. బుద్ధి హీనులు దీనంగా జీవిస్తారు. నీ బావ మరుదులు సంధి ప్రయత్నాలు చేసారు. అది విఫలం కావడం మంచికే. క్షత్రియులకు వీరత్వమే ధర్మము తన పరాక్రమం చూపకున్న అర్జునుడు పలుచన కాడా! భీమునికి ఈ సంధి తగునా! వారి మాటలు విని ఈ సంధికి నీవు రాతగునా! పరమాత్ముడు ఈ సంధి విఫలం చేసి మంచి చేసాడు. ద్రౌపదికి నిండు సభలో జరిగిన అవమానం పాండవులు ఎలా మరచారు. ధర్మానికి తల ఒగ్గి అడవులకు వెళ్ళిన వారు ఈ అధర్మాన్ని సహించ తగునా న్యాయంగా తమకు రావలసిన రాజ్యాన్ని యుద్ధం చేసి తీసుకోవద్దా! అధర్మ వర్తనులైన కౌరవులకు బుద్ధి చెప్పవలసిన బాధ్యత వారికి లేదా! ఇది వారికి ఒకరు చెప్పవలసిన పని లేద్ద " అని పాండవులకు నా మాటగా చెప్పు. కృష్ణ నేను ఇక్కడ బాగా ఉన్నాను. పాండవులకు వీరులుగా బ్రతకమని చెప్పానని చెప్పు ఇక నీవు పోయి రా కృషా! " అన్నది.

శ్రీకృష్ణుడు కర్ణుని జన్మ గురించి వివరించుట

శ్రీకృష్ణుడు తనతో వచ్చిన వారిని ఇక ఉండమని చెప్పి కర్ణుని చూసి " కర్ణా! రావయ్యా పొలిమేర వరకు నన్ను సాగనంపవా! " తన చేతిని అందించి రథం ఎక్క మన్నాడు. శ్రీకృష్ణుని చేయి పట్టి రథం ఎక్కిన కర్ణుడు కృష్ణుని రథాన్ని అనుగమించాడు. దృతరాష్ట్రుడు తిరిగి తన కొలువు కూటముకు వెళ్ళాడు. అందరూ జరిగిన విషయములు చర్చిస్తూ భీష్ముడు, ద్రోణుడు " అదేమిటి కుంతీ అలా మాట్లాడింది. ఆమె మాటలు నాకు చాలా ఆశ్చర్యం కలిగించాయి.

శ్రీకృష్ణుడు అలాగే మాట్లాడాడు. ఇక ధర్మరాజును పట్టడం మన తరం కాదు " అని సుయోధనుని చూసి " సుయోధనా! ఇప్పటికీ మించినది ఏమి లేదు. నీవు వెంటనే వెళ్ళి ధర్మ పుత్రుని కలుసుకో. మార్గమధ్యంలో శ్రీకృష్ణుని కలుసుకో సమస్యను శాంతి యుతంగా పరిష్కరించు సంధి వయసులో ఉన్న మాకు ఈ యుద్ధం ఏల తెచ్చెదవు. మేము చెప్పేది చెప్పాము ఇక నీ ఇష్టం " అని సభ విడిచి వెళ్ళారు. శ్రీకృష్ణుడు ఒక నిర్జన ప్రదేశంలో రధం ఆపి తమ మాటలు ఎవరూ వినలేదని ధృవపరచుకుని " కర్ణా! నీకు పెద్దల ఎడల గౌరవమున్నది. నేను చెప్పేది సావధానంగా విను కుంతీ దేవి కన్యగా ఉన్నప్పుడు దుర్వాసుని మంత్ర మహిమ చేత నిన్ను కన్నది. నీవు కుంతీ పుత్రుడివి పాండవులలో అగ్రగణ్యుడివి ధర్మరాజుకు ఈ విషయం తెలిసిన నీకు సాష్టాంగ పడి నిన్ను కురు సామ్రాజ్యానికి పట్ట బధ్రుడిని చేస్తాడు. నీవు చక్రవర్తిగా రధంలో వస్తుంటే ధర్మరాజు నీకు వింజామర వీస్తాడు, వాయు పుత్రుడు నీకు ఛత్రం పడతాడు, సవ్యసాచి అర్జునుడు నీ రధానికి సారధ్యం వహిస్తాడు. పాంచాల యాదవ రాజులు నీ వెంట ఉంటారు. అభిమన్యుడు మొదలైన వారు నీ వెంట వస్తారు. దేవేంద్ర వైభవం పొందుతూ రాజ్యాన్ని పాలించు. మరొక విషయం ద్రౌపది తన ఐదుగురు భర్తలతో నిన్ను ఆరవ భర్తగా స్వీకరిస్తుంది " అన్నాడు. ఇది విని కర్ణుడు " కృష్ణా! ఈ మాట నేను ఇది వరకే విన్నాను. కుంతీ దేవి దయా విహీన అయి నదిలో వదిలి వేసిన నన్ను ఒక సూతుడు దయతో పెంచి పెద్ద చేసాడు. అతని భార్య కూడా నన్ను ప్రేమతో చూసింది వారు తమ కుమారులకన్నా మిన్నగా నన్ను చూసుకున్నారు. సూతకులాచార కర్మలన్నీ నాకు జరిపించాబు. నీవే కదా! నాకు పెద్దలంటే గౌరవం అని చెప్పావు. నా తల్లి తండ్రులకు నేను చేయ వలసిన విద్యుక్త కర్మలన్నీ నేను నిర్వహించాలి కదా! అది విడిచి ఇప్పుడిలా రాజకుమారుడిని అని పాండవుల వద్దకు రావడం ధర్మమా! ఒక సూతునిగా నాకు బంధు మిత్రులు ఉన్నారు. వారిని విడుచుట ధర్మమా! సూతుడని చూడక చక్రవర్తి అయిన రారాజు నన్ను తన తమ్ముల కంటే అధికంగా చూసుకుని రాజుని చేసాడు. యుద్ధం ముంచుకొస్తున్న వేళ అతడిని ఎలా విడువ గలను. అర్జుననికి ధీటుగా నన్ను రారాజు తలస్తున్నాడు. అర్జుననితో తలపడక పాండవ పక్షాన చేరిన లోకులు నిందించరా! కృష్ణా ఈ విషయం ఎవరికి చెప్పక నీ మనసులో దాచికో ధర్మ పుత్రునికి ఈ విషయం తెలిసిన రాజ్యాధికారానికి ససేమిరా ఒప్పుకోడు. అంతటి ధర్మాత్ముడు రాజ్యం చేయాలి కాని నేను కాదు. ధర్మరాజు యుద్ధమనే యజ్ఞం చేస్తున్నాడు. మిగిలిన పాండవులు ఋత్విక్కులు నీవు ఉపద్రష్టవు. ఆ యజ్ఞంలో కౌరవులనే పశువులను సంహరించి హోమం చేస్తారు. ఆ ధర్మ యజ్ఞంలో పుణ్యభూమి అయిన కురుక్షేత్రంలో మేమంతా సద్గతులు పొందుతాము " అన్నాడు.

కుంతీదేవి కర్ణుని కలుసుసు కొనుట

విదురుడు కుంతీ మందిరానికి వెళ్ళి ఆమెతో " అమ్మా కుంతీ దేవి! కురు వంశం అంతరించే విధంగా కురు పాండవ యుద్ధం దాపురించింది. ఎవరూ శ్రీకృష్ణుని మాట మన్నించ లేదు. పాండవుల బలపరాక్రమాలు తెలిసీ అందునా అర్జునుని గాండీవ మహిమ తెలిసీ కౌరవులు ఈ యుద్ధానికి సిద్ధ పడ్డారు. ఏమి జరుగుతుందో ఏమో " అని ఆందోళన పడ్డాడు. కుంతీదేవి బదులు చెప్పలేదు విదురుడు తన మందిరానికి వెళ్ళాడు. కుంతీ దేవి మనసులో ఎంతో మధన పడింది. ఆమె " కేవలం రాజ్యం కోసం, సంపదల కోసం తమ వారిని చంపు కోవడం ధర్మమా? యుద్ధం చేయడం అంటే క్లేశం కొని తెచ్చుకోవడమే కాని ధుఃఖ రాహిత్యం కాదు. భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కర్ణుడు మొదలైన మహావీరుల వీరావేశం చల్లార్చడం సామాన్యమా! మిగిలిన వారికి యుద్ధంలో అంత ఉత్సాహం లేక పోయినా కర్ణుని మనసు యుద్ధోత్సాహం మరియు పగలతో రగిలి పోతుంది. కర్ణునికి తన జన్మవృత్తాంతం చెప్పి పాండవులపై ప్రేమ కలిగిస్తే కర్ణుడు యుద్ధం మానుకోవచ్చు " అనుకుంది. ఆ సమయంలో కర్ణుడు అనుష్టానం కొరకు గంగా తీరానికి వెళతాడని ఊహించి అతని కొరకు అక్కడకు వెళ్ళింది. కర్ణుడు అనుష్టానం పూర్తి చేసి అక్కడ కుంతీ దేవి కూర్చుని ఉండటం చూసి ఆమెకు తన గోత్రనామాలు చెప్పుకుని అభివాదం చేసాడు " అమ్మా కుంతీదేవి! తమరు వచ్చిన కార్యం తెలుసుకొన వచ్చునా! " అన్నాడు. కుంతీ దేవి " కుమారా! అందరూ అనుకున్నట్లు నీవు సూత పుత్రుడివి కాదు. నేను కన్యగా కుంతి భోజుని ఇంట ఉండగా దుర్వాసుడిచ్చిన వరప్రభావాన్ని పరిశీలించాలన్న నా చాపల్యం వలన మంత్రప్రభావంతో సూర్యుడు నాకు ప్రసాదించిన పుత్రుడివి. కనుక నేటి ధర్మం ప్రకారం నీవు పాండు పుత్రుడివి. క్షత్రియుడివి అయిన నీవు మరొకరికి సేవ చేయవలసిన అవసరం లేదు కౌరవ, పాండవులలో ప్రధముడివి నువ్వే చక్రవర్తివి. ఇక రాధేయుడిగా ఉండవలసిన అవసరం నీకు లేదు. చక్రవర్తివై ఈ లోకాన్ని పాలిస్తూ వైభవాన్ని అనుభవించు " అన్నాది. ఆ సమయంలో సూర్య బింబం నుండి " ఇది నిజం ఆమె చెప్పినట్లు నడుచుకో " అన్న వాణి వినిపించింది. కర్ణుడు " అమ్మా! నీవు చెప్పినది నీవు చెప్పింది నిజమే కాని క్షత్రియోచితమైన సంస్కారములకు నన్ను దూరం చేసి ఇప్పుడు నన్ను క్షత్రియునిగా నీ కుమారుని చేసి రమ్మనడం భావ్యమా! నా జన్మ నిందించ తగినది కాదు నేను సూర్య పుత్రుడను ఇన్ని రోజులు గోప్యంగా ఉంచిన విషయం ఇప్పుడు లోకానికి తెలియ చేసి నేను సూర్యపుత్రుడిని కుంతీదేవికి జన్మించానని చెప్పుకుంటూ పాండవ పక్షం చేరితే ఏమి బాగుంటుంది. పరాక్రమంతో వెలుగుతున్న అర్జుననికి భయపడి పాండవ పక్షంలో చేరానని నలుగురూ నన్నూ నా పరాక్రమాన్ని శకించి నిందించరా! అమ్మా! నేను సుయోధనుని వలన రాజుని అయ్యాను, అతని వలన పేరు ప్రతిష్టలు గడించాను అతడు నన్ను నమ్ముకుని ఈ యుద్ధానికి సిద్ధం అయ్యాడు. అతని ఉప్పు తింటున్న నేను అతడిని విడవటం న్యాయమా! సుయోధనునికి ద్రోహం చేస్తే సాటి రాజులు నన్ను నిందించరా! అమ్మా! నేను సుయోధనుని తరపున నీ కుమారులను ఎదుర్కోవడం నిశ్చయం. అయినా నీవు అడిగినందుకు ఒక మాట ఇస్తున్నాను. ధర్మరాజు, భీముడు, నకులుడు, సహదేవుడు ఎదురు పడినా వారిని నేను చంపను అర్జునిని మాత్రం చంపక వదలను అర్జునిని చేతిలో చాచినా లేక అతడిని చంపినా కీర్తి నిశ్చయం సుయోధనుడు నన్ను అర్జునిని కొరకు మాతమే చేరదేసాడు అతడిని నమ్మకాన్ని నేను వమ్ము చేయ లేను. అర్జునుడు లేకున్న నాతో అయిదుగురు లేక నేను లేకున్న అర్జుననితో అయిదుగురు ఎలా అయ్యా నీకు పుత్రులు అయిదుగురే " అన్నాడు. కుంతీ దేవి " విధి ఎలా ఉంటే అలా జరుగుతుంది. నీవు అర్జునిని మాత్రం చంపడానికి నేను అంగీకరిస్తున్నాను. మిగిలిన వారిని విడిచి పెట్టు " అన్నది. అందుకు కర్ణుడు అంగీకరంచాడు.

కృష్ణుడు ఉపప్లావ్యం చేరుట

ఉపప్లావ్యం చేరిన శ్రీకృష్ణుని పాండవులు ఎదురేగి సాదరంగా ఆహ్వానించారు. శ్రీకృష్ణుడు " ధర్మరాజా! దుర్యోధనాదులకు కళ్ళు మూసుకు పోయాయి. వారు నా మాట విన లేదు యుద్ధం తప్పదు " అని అక్కడ జరిగిన విషయములు అన్నీ చెప్పి తన మందిరానికి వెళ్ళాడు. ఆ రోజు రాత్రి పాండవుల వద్దకు చేరిన శ్రీకృష్ణుడు " ధర్మరాజా! నేను స్నేహపూర్వకంగా ఎన్నో మాటలు చెప్పాను. కాని నా మాటలు సుయోధనుడు పెడచెవిన పెట్టాడు. ఎవేవో చెప్పి నన్ను హేళన చేసాడు. అవన్ని చెప్పి ప్రయోజనం లేదు " అన్నాడు. ధర్మరాజు "సుయోధనుడు నిన్ను హేళన చేస్తుంటే భీష్ముడు, ద్రోణుడు వారించ లేదా? " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు " దృతరాష్ట్రుడు తన శయశక్తులా ప్రయత్నించాడు. గాంధారిని పిలిపించి చెప్పించాడు. దుర్యోధనుడు పెడచెవిన పెట్టాడు. నేను కూడా కురు వంశం, శంతన మహారాజు ఖ్యాతి గురించి వివరించాను. మీ తండ్రి, దృతరాష్ట్రుని పుట్టుక గురించి, మీ తండి గారి రాజ్య విస్తరణ నీవు చేసిన రాజ్యసూయ యాగం, మాయా జూదం మిమ్ము అధర్మంగా అడవుల పాలు చెయ్యడం గురించి చెప్పాను. మీకు చేరవలసిన రాజ్యభాగం మీకు ఇవ్వకున్న యుద్ధం తప్పదని హెచ్చరించాను. సభకు విచ్చేసిన మునులు కౌరవ ప్రముఖులు కూడా అనేక విధముల చెప్పారు అన్నీ పెడచెవిన పెట్టిన దుర్యోధనుడు సభా మర్యాదను లెక్క చేయక సభను వదలి వెళ్ళాడు. గాంధారి వచ్చి సుయోధనుని సభకు రప్పించి అనేక విధముల చెప్పింది కాని అన్నీ నిష్ఫలం అయ్యాయి. నేను కూడా కోపం తెచ్చుకున్నాను. కాని తిరిగి శాంతం వహించి పరి పరి విధముల భోదించాను. సుయోధనుడు నన్ను బంధించ చూసాడు. నేను నా మాయను ప్రదర్శించి దానిని నివారించాను. నా సంధి ప్రయత్నం విఫలం అయింది ఇక యుద్ధం అనివార్యం " అన్నాడు.

పాండవుల యుద్ధ సన్నాహ నిర్ణయం

ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుడు చెప్పినది తమ్ములకు వివరించి యుద్ధ సన్నాహాలకు దిగమని చెప్పాడు. కృష్ణుని చూసి " కృష్ణా! మా గురించి పాండవుల గురించి తెలిసిన నీవే కర్తవ్యాన్ని బోధించు " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు " ప్రస్తుతం యుద్ధమే తక్షణ కర్తవ్యం. మీ తల్లి గారు మిమ్ము మీ పరాక్రమాలు ప్రదర్శించి రాజ్యాన్ని పొందమని ఆదేశించింది " అన్నాడు. ధర్మరాజు " కృష్ణా! బంధు, మిత్ర నాశనం అయిన యుద్ధానికి నా మనస్సింకా అంగీకరించుట లేదు వేరు మార్గం అన్వేషించుట మంచిది కదా! " అన్నాడు. అర్జునుడు " అన్నా! ఏది హితమో ఏది ధర్మమో మనకంటే కృష్ణుడే ఎరిగిన వాడు. మన తల్లి గారి ఆదేశం అదే ఇక మనకు సందేహం ఎందుకు " అన్నాడు. ధర్మరాజు " అన్నా! అఖిల ధర్మజ్ఞాని శ్రీకృష్ణుడు చెప్పిన మాటకు తిరుగు లేదు యుద్ధ సన్నాహాలు చెయ్యక తప్పదు. మనకున్నది ఏడు అక్షౌహినుల సైన్యం. దానిని సమర్ధంగా నిర్వహించడానికి భీష్మునికి నిగరైన సైన్యాద్యక్ష్యుని నిర్ణయించి అభిషిక్తుని చెయ్యడం మన కర్త్తవ్యం. అటువంటి వీరుడెవరో నాకు చెప్పండి " అని తమ్ములను ఉద్దేశించి అన్నాడు. సహదేవుడు " అధిక బాహుబలం కలవాడు పుత్రులు, పౌత్రులు, సోదరులు కలవాడు అయిన మత్స్యదేశాధిపతి, విరాటుడు మనకు తగిన సైన్యాధ్యక్షుడు " అని సహదేవుడు అన్నాడు. ఆ తరవాత నకులుడు లేచి " అన్నయ్యా ఎక్కువ బలగము బాహుబలం కలిగిన ద్రుపదమహా రాజు మనకు తగిన సైన్యాధ్యక్షుడు. అర్జునుడు లేచి " అన్నయ్యా! కేవలం ద్రోణుని చంపుటకు అగ్నికుండములోనుండి పుట్టిన వాడు, ధనుర్బాణములతో పుట్టిన వాడు, అత్యధిక బాహుబలం పరాక్రమం కల వాడు అయిన దృష్టద్యుమ్నుడు మనకు తగిన సైన్యాధ్యక్షుడు. అతను తప్ప భీష్ముని అడ్డుకుని నిలబడగలవఅడు వేరొకడు లేడు. అతని తమ్ముడు శిఖండి పరాక్రమ వంతుడు. భీష్ముని చంపటానికి పుట్టిన వాడు కనుక దృష్టద్యుమ్నుడు మన సైన్యాధ్యక్షుడు " అని పలికాడు. ధర్మరాజు " కృష్ణా! నీవే చెప్పు సకలము తెలిసిన నీవే తగిన సైన్యాధ్యక్షుని నిర్ణయించి మన ఏడు అక్షౌహినుల సైన్యానికి ఒక్కొక్క అక్షౌహినికి ఒక నాయకుని నిర్ణయింపుము " కృష్ణుని వేడుకున్నాడు. కృష్ణుడు " ధర్మజా! అర్జునుడు చెప్పిన విధముగా దుష్టద్యుమ్నుడే మన సైన్యానికి తగిన నాయకుడు. అతడిని సర్వసైన్యాధ్యక్షునిగా అభిషేకింపుము. అలాగే ద్రుపదుడిని, విరాటుని, సాత్యకి, జరాసంధుని కుమారుడైన సహదేవుడు, చేకితాసుడు, శిశుపాలుని కుమారుడు దుష్టకేతు, ద్రుపద కుమారుడైన శిఖండి మొదలైన ఏడుగురిని అక్షుహినీ నాయకులను చేద్దాము. ఇక నీ తమ్ములతో కలిసి యుద్ధానికి బయలు దేరుము " అన్నాడు.

పాండవులు యుద్ధానికి బయలు దేరుట

కృష్ణుని మాట శిరసా వహించిన ధర్మరాజు మరునాడు సభలో యుద్ధప్రకటన చేసాడు. ముందుగా అనుకున్నట్లు సైన్యాధ్యక్షులను నియమించి యుద్ధ భేరీలను మ్రోగించమని ఆజ్ఞాపించాడు. ముందుగా పాండవులు ద్రౌపది దగ్గరకు వెళ్ళి ఆమె వద్ద వీడ్కోలు తీసుకున్నారు. బ్రాహ్మణులను అర్చించి వారి దీవెనలను తీసుకున్నారు. కృష్ణుడు రథం ఎక్కి సార్ధి స్థానంలో కూర్చున్నాడు. గాండీవం, అక్షయతుణీరాలతో అర్జునుడు రథం అధిరోహించాడు. అర్జునుడు పాంచజన్యం శ్రీకృష్ణుడు దేవదత్తం అనే శంఖాలను పూరించారు. కురుక్షేత్రానికి అంతా పెళ్ళికి వెళుతున్నట్లు బయలు దేరారు. దృష్టధ్యుమ్నుడు ధర్మరాజుకు నమస్కరించి సైన్యాధ్యక్షుడుగా ముందుకు నడిచాడు. అతని వెంట ధర్మరాజు తమ్ములతో, యుద్ధమునకు వచ్చిన రాజులతో బయలు దేరాడు. వారి వెంట సమస్తసైన్యం, భటులు, పరిచారకులు నడిచారు. వారంతా కురుక్షేత్రానికి చేరి హిరణ్వతీ నదీ తీరాన ఒక చదునైన ప్రదేశంలో విడిది చేసారు.

కౌరవ యుద్ధ సన్నాహం

వేగుల వారి వలన పాండవ సనాల రాకను గురించి తెలుసుకున్న ధుర్యోధనుడు ఏమీ తెలియని వాడి వలె ప్రవర్తిస్తూ కురుసభలో " కృష్ణుడు తనకు అనుకూలంగా ప్రవర్తించ లేదని మన మీద కోపంతో పాండవులను రెచ్చగొట్టి యుద్ధానికి సన్నద్ధం చేసి దండయాత్రకు తీసుకు వస్తాడు. కనుక మనం కూడా యుద్ధం ప్రకటిస్తాము. అన్నాడు. మన సైన్యాలతో కురుక్షేత్రంలో విడిది చేద్దాం" అన్నాడు. ఆ పై దుశ్శాసనుడిని చూసి " నీవు, కర్ణుడు, శకుని యుద్ధానికి తగిన ఏర్పాట్లు చేయండి అని అజ్ఞాపించాడు. సుయోధనుని అజ్ఞాను సారం యుద్ధం ప్రకటించ బడింది. మరునాడు సుయోధనుడు సభలో భీష్ముని, కర్ణుని, అశ్వథామను, బాహ్లికుని, శల్యుని, కృపాచార్యుని, భూరిశ్రవుని, శకునిని, కృతవర్మను, కాంభోజి రాజును, సైంధవుని తన

పదకొండు అక్షౌహినులకు నాయ్కులుగా అభిషేకించి వారితో భీష్ముని వద్దకు వెళ్ళాడు. భీష్మునితో " పితామహా! వీరంతా మన పదకొండు అక్షౌహినిల అధ్యక్షులు వివిధ దేశములకు చెందిన వీరిని ఒక తాటి మీద నడిపించవలసిన బాధత మీ మీద ఉన్నది కనుక మీరు మా సర్వసైన్యాలకు అధ్యక్షత వహించండి. " అని ప్రార్ధించాడు. భీష్ముడు " సుయోధనా! నాకు మీరు పాడవులు సమానమే నేను మీ వద్ద ఉన్నాను కనుక మీ తరఫున యుద్ధం చేస్తాను. నేను నీవు కోరినట్లు సర్వసైన్యాధ్యక్షపదవి వహిస్తాను. నన్ను ఎదిరించగల వీరుడు అర్జునుడు మాత్రమే. నేను శత్రువులను అందరినీ సంహరిస్తాను కాని పాండు కుమారులను ఏమీ చేయను. వారు కూడా నన్నేమి చేయరు. కాని విధి నిర్ణయం ఎలా ఉంటే అదే జరుగుతుంది. కాని ముందు నేను యుద్ధం చేయాలా కర్ణుడు యుద్ధం చేయాలో నిర్ణయించు. అది తేలితేనే నేను సకల సైన్యాధిపత్యం వహిస్తాను " అన్నాడు. కర్ణుడు " ఈ ప్రస్థావన మళ్ళీ ఎందుకు. భీష్ముడు ఎప్పుడు పడి పోతాడో అప్పుడు నేను యుద్ధానికి వస్తాను అని ముందే చెప్పాను కదా " అన్నాడు. భీష్ముడు " సుయోధనా! అలాగే జరుగుతుంది లే " అన్నాడు. ద్రోణ, కృపాచార్య తదితరుల వద్ద అనుమతి తీసుకుని భీష్ముని సర్వసైన్యాధ్యక్షుని చేసాడు. తల్లి తండ్రుల వద్ద అనుమతి తీసుకుని సుయోధనుడు యుద్ధానికి బయలుదేరి కురుక్షేత్రానికి చేరి రమణీయమైన ప్రదేశంలో విడిది చేసాడు.

బలరాముని వేదన

కురువంశంలో అనివార్యమైన యుద్ధానికి బలరాముని మనస్సు క్లేశం చెందింది. అతడు చాలా దుఃఖించాడు. అతడు ధర్మరాజు వద్దకు వచ్చాడు. ధర్మరాజు సోదర సమేతంగా బలరాముని సాదరంగా ఆహ్వానించాడు. బలరాముడు " కౌరవ పాండవులు అత్యంత క్రూరులై ఈ భూమిలో ఉన్న రాజులకు కీడు కలిగే యుద్ధం చేయ సమకట్టడం తగునా! యుద్ధం నాకు సమ్మతం కాదు. కృష్ణునితో సంధి కుదర్చమని చెప్పాను అతడు నా మాటను లెక్క చేయక యుద్ధాన్ని సమకూర్చాను. మాట్లాడటం చేతగాని వారిని మంచి మాటలతో ఒప్పించాలి కాని వారిని రెచ్చగొట్టి సంధి చెడగొట్టడం మంచి పనా. కృష్ణునికి పాడవులు కౌరవులూ సమానమే కాని అతడు అర్జునిని ప్ట్ల అభిమానం పెంచుకుని పాండవులను ఒక చోట నిలువ నీయక వెంట వేసుకుని తిప్పుతున్నాడు. అయినా పాండవులకు జయం కౌరవులకు అపజయం తప్పదు. నేను ఈ యుద్ధం చూడలేను నా శిష్యులైన సుయోధన, భీములు ఒకరిని ఒకరు కొట్టు కుంటుంటే నేను ఎలా చూడగలను. కనుక నేను సరస్వతీ తీరానికి వెడుతున్నాను " అన్ని కృష్ణుడు ధర్మరాజు సాగనంపగా తీర్ధ యాత్రకు బయలు దేరాడు. ఆ తరవాత కృష్ణుని బావమరిది కుండిన నగరాధీశుడైన రుక్మి ధర్మరాజును చూడవచ్చాడు. రుక్మి అర్జునిని చూసి " అర్జునా! నీకు యుద్ధం చేయ భయమైన నాకు చెప్పు నేబ్ను యుద్ధం చేస్తాను నన్ను గెలిచే వీరుడు ఈ భూలోకంలో లేరు " అన్నాడు. అతని ప్రగల్భాలకు అర్జునుడు నవ్వి " రుక్మీ! నేను గంధర్వులతో యుద్ధం చేయునప్పుడు, గోగ్రహణంలో పోరు సల్పినప్పుడూ తమరు ఎక్కడ ఉన్నారు! నాకు నీ సాయం అక్కరలేదు. నీ సాయం ఎవరికి అవసరమో వారికి సాయం చెయ్యి అన్నాడు. నాకు యుద్ధం అంటే భయం కలిగి నిన్ను పిలిచినపుడు కదా నీవు రావలసింది అప్పుడు నాకు సాయపడటానికి వీరంతా ఉన్నారు " అన్నాడు. రుక్మి సుయోధనుని వద్దకు పోయి అలాగే ప్రగల్భాలు పలుకగా అతడు కూడా రుక్మి సాయాన్ని నిరాకరించాడు. బలరాముడు, రుక్మి తప్ప మిగిలిన రాజులంతా యుద్ధంలో పాల్గొన్నారు.

సంజయుడు దృతరాష్ట్రునికి యుద్ధాన్ని గురించి వివరించుట

దృతరాష్ట్రుడు సంజయుని పిలిచి " విధి ఎలా ఉంటే అదే జరుగుతుంది మార్చడం మన తరం కాదు కదా! యుద్ధభూమిలో మరణించడం కంటే రాజులకు గౌరవం ఏమున్నది. యుద్ధభూమిలో ఏమి జరుగుతుందో వివరించు " అన్నాడు. అందుకు సంజయుడు " మహారాజా! నీ కుమారుడు సుయోధనుడు దుశ్శాసన, కర్ణ, శకునులతో యోచించి శకుని కుమారుడైన ఉలూకుని ధర్మరాజు వద్దకు రాయభారం పంపాడు. ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణ, ద్రుపద, విరాటాదులతో సభ కూర్చి ఉన్న సమయంలో చెప్పమని ఇలా పలికాడు. ఉలూకుడు ద్మరాజు వద్దకు వెళ్ళి " ధర్మరాజా! నా మీద కోపం తెచ్చుకొనక సుయోధనుని మాటగా నేను పలుకుతున్న మాటలను సావధానంగా వినండి " అన్నాడు. ధర్మరాజు " ఉలూకా నీవు ఆ బుద్ధిమంతుడు చెప్పిన తులువ మాటలు నిర్భయంగా చెప్పవచ్చు " అన్నాడు. ఉలూకుడు " ధర్మరాజా! యుద్ధం చేయడానికి చాలా రోజులు ఆలోచించి యుద్ధానికి వచ్చావు. సంజయునితో మీరు చాలా అధికంగా మాట్లాడావు. మీ రాజ్యమును పోగొట్టుకున్నందుకు, ద్రౌపదిని మేము అవమానపరచినందుకు కోపించి నీ వారిని మొహరించుకుని యుద్ధానికి వచ్చావు. ఇక నీవు తప్పించుకోలేవు. ఇక మీకు భీష్మ, ద్రోణుల బాణ ధాటి తప్పదు. అర్జునుడు వారి బాణాల బారిన పడక తప్పదు. కృష్ణుడు మీ పక్కన ఉండగా మ్కు భయమెందుకులే అతడే మీ పనులన్నీ చక్కబెట్టగలడులే. భీమసేనా! నీవు నూతిలో కప్పలా ఊహిస్తావు ఎదుటి వాడి బలం నీకు తెలియదు. దుశ్శాసనుడి రక్తం తాగుతానని శపధం చేసావుగా ఆ లస్యమెందుకు రా ముందుకు ఎలా తాగుఆవో నేను చూస్తాను. తాటి చెట్టంత విల్లు ఉందని కృష్ణుడు పక్కన ఉన్నాడని విర్రవీగకు నీకు భపడి రాజ్యం ఇసానని అనుకోకు. ద్రౌపదిని దుశ్శాసనుడు సభకు ఈడ్చుకు వస్తున్నప్పుడు మీ ఆయుధాలౌ ఎక్కడకు పోయాయి. పేడి రూపంతో అర్జునుడు, వంటల వాడిగా భీముడు సిగ్గులేకుండా సామంతుని సేవించడం శూర లక్షణమా! సిగ్గు లేక రాజ్యాన్ని పొందాలని యుద్ధానికి వచ్చారా! మీరు ఎంత ప్రగల్భాలు పలికినా ఏభై వేల భామార్జునులు కలసి వచ్చినా యుద్ధం చేస్తాను కాని రాజ్యం పంచి ఇవ్వను " అన్నాడు. ఆ మాటకు నకుల, సహదేవులూ, భీమార్జునులు కోపంతో ఊగి పోయారు. కృష్ణుడు వారిని వారించి " ఉలూకా! నూవు సుయోధనుని వద్దకు వెళ్ళి ఇలా చెప్పు. సుయోధనా! రేపే యుద్ధం వీరుడవైతే యుద్ధం చేసి మరణించు. నా సార్ధ్యంలో అర్జునుడు నిన్ను వెంట తరిమి నీ సైన్యాలను చీల్చి చెండాడినప్పుడు నికు ఎవరు వీరులో తెలుస్తుందిలే. భీముడు దుశ్శాసనుని రక్తం తాగటం తప్పదు. మీ వీరుల పరాక్రమమేమిటో రేపు యుద్ధంలో చూడగలవు. వృద్ధుడైన భీష్ముని బలాన్ని నమ్ముకుని యుద్ధానికి వచ్చిన నీ గర్వాన్ని అర్జునుడు వమ్ము చేయక మానడు. భీస్ముని ప్రతాపం అడ్డు పెట్టుకుని గెలవాలని అనుకుంటున్నావు మొదటి ముద్దగా అతడిని మింగక మానము. ఆ పై ద్రోణుడు, కర్ణుడు మడియక మానరు అప్పుడు కాని

అతని ఆశ చావదు. సోదర, కుమారుల, బంధువుల మరణానంతరం భీముని గధా గాతంతో నేలపై పొర్లుతున్నప్పుడైనా పశ్చాత్తాపపడతాడో లేదో! నీవు వెంటనే వెళ్ళి సుయోధనుని యుద్ధానికి ధైర్యంగా సిద్ధం కమ్మని చెప్పు" అన్నాడు. ఆపై ధర్మరాజు ఉలూకునికి తాంబూలాలు ఆభరణాలు ఇచ్చి పంపాడు.

సుయోధనుడు భీష్ముని అడిగి తన సైన్యంలోని బలాబలాలు తెలుసుకొనుట

ఉలూకుడు ధర్మరాజు చెప్పినది యధాతధంగా సుయోధనునికి చెప్పాడు. ఉలూకుని మాటలు విని భీష్ముడు " సుయోధనా నేను ఉండగా నీకు భయం ఎందుకు నేను సేనలను సమర్ధవంతంగా నడిపి నీకు జయం చేకూరుస్తాను " అన్నాడు. సుయోధనుడు " తాతా మీరు, ద్రోణుడు తోడు ఉండగా నాకు భయం ఎందుకు. చిటికలో వారి మదం అణచగలను. గంధర్వ, కిన్నెర, దానవులకు భయపడని నేను అల్పులైన పాండవులకు భయపడతానా! మన పక్షంలో శత్రు పక్షంలో ఉన్న వీరుల గురించి చెప్పండి" అన్నాడు. భీష్ముడు " సుయోధనా! అతిరధుడవైన నీవు. సమరధులైన నీ తమ్ములు. నా గురించి నీకు చెప్పవలసిన పని లేదు. అతిరధులైన శల్యుడు, భూరిశ్రవుడు ఉన్నారు. సైంధవుడు మహారధుడు. కాంభోజరాజు, సుదక్షిణుడు సమరధులు. మహిష్మతి అధిపతి నీలుడు అర్ధరధుడు. అవంతీ దేశాధీశులు విందాను విందులు అర్ధరధులు. త్రిగర్తాధిపతులు ఐదుగురు మహారధులు, నీకుమారుడు లక్ష్మణకుమారుడు సమరధుడు. బృహద్బలుడు అర్ధరధుడు. దండధారుడు అర్ధరధుడు. శకుని సమరధుడు. కృపాచార్యుడు అతిరధశ్రేష్టుడు. ద్రోణాచార్యుడు అతిరధశ్రేష్టుడు. అశ్వథామ అర్జుననితో సమానంగా యుద్ధం చేయగలవాడు. బాహ్లీకుడు, అతని కుమారుడు సోమదత్తుడు అతిరధులు. అలంబసుడు, భగదత్తుడు సమరధులు. కర్ణుడు అర్ధరధుడు అతడు జన్మతః లభించిన కవచ కుండలాలాను కోల్పోయాడు, పరశురాముని శాపకారణంగా శక్తిహీనుడైయ్యాడు కనుక అర్జునిని గెలువలేడు" అన్నాడు భీష్ముడు. " అంతే కాదు అతడు ప్రగల్భములు చెప్పటంలో అతడు ముందు ఉంటాడు. పిరికితనంతో వెనుతిరగడంలో నేర్పరి. ఎల్లప్పుడూ పరాకుగా ఉంటాడు. కనుక భీష్ముడు చెప్పినట్లు అతడు అర్ధరధుడే" అన్నాడు ద్రోణుడు. కర్ణుడు ముఖం కోపంతో ఎర్రబడగా " పితామహా! నా మీద ద్వేషంతో ఇలా పలుక తగునా! నాడు సభలో ఇలాగే చెప్పావు సుయోధనుని ముఖం చూసి ఓర్చుకున్నాను. నా దృష్టిలో నీవూ అర్ధరధుడివే" అని మిగిలిన వారిని ఉద్దేశించి ఇతడిని మనం హితుడని నమ్మవచ్చునా! ఒక్కొక్క రాజుని చూసి ఎక్కువ తక్కువలు చూపుతున్నాడు ఇది విన్నవారు ఏమి అనుకుంటారు" అని సుయోధనునితో " మిత్రమా! కార్యం చెడింది. నీ సముఖంలో ఇలా జరగడం విచారకరం. అసలు భీష్ముని బలం ఏపాటిది పాండవ పక్షపాతి అయిన అతడిని నమ్మి ఎలా యుద్ధం చేయగలం. ఇతడిని వదిలించుకుంటే మనకు వచ్చే నష్టం ఏమి. మిగిలిన రాజుల మనసు కుదుట పడుతుందిగా. ఇతడి అధ్యక్షతలో మన రాజులు యుద్ధం ఎలా చేయగలరు. వయసులో పెద్ద వాడు కనుక ఇతడి మాటలు గౌరవించండి కాని మన్నించకండి ఇతడు యుద్ధభూమిలో ఉన్నంత వరకు నేను యుద్ధం చేయను అన్నాడు" అన్నాడు. భీష్ముడు కర్ణుని మాటలు విని " ఏమి కర్ణా! నేను ముసలి వాడినా! నా అస్త్రబలం ఎలాంటిదో నా గురువు పరశురాముని అడిగి తెలుసుకో! నన్ను ఎదిరించిన వారికి పట్టిన గతి లోకానికి తెలుసు. నీ పడుచుదనం నా ముసలి తనం అర్జునుడు చూస్తాడులే సూతనందనా! నీ వలన నా గురించి చెప్పుకోవలసి వచ్చింది. నీ కార్యాలోచనతో కౌరవులకు తెచ్చిన అనర్ధాన్ని తొలగించడానికి మా శకతి చాలదు. యుద్ధం చేయ భయపడి నా మీద నెపం పెట్టి తప్పించుకున్నా తరవాత యుద్ధం ఎదుర్కొనక తప్పదు. యుద్ధంలో నీ ప్రతాపం చూపించు. క్రమక్రమంగా యుద్ధంలో అర్జునిని చేత అతిరధ, మహారధులంతా చావగా మిగిలిన సైన్యాలతో యుద్ధం చేసే సమయంలో నీ యుద్ధపటిమ సుయోధనుడు తెలుసుకుంటాడులే. సుయోధనుడు నాపై యుద్ధభారం పెట్టాడు కనుక నీ మాటలు సహించి నిన్ను ప్రాణంతో వదులు తున్నా ఇక ఊరుకో" అన్నాడు. సుయోధనుడు కలవరపడి " పితామహా మీరు ఇలా మాటాడ తగునా నా కొరకు ముందు ఉన్న కార్యసాధన కొరకు సహించండి" అని గాంగేయుని శాంతపరచి. కర్ణునితో " కర్ణా! నీవు పితామహుడు ఒకటై కార్యసాధన చేయాలి కాని ఇలా వాదులాడటం తగదు" అని కర్ణుని శాంతపరచి భీష్ముని చూసి " పితామహా! పాం,డవపక్షంలో ఉన్న వీరులగురించి వివరించండి" అని కోరాడు. భీష్ముడు " సుయోధనా! నేను పాండవ పక్షంలో ఉన్న వీరుల గురించి చెపితే కర్ణుని మనసు నొచ్చుకుంటుంది నీకు ఎలా ఉంటుందో నాకు తెలియదు. వారి గురించి చెప్పక పోవడమే మంచిది" అన్నాడు.

సుయోధనుడు భీష్ముని అడిగి పాండవ సైన్యంలోని బలాబలాలు తెలుసుకొనుట

సుయోధనుని బలవంతం మీద భీష్ముడు పంఆడవ సైన్యంలోని వీరుల గురించి చెప్పసాగాడు " ధర్మరాజు అతిరధుడు. భీమసేనుడు అతిరధశ్రేష్టుడే కాక మహా బలవంతుడు. నకుల, సహదేవులు సమరధులు. అర్జునుడు ఇలాంటి వాడని చెప్పడం నాకు శక్యం కాదు. అతనికి సమాన వీరులు ఈ భూమి మీద ఇప్పటి లేరు ఇక పుట్టడు. అతడికి శ్రీకృష్ణుడు తోడు ఉన్నందున ఇక చెప్పవలసిన పని లేదు. అతడు ఒక్కడే తన సేనలను రక్షిస్తూ శత్రు నాశనం చేయ గలడు. ఇక ద్రౌపదికి పుట్టిన ఉపపాండవులు మహారధులు. ఉత్తరుడు వారికి సమానుడు. అభిమన్యుడు అతిరధశ్రేష్టుడు యుద్ధనైపుణ్యం తెలిసిన వాడు కృష్ణార్జునులకు సమానుడు. సాత్యకి అతిరధుడు. ద్రుపదుడు, విరాటుడు, శిఖండి మహారధులు. దృష్టద్యుమ్నుడు అతిరధుడు అతని కుమారుడు దృతవర్మడు అర్ధరధుడు. ఉత్తమౌజుడు, యుధామన్యుడు, క్షత్రదేవుడు, జయంతుడు, అమితౌజుడు, విరాటుడు, సత్యజితుడు మహారధులు. కేకయరాజులు అయిదుగురు మహారధులు. కాశీశుడు, నీలుడు, సూర్యదత్తుడు, మదిరాక్షుడు, శంఖుడు, మహారధులు. చ్త్రాయునుడు, చేకితానుడు, చంద్రదత్తుడు, వ్యాఘ్రదత్తుడు మహారధులు. కాశ్యుడు సమరధుడు, కుంతిభోజుడు అతిరధుడు, భీముని కుమారుడు ఘటోత్కచుడు అతిరధుడు రాక్షస నాయకుడు. వీరందరిని ఎలాగైనా నేను చంపగలను కాని శిఖండిని నేను చంపలేను" అన్నాడు.

శిఖండి పూర్వజన్మవృత్తాంతం

సుయోధనుని కోరికపై భీష్ముడు శిఖండి గురించి చెప్పసాగాడు " సుయోధనా! నేను రాజ్యాధికారం వహించనని వివాహం చేసుకోనని మా తండ్రి వివాహసమయంలో ప్రతిజ్ఞ చేసాను. కనుక నా తండ్రి మరణానంతరం నా తమ్ముడు చిత్రాంగదునికి రాజ్యాభిషేకం చేసాను. దుందుడుకు స్వభావం కలిగిన చిత్రాంగధుడు గంధర్వునితో తలపడి అతడి చేతిలో మరణించాడు. ఆ తరువాత విచిత్రవీర్యునికి రాజ్యాభిషేకం చేసాను. అతడికి వివాహ వయసు రాగానే వివాహప్రయత్నాలు మొదలు పెట్టాను. ఆ సమయంలో కాశీరాజు తన కుమార్తెలకు స్వయంవరం ప్రకటించాడు నేను అతడి కుమార్తెలైన అంబ, అంబిక, అంబాలికలను రథంపై ఎక్కించుకుని బలవంతంగా హస్థినాపురానికి తీసుకువచ్చాను. వారిని ముగురిని విచిత్రవీర్యుని వివాహం చేసుకొమ్మని చెప్పాను. వారిలో అంబ అప్పటికే సాళ్వుని ప్రేమించి ఉంది ఆ విషయం తెలియని కాశీరాజు స్వయంవరం ప్రకటించాడు నాకూ ఆ విషయం తెలియకుండా ఆమెను హస్థినకు తీసుకువెళ్ళాను. అంబ నాతో " మీరు ధర్మాత్ములు నేను మనసారా సాళ్వుని ప్రేమించాను కనుక మనసులేని మనువు చేసుకొన జాలను నన్ను సాళ్వుని వద్దకు పంపించు " అని అడిగింది. నేను నా తప్పుగ్రహించి ఆమెను సాళ్వుని వద్దకు పంపాను కాని అతడు " భీష్ముడు నిన్ను బలవంతంగా తీసుకు వెళ్ళాడు కనుక నేను నీ కన్యాత్వాన్ని నమ్మజాలను కనుక తిరిగి అతని వద్దకే వెళ్ళు " అన్నాడు. ఆమె జరిగినది అంతా వివరించి సాళ్వుని ఎంత వేడినా ఫలితం శూన్యం. ఆమె ఇదంతా భీష్ముని వలనే జరిగిందని చింతించి అతనిపై ఎలాగైనా పగతీర్చుకోవాలని నిర్ణయించుకుని మహా వీరుడైన భీష్ముని జయించడానికి తపస్సు తప్ప మరే మార్గం లేదని గ్రహించి తపోభూమికి చేరుకుంది. అక్కడ ఉన్న మునులకు తనగాథ వివరించింది. వారు ఆమెకు తపస్సు స్త్రీలకు కఠినమని తండ్రి వద్దకు వెళ్ళమని చెప్పారు. ఆమె వారితో " అయ్యా! నేను ఇక నా తండ్రి వద్దకు కాని, బంధువుల వద్దకు గాని వెళ్ళలేను. కనుక ఇక్కడ తపస్సు చేసుకోవడమే నా నిర్ణయం " ఆ సమయంలో అక్కడకు వచ్చిన హోత్రవాహనుడు అనే రాజర్షి అక్కడకు వచ్చి అంబను గురించి తెలుసుకుని " అంబా! నీవు నాకు వరసకు మనవరాలివి. నిష్కారణంగా శిక్షింపబడిన నీవు తపసు చేయడమెందుకు ? ఇందుకు నేను ఒక మార్గం చెప్తాను నీకు అపకారం చేసిన భీష్ముని గురువైన పరశురాముని వద్దకు వెళ్ళి సహాయం అడిగావంటే అతడు తన శిష్యుడైన భీష్మునికి చెప్తాడు అతని మాటను భీష్ముడు మీరజాలడు " అన్నాడు. రం చేసారు.

అంబ పరశురాముని శరణు వేడుట

శ్లిష్యుడు చెప్పిన విధంగా పరశురాముడు హోత్రవాహనుడి ఇంటికి వచ్చాడు. హోత్రవాహనుడు పరశ్శురాముని సాదరంగా ఆహ్వానించి అర్ఘ్యపాద్యములు ఇచ్చి సత్కరించిన పిదప అంబవృత్తాంతం వివరించాడు. పరశురాముడు అంబను చూసి " అంబా ! నీకు భీష్ముడు, సాళ్వుడు ఇద్దరూ అపకారం చేసారు. నేను ఎవరిని శిక్షించాలో నీవే విర్ణయించు " అన్నాడు. అంబ " మహాత్మా ! ఏది ఏమైనా సాళ్వుడు ఇక నన్ను స్వీకరించడు. కనుక భీష్ముని వద్దకు వెళ్ళి న్యాయం అడగాలి " అన్నది. పరశురాముడు అంబను వెంట పెట్టుకుని నా వద్దకు వ్వచ్చాడు. అతడు ముందుగా సరస్వతీ తీరాన విడిది చేసి నాకు వర్తమానం పంపాడు. నేను గురువుగారిని దర్శించి అర్ఘ్యపాద్యములు సమర్పించి సత్కరించాను. నా వినయవిధేయతలకు సంతోషించిన పరశురాముడు " గాంగేయా ! ఈ కన్యను బలవంతంగా ఎందుకు తెచ్చావు. వచ్చిన తరవాత తిరస్కరించడం ధర్మమా! " అని అడిగాడు. నేను వృత్తాంతం విని ఆమెను సాదరంగా సాళ్వుని వద్దకు పంపాను ఇందు నా అపరాధం ఏమున్నది " అన్నాను. పరశురాముడు కోపించి అంబను నీ తమ్మునికి ఇచ్చి వివాహం చేయకున్న నిన్ను నీ బంధుమిత్రులను, పరవారాన్ని నాశనం చేస్తాను " అన్నాడు. భీష్ముడు " నాకు గురువు నేర్పిన నీవే నా మీద కోపించడం తగునా ! " అన్నాను. పరశురాముడు " గాంగేయా ! నీవెన్ని చెప్పినా నీవు అంబను నీ తమ్మునికి ఇచ్చి వివాహం చేయనిదే నా కోపం తగ్గదు " అన్నాడు. నేను " గురువర్యా ! మీరు నన్ను అధర్మం చెయ్యడానికి పట్టుబడుతున్నారు. వేరొకరి మీద మనసు పడిన కన్యను నేను ఎలా నా తమ్మునికిచ్చి పరిణయం చేయగలను. ఇంతకన్నా మీ ఆగ్రహానికి గురి కావడమే మేలు. అధర్మానికి పురికొల్పే వాడు గురువైనా దండనార్హుడే అని పెద్దలు చెప్పారు కదా! " అన్నాడు. పరశురాముడు ఆ మాటలకు కోపించి గాంగేయా ! యుద్ధానికి సిద్ధంగా ఉండు " అన్నాను. నేను " గురువర్యా! మీరు ఇదివరకే అహంకరించి క్షత్రియ వంశం నాశనం చేసారు. అప్పుడు భీష్ముడు లేడు ఇప్పుడు ఉన్నాడు. ఇక మీ ఆటలు సాగవు నేను యుద్ధం చేయ సిద్ధంగా ఉన్నాను " అన్నాను.

పరశురామునితో భీష్ముని యుద్ధం

నేను నా తల్లి సత్యవతీదేవికి జరిగినది వివరించి ఆమె వద్ద ఆశీర్వాదం తీసుకుని యుద్ధానికి సిద్ధం అయ్యాను. నా తల్లి గంగాదేవి ఇది విని పరశురాముని చూసి నచ్చచెప్పబోయింది ఆయన వినకపోవడంతో ప్రయోజనం లేదని ఆమె వెనుతిరిగింది. అకృతవర్ణుని సారథ్యంలో పరశురాముడు యుద్ధభూమికి వచ్చాడు. నేను నా గురువుకు నమస్కరించి యుద్ధం ఆరంభించాను. పరశురాముడు నాపై శరవర్షం కురిపించాడు. నేను వాటిని అన్నిటినీ తుంచి పరశురాముని విల్లు విరిచాను అతడు మరో విల్లు తీసుకున్నాడు. నా బాణప్రయోగంతో అతని ఒళ్ళంతా తూట్లు చేసాను. అధిక రక్తస్రావం వలన పరశురాముడు మూర్చిల్లాడు. అతడిని చూసి నన్ను నేనే నిందించుకున్నాను. పరశురాముడు తేరుకుని నాపై అస్త్రం సంధించాడు. అది ఏమి అస్త్రమో నాకు తెలియదు అది నన్ను గాయపరిచింది సారథి నన్ను పక్కకు తీసుకు వెళ్ళాడు. ఇంతలో నేను తేరుకుని పరశురాముని బాణాలతో ముంచాను. ఈ విధంగా మేమిరువురము ఘోరంగా ఇరవై రెండు రోజులు యుద్ధం చేసాము. చివరకు నేను పరశురామునిపై శక్తి ఆయుధాన్ని ప్రయోగించాను. దాని ప్రభావానికి పరశురాముడు మూర్చిల్లాడు. అక్కడి మునులంతా వ్యాకులపడ్డారు. మూర్చలో నుండి తేరుకుని అతడు నా సారధిని చంపి నన్ను బాణాలతో కొట్టాడు. ఆ ధాటికి నేను మూర్చిల్లాను. ఆ సమయంలో బ్రాహ్మణులు కొందరు నాకు సేవ చేసారు. నా తల్లి గంగాదేవి నా రథం నడిపింది. నేను మూర్చ నుండి తేరుకున్న తరవాత నా తల్లి నాకు రథం అప్పగించి వెనుతిరిగింది. ఆ రోజు రాత్రి ఆ బ్రాహ్మణులు కలలోకి వచ్చి భీష్మా మేము నీవు ఒక్కటే పరశురాముని జయించగల అస్త్రం ఇదొక్కటే అని నాకు మోహనాస్త్రం ఇచ్చారు. నేను దానిని ప్రయోగ ఉపసంహారాలతో అభ్యసించి యుద్ధానికి వెళ్ళాను. పరశురాముడు

" నిన్ను సగం చచ్చి వెళ్ళావు కదా! ఈ రోజు నీ మదం అణచగలను రా అని నాపై అనేక బాణాలు సంధించాడు. నేను అతనిపై శక్తి అస్త్రం ప్రయోగించాను. ఆ ప్రభావానికి అతడు మూర్చిల్లగా అకృతవర్ణుడు అతడిని మూర్చ నుండి తేరుకునేలా చేసాడు. ఆయన ఆగ్రహంతో నాపై బ్రహ్మాస్త్ర ప్రయోగం చేసాడు. నేను ఆయన అస్త్రాన్ని అదే అస్త్రంతో నివారించాను. ఆ అస్త్రాలు లోకాల్లో విలయాన్ని సృష్టిస్తున్నాయి. నేను అతడిపై మోహనాస్త్రాన్ని ఆవాహన చేసాను. ఇంతలో నారదుడు వచ్చి " గాంగేయా ! మోహనాస్త్రప్రయోగం నీకు ఉచితం కాదు అన్నాడు " అని వారించాడు. అష్టవసువులు కూడా నన్ను వారించారు నేను వారి మాట విని బాణాన్ని పుఉపసంహారం చేసాను. అన్నాడు. పరశురాముని తండ్రి పితృ దేవతలతో వచ్చి " పరశురామా! భీష్ముడు సామాన్యుడు కాదు అష్టవసువులలో అగ్రగణ్యుడు అతడిని గెలవడం ఎవరి తరం కాదు. నరనారాయణులలో ఒకరైన అర్జునుడు భీధ్ముని సంహరించగల ధీరుడు . బ్రాహ్మణుడివైన నీకు ఈ అనవసర యుద్ధం తగదు " అని జమదగ్ని చెప్పినా పరశురాముడు వినలేదు. నేను పట్టు వీడ లేదు. నా తల్లి గంగాదేవి కూడా అక్కడకు వచ్చింది ఆమె చెప్పినా నేను విన లేదు. పలువురు పరిపరి విధాల మా ఇద్దరికి నచ్చ చెప్పి యుద్ధం మాన్పించారు. బ్రాహ్మణులు నా వద్దకు వచ్చి " గాంగేయా ! నీ గురువు అతి పరాక్రమ వంతుడు బ్రహ్మకోవిదుడు అయిన పరశురాముని వద్దకు వెళ్ళి నమస్కరించి క్షమాపణ అడిగి దీవెనలు అందుకో " అన్నారు. గంగాదేవి నారదునితో పరశురాముని వద్దకు వెళ్ళి " బార్గవరామా! దేవవ్రతుడు నీ శిష్యుడు అతడు ధ్రమాన్ని విడువజాలక నీతో తలపడ్డాడు కాని నీపై విరోధం లేదు అతడిని దయతో మన్నించు " అని చెప్పారు. నేను పరశురామునికి నమస్కరించాను అతడు నన్ను మన్నించి నన్ను లేవనెత్తి వాత్సల్యంతో కౌగలించుకున్నాడు. అంబతో " అంబా ! చూసావు కదా! నేను చేయగలిగినది చేసాను ఇక నీ దారి నువ్వు చూసుకో " అన్నాడు. అంబ " మహాత్మా ! మీకు వీలైనంత చేసారు. నేను తపమాచరించి నా పగ తీర్చుకుంటాను ఈ జన్మలో వీలు కాకున్న మరో జన్మలో తీర్చుకుంటాను " అని అక్కడ నుండి వెళ్ళి పోయింది.

శిఖండి జననం

హస్థినకు చేరినా భీష్ముని మనసులో అంబను గురించిన చింత వదల లేదు. ఒక రోజు నారదమహర్షి భీష్ముని వద్దకు వచ్చి భీష్ముడు కోరగా అంబను గురించి ఈ విధంగా చెప్పాడు. " గాంగేయా ! అంబ శివుని గురించి తపస్సు ప్రారంభించింది అన్ని ముని ఆశ్రమాలను సందర్శించింది. ఒక రోజు గంగ అంబను చూసి ఆడుదానివి నీకు ఈ గోరతపము తగదు అని చెప్పింది. అంబ ఆమె మాటకు " నాకు భీష్ముని మీద కోపం ఉంది కనుక అతని చావు కోరి తపము చేస్తున్నాను అని బదులిచ్చింది. అందుకు గంగాదేవి కోపించి నదివై ప్రవహించు అని శపించింది. అంబ ఆమె మాటను లక్ష్యపెట్టక మత్స్య దేశముకు వెళ్ళి గోరతపమాచరించింది. ఆ తపో మహిమను సగం ధారపోసి అక్కడ నదిగా ప్రవహించి మిగిలిన తపో బలంతో శరీరాన్ని కాపాడుకుంది. తిరిగి శివుని గురించి గోరతపము ఆచరించింది. ఆమె తపసుకు మెచ్చి శివుడు ప్రత్యక్షమై వరమ్ కోరుకొమ్మని అడిగాడు. అంబ శివుని భీష్ముని చంపే వరం పొందింది. ఆమె శివుని తాను ఏవిధంగా సంహరించగలను అని అడిగింది. శువుడు " నీవు ఈ శరీరం విడిచి ద్రుపద మహారాజుకు కుమార్తెగా జన్మించి మరలా పురుషరూపం ధరిస్తావు. అత్యంపరాక్రమం, విలువిద్యానైపుణ్యం ప్రదర్శించి యుద్ధభూమిలో భీష్ముని ఎదిరించి సంహరించగలవు " అని వివరించాడు. వెంటనే అంబ అక్కడ చితిపేర్చి " నేను భీష్ముని సంహరిస్తాను " అని తిరిగి తిరిగి అంటూనే అగ్నిలో దూకి ప్రాణాలు విడిచింది. ద్రుపద మహారాజుకు భీష్మునిపై కోపం ఉంది . అతనికి సంతానం లేక రోజు రోజుకు కృశించి పోతున్నాడు. చివరికి అతడు భీష్ముని చంపగల కుమారుని ప్రసాదించమని శివుని గురించి తపస్సు చేసాడు. శువుడు అతడికి భీష్ముని చంపగలిగిన కుమారుడు కలుగుతాడని చెప్పి ముందుగా కుమార్తె జన్మిస్తుందని ఆమె తరవాత కుమారుడుగా మారి భీష్ముని సంహరిస్తాడని చెప్పాడు. ద్రుపదుడు అంతా భార్యకు వివరించాడు. వారికి ఒక కుమార్తె జన్మించింది వారు ఆమెకు శిఖండి అని నామకరణం చేసి కుమారునిగా పెంచారు. ఆమెకు ద్రోణాచార్యుని వద్ద విలువిద్య నేర్పించారు. ఆమె యవ్వనవతి కాగానే శివుని వరం వృధా పోదు అని విశ్వసించి పురుసత్వం రాక మునుపే ఆమెకు వివాహం చేయా నిశ్చయించారు. వారు దశార్ణ దేశ రాజైన హేమవర్మ కుమార్తెతో వివాహం జరిపించారు. శిఖండి ప్రవర్తన ఆమె భార్యకు ఆశ్చర్యం కలిగించగా శిఖండిని గురించిన రహస్యం తెలుకున్నా మౌనంగా ఉండి పోయింది. ఆమె చెలికత్తె ద్వారా ఈ విషయం తెలుసుకున్న దశార్ణ మహారాజు ద్రుపదుని వద్దకు దూతద్వారా యుద్ధానికి సిద్ధంకమ్మని వర్తమానం పంపాడు. ద్రుపదుడు దూతను నచ్చ చెప్పి పంపాడు. హేమవర్మ ఆగ్రహించి తన సేనలతో పాంచాల్ దేశాన్ని ముట్టడించాడు.

శిఖండి పురుషరూపం పొందుట

శిఖండి తన పురుషత్వం గురించి రెండుదేశాలు యుద్ధం చేసుకోవడం చూసి సిగ్గుపడ్డాడు. అర్ధరాత్రి లేచి అరణ్యంలోకి వెళ్ళాడు. ఆ అరణ్యంలో స్థూలకర్ణుడు అనే యక్షుడు నివసిస్తున్నాడు. అతనికి భయపడి మనుషులెవరూ ఆ అరణ్యంలో ప్రవేశించరు. అది తెలిసే శిఖండి అడవిలో ప్రవేశించాడు. ఆ విషయంగ్రహించిన యక్షుడు శిఖండిని చూసి " కుమారీ నీ వెవెరు ప్రాణముల మీద ఆశ వ్దిలి ఇక్కడికి ఎందుకు వచ్చావు " అని అడిగాడు. శిఖండి జరిగినది అంతా అతనికి వివరించి నాకు ఇప్పుడు పురుషత్వం కావాలి కాని అది శివుని వలననే సాధ్యం కాగలదు అని చెప్పాడు. అది విన్న యక్షుడు " అదెంత పని నేను నీకు ఒక్క పది రోజుల కాలం నా పురుషత్వం నీకు ఇచ్చి నీ స్త్రీ రూపం నేను ధరిస్తాను . ఈ లోపు నీవు హేమవర్మ వద్దకు వెళ్ళి నీ పురుషత్వం నిరూపించుకుని పస్థితిలు చక్కబడగానే ఇక్కడికి వచ్చి మరలా మనమిరువురం ఎవరి రూపం వారు పొందవచ్చు " అన్నాడు. షిఖండి అందుకు అంగీకరించి యక్షుని నుండి పురుషత్వం స్వీకరించి తల్లి తండ్రుల వద్దకు వద్దకు వెళ్ళాడు. జరిగినది వారికి వివరించగానే వారు సంతోషించి సమస్యకు తాత్కాలిక పరిస్కారం లభించిందని తెలుసుకుని హేమవర్మ వద్దకు దూతలను పంపి తన వద్దకు రప్పించి శిఖండి పురుషుడేనని నిరూపించాడు. హేమవర్మ తన తొందర పాటుకు చింతించి ద్రుపదునికి క్షమాపణ చెప్పాడు. ద్రుపదుడు వారికి విందులు వినోదాలు ఏర్పాటు చేసి వారిని సగౌరవంగా సాగనంపాడు. ఇలా రెండు రోజులు అయిన

తరవాత కుబేరుడు తన విమానంపై అక్కడికి విహరించ వచ్చి స్థూలకర్ణుని మందిరానికి వెళ్ళాడు. ఎంతకూ స్థూలకర్ణుడు తనను ఆహ్వానించడానికి రాక పోవడంతో కోపించి కిన్నెరులను కొంత మందిని లోపలకు పంపి స్థూలకఋణుని విషయం కనుక్కుని రమ్మని కబురు పంపాడు. లోపలికి వెళ్ళిన కిన్నెరలు జరిగిన విషయం అంతా స్థూలకర్ణుని వలన తెలుసుకుని కుబేరునికి వద్దకు వచ్చి చెప్పారు. కుబేరుడు " పరావాలేదు అతడిని స్త్రీరూపంతోనే రమ్మనండి " అన్నాడు. తన వద్దకు వచ్చిన స్థూలకర్ణునితో " జరిగినదేదో జరిగింది ఇది దైవ సంకల్పం నీవు ఇక ఇలాగే ఉండు " అన్నాడు. స్థూలకర్ణుడు కుబేరుని కాళ్ళపై బడి విమోచనన మార్గం చెప్పమని బ్రతిమాలాడు. కుబేరుడు " స్థూలకర్ణా ! దైవ సంకల్పానికి అనుగుణంగా జరిగిన ఈ మార్పిడిని శిఖండిని జీవితాంతం పురుషునిగానే ఉండనివ్వు. జరగవలసిన ఈశ్వరసంకల్పం నెరవేరగానే శిఖండి మరణిస్తాడు. ఆతరవాత నీ పురుషరూపం నీకు వస్తుంది " అని చెప్పి తన విమానంపై అలకాపురికి తిరిగి వెళ్ళాడు. శిఖండి మాత్రం తిరిగి అథూలకర్ణుని కలుసుకుని తన పురుషత్వాన్ని స్వీకరించి స్త్రీత్వాన్ని తిరిగి ఇవ్వమని చెప్పాడు. స్థూలకర్ణుడు " జరిగినదంతా దైవ సంకల్పం కనుక నీవు ఇక పురుషుడుగానే సంచరించ వచ్చు " అని చెప్పాడు. శిఖండి పరమ సంతోషం చెంది తన తల్లి తండ్రులకు జరిగినది వివరించాడు. అతడు బ్రాహ్మణులను దేవతలను పూజించి ఎన్నో వ్రతాలను ఆచరించి ద్రోణాచార్యుని వద్దకు వెళ్ళి అతడి శిస్యునిగా చేరి ద్రోణాచార్యుని వలన విలువిద్యాప్రావీణ్యాన్ని పొందాడు . అని నాకు నారదుడు వివరించాడు .

సుయోధనుడు తన సైన్యంలోని బలాబలాలు తెలుసుకొనుట

భీష్ముడు సుయోధనునికి శిఖండి గురించి వివరించి " సుయోధనా ! అంబ నాపై పగబూని శిఖండిగా అవతరించి నన్ను సంహరించాలని చూస్తుంది. ఆమె శిఖండిగా యుద్ధంలో నన్ను ఎదుర్కొంటే నేను అస్త్రసన్యాసం చేస్తాను. ఎందుకంటే నేను స్త్రీలతో కాని పురుషులుగా మారిన వారితో కాని యుద్ధం చేయనని నాకు నేనే విధించుకున్న నియమమం ఉంది. ఏ కారణంతోనైనా నేను నియమభంగం చేయనని నీకు తెలుసుకదా " అన్నాడు. అది విన్న సుయోధనుడు కొంత చింతించినా భీష్ముని ధీరత్వాన్ని మనసులోనే శ్లాఘించాడు. సుయోధనుడు " పితామహా ! పాండవ సైన్యాన్ని పూర్తిగా నశింపచేయడానికి మీకు ఎంత సమయం పడుతుంది. అలాగే ద్రోణుడు, అశ్వథామ, కృపాచార్యుడు, కర్ణుడు ఎంత సమయంలో చేయగలరు " అని భీష్ముని అడిగాడు. భీష్ముడు " సుయోధనా ! నీవు మా బలాబలాలు తెలుసుకోవడానికి ప్రయత్నించడం మంచిదే ! వారి వారి సామర్ధ్యం గురించి వారే చెప్పగలరు. నేను నన్ను గురించి చెప్తున్నాను. ఒక రోజుకు వెయ్యిమంది ర్ధికులను చంపగలను. అర్జునుని బాణాలు నా శరీరాన్ని ఛేదించే వరకూ నేను శత్రువులతో పోరాడుతంటాను. మొత్తంగా ఒక రోజుకు పదివేలమంది సైన్యాన్ని చంపగలను కన్క పాడవ సైన్యాలను సంహరించడానికి నాకు ఒక నెల రోజుల సమయయం పడుతుంది " అన్నాడు. సుయోధనుడు ద్రోణుని చూసి తన బలం చెప్పమని అడిగాడు. ద్రూణుడు " సుయోధనా ! నేను వృద్ధుడను కనుక నా ఓపిక కొలది యుద్ధం చేస్తే పితామహునిలా నాకు ఒక నెల రోజుల సమయం పడుతుంది " అన్నాడు. అశ్వథామ వారిరువురిలానే ఒక నెల రోజుల కాలంలో పాండవ సైన్యాలను హతమార్చగలనని చెప్పాడు. కర్ణుడు మాత్రం తాను అయిదు రోజులలో పాండవ సైన్యాలను హతమార్చగలనని చెప్పాడు. అది విన్న భీష్ముడు నవ్వి " సూతనందనా ! సుయోధనుడు పక్కన ఉన్నంత వరకు నీవు ఏమి మాట్లాడినా చెల్లుతాయి. ఒట్టి మాటలు ఎవరైనా చెప్పవచ్చు. యుద్ధభూమిలో అర్జునిని గాండీవం యొక్క అల్లెత్రాటి శబ్ధం నీ చెవులను బద్దలు చేసేదాకా నీవు ప్రగల్భాలు చెప్పడం ఆపవు కదా ! " అని పలికాడు.

ధర్మరాజు తన సైన్యంలోని బలాబలాలు తెలుసుకొనుట

ధర్మరాజు చారుల ద్వారా సుయోధనుని విడిదిలో జరిగినది తెలుసుకున్నాడు. ధర్మరాజు తన తమ్ములను చూసి " మన చారుల ద్వారా సుయోధనుని విడిదిలో జరిగిన విషయాలు తెలిసాయి. భీష్ముడు మన సైన్యాలను ఒక నెల రోజులలో చంపగడంట. ద్రోణుడు, అశ్వథామకూ అదే సమయం పడుతుందట, కృపాచార్యుడు రెండు నెలలు పడుతుందని చెప్పాడు. కర్ణుడు అయిదు రోజులు చాలు అన్నాడు. అర్జునా నీకు కౌరవ సైన్యాలను హతమార్చడానికి ఎన్ని రోజులు పడుతుంది " అని అడిగాడు. అర్జునుడు " అన్నయ్యా ! భీష్ముడు, ద్రోణుడు విలువిద్యాపారంగతులు అవక్రపరాక్రమ వంతులు కాని అన్న మాటలు నెరవేర్చుకోవాలి కదా ! అన్నయ్యా నా శక్తీ, పరాక్రమమూ ఎంతటిదో నీకు తెలియనిది కాదు. శ్రీకృష్ణుని సాయంతో నేను ఒక్క నిమిషకాలంలో సర్వసైన్యాలను సంహరించగలను. నేను ఈశ్వరుని మెప్పించి పొందిన పాశుపతాస్త్రాన్ని సంధిస్తే ఒక్క నిమిషంలో సకల భూమి భస్మీపటలం ఔతుంది అయినా నేను దానిని ప్రయోగించను. నా పరాక్రమాన్ని చూపి బుజబలం చూపి శత్రువులతో పోరాడి విజయం సాధిస్తాను. జయాపజయాలు దైవాధీనాలు చింతించనేల. మన వైపు భీముడు, నకులసహదేవులు, అభిమన్యుడు, ద్రౌపదీ పుత్రులు, ఘతోత్కచుడు, సాత్యకి, విరాటుడు, ద్రుపదుడు, దృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖ్సండి, ఉత్తమౌజుడు, యుధామన్యుల వంటి అతిరధ మహారధులు ఉన్నారు. ఇక నీ శక్తి నీవు ఎరుగవు నీకు కోపం వస్తే కౌరవ సేన నీకు లెక్కలోనిది కాదు. కనుక మనకు విజయం తథ్యం మీరు నిశ్చింతగా ఉండండి " అన్నాడు.

భీష్మ పర్వము

ప్రధమాశ్వాసం

జనమేజయుడు వైశంపాయనుని చూసి " ఒకరిని ఒకరు గెలవవలనన్న తలపుతో పాండవులు కౌరవులు ఎలా ప్రవర్తించారు. యుద్ధం ఎలా జరిగిందో నాకు వివరించండి " అని అడిగాడు. వైశంపాయనుడు ఇలా చెప్పసాగాడు. పుణ్యక్షేత్రమైన కురుక్షేత్రంలో చేరిన ఇరుపక్షముల వారు కదనోత్సాహంతో విడిసి

ఉన్నారు. తన కుమారుల అవిధేయతకు కలత పడిన దృతరాష్ట్రుడు సంజయుని పిలిపించుకుని ఇంతలో వ్యాసుడు అక్కడకు వచ్చాడు. దృతరాష్ట్రుడు అర్ఘ్యపాద్యములు సమర్పించిన పిమ్మట వ్యాసుడు " దృతరాష్ట్రా ! ఈ భూమి మీద ఉన్న రాజులందరికి కాలం తీరింది కనుకనే ఈ యుద్ధం సంప్రాప్తమైంది. ఇందుకు నీవు చింతించపని లేదు. నీకు నేను దివ్యదృష్టి ప్రసాదిస్తాను నీవు యుద్ధ భూమిలో ఏమి జరుగుతుందో స్వయంగా చూడవచ్చు " అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు " వ్యాసమహర్షీ ! అన్నదమ్ములు ఘోరంగా యుద్ధం చేసుకోవడం నేను ఎలా చూడగలను . నాకు యుద్ధ విశేషాలు వినే భాగ్యం ప్రసాదిస్తే చాలు " అన్నాడు. వ్యాసమహర్షి " సంజయుని చూసి " సంజయా ! నీవు దృతరాష్ట్రునకి యుద్ధవిశేషాలు వివరించడానికి అనువుగా నీకు రెండు పక్షములలో జరిగే రహస్య సంభాషణలు , వారి మనో వృత్తులు తెలుసుకునే శక్తిని ప్రసాదిస్తున్నాను. నీవు తలచిన వెంటనే యుద్ధభూమిలో ప్రవేశించి అంతటా సురక్షితంగా సంచరించగలవు ఏ అస్త్ర శస్త్రం నీకు హాని కలిగించదు. కనుక నీవు చూసినది చూసినట్లు దృతరాష్ట్రునికి వర్ణించు " అన్నాడు. వ్యాసుడు ఆ తరవాత సంజయునికి శీఘ్రగమనము , దూరశ్రవణం మొదలైన శక్తులు ప్రసాదించాడు. వ్యాసుడు " దృతరాష్ట్రా ! భూభారం తగ్గించడానికి సంభవించిన ఈ యుద్ధానికి చింత వలదు. పలు దుశ్శకునాలు గోచరిస్తున్నాయి. కనుక కుల క్షయం తప్పదు. అనేక రాజులు నశించక తప్పదు. ధర్మం జయిస్తుంది ఇప్పటికైనా మించి పోలేదు నీ కుమారులను ఒప్పించి పాండవుల రాజ్యభాగం ఇప్పించి ఈ మారణహోమాన్ని ఆపించు " అన్నాడు. దృతరాష్ట్రుడు " మహాత్మా ! నా కుమారులు అవిధేయులు నా మాట వినరు. నా దోషం లేకుండా నేను అనేక విధముల చెప్పాను. అన్నీ నిష్ప్రయోజనం అయ్యాయి నేను ఏమి చేయగలను " అన్నాడు. వ్యాసుడు " దృతరాష్ట్రా ! జయాపజయాలు దైవాధీనాలు ఎలా జరగాలో అలాగే జరుగుతుంది " అని చెప్పి వెళ్ళాడు.

దృతరాష్ట్ర సంజయుల సంభాషణ

దృతరాష్ట్రుడు సంజయుని చూసి " సంజయా ! ఈ భూమి కోసం ఎందరో యుద్ధాలు చేసి తమ ప్రాణాలు పోగొట్టుకున్నారు. భూమి అంటే అంత తీపి ఎందుకు?. సంజయా ఈ భూమి యొక్క పరిమాణం , స్వరూపం గురించి నాకు వివరించు " అన్నాడు. సంజయుడు " రాజా ! ఈ భూమి నానా విధ చరాచరములకు నిలయం . ఆకాశం యొక్క గుణం శబ్దం. వాయువు గుణం శబ్దం, స్పర్శ. అగ్ని గుణములు శబ్దం, స్పర్శ, రూపములు. జలము యొక్క గుణము శబ్ద, స్పర్శ, రూప, రసములు. భూమి యొక్క గుణం శబ్ద, స్పర్శ, రూపం, రసము, గంధం (వాసన). కనుక పంచ భూతములలో ప్రధానమైనది. మేరు పర్వతమునకు దక్షిణమున సుదర్శనం అను పేరు కలిగిన ఒక సువిశాల ప్రదేశం కలదు. దాని వైశాల్యం 2,500 యోజనములు. అందు మధురఫల భరితమైన ఒక జంబు (నేరేడు) వృక్షం కలదు. దాని పండ్లు నేల రాలి చితికి ఆ రసము ఏరులై ప్రవహిస్తూ పర్వతములకు ప్రదక్షిణ చేస్తూ కురు భూమి గుండా ప్రవహించి సముద్రంలో చేరుతుంది. ఆ నదిని జంబు నది అంటారు. ఆ నదిలో ప్రవహించు నీరు సోకిన ప్రదేశం బంగారు మయమగును. కనుక బంగారమునకు జంబూనదం అనే పేరు కూడా కలదు. ఆ జలం త్రాగిన వారికి ముసలితనం, రోగములు, దాహం , ఉండదు. కనుకనే ఈ భూమికి జంబూ ద్వీపం , సుదర్శన ద్వీపం అనే పేర్లు వచ్చాయి. ఈ ద్వీపమునకు తూర్పు పడమరలు సముద్రముచే ఆవహించి ఉండును. ఈ ద్వీపమున హిమాలయం, దానుకి ఆవల హేమకూటం, నిషిద పర్వతం క్రమముగా నీల, శ్వేత, శృంగ పర్వతములు ఉంటాయి. వీటన్నిటి నడుమ మేరు పర్వతం భూమిలోనికి చొచ్చుకొని 16,000 వేల యోజనములు విస్తరించి 84,000 యోజనములు పొడవున ఉన్నది. మేరు పర్వతములో దేవతలు, దేవమునులు, గంధర్వులు, కిన్నెర, కింపురుష, దిక్పాలకులు, బ్రహ్మదేవుడు విహరిస్తున్నారు. దానికి ఉత్తరంలో కర్ణికార వనంలో ఈశ్వరుడు గౌరీసమేతుడై విహరిస్తుంటాడు.

జంబూద్వీప విశేషాలు

జంబూద్వీపంలో ఉన్న జనపదాలు తొమ్మిది భాగాలుగా విభజించబడ్డాయి. వాటిని వర్షములు అంటారు. వాటిలో మొదటిది ఉత్తర సముద్రం శృంగవంతం మద్య భాగాన్ని ఐరావత వర్షం అంటారు. రెండవది శ్వేతపర్వము శృంగవంతం మద్య ఉన్న భూభాగం దీనిని హిరణ్మయము అంటారు. మూడవది నీలశైలముకు ఉత్తర మున ఉన్న దప్రదేశము దీనిని రమణక వర్షం అంటారు. నాలుగవది నీల శైలముకు దక్షిణమున ఉన్న ప్రదేశం దానిని నీలాకృత వర్షం అంటారు. ఐదవది మేరుపర్వతానికి తూర్పున ఉన్న ప్రదేశం దీనిని భద్రాశ్వ వర్షం అంటారు. ఆరవది మేరుపర్వతానికి పశ్చిమమున ఉన్న ప్రదేశం దీనిని కేతు మాలా వర్షం అంటారు. ఏడవది మేరు పర్వతానికి ఉత్తరమున ఉన్న ప్రదేశం దీనిని హరి వర్షం అంటారు. హిమవత్పర్వతానికి అటు ఉన్న ప్రదేశం వీటిని కింపురుషవర్షం ఇటు వైపు ఉన్న ప్రదేశం దీనిని భారత వర్షం అంటారు. ఈ జంబూ ద్వీపము విస్తీర్ణం 80,600 యోజనములు. దీనికి రెండింతల విస్త్రీరం కలిగి లవణ, ఇక్షురస, ఘృత, దధి, క్షీర, శుద్ధ జల సముద్రములు క్రమముగా ఒకదానికంటే ఒకటి రెండింతల విస్తీర్ణం కలిగి ఉన్నాయి. ఇందు లక్షద్వీపము, శాల్మల ద్వీపము, కౌంచద్వీపము, కుశద్వీపము, శాకద్వీపము, పుష్కరద్వీపము అను ఆరు ద్వీపములు ఉన్నాయి. ఈ ద్వీపములో అనేక పర్వతములు, నదులు, జనపదములు ఉన్నాయి.

దృతరాష్ట్ర సంజయుల వదం

ఈ జంబూద్వీపానికి కర్త భర్త అయిన శ్రీమన్నారాయణుడు పాలసముద్రానికి ఆవల కనక మయమైన ఎనిమిది చక్రములు కలిగిన దివ్య రథం మనోజ్ఞ దివ్య రథము పైన వైకుంఠములో విహరించుచున్నాడు " అన్నాడు సంజయుడు. దృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! ఈ భరత వర్షంపైన దురాశతో పాండవులు కౌరౌవులు యుద్ధం చేస్తున్నారు కదా ! ఇంతకంటే దురాశపరులు ఈ లోకంలో ఉంటారా " అన్నాడు. సంజయుడు " రాజా ! నీవు అనవసరంగా పదే పదే పాండవులను నిందిస్తున్నావు నీ కుమారులే శకుని మాటలు విని వారి రాజ్యభాగాన్ని అన్యాయంగా అపహరించారు. పాండవులకు నీ రాజ్యంపై ఎలాంటి ఆశ లేదు. ఎందరో రాజులు పాండవులను గెలవాలనే తలపుతో సుయోధనుని పక్షాన యుద్ధం చేస్తున్నారు. వారిని నిందించి ప్రయోజనమేమి. పూర్వం

యయాతి, భగీరధుడు, రఘువు, నహుషువు లాంటి మహానుభావులు రాజ్యవిస్తరణ కొరకు యుద్ధాలు చేసారు. యజ్ఞయాగాదులు చేసి యశస్సు గడించారు. రత్నగర్భ అయిన ఈ భారత దేశ సంపదలకు ఆశతోను ఈర్ష్యతోను యుద్ధములు చేయుట అనివార్యం.

భరత వర్షంలోని సంపదలు

ఈ భరతవర్షమున మలయము, శక్తిమంతము, వింధ్య, పారియాత్ర, మహేంద్రము, ఋక్షవంతము, సహ్యాద్రి, పారియాత్ర, మహేంద్రం, ఋక్షవంతం, అను పది పర్వతములు ఉన్నాయి. ఈ భూమిలో రత్నములు, మణులు, ఇనుము, రాగి, తగరం, బంగారం, వెండి మొదలైన ఖనిజాలు ఉన్నాయి. ఇందు గంగ, తుంగభద్ర, వేత్రవతి, వేదవతి, కృష్ణవేణి, పెన్న, యమున, తమస, శారావతి, కావేరి, గోదావరి, నర్మద, బహుద, సరయు, శతద్రువు, వితస్త, విపాత, తార్మపర్ణి అను మహా నదులు ప్రవహించి భరతవర్షాన్ని సశ్యశ్యామలం చేస్తున్నాయి. ఈ భూమి పాండిపంటలకు ధనధాన్యములకు పుట్టినిల్లు. భరతవర్షమున పాంచాల, పాండ్య, బర్బర, వత్స, మత్స్య, మగధ, మళయాళ, కళింగ, కుళింగ, కురు, కొశిఖణ, టెంకణ, త్రిగర్త, సాముద్ర, సాళ్వ, శూరసేన, సుధేష్ణ, సుహ్మ, కరూశ, కాశ, కోసల, యవన యుగంధర, ఆంధ్ర, సింధు, ఛేది, చోళ, పుళింద, పుండ్రక, పాండ్య, అభీర, సౌవీర, సౌరాష్ట్ర, మహారాష్ట్ర, విదేహ, విదర్భ, ద్రవిడ, దశార్ణ, కర్ణాట, గౌళ, అంగ, వంగ, మరాఠ, లాట, బాహ్లిక, బహుదాన, కిరాత, కేకయ, అశ్మంతక, కాశ్మీర, గాంధార, కాంభోజ, కేరళ, మాళవ, నేపాళ, గూర్జర, కుంతల, అవంతి మొదలైన జనపదములలోని జనులు సమస్త వస్తు సంపదలతొ సుఖజీవనం చేస్తున్నారు. సమస్త జనులకు రాజులకు ఈ భూమి కామధేనువు వంటిది. ఈ భూమి మీద మమకారంతో రాజులు ఒకరిని ఒకరు అన్నదమ్ములు, తండ్రీ కొడుకులు అని కూడా చూడక చంపుకుంటున్నారు. ఈ భూమి మీద రాజులకు పోగాలం దాపురించి ఈ యుద్ధభూమిన చేరారు. ఏమి జరుగనున్నదో " అని చింతించాడు.

యుద్ధ సమాచారములు సంజయుడు దృతరాష్ట్రునికి చెప్పుట

దృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! ఇక నీవు యుద్ధభూమికి వెళ్ళి ఏమి జరుగుతుందో చూసి రా " అని పంపాడు. యుద్ధభూమికి వెళ్ళిన సంజయుడు కొన్ని రోజుల తరవాత తిరిగి వచ్చి దృతరాష్ట్రుని ఏడుస్తూ పాదములపై పడ్డాడు. అయ్యో రాజా ! పరాక్రమవంతులలో పరాక్రమవంతుడైన భీష్ముడు అంపశయ్యపై పడి ఉన్నాడు. పరశురాముని జయించిన వీరుడు శిఖండి చేత భంగపడ్డాడు. ఏ భీష్ముని అండ చూసుకుని నీ కొడుకు జూదంలో పాండవులను గెలిచాడో ఆ భీష్ముడు యుద్ధమనే జూదంలో ఓడి పోయాడు. పది వేల సైన్యం ఎదురు వచ్చినా ఒక్కడుగా ఎదుర్కొనగల వీరుడు పది రోజుల వీరోచిత పోరు సలిపిన పిదప నేలకొరిగాడు " అని విలపించసాగాడు. భీష్ముడు నేలకొరిగిన వార్త విన్న దృతరాష్ట్రుడు మూర్చిల్లాడు. కొంతసేపటికి తేరుకుని " సంజయా ! దేవాసురులు ఒకటై వచ్చినా చలించని భీష్ముడు నేలకొరిగాడా ! శస్త్రాస్త్ర ప్రకరణములతో విరోధుల మదముణనుచుచున్న భీష్ముని శిఖండి ఒంటరిగా ఎదిరించడం కంటే ఆశ్చర్యం ఏమి ! ప్రచండ ఛండమారుతం లాంటి భీష్ముని శిఖండి అనే చిరుగాలి ఎదిరించిందా ! అంబ కొరకు పోరిన పరశురాముని ఎదిరించి నిలిచిన భీష్ముడు పాండవుల కొరకు శిఖండి చేతిలో నేల కొరిగాడా ! అతని సత్వము, శౌర్యము, శీలము, పరాక్రమము, అతని శుద్ధవ్రతము నాశం లేనివని నమ్మాను కదా ! ఇప్పుడు ఏమి చేయాలి " అని రోదించాడు. " సంజయా ! భీష్మునిపై అస్త్ర వర్షం కురిపిస్తున్నప్పుడు మన వాళ్ళు అడ్డుకొనలేదా ఇన్ని అక్షౌహినుల సైన్యం ఒక్క భీష్ముని రక్షించలేక పోయిందా ! ద్రోణుడు, అశ్వత్థామ, కృపుడు, శల్యుడు పారి పోయారా ! లేకున్న భీష్మునికి ఈ విధమైన స్థితి ఏమిటి. కులవృద్ధుడైన గాంగేయుని వధించి రాజ్యాధికారాన్ని చేపట్టడానికి ధర్మరాజు సాహసించాడం అధర్మం కాదా ! అధర్మానికి ఒడికట్టిన పాండవులకు దైవం తోడైంది కదా ! కౌరవసేన అనాధ అయింది కదా ! నా కుమారులు ఎంత కలత పడుతున్నారో కదా ! ఈ పది రోజులు యుద్ధం ఎలా సాగింది ? భీష్ముడు పోరు ఎలా సాగించాడు. నాకు సవివరంగా వివరించు " అన్నాడు. సంజయుడు " మహారాజా ! నీ అవినీతి వలనే కదా పాండవులు ఇన్ని కష్టాల పాలు అయింది. ధర్మపరులైన పాండవులకు అపకారం చేసినందుకు ఫలితం అనుభవించక తప్పదు " అని చెప్పి సంజయుడు యుద్ధం గురించి వివరించ సాగాడు.

కౌరవుల యుద్ధ సన్నాహం

సంజయుడు వ్యాసభగవానుని స్మరించి వివరణ ప్రారంభించాడు. " రాజా ! ముందుగా నేను మన సైన్యం విడిది చేసిన ప్రదేశంలో నీ కుమారుని స్తావరానికి వెళ్ళాను అక్కడ సుయోధనుడు గాంగేయాదుల మధ్య కూర్చుని మంతనాలు జరుపుతూ " దుశ్శాసనా ! పాండవులతో యుద్ధం చేయాలన్న మన కుతూహలం ఈనాటికి తీరనున్నది. భీష్ముడు మన సైన్యాలకు ఆరవ ప్రాణం అతడు ఒక్కడే పాండవ సైన్యాలను అంతమొందించగల యోధుడు. మనలను రక్షించు భీష్ముని మనం కంటికి రెప్పవలు రక్షించుకోవాలి. ఈతడిని ఎదిరించి నిలువగలిగిన వీరుడు ఈ అవనిలో లేడు. శిఖండి తప్ప ఈడిని నిలుప గలిగిన వారు లేరు. కనుక మనం ఈ మహానుభావుడికి శిఖండి చేతిలో మరణం సంభవించకుండా కాపాడుకోవాలి. భీష్మునికి శిఖండి ఎదురు రాకుండా జాగ్రత్తగా చూడండి " అన్నాడు. ఆపైశంకములు, దుందుభులు, మంగళ వాద్యముల నడుమ కౌరవ సేనలు యుద్ధానికి బయలు దేరాయి. సువర్ణ తాళ కేతనముతో భీష్ముడు, కాంచన వేదిక కేతనముగా ద్రోణుడు, బంగారు గోపు కేతనంగా కృపుడు, తోకసహిత సింహం కేతనంగా అశ్వథామ, అరటి చెట్టు కేతనంగా శల్యుడు మొదలైన వీరులు బయలు దేరారు. యాదవ బలంతో కృతవర్మ, ససన్యసమేతంగా మహారధుడైన జయద్రధుడు, గజబలంతో విందానువిందులు, కళింగసైన్యసమేతంగా భగదత్తుడు, ససైన్యసమేతంగా తన కుమారులు తమ్ములు వెంట రాగా గాంధార రాజు శకుని, సోమదత్తుడు, భూరిశ్రవుడు, బాహ్లికుడు తమ తమ సైన్యాలతో మొహరించారు. కాంభోజరాజు సుదక్షిణుడు, కోసలరాజు బృహద్బలుడు, మహిష్మతీ పురాధీశుడు నీలుడు, త్రిగర్తాధిపతి సుశర్మ, అసుర వీరుడు అలంబసుడు, సాళ్వ, సౌవీర, శూరసేన, యవన రాజులంతా పది అక్షౌహినుల సైన్యంతో

సిద్ధంకాగా నీకుమారుడు తన అక్షౌహిని సైన్యంతో పాము పడగ కేతనంతో యుద్ధానికి తరలి వెళ్ళారు. నీ కుమారునికి ఇరు వైపుల దుశ్శాసనుడు, దుర్మరణుడు, వివింశతి, వికర్ణుడు ఉన్నారు.

భీష్ముడు సైన్యాలను యుద్ధోన్ముఖులను చేయుట

సైన్యాధ్యక్షుడైన భీష్ముడు " మహావీరులారా ! క్షత్రియ వీరులకు యుద్ధభూమిలో స్వర్గద్వారాలు తెరిచి ఉంటాయి. ఇంతకు ముందు ఎందరో యుద్ధంలో మరణించి ఆ మార్గంలో ప్రయాణించారు. క్షత్రియ వీరులకు ఇంట్లో రోగాల బారిన పడి మరణించడం కంటే మరో పాపం లేదు కనుక మీరు కూడా ఆ మార్గంలో పయనించండి. రణరంగం క్షత్రియులకు పెన్నిధి వంటింది " అన్నాడు. ఆ మాటలు విన్న క్షత్రియ వీరులు ఉత్సాహంగా " మేమంతా ! మీ వెంట ఉండి విజయమో వీరస్వర్గమో తేల్చుకుంటాము " అన్నారు. తరవాత సుయోధనుని అడిగి కర్ణుడు తన పుత్ర, మిత్ర, అమాత్య, బంధు సహితంగా యుద్ధభూమిలో లేడని నిర్ధారించుకున్నాడు. సుయోధనుడు కర్ణుడు అతని సంబంధితులు యుద్ద భూమిలో లేరని భీష్మునకు తెలిపి అలాగే వ్యూహ రచన చేయమని వేడుకున్నాడు. భీష్ముడు వ్యూహరచన చేసాడు. భీష్ముడు, ద్రోణుడు పడమర ముఖంగా నిలబడ్డారు. తమకు ఒక వైపు కృపాచార్య అశ్వథామలు, మరొక పక్క కృతవర్మ, శల్యులను నిలిపాడు. వెనుక బాహ్లిక సోమదత్తులు ఉన్నారు. నడుమ సుయోధనుడు ఉన్నాడు. సుశర్మ మొదలైన వారిని అక్కడక్కడ నిలిపారు.

పాండవుల యుద్ధసన్నాహం

పాండవులు యుద్ధ సన్నద్ధులై రణ భూమిలో ప్రవేశించారు. యుధిష్టరుడు అగ్రభాగాన వెలిగి పోతున్నాడు. ధర్మరాజుకు ఒక వైపు భీముడు గధను ధరించి నిలువగా మరొక వైపు అర్జునుడు గాండీవధారి అయి నిలిచాడు. శ్రీకృష్ణసారధ్యంలో, కపిధ్వజం రెపరెపలాడు చుండగా అర్జునుడు ధనుష్టంకారం చేసాడు. నకుల సహదేవులు అర్జునిని అనుసరించారు. ద్రౌపదీ సుతులు తమ సైన్యాలతో మొహరించారు. ప్రతి వింధ్యుడు, శ్రుతసోముడు, శతానీకుడు, శ్రుతసేనుడు, సౌభద్రుడు తమ సైన్యాలతో రణభూమిలో ప్రవేశించారు. గజసైన్య సహితంగా ద్రుపదుడు, అతనికుమారులు, అన్నదమ్ములతో వచ్చాడు. మత్స్య దేశాధిపతి విరాటుడు, యాదవ సైన్యాలతో సాత్యకి, వీరప్రలాపములు చేస్తూ చేకితానుడు, వీరుడు, శిఖండి యుద్ధ భూమిలో విహరిస్తున్నారు. మగధాధీశుడు సహదేవుడు సముద్రం వంటి తన సన్యంతో యుద్ధ భూమిలో ప్రవేశించాడు. దృష్టకేతు అధిక పరాక్రమంతో సోదర సహితంగా యుద్ధ భూమిలో ప్రవేశించాడు. భీముని పుత్రుడైన ఘతోత్కచుడు రాక్షస సైన్యంతో యుద్ధ భూమిలో ప్రవేశించాడు. కేకయ రాజులు అయిదుగురు, పాండ్యరాజు, శైభ్యుడు, ఇతర దేశముల నుండి వివిధ రాజులు తమ సైన్యాలతో పాండవ పక్షాన యుద్ధం చేయవచ్చారు. దృష్టధ్యుమ్నుని అధ్యక్షతలో పాండవ సైన్యం యుద్ధ భూమిలో ప్రవేశించింది. తన్ సైన్యంతో తూర్పు ముఖంగా నిలబడి యుధిష్టరుడు " వీరాధి వీరులారా ! ఈ యుద్ధం మనకు జయాన్నిచ్చి ీభూమిని అంతా కైవశం చేయవచ్చు లేని ఎడల వీస్వర్గం ఇవ్వనూ వచ్చు మనం ఎందుకైనా సిద్దంగా ఉండాలి " అన్నాడు. ఆ మాటలకు దేశాధిపతులు ఉత్సాహపూరితులై జయజయ ధ్వానాలు చేసారు.

సంజయుడు యొద్ధాన్ని ఎదుర్కొను పాండవుల ధైర్యాన్ని వర్ణించుట

దృతరాష్ట్రుడు సంజయునితో " సంజయా ! అత్యధికమైన మన సైన్యంతో పోరుసల్పడానికి అల్పసైన్యం కలిగిన పాండవులు ఎలా సాహసించారు " అని ప్రశ్నించాడు. సమాధానంగా సంజయుడు " రాజా ! అర్జున యుధిష్టరుల సంభాష్ణ వింటే ఇది మీకు అవగతమౌతుంది. ధర్మరాజు అర్జునితో " అర్జునా ! కౌరవ సైన్యం బలంగా ఉంది మనసైన్యం స్వల్పం " అన్నాడు. అర్జునుడు " అన్నయ్యా ! పూర్వం నారదుడు భీష్మ, ద్రోణాదులు వింటూ ఉండగా ఇలా చెప్పాడు. అధర్మ వర్తనులైన సేనలు అధికమైనా ధర్మవర్తనులైన స్వల్ప సైన్యాలు వారిని గెలువగలవు అన్నాడు. అది కాక అసాధారణ భీముని గధాఘాతానికి తట్టుకుని నిలువ ఎవరికి శక్యం కాదు. దృష్టద్యుమ్న, శిఖండి మొదలైన పాంచాల భూపతుల గెవడం ఎవరి తరం. మత్స్య భూపతి విరాటుని బలం నీకు తెలియనిది కాదు. సాత్యకి, చేకితాసుల పరాక్రమం మనకు తోడుగా ఉంది. అవక్ర పరాక్రమ వంతుడైన అభిమన్యుడు, మాయా విధ్యా కోవిదుడైన ఘటోత్కచుడు మనకు చేదోడుగా ఉన్నారు. శ్రీకృష్ణుని తోడు మమనకున్నది. నీ ధర్మనిరతి మనకు రక్షగా ఉంది. నా గాండీవం శక్తి నీకు తెలియనిది కాదు. నీ శక్తి నీకు తెలియదు. నీవు కోపించిన దేవతలు కూడా నీ ముందు నిలువ లేరు. కనుక కలత చెంద వద్దు " అన్నాడు. అర్జునిని మాటలకు ఆనందించిన ధర్మరాజు కౌరవులకు ధీటుగా ఒక వ్యూహం పన్నమని దృష్టద్యుమ్నునకు చెప్పమని చెప్పాడు. అర్జునుడు అలాగే చేసాడు. దృష్టద్యుమ్నుని వ్యూహరచన ప్రకారం అభిమన్య, ఉప పాండవ, నకుల సహదేవుల సహితంగా భీముడు సైన్యాలకు అగ్రభాగంలో నిలబడ్డాడు. చేకితానుడు, సాత్యకి, పాంచాల దేశాధిపతులు, మత్సదేశాధీసుడు తమ తమ సన్యసమేతంగా ఉత్తర దక్షిణ భాగంలో నిలిచారు. నడుమ గజారూఢుడై ధర్మరాజు నిలిచాడు. అందరికన్నా ముందు అర్జునిని రక్షణలో శిఖండి భీష్ముని ఎదుట నిలిచాడు. వెనుక భాగంలో మగదాధీశుడు, దుష్టకేతువు నిలిచారు. రధములు, అశ్వములు, కాల్బలములతో శమంతక పంచకం నిండి పోయింది. ఈ భూమి పైన బాలవృద్ధులు తప్ప మిగిలిన మగవారంతా యుద్ధభూమిలో ఉన్నారు. దృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! ఇరువైపులా ఉన్న సైన్యంలో ఎవరు బలవంతులు " అన్నాడు. సంజయుడు " రాజా! ఇరువైపులా ఉన్న సైన్యాలు ఎవరికి వారే తమ బలం ఎక్కువని చెప్పుకుంటున్నారు. నాకు మాత్రం శ్రీకృష్ణుని అండ ఉన్న పాండవ సైన్యం బలమైనదని తోచుచున్నది " అన్నాడు.

ధర్మరాజు పితామహ గురువుల వద్ద యుద్ధానికి అనుమతి తీసుకొనుట

కృష్ణార్జునులు పాంచజన్యం, దేవదత్తంలు పూరించగా అవి పాండవ సైన్యంలో ఉత్సాహాన్ని కౌరవ సైన్యంలో కలతను కలిగించాయి. కౌరవ సైన్యాలకు ఉత్సాహం కలిగించే విధంగా మంగళ తూర్య నాధాలు మ్రోగించారు. ఆ సమయంలో ధర్మరాజు తన ఆయుధములను కవచాన్ని రధంలో వదిలి భీష్ముని వైపు పాదచారి అయి నడువసాగాడు. అది చూసిన కృష్ణ, సాత్యకి ఇతర ధర్మరాజ సన్నిహితులు కలవరపడి రధాలు దిగి ధర్మరాజును అనుసరించారు. " ఇందరం నీ వెంట ఉండగా నీవు ఇలా పాదచారివై వెడలుట ఏమి. శత్రువులు మనది పిరికితనం అని హేళన చేయరా " అని సోదరులు తలా ఒక విధంగా అడుగుతున్నా ధర్మరాజు మౌనం వీడక చేతులు ముకుళించి నడచి పోతునే ఉన్నాడు. అది చూసిన శ్రీకృష్ణుడు " ధర్మజుని తలపు నాకు తెలుసు. అతడు భీష్మ, ద్రోణ, కృపచార్య, శల్యులకు నమస్కరించి యుద్ధం చేయడానికి అనుమతి తీసుకోవడానికి వెళుతున్నాడు. అలా చేస్తే విజయం తథ్యం " అన్నాడు. ఆ మాటలు విని అందరూ మౌనంగా జరిగేది వీక్షించ సాగారు. కృషార్జున, నకులసహదేవ, భీమాదులతో ధర్మరాజు భీష్ముని ఎదుట నిలువగా కౌరవ ప్రముఖులు మాత్రం ధర్మరాజులోని రాకకు అంతర్యం తెలియక భీమార్జున, నకులసహదేవ, ద్రుపద, సాత్యకుల అండ ఉన్న ధర్మరాజుకు భయమేల అని కొందరు అనుకోసాగారు. ధర్మరాజు పిరికి వాడు కాదు అయినా ఈ సమయంలో ఈ రాకలోని అంతర్యం ఏమిటో అనుకున్నారు. మానధనుడైన ధర్మరాజు ఏమి మాట్లాడతాడో, భీష్ముడు ఎలా సత్కరిస్తాడో, కృష్ణార్జునుల అంతర్యమేమిటో, భీమాదులు ఏమి చెప్తారో అని పలు పలు విధాలుగా ఆలోచించసాగారు. ధర్మరాజు భీష్ముని ఎదుట నిలిచి " మహానుభావా ! మీ ఎదుట నిలిచి యుద్ధం చేయవలసిన దుస్థితికి చింతిస్తున్నాను. మీ దీవెనలకు అనుమతికి వచ్చాను నాకు యుద్ధం చేయడానికి అనుమతి ఇచ్చి నన్ను దీవించండి. మీ దీవెనలు నాకు విజయాన్ని ప్రసాదిస్తుంది " అన్నాడు. భీష్ముడు ఆనందించి " ధర్మనందనా ! ఈ సమయంలో నీ రాక సముచితమే కాక ఎంతో శ్రేయస్కరం కూడా. నీవిట్లు చేయకున్న నా శాపానికి గురికావలసి ఉండేవాడివి. ఇక నీకు జయం కలుగుతుంది. నీ పక్షాన యుద్ధం చేయడం తప్ప ఏదైనా వరం కోరుకో అనుగ్రహసిస్తాను. నీకు మేలు జరుగుతుంది " అన్నాడు. ధర్మరాజు " పితామహా ! మీరు రారాజు తరఫున యుద్ధం చేయండి కాని మాకు మేలు చేయండి " అని కోరాడు. భీష్ముడు " ధర్మరాజా ! నీ ఆంతర్యం వివరించు " అన్నాడు. ధర్మరాజు " పితామహా ! మరేమి లేదు మీతో యుద్ధం చేసి గెలవడము ఎలాగో వివరించండి " అన్నాడు. భీష్ముడు చిరునవ్వుతో " ధర్మరాజా ! నాతో రణరంగాన గెలవడం దేవతలకు కూడా సాధ్యం కాదు. అడిగావు కనుక చెప్తాను. నే చేతి ఆయుధం కింద పడిన కాని అది సాధ్యం కాదు. ఇప్పటికి ఇంతకంటే చెప్పను . ఈ సారి మన కలయిక నీ మనోరధాన్ని నెరవేర్చగలదు " అన్నాడు. భీష్ముని వద్ద అనుమతి పొందిన ధర్మరాజు తన వారితో కలసి ద్రోణ, కృపాచార్య, శల్యులకు నమస్కరించి వారి అనుమతి పొందాడు. ద్రోణుడు " ధర్మజా ! శ్రీకృష్ణుని అండ ఉన్న నీకు విజయం తథ్యం అన్నాడు. ధర్మరాజు ద్రోణుని అతడిని గెలిచే ఉపాయాన్ని చెప్పమని ప్రార్ధించాడు. ద్రోణుడు " ధర్మరాజా ! నా చేతిలో ఆయుధమున్నంత వరకు నన్ను గెలవడం సాధ్యం కాదు కాని నేను అస్త్రసన్యాసం చేసినా ప్రాయోపవేశం చేసినా నన్ను వధించగలరు. అశుభ వార్త వినినంతనే అస్త్రసన్యాసం చేస్తాను " అన్నాడు . కృపాచార్యుని గెలిచే ఉపాయం అడుగగా అతడు " నేను ఎవరి చేత చంపబడను కాని నీకు జయం తథ్యం " అన్నాడు. శల్యుని చూసి ధర్మరాజు తనకిచ్చిన మాట గుర్తు ఉంచుకొమ్మని చెప్పగా. అతడు ధర్మరాజుతో అతడికి ఇచ్చిన మాట గుర్తు ఉన్నదని అలాగే చేస్తానని నిశ్చింతగా ఉండవచ్చని మాట ఇచ్చాడు. శ్రీకృష్ణుడు యుద్ధాన్ని కుతూహలంతో చూడవచ్చిన కర్ణుని చూసి " కర్ణా ! భీష్ముని మీద కోపంతో అతడు పడిపోయే వరకు యుద్ధం చేయనని చెప్పావట కదా ! అప్పటి వరకు పాండవ పక్షాన యుద్ధం చేస్తూ వినోదించవచ్చు కదా ! " అన్నాడు. కర్ణుడు " కృష్ణా ! నేను భీష్ముని మీద కోపంతో యుద్ధం నుండి వైతొలిగాను కాని సుయోధనునికి ఇచ్చిన మాట తప్పనని నీకు తెలియనిదా " అన్నాడు. ఆపై ధర్మజుడు రధాన్ని అదిరోహించి కవచాన్ని ధరించి కౌరవ పక్షంవైపు కొంత ముందుకు వెళ్ళి " కౌరవ ప్రముఖులారా ! మీలో ఎవరైనా నాపై ఉన్న అభిమానంతో నా పక్షంలోకి రావచ్చు నేను వారిని నా తమ్ములవలె చూసుకుంటాను " అన్నాడు. ఆ మాటలు విన్న యుయుత్సుడు ధర్మరాజు పక్షంలో చేరటానికి అంగీకరించాడు. యుయుత్సుడు సుయోధనుని దుష్కృత్యములను నిందిస్తూ పాండవులను పొగుడుతూ తన సైన్యాలతో పాండవ పక్షంలో చేరాడు. ధర్మరాజు సంతోషంగా యుయుత్సుని ఆహ్వానించాడు.

భగవద్గీత

దృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! ధర్మక్షేత్రమైన కురుక్షేత్రంలో యుద్ధం చేయు నిశ్చయంతో సమావేశం అయిన నావారైన కౌరవులు, పాండవులు ఏమి చేసారు " అని అడిగాడు. సంజయుడు " రాజా ! నీ కుమారుడైన సుయోధనుడు పాండవులు పన్నిన వ్యూహం చూసి ద్రోణుని వద్దకు వెళ్ళి " ఆచార్యా ! దృష్టద్యుమ్న విరచిత సేనలో పాండవ బలం తిలకించండి. భీమార్జున సమాన సాత్యకి, ద్రుపదుడు, చేకితానుడు, పురుజిత్తు, కాశీరాజు, కుంతిభోజుడు, సైభ్యుడు, యుధామన్యుడు, ఉత్తమౌజుడు, అభిమన్యుడు, ద్రౌపదీ పుత్రులు మొదలైన సైన్యాలు భీమరక్షితమై పరిమితమై ఉన్నది. ఇక మన సేనలో మీరు, భీష్ముడు, శల్యుడు, వికర్ణుడు, భూరిశ్రవుడు పెక్కు మంది రధికులు అస్త్రాస్త్ర కోవిదులు నా కొరకు ప్రాణాలు ఒడ్డి యుద్ధం చేయ సిద్ధమై ఉన్నారు. భీష్మరక్షితమైన మన సేనలకు మీరంతా రక్షణగా ఉండి భీష్మునికి రక్షణ కల్పిస్తూ ముందుకు సాగండి " అన్నాడు. సుయోధనునికి సంతోషం కలిగించేలా శంఖనాదం చేసాడు. అదివిన్న మిగిలిన వారంతా శంఖధ్వానాలు చేసారు. తూర్యనాదాలు మిన్నంటాయి.

పాండవ సన్నాహం

పాండవ పక్షంలో కృష్ణుడు పాంచజన్యాన్ని, అర్జునుడు దేవదత్తాన్ని, భీముడు పౌండ్రాన్ని, యుధిష్టరుడు అనంత విజయాన్ని, నకుల సహదేవులు సుఘోష, మణిపుష్పకములు వారితో ద్రుపద, విరాట, సాత్యకి, దుష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి ఇతర ప్రముఖులు తమతమ శంఖములను పూరించారు. ఆ శంఖనాదాలు కౌరవ హృదయాలను ఛేదిస్తూ పాండవ సైన్యాలలో ఉత్సాహం కలిగించింది. అర్జునుడు వింటిని సారించి గాండీవానికి నారిని సంధించి

కృష్ణుని చూసి " కృష్ణా ! నేను ఎవరితో యుద్ధం చేయాలో చూడాలి కనుక రధాన్ని ఇరు సైన్యాల మధ్యలోకి తీసుకు వెళ్ళాడు. కృష్ణడు రధాన్ని ఇరుసైన్యాల మధ్య భీష్మ, ద్రోణ, ప్రముఖ యోధుల ఎదుట నిలిపి వారిని చూడమని చెప్పాడు. అర్జునుడు కౌరవ సైన్యంలో ఉన్న కురువృద్ధులను, గురువులను, అన్నలను, తమ్ములను ,కుమారులను, బంధువులను, మిత్రులను చూసి మనసు విషాదంతో నిండి పోగా కృష్ణునితో " కృష్ణా ! దుర్మధాంధుడైన సుయోధనుని వలన ఈ యుద్ధం దాపురించిది కదా. ఇరుపక్షాలలోని బంధు మిత్రులను చూసి నా మనసు వికలమైంది. గాండీవం జారిపోతుంది కాళ్ళు వణికి పోతున్నాయి. ఈ యుద్ధం నేను చేయజాలను. ఎవరి సుఖం కొరకు ఈ యుద్ధం చేస్తున్నామో వారందరి రక్తంలో తడిసిన రాజ్యభోగాలు నాకు సుఖాన్ని ఇస్తాయా ! ఇందువలన కీర్తి, యశస్సు ఎలా వస్తుంది. పదునాలుగు భువనాలను ఏలడానికి కూడా ఈ పాపపు యుద్ధం నేను చేయజాలను. యుద్ధం వలన సంభవించే దుష్పరిణామాలు యోచించక సుయోధనుడు అహంకార పూరితుడై దురాశతో యుద్ధం చేస్తే చేయనీ నేను మాత్రం పెద్దలను, గురువులను, బంధువులను , మిత్రులను సంహరించడమే కాక కులక్షయానికి కారణమైన ఈ యుద్ధం చేయ నాకు మనస్కరించ లేను. కులక్షయం వలన ధర్మం నశిస్తుంది ధర్మం నశించడం వలన వర్ణ సంకరం ఔతుంది. కులనాశకులకు నరకం తప్పదు. బంధు మిత్రులను చంపి పాపం మూట కట్టుకొనే ఈ యుద్ధం నేను చేయజాలను " అని రధంపై కూలబడ్డాడు. ఇలా శోక విహ్వలుడైన అర్జునిని చూసి కృష్ణుడు " ఈ విపత్కర సమయంలో నీకు పిరికితనంతో కూడిన ఈ మోహం ఎలా కలిగింది. అవివేకులకు ఇది తగును కాని నీకు కాదు పిరికి తనం వదిలి యుద్ధానికి సన్నద్ధంకా అర్జునా ! లెమ్ము " అన్నాడు. అర్జునుడు " కృష్ణా ! పూజనీయులైన భీష్మ, ద్రోణాదులపై బాణాలు సంధించి జీవించడం కంటే బిక్షమెత్తుకు బ్రతకడం మేలు కదా ! నేను సోదరులైన దృతరాష్ట్ర కుమారులను చంగలనా ! నా హృదయం శోకతప్తమైంది ఇంద్ర పదవి కూడా ఈ శోకాగ్ని చల్లార్చదు . యుద్ధంలో ఎవరు గెలిచినా బంధునాశనం తప్పదు. కార్పణ్య దోషంతో కొట్టబడిన నేను ధర్మా ధర్మ విచక్షణ చేయలేకున్నాను. నన్ను నీ షిష్యుని చేసుకొని కర్తవ్యాన్ని బోదించు కృష్ణా " అని చేతులు ముకుళించి ప్రార్ధించాడు.

కృష్ణుడు అర్జునినికి ఆత్మజ్ఞానం భోధించుట

శ్రీకృష్ణుడు " అర్జునా ! శోకించ తగని వారి కొరకు శోకిస్తున్నావు. కాని పండితుని వలె మాట్లాడుతున్నావు. పండితులు జీవించి ఉన్న వారిని గురించి కాని మరణించిన వారి గురించి చింతించరు. అవివేకంతో నీవు పడుతున్న వేదన వివేకంతో ఆలోచించిన పటాపంచలు కాగలదు. పరమ జ్ఞానవంతమైన వాక్యములు చెప్తాను విను జీవుడు ఈ లోకమున బాల్యం, యవ్వనం, వార్ధక్యం ఎలాగో మరణానంతరం చిరిగిన వస్త్రం విడిచి కొత్త వస్త్రాన్ని ధరించిన విధంగా జీర్ణ శరీరాన్ని వదిలి వేరొక నూతన శరీరాన్ని ధరిస్తాడు. పుట్టుక మరణం శరీరానికే కాని ఆత్మకు కాదు. ఆత్మను ఖడ్గం ఖండించ లేదు, అగ్ని దహించ లేదు, జలం తడప లేదు, వాయువు ఆర్పివేయనూ లేదు ఆత్మ శాశ్వితుడు, పురాతనుడు మరణం శరీరానికే కాని ఆత్మకు కాదు. ఆత్మ నిర్గుణుడు ఎవరినీ బాధించడు తాను బాధపడడు. సుఖ దుఃఖములకు కారణంహంకారం కనుక పార్ధా ! నీవు అహంకారమును వదిలి యుద్ధం చేయుము. స్వధర్మం ఆచరణ యోగ్యం పర ధర్మం పాపం చక్కగా అనుష్టించ బడిన పరధర్మం కంటే లోప భూయిష్టమైన స్వధర్మం మంచిది. అర్జునా ! క్షత్రియులకు యుద్ధం పరమ ధర్మం తెరిచి ఉంచిన స్వర్గధామం. సందేహం వదిలి యుద్ధం చేయ సన్నద్ధిడివి కా. అర్జునా ! మనుష్యుడు కర్మానిని మాత్రమే ఆచరించ వలెను ఫలితాన్ని దైవానికి వదిలి వేయాలి. దీనిని కర్మ సన్యాసం అంటారు. ఇలా కృష్ణుడు అర్జునినికి తత్వజ్ఞానం అందించి అతని సందేహాలను తీర్చాడు.

విశ్వరూప సందర్శనం

అర్జునుడు తేలిక పడిన మనసుతో " కృష్ణా ! గుహ్యమైన ఈ శాస్త్ర జ్ఞానమును నాకు దయతో ఉపదేశించి నాలోని అజ్ఞానాన్ని పటాపంచలు చేసావు. నాలోని భ్రమలు తొలిగించావు. యోగుల హృదయములకు మాత్రం చూడ సాధ్యమైన నీ తులిత అయిశ్వర్యై విభూతులతో కూడిన నీ రూపమును చూడవలెనన్న నా కోరికను మన్నించు కృష్ణా " అన్నాడు. కృష్ణుడు " అర్జునా ! నావిధ శోభితము అనేక ఆకృతులు కలిగిన నా స్వరూపం నీవు ఈ మాంస నేత్రములతో దర్శించ జాలవు కనుక నీకు నేను దివ్య దృష్టిని ప్రసాదించగలను నా దివ్య రూపమును వీక్షించు " అని అర్జునినికి తన విశ్వరూపమును చూపించాడు. వేయి సూర్యుల సమాన కాంతితో వెలిగి పోతున్న ఆ విశ్వరూపుని రూపాన్ని చూసిన అర్జునుడు ఆశ్చర్యం ఆనందం ముప్పిరిగొనగా అనేక దండ ప్రమాణాలు ఆచరించి " దేవా ! బ్రహ్మ దేవుడు, దేవతలు, రాక్షసులు , కిన్నెర, కింపురుషాది సమస్త చరాచర జగత్తు నీ అందు నేను చూస్తున్నాను. అనేక ముఖములు, బాహువులు, కరములు, కన్నులు కనపడుచున్నవి. అనేక కిరీటములు, ఆయుధములు, భూషణములు కనపడుచున్నవి. ఆది, మధ్య, అంతం ఏదో తెలియక ఉన్నది. అప్రమేయమైన నీ రూపం దేదీప్యమై వెలుగుచున్నది. భూమి ఆకాశం నీవే అయి ఉన్నావు. సూర్య, చంద్రులు నీ కన్నులుగా పెద్ద కోరలు కలిగిన నీ ముఖం ప్రజ్వలించుచున్నాయి. నీలో రుద్రులు, ఆదిత్యులు, మరుత్తులు, వసువులు లాంటి సకల జగత్తు ప్రవేశిస్తూ ఉన్నది. గుంపులు గుంపులుగా మహామునులు నిన్ను స్తుతిస్తున్నారు. సిద్ధ, సాధ్య, గంధర్వులు నిన్ను ఆశ్చర్యంగా చూస్తున్నారు. దృతరాష్ట్ర సంతతి, భీష్ముడు, ఈ సమస్త రాజలోకము ససైన్య సమేతంగా అగ్ని జ్వాలలు ప్రజ్వలిస్తున్న నీ ముఖం లో ప్రవేసిస్తున్నారు. దుర్నిరీక్షమై ఉగ్రమై ఉన్న నీ విశ్వరూపం చూడ భీతి కలుగుతున్నది. నా ధైర్యం సడలి పోతున్నది అవయవములు పటుత్వం కోల్పోతున్నవి . ఓ మహానుభావా ! నాయందు కరుణ చూపి నీ వెవరో తెలిపి భయంకరమైన నీ విశ్వరూపమును ఉపసంహరించుము. " అర్జునా ! నేనే పరమేశ్వరుడను, కాలుడను, ఇక్కడున్న ఈ జనములను నాశనం చేయుటకు ఉపయుక్తుడనై ఉన్నాను. ఇప్పటికే భీష్మ, ద్రోణాది వీరులను సంహరించాను. నాచే సంహరించబడిన వీరిని నీవు చంపుట కేవలం నిమిత్త మాత్రమే. కనుక అర్జునా లెమ్ము యుద్ధము చేసి రాజ్యాన్ని కైవశం చేసుకొనుము " అన్నాడు. ఆ మాటలకు అర్జునుడు గడగడా వణుకుచూ " వాయుదేవుడను, వరుణ దేవుడవు, అగ్ని దేవుడవు, స్యాడు, చంద్రుడు నీవే. అనేక తత్వసారము నీవే, నీవే పుండరీకాక్షుడవు, శస్వతుడవు,

అచ్యుతుడవు నీవే. నీ మహిమ ఎరుగక నీవు యాదవుడవని సఖుడవని నా మేన బావవవి నీతో సరస సల్లాపములు ఆడాను. సఖుడవన్న చనువుతో నీ పట్ల తెలియక అపరాధం చేసి ఉంటాను. నీ దివ్యరూపం కనులారా చూసాను ఆనందం, భీతిని కలిగిస్తున్నది తల్లి తండ్రులు బిడ్డల అపరాధములు మన్నించినట్లు నన్ను మన్నించు దేవా" ని ప్రార్ధించాడు. "అర్జునా! అనేక తపములు ఆచరించిన వారికి, వేదాధ్యయనం చేసిన వారికి దుర్లభమైన నా దివ్యరూపం నీ యందు కలిగిన ప్రీతి చేత నీకు నాయందు కలిగిన భక్తి భావం చేత నీకు లభించింది. నీవు భయభ్రాంతులు విడిచి సంప్రీత మనస్కుడవు కమ్ము" అని పలికి శ్రీ కృష్ణుడు తన విశ్వరూపం ఉపసంహరించి సహజ రూపం ధరించాడు. స్వస్థత చెందిన అర్జునిని చూసి కృష్ణుడు "అర్జునా" నా యందు అచంచల భక్తి ఉంచి నన్నే పూజించు వాడు నన్నే పొందగలడు. అత్యంత గుహ్యమైన జ్ఞానమును నీకు అందించాను. సర్వధర్మములను నాకు సమర్పించి నన్ను శరణు వేడుము. నన్ను ఆశ్రయించిన నీ సకల దురితములు తొలగించి నీకు మేలు చేస్తాను. నా యందు భయ భక్తులైన వారికి ఈ శాస్త్రమును ప్రీతితో చెప్పుము. అర్జునా చక్కగా వింటివా నీ అజ్ఞానం తొలగి పోయిందా" అన్నాడు. అర్జునుడు "దేవా! నీ దివ్యరూపం చూసిన నా సందేహాలు తొలగి పోయాయి. సర్వలోక నిర్వాహకుడైన నీ మాటలు నాకు శిరోధార్యము. స్థిర చిత్తుడనై నీవు చెప్పినట్లు నడచుకుంటాను" అని చెప్పి శ్రీకృష్ణునికి నమస్కరించి గాండీవాన్ని చేత ధరించాడు.

గీత పరిసమాప్తి

శ్రీకృష్ణుని జ్ఞాన భోధను చూసిన సంజయుడు "దేవా! వ్యాసుని దయ వలన కృష్ణార్జుల సంవాదం విన్నాను. మహా యోగీంద్ర ఆనందకరుడైన పరమాత్ముని దివ్యరూప సందర్శనం నాకు లభించింది. ఆ మహాను భావుని అమృత తుల్యమైన పలుకులు విని ధన్యుడనైనాను. నా మనసు ఆనందంతో నిండి పోయింది. గుహ్యమైన జ్ఞానం విని పులకించాను. ఎక్కడ యోగీశ్వరుడైన శ్రీకృష్ణుడు ధనుర్ధారి అయిన అర్జునుడు ఉంటారో అక్కడ ధర్మము, నీతి, సిరి సంపదలు, విజయము ఉంటాయి" అని భక్తి పారవశ్యంతో చెప్పాడు.

యుద్ధారంభం

దృతరాష్ట్రుడు "సంజయా! ఒకరికి ఒకరు ఎదురుగా నిలిచిన కౌరవులు పాండవులు ఏమి చేసారో చెప్పు" అని అడిగాడు. సంజయుడు "మహారాజా" నీ కుమారుడైన సుయోధనుడు తరఫున దుశ్శాసనుడు తన వారిని పురుకొల్పాడు. కౌరవ సైన్యం భేరి, మృదంగం, శంఖనాదం చేసారు. భీష్ముడు ముందుగా కదిలాడు. పాండవులు కూడా యుద్ధ సన్నద్ధమైయ్యాడు. తూర్యనాదాలు మిన్నంటాయి. ఒకరిని ఒకరు ఘర్జించుకుంటున్నారు. భీముడు సింహనాదం చేసాడు. యుద్ధం మొదలైంది. భీముని దుశ్శాసనుడు, దుర్ముఖుడు, దుష్ప్రహుడు, దుర్మరణుడు, వివిశంతి, వృషసేనుడు, చిత్రసేనుడు, వికర్ణుడు, పురుమిత్రుడు ఎదుర్కొన్నాడు. అది చూసిన సుయోధనుడు సంతోషించాడు. నకులసహదేవులు, అభిమన్యుడు, ఉపపాండవులు దుష్టద్యుమ్నుని ఆధ్వర్యంలో శరపరంపర కురిపించారు. వారి పరాక్రమం చూసిన ఇరు పక్షాలు ఆశ్చర్య చకితులైయ్యారు. ధర్మరాజు, సుయోధనుడు తమ తమ సైన్యాలను యుద్ధానికి పురికొల్పారు. ఉభయ సైన్యాలు ఒకరితో ఒకరు తలపడ్డారు. రధములు, హయములు, గజములు, కాల్బలములు ఒకరితో ఒకరు ఒకరితో ఒకరు భీకరంగా పోరుతున్నాడు. భీష్ముడు కౌరవ సైన్యాలకు ఉత్సాహం కలిగిస్తూ మధ్యందిన మార్తాండుని వలె వెలిగి పోతున్నాడు. అర్జునుడు శంఖం పూరించి గాండీవం ధరించి నారి సారించి భీష్మునితో తలపడ్డాడు. ఇరువురు ఒకరిపై ఒకరు అస్త్రశస్త్ర పరంపర కురిపించుకున్నారు. సాత్యకి కృతవర్మను ఎదుర్కొని భీకరంగా పోరు సల్పారు. ఇరువురి శరీరాలు రక్తంతో తడిసి పోయాయి. అభిమన్యుడు కోసల రాజుతో యుద్ధం చేస్తున్నాడు. కోసల రాజు అభిమన్యుని సారధిని పడగొట్టి హయములను చంపాడు. అభిమన్యుడు కోసల రాజు కేతనములను, విల్లును విరిచి అతడిని గాయపరిచాడు. భీమునిపై భీష్ముడు బాణములు విడిచాడు. ఇరువురి నడుమ పోరు భీకరంగా పోరు జరుగుతుంది. నకులుని దుశ్శాసనుడు ఎదుర్కొన్నాడు. నకులుడు అతడి విల్లును ఒకేఒక బాణంతో విరిచి వేసాడు. దుశ్శాసనుడు వేరొక విల్లు అందుకుని నకులుని మీద శరవర్షం కురిపించాడు. సహదేవునితో దుర్ముఖుడు యుద్ధం చేస్తున్నాడు. అతడు సహదేవినిపై శరపరంపర కురిపించ సాగాడు. సహదేవుడు అతని బాణములు తుంచి, హయములను చంపి, సారధిని కొట్టాడు. యుధిష్టరుడు శల్యునితో యుద్ధానికి తలపడ్డాడు. యుధిష్టరుడు శల్యుని విల్లును తుంచాడు. శల్యుడు వేరు విల్లు తీసుకుని యుదిష్టరునిపై బాణములు కురిపించాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణునిపై ఉరికాడు. ద్రోణుడు అతడి విల్లును మూడు ముక్కలుగా విరిచాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు వేరొక విల్లును తీసుకుని ద్రోణునిపై పదునాలుగు బాణాలు వేసాడు. మగధ రాజైన భూరిశ్రవునితో యుద్ధం చేస్తున్నాడు. వారిరువురు ఇంద్రుడు వృత్తాసురుని వలె యుద్ధం చేస్తున్నాడు. దుష్టకేతువు బాహ్లికునితో తలపడ్డాడు. మహావీరుడైన శిఖండి అశ్వథామతో తలపడ్డాడు. అశ్వథామ శిఖండి శరీరం నిండా శరములతో చీల్చుతున్నాడు. శిఖండి అశ్వథామ హృదయాన్ని చీలుస్తూ శరసంధానం చేసాడు. భగదత్తుడు విరాటునిపై ఉరికి ఆకాశం నిండిపోయేలా బాణములు వదిలాడు. కేకయరాజు కృపాచార్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇరువురు ఒకరి కేతనములు వేరొకరు విరిచారు. రధములు దిగి ఇరువురు కత్తి తీసుకుని యుద్ధం చేసుకుంటున్నారు. అది చూసిన జయద్రధుడు, ద్రుపదుడు వారికి సాయంగా నిలబడ్డారు. వికర్ణుడు యుధామన్యుడితో తపపడి ొకరితో ఒకరు రౌద్రంగా పోరుతున్నారు. చేకితానుడు త్రిగర్తాధిపతి సుశర్మతో తలపడి అతడి ఒళ్ళంతా శరపరంపరతో తూట్లు పొడిచాడు. శకుని యుధిష్టరుని కుమారుడు ప్రతివింధ్యనితో పోరు సల్పుతున్నాడు. భీముని కుమారుడు శ్రుతసోమునితో పోరు సల్పుతున్నాడు. అర్జునిని కుమారుడు ఇరావంతుడు శ్రుతాయువుతో యుద్ధం చేస్తున్నాడు. వారిరువురు ఒకరి రధాన్ని ఒకరు విరుగకొట్టుకుని వేరు రధములపై ఎక్కి యుద్ధం చేస్తున్నారు. విందాను విందులు కుంతి భోజుడు అతని కుమారునితో తలపడ్డారు. కుంతి భోజుని బాణములుఎదుర్కొంటూ అనువిందుడు అతనిపై శరపరంపర కురిపించాడు. కేకయ రాజులు అయిదుగురు గాంధార రాజు అయిదుగురితో తలపడ్డారు. విరాటుని కుమారుడైన

ఉత్తరునిపై నీ కుమారుడు దీర్ఘబాహుడు తలపడ్డాడు. నకులుని కుమారుడు శతానీకుడు ఉలూకునితో తలపడ్డాడు. చతురంగ బలాలు పదులు, వందలు, వేలుగా ఒకరితో ఒకరు పోరుతున్నారు. కత్తులతోను, బాణములతోను ఒకదానితో ఒకటి తలపడ్డాయి. ఏనుగుల దంతములు ఒరుసుకుంటున్నాయి. రధములు రధములతో ఢీకొన్నాయి. ఏనుగుల రధముల తాకిడికి కాల్బలములు నిలువ లేక పోతున్నాయి. గజారోహకులు విచక్షణా రహితంగా తొక్కుకుంటూ విహరిస్తున్నారు. బాణవర్షాలు, కత్తులు, ఈటెలు, గదలు, అస్త్ర శస్త్రములు, హయములు, రధములు, విన్యాసాల శబ్ధాలు, హాహాకారాలతో యుద్ధభూమి మారు మ్రోగి పోతుంది. వారి రక్తంతో యుద్ధ భూమి తడిసి పోతుంది. ఒక కాలు తెగినా విడువక ఎదుటి వాడిపై రౌద్రంగా దూకుతున్నారు. ఒక చేయి తెగిన పిమ్మట వేరొక చేతితో యుద్ధం చేస్తున్నారు. తల తెగి పడినా విడువక ఎదుటి వాడి తల నరికి కింద పడుతున్నారు. కింద పడినా తలలలో కూడా వీరత్వం వీడ లేదు. తమ రధములు, హయములు పోయినా పక్క వాడి రధాలను ఎక్కి యుద్ధం చేస్తున్నారు. గాయపడినా లెక్క చేయక బంధు మిత్రులకు సాయపడుతున్నారు. శత్రు బలంగంలో ఉన్నది బంధువైనా తలపడుతున్నారు. సారధి చనిపోగా రధములు దిక్కు తోచక పరుగెడుతున్నాయి. పదాతి దళములు రధముల కింద పడుతున్నాయి వారిని ఏనుగు తొక్కుతూ దంతంతో ఎత్తి ఆవల విసురుతున్నాయి. ఈ విధంగా మంధర పర్వతంతో చిలికినప్పుడు పాల సముద్రంలా యుద్ధభూమి అల్లకల్లోలమై ఉంది. ఇలా మధ్యాహ్న సమయం వరకూ యుద్ధం సాగింది.

కౌరవ సేనల విజృంభణ

కురుక్షేత్రంలో భీకర పోరు జరుగుతున్న సమయంలో నీ కుమారుడు ప్రేరేపించగా దుర్ముఖుడు, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, శల్యుడు, వివిశంతులు తమ బాణాగ్నితో పంచాగ్ని హోత్రంలా భీష్మునికి ఇరు వైపులా చేరి పాండవ సేనలను తరిమి తరమి కొడుతున్నారు. భీష్ముడు విజృంబించి మ్పాండవ సేనలను తుత్తునియలు చేస్తున్నాడు. ఛేది, పాంచాల, కేకయరాజులు వారి ధాటికి తట్టుకోలేక పోతున్నారు. తెగిపడుతున్న తలలు, విరిగిన విల్లులు, నేలకూలిన శరీరములు, విరిగి పడుతున్న రధాలు తమ పక్షంలో తరుగుతున్న సైన్యాలను చూసి పాండవ సైన్యం తల్లడిల్లుతుంది. ప్రళయ కాల రుద్రుడు వలె విజృంబిస్తున్న భీష్ముని ఎదిరించే వారు లేక పాండవ సైన్యం కకావికలై పోతుంది. ఇంతలో అభిమన్యుడు విజృంభించి శల్యుని అయిదు బాణాలతో కొట్టాడు. ఒక బాణంతో కృతవర్మ హృదయాన్ని చీల్చాడు. మరి ఒక బాణంతో దుర్ముఖుని సారధిని కొట్టాడు. ఇంకొక బాణంతో వివిశంతి విల్లు విరిచాడు. మూడు బాణాలతో కృపాచార్యుని రధముకు కట్టిన హయములను చంపాడు. తరవాత భీష్ముని మీద శరవర్షం కురిపించాడు. అంతా అభిమన్యుని పరాక్రమానికిఆశ్చర్య పోతున్నారు భీష్ముడు " ఏమిటి వీడు అర్జునునిలా విజృంభిస్తున్నాడు. వీడు సామాన్యుడు కాదు " అనుకున్నాడు. భీష్ముడు వెంటనే అభిమన్యుని కేతనమును విరిచాడు. సారధిని చంపి అభిమన్యునిపై శరవర్షం కురిపించాడు. మిగిలిన వారు కూడా భీష్ముని అనుసరించారు. అభిమన్యుడు ఉగ్రుడై వారి అందరి బాణాలు తిప్పి కొట్టాడు. భీష్ముని తాళ ద్వజాన్ని విరుగకొట్టాడు. పాండవ సేనలు హర్షధ్వానాలు చేయగా కౌరవ సేనలో కలకలం రేగింది. ఇంతలో భీముడు సింహనాదం చేస్తూ అభిమన్యునికి సాయం వచ్చాడు. భీష్ముడు భీముని కేతనమును విరిచాడు. భీముడు మూడు బాణాలతో భీష్ముని కొట్టాడు. కృపాచార్యుని, కృతవర్మను ఎనిమిది బాణాలతో కొట్టాడు. శల్యుని ఎదుర్కొన్నాడు శల్యునికి సాయంగా ఉన్న వీరులు భీముని ఎదుర్కొన్నారు. భీముడు రౌద్రుడై వారి సారధ్లను హయములను చంపి వారిని విరధులను చేసాడు. తరువాత సాత్యకి, విరాటుడు, కేకయరాజులు, దృష్టద్యుమ్నుడు, అతని కుమారులు, ఊత్తరుడు విరాటుని కుమారుడు ఉత్తరుడు భీమునికి సాయంగా వచ్చారు. భీష్ముడు వారినిందరిని సమర్ధవంతంగా ఎదుర్కొని మూడు బాణాలతో వారిని గాయపరిచాడు. విరాటుని కుమారుడు తన గజబలంతో శల్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. ఉత్తరుని ఏనుగు శల్యుని రధం విరుగ కొట్టి హయములను నలిపి వేసాయి. ఇది చూసి కోపించిన శల్యుడు ఉత్తరుని గుండెలకు గురిపెట్టి శక్తి ఆయుధాన్ని విసిరాడు. అది విస్ఫులింగాలను విసురుకుంటూ ఉత్తరుని గుండెను చీలుస్తూ బయటకు వెళ్ళింది. ఉత్తరుడు భూమిపై పడి వీరస్వర్గం అలంకరించాడు. అంతటితో శల్యుని కోపం ఆగలేదు. ఉత్తరుని గజమును తొండం నరికి దానిని చంపి వేసాడు. తన అనుజుని మరణం కళ్ళారా చూసిన శంఖుడు కోపించి శల్యునిపై దాడి చేసాడు. తన గజబలంతో శల్యునితో గోరంగా యుద్ధం చేస్తున్న తరుణంలో శంఖుని వెంట ఉన్న రధికులు ఒక్క మారుగా శల్యుని మీద పడ్డారు. అది చూసిన భీష్ముడు మరి కొంత మంది రధికులను వెంట పెట్టుకుని శల్యునికి సాయంగా వచ్చాడు. భీష్ముని ధాటికి శంఖుడు రధికులు ఆగలేక పోయారు. అది చూసిన అర్జునుడు శంఖునికి సాయంగా వచ్చి భీష్మునకు మధ్యగా నిలిచాడు. అర్జుననకు భీష్మునకు మధ్య భయంకరంగా పోరు సాగింది. ఇంతలో అపహ్నం అయింది.

అపహ్నంపై యుద్ధం

అప్పటి వరకు కృతవర్మ రధంపై ఉన్న శల్యుడు రధం దిగి గద తీసుకుని శంఖుని రధం విరుగ కొట్టాడు. రధం విరిగిన శంఖుడు వేగంగా కత్తి తీసుకుని అర్జునిని రధం చాటుకు వెళ్ళాడు. భీష్ముడు శంఖుని విడిచి వేగంగా పాండవ సేనలోకి చొచ్చుకు వెళ్ళి వీరవిహారం చేస్తున్నాడు. మంచి ఎండలో రగిలిన కార్చిచ్చు అడవిని దహించిన చందాన విధంగా భీష్ముని ధాటికి పాండవ సైన్యం నేల కూల సాగింది. కేకయ రాజులను చికాకు పరచి భీష్ముడు తన రధాన్ని చిత్ర విచిత్ర రీరుల నడుపుతూ అంతటా తానై యుద్ధం చేస్తూ విరాటసైన్యాలను దునుమాడుతున్నాడు. భీష్ముని చేతిలో తన బలం చావు దెబ్బ తినడం చూసిన పాండవులు నివ్వెర పోయారు. ఇంతలో సూర్యుడు పడమట వాలాడు. అయినప్పటికీ భీష్ముడు మధ్యదిన మార్తాండుని వలె తేజస్సుతో వెలుగుతుండగా మొదటి రోజు యుద్ధం పాండవుల మనసులో గుబులు పుట్టిస్తూ ముగిసింది.

రెండవ అశ్వాసం

ఇలా తన పక్షానికి కలిగిన విజయానికి సంతోషించిన దృతరాష్ట్రుడు సంజయుని చూసి " సంజయా ! ఆపై యుద్ధం ఎలా జరిగింది చక్కగా వివరించుము " అని ఉత్సాహంగా అడిగాడు. సంజయుడు ఇలా చెప్పసాగాడు. " ఆరాత్రి ధర్మరాజు మొదటి రోజునే తమకు ఓటమి సంభవించినందుకు దుఃఖిస్తూ తమ్ములతో సహా శ్రీకృష్ణుని వద్దకు వెళ్ళాడు. ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుని చూసి " కృష్ణా! చూసావు కదా భీష్ముడు కార్చిచ్చు వలె మన సేనలను కాల్చి వాసాడు. మనం అతడిని చంపు మార్గం కనిపించుట లేదు లోక భీకరుడైన అతడిని సాధారణ వీరునిగా తలచి భంగపడ్డాను. నీ మరుదులు బాగా గాయపడ్డారు. భీష్మునితో యుద్ధం చేయడానికి దిక్పాలకులు చాలరని మనకు తెలిసింది భీష్ముని గెలవగలడని మనం అర్జునిని నమ్ముకున్నాము. ఈ రోజు అర్జునుడు తన పరాక్రమం ఏమీ చూప లేదు. భీముడు తన యావచ్ఛక్తి ఉపయోగించి యుద్ధం చేసాడు. నాకు ఏమి చేయాలో పాల్కు పోవడం లేదు. అయినా ఎవరిని అనుకుని లాభం ఏమిటి ? మనకు సాయంగా వచ్చిన రరాజులను భీష్మునికి ఎర వేయడం కంటే యుద్ధం మానుకుని ఆకులు అలములు తినడం మేలు. నీ వలన ఇప్పటి వరకు అపజయమెరుగక మేము క్షేమంగా ఉన్నాము. కనుక నీవు ఎలా చెపితే అలా చేస్తాము. మాకు కర్తవ్యం నీవే నిర్ణయించు " అని వేడుకున్నాడు. ధర్మనందనుని భయాన్ని పోగొట్టే విధంగా శ్రీ కృష్ణుడు " ధర్మరాజా ! ఏమిటి ఈ ఆవేదన ఎందుకు చెప్పు. నీకు ఎదురు నిలువ గల సమర్ధులు ఎవరు. నీ తమ్ములు మూడు లోకాలను గెలువ సమర్ధులు. భీష్ముని చంపడానికి శిఖండి ఉన్నాడు భయమెందుకు. సాత్యకి పరాక్రమం ఆశ్చర్యకరమైన అతని యుద్ధరీతులు నీకు అవగతం కాలేదు. ద్రుపదుడు, విరాటుడు నీకై తమ ప్రాణములు సహితం ఇవ్వ సిద్ధంగా ఉన్నారు. నీవు నిరుత్సాహ పడవద్దు. దృష్టద్యుమ్నుడు పరాక్రమానికి కౌరవ సేన నిలువజాలదు " అన్నాడు. ధర్మరాజు దృష్టద్యుమ్నుని చూసి " నాడు కృష్ణుని ఆదేశం పై నిన్ను సర్వ సైన్యాలకు అధ్యక్షుని చేసాము. శ్రీకృష్ణుడు, నేను, నా సోదరులు, మిత్ర రాజులు నీకు సాయం ఉంటాము. నీ సర్వ శక్తులు ఒడ్డి మాకు విజయం చేకూర్చు " అన్నాడు. దృష్టద్యుమ్నుడు " ధర్మనందనా ! నన్ను ద్రోణుడిని చంపుటకు మాత్రమే బ్రహ్మ శృష్టించిన విషయం జగమెరిగిన సత్యం. భీష్మునితో చేర్చి కురు సేనలను ఎలా మట్టు పెట్టగలనో చూడు " అన్నాడు. ఆ మాటలు విన్న పాడవులు, మిత్రరాజులు సంతసించారు. ధర్మరాజు దృష్టద్యుమ్నునితో " పూర్వం దేవదానవ యుద్ధమున దేవేంద్రుని కొరకు బృహస్పతి పన్నిన అతి భయంకరమఇన క్రౌంచవ్యూహమును రేపటి యుద్ధములో మన సైన్యం కొరకు నీవు పన్నుము " అన్నాడు. తేలిక పడిన మనసుతో ధర్మనందనుడు తన తమ్ములతో స్కంధావరముస్కు వెళ్ళగానే అందరూ తమ తమ నివాసములకు వెళ్ళారు.

రెండవ రోజు యుద్ధం

మరునాటి ఉదయాన పాండవ సైన్యం నూతనోత్సాహంతో సిద్ధం అయింది. క్రౌంచ వ్యూహాన్ని పరిశీలించడానికి ధర్మరాజు బయలు దేరాడు. అర్జునుడు తన గాండీవంతో కపిధ్వజంతో చేరి క్రౌంచ వ్యూహం ముక్కు భాగంలో నిలిచాడు. కుంతి భోజుడు, శైభ్యుడు క్రౌంచ పక్షి నేత్ర స్థానంలో నిలిచాడు. ద్రుపదుడు క్రౌంచ పక్షి శిఖలా నిలిచాడు. దశార్ణ, శూరసేన, కిరాత దేశాధీశులు క్రౌంచ పక్షి కంఠాకారంలో నిలిచారు. భీమసేనుడు దృష్టద్యుమ్నుడు క్రౌంచ పక్షి రక్కల స్థానంలో నిలిచారు. అభిమన్యుడు, పౌంఢ్రుడు, ఉపపాడవులు, చోళులు, పాండ్యులు భీమ సేనుని పక్కన నిలువగా నకుల సహదేవులు, ఘటోత్కచుడు, శంబరులు, వత్సరాజులు దృష్టద్యుమ్నుని పక్క నిలిచారు. కేక, కాశీ రాజులతో కూడి విరాటరాజు క్రౌంచ పక్షి జఘన భాగాన నిలిచారు. హోణపతి మొదలైన ప్రముఖులు చుట్టూ ఉండగా ధర్మరాజు క్రౌంపక్షి వెన్ను భాగంలో నిలిచాడు. కౌరవ పక్షాన సుయోధనుడు " మీరు ఒక్కొకరు పాండవ బలాన్ని గెలువగల సమర్ధులు మీరంతా ఒక చోట ఉన్న మిమ్ము గెలువ సాక్షాత్తు పరమేశ్వరునికైనా సాధ్యం కాదు. కాని పాండవ సైన్యం క్రౌంచ పక్షి రూపంలో నిలిచినందున మనం అందుకు ధీటైన వ్యూహం పన్నడం ఎంతో అవసరం " అన్నాడు. సుయోధనుని మాట మేరకు కౌరవ సేన భీష్ముని ఆధ్వర్యంలో ప్రతి వ్యూహంలో నిలిచారు. దుశ్శాసన, వికర్ణ, విందాను విందులు, శూరసేనుడు, త్రిగర్త రాజులు ఒక పక్క నిలువగా ద్రోణ, కుంతల, దశార్ణ, విదర్భ దేశాధీశులు, గాధార, సింధు, సౌవీర రాజులు ఒక పక్క నిలిచారు. భీష్ముడు మహా సైన్యంతో నడుమ భాగంలో నిలిచాడు. కృతవర్మ, శల్యుడు, అశ్మంత , కాశ్మీర రాజులు , కొంత మంది సుయోధనుని తమ్ములు సుయోధనుడు భీష్ముని వెనుక నిలిచారు.

రెండవ రోజు యుద్ధారంభం

దుర్యోధనుడు సజ్ఞ చేసి యుద్ధం ఆరంభించగానే కౌరవ సైన్యం పాండవ సైన్యంలోకి చొచ్చుకుని వెళ్ళింది. భీష్ముడు క్రౌంచ వ్యూహాన్ని చీల్చి చెండాడాడు. రెక్కలు చించాడు. కంఠమును త్రుంచి, తలపగుల కొట్టి క్రౌంచ వ్యూహాన్ని కకావికలు చేసాడు. అంతటా తానై విజృంభించాడు. అది చూసిన అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని చూసి " బావా ! భీష్ముడు మన సేనలను చిందరవందర చేస్తున్నాడు. అయినా నా వైపు రావడం లేదు అత్తుడి పొగరు అణచాలి రధాన్ని అతని వైపు పోనిమ్ము " అన్నాడు. శ్రీ కృష్ణుడు " అర్జునా ! అలాగే చేస్తాను. నా మాట కొంత విను . కంగారు పడక నీ పరాక్రమంతో భీష్ముని సామర్ధ్యంగా ఎదిరించి శల్యాది కౌరవ ప్రముఖుల మనసును భయంతో నింపు " అన్నాడు. అర్జునుడు అడ్డు వచ్చిన శూరసేనుడి సైన్యాలను చిందరాందర చేస్తూ భీష్ముని మీదకు భీకరంగా వచ్చాడు. ఇది చూసిన భీష్ముడు అర్జునుని డెబ్బై ఏడు క్రూర బాణాలతో కొట్టాడు. ద్రోణుడు ఇరవై అయిదు బాణాలతోను, కృపాచారుడు అయిదు వందల బాణాలతోను, వికర్ణుడు మూడు బాణాలతోను, దుర్యోధనుడు అరవై నాలుగు బాణాలతోను, శల్యుడు తొమ్మిది బాణాలతోను అర్జునిని పైలంఘించాడు. శర వర్షాన్ని చూసిన అర్జునుడు కొండవలె స్థిరంగా నిలిచాడు. అర్జునుడు ఇరవై బాణములతో భీష్ముని, అరవై బాణాలతో ద్రోణుని, తొమ్మిది బాణాలతో కృపుని, వికర్ణుని, శల్యుని తలా మూడు బాణాలతో, దుర్యోధనుని అయిదు క్రూర బాణాలతో ఎదిరించాడు. ఆ సమయంలో సాత్యకి, దృష్టద్యుమ్నుడు, విరాటుడు, ఉపపాండవులు, అభిమన్యుడు అక్కడకు చేరుకుని భీష్మునికి తోడుగా ఉన్న వారిపై లంఘించారు. భీష్ముడు ఏభై బాణాలతో అర్జునిని బాధించాడు. ఆ బాణములను లక్ష్య పెట్టక అర్జునుడు కౌరవ సేనలపై విజృంభించి వారిని తరిమి తరిమి కొట్టాడు. అర్జునుడు తన

రధాన్ని కౌరవ సేనల మధ్యకు నడిపి వారిని విచక్షణా రహితంగా చీల్చి చెండాడాడు. రధికులను సారధూలను హయములను తగనరికాడు. అర్జునిని పరాక్రమానికి కౌరవ సేనలు భయపడ్డాయి. ఇది చీసిన దుర్యోధనుడు " అర్జునుడు మన్ సేనలను విచక్షణా రహితంగా చంపుతున్నాడు అతడిని ఎదుర్కొనగలిగిన కర్ణుని యుద్ధానికి రానివ్వక మీరూ ఇలా చూస్తూ ఊరు కోవడం ఏమన్నా బాగా ఉందా " అన్నాడు. భీష్ముడు " నా శాయ శక్తులా యుద్ధంచేస్తున్నా ఇలా అంటున్నాడేమిటి " అని అనుకుని అర్జునుని వైపు రథం మళ్ళించి వికర్ణుడు, అశ్వథామ వెంట రాగా అర్జునిపై ఒక్కసారిగా లంఘించి బాణ వర్షం కురిపించాడు. అర్జునునికి సాయంగా నకుల సహదేవులు, భీముడు, ధర్మరాజు వచ్చారు. అర్జునినికి గాంగేయునకు మధ్య పోరు లోకభీకరంగా జరిగింది. భీష్ముడు శ్రీకృష్ణుని గుండెలకు తాకేలా బాణప్రయోగం చేసాడు. అదిశ్రీకృష్ణుని గుండెను చీల్చి రక్తమ్ పైకి చిమ్మింది. అది చూసిన అర్జునుడు కోపంతో ఊగిపోతూ భీష్మునిపై బాణవర్షం కురిపించాడు. ఆ బాణములను తిప్పికొట్టడమే కాక అర్జునుని రధాన్ని శరములతో ముంచెత్తాడు. ఇలా ఒకరికి ఒకరు తీసిపోకుండా యుద్ధం చేస్తుండగా మధ్యాహ్నం అయింది.

పాంచాల సేనలు ద్రోణుల మధ్య సమరం

మధ్యాహ్నసమయం వరకు యుద్ధం సాగిన పిదప దృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుని ముందుకు రధాన్ని పోనిచ్చి ద్రోణుని తన నిశిత శరములతో నొప్పించాడు. ద్రోణుడు కోపించి దృష్టద్యుమ్నుని సారధిని, తరవాత నాలుగు బ్ణాలు వేసి అశ్వాలను చంపాడు. అతడి విల్లును నడిమికి విరిచి కేతనమును విరిచాడు అయినా దృష్టద్యుమ్నుడు బెదరక అమిత కోపంతో ద్రోణ్ చంపాడు. ద్రోణుని పైన శరపరంపర కురిపించాడు. ద్రోణాచార్యుడు వాటిని సమర్ధవంతంగా ఎదుర్కొని ధృష్టద్యుమ్నునిపై శరపరంపర కురిపించాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు వాటిని సర్ధవంతంగా ఎదుర్కొని ద్రోణిపై శరపరంపర కురిపించాడు. ఇలా ఇరువురి నడుమ భంయంకరమఇన పోరు కొనసాగింది. ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణునిపై గదాయుధం ప్రయోగించాడు ద్రోణడు దానిని పొడి చేసాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు బల్లెం విసిరాడు. ద్రోణుడు దానిని కూడా విరిచాడు. మరొక విల్లు తీసుకుని ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణునిపైన శరపరంపర కురిపించాడు. ద్రోణుడు ధృష్టద్యుమ్బ్నని సారధిని, హయములను చంపి విల్లును విరిచాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు రధము దిగి గద తీసుకుని గిరగిరా తిప్పి ద్రోణుని పై విసిరాడు. ద్రోణుడు దానిని బాణములతో నుగ్గు చేసాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు కరవాలంతో విజంభించాడు. ఇలా ఇరువురి నడుమ ఘోర యుద్ధం కొనసాగింది. ద్రోణుని శరపరంపరకు ధృష్టద్యుమ్నుడు తట్టుకోలేక పోయాడు. ఇది చూసిన భీముడు ధృష్టద్యుమ్నునికి సాయం వచ్చాడు. ద్రోణునిపై ఏడు బాణములు వేసి ధృష్టద్యుమ్నుని వేరు రథం ఎక్కించాడు. ఇది చూసిన సుయోధనుడు కళింగ రాజుకు సైగ చేసి భీముని ఎదుర్కొనమని చెప్పాడు.

భీమసేనుని భీకర యుద్ధం

సుయోధనుని సైగనుగ్రహించిన కళింగ రాజు తన సైన్యంతో భీముని మీదకు వచ్చాడు. ఇంతలో ద్రోణుడు విజృంభించి విరాటునిపైన, ద్రుపదునిపైన బాణములు సంధించాడు. ధర్మరాజు ఇంతలో ధృష్టద్యుమ్నునికి సాయం వచ్చాడు. ఛేది, కురుదేశాల రాజులు భీమునికి అడ్డుగా నిలిచాడు. కేతుమంతుడు భీముని మీదకు ఉరికాడు. కేతుమంతునికి ధాటికి పాండవ సైన్యాలు మంటలలో పడిన పురుగులులా భస్మం అయ్యారు. మిగిలి వారు పారి పోయారు. విజయోత్సాహంతో కేతుమంతుడు విజయోత్సాహంతో భీమునిపై ముందు వ్వెనుక చూడక బాణవృష్టి కురిపించాడు. కేతుమంతుడు భీముని హయములు చంపగా భీముడు కుపితుడై గదను తీసుకుని వాడి పైన విసరగానే ఆ గదాఘాతానికి వాడి రథం విరిగి, కేతనం విరగటమే కాక నిమిషాలలో కేతుమంతుని స్వర్గలోకానికి పంపింది. భీముడు తన కత్తిని తీసుకుని వీరవిహారం చేసాడు. అది చూసిన కళింగ రాజు కుమారుడు శక్రదేవుడు ఆగ్రహంతో భీముని మీదకు వచ్చి కరకు బాణాలతో భీమసేనుని రధాశ్వాలను వధించి భీముని శరీరమంతా బాణములతో కొట్టగా భీమసేనుడు బెదరక ఒక్క గదా ఘాతంతో శక్రదేవుని సంహరించాడు. కుమారుని చావు చూసి కుపితుడైన కళింగరాజు భీమునిపై పదునాలుగు తోమరములు విసిరాడు. భీమసేనుడు వాటిన అన్నిటినీ తన కరవాలంతో తుత్తునియలు చేసాడు. కళింగ రాజు సోదరుడు భానుమంతుడు తన గజబలంతో భీముని ఎదుర్కొని భీమునిపై శరవర్షం కురిపించాడు. తన ఏనుగును భీమునిపై నడిపించాడు. భీమసేనుడు చేసిన సింహనాదానికి దిక్కులు దద్దరిల్లాయి. భీముడు ఆ ఏనుగును పట్టుకుని దంతములు, తొండము నరికి భానుమంతుని నరికి వేసి అతని ఏనుగును నరికాడు. అది చూసిన కళింగరాజు ఒక్కసారిగా భీమసేనుని పైన పడమని తన గజ సన్యాలను పురికొల్పాడు. ఒంటరిగా నేలపై ఉన్న భీముడు కత్తితో ఏనుగుల తోడములు నరక సాగాడు. రధికులను, సారధులను, రధములకు కట్టిన అశ్వములను నరక సాగాడు. ఇంతలో భీముని సారధి భీముని రధాన్ని తీసుకు వచ్చి అతని ముందు నిలుపగా భీమసేనుడు అతడిని శ్లాఘిస్తూ రథం ఎక్కి విల్లు తీసుకున్నాడు. కళింగుని అయిదు బాణాలతో కొట్టగా అతడు మూర్చిల్లాడు. కళింగుని చక్రరక్షకులు అయిన సత్యుడు, సత్యదేవులను చంపాడు. కౌరవ సేన కకావికలై పోయింది. కళింగుని సారధి అతడిని పక్కకు తీసుకు వెళ్ళాడు. భీమసేనుడు తన శంఖమును పూరించాడు. అది విన్న భీష్ముడు తిరిగి శంఖాన్ని పూరించి కౌరవ సైన్యాలను ఉత్సాహపరిచాడు. ఇంతలో ధృష్టద్యుమ్నుడు, సాత్యకి, శిఖండి భీమునికి తోడుగా వచ్చి భీష్ముని ఎదుర్కొన్నారు. భీష్ముడు శిఖండిని వదిలి మిగిలిన వారితో యుద్ధం చేస్తున్నాడు. భీష్ముడు రధానికి కట్టిన హయములను చంపగా భీముడు కోపించి రథం దిగి భీష్మునిపై ఉరికాడు. సాత్యకి భీమునికి భీష్మునికి మధ్యగా నిలిచి భీష్ముని రథసారధిని చంపాడు. సారధి లేని రధాన్ని గుర్రాలు భీష్ముని పక్కకు తీసుకు వెళ్ళాయి. అదను చూసి భీముడు కౌరవ సేనను దనుమాడాడు. భీముని ధాటికి తాళలేని కౌరవ సేనలు పలాయనం చిత్తగించాయి. ధృష్టద్యుమ్నుడు వచ్చి భీమసేనుని తన రథంపైకి ఎక్కించాడు. ఇంతలో సాత్యకి రథంపై వచ్చి భీమసేనా " ఒంటరిగా కళింగుని బలం అణిచావు. అతని పుత్రులను సోదరులను, ఆప్తులను ఒంటరిగా దునుమాడావు " అని భీమసేనుని ప్రశంసించాడు.

అభిమన్యుని యుద్ధము

కళింగరాజు పరాజయమును చూసిన కృపాచార్యుడు, శల్యుడు, అశ్వథామ అక్కడకు వచ్చారు. వారిని చూసిన ధృష్టద్యుమ్నుడు భీముని కిందకు దింపి " భీమసేనా నీవు నా వెనుక ఉండి నన్ను రక్షించు " అని వారి వైపు రథం నడిపి అశ్వథామ రస్థానికి కట్టిన హయములను తొమ్మిది బాణాలు వేసి చంపాడు. అశ్వథామ శల్యుని రథం ఎక్కి ధృష్టద్యుమ్నుని మీద అస్త్ర ప్రయోగం చేసాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు ఒంటరిగా అశ్వథామ, శల్య, కృపాచార్యులను ఎదుర్కోవడం చూసిన అభిమన్యుడు తన రథం వారి వైపు నడిపి అశ్వథామ, కృపులపై తొమ్మిది బాణాలు వేసాడు. శల్యునిపై బాణపరంపర కురిపించాడు. వారు కూడా అభిమన్యునిపై ఒక్కొక్కరు పన్నెండు బాణాలు సంధించారు. ఆ సమయంలో సుయోధనుని కుమారుడైన లక్ష్మణ కుమారుడు అభిమన్యునితో తలపడ్డాడు. మర్మభేదులైన బాణములతో అభిమన్యుని నొప్పించాడు. అభిమన్యుడు ఏభై బాణాలతో లక్ష్మణుని తిప్పి కొట్టాడు. లక్ష్మణుడు అభిమన్యుని విల్లు విరిచాడు. కౌరవ సేన హర్షధ్వానాలు చేసాయి. అభిమన్యుడు వేరొక విల్లు తీసుకుని లక్ష్మణునిపై బాణవృష్టి కురిపించి అతని కవచాన్ని భేదించాడు. ఇది చూసిన సుయోధనుడు తన రథాన్ని అభిమన్యుని వైపు మరలించాడు. సుయోధనునికి సాయంగా భీష్మ, ద్రోణ ఇతర ప్రముఖులు వచ్చారు. అభిమన్యుడు బెదరక నవ్వుతూ వారితో యుద్ధం చేయసాగాడు. అర్జునుడు ఇది చూసి దేవదత్తం పూరిస్తూ అభిమన్యునికి సాయం వచ్చి భీష్మ, ద్రోణులపై శరవర్షం కురిపించాడు. ఇది చూసిన ధర్మరాజు తన సేనలకు సైగ చేసి అందరినీ అక్కడకు తీసుకు వచ్చాడు. అర్జునుడు వివిధ బాణములు వేసి కౌరవసేనను తుత్తునియలు చేస్తున్నాడు. అర్జునిని బాణాలు ఆకాశాన్ని కప్పాయి. విరిగిన కరవాలములు, శరములు, గదలు, తలలు, మొడెములు మొదలైన వాటితో యుద్ధభూమి భానకంగా ఉంది. గజారోహకులు అడ్డు వచ్చిన వారిని తొక్కుతూ వీరవిహారం చేస్తున్నారు. శ్రీకృష్ణుడు, అర్జునుడు శంఖాలను పూరించాడు. భీష్ముడు ద్రోణాచార్యులను చూసి " ఆచార్యా ! అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని సారధ్యంలో చెలరేగి పోయాడు. నన్ను కూడా లక్ష్యపెట్ట లేదు. అతడిని ఎదుర్కొనే వీరుడు లేడు. సూర్యుడు పశ్చిమాద్రికి చేరుకున్నాడు. మన్ సేనలు అలసి పోయాయి. కనుక ఈ రోజుకు యుద్ధం చాలిస్తాము " అన్నాడు ద్రోణాచార్యుడు అందుకు అంగీకరించాడు. యుద్ధం ఆపమని సైన్యాలకు సూచించి అందరూ తమ నివాసాలకు చేరారు.

మూడవ రోజు యుద్ధం గరుడవ్యూహం అర్ధ చంద్ర వ్యూహం

మూడవరోజు యుద్ధానికి భీష్ముడు తన సేనలను గరుడవ్యూహంలో నిలిపాడు. ఆవ్యూహానికి తాను ముక్కు భాగంలో నిలిచాడు. ద్రోణుడు, కృతవర్మలను కళ్ళు ఉండే స్థానంలోను, కృతవర్మ, అశ్వథాములు తలభాగంలోను నిలిచారు. త్రిగర్తలతో చేరి భూరిశ్రవసుడు, శల్యుడు, భగదత్తుడు, సావీరుడు, జయద్రధుడు కంఠ భాగాన నిలిచారు. సుయోధనుడు, సుయోధనుని తమ్ములు వెన్ను భాగమున నిలిచారు. విందాను విందులు, కాంభోజరాజు, శూరసేనుడు తోక భాగమున నిలిచారు. మగధ, కళింగరాజులు కుడి రెక్కగా నిలిచారు, కర్ణాటక కోసల రాజులు ఎడమ రెక్కగా నిలిచారు. ధృష్టద్యుమ్నుడు పాండవ సేనలను అర్జునుని కోరికపై అర్ధచంద్ర ఆకారంలో నిలిపాడు. పాండ్య, మగధ రాజులతో భీమసేనుడు చంద్రుని కుడి కొమ్ము భాగాన నిలిచారు. భీమసేనునికి ఎడమ పక్కన విరాటుడు, ద్రుపదుడు, నీలుడు తమ తమ సైన్యంతో నిలిచారు. శిఖండి సహితంగా ధృష్టద్యుమ్నుడు ముందు నిలువగా ధర్మరాజు మధ్య భాగాన నిలిచాడు. వారి పక్కన సాత్యకి, నకులసహదేవులు, ఉపపాండవులు, అభిమన్యుడు, ఘట్టోత్కచుడు, కేకయరాజులు తమ సైన్యాలతో నిలిచారు. అర్జునుడు సైన్యాలకు ఎడమ కొమ్ము దగ్గర నిలిచాడు. భేరి తూర్య నాదాలు మిన్నంటాయి. మూడవరోజు యుద్ధం ఆరంభం అయింది. ఇరుపక్షములు ఒకరితో ఒకరు తలపడ్డాయి.

అర్జున భీష్ముల పరాక్రమం

యుద్ధం ఆరంభం కాగానే అర్జునుడు గాండీవమును సారించి కౌరవ సేనలోని రధములను, రధమునకు కట్టిన హయములను, ధ్వజములను, సారధులను, రధికులను నుగ్గు చేస్తున్నాడు. గాన్ధారీ పుత్రులు ఉక్కుమ్మడిగా అర్జునుని మీదకు వచ్చారు. పాండవులు ఇది చూసి తమ సైన్యములతో అర్జునినికి సాయం వచ్చారు. భీముని కనుసన్నలలో పాండవసైన్యం, భీష్ముని ఆధ్వర్యంలో కౌరవ సైన్యం గోరంగా యుద్ధం చేస్తున్నాయి. భీష్ముడు, శకుని, సైంధవుడు, వికర్ణుడు ఒక్కసారిగా పాండవ సేనలపై పడగా భీమసేనుడు, సాత్యకి, శైభ్యుడు, ఘతోత్కచుడు, ఉపపాండవులు, చేకితానుడు వారిని ఎదుర్కొన్నారు. పోరు ఘోరంగా సాగుతుంది, దుర్యోధనుడు తన రధమును భీముని వైపు పోనిచ్చాడు. భీష్ముడు, ద్రోణుడు అతడికి సాయం వచ్చారు. ఇది చూసిన అర్జునుడు తన రధమును వారి మధ్య నిలిపి సుయోధన, భీష్మ, ద్రోణులపై శరసంధానం చేసి వారిని శరములతో ముంచెత్తాడు. అర్జునినికి సాత్యకి సాయం వచ్చాడు. ఇద్దరూ కౌరవ సేనలను చీల్చి చెండాడారు. శకుని తన బాణంతో సాత్యకి రధం విరిచాడు. సాత్యకి రధం దిగి అభిమన్యుని రధం ఎక్కి శకునిని శరములతో వేధించారు. యుధిష్టరుడు భీష్మునితో పోరు సాగించారు. సుయోధనుడు భీమునిపై శరప్రయోగం చేసాడు. భీముడు వాటిని మధ్యలో ఆపి వేసి సుయోధనుని వక్షస్థలముకు గురిపెట్టి ఒక్క బాణం వేసాడు. ఆబాణం తాకిడికి సుయోధనుడు రధంపై మూర్ఛిల్లాడు. కంగారుగా సారధి సుయోధనుని పక్కకు తొలిగించాడు. కౌరవ సేనలు ఇది చూసి భీతిల్లాయి. ధృష్టద్యుమ్నుడు కౌరవ సేనలను తరమ సాగాడు. భీష్మద్రోణులు కౌరవ సేనలను " సుయోధనుడు క్షేమంగా ఉన్నాడు కంగారు పడకండి పారిపోకండి " అని అరిచినా ప్రయోజనం లేక పోయింది. సాత్యకి, అభిమన్యుడు శకునిని అదే పనిగా తరుముతున్నారు. శకుని తన బంధు జనాలతో పారి పోయాడు. మరొక పక్క అర్జునుడు కౌరవ సేనలను తరమ సాగాడు. సుయోధనుడు మూర్చ నుండి తేరుకుని తన రధమును పక్కకు తీసుకు వచ్చినందుకు సారధి కోపగించుకున్నాడు. భీష్మ, ద్రోణుల మనసు కుదుటపడి సైన్యాలను పారి పోకుండా ఆపారు.

సుయోధనుని నిష్ఠూరపు మాటలు భీష్ముని రౌద్ర రూపం

సుయోధనుడు భీష్మద్రోణుల వద్దకు వెళ్ళి " పితామహా ! మూడు లోకములు ఒక్కటిగా వచ్చినా ఒంటరిగా పోరి గెలువగల సమర్ధులు మీరు ఉండగా మన సేనలకు ఈ దురవస్థ ఏమిటి మీరు పాడవులతో యుద్ధం చేయనని ఆనాడే చెప్పిన్ ఉంటే నేను కర్ణునికి నచ్చచెప్పి యుద్ధమునకు తీసుకు వచ్చే వాడిని నిన్ను నమ్మి భంగపడ్డాను అనుకుని ప్రయోజనం ఏమిటి " అన్నాడు. ఆ మాట్కు భీష్ముడు చిరు నవ్వు నవ్వి " సుయోధనా ! దేవ సేనతో ఇంద్రుడు వచ్చినా పాండవులను గెలుచుట సాధ్యం కాని పని. అన్నీ తెలిసి నీవు ఇలా మాటాడ తగదు. నా వంటి వృద్ధులు, ఇప్పటికే సగం చచ్చిన వారు, దుర్బుద్ధి కల వారి చేత పాండుకుమారులు ఓడి పోరు. నాకు చేతనయినంత వారితో పోరాడుతాను " అన్నాడు. భీష్ముడు కౌరవ సేనలు శంఖములు పూరించగానే పాడవులు తమ శంఖములు పూరించారు. భీష్ముడు విజృంభిస్తూ అర్జునుని మీదకు రథం నడిపాడు. ఇరు వర్గాల మధ్య పోరు ఘోరమైంది. హుంకారములు, అదలింపులు, రంకెలు, ధిక్కారములు, పొగడ్తలు, వీరాలాపములు చేస్తూ సైన్యం వీర విహారం చేస్తున్నాయి. విరిగిన రథములు, మొండెములు, రక్తపు మడుగులు, పడిన గుర్రములు, తలలు తెగిన ఏనుగులు మొదలైన వాటితో యుద్ధ భూమి భీకరంగా ఉంది. సైన్యంలో కొంత మంది అక్కడ తిరగడం ఇష్టం కాక దూరంగా గుంపులుగా నిలిచి చూస్తున్నాయి. భీష్ముడు భీకరాకారంతో అంతటా తానై యుద్ధం చేస్తున్నాడు. అతడి ఒక్కొక్క బాణంలో వేయి బాణములు పుడుతున్నాయి. పాడవ సేనలను తుత్తునియలు చేస్తున్న భీష్ముని ఎదిరించడం ఎవరి శక్యం కావడం లేదు. ప్రళయ కాల రుద్రుని వలె ఉన్న భీష్ముని చూసి పాండవ సేనలు భయభ్రాంతమయ్యాయి. ఇది చూసిన శ్రీకృష్ణుడు " అర్జునా ! ద్రోణ, కృపాచార్య సహితంగా భీష్ముని మట్టు పెట్టగలనని చెప్పి ఇలా చూస్తూ ఊరుకున్నావేమి " అన్నాడు. అర్జునుడు " అలా అనకు బావా. రథమును భీష్ముని ఎదుటికి పోనిమ్ము అతడి పని పడతాను " అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు సుదర్శన చక్రాన్ని చేత పట్టుట

అర్జునుడు తన ఎదుటికి రాగానే భీష్ముడు అర్జునిని రథానికి కట్టిన హయముల మీద, అర్జునిని మీద, శ్రీకృష్ణుని మీద శరములు సంధించాడు. తన మీద బాణములు వేసిన భీష్ముని మీద శ్రీకృష్ణుడు ఆగ్రహించాడు. అది చీసిన అర్జునుడు భీష్మునిపై ఒకే బాణం సంధించి అతని విల్లును విరిచాడు. భీష్ముడు మరొక విల్లు అందుకున్నాడు. అర్జునుడు దానిని కూడా విరిచాడు. భీష్ముడు మరొక విల్లు అందుకుని కృష్ణార్జునుల మీద శరవర్షం సంధించి నొప్పించాడు. కృష్ణుడు చిత్రవిచిత్ర రీతుల రథాన్ని నడుపుతూ అర్జునిని ఆ బాణముల బారి నుండి భీష్ముని తప్పిస్తూ వచ్చాడు. అర్జునుడు కూడా భీష్మునిపై క్రూరమైన బాణములు విడిచాడు. శ్రీకృష్ణుడు బాగా అలసి పోయాడు బాగా గాయపడిన అర్జునిని చూసి ఇలా అనుకున్నాడు " పాండవ సైన్యం భీష్ముని ధాటికి ఆగలేక పోతున్నాయి. అర్జునుడు బాగా గాయపడ్డాడు. పరిస్థితి ఇలా కొనసాగితే దుర్యోధనుని సమస్త కోరికలు భీష్ముడు ఈ రోజే నెరవేర్చగలడు. కేకయరాజులు, పాంచాలురు, యాదవులు పారి పోతున్నారు. కౌరవ సేనలు ఉన్మాదంతో ఊగిపోతున్నారు. ఇక ఉపేక్షించి లాభం లేదు భీష్ముని వధించి ధర్మతనయుని గెలిపిస్తాను " అన్నాడు. ఇంతలో భీష్ముడు అర్జునినిపై శరవర్షం కురిపించాడు. అర్జునుడు శరసంధానం చేయలేక పోతున్నాడు. ఇది గమనించిన కృపాచారుడు, అశ్వత్థామ, భూరిశ్రవుడు, సైంధవుడు, వికర్ణుడు ఒక్క సారిగా అర్జునిని వైపు తమ రథాలను మరల్చారు. సాత్యకి తన గజ బలమును అర్జునినికి సాయంగా నిలిపాడు. సాత్యకి పాండవ సేనలను చూసి " ఎందుకు పారి పోతున్నారు మీరు పలికిన పలుకులు మరిచారా భీష్ముడు మనలను ఏమి చేయలేడు. కౌరవ సేనలను నరకండి తరమండి " సేనలను ప్రోత్సహిస్తూ ముందుకు వచ్చాడు. శ్రీకృష్ణుడు " సాత్యకి పోయే పిరికి వారిని ఎందుకు ఆపుతావు ఈ రోజు నేను భీష్ముని చంపి ద్రోణుని పని పడతాను. కౌరవ సైన్యాలను నాశనం చేసి ఈ నాలుగు సముద్రముల నడుమ ఉన్న రాజ్యమంతా పాండుతనయునకు కట్టబెడతాను " అని పలికి సుదర్శన చక్రాన్ని మనసున తలచిన వెంటనే శ్రీకృష్ణుని చేతిలో సుదర్శన చక్రం ప్రత్యక్షమైంది. పగ్గములను నొగల మీద పెట్టి కట్టు పంచ జారుతున్నా లక్ష్యపెట్టక కోపంతో రగిలి పోతూ భీష్ముని పైకి లంఘించాడు " కౌరవ సేనలు నిశ్చేష్టులై చూస్తూ ఊరక ఉన్నారు. భీష్ముడు పారవశ్యంతో రథం దిగి శ్రీకృష్ణునికి ఎదురు వెళ్ళి " కృషా రావయ్యా ! నన్ను సంహరించి కృతార్థుడిని చెయ్యి " అని చేతులు జోడిస్తూ ప్రార్థించాడు. ఇది చూసిన అర్జునుడు రథం దిగి శ్రీకృష్ణుని వెనుక నుడి పట్టుకున్నాడు. కాని శ్రీకృష్ణుని బలానికి ఆగలేక చతికిల పడి తిరిగి లేచి శ్రీకృష్ణుని గట్టిగా పట్టుకుని " కృష్ణా ! నీ కోపం వదలవయ్యా యాదవులకు పాండవులకు నీవే దిక్కు నీవే ఇలా అధైర్య పడి అలిగిన పాండుపుత్రుల అందునా ధర్మతనయుని ధైర్యం, పరాక్రమం, వీర్యం ఏమి కావాలి. లోక నాయకా శాంతించవయ్యా నీ సాయంతో కౌరవ సేనను రూపు మాపుతాను నాకు అపకీత్రి తీసుకు రాకయ్యా " అని ప్రార్థించగా శ్రీకృష్ణుడు శాంతించి కోపం ఉపసంహరించి తిరిగి రథం ఎక్కి పగ్గములు చేత పట్టాడు. కృష్ణార్జునులు పాచజన్య దేవదత్తములు పూరించారు. అర్జునుడు

అర్జునిని ప్రతాపం

కృష్ణార్జునుల శంఖారావం విన్న భీష్ముడు, భూరిశ్రవుడు, శల్యుడు, దుర్యోధనుడు ఒక్క సారిగా అర్జునినిపై శక్తి, గదా, తోమరములు ప్రయోగించారు. అర్జునుడు వాటిని అన్నింటిని ఒక్కసారిగా తుంచి వేసి వారిపై ఇంద్రాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. ఇంద్రాస్త్రం కౌరవ సేనలను విధవిధాలుగా నాశనం చేసాయి. అర్జునుడు భీష్మునిపై అతి క్రూరమైన బాణములు వేసాడు, భీరుశ్రవుని విల్లు విరిచాడు, తొమ్మిది బాణములను శల్యునిపై సంధించాడు. పాంచాల విరాట సైన్యాలు అక్కడకు చేరాయి. అర్జునిని పరాక్రమం చూసి కౌరవ సేన బెదిరి పోయింది. కౌరవులు అందరూ కలసి అర్జునిని రథమును చుట్టుముట్టారు. ఇంద్రాస్త్ర తాపనాకి కౌరవ సేనలు చాప చుట్టలా పడి పోతున్నాయి. హయములు, రథములు, ఏనుగులు కూలి పోతున్నాయి. ఆయుధములు, ఛామరములు, కేతనములు, ఛత్రములు తుక్కు తుక్కుగా అయినాయి. కృషార్జునులు పాంచజన్య దేవదత్తములు పూరించి సింహనాదం చేసారు. అర్జునిని ధాటికి ఆగలేని కౌరవ సేన ఆరోజుకు యుద్ధాన్ని ఆపి తమ నివాసములకు చేరుకున్నాయి. వంధిమాగదులు పాండవుల విజయానికి కీర్తిస్తుండగా

పాండవ సేనలు తమ నివాసములకు చేరాయి.

నాల్గవరోజు యుద్ధం

నాల్గవ రోజు యుద్ధానికి భీష్ముడు అపారమైన సన్యాలను తీసుకుని వచ్చాడు. ద్రోణుడు, సుయోధనుడు, బాహ్లికుడు రణరంగం చేరుకున్నారు. భీష్ముడు భీకరంగా శంఖనాదం చేసాడు. గజ సమూహాలు ఘీంకారం చేసాయి. పాండవ సేనలు కూడా రణరంగప్రవేశం చేసాయి. కృష్ణార్జునులు సూర్య చంద్రులలా ప్రకాశిస్తూ పాంచజన్య దేవదత్తములు పూరించారు. మిన్నంటే భేరి తూర్య నాదముల మధ్య ఇరుపక్షాలు యుద్ధ సద్ధం అయ్యాయి. ఇరు పక్షాలు తలపడ్డాయి. తోమరములు, క్షురికలు, బల్లెములు, గదలు, కుంతములు మొదలైన ఆయుధములతో కాల్బలం పోరు సాగిస్తుంది. కరవాలములు తిప్పబడుతున్నాయి. గదలు, ముసలములు, ముద్గరములతో ఒకరిని ఒకరు మోదుకుంటున్నారు. భీష్ముడు అంతటా తానై యుద్ధం చేస్తున్నాడు. సుయోధనుడు, ద్రోణుడు, వివిశంతి, కృపాచార్యుడు, శల్యుడు, సోమదత్తుడు భీష్ముని వెన్నంటి ఉన్నాడు. ఇది చూసిన అభిమన్యుడు ఒక్కడే వారినీందరిని ఎదుర్కొని వారంతా ప్రయోగించిన బాణములను తుంచి వేస్తున్నాడు. భీష్ముడు అభిమన్యుని విడిచి అర్జునినితో పోరాడుతున్నాడు. భీష్మార్జునుల పోరు భీకరం కాగానే ఇరు పక్షముల వారి అది తిలకించ సాగారు.

అభిమన్యుని ప్రతాపం

అశ్వత్థామ, భూరిశ్రవుడు, శల్యుని కుమారుడు, చిత్రసేనుడు ఒక్కుమ్మడిగా అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నారు. అభిమన్యుడూ చిరు నవ్వు నవ్వుతూ అశ్వత్థామ గుండెలకు గురిపెట్టి బాణమును విడిచాడు. భూరిశ్రవుని ఓడించాడు. అభిమన్యుని వంటి వీరుడు కౌరవ సేనలో కరువయ్యారు. అర్జునుడు అభిమన్యుని చూస్తూ కౌరవ సేనలను అంతటా తానై చీల్చి ఛండాడుతున్నాడు. సుయోధనుడు సుశర్మ, కృతవర్మ, కేకయ రాజులతో ముప్పై అయిదు వేల రధికులతో అభిమన్యుని చుట్టుముట్టాడు. అర్జునుని కొంత దూరంలో చూసిన ధృష్టద్యుమ్నుడు తన రధమును అటు పోనిచ్చాడు. అర్జునిని దాటి ముందుకు వెళ్ళి కృపాచార్యునిపై మూడు శరములను, శల్యునిపై పది శరములను, కృతవర్మపై ఒక్క బాణమును వేసి వారి హయములను, రధములను కూల్చాడు.

శల్యుని కుమారుని మరణం

అప్పుడు శల్యుని కుమారుడు ధృష్టద్యుమ్నుని మీద పది శరములు సంధించి అతని సారధిని మరొక పది అమ్ములతో కొట్టాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు కోపించి ఒక బల్ల బాణంతో శల్యకుమారుని విల్లును తుంచాడు. నాగాస్త్రమును సంధించాడు. శల్యతనయుని రధమును, హయములను కొట్టాడు. శల్యతనయుడు కిందకు దిగి కత్తి డాలుతో శత్రువులను తనుమాడుతున్నాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు గదాయుధంతో శల్యకుమారుని ఎదుర్కొన్నాడు. ధృష్టద్యుమ్నుని గదాగాతముకు శల్యకుమారుని కత్తి, డాలు విరిగి పోయాయి. రెండవ దెబ్బకే శల్యకుమారుని తల పగిపోయింది. కుమారుని మరణం చూసి శల్యుడు క్రుద్ధుడై ధృష్టద్యుమ్నునిపై అద్భుత బాణములను సంధించాడు.

దృతరాష్ట్రుడు యుద్ధ పరిణామమునకు వగచుట

సంజయుని ద్వారా యుద్ధవిశేషాలు వింటున్న దృతరాష్ట్రుడు " అయ్యో సంజయా! దైవ బలం ముందు మానవ బలం నిష్ప్రయోజనం అని తెలియక పోయింది కదా. పాండవులు మన సేనలను నిర్మూలం చేయడం తధ్యం. నా కుమారుని దుర్బుద్ధి వలనే కదా ఇది అంతయు సంభవించింది. ఇంతటి దుర్వార్తలు వినవలసి వస్తుంది కౌంతేయులను గెలుచు మార్గం గోచరించుట లేదు " అన్నాడు. సంజయుడు " రాజా! ఇప్పుడేం చూసావు ఇంకా ఎంతో మంది వీరులు చనిపోయారు చెపుతాను విను. శల్యుడు ధృష్టద్యుమ్నుని మీద శరవర్షం కురిపించి వివిధములైన అస్త్రములతో నొప్పించాడు. అది చూసిన అభిమన్యుడు ధృష్టద్యుమ్నునికి సాయంగా శల్యుని మీదకు వచ్చాడు. ఇది చూసి సుయోధనుడు దుర్ముఖుడు, దుర్మషణుడు, సత్యవ్రతుడు, వికర్ణుడు, చిత్రసేనుడు, పురుమిత్రుడు, వివిశంతి వారి వారి సేనలతో అభిమన్య, ధృష్టద్యుమ్నులను ముట్టడించారు. వారినందరిని ధృష్టద్యుమ్నుడు ఎదుర్కొని అందరిపైన బాణములు సంధించాడు. నకుల, సహదేవులు కూడా వారికి సాయంగా నిలిచారు. శల్యుడు వారిని బాణములతో వేదించి తరిమికొట్టారు. పాంచాల, మత్స్య దేశాధిపతులు వారికి ఇరువైపలా నిలిచి శల్యునితో యుద్ధం చేసి కౌరవ సేనలను తరిమి కొట్టాడు. ఇది చూసిన మిగిలిన సేన శల్యునికి సాయం వచ్చారు. అప్పటి సూర్యుడు నడి నెత్తి మీదకు వచ్చాడు. భీమసేనుడు తీవ్రకోపంతో నీకుమారుడైన సుయోధనుని ముందుకు గదాయుధము పట్టుకుని నిలిచాడు. అది చూసిన నీ కుమారుడు కలవరపడ్డాడు. సుయోధనుడు మగధ దేశాధీశుని గజబలముతో భీముని ఎదుర్కొనమని చెప్పాడు. మగధ దేశాధీసుని గజబలమును చూసిన భీముడు చిరునవ్వుతో గదను తన భుజం మీద పెట్టుకున్నాడు. సింహనాదం చేస్తూ పర్వతముల పైన ఇంద్రుడు పడినట్లు గజసమూహముల మీద పడ్డాడు. ఆ సింహనాదంకే ఏనుగుల గుండెలు పగిలాయి. మిగిలిన వాటిని దొరికినదానిని దొరికినట్లు భీముడు చంపివేస్తున్నాడు. ఇంతలో నకులసహదేవులు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, ద్రౌపదీ తనయులు భీమునకు ఇరు వైపులా నిలబడి ఏనుగుల సమూహంపై శరవర్షం కురిపించారు. మగధ రాజు తన ఏనుగును అభిమన్యునిపై నడిపించగా అభిమన్యుడు ఒక్క బాణంతో ఏనుగును, మరొక బాణంతో మాగధుని కొట్టాడు. మగధరాజు వెంటనే మట్టి కరిచాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు ఏనుగులను చీల్చి చెండాడాడు. భీముడు వాట్ని కొట్టి చంపుతున్నాడు. కొన్నిటికి తొండములు తెగిపడగా కొన్నిటికి దంతములు తెగిపడ్డాయి, మరి కొన్నిటికి కుంభస్థలములు పగిలాయి, కొన్నిటికి కాళ్ళు తెగిపడ్డాయి. భీముని శరీరం రక్తసిక్తమై ఉంది. భీముని ధాటికి ఏనుగులు పారిపోనారంభించాయి. భీమాదులు వాటిని పశువులను తోలినట్లు తోలారు. ఇది చూసిన

సుయోధనుడు కకావికలౌతున్న తనసైన్యములను కూడదీసి సుయోధనుడు భీమునిపై పురికొల్పాడు.

భీముని ప్రతాపం

సముద్రం పొంగినట్లు భీముని మీదకు ఉరికిన కౌరవ సేనలను భీముడు చెలియలి కట్టలా నిలువరించాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు, అభిమన్యుడు, ఉపపాడవులు భీమునికి అండగా నిలిచి శరపరంపరలతో కౌరవ సేనలను తనుమాడుతున్నారు. కార్చిచ్చు అడవిని కాల్చినట్లు భీమసేనుడు కౌరవ సేనలను దహిస్తున్నాడు. గజరాజు తామరతూడులతో ఆడినట్లు భీమసేనుడు కౌరవ సేనల మధ్య ఆడుకుంటున్నాడు. కౌరవ సేనలు గొండెలు జారి కకావికలై ప్రాణభయంతో పారిపోసాగారు. ఇది చూసిన భీష్ముడు తన రథాన్ని భీముని వైపు మళ్ళించాడు. అప్పుడు సాత్యకి భీష్ముని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇది చూసిన అలంబసుడనే రాక్షస వీరుడు సాత్యకితో తలపాడి పది బాణములతో సాత్యకిని కొట్టాడు. సాత్యకి నాలుగు బాణములతో అలంబసుని కొట్టాడు. సోమదత్తుని కుమారుడైన భూరిశ్రవుడు సాత్యకిని తొమ్మిది బాణములతో కొట్టాడు. సాత్యకి భూరిశ్రవుని బాణవర్షంలో ముంచెత్తాడు. ఇది చూసిన సుయోధనుడు తన తమ్ములతో భూరిశ్రవునికి సాయంగా వచ్చాడు. అందరూ ఒక్కుమ్మడిగా సాత్యకిని చుట్టుముట్టారు. ఇది చూసిన భీముడు రెచ్చి పోయాడు. సుయోధనుని మీద అతని తమ్ముల మీద బాణవర్షం కురిపించాడు. భీముని ధాటికి ఆగలేక సుయోధనుని తమ్ములు తలొక దిక్కుగా పారి పోయారు. తమ్ముల అవస్థ గమనించిన సుయోధనుడు భీముని పైన తొమ్మిది బాణములు ప్రయోగించాడు. భీముడు నేలపై నుండి రథము ఎక్కి సుయోధనునిపై పది బాణములు వేసాడు. మూడు బాణములు సుయోధనుని సారధిపై వేసాడు. ప్రతిగా సుయోధనుడు భీమునిపైన అతని సారధిపైన అరవై బాణములు వేసాడు. ఒక బాణంతో భీముని విల్లు తుంచాడు. భీముడు మరొక విల్లందుకుని బల్లె బాణం సంధించి సుయోధనుని విల్లు తుంచాడు. సుయోధనుడు వేరొక విల్లు అందుకుని వజ్రసమాన బాణంతో భీముని గుండెలు గురి చూసి కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు భీమసేనుడు మూర్ఛిల్లాడు. అది చూసిన అభిమన్యుడు ధృష్టద్యుమ్న, ఉపపాడవులతో ఒక్క సారిగా సుయోధనుని పైన పడ్డారు. ఇంతలో భీమసేనుడు సేదతీరి ఒక్క సారిగా కౌరవ సేన పై పడ్డాడు. వారంతా శల్యుని పై, సుయోధనుని పై శరపరంపర కురిపించారు. సింహమును చూసిన ఏనుగులా కౌరవ సేన పలాయనం చిత్తగించింది.

దృతరాష్ట్రకుమారులను భీముడు హతమార్చుట

ఆ సమయంలో దృతరాష్ట్ర కుమారులైన సేనాపతి, సుషేణుడు, జలసంధుడు, సులోచనుడు, భీముడు, భీమరధుడు, భీమబాహుడు, దుష్ప్రదర్షుడు, వివిత్సుడు, దుర్ముఖుడు మరి కొందరు ఒక్కుమ్మడిగా భీముని ఎదుర్కొని భీమునిపై బాణవర్షం కురిపించారు. భీముడు వారిపై పెద్దపులి బాలమృగములపై పడినట్లు పడి సేనాపతి శిరము తుంచాడు. మూడు బాణములు వేసి సుషేణుని వక్షము చీల్చాడు. మూడు బాణములతో జలసంధుని చంపాడు, భీమబాహుని అయిదు బాణములతో చంపాడు, ఉగ్రుని శిరము తుంపాడు, భీముని, భీమరథుని ఒకేసారి చంపాడు. సులోచనుని నాలుగు బాణములతో చంపాడు. భీముని వీరవిహారం చూసిన కౌరవ సైన్యం భభ్రాంతులకు లోనై పారిపోయింది. భీముని ఉగ్రరూపం చూసిన భీష్ముడు తన సేనలోని యోధాను యోధులను చూసి " యోధులారా ! భీముడు రాజకుమారులను నరుకుతున్నాడు. ఉపేక్షించక భీమసేనుని ఆపండి " అని హెచ్చరించాడు. అది విన్న భగదత్తుడు భీముని మీదకు తన ఏనుగును నడిపి భీమునిపై సూర్యుని పై మేఘాలు కమ్ముకున్నట్లు శరవర్షం కురిపించించాడు. భీముని రథం కొంత సేపు కనిపించనంతాగా బాణాలు వేసాడు. ఇది చూసిన అభిమన్యుడు, ఉపపాండవులు కోపించి భగదత్తుని ఏనుగుపై బాణవర్షం కురిపించారు. భగదత్తుని ఏనుగు అదుపుతప్పి ఘీంకరిస్తూ పాండవ సేనను తొక్కుతూ తొండంతో విసురుతూ ఇష్టం వచ్చినట్లు పాండవ సేనను చంపి వేసింది. ఇది చూసి పొంగిపోతూ సుయోధనుడు భీముని మీదకు తోలి భీమున గుండెలను తాకేలా పలుబాణములు వేసాడు. భీముడు కొంతసేపు దిమ్మెర పోయాడు. ఇది చూసిన ఘతోత్కచుడు తండ్రికి సాయంగా వచ్చాడు. సాయంకాలం సమీపించడంతో అది తన మాయా యుద్ధమునకు అనువైనదని అనుకుని ఏనుగు ఎక్కి కౌరవ సేనను ఎదుర్కొన్నాడు. దిక్పాలకులను వెంట పెట్టుకుని ఇంద్రుడే వస్తున్నాడా అని భ్రమ కలిగించాడు. ఘతోత్కచుడు సుయోధనుని మీదకు తన ఏనుగును పోనిచ్చాడు. భగదత్తుడు ఘతోత్కచుని అడ్డుకున్నాడు. ఘటోత్కచుడు భగదత్తుని పట్టుకుని ఏనుగును చంపి భగదత్తుని విసిరి వేసాడు. ఘతోత్కచుడు తిరిగి సుయోధనుని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇది చూసిన భీష్ముడు ద్రోణునితో " ఆచార్యా ! మాయా యుద్ధంలో ఘతోత్కచుడు ఆరితేరిన వాడు. ఇప్పటికే భదత్తుని ఏనుగుతోసహా చంపాడు. భదత్తుని వంటి మహా వీరుని ఒక్క దెబ్బతో మట్టికరిపించిన ఘటోత్కచుని చేతిలో సుయోధనుడు పడకుండా కాపాడాలి " అని చెప్పి " కౌరవ వీరులారా ! ఘటోత్కచుని నుండి సుయోధనుని కాపాడాలి రండి ఘతోత్కచుని ఎదుర్కొనండి " అని సేనలను సమాయత్తం చేసాడు. భీష్ముని

ఘటోత్కచుని యుద్ధం

ఇది చూసిన ఘతోత్కచుడు తండ్రికి సాయంగా వచ్చాడు. సాయంకాలం సమీపించడంతో అది తన మాయా యుద్ధమునకు అనువైనదని అనుకుని ఏనుగు ఎక్కి కౌరవ సేనను ఎదుర్కొన్నాడు. దిక్పాలకులను వెంట పెట్టుకుని ఇంద్రుడే వస్తున్నాడా అని భ్రమ కలిగించాడు. ఘతోత్కచుడు సుయోధనుని మీదకు తన ఏనుగును పోనిచ్చాడు. భగదత్తుడు ఘతోత్కచుని అడ్డుకున్నాడు. ఘటోత్కచుడు భగదత్తుని పట్టుకుని ఏనుగును చంపి భగదత్తుని విసిరి వేసాడు. ఘతోత్కచుడు తిరిగి సుయోధనుని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇది చూసిన భీష్ముడు ద్రోణునితో " ఆచార్యా ! మాయా యుద్ధంలో ఘతోత్కచుడు ఆరితేరిన వాడు. ఇప్పటికే భదత్తుని ఏనుగుతోసహా చంపాడు. భదత్తుని వంటి మహా వీరుని ఒక్క దెబ్బతో మట్టికరిపించిన ఘటోత్కచుని చేతిలో సుయోధనుడు పడకుండా కాపాడాలి " అని చెప్పి " కౌరవ వీరులారా ! ఘటోత్కచుని నుండి సుయోధనుని కాపాడాలి రండి ఘతోత్కచుని ఎదుర్కొనండి " అని సేనలను సమాయత్తం చేసాడు తనూ అక్కడకు చేరుకున్నాడు. భీష్ముని పిలుపందుకుని కౌరవ సైన్యం ఘతోత్కచుని పై ఒక్కుమ్మడిగా పడ్డారు. ఇది చూసిన

యుధిష్టరుడు మత్స్య, పాంచాల సైన్యాలతో దండనాయకులను చేర్చుకుని కౌరవ సేనలను ఎదుర్కొన్నాడు. యుద్ధం భీష్ణరూపందాల్చింది. భీష్ముడు పాండవసేనలను వీరవిహారం చేస్తూ తనుమాడుతున్నాడు. ఘతోత్కచుడు సింహనాదం చేసాడు అతడి సింహనాదం విన్న కౌరవ సేనలు నిజంగానే సింహం వచ్చినదని భ్రమపడి కకావికలై పోయారు. ఇది చూసిన భీష్ముడు ద్రోణునితో " ఆచార్యా ! సూర్యుడు అస్తమిస్తున్నాడు. ఘతోత్కచుని బలం ఇక ద్విగుణీకృతం ఔతుంది కనుక ఇప్పుడు అతనితో పోరు ఆపదకు దారి తీస్తుంది కనుక మనం ఈ రోజుకు పోరు నిలిపి రేపు వస్తాము అన్నాడు. ద్రోణుడు అందుకు అంగీకరించి కౌరవ సేనలను వెనుకకు మరల్చాడు. భేరి, తూర్య, భీషణ గోషతో, సింనాదం చేసుకుయంటూ పాడవ సేనలూ నివాసములకు చేరాయి.

తనవారి పరాజమునకు దృతరాష్ట్రుడు పరితపించుట

ఇది విన్న దృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! నీవు ఎప్పుడూ పాడవుల పరాక్రమం చెప్తూనా వారిని తక్కువ చేసి మాట్లాడుతావు. భీష్ముడు, ద్రోణుడు, శల్యుడు యుద్ధంలో పరాక్రమం చూపడం లేదా ! అయినప్పటికి పాండవులు విజయం సాధించుటకు ఏమి కారణం " అన్నాడు. సంజయుడు " ధృతరాష్ట్రా ! పాండవుల వద్ద ధర్మం, సత్యం తప్ప ఏ మంత్రం, తంత్రం, ఔషధం లేదు. నీ కుమారులు ధర్మం తప్పారు. వారు అధర్మ మార్గాన నడవడం నీకు తెలిసినా నీవు అది ఆపలేదు. ధమమేవజయతే అన్నది ఆర్యోక్తి కనుక పాండవుల విజయం కౌరవుల అపజయం సత్యము. విదురుడు చెప్పినది తెలుసుకదా ! నీలానే సుయోధనుడు భీష్ముని అడిగాడు. అందుకు భీష్ముడు ఏమి చెప్పాడో చిత్తగించండి " అని ఇలా చెప్ప సాగాడు.

భీష్ముడు నరనారాయణుల గురించి సుయోధనునికి వివరించుట

సుయోధనుని సందేహం తీర్చడానికి భీష్ముడు " సుయోధనా ! పాండవులకు వాసుదేవుడు సాయంగా ఉన్నాడని కనుక వారికి అసాధ్యం అయినది ఏదీ లేదని నీకు ఎన్నోసార్లు చెప్పాను నీవు వినలేదు. ఆ పరమేశ్వరుని మహత్యం ఎరిగిన వారు ఎవరు లేరు ఎరిగిన వార్కి అపజయం లేదు పాండవులు శ్రీకృష్ణుని మహత్యం తెలిసిన అతడిని ఆశ్రయించారు. నీవు అతడి మాటలు పెడచెవిన పెట్టారు. ఒక సారి బ్రహ్మదేవుడు మానసరోవరం ఉత్తర పర్వత శిఖరాన దేవతలు, మునులు, గంధర్వులు, అప్సరసలు మొదలైన వారితో కులువు ఉన్నాడు. అప్పుడు ఆకాశమార్గాన ఒక విమానం ఎగురుతూ ఉండటం చూసి ఆ విమానంలో పరమాత్ముడు తన సఖునితో ఉన్నాడని తెలుసుకుని దిగ్గున లేచి నమస్కరించి " ఈ లోకముల సృష్టి, స్థితి, లయ కారకుడవై మునిగణములతో అర్చించబడుతూ భయనిర్మూలనం గావించు నిర్గుణ మూర్తికి శుభకరుడికి ఇదే నమస్కారం " అని స్తుతించాడు. " నారాయణా ! నీవు నా తండ్రివి నేను నీ ఆనతిన సృష్టి కార్యము నెరవేర్చాను. నీ రక్షణలో వర్ధుల్లుతున్న ఈ లోకములు ఇప్పుడు తల్లడిల్లి పోతున్నాయి. అసుర ప్రవృత్తి ప్రబలుచున్నది. నీవు యదు వంశమున పుట్టవలసిన సమయం ఆసన్నమైంది. నీకు సఖుడైన నరుడు నీతో చేరి భూలోకమున జన్మించి నానా విధ దైత్యులను సంహరించి భూభారమును తగ్గించ వలసిన సమయమూ ఆసన్నమైంది స్వామి " అన్నాడు. నారాయణుడు బ్రహ్మదేవునికి కోరిన వరం అనుగ్రహించి వెళ్ళి పోయాడు. బ్రహ్మ కొలువులో ఉన్న వారు బ్రహ్మదేవునితో " దేవా ! నీవు వినమ్రుడవై నమస్కరించిన వీరెవరు ? " అని అడిగారు. బ్రహ్మ " వీరు ఆది పురుషులు పరమ మునులు నరనారాయణులు నాకు ఆరాధ్యులు అందుకే ధర్మసంరక్షణార్ధం వారిని భూలోకాన జన్మించమని కోరాను అందుకు వారు అంగీకరించారు. భూలోకమున జన్మించు వీరిని కేవలం మర్త్యులు అని అనుకున్న వారు చెడి పోతారు. వారి ఏడల భక్తిప్రపత్తులు కనబరిచిన వారికి సకల శుభములు కలుగగలవు " అని చెప్పి బ్రహ్మ సత్యలోకానికి వెళ్ళగా మిగిలిన వారు కూడా వారి వారి లోకాలకు వెళ్ళారు. సుయోధనా నేను ఈ కథను పశురాముడు, నారదుడు, వ్యాసుడూ చెప్పగా విన్నాను. ఇంతకు మునుపే నేను, మహా మునులు నారనారాయణులతో వైరం మంచిది కాదని హెచ్చరించాము. కాని నీవు మదాంధుడవై వారి మాట వినలేదు. ఇప్పట్కీ మించినది లేదు శ్రీకృష్ణుని శరణు వేడి పాండవులతో స్నేహం చేసి ఈ వినాశనాన్ని ఆపు " అన్నాడు. నీ కుమారుడు పితామహుని మాట పెడచెవిన పెట్టాడు. రాజా ! నువ్వు నీ కుమారులు మంచి మాటలు వినరు కదా ! అది సరే అయిదవ రోజు యుద్ధం చెప్తాను విను " అని తరవాతి యుద్ధం వర్ణించ సాగాడు.

అయిదవ రోజు యుద్ధం మకర వ్యూహం డేగ వ్యూహం

అయిదవ రోజు యుద్ధానికి కౌరవ సేనల భీష్ముని సారధ్యంలో మకర వ్యూహంలో నిలిచాయి. ప్రతిగా పాండవ సేనలు శ్యేన వ్యూహంలో నిలిచాయి. వ్యూహాన్నికి ముఖ భాగాన భీమసేనుడు నిలబడ్డాడు. కన్నుల భాగాన ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి నిలబడ్డారు. తల భాగాన సాత్యకి నిలిచాడు. మెడభాగాన అర్జునుడు నిలువగా ఎడమ రెక్కగా విరాటుడు, ద్రుపదుడు ససైన్యంగా నిలిచారు. కుడి రెక్క భాగాన కేకయరాజులు ససైన్యంగా నిలిచారు. తోక భాగాన నకులసహదేవులతో యుధిష్టరుడు నిలిచాడు. భేరి, తూర్య, శంఖనాదాలతో యుద్ధం ఆరంభం అయింది. ముందు భాగాన ఉన్న భీముడు కౌరవ సేనలోకి చొచ్చుకొని పోయి సేన్యాన్ని కకావికలు చేసాడు. నేరుగా భీష్ముని ఎదుర్కొని శరవర్షం కురిపించాడు. భీష్ముడు ఆ బాణములను మధ్యలోనే తుంచి తిరిగి భీమునిపై శరవర్షం కురిపించాడు. ఇంతలో అర్జునుడు భీమునికి సాయంగా రావడమే కాక భీష్మినితో తలపడి కౌరవ సేనలను చీల్చి చెండాడాడు. భీమార్జునులు కౌరవ సేనలను తున్నుమాడుతున్న సమయంలో సుయోధనుడు కలత పడి " ఆచార్యా ! మీరు కౌరవ సైన్యాలను పట్టి పల్లారుస్తారని అనుకున్నాను. భూఈష్ముడు అలిగిన దేవతలు కూడా అతని ముందు నిలువ లేరు అనుకున్నాను. కాని మీరిరువురు భీమార్జునుల విజృంభణను ఆపలేక చూస్తూ ఉన్నారేమిటి " అని నిష్టూరంగా అన్నాడు. ద్రోణుడు " సుయోధనా ! అర్జునుడు శౌర్యధనుడు. అతడి జయించుట అసాధ్యమ్ము అని నేను ముందే చెప్పాను. అయినా మాకు చేతనయినంత యుద్ధం చేస్తాము. యుద్ధాన్ని ఒక్క రోజులో గెలవడం ఎవరి తరం " అన్నాడు.

పాండవులతో ద్రోణ, భీముల యుద్ధం

సాత్యకి ముందుగా ద్రోణుని మీద బాణవర్షం కురిపించాడు. ద్రోణుడు ప్రతిగా సాత్యకి మీద బాణ ప్రయోగం చేసాడు. ఇది చూసిన భీముడు సాత్యకి సాయంగా రథాన్ని నడిపిస్తూ వచ్చి చేరి ద్రోణునిపై అతి క్రూర బాణాలు సంధించాడు. ఇది చూసిన శల్యుడు ద్రోణ, భీష్ములకు బాసటగా నిలిచి భీమునిపై బాణవర్షం కురిపించాడు. ఇంతలో ద్రౌపతీ సుతులు, అభిమన్యుడు భీమునకు సాయంగా వచ్చారు. శిఖండి భీష్మిని ఎదుర్కొన్నాడు. భీష్ముడు పక్కకు తప్పుకున్నాడు. ఇది చూసిన సుయోధనుడు ద్రోణుని శిఖండి మీదకు పురికొల్పాడు. ద్రోణుడు శ్ఖండిపై బాణాలను గుప్పించాడు. పోరు భీకర రూపం దాల్చింది. రథ, గజ, తురగ, పదాతి దళముల పదఘట్టనల హోరు మిన్నంటింది, ధూళి ఆకాశాన్ని కప్పేసింది. గుర్రముల ప్రేగుల గుట్టలు, ఏనుగుల కళేబరములతో రణభూమి భయానకంగా ఉంది. రక్తం కాలువలు కట్టింది. భీమార్జునుల, భీష్మ ద్రోణులు ఇరువైపులా నిలిచి భీకర పోరు సాగిస్తున్నారు.

భీమసేనుని పరాక్రమం

దృతరాష్ట్ర కుమారులంతా చేరి భీమునిపై మూకుమ్మడిగా పడ్డారు. ఎత్తైన కొండను మేఘాలు కప్పినట్లు భీమసేనుని ఎదుర్కొన్న నీ కుమారులను చూసిన అర్జునుడు భీమసేనునికి సాయంగా వచ్చి వారి పై శరములు గుప్పించాడు. అర్జునిని గాడీవాతాకిడికి ఆగలేక కౌరవ సేనలు భీష్ముని వెనుక చేరాయి. తన సేనలు పారిపోవడం చూసిన సుయోధనుడు చేయి వూపుతూ అక్కడకు చేరగానే అది గమనించిన కంభోజ, సౌవీర, సింధు, గాంధార, త్రిగర్త, కళింగ రాజులు తమ సేనలతో అక్కడకు చేరి భీమార్జునులను ఎదుర్కొన్నారు. ఇది చూసిన ధర్మరాజు చేది, కాశ, కరూస, విరాట సేనలను ధృష్టద్యుమ్నుని నాయకత్వంలో భీమార్జునులకు సాయంగా తీసుకు వచ్చాడు. విందాను విందులు కాశీరాజుని, జయద్రధుడు భీమసేనుని, సహదేవుని వికర్ణుడు, చిత్రసేనుడు శిఖండిని, సుయోధనుడు విరాటుని, త్రిగర్తులు నకులుని, ద్రోణుడు చేకితాన, సాత్యకులను, కృపాచార్యుడు ధృష్టద్యుమ్నులను, అభిమన్యుడు సాళ్వ కేకయరాజులను, ధృష్టకేతు, ఘటోత్కచులు నీకుమారులను ఎదుర్కొన్నారు. సమరం సంకులమైంది. అస్త్ర, శత్రములు ఒకదానితో ఒకటి తాకి మంటలను రేపుతున్నాయి. ఏనుగుల ధాటికి నలిగిన రథములు రథముల ధాటికి దెబ్బతిన్న ఏనుగులు, గుర్రముల ధాటికి నేల కూలిన పదాతి దళములు యుద్ధరంగాన్ని భీభత్సం చేసాయి. భీముని పరాక్రమం చూసి భీష్ముడు వాడి అయిన బాణములు వేసి అతడిని నొప్పించాడు.

పాండవ కౌరవ సేనల మధ్య సంకుల సమరం

ఇది చూసిన సాత్యకి క్రూర బాణములను భీష్మునిపై గుప్పించాడు. భీష్ముడు కుపితుడై సాత్యకి సారధిని చంపాడు. సాత్యకి రథం ఊగిసలాడింది. రథముకు కట్టిన గుర్రములు కకావికలై పోగా వికల రథుడైన సాత్యకితో పోరు సల్ప ఇష్టపడక భీష్ముడు అతడిని విడిచి పాండవ సైన్యాలపై తన ప్రతాపం చూపసాగాడు. ఇంతలో విరాటుడు భీష్ముని ఎదుర్కొని మూడు బ్బాణలతో భీష్ముని కొట్టాడు. భీష్ముడు ఆ బాణములను మధ్యలో త్రుంచి పది బాణములతో విరాటుని కొట్టాడు. భీష్మిని ఎదుర్కోవడానికి వచ్చిన అర్జునిని అశ్వథామ అడ్డం వచ్చి ఆరు బాణములతో అర్జునిని కొట్టాడు. అర్జునుడు నవ్వుతూ అశ్వథామ విల్లును విరిచాడు. అశ్వథామ మరొక విల్లందుకుని అర్జునిని మీద శరపరంపర కురిపించాడు. అశ్వథామ అస్త్ర, శస్త్ర ధాటికి నరనారాయణులు బాగా నొచ్చుకున్నారు. కుపితుడైన అర్జునుడు అశ్వథామ శరీరాన్ని బాణాలతో కొట్టి రక్తసిక్తం చేసాడు. భీష్ముని ఎదుర్కొన్న భీమునికి సుయోధనుడు అడ్డుకుని అయిదు బాణములు ప్రయోగించి భీముని కవచాన్ని ఛేదించాడు. ఇరువురి మధ్య పోరు తీవ్ర రూపం దాల్చింది. సుయోధనునికి సాయంగా భీష్యుడు, చిత్రసేనుడు, పురుమిత్రులు వచ్చారు. వారిని అభిమన్యుడు సమర్ధవంతంగా ఎదుర్కొన్నాడు. అభిమన్యుని బాణములను వారిరువురు సమర్ధవంతంగా ఎదుర్కొని అభిమన్యునిపై బాణవర్షం కురిపించాడు. అభిమన్యుడు కోపించి వేసవిలో అడవిని దావాగ్ని దహించిన విధంగా బాణపరంపర ప్రయోగించి చిత్ర సేనుని విల్లు విరిచి అతడి రథాశ్వాలను చంపాడు. అలా పరాక్రమాన్ని ప్రదర్శిస్తున్న అభిమన్యుని సుయోధన కుమారుడైన లక్ష్మణ కుమారుడు ఎదుర్కొన్నాడు. అభిమన్యుడు ముందు లక్ష్మణుని గుర్రములను చంపి తరవాత సారధి చంపి అతని రథమును విరుగ కొట్టాడు. విరథుడైన లక్ష్మణుడు శక్తి బాణమును అర్జునిపైప్రయోగించాడు. అభిమన్యుడు దానిని మధ్యలోనే విరిచి లక్ష్మణుని శరీరం తూట్లు పడేలా బాణ ప్రయోగం చేసాడు. ఇది గమనించిన కృతవర్మ లక్ష్మణుని తన రథంపై ఎక్కించుకుని తీసుకు పోయాడు. సుయోధనుడు తన సేనలను పోరుకు ఉత్సాహపరిచాడు. భీష్ముడు పాండవ సేనుని తనుమాడ సాగాడు. సాత్యకి తన శరములతో కౌరవ సేనలను చికాకు పరుస్తున్నాడు. ఇది గమనించిన సోదత్తుని కుమారుడు భూరిశ్రవుడు ఎదుర్కొని సాత్యకిని చికాకు పరిచాడు. సాత్యకి పుత్రులు భూరిశ్రవుని ఎదుర్కొని " భూరిశ్రవా ! నీతో యుద్ధం చేసి వినోదించడానికి వచ్చాము. కనుక మాలో ఒకరిని ఎన్నుకుని నీ పరాక్రమం చూపించు " అన్నారు. భూరిశ్రవుడు " మీరంతా ఒక్కటిగా వచ్చినా నాకు భయం లేదు " అన్నాడు. వారంతా ఒక్కుమ్మడిగా బాణవర్షం భూరిశ్రవునిపై కురిపించగా భూరిశ్రవుడు వారిని శరపరంపరలో ముంచెత్తాడు. వీరోచితంగా పోరాడుతున్న సాత్యకి పుత్రులను భూరిశ్రవుడు వారి తలలు నరికి నేల కూల్చాడు. ఇది చీసిన కౌరవ సేనలో ఉత్సాహం పెల్లుబికింది. తనకుమారుల మరణం సాత్యకిని ఆగ్రహోదగ్రుని చేయగా కౌరవ సేనపై విరుచుకు పడి దొరికిన వారిని దొరికినట్లు చంపి భూరిశ్రవుని రథాశ్వములు, సారధిని చంపాడు. భూరిశ్రవుడు కూడా సాత్యకి రథం విరుగ కొట్టాడు. ఇరువురు నేల మీదకు దుమికి కరవాలంతో యుద్ధం చేయసాగారు. ఇంతలో సాత్యకిని భీముడు భూరిశ్రవుని సుయోధనుడు తమ తమ రథములపై ఎక్కించుకుని తీసుకు వెళ్ళారు. అర్జునుడు కౌరవ సేన మీదకు దూకి తన శరపంపరతో కౌరవ సేనుని నుగ్గు నుగ్గు చేసాడు. సూర్యుడు పశ్చిమాద్రికి చేరుకుంటున్న తరుణంలో భీష్మిని ఆదేశంతో ఆనాటి యుద్ధం ముగుసింది.

ఆరవరోజు యుద్ధం

ఆరవ రోజు యుద్ధానికి అర్జునిని సూచన మేరకు దృష్టద్యుమ్నుడు పాండవ సన్యాలను మకర వ్యూహములో నిలిపాడు. తల ముందు భాగంలో అర్జునుడు, పాంచాలరాజు, కన్నుల భాగంలో నకుల సహదేవులు, నోటి భాగంలో భీముడు అభిమన్యుడు, ఉపపాండవులు, ఘటోత్కచుడు దవడలుగా సాత్యకీ సమేత యుధిష్టరుడు కంఠభాగమున, దృష్టద్యుమ్న సహిత విరాటుడు వెన్నుభాగమున, ఎడమ పక్క కేకయరాజులు, కుడి పక్క దుష్టకేతు, కరూశరాజు, కుంతిభోజ, శతానీకులు జఘన భాగమున శిఖండి, ఇరావంతుడు తోకభాగమున నిలిచారు. ఈ మరవ్యూహమునకు ధీటుగా భీష్ముడు క్రౌంచ వ్యూహమును పన్నాడు. తలభాగమున కృతవర్మ సేనలతో నిచిచాడు. ద్రోణుడు, భీష్ముడు ముక్కు భాగమున నిలిచారు. కృపాచార్యుడు, అశ్వథామ కన్నులుగా నిలిచారు. శూరసేనుడితో సహా సుయోధనుడు కడుపుభాగమున నిలిచారు. కాంభోజ బాహ్లికులు కంఠ భాగమున నిలిచారు. సౌవీరుడు వీపుభాగమున నిలిచారు. విందానువిందులు ఏడమ వైపున, సుశర్మ కుడిపక్కన, యవన రాజు, శ్రుతాయువు, భూరిశ్రవుడు తోక వైపు నిలిచారు. యుద్ధం ఆరంభం కాగానే మకర వ్యూహ తలవైపు చొరబడుతున్న ద్రోణుని చూసి భీముడు తన రధాన్ని అతని మీదకు నడిపాడు. భీముని ధాటికి ద్రోణుని ముందు ఉన్న సేనలు పోరి పోవడం చూసి ద్రోణుఘు ఉగ్రుడై భీమునిపై క్రూర బాణములు ప్రయోగించాడు. భీముడు ద్రోణుని సారధిని చంపాడు. తానే రధాన్ని తోలుతూ ద్రోణుడు వైరి వీరులను చెండాడుతున్నాడు. ఇది చూసి భీష్ముడు ద్రోణునికి సాయంగా వచ్చాడు. భీష్మద్రోణుల ప్రతాపానికి కేకయ రాజులు భయంతో వెనక్కి తగ్గారు. ఇది చూసిన భీముడు కౌరవ సేనలను చావకొట్టి చాపలా చుట్టి పారేస్తున్నాడు. ధర్మరాజు, సుయోధనులు తమ తమ సేనలను చేతులు ఆడిస్తూ ప్రోత్సాహ పరుస్తున్నారు. ఇరు సేనలు ఉత్సాహంగా పోరుతున్నారు.

దృతరాష్ట్రుని సందేహం

దృతరాష్ట్రుడు యుద్ధ విశేషాలు వింటూ సంజయునితో " సంజయా ! మన సేనలో ఎంతో మంది ఉండి కూడా పాండవులను గెలవ లేక పోవడానికి కారణం ఏమిటి. ఇది దైవ లీల కాక మరేమిటి ఇలా జరుగుతుందని విదురుడు ముందే చెప్పాడు. దుర్మార్గుడైన నా కుమారుడు వినలేదు. బుద్ధి కర్మానుసారిణి అన్నారు కదా! " అని విరక్తిచెందాడు. సంజయుడు " మహారాజా ! నీ కుమారుడు తెలియని వాడు. యుక్తాయుక్త వివేచన లేని వాడు. నాడు జూదం ఆడినప్పుడే మనం ఊరుకోకుండా ఆపి ఉంటే ఈ దారుణ యుద్ధం సంభ్యవించేది కాదు కదా ! ఇక పశ్చాతాపం మాని యుద్ధక్రమాన్ని ఆలకించాడు " అన్నాడు. ఆ సమయంలో భీముడు కౌరవ సేనలోకి చొచ్చుకుని పోతూ దృఅతరాష్ట్ర కుమారులైన దుశ్శాసనుడు, జయుడు, దుస్సహుడు, జయత్సేనుడు, వికర్ణుడు, చిత్రసేనుడు, చారుమిత్రుడు, సుదర్శనుడు, సువర్ముడు, దుష్కరణుడు ఒకచోట ఉండటం గమనించి రధాన్ని వారి ముందు నిలిపాడు. అది చూసి వారు " అడుగో భీముడు వాడిని అందరం కలసి చంపుతాము రండి " అని తమ సేనలతో ఒక్క సారిగా చుట్టుముట్టారు. భీముడు తన సారధితో చెప్పి రధాన్ని అక్కడే నిలిపి దిగి కాలి నడకన వారిని ఎదుర్కొని యుగాంతమున యమధర్మరాజు వలె కౌరవ సైన్యాన్ని చంపసాగాడు. ఏనుగుల కుంభస్థలములను మోదుతూ, హయములను చంపుతూ రధములను నుగ్గు చేస్తున్నాడు. నేలపై నిలబడి అందరితో ఒక్కడై యుద్ధం చేస్తున్నాడు. ద్రోణునితో యుద్ధం చేసి అలసి పోయిన దృష్టద్యుమ్నుడు ఆ ప్రదేశానికి వచ్చి భీముని రధం చూసి ఖిన్నుడై సారధిని " భీముడెక్కడ ? అతడు నా బహిర్ప్రాణం అతడు లేక నేను ఉండ లేను " అని అడిగాడు. సారధి " మహారాజా ! అడుగో భీముడు నన్ను ఇక్కడ నిలిపి తాను అక్కడ ఒక్కడే యుద్ధం చేస్తున్నాడు " అని భీముని చూపాడు. దృష్టద్యుమ్నుడు భీముని చెంతకు వెళ్ళి " భీమసేనా ! నీ పరాక్రమం చూపు నేను కూడా నీకు సాయంగా కౌరవ సేనలను నుగ్గు చేస్తాను " అని కౌరవ సేనలను చేం, డాడం మొదలు పెట్టాడు. అది చూసిన నీ కుమారుడు " ఈ దృష్టద్యుమ్నుని వదలకండి చంపండి " అన్నాడు. అది విని అతని సోదరులు దృష్టద్యుమ్నుని చుట్టుముట్టారు. దృష్టద్యుమ్నుడు తన గురువు ప్రసాదించిన ప్రమోహనాస్త్రం వదిలాడు. నీ కుమారులంతా మూర్చిల్లారు. భీముడు పక్కనే ఉన్న మడుగు వద్దకు వెళ్ళి దాహం తీర్చుకుని దృష్టద్యుమ్నుని కలుసుకున్నాడు. దృష్టద్యుమ్నుడు తప్పుకున్న తరవాత పాంచాలరాజు ద్రోణునితో యుద్ధానికి తలపడ్డాడు. ద్రోణుని ధాటికి ఆగలేక పాంచాలరాజు పక్కకు తప్పుకున్నాడు. తన నుండి తప్పుకున్న దృష్టద్యుమ్నుడు ఎక్కడా అని పరికించి చూడగా కౌరవ సేనలు ప్రమోహనాస్త్రానికి కట్టుబడ్డారని గ్రహించి ప్రజ్ఞాస్త్రాన్ని ప్రయోగించి వారిని విముక్తులను చేసాడు. మూర్చ నుండి తేరుకున్న నీ కుమారులు ద్రోణుని అండ చూసుకుని భీమసేన దృష్టద్యుమ్నుల మీదకు తిరిగి ఉరికారు. ఇది చూసిన యుధిష్టరుడు కేకయరాజులు, ఉపపాండవులను, దృష్టకేతులను చూసి " మీరంతా అభిమన్యునితో కలసి భీమ, దృషటద్యుమ్నులకు సాయం వెళ్ళండి " అని ఆదేశించారు. వారి సాయంతో భీముడు పాదచారియై ఊచకోత కోస్తున్నాడు. ద్రోణుడు దృష్టద్యుమ్నుని విల్లు విరిచాడు. అతడు మరొక విల్లు తీసుకోగానే దానిని కూడా విరిచాడు. వెంటనే దృష్టద్యుమ్నుడు అభిమన్యుని రధం ఎక్కాడు. అది చూసిన పాండవ సేనలు వెనుకక తగ్గాయి. సుయోధనుడు భీముని ఎదుర్కొన్నాడు. దృష్టద్యుమ్నుని సారధి మరొక రధం తీసుకు వచ్చి అందులో అతడిని ఎక్కించుకున్నాడు. దృష్టద్యుమ్నుడు తిరిగి ద్రోణుని ఎదుర్కొన్నాడు. విశోకుడు రధం తీసుకు వచ్చి భీముని ఎక్కించుకున్నాడు. భీముడు సుయోధనుని పై బాణములు గుప్పించాడు సంధించాడు. సుయోధనుడు భీముని శరములతో కప్పాడు. నీ కుమారులు ఎలాగైనా భీమును పట్టాలని ముందుకు కదిలారు. అభిమన్యుడు, దృష్టకేతు, ఉపపాండవులు వారిని ఎదుర్కొన్నారు. భీముడు కూడా వారిని తరిమి కొట్టాడు. " ఈరోజుకు నా చేతిలో చచ్చారు " అంటూ వారిని తరుముతున్న భీముని సుయోధనుడు భీముని ఎదుర్కొమ్మని సైన్యాలను పురికొల్పాడు. భీమసుయోధనుల మధ్య పోరు సంకులమైంది. వికర్ణుడు, చిత్రసేనునితో కలిసి అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. అభిమన్యుడు ఇరవై బాణములు ప్రయోగించి వికర్ణుని రధాశ్వములను కొట్టాడు. వికఋణుడు చిత్రసేనుని రధం ఎక్కి పారిపోయాడు. ఉపపాండవులు భీమునికి అడ్డగా వచ్చి సుయోధనుని ఎదుర్కొన్నారు. సుయోధనుని శరీరాన్ని రక్తసిక్తం చేసారు. అయిదు బాణాలతో సుయోధనుని నొప్పించారు. గంగేయుడు పాండవ సేనను ధ్వంశం చేస్తుంటే అర్జునుడు గాంగేయుని ఎదుర్కొన్నాడు. రక్తం ఏరులై ప్రకాశిస్తున్నా యోధులిరివురు ప్రాక్రమాన్ని విడువక పోరు సాగిస్తున్నారు. వాయు నందనుడైన భీముడు సుయోధనుని ఎలాగైనా సంహరించాలన్న తలపుతో

అతడికి ఎదురుగా నిలిచి " సుయోధనా ! ఎంతో కాలంగా ఎదురుచూస్తున్న సమయం ఆసన్నమైంది. కుంతీ దేవి దుఃఖం , ఆమె కోడలు ద్రౌపది పగ తీర్చుకునే సమయం వచ్చింది. నాడు శ్రీకృష్ణుని మాటలు లక్ష్యపెట్టనందుకు ఉలూకుని చేత పరుషమైన మాటలు పలికించినందుకు నా పరాక్రమంతో సమాధానం చెప్తాను " అని పలుకుతూ సుయోధనుని రధాశ్వాలను చంపి, కేతనమును విరుగకొట్టి, రధసారధిని చంపి, అతని విల్లు విరుగకొట్టాడు. సుయోధనుడు మరొక విల్లు అందుకునే లోపల అతనిపై పది బాణములు విడిచాడు. సుయోధనుని శరీరం నుండి రక్తం పెల్లుబుకి మూర్చ వచ్చినంత పనైంది. ఇంతలో జయద్రధుడు తన సైన్యంతో వచ్చాడు. కృపాచార్యుడు తన రథంలో ఎక్కించుకుని సుయోధనుని తీసుకు వెళ్ళాడు. అభిమన్యుడు, ఉపపాండవులతో కలిసి భీమునితో జద్రధ సైన్యాలను ఎదుర్కొన్నారు. చిత్రసేనుడు, చిత్రుడు, చిత్రాక్షుడు, చారుత్రుడు, సులోచనుడు, నందుడు, ఉపనందుడు రౌద్రంతో అభిమన్యునితో పోరాడుతున్నారు. అభిమన్యుడు వారిని ఎదుర్కొని ఒక్కొక్కరిని అయిదు బాణములతో కొట్టి వారి శరీరాన్ని రక్తసిక్తం చేసాడు. వికర్ణుడు మరొక రధం ఎక్కి సోదరులకు సాయం వచ్చాడు. అభిమన్యుడు వికర్ణుని విల్లుతుంచి, సారధిని చంపి, రధాశ్వములను చంపి, కేతనమును విరిచాడు. ఇది చూసిన కురు కుమారులు ఒక్క సారిగా అభిమన్యునిపై పడ్డారు. ఉపపాండవులు అభిమనునికి అడ్డుగా నిలిచి కురుకుమారులను ఎదుర్కొని వారి కేతనములు విరిచి వారిపై బాణవర్షం కురిపించాడు. నీ కుమారులు వారి ధాటికి ఆగలేక పోయారు. నకులుని కుమారుడైన శతానీకుడు తన సైన్యముతో కేకయ పాంచాల రాజులకు సాయం వచ్చి వారితో కలిసి కౌరవ సేనుని తనుమాడసాగారు. సూర్యుడు అస్తమైంచగానే భీష్ముడి సూచన మేరకు ఆరవరోజు యుద్ధం చాలించారు.

మూడవ అశ్వాసం

ధృతరాష్ట్రుడు ఆరవరోజు యుద్ధంలో తనకుమారులు వెనుక పడినందుకు ఖేదపడి మిగిలిన విషయాలు చెప్పమని సంజయుని కోరాడు. సంజయుడు " మహారాజా " నీ కుమారుడైన సుయోధనుడు పితామహుని వద్ధకు వెళ్ళి " పితామహా ! పాండవ బలం రోజురోజుకు పెరిగి పోతుంది. ఈ రోజు నేను నీ ముందే భీముని చేతిలో భంగపడ్డాను. ఇంతకంటే అవమానం ఏమున్నది. కుంతీతనయులను నీ సాయంతో గెలుస్తానని అనుకున్నాను. నీవేమో పాడుసుతులను అడ్డలేక పోతున్నావు. వారికీంత బలం ఎలా వచ్చింది. భీష్ముడు " సుయోధనా! నన్నేల నిందించెదవు. నేను నా శాయశక్తులా యుద్ధం చేస్తూనే ఉన్నాను. నేను నీకు ముందే చెప్పాను పాడుసుతులను గెలవడం సులభ సాధ్యం కాదని అయినా నీవు నామాటను లక్ష్యపెట్టలేదు. అయినా నేను నీకు విజయం కలిగేలా యుద్ధం చేస్తాను " ఆ మాటలకు సుయోధనుడు కొంత ఊరట చెందాడు. మరునాడు యుద్ధంలో కురుసైన్యాలు మండల వ్యూహంలో నిలిచాయి. నీ కుమారులంతా అతనికి ఇరువైపులా పుట్టారు. ఇది చూసిన యుధిష్టరుడు ధృష్టద్యుమ్నునితో చెప్పి తన సైన్యాలను వజ్రవ్యూహంలో నిలిపాడు. తూర్యనాదాల నడుమ ఏడవ రోజు యుద్ధం ఆరంభమైంది. ద్రోణుడు విరాటుని, అశ్వథామ శిఖండిని, దుర్యోధనుడు ధృష్టద్యుమ్నుని, శల్యుడు నకుల సహదేవులను, విందాను విందులు యుధామన్యుని, పెక్కు మంది రాజులు అర్జునిని ఎదుర్కొన్నారు. భీమసేనుడు కృతవర్మను, అభిమన్యుడు చిత్రసేన, దుశ్శాసన, వికర్ణులను , అలంబసుడు సాత్యకిని, ధృష్టకేతువు భూరిశ్రవుని, చేకితానుడు కృపాచార్యుని, ధర్మరాజు శ్రుతాయువును, పలువురు రాజులు భీష్ముని ఎదుర్కొన్నారు.

అర్జునిని ప్రతాపం

తన మీదకు వచ్చిన రాజులను అర్జునుడు రెండు చేతులతో గాండీవం నుండి బాణాలను వదులుతూ శరవర్షం కురిపిస్తున్నారు. వారంతా ఒక్క పెట్టున విజృంభించి కృష్ణార్జునులను తమ బాణాలతో ముంచెత్తారు. అది చూసిన నీ కుమారులు జయజయధ్వానాలు చేసారు. అప్పుడు అర్జునుడు కోపించి మహేంద్రాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. ఆ అస్త్రం కౌరవ సేనలు ప్రయోగించిన అస్త్రములను చీల్చి చెండాడి, వార రధాశ్వాలను చంపి మంధరపర్వతం పాలసముద్రాన్ని చిలికినట్లు కౌరవ సేనలను కలచి వేసింది. మంద్రాస్త్రధాటికి తట్టుకోలేని కౌరవ సేన భీష్ముని వెనుకకు చేరింది. త్రిగర్తాధీశులు తమ సైన్య స్మేతంగా పక్కకు వెళ్ళారు. భీష్ముడు మాత్రమే అర్జునిని ముందుకు వెళ్ళి నిలిచాడు. ఇది చూసిన సుయోధనుడు " కౌరవ యోధులారా ! తాత భీష్ముని ఒంటరిగా వదిలి పారిపోతున్నారా మీ వంటి వారు ఎక్కడైనా ఉంటారా ! వెళ్ళండి భీష్మునకు తోడుగా ఉండండి " అని అరిచాడు. రోషం వచ్చి కౌరవ సేనలు భీష్మునికి సాయంగా నిలిచాయి.

ద్రోణ విరాటుల పోరు

ద్రోణుడు విరాటుని విల్లును, ధ్వజమును రెండు బాణాలతో విరిచాడు. విరాటుడు మరొక బాణముతో ద్రోణుని శరీరంలో శరములు దించాడు. ద్రోణుని రథసారధి చంపాడు, మరొక నాలుగు బాణములను వేసి ద్రోణుని విల్లు విరిచాడు. ద్రోణుడు కోపించి ఎనిమిది బాణాలను ప్రయోగించి విరాటుని రధాశ్వములను చంపాడు. రధమును కూల్చాడు. విరాటుడు తన కుమారుడైన శంఖుని రధాన్ని అధిరోహించి ద్రోణునిపై శరవర్షం గుప్పించాడు. వెంటనే ద్రోణుడు ఒక దివ్యాస్త్రాన్ని స్మరించి శంఖుని కొట్టాడు. ఆ బాణం శంఖుని గుండెలను చీల్చింది. శంఖుడు రథంపై వాలి మరణించాడు. తన కుమారుని మరణానికి ఖేదపడిన విరాటుడు చేసేది ఏమి లేక తన సైన్యాలను తీసుకుని పారిపోయాడు. అది చూసిన శిఖండి అశ్వథామ ఫాలభాగమున మూడు బాణములు నాటాడు. అశ్వథామ కోపించి తన బాణపరపరతో శిఖండి రధాశ్వములను చంపి, సారధిని చంపి, విల్లును విరిచి , కేతనమును విరిచాడు. శిఖండి రథం దిగి కత్తి దీసి అశ్వథామ బాణములను అడ్డుకున్నాడు. అశ్వత్థామ బాణము ప్రయోగించి శిఖండి కత్తిని ఖండించాడు. శిఖండి వెంటనే సాత్యకి రథం ఎక్కాడు.

దుర్యోధన ధృష్టద్యుమ్నుల పోరు

ధృష్టద్యుమ్నుడు సుయోధనునిపై శరవర్షం కురిపించాడు. సుయోధనుడు వాటినిమధ్యలోనే త్రుంచి ధృష్టద్యుమ్నినిపై అతి క్రూరమైన బాణప్రయోగం చేసాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు కోపించి సుయోధనుని విల్లు విరిచాడు అతడు మరొక విల్లు తీసుకునే లోపే దానిని కూడా త్రుంచి వేసి అతడి రథాశ్వములను చంపి, రథం విరుగకొట్టాడు. సుయోధనుడు తన కరవాలము తీసుకుని నేలపై దుముకి ధృష్టద్యుమ్నిపై దూకాడు. అంతలో శకుని వచ్చి సుయోధనుని తన రథంపై ఎక్కించుకుని వెళ్ళాడు.

సాత్యకి అలంబసునిపై అతి క్రూర బాణ ప్రయోగం చేసాడు. అలంబసుడు సాత్యకిపై అర్ధ చంద్రాకార బాణ ప్రయోగం చేసి సాత్యకి విల్లు విరిచి, అతడి శరీరాన్ని శరములతో తూట్లు చేసాడు. అప్పుడు సాత్యకి ఇంద్రాస్త్రం ప్రయోగించి అలంసుని మాయలు మటుమాయం చేసి అలంబసుని ముప్పతిప్పలు పెట్టి సింహ నాదం చేసాడు. అలంబసుడు అక్కడి నుండి పారి పోయాడు. సాత్యకి కురు సేనలపై విరుచుకు పడ్డాడు.

కృతవర్మ భీమసేనునితో పోరు సల్ప సాగాడు. భీముడు కృతవర్మ రథాశ్వములను చంపి, సారథిని చంపి, రథమును విరుగకొట్టి కృతవర్మ శరీరమంతా బాణములతో ముంచెత్తాడు. కృతవర్మ వృషకుని రథం ఎక్కి అక్కడి నుండి వెళ్ళాడు. భీమసేనుడు కృతవర్మను వదిలి కురు సేలపై విరుచుకుబడ్డాడు. ఇది విన్న దృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! నువ్వు ఎప్పుడూ కౌరవ సేనల రథములు విరిగాయి, కౌరవులు చచ్చారు అని మన వారి వనాశనం గురించి చెప్తావు పాండవ సేనలో వినాశనం జరగ లేదా ? ఎప్పుడూ వారి విజయులైనట్లు చెబుతావేమి ఇదేమి మాయ " అని వాపోయాడు. సంజయుడు " మహారాజా ! కౌరవ సేనలు కూడా వారి శక్తివంచన లేకుండా పోరుతున్నాయి. కాని సముద్రంలో కలసిన నదుల వలె దాని స్వరూపం మారి పోతుంది పాండవ బలమునకు తాళ లేక పోతున్నారు. అది వారి తప్పు కాదు నువ్వు నీకుమారుడు చేసిన తప్పుకు వారిని నిందించి ప్రయోజనం లేదు " అన్నాడు. అవంతీ దేశాధీసులగు విందాను విందులను యుధామన్యుడు శరపరంపరతో కప్పేసాడు. అనువిందుడు విందుని రథం ఎక్కాడు. యుధామన్యుడు విందుని రథ సారథిని చంపాడు. రథాశ్వములు చెదిరి పోగా వారి సైన్యాలు కకావికలు అయ్యాయి. మరొక చోట భగదత్తుని ధాటికి పాండవ సేనలు చెదిరి పోగా ఘటోత్కచుడు అడ్డుకుని సేనలకు ధైర్యం చెప్పి యుద్ధోన్ముఖులను చేసాడు. ఘతోత్కచుడు భగదత్తునిపై శరవర్షం కురిపించాడు. భగదత్తుడు వాటిని మధ్యలోనే త్రుంచి వేసి పదు నాలుగు బాణములను ఘతోత్కచునిపై ప్రయోగించాడు. ఘటోత్కచుడు శక్తి ఆయుధమును ప్రయోగించగా భగదత్తుడు దానిని మధ్యలోనే త్రుంచి ఘతోత్కచునిపై బ్ణపరంపరతో నొపించాడు. భగదత్తుని ధాటికి ఆగలేని ఘతోత్కచుడు పారిపోగా భగదత్తుడు పాండవ సేనపై విరుచుకు పడ్డాడు. శల్యునిపై నకులసహదేవులు శరములు గుప్పించారు. శల్యుడు బెదరక నకులుని రథం విరిచాడు. నకులుడు సహదేవుని రథం ఎక్కి శల్యునిపై ఒక క్రూర బాణం వేసి అతడిని మూర్చిల్ల చేసాడు. శల్యుడు రథంపై పడి పోగానే సారధి రథాన్ని పక్కకు తీసుకు వెళ్ళాడు. నకుల సహదేవులు సింహనాదం చేసి శంఖనాదం చేసారు.

శ్రుతాయువుపై ధర్మరాజు విజయం

యుధిష్టరుడు శ్రుతాయువు మీద తొమ్మిది శమములు ప్రయోగించాడు. శ్రుతాయువు వాటిని త్రుంచి వేసి ఏడు బాణాలు యుధిష్టరుని మీద వేసాడు. యుధిష్టరుడు కోపించి వరాహముఖాన్ని కర్ణమును పోలిన నారాచబాణాన్ని ప్రయోగించి శ్రుతాయువు వక్షస్థలాన్ని చీల్చాడు. మరొక బాణముతో అతని కేతనమును విరిచాడు. శ్రుతాయువు ఏడు బాణములు ప్రయోగించి ధర్మరాజును భాదించాడు. ధర్మరాజు మహోగ్రుడై శ్రుతాయువు రథముకు కట్టిన గుర్రములను చంపి, విల్లు విరిచి, కేతనమును విరిచి, అతని శరీరాన్ని రక్తసిక్తం చేసాడు. శ్రుతాయువు బెదిరి పారిపోయాడు. అది చూసిన కౌరవసేన కకావికలై పోగా పాండవ సేనలు జయధ్వానాలు చేసారు. కృపాచార్యుడు చేకితానుడితో పోరుతున్నాడు. చేకితానుడు కృపాచార్యునిపై నిశిత బాణములు ప్రయోగించగా, కృపాచార్యుడు చేకితానుని రథాశ్వములను చంపాడు. చేకితానుడు గదాయుధంతో కృపాచార్యుని రథం విరుగకొట్టి, రథముకు కట్టిన హయములను చంపాడు. కృపాచార్యుడు చేకితానుని పదహారు నిశిత బాణములతో కొట్టాడు. చేకితానుడు కృపాచార్యునిపై గదను విసిరాడు. కృపాచార్యుడు ఆ గదను మధ్యలో త్రుంచి వేసాడు చేకితానుడు రథము దిగి వాడి అయిన ఖ్డ్గం తీసుకున్నాడు. అది చూసిన కృపాచార్యుడు ఖడ్గం తీసుకుని చేకితానునిపై కలియపడ్డాడు. ఒకరికొకరు గాయపరచుకుని ఇరువురు మూర్చిల్లాడు. అది చూసి కౌరవ సేన నుండి శకుని కృపాచార్యుని, పాండవ సేన నుండి కరకర్షణుడు వచ్చి వారిరువురను రథముల మీద ఎక్కించుకుని తీసుకు వెళ్ళారు. ధృష్టకేతు భూరిశ్రవునితో ఘోరయుద్ధం సాగిస్తున్నాడు. ధృష్టకేతు భూరిశ్రవునిపై తొమ్మిది బాణములు వేసాడు. భూరిశ్రవనుడు కోపించి ధృష్టకేతుని రథాశ్వములను చంపి అతడిపై కరకుటమ్ములు ప్రయోగించాడు. అలసి పోయిన ధృష్టకేతు శతానీకుని రథముపై ఎక్కి అవతలకు వెళ్ళాడు. అభిమన్యునికి వికర్ణుణ, చిత్రసేన, దుశ్శాసనుల మధ్య భయంకర పోరు సాగుతుంది. అభిమన్యుడు వారందరి రథములను విరుగకొట్టి వారిని చంపకుండా భీమసేనుని శపథం గుర్తుకు వచ్చి విడిచి పెట్టాడు. ఇది గమనించిన భీష్ముడు దుశ్శాసనునికి సాయంగా వచ్చాడు. ఒంటరిగా ఉన్న అభిమన్యునికి తోడుగా అర్జునుడు తన రథముతో అక్కడకు వచ్చాడు. త్రిగర్తాధిపతి అర్జునిని అడ్డగించి ఎదుర్కొన్నాడు. అర్జునుడు " మీరు కౌరవ సేనలో మేటి వీరులని విన్నాను భయము వదిలి నాతో యుధం చెయ్యి " అని అతనిపై శరవర్షం కురిపించాడు. అది గమనించిన కురు సైన్యం ఒక్క పెట్టున అత్జునిపై పడింది. పాండవ సైన్యం అర్జునునికి సాయంగా వచ్చాయి. పోరు ఘోరమైంది. అర్జునుడు తన నిశిత సరాఘాతముతో కౌరవ వీరుల రథముకు కట్టిన హయములను చంపుతూ, రథములను విరుగ కొడుతూ, కేతనములు విరుస్తూ, విల్లులను విరుస్తూ యుద్ధరంగమంతా స్వేచ్చగా విహరిస్తున్నారు.

సాయంకాలాంతర పోరు

త్రిగర్తాధీశుడు తన చక్రరక్షకులైన ముప్పై రెండు మందిని అర్జునినిపై పంపాడు. అర్జునుడు అరవై నాలుగు బాణము ప్రయోగించి వారిని చంపాడు. త్రిగర్తాధీశుడు స్వయంగా అర్జునితో తలపడ్డాడు. ఇంతలో శిఖంది మధ్యలో డ్డుకుని శుశర్మను ఎదుర్కొన్నాడు. తనకు ఎదురుగా దుర్యోధనుడు ఉన్నా అతడిని దాటి భీష్ముని ఎదుర్కొన్నాడు అర్జునుడు. తన మీదకు వస్తున్న శల్యుని విడిచి భీమ, నకులసహదేవులతో కూడి అర్జునినికి సాయంగా వెళ్ళాడు ధర్మరాజు. పాడవులతో భీష్ముడుపోరు సాగిస్తున్నాడు. ఇంతలో నీకుమారుడు సుయోధనుడు సైంధవునితో చేరి పాండవులను ఎదుర్కొన్నాడు. శలుడు, శల్యుడు, చిత్రసేనులు కృపాచార్యునితో చేరి పాడవులను ఎదుర్కోడానికి చేరారు. ఇంతలో శిఖండి భీష్ముని ఎదుర్కొన్నాడు. భీష్ముడు శిఖండితో యుద్ధం చేయక అతడి విల్లును త్రుంచి పక్కకు పోయాడు. ఇది చూసిన యుధిష్టరుడు " శిఖండీ భీష్ముని చంపుతానని శపధం చేసావుగా మరిచావా! " అని అరిచాడు. ఆ మాటలు విని శిఖండి భీష్మునిపై శరవర్షం కురిపించాడు. అది చూసిన శల్యుడు శిఖండిపై అగ్నేయాస్త్రాన్ని వేసాడు. శిఖండి బెదరక శల్యునిపై వారుణాస్త్రాన్నిప్రయోగించాడు. భీష్ముడు ధర్మరాజు విల్లు విరిచి, కేతనమును విరిచాడు. అది చూసిన భీముడు తన రధం దిగి సుయోధనుని మీదకు వెళ్ళాడు. సైంధవుడు అయిదు వందల వాడి బాణములను భీమునిపైప్రయోగించాడు. భీముడు నిర్లక్ష్యంతో వాటిని తన గదతో త్రుంచి సైంధవిని రధాశ్వాలను చంపి, రధం విరిచాడు. సైంధవుడు వేరొక రధం ఎక్కి పారిపోయాడు. అతనితో కౌరవ సైన్యం పారి పోయింది. ఇది చూసిన సుయోధనుడు పారిపోవద్దని తన సైన్యాలను వారిస్తూ భీమునితో తలపడ్డాడు. ఇంతలో చిత్రసేనుడు భీముని అడ్డుకుని శక్తి భీమునిపై ఆయుధమును ప్రయోగించాడు. భీముడు తనగధను శక్తి ఆయుధంపై విసిరాడు. అది గిరగిరా తిరుగుట చూసిన కౌరవులుది ఎవరి మీద పడుతుందో తెలియక భీతి చెంది రారాజు మాట వినక పారిపోసాగారు. ఆ గధ తన మీదకు రావడం చూసి చిత్రసేనుడు రధం దిగి పారిపోయాడు. ఆ గధ చిత్రసేనుని రధాన్ని అశ్వములతో సహా నుగ్గు చేసింది. వికర్ణుడు చిత్రసేనుని తన రధంపై ఎక్కించుకుని తీసుకు వెళ్ళాడు. భీష్ముడు ధర్మతనయుని రధాస్వాలను చంపి అతడి శరీరాన్ని శరపరంపరతో గాయపరిచాడు. ధర్మనందనుడు కోపించి శక్తి ఆయుధాన్ని భీష్మునిపైప్రయోగించాడు. భీష్ముడు శక్తి ఆయుధాన్ని త్రుంచాడు. ధర్మనందనుడు నకులసహదేవుల రధాన్ని అధిరోహించాడు. భీష్ముడు నకులసహదేవులపఇ శరసంధానం చేసి వారిని నొప్పించాడు. ధర్మనందనుని ఆదేశంపై పాండవ సేనలోని రాజులంతా తమ సైన్యాలతో భీష్మిని ఎదుర్కొన్నారు. భీష్ముడు జంకక పాండవ సేనలోని వారి తలలను ఖండిస్తూ స్వైర విహారం చేయడం పాండవ సేనను ఆశ్చర్యచకితులని చేసింది. ఇంతలో శిఖండి భీష్మునిపై నిశితశరములను వేసాడు. భీష్ముడు వాటిని, లక్ష్యపెట్టక పాండవ సైన్యాలను చెండాడుతున్నాడు. కురు సేనలను తనుమాడుతున్న సాత్యకి, ధృష్టద్యుమ్నులను విందాను విందులు ఎదుర్కొని ధృష్టద్యుమ్నుని రధాశ్వాలను చంపారు. విరధుడైన ధృష్టద్యుమ్నుడు సాత్యకి రధం ఎక్కాడు. ఇది చూసిన ధర్మరాజు వారికి సాయంగా వచ్చాడు. రారాజు తన సైన్యములకు ధర్మరాజును ఎదుర్కొనమని సైగ చేసి తాను కూడా భీష్మ, ద్రోణులతో చేరి ధర్మరాజును ఎదుర్కొన్నాడు. ధ్రజునికి సాయంగా వచ్చిన అర్జునినిపై ద్రోణుడు క్రూరబాణప్రయోగం చేసాడు. ఇది గమనించిన కౌరవసేనలు ఇనుమడించిన ఉత్సాహంతో పాండవ సైన్యాలను ఎదుర్కొన సాగారు. ధర్మరాజు తన సేనలకు ధైర్యం కలిగిస్తూ యుద్ధానికి పురికొల్పాడు. రు ప్కాౖలుఘోపమైన పోరు సాగిస్తుండగా సూర్యుడు అస్తమించసాగాడు. త్రిగర్తాధీశుడు సుశర్మ, సైంధవుడు మొదలైన ప్రముఖులను ఓడించి ధర్మరాజుకు ఆనందం కలిగించాడు. అన్నగారికి బాసటగా నిలిచి భీమసేనుడు కురుసేనలను తున్నమాడాడు. ఆ రోజుకు యుద్ధం చాలించి అందరూ శిబిరాలను చేరారు.

ఎనిమిదవరోజు యుద్ధం

ఎనిమిదవ రోజు యుద్ధానికి కురు సైన్యాలు కూర్మ వ్యూహంలోను పాండవ సేనలు శృంగాటక వ్యూహములో నిలిచాయి. ఇరు పక్షసైన్యాలు భేరి మృదంగనాద్యాల మధ్య యుద్ధానికి సన్నధమైయ్యాయి. హయములు, ఏనుగులు, రధములు, కాల్బముల రణరంగ విహారంతో రణభూమిలో దుమ్ము ఆకాశాన్ని కప్పింది. భీష్ముడు సింహనాదం చేస్తూ పాడవ సైన్యంలో చొచ్చుకుని వెళ్ళి వీరవిహారం చేయసాగాడు. భీష్ముని పరాక్రమానికి ఆగలేక పాండవ సేనలు పలాయనం చిత్తగించాయి. అది చూసిన భీమసేనుడు ఆగ్రహంతో భీష్ముని ఎదుర్కొని ఒకే బాణంతో భీష్ముని సారధిని చంపాడు. భీష్ముని అశ్వములు పట్టుతప్పి ఇష్టం వచ్చినట్లు పరుగెత్తాయి. అది చూసిన పాడవ సేనలు జయజయ ధ్వానాలు చేసాయి. అది చూసి నీ కుమారుడు సునాభుడు అమితపరాక్రమంతో భీమసేనుని ఎదుర్కొన్నాడు. భీమసేనుడు ఒకే బాణంతో సునాభుని తల నరికి భీకరంగా సింహనాదం చేసాడు. అది చూసి ఖిన్నులైన నీ కుమారులు ఆదిత్యకేతుడు, అపరాజితుడు, బహ్వాసి, పండితుడు, కుండధారుడు, వశాలాక్షుడు, మహోదరుడు ఒక్కుమ్మడిగా భీమసేనునిపై పడ్డారు. తమ తమ బాణములతో భీమసేనుని శరీరమును కొట్టారు. భీమసేనుడు జంకకుండా వారి మీద అతి క్రూర బాణములు ప్రయోగించి అర్ధ చంద్రాకార బాణములతో వారినందరిని యమసదనమునకు పంపాడు. ఇది చూసి నీ కుమారులు " నాడు కురు సభలో చేసిన శపధం భీమసేనుడు ఈ రోజే తీర్చుకునేలా ఉంది " అనుకున్నారు. " విదురుని ని పలుకులు సత్యము ఔతున్నాయి " అని మనసులో అనుకుని భీమసేనుని ధాటికి తాళలేక పారిపోయారు. సుయోధనుడు భీష్ముని చూసి " తాతా చూచితిరా ! భీమసేనుడు నా తమ్ములను అందరిని చంపుతుంటే మీరంతా చూస్తూ ఊరకుంటారా. మీకు పౌరుషం రాలేదా మిగిలిన వారి చావు కోరి మౌనంగా చూస్తున్నారా " అని వాపోయాడు. సుయోధనుని మాటలకు భీష్ముడు చలించి పోయి " సుయోధనా నేను నీకు ముందే చెప్పాను. నీ తమ్ములలో ఎవరు భీమసేనునికి ఎదురైనా వారిని రక్షించడం నాకే కాదు ఎవరికి తరం కాదు. ఇందుకు చింతించి ప్రయోజనం లేదు. యుద్ధంలో మరణించిన స్వర్గలోక ప్రాప్తి కలుగుతుందన్న ఒకే ఆశతో పోరాడటమే మనకున్న ఒకే మార్గం. శక్తికొలది పోరాడుతాము విజయం మనలను వరించ వచ్చు కదా! " అన్నాడు అన్న సంజయుని పలుకులు విని దృతరాష్ట్రుడు " అయ్యో ! ఎంతటి దురవస్థ

దాపురించింది. భీష్మద్రోణులు ఉండి కూడా నా కుమారులు భీముని చేత దారుణంగా చంపబడ్డారే. వగచి లాభమేమి నా మాట వినక సుయోధనుడు తమ్ముల మరణం కొని తెచ్చుకున్నాడు " అని దుంఖించాడు. సంజయుడు తిరిగి చెప్పసాగాడు. " భీష్ముడుని కురుకుమారుల ఆగ్రహోదగ్రుని చేసింది. అతడు భీముని వైపు పోవడం చూసిన ధర్మరాజు ధృష్టద్యుమ్నుని, సాత్యకిని, శిఖండిని భీమునికి సాయంగా పిలిచాడు. సుయోధన ప్రేరేపిత రధికులు అర్జునిని ఎదుర్కొన్నారు. చేకితానుడు, ద్రౌపదీ తనయులు అర్జునినికి సాయంరాగా అర్జునుడు కురు సైన్యాలపై విరుచుకు పడ్డాడు. అభిమన్యుడు, ఘటోత్కచుడు కురు సైన్యాలపై విరుచుకు పడుతున్నారు. ద్రోణాచార్యులు చిత్రవిచిత్ర రీతుల రధాన్ని నడుపుతూ ద్రుపదుని సేనలపై శరవర్షం కురిపిస్తున్నాడు. భీమసేనుడు తన నిశిత శరములతో కౌరవ గజబలమును నేల కూలుస్తున్నాడు. నకులసహదేవులు తమకరవాలంతో కౌరవ అశ్వదళమును మట్టుపెడుతున్నారు.

ఇరావంతుని పరాక్రమం

అర్జున ఉలూచిల కుమారుడు ఇరావంతుడు తన అశ్విక దళంతో కౌరవ సైన్యమును చుట్టుముట్టాడు. అది చూసిన శకుని తమ్ములు శుకుడు, శర్మవంతుడు, వృషకుడు, ఆర్జవుడు, గజుడు, గవాక్షుడు అను ఆరుగురు తమ అశ్వసైన్యంతో ఇరావంతుని ఎదుర్కొని ఘోరంగా పోరుతున్నాడు. శకుని తమ్ములు ఇరావంతుని అశ్వమును చంపారు. ఇరావంతుడు తన అశ్వమును దిగి కరవాలంతో యుద్ధం చేస్తున్నాడు. శకుని తమ్ములు కూడా కిందకు దిగి ఇరావంతుని ఎదుర్కొన్నారు. ఇరావంతుడు రకరకముల విన్యాసములు చేస్తూ శకుని తమ్ములతో యుద్ధం చేస్తూ అదను చూసి వారిని పన్నెండు ముక్కలుగా నరికాడు. అది చూసిన సుయోధనుడు అలంబసుని పిలిచి " అలంబసా ! వీడు ఈ రోజే మనసైన్యాలను నాశనం చాసేలా ఉన్నాడు. వెంటనే నీవు అతడిని ఎదుర్కొని హతమార్చు " అని చెప్పాడు. అలంబసుడు ఇరావంతునికి సమాంతరంగా మరొక అశ్వబలమును సృష్టించాడు. రెండు దళాలు ఒకదానితో ఒకటి పోటీ పడి నశించాయి. ఇరావంతుడు ఒంటరిగా పోరాడుతూ అలంబసుని ఖడ్గం, విల్లు విరిచాడు. అలంబసుడు ఆకాశానికి ఎగిరాడు. ఇరావంతుడు ఆకాశానికి ఎగిరి అలంబసునితో మాయా యుద్ధం చేస్తున్నాడు. ఇరావంతుడు అలంబసుని తల నరికాడు. అయినా అతడు చావ లేదు. ఇరావంతుడు తన తల్లిని, తాతాగారిని తలచుకుని విషనాగులను సృష్టించాడు. అలంబసుడు డేగరూపం ధరించి ఆ నాగులను చంపి వెంటనే ఇరావంతుని తల నరికాడు. ఇరావంతుడు మరణించాడు.

ఘటోత్కచుని పోరు

ఇరావంతుని మరణం చూసి ఘటోత్కచుడు తన రాక్షస సైన్యంతో కౌరవ సన్యంతో తలపడ్డాడు. తన శూలాయుధంతో గజ, అశ్వ, పదాతి దళాలను గుచ్చి పైకెత్తి నేలకేసి బాది చంపుతున్నాడు. అందరిని మూకుమ్మడిగా చంపుతున్నాడు. ఇది చూసి సుయోధనుడు, వంగదేశాధిపతి తమ గజ సైన్యంతో ఘ్టొత్కచుని ఎదుర్కొన్నారు. ఆ గజబలమును చూసిన ఘటోత్కచుడు పొంగి పోయి బుజములు చరిచి కరవాలంతో గజముల తొండములను, దంతములను, శిరములను ఖండించసాగాడు. ఇది చూసిన సుయోధనుడు తానే ఘటోత్కచుని ఎదుర్కొని అతని ప్రధాన అనుచరులైన వేదవంతుడు, విద్యుజ్జిహ్వుడు, బహ్వాసి మొదలగు వారిని చంపి ఘటోత్కచుని శరీరాన్ని శరములతో కప్పాడు. ఘటోత్కచుడు కూడా విల్లు అందుకుని సుయోధనునిపై శరవర్షం కురిపించి సుయోధనునితో " సుయోధనా ! నాడు నిండు సభలో ధర్మం మరిచి నా తాల్లి పాడవుల సతి అయిన ద్రౌపదీ మాతను అవమానపరిచావు. అందుకు ప్రతి ఫలం అనుభవించు " అని నల్లత్రాచుల వంటి బాణములను సుయోధనుని పై ప్రయోగించాడు. సుయోధనుడు వాటిని మధ్యలో త్రుంచి ఇరవై ఉగ్రమైన శరములను ఘటోత్కచునిపై వేసాడు. ఘటోత్కచుడు శక్తి ఆయుధమును సుయోధనుని పై ప్రయోగించాడు. వంగ దేశాధిపతి శక్తి ఆయుధాన్ని ఎదుర్కొన్నాడు. ఆ ఆయుధము వంగరాజు గజమును చీల్చి వేసింది. వంగరాజు పారిపోయి ప్రాణములు దక్కించుకున్నాడు. ఇది చూసి అతడి సైన్యం హాహా కారాలు చేస్తూ పారి పోయారు. సుయోధనుడు ధైర్యంగా ఘతోత్కచుని ఎదుర్కొని తాను నేర్చిన అన్ని అస్త్రములు ప్రయోగించి ఘటోత్కచుని ఎదుర్కొన్నాడు. వాటిన్నంటిని ఆకాశంలో పొడి చేసి ఘటోత్కచుడు సింహనాదం చేసాడు. అది విన్న భీష్ముడు " ఘతోత్కచుడు దేవతలకు కూడా అజేయుడు సుయోధనుని అతడి బారి నుండి రక్షించండి " అని అరిచాడు. అది విని ద్రోణుడు, అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, చిత్రసేనుడు, బృహద్బలుడు, బాహ్లికుడు, అవంతి నాధుడు, భూరిశ్రవుడు, సైంధవుడు, సోమదత్తుడు, వివింశతి, వికర్ణుడు ఒక్కుమ్మడిగా రధములు నడుపుతూ నీ కుమారునికి రక్షణగా నిలిచి ఘటోత్కచునితో పోరాడుతున్నారు. వారిని చూచి ఘటోత్కచుడు రెట్టించిన ఉత్సాహంతో వారందరి మీద తన నిశిత శరములు కురిపించాడు. వారి రధ సారధులను చంపి, విల్లులు విరిచి, రధములను విరిచి వారిని చికాకు పరిచాడు. ద్రోణాచార్యుడు మొదలైనా పన్నెండు మంది ఘటోత్కచునిపై మహాస్త్రాలు ప్రయోగించాడు. ఘటోత్కచుడు ఆకాశానికి ఎగిరి మాయా యుద్ధం చేయసాగాడు.

భీమసేనుని పరాక్రమం

ఇది చూసిన ధరరాజు భీముని చూసి " అర్జునుడు భీష్మిని ఎదుర్కొంటున్నాడు. నీవు వెళ్ళి ద్రోణాదులతో పోరుతున్న ఘటోత్కచుని రక్షించు " అన్నాడు. సుయోధనుడు ఒక అర్ధచంద్రాకార బాణమును ఘటోత్కచునిపై వేసాడు. సింహ నాదం చేసుకుంటూ అక్కడుకు చేరిన భీమసేనుని ధనస్సును సుయోధనుడు ఖండించాడు. మరొక మరొక నారాచ బాణమును ప్రయోగించి భీముని వక్షస్థలము మీద కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు భీమసేనుడు దిమ్మెర పోయాడు. అది చూసిన ద్రౌపదీ సుతులు సుయోధనుని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇంతలో అభిమన్యుడు, ఘటోత్కచుడు వారికి సాయం వచ్చారు. అందరూ కలిసి సుయోధనునిపై నిశితమైన శరవర్షం కురిపించారు. కృపాచార్యుడు, బాహ్లికుడు, భూరిశ్రవనుడు మొదలైన కురు వీరులు పాండుకుమారులను

ఎదుర్కొన్నారు. ఇంతలో భీమసేనుడు తేరుకుని తిరిగి శత్రువుల మీద లంఘించాడు. ద్రోణుడు క్రూర శరములతో భీమసేనుని కొట్టాడు. భీమసేనుడు నారాచబాణముతో ద్రోణుని గుండెకు గురిపెట్టి కొట్టాడు. ఆ బాణముల ధాటికి ద్రోణుడు మూర్చిల్లాడు. తండ్రి అవస్థ చూసిన అశ్వత్థామ, సుయోధనులు తమ బలగంతో వచ్చి భీమసేనుని ఎదుర్కొని శక్తివంతమైన బాణములు భీమునిపై ప్రయోగించారు. భీముడు రధము నుండి కిందకు దూకి ఆ బాణములను తన గధాయుధంతో చిన్నాభిన్నం చేస్తున్నాడు. ఇంతలో ద్రోణుడు తేరుకుని వచ్చి భీమునిపై శరపరంపర కురిపించాడు. ఇది గమనించిన అభిమన్యుడు, ఘతోత్కచుడు, ద్రౌపదీ సుతులు భీమునికి సాయంగా వచ్చారు. భీమసేనుని మిత్రుడు నీలుడు అశ్వత్థామను ఎదుర్కొన్నాడు. అశ్వత్థామ వాడి అయిన బాణములు ప్రయోగించి నీలుని తీవ్రంగా గాయపరిచాడు. ఇది చూసిన ఘటోత్కచుడు అశ్వత్థామ మీద శరవర్షం కురిపించాడు. ద్రోణుడు ఘటోత్కచుని క్రూరమైన బాణములతో నిలువెల్లా కొట్టాడు. ఘటోత్కచుడు మాయా యుద్ధం ప్రారంభించాడు. తన అపూర్వ మాయా శక్తితో ద్రోణుడు, సుయోధనుడు, కృపాచార్యుడు మొదలైన వారు తన బాణములకు తీవ్రంగా గాయపడి రక్తం ఓడుతున్నట్లు కౌరవ సేనలకు తెలిసేలా చేసాడు. అది చూసిన కౌరవ సేనలు పారిపోసాగారు. అది చూసిన భీష్ముడు " ఆ గండి ఇది అంతా రాక్షస మాయ అందరూ క్షేమంగానే ఉన్నారు అని ఎంత చెప్పినా వినక సేనలు యుద్ధ భూమి విడిచి పారిపోసాగాయి. ఇది చూసిన సుయోధనుడు " తాతా మీరు ద్రోణాచార్యులు యుద్ధభూమిలో ఉండగానే ఇంత అవమానం జరిగింది కదా. ఇంత కంటే తలవంపులు ఏమున్నాయి. నేను ఒంటరిగానే పాండవులను ఎదుర్కొంటాని విజయమో వీరస్వర్గమో తేల్చుకుంటాను " అన్నాడు. భీష్ముడు " సూయోధనా ! నీవొక్కడివి పాండవులను ఎలా ఎదుర్కొంటావు రాక్షస మాయలు ఎదుర్కోడానికి మేము లేమా నీవు నిశ్చింతగా ఉండు " అని భగదత్తుని చూసి " భగదత్తా ! రాక్షస మాయలు నీ వద్ద పని చేయవు. నీవు పోయి ఘతోత్కచుని ఎదిరించు " అన్నాడు. భీష్ముని మాటలకు భగదత్తుడు పొంగి పోయి సుప్రీతకం అనే ఏనుగును ఎక్కి తన సేనలతో ఘటోత్కచుని ఏదుర్కొన్నాడు. ఇది చూసి కౌరవ సేనలు ధైర్యము తెచ్చుకుని తిరిగి చేరాయి. సాయం సమయం అయింది.

సాయంకాలాంతర యుద్ధము

పర్వతంలాంటి తన ఏనుగును ఎక్కి ఘటోత్కచుడు భగదత్తుని ఎదుర్కొన్నాడు. భీమసేనుడు, అభిమన్యుడు, ద్రౌపదీ సుతులు ఘటోత్కచునికి సాయం వచ్చారు. ఘటోత్కచుడు బల్లెంవంటి బాణమును వేసి భగదత్తుని ఏనుగును గాయపరిచి మరొక శూలమును తీసుకుని భగదత్తుని మీద వేసాడు. దాన్నిని త్రుంచి భగదత్తుడు ఘటోత్కచుని రధాశ్వములను చంపాడు. అభిమన్య, ద్రౌపదీ సుతుల రధాశ్వములను చంపి వారిపై శరవర్షం కురిపించాడు. పాలసముద్రమును మంధర పర్వతం చిలికిన విధంగా పాండవ సేనల మధ్య తిరుగుతూ వారిని చికాకు పరిచాడు. సుప్రీతకము తనకు ఎదురు వచ్చిన హయములను, గజములను , కాల్బలమును కాళ్ళతో తొక్కుతూ విహరిస్తూ ఉండగా సుయోధనుడు, ద్రోణుడు, కృపాచార్యుడు రధములతో వచ్చి వీర విహారం చేయ సాగారు వారి ధాటికి పాండవ సైన్యాలు బెదిరి పారిపోసాగారు. ఇది చూసిన ధర్మరాజు తన సైన్యాలకు చేయి ఊపి ప్రోత్సహిస్తూ అర్జునుడు, పాంచాల భూపతితో చేరి కౌర్వసైన్యాలను ఎదుర్కొన్నారు. అర్జునుడు ధనుష్టంకారం చేస్తూ శంఖమును పూరించుచూ గాండీవం తీసుకుని కురు సేనలపై శరపరంపర కురిపించాడు. అప్పుడు అతది వద్దకు భీముడు వచ్చి ఇరావంతుని మరణ వార్తను చెప్పాడు. అర్జునుడు ఖిన్నుడై భీముడు దారి చూపగా ఇరావంతుడు పడిఉన్న చోటికి వెళ్ళాడు. తల తెగి నేలపై పడి ఉన్న ఇరావంతుని చూసి కళ్ళ నిండా నీళ్ళు నిండాయి. సుయోధనుని అవినీతి ధర్మతనయుని సంధి ప్రయాత్నములు సుయోధనుని మూర్ఖత్వం తలచుకుని బాధపడ్డాడు. పుత్రశోకంతో అలమటిస్తున్న అర్జునిని చూసి శ్రీకృష్ణుడు చిరునవ్వు నవ్వాడు. కృష్ణుని ఆంతర్యం అర్జునుడు అర్ధం చేసుకున్నాడు. " నా నీటి నుండి గుహ్యమైన యోగశాస్త్రము విని ఎనిమిది రోజులు అవక మునుపే ఈ విషాదం ఏమిటి " అన్నట్లు ఉంది ఆ నవ్వు. " పరంధామ నీ నోటి వెంట వచ్చిన గీతా శాస్త్రం విని రాగద్వేషములు వదిలాను " అనుకుని కృష్ణుని అడిగి రధమును నడిపించి తన కర్తవ్య నిర్వహణ్కు బయలు దేరాడు. అర్జునుడు శతృ వీరులపై బాణపరంపర కురిపించాడు. త్రిగర్తాధీశుడు, భగదత్తుడు, భీష్మాదులు అర్జునుని ఎదుర్కొన్నారు. ఇంతలో సాత్యకి వారి మధ్యకు రాగానే కృతవర్మ బాహ్లికుడు అతడిని ఎదుర్కొన్నారు. నీ కుమారుడు ద్రోణునితో చేరి భీముని ఎదుర్కొన్నాడు. ద్రోణుడు , సుయోధనుడు వేసే బాణాలను మధ్యలో త్రుంచి వేసి నిశిత బాణాలతో భీమసేనుడు వారిని నిశిత బాణాలతో నొప్పించాడు. ఆ సరముల ధాటికి నీ కుమారులైన కుండభేది, అనాదృష్యుడు, కనకధ్వజుడు, విరావి, సుభాహుడు, దీర్ఘబాహుడు, దీర్ఘలోచనుడు మరణించారు. భీమసేనుడు కౌరవ సేనలో ప్రవేశించి దొరికిన వారిని దొరికినట్లు హతమార్సు్తన్నాడు. ఇది చూసిన సుయోధనుడు భీతిల్లక తన సేనలను ప్రోత్సహిస్తూ భీమసేనుని ఎదుర్కొన్నాడు. భీమసేనుని పరాక్రమం చూసిన పాండవ సైన్యం విజృంభించి కౌరవ సేనలను చీల్చి చెండాడుతున్నాయి. రక్తం ఏరులై ప్రవహిస్తుంది. చని పోయిన సైనికుల ఆభరణములతో రణభూమి ప్రకాసించింది. ఇంతలో సూర్యాస్తమయం కావడంతో యుద్ధం చాలించి ఇరు సైన్యాలు తమ నెలవులకు చేరాయి.

తొమ్మిదవ రోజు యుద్ధం

తమ్ముల మరణంతో కలత చెందిన సుయోధనుడు దుశ్శాసనుని పిలిచి వెంటనే కర్ణుని, శకునిని పిలుచుకురమ్మని కబురు పంపాడు. దుశ్శాసనుడు కర్ణ, శకునులతో సుయోధనుని వద్దకు వచ్చాడు. ఏకాంతంలో సుయోధనుడు " తాత భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కృపాచార్యుడు తటస్థంగా ఉన్నారు. పాండవులను వారు చంపడం లేదు. పాండవ సైన్యం మన సైన్యం అతి వేగంగా తరిగి పోతుంది ఏమి చేయాలి " అన్నాడు. కర్ణుడు రణక్రీడా ఉత్సాహుడై " సుయోధనా ! భీష్ముని రావద్దని చెపితే నేను రణరంగప్రవేశం చేస్తాను. పాండవుల వారి సేనల మదం అణచగలను " అన్నాడు. ఆ మాటలు విని సుయోధనుడు " దుశ్శాసనా ! తాతగారి వద్దకు వెళ్ళి ఈ విషయం చెబుతాము రా " అని ఇరువురు సుయోధనుని వద్దకు వెళ్ళి ఆయనకు నమస్కరించి "

పితామహా ! మిమ్మలిని నమ్మి యుద్ధానికి దిగాను. కాని మీరు యుద్ధ రంగమున దేవదానవులను దిక్కరించగల మీరు ఏమీ చేయక ఎనిమిది రోజుల నుండి దిక్కులు చూస్తూ పాండవులను చంపక నిరీక్షిస్తున్నారు. అర్జునిని చంపడం మీకు చేతకాలేదు కాని నా తమ్ములు మాత్రం మరణిస్తున్నారు. కనుక మీరు రణరంగం నుండి తప్పుకుని కబుఋనికి యుద్ధం చేసే అవకాశం ఇవ్వండి " అన్నాడు.

భీష్ముని వ్యధ

వాడి బాణాల వలె ఉన్న సుయోధనుని మాటలకు భీష్ముడు నొచ్చుకుని కొంత సేపు మౌనం వహించి గాఢంగా నిట్టూర్చి " సుయోధనా ! అర్జునుడు సామాన్యుడు కాదు. ఖాండవ వన సమయంలో ఇంద్రుని జయించాడు. శివునితో హోరాహోరీ పోరి పాశుపతాన్ని పొందాడు. నిన్ను నీ వారిని గంధర్వుల బారి నుండి రక్షించింది అర్జునుడే.ఫ్పుడు కర్ణుడు పారి పోయిన విషయం నీకు తెలియనిది కాదు. అర్జునుడు, నిన్ను, ద్రోణుని, అశ్వథామను, కృపాచార్యుని , కర్ణుని సమ్మోహితులని చేసి గోవులను తీసుకు పోయిన విషయం మనమెరిగినదే ! అర్జునిని విజయపరంపర మము వినే ఉన్నాము. ఏనిమిది రోజులు నా శాయశక్తుల యుద్ధం చేసి నీ నోటి వెంట ఈ మాటలు విన్నాను. నేను ఇప్పుడే చెప్తున్నాను నేను గాండీవిని గెలువలేను. శిఖండిని చంపను వీరిద్దరు తప్ప రణమున ఎవరు ఎదురైనా నేను చంపగను. నేను పాండవ సైన్యంలో పాంచాలరాజు, మత్స్యదేశాధిపతి, యాదవులు వారి సన్యములను చెండాడుతాను నీవు నీ తమ్ములు పాడవులను, వారి పుత్రులను వారి సైన్యములను మీ పరాక్రమంతో గెలవండి. ఇక వట్టి మాటలు కట్టి పెట్టి నీ తమ్ములతో పాండవుల మీద ప్రతాపం చూపి విజయం సాధించు. నీకు తగని పని అని తెలిసి పాండవులతో పగ పూనావు. నా మాట లక్ష్యపెట్టలేదు. అయినా రేపు నా పరాక్రమం చూడగలవు.ప్రాక్రమం చూపి గెలవాలి కాని ఇలాంటి ముకుల వంటి మాటలతో విజయాన్ని సాధించ లేవు " అన్నాడు. భీష్ముని మాటలకు మనసులో సంతసించి సుయోధనుడు అక్కడి నుండి వెళ్ళాడు. మరునాటి యుద్ం ఆరంభమయ్యే సమయంలో సుయోధనుడు " మహాయోధులారా ! పాంచాలరాజుతో సహా అందరిని సంహరిస్తానని పాండవులను గెలువ గలనని నిన్న రాత్రి భీష్ముడు నాతో అన్నాడు. మనమందరం అతడి మాటను నెరవేరుద్దాం " అని వ్యంగ్యంగా అన్నాడు. అతడి మాటలకు ఆగ్రహించిన భీష్ముడు కోపాన్ని మనసులో దాచుకున్నాడు. ఇది గమనించిన సుయోధనుడు దుశ్శాసనునితో " మీరు తాతగారి వద్ద ఉండి అతడిని కాపాడండి. అతడికి సాయంగా ఇరవై రెండు వేల రధికులను ఉంచండి " అన్నాడు. తరువాత మిగిలిన వారిని చూసి " మహామహులారా ! నిత్యసత్యవ్రతుడైన భీష్ముడు శిఖండితో యుద్ధం చేయనని ప్రతిన పూనిన విషయం తెలుసు కనుక మనం ఆనీచ శిఖండిని భీష్ముని ఎదుటకు రాకుండా చూడాలి " అన్నాడు.

యుద్ధారంభం

తొమ్మిదవ రోజు యుద్ధానికి కౌరవ సేన సర్వతోభద్ర వ్యూహమున నిలిచారు. కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, శల్యుడు, శకుని, సుదక్షిణుడు, సైంధవుడు, కురుకుమారులు, భీష్మునితో వ్యూహం ముందు భాగంలో ఉన్నారు. ద్రోణుడు, భూరిశ్రఋడు, భగదత్తుడు కుడి వైపున సోమదత్తుడు, అశ్వత్థామ, విందాను విందులు ఎడమ వైపున శ్రుతాయువు వెనుక వైపున త్రిగర్తాధీసునితో సుయోధనుడు మధ్యభాగమున నిలిచారు. ఈ వ్యూహము చూసి ధర్మరాజు " ధృష్టద్యుమ్నా ! తాత భీష్ములు పన్నిన వ్యూహమును చూసావు కదా మనం ఈ రోజు శిఖండిని ముందుంచి అతనికి సాయంగా మనం నిలిచి పోరాడవలెను. అందుకు అనువైన వ్యూహ రచన చేయుము " అన్నాడు. సాత్యకి, విరాటుడు కుడి వైపున , అభిమన్యుడు, పాంచాల కేకయ రాజులు ఏదమ వైపున కుంతి భోజుడు వెనుక వైపున, యుధిష్టరుడు, నకులసహదేవ, ద్రౌపదీ పుత్రులతో మధ్యభాగమున నిలిచారు. శిఖండిని ముందు నిలిపి అతడికి ఒక వైపున ఘటోత్కచుడు, భీమసేనుడు నిలువగా అర్జునుడు వేరొక వైపు నిలువగా సకల యోదులు వారికి రక్షణగా నిలువగా ధృష్టధ్యుమ్నుడు యుద్ధానికి సిద్ధం అయ్యాడు. భేరి నినాదములు, శంఖముల పూరింపుల శబ్దాలు మిన్నంటుతుండగా యుద్ధం మొదలైంది.

అభిమన్యుని పరాక్రమం

అభిమన్యుడు కౌరవ వ్యూహంలోకి చొచ్చుకొని పోయి దూదిని నిప్పంటుకున్నాట్లు కౌరవ వీరులను మట్టు పెడ్తుతున్నాడు. తన రథమును గుండ్రంగా తిప్పుతూ ద్రోణా, కృపాచార్య, సైంధవులను సమర్ధవంతంగా ఎదుర్కొంటున్నాడు. ఇది చూసి సుయోధనుడు అలంబసుని పిలిచి " అలంబసా ! చూసావా అభిమన్యుడు చిచ్చెర పిడుగులా విజృంభిస్తున్నాడు. వాడిని ఎదుర్కొనగలిగిన వాడివి నీవే నీవే వాడిని చంపాలి " అన్నాడు. అలంబసుడు తన రాక్షస మూకతో అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. వారి ధాటికి పెను గాలికి ఎండుటాకుల వలె పాండవ సైన్యం కకావికలైంది. ఇది చూసి ద్రౌపదీ సుతులు అభిమన్యునికి సాయంగా వచ్చి రాక్షసులను హతమారుస్తున్నారు. కోపించిన అలంబసుడు పాండవ కుమారులపై శరవర్షం కురిపించారు. ద్రౌపదీ సురులు అలంబసునిపై జడివానలా బాణములు కురిపించారు. ఆ బాణముల ధాటికి అలంబసుడు తెలివి తప్పి మరు క్షణంలో తేరుకుని ద్రౌపతీ సుతులపై పుంకానుపుంఖాలుగా బాణములు గుప్పించి వారి విల్లులు, కేతనములు విరిచి ఒక్కొక్కరిపై అయిదు బాణములు వేసాడు. సోదరుల అవస్థ అలంబసుని విజృంభణ చూసిన అభిమన్యుడు అలంబసునిపై అతి క్రూరమైన నారాచ బాణములు ప్రయోగించాడు. మిగిలిన వారు అలంబసుడు మాయావిధ్యా ప్రవీణుడు అభిమన్యుడు దివ్యాస్త్ర సంభూతుడు వీరిరువురి యుద్ధం ఎంత రసవంతరమో అని చూస్తున్నారు. అభిమన్య అలంబచులు దేవేంద్రవృత్తాసురుల వలె యుద్ధం చేస్తున్నారు. అలంబసుడు తన మాయాశక్తితో రక్షభూమిని అంధకార బంధురం చేసాడు. అభిమన్యుడు భాస్కరాస్త్ర ప్రయోగంతో ఆ చీకట్లను పటాపంచలు చేసాడు. అలంబసుడు అనేక మాయలు చేయగా అభిమన్యుడు వాటిని అన్నిటినీ తిప్పి కొట్టాడు. అభిమన్యుని శస్త్రధాటికి తాళలేక అలంబసుడు రథం దిగి పారిపోయాడు. అలంసుడు పారి పోగానే అభిమన్యుడు విజృంభిస్తూ కౌరవ సేనలో చొచ్చుకు పోయి ఊచ కోత కోయడం మొదలుపెట్టాడు. కౌరవ సేనలు అభిమన్యుని ధాటికి గజగజలాడాయి. అది చూసి భీష్ముడు అనేక మంది రధికులతో అక్కడికి చేరి అభిమన్యుని

ఎదుర్కొన్నాడు. అభిమన్యుడు జంకక అనేక రూపములతో వీరవిహారం చేస్తున్నాడు. అది గమనించిన అర్జునుడు కుమారుని పరాక్రమానికి సంతసిస్తూ భీష్ముని ఎదుర్కొన్నాడు.

కురు పాండవ వీరుల పోరు

భీష్మునికి అర్జునునికి మధ్య పోరు ఘోరరూపందాల్చింది. ఇంతలో కృపాచార్యుడు అభిమన్యునిపై శరవర్షం కురిపించాడు. వెంటనే సాత్యకి కృపాచార్యుని శరములు త్రుంచి అనేక క్రూర బాణములు అతడిపైప్రయోగించాడు. వాటిని అశ్వత్థామ మధ్యలోనే త్రుంచి సాత్యకి విల్లును త్రుంచాడు. వెంటనే సాత్యకి మరొక విల్లు అందుకుని అశ్వత్థామ మూర్చిల్లేలా ఒక క్రూరబాణంతో కొట్టాడు. అశ్వత్థామ వెంటనే తేరుకుని సాత్యకి గుండెలకు గురిపెట్టి శరసంధానం చేసి అతడి కేతనమును విరిచి భీకరఘ్జన చేసాడు. ఆగ్రహించిన సాత్యకి అశ్వత్థామ రథం కనిపించకుండా కొట్టాడు. అది చూసిన ద్రోణుడు సాత్యకి శరవర్షం కురిపించాడు. అది చూసి అర్జునుడు సాత్యకికి సాయం వచ్చి ద్రోణుని ఎదుర్కొన్నాడు. " అని సంజయుడు చెప్పగా ధృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! అర్జునుడు ద్రోణుని ప్రియ శిష్యుడు కదా ! అర్జునినికి ద్రోణుడంటే గురుభక్తి అధికం. మరి వారిరువురు ఎలా యుద్ధం చేసారు " అని అడిగాడు. సంజయుడు అర్జున ద్రోణుల మధ్య జరిగిన యుద్ధం వర్ణించసాగాడు. " మహారాజా ! క్షత్రియ ధర్మం ప్రకారం యుద్ధభూమిలో తలపడిన తరవాత గురువు, తండ్రి, తమ్ములు, పుత్రులు, పౌత్రులు, శిష్యులు, మామలు అనే భేదం విడిచి యుద్ధం చేయాలి కనుక అర్జునుడు, ద్రోణుడు యుద్ధ భూమిలో శత్రువుల వలెనే యుద్ధం చేసారు. అర్జునుడు ద్రోణునిపై మూడు క్రూర నారాచములు ప్రయోగించాడు. ద్రోణుడు వాటిని త్రుంచి అర్జునిపై శరవర్షం కురిపించాడు. సుయోధనుని ప్రేరణపై త్రిగర్తాధిపతి ద్రోణుని దాటి పోయి అర్జునిపై భల్ల బాణములు ప్రయోగించాడు. అర్జునుడు ఆ బాణమును మధ్యలో త్రుంచి త్రిగర్తాధీశుని సైన్యంపై వాయవ్యాస్త్రమును ప్రయోగించాడు. ఆ వాయవ్యాస్త్ర ధాటికి త్రిగర్తాధీసుని సైన్యం చెల్లాచెదురు అయింది. ద్రోణుడు వాయవ్యాస్త్రానికి విరుగుడుగా శైలాస్త్రం సంధించి దాని ప్రభావాన్ని తగ్గించాడు. అది చూసిన అర్జునుడు వాడి అయిన బాణములను ప్రయోగించి త్రిగర్తాధీసుని కుమారులను తరమి కొట్టాడు. అది చూసిన సుయోధనుడు కృపాచార్యుడు, బాహ్లికుడు, శల్యుడు మొదలైన రథికులతో చేరి అర్జునిని ఎదుర్కొన్నాడు. సుయోధనాదులనే కాక ద్రోణుని కూడా తన వాడి శరములతో అర్జునుడు చికాకు పరిచాడు. ఇంతలో భీష్ముడు అర్జునుని ఎదుర్కొని అతడిపై శరవర్షం కురిపించి తన క్రూర బాణములతో వేలకు వేల శత్రువుల శిరస్సులను ఖండించాడు. మరొక పక్క శకుని, భూరిశ్రవనులు నకుల సహదేవులను ఎదుర్కొన్నారు. కళింగరాజు, భగదత్తులు తమ గజబలంతో భీమునితో పోరుతున్నారు. కొండ మీద నుండి దూకే సింహంలా భీముడు రథం నుండి కిందికి దూకి గజ సైన్యముల కుంభస్థలములను పగుల కొడుతున్నాడు. భీమసేనుని గధాఘాతముకు గజబలం బెదిరి పారి పోయాయి. శ్రుతాయువు, భగదత్తులు వాడి అయిన బాణాలతో భీమసేనుని కవచం చీల్చారు. మరొక వైపు భీష్ముడు పాండవ సైన్యాలను చెండాడుతున్నాడు. ఇది గమనించిన ధర్మరాజు భీముని రమ్మని చెప్పాడు. భీముడు కళింగ రాజు, భగదత్తులను విడిచి అన్నయ్య దగ్గరకు వచ్చాడు. ముందే విరాటుడు, ద్రుపదుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి అక్కడకు చేరి ఒక్కుమ్మడిగా భీష్ముని ఎదుర్కొన్నారు. భీష్ముడు శిఖండిని వదిలి వారిని ఎదుర్కొని శరములు వేయసాగాడు. రథికులు ప్రతిగా శరములు వదులుతున్నారు. పోరు సంకులమైంది.

మధ్యాహ్ననంతర సమరం

మధ్యాహ్నం అయింది విరిగిన రథములు, చచ్చిన హయములు, రక్తపుటేరులతో రణభూమి భయానకంగా ఉంది. ఉభయ సైన్యములు పోరు సల్పుతున్నా మన సన్యంలో నైతిక బలంతగ్గుతుంది. వారిలో వారు " అయ్యో సుయోధనుని లోభత్వం, మూర్ఖత్వం వల్లనే ఇంతటి మారణహోమం జనక్షయం దాపురించింది. అసలు పాండవులను జయించగల వారు ఎక్కడినా ఉన్నారా ? " అని తమలో తాము తర్కించుకున్నారు. వారి మాటలను సావధానంగా వింటున్న సుయోధనుడు " వారి పనికి మాలిన మాటలు వినసేల అనేకులు అనేక విధముల అనుకుంటారు. మనం యుద్ధం చేస్తాము రండి " అని అందరిని రణముకు ప్రోత్సహించాడు. ఆ సమయంలో భీమసేనుడు రణరంగంలో వీరవిహారం చేస్తూ శత్రువులను ఊచకోత కోస్తున్నాడు. ఇంతలో భీమసేనుని రథం తెచ్చి సారథి నిలగానే దానిని అధిరోహించి అత్యంత నిశిత శరములతో బాహ్లికుని రథము విరుగకొట్టాడు. చిత్రరధుడు చిత్ర విచిత్రమైన తన నిశిత శరములు ఉపయోగించి అభిమన్యుని చికాకు పెడుతున్నాడు. అభిమన్యుడు చిత్రరధుని రథము విరుగకొట్టి, సారథిని చంపి, రథాశ్వములను చంపాడు చిత్రరధుడు దుర్ముఖుని రథం ఎక్కి అక్కడి నుండి వెళ్ళారు. ద్రుపదుడు ద్రోణునిపై శస్త్రప్రయోగం చేసాడు. ఆగ్రహించిన ద్రోణుడు పదునైన బాణములు ప్రయోగించి ద్రుపదుని కవచము చీల్చాడు. ద్రోణుని ధాటికి తాళ లేక ద్రుపదుడు అక్కడి నుండి వెళ్ళాడు. సుశర్మ అర్జునితో యుద్ధం చేస్తున్నాడు. అర్జునిని మీద కృష్ణుని మీద శరవర్షం కురిపించాడు. వాటిని మధ్యలో త్రుంచి అర్జునుడు క్రూరబాణములతో సుశర్మను తరిమి తరిమి కొట్టాడు. అతడి సైన్యం చెదిరి పోగా అర్జునిని ధాటికి ఆగ లేక సుశర్మ సన్యంగా వైదొలిగాడు. అది చూసిన భీష్ముడు అర్జునుని ఎదుర్కొని విజృంభించాడు. మధలో సాత్యకి భీష్ముని ఎదుర్కొని అతడిపై శరవర్షం కురిపించాడు. భీష్ముడు కోపించి శక్తి ఆయుధమును సాత్యకిపై విసిరాడు. శరీరం వంచి దానిని వడిసి పట్టి తిరిగి భీష్మునిపై విసిరి సింహనాదం చేసాడు. భీష్ముడు తన ఆయుధమును తానే త్రుంచి సాత్యకిపై పది పదునైన బాణములు వేసాడు. పాండవ సైన్యం ఒక్కుమ్మడిగా భీష్మునిపైపడింది. సుయోధనుడు దుశ్శాసనుడిని పిలిచి " దుశ్శాసనా ! తాత ఒంటరిగా పోరుతున్నాడు. శకునిని తీసుకుని సాయంగా వెళ్ళు " అన్నాడు. దుశ్శాసనుడు అలాగే వెళ్ళి శకునితో చేరి భీష్మునికి సాయంగా పాండవ సైన్యాలను కకావికలు చేస్తున్నారు. ఇది గమనించిన ధర్మరాజు నకులసహదేవులను అక్కడకు వెళ్ళమని చేయి ఊపాడు. నకుల సహదేవులు భీష్ముని ఎదుర్కొన్నారు. సుయోధనుడు పది వేల అశ్విక దళమును పాండవ సైన్యాలను ఎదుర్కొనమని పంపాడు. వారు పాండవ సేనలో చొరబడి విచక్షణ లేకుండా చంపసాగారు. అది చూసిన నకులసహదేవులు, ధర్మరాజు తమ

వాడి శిలీకంతో గుర్రములను కొట్ట సాగారు. కాళ్ళు తెగి గుర్రములు పడి పోతూ రణరంమును భీభత్సం చేసింది. అశ్వసైన్యం అంతకంతకూ తరిగి పోయి సైనికులను లక్ష్యపెట్టక దిక్కు తోచక పరుగెట్టాయి. వాటి కింద పడి సైనికులు చనిపోసాగారు. అనేక హయములు రౌతులనుక్రింద వేసి చంపసాగాయి. అనేకులు తమ గుర్రాల క్రింద పడి మరణించారు. అశ్వదళము నశించగానే పాండవులు భేరి తూర్యనాదాలు చేసారు. ఇది చూసిన సుయోధనుడు " మద్రనరేంద్రా ! పాండవ సేనలు చెలియలి కట్ట దాటిన సముద్రంలా విరుచుకు పడి మన సైన్యాలను ఊచకోత కోస్తున్నాయి. వాటిని నీవే ఆపాలి. శల్యుడు తన సేనలతో నకులసహదేవ, ధర్మనందనులను ముట్టడించి పెక్కు బాణములు వేసి వారిని నొప్పించాడు. అది చూసిన భీమార్జునులు శల్యునిపై విరుచుకు పడి శల్యునిపై బాణవర్షం కురిపించారు. ఇది చూసిన భీష్మద్రోణులు భీమార్జునులను ఎదుర్కొని వివిధ అస్త్రములను వేసి వారిని నొప్పించారు. సాయం కాలం అయింది.

సాయం కాలానంతర యుద్ధం

భీష్ముడు ప్రచండునిలా పాండవ సేనలోకి చొచ్చుకు వెళ్ళి వాడి అయిన బాణము వేస్తూ పన్నెండు నారాచ బాణములను ధర్మరాజు పైన అర్జున, భీమ, నకులసహదేవులపై ఒక్కొకరిపై మూడేసి నారాచ బాణములు ప్రయోగించాడు. సాత్యకి, ధృష్టద్యుమ్నులపై వాడి శరములు వేసి నొప్పించాడు. వెంటనే మగధ, విరాట, కురు దేశాధీసులు, సోమకుడు తమ సైన్యాలతో భీష్ముని చుట్టు ముట్టారు. ద్రోణాచార్యుడు తన వాడి అయిన బాణములతో సాత్యకిని , పాండు సుతులను ఎదుర్కొని అంతటా తానై వీరవిహారం చేస్తున్నాడు. భీష్ముడు తనను ఎదిరించిన వారిని శరపరంపరతో అస్త్రశ్త్రములతో వేధిస్తున్నాడు. రధమును చిత్ర, విచిత్ర రీతుల నడుపుతూ పాంశ్డవ సైన్యాలను చెండాడుతున్నాడు. తన శరములతో హయములను, గజములను తనుమాడుతున్నాడు. రణభీమి అంతా చనిపోయిన హయ, గజములతో నిడి పోయింది. పాండవ సైన్యమంతా భీష్మిని ధాటి భయకంపితమఇంది. భీష్ముని ఆపగలిగిన వారు లేక పోయారు. కనిపించిన వారిని కనిపించినట్లు చంపుతున్నాడు. హయముల, విరిగిన రధముల, సైన్యముల హాహాకారములతిఓ, గజముల ఘీంకారధ్వనులతో రణ రంగం మార్మోగి పోయింది. భీష్మిని విజృంభణ చూసిన శ్రీకృష్ణుడు " ఈ రోజు భీష్ముడు అత్యం శౌర్యంతో మన సేనలను తనుమాడు తున్నాడు. నీవేమో చోద్యం చూస్తున్నావా " అని ఎత్తి పొడిచాడు. అర్జునుడు డోలాయ మనస్కుడై మిన్నకున్నాడు. అది చూసిన కృష్ణుడు " అర్జునా ! నా మాట వినలేదా ! నిన్ను నమ్మి యుద్ధమునకు వచ్చిన రధికులు నిన్ను చూసి నవ్వరా ! నాడు విరాటుని కొలువులో సంజయునితో నీవాడిన మాటలు మరిచావా " అన్నాడు. అర్జునుడు " కృష్ణా ! సకల బంధుజనాన్ని చంపి ఏమి ఘనకార్యం చేసానని ఈ రాజ్యాన్ని ఏలుకోను. యుద్ధం చేయ మనస్కరించుట లేదు కాని క్షత్రియ ధర్మం విడవలేను కదా " అని నిర్వేదంగా భీష్ముని ఎదుర్కొన్నాడు. పారిపోతున్న సైన్యాలను " ఆగండి అందరమూ కలిసి భీష్మిని ఎదుర్కొంటాము " అన్నాడు. అర్జునుడు సింహనాదం చేసి గాండీవం సంధించి మహాస్త్రములను భీష్మునిపై సంధించాడు. భీష్ముడు అర్జునిని బాణములు త్రుంచి తిరిగి బాణములు వేసి అర్జునిని శరీరం రక్తసిక్తం చేసాడు. అవమాన భారంతో కృంగిన అర్జునుడు పదునైన బాణమును వేసి భీష్ముని విల్లు విరిచాడు. భీష్ముడు మరొక విల్లు తీసుకోగా అర్జునుడు దానిని కూడా విరిచాడు. మనుమడి నైపుణ్యానికి మురిసిపోతూనే పాండవ సైన్యంపై శరవర్షం కురిపిస్తూ అర్జునిని శరీరాన్ని తూట్లు పడేలా కొట్టాడు. అర్జునుడు అలసి పోయాడు. శరీరమంతా బాణపు దెబ్బలకు బాధపడుతూ ఉంది. వివశుడైన అర్జునిని మరింతా తన శరములతో బాధించ సాగాడు భీష్ముడు. మిగిలిన వారు భీష్మునికి ఎదురు నిలువ లేక పారి పోయారు. పరిస్థితి విషమించడం చూసిన శ్రీకృష్ణుడు ఆగ్రహోదగ్రుడై పగ్గములను నొగల మీద ఉంచి ఒక్క ఉదుటున ధరణీ చక్రం కదిలిందా లేక దిక్కులన్నీ కంపించాయా అన్నట్లు భీష్మునిపై లంఘించాడు. పీతాంబరం జారిపోతున్నా లెక్క చేయక కారు మేఘములు కదిలి వచ్చాయా అన్నట్లున్న శ్రీకృష్ణుని చూసి కౌరవ సేనలు " ఈ రోజుతో భీష్మునకు అంతిమ ఘడియలు సమీపించాయి " అనుకుంటూ నిశ్చేష్టులై చూడ సాగారు. ఇది చూసిన భీష్ముడు " రావయ్యా కృష్ణా ! వచ్చి వేగమే నన్ను సంహరించి నకు విముక్తి కలిగించు " అని చేతులు ఎత్తి నమస్కరిస్తూ శ్రీకృష్ణుని ముందు మోకరిల్లి ప్రార్ధించాడు. ఇది చూసిన అర్జునకు మతి పోయినంత పనై కృష్ణుని వెనుక నుండి లాగుతూ కృష్ణుడు విదిలించుకుని పరుగెడుతున్నాడు. మరలా వెనుక పరుగెత్తి కృష్ణుని పట్టి " బావా కృష్ణా ! యుద్ధము చేయనని నాకు ఇచ్చిన మాట మరువకయ్యా. నీవు ఇచ్చిమాట నీవే తప్పితే లోకం ఏమంటుంది. నాకు అపవాదు తీసుకు రాకు. నా అలసట తీరింది భీష్మునితో పోరాడుతాను " అనగానే శాంతించి శ్రీకృష్ణుడు తిరిగి రధం అధిరోహించి పగ్గములు చేత పట్టాడు. ప్రళయకాల రుద్రునివలె ఘర్జించి అర్జునుడు గాండీవం సంధించి కౌరవ సేనను రూపు మాపసాగాడు. మహదవకాశం జారి పోయిన భీష్ముడు తిరిగి విల్లు ఎక్కుపెట్టి కృష్ణార్జునుల మీద శరములు నాటాడు. పాంచాల సేనలను భీష్ముడు భారీ కాయుడు చీమలను నలిపినట్లు నలుపుతుంటే కృష్ణునితో సహా పాండవులు నిశ్చేష్టులై చూడ సాగారు. ఈ ఘోరదృశ్యం చేడలేనట్లు సూర్యుడు అస్తమించగానే ఆ నాటి యుద్ధం పాండవులలో భీతిని కలిగితూ ముగిసింది. అందరూ వారి వారి నెలవులకు చేరారు.

పదవరోజు యుద్ధం

తొమ్మిదవనాటి భీష్ముని విజృంభణ చూసిన ధర్మనందనుని మన్సు కలత చెందింది. కౌరవ శిబిరంలో ఆనందోత్సాహాలు మిన్నంటాయి. భీష్ముని వేనోళ్ళ పొగిడారు. నీ కుమారుల ఆనందానికి హద్దు లేదు. భీష్ముని ఉదాత్తహృదయంతో ప్రస్తుతి చేసారు. ఆరోజు రాత్రి ధర్మనందనునికి నిద్రపట్ట లేదు. తన తమ్ములను తీసుకుని కృష్ణుని శిబిరానికి వెళ్ళాడు. " కృష్ణా ! చూసావు కదా కార్చిచ్చు అడవిలోని మృగములను నాశనం చేసినట్లు భీష్ముడు పాండవ సేనలను ధ్వంశం చేసాడు. ఆ మహా వీరుని ముందు మనవాళ్ళెవరూ నిలువ లేక పోయారు. కార్యాచరణ విచక్షణ లోపించి నేను వినాశకరమైన యుద్ధానికి అంగీకరించాను. బంధు మిత్రులను చంపుకుని నేను ఈ రాజ్యాన్ని ఎలా పాలించగలను. కనుక నేను అడవులకు పోయి నిశ్చింతగా ఆకు అలములు తింటూ

తపస్సు చేసుకుంటాను. నా తమ్ములతో కూడి ముని వృత్తి స్వీకరిస్తాను వాళ్ళంతా నా కారణంగా ఆడవులలో కష్టాలు అనుభవించారు. వారిని నేను భీష్మునికి బలి ఇవ్వలేను. నా తమ్ముల క్షేమమే నాకు ముఖ్యం కృష్ణా! మామీద దయ ఉంచి ధర్మ మార్గాన్ని ఉపదేశించు " అని వేడుకున్నాడు. ఆ మాటలు విన్న కృష్ణుడు " ధర్మనందనా! నీవు సత్యవాక్పరిపాలకుడవు. నీ తమ్ములు నాలుగు దిక్కులు జయించిన వారు. మీకు ఎలాంటి దుర్గతి కలుగదు. నా సహాయసంపత్తితో మీకు అమాత్యుడనై మీకు రాజ్యసిద్ధి కలుగ చేస్తాను. అర్జునుడు నాకు భక్తుడు, సఖుడు, బంధువు, శిష్యుడు అతని కోసం నేను నా శరీరాన్ని అయినా కోసి ఇస్తాను. ఉపప్లావ్యంలో అర్జునుడు పలికిన పలుకులు నిజం చేయవలసిన బాధ్యత నా మీద ఉన్నది. నేను మీకు సాధకంగా శపధం చేసాను. అవన్నీ నిజం చేయవలసిన బాధ్యత నాకు ఉంది. ఒక వేళ అర్జునుడు తెగువ చేసి భీష్ముని వధించకున్న నేను ఆపని చేసి అయినా మీకు విజయం చేకూరుస్తాను " అన్నాడు. అది విన్న ధర్మనందనుడు " కృష్ణా! నీవు యుద్ధం చేయనని కేవలం సహాయ సహకారాలు అందిస్తానని చెప్పావు. నీ చేత యుద్ధం చేయించి నీ మాట అసత్యం చేయటం భావ్యం కాదు. అకటా దైవం నాకు ఎన్ని ఇక్కట్లు కలుగ చేస్తున్నాడు. భీష్ముడు కౌరవుల పక్షాన యుద్ధం చేసినా నాకు మేలు చేస్తానని మాట ఇచ్చాడు. మా తండ్రి పోయిన నాటి నుండి మమ్మలను ఆదరించి అల్లారు ముద్దుగా పెంచిన భీష్మునికి కీడు చెయ్యడానికి మనసు రావడం లేదు. అయినా తప్పేలా లేదు అయినా రాజ ధర్మం ఎంతటి క్రూరమైందో కదా " అని ఖేదంతో పలికాడు. కృష్ణునికి ధర్మనందనుని ఆంతర్యం అర్ధం అయింది. భీష్ముని వధోపాయం తెలుసుకోవాలని అనుకుంటున్నాడు. ఆరోజు భీష్ముడు మరలా కలవమని చెప్పడంలో అంతర్యం ఇదే కాబోలు అనుకుని ధర్మనందనా! నీ ఆలోచన బాగుంది. భీష్ముడు కోపంతో చూస్తే అతడి ముందు ఎవరు నిలువలేరని నీవే చెప్పావు కదా! నీవు వెళ్ళి అడిగితే చాలు భీష్ముడు తనను వధించే ఉపాయం నీకు తప్పక వివరించగలడు. కనుక మనమందరం భీష్ముని సందర్శించి ఆయనను భక్తితో ప్రార్ధించి అతని వలన ఉపదేశం పొందవలెను " అని పలికాడు. అప్పుడు ధర్మరాజు సౌమ్య వేషధారణతో తన తమ్ములను తీసుకుని భీష్ముని చూడడానికి వెళ్ళాడు. భీష్మునికి సాష్టాంగ నమస్కారం చేసాడు. భీష్ముడు వారిని సాదరంగా ఆదరించి పేరు పేరునా వారి క్షేమం అడిగి " ధర్మనందనా! ఈ సమయంలో మీరు నన్ను చూడవచ్చిన కార్యమేమి ? సందేహించక అడుగు ఎంతటి దుష్కర కార్యమైనా నెరవేర్చగలను " అని పలికాడు. దీనవదనుడై ధర్మరాజు " పితామహా! మాకు రాజ్యప్రాప్తి ఎలా కలుగుతుంది. మా సైన్యం క్షీణించకుండా కాపాడే మార్గం సెలవివ్వండి " అని అడిగాడు. భీష్ముడు " ధర్మనందనా! నేను యుద్ధ భూమిలో ఉన్నంత కాలం మీకు రాజ్యప్రాప్తి కలుగదు. నన్ను నిర్జిస్తేగాని మీకు రాజ్యప్రాప్తి కలుగదు " అన్నాడు. " పితామహా! రణభూమిలో మీరు త్రిశూలం ధరించిన రుద్రినిలా నిలబడినంత కాలం మిమ్ము గెలుచు వీరుడేవ్వడు. కనుక మిమ్ము గెలుచు ఉపాయము మాకు చెప్పవా " అన్నాడు. " ధర్మనందనా! నీవు చెప్పింది యధార్ధం నా చేత ఆయుధం ఉండగా నన్ను గెలుచుట అసాధ్యం. నా శక్తి తెలుసుకుని నన్ను గెల్చు ఉపాయం తెలుసుకొన వచ్చారు. మీకు సహాయం చేయుట కంటే సుకృతం ఏముంది. నేను ఆయుధం విసర్జించిన నన్ను గెలువ వచ్చు. నేను కవచం తీసిన వాడిని, ఆయుధం ధరింపని వాడిని, కేతనమును దించిన వాడిని, స్త్రీలను, స్త్రీగా ఉండి పురుషునిగా మారిన వాడిని, తలపాగా తీసిన వాడిని, అన్నదమ్ములు లేని వాడిని, పుత్రులు లేని వారు ఎదురైన వారితో యుద్ధం చేయను. వెంటనే నా ఆయుధములను విడిచి పెడతాను. పుట్టుకతో పురుషుడు కాక దైవత్వంతో పురుషుడైన వాడితో నేను యుద్ధం చేయను. ద్రుపద కుమారుడు శిఖండి పుట్టకతో స్త్రీ అయి దైవీకంగా పురుషత్వం పొందాడు. శిఖండిని ముందు పెట్టుకుని అర్జునుడు యుద్ధం చేసిన నేను ఆయుధము విసర్జిస్తాను అప్పుడు అర్జునుడు శిఖండిని అడ్డుపెట్టుకుని అర్జునుడు నన్ను సంహరించవచ్చు. తరవాత బంధు మిత్ర సహితంగా సుయోధనుని గెలుచుట సులభం " అన్నాడు. వచ్చిన కార్యం సఫలమైంది అనుకుని ధర్మనందనుడు తమ్ములతో తమ శిబిరానికి మరిలాడు. దారిలో " తన మరణమునకు తానే దారి చెప్పిన భీష్ముని తలచుకుని వ్యాదం నిండిన హృదయముతో అర్జునుడు " కృష్ణా! భీష్ముడు లోక మాన్యుడు, దయాళువు, వయోవృద్ధుడు అలాంటి మహానుభావుని చంపడానికి నాకు మనస్కరించుట లేదు. మట్టిలో ఆడుకుని వచ్చిన నన్ను ఎత్తుకుని ముద్దాడి చిన్నతనంలోనే గతించిన నా తండ్రిని తలచుకుని ఆయన కంట తడి పెట్టుకునే వాడు. తండ్రిని కోల్పోయిన మమ్ము చేరదీసి అల్లారు ముద్దుగా పెంచిన తాతాగారిని నేను ఎలా చంపగలను. పితామహుడు పరాక్రమంతో సైన్యాలను అంతమొందించినా ఉపేక్షిస్తాను కాని చంపను ధర్మనందనుని తమ్ములు అంత కృరులు కాదు కదా " అన్నాడు. ఆ పలుకులు విని కృష్ణుడు " అర్జునా! నీకు క్షత్రియ ధర్మం తెలియదా! క్షత్రియులు కొంచెం క్రూరత్వం అవలంబించి కలత చెందక శత్రు సంహారం చేసి ప్రజలను కంటికి రెప్పలా కాపాడాలి. ప్రలు కట్టు పన్నుతో ప్రజాశ్రేయస్సు కొరకు పాటు పడాలి. రాజధర్మం ఇదేనని బృహస్పతి ఇంద్రునకు చెప్పాడు. నీవు భీష్ముని చంపుతానని ప్రతిన చేసావు. ఆ మాట తప్పుట న్యాయమా! లోకులు నిన్ను చూసి నవ్వరా. ఇది రాజ ధర్మమే కాని క్రూర కర్మము కాదు. ఖేదము వదిలి భీష్ముని చంప ప్రయత్నించు " అన్నాడు. " అది సరే కృష్ణా! భీష్ముని చంపడానికి శిఖండి పుట్టాడు అంటారు కదా! శిఖండిని చూసిన పితామహుడు యుద్ధం చేయడు కదా! నేను వేరొకరిని చంపుతాను. శిఖండి భీష్ముని చంపుతాడు " అన్నాడు. " అర్జునా! ఇక మాటలేల భీష్ముని మరణం నీ చేతిలో ఉన్నది. నీ వెంత కాదన్నా విధి లిఖితం మార్చుట అసాధ్యము. ఇతర మాటలతో కాలయాపన చేయక భీష్ముని వధించు "అన్నాడు. అర్జునుడు " రేపటి యుద్ధం ఎలా జరగాలో అలా జరుగుతుంది మీరు చెప్పినట్లే చేస్తాను " అన్నాడు. అందరూ తమ శిబిరాలకు వెళ్ళారు. అది విన్న దృతరాష్ట్రుడు " సంజయా! పాండుసుతులు ఎలా శిఖండిని ముందు పెట్టుకుని భీష్మునితో యుద్ధం చేసారు నాకు వివరించు " అన్నాడు.

యుద్ధారంభం

సూర్యోదయం కాగానే పాండవులు సేనాసమేతులై రణముకు బయలుదేరారు. సేనకు ముందు భాగంలో శిఖండిని నిలిపారు. ఇరువైపులా భీమార్జునులను, వెనుక వైపు అభిమన్యుని, ద్రౌపదీ పుత్రులను, వారికి ఇరువైపులా చేకితానుడు, సాత్యకి వారి వెనుక ధృష్టద్యుమ్నుడు మొదలగు పాంచాలకుమారులను నిలిపారు. నకుల సహదేవులను ఇరివైపులా నిలువగా ధర్మరాజు వీరందరిని పరిరక్షిస్తూ విరాటరాజు, ద్రుపదుడు మొదలగు రాజులు, కేకయరాజులు, ధృష్టద్యుమ్నుడు మొహరిస్తున్నారు. భేరి తూర్యనాదములు మిన్నంటగా యుద్ధం ఆరంభం అయింది. ఇరుపక్షాలు తీవ్రంగా

పోరాడుతూ దేవదానవ యుద్ధాన్ని తలపింపి చేస్తుంది. నకుల సహదేవులు చెలరేగి కౌరవ సేనలను తనుమాడుతున్నారు. భీమార్జునులు కౌరవ సేనను ఊచకోత కోస్తున్నారు. మొత్తం పాండవసేన విజృంభించి కౌరవ సేనను ధ్వంశం చేయ సాగింది. ఇది చూసిన భీష్ముడు కల్పాంతంలో విజృంభించిన రుద్రిడిలా పాండవ సేనపై శరవర్షం కురిపిస్తున్నాడు. రథాశ్వములు, గజములు, కాలబలం నేల కూలుతూ ఉన్నాయి. శిఖండి భీష్మునిపై మూడు బాణములు వేసాడు. భీష్ముడు " నిన్ను బ్రహ్మస్త్రీగా సృష్టించాడు. నీవు మధ్యలో పురుషత్వం పొందావు. నీవు నా మీద శరవర్షం కురిపించినా నేను నీ మీద కోపం తెచ్చుకోకుండా చిరునవ్వుతో నే నిలబడతాను కాని నీతో యుద్ధం చేయను " అన్నాడు. అది విన్న శిఖండి " భీష్మా ! ఎంతో మంది రాజులను గెలిచావు. పరశురామునితో పోరి నిలిచావు. నీ శుఅర్యం నాకు చూపవా ! నీవు నాతో యుద్ధం చేయకున్నా నేను మాత్రం నిన్ను వదలను కౄరశరములు వేసి నిన్ను చంపుతాను. నేను ఎవరైతే ఎందుకు నాతో యుద్ధం చెయ్యి " అని కవ్వించాడు శిఖండి. ఇది చూసిన అర్జునుడు " నేడు శిఖండి వైఖరి వింతగా ఉంది. భీష్ముడు పడిపోవుటకు సమయం ఆసన్నమైనట్లు కనపడుతుంది. అందుకే దైవప్రేరితుడై శిఖండి ఇలా ప్రవర్తిస్తున్నాడు " అని మనసులో అనుకున్నాడు. అర్జునుడు " శిఖండీ ! ఇన్ని మాటలాడి ఊరకున్న లోకం నిన్ను చూసి నవ్వుతుంది. నీ వెనుక నేను ఉన్నాను నిర్భయంగా భీష్ముని మీద నీ వాడి శరములు వేసి హతమార్చు " అన్నాడు. కాని గాంగేయుడు " అక్కడి నుండి తొలగి పోయి పాంచాల సైన్యమును తబ్బుమాడుతున్నాడు. అర్జునుడు తన సైన్యముతో భీష్ముని ఎదుర్కొన్నాడు. అర్జునిని ధాటికి కౌరవ సేన నిలువలేక పారి పోయింది. సుయోధనుడు అది చూసి " పితామహా ! మీరు చూస్తుండగానే సేనలు పారిపోతుంటే చూస్తూ ఊరుకోవడం న్యాయమా " అన్నాడు. ఆ మాటలకు నొచ్చుకున్న భీష్ముడు " సుయోధనా నేను పది రోజులకు పది వేల మందిని చంపుతానని మాటిచ్చాను. పదివేల మందిని చంపి నీ రుణం తీర్చుకున్నాను. ఈ రోజు యుద్ధంలో నన్ను పాండవులో వారిని నేనో చంపడం తథ్యం. కాని నేను మానవమాత్రుడను వారు దైవాంశ సంభూతులు కనుక నా చేతిలో వారు మరణించుట అసాధ్యం అయినా నా శక్తివంచన లేక యుద్ధం చేస్తాను " అని భీష్ముడు బదులిచ్చిన భీష్ముడు సైన్యమును వెంటబెట్టుకుని పాండవ సైన్యాలను నిర్మూలించ సాగాడు. భీష్మునికి సాయంగా నీ కుమారులు అక్కడ నిలిచి పోరాడుతున్నారు. ఇది చూసిన పాండవులు మత్స్య, పాంచాల, కేకయ, పాండ్య, యాదవ రాజులు తమ సైన్యాలతో వచ్చి ఒక్కుమ్మడిగా భీష్మునిపై లంఘించారు. సమరం సంకులమైంది. అర్జునుడు " శిఖండీ నీవు భీష్ముని ఎదిరించు నేను నీ పక్కనే ఉంటాను నీవేమి భపడ వద్దు. నిన్ను చూసి భీష్ముడు అస్త్ర సన్యాసం చేస్తాడు. నేను భీష్ముని కూలుస్తాను " అని ప్రోత్సహించాడు. ఈ పలుకులు విని ధృష్టద్యుమ్నుడు " రండి మన వీరులంతా ఒక్క సారిగా భీష్ముని ఎదుర్కొనండి మనకు తోడుగా అర్జునుడు ఉన్నాడు " అని అరిచాడు. అది విని ధర్మరాజు, భీముడు, నకులసహదేవులు, అభిమన్యుడు, ద్రౌపదీ సుతులు, విరాటుడు, చేకితానుడు, సాత్యకి, ధృష్టకేతు, కేకయరాజులు, మాగధులు మొదలైన రాజులంతా తమ సన్యసమేతంగా భీష్ముని చుట్టుముట్టారు. ఇది చూసిన అశ్వత్థామ, భూరిశ్రవనుడు, కాంభోజరాజు, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, వికర్ణుడు, వివిశంతి, దుర్ముఖుడు, చిత్రసేనుడు మొదలైన యూధులు భీష్మునికి సాయంగా వచ్చారు. శిఖండిని ముందు నిలిపి యుద్ధం చేయుచున్న అర్జునునికి భీష్మినికి మధ్యలో దుశ్శాసనుడు నిలిచి కృష్ణార్జునుల మధ్య ఇరవై పదునైన బాణములు వదిలాడు. వాటిని మధ్యలో త్రుంచిన అర్జునుడు దుశ్శాసనునిపై నూరు నారాచబాణములు వేసాడు. దుశ్శాసనుడు అయిదు బాణములు అర్జునుని నుదుటన నాటాడు. అర్జునుడు దుశ్శాసనుని విల్లు త్రుంచాడు. దుశ్శాసనుడు వేరొక విల్లు తీసుకుని అర్జునునిపై ఇరవై బాణములు వేసాడు. అర్జునుడు వాటిన త్రుంచి వాడి అయిన బాణముతో దుశ్శాసనుని వక్షస్థలం పై కొట్టాడు. దుశ్శాసనుడు మూర్చిల్లాడు. దుశ్శాసనుని సారధి రథమును భీష్ముని వెనుకకు తీసుకు వెళ్ళాడు. తెలివి తెచ్చుకున్న దుశ్శాసనుడు తిరిగి భీష్ముని ముందుకు వచ్చి అర్జునినితో పోరు సాగించాడు. సాత్యకితో అలంబస, భగదత్తులు అభిమన్యునితో సుదక్షిణుడు, విరాట, ద్రుపద మహారాజులతో అశ్వత్థామ, సహదేవునితో కృపాచార్యుడు, నకులునితో వికర్ణుడు, ఘటోత్కచునితో ధుర్ముఖుడు, భీమసేనునితో భూరిశ్రవుడు, చేకితానునితో చిత్రసేనుడు, ధర్మరాజుతో ద్రోణుడు పోరు సల్పుతున్నాడు. ఇరువైపులా ఉన్న యోధులు ఒకరి కేతనములు ఒకరు విరుస్తూ, గుర్రములను, ఏనుగులను చంపుతూ, ఒకరిని ఒకరు నరుక్కుంటూ ఉన్నారు. రక్తం ఏరులై పారుతుంది. ఇంతలో మధ్యాహ్నం అయింది. దుశ్శాసనుని అస్త్రశస్త్రములన్నీ త్రుంచిన అర్జునుడు అతడి కేతనమును పడగొట్టి, విల్లు విరిచి శరీరం నిండా శరములు గుచ్చి జయధ్వానాలు చేసాడు. అర్జునుని ధాటికి తాళలేని దుశ్శాసనుడు అక్కడి నుండి వెళ్ళి పోయాడు.

మధ్యాహ్న సమయ సమరం

దుశ్శాసనుడు వైతొలగిన తరవాత అర్జునుడు భీష్ముని ముందు నిలిచిన కౌరవ సేనలను చెండాడుతున్నాడు. అది చూసిన ద్రోణుడు మహా కోపంతో అర్జునుని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇంతలో అపార సేనావాహినితో అక్కడకు వచ్చిన ధర్మరాజు ద్రోణుని ఎదుర్కొన్నాడు. ఈ పరిణామం చూసి ద్రోణుడు అశ్వత్థామను పిలిచి " కుమారా ! ఈ రోజు నా మనసెందుకో తడబడుతుంది. దివ్యాస్త్రములు స్పురణకు రావడం లేదు. చేతులు వణుకుతున్నాయి, విల్లు జారిపోతుంది, పిడికిలి పట్టు సడలుతుంది, మనస్సు వశం తప్పుతుంది ఈ రోజుతో అర్జునుడు గాంగేయుని వధించి తన శపధం నెరవేర్చుకుంటాడు అనిపిస్తుంది. అది చూడు అర్జునినిధాటికి గుర్రములు, ఏనుగులు కూలుతున్నాయి. రథములు విరిగి పడుతున్నాయి యమధర్మరాజులా అర్జునుడు రణభూమిలో విహరిస్తున్నాడు. యుధిష్టిరుని ముఖంలో కోపం ప్రజ్వరిల్లుతుంది. భీష్మునికి కీడు కలుగుతుందేమో అని అనుమానంగా ఉంది. ద్రౌపదేయులు, నకుల సహదేవుల సహితంగా పోరాడుతున్న ధర్మతనయుని విడిచి నేను రాలేను. కనుక నీవు భీష్మునికి సాయంగా వెళ్ళు " అన్నాడు. తండ్రి ఆదేశం మేరకు అశ్వత్థామ భీష్మికి సాయంగా వెళ్ళాడు. భీమసేనుడు భీష్ముని ముందు రక్షణగా ఉన్న సైన్యాలను నిర్మూలించాడు. అది చూసిన భగదత్తుడు, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, శల్యుడు, సైంధవుడు, చిత్రసేనుడు, దుర్మర్షణుడు, విందానువిందులు భీష్మునికి రక్షణగా నిలిచి నానాస్త్రములతో భీముని దుర్కొన్నారు. భీముడు చలించలేదు. అర్జునుడు భీమసేనునికి సాయంగా వచ్చి నిలిచి యోధులందరి కేతనములు విరిచి, విల్లులు త్రుంచి,

రథములు విరుగకొడుతూ వీరవిహారం చేస్తున్నాడు. ఇది చూసి సుయోధనుడు సుశర్మను పిలిచి భీమార్జునులను ఎదుర్కొనమని చెప్పాడు. సుశర్మ పదిమంది యోధులతో భీమార్జునులను ఎదొర్కోడానికి వెళ్ళాడు. కాని ఏ ఒక్కరు ఒక్క అడు కూడా ముందుకు వేయ లేక పోతున్నారు. సుయోధనుడు కలవరపడి తనసైన్యం యావత్తు అక్కడకు రమ్మని ఆదేశించాడు. భీమార్జునులు ఒంటరిగా పోఉతున్నారని తెలిసి సాత్యకి మొదలైన ప్రముఖ వీరులు తమ సైన్యాలతో అక్కడకు చేరారు. పాండవుల విజయోత్సాహం చూసి కోపించిన భీష్ముడు అనేక అస్త్రశస్త్రాలతో వారిని ఎదుర్కొన్నాడు. భయంకర ఈ సమరరంలో రథములు విరిగి పడుతున్నాయి, అశ్వములు, గజములు నేల కూలుతున్నాయి. సారథులు చనిపోతున్నారు. భీష్ముడు రణరంగం అంతా తానై తిరుగుతున్నాడు. పొద్దు వాలి పోవడం ఆరంభం అయింది. భీష్ముడు మనస్సులో " ఈ పది రోజుల నుండి ఎంతో మంది ఉత్తమ క్షత్రియులను హతమార్చాను. వేలకొలది సైనికులను దారుణంగా చంపి విసిగి అలసి పోయాను ఇక ఈ శరీర బంధం తెంచుకొనుట మంచిది " అని తలచి భీష్ముడు తన రథమును యుధిష్టరుని వద్దకు పోనిచ్చాడు. అతనితో యుద్ధం చేస్తున్నట్లు నటిస్తూ " యుధిష్టరా ! పుట్టినది ఆదిగా ఎంతో మంది రాజులను చంపాను ఇంకా చంపుతున్నాను. నాకు వయసు అయిపోయింది. ఈ రాక్షసమయ జీవితంతో విసిగి పోయాను అసహ్యం కూడా కలుగుతుంది. మీరు నా మేలు కోరే వారైతే శిఖండిని ముందు పెట్టుకుని అందరూ నాపై యుద్ధానికి రండి ఆలస్యం చేయక నాకు ఈ దేహం నుండి విముక్తిని ప్రసాదించండి " అని రథమును మళ్ళించి యధావిధిగా శత్రుసైన్యమును నిర్మూలించడం మొదలు పెట్టాడు.

సాయం సమయం తరవాత సమరం

భీష్ముని పలుకులు విన్న యుధిష్టరుడు పక్కనే ఉన్న ధృష్టద్యుమ్నునితో " భీష్ముని పలుకులు విన్నావు కదా ! నువ్వు, భీమసేనుడు, అర్జునుడు మనసైన్యంలోని యోధాను యోధులతో కలిసి ఒక్కుమ్మడిగా భీష్ముని చుట్టు ముట్టండి " అని ఆదేశించాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు మత్స్య, కేకయ రాజులను తక్కిన యోధాను యోధులకు భీష్మిని వద్దకు వెళ్ళమని సైగ చేసి తాను కూడా భీమార్జునులను తీసుకుని భీష్ముని చుట్టుముట్టాడు. ఇది చూసిన సుయోధనుడు కూడా తన తమ్ములు మిగిలిన వారిని కూడగట్టుకుని భీష్మునికి అండగా నిలిచాడు. ఇరుపక్షాల మధ్య పోరు ఘోరమైంది. అభిమన్యుడు సైన్యంతో సుయోధనుని మీదకు దూకి అతడిని క్రూర నారాచబాణములు వేసి నొప్పించాడు. అశ్వత్థామ సాత్యకి శరీరం నిండా శరములు నాటాడు. భీమసేనుడు రారాజును ఎదుర్కొన్నాడు. " భీష్ముని వెంటనే చంపండి " అంటూ పాండవ సైన్యాలు " భీష్ముని రక్షించండి " అని కౌరవ సైన్యాలు వీరాపాలు పలుకుతూ పోరాటం సాగిస్తున్నారు. రెండు సింహాలు పోరుతున్న విధంగా అర్జునుడు భీష్ముడు పోరాడుతున్నాడు. వారిద్దరి మధ్యకు దుశ్శాసనుడు తన సైన్యంతో వచ్చి అర్జునుని ఎదుర్కొన్నాడు. అర్జునుడు తన పదునైన బాణాలతో దుశ్శాసనుని కొట్టి అక్కడి నుండి తరిమి కొట్టాడు. అర్జునిని ధాటికి తట్టుకోలేని దుశ్శాసనుడు భీష్ముని వెనుక దాక్కున్నాడు. అర్జునుడు భగదత్తుని ఎదుర్కొని అతడి గజమును గాయపరిచాడు. భగదత్తుడు అర్జునిని వదిలి పాంచాల భూపతి మీదకు వెళ్ళాడు. అర్జునుడు శిఖండిని చూసి " భీష్ముని గుండెలకు గురి పెట్టి బాణములు వదులు అన్నాడు. తనను ఎదుర్కొన్న కౌరవ యోధులను దూది పింజంలా ఎగురగొట్టాడు. శిఖండి భీష్ముని వక్షస్థలం, భుజముల మధ్య భాగం, మర్మస్థానాలకు గురిపెట్టి బాణం వేస్తున్నాడు. భీష్ముడు శిఖండిని చూడకనే అర్జునుని ఎదుర్కొంటున్నాడు. అది చూసి దుశ్శాసనుడు కోపంతో రగిలి పోతూ భీష్మునికి అడ్డం వచ్చి అర్జునుని ఎదుర్కొన్నాడు. సుయోధనుడు కూడా కళింగ, మాళవ, బాహ్లిక, విదేహరాజులను, శూరసేనుడు మొదలైన ప్రముఖులను చూసి చేయి ఊపుతూ అక్కడకు రమ్మని సైగ చేసాడు. వారంతా తమతమ సేనా వాహినులతో అర్జునుని ఎదుర్కొన్నారు. అర్జునుడు తొట్రుపడక వారందరిని సైన్యంతో సహా కట్టడి చేసి తరిమాడు. అర్జునుడు శిఖండిని చూసి భీష్మునిపై శరసంధానం చేయమని ఆదేశించాడు. అర్జునుని అండ చూసి శిఖండి భీష్ముని వక్షస్థలానికి గురిపెట్టి క్రూరమైన నారాచములతో కొట్టాడు. భీష్ముని శరీరం రక్తసిక్తం అయింది. శిఖండి శంఖం పూరించి సింహనాదం చేసాడు. దుశ్శాసనుడు తేరుకుని కృపాచార్యుడు, వివిశంతి, వికర్ణుడు మొదలైన యోధులను కూడగట్టుకుని భీష్మునికి అర్జునునికి మధ్య ప్రవేశించాడు. అర్జునుడు వారందరి రథములు విరుగ కొట్టాడు. ఇది చూసిన సుయోధనుడు, అతని తమ్ములు క్రోధంతో రగిలి పోయారు. సుయోధనుడు తన అక్షోహిని సైన్యాన్ని అర్జునుని ఎదుర్కొనమని చేయి ఊపి సైగ చేసాడు. సుయోధనుని సైన్యం అర్జునిని చుట్టుముట్టాయి. భీష్ముడు ఒక ఉగ్రమైన అస్త్రమును ప్రయోగించి పాండవ సేనను నిర్మూలించాలని అనుకున్నాడు. అస్త్రప్రయోగం చేయబోయే సమయానికి శిఖండి కనిపించగానే ఆ ప్రయత్నం విరమించుకుని విరాటుని సేనలతో యుద్ధం చేయనారంభించాడు. భీష్ముని ధాటికి విరాటుని సేనలు నిలువ లేక పోయాయి. విరాటుని తమ్ముడు శతానీకుడు తన సైన్యముకు ధైర్యం చెబుతూ భీష్మునిపై విరుచుకు పడ్డాడి భీష్ముని వక్షస్థలంపై అతి క్రూర నారాచములు ప్రయోగించాడు. భీష్ముడు కోపంతో ఊగిపోతూ శతానీకుని విల్లు విరిచాడు, కేతనం కూల్చాడు, రథసారథిని చంపాడు రథాశ్వములను చంపాడు. భీష్ముని ప్రతాపానికి తట్టుకోలేని శతానీకుడు తన వద్ద ఉన్న శక్తి ఆయుధాన్ని భీష్మునిపై విసిరాడు. భీష్ముడు దానిని మధ్యలోనే త్రుంచి వేరొక నిశిత అస్త్రంతో శతానీకుని శిరస్సు ఖండించాడు. ఇది చూసిన విరాటుని సేనలు పారి పోయాయి. ఇది చూసిన కృష్ణుడు అర్జునితో " అర్జునా ! భీష్ముని ధాటికి మన సేనలు నిలువ లేక పోతున్నాయి. ఇక నీవు భీష్ముని చంపక తప్పదు. భయంకరమైన అస్త్రాలను ప్రయోగించి భీష్ముని సంహరించు " అన్నాడు. కృష్ణుని మాటను శిరసావహించిన అర్జునుడు భీష్ముని మీద శరములు సంధించి అతని సారథిని చంపాడు, రథాశ్వాలను చంపాడు. ఇది చూసిన శిఖండి భీష్మునిపై వాడి శరములు సంధించాడు. శిఖండిని చూసిన అర్జునుడు భీష్ముని విల్లు త్రుంచాడు. అది చూసి సహించలేని శల్యుడు, భూరిశ్రవసుడు, కృపాచారుడు, కృతవర్మ, చిత్రసేనాది ప్రముఖులు అర్జునిపై సైన్యమును పురికొల్పుతూ దివ్యాస్త్రాలను ప్రయోగిస్తూ భీష్మునికి అడ్డం వచ్చారు. ఇది చూసిన విరాటుడు, సాత్యకి, భీముడు, అభిమన్యుడు, ఘతోత్కచుడు, ద్రుపదాది పాండవ యోధులు తమ సైన్యంతో కౌరవ యోధులను ఎదుర్కొన్నారు. పోరు గోరంగా సాగింది. అర్జునుడు అంతటా తానై వీరవిహారం చేస్తున్నాడు. ఇంద్ర, వారుణ, ఆగ్నేయాస్త్రాలను ప్రయోగించాడు. మరొక పక్క శిఖండిని భీష్మునిపై శర ప్రయోగం చేయమని ప్రోత్సహిస్తున్నాడు. భీష్ముడు ఎన్ని విల్లులు

తీస్తున్నా విరిచి వేస్తూ భీష్ముడు శరసంధానం చేయకుండా ఆపుతున్నాడు. విసిగి పోయిన భీష్ముడు భయంకర శక్తి ఆయుధాన్ని అర్జునిపై ప్రయోగించాడు. అర్జునుడు దానిని మధ్యలోనే త్రుంచి భీష్ముని సారధిని చంపి, కేతనమును విరిచి దేవదత్తం పూరించాడు. అర్జునుని పరాక్రమం చూసిన భీష్ముడు " కృష్ణుని తోడు లేకున్న ఈ అర్జునుని నేను నిర్జించలేనా పోనిమ్ము ధర్మరాజాదులు కోరికపై నా మరణాన్ని నేనే కోరుకున్నాను. ఇప్పుడు వీరావేశంతో పోరాడి ప్రయోజన మేమిటి. ఇక విశ్రాంతి తీసుకుంటాను " అనుకున్నాడు. భీష్ముని నిర్ణయాన్ని మహా మునులు, దేవతలు అభినందించారు. వ్యాసభగవానుని కరుణ వలన నాకు ఆ మాటలు వినపడ్డాయి. కాని యుద్ధం చేయని ఎడల సుయోధనాదులు నిందించగలరని భీష్ముడు విల్లు అందుకుని శరసంధానం చేయబోయాడు. శిఖండి భీష్మునిపై దారుణ శరమును సంధించాడు. భీష్ముడు దానిని లక్ష్యపెట్ట లేదు. అర్జునుడు భీష్మునిపై పుంఖాను పుంఖాలుగా శరవర్షం కురిపించాడు. భీష్ముడు ఆగ్రహించి వాటిని త్రుంచి తిరిగి వాడి అయిన శరములను గుప్పించాడు. అర్జునుడు వాటిని త్రుంచి భీష్ముని విల్లు త్రుంచి భీష్ముని వక్ష్యస్థలముకు గురిపెట్టి క్రూర నారాచమును ప్రయోగించాడు. అది చూసిన సుయోధనుడు నశ్చేష్టుడైయ్యాడు. భీష్ముడు సుయోధనుని పిలిచి సుయోధనా! చూసితివా అర్జునుని ప్రతాపం దేవతలైనా అతడిని గెలువ లేరు. ఇక మానవ మాత్రుడిని నేనెంత " అన్నాడు. ఇంతలో అర్జునుడు తన వింటిని శిఖండి చేతిలో ఉన్న విల్లు వెనుక పెట్టి అతి క్రూర నారాచములను భీష్మునిపై ప్రయోగించాడు. తన శరీరమున నాటుకున్న నారాచములను చూసి దుశ్శాసనుని దగ్గరకు పిలిచి " దుశ్శాసనా! చూసితివా ఇవి శిఖండి వింటి నుండి వచ్చిన బాణములు కాదు. అర్జుని గాండీవం నుండి వచ్చిన బ్రహ్మ దండము వంటి బాణములు. నా మర్మస్థానములకు సూటిగా తగులు చున్నవి. యమదూతలవంటి ఇలాంటి దృఢమైన బాణములు వేయడం శిఖండికి చేతకాదు. సినిశితమై, దీప్తివంతమై లక్ష్యం తప్పక మర్మస్థానాలకు తగులుతున్న ఈ శరములు అర్జునుడు కాక మరెవరు వేయగలరు " అన్నాడు. వెంటనే తన యావచ్ఛక్తిని ఉపయోగించి అర్జునిపై శక్తి ఆయుధమును వేసాడు. అర్జునుడు దానిని మధ్యలోనే త్రుంచి వేసాడు. భీష్ముడు కత్తి డాలు తీసుకుని రధము దిగాలనుకున్నాడు. అర్జునుడు వాటిని తునియలు చేసి సింహనాదం చేసాడు. " భయపడకండి భీష్మునితో పోరాడండి అతనిని చుట్టుముట్టండి చంపండి " అని సేనలను ప్రోత్సహించాడు. పాండవ యోధులు " పొడవండి, వేయండి, నరకండి, చంపండి " అంటూ భీష్ముని పైకి పోసాగారు. వారిని కౌరవ సేన అడ్డుకుంది. ఇరుపక్షాలలో పోరు గోరంగా సాగింది. సూర్యుడు అస్థమించ సాగాడు. అర్జునుడు భీష్ముని శరీరంలో క్రూర నారాచములను నాటి అతడిని పడగొట్టి సింహనాదం చేసి దేవదత్తం పూరించాడు. భీష్ముడు రథం పై నుండి క్రిందికి పడ్డాడు. భీష్ముని తల తూర్పుకి పెట్టి భూమిపై కూలాడు. అతని శరీరం నేలకు తగల కుండా అతని శరీరంలోని బాణాలు శయ్యలా మారాయి.

అంపశయ్యపై భీష్ముడు

నేల కూలిన భీష్మునిలో పారమార్ధిక చింత మొదలైంది. దైవీక భావం ఆవేశించింది. దివి నుండి చూస్తున్న దేవతలు " అయ్యో ఇది దక్షిణాయనము కదా! భీష్ముడు దక్షిణాయనంలో మరణిస్తాడేమో " అని కలవర పడ్డారు. వారి మనోభావం గ్రహించిన భీష్ముడు " దేవతలారా దక్షిణాయనమున ప్రాణము విడుచుట మంచిది కాదని శాస్త్రములు చెప్పాయి కనుక నా ప్రాణములు నా మేనిలో ఊత్తరాయణము వచ్చేవరకు నిలుపుకుంటాను. నా తండ్రికి సత్యవతితో వివాహము జరిపించిన సమయంలో నా తండ్రి నాకు ఇచ్ఛా మరణం వరంగా ప్రసాదించాడు కనుక నా ప్రాణములు నా వశంలో ఉంటాయి " అన్నాడు. అది విన్న దేవతలు సంతోషించారు. భీష్ముని తల్లి గంగాదేవి హంసల రూపంలో కొంతమంది మునులను భీష్మునికి దక్షిణాయనము గురించి తెలపడానికి పంపింది. వారు భీష్మునికి ఆ విషయం ముందే తెలిసిందని తెలుసుకుని సంతోషించి తిరిగి వెళ్ళారు. భీష్ముని స్థితి తెలుసుకున్న దుర్యోధనుడు ఈ విషయం ద్రోణునికి అందించమని దుశ్శాసనుని పంపాడు. దుశ్శాసనుడు ఈ విషయం తెలుపగానే ద్రోణుడు మూర్చిల్లాడు. కొంత సమయానికి తేరుకుని భీష్ముడు కూలిపోయినందుకు విలపిస్తూ భీష్ముడు పడిపోయిన ప్రదేశానికి వెళ్ళాడు. భీష్ముడు పడిపోయినందుకు పాండవ సేనలో ఆనందోత్సాహాలు వెల్లి విరిసాయి. పాండవేయులు, మత్స్య, పాంచాల, యాదవ రాజులు సంతోషించారు. తూర్యనాదాలు మంగళ వాద్యాలు మిన్నంటాయి. నీ కుమారులు కౌరవ ప్రముఖుల ముఖాలలో విషాదం చోటు చేసుకుంది. ఆ తరవాత యుద్ధం ఆగిపోయింది. సూర్యాస్తమయం అయింది. " అని సంజయుడు పదవ నాటి యుద్ధ విశేషాలు వివరించాడు. దృతరాష్ట్రుడు " సంజయా! ఇంతటి ఘోర వార్త విని కూడా నా మనసు ఆవంతయు చలించుట లేదు నాది హృదయమా పాషాణమా " అన్నాడు. సంజయుడు " మహారాజా! అప్పుడు పాండవులు తమతమ ఆయుధములు విడిచిపెట్టి గాంగేయుని వద్దకు వెళ్ళారు. ధనుంజయుడు మాత్రం తన గాండీవంతో సహా తాతాగారి చెంతకు వెళ్ళాడు. ఆ సమయంలో ఇరు పక్షాలు తమతమ ఆవేషకావేషములు విడిచి పితామహుని ముందు నిలిచారు. భీష్ముడు నీ తనయుల వంక చూసి " నా తల వాలి పోతుంది దానికి ఒక ఆధారం కావాలి అన్నాడు. నీ పుత్రులు వెంటనే సుతి మెత్తని దొడ్లు తీసుకుని వచ్చారు. భీష్ముడు వాటిని సున్నితంగా తిరస్కరించి అర్జునుని వైపు చూసాడు. అర్జునుడు కళ్ళలో నీరు పెట్టుకుని పితామహుని తల వైపు మూడు బాణములు సంధించాడు. వాటిపై భీష్ముడు తన తలకు విశ్రాంతి ఇచ్చాడు. భీష్ముడు పాండవులను, కౌరవులను చూసి " నేను ఉత్తరాయణ పుణ్యకాలం వచ్చు వరకు ఈ శరతల్పమున శయనిస్తాను అందుకు కావలసిన రక్షణ ఏర్పాట్లు చేయండి అన్నాడు. వారు వెంటనే భీష్ముని చుట్టూ ఒక ప్రాకారం అత్యంత భక్తిశ్రద్ధలతో నిర్మించారు. సుయోధనుని వైద్యులు వచ్చి భీష్మునికి వైద్యం చేయడానికి అనుమతి కోరారు. గాంగేయుడు వారి సహాయమును తిరస్కరించాడు. ఇంతలో గాంగేయునికి దాహం వేసి నీటి కొరకు సైగ చేసాడు. నీ కుమారులు మధురమైన శీతల పానీయములు తెప్పించారు. భీష్ముడు " శరతల్ప గతుడనైన నేను ఇతరములైన జలమును ముట్టను. నేను తేజోమయమైన అస్త్రవిన్యాసంతో బయటకు వచ్చిన భూగర్భజలాలను మాత్రమే స్వీకరిస్తాను " అన్నాడు. నీ కుమారులు భూగర్భ జలములు తీసుకు వచ్చేది ఎలా అని ఆలోచించుచుండగా. భీష్ముడు అర్జునుని చూసి " అర్జునా! ఈ బాణములవలన కలుగు బాధ నా సర్వాంగములను వేధించుతున్నది. నా దాహం తీర్చు జలములు నీవే తీసుకురావాలి " అన్నాడు. అప్పుడు అర్జునుడు భీష్మునికి ప్రదక్షిణం చేసి దివ్యాస్త్రం సంధించి భూగర్భ జలాన్ని బయటకు తీసుకు వచ్చాడు. ఆ జలమును సేవించి భీష్ముడు సేదతీరి అర్జునుని చెంతకు పిలిచి

" అర్జునా! నేను నారదుని వలన నిన్ను నరునిగా తెలుసుకున్నాను. నరనారాయణులైన నీవు శ్రీకృష్ణుడూ కలిసిన మీకు అసాధ్యమయినది లేదు. మీ ఇద్దరితో వైరము తగదు అని ఎన్నిమార్లు చెప్పినా కురునాధుడు వినలేదు. అతడు భీముని చేతిలో తగిన ఫలితము అనుభవించుట తధ్యము " అని పలికి నీ కుమారుడైన సుయోధనుని చూసి " సుయోధనా ! అర్జునుడు నరుడు అమిత పరాక్రమ శాలి అతడికి శ్రీకృష్ణుడు ఆప్తుడు కనుక నరనారాయణులను జయించుట అసాధ్యము. నా మాట విని అజాత శత్రువైన ధర్మనందనునికి ఇంద్రప్రస్థముతో సహా సగరాజ్యం పంచి ఇచ్చి మిగిలిన సోదరులతో నిండు నూరేళ్ళు బ్రతకండి " అన్నాడు. ఎవ్వరూ భీష్మునికి బదులు పలుకకనే వారి వారి శిబిరాలకు తిరిగి వెళ్ళారు. ఆ సమయమున కృష్ణుడు " ధర్మరాజా ! దేవతలకు కూడా అజేయుడైన అర్జునుని గెచుట ఎవరికిని అసాధ్యం " అన్నాడు. అందుకు ధర్మరాజు " కృష్ణా ! ఈ విజయం అంతా నీ వలన ప్రాప్తించిందే కాని ఇందు ఇసుమంత అయినా మా పరాక్రమము లేదు "అన్నాడు. అలా ఒకరిని ఒకరు ప్రశంసించుకుంటూ తమ నెలవులకు వెళ్ళారు.

కర్ణుడు భీష్ముని కలుసుకొనుట

ఆ సమయమున కర్ణుడు ఒంటరిగా భీష్ముని వద్దకు వెళ్ళి భక్తితో పాదములకు నమస్కరించి " పితామహా! నా మీద కోపము మాని వాత్సల్యం చూపి నాకు తగిన చల్లటి మాటలాడండి " అని ప్రార్ధించాడు. భీష్ముడు కర్ణుని ప్రేమతో దగ్గరకు పిలిచి ఒక చేయి ఎత్తి కౌగలించుకున్నాడు. అక్కడ ఉన్న రక్షక భటులను వెళ్ళమని చెప్పి తమ మాటలు ఎవరూ వినలేదని దృఢపరచుకుని " కర్ణా ! నీ మీద కోపము నాకెందుకయ్యా! నీవు కుల భేదముతో మాట్లాడుతున్నావని కురు పాండవుల మధ్య వైరము ఎగత్రోయుచున్నావని నిన్ను నిందించానే కాని నాకు నీపై ఎలాంటి ప్రత్యేక కోపం లేదు. అది పెద్ద వాడిగా నేను నీకు వేసిన శిక్షే కాని ద్వేషం చూపుట కాదు. నీ పుట్టుక దైవీకము. అందు వలన నిన్ను గెలుచుట సాధారణ మానవులకు అసాధ్యము. నీవు కుంతీ పుత్రుడవు కానీ రాధేయుడవు కాదు. ఈ విషయం నేను వ్యాసుడు ఏకాంతంగా చెప్పగా విన్నాను. నాకు నీ పరాక్రమము తెలియును నీవు పాండు పుత్రుడవు కనుక నీ యందు నాకు వాత్సల్యం ఉన్నది. నేను సుయోధనునికి పాండవులతో వైరము తగదు దైవాంశ సంభూతులైన వారిని జయించుట అసాధ్యం అదియును కాక సాక్షాత్తు నారాయణుడు అయిన శ్రీకృష్ణుని అండ వారికి ఉంది. అని చెప్పాను. అతడు అది లక్ష్యపెట్ట లేదు. నీవు కూడా నీ తలపు మానుకుని పాండవులతో స్నేహంగా ఉండు " అని హితవు పలికాడు. అందుకు కర్ణుడు " పితామహా ! నేను కౌంతేయుడినని రాధేయుడను కానని నాకు ఇంతకు మునుపే తెలిసింది. పాండవులు మహా బలులు వారికి శ్రీకృష్ణుని అండ ఉన్నది. వారిని జయించుట కుదరని పని ఇది తధ్యము. కాని నాకు ఇప్పుడు కుంతీ పుత్రులతో పొత్తు ఎలా కుదురుతుంది చెప్పు అన్నాడు. నేను ఇప్పటి వరకు సుయోధనుని ప్రాపున మన్ననలంది విపత్కర సమయమున అతడిని విడుచుట న్యాయమా, ధర్మమా? కృతఘ్నుడనని లోకం నన్ను నిందించదా ? నన్ను పిరికి వాడని నిందించదా ! అది కాక పాడవులకు నేను అనేక విధముల కీడు చేసాను. కురుసభలో పాండవులను పెక్కు విధముల అవమానపరిచాను. ద్రౌపదిని నీచంగా మాట్లాడాను. వారికి నేనంటే అసహ్యము పుట్టేలా ప్రవర్తించాను. అహర్నిశలు వారికి కీడు తలపెట్టాను. కౌరవులకు పాండవులకు మధ్య వైరము రగిల్చి పెంచి పోషించాను. ఈ సమయంలో నాకు వారితో యుద్ధమే కాని పొత్తు సాధ్యం కాదు. నన్ను నమ్మిన సుయోధనుని వంచించలేను. జయాపజయములు దైవాధీనము. నాకు పాండవులతో యుద్ధమే శరణ్యం. నా సేవాధర్మం నెరవేర్చేలా నన్ను దీవించండి. నా పరాక్రమం కృష్ణార్జునులకు చూపించే తరుణం ఆసన్నమైంది " అని పలికాడు కర్ణుడు. భీష్ముడు " కర్ణా ! నీవు అంతటి పరాక్రమశాలివి అని నాకు తెలియును. సుయోధనునికి నీ బుజబలమే సహాయకారి. రారాజుకు ప్రియం కలిగేలా ప్రవర్తించుటకు నేను నీకు అనుజ్ఞ ఇస్తున్నాను " అని పలికాడు. భీష్ముని ఆదర పూర్వకమైన పలుకులు విని ఆనందించిన మనసుతో కర్ణుడు తన నివాసముకు వెళ్ళాడు " అని పలికి సంజయుడు పది రోజుల యుద్ధ విశేషాలు చెప్పడం ముగించాడు.

ద్రోణ పర్వము

ప్రధమాశ్వాసం

దేవవ్రతుడు శాంతి పొందిన విషయం తెలుకున్న ధృతరాష్ట్రుడు ఏమి చేసాడు? వివరించండి అని జనమేజయుడు వైశంపాయన మహర్షిని అడిగాడు. వైశంపాయనుడు భారత కధను ఈ విధంగా చెప్పసాగాడు. భీష్ముడు పడి పోయిన విషయం ధృతరాష్ట్రుని ఖిన్నుడిని చేసింది. " సంజయా నీవు యుద్ధభూమికి వెళ్ళి తరువాత జరిగిన యుద్ధవిశేషాలు తెలుసుకుని రా " అని చెప్పి సుయోధనుని విజయాన్ని ఆకాంక్షిస్తున్న ధృతరాష్ట్రుడు చెప్పాడు. కొన్ని దినములు గడిచిన పిదప వ్యాసుని మహిమ వలన ఉభయ సైన్యాల విశేషాలు ప్రత్యక్షంగా చూసిన సంజయుడు ఒక అర్ధరాత్రి సమయమున హస్తినకు తిరిగి వచ్చాడు. వెంటనే ధృతరాష్ట్రుని మందిరముకు వెళ్ళాడు. ధృతరాష్ట్రుడు అతడికి ఉచితాసనము ఇచ్చి సత్కరించి " సంజయా ! మా తండ్రిగారైన భీష్ముడు యుద్ధరంగమున పడి పోయిన తరవాత నాకుమారులైన కౌరవులు ఎవరి సాయంతో పాండవుల మీద యుద్ధం సాగించారు. ఉభయుల మధ్య యుద్ధం ఎలా జరిగింది " అని అడిగాడు. సంజయుడు " మహారాజా ! భీష్ముడు దేవభావం పొందడం. శాంతనవుడు చెప్పిన హితవాక్యాలకు కోపము తెచ్చుకుని నీ కుమారుడు అక్కడ నుండి వెళ్ళి పోయాడు. నేను నీ వద్ద వెళ్ళిన రోజు నుండి వేకువ ఝామున యుద్ధరంగముకు వెళ్ళాను. కురు సైన్యాలు మరునాటి యుద్ధానికి సిద్ధం ఔతున్నాయి. కాని కురు వీరుల ముఖాలు వివర్ణమై ఉన్నాయి. భీష్ముడు లేక పోవడంతో కౌరవ సేనలు కాతులు కోల్పోయి కళావిహీనంగా ఉన్నాయి. అందరూ కర్ణుని రాక కొరకు ఎదురు చూస్తున్నారు. రధికులు సుయోధనుని వద్దకు వెళ్ళి " సుయోధనా భీష్ముడు లేని కురుసేనలు పతిని

కోల్పోయిన సతిలా, పంటలు లేని భూదేవిలా కళావిహీనమై ఉన్నాయి. భీష్ముడు లేక పోవడంతో పాండవ సేనలు ఉత్సాహంగా విజృంభిస్తాయి. కనుక కబుణుడే ఈ సమయానికి మనలను ఆదుకోగలడు. భీష్ముని మీద అలిగి కర్ణుడు యుద్ధరంగముకు రాలేదు. కనుక ఇప్పుడు మనవారంతా కర్ణుని కొరకు ఎదురు చూస్తున్నారు " అని సంజయుడు చెప్పగానే ధృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! తరవాత ఏమైంది కర్ణుడు వచ్చాడా ! పాండవులను ఓడించాడా ! మన వారి మనోరథం నెరవేరిందా " అని అడిగాడు. సంజయుడు ఇలా చెప్ప సాగాడు " మహారాజా ! ఆ సమయంలో కర్ణుడు అక్కడకు వచ్చాడు. సుయోధనుడు కర్ణుని సాదరంగా ఆహ్వానించాడు. కర్ణుడు అక్కడి రాజులను చూసి " దమము, సత్వగుణము, తపము, దానగుణము, శీలము, అస్త్రవిధ్యానైపుణ్యం, వీరము శౌర్యము ఆభరణముగా కలిగిన భీష్ముడు రణరంగమున పడిపోయిన తరవాత ఆయన నాయకత్వం లేని ఈ అక్షౌహినుల సైన్యం ఉండీ ఏమి ప్రయోజనం సుయోధనుని సమస్త సంపదలు సమసి పోయినట్లే " అని దుఃఖించాడు. అక్కడ ఉన్న రాజులు కూడా అందుకు దుఃఖించారు. కర్ణుడు ఉపశమనం పొంది " భీష్ముడు మేరుపర్వతంలా పడి పోయిన సమయంలో నేను అతడి స్థానంలో ఉండి కౌరవ సేనలను రక్షిస్తాను. అర్జునిని మదం అణుస్తాను. కృష్ణుని అండ చూసుకుని విర్రవీగుతున్న పాండవులను నా శరపరంపరతో హతమారుస్తాను. భీష్మునిలా చెలరేగి శత్రుసేనలను చీల్చి చెండాడి ఈ సువిశాల సామ్రాజ్యానికి సుయోధనుని పట్టాభిషిక్తుని చేస్తాను. అలా కాని పక్షంలో కౌరవులను రక్షిస్తూ, పాండవులను నిర్జిస్తూ కీర్తి గడిస్తూ స్వర్గంలో భీష్ముని కలుసుకుంటాను " అని సగర్వంగా చెప్పగానే సుయోధనుడు సంతోషించాడు. తరువాత కర్ణుడు రథమును అధిరోహించి భీష్ముని వద్దకు వెళ్ళి కన్నీటితో పాదములకు నమస్కరించి " పితామహా ! రాధేయుడు తమ దర్శనార్ధం వచ్చాడు. కళ్ళు తెరవండి తమరు ఇలా అంపశయ్య మీద ఉండటం విధి విలాసం కాక మరేమిటి. నేను ఈ రోజు నుండి పాండవుల మీద యుద్ధానికి పోతున్నాను. పరమ పావనమైన మీ పలుకులతో నన్ను ఆశీర్వదించండి " అని పలికాడు. భీష్ముడు కళ్ళు తెరవగానే కర్ణుడు నమస్కరించి " అనఘా ! అర్జునుని అహంకారం నేను ఒక్కడినే అణుస్తాను. పాండవులను గడ్డిగరిపిస్తాను నన్ను ఆశీర్వదించండి " అన్నాడు. భీష్ముడు " కర్ణా ! సుయోధనుడు నీ అండ చూసుకునే ఉన్నాడు. కౌరవులకు సుయోధనుడు ఎంతో నువ్వూ అంతే జన్మతః వచ్చిన బంధుత్వం కంటే స్నేహమే గొప్పది కదా ! కౌరవ సేన భారం వహించి సుయోధనునికి మేలు చెయ్యి. అంబష్ట, పౌండ్రాది దేశములు జయించి సుయోధనుని ఆధీనము కావించిన నీకు చెప్పవలసిన పని ఏమి ? కౌరవ సేనను నడిపించి అతడికి విజయం చేకూర్చు. నాకు సుయోధనుడు ఎంతో నువ్వూ అంతే " అన్నాడు. కర్ణుడు మరొక్క సారి భీష్ముని పాదములకు నమస్కరించి అక్కడి నుండి యుద్ధరంగముకు వెళ్ళాడు. రథ, గజ, తురంగ, పదాతి దళాలను సమీకరించి వారికి ఉత్సాహం కలిగించాడు. అంతలో సుయోధనుడు అక్కడకు వచ్చి " కర్ణా ! నీ రాకతో కౌరవ సేనలు ఉత్సాహాన్ని పుంజుకున్నాయి. మన సేనలు యుద్ధానికి ఉరకలు వేస్తున్నాయి. మన ప్రస్థుత కర్తవ్యం ఏమిటి " అన్నాడు. " సుయోధనా ! రారాజువైన నీ ఆజ్ఞ మాకు శిరోధార్యము. నీవే కర్తవ్యాన్ని నిర్ణయించు " అన్నాడు. " కర్ణా ! భీష్ముని నాయకత్వంలో ఈ పది రోజులు మన సేనలు నడిచాయి. ప్రస్థుతం మనకు ఒక సేనా నాయకుడు కావాలి. కౌరవ సేనలకు నాయకత్వం వహించుటకు ఎవరు అర్హులో నీవే నిర్ణయించాలి " అన్నాడు సుయోధనుడు. కర్ణుడు " సుయోధనా ! మన యోధులందరూ నాయత్వ అర్హత ఉన్న వారే ఒకరిని నియమించిన వేరొకరికి మత్సరం కలుగుతుంది. కనుక ద్రోణుని సైన్యాధ్యక్షుని చేసిన అందరికీ ఆమోదయోయముగా ఉంటుంది. ఆచార్యుడు, వివిధ రణ తంత్ర కోవిదుడు, పూజ్యుడు, శూరుడు, వయోవృద్ధుడైనా వీరుడు అతడిని సైన్యాధ్యక్షునిగా అభిషేకించండి " అన్నాడు.

ద్రోణుని సైన్యాధ్యక్షుని చేయుట

కర్ణుని మాటలు విన్న సుయోధనుడు తన తమ్ములను, మిత్రరాజులను వెంట పెట్టుకుని ద్రోణాచార్యుని వద్దకు వెళ్ళి ఆయనతో సవినయంగా " ఆచార్యా ! కురుసైన్యంలో అస్త్రవిధ్యాప్రావీణ్యంలోను, శౌర్యప్రతాపాలలోను మీరు అగ్రగణ్యులు. ఇప్పటివరకు పితామహుని నాయకత్వంలో నడిచిన కురుసైన్యాలకు నేటి నుండి మీరు నాయత్వం చేసి నడిపించండి. మేమంతా మీ ఆజ్ఞానువర్తులమై ప్రవర్తిస్తాము. దేవ సేనను నడిపించిన కుమారస్వామి వలె మన సైనాలను మీరు నడిపించండి " అన్నాడు. ఆ మాటలకు సంతోషించిన ద్రోణుడు " సుయోధనా ! నేను బ్రాహ్మణుడను వేద వేదాంగములను అభ్యసించిన వాడిని. నాలో క్షత్రియోచిత లక్షణములైన ధైర్యము పరాక్రమము లేవు. అయినను నన్ను మీరందరూ ఇంతగా ఆదరిస్తున్నారు కనుక మీ కోరిక మన్నించి స్వల్ప సైన్యాధిపత్యం వహిస్తాను. చెదిరి పోయిన మన సైన్యాలను సమీకరించి పాండవులతో పోరాడి మనకు విజయం చేకూర్చెదను " అన్నాడు. ద్రోణాచార్యుని మాటలకు సంతసించిన సుయోధనుడు వెంటనే సువర్ణ కలశంతో గంగాజలాలను తెప్పించి పుణ్యాహవాచన కార్యక్రమములు కావించి, పుణ్యాంగనల ఆశీర్వాదములతో వంధి మాగధుల స్తోత్రపాఠముల మధ్య ద్రోణునికి సైన్యాధ్యక్షునిగా అభిషేకం చేసాడు. కౌరవ ప్రముఖుల శంఖారావములు, భేరిమృదంగనాదములు మిన్నంటగా ద్రోణుడు సైన్యాధ్యక్షుడుగా ముందు నిలువగా కౌరవ సేనలను ముందుకు యుద్ధ సన్నద్ధమై ముందుకు నడిచాయి. ద్రోణా చార్యుడు అయిదు రోజులు పాండవ సైన్యముతో హోరాహోరి పోరాడి ఒక అక్షౌహిని పాండవ సైన్యాలను సంహరించాడు. ఆ మహావీరుని ధాటికి ఎందరో వీరులు వీరస్వర్గం అధిరోహించారు. ఆ మహా యోధుడు అయిదు దినములు నిరంతర వీర విహారం చేసి వీరస్వర్గం అలంకరించాడు " అని సంజయుడు పలికాడు.

ద్రోణుని మరణవార్త విని ధృతరాష్ట్రుడు దుఃఖించుట

ద్రోణుని మరణ వార్త విన్న ధృతరాష్ట్రుడు ఎంతో దుఃఖించాడు. " సంజయా ! అస్త్రశత్రవిధ్యాప్రవీణ్యుడు, మహా పరాక్రమవంతుడు అయిన ద్రోణుడు పాండవుల చేతిలో ఎలా మరణించాడు ? పాంచాలురు అతని విల్లు విరిచారా, రథాశ్వములను చంపారా, రథము విరిచిచారా, సారధిని లేక ద్రోణుడు అలసి ఉన్న తరుణంలో ఆ పాపాత్ముడైన నీచ ధృష్టద్యుమ్నుడు అతి క్రూరంగా వధించాడా. అంతటి మహావీరుని మరణ వార్త నా గుండెను ముక్కలు

చేయలేదేమి, నాది గుండె కాది పాషాణము అని పరి పరి విధముల దుఃఖించి మూర్చిల్లాడు. మరలా తెలివి తెచ్చుకుని " సంజయా! నరనారాయణులు రధి సారధి అయినప్పుడు ఆ రథము ఎప్పుడూ సిద్ధ మనోరథము ఔతుంది కదా! అమిత్ ప్రాక్రమవంతులైన నకుల సహదేవులు, ఉత్తమౌజుడు, సాత్యకి, ధృష్టకేతువు, శిఖండి, రెండవ రుద్రుడైన అభిమన్యుడు, మానధనుడు చేకితానుడు, అజేయులైన ద్రౌపదీసుతులు, బలాఢ్యులైన కేకయరాజులు, యుయుధాముడు, ద్రోణుని చంపడానికే జన్మించిన ధృష్టద్యుమ్నుడు, అత్యంత బలశాలి అయిన ఘటోత్కచుడు, అతి లోక వీరులు యాదవులు, జయింప శక్యముకాని భీముడు, దేవతలకు కూడా గెలువ శక్యము కాని సత్యానిత్యా గరిష్టుడు, ధర్మాత్ముడు ఉన్న పాండవ సైన్యం సాధించ లేని ఏమున్నది. సంజయా! లోక రక్షణారథం యదుకులంలో జన్మించి, వ్రేపల్లెలో బాల్యక్రీడలను సాగిస్తూనే రాక్షస సంహారం చేసి కంశుని వధించి, పారిజాత వృక్షాన్ని దేవలోకం నుండి భూలోకం తీసుకు వచ్చి, దుష్టశిక్షణ, శిష్టరక్షణ చేసిన మహానుభావుడు శ్రీకృష్ణుని ప్రాపు ప్రాపు సంపాదించిన పాండవులను జయించ కలిగిన వారెవ్వరు. హరికి ఆత్మ అర్జునుడు అర్జునునికి ఆత్మ హరి శరీరాలు వేరైనా ఆత్మలు ఒక్కటైన వారిరువురిని రెండు కళ్ళుగా చేసుకున్న పుణ్యమూర్తి ధర్మరాజు యుద్ధముకు ఎందుకు భయపడతాడు. కౌరవులకు చేటుకాలం దాపురించింది కనుకనే సుయోధనుడు ఈ యుద్ధాన్ని కోరుకున్నాడు " అని పరి పరి విధముల దుఃఖించాడు. " సంజయా! జరిగినది తలచి ప్రయోజన మేమి ద్రోణుడు యుద్ధం చేసిన విధము వినవలెనని నా మనసు కుతూహల పడుచున్నది " అన్నాడు.

ద్రోణుని సుయోధనుని ఒక కోరిక కోరుకొమ్మని చెప్పుట

ద్రోణుని పరాక్రమవంతమైన యుద్ధం గురించి సంజయుడు వివరించసాగాడు. " మహారాజా! సర్వసన్యాధిపత్యం వహించిన ద్రోణుడు చాలా సంతోషించి అందరూ వింటూ ఉండగా సుయోధనా! నన్ను ఇంతగా గౌరవించినందుకు ప్రతి ఫలంగా నీవు ఏదైనా ఒకటి కోరుకో నెరవేర్చెదను " అన్నాడు. సుయోధనుడు కర్ణ, దుశ్శాసనులతో " ఆచార్యా! మీరు కోరుకోమన్నారు కనుక కోరుకుంటున్నాను. ధర్మరాజును ప్రాణముతో పట్టి నాకు తెచ్చివ్వండి " అని కోరాడు. ద్రోణుడు అందుకు విస్మయపడి " సుయోధనా! అజాతశత్రువైన ధర్మరాజును చంపమని కోరక ప్రాణములతో పట్టి ఇవ్వమని కోరడంలో ఆంతర్యం ఏమిటి? వారికి అర్ధరాజ్యం కట్టబెడతావా! ధర్మరాజును ప్రాణుములతో పట్టి తెస్తే ఏమి చేస్తావు " అన్నాడు. అందుకు సుయోధనుడు " గురువర్యా! ధర్మరాజును యుద్ధంలో చంపిన ఎన్నో అనర్ధములు జరుగుతాయి. అర్జునుడు తన గాడీవంతో సమస్త కురు సైన్యాలను వధించి తన పగ తీర్చుకుంటాడు. ఒక వేళ మేము పాండవులను అందరను చంపినా కృష్ణుడు సుదర్శన చక్రంతో కురు వంశాన్ని అంతమొందించి కుంతీ దేవికైనా రాజ్యాన్ని కట్టబెడతాడు. అలా కాక మీరు ధర్మరాజును అప్పగించిన జ్యూదప్రియుడైన ధర్మరాజును అతడిని అతని తమ్ములు, భార్యా, బిడ్డలతో జీవితాంతం అరణ్యములకు పంపి నేను సమస్త కురు సామ్రాజ్యాన్ని ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యంగా ఏలుకుంటాను " అన్నాడు. సుయోధనుని కుటిల బుద్దికి మనసులోనే అసహ్యపడినాలోచితంగా తాను ఇచ్చిన వరముకు విఘాతం కలిగించ తలచి " సుయోధనా! నీ కోరిక సమంజసమే ఇందులో చిన్న చిక్కు ఉన్నది ధర్మరాజు పక్కన అర్జునుడు ఉన్నంత కాలం దేవతలు షితం అర్జునుని కన్నెత్తి చూడలేరు. ఇది జగమెరిగిన సత్యము కనుక అర్జునుని ఎలాగైనా ధర్మరాజుకు దూరముగా తీసుకు వెళితే నేను నీకు ధర్మరాజును ప్రాణములతో పట్టి ఇవ్వగలను " అన్నాడు ద్రోణుడు. ఆమాటలకు సుయోధనుడు పొంగి పోయాడు. అప్పుడే ధర్మరాజును ప్రాణములతో పట్టి ఇచ్చినట్లు పొంగి పోయి ఈ విషయాన్ని కౌర్వప్రముఖులందరికి చెప్పాడు. కౌరవ వీరులు ఆనందోత్సాహాలతో సింహనాదం చేసారు. భేరి మృదంగ నాదాలు మిన్నంటాయి.

ధర్మరాజు ద్రోణుని నుండి తనను కాపాడమని అర్జునునికి చెప్పుట

ఈ విషయాలు చారులద్వారా ధర్మరాజు తెలుసుకుని తమ్ములతో సమావాశమైయ్యాడు. ధర్మరాజు అర్జునుని చూసి అర్జునా " ద్రోణాచార్యుల ప్రతిజ్ఞ వింటివి కదా నన్ను ప్రాణములతో పట్టి సుయోధనునికి ఇస్తానని మాట ఇచ్చాడట. నీవు సదా నా ప్రక్కన ఉండి దానిని వమ్ము చేయవలెను " అన్నాడు. ఆ మాటలు విన్న అర్జునుడు ధర్మరాజుతో " అన్నయ్యా! నేను యుద్ధరంగంలో నిన్ను ఒంటరిగా వదిలి నేను వేరే చోట యుద్ధం చేయుట అసంభవం. అది గురువును వధించినంత పాపం అంత పాపం నేను చెయ్యను. సదా నీ ప్రక్కన ఉండి నిన్ను రక్షిస్తూ ఉంటాను. అయినా కౌరవుల దురాశ కాని నేను నీ పక్కన ఉండగా ఆ ద్రోణుడే కాదు ముల్లోకాలు ఒక్కటైనా నిన్ను ఏమి చెయ్యలేరు " అని అన్నాడు. అర్జునుని మాటలకు ధర్మరాజు ఎంతో సంతోషించాడు. మంగళ వాధ్యాలు భేరి మృదంగాలు తూర్య నాదాలు మ్రోగుచుండగా పాండవులు యుద్ధరంగానికి బయలు దేరారు.

యుద్ధారంభం

పాండవులు ఆ రోజు క్రౌంచ వ్యూహసం పన్నారు. వ్యూహం ముందు భాగమున అర్జునుడు నిలబడ్డాడు. అర్జునుని ప్రక్కన ధృష్టద్యుమ్నుడు నిలిచాడు. భీముడు, నకులుడు, సహదేవుడు, ద్రౌపదీ సుతులు, అభిమన్యుడు వారి వారి స్థానములలో నిలబడ్డారు. యుధిష్టరుడు వ్యూహం మధ్యభాగంలో నిలబడ్డాడు. నీకుమారులు అంధుకు ధీటుగా శకటవ్యూహం పన్నారు. సింధురాజు, కళింగ భూపతి, వికర్ణుడు, దక్షిణభాగమున నిలిచారు. వారి ప్రక్కన శకుని దక్షిణభాగమున ససైన్యంగా నిలిచాడు. కృతవర్మ, వికంతి, చిత్రసేనుడు, దుశ్శాసనుడు ఉత్తర భాగంలో నిలిచారు. కాంభోజ, శక, యవనరాజులు తమ తమ స్థానాలలో నిలిచారు. త్రిగర్త, మద్ర, శూరసేన దేశాధీశులు తమ తమ సేనావాహినితో సుయోధనునికి రక్షగా నిలిచారు. వారి అందరికి ముందు అంగరాజు కర్ణుడు తన సేనలతో సుయోధనునికి అండగా నిలిచాడు. కురు సేనలకు తిలకంగా నిలిచిన కర్ణుని కౌరవ సేనలు సంతోషపడ్డాయి. " ఇన్ని రోజులు భీష్ముడు పక్షపాత బుద్ధితో పాండవులను ఉపేక్షించాడు. కర్ణుడు పాండవుల ఉధృతికి అడ్డుకట్ట వేస్తాడు. కర్ణుడు అర్జునునికి సరి జోడు " అని తమలో తాము అనుకున్నారు. ద్రోణుని నాయకత్వంలో యుద్ధముకు బయలు దేరిన మనసేనలకు అనేక దుశ్శకునములు

గోచరించాయి. సుయోధనుడు వాటిని లక్ష్యపెట్ట లేదు. అర్జునుడు కర్ణుడు యుద్ధం చేస్తుంటే చూడాలన్న కోరికతో ఇరి పక్షములు ఎంతో ఆత్రంగా ఎదురు చూస్తున్నాయి. యుద్ధం ఆరంభం అయింది రధములు, ఏనుగులు, గుర్రముల పద ఘట్టనలతో రేగిన ధూళి ఆకాశం అంతా దట్టంగా కమ్మింది. శరములతో శరములు ఖడ్గములతో ఖడ్గములు అస్త్రములతో అస్త్రములు ఢీకొని వాటి నుండి చెలరేగిన మంటలు సూర్యకాంతిని తలపింప చేస్తున్నాయి. ఈగిలిన ఏనుగుల కుంభస్థలములు, తెగిపడిన హయముల అవయవములు, విరిగిన రధములు వివిధ కాల్బలముల కళేబరములు, ఏరులై పారుతున్న రక్తముతో రణరంగం భీభత్సంగా తయారైంది. ద్రోణాచారుడు తన చిత్ర, విచిత్ర రీతుల నడిపిస్తూ ఎక్కడ చూసినా తానే అయి పాండవ సేనలపై శరవర్షం కురిపిస్తున్నాడు. గజములను చంపుతున్నాడు, గుర్రముల కళేబరములు తేలు తున్నాయి, రధములు విరుగుతున్నాయి. ద్రోణుని ధాటికి తాళలేని పాండవసేనలు పారిపోసాగాయి. అది చూసిన ధర్మరాజు కలవరపడి అర్జునుడిని, ధృష్టద్యుమ్నుడిని పిలిచి ద్రోణాచార్యుని ఉధృతి ఆపమని ఆదేశించాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు తమ సేనలతో ద్రోణుని ఎదుర్కొన్నాడు. అర్నుడు పారి పోతున్న పాండవ సేనకు ధైర్యవచనములు చెప్పి యుద్ధోన్ముఖులను చేసాడు. అందరూ ద్రోణుని నలువైపులా ఎదుర్కొన్నారు. ద్రోణుడు వృద్ధుడినా అవక్రపరాక్రమంతో ఎదుర్కొని పాండవ సేనపై విజృంభించాడు. అయినా పాండవ సైన్యాలు ద్రోణుని ధైర్యంగా ఎదుర్కొన్నాయి. ద్రోణుని సారధి కొట్టి, హయములను గాయపరిచాయి, ద్రోణుని శరములను మధ్యలోనే త్రుంచి ద్రోణుని సేనలపై అనేక అస్త్రసస్త్రములు ప్రయోగించాయి. ద్రోణ ధృష్టద్యుమ్నుల మధ్య పోరు వృధృతంగా సాగింది. వారిరువురు ఒకరిపై ఒకరు వేసుకున్న బాణములతో గగనతలము నిండి పోయింది. ఇది చూసిన ధర్మరాజు తన సైన్యంతో ద్రోణునిపై శరవర్షం కురిపించాడు. శకుని సహదేవునితో యుద్ధం సాగిస్తున్నాడు. శకుని సహదేవుని కేతనము కొట్టి, గుర్రములను చంపాడు సహదేవుడు కోపించి శకుని కేతనం విరుగకొట్టాడు. శకుని తన గద తీసుకుని క్రిందికి దిగి సహదేవుని రధమును విరుగ కొట్టాడు. సహదేవుడు కూడా క్రిందికి దిగి గదతో శకునితో తలపడ్డాడు. భీమసేనుడు వివిశంతి మీద శరవర్షం కురిపించాడు. వివిశంతి బెదరక భీమసేనుని విల్లు రెండు ముక్కలు చేసాడు. భీమసేనుడు క్రిందకు దిగి వివిశంతి రధాశ్వములను చంపాడు. భూరిశ్రవసుడు అన్నాడు " ధృష్టద్యుమ్నుని ఎదుర్కొని అతడి శరీరం అంతా శరములు నాటాడు. అన్నయ్య పరిస్థితి చూసిన శిఖండి అతడిని ఎదుర్కొని భూరిశ్రవసుని తరమి తరిమి కొట్టాడు. ఘటోత్కచుడు అలంబసుడు మాయా యుద్ధం చేతున్నారు. క్షత్రదేవుడు లక్ష్మణునితో యుద్ధం చేస్తున్నాడు. చేకితానుడు అనువిందునితో యుద్ధం చేస్తున్నాడు. శల్యుడు నకులునితో యుద్ధం చేస్తున్నాడు. నకులుడు శల్యుని కేతనమును విరిచి, రధమును విరుగకొట్టాడు. ద్రుపదుడు త్రిగర్తాధిపతి ఒకరి బలాబలములు ఒకరు పరిక్షిస్తున్నారు. పౌరవ రాజు అభిమన్యునితో తలపడ్డాడు.

అభిమన్యప్రతాపం

అభిమన్యుడు పౌరవ రాజు కేతనమును ధనస్సును విరిచి అయిదు బాణములతో రధాశ్వములను చంపి మరొక బాణంతో శిరస్సు ఖండించబోగా కృతవర్మ అడ్డుపడి రెండు బాణములతో అభిమన్యుని విల్లు ఖండించాడు. అభిమన్యుడు కత్తి, డాలు తీసుకుని పౌరవ రాజు రధము విరిచి సారధిని క్రిందికి లాగాడు. పౌరవ రాజును చంపడానికి అతడి మెడ పట్టుకున్నాడు. అంతలో సైంధవుడు అభిమన్యుని కత్తితో ఎదుర్కొన్నాడు. అభిమన్యుడు పౌరుని వదిలి సైంధవుని ఎదుర్కొని అతడి డాలు కత్తి విరుగకొట్టాడు. అభిమన్యుని ధాటికి తట్టుకోలేక సైంధవుడు పారిపోయాడు. అభిమన్యుడు సైంధవిని సేనలపై పడి వారిని నరుకుతున్నాడు. పారి పోతున్న సైధవుని చూసి రాజులు ఒక్కుమ్మడిగా అభిమన్యుని మీద పడ్డారు. శల్యుడు అభిమన్యునిపై భీకర శక్తిఆయుధం ప్రయోగించాడు. అభిమ్న్యుడు దానిని పట్టుకుని తిరిగి శల్యునిపై విసిరాడు. అది శల్యుని రధ సారధి శిరస్సును ఖండించింది. అప్పుడు విరాటుడు, ద్రుపదుడు, ధృష్టకేతు, యుధిష్టరుడు, సాత్యకి, ధృష్టద్యుమ్నుడు, కేకయరాజులు, భీమసేనుడు, నకులసహదేవులు, ద్రౌపదీసుతులు, శిఖండి అభిమన్యునికి సాయం వచ్చి రక్షణగా నిలబడి శత్రుసేనలను తనుమాడసాగారు. ఇది చూసిన నీ కుమారులు అభిమన్యునిపై శరములు, భల్లబాణములు కురిపించారు. తన సారధి చనిపోవడంతో శల్యుడు రధం దిగి గదతో అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. అభిమన్యుడు కూడా రధం దిగి శల్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. అది చూసిన భీమసేనుడు శల్యుని చేయి పట్టి లాగి తనతో గదాయుద్ధం చేయమని ఘర్జించాడు. శల్యుడు అభిమన్యుని వదిలి భీమసేనునితో గధాయుద్ధం చేస్తున్నాడు. ఒకరి చుట్టు ఒకరు తిరుగుతూ చిత్ర విచిత్ర గతులతో యుద్ధం చేస్తున్నాడు. సమాన బలాఢ్యులైన ఒకరి గదాఘాతాలకు ఒకరు తట్టుకోలేక ఇద్దరూ మూర్చ పోయారు. ఇది చూసిన కృతవర్మ శల్యుని రధంపై ఎక్కించుకుని దూరంగా తీసుకు వెళ్ళాడు. అంతలో మూర్చ నుండి తేరుకున్న భీమసేనుడు శల్యుడు కనపడక కౌరవ సేనపై పడి నిర్మూలించసాగాడు. అది చూసిన నీ కుమారులు భీముని చుట్టుముట్టి అతడిపై అనేక అస్త్రశస్త్రములు ప్రయోగించారు. అంతలో నకుల సహదేవులు భీమునకు సాయం వచ్చారు. ఆ ముగ్గురూ న్నీకుమారులను సమర్ధవంతంగా ఎదుర్కొన్నారు.

అపహార్ణము తరువాత యుద్ధము

అపహార్ణం అయ్యే సమయానికి ఆ రోజు యుద్ధం లో పాండవులదే పై చేయి అయింది. పాండవ సేనలో జయజయధ్వానాలు మిన్నంటాయి. కర్ణుని కుమారుడు వృషసేనుడు సింహనాదం చేస్తూ పాండవ సేనలో జొరబడి ఊచకోతకోయసాగాడు. అతడి పరాక్రమానికి పాండవ సేనలు తట్టుకోలేక పోయాయి. హయములు, ఏనుగులు తెగిపడుతున్నాయి. సారధులు చనిపోతున్నారు, రధములు విరుగుతున్నాయి, కాల్బలము నశించి పోతుంది, రక్తం ఏరులై ప్రవహిస్తుంది. వృషసేనుని ప్రాక్రమానికి పాండవ సేన తట్టుకోలేక పోతుంది. ఇది చూసిన నకులుని కుమారుడు శతానీకుడు వృషసేనునిపై లంఘించి అతడిపైన పది బాణాలు గుప్పించాడు. వృషసేనుడు శతానీకుని కేతనం విరిచి, విల్లు త్రుంచాడు. ఇది చూసిన మిగిలిన ద్రౌపది పుత్రులు శతానీకునకు సాయంగా నిలిచి అనేక అస్త్రశస్త్రాలను అతడి మీద ప్రయోగించారు. అశ్వత్థామ తన సైన్యాలతో పాండవసేనను ఎదుర్కొన్నాడు.

ధ్రుపదుడు, ధర్మరాజు, కేకయరాజులు, విరాటుడు వారి వారి సేనలతో అశ్వత్థామను, వృషసేనుని ఎదుర్కొన్నారు. ఉభౌ అపక్షాల మధ్య పోరు ఘోరమైంది. భీముడు కర్ణుని, కృపాచార్య, ద్రోణ అశ్వత్థామలను ధృష్టద్యుమ్నుడు, విరాటుడు ఎదుర్కొన్నారు. కొంతసేపటికి పాండవ సేనల ఉధృతికి తాళలేక మనసైన్యాలు పారిపోసాగాయి. ఇది చూసిన ద్రోణుడు నిలువమని ఎంత చెప్పినా నిలువక పారిపోసాగాయి. " సారధీ! చూసావా! మనసేనలన్నీ పారిపోతున్నాయి. ధర్మజుని ముఖం గర్వంతో వెలిగి పోతుంది. నేను పాండవుల మీద విజృంభించకపోతే సేనలను ఆపలేము. ధర్మజుడు, భీముడు, ధ్రుపదుడు, విరాటుడు వారి కుమారులు, నా ముందు నిలు లేరు అర్జునునికి విధ్య నేర్పింది నేనే నీ చాతుర్యము చూపించి రధము నడుపుము నా చేతుల దురద తీరేవరకు ఓళ్ళు దాచుకొనక యుద్ధం చేస్తాను " అన్నాడు. ఆ మాటలకు పొంగిపోయిన ద్రోణుని సారధి చిత్ర విచిత్ర రీతుల రధం నడుపుతుండగా ద్రోణుడు పాండవసేనలో ప్రవేశించి చీల్చి చెండాడసాగాడు. పొంగుతున్న సముద్రంలా విజృంభించిన ద్రోణుని ధర్మనందనుని చక్రరక్షకుడు సుకుమారుడు చెలియలి కట్టలా అడ్డుకున్నారు. ద్రోణుడు ఒకే బాణంతో సుకుమారుని తల తెగనరికాడు. అది చూసిన పాండవ యోధులంతా ద్రోణుని చుట్టుముట్టారు. ద్రోణుడు అయిదు బాణములతో నకులుని, అయిదు బాణములతో సహదేవుని తిమ్మిది బాణములతో విరాటుని, ఏడు బాణములతో సాత్యకిని, మూడేసి బాణములతో ద్రౌపదీ సుతులను ఇరవై బాణములతో విశంతిని, పన్నెండు బాణాలతో ధర్మజును శిఖండిని కట్టడి చేసాడు. ఎదురు వచ్చిన రధికులు ఎవ్వరూ ప్రాణాలతో పోలేదు. ధర్మరాజు ద్రోణులకు మధ్యకు వచ్చి ద్రోణుని ఎదుర్కొన్నాడు. ద్రోణుడు కోపించి ఒకే బాణంతో యుగంధరుని చంపాడు. అది చూసి కేకయరాజులు, ధ్రుపదుడు, సింహసేనుడు, వ్యాఘ్రదత్తుడు, మొదలైన యోధులు ద్రోణునిపై తలపడ్డారు. సింహసేనుడు, వ్యాఘ్రదత్తుడు ద్రోణునిపై అస్త్రశస్త్రములు ప్రయోగించాడు. వారిపై కన్నెర్ర చేసిన ద్రోణుడు వారిపై రెండు వాడి అయిన అమ్ములు వేసి వారి శిరస్సులు ఖండించాడు. ఇది చూసిన మిగిలిన రధికులు పక్కకు తొలిగారు. ద్రోణుడు సింహనాదం చేసాడు. ఈ అలజడి చూసిన పాండవ సేనలో కలకలం రేగింది. " ద్రోణుడు ధర్మరాజును పట్టుకుని సుయోధనుని సముఖముకు తీసుకు వెళుతున్నాడు " అని ఆక్రోశించారు. అది కార్చిచ్చులా వ్యాపించి పాండవసేనలు కంపించాయి. ఇది విని అర్జునుడు ద్రోణునుని ముందుకు రధం పోనిచ్చాడు. అది చూసిన కౌరవ సేనలు ద్రోణునికి అండగా నిలిచాయి. అర్జునుడు తన గాండీవం సంధించి కౌరవ సేనలపై శరవర్షం కురిపించాడు. కౌరవ సేనలు తలలు తెగిపడుతున్నాయి రక్తం ఏరులై ప్రవహిస్తుంది. మొండెములు నేలకూలుతున్నాయి. అర్జునిని ధాటికి కౌరవ సేనలు తట్టుకోలేక పారిపోసాగాయి. ఇంతలో సూర్యుడు అస్తమించగానే ఆ రోజు యుద్ధం ముగించారు.

ద్రోణుని సారధ్యంలో రెండవ రోజు యుద్ధం

ద్రోణ సారధ్యంలో రెండవ రోజు యుద్ధానికి కౌరవ సైన్యం సిద్ధం అయింది. ద్రోణుడు సుయోధనునితో " సుయోధనా! నిన్నటి రోజు నేను నా ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకోనలేక పోయాను. అర్జునుడు ధర్మజుని ఒక్క క్షణం కూడా విడువ లేదు. ఆఖరిక్షణంలో కూడా మనసేనలను తనుమాడాడు. అర్జునుడు దూరంగా తీసుకు వెళ్ళకుండా ధర్మజుని పట్టుట సాధ్యం కాదు. అర్జునుడు లేకున్న ధర్మజుడు నన్ను చూసి పారిపోతాడు. అప్పుడు నేను వెన్నంటి ధర్మజుని పట్టగలను " అన్నాడు. ఆ మాటలు విన్న సుశర్మ " ఆ మాటలువిన్న సుశర్మ " సుయోధనా! అర్జునుడు ఎప్పుడూ మమ్ము అవమానిస్తుంటాడు. మాకు అతడి మీద కోపంగా ఉంది. ఈ రోజు అర్జునుడైనా ఉండాలి లేక సుశర్మ అయినా ఉండాలి. అర్జునుడికి మేము ఏ విధంగా తీసిపోము " అని ప్రగల్భములు పలికి సుశర్మ తనతమ్ములను తీసుకుని అర్జునుడితో యుద్ధానికి సన్నద్ధమయ్యారు. సుశుశర్మతో అతడి తమ్ములు సత్యవర్ముడు, సత్యవ్రతుడు, సత్యకర్ముడు చేరగా కేరళ, మాళవ, శిలీంద్ర, మగధాధీసులు చేరగా పదిహేను మంది యోధులను తీసుకుని జయజయ ధ్వానములు చేస్తూ యుద్ధానికి సిద్ధం అయ్యారు. అది చూసి సుయోధనుడు ఆనందభరితుడయ్యాడు. వారు స్నాధికము చేసి అగ్ని రగిల్చి అగ్ని సాక్షిగా " మేమంతా ఈ రోజు రణరంగమున అర్జునుడిని చంపుతాము. లేని ఎడల మేము గోవధ, స్త్రీవధ, బ్రాహ్మణవధ, బ్రాహ్మణ ధనం దోచుకొనుట, ఇతరుల ధనం అపహరించుట, గురువుకు అపకారం చేయుట, శరణు వేడిన వారిని రక్షించక పోవడం, అబద్ధం చేయుట, మధ్యపానం చేయుట, దేహీ అన్నవారికి లేదనుట, గృహదహనం చేయుట, ఇతరుల భార్యలతో వ్యభిచరించుట మొదలైన పాపములు చేసిన వారు ఏ లోకాలకు వెళతారో ఆ లోకాలు మాకు సంప్రాప్తిస్తాయి మేము అర్జునుడి చేతిలో మరణించిన మాకు మాకు వీరస్వర్గం లభించగలదు " అని ప్రమాణాలు చేసి రణరంగప్రవాశం చేసారు.

యుద్ధారంభం

రెండవ రోజుయుద్ధానికి భీష్ముడు కౌరవ సైన్యాలను గరుడ వ్యూహంలో నిలిపాడు. గరుడపక్షి ముక్కు స్థానమున ద్రోణుడు ముక్కు స్థానమున నిలిచాడు. సుయోధనుడు అతడి తమ్ములు తలవపు నిలిచారు. కృపాచార్యుడు కృతవర్మ నేత్రస్థానాలలో నిలిచారు. సింహళ అభీర, శూరసేన రాజులు మెడభాగమున నిలిచారు, బాహ్లిక, భూరిశ్రవస, సోమదత్త, శలుడు, శల్యుడు కుడి రెక్క వైపున, అశ్వత్థామ, సుదక్షిణుడు, విందుడు, అనువిందుడు ఎడమ రెక్క వైపున నిలిచారు. శకుని, పౌండక, అంబష్ట, శకుని, కళింగుడు, మగధరాజు వెన్ను భాగమున నిలిచారు. కర్ణుడు తన సైన్యముతో తోకభాగమున నిలిచాడు. సైంధవుడు మొదలైన రాజులు అక్కడక్కడా తమ సైన్యాలతో నిలచారు. భగదత్తుడు తన గజము మీద ఎక్కి మధ్యభాగమున నిలిచాడు. త్రిగర్త దేశాధీసులు వ్యూహముతో కలవక విడిగా దక్షిణమున నిలిచారు. వారు అర్జునిని పిలిచి యుద్ధముకు రా అని కవ్వించారు. అర్జునుడు అది చూసి " త్రిగర్తాధీశుడు అతడి తమ్ములతో నన్ను యుద్ధముకు రమ్మని పిలుస్తున్నాడు. యుద్ధానికి పిలిచినపుడు పోవడం ధర్మమం. నేను పోయి వారిని ఓడించి విజయుడినై తిరిగి వస్తాను. అనుజ్ఞ ఇవ్వండి. ఈ కొంచం సేపట్లో నీకు ఏమీ కాదు అన్నాడు " అని నమస్కరించి అనుమతి కోరాడు. ఆ మాటలు విన్న ధర్మరాజు అర్జునుడితో " అర్జునా! ద్రోణుని శౌర్యప్రతాపములు నీకు తెలియనివి కాదు. నన్ను పట్టి సుయోధనునికి ఇస్తానని ద్రోణుడు ప్రతిజ్ఞ చేసాడు. మనమా ప్రతిజ్ఞ భంగపరచవలెను. నీకు ఏది మంచిది అనిపించిన అది చేయి " అన్నాడు. ఆ మాటలకు అర్జునుడు " అన్నయ్యా! యుద్ధానికి

పిలిచినపుడు పోకున్న లోకం నన్ను పిరికి వాడు అని గేలిచేస్తుంది. కనుక నేను త్రిగర్తలతో యుద్ధానికి పోక తప్పదు. ఇతడి పేరు సత్యజిత్తు. ఇతడు నీ పక్కన ఉండగా ఏమీ భయపడవలసిన పని లేదు. ఒకవేళ ఇతడు మరణిస్తే యుద్ధము నుండి తొలగి పోవడం మంచిది. అంతకంటే వేరు మార్గం లేదు " అన్నాడు. ధర్మరాజు చేసేది లేక అర్జునుడు సంశక్తులతో యుద్ధానికి వెళ్ళడానికి అనుమతించాడు. అర్జునుడు సంశక్తులతో యుద్ధానికి వెళ్ళడం చూసిన కౌరవ సైన్యంలో ఆనందోత్సాహాలు వెల్లి విరిసాయి. జయ జయ ధ్వానాలు చేసారు. ధర్మరాజు ధృష్టద్యుమ్నుని చూసి " ద్రోణుడు గరుడ వ్యూహము పన్నాడు అందుకు ప్రతిగా మన సేనలను నీవు మండలార్ధ వ్యూహమున నిలుపు " అన్నాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు సేనలను మండలార్ధ వ్యూహమున నిలిపాడు. ఉభయ సైన్యములలో భేరి, మృదంగ నాదాలు మిన్నంటాయి. ధర్మరాజు ధృష్టద్యుమ్నుని చూసి " నేను ద్రోణునికి చిక్కకుండా ఉండాలంటే " నేను ద్రోణుని చేతికి చిక్కకుండా ఉండాలంటే మీరంతా నన్ను అతి జాగరూకతతో వెన్నంటి ఉండాలి మీ శౌర్యప్రతాపములు చూపి కౌరవ సేనలను ఒక్క అడుగు ముందుకు రానీయక చూడవలసిన భాధ్యత మీదే " అన్నాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు ధర్మనందనా నేను ఉండగా ద్రోణుడు నీ దరిదాపులకు కూడా రాలేడు. ద్రోణుడు ఎన్నటికీ నన్ను గెలువలేడు " అన్నాడు. యుద్ధం ప్రారంభం అయింది ధృష్టద్యుమ్నుడు పాండవ సేనకు ముందు నిలిచి తన రధమును ద్రోణుని ముందు నిలిపాడు. యుద్ధ ప్రారంభంలో ధృష్టద్యుమ్నుని చూడటం అరిష్టమని తలచిన ద్రోణుడు పక్కకు తిరిగి పాంచాలసేనతో యుద్ధం చేయసాగాడు.

సంశక్తులతో అర్జునుడి యుద్ధం

అర్జునుడు ఆకలిగొన్న సింహమువలె సంశక్తులను ఎదుర్కొన్నాడు. వారు అర్ధచంద్రాకారంలో మొహరించి అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నారు. అర్జునుడు దేవదత్తఘోష విన్న సంశతుల హృదయాలు దద్ధరిల్లాయి అంతలోనే తేరుకుని ఒకరిని ఒకరు ప్రోత్సహించుకుంటూ అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నారు. అర్జునుడిని చుట్టిముట్టి వాడి అయిన శరములు అర్జునిపై ప్రయోగించారు. అర్జునుడు వాటిని మధ్యలో త్రుంచి తన వాడి అయిన బాణములతో పది వేలమంది రధికులను చంపాడు. తన మీద పది శరములను ప్రయోగించిన వారిని కేవలం అయిదు బాణాలతో యమసదనానికి పంపాడు. సుశర్మ, సుభాహుడు, సుధన్వుడు, సురధుడు అర్జునితో పోరాడుతున్నారు. అర్జునుడు వారి కేతనములు విరుగకొట్టాడు. సుధన్వుని హయములను చంపి , విల్లువిరిచి, ఒకేఒక బాణంతో అతడి తల నరికి విజయ సూచకంగా శంఖారావం చేసాడు. అర్జునుడు సంశక్తుల సైన్యంపై పడి వారి రధములను విరుగకొట్టాడు. అర్జునిని ధాటికి సంశక్తుల సేన చెల్లాచెదురు అయ్యాయి. అది చీసి సుశర్మ కలవరపడి " భయపడకండి వెనక్కు రండి అర్జునిని పరాక్రమం మనకు తెలియనిదా ! చేసిన ప్రతిజ్ఞ మరిచారా ! సుయోధనుని ముందు తల ఎత్తుకుని ఎలా తిరుగగలము " అని బిగ్గరగా అరిచాడు. అతడి మాటాలకు సైన్యం వెనుతిరిగి వచ్చి అర్జునుడితో తలపడింది. అర్జునుడు " కృష్ణా ! త్రిగర్తులు ప్రాణం ఉన్నంత వరకు పోరాడుతుంటారు. రధమును వెనుకకు మరల్చి వీరిని యమ సదనముకు పంపినగాని మన పని పూర్తి కాదు " అన్నాడు. కృష్ణుడు రధమును వెనుకకు మరల్చాడు ఆ సమయంలో నారాయణాభిదాసులు పదివేల మంది వారిని ఎదుర్కొన్నారు. వారందరికి కృష్ణార్జునుల మీద కోపంగా ఉంది. యుద్ధానికి ముందు ద్వారకకు వచ్చి అర్జునుడు, సుయోధనుడు సహాయం కోరిన సమయంలో అర్జుడు తమను కృష్ణుని నుండి వేరు చేసి సుయోధనుడి పరం చేసినందుకు వారికి కృషార్జునుల ఇరువురి పైన కసిగాను కోపంగాను ఉంది. వారు కృష్ణార్జునులపై శరవర్షం కురిపించాడు. వారిని చంపనిచ్చగించని అర్జునుడు తనకు త్వష్టప్రజాపతి ప్రసాదించిన దివ్యాస్త్రమును వారిపై ప్రయోగించాడు. ఆ అస్త్ర ప్రభావంతో నారాయణాభిదాసులలో ప్రతి వారికి తన ఎదుటి వాడు అర్జుడిలా కనిపించసాగాడు. ఆ అస్త్ర ప్రభావంతో ఒకరిని ఒకరు నరుక్కుని అనేక మంది చనిపోయారు. ఇంతలో అస్త్ర ప్రభావం తగ్గిపోయింది. మిగిలిన నారాయణాభిదాసులు మగధ, కేరళ మొదలగు రాజులతో కలిసి మహోగ్రంగా కృష్ణార్జునులను చుట్టుముట్టి అర్జునుడిపై శక్తివంతములైన అస్త్రశస్త్రములు వేసారు. అర్జునుడు వారి అస్త్రములను త్రుంచి వారి శిరములను తన వాడి బాణములతో ఖండించాడు. వారి సైన్యములోని హయములు, ఏనుగులు, కాల్బలము అర్జునుడి బాణములకు ఆహుతి అయ్యాయి. ఇంతలో సంశక్తులు తమ సైన్యాలను సమీకరించి అర్జునుడిని ఎదుర్కొని అర్జునుడి మీద శరవృష్టి కురిపించారు. వారిలో కొంత మంది రధములు దిగి అర్జునుడి రధము మీద హయముల మీద దాడి చేసారు. అన్ని దిక్కుల నుండి శరప్రయోగం చేయడంతో పాండవ సేనకు అర్జుడి రధం కనిపించ లేదు. కృష్ణార్జునులు సంశక్తుల చేతిలో మరణించారు అనుకుని ఆందోళన పడ్డారు. వారి ఆందోళన గమనించి సంశక్తులు సింహనాదాలు చేసి శంఖారావములు చేసారు. నొగల మీద కూర్చున్న కృష్ణునికి అర్జునుడు కనిపించక కలవరపడి " అర్జునా! అర్జునా ! " అని ఎలుగెత్తి అరిచాడు. పరిస్థితి అర్ధం చేసుకున్న రజునుడు వాయవ్యాస్త్రం ప్రయోగించి సంశక్తుల సనుయాలను చెదుమదురు చేసాడు. కృష్ణార్జునులు కనిపించగానే పాండవ సైన్యం ఊపిరి తీసుకుని హర్షధ్వానాలు చేసారు. సంశక్తులు తిరిగి సైన్యములను కూడగట్టుకుని ఒక్కుమ్మడుగా అర్నుని మీద దాడి చేసారు. అర్జునుడు వారు వేసిన శరములు మధ్యలో త్రుంచి వారిపై అతి క్రూర నారాచములు వేసి వారి సైనికుల శిరస్సులను త్రెంచాడు. ఏనుగులు, హయములు , రధములు తునాతునకలు ఔతున్నాయి. మొండెములు ఇతర అవయవములు ఎగిరి పడుతున్నాయి. అయినా బెదరక సంశక్తులు అర్జునుడిపై శరపరంప కురిపించారు. తీవ్రంగా పోరు సాగుతుంది.

ద్రోణుడు పాండవసన్యమును ఎదుర్కొనుట

ద్రోణుడు ఎలాగైనా ధర్మరాజును పట్టుకోవాలని ప్రయత్నంతో పాండవ సైన్యాలను తరిమి తరిమి కొట్టి ధర్మజుని సమీపించాలను చూస్తున్నాడు. దుర్ముఖుడు ధృష్టద్యుమ్నుని ఎదుర్కొన్నాడు. ద్రోణుని ధాటికి పాండవ సన్యాలు వెనక్కు తగ్గాయి. ధర్మరాజు తనసేనను ప్రోత్సహిస్తూ యుద్ధోన్ముఖులను చేస్తున్నాడు. ద్రోణుని చేతిలో వేలకు వేలు సైనికులు వీరస్వర్గం చేరుకున్నారు. రక్తం ఏరులై ప్రవహిస్తుంది. రధముల క్రింద కొందరు, ఏనుగుల పాదముల క్రింద కొందరు మరణిస్తున్నారు. మదపుటేనుగులు తమ తొండముతో సైనికులను పైకెత్తి నేలకేసి కొడుతున్నాయి. యుద్ధభూమి భయానకంగా ఉంది. ద్రోణుడు తన

సైన్యంతో ధర్మరాజు మీదకు వెళ్ళాడు. అతడిని ధర్మరాజు ఎదుర్కొన్నాడు. ద్రోణుడు సత్యజిత్తు విల్లు విరిచాడు. సత్యజిత్తు వేరు విల్లు తీసుకుని క్రూర భల్ల బాణాలు ముప్పది ద్రోణుని మీద వేసాడు. పాంచాల రాకుమారుడు వృకుడు సత్యజిత్తుతో కలిసి అరవై బాణములు ద్రోణునిపై ప్రయోగించాడు. అది చూసి పాండవసేన హర్షధ్వానాలు చేసాడు. ద్రోణుడు కోపించి సత్యజిత్తుని, వృకుని తన బాణపరంపరతో ముంచెత్తాడు. వారిరువురు వెరువక ద్రోణుని సారధిని, హయములను, కేతనములను కొట్టారు. ద్రోణుడు సత్యజిత్తు శరీరంపై పది నారాచములు వేసాడు. సత్యజిత్తు మరొక విల్లు తీసుకుని ద్రోణునిపై శిలీఖములు వేసాడు. ద్రోణుడు సత్యజిత్తు విల్లు విరిచి వృకుని తల నరికి సత్యజిత్తు రధమును విరిచి, హయమును, సారధిని చంపాడు. సత్యజిత్తు వేరొక విల్లు తీసుకుని ద్రోణునిపై శరవర్షం కురిపించాడు. ద్రోణుడు సత్యజిత్తు విల్లు విరిచాడు సత్యజిత్తు తీసుకుంటున్న ప్రతి విల్లు విరుస్తూ అతడి శిరస్సుని ఒక అర్ధ చంద్ర బాణంతో ఖండించాడు. సత్యజిత్తు మరణం చూసిన ధర్మరాజు అర్జునుడి మాటలు గుర్తుకు వచ్చి కలవరపడి ద్రోణునికి పట్టుబడక అక్కడి మెల్లగా నుండి తప్పుకున్నాడు. తనకు ఎదురు వచ్చిన వారినందరిని చంపుతూ ధజుని కొరకు వెతుకుతున్నాడు. అంతలో విరాటుని తమ్ముడు సూర్యదత్తు ద్రోణుని ఎదుర్కొని అతడిపై కరకుటమ్ములు ప్రయోగించాడు. చిరాకు పడ్డ ద్రోణుడు ఒకే బాణంతో అతడి శిరస్సు ఖండించాడు. అది చూసి విరాటుని సేనలు పారిపోయాయి. ద్రోణునికి ఎదురు నిలిచేవారు లేక పోయారు. ఆ రోజు అలాగైనా ధర్మజును పట్టుకోవాలన్న ధృఢ సంకల్పంతో ఉన్నాడు. అప్పుడు యుధామన్యుడు, ఉత్తమౌజుడు, వసుదాసుడు, శిఖండి ఒక్కుమ్మడిగా ఎదుకొన్నాడు. ఒక్కొక్కరు అయిదేసి బాణములు ద్రోణునిపై ప్రయోగించారు. సాత్యకి పన్నెండు బాణములు, క్షాత్రధర్ముడు పది బాణములు ద్రోణునిపై ప్రయోగించారు. యుధిష్టరుని కాపాడుతూ ధృష్టద్యుమ్నుడు, చేకితానుడు ద్రోణుని ఎదుర్కొని ద్రోణుని మీద ఒక్కసారిగా మూడు వందల బాణములు వేసారు. వారి అండతో ధైర్యం తెచ్చుకుని ధర్మరాజు ద్రోణునికి ఎదురుగా వచ్చి ద్రోణునిపై పన్నెండు బాణములు ప్రయోగించాడు. ధర్మజుని చూసి రెచ్చి పోయిన ద్రోణుడు ఒకే శిరస్సుతో వసుదాసుని శిరస్సు ఖండించాడు. ఉత్తమౌజుడు, సాత్యకి, శిఖండి మీద కరకుటమ్ములు వేసాడు. ధర్మరాజు వైపు ద్రోణుడు రావడం గ్రహించి ధర్మరాజు అక్కడి నుండి నిష్క్రమించాడు. చేతికి చిక్కిన ధర్మజుడు కనపడక ద్రోణుడు చిరాకు పడ్డాడి పాండవ సేనను చెండాడ సాగాడు. రధములు, కేతనములు విరిగి పడుతున్నాయి, హయములు, గజములు నేల పడుతున్నాయి. కౌరవ సేనలు ఉత్సాహంగా పాండవ సేనలను తరుముతున్నాయి. ఇంతలో వార్ధక్షేమి, చిత్రసేనుడు, సేనాబిందుడు, సువర్చనుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, చేకితానుడు, సుమిత్రుడు, సాత్యకి, శిఖండి తమ సేనలతో ఒక్కుమ్మడిగా ద్రోణుని ఎదుర్కొన్నారు. ద్రోణుడు రధమును వేగంగా త్రిప్పితూ అనేక రూపములు ధరించాడా అన్నట్లు శరవర్షం కురిపిస్తూ సుమిత్రుని చంపాడు. ఇది చూసిన కేకయరాజులు, మత్స్య రాజులు తమ సేనలతో పారిపోయారు. ధృష్టద్యుమ్నుడు, సేనాబిందుడు, సాత్యకి మొదలగు ప్రముఖులు నిశ్చేష్టులై ద్రోణుని యుద్ధ వైఖరిని చూడ సాగారు. ఇది చూసిన సుయోధబ్నుడు " కర్ణా ! చూసావా పెను గాలికి కూలి పోయిన వృక్షములవలె పాండవ సేన కూలి పోయింది. ద్రోణుని ఎదిరించగలిగిన వాడు పాండవ సేనలో లేడు. భీముడు ఒంటరిగా నిస్సహాయం నిలబడి ఉన్నాడు చూడు అన్నాడు. ద్రోణుని అస్త్రధాటికి నిలువ లేక రాజ్యకాంక్ష వీడి పారి పోతున్నాడు చూడు " అని ఆనందంగా న్నాడు. కర్ణుడు " సుయోధనా ! పాండవులను అంత తేలికగా తీసి వేయకు. వారు మహావీరులు. అంతా కలిసి భీముని ముందు నిలిపి ద్రోణుని ఎదుర్కొంటారు. మనం ద్రోణుని రక్షణకు వెళ్ళాలి " అన్నాడు.

కురు పాండవసేనల ఘోర సమరం

కర్ణుడు ఊహ నిజం చేస్తూ ధర్మరాజు నకులసహదేవులను పిలిచి భీమునికి ఇరువైపులా నిలిపి ద్రుపద, మత్స్య, యాదవ ప్రముఖులను మొహరించి విరాటుని, ద్రుపదుని, సాత్యకి వంటి ప్రముఖులను వెనుక నిలిపి ఒక్కుమ్మడిగా భీష్ముని ముట్టడించారు. పాందవ సైన్యములు మేఘములు కొండ శిఖరమును ఆవహించినట్లు ద్రోణుని చుట్టుముట్టగా ద్రోణుని రధం కనిపించకుండా పోయింది. ద్రోణుడు పాండవుల చేతులో మరణించాడని కౌరవ సేనలు కవరపడ్డాయి. సుయోధనుడు తన సేనలను వెంటబెట్టుకుని పాండవ సేనపై విరుచుకు పడ్డాడు. సాత్యకితో కృతవర్మ, క్షత్రధర్ముని సైంధవుడు, యుయుత్సుని సుబాహుడు, నకులుని దుశ్శాసనుడు, సహదేవుని చిత్రవర్ముడు, ధర్మనందనుని శల్యుడు, ద్రుపదుని బాహ్లికుడు, విరాటుని విందానువిందులు, శృతకీర్తిని వివిశంతి, శ్రుత సేనుని సాల్వుడు, శ్రుత సోముని చిత్రసేనుడు, శతానీకుని శ్ర్తవర్మ, ప్రతివింధ్యుని అశ్వత్థామ, అభిమన్యుని లక్ష్మణుడు, శిఖండిని వికర్ణుడు, కుంతి భోజుని దుర్ముఖుడు, కేకయరాజులను కర్ణుడు, కాశీరాజును జయుడు, పాండ్యరాజును జయత్సేనుడు, వార్ధక్షేమిని కృపాచార్యుడు, మణిమంతుని భూరిశ్రవసుడు, ఘటోత్కచుని అలంబసుడు ఎదుర్కొన్నారు. అలా ద్రోణుని చంపడానికి పాండవసేనలు ప్రయత్నించాయి. ఇరుపక్షముల పోరు సంకులమైంది. ఒకరి కేతనములు ఒకరు వుగకొడుతున్నారు. హయములను చపుతున్నారు, సారధుల తలలు ఎగిరి పడ్తున్నాయి. రధములు విరుగుతున్నాయి. రక్తం వరదలై పారుతుంది. ఇలా మధ్యహ్న సమయం అయింది. తన మీదకు వస్తున్న ధృష్టద్యుమ్నుని ద్రోణుడు తన బాణ పరంపరతో కట్టడి చేస్తున్నాడు. సుయో౦ధనుడు తన గజబలంతో భీముని ఎదుర్కొన్నాడు. భీముడు క్రూర బాణములతో సుయోధనుని గజబలమును నాశనం చేస్తున్నాడు. వంగదేశాధిపతి ఏనుగు ఎక్కి భీమునిపై అస్త్రప్రయోగం చేసాడు. భీముడు కోపించి వంగదేశాధీశుని ఒకే బాణంతో చంపాడు. అది చూసి వంగసేన పారిపోయింది.

భగదత్తుడు సుప్రీతకముతో వచ్చి పోరు సల్పుట

ఆ సమయంలో భగదత్తుడు సుప్రీతకం అనే తన ఏనుగును ఎక్కి పాండవ సేనతో యుద్ధానికి దిగాడు. సుప్రీతకం మొదట ఇంద్రిని వాహనం. దానిని ఎక్కి ఇంద్రుడు దానవసంహారం చేసాడు. నరకాసురుడు ఇంద్రలోకం నుండి నరకాసురుడు తీసుకు వెళ్ళాడు. నరకాసురవధానంతరం అది భగదత్తుని చేరింది. అలాంటి సుప్రీతకం ఎక్కి భగదత్తుడు పాండవసేనలను చిన్నాభిన్నం చేసాడు. సుప్రీతకం భీముని మీదకు అత్యంత వేగంగా వెళ్ళడంతో

పాండవసేనలో సుప్రీతకం చంపివేసిందనే కలకలం రేగింది. ధర్మరాజు భీమసేనుడు క్షేమంగా ఉన్నాడని అరచి సేనను యుద్ధోన్ముఖులను చేసాడు. భగదత్తుని సుప్రీతకం పాండవసేనను నుగ్గు నుగ్గు చేస్తుంది. రధ్ధములను, హయములను, ఏనుగులను తోండంతో ఎత్తి నేలకేసి బాది వెసిరేస్తుంది. వందలకొద్ది సైన్యాలను కాళ్ళ క్రింద తొక్కి చంపింది. ఇది చూసిన దశార్ణ భూపతి తన గజము ఎక్కి వచ్చి భగదత్తుని ఎదుర్కొన్నాడు. సుప్రీతకం కోపించి దశార్ణ భూపతి ఏనుగును తొక్కింది. దశార్ణ భూపతి క్రింద పడ్డాడు. భగదత్తుడు దశార్ణభూపతిని పది తోమరములు వేసి చంపాడు. అది చూసిన పాండవసేనలో భయాందోళనలు మొదలైయ్యాయి. సాత్యకి భగదత్తుని ఎదుర్కొని సుప్రీతకంపై శరవర్షం కురిపించాడు. సుప్రీతకం గిర్రున తిరిగి శరముల నుండి తప్పించుకుని సాత్యకి రధమును ఎత్తి పారేసింది. సాత్యకి లాఘవంగా క్రిందకు దూకి తప్పించుకున్నాడు. సారధి రధం దెబ్బతినక పోవడం చూసి తిరిగి సాత్యకిని ఎక్కించుకున్నాడు. భీముడు భదత్తుని ఎదుర్కొన్నాడు. కాని సుప్రీతకం ధాటికి తట్టుకోలేక రధాశ్వములు భీముని పక్కకు లాగుకుని వెళ్ళాడు. ఆ సమయంలో సుపర్ణుడు సుప్రీతకమును ఎదుర్కొని దాని కాళ్ళ క్రింద పడి నలిగి పోయాడు. అది చూసిన అభిమన్యుడు, ద్రౌపదీ సుతులు, చేకితానుడు, ధృష్టకేతుడు, యుయుత్సుడు ఒక్కుమ్మడిగా సుప్రీతకమును ఏదుర్కొని శరవర్షం కురిపించాడు. కాని అవన్నీ న్యానుష్యం అయ్యాయి. సుప్రీతకం కోపించి వారి రధాలను కాళ్ళతో తొక్కి విరిచింది. యుయుత్సుని సారధిని చంపింది. యుయుత్సుడు అభిమన్యుని రధం ఎక్కాడు. అభిమన్యుడు మొదలైన వారు వేసిన అస్త్రాలన్ని సుప్రీతం శరీరానికి తాకి ముక్కలైనాయి. భగదత్తుడు సుప్రీతకమును నలుదెసలా పరుగెత్తిస్తూ పాండవ సేనలోని పదాతి రధ, గజ, తురగ, దళాలను నాశనం చేస్తున్నాడు.

సుప్రీతకంను ఆపాలని వెళుతున్న అర్జునుని సంశక్తులు అడ్డగించుట

దూరం నుండి సుప్రీతకం చేస్తున్న విధ్వసాన్ని చూసిన అర్జునుడు కృష్ణునితో " కృష్ణా ! భగదత్తుని గజము సుప్రీతకం పాండవ సేనను చిన్నాభిన్నం చేస్తుంది. ఎవరూ ఎదుర్కోలేక పోతున్నాడు. మనం లేక పోవడంతో ధర్మరాజాదులు ఎన్ని కష్టాలు పడుతున్నారో కదా ! మన రధమును వెంటనే భగదత్తుని వైపు మళ్ళింపుము " అన్నాడు. కృష్ణుడు రధమును భగదత్తుని వైపు మళ్ళించాడు. ఇంతలో సంశక్తులు వీరాలాపములు పలుకుతూ పదునాలుగు వందలమంది చుట్టుముట్టి శరవర్షం కురిపించారు. అర్జునుడు " కృష్ణా ! మన బలమును తరవాత చూసుకోవచ్చు ముందు సంశక్తులను వధించాలి " అన్నాడు .శ్రీకృష్ణుడు రధమును సంశక్తుల వైపు మళ్ళించాడు. అర్జునుడు గాండీవం సంధించి దేవదత్తము పూరించి దివ్యమైన బాణములను సంశక్తులపై ప్రయోగించాడు. అర్జునుడి అస్త్ర ధాటికి రధ, గజ, తురగములు నాశనం ఔతున్నాయి. పదాతి దళముల తలలు ఎగిరి పడుతున్నాయి. కాళ్ళు చేతులు తెగిపడుతున్నాయి. అర్జునుడి విజృంభణ చూసి కృష్ణుడు ప్రశంసించాడు. కృష్ణుని ప్రంశలకు పొంగి పోయిన అర్జునుడు మరింత ఉత్సాహంతో విజృంభించి సంశక్తుల సేనను సర్వ నాశనం చేసాడు. అర్జునుడు కృష్ణునితో "ఇక్కడ సంహారం పూర్తి అయింది. రధమును మనసేన వైపు మళ్ళించు " అన్నాడు. కృష్ణుడు రధమును మళ్ళించగానే సంశక్తులు వెనుక నుండి " అదేమిటయ్యా ! మేము యుద్ధానికి పిలుస్తుంటే పారిపోతున్నావు " అని అరిచారు. " కృష్ణా ! యుద్ధానికి పిలుస్తుంటే మరలి పోవడం వీరుల లక్షణం కాదు. మన సైన్యం దైన్యస్థిలో ఉంది. నాకు సరి అయిన మార్గం తోచడం లేదు. నీవే తగు నిర్ణయం తీసుకో " అన్నాడు. కృష్ణుడు మారు మాటాడక సంశక్తుల వైపు రధాన్ని మళ్ళించాడు. అర్జునుడు మహోగ్రంతో త్రిగర్తుని విల్లు త్రుంచి కేతనము విరిచాడు. త్రిగర్తుని సోదరులను చంపాడు త్రిగర్తుడు మూర్చపోయాడు.

అర్జునుడు సుప్రీతకమును భగదత్తును ఖండించుట

ఇంతలో పాండవ సేనలు పారిపోవడం చూసిన అర్జునుడు " కృష్ణా ! అటు చూడు సుప్రీతకం ధాటికి ఆగలేని మన సేనలు పారిపోతున్నాయి . రధమును అటు మళ్ళించు " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు అమిత వేగంతో రధ్ధమును పాండవ సేన వైపు పరుగెత్తించాడు. అర్జునుడు దేవదత్తము పూరించి భగదత్తుని మీద కరకుటమ్ములు ప్రయోగించి సుప్రీతకముకు ఎదురుగా నిలిచాడు. భగదత్తుడు అర్జునుడిపై ఉగ్రమైన బాణములు ప్రయోగించాడు. అర్జునుడు చిరునవ్వుతో వాటిని ముక్కలు చేసి భగదత్తుని మీద సుప్రీతకం మీద అతి ధృఢమైన బాణ ప్రయోగం చేసాడు. ఆ బాణములు సుప్రీతకమును నొప్పించడంతో కృష్ణార్జునుల వైపు ఐ వేగంగా దూకింది. సుప్రీతము ధాటికి కృష్ణార్జునులు ప్రాణాలు కోల్పోయారన్న వార్తతో పాండవ సేనలో హాహాకారాలు చెలరేగాయి. అప్పుడు కృష్ణుడు రధమును పక్కకు తప్పించంతో అది సేనలో దూసుకు పోయి వందల కొద్ది సైనికులను కాళ్ళతో తొక్కి చంపింది. ఇది చూసిన అర్జునుడికి కోపం వచ్చినా మనసులోనే అణచుకుని " కృష్ణా ! మన రధమును సుప్రీకం ఎదురుగా నిలుపుము " అన్నాడు. కృష్ణుడు రధమును భగదత్తుడికి ఎదురుగా నిలపగా భగదత్తుడు తండ్రిని చంపిన కృష్ణుని మీద కోపంతో కృష్ణునిపై అతి క్రూర బాణములు ప్రయోగించాడు. అర్జునుడు వాటిని ఖండించి, భగదత్తుని విల్లు విరిచి, భదత్తుడిపై శరీరంలో వాడి అయిన బాణములు నాటాడు. భగదత్తుడు అమిత కోపంతో అర్జునుడిపై పదునాలుగు తోమరములు అర్జుడిపై ప్రయోగించాడు. అర్జునుడు వాట్ని మధ్యలో త్రుంచి సుప్రీతకం కవచమును భేధించాడు. సుప్రీతకం మేఘములు తొలగిన కొండవలె ప్రకాశించింది. భగదత్తుడు ప్రయోగించిన శక్తి బాణమును అర్జునుడు నిర్వీర్యం చేసాడు. భగదత్తుడు అర్జునుడి కిరీటంపై తోమరం వేయగా అర్జునుడు కోపించి భగదత్తుని పై ఏడు బాణములు ప్రయోగం చేయగా భగదత్తుడు తన చేతిలో ఉన్న అంకుశాన్ని వైష్ణవాస్త్రంగా మంత్రించి అర్జునుడిపై ప్రయోగించాడు. అర్జునుడి వైపు అమిత రౌద్రంగా వస్తున్న వైష్ణవాస్త్రానికి కృష్ణుడు నొగల మీద నుండి లేచి నిలబడి తన వక్షస్థలాన్ని చూపాడు. రౌద్రంగా వచ్చిన వైష్ణవాస్త్రం శ్రీకృష్ణుని వక్షస్థలం తాకి పూవు వలె క్రింద పడింది. అర్జునుడు కోపం పట్టలేక " కృష్ణా ! నా మీద దయ వలన నాకు సారధ్యం చేయడానికి ఒప్పుకున్నావు. కాని సారధ్యం చేయనని మాట ఇచ్చావు. ఈ విధంగా యుద్ధంలో పాలు పంచుకోవడం భావ్యంగా ఉందా ! చూసిన వారు అర్జునుడు నేను చేతగాని వాడిని అనుకోరా ! ఇక మాటలెందుకులే రధమును పోనిమ్ము " అన్నాడు నిష్టూరంగా. కృష్ణుడు అర్జునుడిని చూసి " అర్జునా ! రధ సారధిగా నిన్ను కాపాడు కోవడం నా ధర్మం . నీకో విషయం

చెప్పాలి. శ్రీమహావిష్ణువు యోగనిద్ర నుండి లేచిన సమయమున భూదేవి అతడిని కోరుకుంది. మహావిష్ణువు ఆమె కోరికను మన్నించి ఆమెకు వైష్ణవాస్త్రాన్ని ప్రసాదించాడు. వారి సంగమ ఫలితంగా వారికి నరకాశురుడు జన్మించాడు. భూదేవి ఆ అస్త్రమును నరకాశురుడికి ఇచ్చింది. నరకాశురుని నుండి అది భగదత్తుడికి సంక్రమించింది. ఆ వైష్ణవాస్త్రము అత్యంత మహిమాన్వితము. విష్ణాంశతో జన్మించిన నా వలన మాత్రమే అది నిర్వీర్యం ఔతుంది. అందుకే నా గుండెను అడ్డు పెట్టి దానిని నిర్వీర్యం చేసాను. అంతే కాని నీవు వీరుడివి కాదు అని కాదు. నీ పరాక్రమం శంకించి కాదు. తాను ప్రయోగించిన వైష్ణవాస్త్రం నిర్వీర్యం అయినందుకు భగదత్తుడు నిరాశతో ఉన్నాడు. కనుక ఇది మంచి తరుణం నేను నరకాసురుని చంపినట్లు నీవు భగదత్తుని సంహరించు. అర్జునుడు గండీవమును సంధించి ఒక క్రూర నారాచమును సంధించి సుప్రీతకం కుంభస్థలముకు గురిపెట్టి కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు సుప్రీతకం కుంభస్థలం పగిలి క్రిందికి ఒరిగింది. దాని మీద నుండి భగదత్తుడు కింద పడ్డాడు. వెంటనే అర్జునుడు ఒక అర్ధచంద్రాకార బాణమును ప్రయోగించి భగదత్తుని శిరస్సు ఖండించాడు.

అర్జునుని ఎదుర్కొన్న శకుని భంగపాటు

భగదత్తుని మరణం చూసిన నీ కుమారుడు శకుని అతడి తమ్ములు వృషకుడు అచలుడు కలిసి అర్జునుడి మీదకు దూకారు. అప్పుడు అర్జునుడు వృషకుని హయములు, రథమును, కేతనమును ఖండించాడు. వృషకుడు తన సోదరుని రథం ఎక్కాడు. అర్జునుడు తనకు అడ్డుపడిన గాంధార రథికులు అయిదు వందల మందిని చంపాడు. ఒకే రథం మీద ఉన్న వృషకుని, అచలుని అర్జునుడు ఒకే ఒక్క బాణంతో చంపాడు. వారి మరణం కళ్ళార చూసిన నీకుమారుడు సంతాపం చెందాడు. శకుని కోపంతో రగిలి పోయి అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. శకుని తన మాయా శక్తితో అనేక మాయలు కల్పించాడు. రాళ్ళ వర్షం పడుతున్నట్లు, సరీసృపాలు, పెద్దపులులు మీద పడుతున్నట్లు భ్రమ కల్పించాడు. అర్జునుడు దివ్యాస్త్ర ప్రయోగం చేసి ఆ మాయను పటాపంచలు చేసాడు. అర్జునుడు " శకుని చూసి మామా! నీ మాయలన్నీ మాయా ద్యూతముతోనే అంతమొందాయి. ఇది యుద్ధ రంగము ఇక్కడ నీ పాచిక పారదు. ఇక్కడ తీవ్రమైన శరములు మాట్లాడతాయి వెళ్ళు " అంటూ శకుని మీద అతి క్రూరమైన శరములు వేసాడు. ఆ బాణ ధాటికి తట్టుకోలేని శకుని తన సైన్యంతో పారిపోయాడు. అప్పుడు సాత్యకి భీమసేనుడు అర్జునుడికి చేరి ఒక వైపు నిలిచారు. వారు ముగ్గురు అమిత పరాక్రమంతో సుయోధనుడి వపు రథమును మళ్ళించాడు. వారి బాణధాటికి తట్టుకోలేని కురు సేన రెండు పాయక్లుగా విడి పోయి సుయోధనుని వెనుక ద్రోణుని వెనుక దాక్కున్నారు. పాండవ సేనలు ఉత్సాహంతో " ద్రోణుని నరకండి చంపండి " అంటూ కౌరవ సేన మీదికి లంఘించారు. కౌరవ సేన ద్రోణుని చుట్టూ చేరి అతడికి రక్షణ కవచంగా నిలిచారు. ఇరు పక్షములకు పోరు గోరంగా సాగుతుంది. ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుడికి ఎటు పోతే అటు ఎదురు నిలిచి అతడితో యుద్ధానికి తలపడుతున్నాడు. ఒక పక్క ధర్మరాజు మరో పక్క సుయోధనుడు తమ సేనలను ప్రోత్సహిస్తున్నారు. ఇంతలో నీలుడు అనే రాజు అశ్వత్థామను ఎదుర్కొన్నాడు. అశ్వత్థామ ఒకే బాణంతో అతడి తల ఖండించాడు. అతడి సేనలు పారి పోయాయి. ఇది చూసిన పాండవ సేన కలత పడింది. ధృష్టద్యుమ్నుడు వారిని ప్రోత్సహిస్తూ యుద్ధోన్ముఖులను చేసాడు. ఇంతలో అర్జునుడు చంపగా మిగిలిన సంశక్తులు తమ సైన్యాలను కూడగట్టుకుని " అర్జునా! మేమేమన్నా! ఓడిపోయామా పారిపోయామా మమ్మలిని వదిలేసి వచ్చావు. ఏడీ అర్జునుడు మాతో సరం మానితే విజయం చేకూరుతుందా? మాకు భయపడి దాక్కున్నావా రా బయటికి రా " అని కవ్వించారు. ఆ మాటలకు రోషం తెచ్చుకున్న అర్జునుడు తమ రథాన్ని దక్షిణం వైపు మళ్ళించాడు. కౌరవ సేన శరవర్షానికి పాండవ సేన చెదిరిపోయింది. భీముడు పాండవ సేనను ప్రోత్సహిస్తూ బాహ్లికునిపై క్రూర బాణాలు ప్రయోగించాడు. అది చూసిన సుయోధనుడు, కర్ణుడు, ద్రోణుడు, అశ్వత్థామ భీమునిపై శరవర్షం కురిపించారు. అది చూసిన ధర్మరాజు సాత్యకిని, అభిమన్యుని, నకుల సహదేవులను భీమునకు సాయంగా పంపాడు.

అపహార్ణ సమయానంతర సమరం

అప్పటి వరకు జరిగిన భీకర సమరానికి గుర్తుగా యుద్ధభూమిలో రథములు విరిగి పడుతున్నాయి, తలలు తెగిపోతున్నాయి, మొండెముల నుండి ప్రేవులు బయట పడుతున్నాయి, కాళ్ళు చేతులు తెగిపడుతున్నాయి, కుంభస్థలములు పగిలి ఏనుగులు కింద పడి దొర్లుతున్నాయి, ఏనుగుల మీది వీరులు అంకుశములతో సహా కింద పడి మరణిస్తున్నారు. ఏనుగుల కాళ్ళ కింద పడి మరణిస్తున్నా సైనికులు తమ చేతిలోని కరవాలములు వీడకున్నారు, తల తెగిన తరవాత కూడా వీరులు కరవాలమును కొంతసేపు ఝుళిపించి తరవాత కింద పడుతున్నారు. రణరంగము పీనుగుల పెంటగా మారింది. ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుని చంపుటకు తగిన సమయం వచ్చిందని తన సైన్యంతో ద్రోణుని ఎదుర్కొని అనేక దివ్యాస్త్రములు సంధించాడు. ఇంతలో సంశక్తులను పూర్తిగా నిర్మూలించిన అర్జునుడు తిరిగి పాండవ సైన్యాలను చేరి భీమునికి తోడుగా నిలిచాడు. ముగ్గురి వీరుల ధాటికి తట్టుకోలేని కౌరవ సేన " కర్ణా! మాకు నీవే దిక్కు " అని ఆక్రోశించాయి. కర్ణుడు నిలవండి పారిపోకండి. మీకేమి భయం లేదు " అని ధైర్య వచనాలు పలికి ఎదురుగా ఉన్న అర్జునుడిపై ఆగ్నేయాస్త్రం ప్రయోగించాడు. అర్జునుడు వారుణాస్త్రాన్ని ప్రయోగించి ఆగ్నేయాస్త్రాన్ని నిర్వీర్యం చేసాడు. భీముడు, సాత్యకి, ధృష్టద్యుమ్నుడు కర్ణుని శరీరంలో మూడేసి బాణాలు నాటారు. కర్ణుడు అర్జునుడి బాణములను త్రుంచి భీమ, సాత్యకి, ధృష్టద్యుమ్నుల ధనస్సులను విరిచాడు. ఆ ముగ్గురు కర్ణునిపై శక్తి బాణములు ప్రయోగించాడు. కర్ణుడు వాటిని నిర్వీర్యం చేసాడు. అర్జునుడు ఏడు బాణములతో కర్ణుని కొట్టి అతడి ముగ్గురు తమ్ముల తలలు నరికి భూదేవికి బలి ఇచ్చాడు. భీముడు రథం దిగి గదను భుజం మీద పెట్టుకుని కర్ణుని సైనికులను పదివేల మందిని సంహరించి తిరిగి రథం అధిరోహించాడు. మరొక విల్లు తీసుకుని వాడి అయిన బాణములతో కర్ణుని శరీరం అంతా కొట్టాడు. సాత్యకి, ధృష్టద్యుమ్నులు వేరు విల్లు తీసుకుని కర్ణుని సారథిని చంపి, విల్లు త్రుంచాడు. దుర్యోధనుడు, ద్రోణుడు, జయద్రథుడు వచ్చి కర్ణుడిని అక్కడ నుండి తప్పించారు. ఇరు పక్షములు ఘోర యుద్ధం చేస్తున్నారు.

రథ, గజ, తురంగ, పదాతి దళాలు నేలకూలుతున్నాయి. కాలువలైప్రవహిస్తున్న రక్తంలో శరీరాలు తేలియాడుతున్నాయి. రథ, గజ, తురగ, మానవులప్రేవులు మాంసపు ముద్దలు గుట్టలుగా పడుతున్నాయి. రణ భూమి భయానకంగాను, రౌద్రంగాను, భీభత్సంగాను కనపడుతుంది. అర్జునుడు, ద్రోణుడు భీకరంగా యుద్ధం చేస్తుండగా సూర్యుడు పశ్చిమాద్రి చేరుకున్నాడు. రణరంగంలో పడి ఉన్న శవములు తినుటకు గ్రద్దలు ఆకాశంలో తిరుగుతున్నాయి. ఇరు పక్షములు ఆ రోజు యుద్ధం ముగించారు. ఆనందోత్సాహంతో పాండవసేనలు, నిరుత్సాహంతో కురుసేనలు, తమ శిబిరాలకు మళ్ళాయి. అందరూ ద్రోణుడు ఆరోజు కూడా తన శపథం నెరవేర్చుకోక పోవడం అర్జునుడి పరాక్రమం కృష్ణుడు తోడు నిలిచి అనుక్షణం కాపాడటం గురించి చర్చించుకోసాగారు.

సుయోధనుడు ద్రోణుని నిందించుట

ఆ సమయంలో సుయోధనుడు ద్రోణుని చూసి " ఆచార్యా! ధర్మరాజును పట్టి బంధిస్తానని నాకు వరం ఇచ్చారు. రెండు రోజులైనా మీ మాట చెల్లించుకోలేక పోయారు. ధర్మజుడు చేజిక్కినా మీరు ఆ అవకాశం చేజార్చుకున్నారు. లోకుల దృష్టిలో మీరు నేను అసమర్ధులం అయ్యాము. ఈ విధంగా కుటిల వ్యర్ధమైన మాటలతో ప్రయోజనమేమిటి? మీ వంటి ఆశ్రిత గుణశ్రేష్టుడు ఇలా వంచించ తగునా? " అని కర్ణ కఠోరంగా పలికాడు. అర్జునుని మాటలకు నొచ్చుకున్నా అది బయట పడనీయక ద్రోణుడు " సుయోధనా! నరుని పరాక్రమము, నారాయణుని మహిమ తెలిశీ నీవు నన్ను నిందించ తగదు. నిన్న ఈ రోజు ధర్మజుని వదిలి అర్జునుడు ఒక్క క్షణమైనా ఉన్నారా! రేపటి రోజు అర్జునుడిని రణరంగం నుండి తీసుకు పోవుటకు ఎవరినైనా నియోగింపుము. నేను నా ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చెదను. నవ్వుసకైనా నా నోట అసత్యము రాదు. గుర్తుపెట్టుకో నేను నా ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకుంటాను " అన్నాడు ద్రోణుడు. ఆ సమయంలో అక్కడకు వచ్చిన సంశక్తులు " అర్జునా! అర్జునుడిని మరల్పగల ధైర్యం మాకు దక్క వేరెవరికి ఉంది " అని ప్రగల్భములు పలికారు.

సంజయుడు అభిమన్యుని మరణ వార్త ధృతరాష్ట్రునికి చెప్పుట

ధృతతరాష్ట్రా! ఆ ప్రకారం సంశక్తులు అర్జునుడిని తమతో యుద్ధానికి రమ్మని కవ్వించారు. అర్జునుడు వారితో యుద్ధముకు దిగాడు. ద్రోణుడు పద్మవ్యూహం పన్నాడు. ధర్మరాజు అనుమతితో అభిమన్యుడు ఆ వ్యూహమును భేదించి వ్యూహమున ప్రవేశించి బృహద్బలుడు, లక్ష్మణకుమారుడు మొదలైన పెక్కుమందిని చంపి రద్మవ్యూహం నుండి బయటకు వచ్చు మార్గం తెలియక కౌరవుల చేతిలో మృతిచెందాడు. కురు సేనలో ఉత్సాహం పాండవ సేనలో విషాదాన్ని నింపుతూ ద్రోణ సారధ్యంలో మూడవ రోజు యుద్ధం ముగిసింది " అని సంజయుడు వివరించాడు. అభిమన్యుడు రణరంగమున మరణించాడు అన్న మాటవిన్న ధృతరాష్ట్రుడు ఎంతో పరితపించాడు. " సంజయా! నా మనుమడు అమిత తేజశ్శాలి, సద్గుణసంపన్నుడు అయిన అభిమన్యుడు ఉగ్రమనస్కులైన యోధుల చేతిలో ఎలా మరణించాడు " అని సంజయుని అడిగాడు.

మూడవరోజు యుద్ధం

సంజయుడు " మహారాజా! మూడవ రోజున ద్రోణుడు కురు సేనలను పద్మవ్యూహంలో నిలిపాడు. దానిని చక్రవ్యూహం అని కూడా అంటారు. వివిధ దేశాధీశులు పద్మవ్యూహముకు రేకులవలె నిలిచారు. వారి కుమారులంతా కేసరముల వలె నిలిచారు. కర్ణుడు, దుశ్శాసనుడు తమ తమ సేనలతో పద్మము యొక్క అంతర్భాగమున వారి మధ్య భాగమున సుయోధనుడు సేనలతో నిలిచాడు. సైంధవుడు, అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, శకుని, కృతవర్మ, భూరిశ్రవసుడు, శలుడు, శల్యుడు, నీ కుమారుడు, నీ మనుమలు తమతమ స్థానాలలో నిలిచారు. పాండవ సేనలో భీమసేనుడు, సాత్యకి, ధృష్టద్యుమ్నుడు, కుంతిభోజుడు, చేకితానుడు, క్షత్రధర్ముడు, క్షత్రవర్మ, ధృష్టకేతు, నకుల సహదేవులు, ఉత్తమౌజుడు, శిఖండి, యుధామన్యుడు, ఘతోత్కచుడు, విరాట్రాజు, ద్రుపదుడు, ద్రౌపదీసుతులు, కేకయ రాజులు సంజయులు ఒక్కుమ్మడిగా ద్రోణునితో తలపడ్డారు. ద్రోణుడు వారి విజృంభణకు జంకక వారిపై వాడి అయిన బాణములు ప్రయోగించాడు. ద్రూణుని పరాక్రమానికి బెదిరి పాండవ వీరులు పారిపోసాగారు. వారిలో ఎవ్వరికీ ద్రోణుడు పన్నిన పద్మ వ్యూహంలో చొరపడడానికి సాధ్యం కాలేదు. ధర్మరాజు " పద్మవ్యూహములో ప్రవేశించడానికి అభిమన్యునికి తప్ప వేరెవరికి సాధ్యం కాదు " అని తలచి అభిమన్యుని వద్దకు వెళ్ళి " కుమారా! పద్మవ్యూహమున ప్రవేశించుట నీకు, నీ తండ్రి అర్జునుడికి, శ్రీకృష్ణునికి తప్ప మరెవరికి సాధ్యం కాదు. మనలను నీ తండ్రి హేళన చేయకుండా ఉండాలంటే నీవు ఆ వ్యూహమును ఛేదించ వలెను " అన్నాడు. అభిమన్యుడు " తండ్రీ! నాకు పద్మవ్యూహమున ప్రవేశించుట మాత్రమే తెలుసు. కనుక వ్యూహమున ప్రవేశించి కురుసేనను చీల్చి చెండాడుతాను. ధర్మరాజు " అది చాలు కుమారా! నీవు త్రోవ చూపి వ్యూహమున ప్రవేశించిన వెంటనే మేమంతా నీ వెంట వస్తాము " అన్నాడు. భీముడు కూడా " " కుమారా వ్యూహములో ప్రవేశించిన చాలు నీ వెంట నేబ్బు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, ద్రుపదుడు, సాత్యకి, విరాటుడు వచ్చి సేనలను మట్టుపెడతాము " అన్నాడు. " పెదనాన గారూ! మీరు ఇలా అడుగవచ్చునా పద్మ వ్యూహమును రచించిన ద్రోణుడు మెచ్చగా నేను వ్యూహమున ప్రవేశించి శత్రు నిర్మూలన గావించి ధర్మరాజు మాట నిలిపి నా తల్లి తండ్రులకు నా ప్రావీణ్యము ప్రదర్శిస్తాను. ఇంత చిన్నవాడు కురు సేనలను చెడాడుతున్నాడని నా మేనమామ శ్రీకృష్ణుడు మెచ్చేలా కురు భూపతి అచ్చెరువందేలా నా తండ్రి సంతసించేలా రణభూమిలో వీరవిహారం చేస్తాను " అన్నాడు. ఆ మాటకు సంతసించిన ధర్మరాజు " కుమారా! నీ ధైర్యమూ, నీ శౌర్యమూ, నీ బలము, నీ కీర్తి వర్ధిల్లుగాక " అని దీవించాడు. అభిమన్యుడు సుమిత్రుడనే సారధితో రథమును ద్రోణుని వైపు పోనిమ్మని చెప్పాడు. సుమిత్రుడు " కుమారా! నీవు బాలుడవు నీ ఎదుటున్నది ద్రోణుని సైన్యము. వారు అతిరధులు, మహారధులు, క్రూరాత్ములు కనుక నీ చేతిలో మరణించు వారు కాదు. కనుక వ్యూహమున ప్రవేశించే ముందు ఆలోచించు " అన్నాడు. అభిమన్యుడు నవ్వి " సుమిత్రా! దేవేంద్రుడే దేవగణముతో

వచ్చినా, తన భూతగణముతో రుద్రుడే భూతగణముతో వచ్చినా, నా తండ్రి వచ్చినా, నా మేనమామ శ్రీకృష్ణుడే నాతో యుద్ధానికి వచ్చినా నన్ను యుద్ధమున గెలువలేరు సందేహం వదిలి రధమును ద్రోణుని మీదికి పోనిమ్ము" అన్నాడు. సందేహం వీడకున్ననూ సుమిత్రుడు రధమును ద్రోణుని వైపు పోనిచ్చాడు. అది చూసి కురు సేన ఒక్కసారిగా అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నది సమరం సంకులు మైంది. అయినా అభిమన్యుడు మెరుపు మెరిసినట్లు కురు సేనలను ఛేధిస్తూ వ్యూహంలో ప్రవేశించాడు.

అభిమన్యుని ప్రతాపం

దుర్భేద్యమైన వ్యూహంలో ప్రవేశించిన అభిమన్యుడు రుద్రుడై కార్చిచ్చు అడవిని దహించినట్లు కురుసేనలను దహిస్తున్నాడు. అభిమన్యుడు ప్రయోగిస్తున్న అస్త్రముల ధాటికి రధ, గజ, తురంగ, పదాతి దళములు నాశనం ఔతున్నాయి. కేతనములు విరిగిపడుతున్నాయి. సారధులు మరణిస్తున్నారు. ధనస్సులు విరుగుతున్నాయి. శత్రుసైన్యముల శరీరంలో అత్యంత క్రూర శరములు నాటుకున్నాయి. రణరంగం కకావికలైంది. పీనుగులు కుప్పలుగా పడ్డాయి. అభిమన్యుని ధాటికి పద్మవ్యూహం చెదిరి పోయింది. కురు సేన పారి పోసాగింది. అది చూసిన సుయోధనుడు అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. అది చూసిన ద్రోణుడు తమ సైన్యంలోని అతి రధ మహారధ యోధులను పిలిచి సుయోధనుడు అభిమన్యుని ఎదుర్కొంటున్నాడు. మీరంతా వెళ్ళి సాయం చెయ్యండి" అన్నాడు. అప్పుడు కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ, కృతవర్మ, కర్ణుడు, శకుని, పౌరవుడు, వృషసేనుడు అంతా కలిసి సుయోధనునికి సాయంగా వెళ్ళి ఒక్కుమ్మడిగా అభిమన్యుని చుట్టుముట్టి శరవర్షం కురిపించారు. చేత చిక్కిన సుయోధనుడు చేజారినందుకు అభిమన్యుడు క్రుద్ధుడై అతి రధ మహారధుల మీద అస్త్రశస్త్రములు కురిపించాడు. అభిమన్యుని ధాటికి కురుసేన పారి పోసాగింది. ఇది చూసిన ద్రోణుడు అభిమన్యుని ఎదుర్కొని అభిమన్యునిపై శరములు గుప్పించాడు. పారి పోతున్న కురుసేన తిరిగి వచ్చి అభిమన్యునితో పోర సాగాయి. అభిమన్యుడు అతి లాఘవంగా వారు ప్రయోగించిన శరములు త్రుంచి వారి శరీరాలు తూట్లు పడేలా కొడుతున్నాడు. అభిమన్యుని శౌర్యం చూసి ఆశ్చర్యపడిన సుయోధనుడు చకితుడైనాడు. పారి పోతున్న తన సేనలను చేయి ఊపి పిలుస్తూ అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. సుయోధనుడు, భూరిశ్రవసుడు, కృపాచార్యుడు ఒక్కొక్కరు మూడేసి బాణములు, ద్రోణుడు పదిహేడు, వివిశంతి ఇరవై బాణములను, అశ్వత్థామ అయిదు బాణములు, బృహద్బలుడు ఎనిమిది బాణములను, శల్యుడు ఆరు బాణములతోను, దుశ్శాసనుడు పన్నెండు బాణములతో ఒక్క సారిగా అభిమన్యుని కొట్టారు. ఆ బాణములన్నీ త్రుంచిన అభిమన్యుడు వారి శరీరంలో మూడేసి బాణములు గుచ్చాడు. అశ్మకుని కేతనము త్రుంచి, విల్లు త్రుంచి అతని శిరస్సు ఖండించాడు. అది చూసిన కురుసేన భీతి చెంది పారిపోసాగింది, ద్రోణుడు వారిని తిరిగి యుద్ధోన్ముఖులను చేసాడు. నీకుమారులు అందరిని కూడగట్టుకుని అభిమన్యునిపై బాణములు గుప్పించారు. అభిమన్యుడు బెదరక వారి శరీరాలను శరములతో బాధించాడు. కర్ణుని కవచమును భేదించి వక్షస్థలము మీద క్రూరమైన బాణమును గుచ్చాడు. ఆ దెబ్బకు కర్ణుడు మూర్చపోయాడు. నీ కుమారులందరిని వెనక్కు తరిమాడు. శల్యుడు అభిమన్యుని ఎదుర్కొనగా అభిమన్యుడు శల్యుని అత్యంత పదునైన బాణంతో కొట్టి మూర్చిల్ల చేసాడు. అభిమన్యుడు సింహనాదం చేసాడు. కురుసేనలు ద్రోణుడు వద్దని ఎంత వారించినా వినక పారి పోయాయి" అని సంజయుడు చెప్పగా ధృతరాష్ట్రుడు" సంజయా అభిమన్యుని తరవాత ఎవరు ఎదుర్కొన్నాడు" అన్నాడు. " శల్యుడు మూర్చపోవడం చూసి అతడి తమ్ముడు అభిమన్యుని ఎదిరించి అభిమన్యునిపై పది బాణములు వేసాడు. అభిమన్యుడు ఆ బాణములు మధ్యలో త్రుంచి శల్యుని తమ్మునిపై రధమును విరిచి, హయములను చంపి, చేతులు నరికి ఆఖరుగా శిరస్సు ఖండించాడు, ఇది చూసిన మిగిలిన రాజకుమారులు భయభ్రాంతులైయ్యారు. ద్రోణుడు, కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ, కృతవర్మ, బృహద్బలుడు, కర్ణుడు మొదలైన ప్రముఖ యోధులు ఒకరిని ఒకరు పిలుచుకుని ధైర్యం చెప్పుకుంటూ అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నారు. అది చూసి అభిమన్యుడు సాక్షాత్తు అర్జునుడే అక్కడ ఉన్నట్లు భ్రమ కలిగిస్తూ గుండ్రటి విల్లు ధరించాడా అన్నట్లు అందరిపై శరవర్షం కురిపించాడు. అభిమన్యుడు కౌరవ వీరుల మీద భల్లములు, అంజలకములు, క్షురపములు, కూర్మనఖములు మొదలయిన బాణములు ప్రయోగిస్తున్నాడు. అభిమన్యుని ప్రతాపము విని ధృతరాష్ట్రుడు మోదము ఖేదముల మ్మిశ్రిత భావోద్వేగానికి లోనయ్యాడు. ఆ తరవాత ఏమైంది అని ఆత్రంగా అడిగాడు. సంజయుడు" ఆ ప్రకారం పారిపోతున్న కౌర్వసేనలను అభిమన్యుడు పారిపోనీయక వారిచుట్టూ తన రధమును తిప్పుతూ ఎడతెరిపి లేని శరములు గుప్పిస్తూ రణరంగాన్ని పీనిగులపెంట చేసాడు. అభిమన్యుని ప్రతాపం చూసి ద్రోణుడు కృపాచార్యునితో" అచార్యా! చూసారా తన తల్లితండ్రులు, మామలు, స్నేహితులు, సోదరులు సంతోషించే విధంగా అభిమన్యుడు శత్రు సంహారం చేస్తున్నాడు. రధ, గజ, తురంగాదులను నేలకూలుస్తున్నాడు. అతడి ముందు మన సైన్యంలో వీరులు ఎవరూ నిలువలేకున్నారు" అన్నాడు. ఆ మాటలు విన్న సుయోధనుడు అతి దీనవదనంతో ముఖము మీద చిరునవ్వు తెచ్చుకుని కర్ణుడు, భూరిశ్రవసుడు మొదలగు వారితో ఇలా అన్నాడు" విన్నారా! మన గురువుగారు ద్రోణార్యుని మాటలు విన్నారా! విల్లు పట్టి నేర్చుకున్న ప్రతి వాడికీ ద్రోణాచార్యులే గురువు. అలాంటి వాడు ఒక పసి బాలుడిని మహా విరుడని పొగొడుతూ చంపడానికి ప్రయత్నించ లేదు. ఎంతైనా పార్ధుని కుమారుని పార్ధునికి అనుకూడుడైన ద్రోణుడు చంపుతాడా! అయినా ద్రోణుడు ఉపేక్షించబట్టి అభిమన్యుడు చెలరేగిపోతున్నాడు. మనమంతా కలిసి అభిమన్యుని ఎదుర్కొంటాము]] అన్నాడు. ఇది విన్న దుశ్శాసనుడు ముందుకు వచ్చి" అన్నయ్యా! ఈ మాత్రం దానికి యోధాను యోధులు కావాలా! అవక్రపరాక్రమంతో అభిమన్యుని చంపుతాను. అభిమన్యుడు మరణించాడు అన్న వార్త విన్న అర్జునుడు, శ్రీకృష్ణుడు మరణిస్తారు మన పగ చల్లారుతుంది" అన్నాడు. దుశ్శాసనుడు విల్లు సారించి శరములు గుప్పిస్తూ అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. అభిమన్యుడు దుశ్శాసనుచే ప్రయోగించబడిన శరములు త్రుంచి అతని మీద ఇరవై ఆరు అతి క్రూర బాణములు ప్రయోగించాడు. వారితువురి యుద్ధాన్ని మిగిలిన వారు యుద్ధం ఆపి చూస్తున్నారు. ఇంతలో అభిమన్యుడు దుశ్శాసనుని విల్లు విరిచి దుశ్శాసనుడి ఒళ్ళంతా తూట్లుగా కొట్టి నవ్వుతూ" దుశ్శాసనా! నాడు నిండు పేరోలగములో నాతండ్రిగారు ధర్మరాజును తూలనాడిన నీ తల ఖండించి నా తల్లి తండ్రులకు మోదము కలిగిస్తాను" అంటూ

రెండు వాడి అయిన బాణములు దుశ్శాసనుని వక్షస్థలముపై కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు దుశ్శాసనుడు మూర్చిల్లి రధముపై బడ్డాడు. అలా మూర్చపోయిన అతడిని రధసారధి పక్కకు తీసుకు పోయాడు. అభిమన్యుడు దారి చేయగా లోనికి ప్రవేశించిన పాండవ సైన్యం అది చూసి హర్షధ్వానాలు చేసారు. సుయోధనుడు కర్ణునితో " కర్ణా ! దుశ్శాసనుడు అభిమన్యుని చేతిలో మూర్చిల్లాడు కదా " అన్నాడు. ఆ మాటలు విని కర్ణుడు తన సైన్యంతో అభిమన్యుని మీదకు వెళ్ళి డెబ్భై మూడు బాణములు అభిమన్యునిపై ప్రయోగించాడు. అభిమన్యుడు వాటిని లక్ష్యపెట్టక మధ్యలోనే త్రుంచి కర్ణుడు అలసి పోయేదాకా శరములతో కొట్టాడు. కర్ణుని తమ్ముడు అభిమన్యుని ఎదుర్కొని అభుమ్న్యుని హయముల మీద సారధి మీద శరములు గుప్పించాడు. అభిమన్యుడు చిరునవ్వుతో ఒకేఒక భల్లభాణముతో అతడి శిరస్సును త్రుంచాడు. తమ్ముని మరణం చూసి కర్ణుడు తన సైన్యంతో పక్కకు తొలిగాడు. ఇది చూసిన కురుసేన విజృంభించింది. అభిమన్యుడు కురుసేనను బాణ వర్షంతో కట్టడి చేస్తూ పారి పోతున్న కర్ణుని తరిమాడు. కర్ణుడు ప్రాణభయంతో పారిపోయాడు. అతని వెంట కురుసైన్యమూ పారిపోయింది. అది చూసి ద్రోణుడు తల్లడిల్లి పోయి " కృపాచార్యా ! కర్ణా ! నిలవండి మీ లాంటి యోధాను యోధులు పారి పోవడము భావ్యమా ! సుయోధనా ! బాహ్లికా ! మీ పరాక్రమం చూపవలసిన తరుణం ఇదే కదా ! వెను తిరిగి వచ్చి అభిమన్యునితో పోరుసాగించండి " అని వారించినా వినక పారిపోసాగారు. అది చూసి అభిమన్యుడు సఘనాదం చేసి విల్లు సారించి శరములు గుప్పిస్తూ కురుసేనను నాశనం చేసుతున్నాడు. రణరంగం విరిగిన ఆయుధములు, కేతనములు, ధనస్సులు, రధముల కుప్పలు హయములు, గజములు, సైనికుల కళేబరములతో నిండాయి. విరిగిన కాళ్ళు చేతుల విషయం అంతులేదు. రెండవ సూర్యునిలా ప్రకాశిస్తున్నాడు అభిమన్యుడు " అన్నాడు ధృతరాష్ట్రునితో సంజయుడు. ఆ మాటలు విన్న ధృతరాష్ట్రుడు ఇప్పటి వరకు అభిమన్యుడు మాత్రమే యుద్ధం చేస్తున్నాడని చెప్తున్నావు కాని మిగిలిన పాండవులు, ద్రుపదుడు, విరాటుడు ఏ మయ్యారు ఎందుకు సాయం రాలేదు " అని అడిగాడు.

పాండవులను జయద్రధుడు ఎదుర్కొనుట

ధృతరాష్ట్రునికి సమాధానంగా సంజయుడు ఇలా చెప్పసాగాడు " మహారాజా ! పాండవ ప్రముఖులు అభిమన్యునికి సాయంగా పద్మవ్యూహంలో ప్రవేశించి కురుసేనను నిర్మూలించడం మొదలు పెట్టారు. అది చూసిన కౌరవ యోధులు నిశ్చేష్టులు అయ్యారు. పాంచాల, మత్స్య, యాదవ, కేకయ ప్రముఖులు ధర్మరాజుకు తోడుగా నిలిచి పోరాడుతున్నారు. అప్పుడు సైంధవుడు పాండవులను ఎదుర్కొన్నాడు. ఆ మాటలు విన్న ధృతరాష్ట్రుడు " అదేమిటి సైంధవుడు మహావీరుడే అయినా అతడు పాండవులను ఎదుర్కొనడమేమిటి. అంతటి శక్తి రావడానికి అతడు చేసిన తపస్సేమిటి " అన్నాడు. సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో " మహారాజా ! పాండవులు అరణ్యవాసం చేసే సమయంలో ఒక రోజు సైంధవుడు భీముని చేతిలో ద్రౌపది కారణంగా భంగపడ్డాడు కదా ! ఆ అవమానం భరించ లేక ఈశ్వరుని గురించి తపస్సు చేసి ప్రసన్నుని చేసుకుని పాండవులను జయించు వరం కోరాడు. అందుకు శివుడు " అర్జునుడిని తప్ప మిగిలిన వారిని ఒక్క రోజు మాత్రం నివారించ గలవు " అని వరం ప్రసాదించాడు. ఆ వర ప్రభావంతో సైంధవుడు పాండవులను అడ్డగించగలిగాడు. అభిమన్యుడు పద్మవ్యూహంలో ప్రవేశించగానే సైంధవుడు వర ప్రభావం కారణంగా వారిని అడ్డుకుని మూడు బాణములతో సాత్యకిని, ఎనిమిది బాణములతో ధృష్టద్యుమ్నుని, ఇరవై బాణములతో, విరాటుని, పది బాణములతో శిఖండిని, ఏడు బాణములతో పాంచాల భూపతిని, పదిహేను బాణములతో దరుపదీ సుతులను, ఇరవై అయిదు బాణములతో క్వేకయరాజులను, డెబ్బై అయిదు బాణములతో ధర్మరాజుని కొట్టాడు. ధర్మరాజు సైంధవిని విల్లు విరిచి అతడిపై అతి క్రూర బాణములు గుప్పించాడు. సైంధవుడు మరొక విల్లు అందుకుని మంటలు విరజిమ్మే బాణములను ధర్మజుని పైన అతడి అనుచరముల పైన వేసాడు. భీమసేనుడు సైంధవుని ఎదుర్కొని మూడు బాణములతో అతడి విల్లును, కేతనమును, ఛత్రమును విరిచాడు. నీ అల్లుడు మరొక బాణమును చేతబట్టి భీముని ఛత్రమును, కేతనమును, కేతనమును, రధమును విరుగకొట్టాడు. రధము విరిగిన భీముడుపక్కనే ఉన్న సాత్యకి రధము ఎక్కి సైంధవునిపై అనేక అస్త్రములు వేసాడు. సైంధవుడు వాటిన్నటిని మధ్యలోనే త్రుంచి పాండవ సేన మీద అతిక్ర్యూర నారాచములు వేసాడు. సైంధవుని అస్త్ర ధాటికి తట్టుకోలేని పాండవసేన పారిపోయింది. ఈ ప్రకారం సైంధవుడు పాండవ సేనను పద్మవ్యూహములో ముందుకు పోకుండా అడ్డుకున్నాడు. పాండవులకు సైంధవునకు సమరం ఘోరంగా సాగుతుంది.

అభిమన్యుని శౌర్యం

ద్రోణుని ప్రోత్సాహంతో వెనుతిరిగిన కౌరవ సైన్యం తిరిగి వచ్చి అభిమన్యుని చుట్టుముట్టి అతడి మీద బాణములు గుప్పించారు. అభిమన్యుడు వారిని అందరిని సంహరించి సింహఘర్జన చేసి కౌరవ సేనలో భయోత్పాతాలు సృష్టించాడు. వృషసేనుడు తన సైన్యంతో అభిమన్యుని ఎదుర్కొని క్రూరనారాచములు ప్రయోగించాడు. అభిమన్యుడు కోపంతో వృషసేనుని కేతనము విరిచి, అశ్వములను గాయపరిచాడు. వృషసేనుడి శరీరం అంతా పదునైన బాణములు దింపి మూర్చిల్ల చేసాడు. అతడి రధమును ఈడ్చుకుంటూ రధాశ్వములు ఎటో తీసుకు వెళ్ళాయి. ఇంతలో శౌర్యధనుడైన వసాపతి భూపతి ఆరు బాణములతో అభిమన్యుని కొట్టాడు. వసాపతి భూపతి ఒకే బాణంతో వసాపతి భూపతిని కొట్టాడు. అతడి చావు చూసిన కురుప్రముఖులు తమ సైన్యాలతో అభిమన్యునిపై లంఘించి అభిమన్యుని క్రోధాగ్నిలో కార్చిచ్చులో పడిన మిడుతల వలె మాడి పోయారు. కురుసేన అభిమన్యుని ధాటికి ఆగలేక మిగిలిన పారిపోయారు. అది చూసిన కురు వీరులు యోధులు నానాదేశ రాజులు అందరూ ఆలోచించుకుని ఒక్కుమ్మడిగా అభిమన్యుని మీదకు ఉరికారు. అభిమన్యుడు లేళ్ళ గుంపు మీదకు ఉరికిన పులి వలె వారి మీదకు లంఘించి వారందరిని మట్టుబెట్టాడు. తెగి పడిన అంగములు, మాంస ఖండములు, ఏనుగులు, హయములు, కళేబరములు రణరంగం అంతా చెదిరి పడ్డాయి. అభిమన్యుడు ఎదుట నిలువడానికి ఎవరికి ధైర్యం లేదు. దొరికిన వారిని దొరికినట్లు చంపుతున్నాడు. కురుసేన అంతా భయంతో నలుదిక్కుల పారిపోయారు. శల్యుని కుమారుడు రుక్మరధుడు వచ్చి " వీడికి నేను ఓడేదేమిటి.

నేను వీడిని పట్టి ఇస్తాను నా పరాక్రమము ఏమిటో మీకు తెలుస్తుంది. మీకేమి భయం లేదు " అన్నాడు. అని అభిమన్యుని ఎదుర్కొని తొమ్మిది బాణములను అభిమన్యుని భుజముల మీద వక్షస్థలము మీద నాటాడు. అభిమన్యుడు ఒకే బాణంతో నాడి తల నరికాడు. రుక్మధరుని మరణము చూసిన అతడి స్నేహితులు, సాటి రాజులు ఒక్కుమ్మడిగా అర్జునుడి మీద విజృంభించి అతడి మీద శరములు గుప్పించారు. వారి శరములలో కనిపించని అభిమన్యుని రధం చూసి సుయోధనుడు అభిమన్యుడు మరణించాడని సంతోషించాడు. అభిమన్యుడు తన శత్రువులపై గంధర్వమాయను ప్రయోగించాడు. ఆ గంధర్వ మాయ పూర్వము అర్జునుడి తపస్సుకు మెచ్చి తుంబురుడు అర్జునుడికి ప్రసాదించాడు. అర్జునుడు దానిని అభిమన్యునికి ప్రసాదించాడు. గంధర్వమాయా ప్రభావం వలన ఎంతో మంది వీరులు తమపై బాణములు కురిపిస్తున్నట్లు భ్రమ కలిగిస్తుంది. ఆ దృశ్యములకు శత్రుసేన భయముతో వణికింది. అభిమన్యుడు వారి చుట్టూ తిరుగుతూ వారిని సంహరిస్తున్నాడు. కొంతసేపటికి వారంతా మృతులై ఉన్నారు. అభిమన్యుని యుద్ధనైపుణ్యం చూసి కౌరవసేన ఆశ్చర్యపోయింది. ఇది పనికాదని తలచి సుయోధనుడు స్వయంగా అభిమన్యునితో యుద్ధం చేసాడు. కాని అభిమన్యుని ధాటికి ఆగలేక ప్రాణములు దక్కించుటకు అక్కడి నుండి తొలగి పోయాడు. దృతరాష్ట్రుడు అభిమన్యుని పరాక్రమము విని " సంజయా ! ఒక్క బాలుడు ఇంత మందిని వధించాడా ! నమ్మలేక పోతున్నాను. అవునులే అభిమన్యుడు ధర్మాన్ని ఆశ్రయించాడు. ధర్మం ఎప్పుడూ అధర్మాన్ని జయిస్తుంది కదా ! " అన్నాడు.

అభిమన్యుడు లక్ష్మణ కుమారుని వధించుట

అభిమన్యుని పరాక్రమ ధాటికి ఎందరో రాజులు మరణించారు. సుయోధనుడు మొదలగు వారు పారిపోయారు. నీ కుమారులకు చెమటలు పట్టి దిక్కులు చూస్తున్నారు. పారిపోయిన సుయోధనుడు అశ్వత్థామ, కృప, కర్ణ, కృతవర్మ, బృహద్బలుడు, శకుని మొదలగు వారిని కూడగట్టుకుని అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. అభిమన్యుడు మేఘఘ్షున చేసి పిడుగు వలె వారి మీద పడ్డాడు. సుయోధనుని కుమారుడు నీ మనుమడు లక్ష్మణకుమారుడు అభిమన్యుని ఎదుర్కొని నిరంతర శరప్రయోగం చేసాడు. తన కుమారుని విడువలేని సుయోధనుడు అభిమన్యునితో పోరు చేస్తున్నాడు. అభిమన్యుడు లక్ష్మణకుమారుని మీద బాణములు గుప్పించాడు. ఇరువురి నడుమ పోరు ఘోరరూపం దాల్చింది. అభిమన్యుడు ఒకే బాణంతో లక్ష్మణకుమారుని తల తెగనరికాడు. తన కుమారుని మరణం కళ్ళారా చూసిన సుయోధనుడు మిక్కుటమైన కోపంతో ఊగిపోతూ వీడిని కొట్టండి, నరకండి, చంపండి అని ఆక్రోశించాడు. కృతవర్మ, కృపాచార్యుడు, ద్రోణుడు, అశ్వత్థామ, కర్ణుడు, బృహద్బలుడు అత్యంత ప్రభావం కల శరములు అభిమన్యునిపై వేసారు. అభిమన్యుడు ఆ బాణములను త్రుంచి తన సారధితో రధమును సైంధవుని వైపు మళ్ళించమని చెప్పాడు. ఇంతలో కళింగులు నిషాదులు తమ తమ సైన్యంతో వచ్చి అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నారు. అభిమన్యుడు వారితో వీరావేశంగా పోరుతున్నాడు. అక్కడ సైంధవుడు పాండవులను పద్మవ్యూహం లోకి రానీయకుండా అడ్డుకుంటున్నాడు. అభిమన్యుడు ద్రోణునిపై ఏభై బాణములు, కృతవర్మ మీద ఎనభై బాణములు, అశ్వత్థామ మీద పది బాణములు కర్ణుని మీద ఒక్క బాణము వేసి నొప్పించాడు. కృపాచార్యుని రధము విరుగకొట్టాడు. బృహద్బలుని శరీరంపై ముప్పై బాణములు వేసి నొప్పించాడు. వారికి సహాయంగా ఉన్న వారిని అంసంఖ్యాకమైన బాణములతో నిర్మూలించాడు. క్రోధలిప్తుడు, బృందారకుడు అను రాజులు శిరస్సులు ఖండించాడు. కృపాచార్యుడు వేరొక రధం ఎక్కి అభిమన్యునిపై బాణములు గుప్పించాడు. బృహద్బలుడు వారినందరిని తోసుకుని వచ్చి అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. అభిమన్యుడు వాడ అయిన బాణములతో బృహద్బలుని సారధిని చంపి విల్లు విరిచి కేతనమును విరిచి, రధాశ్వములను చంపాడు. బృహద్బలుడు కత్తి డాలు తీసుకుని అభిమన్యునితో యుద్ధం చేయ సాగాడు. అభిమన్యుడు ఒకే భల్లబాణంతో బృహద్బలుని శిరస్సు ఖండించాడు. అది చూసి తమ రాజును చంపినందుకు కోసలరాజు బంధు మిత్రులు ఒక్కసారిగా అభిమన్యునిపై పడ్డారు. వారినందరిని యమపురికి పంపి అభిమన్యుడు కర్ణుని మీదకు వచ్చాడు. అభిమన్యునికి కర్ణునికి మధ్య పోరు ఘోరమైంది. ఒకరి శరీరములు ఒకరు రక్తసిక్తం చేసుకున్నారు. ఇంతలో కర్ణుని సైన్యాధిపతులు ఆలోచించుకుని ఒక్కసారిగా అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నారు. అభిమన్యుడు వారిని చూసి చిరునవ్వు నవ్వి వారిని ఒక్కొక్క బాణంతో అంతమొందించాడు. తరవాత ద్రోణుడు మొదలగు కౌరవ ప్రముఖుల మీదకు దృష్టి మళ్ళించాడు. మగధరాజ కుమారుడు బాలుడైనా అభిమన్యుని ధైర్యంగా ఎదుర్కొన్నాడు. అభిమన్యుడు అతడి సూతుని, హయములను చంపి మరొక బాణంతో అతని తల తెగనరికాడు. అభిమన్యుడు సింహనాదం చేసాడు. అది చూసి దుశ్శాసనుడి కుమారుడు అభుమన్యుని రధాశ్వములను, సారధిని కొట్టి " కుమారా ! నీ తండ్రి దుశ్శాసనుడు నా ముందు నిలువ లేక పారిపోయాడు. ఇప్పుడు నువ్వు వచ్చావా ! నా ప్రతాపం రుచి చూడు " అని ఒకేఒక నారసముతో బాణంతో దుశ్శాసనుడి కుమారుని వక్షస్థలము మీద కొట్టాడు. ఇంతలో అశ్వత్థామ ఆ బాణమును మధ్యలో త్రుంచి దుశ్శాసనుని కుమారుని రక్షించాడు. అభిమన్యుడు కనీసం అశ్వత్థామ వైపు చూడకుండా దుశ్శాసన కుమారుని విల్లు త్రుంచి, అతడి సారధిని చంపి, ఆరు బాణములు అతడి గుండెలో దించాడు. అభిమన్యుని ధాటికి తాళలేక దుశ్శాసనుడి కుమారుడు పారిపోయాడు.

అభిమన్యుని మరణం

అపహార్ణం వరకు యుద్ధం సంకులంగా జరిగింది. శత్రుంజయుడు, సువర్చనుడు, చంద్రకేతుడు, సూర్యభానుడు, మేఘవేగుడు మొదలైన వారు ఒక్కుమ్మడిగా అభిమన్యునిపై పడ్డారు. అభిమన్యుడు తన అస్త్రశస్త్రములతో వారిని అందరిని దూరంగా తరిమి కొట్టాడు. శకుని అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. అభిమన్యుడు అతడిని తీవ్రమైన శరాఘాతముతో నొప్పించి తనరధమును సుయోధనుని వైపు పోనిచ్చాడు. ఇది చూసిన కర్ణుడు " ఆచార్యా ! కౌరవ సేనలో మహామహులను ఓడించినభిమన్యుడు సుయోధనుడి మీదికి పోతున్నాడు. ఈ సమయంలో మీరు ఊరక ఉండుట తగునా !

ఏదైనా ఉపాయం ఆలోచించి అభిమన్యుని చంపండి " అని సుయోధనుడికి సాయంగా వెళ్ళాడు. అప్పుడు ద్రోణుడు " అభిమన్యుడు చిన్న వాడైనా తన తండ్రి అర్జునికి సమానంగా యుద్ధం చేస్తున్నాడు. ఇక ఉపేక్షించరాదు. మనమంతా ఒక్కుమ్మడిగా అతడిని ఎదుర్కొన వలెను " అని పలికాడు. ఇంతలో అభిమన్యుని చేతిలో చావుదెబ్బలు తిని కర్ణుడు అక్కడికి వచ్చి ద్రోణుడితో " ఆచార్యా ! చూసారా అభిమన్యుడు నన్ను ఎలా దెబ్బ తీసాడో ! నేను మీ దగ్గరే ఉంటాను ఇంతకంటే నాకు సురక్షిత ప్రదేశం లేదు. అర్జునుడి పరాక్రమం గురించి వన్నాను కాని అతడి కొడుకు అంతకంటే పరాక్రమవంతుడు అని అర్ధం అయ్యింది " అన్నాడు. అప్పుడు ద్రోణుడు కర్ణుని చూసి " కర్ణా ! నేను అర్జునుడికి కవచధారణ విధ్య ఉపదేశించాను. దానిని అర్జునుడు తన కుమారుడికి ఉపదేశించాడు. ఆ కవచ ధారణ విధ్య వలన అతడి శరీరంపై ఎవరూ శరములు నాట లేరు. ఎదో వంచన చేసి అతడిని మనం చంపాలి. అభిమన్యుని చేతిలో విల్లు ఉన్నంతవరకు మనం అతడిని చంపలేము. యోధులంతా అతడిపై దాడి చేసి ఒకరు అతడి విల్లును త్రుంచాలి, వేరొకరు అతడి సారధిని చంపాలి, మరొకరు అతడి రధం విరుగకొట్టాలి కాని ఇవన్నీ ఏక కాలంలో జరగాలి. నీకు చేతనైతే అభిమన్యుని ఈ కపటోపాయంతో చంపు " అన్నాడు. అది విని కర్ణుడు ఆలోచించి అక్కడి యోధులను కూడగట్టుకుని ఒక్కుమ్మడిగా అభిమన్యునిపై లంఘించాడు. కొంత మంది అతడి విల్లు విరిచారు, ద్రోణుడు అతడి రధాశ్వములను చంపాడు, కృపాచార్యుడు అతడి రధసారధిని చంపాడు, అభిమన్యుడు నిరాధయుడు విరధుడు అయ్యాడు. అదే తగిన సమయమనుకుని బాహ్లికుడు, శకుని, శల్యుడు, అశ్వత్థామ, కృతవర్మ అతడి మీద బాణవర్షం కురిపించారు. అభిమన్యుడు ఖడ్గము డాలు తీసుకుని రధము మీద నుండి కిందకు దూకి గాలిలో గిరగిరా తిరుగుతూ కౌరవ యోధులను ఖండించాడు. అభిమన్యుడు ఎప్పుడు తన తల ఖండిస్తాడో అని యోధులంతా అక్కడి నుండి పారి పోయారు. ద్రోణుడు ఒక బల్లెము తీసుకుని అభిమన్యుడి ఖడ్గం విరిచాడు. కర్ణుడు అభిమన్యుని డాలు విరిచాడు. అప్పుడు అభుమన్యుడు రధములోని చక్రాయుధం తీసి దానిని గిరగిరా త్రిప్పుతూ శత్రు సేనలను చంపుతూ సింహనాదం చేసాడు. రక్తసిక్తమైన అతడి ముఖమును చూసిన శత్రుసేనలు భయభ్రాంతం అయ్యాయి. అభిమన్యుడు తన చక్రాయుధంతో శత్రువులు వేస్తున్న బాణములు ఖండిస్తూ శత్రుసంహారం చేస్తున్నాడు. ద్రోణుని వైపు దూసుకు పోతున్నాడు. అడ్డు వచ్చిన కౌరవ సైన్యాన్ని చీల్చి చెండ్డాడుతున్నాడు. ఆ సమయమున శకుని, కృతవర్మ, కృపాచార్యుడు, శల్యుడు మొదలైన యోధులు ఒకటిగా కూడి అభిమన్యుని చక్రయుధం ఖండించారు. అప్పుడు అభిమన్యుడు తన గధను తీసుకుని అశ్వత్థామను ఎదుర్కొన్నాడు. అభిమన్యుని దెబ్బకు భయపడి అశ్వత్థామ రధం నుండి దూకి రధం వెనక్కు పోయి దాక్కున్నాడు. అప్పుడు అభిమన్యుడు అశ్వత్థామ సారధిని, రధాశ్వలను చంపాడు. అభిమన్యుడు శకుని మీద లంఘించి అతడికి సాయంగా ఉన్న ఇరవై ఏడు మంది యోధులను గధాయుధంతో చంపాడు. గజములపై పది మంది యోధుల అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నారు అభిమన్యుడు వారిని గజములతో సహా యమపురికి పంపాడు. కేకయరాజులను ఏడుగురిని ఒక్క సారిగా యమపురికి పంపాడు. ఇంతలో దుశ్శాసనుడి కుమారుడు అభిమన్యుని ఎదుర్కొని అభిమన్యునిపై అనేక శరములు గుప్పించాడు. అభిమన్యుడు అతడు వేసిన బాణములను గదాదండంతో అడ్డుకుని అతడి అశ్వములను, సారధిని చంపి అతడి రధమును విరుగకొట్టాడు. దుశ్శాసనుడి కుమారుడు గధాయుధంతో అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. వారిరువురి మధ్య పోరు ఘోరంగా సాగింది. ఇరువురి శరీరం నుండి రక్తం ధారగా కార సాగింది. యోధులంతా యుద్ధం మాని వారి పోరు చూస్తున్నారు. అభిమనుడు దుశ్శాసన కుమారుడు గధలతో మోదుకుని కిందపడ్డారు. గాయపడిన వారి శరీరముల నుండి ప్రాణములు వేరయి స్వర్గలోకం చేరాయి. కసి తీరని కౌరవ యోధులు చుట్టుముట్టి కత్తులతో పొడిచి పొడిచి చంపారు. సూర్యుడు అస్తమించాడు. పాండవుల కీర్తిని ఇనుమడింప చేస్తూ అభిమన్యుడు కౌరవయోధులతో అత్యంత పరాక్రమంతో పోరాడి వీరస్వర్గం అలంకరించాడు. ధృతరాష్ట్ర మహారాజా ! ఆ విధంగా యోధానుయోధుడైన అభిమన్యుడు రణరంగమున మరణించగానే కౌరవసేనల్లో ఆనందోత్సాహాలు వెల్లివిరిసాయి. ఆ సమయాన అక్కడ చేరిన భూతగణాలు " అభిమన్యుని అమానుషంగా అధర్మ యుద్ధంలో అన్యాయంగా పలువురు కలిసి వధించారు " అని ఆక్రోశించాయి. అభిమన్యుడు మరణించగానే పాండవ సేనలు పారిపోయాయి. ఇదంతా దూరం నుండి చూస్తున్న ధర్మరాజు " మన అభిమన్యకుమారుడు దుర్భేధ్యమైన వ్యూహంలో ప్రవేశించి హయములను, గజములను చంపి రధములను విరిచి, పదాతి దళమును తనుమాడి. అనేక సైనిక ప్రముఖులను చంపి ద్రోణుడు మొదలైన మహాయోధులను భయభ్రాంతులను చేసి వీరస్వర్గం అలంకరించాడు. అటువంటి మహాయోధుని మరణముకు చింతించ పని లేదు " అన్నాడు. అప్పటికే చీకట్లు కమ్మాయి. ఆ రోజుకు యుద్ధము మాని వారి వారి శిబిరాలకు వెళ్ళారు. కౌరవ సేనలో ఆనందోత్సాహాలు నిండగా పాండవ యోధుల్లో విషాద ఛాతలు కమ్ముకున్నాయి.

ధర్మరాజు అభిమన్యుని మరణానికి చింతించుట

ధర్మరాజు తన శిబిరంలో కూర్చుని ఇలా " చింతిస్తున్నాడు. " ద్రోణాచార్య సురక్షితంమైన దుర్భేధ్యమైన పద్మవ్యూహం చేధించుటకు అభిమన్యుని ఏల పంపవలె. నన్ను సంతోషపెట్టుటకు అభిమన్యుడు ఏల పద్మవ్యోహంలోకి చొరబడవలె. దుశ్శాసనాధి కురుప్రముఖులను ఓడించుట అనేక మంది యోధులను చంపుట పసి బాలునకు సాధ్యమా ? ఇది ఒరులకు ఏల సాధ్యము. అర్జునుడు వచ్చి ఏడీ నా కొడుకు అని అడిగిన నేను ఏమి చెప్పవలె. కృష్ణుడు వచ్చి నా గారాల మేనల్లుడు ఏడీ అని అడిగిన నేను ఏమి చెప్పవలె? అయ్యో ! బాలుడు సుకుమారుడు అయిన అభిమన్యునికి యుద్ధరీతులు ఏమి తెలియును. మహావీరులకే దూర శక్యము కాని పద్మవ్యూహము లోకి నేను ఎందుకు పంపించాను. పెద్దలు పిన్నలకు బహుప్రియముగా బహుమానము ఇత్తురు నేను యుద్ధమునకు పంపి మరణముకు కారణమయ్యాను. నేను ఎంతటి పాషాండుడను. అభిమన్యునితో నేను పాటు నేను ఎందుకు మరణించ లేదు. పుత్రశోకంతో అలమటించే అర్జుడిని నేను ఎలా ఓదార్చగలను. కాలకేయులను చంపి ఇంద్రుడు ఇద్రుడు అంతటి వాడిని ఆదుకున్న అర్జునుడు కుమారుడు ఇలా పగవారి చేత హతుడుకావలసిన దుర్ధశ దాపురించింది కదా ! తన కొడుకును చంపారన్న కోపంతో అర్జునుడు ద్రోణాదులను చంపవచ్చును కాని మరణించిన కుమారుడు రాడు కదా ! ఈ భూమిలోని సకల సంపదలు స్వర్గలోక సుఖములు సహితం చిరునవ్వులు చిందించు అభిమన్య

ముఖారవిందముకు సాటి రావు కదా ! " అని పరి పరి విధముల విలపిస్తున్నాడు.

వ్యాసుని రాక

అప్పుడు ధర్మరాజు వద్దకు వ్యాసుడు వచ్చాడు. ధర్మరాజు ఆ మహామునికి అర్ఘ్యపాద్యములు సమర్పించి సత్కరించి ఇలా అన్నాడు. " మహానుభావా ! శత్రుసేనలను జయించడానికి నేను అభిమన్యుని పంపాను. అభిమన్యుడు శత్రుసేనలను ఎదుర్కోడానికి పద్మవ్యూహములో జొరపడ్డాడు. వెంటనే మేము కూడా వెళ్ళాము కాని పరమశివుని వరప్రభావంతో సైంధవుడు మమ్ము అడ్డుకున్నాడు. అప్పుడు కౌరవయోధులు పెక్కు మంది అభిమన్యుని చుట్టుముట్టి రకరకములైన ఆయుధములతో అధర్మంగా చంపారు. బాలుని ఒంటరిగా యుద్ధముకు పంపిన నాలాంటి పాపాత్ముడు ఎక్కడైనా ఉంటాడా ! విపరీతమైన దుఃఖంతో నా మనసు ఉడికి పోతుంది నా పాపానికి నిష్కృతి లేదు " అని విలపించాడు. వ్యాసుడు " ధర్మజా ! శోకింపకుము. ఎంతో మంది యోధాను యోధునులను చంపిన అభిమన్యుడు బాలుడా ! శత్రువులు అతడి మీద క్రూరబాణములు వేయక పూలబాణములు వేస్తారా ! తెలివి విపత్తులు కలవారు నీలా శోకించరు. మరణం ఈ లోకంలోని ప్రాణులకు సహజం. గరుడ, ఉరగ, దానవులకే మరణం జయింప శక్యము కానిది. మానవ మాత్రులము మనమెంత. విధిని తప్పించుట ఎవరికి సాధ్యము. కనుక ధైర్యము తెచ్చుకుని కాగల కార్యము గురించి ఆలోచింపుము " అని పలికాడు. మునీంద్రా ! ఈ భూమిని ఏలిన ధైర్యశాలులైన, పరాక్రమవంతులైన రాజులు మహాత్ములు ఒక్కరు కూడా మృత్యుముఖము నుండి తప్పించుకొనుటకు సాధము కాలేదే ఎందుకు " అని అడిగాడు.

అకంపనుని గాధ

ధర్మరాజు అడిన దానికి సమాధానంగా వ్యాసుడు ఇలా చెప్పాడు. " ధర్మరాజా ! పూర్వం అకంపనుడు అనే రాజు పుత్రశోకంతో పరితపిస్తూ నారదుని వలన మృత్యువు గురించి వివరంగా విన్నాడు. ఆ కథ వింటే నీ మనసుకు శోకము పోయి శాంతి చేకూరుతుంది. పూర్వము అకంపనుడు అనే రాజు ఉండే వాడు. అతడి మీద శత్రువులు దండెత్తి వచ్చి అతడిని పట్టి బంధించి కారాగారంలో బంధించాడు. అది చూసిన అతడి కుమారుడు హరి అను వాడు శత్రువులను ఎదిరించి వారిని జయించి తన తండ్రి అకంపనుడిని చెర నుండి విడిపించి తిరిగి శత్రువులతో పోరాడగా వారు ఒక్కుమ్మడిగా చుట్టుముట్టి అతడిని చంపారు. అకంపనుడు విజృంభించి తన అవక్ర పరాక్రమంతో వారిని జయించి రాజధానిలో అడుగు పెట్టాడు. అయునా పుత్రశోకంతో దుఃఖిస్తుండగా నారదుడు వచ్చి అక్కడకు వచ్చాడు. అకంపనుడు నారద మహర్షికి అర్ఘ్యపాద్యములు ఇచ్చి సత్కరించి జరిగినదంతా చెప్పి తనకు లభించిన విజయం కూడా కుమారుని మరణం వలన సంతోషం కలిగించలేదని విలపించాడు. అకంపనుడు నారదునితో " నారద మునీంద్రా ! మృత్యువును ఈ లోకంలో ఎవరూ ఎదిరించ లేదని విన్నాను. అది ఎలా మృత్యువు జననం గురించి వినవలెనని కుతూహలంగా ఉన్నది వివరించండి " అని అడిగాడు. నారదుడు " అకంపనా ! బంధువుల మరణం వలన కలుగు దుఃఖం పోగొట్టు కథను వినిపించెదను వినుము. మొదటా ప్రజాపతి ప్రజలను సృష్టించాడు కాని చావును సృష్టించ లేదు. వారికి చావు లేని కారణంగా భూమికి భారం ఎక్కువైంది. ప్రజలు చనిపోవడానికి తగిన ఉపకరణం కనిపించక ప్రజాపతి చింతాక్రాంతుడై ఉండగా అతని ఇంద్రియముల నుండి మంటలు చెలరేగి భూమి మీద ఉన్న భూతకోటిని దహించసాగాయి. మహాశివుడు సృష్టి అలా దహించుకు పోవడం చూసి సహించ లేక పోయాడు మహాశివుడు. లోక కల్యాణార్ధం బ్రహ్మదేవుని వద్దకు వెళ్ళాడు. ప్రజ్వరిల్లి పోతున్న బ్రహ్మదేవుడు శివుని చూసి " మహాశివా ! నీవు నా వద్దకు వచ్చిన కారణమేమి అడుగుము నెరవేర్చెదను " అన్నాడు. అప్పుడు శివుడు " బ్రహ్మదేవా ! అఖిల సృష్టికి కర్తవైన నీవే ఇలా దహించుట తగునా ! నా అందు దయ ఉంచి సప్తలోకములను దయతో ఆదరింపుము " అన్నాడు. బ్రహ్మదేవుడు " పరమశివా ! నాయందు కోపము కాను కామము కాని లేవు. ప్రజలను సృష్టించాను కాని మరణం సృష్టించ లేదు. కనుక భూభారం ఎక్కువైంది. భూభారం ఎక్కువైందని భూదేవి నన్ను కోరింది. భూదేవికి హితము చేయకోరి ఈ సంహారక్రియ చేయుచున్నాను. భూభారం తగ్గించుటకు నాకు ఇంతకన్నా ఉపాయం తోచలేదు. ఆ కారణంగా నాలో కోపం ప్రవేశించింది. నా కోపానల జ్వాలలలో భూతకోటి భస్మీపటలం ఔతుంది " అని పలికాడు. శివుడు " అనఘా ! నీ ఆజ్ఞ మేరకు నీవు సృష్టించిన ప్రాణులను నేను పాలిస్తున్నాను. నీవు ఇప్పుడు నీ కోపానల జ్వాలలతో భూతకోటిని భస్మీపటలం కావించుట న్యాయమా ! ఇది నీకు తగునా ! భూభారం తగ్గించుటకు చరాచర జగత్తును ఒక్క పెట్టున భస్మీపటలం కావించవలెనా ! వేరొక ఉపాయం ఆలోచించి సంహారక్రియ ఒక పద్ధతి ప్రకారం సాగించవచ్చు కదా ! ఈ సంహారక్రయ ఆ ఏ వరం నాకు ప్రసాదించండి " అని కోరాడు. బ్రహ్మదేవుడు తన కోపానలము ఉపసంహరించుకున్నాడు. సకల భువనాలు శివుని, బ్రహ్మదేవుని స్తుతించాయి.

మృత్యుదేవత జననం

కోపానలము ఉపసంహరించుకున్న సమయంలో బ్రహ్మదేవుని నుండి ఎర్రటి కన్నులతో, ఎర్రని చీర కట్టుని రక్తవర్ణంతో ఒక స్త్రీ ఆవిర్భవించింది. ఆమె వారిరువురిని చూసి దక్షిణదిశగా పోతుంది. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుడు " ఓ మృత్యుదేవతా ! ఎక్కడికి పోతున్నావు ఇలారా " అనగానే ఆమె బ్రహ్మదేవుని ఎదుట నిలిచింది. బ్రహ్మదేవుడు " ఓ మృత్యుదేవతా ! నాలో సంహారం చేయాలన్న కోరిక కలగగానే నీవు పుట్టావు కనుక నీవు పక్షపాతబుద్ధి లేక ఒక పద్ధతి ప్రకారం ఈ చరాచర జగతిని సంహరిపుంము. నీవు నా ఆజ్ఞను అనుసరించి ఈ కార్యము నిర్వహిస్తున్నావు కనుక నీకు పాపం అంటదు " అని ఆజ్ఞాపించాడు. అది విన్న మృత్యుదేవత దుఃఖించింది. బ్రహ్మదేవుడు ఆమె కన్నీటిని దోసిట పట్టి ఆమెను ఎన్నో విధముల అనునయించాడు. అప్పుడు మృత్యుదేవత శోకంతో " ఓ మహానుభావా ! నీవు నన్ను సృష్టించి ఈ పాపకార్యానికి నియోగిస్తావా ! బంధుమిత్రుల మరణం వలన శోకంతో విలపిస్తున్న వారి రోదనలు వినలేను. ఈ అధర్మమునకు నేను ఒడిగట్టలేను స్వామీ నామీద దయ ఉంచి తపస్సు చేసుకొనుటకు అనుమతిస్తే నేను ధేనుకాశ్రము పోయి తపస్సు చేసుకుంటాను " అని పలికింది. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుడు " ఓ మృత్యుదేవతా ! నేను నిన్ను సంహారముకు మాత్రమే సృష్టించాను కనుక సంశయం వదిలి నా

ఆజ్ఞ ప్రకారం సంహారక్రియ నెరవేర్చుము " అని ఆజ్ఞాపించాడు. ఆ యనకు భయపడి అంగీకరించినట్లు అక్కడే నిలబడిపోయింది మృత్యుదేవత. తన ఆజ్ఞ పాటించినందుకు బ్రహ్మదేవుడు సంతోషించాడు. తాను సృష్టించిన లోకాల వైపు చూడగా అవి అన్ని సంతోషించాయి. తాను వచ్చిన పని అయినందుకు పరమశివుడు కూడా కైలాసముకు వెళ్ళాడు. మృత్యుదేవత బ్రహ్మకు నమస్కరించి ధేనుకాశ్రముకు వెళ్ళి అచ్చట నంద, కౌశికి నదుల చెంత అత్యంత నియమ నిష్టలతో ఎన్నో వ్రతములు చేసింది. హిమాలయ పర్వతాల మీద ఘోరతపస్సు చేసింది. ఆమె తపస్సుకు మెచ్చి ప్రత్యక్షమైన బ్రహ్మదేవుడు "ఓ మృత్యుదేవతా నీవు ఎందుకు ఇంత నియమ నిష్టలు ఆచరిస్తావు " అని అడిగాడు. అందుకు మృత్యుదేవత నేను ప్రజల మెడలు నులిమి చంపవద్దు నన్ను ఈ పనికి పంప వద్దు అధర్మ భయంతో నిన్ను ఆశ్రయించాను. ఆర్తితో నిన్ను శరణువేడుతున్నాను " అన్నది. బ్రహ్మదేవుడు " నీవు నా ఆజ్ఞను అనుసరించి చేస్తున్నావు కనుక ఇందు అధర్మం లేదు. నీకు కీర్తిప్రతిష్టలు కలిగేలా నేను పరమేశ్వరుడు వరమిస్తాము. నేను సంకల్పించిన పని చేసిన నీకు అధర్మము అంటదు. నాలుగు విధములైన భూతకోటిని సంహరింపుము " అన్నాడు. మృత్యుదేవత " దేవా! నేను నీ ఆజ్ఞను నీవు చెప్పినట్లు చేస్తాను. నాదొక్క విన్నపము వినుడు. ప్రాణులలో లోభము, క్రోధము, లోభము, ఈర్శ్య, అసూయ కలిగేలా చేస్తే నేను నా విధిని సక్రమంగా నెరవేర్చగలను " అని కోరింది. బ్రహ్మదేవుడు " అలాగే చేస్తాను అంతేకాదు నీవు దుఃఖించినపుడు నీ కనీటి బిందువులను నా దోసిట పట్టాను కదా ! ఆ కన్నీరు ఒక్కొక్క అశ్రువు ఒక్కొక్క వ్యాధిగా ప్రజ్వరిల్లి భూతకోటిని పీడిస్తుంది కనుక వారు వ్యాధి కారణంగా మరణిస్తారు కనుక నిన్ను నిందించరు నీకు పాపము అంటదు అది అధర్మము కాదు. పరబ్రహ్మ ఆజ్ఞనుసారం ప్రాణుల ప్రాణాలు గ్రహిస్తావు కనుక నీవు పరమధర్మము నిర్వర్తిస్తుంటావు కాని అది అధర్మము కాదు. నీవు ధర్మస్వరూపిణివి, పరమేశ్వరివి సమస్త జీవుల ప్రాణములు నీ చేతిలో ఉన్నాయి. కనుక నీవు నిర్భయంగా నీ ధర్మము నెరవేర్చుము. దుర్మార్గులను వారి అధర్మపు కార్యాలే వధిస్తాయి " అని పలికాడు. తనకు పాపము అంటదని అది అధర్మము కాదని బ్రహ్మదేవుడు వచించటంతో బ్రహ్మదేవుని ఆజ్ఞను నెరవేర్చక పోయిన శాపానికి గురి కావలసి వస్తుందన్న భయం చేత మృత్యుదేవత సంహారక్రియకు అంగీకరించింది. సమస్త జీవుల దేహములు వ్యాధులతో కృశించినపుడు వారి ప్రాణములు హరిస్తూ ఉంది. జీవులు ఒక దేహమును వదిలి వేరొక దేహము ఆశ్రయిస్తున్నాయి. మానవులు కూడా అలా మాణానంతరం వేరొక దేహమునుశ్రయిస్తున్నాయి. వాయుదేవుడు సర్వవ్యాపి అపరిమిత తేజశ్శాలి ఈ చరాచర జగత్తుకు ప్రాణదాత. ప్రాణవాయువు ఈ శరీరంలో ప్రవేశించిన జననం శరీరాన్ని వదిలినపుడు మరణం సంభవిస్తాయి. దేవతలు కూడా కర్మ చేయాలంటే మానవులుగా అవతరిస్తారు. మరల మానవులు తమ ధర్మాచరణతో దైవత్వం కనుక పొందగలరు. కనుక నీ కుమారుడు స్వర్గసుఖాలు అనుభవిస్తున్నాడు. చింత వద్దు ఈ జగత్తు అంతా దుఃఖ్ భూఇష్టం నీకుమారుడు దుఃఖం అంటే వినపడని పుణ్యలోకమునకు పోయాడు. బ్రహ్మకల్పితమైన మరణముకు ధీరులైన వారు దు ఃఖింపరు " అని నారదుడు మృత్యుదేవతా ప్రభావం గిరించి వివరించాడు. అకంపనుడు నారదునితో " నీవు చెప్పినది విన్న నా మనసున దుఃఖం తొలగి పోయి స్వస్థత చేకూరింది " అని నారదునికి నమస్కరించాడు. అప్పుడు అకంపనుడు అక్కడ నుండి అశోకవనముకు వెళ్ళాడు " అని వ్యాసుడు ధర్మరాజుకు చెప్పి " ధర్మరాజా ! ఈ కధ వ్రాసిన వారికి చదివిన వారికి ఆయురారోగ్య ఐశ్వర్యములు కలుగుతాయి. అభిమన్యుడు రణరంగమున వివిధములైన ఆయుధములతో శత్రువులతో పోరాడి వీరస్వర్గము అలంకరించి ప్రపంచ ఖ్యాతి గడించాడు. కనుక నీవు చింతింప తగదు" అని చెప్పాడు.

ధర్మరాజు వ్యాసుని అడిగి యజ్ఞాగాగాదులు వాటి ఫలితాలు తెలుసుకొనుట

వ్యాసుని మాటలతో ఊరట చెందిన ధర్మరాజు క్షత్రియ ధర్మమును అనుసరించి వీరస్వర్గమలంకరించిన అభిమన్యుడు స్వర్గసుఖాలు అనుభవిస్తాడు కదా అనుకుని " మునీంద్రా ! ఇది వరకు ఉన్న మహారాజులు చేసిన యజ్ఞయాగములు ఏమిటి ? వాటి ఫలితము ఏమిటి " అని అడిగాడు. ధర్మరాజు మనసులో మాట గ్రహించిన వ్యాసుడు " ధర్మరాజా ! నీ కుమారుడు అభిమన్యుడు కూడా పూర్వపు మహారాజుల వంటి వాడే కనుక అభిమన్యునికి ఎలాంటి పుణ్యలోకాలు లభిస్తాయో అని ఆలోచిస్తున్నావు కదా " అన్నాడు. ధర్మరాజు మహాత్మా ! నీ దివ్యచిత్తముకు తెలియనిది ఏమున్నది దానిని గురించి వనగోరుతున్నాను " అని అన్నాడు. వ్యాసుడు " ఎన్నో యజ్ఞ యాగములు చేసిన వారు, తపస్సు చేసిన వారు, దానధర్మములు చేసిన వారు, ఉదాత్తమైన సద్గుణములు కలవారు తాము మరణించిన తరవాత పుణ్యలోకాలకు వెళ్ళి సుఖపడుతున్నారు. నిశ్వార్ధంగా అభిమన్యునిలా యుద్ధము చేసి వీరమరణం పొందిన వారు అంతకంటే ఉన్నతమైన పుణ్యలోకాలు పొందగలరు. అదీ కాకుండా మహితాత్ములైన మహారాజులు చేసిన యజ్ఞయాగాదులు వారి కర్మానుష్టానం గురించి తెలుసుకుంటున్నావు కనుక చెప్తాను విను.

సృంజయుని కధ

వాసుడు ధర్మరాజుకు సృంజయుని కధ వివరించుట. " పూర్వము సృంజయుడు అనే రాజు పాలిస్తుండే వాడు. అతనికి సంతానము లేదు సంతానము కొరకు అతడు ఎప్పుడూ బ్రాహ్మణులను పూజిస్తుండే వాడు. అతడికి నారదుడు ప్రియ మిత్రుడైనందు వలన స్ఋుంజయుని వద్దకు పలుమార్లు వస్తుండే వాడు. ఒక రోజుక్కడ ఉన్న బ్రాహ్మణులు అంతా కలిసి సృంజయుని కోరిక తీర్చమని ప్రార్ధించారు. నారదుడు సృంజయుని వద్దకు పోయి " మిత్రమా ! నీ మనసులో ఉన్న కోరిక ఏమిటి ? నాకు ఇంత కాలము ఎందుకు చెప్పలేదు? " అని అడిగాడు. సృంజయుడు " నారదునితో తనకు గుణవంతుడు రూపవంతుడు అయిన కుమారుడు కావాలని ఆ పుత్రుని స్వేదము, మూత్రము, పురీషము, కన్నీరు అన్నీ బంగారుమయంగా ఉండాలని అలాంటి కుమారుడు కావాలని కోరుకున్నాడు. నారదుడు నవ్వి సృంజయుని కోరిక తీరుతుందని చెప్పాడు. నారదున వరప్రభావమున జన్మించిన కుమారునికి సృంజయుడు సువర్ణష్ఠీవి అని నమకరణం చేసి అల్లారుముద్దుగా పెంచుకుంటున్నాడు. ఆ కుమారుని వలన అతడి ఇంట్లో బంగారం దినదినాభివృద్ధిగా పెరగ సాగింది. అతడి ఇంట్లో ప్రతి వస్తువు బంగారు మయం అయింది. పడుకునే మంచము, కూర్చునే ఆసనము, ఇళ్ళు, ప్రాకారం మొదలైన సమస్త

వస్తువులు బంగారుమయం అయ్యాయి. ఇది చూసిన కొందరు దొంగలు ఒక రోజు సృంజయుని కుమారుని అపహరించుకుని అరణ్యముకు పారి పోయారు. అక్కడ కుమారుని చంపి పొట్ట చీల్చి చూసి బంగారం కనపడక పోయేసరికి ఆ శవమును అక్కడ పారవేసి పోయారు. కాని వారు చేసిన హత్య వారిని వెంటాడి వారిలో వారికి తగాదాలు వచ్చి వారిలో వారు కొట్టుకుని మరణించారు. సృంజయుడు తన కుమారుని కానక అతడి కొరకు వెతికించి అడవిలో అతడి మృతదేహాన్ని చూసి అంత్యక్రియలు చేసాడు. అప్పటి నుండి తీరని దుఃఖంతో

నారదుడు రారాజులకు సైతం మరణం తప్పదని సృంజయునకు వివరించుట

పుత్రశోకంతో అలమటిస్తున్న సృంజయుని చూచుటకు నారదుడు వచ్చి " సృంజయా ! పోయిన వారిని గురించి ఏడిస్తే తిరిగి వస్తారా ! ఇలా ఏడుస్తుంటే నీ ప్రాణాలు కూడా నిన్ను విడిచి పోగలవు. కనుక శోకించ తగదు. నీతో నాకున్న మైత్రి వలన నేను నీకు కొన్ని విషయములు చెప్పదలచుకున్నాను. పూర్వము మరుత్తు అనే రాజు ఎన్నో ఎజ్ఞయాగాదులు చేసి బంగారం వెండి వస్త్రములు దానం చేసి అమితమైన కీర్తిగడించాడు. అలాంటి మరుత్తు ఇప్పుడు ఉన్నాడా ! కాల గర్భములో కలిసి పోలేదా ! సుహోత్రుడు అనే మహారాజు అనేక పూజలు వ్రతాలు చేసాడు. అనేక అశ్వమేధయాగాలు చేసాడు కాని అతడు కూడా మరణించాడు కాని శాస్వతంగా ఉన్నాడా ? అంగుడు అనేరాజు ఎన్నో రత్నాలు, మణిహారాలు, మణులు బ్రాహ్మణులకు దానం చేసాడు అతడు కూడా పరలోకం చేరుకోలేదా ! ఏడు దీవులలో రధాన్ని నడిపిన శిబి చక్రవర్తి ధనం కొరకు ప్రజలను అడిగింది లేదు. పరమేశ్వరుడు ఇచ్చిన ధనంతో అనేక అశ్వమేధాలు నిర్వహించాడు. ఎక్కలేనన్ని గోవులను బ్రాహ్మణులకు దానం చేసాడు. ఈ లోకాన్ని విడిచి పోలేదా ! మరి శ్రీరాముని చరిత్ర నీకు తెలిసిందే కదా ! చిన్న వయసులో రాక్షస సంహారం చేసి దశకంఠుని సంహరించి జనరంజకంగా రాజ్యమేలిన దశరధరాముడు పరలోకము చేరలేదా ! గంగను భూమికి తీసుకు వచ్చి అనేక యజ్ఞయాగాదులు నిర్వహించి అనేక దానములు చేసిన భాగీరధుడు పరలోప్కగతుడు కాలేదా ! ఇక దిలీప మహారాజు చేసిన క్రతువులో మేనక, విశ్వావసువు, గంధర్వులు స్వయంగా పాల్గొన్నారు. ఎంతో మంది దేవరుషులు వచ్చారు. ఎన్నో దానధర్మములు చేసాడు, అతడు చేసిన అశ్వమేధయాగాలకు ఇంద్రుడే స్వయంగా వచ్చి యాగాశ్వన్ని తీసుకు వెళ్ళాడు. అంతటి దిలీప మహారాజు స్వర్గధామము చేరలేదా ! ఇక చెప్ప పనిలేదు పన్నెండు రోజుల శిశువుగా ఉన్నప్పుడు ఇంద్రుని బొటనవ్రేలి నుండి స్రవించిన అమృతాన్ని సేవించిన అదృష్టవంతుడు. పన్నెండవ ఏట సామ్రాజ్యాధీశుడు అయి ఈ భూమిని ఏలిన మహనీయుడు కాలం తీరిన పిదప ఒక్క క్షణం ఉన్నాడా ! యయాతి మహారాజు దేవాసుర యుద్ధములో ఇంద్రుడికి తోడుగా ఉండి జీవితం ధార పోసాడు. మనుష్యులలో వర్ణాశ్రమ ధర్మాలు ఏర్పరచాడు. ఈ భూమిని అంతా పాలించి అగ్నిష్ఠోమము, అశ్వమేధము, వాజిపేయి, అతి రాత్రము, పౌండరీకము మొదలైన యజ్ఞములు చేసి కీర్తి గడించిన యయాతి పరలోకము చేర లేదా ! తనమీదకు దండెత్తి వచ్చిన శత్రువులను జయించి తన శరణు జొచ్చిన వారిని కరుణతో మన్నించి అనేక యజ్ఞ యాగములు నిర్వహించి అనేక దానధర్మములు చేసిన అంబరీషుడు ఇప్పుడు పరలోకమున నివసించుట లేదా ! శశిబిందు మహారాజుకు లక్షమంది భార్యలు. ఒక్కొక్క భార్యకు వెయ్యిమంది కుమారులు. వారు అంతా మహాపరాక్రమవంతులు. అనేక అశ్వమేధయాగాలు చేసిన వాడు నేడు పరలోకగతుడు కాలేదా ! ఘోరతపమాచరించి అగ్నిదేవుని ప్రసన్నము చేసుకున్న గయ మహారాజు అగ్ని దేవుని అనుగ్రహమున శమము, దమము, బ్రహ్మచర్యము, సౌశీల్యము, పాండిత్యము, అహింస దానధర్మములు మొదలగు సద్గుణములతో విరాజిల్లాడు. ముప్పై ఆరు యోజనముల వేదికను ఏర్పరచి దానిపై మహాయజ్ఞము నిర్వహించి బ్రాహ్మణులకు ఎన్నో దానములు చేసాడు. ఇప్పటికీ గయలో అతడి పేరున ఒక మర్రి చెట్టు ఉంది. అంతటి మహాను భావుడు పరలోకమునకు ఏగలేదా ! ఇరవై వేల వంట వాళ్ళను పెట్టి వండించి నిరంతర అన్నదానం చేసాడు రంతిదేవుడు. సత్రయాగం నిర్వహించాడు. అటువంటి రంతిదేవునికి మరణం తప్పలేదు కదా ! చిన్న తనంలో క్రూరమృగములను మచ్చిక చేసుకుని వాటి మీద విహరించిన ధీశాలి భరతుడుడు. ఏకచ్ఛాధిపత్యంగా ఈ భూమిని ఏలి, గంగా, యమునా, సరస్వతీ తీరాన అనేక యజ్ఞయాగాదులు నిర్వహించి రధ, గజ, తురంగములను ప్రీతితో బ్రాహ్మణులకు దానము చేసాడు. అటువంటి భరతునికి కాలంతీరి పోలేదా ! ఎగుడు దిగుడుగా ఉండి రధములు తిరగ శక్యము కాని భూమిని చదును చేసిన మహారాజు పృధు చక్రవర్తి. అతడి పేర భూమికి పృధివి అనే నామధేయం వచ్చింది. అతడు చేసిన య్జ్ఞయాదాదులు లెక్కలేదు. ప్రజలను కన్నబిడ్డలవలె పాలించాడు. ఈ భీమినంతా బ్రాహ్మణులకు దానమిచ్చి ఖ్యాతి గాంచిన వాడు. ఈ భూమి మీడ అతడూ శాశ్వతముగా ఉండ లేదు. తన తండ్రిని చంపిన కార్తవీరార్జునిడిని చంపి క్షత్రియ ద్వేషంతో ఈ భూమి మీద ఈరై ఒక్క ప్రదక్షిణం చేసి క్షత్రుయుల మీద దండెత్తి క్షత్రియ కుల నాశనం చేసిన భార్గవ రాముడు. ఈ భూమిని అంతా ఏలిన వాడు. ఎన్నో య్జ్ఞయాగాదులు నిర్వహించిన వాడు పరశురాముడు బ్రతికి ఉన్నాడా. అలాంటి వారికే మృత్యువు సహజమైనప్పుడు ఇక సామాన్యుల సంగతి చెప్పవలెనా ! కనుక సృంజయా వీరికంటే ఉద్దాత్తుడైన నీకుమారుడైనా మృత్యువు నుండి తప్పించుకొన జాలడు " అన్నాడు. ఆ మాటలు విని మిన్నకున్న సృంజయుని చూసి నారదుడు " ఇప్పటి వరకూ చెప్పినది నీ బుద్ధిలోకి ప్రవేశించిందా లేక నిష్ఫలమేనా ! "అన్నాడు. సృంజయుడు " నారదా ! నీ మాటలు నాకు ఊరట కలిగించాయి నేను ప్రశాంత చిత్తుడను అయ్యాను " అన్నాడు. నారదుడు " సృంజయా ! నీకు ఏమి కావాలో కోరుకో " అని అడుగగా సృంజయుడు " దేవా ! నీవు నాకు ప్రసన్నుడవు అయ్యావు నకు ఇంత కంటే కావలసినదేమిటి " అన్నాడు. నారదుడు "సృంజయా ! చోరుల మూర్ఖత్వముకు బలి అయిన నీ కుమారుని నీకు తెచ్చి ఇస్తాను " అన్నాడు. ఇచ్చిన మాట ప్రకారం నారదుడు సువర్ణష్ఠీవిని సృంజయునకు తెచ్చి ఇచ్చాడు. సృంజయుడు తన కుమారునికి అస్త్రశస్త్ర విధ్యలు నేర్పి వివాహం చేసాడు. అతడు సంతాన వంతుడు అయ్యాడు. కాలం తీరగానే అతడూ మరణించాడు. ధర్మరాజా ! మృత్యువును జయించుట ఎవరితరం కాదు. నీ కుమారుడు అభిమన్యుడు వీరస్వర్గము అలంకరించి సురలోక భోగములు అనుభవించుచున్నాడు. అతడి మృతికి నీవు చింతించుట అనవసరం. కనుక నామాటలు ఆలకించావు కనుక స్వస్థ చిత్తుడవై ధైర్యము వహించి సుధీరుడవై కర్తవ్య నిర్వహణ కావింపుము " అని చెప్పి వ్యాసుడు అక్కడి నుండి వెళ్ళాడు.

అర్జునుడు అభిమన్యుడు మరణించిన విషయం తెలుసుకొనుట

వ్యాసుడి రాక ధర్మరాజుకు ఉరట కలిగించినా అర్జునుడు వచ్చి తనకుమారుని గురించి అడిగినా ఎలాబదులు చెప్పాలి. అతడిని ఎలా ఓదార్చగలను అని మధనపడసాగాడు. సంజయుడిలా చెప్పగానే ధృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! సంశక్తులతో యుద్ధానికి వెళ్ళిన అర్జునుడు ఏ విధంగా యుద్ధము చేసాడు. అభిమన్యుని మరణవార్త అతడికి ఎలా తెలిసింది " అని అడిగాడు. సంజయుడు " మహారాజా ! సంశక్తులను అర్జునుడు సమూలంగా నాశనం చేసి తిరిగి వస్తుండగా అనేక దుశ్శకునాలు గోచరించాయి. అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని చూసి " ఎన్నడూ లేనిది నాకు దుర్నిమిత్తములు గోచరిస్తున్నాయి. నా మనస్సు అలజడి చెందుతుంది, శరీరం గగుర్పాటు చెందుతుంది ద్రోణాచార్యుడు సామాన్యుడు కాదు. మా అన్నయ్య ధర్మజునికి ఎలాంటి అపాయము జరగలేదు కదా !" అన్నాడు. ఆ మాటలు విన్న కృష్ణుడు " అర్జునా ! ధర్మజునుకి అతడి తమ్ములకు ఎలాంటి ఆపదా కలుగదు. మిగిలిన వారికి కలిగిన మనకు త్వరలో తెలుస్తుంది " అన్నాడు. కృష్ణార్జునులు పాండవ శిబిరంలో ప్రవేశించగానే అక్కడ అలముకున్న నిస్తేజమైన వాతావరణం చూసి కలత చెందిన అర్జునుడు " కృష్ణా ! సైనికులు అందరూ నన్ను చూసి తల దించుకుంటున్నారు. వారి ముఖాలలో విషాదచ్ఛాయలు గోచరిస్తున్నాయి. మన శిబిరంలో సందడి లేదు. నేను రాగానే నాకెదురు వచ్చు అభిమన్యుడు నేడు రాలేదు. ఎలాంటి దుర్వార్త వినవలసి వచ్చునో అని మనసు వ్యాకులపడుతుంది. ఎలాంటి దుర్వార్త వినవలెనో అని భయంగా ఉంది " అన్నాడు. కృష్ణుడు బదులు చెప్పలేదు. అర్జునుడు వెంటనే ధర్మరాజు శిబిరానికి వెళ్ళాడు. అక్కడ ధర్మరాజు మొదలైన వారు కూర్చుని ఉన్నారు. వారిలో అభిమన్యుడు లేడు. అది చూసిన అర్జునుడికి కాళ్ళు తొట్రుపడ్డాయి. అర్జునుడు ధర్మజుని చూసి " అన్నయ్యా ! మీరంతా విచారవదనంతో కూర్చుని ఉన్నారు. మీ మధ్య అర్జునుడు కనబడుట లేదు. అతడికి ఏమైయ్యిందో చెప్పండి. ఈ రోజు ద్రోణుడు పద్మవ్యూహం పన్నాడు దానిలో నేను మాత్రమే ప్రవేశించి వెలుపలకు రాగలను. అభిమన్యునికి ప్రవేశించుట మాత్రమే తెలియును మీరు అభిమన్యుని పద్మవ్యూహం భేధించుటకు పంలేదు కదా! మీరు కోరారని పద్మవ్యూహమున ప్రవేశించి వెలుపలికి రాలేక ప్రాణములు కోల్పోలేదు కదా ! శ్రీకృష్ణుని మేనల్లుడు, కుంతీదేవి మనుమడు, నా కుమారుడు, యుద్ధవిద్యా నిపుణుడు, దివ్యశరసంధానం తెలిసిన వాడు అయిన అభిమన్యుని శత్రువులు ఏ మాయోపాయంతో చంపారో కదా! గురువు ఎడ భక్తి కలవాడు, అత్యంత ఉదారుడు, కరుణాత్ముడు, శౌర్యవంతుడు, ధైర్యశాలి, ఇంద్రుని మనుమడు అయిన అభిమన్యుడు లేక పోవడం దుస్సహము కదా ! చిరు నవ్వు చిందించే మోము, విశాల నేత్రాలు, విశాలవక్షము కలిగిన అభిమన్యుని వదారవిందం చూసి కదా నేను జీవిస్తున్నది. అభిమన్యుని మోము చూడక నేను ఎలా బ్రతుకగలను. హంసతూలికా తల్పమున నిదురించు అతడి శరీరం నేడు కఠిన శిలలపై శాశ్వతంగా నిద్రిస్తుందా ! తెల్లని ఛత్రముల నీడన ప్రకాశించు మోము నేడు ధూళిదూసరితమై ఉన్నదా! సదా అందమైన నెచ్చెలుల మధ్య సంచరించే అభిమన్యుడు నేడు క్రూరమైన నక్కల మధ్య ఉన్నాడా! నానా జనులకు నాధుడైన అభిమన్యుడు ఎంతో వినయ విధేయతలు కలిగిన సుభద్ర తనయుడు, దేవేంద్రుని మనుమడైన నా కుమారుడు ఇక లేడా! అయినా నా వంటి మందభాగ్యునికి అంతటి కుమారుడు ఎలా ఉండగలడు. విధాత ఎంతటి నిర్ధయుడో కదా! మంచి వారిని ఎక్కువ రోజులు బ్రతకనీయడు కదా! ఆ సంశక్తులు పిలిచిన నేను ఏల యుద్ధముకు పోవలె. నాకుమారుని ఏల పోగొట్టుకున వలే " అని శోకిస్తూ అర్జునుడు అక్కడే కూలబడ్డాడు. అభిమన్యా ! ధర్మరాజు ముద్దుల కొడకా! నీ తల్లి సుభద్రను విడిచి వెళ్ళుట నీకు ధర్మమా! నీ మేనమామ కృష్ణుడు వచ్చాడు ఒక్కసారి లేచి రావా ! నీ ప్రియమైన మాటలతో నీ భార్యను ఊరడింపవా! " అని పరి పరి విధముల పరితపించాడు.

అభిమన్యుని మరణానికి ధర్మరాజును నిందించుట

అభిమన్యుని కొరకు విలపిస్తున్న అర్జునుడు ధర్మరాజును చూసి " అన్నయ్యా! ఇది ఎలా జరిగింది? భీమసేనుడు ఏమయ్యాడు ? ధృష్టద్యుమ్నుని వెంట పంపక వేరొక చోటకు పంపావా ? మహా వీరుడు విరాటుడు ఏమయ్యాడు? నీవు ఎందుకు అభిమన్యుని కాపాడ లేదు ? మరొక చోటున యుద్ధం చేస్తున్నావా? ఇలా అందరూ ఉండీ నా కొడుకుని దిక్కు లేని చావుకు గురి చేసారా ! రణరంగమున నా కుమారుడు అత్యంత ధైర్యసాహసాలు ప్రదర్శించి మరణించాడు కదా! నాకుమారుని పలువురు చుట్టుముట్టి తమ వివిధ ఆయుధములతో చంపుతుండగా తనకు ఎవ్వరూ తోడు లేరని నాకుమారాడు ఎంత బాధను అనుభవించాడో కదా ! " తండ్రీ ! శత్రువులను వధించి నన్ను కాపాడు " అని ఎంత బాధపడ్డాడో కదా ! అయినా నాకుమారుడు కృష్ణుని మేనల్లుడు అమిత ధైర్యశాలి మిన్ను విరిగి మీద పడినా ధైర్యంగా పోరాడుతాడు కాని వేరొకరి సహాయం అర్ధిస్తాడా ! నా కుమారుని మరణ వార్త విన్న నా హృదయం ముక్కలు కాలేదేమి ? పలువురు కూడి వధించునప్పుడు నా గాండీవం కాని శ్రీకృష్ణుని సుదర్శనం కాని గుర్తుకు రాలేదా ఏమి ? మరణించిన నా కుమారుడు నెత్తుటి మడులో ఎక్కడ పడి ఉన్నాడో నాకు చూపు వారెవరు ? రణరంగమున పడిఉన్న నాకుమారుడి మోము ఉదయించిన చంద్రుని వలె ఉందేమో ? ప్రాణం కంటే మిన్నగా చూసుకొనే సుభద్ర తన కొడుకు మరణాన్ని తట్టుకొనగలదా ! కుమారుని క్రకు తపించే ద్రౌపది శోకం ఎవరు మాన్పగలరు ? " అని పరి పరి విధముల పరితపిస్తూ ధర్మరాజు ముఖము చూసి " ధర్మజా నేను సంశక్తులతో పోరుతున్నప్పుడు కౌరవ వీరుల సింహనాదం విన్నాను. యుయుత్సుడు ఎలుగెత్తి అన్న మాటలు విన్నాను. " మీరు అభిమన్యునితో పోరాడ లేక బాలుడైన అభిమన్యుని పలువురు చేరి చంపారు. ఇప్పుడు మీకు సంతోషం కలిగిందా! అర్జునుడికి, కృష్ణుడికి అపకారం చేసి బతుకగలరా ! ఈ దుస్కార్యం వలన కలిగిన పాపం వారిని దహించక ఉంటుందా? " అని పలికిన యుయుత్సుని మాటలు నేబ్బు చెవులారా విన్నాను. నేను కృష్ణుడు ఆ మాటలు విని కూడా నమ్మలేదు. ధర్మజా ! తగిన సమయంలో నాకు తెలిపిన నేను అభిమ్న్యుని చుట్టుముట్టిన వారిని ఎదిరించి అభిమన్యుని రక్షించుకునే వాడిని కదా ! అని విలపిస్తున్న అర్జునుడిని శ్రీకృష్ణుడు పొదివి పట్టుకుని అర్జునుడు " అర్జునా ! ఏమిటీ వెర్రి ! రణరంగమున యోధులకు మరణం సహజము కదా! నీ కుమారుడు అభిమన్యుడు ఒంటరిగా అనేక మంది కౌరవ యోధులను వీరోచితంగా ఎదుర్కొని మరణించినందుకు సంతోషించక దుఃఖించుట తగునా ! తెలుకొనతగిన విధ్యను తెలుసుకున్న జ్ఞానివి. నీ వారంతా

ఎలా శోకిస్తున్నారో చూడు నీవిలా దుఃఖిస్తుంటే వారిని ఓదార్చేదెవరు " అన్నాడు. అర్జునుడు " నాకుమారుడైన అభిమన్యుని చంపిన వారెవరు. నేను వెంటనే వారినందరిని సంహరిస్తాను. ఈ రోజు యుద్ధం ఎలా జరిగిందో వివరించండి. ఇంత మంది అస్త్రకోవిదులు, మహావీరులు ఉండగా అభిమన్యుని ిలా దారుణంగా చంపుటకు వారికి ఎలా సాధ్యమైంది. ధర్మజా! మిమ్ము పాంచాలురను నమ్మి ఇలా మోసపోయాను. మీకు నా కుమారుని రక్షించు శౌర్యం లేదని తెలిసీ నేనే వచ్చి నా కుమారుని కాపాడలేక పోయాను. ఇంతకూ అభిమన్యుని వెన్నంటకుండా మిమ్ము అడ్డగించిన దెవరు ? అయినా మీకు అంతటి ధైర్యసాహసములు ఏవి ? ఇందరు ఉండీ ఒక్కడిని రక్షించ లేక పోయారు. మీరంతా బలహీనులు యుద్ధానికి జంకు వారు అని తెలిసీ మిమ్మలిని నమ్మి నా కుమారుని మీకు వదిలి పోగొట్టుకున్నందుకు నన్ను నేనే నిందించుకోవాలి. మిమ్ము అని ప్రయోజనము ఏమి పైకి శూరుల వలె కన్పట్టుచున్న మీ ాయుధములు కేవలం అలంకార ప్రాయమే కాదా! కాకున్న నా కుమారుని రక్షించరా ! " అని అర్జునుడు కన్నీరు మున్నీరుగా విలపిస్తున్నాడు. అక్కడ ఉన్న రాజులకు అర్జునుడితో మాట్లాడే ధైర్యము చాల లేదు. కృష్ణుడు మాత్రమే అర్జునుడిని అనునయిస్తున్నాడు.

ధర్మరాజు అభిమన్యుని మరణవిధానము వివరించుట

అభిమన్యుని మరణం తలచుకుని పరి పరి విధముల రోదిస్తున్న అర్జునుడితో " అర్జునా! నీవు సంశప్తకులతో యుద్ధం చేయడానికి వెళ్ళావు కదా! ద్రోణుడు పద్మవ్యూహం పన్నాడు. మేము ఎంత ప్రయత్నించినా ఒక్క అడుగు కూడా ముందుకు వేయలేక పోయాము. కనుక నేను అభిమన్యుని వద్దకు వెళ్ళి " కుమారా ! వ్యూహమున ప్రవేశించుట మాకెవరికి తెలియదు ముందు నీవు మార్గము చూపుతూ ప్రవేశించిన మేము నిన్ను అనుసరించి వస్తాము " అని చెప్పాను. అందుకు అభిమన్యుడు అంగీకరించి వెంటనే తనరథముతో పద్మవ్యూహమున ప్రవేశించి కౌరవ సేనను చీల్చి చెండాడుతున్నాడు. మేము కూడా అతడిని అనుసరిస్తూ ముందుకు ఉరికాము. కాని సైంధవుడు ఈశ్వరవరప్రభావమున మమ్ము అడ్డుకున్నాడు. మేము అతడిని అనుసరించ లేక పోయాము. అభిమన్యుడు అత్యంత పరాక్రమంతో అరివీర భయంకరుడై కౌరవ సేనను ఎదిరించి చీల్చి చెండాడి కర్ణాది వీరులను భయభ్రాంతులను చేసాడు. ద్రోణుడు, కర్ణుడు, కృతవర్మ, అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు మొదలైన కురువీరులు ఒక్కుమ్మడిగా అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నారు అయినా వెరువక అభిమన్యుడు లక్ష్మణకుమారుని, బృహద్బలుడు మొదలైన రాజకుమారులను హతమార్చాడు. వారు తన రథం విరుగ కొట్టగా అభిమన్యుడు గధాయుధముతో వారితో తలపడ్డాడు. దుశ్శాసన కుమారుడు అభిమన్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇద్దరూ ఘోరయుద్ధం చేస్తూ క్రింద పడి గధాఘాతాలకు ప్రాణాలు వదిలారు. అలా అభిమన్యుడు తన తల్లి తండుల మేనమామల కీర్తి ప్రతిష్టలను ఇనుమడింప చేస్తూ వీరస్వర్గం అధిష్టించి అక్కడ స్వర్గ సుఖాలను అనుభవిస్తున్నాడు " అన్నాడు.

అర్జునిని ప్రతిజ్ఞ

తన కుమారుని మరణించిన విధానం తెలుసుకున్న అర్జునుడు మనస్సు వికలమై మూర్చపోయాడు. శ్రీకృష్ణుడు యుధిష్టరుడు అర్జునుడికి ఉపచారములు చేసారు. మూర్చ నుండి తేరుకున్న అర్జునుడు కోపంతో ఊగిపోతూ ముఖం అంతా ఎర్రబడగా " అందరూ వినండి ఇదే నా ప్రతిజ్ఞ. సైంధవుని రేపు సూర్యాస్తమయం లోపు చంపుతాను. ఆ సైంధవుడు నిన్ను శరణు వేడినా శ్రీకృష్ణుని శరణు వేడినా కడకు నన్నే శరణు వేడినా యుద్ధ భూమి నుండి పారిపోతే తప్ప అతడిని వదలను. సైధవుని రక్షించుటకు కౌరవసేన ఏకమై నా మీద అస్త్రశస్త్రములు ప్రయోగించినా వాడిని వదలను. నేను ఈ ప్రతిజ్ఞ ఎడల తప్పిన ఎడల గురుద్రోహం, బ్రహ్మహత్య, మద్యపానము మొదలగు ఘోర పాపములు చేసిన వాడను ఔతాను. దేవతలు, కింపురుషులు, రాక్షసులు వాడికి రక్షణగా వచ్చినా నేను వాడిని వదలను. లేని ఎడల అగ్నిప్రవేశం చేసి ఆత్మాహుతి చేసుకుయంటాను " అని ప్రతిజ్ఞ చేసాడు. వెంటనే తన గాండీవం తెచ్చి పూజాదికములు నిర్వహించాడు. నారి సారించాడు శ్రీకృష్ణుడు పాంచజన్యం పూరించాడు. అర్జునుడు దేవదత్తం పూరించాడు. పాండవ సైన్యములో తూర్యనాదములు మిన్నుముట్టాయి. సైనికులు సింహనాదములు చేస్తున్నారు. అర్జునుడి అక్షయతుణీరంలోని అస్త్రశస్త్రాలు వీరావేశంతో నృత్యం చేసాయి. పక్కనే ఉన్న భీమసేనుడు అర్జునుడితో " అర్జునా ! నీ వెంట నేను ఉన్నాను. విజృంభించు సైంధవుని త్రుంచు. దేవదత్తము, పాంచజన్య ఘోషలు విని కౌరవ వీరుల గుండెలు పగులుతాయి ఇది తథ్యం " అని అన్నాడు.

కౌరవ శిబిరంలో కలవరం

ఆ రాత్రి సమయంలో పాండవ శిబిరంలో పాంచజన్య, దేవదత్త ఘోషలు విని కౌరవసేనలలో కలవరం రేగింది. వెంటనే వారు చారులను పిలిచి అడుగగా వారు జరిగినది అంతా సవిస్తరంగా చెప్పారు. అది విన్న సైంధవుని శరీరం కంపించింది. అక్కడ నిలువ లేక సిగ్గు విడిచి నీ కుమారుని శిబిరానికి పరుఘు తీసి " సుయోధనా ! నేను ఒక్కడినే అపకారం చేసినట్లు అర్జునుడు నాపై పగబూని నన్ను చంపుతానని ప్రతిజ్ఞ చేసాడట. మీరంతా సంతోషంగా ఉన్నారు. నేను మాత్రం ఎందుకు దుఃఖపడాలి ? అర్జునుడి ప్రతిజ్ఞకు దేవాసురులు, సిద్ధసాధ్యులుగాని అడ్డుపడగలరా ! సుయోధనా ! ద్రోణుడు, కృపుడు, కర్ణుడు, శల్యుడు, బాహ్లికుడు నీవు తలచిన యమపురి పోయిన వాడినీ తీసుకురాగలరు. కానీ మీరు కాపాడవలెనని అనుకున్నాట్లు లేరు కనుక నాకిక దేవుడే దిక్కు " అన్నాడు. అతడి పెదవులు ఎండి పోతున్నాయి కాళ్ళు తడబడుతున్నాయి నిలబడ లేక పోతున్నాడు. " సుయోధనా! ముందు నేను అర్జునుడి కంట పడకుండా దాక్కుంటాను. మీకిక శలవు బ్రతికుంటే రేపు కలుస్తాను " అని వెళ్ళబోయాడు. సుయోధనుడు " సైంధవా! ఏమిటీ వెర్రి ! ఇప్పుడే కదా! మా పరాక్రమము పొగిడావు. ద్రోణుని శౌర్యము, సోమదత్తుని ధైర్యము, శకుని వీరము, శల్యుని బలము నీకు తెలియనిదా ! మేము నిన్ను విడిచి పెడతామా భయపడకుము నిన్ను వెన్నంటి ఉంటాము " అని ధైర్యము చెప్పాడు. వెంటనే సుయోధనుడు సైంధవుని వెంటబెట్టుకుని ద్రోణుని వద్దకు

వెళ్ళాడు. సైంధవుడు ద్రోణునితో అర్జునుడికి తనకు ధనుర్విధ్యలో కల తారతమ్యాలు అడిగాడు. ద్రోణుడు " సైంధవా! మీరందరూ నా దగ్గర విలు విధ్య అభసించారు. నేను మీకందరికి ఒకే విధంగా నేర్పాను కాని అర్జునుడు కఠోరశ్రమకు ఓర్చి ఎన్నో ప్రయోగములు చేసి విలువిధ్యలో మెళుకువలు తెలుసుకున్నాడు. కనుక మీ కంటే అర్జునుడు అధికుడు కాని నీవు అర్జునుడికి భయపడ పని లేదు నా రక్షణలో ఉండగా నిన్ను దేవతలు కూడా తేరిపార చూడ లేరు. అర్జునుడు కూడా భేదింప లేని వ్యూహము రేపు పన్నుతాను. నీవు క్షత్రియ ధర్మము ప్రకారం యుద్ధం చెయ్యి. వేదవేదాంగాలు అభ్యసించి, యజ్ఞయాగాదులు చేసిన నీవి ఇలా మృత్యువుకు భయపడ తగునా! యాదవులు, పాండవులు, కౌరవులు మొదలైన ఎవరైనా ఈ భూమిపై శాశ్వతులా కాలం తీరగానే అందరూ పోవలసిన వారే కదా! మహా మునులు యజ్ఞము చేసి పొందు ఫలం వీరులు యుద్ధభూమిలో మరణించిన పొందవచ్చు. కనుక నిశ్చింతగా ఉండు " అన్నాడు. ఆ మాటలకు ఊరట చెందిన సైంధవుడు సుయోధనునితో కలిసి తమ శిబిరానికి వెళ్ళాడు. ఇరుపక్షముల సైన్యాలు జరిగిన విషాదం తలపక రేపటి యుద్ధము గురించి ఆలోచించ సాగారు. సుయోధనుడు మరునాటి యుద్ధానికి సమాలోచనలు జరుపుతున్నాడు. ధర్మరాజు పాంచాల, కేకయ, మత్స్య, పాండ్య, యాదవ రాజులను మరునాటి యుద్ధానికి సమాయత్త పరిస్తున్నాడు.

అర్జునుడు ప్రతిజ్ఞకు శ్రీకృష్ణుడు కలత చెందుట

అర్జునుడు చేసిన భీకర ప్రతిజ్ఞకు కృష్ణుడు కలవరపడి " అర్జునా! నాతో ఏమాత్రం ఆలోచించక ఘోర ప్రతిజ్ఞ చేసావు. దుస్తరమైన ఈ ప్రతిజ్ఞను నీవు నెరవేర్చక పోయిన నాకు కలిగే బాధను నువ్వు అర్ధం చేసుకున్నావా! చారులు తెచ్చిన సమాచారం ఏమంటే నీ ప్రతిజ్ఞ విన్న కౌరవ శిబిరంలో కలకలం రేగింది. వారు నీవు ఎప్పుడైనా నీ కుమారుని మరణానికి కారకులైన వారి మీద విరుచుకు పడతావని గ్రహించారు. సైంధవుడు సిగ్గు విడిచి సుయోధనుడి వద్ద తనను రక్షించమని వేడుకొనగా ద్రోణ, కృప, అశ్వత్థామ, శల్య, కర్ణాది కౌరవ వీరులు సైంధవుని ప్రాణానికి అభయం ఇచ్చారట. ద్రోణుడు అత్యంత క్లిష్టమైన వ్యూహము పన్ని సైంధవుని నీ కంట పడకుండా చేసి నిన్ను ఆపగలనని చెప్పాడట. అంత కట్టుదిట్టమైన వ్యూహంలో సకల కౌరవ యోధుల రక్షణలో ఉన్న సైంధవుని ఒక్క పగటిలో సంహరించుట సామాన్యం కాదు. కనుక దీని గురించి మనకు ఆప్తులైన వారితో ఆలోచించవలసిన అవసరం ఉంది " అన్నాడు. అర్జునుడు " కృష్ణా! కౌరవ ప్రముఖుల బలాబలాలు నాకు తెలియనిదా. నా గురించి వారికి తెలియును నీ సహాయ సంపత్తి నా యడల ఉన్న సైంధవుని రక్షించగలిగిన వారెవ్వరు. సైంధవుని చంపునపుడు అడ్డగించ వారెవరైనా వారు నా క్రూర నారాచబాణములకు బలికాక తప్పదు. కౌరవ వీరుల అస్త్రశస్త్రములు నా అస్త్రశస్త్రముల ధాటికి నిలువ లేవు. ఒక్క సుయోధనుడి సేనలే కాదు సాక్షాత్తు పరమేశ్వరుడే వచ్చినా సైంధవుని రక్షించుటకు వీలు కాదు. నీ మీద, నా అస్త్రశస్త్రములు, దివ్యాస్త్రముల మీద ఆన. రేపు గాండీవం నుండి వెలువడిన బాణము సైంధవుని తల త్రెంచుట ఖాయం. కృష్ణా! నీ అండ దండలు నాకుండగా నాకిక అడ్డేమి. నా ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చు విధంగా ఆలోచన ఒసగి నన్ను కృతార్ధుని చెయ్యి " అని నమస్కరించాడు. కృష్ణుడు అర్జునుడి మాటలకు సంతసించి నీ మనస్సు స్థిరముగా ఉన్నది నీవు పోయి నిద్రించుము " అన్నాడు. అర్జునుడు తన శిబిరముకు వెళ్ళాడు.

శ్రీకృష్ణుడు సుభద్రను ఊరడించుట

అర్జునుడు శిబిరానికి వెళ్ళే సమయానికి అక్కడకు సుభద్ర, ఉత్తర, పాంచాలి వచ్చి ఉన్నారు. ఈ విషయం తెలిసిన శ్రీకృష్ణుడు ఈ విషయం తెలిసి క్కడకు చేరికుని సుభద్రను ఓదార్చ సాగాడు " అమ్మా సుభద్రా! క్షత్రియ కంతలు యుద్ధములో మరణించిన వారి కొరకు విలపించుట తగునా! క్షత్రియ వీరులు రణరంగమున మరణించుట వీరస్వర్గమును అంకరించుట సహజమే కదా! నీ కుమారుడు తుచ్ఛమైన ఈ లోకమును వదిలి పుణ్యలోకముకు పోయాడు. తపస్సు, బ్రహ్మచర్యము, ఉదాత్తమైన దానధర్మాలు చేసి పొందు లోకాలను నీ కుమారుడు యుద్ధమున వీరమరణం పొంది సులభంగా పొందాడు. అందుకు నీవు చింతించనేల! క్షత్రియ కాంతలకు వీరులను పుత్రులుగా పొందుట వారు అతిలోక వీరులై ప్రఖ్యాతి గాంచుట అత్తి తల్లి వీరమాత అగుట అతడి భార్య వీరపత్ని అగుట ఎంత సహజమో ఆతడు వీరస్వర్గం అలంకరించుట అంత సహజము కదా! అలాంటి పుత్రుని కన్నందుకు సంతోషించాలి కాని దుఃఖిస్తారా చెప్పు! ఎంతటి గొప్ప వారైనా కాలం తీరిన మరణించుట తధ్యం. ఈ విషయం తెలిసీ పామరుల వలె చింతించుట తగునా! నీవే ఇటుల శోకించిన నీ కోడలిని ఓదార్చు వారెవ్వరు. మాకు ధైర్యం చెప్పవలసిన దానివి ధైర్యవంతురాలివి నీవే ఇటుల శోకించ తగదు. నీ కోడలిని ఓదార్చుము. నీ భర్త రేపు సూర్యాస్తమయం లోపు సైంధవుని సంహరించుట తధ్యము. నా మాట నమ్మి నీవు ధైర్యముగా ఉండుము " అన్నాడు. కాని సుభద్ర పుత్రశోకము తట్టుకొనలేక శోకిస్తూ " నాయనా అభిమన్యా! నేను పుణ్యం చేసుకుని నిన్ను కనే భాగ్యాన్ని పొందాను కాని నీ ముద్దు ముచ్చటలు చూసే భాగ్యానికి కరువయ్యాను. అత్యంత పరాక్రమవంతులైన కౌరవ వీరులను హతమార్చిన నీవు ఇలా దిక్కు లేని మరణం పొందుట నా మనస్సు కలచి వేస్తుంది. శిశువుగా సగం శరీరం నా మీద మిగిలిన శరీరం మెత్తటి శయ్య మీద ఉండేలా శయనించిన నీవు ఇలా కటిక నేలపై పరున్నావా! వంధి మాగధుల శోత్రపాఠములను విను నువ్వు ఇప్పుడిలా నక్కల ఊళలు వింటున్నావా! ఇంతమంది మహా యోధులు పాండవులు విరాట, ద్రుపద, సాత్యకి, భీమసేనుల పరాక్రమం నిన్ను రక్షించ లేక పోయిందా! మహావీరుడైన అర్జునుడి కుమారుడవు శ్రీకృష్ణుని మేనల్లుడవు నీవు ఇలా శత్రువుల చేత మరణించుట చోదుఅము కాక మరేమి! నాయనా నీ భార్య ఉత్తర వచ్చింది చూడు లేచి ఆమెను ఓదార్చు " అని పలు విధముల రోదిస్తూ ఉన్నది. ద్రౌపది తన రెండు చేతులతో సుభద్ర, ఉత్తరలను పొదివి పట్టుకుని అలాగే వివశురాలై భూమి మీద పడి పోయింది. శ్రీకృష్ణుడు వారిని ఉచిత వచనములతో ఓదార్చి పాండవుల వద్దకు వచ్చి అందరిని వారి వారి శిబిరములకు వెళ్ళమని చెప్పాడు. తాను కూడా అర్జునుడితో అతడి శిబిరానికి వెళ్ళాడు.

కృష్ణార్జునులు ఆయుధపూజ చేయుట

శిబిరానికి వెళ్ళిన కృష్ణార్జునులు ఒక ప్రదేశమున దర్భాసనము వేసి దానిపై గాండీవము, దేవదత్తము, పాంచజన్యము, సుదర్శనము మొదలైన ఆయుధములు అమర్చారు. శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుడిని వాటి మధ్య నిద్రించమని చెప్పాడు. ఆ తరవాత తన సారధి దారుకునితో తన శిబిరానికి వెళ్ళాడు. తాను కూడా నిద్రపోదామని అనుకున్నా! నిద్ర రాలేదు. పాండవ శిబిరములో ఎవరికి నిద్ర రాలేదు. " కుమారుని మరణానికి క్రుద్ధుడైన అర్జునుడు భీకర ప్రతిజ్ఞ చేసాడు. దానిని కౌరవులు ఎలాగైనా వమ్ము చేయ ప్రయత్నిస్తారు. రేపు పొద్దుక్రుంకే సమయానికి అర్జునుడు సైంధవుని చంప లేకున్న అగ్నిప్రవేశం చేస్తాడు. అప్పుడు పాండవులేమౌతారు మనమేమి ఔతాము. అన పూజలు ఫలించి అర్జునుడు సైంధవుని వధించాలి. ద్రోణుల వంటి వారు పది వేల మంది రక్షించినా సైంధవుడు అర్జునుడి చేతిలో మరణించాలి అని ముక్కోటి దేవతలను ప్రార్ధిస్తూ వేడుకున్నారు. శ్రీకృష్ణుడికి కూడా నిద్ర పట్టలేదు. సారధి దారుకుని చూసి " దారుకా! అర్జునుడి ప్రతిజ్ఞ విన్నావు కదా! రేపటి లోపల సైంధవుని చంపుట సాధ్యమా! ఒక వేళ చంపలేకున్న ఎంత దుర్ధశ సంభవించగలదు. అర్జునుడు నా బహిర్ప్రాణము నాలో సగము అతడు లేక నేను జీవించ లేను ఇది నీకు తెలుసు. కనుక అతడిని రక్షించుకోవడం నా కర్తవ్యం. నాకు ఈ ద్రోణుడు ఒక లెక్క కాదు. రేపు ఈ చరాచర ప్రపంచం నా పరాక్రమము తిలకిస్తాయి. పండవుల మీద నాకున్న ప్రేమ లోకానికి తెలియజేస్తాను. రేపు నేను విజ్రుంభించి సైంధవుని హతమారుస్తాను. గర్వాంధుడు సుయోధనుడు సకల సైన్యంతో నన్ను అడ్డుకున్నా అందరిని హతమార్చి సైంధవుని చంపుట తధ్యం " అన్నాడు. " దారుకా! నా రధం సిద్ధం చెయ్యి. శౌబ్య, సుగ్రీవ మొదలగు అశ్వరాజములను రధముకు కట్టు. గరుడ ధ్వజము ఎత్తించు. నా ఆయుధములైన సుదర్శనచక్రము, గధ వంటి ప్రముఖ ఆయుధములు రధములో పెట్టు. రేపు అత్యంత జాగరూకుడివై నేను పాంచజన్యం పూరించినంత రధమును అతి వేగంగా తీసుకు వచ్చి నా ముందుంచు. నేను నా రధము ఎక్కి సైంధవుని వధిస్తాను " అన్నాడు. దారుకుడు " మహానుభావా! నీ ఆజ్ఞ శిరసావహిస్తాను. రధము సిద్ధము చేసి మీ ఆజ్ఞ కొరకు వేచి ఉంటాను. అసలు మీరు అర్జునుడి రధం ఎక్కి పాంచజనన్యం పూరించగానే కౌరవుల గుండెలు జారిపోతాయి. తమరు యుద్ధం చేసే అవకాశం ఉండదు అయినా తమరి ఆజ్ఞకొరకు వేచి ఉంటాను " అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుడికి ధైర్యము చెప్పుట

శ్రీకృష్ణుడు దారుకునితో మాట్లాడుతున్న సమయంలో అర్జునుడు దర్భాసనంపై కలత నిద్రలో ఉన్నాడు. అప్పుడు అర్జునుడికి ఒక స్వప్నం వచ్చింది. ఆ స్వప్నంలో శ్రీకృష్ణుడు అర్జునుడి వద్దకు వచ్చాడు. అర్జునుడు కృష్ణుని భక్తితో ఆసీనుని చేసి పూల మాలికలతో పూజించి పక్కనే నిలబడ్డాడు. శ్రీకృష్ణుడు " అర్జునా శోకించకుము శోకార్తుడు శత్రువుల చేత ఓడింపబడతాడు. నీ ప్రతిజ్ఞ నెరవేరు ఉపాయము ఆలోచింపుము " అన్నాడు. అర్జునుడు కృష్ణా! నాకు శోకము కాక మరేమి ఉన్నది. నేను సైంధవుని చంపెదనని ప్రతిన పూనాను. ద్రోణుడు కాపాడెదనని ప్రతినబూనాడు. సైంధవుడు నాకు కనబడక వారి వెనుక దాగి ఉంటాడు. అది తలచిన నాకు శోకము కాక మరేమి కలదు " అన్నాడు. కృష్ణుడు " అర్జునా! నీవన్నది నిజమే అయినా నీవు తూర్పుముఖంగా నిలిచి అత్యంత భక్తిశ్రద్ధలతో పరమశివుని ప్రార్ధించి పాశుపతము నీకు మనస్సున ప్రస్ఫుటము కావాలని కోరుము. పాశుపతము నీ వశమైన సైంధవుడు ఎక్కడ ఉన్నా వధించ కలవు " అన్నాడు. అర్జునుడు ఆచమనం చేసి సుచీయి ధర్భాసనంపై కూర్చుని భక్తితో ప్రమేశ్వరుని ధ్యానించాడు. ఆ పరమేశ్వరుని కృప వలన అర్జునుడు కృష్ణుడు గగన మార్గమున పయనించసాగారు. సిద్ధులు, చారణులు, గంధర్వులు సేవించు మార్గమున పోతున్నారు. కైలాసం చేరుకుని అక్కడ ఒక మందిర ప్రవేశం చేసారు. కృష్ణార్జునులు అక్కడ పార్వతీదేవితో ప్రమద గణాలతో పరివేష్టితుడైన శివుని దర్శించి సాష్టాంగ దండ ప్రమాణాలాచరించారు. పరమశివుడు మందహాసం చేసి " నర నారాయణులకు స్వాగతము. మీరు వచ్చిన కారణమేమి మీ కోరికను ఆవశ్యము తీర్చెదను " అన్నాడు. కృష్ణార్జునులు మనసులోనే భక్తి పొంగిపొరలగా స్తుతించారు. కృష్ణుడు " దేవా! దయ ఉంచి పాశుపతమును అర్జునుడికి ఉపదేశింపుము " అన్నాడు. అర్జునుడు శివుని చూసి ఆశ్చర్యపోయాడు. తాను కృష్ణునికి సమర్పించిన పూల మాలికలు పూజాద్రవ్యములు శివుని దివ్యశరీరంపై ఉండుట చూసి శివకేశవులు ఒక్కటే భేదము లేదని తెలుసుకున్నాడు. అర్జునుడు కూడా తనకు పాశుపతం ప్రసాదించమని వేడుకున్నాడు. శివుడు మందహాసం చేసి " అర్జునా! ఆ తామర కొలనులో ఉన్న నా విల్లు బాణములు తీసుకు రా " అన్నాడు. అర్జునుడు వాటిని స్పర్శించగానే అవి సర్పాలలా బుసలు కొట్టాయి. అర్జునుడు పాద ప్రక్షాళన చేసుకుని మహాశివుని ధ్యానించి రుద్రము జపించగానే ఆ సర్పాలు విల్లు అమ్ములు అయ్యాయి. వాటి తీసుకుని శివుని వద్దకు రాగానే అక్కడ నిలుచున్న నీలలోహిత వర్ణము కలిగిన బాలుడు ఆ విల్లంబులు తీసుకుని శరసంధానం చేసాడు. అర్జునుడు ఏకాగ్రతతో మంత్రసహితంగా పాశుపతాన్ని ప్రయోగ ఉపసంహారాలు నృచుకుని శివుని ఆజ్ఞానుసారం విల్లంబులను తిరిగి సరస్సునందు ఉంచాడు. అరణ్యవాసంలో ఈశ్వరుని చేత అనుగ్రహించబడిన పాశుపతం ఇప్పుడు సమంత్రసహితంగా ప్రయోగ ఉపసంహారాలతో అర్జునుడికి అనుగ్రహించాడు పరమశివుడు. అర్జునుడి మనసు పరవశించింది. కృష్ణార్జునులు శివునకు ప్రణమిల్లి కురుక్షేత్రము లోని తమ శిబిరాలకు చేరుకున్నారు. అర్జునుడు ఈ రకంగా కల కన్నాడు. " అని సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునికి వివరించాడు.

తృతీయాశ్వాసం

సైంధవుని చంపడానికి శ్రీకృష్ణుడు మార్గం చూపాడు అని విన్న ధృతరాష్ట్రుడు ఉలిక్కిపడ్డాడు. సంజయా! సైంధవుని పాండవులు నిర్జించారా! లేక ద్రోణుడు సైంధవుని రక్షించడా నాకు వివరంగా చెప్పు. సంజయుడు " ధృతరాష్ట్ర మహారాజా! మరునాడు ధర్మరాజు వంధిమాగధుల స్తోత్రపాఠాలతో నిద్రలేచి కాలకృత్యములు తీర్చుకుని పూజాధికములు ముగించి దానధర్మములు చేసి ఆ స్థాన మండపముకు వచ్చాడు. అప్పుడు అక్కడకు వచ్చిన శ్రీకృష్ణుని ధర్మరాజు సాదరంగా ఆహ్వానించి ఉచితాసనం చూపించాడు. భీముడు, నకులసహదేవులు, సాత్యకి, ద్రౌపదేయులు, ఘటోత్కచుడు, ద్రుపదుడు, విరాటుడు, కేకయరాజులు మొదలైన వారు వారి ఆసనములు అలంకరించారు. అప్పుడు ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుడుతో " కృష్ణా! ఇప్పటి వరకు

మాకు అన్ని విధాల నీ సహాయ సహకారాలు అందించావు. ఇప్పుడు ఈ ఆపదనుండి మమ్ము నీవే కాపాడాలి " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు " ధర్మజా ! ఈ రోజు అర్జునుడు రణరంగమున వీరవిహారం చేసి సైంధవుని వధించుట తథ్యం " అని పలికాడు. ఇంతలో అక్కడకు వచ్చిన అర్జునుడు ముందు రోజు రాత్రి తాను కన్న కలను గురించి సభాసదులకు వివరించాడు. అది విన్న సభికులు విశ్మయమందారు. తరవాత అందరూ యుద్ధసన్నాహాలు చేసారు. శ్రీకృష్ణుడు, అర్జునుడు, సాత్యకి అందరూ కలిసి అర్జునుడి శిబిరానికి వెళ్ళారు. శ్రీకృష్ణుడు రధము ఎక్కి సారధిగా కూర్చున్నాడు. అర్జునుడు రధము ఎక్కి సాత్యకిని చూసి " సాత్యకీ ! మనకు మంచి శకునములు కనపడుతున్నాయి. ఈ రోజు నేను సైంధవుని వధించి నా శపధం నెరవేర్చుకుంటాను. సైంధవ వధ ఎంత ముఖ్యమో ధర్మరాజు రక్షణా అంత ముఖ్యమే. ద్రోణాచార్యుని ప్రతిజ్ఞ గురించి మనం ఆలోచించాలి. కనుక నీవు ధర్మరాజు రక్షణ బాధ్యత వహించాలి " అన్నాడు. అర్జునుడి మాట మేర సాత్యకి ధర్మరాజు రక్షణకు వెళ్ళాడు. అని సంజయుడు చెప్పగానే ధృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! కుమారుని మరణం కలిగించిన శోకము కోపమూ కలగలసి మృత్యుదేవతగా వచ్చిన అర్జునుడిని కౌరవులు ఎలా ఎదుర్కొన్నారు. సైంధవుని ఇంట్లో ఆర్తనాదాలు వినపడుతున్నాయి. సంజయా ! నేను, భీష్ముడు, ద్రోణుడు చెప్పిన మాటలు వినక కర్ణుడు, శకుని, దుశ్శాసనుని మాటలు విన్నాడు. సంధి చెడగొట్టాడు తన వాళ్ళందరిని చంపుకుంటున్నాడు. శివుని ఓడించిన అర్జునుడితో వైరం పెట్టుకుంటున్నాడు. శ్రీకృష్ణుని చెలికానితో వైరం వద్దని చెప్పిన నా మాట రాజ్యం మీద లోభంతో వినలేదు. నేను చెయ్యగలిగినది ఏమి " అని వగచాడు. సంజయుడు " మహారాజా ! గతజలసేతుబంధన మేలనయ్యా ! మాయా జూదం నాడే నీవు అడ్డుకోవలసింది. సంధి ప్రయత్నంతో వచ్చిన శ్రీకృష్ణుడి మాటను ఆదరించి ఉండవలసినది. నీ తమ్ముడు పాండురాజు రాజ్యపాలన చేసి విస్తరించిన రాజ్యంలో భాగాన్ని అతడి కుమారులకు ఇవ్వడానికి నీకు అభ్యంతరం ఎందుకు ? నీవు చేసిన పనికి నీ కుమారుని నిందించుట తగునా ! లోకులు నిన్ను లుబ్ధుడు, అధర్మపరుడు అనక ఏమి చేస్తారు. నీ దుర్నీతికి తగిన ఫలితం అనుభవిస్తున్నావు. ఇందుకు కౌరవులేమి చేస్తారు. గాండీవఘోష, పాంచజన్య తీవ్రధ్వని, కపిధ్వజ రెపరెపలు సహించుటకు దేవతలకు కూడా శక్యము కాదు. ఇక నీ కుమారులు ఎంత.

యుద్ధారంభం

ద్రోణుడు రణరంగమున ప్రవేశించి శంఖం పూరించి సైంధవునితో ఇలా అన్నాడు. నీవు, భూరిశ్రవసుడు, కర్ణుడు, శల్యుడు, అశ్వత్థామ, వృషసేనుడు, కృపాచార్యుడు అందరూ కలసి ఉండండి. మన బలములో పదునాలుగు వేల ఏనుగులు, అరవై వేల రధములు, ఒక లక్షగుర్రములు, పది లక్షల పదాతి దళము మీ వెంట ఉంటుంది. నేను పన్ను యుద్ధ వ్యూహముకు మీరంతా మూడు యోజనముల దూరములో ఉండండి. అప్పుడు పాండవులు మీ వంక చూడ లేరు. ఆ తరవాత ద్రోణుడు పన్నెండు యోజనముల పొడవు అయిదు యోజనముల వెడల్పు కలిగిన శకట వ్యూహమును రచించాడు. ఆ శకట వ్యూహముకు పడమటగా ఉన్న అర్ధభాగం లోపల పద్మవ్యూహం పన్నాడు. ఆ పద్మవ్యూహం మధ్యభాగంనుండి శకట వ్యూహం మొదలు వరకు ఒక సూచీ వ్యూహము నిర్మించాడు. ఆ సూచీ వ్యూహ ముఖభాగమున కృతవర్మ, అతడి వెనుక కాంభోజ రాజు, వారి వెనుక ఒక లక్షమంది యోధులు. సుయోధనుడు వారందరికి మూల స్థానమున సైంధవుని నిలిపాడు. దుర్మర్షణుడు అనే వాడు ఈ వ్యూహములో నేను నిలుచుట ఏమిటి అని నేను ఒక్కడినే అర్జునుడిని చంపగలను అని వ్యూహముకు దూరంగా తన సేనలతో నిలిచాడు. ద్రోణుడు పన్నిన వ్యూహముకు పదిహేను వందల ధనస్సుల దూరంలో దుశ్శాసనుడు, వికర్ణుడు సైంధవుని రక్షించుటకు సిద్ధంగా ఉన్నారు. ద్రోణాచార్యుడు శకట వ్యూహముకు ముందు భాగంలో ఉన్నాడు. ఈ వ్యూహము చూసి సుయోధనుడు సంతోషించాడు.

అర్జునుడి యుద్ధరంగప్రవేశం

పాండవ సైన్యాధ్యక్షుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు వ్యూహానికి ప్రతి వ్యూహం పన్నాడు. కపిధ్వజము రెపరెపలాడగా అర్జునుడు యుద్ధరంగప్రవేశం చేసాడు. ఇరు పక్షాలలో యుద్ధభేరీలు మ్రోగాయి. ముందుగా దుర్మర్షణుడు విజృంభించాడు. అది చూసి అర్జునుడు " కృష్ణా ! మన రధము దుర్మర్షణుడి వైపు పోనిమ్ము. ముందు వాడిని చంపి ఈ రోజు యుద్ధంలో వాడిని మొదటి కబళంగా భక్షిస్తాను " అన్నాడు. కృష్ణుడు రధమును దుర్మర్షణుడి వైపు పోనివ్వగానే దుర్మర్షణుడి గజసైన్యం అర్జునుడు ఒంటరి వాడాని తలచి చుట్టుముట్టి శరములు గుప్పించారు. మరుక్షణంలో రణభూమి ఏనుగు కళేబరాలతో సైనికుల తలలతో నిండి పోయింది. కౌరవులు కూడా అర్జునుడి మీద తమ శరములు గుప్పించారు. అర్జునుడు వాటిని మధ్యలోనే త్రుంచి వేస్తూనే దుర్మర్షణుడి గజ బలమును, అశ్విక బలమును, రధికులను ముక్కలు ముక్కలు చేసాడు. దుర్మర్షణుడి ధనస్సులు, రధములు, కేతనములు విరిగాయి. అర్జునుడి ధాటికి ఆగలేక దుర్మర్షణుడు పారి పోయాడు. అతడి వెంట అతడి సేనలు పారి పోయాయి.

దుశ్శాసనుడితో యుద్ధం

ఇంతలో దుశ్శాసనుడు అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. దుశ్శాసనుడిని చూడగానే అర్జునుడు ఆగ్రహోదగ్రుడై గాండీవం సంధించి ధారాపాతగా అమ్ములు గుప్పించాడు. నిలబడిన ఏనుగులు నిలబడినట్లే ఉండగా వాటి మీద ఉన్న సైనికుల తలలు మాత్రం తాటి పండ్ల మాదిరి ఎగిరి పడుతున్నాయి. సైనికుల కాళ్ళు చేతులు తెగి నేల మీద దొర్లుతున్నాయి. తన సైన్యంతో పారిపోతున్న దుశ్శాసనుడిని చూసి అర్జునుడు " దుశ్శాసనా ! ఆగు ఎక్కడికి పారిపోతావు పారిపోతే చావు తప్పదు. అణాడు కురు సభలో మ్టాడిన దానికి ఫలితం అనుభవించవా ! " అంటూ దుశ్శాసనుడిపై బాణములు వేసాడు. దుశ్శాసనుడు తిరిగి చూడకుండా ద్రోణుడి వద్దకు పోయాడు.

ద్రోణాచార్యుని ఎదుర్కొనుట

కృష్ణుడు చెప్పగా అర్జునుడు ద్రోణాచార్యునికి చేతులెత్తి నమస్కరించి " భూసురోత్తమా ! నాకు అన్న ధర్మరాజు బావ కృష్ణుడు ఎలాగో మీరు అలాగే. మీరు నాశ్రేయోభిలాషులు. మీరు మీ కుమారుడు అశ్వత్థామను ఆదరించినట్లే నన్ను ఆదరించారు. నేను వ్యూహంలో ప్రవేశించి సైంధవుని చంపడానికి దయచేసి దారి ఇచ్చి నా ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చండి " అని ప్రార్ధించాడు. ద్రోణుడు " అర్జునా! నేను ఇక్కడ ఉండగా నీవు సైంధవుని ఎలా చంపగలవు " అని అర్జునుడిపై శరములు గుప్పించాడు. ముందు గురువుగారు బాణములు వెయ్యగానే అర్జునుడు విజృంభించి ద్రోణుని తొమ్మిది బాణములతో కొట్టాడు. ద్రోణుడు వాటిని మధ్యలోనే త్రుంచి కృష్ణార్జునులపై బాణవర్షం కురిపించి వింటి త్రాటిని త్రుంచి అర్జునుడి రధాన్ని బాణములతో కప్పాడు. అర్జునుడు తన వింటి నారిని బిగించి ద్రోణుని వదిలి అతడి సైన్యాలను ఎదుర్కొన్నాడు. అర్జునుడి గాండీవం నుండి వెలువడుతున్న బాణములు కురుసైన్యాలను తుత్తునియలు చేతున్నాయి. ద్రోణుడు ఆ బాణములను ఎదుర్కొని సైన్యములను రక్షిస్తూ అర్జునుడి రధమును బాణములతో కప్పాడు. అర్జునుడు ద్రోణుని దాటి ఒక్క అడుగు ముందుకు వేయ లేక పోయాడు. కృష్ణుడు అర్జునుడితో " అర్జునా! ద్రోణుని మీద కోపం ఎందుకు అతడిని వదిలి శకట వ్యూహములో ప్రవేశించు " అన్నాడు. అర్జునుడు " అలాగే కృష్ణా ! మన రధమును చక్రవ్యూహంలోనికి పోనిమ్ము " అన్నాడు. తనను తప్పించుకు వెళుతున్న అర్జునుడితో " అదేమిటయ్యా ! అర్జునా! యుద్ధం చేస్తున్న వాడిని వదిలి పక్కకు వెళుతున్నావు. శత్రువును చంపవా! అన్నాడు " అని అన్నాడు. అర్జునుడు " ఆచార్యా ! మీరి నా గురువుగారు. శత్రువు కాదు. అయినా! మిమ్మలిని జయించడం ఈశ్వరుడికే సాధ్యం కాదు నేనెంత " అన్నాడు. అర్జునుడితో అతడి చక్రరక్షకులు యుధామన్యుడు, ఉత్తమౌజుడు వ్యూహంలోకి ప్రవేశించారు.

అర్జునుడితో కౌరవ వీరులు పోరుట

ముందుగా కృతవర్మ, కాంభోజరాజు, శ్రుతాయువు అర్జునుడిని చూసారు. కృతవర్మ కృష్ణార్జునుల మీద ఇరవై అయిదు బాణములు వేసాడు. అర్జునుడు కృతవర్మ ధనస్సును విరిచి కృతవర్మ మీద ఇరవై అయిదు బాణాలు వేసాడు. కృతవర్మ మరొక విల్లు తీసుకుని అర్జునుడి గుండెలకు గురిపెట్టి పది బాణములు వేసాడు. కృష్ణుడు అర్జునుడితో " అర్జునా ! కృతవర్మ మీద జాలి చూపకు అతడిని చంపు " అన్నాడు. వెంటనే అర్జునుడు కృతవర్మను మూర్చిల్లజేసి ముందుకు పోతున్నాడు. ఇంతలో కృతవర్మ లేచి అర్జునుడి చక్రరక్షకులను అడ్డుకున్నాడు. వారు కృతవర్మ విల్లును విరిచారు. కృతవర్మ మరొక విల్లు తీసుకుని ఉత్తమౌజుడు, యుధామన్యుల విల్లు త్రుంచాడు. వారు కృతవర్మ వేయు బాణములను అడ్డుకున్నారు. కాని కృతవర్మను అర్జునుడిని వెంబడించ లేక పోయారు. ముందుకు పోతున్న అర్జునుడిని శ్రుతాయువు అడ్డుకుని అర్జునుడి పతాకము త్రుంచి కృష్ణార్జునులపై తొంభై బాణములు వేసాడు. అర్జునుడు కోపించి శ్రుతాయువు విల్లు త్రుంచి గుండెలకు గురిపెట్టి ఏడు బాణములు వేసాడు. శ్రుతాయువు మరొక విల్లు తీసుకుని అర్జుడి గుండెలకు గురిపెట్టి తొమ్మిది బాణములు వేసాడు. అర్జునుడు శ్రుతాయువు సారధిని చంపి, రధాశ్వములను చంపి, శరీరం అంతా తూట్లు పడేలా కొట్టాడు. శ్రుతాయువు వరుణుడి కుమారుడు. ఆ గధ అతడికి వరణుడు ఇచ్చాడు. ఆ గధ ధరించిన వాడు అజేయుడు దానిని ఎవరి మీద ప్రయోగించినా వాడిని తప్పక చంపుతుంది. ఆ గధ నిరాయుధుని మీద యుద్ధానికి సిద్ధంగా లేని వాడి మీద ప్రయోగిస్తే అది ప్రయోగించిన వాడినే చంపుతుంది. శ్రుతాయువుకు ఆవేశంలో ఆ విషయం గుర్తుకు రాక దానిని శ్రీకృష్ణుడిపై ప్రయోగించాడు. కేవలం సారధిగా ఉన్న శ్రీకృష్ణుని ఆ గధ ఏమి చేయలేక తిరిగి వచ్చి ప్రయోగించిన శ్రుతాయువును వధించింది. అది చూసి అతడి సైన్యం పారిపోయింది. ఆ సమయంలో అక్కడ ఉన్న కాంభోజరాజు అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇరువురు ఒకరిపై ఒకరు శరప్రయోగం చేసుకున్నారు. అర్జునుడు అతడి కేతనమును విరిచి, విల్లును త్రుంచి, సారధిని చంపి, హయములను చంపి పదునైన నాచములు వేసి అతడి గుండెలు పగులగుట్టాడు. ఆ దెబ్బకు కాంభోజరాజు మరణించాడు. తరువాత శిబి, వసాతి, మొదలగు మహారాజులు అర్జునుడిని చుట్టుముట్టారు. అర్జునుడు తన బాణఘాతములతో వారినందరిని యమసదననానికి పంపాడు. తరువాత శ్రుతాయువు, అయుతాతువు అర్జునుడిని ఎదొర్కొన్నారు. అర్జునుడు ఇంద్రాస్త్రం ప్రయోగించి వారిని వధించాడు. అది చూసి సుయోధనుడు కళింగులు, దక్షిణాత్యులు, ఆటవికులు కలిసి వారి గజబలముతో అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నారు. అర్జునుడు ఆ గజసేనలను చీల్చిచెండాడాడు. తెగిన తొండములు, కాళ్ళు, క్రిందపడిన మావటీలతో ఆ ప్రదేశం భీభత్సమైంది. తరవాత యవనులు, పారదులు, శకులు అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నారు. అర్జునుడు వారినందరిని తన బాణపరంపరతో అంతమొందించాడు. అంబష్టదేశపు రాజు శ్రుతాయువు అర్జునుడి ఎదుర్కొన్నాడు. అర్జునుడు అతడి వింటిని విరిచి, హయములను చంపాడు. శ్రుతాయువు గధతో శ్రీకృష్ణుని కొట్టాడు. అర్జునుడు ఆ గధను విరుగ కొట్టి వేరొక శరముతో శ్రుతాయువు తల నరికాడు.

ద్రోణుడు సుయోధనుడికి కవచధారణ విధ్యను ఉపదేశించుట

అర్జునుడి పరాక్రమము చూసిన సుయోధనుడు ద్రోణుని వద్దకు వెళ్ళి " ఆచార్యా ! నిన్ను లెక్క చేయక అర్జునుడు ముందుకు వెళ్ళి అందరిని చంపుతున్నాడు. మీరు చూస్తూ ఊరక ఉన్నారు. అర్జునుడి వంక కూడా చూడలేదు. తమరు నాకిచ్చిన వరం ఏమైనట్లు ? సైంధవుడు మిమ్ము నమ్మి ఎటూ పోకుండా రణరంగమున ఉన్నాడు. మీరు అతడిని రక్షించు ప్రయత్నము చేయ లేదు. అతడి చావు చూడాలన్ ఇఉందా. మీరు అసలు మనుషులేనా అని నాకు అనుమానంగా ఉంది. నా మనస్సు బాధపడుతుంది కనుక మిమ్మిలా అడుగుతున్నాను. సైంధవునికి రక్షణగా ఉన్న రధికులంతా పారి పోతున్నారు. అతడిని రక్షించండి " అన్నాడు. ద్రోణుడు సుయోధనుడిని చూసి నవ్వి " సుయోధనా! నీ మాటలకు అశ్వత్థామ మాటలకు కోపిస్తానా! శ్రీకృష్ణుని తలపు కంటే అతడి గుర్రాలు వేగంగా పయనిస్తున్నాయి. అంతకంటే వేగంగా అర్జునుడి బాణాలు వెలువడుతున్నాయి. వాటిని ఆపగలిగిన శక్తి నాకు ఉందా! నేను ఈ స్థానం నుండి కదిలానంటే సైన్యం అల్లకల్లోలం ఔతుంది. ఆపై సైంధవుని రక్షించుట కష్టం. కనుక నేను సేనా ముఖం

నుండి కదలక ధర్మరాజును బంధించే ప్రయత్నం చేస్తాను. నేను వృద్ధుడిని కనుక అర్జునుడితో పరుగిడ లేను. నువ్వు అర్జునుడికి సమవయస్కుడవు కనుక అర్జునుడిని ఎదుర్కో " అన్నాడు. సుయోధనుడు " మిమ్ము కృతవర్మబ్బు ఎదుర్కొని దాటి వెళ్ళిన అర్జునుడిని ఎదుర్కొనుట నాకు సాధ్యమా! మీరు చెప్పారు కనుక వెళ్ళి పోరాడతాను " అన్నాడు. ఆ మాటకు సంతోషించి ద్రోణుడు " సుయోధనా ! నూకు కవచధారణ విధ్యను నేర్పుతాను దీనితో నువ్వు రక్షింపబడతావు. అర్జునుడు వేసిన శరములు నీ శరీరాన్ని తాకవు " అని ఒక బంగారు కవచం పై కవచధారణను ఆవహింప చేసి అది సుయోధనుడికి తొడ్డుక్కోవడానికి ఇచ్చాడు. ద్రోణుడు " సుయోధనా! మొదట ఈ కవచ ధారణ విధ్యను దేవతల సంరక్షణార్ధం బ్రహ్మదేవుడు ఇంద్రునికి ఇచ్చాడు. దేవేంద్రుడు దానిని అంగీరసునికి ఇచ్చాడు. అంగీరసుడు బృహస్పతికి, బృహస్పతి అగ్నివేశుడికి, అగ్నివేశుడు నాకు ఇచ్చాడు. నేను అది ఇప్పుడు నీకు ఇస్తున్నాను. ఇది ధరించి విజయుడివి కమ్ము " అని దీవించాడు. సుయోధనుడు కవచ ధారణ చేసి అర్జునుడితో యుద్ధానికి సన్నద్ధం అయ్యాడు.

కురుపాండవ యుద్ధము

కురు పాండవ సేనలు ఒకరికి ఒకరు తీసిపోకుండా ఘోరయుద్ధం చేస్తున్నారు. దృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుని ఎదుర్కొని కౌరవ సేనలను పీనుగుల కుప్పలుగా చేసాడు. ఎవ్వరికీ అతడి ముందు నిలవాడానికి ధైర్యం చాల లేదు. అరి చూసి ద్రోణుడు పాంచాల కేకయ సేనలను ఎదుర్కొన్నాడు. అది చూసి ధర్మరాజు తన తమ్ములను తీసుకుని దృష్టద్యుమ్నునికి సాయంగా వచ్చాడు. అది చూసి వికర్ణుడు వివింశతిని, చిత్రసేనుడు భీముని, బాహ్లికుడు ఉపపాండవులను, దుశ్శాసనుడు సాత్యకిని, శకుని నకుల సహదేవులని, సోమదత్తుడు శిఖండిని, అలంబసుడు ఘటోత్కచుని ఎదుర్కొన్నారు. శల్యుడు సైంధవుని పక్కనే ఉండి అతడిని రక్షిస్తూ అప్పుడప్పుడూ ధర్మరాజుపై బాణము వేస్తున్నాడు. దుశ్శాసనుడు సాత్యకిని మూర్చపోయేలా కొట్టాడు. కాని తేరుకున్న సాత్యకి దుశ్శాసనుడిని తరిమి తరిమి కొట్టారు. నకుల సహదేవుల పరాక్రమానికి తట్టుకోలేక శకుని ద్రోణుని వెనుక దాక్కున్నాడు. ద్రోణుడు ధృష్టద్యునుని భీముని ధర్మరాజును ఎదుర్కొన్నాడు. ద్రోణుడు తను పన్నిన శకట వ్యూహం చెదరకుండా కాపాడుతున్నాడు. రణరంగం విరిగిన రధములు, వుల్లలు, కేతనములు, చిందరవందరగా పడిన దుస్తులు కాళ్ళు చేతులు , ఏనుగుల కళేబరాలు, గుర్రముల శవాలు పదాతి దళాల పీనుగులతో భీకరంగా ఉంది. ద్రోణుని రధమును దృష్టద్యుమ్నుడు ఢీకొట్టి డాలు కత్తి తీసుకుని ద్రోణుని మీద కలియబడ్డాడు. ద్రోణుడు ఈ హటాత్పరినామానికి జంకక దృష్టద్యుమ్నుని కత్తిని ముక్కలు చేసి డాలును విరిచి రధాశ్వములను, సారధిని చంపి దృష్టద్యుమ్నుని మీద క్రూర నారాచమును వేసాడు. సాత్యకి ఆ నారాచమును విరిచాడు. దృష్టద్యుమ్నుడు సాత్యకి రధం ఎక్కి పక్కకు తప్పుకున్నాడు. చేతికి చిక్కిన దృష్టద్యుమ్నుని తప్పించినందుకు ద్రోణునికి సాత్యకి మీద కోపం వచ్చి సాత్యకిని కోపంగా ఎదుర్కొన్నాడు. సాత్యకి జంకక తన రధమును ద్రోణుని ముందు నిలిపాడు. వారిరువురు ఘోరయుద్ధం సాగించారు. రధములు విరుగుతున్నాయి, కేతనములు తెగి పడుతున్నాయి. సైనికుల శరీరములు మట్టిలో దొర్లుతున్నాయి. అప్పుడు సాత్యకి ద్రోణుని విల్లు విరిచాడు, ద్రోణుడు మరొక విల్లు తీసుకుని సంధించే లోపల దానిని విరిచాడు. ఆ విధంగా ద్రోణుడు ఎన్ని విల్లులు తీసుకున్నా వాటిని విరిచాడు సాత్యకి. పట్టువదలని ద్రోణుడు ఆఖరికి ఒక విల్లు తీసుకుని బాణములు సంధించి అత్యంత వేగంగా సాత్యకిపై శరములు ప్రయోగించాడు. సాత్యకి వాటినిన్నంటిని తుత్తునియలు చేసాడు. ద్రోణుడు సాత్యకిపై ఆగ్నేయాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. భీకర జ్వాలలను చిమ్ముతూ సాత్యకి వైపు వచ్చిన ఆగ్నేయాస్త్రాన్ని వారుణాస్త్రం ప్రయోగించి సాత్యకి నిర్వీర్యం చేసాడు. సాత్యకికి బాసటగా ధర్మరాజు, భీముడు, నకులుడు, సహదేవుడు నిలిచారు. ద్రోణునికి బాసటగా దుశ్శాసనాదులు నిలిచి యుద్ధం చేస్తున్నారు.

అర్జునుడి సమరం

అర్జునుడు తాను వెళ్ళే మార్గంలో ఎదురైన యోధులను హతమారుస్తూ సైంధవుని కొరకు ముందుకు దూసుకు వెళుతున్నాడు. ఇంతలో విందాను విందులు తమ సైన్యంతో అర్జునుడిని చుట్టుముట్టి కృష్ణార్జునుల మీద శరవర్షం కురిపించాడు. అర్జునుడు వారి ధనస్సులును విరిచి, పతాకములు పడగొట్టి, వారి రధాశ్వములను చంపి ముందుగా విందుని తల తెగనరికాడు. అన్న గారి మరణానికి ఆగ్రహించి గధను తీసుకుని రధం దిగి అర్జునుని రధం సమీపించి తన గధను శ్రీకృష్ణుని మీద విసిరాడు. అర్జునుడు ఆ గధను విరిచి మరొక బాణంతో అనువిందుని శిరస్సు ఖండించాడు. విందానువిందులు మరణించగానే వారి సేనలు అర్జునుడిని చుట్టుముట్టాయి. అర్జునుడు వారినందరిని తన శరాఘాతంతో తరిమి తరిమి కొట్టాడు.

కృషార్జునులు రధాశ్వముల సేద దీర్చుట

అప్పటికి అర్జునుడు అలసి పోయాడు రధాశ్వాలు కూడా అలసి పోయాయి. సైంధవుడు కను చూపు మేరలో కనుపించ లేదు. ఈ పరిస్థితి గమ్నించిన కౌరవ సేనలు సింహనాదాలు చేస్తూ పాండవ సేనలను తరుముతున్నారు. అర్జునుడు " కృష్ణా ! నేను వీరిని నిలువరిస్తాను నువ్వు రధాన్ని ఆపి రధాశ్వాలకు విశ్రాంతి నిమ్ము " అన్నాడు. ఇదే తగిన సమయమని కౌరవ యోధులు అర్జునుడిని చుట్టుముట్టి శరవర్షం కురిపించారు. అర్జునుడు వాటిని మధ్యలో త్రుంచి వారి మీద ప్రయోగించాడు. సముద్ర తరంగం వలె తన మీద పడుతున్న సైన్యాలను చెలియలి కట్ట వలె అడ్డుకుని అర్జునుడు భల్ల బాణములతో రధములను విరిచి, అర్ధ చంద్ర బాణాలతో ఏనుగులను చంపుతున్నాడు. క్రూర నారాచములతో హయములను నేల పడదోస్తున్నాడు. రణరంగం అంతా మాంసఖండములతోను, తెగిన తలలతోను, ఏనుగుల అశ్వముల కళేబరములతో నిండి పోయింది. అప్పుడు కృష్ణుడు అర్జునుడితో " అర్జునా! మన గుర్రములు సేద తీరాయి కాని వాట్కి దాహం వేస్తున్నాయి. అవి నీరు త్రాగితే గాని తెప్పరిల్లవు ఎలా " అన్నాడు. అర్జునుడు " దానిదేముంది కృష్ణా ! ఇకాడే ఇప్పుడే నీరు తెప్పిస్తాను " అని తన బాణములతో భూమిని చీల్చి ఒక కొలను ఏర్పరచి దానిని నీటితో నింపాడు. అది చూసిన కౌరవ సేనలు ఆశ్చర్య పోయాయి. శ్రీకృష్ణుడు సంతోషించి అర్జునుడిని ప్రశంసించి ధాశ్వాలతో నీరు త్రావించి రధముకు కట్టి రధము సిద్ధము చేసాడు. అర్జునుడు రధం

ఎక్కాడు. శ్రీకృష్ణుడు నొగల మీద కూర్చున్నాడు. అంతలో దూరం నుండి వస్తున్న సుయోధనుడిని కృష్ణుడు రధమును సుయోధనుడి వైపు పోనిచ్చాడు. అది చూసిన కౌరవయోధులు " ఇప్పటి వరకు కౌరవ సేనలను పీనుగు పెంటలు చేసాడు. ఇప్పుడు సుయోధనుడిని ఎదుర్కొంటున్నాడు ఏమౌతుందో ఏమో " అని తమలో తాము అనుకున్నారు. ఇంతలో పొద్దు వ్రాలడం గమనించి పాంచజన్య, దేవదత్తములు పూరించారు. ఆధ్వనికి కౌరవ రాజులు గుండెలు పగిలి సైంధవుడి సంగతి దేవుడెరుగు మన ప్రాణాలు రక్షించుకోవాలి అనుకుని సైంధవుని రక్షణ వలయం నుండి తొలగి పోయారు. అర్జునుడు " కృష్ణా! అడుగో సైంధవుడు. వాడికి చుట్టూ కృపాచార్యుడు, శల్యుడు, అశ్వత్థామ, బాహ్లికుడు, కర్ణుడు కర్ణుని కుమారులు రక్షణగా నిలిచి ఉన్నారు. వాడి చావు నా చేతిలో మూడింది. వీరంతా సైంధవుని రక్షించగలరా. వీరే కాదు దేవతలు దండెత్తి వచ్చినా ఈ రోజు పొద్దు వాలేలోపు వీడిని చంపి తీరుతాను " అన్నాడు. అమిత శౌర్యంతో సైంధవుని వైపు వస్తున్న అర్జునుడిని చూసి కౌరవ యోధులు సైంధవునిపై ఆశలు వదులుకున్నారు. అర్జునుడు సింహనాదం చేసాడు. కృష్ణుడు సైంధవుని వైపు రథం పోనిచ్చాడు. ఇంతలో ద్రోణుడు ఇచ్చిన కవచధారణ చేసిన సుయోధనుడు అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నాడు.

అర్జునుడు సుయోధనుడిని ఎదుర్కొనుట

సుయోధనుడు అర్జునుడిని ఎదుర్కోవడం చూసిన కౌరవ సేన ఉత్సాహంగా అర్జునుడిని చుట్టుముట్టారు. తమ ఎదుట నిలబడిన సుయోధనుడిని చూసి శ్రీకృష్ణుడు " ఈ సుయోధనుడు మన మీద నిరంతర కోపంతో ఉన్నాడు. ఇప్పుడు మనకు సుయోధనుడికి మధ్య జరిగే జూదంలో సైంధవుడు పందెంగా ఉన్నాడు. ఈ సుయోధనుడిని జయించి అతడికి మన మీద ఉన్న కోపాన్ని నిర్మూలించు. మీ కష్టాలన్నిటికీ ఇతడే కారకుడు. మాయా జూదంలో ధర్మజుని ఓడించి అతడిని అవమానాల పాలు చేసిన పాపాత్ముడు. నిండు పేరోలగంలో ద్రౌపది కొప్పు పట్టి ఈడ్పించి వలువలు పట్టి లాగించిన దుర్మార్గుడితడే. ఇతడికి నీ పరాక్రమము రుచి చూపు. నీకు శుభం కలుగుతుంది. వీడు మన ఎదుటకు వచ్చుట మన అదృష్టం. ఇది దేవుడిచ్చిన వరం దీనిని సద్వినియోగం చేసుకో. వీడి తల వెంటనే నరుకు. వీడు చస్తేగాని పీడ వదలదు. అర్జునా! నీ ఎదుటకు వీడు రావడం నీ గాండీవానికి ఎరగావడం నీ పూర్వ జన్మ సుకృతం. సందేహించక ఇతడిని వధించిన కౌరవ సేన చెదిరి పోతుంది ఆపై సైంధవుడు బయటకు వస్తాడు. అప్పుడు అతడిని తరిమి తరిమి వధించుట సులభం " అని చెప్పాడు. అర్జునుడు " కృష్ణా! సుయోధనుడు మాకు చేసిన అవమానములు కష్టములు ఎటుల మరువగలను. సత్వరమే ఇతడిని చంపి నా పగ తీర్చుకుంటాను. కృష్ణా! రధము సుయోధనుడి వైపు తిప్పు " అన్నాడు. సుయోధనుడు కవచధారణతో లభించిన అమితమైన గర్వంతో అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. కృష్ణార్జునులు శంఖములను పూరించారు. కృష్ణార్జునుల ఆవేశాన్ని కనులార చూసిన కౌరవ సేనలు అర్జునుడి చేతిలో సుయోధనుడి మరణం నిశ్చయం అనుకున్నారు. సుయోధనుడు అర్జునుడిని చూసి అర్జునా! నీ దగ్గర దివ్యాస్త్రములు ఉన్నాయని విర్రవీగుతున్నావు కదా! ఆ పేరు ఈ రోజుతో చెల్లి పోయింది. నీ బలము కృష్ణుని నేర్పరితనం చూడాలని వచ్చాను. నీవు నిజంగా పాండురాజు కుమారుడవైతే నీ శౌర్య ప్రతాపాలు చూపి అస్త్ర కౌశలం చూపించు " అని క్రూర నారాచములను అర్జునుడిపై వేశాడు. నాకుగు బాణాలతో అర్జునుడి రధాశ్వములను కొట్టి పది బాణాలతో కృష్ణుడిని కొట్టాడు. అర్జునుడు కోపించి సుయోధనుడిపై పదునాలుగు బాణములు ప్రయోగించగా అవి సుయోధనుని శరీరం తాకి కింద పడ్డాయి. అర్జునుడు తిరిగి ఇరవై ఏడు బాణములు సుయోధనుడి మీద వేసాడు. అవి కూడా సుయోధనుడి శరీరం తాకగానే పడిపోయాయి. ఇది చూసిన కృష్ణుడు " అర్జునా! ఏమిటీ ఆశ్చర్యం నీ చేతులలో బలం తగ్గిందా? నీ శరముల శక్తి చచ్చిపోయిందా? ఏమైంది నిజం చెప్పు నీ ఒక్కొక్క బాణం పిడుగుపాటు వలె శత్రువులను తనుమాడకలిగినవే నేడు ఇలా నిర్వీర్యం కావడం చూసిన నా మనసు కలత చెందుతుంది " అన్నాడు. అర్జునుడు " కృష్ణా! నా చేతిలో బలం తగ్గలేదు శరముల వేడి తగ్గలేదు. ద్రోణుడు సుయోధనుడికి కవచధారణ శక్తి ఇచ్చాడు. కవచధారణ విధ్య ద్రోణుడికి మాత్రమే తెలుసు. అతడు దానిని నాకు మాత్రమే నేర్పాడు. ఇప్పుడు సుయోధనునికి ఇచ్చాడు. ఆ కవచమును భేదించుట ఎవరికీ శక్యము కాదు. సుయోధనుడు కవచం తొడుకున్నాడు కాని దానిని గురించి తెలియదు. చూస్తుండు నా గాండీవంతో కవచధారణ చేసినప్పటికీ సుయోధనుడిని ముప్పతిప్పలు పెట్టగలను. కృష్ణా అంగీరసుడు నిఖిల కవచ భేధ్యము అనే అస్త్రాన్ని దేవేంద్రుడికి ఇచ్చాడు. దేవేంద్రుడు దానిని నాకు ఇచ్చాడు. అది ఎటువంటి కవచాన్నైనా భేదిస్తుంది. నేను సుయోధనుడి కవచాన్ని ఈ మహాస్త్రంతో చీలుస్తాను " అన్నాడు. అని వెంటనే అర్జునుడు సుయోధనుడిపై ప్రయోగించడానికి అస్త్రాన్ని సంధించి మంత్రాన్ని జపించాడు. అది గమనించిన అశ్వత్థామ రానున్న ప్రమాదాన్ని గ్రహించి ప్రయోగించక మునుపే దానిని బాణాన్ని వేసి దానిని ముక్కలు చేసాడు. అర్జునుడు కృష్ణుని వంక చూసి " కృష్ణా! అశ్వత్థామ మహాస్త్రాన్ని నిర్వీర్యం చేసాడు. దానిని తిరిగి ప్రయోగించడం నాకే కీడు. కనుక నే నిక నా అస్త్రాలను నమ్ముకుంటాను " అని అంటూ ఉండగానే సుయోధనుడు ఒక్కొక్కరిపై తొమ్మిదేశి బాణాల లెక్కన కృష్ణార్జునులపై వేసాడు. అర్జునుఘు ఆగ్రహించి ఇక ఉపేక్షించి లాభం లేదనుకుని సుయోధనుని సారధిని, రధాశ్వములను చంపి కేతనమును విరిచి సుయోధనుడి అరచేతిలో బాణాలు నాటాడు. గాయపడ్డ సుయోధనుడు ఖిన్నుడై ఈ కవచం బాగా లేదని దానిని విడిచి మరొక కవచం తొడుకున్నాడు. ఇది చూసిన కౌరవ యోధులు అర్నుడిని చుట్టుముట్టారు.

అర్జునుడు కౌరవ వీరులను ఎదుర్కొనుట

అర్జునుడు కౌరవ సేనలను తనుమాడ్చసాగాడు. రథములు విరుగుతున్నాయి. అశ్వముములు నేల కూలుతున్నాయి. ఏనుగుల కుంభస్థలములు పగులుతున్నాయి. సైనికుల తలలు బంతుల్లా తెగి పడుతున్నాయి. రణరంగం అంతా భీభత్సంగా తయారైంది. కౌరవ సైన్యం భయంతో పారి పోయింది. సింధురాజుకు రక్షణగా ఉన్న యోధులు సింహనాదం చేసారు వారి ఉత్సాహం చూసి అర్జునుడు రథమును సుయోధనుడి వైపు పోనిచ్చాడు. సుయోధనుడికి రక్షణగా ఉన్న ఎనిమిది మంది యోధులు అర్జునుడిని ఒక్కుమ్మడిగా ఎదుర్కొన్నారు. అర్జునుడు దేవదత్తమును పూరిస్తూ వారిని దాటి సైంధవుని వైపు పోతున్నాడు. అది గమనించి మిగిలిన వారు అర్జునుడి మీద శరవృష్టి కురిపించారు. అశ్వత్థామ రెచ్చి పోయి డెబ్బై మూడు బాణాలతో కృష్ణుని మూడు

బాణాలతో అర్జునుడిని కొట్టాడు. అర్జునుడి కేతనమును విరిచాడు. అర్జునుడు కోపించి నూట ఆరు బాణములు అశ్వత్థామ మీద ప్రయోగించి పది బాణములతో కర్ణుడిని కొట్టాడు. వృషసేనుడిపై మూడు బాణములు ప్రయోగించి ఒకే ఒక బాణంతో శల్యుని విల్లు విరిచాడు. శల్యుడు వేరొక విల్లు తీసుకుని అర్జునుడి మీద ఏడు బాణములు ప్రయోగించాడు. కర్ణుడు మూడు బాణ్ములు భూరిశ్రవసుడు వృషసేనుడు తలా అయిదు బాణములు కృపాచార్యుడు పది బాణములు అశ్వత్థామ అరవై బాణములు అర్జునుడి మీద ప్రయోగించాడు. అనేక దివ్యాస్త్రాలు అర్జునుడి మీద ప్రయోగించారు. సైంధవుడు వారి చాటున నిలబడి డెబ్బై మూడు బాణములు అర్జునుడిపై వేసాడు. అది చూసిన అర్జునుడికి ఏడుపు నవ్వు ఏక కాలంలో కలిగాయి. అర్జునుడు కర్ణుడి మీద పన్నెండు బాణములు అతడి కుమారుని మీద మూడు బాణములు వేసాడు. ఒకే ఒక బాణంతో శల్యుని విల్లు తుంచి తొమ్మిది బాణములతో శల్యుని కొట్టాడు. మూడు బాణములతో భూరిశ్రవసుని ఎనిమిది బాణములతో అశ్వత్థామను ఇరవై రెండు బాణములతో కృపాచార్యుని కొట్టాడు. మరొక ఇరవై రెండు బాణాలతో అశ్వత్థామ శరీరం అంతా గుచ్చాడు. సైంధవుడు కనిపించినప్పుడల్లా అతడి మీద బాణప్రయోగం చేస్తున్నాడు. సైంధవుడు అర్జునుడికి కనుపించకుండా వారి వెనుక దాక్కుంటున్నాడు. కౌరవ సైన్యం ఒకరికి ఒకరు ధైర్యం చెప్పుకుని ఒకటిగా చేరి అర్జునుడిని చుట్టుముట్టారు. అర్జునుడు వారిని తన బాణములకు ఎరగా వేసాడు.

కౌరవ పాండవ సమరం

ధర్మరాజు ద్రోణుడు ఉన్న రణరంగమున పరిస్థితి భయంకరంగా ఉంది. యుద్ధం ఘోరంగా సాగుతుంది. బృహత్క్షత్రుడిని క్షేమధూర్తి, ధృష్టకేతుడిని వీర ధ్వనుడు, నకులుడిని కర్ణుడు, సహదేవుడిని దుర్ముఖుడు, సాత్యకిని వ్యాఘ్రదత్తుడు ఎదుర్కొని యుద్ధం చేస్తున్నాడు. శల్యుడు మాత్రం అటు శకట వ్యూహం నుండి పద్మవ్యూహం వరకు అటూ ఇటూ తిరుగుతునే మధ్యలో ఉపపాండవులతో యుద్ధం చేస్తున్నాడు. అలంబసుడు భీముని ఎదుర్కొన్నాడు. ద్రోణాచార్యుడు ధర్మరాజును ఎదుర్కొన్నాడు. ధర్మరాజు ద్రోణాచార్యుని శరీరంపై తొంభై బాణములు గుచ్చాడు. ద్రోణుడు ధర్మరాజు గుండెలకు గురిపెట్టి ఇరవై అయిదు బాణాలు వేసాడు. ద్రోణుడు తన బాణములతో ధర్మరాజు రధమును ముంచెత్తాడు. ధర్మరాజు ద్రోణుడు వేసిన బాణములు నిర్వీర్యం చేసాడు. ద్రోణుడు కోపించి ధర్మరాజు విల్లును త్రుంచాడు. అది చూసిన వారంతా ఈ రోజు ద్రోణుని చేతిలో ధర్మరాజు బంధీ అయ్యాడు అనుకున్నారు. ధర్మరాజు మొెరక విల్లు అందుకుని ద్రోణుడు వేసిన బాణాలన్నింటిని త్రుంచాడు. వెంటనే ద్రోణుని మీద శక్తి ఆయుధాన్ని వేసాడు. ధర్మరాజు ప్రయోగించిన శక్తి ఆచార్యుని దహిస్తుంది అని అందరూ అనుకున్నారు. ద్రోణుడు బ్రహ్మాస్త్రంతో శక్తి ఆయుధాన్ని అడ్డుకుని నిర్వీర్యం చేసి ధర్మరాజు వైపు దూసుకు వస్తుంది. ధర్మరాజు బ్రహ్మాస్త్ర ప్రయోగం చేసి ఆ అస్త్రాన్ని నిర్వీర్యం చేసాడు. ద్రోణుని శరీరం మీద అయిదు బాణాలు వేసాడు. ద్రోణుని విల్లు తుంచాడు. ద్రోణుడు ధర్మజుని మీదకు గధాయుధాన్ని విసిరాడు. ధర్మజుడు కూడా గధాయుధాన్ని విసిరాడు. రెండు గధలు ఒక దానిని ఒకటి ఢీకొన్నాయి. ద్రోణుడు ధర్మజుని రధం విరుగకొట్టాడు. ధర్మజుడు విరిగిన రధం దిగి నిస్సహాయుడై చేతులు జోడించాడు. ద్రోణుడికి దయారసం పెల్లుబుకింది ధర్మజుని చంపడానికి మనస్కరించక ఆ కోపం చల్లారడానికి పాండవ సైన్యాలను కసితీర చంపాడు. ఇది చూసి అందరూ ధర్మజుని ద్రోణుడు బంధీ చేస్తాడు అనుకునేంతలో ధర్మరాజు పరుగున వెళ్ళి సహదేవుడి రధం ఎక్కాడు. సహదేవుడు ధర్మరాజును తీసుకుని దూరంగా వెళ్ళాడు. క్షేమధూర్తి అనే వాడు బృహత్క్షత్రుని వింటిని త్రుంచాడు. అతడు వేరొక వింటిని తీసుకుని క్షేమధూర్తి రధాశ్వాలను చంపి అతడి రధాశ్వములను చంపి, కేతనమును త్రుంచి, మరొక బాణముతో క్షేమధూర్తి తలను నరికాడు. ఇంతలో త్రిగర్త దేశాధిపతి వీరధ్వనుడు ధృష్టకేతు ధనస్సు విరిచి మరొక బాణంతో తల నరికాడు. సహదేవుడు తిరిగి వచ్చి సుయోధనుడి తమ్ముడు దుర్ముఖుని ఎదుర్కొని అతడి రధాశ్వములను సారధిని చంపి అతడి శరీరం మీద అయిదు బాణములు గుచ్చాడు. దుర్ముఖుడు పక్కన ఉన్న త్రిగర్త రాకుమారుడు నిరమిత్రుడి రధము ఎక్కి పారిపోయాడు. అది చూసి పాండవ సైన్యం హర్షధ్వానాలు చేసింది. సహదేవుడు అప్పుడు కూడా వారిని వదలక నిరమిత్రుడిని తరిమి తరిమి చంపాడు. నకులుడితో తలపడిన వికర్ణుడు ఎక్కువ సేపు నిలువ లేక పారిపోయాడు. సాత్యకితో తలపడిన వ్యాఘ్రదత్తుడు సాత్యకిని శరవర్షంలో ముంచాడు. కోపించిన సాత్యకి వ్యాఘ్రదత్తుని సారధిని రధాశ్వములను చంపి వ్యాఘ్రదత్తుని తల నరికాడు. శల్యుడు ద్రౌపదీ సుతులను ఎదుర్కొని ఒక్కొక్కరిని అయిదేసి బాణాలతో నొప్పించాడు. ఉపపాండవులందరూ శల్యుని ఒక్క మారుగా చుట్టుముట్టారు. అర్జునుడి కుమారుడు శల్యుని రధాశ్వములను చంపాడు, భీముని కుమారుడు శల్యుఇని ధనస్సును, ధర్మరాజు కుమారుడు శల్యుని కేతనమును విరిచారు. నకులుడి కుమారుడు శల్యుని రధసారధిని చంపారు. భీముడు అలంబసుడితో యుద్ధం చేస్తున్నాడు. అలంబసుడి ధాటికి భీముడు మూర్చిల్లి అంతలోనే తేరుకుని అలంబసుడి శరీరం మొత్తం బాణములతో కొట్టాడు. అలంబసుడు తన శరీరాన్ని పెంచగానే ఆ బాణములన్నీ అతడిని ఏమి చేయలేక పోయాయి. అలంబసుడు భీమసేనుడితో " భీమసేనా ! నా తండ్రి బకాసురుని చంపినపుడు నేను లేను ఇప్పుడు నాపై నీ ప్రతాపం చూపు " అన్నాడు. అది విని భీముడు కోపించి అతడిపై బ్రహ్మాస్త్రం ప్రయోగించి అలంబసుని తరిమి తరిమి కొట్టాడు. ద్రోణుడు సాత్యకి మొదలైన పాండవ వీరులను ఎదుర్కొని తన బాణ ప్రయోగంతో వారిని ముందుకు పోకుండా ఆపుతున్నాడు.

అలంబసుడి యుద్ధం

ఇంతలో ద్రోణుడిని ఘటోత్కచుడు ఎదుర్కొన్నారు. అది చూసి అలంబసుడు ఘటోత్కచుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. తనకు అడ్డంగా ఉన్న సాత్యకిని పక్కకు నెట్టి ఘటోత్కచుడు అలంబసుడి మీద శరవర్షం కురిపించాడు. అలంబసుడు ఘటోత్కచునిపై పెద్ద చక్రం వేసాడు. ఘటోత్కచుడు దానిని నుగ్గు నుగ్గు చేసాడు. తన చక్రాయుధము నిరుపయోగం కావడంతో అలంబసుడు ఘటోత్కచునిపై అనేక మాయలు ప్రయోగించాడు. ఘటోత్కచుడు వాటిని తన అర్ధచంద్ర బాణములతో ఎదుర్కొన్నాడు. ఒకరికి ఒకరు తీసిపోకుండా భీకరంగా ద్వంద యుద్ధం, మాయా యుద్ధం సాగిస్తున్నారు. ఉపపాండవులు

అలంబసుడిని తమబాణములతో కప్పారు. అలంబసుడు ఆబాణములకు జంకక భీముని ఇరవై అయిదు బాణములతోను, ధర్మరాజును మూడు బాణములతోను ఉపపాండవులను, సహదేవుడిని, ఘటోత్కచుడిని ఇరవై అయిదు బాణములతో కొట్టి సింహనాదం చేసాడు. ఘటోత్కచుడు అలంబసుడి రథాశ్వములు చంపి, సారథిని చంపి, రథమును విరిచాడు. తన రథము విరిగి పోగా అలంబసుడు నేల మీదకు దూకి తన మాయాజాలముతో పాండవ సేనపై మాయాశరములను వేసాడు. ఘటోత్కచుడు కూడా రథము దిగి అలంబసుడితో మాయా యుద్ధముకు తలపడి అలంబసునిపై మాయాసరములు గుప్పించాడు. అలంబసుడు ఖడగం తీసుకుని ఆకాశానికి ఎగిరాడు. ఘటోత్కచుడు కూడా ఖడ్గ పాణి అయి ఆకాశానికి ఎగిసాడు. ఇద్దరూ మేఘాలపై ఒకరిని ఒకరు చుట్టుకుంటూ చిత్ర విచిత్రంగా యుద్ధం చేస్తున్నారు. తరువాత ఇద్దరూ భూమి మీద పడి ఒకరిపై ఒకరు కత్తులు విసురుకున్నారు. ఒకదానికి ఒకటి కొట్టుకొని అవి పడి పోగానే ఇద్దరు ద్వంద యుద్ధానికి తలపడ్డారు. ఒకరిని ఒకరు తోయుచూ, పొడుచుకుంటూ, కొట్టుతూ అనేక విధముల పోరు సాగించారు. చివరకు అలంబసుడు అలిసి పోగానే ఘటోత్కచుడు తగిన సమయం వచ్చిందని అలంబసుని కిందకు తోసి మీద కూర్చుని చేతులతో, కాళ్ళతో తన్ని పొడిచి, కుమ్మి యుద్ధం చేసాడు. చివరకు అలంబసుడు ఘటోత్కచుడి చేతిలో ప్రాణాలు విడిచాడు. ధర్మరాజు ఘటోత్కచుడిని కౌగలించుకుని అభినందించాడు.

ధర్మరాజు సాత్యకిని అర్జునుడికి సాయంగా పంపుట

సాత్యకి కౌరవ సేనలను దొరికిన వాడిని దొరికినట్లు చంపుతూ తరుముతున్నాడు. అది చూసిన ద్రోణుడు సాత్యకిని ఎదుర్కొన్నాడు. సాత్యకి ద్రోణునిపై ఇరవై అయిదు బాణములతో కొట్టాడు. ద్రోణుడు సాత్యకిని మూడు బాణములతో కొట్టాడు. సాత్యకి ద్రోణుడిని ఏభై నారాచములతో కొట్టాడు. ద్రోణుడు వాటిని తొమ్మిది బాణములతో ఎదుర్కొన్నాడు. వాటిని సాత్యకి ఎదుర్కొంటున్న సమయంలో ద్రోణుడు సాత్యకిపై నూరు బాణములు వేసాడు. సాత్యకి నిస్సహాయంగా నిలబడ్డాడు. అది చూసి నీ కుమారులు సింహనాదం చేసారు. ధర్మరాజు అది చూసి " యోధులారా ! సాత్యకి రండి ఆపదలో ఉన్నాడు రక్షించండి " అని అరిచాడు. ఆ మాటలు విన్న భీముడు ఒక్క పరుగున సాత్యకి వద్దకు వచ్చాడు. మిగిలిన పాండవ వీరులు సాత్యకిని దాటిపోయి ద్రోణుని ఎదుర్కొన్నారు. వారిని చూసి ద్రోణుడు చిరు నవ్వు నవ్వి వారిపై వాడి అయిన శరములు వేసి పాంచాలురు ఇరవై మందిని కేకయ రాజులను నూరు మందిని తలలు నరికి యమసదనానికి పంపాడు. పాండవ సైన్యం ద్రోణుని దాటి ఒక్క అడుగు ముందుకు వేయ లేదు. ఇంతలో పాంఛజన్యఘోష వినపడింది. అది విన్న ధర్మరాజు సాత్యకిని చూసి " సాత్యకీ ! అర్జునుడి దేవదత్తము వినిపించకనే పాంఛజన్యఘోష వినవస్తుంది. అశ్వత్థామ, కర్ణ, శల్య, కృప, శల్య, భూరిశ్రవసులు అర్జునుడిని చుట్టుముట్టినట్లున్నారు. అర్జునుడు ఆపదలో ఉన్నట్లున్నాడు. ఈ సమయంలో నాకు నీవు తప్ప ఎవ్వరూ లేరు. నీవు వెళ్ళి అర్జునుడిని కాపాడు " అన్నాడు. సాత్యకి ధర్మజునితో " నీవు చెప్పినది సత్యము. కాని అర్జునుడు నన్ను నీ రక్షణకై నియోగించి " సాత్యకీ ! నేడు శకునము బాగుంది. నేను సైంధవుని వధించడానికి వెళుతున్నాను. నీవు నా బదులుగా ధర్మజుని రక్షిస్తూ ఉండు. సైంధవ వధ ఎంత ముఖ్యమో ధర్మజుని రక్షణా అంత ముఖ్యము. నా పక్కన కృష్ణుడు ఉన్నట్లు నీవు ధర్మజుని పక్కన ఉండు " అన్నాడు. ద్రోణుడు మిమ్ము బంధించాలని చూస్తున్నాడు. ద్రోణుడు తమను బంధిస్తే అర్జునుడు సైంధవుని వధించినా ఏమి ప్రయోజనం. శ్రీకృష్ణుడు తోడుగా ఉన్నంత వరకు అర్జునుడికి భయంఏమి లేదు. కనుక నేను మిమ్ము విడిచ వెళ్ళలేను " అన్నాడు సాత్యకి. ధర్మరాజు "సాత్యకీ నీవు చెప్పినది యధార్ధమైనా నీవు ఇప్పుడు అర్జునుడికి సాయంగా వెళ్ళడం యుక్తమైనదిగా నాకు అనిపిస్తుంది. అర్జునుడు క్షేమముగా ఉంటేనే మనకందరికి రక్షణ. కనుక నీవు నా మాట కాదనక అర్జునుడికి సాయంగా వెళ్ళు. నాకు ఇక్కడ ద్రోణుని చంపడానికే పుట్టిన ధృష్టద్యుమ్నుడు, విరాటరాజు, ద్రుపదుడు, ఉపపాండవులు, కేకయరాజులు, శిఖండి ఇంకా యోధాను యోధులనేకులు ఉన్నారు. నాకేమి భయం లేదు " అన్నాడు. ధర్మజుని మాటకు బదులు చెప్పలేక సాత్యకి భీముని ధర్మజునికి రక్షణగా ఉంచి ధర్మజుని అనుమతి పొంది సైంధవిని చంపి విజయుడినై తిరిగి వస్తానని ప్రతిజ్ఞ చేసి అర్జునుడికి సాయంగా వెళ్ళాడు.

చతుర్ధాశ్వాసం

అప్పటి వరకూ సంజయుని మాటలు వింటున్న ధృతరాష్ట్రుడు సంజయునితో " సంజయా ! ధర్మరాజు అనుమతి తీసుకుని వెళుతున్న సాత్యకి ద్రోణుని ఎలా దాటగలిగాడు. మన సైన్యం ఎవరూ సాత్యకిని అడ్డుకొన లేదా ! సాత్యకి అర్జునుడిని కలిసాడా ! వివరంగా చెప్పు " అని అడిగాడు. సంజయుడు చెప్పసాగాడు " ధర్మరాజు ఆజ్ఞా బద్ధుడైన సాత్యకి అడ్డువచ్చిన కౌరవ సేనలను చంపుతూ ముందుకు దూసుకు వెళుతున్నాడు. తనను అడ్డుకున్న ఏడుగురిని యమపురికి పంపాడు సాత్యకి. అది చూసి ద్రోణుడు సాత్యకిని అడ్డుకుని అతిక్రూర శరములతో కొట్టాడు. సాత్యకి రథమును, సారథిని కొట్టాడు. అందుకు సాత్యకి కోపించి ద్రోణునిపై బాణములు గుప్పించాడు. ద్రోణుడు వాటిని త్రుంచి తిరిగి సాత్యకిపై బాణములు గుప్పించి " సాత్యకీ ! నా పరాక్రమముకు తట్టుకోలేక నీ గురువు అర్జునుడు నాతో యుద్ధము చేయకుండా పారి పోయాడు. ఇప్పుడు నువ్వు వచ్చావు నా బాణముల రుచి చూద్దువుగాని " అన్నాడు. సాత్యకి ద్రోణునికి నమస్కరించి " ఆచార్యా ! నేను అంతటి వాడిని కాను. ధర్మరాజు ఆజ్ఞ మేరకు అర్జునుడికి సాయం వెడుతున్నాను. దయ ఉంచి నన్ను విడువుము . నా వంటి పిన్నలను మన్నించుట మీ వంటి పెద్దల ధర్మము కదా ! " అన్నాడు. అయినా ద్రోణుడు సాత్యకికి దారి విడువ లేదు. సాత్యకి తనకు అడ్డుగా ఉన్న అంగ, బాహ్లిక, దాక్షిణాత్యసేన మధ్యనుండి ఆవలకు వెళ్ళాడు. ఇంతలో కృతవర్మ సాత్యకిని అడ్డుకుని ఆరు బాణములతో సాత్యకిని కొట్టాడు. నాలుగు బాణములతో సాత్యకి రథాశ్వములను కొట్టాడు. సాత్యకిని కృతవర్మ అడ్డుకొనడం చూసిన ద్రోణుడు ధర్మరాజు వైపు వెళ్ళాడు. సాత్యకి కృతవర్మను పదహారు శరములతో కొట్టాడు. అతడి సారధి చంపి, అతడి విల్లు విరిచాడు. కృతవర్మ తన రథమును తానే తోలుకుంటూ యుద్ధం చేస్తున్నాడు. కృతవర్మ సాత్యకిని వదిలి భీముని వైపు పోయాడు. సాత్యకి కాంభోజుని సేనలో ప్రవేశించి అక్కడి వీరులను

తనుమాడుతున్నాడు. ఇంతలో ద్రోణుడు కృతవర్మకు మరొక రథమును ఏర్పాటు చేసాడు.

కృతవర్మ పరాక్రమం

కృతవర్మ ధర్మరాజును అతడికి సాయంగా ఉన్న వీరులను ఎదుర్కొన్నాడు. భీమసేనుడు వారికి సాయంగా వచ్చాడు. భీముడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు మూడేసి బాణములతోను ధర్మరాజు, ద్రుపదుడు అయిదేసి బాణమలతోను విరాటరాజు పదిహేను బాణములతోను సహదేవుడు ఇరవై ఐదు బాణములతోను, శిఖండి ఇరవై బాణములతోను, ఉపపాడవులు డెబ్బై అయిదు బాణములతోను, నకులుడు నూరు బాణములతోను కృతవర్మను చుట్టుముట్టి కొట్టారు. కృతవర్మ జంకక ఒక్కొక్కరిని ఐదేసి బాణములతో కొట్టి భీమునిపై ఏడు బాణములు వేసి, భీముని విల్లు పతాకము తుంచి డెబ్బై బాణములతో భీముని గుండెలకు గురిపెట్టి కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు భీముడు మూర్చిల్లాడు. ఇంతలో పాండవ వీరులు ఒక్కుమ్మడిగా కృతవర్మను చుట్టుముట్టారు. ఇంతలో భీముడు తేరుకుని కృతవర్మ మీద ఉజ్వలమైన శక్తిని ప్రయోగించాడు. కృతవర్మ దానిని మూడు ముక్కలుగా కొట్టాడు. కృతవర్మ దానిని మూడు ముక్కలు చేసాడు. భీముడు కృతవర్మను నెత్తురు కారేలా కొట్టాడు. కృతవర్మ భీమునిపై మూడు బాణములు వేసాడు. పాండవ సైన్యం కృతవర్మను చుట్టుముట్టి తీవ్రమైన బాణములతో కొట్టారు. కృతవర్మ కూడా జంకక శిఖండి విల్లు తుంచి భీముని వంటి రధికులపై శరములు గుప్పించి శిఖండిపైన బాణములు గుప్పించాడు. ఆ దెబ్బకు శిఖండి రథముపై పడ్డాడు. సారధి శిఖండిని పక్కకు తీసుకు వెళ్ళాడు. శిఖండి పడిపోవడం చూసి మత్స్య, కేకయ, చేధి రాజులు ఒక్కుమ్మడిగా తమసైన్యములతో కృతవర్మను ఎదుర్కొన్నారు. కృతవర్మ వారందరిని మర్మభేది బాణములు ప్రయోగించి బాధించాడు. కృతవర్మ ధాటికి పాండవ సైన్యాలు పారి పోవడం చూసిన సాత్యకి అర్జునుడి వద్దకు పోవడం కంటే ధర్మజుని రక్షణే ముఖ్యం అని తలచి ద్రోణుని పక్క నుండి ధర్మజుని వద్దకు వచ్చి కృతవర్మను ఎదుర్కొన్నాడు.

సాత్యకి శౌర్యం

సాత్యకి కృతవర్మను ఎదుర్కొని భల్ల బాణములతో కృతవర్మ వింటిని తుంచి నాలుగు బాణములు వేసి రథాశ్వములను చంపి, ఒక్క అగ్నిబాణముతో సారధిని కొట్టి, ఇంతలో తనకు అడ్డు వచ్చిన త్రిగర్తసైన్యమును నాశనం చేసాడు. రథము విరిగిన కృతవర్మను పాండవ సైన్యం చుట్టుముట్టింది. ఇది చూసిన ద్రోణుడు సాత్యకిని వదిలి పాండవసైన్యమును ఎదుర్కొన్నాడు. ఇంతలో జలసంధుడు అనే రాజు సాత్యకిని ఎదుర్కొని తన ఏనుగును సాత్యకి మీదకు తోలాడు. సాత్యకి అతడిని అడ్డుకున్నాడు. జస్లసంధుడు సాత్యకి వింటిని విరిచి ఏభై బాణములతో సాత్యకి గుండెలకు గురి చూసి కొట్టాడు. సాత్యకి కోపించి జలసంధుని అరవై బాణములు జలసంధుని శరీరంపై నాటాడు. జలసంధుడు ఒక తోమరంతో సాత్యకిని కొట్టి కత్తితో అతడి విల్లు విరిచాడు. సాత్యకి వెంటనే మరొక విల్లు తీసుకుని ఆలస్యం చేయక జలసంధుని క్రూరమైన బాణముతో చేతులు నరికి, మరొక బాణముతో అతడి తల నరికి మరొక బాణంతో అతడి ఏనుగును తరిమాడు. సాత్యకి పరాక్రమానికి కౌరవసైన్యం భయకంపితం అయింది. ఇది చూసిన ద్రోణుడు కృతవర్మను వ్యూహము వద్ద నిలిపి తాను సాత్యకిని ఎదుర్కొన్నాడు. తనకు ఎదురుగా ద్రోణుడు రావడం చూసాడు సాత్యకి అతడి వెనుక కురుకుమారులైన దుర్మర్షణ, దుర్ముఖ, దుశ్శాసన, దుస్సహ, వికర్ణ, చిత్రసేనాదులు రావడం చూసాడు. ఇంతలో సుయోధనుడు వారితో చేరాడు. వారిని చూసిన ద్రోణుడు సుయోధనుడు తన సహోదరులతో సాత్యకిని ఎదిరించగలడు అనుకుని తిరిగి వ్యూహరక్షణకు వెళ్ళాడు. సాత్యకి కురుకుమారులకు ఒక్కొక్కరికి ఒక్కొకడిలా కనిపిస్తూ వారందరితో ఏక కాలంలో యుద్ధం చేస్తున్నాడు. అలా యుద్ధం చేస్తూ సుయోధనుడి విల్లు విరిచి అతడి శరీరం తూట్లు పడేలా కొట్టాడు. ఇది చూసిన కురుకుమారులు సాత్యకిపై బాణవర్షం కురిపించారు. సాత్యకి వారి అందరిపై ఒక్కొక్కరిపై అయిదేసి బాణము వేసి సుయోధనుడి మీద ఎనిమిది బాణములు వేసి అతడి వింటిని తుంచి, కేతనమును విరిచి, సారధిని కొట్టి, రథాశ్వములను చంపాడు. సుయోధనుడు సాత్యకి పరాక్రమానికి భయపడి పక్కనే ఉన్న చిత్రసేనుడి రథం ఎక్కి పారిపోయాడు.

సాత్యకి కౌరవ సేనలను ఎదుర్కొనుట

సుయోధనుడిపై సాత్యకి పైచేయి కావడం చూసిన కౌరవసేన హాహాకారాలు చేసింది. అది చూసి కృతవర్మ అక్కడకు చేరాడు. సాత్యకి కూడా తన రథమును కృతవర్మకు ఎదురుగా నిలిపాడు. ఇద్దరూ ఒకరి మీద ఒకరు శరవర్షం కురిపించుకున్నారు. సాత్యకి కృతవర్మ విల్లు విరిచి, సారధిని చంపి మరొక బాణంతో కృతవర్మను మూర్చపోయేలా కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు కృతవర్మ రథంపైన పడ్డాడు. కృతవర్మ మరణించాడని అనుకుని సాత్యకి అర్జునుడి వద్దకు పోవడానికి ఆయత్తమయ్యాడు. కృతవర్మ తేరుకుని తిరిగి యుద్ధానికి వచ్చాడు. ద్రోణుడు కృతవర్మను వ్యూహద్వారము వద్ద నిలిపి తాను సాత్యకిని అడ్డగించడానికి వెళ్ళి మూడు క్రూర బాణములతో సాత్యకి నుదుటన కొట్టాడు. సాత్యకి అందుకు ప్రతిగా ద్రోణుడిపై బాణప్రయోగం చేసాడు. ఇరువురి మధ్య పోరు ఘోరమైంది. ద్రోణుడు ప్రయోగించిన శక్తి ఆయుధం విధి వశమున సాత్యకి రథమును తాకింది. సాత్యకి ద్రోణుడి భుజం మీద బాణమును వేసాడు. ద్రోణుడు సాత్యకి విల్లు తుంచి, సారధిని మూర్చిల్లేలా కొట్టాడు. సాత్యకి తానే రథము తోలుతూ యుద్ధము చేస్తున్నాడు. సాత్యకి ద్రోణుని రథసారధిని చంపాడు. సారధి లేని ద్రోణుని రథాన్ని గుర్రములు ఎటో లాక్కెళ్ళి చివరకు వ్యూహద్వారం చేర్చాయి. ద్రోణుని అడ్డు తొలగగానే సాత్యకి తన రథమును అర్జునుడి వైపు నడిపాడు. శరవేగంతో దూసుకుపోతున్న సాత్యకిని సుదర్శనుడు ఎదుర్కొని సాత్యకిపై బాణములు గుప్పించాడు. సాత్యకి ఆ బాణములను తునాతునకలు చేసి సుదర్శనుడి రథాశ్వములను చంపి, సారధిని చంపి చివరకు సుదర్శనుడి తల నరికాడు. సాత్యకి రథసారథితో " మహాసముద్రం వంటి ద్రోణుడిని దాటి వచ్చాను. ఈ పిల్ల కాలువలు ఒక లెక్కా ! " అన్నాడు. " ఆ విషయం నాకు తెలియనిదా ! ఇప్పుడు మనమెవరిని ఎదుర్కోవాలి "

అన్నాడు సారధి. సాత్యకి " సారధీ! ఇక్కడ రధములు విరిగి పడి ఉన్నాయి. చనిపోయిన ఏనుగులు, హయములు, సైనికుల శవాలు పడి ఉన్నాయి. వీరిని అర్జునుడే చంపి ఉంటాడు. కనుక రధాన్ని ఈ మార్గంలో పోనిమ్ము అదిగో గాండీవం యొక్క ధనుష్టంకారం వినిపిస్తుంది అటు పోనిమ్ము. ఇంతలో కాంభోజరాజ సైన్యములు సాత్యకిని చుట్టుముట్టాయి. సాత్యకి వాబిఇ బాణములను ఎదుర్కొని అందరిని యమసదనముకు పంపాడు. ఆ ప్రాంతం అంతా పీనుగుల పెంట అయింది. వారి మీదనుండి రధము నడుపుతూ సాత్యకి ముందుకు సాగాడు.

దుర్యోధనుడు సాత్యకిని వెంబడించుట

ముందుకు పోతున్న సాత్యకిని సుయోధనుడు తన సోదరులైన దుశ్శాసనుడు, వివింశతి, చిత్రసేనుడు, దుర్మర్షణుడు, దుస్సహుడు, శకుని మొదలైన యోధులతో సాత్యకిని తరుముకొస్తున్నారు. వారిని చూసిన సాత్యకి " సారధీ! రధము వెనుకకు తిప్పు వీరి సంగతి చూసి అర్జునుడి వద్దకు పోతాము " అన్నాడు. రధము వెనుకకు తిరిగి వారి ముందుకు రాగానే కురుసేనలు వారిని చుట్టుముట్టాయి. సాత్యకి భయపడక నాలుగు వందల ఏనుగులను మూడు వందల హయములను ఒకే సారి చంపాడు. కౌరవ యోధులలో సాత్యకి బాణముల రుచి చూడని వాడు లేడు. సుయోధనాదులు సాత్యకి మీద ధారాపాతంగా శరములు గుప్పించాడు. సాత్యకి వారినందరిని ఎదుర్కొని వారి రధములను, కేతనములను విరిచి, సారధులను, హయములను చంపాడు. ఇంతలో శకుని సుయోధనుడికి సాయంగా రాగా ఇద్దరూ సాత్యకిని ఎదుర్కొన్నారు. సాత్యకి విజృంభించి శకుని సారధి చంపి, సుయోధనుడి విల్లు విరిచాడు. శకుని రధమును గుర్రములు ఎటో ఈడ్చుకు వెళ్ళాయి. సుయోధనుడు అతడి తమ్ములు తప్పుకోగా సాత్యకి నిరాటంకంగా ముందుకు సాగాడు. దుశ్శాసనుడు కొండ జాతి వారిని సాత్యకి మీద పురికొల్పాడు. వారు సాత్యకిని ఎదుర్కొని అతడిపై రాళ్ళతో యుద్ధం చేయసాగారు. సాత్యకి వారి రాళ్ళను బాణ ప్రయోగంతో పొడి పొడి చేయగా వాళ్ళు సాత్యకి ధాటికి ఆగలేక పారి పోయారు.

దుశ్శాసనుడిని ద్రోణుడు తూలనాడుట

దుశ్శాసనుడు అక్కడ నుండి ద్రోణుని వద్దకు వెళ్ళగా అతడిని చూసిన ద్రోణుడు " యువరాజా! ఏమిటిలా పరుగెత్తుకు వచ్చావు. సుయోధనుడు క్షేమమే కదా! అర్జునుడు సైంధవుడిని ఏదైనా చేసాడా! నీ వెందుకు పారిపోతున్నావు. అయినా దుశ్శాసనా! అధికార మధంతో పాండవులను అవమానించినందుకు అష్టకష్టాలు పెట్టినందుకు ఫలితం అనుభవించాలి కదా! ద్రౌపది జుట్టుపట్టి ఈడ్చిన విషయం మరిచావా! పాడవులను హేళన చేసి పలికిన పలుకులు మరిచావా! ఆ నాటి అధికారం గర్వం ఏమయ్యాయి ఇలా భీరువులా పరుగెడుతున్నావు. అయినా ఎంతటి వారికైనా ప్రాణములంటే తీపి కదా! దుశ్శాసనా! నీకు నాలుగు కాలాలపాటు బ్రతకాలనుకుంటే ప్రాణాల మీద ఆశ ఉంటే నీ అన్న సుయోధనుడిని సంధికి ఒప్పించి అందరి ప్రాణాలు కాపాడు. అయినా నీ అన్న ఒట్టి వెర్రివాడు తాత భీష్ముని మాట వినక ఒక్కొక్క తమ్ముడిని చంపుకుంటున్నాడు నీ వంతు వస్తుందిలే అదిగో సాత్యకి నీ పక్షాన యుద్ధముకు వచ్చిన రాజులను తరుము తున్నాడు వెళ్ళి వారికి సాయపడక ఇలా భయపడి పారిపోయి రావచ్చునా! " అన్నాడు. ద్రోణుడి మాటకు రోషం తెచ్చుకున్న దుశ్శాసనుడు తిరిగి సాత్యకితో యుద్ధం చేయడానికి వెళ్ళాడు.

ద్రోణుడి పరాక్రమము

ద్రోణుడు పాండవ వీరులతో యుద్ధం చేస్తుండగా వీరకేతుడు ద్రూణుని ఎదుర్కొని మరుక్షణంలో ద్రోణుని బాణాలకు బలి అయ్యాడు. వీరకేతుని మరణం చూసి సుధన్వుడు, చిత్రకేతుడు, చిత్రవర్మ, చిత్రరధుడు మొదలగు యోధులు ఒక్కుమ్మడిగా ద్రోణుని ఎదుర్కొన్నారు. కోపించిన ద్రోణుడు వారినందరినీ ఒక్కొక్క బాణముతో చంపి వారి శిరస్సులను భూదేవికి బలి ఇచ్చాడు. ఇది చూసి బాధపడిన ధృష్టద్యుమ్నుడు మహోగ్రంతో ద్రోణుని ఎదుర్కొని అతడి రధమును తన బాణములతో కప్పి అతడి వక్షస్థలంపై కొట్టాడు. ద్రోణుడు ఆ దెబ్బకు మూర్చిల్లాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు కత్తి డాలు తీసుకుని ద్రోణుని రధము ఎక్కి అతడి తల నరకబోయాడు. ఆ సమయానికి కోలుకున్న ద్రోణుడు అందిన ఆయుధము తీసుకుని ధృష్టద్యుమ్నుని ఒళ్ళంతా పొడిచాడు. ఆ బాధ భరించలేని ధృష్టద్యుమ్నుడు తిరిగి తన రధము ఎక్కి ద్రోణునిపై శరవర్షం కురిపించాడు. కోపించిన ద్రోణుడు ధృష్టద్యుమ్నుని సారధిని చంపి, విల్లు విరిచి, గుర్రములను కొట్టాడు. ఆ బాధ భరించ లేని గుర్రాలు ధృష్టద్యుమ్నుని పక్కకు లాక్కెళ్ళాయి. ద్రోణుని పరాక్రమానికి భయపడిన పాండవ సేన అతడి ఎదుట పడటానికి జంకుతున్నారు. తన మాతకు రోషపడి సాత్యకితో యుద్ధము చేయడానికి వెళ్ళిన దుశ్శాసనుడికి సాయంగా మూడు వేల మంది త్రిగర్త సైనికులను పంపాడు. సాత్యకి వారిని ఎదుర్కొని ఒకే దెబ్బకు ఐదు వందల మందిని చంపి మిగిలిన వారిని కూడా తగ నరక సాగాడు. త్రిగర్త సైనికులు భయపడి ద్రోణుని వైపు పారిపోయారు. ఎదురుగా నిలబడిన దుశ్శాసనుడిని చూసిన సాత్యకి అతడి విల్లు తుంచాడు. దుశ్శాసనుడు వేరొక విల్లు తీసుకుని సాత్యకిపై శక్తి బాణము వేసాడు. సాత్యకి తిరిగి దుశ్శాసనుడి విల్లు విరిచి, సారధిని చంపి, కేతనమును పడగొట్టి దుశ్శాసనుడిని మూర్ఛ పోయేలా కొట్టాడు. అప్పుడు సాత్యకి భీముని ప్రతిజ్ఞ గుర్తుకు తెచ్చుకుని దుశ్శాసనుడిని చంపక వదిలి అర్జునుడి వైపు పోసాగాడు.

కురు పాండవుల సంకుల సమరం

ధర్మరాజు సాత్యకికి సాయంగా వెళ్ళాలని ధృష్టద్యుమ్నుని, భీముని, నకుల సహదేవులను ముందుంచుకుని కౌరవ సేనలను తరుముతున్నాడు. అర్జునుడు కౌరవ సేనలో దూరి వారిని హతమారుస్తున్నాడు. సాత్యకి అర్జునుడిని చేరాలని ఎదురైన కురు సేనలను చెండాడుతున్నాడు. ద్రోణుడు పాండుకుమారులను వ్యూహంలోకి రాకుండా అడ్డుకుంటూ పాండవసేనలను తనుమాడుతున్నాడు. ఈ విధంగా ఇరుపక్షల యోధులు మరణిస్తూ మారణహోమము తీవ్రంగా జరుగుతూ రణరంగం భీతి కొల్పుతుంది. అక్కడ ఏమి జరుగుతుందో చూడాలని సుయోధనుడు వచ్చి పాండవులను

ఎదుర్కొని భీముని మీద పది బాణాలు, పాండవులను చూసి భీముని మీద పది బాణములు నకుల సహదేవులు, ఉపపాండవులు, ద్రుపదుడు, విరాటరాజు మీద మూడేసి బాణములు, కేయరాజులు ఐదుగురి మీద శిఖండి మీద మూడు బాణములు, ధృష్టద్యుమ్నుని మీద ఇరవై బాణములు వేసాడు. ధర్మరాజు దుర్యోధనుడి విల్లు విరిచాడు. మిగిలిన పాండవులు అతడిని చుట్టుముట్టారు. సుయోధనుడు తిరిగి సైంధవుని వద్దకు వెళ్ళాడు. ద్రోణునికి కేకయరాజులకు యుద్ధం జరుగుతుంది. ద్రోణుని బాణములను కేకయరాజులు త్రిప్పి కొడుతున్నారు. ద్రోణుడు అరవై బాణములతో బృహక్షత్రుని కొట్టాడు. బృహక్షత్రుడు కోపించి ద్రోణుని ఇంతలో శిశుపాలుని కొడుకు ధృష్టకేతు ద్రోణుని మీద లంఘించాడు. ద్రోణుడు అతడి విల్లు విరిచాడు. ధృష్టకేతు తన గధతో ద్రోణుని కొట్టాడు. ద్రోణుడు ఆ గధను తుత్తునియలు చేసి మరొక బాణంతో ధృష్టకేతు గొండెలకు గురిపెట్టి కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు ధృష్టకేతు యమసదనం చేరాడు. ధృష్టకేతు కుమారుడు తండ్రి మరణానికి ఆగ్రహించి ద్రోణాచార్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. ఒక్క బాణంతో ద్రోణుడు ధృష్టకేతు కుమారుని తుదముట్టించాడు. వెంటనే జరాసంధుని కుమారుడు ద్రోణుని ఎదుర్కొన్నాడు. ద్రోణుడు వాని పటాటోపాన్ని చూసి అతడి సైన్యం ముందే అతడిని చంపాడు. అది చూసిన భీముడు " ధృష్టద్యుమ్నా ఈ బ్రాహ్మణుడు మన సైన్యాలను అవిశ్రాంతంగా చంపుతున్నాడు " ఇంతలో క్షత్రవర్మ ద్రోణుని విల్లు విరిచాడు. ద్రోణుడు మరొక విల్లు అందుకుని అగ్నిశిఖలు విరజిమ్మే బాణాలతో క్షత్రవర్మను చంపాడు. చేకితాణుడు ద్రోణుని ఎదుర్కొని అతడి రధము విరిచి, అతడి సారధిని చంపి శరీరం అంతా బాణములు నాటాడు. కోపించిన ద్రోణుడు చేకితానుడి భుజము నరికి సారధిని చంపి, హయములను చంపాడు. ద్రోణుడి పరాక్రమము తట్టుకోలేని చేకితానుడు అక్కడి నుండి పారిపోయాడు. ఇది చూసి ద్రుపదుడు ద్రోణుని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇరువురికి పోరు ఘోరమైంది.

ధర్మరాజు భీమసేనిడిని అర్జునుడికి సాయంగా పంపుట

ధర్మరాజు మనసులో ఇలా అనుకుంటున్నాడు. " అర్జునుడుకి సాయంగా పంపిన సాత్యకి జాడ తెలియ లేదు అర్జునుడు ఏలా ఉన్నాడో తలితెలియ లేదు " అనుకుంటూ భీముని పిలిచి " భీమసేనా ! నీ తమ్ముడు అర్జునుడి జాడ తెలియ లేదు. అతడికి సాయంగా వెళ్ళిన సాత్యకి ఏమయ్యాడో తెలియ లేదు. నాకు చాలా ఆందోళనగా ఉంది " అన్నాడు. భీముడు " అన్నయ్యా ! నేను ఏమి చెయ్యాలో చెప్పు. సత్వరం ఆచరిస్తాను " అని అన్నాడు. " భీమసేనా ! నాకు పాంచజన్యం శబ్ధం మాత్రం వినవచ్చింది. అర్జునుడి దేవదత్త శంఖధ్వని వినరాలేదు అందు వలన సాత్యకిని పంపాను. అతడి జాడ తెలియ లేదు. నీవు వెళ్ళి అర్జునుడి క్షేమం కనుక్కుని రా ! " అని అన్నాడు. " అదేమిటి అన్నయ్యా ! అర్జునుడి పరాక్రమము గురించి నీకు తెలియదా ! అతడి గురించి దిగులు ఎందుకు అయినా నీ ఆజ్ఞ శిరసావహించి నేను వెడుతున్నాను నన్ను ఆశీర్వదించు " అని అన్నగారి ఆశీర్వచనాలు తీసుకుని ధృష్టద్యుమ్నుని చూసి " ధృష్టద్యుమ్నా ! నీకు ద్రోణుని ప్రతిజ్ఞ గురించి తెలుసుకదా ! అన్నగారు జాగర్త నేను అర్జునుడికి సాయంగా వేడుతున్నాను " అన్నాడు. " భీమసేనా ! ఈ ధృష్టద్యుమ్నుని మేనిలో ప్రాణమున్నతంత వరకు ధర్మజుని మీద ఈగ వాలనివ్వను నీవు క్షేమముగా వెళ్ళి రమ్ము " అన్నాడు ధృష్టద్యుమ్నుడు. ఇంతలో పాంచజన్యఘోషవినిపించింది. ధర్మరాజు కంగారుగా ఉన్నాడు " భీమసేనా ! విన్నావుగా కృష్ణుడు పాంచజన్యం పూరిస్తున్నాడు. అర్జునుడి దేవదత్తఘోష వినరాలేదు అర్జునుడు ఆపదలో ఉన్నాడనడానికి ఇది సూచన. నీవు త్వరగా అర్జునుడికి సాయంగా వెళ్ళు " అని భీమసేనుడిని తొందరపెట్టాడు. వెంటనే భీముడు పాంచజన్య శంఖ శబ్ధం వినవచ్చిన దిక్కుగా తన రధమును నడిపించాడు.

భీముడు కురు రాకుమారులను వధించుట

ఇంతలో నీ కుమారుడు దుశ్శలుడు, వివిశంతి, కుండభేధి, చిత్రసేనుడు, దుర్ముఖుడు, దుస్సహుడు, వికర్ణుడు, శలుడు, విందుడు, అనువిందుడు, సుముఖుడు, దీర్గబాహుడు, సుదర్శనుడు, బృందారకుడు, సుహస్తుడు, సుషేణుడు, దీర్గలోచనుడు, అభయుడు, రౌద్రకర్ముడు, సుశర్మ, దుర్విమోచనుడు మొదలైవ వారు భీమసేనుడిని అడ్డుకున్నారు. భీమసేనుడు వారిని నిలువరిస్తూ అర్జునుడి వైపు పోతూ బృందారకుని, అభయుని, రౌద్రకర్ముని, దుర్విమోచనుడిని చంపాడు. కురుకుమారులు అందుకు జడవక భీముని చుట్టుముట్టారు. భీముడు కోపించి విందానువిందులను, సుశర్మను చంపి సుదర్శనుడిని భూమి మీద పడేలా కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు కౌరవ సేన పారిపోయారు. ఆ దెబ్బకు కౌరవ సేన పారిపోయారు. భీమసేనుడు సింహనాదం చేస్తూ ముందుకు సాగుతున్నాడు.

ద్రోణుడు భీముని అడ్డగించుట

ద్రోణుడు అర్జునుడికి సాయంగా వెడుతున్న భీముని అడ్డగించి అతడి మీద బాణవర్షం కురిపించి " భీమసేనా ! నీవు నన్ను జయించి కాని నీవు లోపలక్లు వెళ్ళ లేవు. నీ తమ్ముడు అర్జునుడు కూడా నా అనుమతి తీసుకుని లోపలకు వెళ్ళాడు. అది అర్ధం చేసుకోని భీముడు కోపంగా " ద్రోణాచార్యా ! నా తమ్ముడు ఎప్పుడూ అటువంటి పని చేయడు. అర్జునుడు ఒక రధికుని సాయంతో లోపలకు వెడతాడా ! అది అసంభవం. ఏవేవో తియ్యటి మాటలు చెప్పి పక్కనుండి తప్పుకు పోవడానికి నేను పార్ధుడిని కాను. నేను భీమసేనుడిని నా తండ్రిగా గురువుగా మిమ్ము గౌరవిస్తాను. కాని మీరు శత్రుపక్షాన చేరి వారికి విజయం కట్టబెడుతుంటే చూస్తూ ఎలా ఊరుకుంటాను. " అంటూ తన గధను ద్రోణుని మీదకు విసిరాడు. అది ఆకాశంలో చక్కర్లు కొడుతూ ద్రోణుని రధంపై పడి నుగ్గు నుగ్గు చేసి, సారధిని, హయములులను చంపింది. అది చూసిన నీ కుమారులు భీమసేనుడిని ఎదుర్కొని నిలువ లేక పారిపోయారు. ద్రోణుడు మరొక రధం ఎక్కి మరొక విల్లు అందుకుని భీమసేనుడిపై శరవర్షం కురిపించాడు. భీమసేనుడు తన రధం దిగి ద్రోణుడి బాణవర్షంలో నుండి నడిచి వెళ్ళి ద్రోణుడి రధం తీసుకుని ఎత్తి విసిరాడు. తిరిగి ద్రోణుడి రధం నుగ్గు నుగ్గు అయింది. ద్రోణుడు మరొక రధం ఎక్కి వీడితో మనకెందుకు అని వైదొలిగాడు. భీముని రధసారధి విశోకుడు భీమసేనుని రధం తీసుకు వచ్చి నిలిపాడు. భీమసేనుడు అర్జునుడి వపు సాగిపోసాగాడు. ద్రోణుని జయించి ముందుకు

పోతున్న భీముని చూసి కాంభోజ, భోజ, యవన సేనలు భయంతో వైదొలిగి పోయాయి. కౌరవ సేనలో భీముని ఎదుర్కొనే ధైర్యం ఎవరికి లేక పోయింది. భీముడు కౌరవ సేనతో యుద్ధం చేస్తున్న సాత్యకిని చూస్తూ ముందుకు సాగి అర్జునుడిని చేరుకుని కృష్ణార్జునులను చూసి సింహనాదం చేసాడు. భీముని చూసి కృష్ణార్జునులు సింహనాదం చేసారు. ఈ కలకలం విన్న ధర్మరాజు అర్జునుడు కృష్ణుడు క్షేమంగా ఉన్నారని తెలుసుకుని ఆనంద పరవశుడయ్యాడు " అని సంజయుడు చెప్పగా విన్న ధృతరాష్ట్రుడు " అదేమిటి సంజయా మన సైన్యంలో భీముని ఎదుర్కొనే వీరుడే లేడా ? అవునులే భీముడు నా కుమారులను చంపడానికే పుట్టాడు అతడికి ఎదురేముంటుంది లే " అని మనసులో అనుకున్నాడు.

సుయోధనుడు ద్రోణుని నిందించుట

భీమసేనుడిని చూసిన కర్ణుడు అతడిని ఎదుర్కొని ఇరవై బాణములు అతడి మీద వేసాడు. భీమసేనుడు ఆ బాణములు త్రుంచి భీముని మీద అరవై నిశిత శరములు కురిపించాడు. వేరొక బాణము వేసి కర్ణుని కేతనము విరిచి, విల్లు విరుగ కొట్టాడు. కర్ణుడు మరొక విల్లు తీసుకుని భీముని మీద శరసంధానం చేసాడు. భీముడు తిరిగి శరసంధానం చేసి కర్ణుని విల్లు విరిచి, సారధిని, హయములను చంపాడు. కర్ణుడు వృషసేనుడి రధము ఎక్కి పారిపోయాడు. ఇది చూసి కౌరవ సేనలో కలకలం రేగింది అది విని సుయోధనుడు " ఆచార్యా! అటు చూడండి అర్జునుడు, సాత్యకి, భీమసేనుడు సైంధవుడు య్నున్న చోటికి చేరుకున్నారు. అర్జునుడు చొరబడితే పరవా లేదు కాని సాత్యకిని, భీముని లోనికి వదలడం మీకు భావ్యమా ! ఆఖరికి సాత్యకిని ఆపలేక పోవడం మా దౌర్భాగ్యం కాక మరేమిటి " అని నిష్టూరంగా మాటాడాడు. ఆ మాటలకు ద్రోణుడు " సుయోధనా ! ఇక్కడ ఎవరు ఎలా వెళ్లారు అన్నది మనకు ముఖ్యం కాదు. సైంధవుని రక్షణ మాత్రమే మనకు ముఖ్యము. ఈ రోజు యుద్ధం ఒక జూదం అందు సైంధవుడు పందెం. ఈ జూదం శకుని తెలివి తేటలతో గెలిచేది కాదు. యుద్ధకౌశలంతో గెలువతగినది. కనుక నీవు ధైర్యంగా సాగి కర్ణుడు, అశ్వత్థామ మొదలైన వీరులతో ఐంధవుని కాపాడు. నేను ఇక్కడ నిలిచి అర్జున, భీమ, సాత్యకులకు పాండ సేన సాయం అందకుండా చూస్తాను. నేను ఇక్కడ నుండి కదిలితే సైన్యం చెదురుతుంది అప్పుడు సైంధవుని రక్షించడం సాధ్యం కాని పని. నేను లేకున్న పాండవ సైన్యాలకు ద్వారం తెరిచి నట్లే నేను నీతో రాలేను నీవు వెళ్ళు " అన్నాడు.

సుయోధనుడు పాండవ యోధులను ఎదుర్కొనుట

సుయోధనుడు ద్రోణుని మాట మన్నించి తిరిగి వెళ్ళాడు. అప్పుడు సాత్యకి కృతవర్మను జయించి అర్జునుడి వద్దకు చేరాడు. సుయోధనుడు వారి ముగ్గురను ఎదుర్కొన్నాడు. సాత్యకి పక్కన ఉన్న ఉత్తమౌజుడు సుయోధనుడి మీద బాణప్రయోగం చేసి సుయోధనుడి విల్లు విరిచి, అతడి గుండెలకు గురి చూసి నిశిత బాణములతో కొట్టాడు. సుయోధనుడు మరొక విల్లు అందుకుని ఉత్తమౌజుని సారధిని, రధాశ్వములను చంపాడు. ఉత్తమౌజుడు సాత్యకి రధం ఎక్కి సుయోధనుడి విల్లు విరిచి, రధమును విరిచాడు. సుయోధనుడు తన రధము దిగి గదతో సాత్యకి రధం విరిచాడు. సాత్యకి ఉత్తమౌజులు రధం నుడి కిందకు దిగగానే సుయోధనుడు శల్యుని రధం ఎక్కాడు. సాత్యకి ఉత్తమౌజులు తమ గధాయుధములతో సాత్యకి సుయోధనులను చావగొట్టి వారిని రధము నుండి కిందికి త్రోసి ఆ రధము ఎక్కి అర్జునుడిని చేరుకున్నారు " అని చెప్పిన సంజయుని పలుకులు విని " అదేమిటి సంజయా ! మన వాళ్ళు కర్ణుడు పాండవులను గెలిచి మనలను కాపాడుతాడనుకుంటే ఇలా అయిందేమిటి ? కర్ణుడు ఎక్కడకు వెళ్ళాడు ఏమి చేస్తున్నాడు వివరించు " అని అడిగాడు.

భీముడు కర్ణుని ఎదుర్కొనుట

వృషసేనుడి రధము ఎకి పారి పోయిన కర్ణుడు " భీమసేనా! " అని ఎలుగెత్తి పిలిచి ఆ పిలుపు విని కోపించిన భీముడు కర్ణుని మీద శరవర్షం కురిపించాడు. కర్ణుడు కూడా భీముని బాణములు తుంచి అతడి మీద అతి క్రూర బాణములు వేసాడు. ఇరువురి నడుమ పోరు ఘోరమైంది. భీముడు కర్ణుని రధాశ్వములను, సారధిని చంపాడు. కర్ణుడు చికాకు పడి పక్కకు పోయి వేరొక రధం ఎక్కాడు " అన్న సంజయునితో ధృతరాష్ట్రుడు " ఛా! సుయోధనుడు ఎంతగానో నమ్మిన కర్ణుడు ఇలా చేస్తుంటే బుద్ధి హీనుడైన సుయోధనుడు ఏమనుకున్నాడో ఏమో అన్ని డంబములు పలికిన కర్ణడు ఆ తరవాత ఏమి చేసాడు " అన్నాడు. సంజయుడు " అవమాన భారంతో రగిలిపోతున్న కర్ణుడు తిరిగి భీమసేనుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇరువురి మధయ పోరు ఘోరమై భీమసేనుడి చేతిలో కర్ణుడి సైన్యం సైన్యం మొత్తము హతమైంది " అనగానే ధృతరాష్ట్రుడు " సంజయా! కర్ణుడు అర్జునుడిని జయిస్తాడన్న అహంతోనే కదా సుయోధనుడు మదమెక్కి పాండవులతో యుద్ధానికి దిగాడే ఈ కర్ణుడు కనీసం భీమ సేనుడిని కూడా జయించ లేక పోతున్నాడు. వీడు అర్జునుడిని కృష్ణుని మిగిలిన పాండవులను గెలువగలడా. ఆనాడు శ్రీకృష్ణుని సంధి తిరస్కరించినందుకు ఫలితం అనుభవించ తప్పుతుందా ! " అన్నాడు. తన సేన మొత్తం నాశనం కావడం చూసి కర్ణుడు కోపించి భీమునిపై ముప్పై నిశిత శరములు ప్రయోగించాడు. భీముడు కర్ణుడి రధసారధిని చంపి అతడి రధాశ్వములను చంపాడు. కర్ణుడు తన రధమును తానే తోలుతూ భీమునిపై శక్తి ఆయుధమును ప్రయోగించాడు. భీముడు ఆ శక్తిని తునాతునకలు చేసి కర్ణుని తొమ్మిది వాడి అయిన బాణములతో కొట్టాడు. కర్ణుడు మరొక విల్లు తీసుకుని భీమునిపై అవిశ్రాంతంగా శరవర్షం కురిపించాడు. ఇరువురూ సింహనాదాలు చేస్తూ ఒకరితో ఒకరు పోరుతున్నారు. భీముడు కర్ణుని హయనులు చంపి, విల్లు విరిచి, కర్ణుని శరీరమంతా బాణములు గుప్పించాడు.

భీముడు కురు రాజకుమారులను వధించుట

కర్ణుడు భీముని చేతిలో ఓడుట చూసి సుయోధనుడు కర్ణునికి సాయంగా దుర్జయుని పంపాడు. దుర్జయుడు అత్యంతసాహసంతో భీమసేనుడిని ఎదుర్కొని భీముడి రధాశ్వములను, సారధిని గాయపరిచాడు. భీముడు ఆగ్రహించి కర్ణుని కంటి ముందే ఒకే బాణంతో దుర్జయుని తల నరికాడు.

కర్ణుడు భీముని ఎదుర్కొని భీముని వక్షస్థలం మీద ఒక వాడి అయిన బాణం నాటాడు. భీముడు తన గధ తీసుకుని కర్ణుని రధము విరుగకొట్టాడు. రధము విరిచి, కేతనము తుంచి, సారధిని చంపాడు. అయినా కర్ణుడు వెనుదిరుగ లేదు. సుయోధనుడు తన తమ్ముడైన దుర్ముఖుని కర్ణుడికి సాయంగా పంపాడు. భీముడు ఒక పక్క కర్ణునితో యుద్ధము చేస్తూనే తనను ధైర్యంగా ఎదుర్కొన్న దుర్ముఖుని తొమ్మిది నిశిత బాణములు ప్రయోగించి చంపాడు. దుర్ముఖుని చావు కళ్ళారా చూసిన కర్ణుడు కుమిలిపోయి తిరిగి భీమసేనుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇరువురి నడుమ పోరు ఘోరమై భీముడు అత్యంత క్రూరబాణములు కర్ణుడి గుండెలకు గురి చూసి కొట్టాడు. భీముని ని దెబ్బకు తాళ లేక కర్ణుడు తన రధమును పక్కకు తొలిగించాడు " అని సంజయుడు చెప్పగా ధృతరాష్ట్రుడు విధి వైపరీత్యము కాకుంటే కర్ణుడు భీముని చేతిలో పరాజితుడు కావడమేమిటి ఈ కర్ణుని నమ్మే కదా నా కుమారుడు సుయోధనుడితో వైరము పెంచుకుని ఈ యుద్ధానికి దిగాడు. కర్ణుడు పాండవులను జయించగలడు అని పొగిడే సుయోధనుడు ఇది చూసి ఎంత బాధ పడ్డాడో కదా! అయినా సంజయా ! నాగులకు, దేవతకూ కూడా భయపడని భీమునికి కర్ణుడు ఒక లెక్కా ! జరాసంధుని చంపిన భీమసేనుడిని పసి వారైన దుర్జయుడు, దుర్ముఖుడు ఎందుకు ఎదుర్కొన్నారు. భీముడేమి సాత్యకి తక్కువ వాడా! సుయోధనుడు సాత్యకిని మాత్రం ఎదుర్కొనగలడా ! మన వాళ్ళకు ఓటమి తప్పదని అనిపిస్తుంది " అని బాధపడ్డాడు. అది విన్న సంజయుడు " మహారాజా ! కావాలని విషం త్రాగి శరీరం బాధ పడుతుంది శోకించి ప్రయోజనం లేదు. మారు మాటాడక మిగిలిన విశేషాలు వినండి " అన్నాడు. " కర్ణుడు ఓడి పోవడం చూసిన నీ కుమారులు దుర్మర్షణుడు, దుర్మదుడు, దుస్సహుడు, విజయుడు, విచిత్రుడు, ఒక్కుమ్మడిగా భీముని చుట్టుముట్టారు. వారి అండ చూసుకుని కర్ణుడు కూడా శరప్రయోగం చేయసాగాడు. భీముడు విజృంభించి నీ కుమారుల రధములు విరిచి వారిని తన శరములతో యమసదనానికి పంపాడు. అది చూసి కర్ణుడు భీమునిపై డబ్బై ఐదు బాణములు వేసాడు. భీముడు విజృంభించి నూట ఐదు బాణములను కర్ణుని శరీరంలో గుచ్చి కర్ణుని సారధిని చంపి, విల్లు విరిచాడు. కర్ణుడు భీమసేనుడిపై గధను విసిరాడు. భీముడు ఆ గధను ముక్కలు చేసాడు. కర్ణుడు మరొక విల్లు తీసుకుని భీమసేనుని కవచమును భేధించాడు. భీమసేనుడు కూడా కర్ణుని కవచమును కొట్టాడు. కర్ణుడు నేలపై నిలబడి యుద్ధం చేయడం చూసిన సుయోధనుడు తన సోదరులైన చిత్రుడు, విచిత్రుడు, చారుచిత్రుడు, చిత్రధ్వజాడు, చిత్రాయుధుడు, చిత్రకర్ముడు మొదలైన వారిని భీమసేనుడి పైకి పంపాడు. భీమసేనుడు వారి రధములను అన్నింటినీ విరిచి, సారధులను చంపి వాడి అయిన బాణములతో నీ ఏడుగురు కుమారుల తలలను నరికాడు. ఈ వ్యవధిలో కర్ణుడు మరొక రధం ఎక్కి భీమసేనుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇరువురి నడుమ పోరు ఘోరమైంది. ఒకరికి ఒకరు తీసి పోకుండా పోరుతున్నారు. ఇంతలో నీ కుమారులైన శత్రుంజయుడు, శత్రుసహుడు, సుదేహుడు, మదనుడు, ధ్రుముడు, చిత్రబాహుడు, వికర్ణుడు మొదలైన వారు కర్ణుడికి రక్షణగా వచ్చి భీమసేనుడిని ఒక్కుమ్మడిగా చుట్టుముట్టి భీముడి మీద శరవర్షం కురిపించారు. భీముడు పట్టరాని కోపంతో వారందరిని ఒక్కొక్కరిని ఒక్కొక్క బాణంతో యమసదనానికి పంపి విజయోత్సాహంతో సింహనాదం చేసాడు. భీముని చేతిలో తన తమ్ములు మరణించడం చూసి సుయోధనుడు ఎంతో బాధ పడ్డాడు " అని సంజయుడు చెప్పగా ధృతరాష్ట్రుడు దుఃఖంతో " సంజయా ! ఆ నాడు జూదం జరుగుతున్నప్పుడు విదురుడు చెప్పిన మాటలు నిజమౌతున్నాయి. సుయోధనుడి కుయుక్తి కారణంగా నా కుమారుల దుర్మరణం గురించి వినవలసిన దుస్థితి దాపురించింది. శోకించడం తప్ప నాకు మిగిలినదేమిటి ఎవరిని అనుకుని ఏమి ప్రయోజనం " అన్నాడు.

కర్ణుడు భీముని ఎదుర్కొనుట

భీముడి సింహనాదం విన్న కర్ణుడు కోపంతో ఊగిపోయి తిరిగి భీమసేనుడి మీదకు విజృంభించాడు. కౌరవసేనలు భీమసేనుడిని కమ్ముకున్నాయి. భీమసేనుడు వారందరితో యుద్ధం చేస్తూ వారి రధములు విరుస్తూ, కేతనములను విరిచి, రధసారధులను రధాశ్వములను చంపుతూ, కౌరవసేనలను తెగనరకసాగాడు. వారి నెత్తురు కాలువలుగా ప్రవహిస్తుంది. చావగా మిగిలిన కౌరవ సేన భీముని ఎదుట పడకుండా తప్పించుకుంటున్నారు. భీముడికి కౌరవసైన్యంలో ఎదురులేక పోయింది. కర్ణుడు మాత్రమే ఎదురుగా ఉన్నాడు. కర్ణుని నుదిటి మీద వరుసగా బాణములు నాటాడు. కర్ణుడు తిరిగి భీముని మీద నూరు బాణములు ప్రయోగించాడు. భీముడు కోపించి కర్ణుని విల్లు విరిచాడు. కర్ణుడు మరొక విల్లు తీసుకుని భీమసేనుడి మీద శరపరంపర గుప్పిస్తున్నాడు. కర్ణుడు భీముని కేతనమును పడగొట్టి, విల్లు విరిచి, సారధిని కొట్టాడు. భీముడు కర్ణుని మీద శక్తి బాణము వేసాడు. కర్ణుడు తొమ్మిది బాణములు వేసి శక్తి ఆయుధమును త్రుంచాడు. భీముడు కత్తి డాలు తీసుకున్నాడు. కర్ణుడు భీముని డాలును విరుగకొట్టాడు. భీముడు తన కత్తితో కర్ణుని విల్లు విరిచాడు. కర్ణుడు వేరే విల్లు తీసుకునే లోపు భీముడు కర్ణుడి రధము మీదకు లంఘించాడు. కర్ణుడు భయపడి తన రధము వెనుక దాక్కున్నాడు. భీముడు నలు దిక్కుల చూసి కర్ణుడు కానరాక రధము కిందకు చూసాడు. ఆ సమయంలో కర్ణుడు భీముని మీద బాణప్రయోగం చేసాడు. ఆ బాణముల ధాటికి ఆగలేని భీముడు పక్కన పడి ఉన్న శవముల గుట్టలో దూరాడు. భీముని దైన్యస్థితి చూసి కర్ణుడు అతడి మీద విల్లుపెట్టి విలాసంగా నిలబడి " ఓరి భీమసేనా! తిండిపోతా ! నీకు యుద్ధము ఎందుకురా కడుపు నిండా మింగి ఒక పక్క కూర్చొనకుండా నీకు యుద్ధమెందుకురా ! అడవిలో మృగముల మాదిరి ఆకులలములు, పచ్చిమాంసము తిన్న మీకు యుద్ధమెందుకు ఈ మిడిసి పాటు ఎందుకు అయినా నీ శక్తి తెలుసుకుని నీకు తగిన వాడితో యుద్ధం చెయ్యి కాని నాతో పెట్టుకోకు. కృష్ణార్జునుల వద్దకు వెళ్ళి తల దాచుకో పో " అని భీముని నిందించాడు.

అర్జునుడు కర్ణునితో తలపడుట

భీముని కర్ణుడు అవమానకరంగా మాటాడుట చూసి అర్జునుడు భీముని దుఃఖమును నివారించడానికి కర్ణునితో యుద్ధానికి తలపడ్డాడు. ఇది చూసి కర్ణునికి సాయంగా అశ్వత్థామ వచ్చాడు. అర్జునుడు కర్ణుని మీద ప్రయోగించిన బాణములన్నీ అశ్వత్థామ మధ్యలోనే తుంచి అర్జునుడిపై అరవై నాలుగు

బాణములు వేసాడు. అర్జునుడు అశ్వత్థామను తరిమాడు. అశ్వత్థామ ఏనుయ్యుగల సేనలో దూరి తప్పించుకున్నాడు. విశోకుడు రధం సిద్ధం చేసి భీముని వద్దకు వచ్చాడు. భీముడు రధము ఎక్కి అర్జునుడి వద్దకు వచ్చాడు. ఆ సమయంలో సాత్యకి కూడా అర్జునుడి వద్దకు వచ్చాడు " అని సంజయుడు చెప్పగానే ధృతరాష్ట్రుడు సంజయా ! బలవంతులతో వైరము ఎన్నటికీ మంచిది కాదు కదా ! ఇప్పటికైనా పాండవుల రాజ్యభాగం వారికి మంచిది కదా ! నా కుమారుడు పెద్ద మూర్ఖుడు వాడికి తెలియదు ఒకరు చెప్పినా వినడు. నా మాటంటే లక్ష్యం లేని సుయోధనుడు సంధికి ఒప్పడు. నేనేమి చేయగలను ? అర్జునుడు ద్రోణుడి శకటవ్యూహములో ప్రవేశించగానే సైంధవుడు సగం చచ్చాడు. సాత్యకి, భీమసేనులు వచ్చి చేరిన పిమ్మట సైంధవుని చావు ఇక తధ్యం " అన్నాడు.

అర్జునాదులు కౌరవసేనలతో పోరుట

భీమ సాత్యకులు అర్జునుడి వద్దకు చేరగానే అలంబసుడు అనే రాజు వారిని చేరుకున్నాడు. సాత్యకి, అలంబసుడు ఘోరంగా చేస్తున్నాడు. ఒకరి విల్లు ఒకరు విరిచారు. కవచాలను చీల్చుకున్నారు. సాత్యకి కోపించి అలంబసుని రధసారధిని, హయములను చంపి ఒక అర్ధచంద్ర బాణంతో అలంబసుని తల తెగనరికాడు. ఇంతలో నీ కుమారులు అందరూ దుశ్శాసనుడిని ముందుంచుకుని సాత్యకిని ఎదుర్కొన్నారు. సాత్యకి దుశ్శాసనుని హయములను చంపి రధము మీదకు దూకబోయాడు. అది చూసి త్రిగర్తసైనికులు అతడిని ఎదుర్కొన్నారు. సాత్యకి వారిని ఎదుర్కొని వెంటనే ఏభై మందిని చంపాడు. అది చూసి మిగిలిన సైనికిలు పారిపోయారు. సాత్యకి శూరసేనదేశాధీశుని వెంబడించాడు. కళింగసైనికులను నాశనం చేసాడు. అతడి బలపరాక్రమము చూసిన కృష్ణుడు " అర్జునా ! అటు చూడు నీ శిష్యుడు సాత్యకి నీ పేరు నిలబెడుతున్నాడు. ద్రోణుడు అంతటి వాడిని జయించి లోపలకు వచ్చాడు. ధరాజు మీద భక్తి, నీతోటి మైత్రి అతడిని ఇంత వరకు తీసుకు వచ్చింది " అని ప్రశంసించాడు. అర్జునుడు " కృష్ణా ! నేను సాత్యకిని ధర్మరాజుకు రక్షణగా ఉండమన్నాను. నా మాట వినక ఇక్కడకు వచ్చాడు. అక్కడ ధర్మజుని పరిస్థితి ఎలా ఉందో కదా ! అతడు ద్రోణుని బారిన పడ్డాడు. ఇక్కడ నేను సైంధవుడిని ఇంకా చంపలేదు. పొద్దు వాలి పోతుంది. సాత్యకి కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ మొదలైన యోధులను ఎదిరించి అలశి పోయాడు. భూరిశ్రవసుడు అతడితో తలపడుతున్నాడు. సాత్యకి ఎలా యుద్ధం చేస్తాడో ఏమో ! ద్రోణాచార్యుడు పక్షి కొరకు ఎదురు చూస్తున్న డేగవలె మా అన్నయ్య ధర్మజుని కొరకు ఎదురు చూస్తున్నాడు అని ధర్మజునికి ఎందుకు అర్ధం కాలేదు " అని మనసులో పరితపిస్తున్నాడు. ఇంతలో సోమదత్తుని కుమారుడు భూరిశ్రవసుడు సాత్యకిపై విరుచుకు పడ్డాడు. ఇరువురి నడుమ పోరు ఘోరమైంది. ఒకరి మీద ఒకరు బాణవర్షం కురిపించారు. ఒకరి రధాశ్వములను ఒకరు చంపారు. ఒకరి రధసారధిని ఒకరు చంపుకున్నారు. రధము దిగి నేల మీద కత్తి సాము చేస్తున్నారు. అవి కూడా వదిలి మల్ల యుద్ధము చేయసాగారు. చివరకు భూరిశ్రవసుడిదే పైచేయిగా ఉండటము చూసి కృష్ణుడు చూసి " అర్జునా ! ఏమిటి అలా చూస్తున్నావు నీకు సాయంగా వచ్చిన సాత్యకి భూశ్రవసునితో యుద్ధమ చేసి అలసి ఉన్నాడు. సత్వరమే రక్షించు " అన్నాడు. అప్పుడు భూరిశ్రవసుడు సాత్యకిని కింద పడ వేసాడు. అది చూసిన కృష్ణుడు " అర్జునా ! ఇది న్యాయం కాదు నీకు సాయం చేయడానికి వచ్చిన నీ శిష్యుడు ఆపదలో ఉన్నాడు సతరం రక్షించడం నీ కఎర్తవ్యం " అన్నాడు. అర్జునుడు " కృష్ణా ! మల్లయుద్ధం చేసుకుంటున్న ఇరువురి నడు నేను బాణ ప్రయోగం చేయడం ధర్మం కాదు అయినా నా మిత్రుడిని నేను రక్షిస్తాను " అన్నాడు. అర్జునుడు అలా అంటుండగా భూశ్రవసుడు సాత్యకిని నేలపై వేసి గొండెలపై కాలు వేసి సాత్యకి తల నరకడానికి కత్తి తీసుకుని చేయి పైకెత్తాడు. అది చూసిన కృష్ణుడు " అర్జునా ! ఇక ఆలస్యం చేయకు బాణ ప్రయోగం చెయ్యి " అన్నాడు. అర్జునుడు గాండీవం ఎక్కుపెట్టి ఒకే ఒక బాణంతో ఎత్తిన భూశ్రవసుడి చేయి నరికాడు. భూరిశ్రవుసుడి చేయి తెగి పడింది వెంటనే భూరిశ్రవడు " అర్జునా ! ఇంతటి అన్యాయానికి పాలు పడతావని అనుకోలేదు. సాత్యకితో యుద్ధం చేస్తున్న నా చేయి నరకడం న్యాయమా, ధర్మమా ! ఇంటటి నీచ రాజ నీతిని నీకు నీరువు ద్రోణుడు నేర్పాడా ! నిన్ను పుట్టించిన ఇంద్రుడు నేర్పాడా ! పాశుపతం అందించిన శివుడు నేర్పాడా ! నీ పక్క కూర్చుని శ్రీకృష్ణుడు ఇది చూసి ఎలా సహించాడు " అన్నాడు. అర్జునుడు ఆ మాటలకు నవ్వి భూరిశ్రవసా ! నీవు నాకు నీతులు నేర్పే వాడివా యుద్ధరంగమున యుద్ధం చేస్తున్న వీరులను వారి బంధువులు కాపాడరా ! అలసి పోయి నిరాయుధుడైన సాత్యకిని చంపబూనడం ధర్మమా ! అతడిని నేను రక్షించడం అధర్మమా ! మీరంతా కలసి బాలుడైన అభిమన్యుని వధించడం మాత్రం అధర్మమం కాదా ! " అన్నాడు. చేయి తెగిన భూరిశ్రవసుడు బాణములను భూమి మీద పరచి వాటిపై కూర్చుని ప్రాయోపవేశం చేసాడు. ఇది చూసి సాత్యకి భీమసేనుడు, కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ, కర్ణుడు, శ్రీకృష్ణుడు, అర్జునుడు వారిస్తున్నా వినక భూరిశ్రవుసుడి తల నరికి వారించిన వారిని అభిమన్యుని చంపిన వారిని ఇలా చంపడం అధర్మము కాదని సమర్ధించుకున్నాడు " అని సంజయుడు చెప్పగా

భూరిశ్రవసుడి కధ

భూరిశ్రవసుడి మరణం గురించి వన్న ధృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! మహా బలవంతుడైన సాత్యకి భూరిశ్రవసుడి చేత ఎందుకు అవమానాల పాలైయ్యాడు " అని అడిగాడు. సంజయుడు " మహారాజా ! చంద్ర వంశపు రాజైన యయాతి మహారాజు వలన వచ్చిందే యాదవ కులము. యాదవ కులమున పుట్టి దేవమీఢుని కుమారుడు శూరుడు అతడి కొడుకు వసుదేవుడు. దేవకుడనే రాజు తన కుమార్తె దేవకికి స్వయం వరం ప్రకటించగానే యాదవకుల రాజైన శిని దేవకిని వసుదేవుడికి ఇచ్చి వివాహం జరపాలని స్వయంవరానికి వచ్చిన రాజులను ఓడించి బలవంతంగా తీసుకు పోయాడు. అప్పుడు శినిని ఎవరూ ఎదిరించి నిలువ లేకపోగా సోమదత్తుడు మాత్రం ఎదుర్కొని యుద్ధం చేసాడు. ఇరువురు ఘోరంగా పోరాడిన పిదప శిని సోమదత్తుని ఓడించి అతడి జుట్టు పట్టుకుని ఈడ్చి చంపక వదిలాడు. ఆ అవమాన భారం భరించ లేక సోమదత్తుడు రాజ్యం విడిచి అడవులకు వెళ్ళి శివుని గురించి ఘోర తపమాచరించాడు. శివుడు ప్రత్యక్షం అయ్యాడు అప్పటికి శిని, అతడి కుమారుడు చనిపోయారు కనుక శిని మనుమడైన సాత్యకిని ఓడించే కుమారుడిని ప్రసాదించమని అడుగగా

శివుడు అందుకు అంగీకరించాడు. శివుని వరప్రభావంతో సోమదత్తుడికి భూరిశ్రవసుడు పుట్టాడు. కనుక భూరిశ్రవసుడి చేతిలో సాత్యకి అవమానం పొందాడు " అని చెప్పాడు.

సాత్యకి భీమార్జునులు కర్ణుని ఎదుర్కొనుట

అలా సాత్యకి చేతిలో భూరిశ్రవసుడు మరణించగానే అర్జునుడు తన రధమును సైంధవుడు ఉన్న వైపుకు పోనిచ్చాడు. సుయోధనుడు, అశ్వత్థామ, కర్ణుడు మొదలైన వారు అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నారు. సాత్యకి కర్ణుని ఎదుర్కొన్నాడు. కృష్ణుడు పాంచజన్యం పూరించగానే ముందు రోజు కృష్ణుడు చెప్పినట్లే దారుకుడు రధం సిద్ధం చేసి తీసుకు వచ్చి వారి ముందు నిలిపాడు. ఆ రధము గరుధ ధ్వజముతో, శైల్య, సుగ్రీవ, మేఘపుష్ప, వలాహకము, అను హయములు కట్టి ఉన్నాయి. శ్రీకృష్ణుడు సాత్యకితో " తమ్ముడా! ఆ రధము ఎక్కి కర్ణునితో యుద్ధము చేయి " అన్నాడు. సాత్యకి ఆ రధమును అధిరోహించి కర్ణుని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇది ఆశ్చర్యంగా చూస్తున్న అర్జునుడి చూసి శ్రీకృష్ణుడు " అర్జునా! తరవాత ఆశ్చర్యపడవచ్చు ముందు సైంధవుడిని కనిపెట్టు " అన్నాడు. అర్జునుడు సాత్యకి ఎలా అని అడుగగా కృష్ణుడు " సాత్యకి కర్ణులు ఒకరికి ఒకరు తీసిపోరు. సాత్యకిని నా చకర రక్షకులు రక్షిస్తారు. వారి సంగతి విడిచి సైంధవుని వెదుకుట మన కర్తవ్యం " అన్నాడు. రెట్టించిన ఉత్సాహంతో సాత్యకి కబుఋుని శరీరం తూట్లు పడేలా కొట్టి, రధము పురుగ కొట్టి కేతమును తుంచు, రధాశ్వములను చంపి, సారధిని చంపాడు. అది శ్రీకృష్ణుని రధము కనుక దారుకుడు దానిలో సమృద్ధిగా ఆయుధములు పెట్టాడు కనుక సాత్యకి కర్ణుని అతడి సేనను తరిమి తరిమి కొట్టాడు. నీ కుమారులు వేరొక రధమును తీసుకు వచ్చి కర్ణుడి ముందు నిలిపారు. కర్ణుడు ఆ రధము ఎక్కి కర్ణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. కర్ణుడి చేత అవమానం పొందిన భీముడు తల వంచుకుని అర్జునుడి వద్దకు వచ్చి కర్ణుడు అన్న మాటలన్నీ చెప్పి " తమ్ముడూ! నేను వెంటనే కర్ణుడికి తగిన గుణపాఠం చెప్పాలి " అన్నాడు. అర్జునుడు " అన్నయ్యా! నిన్ను అనడం నన్ను అన్నట్లే కనుక నేను వెంటనే వెళ్ళి కర్ణ్ణుని మదం అణుస్తాను " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు కర్ణుడి ఎదుట రధం నిలపగానే అర్జునుడు " ఏరా కర్ణా! మా అన్నయ్య భీమసేనుడిని తూలనాడతావా! భీమసేనుడు తరిమినప్పుడు వెనక్కు పరిగెత్తావే అప్పుడు నిన్ను మేము తిట్టామా! యుద్ధంలో ఒక సారి ఓడుట ఒక సారి గెలుచుట సహజము కాదా! ఒక్క సారి భీమసేనుడి మీద పైచేయి కాగానే ఇంత గర్వమా! ఇప్పుడు సాత్యకి చేతిలో నీవు ఓడి పోలేదా! ఎంతటి విశారదులకైనా గెలుపోటములు సహజం నీ బుద్ధి పోనిచ్చుకున్నావు కాదు నీ కులమేమిటో నీ బుద్ధిఏమిటో అందరికి తెలుసులే. నేను లేనప్పుడు నా కుమారుని అభిమన్యుని అందరు కలసి చంపారు. ఇప్పుడు నేను నీ కుమారుని వృషసేనుడిని నీ కళ్ళ ముందే చంపుతాను నిన్నే కాదు నిన్న నా కుమారుడిని అధర్మంగా చంపిన అందరినీ ఏం చేస్తానో చూస్తూ ఉండండి " అంటూ కర్ణుడిని తరిమాడు. అప్పుడు కౌరవసేన అర్జునుడిని ఎదుర్కొంది. పోరు ఘోరం అయింది. పొద్దు వాలసాగింది.

సైంధవ వధ

సుయోధనుడు కర్ణుని చూసి " కర్ణా! సాత్యకి, భీముడు తోడు రాగా అర్జునుడు సైంధవుడి వైపు సాగుతున్నాడు. ఇంకా కొంచెం సమయం అర్జునుడిని ఆపకలిగిన పొద్దు వాలి అర్జునుడి ప్రతిజ్ఞా భంగం అయి మనకు విజయం చేకూరుతుంది. నువ్వు, నేను, కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ, శల్యుడు కలసి అర్జునుడిని ఆపగలమా! అర్జునుడికి పోగాలము దాపురించి ఇలా ప్రతిజ్ఞ చేసాడు. దానిని మనం సద్వినియోగం చేసుకుంటాము. అర్జునుడు మరణిస్తే పాండవులు బ్రతుక లేరు. కనుక కురుసామ్రాజ్యాన్ని మనం ఏకచత్రంగా ఏలవచ్చు కనుక మీ మీ ప్రతాపాలు చూపండి. కర్ణుడు " సుయోధనా! ఈ మాత్రం చేయక పోతే కర్ణుడు ఎందుకు. నా బలపరాక్రమం చూపుతాను ఆ మీద దైవ నిర్ణయం " అన్నాడు. భీమసేనుడు సాత్యకి తోడు రాగా కౌరవ సేనను తుత్తునియలు చేస్తున్నాడు. రక్తం ఏరులై ప్రవహిస్తుంది. కర్ణుడు, వృషసేనుడు, కృపాచార్యుడు, అశ్వత్తామ, శల్యుడు మొదలైన వారు అర్జునుడుని ఎదుర్కొన్నారు. వారు వేసిన బాణములను అర్జునుడు ముక్కలు చేసాడు. వారు ఒక్కుమ్మడిగా అర్జునుడిని ఎదుర్కొని కృష్ణార్జునుల శరీరం ాంతా బాణములు వేసి నొప్పించారు. వాటిని లక్ష్యపెట్టక అర్జునుడు సైంధవుని వైపు దూసుకు పోతున్నాడు. భీముడు, సాత్యకి, కర్ణుడి మీద శరవర్షం కురిపించారు. అందుకు కోపించిన కర్ణుడు అరవై బాణములను భీమ సాత్యకుల మర్మస్థానంలో వేసి బాధించాడు. అర్జునుడు కర్ణుని నూరు బాణములతో కొట్టగా అయిదు వందల బాణములతో కర్ణుడు వాటిని తిప్పి కొట్టాడు. అరుజునుడు కర్ణుని విల్లు తుంచి కర్ణుని గుండెలకు గురిపెట్టి బాణప్రయోగం చెయ్యగా అశ్వత్థామ వాటిని తన అర్ధచంద్ర బాణంతో అడ్డుకున్నాడు. అర్జునుడు వేరొక విల్లు తీసుకున్నాడు. ఒకరిపై ఒకరు తీవ్రమైన బాణము వేసుకుంటున్నారు. సుయోధనుడు తన సైన్యమూ కర్ణునికి సాయంగా పంపగా అర్జునుడు కర్ణ్ణుని రధాశ్వములను, సారధిని చంపి కర్ణుడి మీద భయంకర బాణప్రయోగం చేసాడు. అశ్వత్థామ కర్ణుడిని తాన రధం మీద ఎక్కించుకున్నాడు. శల్యుడు అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ, వృషసేనుడు శల్యునితో చేరి అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నారు. సైంధవుడు వారి వెనుక దాక్కున్నాడు. అర్జునుడు వారందరి బాణములు అడ్డుకుంటూ సైంధవుడి మీద బాణములు వేస్తున్నాడు. సైంధవుడు ఆపదలో ఉన్నాడని గ్రహించి సుయోధనుడు తన సేనలను అక్కడకు రమ్మని సైగ చేసాడు. కౌరవ సేనలు అర్జునుడిని చుట్టుముట్టాయి. సైంధవుడు కంటబడగానే అర్జునుడికి ఉత్సాహం కలిగింది. కౌరవసేనలను పటాపంచలు చేస్తూ సైంధవుని మీద బాణములు ప్రయోగిస్తున్నాడు. సైందవుడి వరాహకేతనము విరిచి సైంధవుని సారధిని చంపాడు. అది చూసి కౌరవసేన బయకంపితమైంది. కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ, వృషసేనుడు, శల్యుడు సైంధవునికి అడ్డంగా నిలిచారు. వారి వెనుక ఉన్న సైంధవుడిని కొట్టే మార్గం లేక అర్జునుడు సూర్యుని వంక చూసాడు. అది గమనించిన కృష్ణుడు " అర్జునా! ఇప్పుడు న్యాయం ధర్మం అని ఆలోచిస్తే ప్రయోజనము లేదు. సూర్యుడు పశ్చిమదిక్కుకు పోతున్నాడు. నేను ఒక ఉపాయం చెప్తాను. నేను మాయోపాయంతో సూర్యమండలాన్ని మరుగుపరుస్తాను. సూర్యుడు అస్తమించాడని కౌరవ ప్రముఖులు సైంధవుడు నీ ప్రతిజ్ఞ భంగమైందన్న ఆనందంతో యుద్ధభూమి అంతా తిరుగుతూ విచ్చల విడిగా తిరుగుతుంటారు. అప్పుడు నీవు సైంధవుడిని చంపు " అన్నాడు. కాని

అర్జునుడు అందుకు మనసారా అంగీకరించ లేదు ఒక పరాక్రమవంతుడైన వీరుడు చేయతగిన కార్యం కాదని మదన పడినా చేసేది లేక ఊరకున్నాడు. కృష్ణుడు తన మాయతో సూర్యుని కప్పి చీకట్లు ముసురుకునేలా చేసాడు. అది సూర్యాస్తమయమని భావించిన కౌరవులు పొంగిపోతూ గర్వంగా సింహనాదాలు చేసారు. సైంధవుడు తల ఎత్తి సూర్యుని వంక చూస్తుండగా కృష్ణుడు " అదుగో అర్జునా! సైంధవుని తల సూర్యుని వంక చూస్తుంది వెంటనే తెగనరుకు " అన్నాడు. అర్జునుడు వెంటనే ఒక వాడి అయిన బాణం గాండీవంలో సంధించి ఒక్క వేటుతో సైంధవుడి తల తెగనరికాడు " ఆకాశంలో డేగ పక్షిని తీసుకు పోతున్నట్లు అర్జునుడి బాణం సైంధవుడి తల ఎగరేసుకు పోతుంది. సైంధవ వధ కాగానే కృష్ణమాయ తొలగి పోయి చీకట్లు తొలగి సూర్యుడు ఆకాశంలో ప్రకాశించసాగాడు. ఇది చూసిన కౌరవ ప్రముఖులు ఆశ్చర్యపోయారు. వారు ఆగ్రహంతో ఊగిపోతూ అర్జునుడిని చుట్టుముట్టారు.

సైంధవుని మరణం

కృష్ణుడు " అర్జునా! సైంధవుని తల నేల మీద పడితే ప్రమాదం. కనుక దానిని ఆపు " అన్నాడు. అర్జునుడు ఒక దాని వెంట ఒక బాణం సంధిస్తూ ఆ తల నేల మీద పడకుండా ఆపాడు. సైంధవుని తల బంతిలా తిరుగుతూ ఉంది. ఒక వైపు యుద్ధం చేస్తూనే ఒక వైపు బాణప్రయోగంతో సైంధవుని తలని ఆపుతూ " కృష్ణా! ఎంత సేపు ఈ తలని ఇలా ఆపాలి " అన్నాడు. కృష్ణుడు " సైంధవుని తండ్రి వృద్ధక్షత్రుడు. అతడు సింధు దేశపు రాజు. అతడికి వరప్రసాదంగా సైంధవుడు జన్మించాడు. ఒక రోజు ఆకాశవాణి " సైంధవుని తల యుద్ధంలో నరకబడుతుంది " అని చెప్పింది. అది విన్న వృద్ధక్షతుడు " నా కుమారుని తల నేల మీద పడవేసిన వాడి తల ముక్కలౌతుంది " అని శపించాడు. అతడు ఇప్పుడు తపమాచరించుటకు అడవులకు వెళ్ళాడు. కనుక నీవు పాశుపతాస్త్ర సాయంతో సైంధవుని తల అతడి తండ్రి వృద్ధక్షతుడి ఒడిలో పడేలా చేయి " అన్నాడు. అర్జునుడు " కృష్ణా! వృద్ధక్షతుడు ఇప్పుడు ఎక్కడ ఉన్నాడు " అన్నాడు. కృష్ణుడు " అర్జునా! వృద్ధక్షతుడు ఇప్పుడు శమంతక పంచకం సమీపంలో తపస్సు చేసుకుంటున్నాడు. నీవు అతడి తలను వృద్ధక్షతుడి ఒడిలో పడేలాస్త్ర ప్రయోగం చేయి " అన్నాడు. అర్జునుడు పరమశివుని భక్తితో స్మరించి పాశుపతాన్ని ప్రయోగించాడు. సైంధవుడి తల ఆశ్రమంలో తపస్సు చేసుకుంటున్న వృద్ధక్షతుడి ఒడిలో పడేలా చేసాడు. హటాత్తుగా తన ఒడిలో పడిన మానవ మస్తకాన్ని చూసి కంగారు పడిన వృద్ధక్షతుడు దానిని నేల మీద విసిరి వేసాడు. వెంటనే శాప్రభావంతో అతడి తల ముక్కలైంది. కృష్ణుడు అర్జునుడిని ప్రశంసించాడు. కౌరసేన భయంతో పారిపోయింది. సైంధవిని తల నేల మీద పడే వరకు అలాగే ఉన్న సైంధవిని మొండెము సైంధవుని తల నేల మీద పడగానే కింద పడింది. ఇది చూసి అందరూ ఆశ్చర్యపడ్డారు. శ్రీకృష్ణుడి సాయంతో అర్జునుడు ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకొనడం చూసి సాత్యకి, భీముడు సింహ నాదాలు చేసారు. కౌరవ సేనలో విషాదఛాయలు కమ్ముకున్నాయి. అది విని ధర్మరాజు ఆనందసాగరంలో మునిగాడు. పాడవుల ఆనందానికి అంతు లేకుండా పోయింది. పాండవసైన్యం తూర్యనాదాలు, భేరి, మృదంగ నాదాలు చేసారు.

పంచమాశ్వాసము

పాండవ శిబిరంలో ఆనందోత్సాహాలు

సైంధవ వధా సందర్భమున కృష్ణార్జునులు చూపిన ప్రతిభ ధృతరాష్ట్రుడిలో భయోత్పాతాలు కలిగించాయి. " సంజయా! సైంధవ వ్ధానంతరం నా కుమారులు ఏమి చేసారో వివరించుము " అన్నాడు. సంజయుడు " మహారాజా! సైంధవ వధ కలిగించిన ఉత్సాహంతో పాండవ సేన కౌరవ సేనతో తలపడింది. కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ అర్జునుడి మీద శరవర్షం కురిపించారు. అర్జునుడు ఆ శరములన్నీ ఖండించి తిరిగి వారి మీద శరవర్షం కురిపించాడు. శరధాటికి కృపాచార్యుడు స్పృహతప్పాడు. అతడి సారధి కృపాచార్యుని పక్కకు తీసుకు వెళ్ళాడు. అశ్వత్తామ కూడా అతడి వెంట వెళ్ళి పోయాడు. అది చూసి అర్జునుడు ఖిన్నుడైయ్యాడు. కృష్ణుడు అర్జునుడుని ఓదారుస్తూ " అర్జునా! దేవేంద్రునికైనా గెలువ సాధ్యం కాని కురు సేనను ఒంటి చేత్తో గెలిచిన నీ పరాక్రమము ప్రశంశనీయము. సైంధవుని తల వృద్ధక్షతుడి ఒడిలో పడవేసి మహాతపోధనుడి శాపం నుండి తప్పించు కున్నావు. ఇంద్రుడిచ్చిన శక్యాయుధంతో విర్ర వీగుతున్న కర్ణుని జయించి ప్రశంశా పాత్రుడవు కమ్ము " అన్నాడు. అర్జునుడు కృష్ణా! అలా అనకు నీ కృపతో నేను సైంధవుని వధించగలిగాను. నీ కటాక్షవీక్షణం పొందిన వాడికి కార్యసిద్ధి కలుగక మానదు " అన్నాడు. ఆ మాటలకు కృష్ణుడు చిరు నవ్వు నవ్వి " అర్జునా! మన కొరకు ధర్మరాజు ఎదురు చూస్తుంటాడు. మనం వెళ్ళాలి " అన్నాడు. అర్జునుడు, సాత్యకి, భీముడు, ఉత్తమౌజుడు ధర్మరాజు వద్దకు వెళుతుండగానే సూర్యాస్తమయం అయింది. ఇరు పక్షాలు యుద్ధం మాని తమ శిబిరాలకు వెళ్ళారు. ధర్మరాజు శిబిరం చూసి కృష్ణుడు పాంచజన్యం పూరించాడు. ఆ శంఖధ్వని విని ధర్మరాజు వెలుపలకు వచ్చి ఒకే సారి వారిద్దరిని కౌగలించుకొని ఆనందభాష్పాలు రాల్చి " అర్జునా! అర్జునా! నీ శపధము నెరవేర్చుకుని కాని ఈ మహానుభావుని దయ వలన ఈ గండం గడిచి బయట పడ్డాము " అని శ్రీకృష్ణుని కృతజ్ఞతాభావంతో చూసాడు. " ధర్మజా! కౌరవుల మీద మీకు ఉన్న కోపమే ఈ విజయానికి కారణం అయింది. మీ వంటి సత్పురుషుల కోపాన్ని తట్టుకోవడం ఎవరి తరం? ఒక్క అర్జునుడే కాదు, సైంధవుని వధించుటే కాదు, ఇలాంటి దుస్సాధ్యమైన కార్యాలు ఎన్నైనా ఎవరైనా అవలీలగా చేయగలరు. మీలాంటి సత్పుషుల కోపానికి ఉన్న ప్రభావం అలాటింది " అన్నాడు శ్రీకృష్ణుడు. ధర్మరాజు " కృష్ణా! నీవే అలిగిన దేవాసురులు సహితం రూపు మాసి పోతారు. నీ దయ ఉంటే మాత్రమే జీవులు సుఖంగా జీవించగలరు. మా మీద నీ దయ ప్రసరించినంత కాలము మాకు కార్యసిద్ధి లభిస్తుంది " అన్నాడు వినయంగా. ఇంతలో భీముడు, సాత్యకి ధర్మరాజుకు నమస్కరించారు. ధర్మరాజు వారిని లేవనెత్తి కౌగలించుకున్నాడు. శత్రు సంహారంతో ధర్మరాజు ఆనందానికి అవధులు లేక పోయింది.

కౌరవశిబిరంలో విషాదచ్ఛాయలు

కౌరవ శిబిరంలో విషాదచ్ఛాయలు అలముకున్నాయి. సుయోధనుడు తనలో తాను ఇలా తర్కించుకున్నాడు. " అర్జునుడికి కోపం వచ్చిన దేవతలకే అలవి కాదు. ఇక ద్రోణుడు, కర్ణుడు ఎంత అని నేడు తేటతెల్లం అయింది. ద్రోణుడు, కర్ణుడు మమ్ము ఎంత ఆదుకొనవలెనని ప్రయత్నించినా అర్జునుడి ముందు శక్తిహీనులు అయ్యారు " అనుకుంటూ ద్రోణుని వద్దకు వెళ్ళి " ఆచార్యా! ప్రతిరోజు యుద్ధంలో మనకు అపజయం పాండవులకు విజయం లభిస్తుంది. నా తమ్ములతో సహా అనేక యోధులు మరణించారు. ఆ శిఖండి కారణంగా మహాబలవంతుడిన భీష్ముడు పడిపోయాడు. మన సైన్యంలో ఏడు అక్షౌహినుల సైన్యం మరణించారు. సైంధవుడు మరణించాడు, మన కొరకు ప్రాణాలు లెక్క చేయక యుద్ధము చేయ వచ్చిన రాజులు అసువులు బాసారు. ఇక నేను పాండవులను వధించి విజయం సాధించడమో లేక వీరస్వరగం అలంకరించడమో మాత్రమే మిగిలి ఉంది. మరేదైనా మార్గం ఉంటే శలవివ్వండి. మీకు అర్జునుడు ప్రియ శిష్యుడు ఆకారణంగా అతడు చేజిక్కినా చంపక వదిలివేయడమే కాక అతడికి సాయం చేస్తున్నారు. కర్ణుడు ఎంతటి వీరుడైనా యుద్ధనైపుణ్యంలో కాని కార్యసాధనలో కాని మీకు సాటి రాడు. ఉపాయము అనుభము ఉన్న మీరు మాకు సహకరించడం లేదు. కర్ణుడు ఎంత ప్రయత్నించినా సైంధవుని రక్షించ లేక పోయాడు. సామర్ధ్యం కలిగిన మీరు కాపాడ లేదు " అన్నాడు.

ద్రోణుని వ్యధ

సుయోధనుడి ములుకుల వంటి మాటలకు నొచ్చుకున్న ద్రోణుడు " సుయోధనా! నా గుండెలు తూట్లు పొడిచే మాటలు ఎందుకు మాట్లాడతావు. కృష్ణుని సాయం ఉన్నంత వరకు అర్జునుడిని గెలవడం అసాధ్యమని నీకు ముందే చెప్పాను నీవు విన లేదు. దేవతలకే గెలువ శక్యము కాని భీష్ముని పడగొట్టిన అర్జునుడికి సాధ్యము కానిదేముంది. నేను నీ పక్షాన యుద్ధము చేస్తున్నది నా అభిమానం కాపాడుకోవడనికే కాని పాండవులను జయిస్తానని కాదు. సుయోధనా! నాడు నిండు సభలో శకుని చేత పాచికలాడించి పాండవులను అనేక విధముల అవమానించి హింసించావు. నేడు ఆ పాచికలే అర్జునుడి బాణాలై నిన్ను బాధిస్తున్నాయి. వాటిని నిలువరించడం ఎవరి తరం చెప్పు. విదురుడు ఎంత చెప్పినా వినక నాడు పాండు సతిని కొలువు కూటముకు ఈడ్చి చేసిన అవమానం ఊరక పోతుందా. ఆ వీరపత్నిని నిండు సభలో నీవు, దుశ్శాసనుడు, కర్ణుడు తూలనాడి అన్న మాటలు ఊరకే పోతాయా! ప్రశసత చరితులైన పాండుసుతులను అధికారమదంతో కళ్ళు నెత్తికెక్కి చేసిన అవమానం మీకు చెరుపు చేయదా! సుయోధనా! మీరు చేసిన అవమానములు సహించి అరణ్య అజ్ఞాత వాసం ముగించుకుని అంతా మరచి వారికి రావలసిన అర్ధ భాగం అడిగితే నీవు కనికరం లేక నిర్ధాక్షిణ్యంగా నిరాకరించావు. ఇంత అధర్మవర్తనుడివైన నీ తరపున యుద్ధం చేస్తున్న నేను ఒక బ్రాహ్మణుడినా! నాది ఒక బ్రాహ్మణ జన్మా! నేనంటే శకట వ్యూహం వద్ద ఉన్నాను సైంధవునికి సమీపంలో ఉన్న నువ్వు, కర్ణుడు మిగిలి యోధులు ఏమి చేసారు. నీవు వారందరిని మాటలతో ఎందుకు బాధించవు నన్ను మాత్రమే నిందుస్తున్నావెందుకు వారు నీకు కావలసిన వారు నేను కానా! యుద్ధసమయంలో పాండవ యోధులు వారి శరములతో బాధిస్తున్నారు అలసి వచ్చిన నా మనసును నీవు నీ మాటలతో బాధిస్తున్నావు ఇది నీకు న్యాయమా! గతజల సేతు బంధన మేలనయ్యా! రేపటి యుద్ధంలో మీరంతా వీరోచితంగా పోరాడండి. నా వంతుకు నేను పాంచాలురను వధిస్తాను. కావలసిన కార్యము మీద మనసుంచి సైన్యాలను యుద్ధోన్ముఖులను చెయ్యి. వారి మనసులో ఉత్సాహాన్ని నింపి నీవు కూడా నీ పరాక్రమము చూపు. రేపు నేను యుద్ధభూమికి వెళ్ళి జరగరానిది జరిగి తిరిగి రాకుంటే అశ్వత్థామ తట్టుకో లేడు. నా మాటగా అశ్వత్థామకు చెప్పు " నాయనా అశ్వత్థామా! బ్రాహ్మణుల ఎడ, వృద్ధుల ఎడ భక్తిశ్రద్ధలు చూపుతూ ధర్మవర్తనుడవై మెలగుము. నేను చంపగా మిగిలిన పాంచాల వీరులను నీవు తుదముట్టించుము. ఇదే నా కడపటి సందేశం " అన్నాడు.

కర్ణుడు సుయోధనుడిని ఓదార్చుట

ద్రోణ శిబిరం నుండి కర్ణుని వద్దకు వెళ్ళి " కర్ణా! నేడు జరిగిన యుద్ధం చూసావు కదా! మన గురువు ద్రోణుడు శత్రుదుర్భేద్యమైన శకట వ్యూహము పన్ని అర్జునుడిని, సాత్యకిని లోనికి వదిలాడు. అర్జునుడు ఒక్కడే లోనికి ప్రవేశించి వీరవిహారం చేసి సైంధవునికి రక్షణగా ఉన్న రాజులను ససైన్యంగా తుద ముట్టించి సైంధవుడిని ఎలా చంపగలడు. అర్జునుడి శత్రుసంహారం ద్రోణుడు ఆపలేక పోయాడు అంటే మనం నమ్మాలా! అస్లలు ద్రోణుడు సైంధవుడిని రక్షిస్తాను అనబట్టే మనం సైంధవుని యుద్ధానికి తీసుకు వచ్చాము. లేకున్న అతడు తన ఇష్టానికి ఎక్కడో ఉండే వాడు. మనం ఇంత సైన్యాన్ని నష్టపోవలసిన అవసరం ఉండేది కాదు. కేవలం సైంధవుడిని రక్షించడానికి మనం ఇంత సైన్యాలను నష్టపోవలసి వచ్చేది కాదు. ద్రోణుడికి మనం ఎంత కావలసిన వారము కాదో అర్జునుడు అంత కావలసిన వాడు అయ్యాడు. ఈ పరిస్థితిలో మనం ద్రోణుని నమ్మి యుద్ధం చేయడం సమంజసమా! " అన్నాడు. సుయోధనుడి మాటలు సావధానంగా విన్న కర్ణుడు " రారా రాజా! మనం ద్రోణుని నిందించడం ఎందుకు? అతడు తన శక్తి కొలది యుద్ధం చేస్తున్నాడు. అర్జునుడిని చంపలేక పోవడం నిజమే ద్రోణునికి కూడా అర్జునుడిని చంపడం సాధ్యము కాదేమో! పాండవులను చంపడానికి మనం ఎంత ప్రయత్నించాము. విషం పెట్టాము, లక్క ఇంట్లో పెట్టి కాల్చాము, అడవులకు పంపాము అయినా వారు నాశనం కాలేదు. ఇది దైవ ఘటన కాక మరేమి. సైంధవుని చంపడం విధి విలాసమే! అర్జునుడు నిమిత్తమాత్రుడు. కనుక నీవు ధైర్యం కోల్పో వద్దు. మన శక్తి వంచన లేక యుద్ధం చేస్తాము. ఫలితం దైవ నిర్ణయం. సైంధవుడిని రక్షించడానికి మనం చేయవలసినది చేసాము ఇక కలత చెందుట ఎందుకు " అన్నాడు.

ద్రోణసారధ్యంలో ఐదవనాటి యుద్ధం

ఇరు పక్షములు యుద్ధ భూమిలో మోహరించాయి. సుయోధనుడు సైంధవుని మరణంతో కలిగిన వ్యధతో తెగించాడు. అంత సాహసం పనికి రాదు అని ద్రోణుడు, అశ్వత్థామ, కృపుడు ఎంత చెప్పినా వినక పాండవులతో ఘోర యుద్ధం చేస్తున్నాడు. భీముని పది బాణములతోను, నకులుడిని మూడు బాణములతో, శిఖండిని నూరు బాణములతో, ధృష్టద్యుమ్నుని డెబ్బై బాణములతోను, ధర్మరాజును, సాత్యకిని ఐదేసి బాణములతోను

కేకయరాజులను లెక్కకు మించిన బాణములతోను ఎదుర్కొని సింహనాదం చేసాడు. ఇది చూసి ధర్మరాజు కోపంతో ఊగిపోతూ సుయోధనుడి విల్లు విరిచి అతడిని మూర్చిల్లేలా కొట్టాడు. సుయోధనుడు రధము మీద కుప్పకూలగానే అతడు మరణించాడని వార్త గుప్పుమంది. పాండవ సైన్యంలో సంతోషం వెల్లి విరిసింది భేరి నాదాలు మోగాయి. ఇది చూసి ద్రోణుడు పాండవసేనలపై విరుచుకు పడ్డాడు. ఇంతలో సుయోధనుడు తేరుకుని ధరరాజును ఎదుర్కొన్నాడు. కౌరవ సేనలు పాండవులు సేనలను ఎదుర్కొన్నాయి. పాడవులు, సాత్యకి మొదలుగా యాదవ వీరులు, విరాటరాజాది మత్స్యదేశపు వీరులు, ధ్రుపదుడు మొదలైన పాంచాల వీరులు, ఉపపాడవులు ద్రోణుని మీద శరవర్షం కురిపించాడు. కర్ణుడు, ద్రోణుడు పాండవ సేనలపై విజృంభించారు. ఇరుపక్షముల మధ్య పోరు ఘోరమై రక్తం ఏరులై పారుతుంది.

ద్రోణుడు పాండవపక్షంలో ఉన్న కేకయ వీరులను, ధృష్టధ్యుమ్నుని కుమారులను హతమార్చాడు. అప్పుడు శిబి ద్రోణుని ఎదుర్కొని అతడి సారధిని చంపి శరీరం మీద ముప్పై బాణములు క్రూరంగా నాటాడు. ఆగ్రహించిన ద్రోణుడు ఆరు భల్ల బాణాలతో శిబి హయములను, సారధిని నరికి మరొక బాణంతో శిబి తల నరికాడు.

భీమసేనుని పరాక్రమం

భానుమంతుని కుమారుడు భీమసేనుని ఎదుర్కొని అతడి మీద శరవర్షం కురిపించాడు. భీమసేనుడు భానుమంతుని కుమారుని మీదకు రధమును పోనిచ్చి అతడి రధమును ఢీకొట్టి అతడి రధము మీదకు లంఘించి అతడిని కాలితో తన్ని ఎముకలు విరిచి చంపాడు. ఇది చూసిన పాంచాలసేనలు జయజయధ్వానాలు చేసాయి. అది సహించలేని కళింగ రాజకుమారుని సోదరులు ధ్రువుడు, జయరాధుడు భీముని మీద విరుచుకు పడ్డారు. భీముడు ధ్రువుడి రధము మీదకు ఎక్కి అతడిని పిడికిలితో కొట్టి చంపి జయరాధుని రధము ఎక్కి అతడిని సారధిని తుదముట్టించాడు. ఇది చూసిన కర్ణుడు తన శక్తి ఆయుధమును భీమునిపై విసిరాడు. భీముడు దాన్ని పట్టుకుని తిరిగి కర్ణుడి మీద వేసాడు. అది చూసి శకుని తన భల్ల బాణంతో దానిని ముక్కలు చేసాడు.

భీమసేనుడు కురురాజకుమారులను వధించుట

ఇంతలో ధృతరాష్ట్ర కుమారులు దుర్మదుడు, దుష్కర్ణుడు భీమసేనుని ఎదుర్కొన్నారు. భీమసేనుడు కోపించి దుర్మదుడి రధము మీదకు లంఘించి అతడి సారధిని చంపాడు. దుర్మదుడు, దుస్కర్ణుడి రధము మీదకు దూకి భీమసేనుడి మీద శరవర్షం కురిపించి భీముని రధము కూలత్రోసారు. భీముడు తన రధమును తన్ని తాను కూడా వారి రధము ఎక్కి వారిని కాళ్ళతో చేతులతో మర్ధించి ఇద్దరిని మాంసపు ముద్దలు చేసి చంపాడు. ఇది చూసి సుయోధనుడు ఏమి చేయలేక పోయాడు. భీముని పరాక్రమము చూసిన కౌరవ సేనలు పారిపోయాయి. అప్పుడు ద్రోణుడు, కర్ణుడు ఒకటై భీమసేనుడిపై బాణములు గుప్పించారు. భీమునికి సాయంగా ధర్మరాజు, నకులసహదేవులు, సాత్యకి, విరాటుడు యుద్ధం చేస్తున్నారు.

సాత్యకిని సోమదత్తుడు ఎదుర్కొనుట

సోమదత్తుడు సాత్యకిని ఎదుర్కొని " ఓ సాత్యకీ! నిలువుము ప్రాయోపవేశం చేస్తున్న భూరిశ్రవసుడిని కిరాతకంగా చంపడం వీరత్వమా! అదే రాజ ధర్మమా! ఈ రోజు నీవు నాచేతిలో మరణించావులే " అంటూ సాత్యకి మీద దూకాడు. ఆ మాటలకు సాత్యకి నవ్వి " సోమదత్తా! భూరిశ్రవసుని చంపడం రాజధర్మమని నువ్వు అనుకుంటే ఇప్పుడు నిన్ను చంపి రాజధర్మం ఏమిటో నిరూపిస్తాను కాచుకో " అన్నాడు. అంటూ సోమదత్తునితో తలపడ్డాడు. అంతలో సుయోధనుడు తన సైన్యంతో సోమదత్తునికి సాయంగా వచ్చాడు. ఒంటరిగా పోరుతున్న సాత్యకికి దుష్టద్యుమ్నుడు తన అపారసైన్యముతో సాయంగా వచ్చాడు. సోమదత్తుడు నిశిత బాణములు తొమ్మిదితో సాత్యకిని కొట్టాడు. బదులుగా సాత్యకి తొమ్మిది బాణములతో కొట్టి సోమదత్తుడిని మూర్చిల్లజేసాడు. సోమదత్తుడి రధసారధి సోమదత్తుడిని దూరంగా తీసుకు వెళ్ళాడు. తరువాత అశ్వత్థామ సాత్యకిని ఎదుర్కొన్నాడు. మధ్యలో ఘటోత్కచుడు తన రాక్షస సైన్యంతో అశ్వత్థామను ఎదుర్కొన్నాడు. ఇది చూసి భయపడిన దుర్యోధనుడు, కర్ణుడు మొదలైన వారు అక్కడి నుండి పక్కకు తొలిగారు. అప్పుడు సంధ్యాసమయం అయింది. సంధ్యాసమయంలో రాక్షసులకు బలం పెరుగుతుంది కనుక కురు సైన్యంలోని మహాయోధులు కూడా ఘటోత్కచుని ముందు నిలువ లేక పోయారు. కాని అశ్వత్థామ మాత్రం నిలిచి ఘటోత్కచునితో పోరుసాగిస్తూ ఘటోత్కచుని గుండెలకు గురిపెట్టి పది బాణములు వేసాడు. ఘటోత్కచుడు తన చక్రాయుధాన్ని అశ్వత్థామ మీద వేసాడు. అశ్వత్థామ దానిని మధ్యలోనే నరికాడు.

అంజనపర్వ అశ్వత్థామల పోరు

ఘటోత్కచుని కుమారుడు అంజనపర్వుడు అశ్వత్థామను ఎదుర్కొని అశ్వత్థామ మీద శరవర్షం కురిపించాడు. అశ్వత్థామ అంజనపర్వుని విల్లు విరిచి అతడి రధము విరిచాడు. అంజనపర్వుడు ఒక ఖడ్గం తీసుకుని అశ్వత్తామ మీద లంఘించాడు. అశ్వత్థామ ఆ ఖడ్గమును విరిచాడు. ఆ రాక్షస వీరుడు ఆకాశంలోకి ఎగిరి అశ్వత్థామ మీద శరవర్షం కురిపించాడు. అస్వత్థామ వాటిని తుత్తునియలు చేసి అంజ్జనపర్వుని శరీరాన్ని శరములతో నింపాడు. ఆ బాధభరించ లేక అంజనపర్వుడు భూమి మీదికి దిగి రధము ఎక్కి అశ్వత్థామ మీద శరసంధానం చేసాడు. అశ్వత్థామ ఒక వాడి అయిన బాణంతో అంజనపర్వుని తల తెగనరికాడు.

ఘటోత్కచుడు అశ్వత్థామను ఎదుర్కొనుట

తరవాత అశ్వత్థామ పాండవసైన్యమును సంహరిస్తున్నాడు. కుమారుని మరణం చూసి ఘటోత్కచుడు తీవ్రమైన కోపంతో అశ్వత్థామను చూసి " అశ్వత్థామా! నిలువుము నీవు ఈ రోజు నన్ను తప్పించుకుని పోలేవు అని అశ్వత్థామను ఎదుర్కొన్నాడు. అశ్వత్థామ " ఘటోత్కచా! నీవు బాలుడవు నాతో యుద్ధం చేయలేవు. నీవు నాకు పుత్రసమానుడవు నీ మీద నాకు కోపం కలగడం లేదు కనుక నీతో యుద్ధం చేయలేను వెళ్ళు " ఘటోత్కచుడు బదులుగా " అశ్వత్థామా ! కొడుకును పోగొట్టుకున్న దుఃఖంలో ఉన్న నాకు ఎక్కడి తండ్రివి నా తండ్రి భీమసేనుడు. నేను నిన్ను వధించక మానను " అని ఘటోత్కచుడు వెంటనే తన అసుర మాయలు అశ్వత్థామ మీద ప్రయోగించాడు. అశ్వత్థామ వాటిని తిప్పి కొట్టి కొండ వలె తన మీదకు వస్తున్న ఘటోత్కచుని తన వజ్రాస్త్రంతో కొట్టాడు. ఘటోత్కచుడు మేఘంలా మారాడు. అశ్వత్థామ వాయవ్యాస్త్రం ప్రయోగించి ఆ మేఘమును చెదరగొట్టాడు. వెంటనే ఘటోత్కచుడు ఉగ్రమైన ఆకారం దాల్చాడు అతడి అనుచరులు భయంకరాకారాలతో కౌరవ సైన్యాలతో తలపడి సుయోధనుడు బలములు నిర్మూలిస్తున్నాడు. అది చూసి ఖిన్నుడైన సుయోధనుడు స్వయంగా తానే ఘటోత్కచుని ఎదుర్కొన్నాడు. అశ్వత్థామ రారాజా! ఘటోత్కచుని ఎదుర్కొనుటకు నీవు కావాలా ! నేను చాలనా నువ్వు చూస్తుండు చాలు " అని ఘటోత్కచునితో తలపడ్డాడు. సుయోధనుడు శకుని చూసి " మామా! ఇక మనకు భయం లేదు ఘటోత్కచుడు పాండవసైన్యం నిర్మూలించబడినట్లే మనం జయించామని ప్రకటించు నీవు, కృపాచార్యుడు, కర్ణుడు మొదలైన యోధులు అశ్వత్థామకు సాయం వెళ్ళండి అని తాను అశ్వద్ధామకు సాయంగా వెళ్ళాడు. ఘటోత్కచుడు అశ్వత్థామ విల్లు విరిచాడు. అశ్వత్తామ మరొక్క విల్లు తీసుకుని ఘటోత్కచుని రాక్షస సైన్యమును నాశనం చేస్తున్నాడు. అది చూసి సుయోధనుడు అశ్వత్థామను ఎంతగానో కొనియాడాడు. పాండవ వీరులు అశ్వత్తామ ధాటికి ఆగలేక దిక్కుతోచక చూస్తున్నారు. ఘటోత్కచుడు అశ్వత్థామ మీదకు పరిఘను విసిరాడు. అశ్వత్థామ దానిని పట్టుకుని తిరిగి ఘటోత్కచుని మీదకు విసిరాడు. ఘటోత్కచుడు ధుష్టద్యుమ్నుని రధము మీద ఎక్కి దాని నుండి తప్పించుకున్నాడు. అశ్వత్థామ విసిరిన పరిఘ ఘటోత్కచుని రధమును సారధిని ధ్వంశం చేసింది. ఘటోత్కచుడు దుష్టద్యుమ్నునితో చేరి యుద్ధం చేస్తుండగా భీమసేనుడు వారి వద్దకు వచ్చి యుద్ధం చేయసాగాడు. అశ్వత్థామ వారి ముగ్గురిని ఎదుర్కొని శరవర్షం కురిపించాడు.

అశ్వత్థామ పరాక్రమం

ఆ రోజు విజృంభించి యుద్ధం చేస్తున్న అశ్వత్థామ రణరంగాన్ని పీనుగుల పెంట చేసాడు. విరిగిన రధములు, ఏనుగుల గుర్రముల కళేబరములు యుద్ధభూమిలో చెల్లాచెదురుగా పడి ఉన్నాయి. అలా ఒక్క రోజే అశ్వత్థామ ఒక అక్షౌహిని సైన్యాలను నిర్మూలించాడు. అది చూసి ద్రుపదుని కుమారులైన సురధుడు, శత్రుంజయుడు, బలానీకుడు, జయానీకుడు, పృషధృడు, జయానీకుడు, జయుడు, చంద్రసేనుడు అశ్వత్థామను ఎదుర్కొని అశ్వత్థామ మీద శరవర్షం కురిపించారు. మరుక్షణంలో అశ్వత్థామ వారినందరిని యమసదనానికి పంపాడు. ఆ తరవాత కుంతి భోజుని కుమారులు అశ్వత్థామను ఎదుర్కొన్నారు. అశ్వత్థామ వారిని తృటికాలంలో సంహరించి కాలదండం లాగ ఉన్న బాణమును ఘటోత్కచుని మీదకు ప్రయోగించాడు. ఆ బాణము ధాటికి ఘటోత్కచుడు రధము మీద పడి మూర్చిల్లాడు. వెంటనే దుష్టద్యుమ్నుడు ఘటోత్కచుడిని తీసుకు వెళ్ళాడు. అది చూసి అశ్వత్థామ సింహనాదం చేసాడు. ధర్మరాజు, సాత్యకి వచ్చి భీమునికి సాయంగా యుద్ధం చేయసాగారు. ఇంతలో ఘటోత్కచుడు మూర్చ నుండి తేరుకుని అశ్వత్థామను ఎదుర్కొన్నాడు. పాండవ సైన్యాలు ఒక వ్యూహముగా ఏర్పడి అశ్వత్థామను చుట్టుముట్టాయి. అది చూసి కౌరవ సేనలు సోమదత్తుని బాహ్లికుని ముందుంచుకుని పాడవ సేనతో తలపడ్డాయి.

భీమసేనుడి విజృంభణ

సాయంసమయం అయింది. సాత్యకి సోమదత్తుని ఒక నిశితశరముతో కొట్టాడు. ఘటోత్కచుడు సోమదత్తుడిని ముద్గర అనే ఆయుధముతో కొట్టాడు. ఆ దెబ్బలకు సోమదత్తుడు సోలిపోయాడు. తన కుమారుడు సోమదత్తుడు సోలిపోగానే బాహ్లికుడు సాత్యకితో యుద్ధముకు తలపడ్డాడు. భీముడు బాహ్లికునితో తలపడి బాణప్రయోగం చేసాడు. బాహ్లికుడు శక్తి ఆయుధంతో భీముని కొట్టాడు. ఆ శక్తి ఆఘాతానికి భీముడు మూర్చిల్లినా వెంటనే తేరుకుని బాహ్లికుని ముద్గర అను ఆయుధముతో కొట్టాడు. ముద్గర దెబ్బకు వయోధికుడైన బాహ్లికుడు తల పగిలి చనిపోయాడు. పాండవసేనలు జయజయధ్వానాలు చేసాయి.

భీమసేనుడి చేతిలో కురురాజకుమారులు మరణించుట

బాహ్లికుని మరణం చూసి దుర్యోధనుడి తమ్ములు పది మంది భీముడితో తలపడ్డారు. తనను చుట్టుముట్టిన పది మంది రాకుమారులను భీముడు పది బాణములతో సంహరించాడు. అది చూసి కర్ణుని తమ్ముడు వృకరధుడు భీమునితో తలపడ్డాడు. తనను సమీపించిన వృకరధుని భీముడు ఒకే దెబ్బతో చంపాడు. తరువాత భీమునితో శకుని తమ్ములు పన్నెండు మంది తలపడ్డారు. భీముడు వారిని అవలీలగా సంహరించాడు. భీముని పరాక్రమానికి ఎదురు లేకపోయింది. భీముని ఎదుర్కొన్న వారు ప్రాణాలతో బయటపడటం కష్టమైంది. ఆ తరవాత త్రిగర్త, బాహ్లిక, శూరసేన, మాళవ, వసాతి సేనలు ఒక్కుమ్మడిగా భీమసేనుని చుట్టుముట్టాయి. అది చూసి ధర్మరాజు తన సేనలతో భీమసేనుడిని చేరి కౌరవ సేనలను చీలి చెండాడటం మొదలు పెట్టారు. కౌరవ సేన క్రమంగా సన్నగిల్ల సాగింది.

ద్రోణుడు పాండవులను ఎదుర్కొనుట

కురుసేన క్షీణించడం చూసి సుయోధనుడు ద్రోణునికి జరిగిన విషయం వివరించగానే ద్రోణుడు వెంటనే ధర్మరాజును ఎదుర్కొని అతడి మీద దివ్యాస్త్రప్రయోగం చేసాడు. ధర్మరాజు వాటిని సమర్ధవంతంగా ఎదుర్కొన్నాడు. ద్రోణుడు ధర్మరాజు మీద ఇంద్రాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. ధర్మరాజు తిరిగి ఇంద్రాస్త్ర ప్రయోగంతో దానిని నిర్వీర్యం చేసాడు. ద్రోణుడు దర్మజునిపై బ్రహ్మాస్త్ర ప్రయోగం చేయగా ధర్మరాజు అదే అస్త్రాన్ని ప్రయోగించి దానిని నిర్వీర్యం చేసాడు. ఇంతలో ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుని ఎదుర్కొన్నాడు. ద్రోణుడు అతడిని లక్ష్యపెట్టక పాంచాలసేనను సంహరిస్తూ వారిని తరిమి కొట్టాడు. అదే సమయంలో మత్స్య కేకయ సేనలు కురుసేనను చుట్టుముట్టాయి.

కృపాచార్య కర్ణుల వాదం

సుయోధనుడు కర్ణుని వద్దకు వెళ్ళి తన పరాక్రమం చూపమని అర్ధించాడు. కర్ణుడు " అర్జునా! అర్జునుడు, భీముడు నాకు ఒక లెక్కా! నేను ఒక్కడినే వారిద్దరిని సంహరించి నీకు ఆహ్లాదం కలిగిస్తాను " అన్నాడు. కర్ణుని మాటలు విన్న కృపాచార్యుడు " కర్ణా! చాలా బాగా పలికావు ఈ రోజుతో పాండవులను చంపి సుయోధనుడికి పట్టం కట్టేలా ఉన్నావు. ఈ పరాక్రమం ఘోషయాత్ర సమయాన, ఉత్తర గోగ్రహణ సమయాన ఏమైంది. ప్రగల్భములు వదిలి కార్యశూరత్వం చూపించు. అయినా నీవు ఇంతవరకు పాండవులను ఎదుర్కొన్నదే లేదు వారిని ఎలా గెలుస్తావు. మనమందరం అర్జునుడి చేత ఎన్ని సార్లు ఓడిపోయాము. ఇప్పుడు అతడికి ధర్మరాజు, భీముడు, ఘటోత్కచుడు ఉన్నారు. సాత్యకి విషయం సరేసరి. వీరినందరిని నీవు ఒక్కడివే గెవడం సాధ్యమేనా! " అన్నాడు. ఆ మాటలకు కర్ణుడు రోషపడి " కృపాచార్యా! నేను ఆడిన మాట తప్పను పాండవులను జయించి అన్న మాట నెరవేర్చుకుంటాను. మీరంతా ఎప్పుడూ పాండవులను పొగిడి కౌరవసేనలో ఉత్సాహం తగ్గిస్తున్నారు. మన సైన్యంలో నేను, ద్రోణుడు, అశ్వత్థామ, శల్యుడు మొదలైన అతిరధ మహారధులు లేరా నీ మాటలు వారిని కాని వారిని చేస్తున్నాయి. నీవు బ్రాహ్మణుడివి కనుక నీ అధిక ప్రసంగం సహించాను. ఇక ఒక్క మాట మాట్లాడినా నీ నాలుక కోస్తాను జాగర్త " అన్నాడు. తన మేనమామను దూషించడం చూసి అశ్వత్థామ క్రుద్ధుడై కత్తి తీసుకుని కర్ణుని మీదకు లంఘించాడు. సుయోధనుడు అశ్వత్థామను వారించగా కృపాచార్యుడు అశ్వత్థామను గట్టిగా పట్టుకుని " నాయనా అశ్వత్థామా! అంతకోపం పనికిరాదు శాంతం వహించు " అని అనునయించాడు. సుయోధనుడు అశ్వత్థామను చూసి " గురుపుత్రా! మీ అందరి లక్ష్యం పాండవులను జయించి నన్ను ఈ భూమండలానికి పట్టాభిషిక్తుడిని చేయడం. మనలో మనం కలహించుకుంటే విజయం ఎలా ప్రాప్తిస్తుంది. కర్ణుడి బదులుగా మీ అందరిని నేను క్షమాపణ అడుగుతున్నాను అతడిని క్షమించండి " అన్నాడు. ఆ మాటలకు కర్ణుడు, అశ్వత్థామ శాంతించి తిరిగి యుద్ధసన్నద్ధమైయ్యారు.

కురు పాండవుల సమరం

కర్ణుడు యుద్ధానికి రావడం చూసిన పాండవ యోధులు అందరూ " మన పాండవులు ఇంతటి దుర్దశకు ఈ వినాశనానికి కారణమైన కర్ణుని వదలకండి వధించండి " అని అతడిని చుట్టుముట్టారు. కర్ణుడు అందుకు బెదరక ధైర్యంగా వారిని ఎదుర్కొని చీల్చిచెండాడసాగాడు. అది చూసి అర్జునుడు కర్ణుని ఎదుర్కొని ముప్పది బాణములతో అతడిని కొట్టాడు. కర్ణుని చేతిలో నుండి విల్లు జారిపోయింది. వేరొక విల్లు అందుకుని కర్ణుడు అర్జునుడు ఆశ్చర్యపడేలా శరములు గుప్పించాడు. అర్జునుడు ఆగ్రహించి ఒకే బాణంతో కర్ణుని విల్లు విరిచి, సారధి, హయములను చంపి కర్ణుని శరీరం నిండా శరములు గుచ్చాడు. వెంటనే కర్ణుడు కృపాచార్యుని దూషించానని సిగ్గు వదిలి పక్కనే ఉన్న అతడి రధము ఎక్కి తలదాచుకున్నాడు. కృపాచార్యుని రధము అక్కడి నుండి నిష్క్రమించింది. కర్ణుని పరాజయం చూసి కౌరవ సైన్యం పారిపోసాగింది. సుయోధనుడు " సైనికులారా! పారిపోకండి నేను ఉన్నాను పాండవులను జయించగలము రండి " అని అర్జునుడిని ఎదుర్కోడానికి ముందుకు ఉరికాడు. ఇది గమనించిన కృపాచార్యుడు అశ్వత్థాను చూసి " కుమారా! అశ్వత్థామా! రారాజు తన బలం ఎంతో ఎరుగక అర్జునుడితో యుద్ధానుకి సన్నద్ధమౌతున్నాడు. అలా జరిగితే అతడు అర్జునుడికి పట్టుబడగలడు. నీవు ఇక్కడ ఉండగా అది జరుగరాదు. కనుక నీవు రారాజుకు సాయంగా వెళ్ళు " అన్నాడు. అశ్వత్థామ సుయోధనుడిని సమర్పించి " సుయోధనా! నేనుండగా నీకెందుకు శ్రమ నేను అర్జునుడిని ఎదుర్కొంటాను నువ్వు వెళ్ళు " అన్నాడు. సుయోధనుడు " గురుపుత్రా! నీకు నీ తండ్రికి అర్జునుడంటే వల్లమాలిన ప్రేమ మీరు అర్జునుడితో మనసారా యుద్ధం చేసి అతడిని చంపరు. ఇప్పటికే నా తమ్ములు చనిపోయారు సైన్యం క్షీణించింది. కనుక మీరు పాండవుల వద్దకు రావద్దు. నేను పాండవులతో యుద్ధం చెయ్యవద్దు నేను వారితో యుద్ధం చేస్తాను. మీరు వారి సేనలను నశింపచేయండి " అన్నాడు. అశ్వత్థామ " రారాజా! నాకు నా తండ్రికి అర్జునుడంటే అభిమానం ఉన్నమాట నిజమే అయినా యుద్ధరంగంలో శత్రుపక్షాన ఉన్న వారు మిత్రులైనా, బంధువులైనా, అభిమానాలకు తావుండదు. మేము మా ఒళ్ళు దాచక యుద్ధం చేయడం చూస్తూనే నువ్వు మమ్ము నమ్మడం లేదు నువ్వు ఎవరినీ నమ్మవు అసలు నిన్ను నువ్వే నమ్మవు. అదంతా ఎందుకు నేను శత్రు సైన్యంలో ప్రవేశించి ధృష్టద్యుమ్నుని ఎదుర్కొని అతడి సైన్యమును పారతోలుతాను " అంటూ పాండసేనలో ప్రవేశించాడు.

అశ్వత్థామ ధృష్టద్యుమ్నుని ఎదుర్కొనుట

అది గమనించిన కేకయ, పాంచాల సేనలు అశ్వత్థామను చుట్టుముట్టాయి. అశ్వత్థామ వారి మీద శరవర్షం కురిపించి వారిని పారతోలాడు. అది చూసి ధృష్టద్యుమ్నుడు అశ్వత్థామను ఎదుర్కొని " అశ్వత్థామా! నేను నీ తండ్రి ద్రోణుని చంపడానికి పుట్టిన వరప్రసాదిని. నీ తండ్రినే కాదు నిన్ను కూడా వధిస్తాను రా! " అన్నాడు. అశ్వత్థామ " ధృష్టద్యుమ్నా! నీ కోసమే ఎదురుచూస్తున్నాను రా! నా బాణములకు నిన్ను బలిచేస్తాను రా! " అంటూ ధృష్టద్యునుని ఎదుర్కొన్నాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు " నీ తండ్రి పని తరవాత చూడవచ్చు ముందు నీ పని పడతాను " అంటూ అశ్వత్థామ మీద శరములు గుప్పించాడు. అశ్వత్థామ కోపించి ధృష్టద్యుమ్నుని కేతనము ఖండించి, సారధిని, హయములను చంపి అతడి చక్రరక్షకులను నూరు మందిని చంపి సింహనాదం

చేసాడు. పాంచాల సేనలు అశ్వత్థామ ధాటికి నిలువ లేక చెదిరి పోయాయి. అది చూసి ధర్మరాజు, భీముడు తమ సైన్యాలతో ధృష్టద్యుమ్మునికి సాయం వచ్చారు. సుయోధనుడు ద్రోణుని తీసుకుని అశ్వత్థామకు సాయం వచ్చాడు. అది చూసిన అర్జునుడు ధృష్టద్యుమ్మునికి సాయం వచ్చాడు. ఇరు పక్షాల నడుమ పోరు ఘోరమైంది. అర్జునుడు తన వాడి అయిన బాణములతో మగధ, మద్ర, వంగదేశముల నాశనం చేస్తున్నాడు. భీముడు అంబష్ట, శిబి, వంగదేశ సైన్యములను తుద ముట్టించాడు. అది చూసి ఆగ్రహించిన ద్రోణుడు వాయవ్యాస్త్రమును ప్రయోగించి పాండవసేనలను చెల్లాచెదురు చేసాడు. అర్జునుడు, భీముడు ద్రోణునికి రెండు వైపుల నిలిచి శరములు గుప్పించాడు. ద్రోణుడు బెదరక పాండవ సేనలను తనుమాడుతున్నాడు. సుయోధనుడు పాండవ సేనలను చెల్లాచెదురు చేస్తున్నాడు. అప్పుడు సోమదత్తుడు పాండవ సేనలను ఎదుర్కొన్నాడు. సాత్యకి సోమదత్తుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. సోమదత్తుడు ఒకే బాణంతో సాత్యకి విల్లు విరిచి సాత్యకిని ముప్పై అయిదు బాణాలతో కొట్టాడు. సాత్యకి మరొక విల్లందుకుని సోమదత్తుని విల్లు విరిచాడు. సోమదత్తుడు మరొక విల్లు తీసుకున్నాడు. అది చూసి భీముడు సోమదత్తుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. ఘటోత్కచుడు సోమదత్తుడి మీద పరిఘను విసిరాడు. సోమదత్తుడు దానిని రెండు ముక్కలు చేసాడు. సాత్యకి ఒక వాడి అయిన బాణములతో సోమదత్తుడి సారధిని, హయములను చంపి మరొక నారసముతో సోమదత్తుడి తల నరికాడు. సోమదత్తుడి మరణం చూసి కౌరవ సేనలు సాత్యకిని ఒక్కుమ్మడిగా ఎదుర్కొన్నాయి. అది చూసిన ధర్మరాజు సాత్యకిని అక్కడి నుండి తప్పించి తాను ద్రోణుని ఎదుర్కొన్నాడు. ద్రోణుడు ధర్మరాజు విల్లు విరిచి, కేతనము పడగొట్టి ధర్మజుని శరీరం తూట్లు పడేలా కొట్టాడు. ధర్మరాజు ఉగ్రరూపందాల్చి మరొక విల్లందుకుని ద్రోణుని శరీరంలో గుచ్చుకునేలా బాణములు సంధించాడు. ద్రోణుడు తన రధము మీద మూర్చిల్లాడు. కొంచెం సేపటికి తేరుకున్న ద్రోణుడు తేరుకుని పాండవ సైన్యం మీద వాయవ్యాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. ధర్మరాజు కూడా వాయవ్యాస్త్రాన్ని ప్రయోగించి దానిని నిర్వీర్యం చేసి ద్రోణుని మీద శరములు గుప్పించాడు. అది చూసిన శ్రీకృష్ణుడు ధర్మజుని వద్దకు వెళ్ళి " ధర్మజా ! నిన్ను పట్టుకుని సుయోధనుడికి అప్పగిస్తానన్న ద్రోణుని ప్రతిజ్ఞ మరిచావా ! ద్రోణునితో యుద్ధము మంచిది కాదు వెంటనే ఇక్కడి నుండి వెళ్ళి భీముడికి సాయపడు " అన్నాడు. కృష్ణుడి మాట మన్నించి ధర్మజుడు భీముని వద్దకు వెళ్ళాడు. ద్రోణుడు ధర్మజుడిని వదిలి పాంచాల సేనలను ఎదుర్కొన్నాడు. ధర్మరాజు, భీముడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, సాత్యకి కౌరవ సేనలను తనుమాడుతున్నారు. కృపాచార్యుడు, కర్ణుడు, ద్రోణుడు వారిని ఎదుర్కొన్నారు. యుద్ధం ఘోరరూపందాల్చింది. సేనల పద్చ ఘట్టనలకు రేగిన ధూళి ఆకాశాన్ని తాకి సూర్యుడిని మరుగున పరిచి చీకట్లు కమ్ముకున్నాయి. సైనికులకు కళ్ళు కనిపించడం కష్టమైంది. ద్రోణాచార్యుడు ఒక వైపు సుయోధనుడిని ఒక వైపు కురు సేనలను ప్రోత్సహిస్తూ యుద్ధోన్ముఖులను చేసి అప్పటికప్పుడు ఒక వ్యూహమును ఏర్పరిచాడు.

రాత్రి సమయంలో పోరు

ద్రోణుడు పన్నిన వ్యూహానికి ముఖభాగంలో అతడే నిలబడ్డాడు. వ్యూహమునకు రెండు వైపులా అశ్వత్థామను శకుని నిలిపాడు. మధ్యలో శల్యుడు నిలబడ్డాడు. సుయోధనుడు వ్యూహం అంతా తిరుగుతున్నాడు. సుయోధనుడు తన సైనికులను దివిటీలను పట్టుకుని నిలబడ్డాడు. వెంటనే సైనికులకు దివిటీలు అందించబడ్డాయి. రధికునకు అయిదు దివిటీలు, గజముకు మూడు దివిటీలు, హయముకు ఒక దివిటీ చొప్పున ఇచ్చారు. వ్యూహముకు ముందు భాగమున సైనికులు దివిటీలు పట్టుకుని బారులు తీరారు. పాండవసైనికులు దివిటీలు పట్టుకున్నారు. రధముకు పది దివిటీలు, గజముకు ఏడు దివిటీలు, హయముకు రెండు దివిటీలు పట్టుకున్నారు. సుయోధనుడు తన సోదరులను పిలిచి " సోదరులారా! మీరూ, శల్యుడు, కృతవర్మ మొదలైన యోధులు ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణునితో తలపడకుండా చూడండి ద్రోణుడు మిగిలిన వారితో యుద్ధము చేస్తున్నాడు. కర్ణుడు ధృష్టద్యుమ్నుని చంపి తరువాత అర్జునుడిని జయిస్తాడు. నేను భీమునితో యుద్ధము చేసి గెలుస్తాను " అని పలికి సైన్యమును కదలమని సైగ చేసాడు. ధర్మరాజు ద్రోణుని ఎదుర్కొను సమయంలో మధ్యలో కృతవర్మ ఎదుర్కొని యుద్ధం చేయసాగాడు. సాత్యకితో భూరి అను రాజు, సహదేవునితో కర్ణుడు, భీమునితో సుయోధనుడు, నకులునితో శకుని, శిఖండితో కృపాచార్యుడు, ప్రతివింద్యునితో దుశ్శాసనుడు, అశ్వత్థామతో ఘటోత్కచుడు, ద్రుపదునితో వృషసేనుడు, విరాటరాజుతో శల్యుడు, శతానీకునితో చిత్రసేనుడు, అర్జునుడితో అలంబసుడనే రాక్షసరాజు యుద్ధం చేస్తూ మరొక పక్క ద్రోణుని కాపాడుతున్నారు. పాండవపక్షంలోని అతిరధ మహారధులు ద్రోణునితో తక్లపడడానికి ప్రయత్నిస్తుంటే కౌరవ యోధులు శయశక్తులా అడ్డుకుంటున్నారు. ద్రోణుడు సోమకసైన్యంతో పోరి వారిని హతమార్చాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుని ఎదుర్కొన్నాడు. వారిరువురు ఘోరంగా యుద్ధం చేసుకుంటున్నారు. కృతవర్మ ధర్మరాజు విల్లు విరిచాడు. ధర్మరాజు మరొక విల్లు తీసుకుని కృతవర్మ విల్లు విరిచి కృతవర్మ మీద శక్తి ఆయుధమును ప్రయోగించాడు అది కృతవర్మను చేతిని చీల్చింది. కృతవర్మ మరొక విల్లు తీసుకుని ధర్మరాజు రధసారధిని, హయములను చంపి ధర్మరాజు విల్లు విరిచాడు. ధర్మరాజు తోమరము అనే ఆయుధాన్ని తీసుకున్నాడు. కృతవర్మ ఆ అయుధమును రెండు ముక్కలు చేసి ధర్మరాజు కవచము చీల్చే విధంగా బాణముతో కొట్టాడు. కృతవర్మతో యుద్ధం చేయ లేక ధర్మరాజు యుద్ధభూమి నుండి తొలగి పోయాడు. కురు వంశీయుఇడైన భూరి అనే రాజుతో తలపడి అతడి విల్లు విరిచాడు. భూరి మరొక విల్లు తీసుకుని అతడి వింటిని ముక్కలు చేసాడు. సాత్యకి శక్తి ఆయుధాన్ని ప్రయోగించి భూరి తల తెగనరికాడు. ఇది చూసిన ఇది చూసి అశ్వత్థామ సాత్యకితో తలపడ్డాడు. ఇంతలో ఘటోత్కచుడు అశ్వత్థామతో తలపడి పది బాణములతో అశ్వత్థామ వక్షస్థలం మీద కొట్టాడు. ఆ బాణముల ధాటికి తాళ లేక అశ్వత్థామ రధము మీద సొమ్మసిల్లి పడి వెంటనే తేరుకుని ఘటోత్కచుడి గుండెలకు గురిపెట్టి తీవ్రమైన బాణములతో కొట్టాడు. ఆ బాణముల ధాటికి ఘటోత్కచుడు సొమ్మసిల్లి పడిపోయాడు. ఘటోత్కచుడి రధసారధి రధమును పక్కకు తీసుకు వెళ్ళాడు.

భీమసుయోధనుల పోరు

మరొక పక్క సుయోధనుడు భీముడు తలపడి ఘోర యుద్ధం సాగిస్తున్నారు. భీముడు సుయోధనుడి ధనస్సు ముక్కలు చేసి, అతడి కేతనమును విరిచి అతడి శరీరాన్ని తూట్లు పడేలా కొట్టాడు. సుయోధనుడు మరొక విల్లందుకుని భీముని విల్లు విరిచాడు. భీముడు మరొక విల్లందుకుని ఏడు బాణములతో సుయోధనుడిని తీవ్రంగా గాయపరిచి అతడి విల్లు విరిచాడు. సుయోధనుడు మరొక విల్లు తీసుకొనగానే దానిని కూడా విరిచాడు. భీముడు అలా సుయోధనుడి నాలుగు ధనస్సులు విరిచి రథాశ్వములను, సారధిని చంపాడు. సుయోధనుడికి భీముడమ్టే భయమేసింది. ఎవరూ చూడకుండా పక్కకు తప్పుకున్నాడు. అది గమనించని భీముడు సుయోధనుడు చనిపోయాడనుకుని సింహనాదం చేసాడు. సుయోధనుడు కనిపించక కౌరవ సేనలు కలవరపడ్డాయి. పాండవ సేనలో ఆనందోత్సాహాలు పెల్లుబికాయి. ఇంతలో సుయోధనుడు వేరొక రథము మీద రావడంతో కల్లోలం సద్దు మణిగింది.

కర్ణ సహదేవుల పోరు

కర్ణుడు సహదేవునితో తలపడ్డాడు. సహదేవుడు కర్ణుని తొమ్మిది బాణములతో కొట్టాడు. కర్ణుడు సహదేవుని నూరు బాణములతో మర్మస్థానములలో కొట్టి సహదేవుని ధనస్సును ముక్కలు చేసాడు. సహదేవుడు మరొక విల్లందుకున్నాడు. కర్ణుడు సహదేవుని సారధిని, రథాశ్వములను చంపాడు. సహదేవుడు కత్తి డాలు తీసుకున్నాడు. కర్ణుడు వాటిని ముక్కలు చేసాడు. సహదేవుడు కర్ణుని మీద గధాయుధాన్ని విసిరాడు. కర్ణుడు ఆ గధను మధ్యలోనే తుంచాడు. సహదేవుడు కర్ణుని మీద శక్తి ఆయుధాన్ని ప్రయోగించాడు. కర్ణుడు దానిని ముక్కలు చేసాడు. ఇక చేసేది లేక సహదేవుడు రధచక్రాన్ని కర్ణుని మీద వేసాడు. కర్ణుడు దానిని కూడా తన బాణ్ములతో ముక్కలు చేసాడు. కర్ణునితో యుద్ధం చేయలేక సహదేవుడు అక్కడ నుండి తప్పుకుంటున తరుణంలో కర్ణుడు అతడిని వెంబడించి పట్టుకుని చంపబోయి కుంతికి ఇచ్చిన మాట గుర్తుకు వచ్చి చంపకుండా వదిలి హేళనగా " సహదేవా! నీ బలం ఎదుటి వాని బలం తెలుసుకుని యుద్ధం చెయ్యి. నీ కన్నా బలవంతులతో యుద్ధం చెయ్యడం అవివేకమని తెరులుసుకో పో " అని పంపాడు. సహదేవుడు అవమానభారంతో కుమిలి పోతూ అక్కడ నుండి వేరొక రథము ఎక్కి వెళ్ళాడు.

శల్యవిరాటుల యుద్ధం

శల్యుడు విరాటునితో యుద్ధం చేస్తూ విరాటుని అశ్వములను చంపాడు. శల్యుని మీద విరాటుడు శరములు గుప్పించాడు. విరాటుని తమ్ముడు శతానీకుడు అన్నకు సాయంగా వచ్చి విరాటుని తన రథము మీద ఎక్కించుకున్నాడు. శల్యుడు వాడి అయిన బాణమును ప్రయోగించి శతానీకుని సంహరించాడు. తమ్ముని మరణం విరాటునిలో భయం కలిగించినా పైకి ధైర్యంగా ఉండి శల్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. శల్యుడు పదునైన బాణమును ప్రయోగించి విరాటుని మూర్చిల్లేలా కొట్టాడు. విరాటని రధసారధి రథమును పక్కకు తీసుకు వెళ్ళాడు. విరాటుని సేనలు శల్యుని ధాటికి ఆగ లేక పక్కకు తొలిగాయి. అది చూసి అర్జునుడు ఆ సైన్యములను ఆపి శల్యునితో తలపడ్డాడు. అలంబసుడిని ఎదుర్కొన్న అర్జునుడు అతడి విల్లు కేతనమును విరిచి, హయములను చంపాడు. అలంబసుడు ఒక కత్తి తీసుకుని అర్జునుడితో తలపడ్డాడు. అర్జునుడు ఆ కత్తిని విరిచి నాలుగు భయంకరమైన బాణములతో ఆ రాక్షసుని కొట్టాడు. అర్జునుడి ధాటికి ఆగ లేక అలంబసుడు పారి పోయాడు. నకులుడి కుమారుడు శతానీకుడు సుయోధనుడి తమ్ముడైన చిత్రసేనుడిని ఎదుర్కొని చిత్రసేనుడి కవచమును చీల్చి, కేతనము విరిచి, విల్లు విరిచాడు. చిత్రసేనుడు వేరొక విల్లందుకుని శతానీకుని మీద బాణ ప్రయోగం చేసాడు. శతానీకుడు చిత్రసేనుడి రధాశ్వములను, సారధిని చంపాడు. చిత్రసేనుడు శతానీకుని ఇరవై అయిదు బాణములతో శరీరం తూట్లు పడేలా కొట్టాడు. శతానీకుడు ఒకే బాణంతో చిత్రసేనుడి విల్లు విరిచి రథమును విరిచాడు. చిత్రసేనుడు రథము నుండి దూకి పక్కనే ఉన్న హార్దిక్యుడి రథము ఎక్కి పారిపోయాడు. ధ్రుపదుడు కర్ణుణి కుమారుడైన వృషసేనుని ఎదుర్కొన్నాడు. ధ్రుపదుని మీద వృషసేనుడు పైచేయిగా ఉన్నాడు. ధ్రుపదుని నిస్సహాయత చూసి పాంచాల సేనలు వృషసేనుడితో తలపడ్డాయి. కాని వృషసేనుడితో తలపడ లేక పారి పోయారు. దుశ్శాసనుడు ధర్మజుని కుమారుడైన ప్రతి వింధ్యుని ఎదుర్కొని అతడి ధ్వజమును, విల్లును విరిచి, సారధిని, హయములను చంపాడు. ప్రతివింధ్యిని సోదరులు అతడికి సాయంగా వచ్చి పోరుతున్నారు. భీముని కుమారుడైన శ్రుతసేనుడు ప్రతి వింధ్యుని తన రథము మీద ఎక్కించుకున్నాడు. ప్రతివింధ్యుడు మరొక విల్లందుకుని దుశ్శాసనుడితో తలపడ్డాడు. నకులుడు శకునితో యుద్ధం చేస్తున్నాడు. శకుని పదునైన బాణంతో నకులుని మూర్చపోయేలా కొట్టాడు. నకులుడు తేరుకుని శకుని విల్లు, కేతనమును విరిచి శకుని తొడలపై బాణములతో కొట్టి అతడిని కదలకుండా చేసాడు. నకులుని బాణధాటికి శకుని మూర్చపోయాడు. శకుని రధసారధి రథమును పక్కకు తీసుకు వెళ్ళాడు. కృపాచార్యుడు శిఖండితో యుద్ధం చేస్తున్నాడు. శిఖండి కృపాచార్యుని విల్లు విరిచాడు. కృపాచార్యుడు వేరొక విల్లందుకుని శిఖండి మీద శక్తి ఆయుధాన్ని ప్రయోగించాడు. శిఖండి దానిని నిర్వీర్యం చేసాడు. కృపాచార్యుడు మరొక ధృడమైన బాణంతో శిఖండిని మూర్చిల్లచేసాడు. కృపాచార్యుడు శిఖండిని చంపడానికి వేరొక బాణం తీయగానే పాంచాలవీరులు అడ్డుకుని కృపాచార్యునితో యుద్ధానికి దిగారు. రధసారధి శిఖండి రథమును పక్కకు తప్పించాడు. కాగడాల వెలుతురులో ఆ నాటి యుద్ధం రసవత్తరంగా సాగింది. ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణాచార్యుని అయిదు బాణాలతో కొట్టాడు. ద్రోణుడు ధృష్టద్యుమ్నుని విల్లు విరిచాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు వేర్తొక విల్లందుకుని అగ్ని బాణమును ప్రయోగించాడు. కర్ణుడు అది చూసి దానిని మధ్యలోనే తుంచాడు. సుయోధనుడు, శల్యుడు, దుశ్శాసనుడు అక్కడకు చేరి ధృష్టద్యుమ్నుని ఎదుర్కొన్నారు. ధృష్టద్యుమ్నుడు వారితో ఒంటరిగా పోరు సాగించాడు. కర్ణినితో తలపడిన ధ్రుమసేనుడిని ఒకే బాణంతో కర్ణుడు సంహరించాడు. అది చూసిన ధృష్టద్యుమ్నుడు కోపించి కర్ణుని విల్లు విరిచాడు. కర్ణుడు మరొక విల్లందుకుని ధృష్టద్యుమ్నుని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇంతలో సాత్యకి నిర్వీర్యం చేసాడు. కర్ణుని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇంతలో వృషసేనుడు మధ్యలో వచ్చి సాత్యకిని ఎదుర్కొన్నాడు. సాత్యకి ఒకే బాణంతో వృషసేనుని మూర్చిల్లజేసాడు. కర్ణుడు తన కుమారుడు మృతిచెందాడనుకున్ ఇ సాత్యకి మీద శరవర్షం కురిపించాడు. వృషసేనుడు తేరుకుని కర్ణుడితో చేరి సాత్యకిని ఎదుర్కొన్నాడు.

అర్జునుడు దేవదత్తము పూరించాడు. ఇది విని కర్ణుడు " రారాజా! అర్జునుడు ఇటు వైపు వస్తున్నాడు. అతడిని సాత్యకిని చేరకుండా ఆపగలిగితే మనము సాత్యకిని వధించ వచ్చు. ఇలా చేస్తేనే సాత్యకిని అభిమన్యుని చంపినట్లు చంపగలము. మన విజయానికి అదే నాంది. సాత్యకి మరణం తెలిసిన అర్జునుడు ఇక్కడకు వస్తాడు కనుక అతడికి సాత్యకి మరణం తెలియకుండా మన మహాయోధులను పంపి అర్జునుడిని ఇక్కడకు రాకుండా నిలువరించు " అన్నాడు. సుయోధనుడికి కర్ణుడి ఆలోచన నచ్చింది పక్కనే ఉన్న శకుని చూసి " మామా! నీవు పదివేల ఏనుగులను, పదివేల రథములను తీసుకుని అర్జునుడిని ఎదుర్కొని అతడు ఇక్కడకు రాకుండా ఆపు. నీకు తోడుగా నా తమ్ములు దుశ్శాసనుడు, సుబాహుడు, దుష్ప్రదర్షణుడు, దుర్విషహుడు తోడుగా వస్తారు. నీవు అర్జునుడు, భీముడు, ధర్మరాజులను ఎదుర్కొని విజయం సాధించు " అన్నాడు. సుయోధనుడి మాటను అనుసరించి శకుని మేనల్లుళ్ళను తీసుకుని అర్జునుడిని ఎదుర్కొనుటకు వెళ్ళాడు. కర్ణుడు సాత్యకిని ఎదుర్కొన్నాడు కాని సాత్యకి యుద్ధ కౌశలానికి కౌరవ సేన నిలువలేక పోయింది. సుయోధనుడు సాత్యకిని ఎదుర్కొన్నాడు. సాత్యకి సుయోధనుడి సారధిని, రథాశ్వములను చంపి, విల్లు విరిచాడు. సుయోధనుడు కిందకు దూకి పక్కనే ఉన్న రథమును ఎక్కి తప్పించుకున్నాడు. సుయోధనుడి పరాజయం చూసి కౌరవసేన పారిపోయింది. శకుని తన కుమారుడైన ఉలూకునితో చేరి అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. ఉలూకుడు అర్జునుడి మీద శరములు గుప్పించాడు. అర్జునుడు శకుని సారధిని, రథాశ్వములను చంపి, అతడి వింటిని, రథమును విరిచాడు. శకుని కుమారుని రథము ఎక్కి అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. కాని వారు అర్జునుడి గాండీవం నుండి వెలువడుతున్న శరముల ధాటికి తాళలేక పోయారు. శకునికి సాయంగా వచ్చిన రథికులు యుద్ధం చేయలేక పారి పోయారు. శకుని అతడి కుమారుడు దిక్కు తోచకుండా నిలబడ్డారు. ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుని ఎదుర్కొని అతడి వింటి నారిని విరిచాడు. ద్రోణుడు మరొక విల్లందుకుని శరప్రయోగం చేసాడు. అర్జునుడు, సాత్యకి, ధృష్టద్యుమ్నుడు కౌరవ సేనలను తనుమాడుతున్నారు. విజయ సూచకంగా అర్జునుడు దేవదత్తమును శ్రీకృష్ణుడు పాంచజన్యము , ధృష్టద్యుమ్నాది యోధులు తమతమ శంఖములు పూరించారు.

కర్ణుని విజృంభణ

కర్ణుడు పాడవుల విజయోత్సాహానికి క్రుద్ధుడై విజృంభించి పాండవసేనలను తరుముతూ దొరికిన వారిని దొరికినట్లు చంపసాగాడు. అది చూసిన ధర్మరాజు అర్జునుడితో " అర్జునా ! చూసావా మధ్యందిన మార్తాండునిలా ఉన్న కర్ణుని విజృంభణ చూస్తే మనం ఊరకున్న ఈరోజే పాండవ సేనను నాశనం చేసేలా ఉన్నాడు. నీవు అతడిని ఆపే మార్గం ఆలోచించు " అన్నాడు. అర్జునుడు శ్రీకృష్ణుని చూసి " కృష్ణా! అన్నయ్య ధర్మజుడు మన సేనలు పారి పోవడం చూసి భయపడుతున్నాడు. ఒక వైపు కర్ణుడు, మరొక వైపు ద్రోణుడు మన సైన్యాలను తరుముతున్నారు. ద్రోణుడిని తరవాత చూడవచ్చు ముందు కర్ణుని ఆపాలి మన రథం కర్ణుని ముందు నిలుపు " అన్నాడు. కృష్ణుడు " అర్జునా ! రాత్రులందు రాక్షసులకు బలం ఎక్కువ కనుక నీవు ఇప్పుడు ఘటోత్కచుడిని పంపి కర్ణుడిని నిలువరించుట ఉత్తమం. మాయా విద్యాప్రవీణ్యుడు దివ్యాస్త్ర సంపన్నుడైన ఘటోత్కచుడు కర్ణుడిని నిలువరించగల సమర్ధుడు. మనం ద్రోణుని ఎదుర్కొంటాము " అన్నాడు. కృష్ణుని మాట విన్న అర్జునుడు ఘటోత్కచుడిని పిలిచి " కుమారా ఘటోత్కచా ! కర్ణుడి పరాక్రమానికి పాండవ సేన చెదిరి పోతుంది. నీవు నీ పరాక్రమాన్ని చూపి అతడిని నిలువరింపుము. రాత్రి సమయంలో కర్ణుడు నీ అంత సమర్ధవంతంగా యుద్ధం చేయ లేడు కనుక నీవు అతడిని కట్టడి చేయగలవు కనుక కర్ణుడిని ఎదుర్కొని నీ తండ్రుల పేరు నిలుపు " అన్నాడు. ఘటోత్కచుడు అర్జునుడికి నమస్కరించి కర్ణుడిని ఎదుర్కొనుటకు వెళ్ళాడు.

ఘతోత్కచ అలంబసుల యుద్ధం

ఆసమయంలో జటాసురుడి కుమారుడైన అలంబసుడు సుయోధనుడి వద్దకు వచ్చి " రారాజా! నాకు ఎప్పటి నుండో పాండవుల మీద పగ ఉన్నది. మీరు అనుజ్ఞ ఇస్తే పాండవులను సంహరించగలను " అన్నాడు. సుయోధనుడు ఆనందపరవశుడై అందుకు అంగీకరించాడు. అలంబసుడు కర్ణుడిని దాటి ఘటోత్కచుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇరువురు మొదట విల్లంబులతో యుద్ధం మొదలు పెట్టారు. ఆ తరువాత రాక్షస మాయలు ప్రయోగించి యుద్ధం చేయసాగారు. ఒకరు సర్పంగా మారితే ఒకరు గరుడునిగా మారారు. ఒకడు ఏనుగుగా మారిన వేరొకరు సింహంగా మారారు. ఒకరికి ఒకరు తీసి పోకుండా యుద్ధం చేయసాగారు. చివరికి ముష్టియుద్ధానికి దిగారు. చివరకు ఘటోత్కచుడు అలంబసుడిని కిందకు తోసి గొండెల మీద కాలు పెట్టి అలంబసుడి తల గుండ్రంగా తిప్పి అతడి తల తెంచాడు. ఆ తలను తీసి సుయోధనుడి రథము మీద విసిరాడు. అది చూసి ఆశ్చర్యపోతున్న సుయోధనుడితో " ఓ సుయోధనా! ఇది నీ స్నేహితుడి అలంబసుడి తల ఇంకొంచెం సేపటికి కర్ణుడి తల నీ రథం మీదకు వేస్తాను నీ వంతు వచ్చినప్పుడు నీ తల విసరగలను. నేను భీమసేనుడి కుమారుడినని తెలుసు కదా! జాగర్త " అని గర్జించాడు.

ఘటోత్కచ కర్ణుల పోరు

భయంకరాకారంతో తన వైపు వస్తున్న ఘటోత్కచుడిని చూసి కర్ణుడు అతడి మీద పదునైన బాణములు గుప్పించాడు. ఇరువురు ఒకరికి ఒకరు తీసిపోకుండా యుద్ధం చేస్తున్నారు. కర్ణుడు ప్రయోగించిన దివ్యాస్త్రములను ఘటోత్కచుడు తిప్పికొట్టాడు. ఘటోత్కచుడు ప్రయోగించిన అస్త్రములు కర్ణుడు తిప్పి కొడుతున్నాడు. ఘటోత్కచుడు మాయా యుద్ధం ప్రకటించి మాయా సైన్యం సృష్టించాడు. ఆ మాయా సైన్యం కౌరవులు అది వరకు చూడని వివిధ ఆయుధములను కౌరవసేన మీద ప్రయోగించారు. ఆ ఆయుధ ధాటికి కౌరవ సేన పారిపోయింది. ఘటోత్కచుడు కర్ణుడి మీద చక్రాయుధమును ప్రయోగించాడు. కర్ణుడు దానిని ఖండించాడు. ఘటోత్కచుడు తన గధాయుదాన్ని కర్ణుడిపై విసిరాడు. కర్ణుడు దానిని ముక్కలు చేసాడు. ఘటోత్కచుడు ఆకాశానికి ఎగిరి రాళ్ళను చెట్లను వర్షంలా కురిపించాడు. కర్ణుడు వాట్నినుగ్గు నుగ్గు చేస్తున్నాడు. ఘటోత్కచుడు కిందికి దిగి తన రథము

అధిరోహించి కర్ణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. కర్ణుడు వెంటనే ఘటోత్కచుడి సారధిని, హయములను చంపి రధమును ముక్కలు చేసి ఘటోత్కచుడి శరీరం నిండా నిశితమైన శరములు నాటాడు. ఘటోత్కచుడు నోరు గుహలా తెరిచి కర్ణుడు వేసే బాణములు అన్నీ మింగాడు. కర్ణుడు అతడి ముఖం నిండా బాణములతో నింపాడు. ఘటోత్కచుడు మరణించాడని అందరూ అనుకుంటున్న తరుణంలో ఘటోత్కచుడు తేరుకుని కర్ణుడి రధాశ్వములను చంపి అతడి విల్లు ముక్కలు చేసాడు.

ఘటోత్కచ అలాయుధుల పోరు

కర్ణుడు మీద ఘటోత్కచుడు పైచేయిగా ఉన్న సమయంలో బకాసురుడి తమ్ముడు అలాయుధుడు సుయోధనుడి వద్దకు వచ్చి " సుయోధనా ! మా అన్న బకాసురుడిని చంపిన భీముని మీద ప్రతీకారం తీర్చుకోవాలని అనుకుంటున్నాను. నాకు అనుమతి ఇవ్వు " అన్నాడు. సుయోధనుడు ఆలోచించాడు. ఘటోత్కచుడు కర్ణుని మీద పైచేయిగా ఉన్నాడు. కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ ఆశ్చర్యంగా యుద్ధాన్ని తిలకిస్తున్నారు. అందరూ కర్ణుని మీద ఆశలు వదులుకున్న తరుణంలో అలాయుధునికి అనుజ్ఞ ఇవ్వడం మంచిదని అనుకుని " అలాయుధా ! నీవు వెంటనే నీ శత్రువైన భీముని కుమారుడైన ఘటోత్కచుడితో యుద్ధం చేసి ఓడించి తరువాత భీముని మీద అతడి అన్నదమ్ముల మీద ప్రతీకారం తీర్చుకో " అన్నాడు. ఆ మాటకు సంతోషించిన అలాయుధుడు తన రాక్షస సైన్యంతో ఘటోత్కచుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. ఘటోత్కచుడు అలాయుధుల మధ్య యుద్ధం మొదలైంది. సమ ఉజ్జీలైన ఇరు రాక్షస వీరులు ఒకరికి ఒకరు తీసిపోకుండా యుద్ధం చేస్తున్నారు. కర్ణుడు అక్కడ నుండి తప్పుకుని భీమునితో యుద్ధము చేయుటకు వెళ్ళాడు. భీముడు కర్ణుని దాటుకుని తన కుమారుడైన ఘటోత్కచుడి వద్దకు వెళ్ళాడు. అలాయుధుని అనుచరులైన రాక్షస వీరులు ఒక్కొక్కరుగా భీమసేనుడిని చుట్టుముట్టారు. భీమసేనుడు వారందరిని ఒక్కసారిగా చంపాడు. అలాయుధుడు ఒంటరిగా యుద్ధం చేస్తూ తన సేనలను పాంచాలసేనలతో యుద్ధానికి ప్రేరేపించాడు. అది చూసిన కృష్ణుడు " అర్జునా ! రాత్రి పూట రాక్షసులకు బలం ఎక్కువ. కనుక సాత్యకి, నకులసహదేవులను వారితో యుద్ధం చేయడానికి పంపు. కర్ణుని మీదకు ధృష్టద్యుమ్న శిఖండులను పంపి నీవు ద్రోణునితో పోరాడు " అన్నాడు. భీముడు అలసి పోవడం గమనించిన కృష్ణుడు ఘటోత్కచుడిని పిలిచి " నాయనా ! ఘటోత్కచా ! నీ తండ్రి భీమసేనుడు అలాయుధుడితో పోరాడి అలసి పోయాడు. ఇక నీవు వెళ్ళి అలాయుధుని ఎదుర్కో " అని పంపాడు. వెంటనే ఘటోత్కచుడు కర్ణుడిని వదిలి అలాయుధుని ఎదుర్కొన్నాడు. అతడికి నకులుడు మొదలైన పాండవ యోధులు చేరి రాక్షస సేనను తరిమారు. కర్ణుడు పాంచాల సేనలతో పోరుతున్నాడు. అది చూసి భీముడు కర్ణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. అలాయుధుడు ఘటోత్కచుడి మీద ఒక పరిఘను విసిరి అతడిని మూర్ఛిల్లజేసాడు. ఘటోత్కచుడు వెంటనే తేరుకుని తన గదను గిరగిరా తిప్పి అలాయుధుని మీద విసిరాడు. ఆ గద అలాయుధుని సారధిని, అతడి రధాశ్వములను, ధ్వజమును, రధమును నుగ్గు చేసాయి. వెంటనే అలాయుధుడు ఒక మేఘంగా మారి ఆకాశం నుండి నెత్తురు కురిపించాడు. ఘటోత్కచుడు కూడా ఆకాశానికి ఎగిరి అలాయుధుని మాయను తిప్పి కొట్టాడు. తరువాత రాక్షస వీరులు భూమికి దిగి రాళ్ళతో చెట్లతో యుద్ధం చేయసాగారు. అలాయుధుడు కత్తి తీసుకుని ఘటోత్కచుని ఎదుర్కొన్నాడు. ఘటోత్కచుడు కూడా కత్తి తీసుకుని అలాయుధుని ఎదుర్కొన్నాడు. చివరికి ఘటోత్కచుడు అలాయుధుడిని కింద పడవేసి అతడి కంఠము తెగనరికి సింహనాదం చేసాడు. పాండవ సైన్యం ఆనందోత్సాహాలతో మిన్నంటేలా భేరీ నాదాలు చేసారు. ఘటోత్కచుడు అలాయుధుని తల తీసుకుని సుయోధనుడి రధము మీదకు విసిరాడు. అది చూసి సుయోధనుడు చింతాక్రాంతుడైయ్యాడు. తరువాత ఘటోత్కచుడు పాండవ సేనలను నాశనం చేస్తున్న కర్ణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు.

ఘతోత్కచ మరణం

కర్ణుడు తనను ఎదుర్కొన్న ఘటోత్కచుని రధాశ్వములను చంపాడు. వెంటనే ఘటోత్కచుడు రథంతో సహా మాయం అయ్యాడు. కౌరవ సేనలో ఘటోత్కచుడు ఎవరి ముందు ప్రత్యక్షమై ఎవరిని చంపుతాడో అని కౌరవ సేనలో భయాందోళనలు మొదలైయ్యాయి. ఘటోత్కచుడు మేఘంలాగా మారి ఆకాశంలో నుండి కౌరవ సేన మీద పెద్ద పెద్ద బండరాళ్ళు విసరి కౌరవ సేన రధములను నుగ్గు చేస్తున్నాడు. కురుసేన ఏ వైపు నుండి బండరాళ్ళు పడతాయోనని బెదిరి పోతున్నారు. కాని కర్ణుడు మాత్రం ధైర్యంగా నిలబడి తన దివ్యాస్త్రములతో రాక్షస మాయను విచ్చిన్నం చేస్తున్నాడు. కర్ణుడు రాళ్ళ వాన కురిపిస్తున్న మేఘమును విచ్చిన్నం చేయడంతో కౌరవసేనలో ధైర్యం వచ్చింది. వారు కర్ణుడితో " కర్ణా నీవు మహా వీరుడవు లేకున్న రాక్షస మాయను విచ్చిన్నం చేయలేవు. కాని నిన్ను నీవు కాపాడుకోవాలంటే ఘటోత్కచుడిని సంహరించక తప్పదు. కనుక ఇంద్రుడు నీ కవచకుండలములు దానంగా పరిగ్రహించిన తరుణంలో ప్రసాదించిన అమోఘమైన శక్తిని అతడి మీద ప్రయోగించి అతడిని సంహరించు. దానిని ఎప్పుడో భీమార్జునులను చంపడానికి దాచి ఏమి ప్రయోజనం మనం అప్పటి వరకు ఘటోత్కచుడి ధాటికి ప్రాణాలతో ఉంటే కదా ! కనుక ఆ శక్తిని ఘటోత్కచుడి మీద ప్రయోగించు " అని కర్ణుడిని వత్తిడి చేసారు. ఆ సమయంలో ఘటోత్కచుడు గదతో కర్ణుని మీద కలబడి అతడి రధమును విరిచాడు. రధవిహీనుడై నిలబడిన కర్ణుడిని చంపడానికి గద ఎత్తి నిలబడిన ఘటోత్కచుడి చేతిలో చావు తప్పదనుకుని గత్యంతరం లేని పరిస్థిలో మీద ఇంద్రుడు ప్రసాదించిన శక్తి ఆయుధమును ఘటోత్కచుడి మీద ప్రయోగించదలిచాడు. ఇంద్రదత్తమైన ఆ ఆయుధము మహా భయంకరమైంది. దాన్ ఇని ప్రయోగించన తరవాత ఒక్కరిని మాత్రమే సంహరించి తిరిగి ఇంద్రుని వద్దకు చేరుతుంది. అర్జునుడి మీద ప్రయోగించాలని భద్రంగా ఉంచిన ఆ ఆయుధాన్ని కర్ణుడు ఘటోత్కచుడిని లక్ష్యంగా చేసి ప్రయోగించాడు. తన మీదకు దూసుకు వస్తున్న ఆ శక్తి ఆయుధాన్ని చూసి ఘటోత్కచుడు భయపడ్డాడు. ఆ శక్తి ఆయుధం ఘటోత్కచుడి మాయశక్తులను హరించి అతడి గుండెను చీల్చుకుంటూ బయటకు వెళ్ళింది. ఆ దెబ్బకు ఒక మహావీరుని ప్రాణాలునంతవాయువులలో కలిసాయి. కౌరవసేన ఆనందోత్సాహాలతో సింహనాదాలు చేస్తూ హర్షాధ్వానాలు చేసారు. అందరూ కర్ణుడిని పలు విధముల శ్లాఘించారు. సుయోధనుడు పరుగు పరుగున వచ్చి కర్ణుని

కౌగలించుకున్నాడు.

ఘటోత్కచుని మరణానికి పాండవసేనలో స్పందన

ఘటోత్కచుడి మరణ వార్తవన్న పాండవులు కన్నీరు మున్నీరుగా విలపించారు. భీమసేనుడి దుఃఖముకు అంతు లేదు. కాని కృష్ణుడు రధము మీద నిలబడి నాట్యమాడసాగాడు. కేరింతలు కొట్టి సింహనాదం చేసి ఆనందంతో పాంచజన్యం పూరించారు. కృష్ణుడి విపరీత ప్రవర్తన చూసి అర్జునుడు ఆశ్చర్యపోతూ " కృష్ణా ! ఆపు ఏమిటిది మేమంతా ఘటోత్కచుడి మరణానికి విలపిస్తుంటే నీవు ఆనందంతో గంతులు వేస్తున్నావు. ఇక చాలు ఆపు ఎవరన్నా చూస్తే నవ్వుతారు " అన్నాడు. ఈసడింపుగా ! " అన్నాడు ఈసడింపుగా. కాని కృష్ణుడు తన ఆనంద హేల ఆపక అలా పాడుతూ ఆనందంతో గెంతుతూ ఉన్నాడు. కాని అంతలో అర్జునుడు తెలివి తెచ్చుకుని కృష్ణునితో " కృష్ణా! నీవు అన్నీ తెలిసిన వాడివి. మహానుభావుడివి నీ వింత ప్రవర్తనకు ఏదో కారణం ఉంటుంది.ది నాకు చెప్పవా " అన్నాడు. అని అనునయంగా అన్నాడు.కృష్ణుడు " అర్జునా! నీ తండ్రి నీ క్షేమము కోరి కర్ణుడి వద్ద నుండి కవచకుండలములు దానంగా పరిగ్రహించాడు. ఆ సమయంలో కర్ణుడికి ప్రతిగా ఒక మహత్తర శక్తిని కానుకగా ఇచ్చాడు. అది ఒక సారి ప్రయోగిస్తే ఒకరిని మాత్రమే చంపి తిరిగి ఇంద్రుని చేరగలదు. దానిని కర్ణుడు నిన్ను చంపడానికి మాత్రమే దాచాడు. కాని గత్యంతరం లేని పరిస్థితిలో దానిని కర్ణుడు ఘటోత్కచుడి మీద ప్రయోగించాడు. కనుక ఇక కర్ణుడు నిన్ను ఏమీ చేయ లేడు. అర్జునా! కర్ణుడు దైవాంశ సంభూతుడు సామాన్యుడు కాదు. అతడి వద్ద ఇంద్రుడు ఇచ్చిన శక్తి ఉన్నంత వరకు నా సుదర్శన చక్రము కాని నీ గాండీవం కాని ఏమి చేయలేదు. నీ తండ్రి కర్ణుడి కవచ కుండలములు పరగ్రహించుకున్న అతడిని నీవే కాదు ముల్లోకాలలో ఎవరూ ఏమీ చేయ లేరు. అతడిప్పుడు సాధారణ మానవుడయ్యాడు కనుక అతడిని ఇక నీవు సులభంగా జయించ వచ్చు. ఇది నాకు సంతోషం కాదా! " అన్నాడు. నేను జరాసంధుని, శిశుపాలుని నీ కొరకు చంపించాను. వారు బ్రతికి ఉన్న సుయోధనుడితో చేరి నిన్ను ఎదుర్కొనేవారు. వారందరూ కర్ణుడితో కలిస్తే జయించుట అసాధ్యం. ఇక ఘటోత్కచుడు ఎంత భీముడి కుమారుడైనా రాక్షసవంశ సంజాతుడు. ధర్మద్వేషము, హరిద్వేషము అతడి నరనరాలలో జీర్ణించుకుని ఉంది. అతడు బ్రతికి ఉన్నా ఎప్పటికైనా నా మీద తిరగబడగలడు. అప్పుడు నేను చేయవలసిన పని ఇప్పుడు కర్ణుడు పూర్తి చేసాడు. నీవు నాకు అత్యంత ఆప్తుడవు నీ క్షేమమే నాకు ముఖ్యము. ఇక నీకు కర్ణుడు హాని చేయజాలడు. మన సైన్యములు అలసి ఉన్నాయి. వారికి కొంత విశ్రాంతినిచ్చి తిరిగి యుద్ధానికి ఉపక్రమించ వచ్చు " అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుని సందేహం

సంజయుడు ఘటోత్కచుడు మ్రణించిన వృత్తాంతం చెప్పగానే ధృతరాష్ట్రునికి ఒక అనుమానం వచ్చింది. " సంజయా ! మరి అంతప్రభావం కలిగిన శక్తిని తన వద్ద పెట్టుకున్న కర్ణుడు ఇంత కాలము అర్జునుడిని చంపకుండా ఎందుకు వదిలాడు. ఒక్కరిని మాత్రమే చంపగలిగిన శక్తి ఆయుధాన్ని అర్జునుడి మీద వేసి చంపితే యుద్ధం ఎప్పుడో ముగింపుకు వచ్చేది కదా! పాండవులు ఎప్పుడో యుద్ధం నుండి విరమించే వారు. మనలను విజయలక్ష్మి వరించేది. ఇంత జన నష్టం తప్పి పోయేది కదా! యుద్ధానికి పిలిస్తే అర్జునుడు కర్ణునితో యుద్ధం చేయకపోతాడా ! కర్ణుడు ఇంత బుద్ధిహీనుడుగా ఎందుకు ఉన్నాడు. నా కుమారుడు కర్ణునికి ఎరందుకు గుర్తు చేయ లేదు అన్నాడు. అక్కడే ఉన్న నీవు కూడా ఎందుకు గుర్తు చేయ లేదు. చేతిలో మామిడి పండు తనడం మరచినట్లు ఉంది కదా! దీనికి మరేదైనా కారణము ఉందా " అని ధృతరాష్ట్రుడు ఆత్రంగా సంజయుని అడిగాడు. సంజయుడు " మహారాజా! మేము గుర్తు చేయకుండా ఎందుకు ఉంటాము. ప్రతి రోజు మేమంతా సుయోధనుడితో కలసి మరునాడు నీవు శక్తి ఆయుధమును ప్రయోగించి అర్జునుడిని చంపాలి అని చెప్తూనే ఉన్నాము. కర్ణుడు కూడా అలాగే చంపుతానని అంటుండే వాడు. కాని మరునాడు యుద్ధ భూమిలో ప్రవేశించగానే కర్ణుడితో సహా మేమంతా ఆవిషయం మరచి పోతుంటాము. తిరిగి రాత్రి సమయంలో శిబిరాలకు చేరిన తరువాతగాని మాకు గుర్తుకు వచ్చేది కాదు. అది దైవ మాయ కాక మరేమిటి చెప్పు. అంతే కాదు. సుయోధనుడు " కర్ణా! అర్జునుడిని మాత్రమే చంపితే కృష్ణుడు మనలనందరిని చంపి పాండునందనుడికి పట్టం కడతాడు. ఆ శక్తితో కృష్ణుడిని చంపితే మనం ఈ ధరాతలాన్ని ఏకచ్ఛత్రంగా పాలించ వచ్చు " అనే వాడు. కర్ణుడు అలాగే చంపుతాను అనే వాడు. కాని మరునాడు అంతా మరిచిపోయే వాడు అదేమి చిత్రమో. మరొక విషయము వినండి. ఘటోత్కచుడి మరణసమయాన శ్రీకృష్ణుడు రధము మీద నాట్యం చేసాడు కదా! పాండవ శిబిరానికి వెళ్ళి చాటుగా ఉండి వారి మాటలు విన్నాను. కృష్ణుడు ప్రవర్తనకు కారణమేమిటని అర్జునుడు అడిగిన విషయం పక్కనే ఉన్న సాత్యకి విని " అన్నయ్యా ! కర్ణుడు ఇంత కాలము మహా శక్తిని ప్రయోగించి అర్జునుడిని ఎందుకు చంప లేదు " అన్నాడు. కృష్ణుడు " సాత్యకి ! సుయోధనాదులు ప్రతి రోజు ఆ శక్తి ఆయుధంతో అర్జునుడిని చంపమని చెప్తుండే వారు. నేను కర్ణుడు యుద్ధరంగమున ప్రవేశించగానే నా మాయలో పడవేసి అతడికి ఆ శక్తి ఆయుధం గుర్తుకు రాకుండా చేసేవాడిని. ఆ కారణంగా కర్ణుడు అర్జునుడి మీద ఆ శక్తి ప్రయోగించ లేక పోయాడు. సాత్యకీ ! నీ కంటే, ధృష్టద్యుమ్నుడి కంటే మిగిలిన పాడుసుతుల కంటే నాకు అర్జునుడంటే వల్లమాలిన ప్రేమ. అర్జునుడు నా బహిర్ప్రాణం ఇంత కాలం కర్ణుడి వద్ద ఉన్న శక్తి కారణంగా అర్జునుడికి ప్రమాదం పొంచి ఉన్నదని భయపడుతునే ఉన్నాను. నిద్రలేని రాత్రులు గడిపాను. ఇక నేను సుఖంగా నిద్రిస్తాను " అన్నాడని సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునుకి చెప్పాడు. ధృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! దురదృష్టం సుయోధనుడిని వెన్నంటి ఉన్నప్పుడు మనమేమి చేయగలము " అన్నాడు.

ఘటోత్కచుని మరణానికి ధర్మజుడు విలపించుట

ఘటోత్కచుడి మరణానికి దుఃఖంతొ ధర్మరాజు రధము మీద కూలబడి రోదిస్తున్నాడు. కృష్ణుడు దగ్గరకు వెళ్ళి " ధర్మనందనా! ఏమిటీ వెర్రి. యుద్ధమున వీరులు మరణించరా ! అందుకు ఇంత చింతించ తగునా ! నీవిలా చింతించిన సైన్యమును నడుపగల వాడెవడు. నీ సోదరులను ఓదార్చగలవారెవరు లే

వారిని ఓదార్చి యుద్ధసన్నద్ధులను చేయి " అన్నాడు. నీకు తెలియనిది ఏముంది ఘటోత్కచుడికి మేమంటే ఎంత ప్రేమాభిమానాలున్నాయో మమ్ము ఎంత గౌరవిస్తాడో. అరణ్యవాస సమయంలో మాకు ఎంత సహకరించాడు. నాకు ఘటోత్కచుని మీద సహదేవునికన్నా ప్రేమ ఎక్కువ. అటువంతి ఘటోత్కచుడు మరణుస్తే దుఃఖించక ఎలా ఉండగలను " అన్నాడు. అంతలో నే ఉగ్రుడై కృష్ణా! దీనికంతటికి కారణం కర్ణుడు నాడు అభిమన్యుని విల్లు విరిచి అతడి మరణానికి కారణం అయ్యాడు. నేడు ఘటోత్కచుడిని స్వయంగా చంపాడు. కర్ణుడి మీద ప్రతీకారం చేయాలి. కర్ణుడికి సాయం చేసిన వాడు ద్రోణుడు నేను కర్ణుడిని చంపుతాను భీముడు ద్రోణుడిని చంపుతాడు " అంటూ తన రధమును వేగంగా ముందుకు నడిపాడు. కృష్ణుడు కలవరపడి అర్జునా! అటు చూడు మీ అన్నయ్య కర్ణుడి మీద యుద్ధానికి పోతున్నాడు అతడిని అనుసరించు అన్నాడు. అలా వేగంగా పోతున్న ధర్మరాజు ఎదుటికి వ్యాస మహర్షి వచ్చాడు. ధర్మరాజు వ్యాసుడికి నమస్కరించాడు. వ్యాసుడు " ధర్మనందనా! కర్ణుడు శక్తి ఆయుధాన్ని అర్జునుడిని చంపడానికి ఉంచాడు. అది ఇప్పుడు ఘటోత్కచుడి మీద ఉపయోగించబడింది లేకున్న అర్జునుడిని చంపి ఉండే వాడు. అది జరిగి ఉంటే నీ దుఃఖం వర్ణించనలవి కాదు. ఇప్పుడు నీవు కొద్ది ధుఃఖంతో బయటపడటం మంచికే జరిగింది. కనుక అకారణంగా కోపం తెచ్చుకొనక వివేకంగా ఆలోచించి నీ వారినందరిని కలుపుకొని యుద్ధం కొనసాగించు. ఇకొంక విషయం చెప్తాను. నేటికి సరిగా అయిదవ నాటికి నిన్ను విజయలక్ష్మి వరిస్తుణంది. దీనిలో సందేహం లేదు " అన్నాడు.

ధర్మరాజు ద్రోణుని వధించమని సైన్యాలను పురికొల్పుట

వ్యాసుడు వెళ్ళిన తరువాత ధర్మరాజు మనసును కుదుటపరచుకుని ధృష్టద్యుమ్నుడితో " భీముడు ద్రోణుడితో యుద్ధం చేస్తున్నాడు. ఇక మీదట నీవు ద్రోణుడితో యుద్ధము చెయ్యి. నీవు ద్రోణుడిని చంపడానికే పుట్టావు. శిఖండిని పాంచాల సైన్యాలను వెంట తీసుకుని ద్రోణుడిని ఎదిరించు " అని చెప్పి మిగిలిన వారిని చూసి చూసి " విరాటరాజా! ద్రుపద మహారాజా! సాత్యకీ! నకుల సహదేవులారా! ఉపపాండవులారా! మన ముందున్న ఏకైక లక్ష్యం ద్రోణ వధ. పార్ధుని నాయకత్వంలో మీరంతా ద్రోణుడిని ఎదుర్కొనండి " అన్నాడు. అప్పటికే ఇరుపక్షముల సేనలు ఒక పగలు ఒక రాత్రి యుద్ధం చేసి అలసి పోయాయి. నిద్రమత్తులో క్షణం ఒక యుగంగా ఊవస్థ పడుతున్నారు. నిద్రమత్తులో తూలుతున్నారు. ఇది గమనించిన అర్జునుడు ఇరుపక్షముల యోధులను ఉద్దేశించి " సైనికులారా! మీరంతా బాగా అలసి పోయి ఉన్నారు. నిద్రావస్థతో జోగుతున్నారు. కనుక మీరంతా కొంతసేపు నిద్రపొండి. మరొక ఝాములో చంద్రోదయం ఔతుంది. చంద్రుడు వచ్చిన తరువాత వెన్నెల వెలుగులో మన్ము తిరిగి యుద్ధము చేస్తాము " అన్నాడు. ఈ సూచనకు ఇరుపక్షముల సైనికులు సంతోషంగా అంగీకరించారు. కౌరవ సైనికులు సహితము అర్జునుడి దయాగుణానికి శ్లాఘించారు. సైనికులంతా ఎక్కడి వారక్కడే నిద్రకు ఉపక్రమించారు. అలా నిద్రిస్తుండగా చంద్రోదయం అయింది. పండు వెన్నెల కాయగానే పాండవ కౌరవ సేనలు నిద్రమేల్కొని యుద్ధానికి సిద్ధం అయ్యాయి.

సుయోధనుడు ద్రోణుని నిందించుట

సుయోధనుడు ద్రోణాచార్యుని వద్దకు వెళ్ళి " ఆచార్యా! నీవు చాలా గొప్పవాడవు, మహావీరుడవ నీముందు నిలువగలవారెవరు లేరు. కాని నీవు నీ శిష్యులైన పాండవులను చంపక వదిలి పెట్టడం నా దురదృష్టం కాక మరేమిటి? " అన్నాడు. ఆ మాటలకు ద్రోణుడు కోపించి " సుయోధనా! నీ ఉద్దేశం నేను పాండవులను నా శిష్యులని వదిలి వేస్తున్నాననే కదా! ఖాండవ వన దహన సమయంలో అర్జునుడు అగ్నిదేవునికి సాయంగా ఉన్నప్పుడు. ఇంద్రుడు నా శిష్యుడనే అతడిని వదిలి వేసాడా? నాడు ఘోషయాత్రా సమయాన చిత్రసేనుడు నిన్ను బంధీగా పట్టుకున్న సమయాన నీ కొరకు యుద్ధము చేసిన అర్జునుడిని చిత్రసేనుడు నా శిష్యుడనే వదిలాడా? కాలకేయులనే రాక్షసులు అర్జునుడు నా శిష్యుడనే అతడి చేతిలో మరణించారా? అర్జునుడి పరాక్రమం తెలిసీ నన్ను నిందించడం తగదు " అన్నాడు. సుయోధనుడు " ఆచార్యా! మీరు అవకాశం వచ్చినప్పుడల్లా అర్జునుడిని పొగుడుతూనే ఉన్నారు. మీరు అలాగే చేస్తూ పాండవులను అర్జునుడిని నాకు వదలండి. నేను కర్ణ, దుశ్శాసన, శకుని సాయంతో పాండవులను అంత మొందిస్తాను. మీరు మీకిష్టమైన వారితో యుద్ధము చేయండి " అన్నాడు. ఆ మాటలకు ద్రోణుడు నవ్వి " సుయోధనా! అలాగే మీరు అర్జునిడిని ఎదుర్కొనండి మీరే గెలుస్తారేమో! నాకు మాత్రం అర్జునుడి చేతిలో మరణించే భయం పోగొట్టావు అంతే చాలు " అన్నాడు.

ద్రోణుడు పాంచాల సేనను ఎదుర్కొనుట

తరువాత ద్రోణుడు పాంచాల సైన్యంతో యుద్ధం చెయ్యడానికి వెళ్ళాడు. అప్పటికే తెల్లవారు ఝాము అయింది. సుయోధనుడు, కర్ణుడు, దుశ్శాసనుడు, శకుని ఒక్కసారిగా అర్జునుడిని ఎదుర్కొని అతడి మీద శరవర్షం కురిపించారు. మహా వీరుడైన ద్రోణుడు అతిరధ మహారధులతో యుద్ధం చేయక తమలాంటి సామాన్య సైనికులుతో యుద్ధం చెయ్యడమేమిటని పాంచాల సైనికులు ఆశ్చర్యపోతున్నారు. అంతాత్ మహావీరునితో యుద్ధము చేసి చచ్చినా పరవాలేదని కొందరు అతడిని ఎదుర్కొంటున్నారు. ఇంతలో విరాటరాజు, ద్రుపదుడు, అతడి మనుమలు, కేకయ రాజులు తమ సైన్యాలతో ద్రోణుడిని ఎదుర్కొన్నారు. ద్రోణుడు తన వాడి అయిన బాణాలతో పాంచాల మత్స్య సేనలను హతమార్చడమే కాక ద్రుపదుని మనుమలను ముగ్గురిని హతమార్చాడు. కేకయ రాజుల తలలను పండ్లు రాల్చినట్లు నేమీద పడ వేసాడు. అది చూసి విరాటుడు, ద్రుపదుడు వీరావేశంతో ద్రోణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. ద్రోణుడు వారిద్దరినీ అమిత పరాక్రమంతో ఎదుర్కొని వారిద్దరినీ చెరి ఒక బాణంతో నేల కూల్చాడు. తన తండ్రి మరణం కళ్ళారా చూసిన ధృష్టద్యుమ్నుడు " నేను కనుక ద్రోణుడిని చంపకపోతే నా కులాచారాన్ని ధర్మాలను తప్పిన వాడిని ఔతాను. అని ఘోరప్రతిజ్ఞ చేసి పాంచాల సేనను తీసుకుని ద్రోణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. అది చూసి సుయోధనుడు కర్ణుడితో వచ్చి ధృష్టద్యుమ్నుడిని అడ్డుకున్నాడు. అంతలో భీమసేనుడు వచ్చి ధృష్టద్యుమ్నుడికి

తోడుగా ద్రోణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు.

కురు పాండవ యోధుల సమరం

అప్పటికి సూర్యోదయం అయింది. ఇరు పక్షముల వారు కొంతసేపు యుద్ధము ఆపి కాలకృత్యములు తీర్చుకుని కొంత విశ్రాంతి తీసుకుని మరలా యుద్ధము చేయుటకు ఉపక్రమించారు. సుయోధనుడు నకులుడిని, దుశ్శాసనుడు సహదేవుడిని, ద్రోణుడు అర్జునుడిని, భీముడు కర్ణుడిని ఎదుర్కొని పోరాడుతున్నారు. సహదేవుడి సారధిని దుశ్శాసనుడు చంపాడు. సహదేవుడు తానే రధము తోలుకుంటూ దుశ్శాసనుడి హయములను గాయపరిచాడు. ఆ దెబ్బకు దుశ్శాసనుడి హయములు దుశ్శాసనుడిని రధముతో సహా ఎటో లాక్కెళ్ళాయి. భీముడు కర్ణుడు పదునైన బాణములతో ఒకరిని ఒకరు ఎదుర్కొన్నారు. తరువాత గధాయుద్ధము చేసారు. తిరిగి కర్ణుడు తన విల్లు తీసుకుని భయంకరమైన బాణములతో భీముని రధమును విరిచాడు. భీముడు సహదేవుడి రధము మీదకు దూకాడు. ద్రోణుడు అర్జునుడు ఒకరి మీద ఒకరు బాణ ప్రయోగం చేసుకుంటున్నారు. ఒకరు ప్రయోగించిన అస్త్రముకు వేరొకరు ప్రత్యస్త్రము ప్రయోగించుకుంటున్నారు. ఎవరు ఎప్పుడు ఏ అస్త్రము ప్రయోగించారో తెలియక చూసే వారు ఆశ్చర్యపోతున్నారు. ఈ విధంగా గురుశిష్యులు ఘోరయుద్ధము సాగిస్తున్నారు. ఆకాశం నుండి వీరి యుద్ధం చూస్తున్న దేవతలకు పరమేశ్వరుడు రెండు రూపాలుగా విడిపోయి ఒకరితో ఒకరు తలపడి వినోదిస్తున్నాడా ! అన్నట్లు ఉంది. ద్రోణుడు బ్రహ్మాస్త్రాన్ని ప్రయోగించడానికి నియమ నిష్టలతో మంత్రజపం చేసాడు. దేవతలు భయంతో వణికి పోయారు. దిక్కులు కంపించాయి. సముద్రాలు పొంగాయి. అది ఏమీ లక్ష్యపెట్టని ద్రోణుడు బ్రహ్మాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. అర్జునుడు బెదరక బ్రహ్మాస్త్రాన్ని ప్రయోగించి దానిని ఉపసంహరించాడు. రెండు బ్రహ్మాస్త్రాలు ఒకదానిని ఒకటి ఢీకొని నిర్వీర్యం అయిపోయాయి. ఒకరితో ఒకరు యుద్ధము సేసి ప్రయోజనము కవిపించక అర్జునుడు కౌరవ సేనల వైపు ద్రోణుడు పాంచాల సేనల వైపు వెళ్ళి పోయారు. అప్పుడు దుశ్శాసనుడు ధృష్టద్యుమ్నుడిని ఎదుర్కొని అతడి అస్త్రధాటికి తట్టుకొన లేక పారి పోయాడు. నకుల సహదేవులు వెంట రాగా ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుడి వైపు వెళ్ళాడు. సుయోధనుడు సాత్యకి ఎదురుపడ్డారు. వారిరువురు చిన్ననాటి స్నేహితులు. కొంతసేపు విరోధము మరచి రధములు పక్కపక్కన నిలిపి చిన్న నాటి చిలిపి పనులు ఆనాటి కబుర్లు బాల్యం గుర్తు తెచ్చుకుని పొంగిపోయారు. ఒకరితో ఒకరు యుద్ధం చేయవలసిన పరిస్థితి తీసుకు వచ్చిన క్షత్రియ ధర్మం గురించి తలచుకుని బాధపడి తప్పదు కనుక కొంతసేపు యుద్ధము చేద్దాము అనుకుని యుద్ధము చేయసాగారు. మిత్రత్వము మరచి శత్రువుల వలె యుద్ధము చేయసాగారు. సాత్యకి సుయోధనుడి విల్లు విరిచి అతడి శరీరాన్ని తూట్లు పొడిచాడు. సుయోధనుడు అలసి పోయి యుద్ధరంగం నుండి తొలగి పోయి కొంతసేపు విశ్రాంతి తీసుకుని తిరిగి వచ్చి సాత్యకిని ఎదుర్కొన్నాడు. సుయోధనుడికి సాయంగా కర్ణుడు సాత్యకిని ఎదుర్కొన్నాడు. అది చూసి భీముడు కర్ణుడితో పోరు సాగించాడు. కర్ణుడు భీముని సారధిని మూర్చిల్లజేసి భీముని విల్లు విరిచాడు. భీముడు తన గద గిరగిరా తిప్పి కర్ణుడి రధము మీద విసిరాడు. ఆ గద పోయి కర్ణుడి సారధి తల పగుల గొట్టి కర్ణుడి రధాన్ని ముక్కలు చేసింది. కర్ణుడు మరొక రధము ఎక్కి యుద్ధము చేయసాగాడు.

ద్రోణుడి మరణం

ధర్మరాజు మత్స్య పాంచాలసేనలు వెంటరాగ ద్రోణుడి మీదకు యుద్ధానికి సన్నద్ధం అయ్యాడు. అప్పటికి రెండు ఝాముల పొద్దు ఎక్కింది. నకుల సహదేవులు భీముడు అర్జునుడిని చూసి " అర్జునా ! ఇక్కడ ద్రోణుడు మన సేనలను అంతమొందిస్తున్నాడు. నీవు అతడికి సాయంగా ఉన్న కౌరవ సేనలను తరుముతున్నాడు. అప్పుడు ద్రోణుడు ఒంటరిగా చిక్కుతాడు. పాంచాల సేన అతడిని అంతమొందిస్తుంది " అని అరుస్తూ ద్రోణుడిని ఎదుర్కొన్నారు. ద్రోణుడు తనకు అడ్డం వచ్చిన సైనికులను హతమారుస్తూ వేలాది సైనికులను చంపుతున్నాడు. ధర్మరాజు భీముడు నకుల సహదేవులు నిస్సహాయంగా చూస్తూ " ద్రోణుడు ఈ రోజు చెలరేగి పోతున్నాడు. ఇలా వదిలేస్తే ఈ రోజు పాండవసేనలను అంతమొందించి మనలను కూడా అంతమొందించి సుయోధనుడికి పట్టం కట్టేలా ఉన్నాడు. ఇతడిని నిలువరించడం మన తరం కాదు. నిలువరించ తగిన అర్జునుడు గురువును చంపుట పాపమని ఉపేక్షిస్తున్నాడు " అనుకున్నారు.

ద్రోణుడు అస్త్రసన్యాసం చేయుటకు శ్రీకృష్ణుడు మార్గం చెప్పుట

వారు పడుతున్న మధన గమనించిన కృష్ణుడు రధమును వారి వైపు మళ్ళించి ధర్మరాజాదులు వినేలా " అర్జునా ! ద్రోణుడు తన చేత ధనస్సు ఉన్నంత వరకు అతడిని మానవ మాత్రులే కాదు దేవదానవులు కూడా ఎదుర్కొన లేరు. ద్రోణుడు అస్త్రసన్యాసం చేయాలంటే ఒకటే మార్గం " అశ్వత్థామ చని పోయాడు " అని చెపితే ద్రోణుడు అస్త్రసన్యాసం చేస్తాడు. అప్పుడు ద్రోణుడు అస్త్ర సన్యాసం చేస్తాడు. అప్పుడు మీరు అతడిని సులభంగా చంపవచ్చు. కనుక అశ్వత్థామ చపోయాడని ఎవరైనా అతడికి చెప్పాలి " అన్నాడు. అది విని భీముడు వెంటనే పోయి మాళవరాజు ఏనుగైన అశ్వత్థామను చంపి వెనక్కు వచ్చి " ఆచార్యా ! అశ్వత్థామ చనిపోయాడు " అని చెప్పాడు. ద్రోణుడి మనస్సు ఒక్కసారి ఝుల్లుమంది. అయినా తన కుమారుడి బలపరాక్రమాలు తలచుకుని భీముడి మాట నిర్లక్ష్యం చేసాడు. అయినా మనస్సులో అనుమానం వేదిస్తూనే ఉన్నా ధృష్టద్యుమ్నుడి మీద శరవర్షం కురిపించసాగాడు. అయినా భరించరాని వ్యధతో పది వేల మంది పాంచాల సైన్యాలను వధించాడు. మత్స్యదేశ సైన్యంలో అయిదు వందల రధములను విరిచి పదివేల గజములను, పదివేల హయములను విరిచాడు. ద్రోణుడు మధ్యందిన మార్తాండునిలా వెలుగ సాగాడు.

మహామునులు ద్రోణునికి శాంతించమని చెప్పుట

ఇంతలో విశ్వామిత్రుడు, జమదగ్ని, భరద్వాజుడు, గౌతముడు, కశ్యపుడు, వశిష్టుడు ఇంకా ఇతర మునులు తమ దివ్య రూపాలతో వచ్చి " ఓ

భరధ్వాజా! నీవు బ్రాహ్మణ వంశ సంజాతకుడవు. వేద వేదాంగ విదుడవు ఇలా క్షాత్ర ధర్మం వహించి యుద్ధము చేయుట తగునా! ఇప్పటి వరకు చేసిన సంహారం చాలు నీకు కాలం పూర్ణంగా తీరిపోయింది. మా మాట మన్నించి యుద్ధము చేయుట ఆపి శాంతి వహించు " అన్నారు. ద్రోణుడికి ఒక్కసారిగా భీముడు అశ్వత్థామ మరణించాడని చెప్పిన మాట గుర్తుకు వచ్చింది. అవకాశం కొరకు ఎదురు చూస్తున్న ధృష్టద్యుమ్నుడిని చూసాడు. మనసు వికలమైంది. దుఃఖం ముంచుకు వచ్చింది. అయినా సంశయం తీర్చుకోవడానికి అశ్వత్థామ మరణం నిజమేనా అని ధర్మజుని అడిగాడు. ధర్మజాడు అసత్యం పలుకడని ద్రోణుడి నమ్మకం. కృష్ణుడు ధర్మజునితో " మనం ద్రోణుడిని ఇలా వదిలితే సాయంత్రానికి మన సైన్యాలను ద్రోణుడు అంతమొందించడం ఖాయం. మమ్ము ద్రోణుని అస్త్రధాటి నుండి రక్షించడానికి నీవు అసత్యం ఆడక తప్పదు. ప్రాణరక్షణకు సత్యమాడటం అధర్మము కాదని ధర్మశాస్త్రాలు ఘోషిస్తున్నాయి " అన్నాడు. భీముడు " అన్నయ్యా! నీవు అసత్యం పలుకపని లేదు. కృష్ణుని మాట వినగానే నేను మాళవరాజు ఏనుగైన అశ్వత్థామను చంపి ఆ మాట ద్రోణుడికి చెప్పాను. కాని ద్రోణుడు నా మాట నమ్మలేదు. నీవు కూడా అదే చెప్పు నీవు చెప్పిన ద్రోణుడు అస్త్రసన్యాసం చేయగలడు. మన హితవు కోరి కృష్ణుడు చెప్పిన మాట మన్నించు " అన్నాడు. కృష్ణుడు, భీముడు చెప్పిన మాటలు ధర్మజుని మీద ప్రభావం చూపాయి. వెంటనే ద్రోణుడి వద్దకు వెళ్ళి " ఆచార్యా! అశ్వత్థామ మరణించాడు " అని పెద్దగా చెప్పి అది ఒక ఏనుగు అని మెల్లగా చెప్పాడు. ధర్మరాజు నోట అశ్వత్థామ మరణించాడు అన్న మాట విన్న తరువాత ద్రోణుడికి మరొక మాట వినిపించ లేదు.

ద్రోణుడిలో పరివర్తన

ద్రోణుడు అలాగే రథము మీద వాలి పోయాడు. ద్రోణునిలో పరివర్తన మొదలైంది. తాను పాండవుల చేసిన పాపం తలచుకుని కుమిలి పోయాడు. ఋషులు మాటలు చెవుల్లో మారు మోగుతున్నాయి. తాను ఎంతో మంది అమాయకులైన సైనికులను నిర్దాక్షిణ్యంగా చంపాడు. తన పాపానికి నిష్కృతి లేదు. ఇలా అనుకుని పైకి చూడగానే ఎదురుగా ధృష్టద్యుమ్నుడు అవకాశం కొరకు ఎదురు చూస్తుండటం చూసి అతడితో యుద్ధము చేయాలను ఉన్నా చేతులు రాలేదు. ధనుర్బాణాలు చేతి నుండి జారాయి. అతడిలో ఉన్న యుద్ధ నిష్ఠ, శౌర్యము, గర్వము నశించాయి. తన కుమారుడు మరణించాడు అన్న దుఃఖం అతడిని కుంగదీసింది. అతడి అవయవములు ముడుచుకు పోయి అలాగే రథము మీద కూర్చుండి పోయాడు. ద్రోణ వధ కొరకు అగ్ని నుండి జన్మించిన అశ్వత్థామకు ద్రోణుడిని వధించాలి అన్న కోరిక బలీయంగా కలిగి అతడి మీద శరవర్షం కురిపించాడు. ద్రోణుడికి యుద్ధం చేయాలను ఉన్నా దివ్యాస్త్రములు స్ఫురణకు రాక మామూలు బాణాలతో ధృష్టద్యుమ్నుడి బాణాలు ఖండిస్తూ ధృష్టద్యుమ్నుడి రథమును, ధ్వజమును ఖండించి, సారధిని చంపాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు రథము నుండి దిగి గదను తీసుకున్నాడు. ద్రోణుడు ఆ గదను తన బాణములతో ఖండించాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు కత్తి డాలు తీసుకుని ద్రోణుని మీదకు ఉరికి అతడి హయములను, సారధిని చంపాడు ద్రోణుడు తన బాణములతో ధృష్టద్యుమ్నుడి కత్తిని ఖండించాడు. ఆ సమయంలో సాత్యకి కర్ణుడు, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మలతో యుద్ధము చేస్తున్నాడు. దూరం నుండి ఇది గమనించి పది బాణము ద్రోణుడి మీద వేసాడు. భీముడు తన రథము మీద వచ్చి ధృష్టద్యుమ్నుడిని తన రథము మీద ఎక్కించుకుని తీసుకు వెళ్ళాడు. ద్రోణుడు అతడిని పోనేలే అని వెంబడించక వదిలాడు.

ద్రోణుడు ప్రశాంతిని పొందుట

ఇప్పుడు ద్రోణుడి మనస్సు ప్రశాంతమైంది. తన రథము మీద కూర్చుని యోగ నిమగ్నుడయ్యాడు. మనసులో శాంతి పొంది చుట్టూ చూసాడు. " ఓ కర్ణా! ఓ కృపాచార్యా! ఓ సుయోధనా! మీరు నన్ను యుద్ధం చేయడం లేదని ఎత్తి పొడుస్తూనే ఉన్నారు. అయినా నేను నా చేతనైనంత యుద్ధం చేసాను. ఇంక నిశ్చింతగా పైలోకాలు చేరుకుంటాను. నేను నా ధనుర్బాణాలు విడిచి అస్త్రసన్యాసం చేస్తున్నాను. మీరంతా ఇకనైనా తెలివిగా ప్రవర్తించండి " అని ఎలుగెత్తి అరిచాడు. ద్రోణుడు తన ధనుర్బాణాలు రథము మీద వదిలి తేజోమయమైన ఆత్మతో వెలుగొందు తున్నాడు. ఆ సమయంలో ధృష్టద్యుమ్నుడు కత్తి తీసుకుని ద్రోణుడి వైపు నడిచాడు. అది చూసి ఉభయసైన్యాలు హాహాకారాలు చేసాయి. కాని అప్పటికే ద్రోణుడి ప్రాణాలు అనంతవాయువులలో కలిసి పోయాయి. అతడి ఆత్మ జ్యోతి రూపంలో పైకెగసి పరమాత్మను చేరుకుంది. అతడి ఆత్మ తేజో రూపంతో పైకి వెళ్ళడం నేను, కృపాచార్యుడు, కృష్ణుడు, అర్జునుడు, ధర్మరాజు మాత్రమే చూసాము. మిగిలిన వారికి అది గోచరించ లేదు. ఇంతలో ధృష్టద్యుమ్నుడు కత్తి తీసుకుని ద్రోణుని రథము ఎక్కి అతడి జుట్టు పట్టుకుని మెడ నరకడానికి కత్తి పైకి ఎత్తాడు. వద్దు, వద్దు అని అర్జునుడు అరుస్తున్నా, అది ధర్మవిరుద్ధమని ధర్మజాడు ఎంత అరచినా వినక అతడి తలను నరికి మొండెమును తలను నేల మీదికి వేసాడు.

అశ్వత్థామకు తండ్రి మరణం ఎరిగించుట

కౌరవ సైన్యము సైన్యాధ్యక్షుడి మరణంతో కలత చెంది ఉన్న తరుణంలో పాండవసేన విజృంభించి కౌరవసేనలను ఎదుర్కొని తరిమింది. పాండవ సేనల ధాటికి ఆగలేని కౌరవ సేనలు పారిపోసాగాయి. నీ కుమారులు వారిని వెంబడించారు. కృతవర్మ, కృపాచార్యుడు, కర్ణుడు, శకుని మొదలైన వారంతా వెనుతిరిగి చూస్తూ పోతున్నారు. పోతూ వారు " ఎంత ఘోరం జరిగింది. ఏమి చేయాలో తోచక ఉంది. ఈ నరమేధం ఇక ఆగదా " అనుకున్నారు. వేరొక చోట యుద్ధము చేస్తున్న అశ్వత్థామ కౌరవ యోధులు వెనుదిరుగుతూ తిరోగమించడం చూసి సుయోధనుడిని సమీపించి " సుయోధనా! మన సైన్యాలకు ఏమైంది ఇలా వెనుకకు చూసుకుంటూ పరుగెడుతున్నారు? కృపాచార్యుడు, కర్ణుడు ఎందుకింత మ్లానవదనులై ఉన్నారు " అని అడిగాడు. సుయోధనుడు బదులు పలుక లేక పోయాడు. దుఃఖంతో మాట రాక అశ్వత్థామకు తండ్రి మరణం గురించి ఎలా చెప్పాలి అనుకుంటున్నాడు.

కృపాచార్యుడు అశ్వత్థామకు తండ్రి మరణ వార్త ఎరిగించుట

కృపాచార్యుడు అశ్వత్థామకు తండ్రి మరణ వాత్రను ఇలా చెప్పాడు. " కుమారా ! నీ తండ్రి పాంచాలసేనలో చాలా పెద్ద మొత్తాన్ని చంపుతున్నాడు. పాండవులు ఎలాగైనా నీ తండ్రిని చంపాలనుకున్నారు. భీముడు నీ తండ్రి వద్దకు పోయి అశ్వత్థామ మరణించాడు అని అబద్ధం చెప్పాడు. నీ తండ్రి అతడి మాట నమ్మక యుద్ధం చేస్తూనే ఉన్నా సందేహం తీర్చుకోవడానికి ధర్మజుడు అబద్ధం చెప్పడని నమ్మకంతో అతడిని నిజం చెప్పమని అడిగాడు. అంతకు ముందే భీముడు అశ్వత్థామ అనే ఏనుగును చంపడం వలన ధర్మరాజు కూడా అశ్వత్థామ చనిపోయునట్లు చెప్పాడు. ఆ మాట వినగానే నీ తండ్రి అస్త్రసన్యాసం చేసి యోగసమాధిలోకి వెళ్ళాడు. అప్పుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు నీ తండ్రి రధము మీదకు దూకి నీ తండ్రి తల తెగనరికాడు. అర్జునుడు ధర్మరాజు వద్దని అది ధర్మము కాదని ఎంత అరచినా వినలేదు. నీ తండ్రి మరణించగానే మాకు కాళ్ళు చేతులు ఆడలేదు. మనసైన్యాలు భయపడి పారిపోతున్నాయి. కాని నాకు ఇదంతా కృష్ణుడు ఆడించిన నాటకం అనిపిస్తుంది. లేకున్న భీముడికి ఇన్ని తెలివితేటలు లేవు. ధర్మరాజు ఇంతటి అధర్మానికి ఒడిగట్టడు " అన్నాడు.

తండ్రి మరణానికి అశ్వత్థామ ప్రతి స్పందన

కృపాచార్యుడు చెప్పినది ప్రశాంత చిత్తతంతో విన్న అశ్వత్థామ " మామా ! కృపాచార్యా ! జాతస్య మరణం ధృవం. పుట్టిన వానికి మరణం తప్పదు. పైగా యుద్ధం చేస్తుంటే మరణం వెన్నంటి ఉంటుంది. కాని లోకారాధ్యుడైన నా తండ్రిని నీరాయుధుడై యోగసమాధిలో ఉన్న సమయాన జుట్టు పట్టుకుని మెడ నరకడమే బాధాకరంగా అవమానకరంగా ఉంది. సుయోధనా నాకు నా తండ్రి ప్రసాదించిన దివ్యాస్త్రాలు, నా అస్త్ర విద్య నా తండ్రిని కాపాడు కోవడానికి పనికి రాలేదు. నా గురువు, నా దైవం, నా పితృదేవుడు అలా దిక్కు మాలిన చావు చస్తుంటే ఆప లేక పోయాను. సుయోధనా ! దీనికి కారణం ధర్మరాజు పేరుకు ధర్మరాజు చెప్పినది అసత్యం. అతడిని అంతమొందించిన కాని నా మనస్సు శాంతించదు. సుయోధనా నా తండ్రి కుమారుని కన్నది అవసానదశలో ఇలా అవమానం పొందడానికా ! ఇదిగో ఇదే నా ప్రతిజ్ఞ. దేవతలు అడ్డుపడినా సరే ఆ కృష్ణుడే అడ్డుపడినా నేను పాండవులను సంహరిస్తాను " అన్నాడు. సుయోధనా ! నా పరాక్రమం నేను చెప్పుకో కూడదు. నా తండ్రికి జరిగిన అవమానం తట్టుకోలేక ఇలా అన్నాను. ఇప్పుడు కాకున్న ఎప్పుడైనా ఎలాగైనా నేను పాండవులను వధించి తీరతాను " అన్నాడు. తిరిగి అశ్వత్థామ " సుయోధనా ! నా తండ్రి శ్రీమన్నారాయణుడిని ఆరాధించి నారాయణాస్త్రం పొందాడు. దానిని నా తండ్రి నాకు ప్రసాదించాడు. ఆ అస్త్రం వారు వీరు అన్న తేడా లేకుండా అందరిని హతమార్చి విధ్వంసాన్ని సృష్టిస్తుంది. నేను ఇప్పుడు నారాయణాస్త్రం ప్రయోగించి శత్రువులను గెలుస్తాను " అన్నాడు. అది విన్న సుయోధనుడు ఆనంద పడి తన వారినందరిని సమాయత్తపరచి శంఖం పూరించాడు. అది చూసి ధర్మరాజాదులు యుద్ధానికి సమాయత్తమయ్యారు.

పాండవ సేనలో కలకలం

ధర్మరాజు అర్జునుడితో " అర్జునా ! ద్రోణుడు మరణించగానే చెదిరి పోయిన కౌరవసేన తిరిగి యుద్ధానికి సమాయత్తం కావడం ఆశ్చర్యంగా ఉంది. ఇందుకు కారణం ఏమిటి. కౌరవసేనలో ఆనందం మిక్కుటంగా ఉంది. మనము ద్రోణుడిని చంపామని ఆగ్రహించి నీ తండ్రి ఇంద్రుడు దేవసైన్యంతో మనమీదకు యుద్ధానికి వచ్చాడా ! " అన్నాడు.

అర్జునుడు ధర్మరాజాదులకు అశ్వత్థామ గొప్పదనాన్ని తెలుపుట

అర్జునుడు ధర్మరాజుతో " అన్నయ్యా ! అస్త్రసన్యాసం చేసిన ఆచార్యుని అధర్మంగా వధించిన వారిని అశ్వత్థామ వదిలుతాడా ! అతడి వద్ద దివ్యాస్త్ర సంపద ఉంది. అతడు సహజంగా మహాద్భుత శౌర్య సంపన్నుడు. ఈ సమయంలో అతడిని ఎదుర్కొనుట చాలా కష్టం. అన్నయ్యా ! అశ్వత్థామ పుట్టగానే ఉచ్చైశ్రవము మాదిరి సకిలించాడట. అప్పుడు ఆశరీర వాణి అందరూ వింటుండగా ఆ బాలుడు అశ్వత్థామ అనే పేరొతో వర్ధిల్లగలడు అని పలికిందట. ఇప్పుడు కౌరవ సేన విజృంభణకు అశ్వత్థామయే కారణం. ఎప్పుడూ పాపం చేసి ఎరగని ఓ ధర్మరాజా ! నిన్ను తన శిష్యుడని, అసత్యం పలుకుతావని, ధర్మం తప్పని వాడివని అత్యంత ఆదరంతో ద్రోణుడు తన కుమారుడి మరణం గురించి అడిగాడు. కాని నీవు ధర్మహానికి తలపడి అశ్వత్థామ మరణించాడని అసత్యం పలికావు. అది నమ్మి ద్రోణుడు అస్త్రసన్యాసం చేసాడు. ఇంత అధర్మానికి పాల్పడి రాజ్యం సంపాదించడం అవసరమా ! లోకం దూషించదా ! ఇందు వలన పొందిన సంపద మనకు ఆనందాన్ని ఇస్తుందా ! అది అధర్మము, వద్దు అని మనం అరుస్తున్నా వినక ఆ ధృష్టద్యుమ్నుడు ద్రోణుడి జుట్టు పట్టుకుని తల నరకవచ్చా ! అది అధర్మం కాదా ! మనం ఇలా ధర్మ విరుద్ధమైన పనులు చేసిన అతడి కుమారుడు అశ్వత్థామ మనపై ఆగ్రహించి యుద్ధం చేయక మానుతాడా ! మన సేనలను సర్వనాశనం చేయడానికి అశ్వత్థామ ఉగ్రుడై వస్తున్నాడు సిద్ధం ఉండండి. అయినా అతడి బారి నుండి ధృష్టద్యుమ్నుడిని కాపాడటం నీకూ నాకే కాదు మరెవరి తరం కాదు " అన్నాడు.

పాండవ యోధుల మధ్య వాద ప్రతివాదాలు

అర్జునుడి మాటలను విని భీముడు కోపంతో ఊగిపోతూ " అర్జునా ! నీవు వీరుడివా ! లేక ఋషిపుంగవుడివా ! ఏమిటీ పిరికి మాటలు. గురువును చంపడం మహాపాపమని మన సన్యాలను ధ్వంశం చేస్తున్న ద్రోణుడిని నీవు వదలడం న్యాయమా ! యుద్ధరంగమున ప్రవేశించిన పిదప గురుశిష్య సంబంధాలు, బంధు మిత్ర అభిమానాలు వదిలి నిష్పక్షపాతంగా యుద్ధము చేయాలని రాజనీతి ఘోషిస్తున్నా నీవు రాజధర్మాన్ని తప్పి ద్రోణుడిని వదలడం ధర్మమా ! కౌరవులు అధర్మవర్తనులు కారా ! నిండు కొలువులో శీలవతి అయిన ద్రౌపదిని వలువలు ఊడ్చి అవమానించిన నీతి బాహ్యులకు వారికి సహకరించి

యుద్ధము చేస్తున్న వారికి ఇలాంటి ఎన్ని అధర్మములు చేసినా మనకు పాపం అంటదు. అర్జునా ! మనలను ఎదుర్కోడానికి వస్తున్న శత్రువులను జయించడం ఎలా అని మేము ఆలోచిస్తుంటే నీవిలా పిరికి మాటలు మాట్లాడటం ధర్మమా ! అర్జునా ! నేనేమిటో నా పరాక్రమము ఏమిటో సుయోధనుడికి తెలుసు. మన మీదకు వస్తున్న వారిని సర్వనాశనం చేయక వదలను " అని భీముడు రోషంతో పలికాడు.

ధృష్టద్యుమ్నుడి వాదం

అప్పుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు అర్జునుడితో " అర్జునా ! నీ గురువు ద్రోణుడు మాత్రం అధర్మం చేయలేదా ! కేవలం చేత ఉన్న ఆయుధములు తప్ప ఇతర ఆయుధ ప్రయోగం తెలియని, యుద్ధ ప్రక్రియలు తెలియని వారు, అస్త్రశస్త్రములు ఎరుగని వారు, బలహీనులు అయిన సాధారణ పాంచాల సైనికుల మీద దివ్యాస్త్ర ప్రయోగం చేసి వేలకొలది సైనికులను క్షణ కాలంలో హతమార్చుట ధర్మమా. అది క్రూరత్వము కాదా ! నిర్ధయ కాదా ! అర్జునా ! నేను ద్రోణుడిని చంపుటకు గ్ని నుండి ఉద్భవించాను. చంపాను ఇందు పాప పుణ్యముల ప్రసక్తి లేదు అంతే. అర్జునా! నీవు చేసినదేమిటి ? నీ తండ్రికి మిత్రుడైన భగదత్తుని చంపలేదా! శిఖండిని అడ్డుపెట్టుకుని తాతను పడగొట్ట లేదా ! నీ మీద యుద్ధము చేయని వారిని చంపుట ధర్మమా! నా తండ్రిని చంపి నా పాంచాల సేనలను చంపి నన్ను ఎదుర్కొన్న ద్రోణుడిని చంపుట అధర్మమా! ఇదెక్కడి ధర్మమయ్యా! ధర్మరాజు చేసినది అధర్మం కాదు. అతడు చేసినది పాపం కాదు. అతడి పలికినది అసత్యము కాదు. అశ్వత్థామ అనే ఏనుగును భీముడు చంపాడు. ఆ విషయం చెప్పి తన సైన్యమును రక్షించుకున్నాడు. నేను తన శిష్యులను వంచించిన ద్రోణుడిని చంపి నా సైన్యాలను రక్షించుకున్నాను. ద్రోణుని వధతో నీ మార్గం నిష్కంటకం అయింది. శత్రువులను జయించి విజయలక్ష్మిని వరించు " అని నిర్ద్వందంగా పలికాడు. ధృష్టద్యుమ్నుని మాటలకు ద్రోణుని వధ కలిగించిన దుఃఖంతో పెల్లుబుకుతున్న అశ్రువుల్తో అర్జునుడు " ధృష్టద్యుమ్నా! చాలు ఇక ఇలాంటి అసహ్యకరమైన మాటలు కట్టిపెట్టు. చేసింది చాలక ఇంకా దానిని సమర్ధించుకుంటున్నావా " అన్నాడు.

సాత్యకి ధృష్టద్యుమ్నుల రోషావేశాలు

ధృష్టద్యుమ్నుని మాటలకు సాత్యకి కోపించి " ఔను ధృష్టద్యుమ్నా! నీవు చేసింది ముమ్మాటికీ అధర్మమే ! నీవు ఇన్ని మాటలు అన్నా నీ నాలుక చీలక నీ తల పగలక ఉంది అంటే అది ధర్మరాజు నీ పక్కన ఉండటయే ! ఇక ఒక్క మాట అన్నా నేను అన్నది జరుగుతుంది. భీష్ముడిని చంపటానికి శిఖండి జన్మించాడు. చంపాడు అతడికి అర్జునుడు తోడున్నాడు అంతే ! భీష్ముడు తనను పడగొట్టమని అది అర్జునుడే చేయాలని ధర్మరాజుకు చెప్పాడు. అదే విధంగా ధర్మరాజు అర్జునుడిని, శిఖండిని ఆదేశించాడు. ఆది భీష్ముని ఇష్టానుసారం జరిగింది. ఓ ధృష్టద్యుమ్నా! నీవు, శిఖండి పాంచాల వంశాన పుట్టి ఆ వంశానికి కళంకం తెచ్చారు " అన్నాడు. ఆ మాటలకు ధృష్టద్యుమ్నుడు నవ్వి " ఓ సాత్యకీ ! నీవా నాకు నీతులు చెప్పేది. అర్జునుడు భూరిశ్రవసుడి చేతిని నరికిన తరువాత నీవు ప్రయోపవేశం చేసిన అతడిని చంప లేదా! మహావీరుడవైన నీకిది ధర్మమా! వివేక హీనుడా! భూరిశ్రవసుడు నీ మీద నిలిచి చంపడానికి కత్తి దూసినప్పుడు నీ వీరత్వము ఏమైంది. ప్రాయోపవేశం చేసిన భూరిశ్రవసుడి తల నరకడం అధర్మము కాదా ! నీ తప్పు తెలుసుకుని ఎదుటి వారి తప్పులు ఎంచు. ద్రోణుడు ఎన్ని సార్లు మనలను ఎదుర్కొన్నాడు. అప్పుడు నీవు ఎక్కడ ఉన్నావు ? ఏమి చేస్తున్నావు? ఎందుకు ఎదిరించ లేదు ? నీవు భూరిశ్రవసుడిని చంపిన పరిస్థిలో నేను ద్రోణుడిని చంపాను. నీకు అంటని పాపాపం నాకు అంటదు. అంతటి పరాక్రమశాలి ద్రోణుడిని చంపినందుకు అభినందించవలసినది పోయి తప్పు పట్టడం న్యాయమా! ఓ సాత్యకీ ! నీవు అనవసరంగా నా విషయంలో జోక్యం చేసుకుని నాకు కోపం తెప్పిస్తున్నావు. ఇంకొక్క మాట మాట్లాడితే నీ తల పగుల కొడతాను. మనం పాండవుల తరఫున యుద్ధం చేయ వచ్చాము. మన ధర్మం మాత్రం నిర్వర్తిస్తాము రా " అన్నాడు. ఆ మాటలకు సాత్యకి రోషావేశ భరితుడై రధము మీద ఉన్న గదను చేతబట్టాడు. ఇది అంతా వినోదంగా చూస్తున్న కృష్ణుడు సాత్యకిని ఆపడానికి భీముని పంపాడు. వెంటనే భీముడు రధము దిగి వెళ్ళి సాత్యకిని కదల కుండా పట్టుకున్నాడు. ఇంతలో సహదేవుడు అక్కడకు వచ్చి " యాదవులు పాంచాలురు మాకు బంధువులు. మాకు కావలసిన వారే. మీలో మీరు ఇలా తగవులాడితే శత్రువులు మనలను చూసి హేళన చేస్తారు. తగవులు మానండి " అన్నాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు " భీమా! సాత్యకిని ాపద్దు రానివ్వు ఏమి చేస్తాడో చూస్తాను. అతడి పొగరు అణుస్తాను నేనేమి చెయ్యి తెగిన భూశ్రవసుడిని కాదు అతడి చేతిలో చావడానికి " అన్నాడు. ఇక కొనసాగించడం మంచిది కాదని భావించిన కృష్ణుడు, ధర్మరాజు పోయి వారికి సర్ది చెప్పారు. ఇంతలో ఇరుపక్షముల యుద్ధభేరీలు మ్రోగాయి. ఇరు పక్షాలు యుద్ధసన్నద్ధమైయ్యాయి. ద్రోణుడిని జయించిన ధైర్యంతో పాండవ సేనలు, అశ్వత్థామ ఇచ్చిన ధైర్యంతో కౌరవసేన తలపడ్డాయి.

అశ్వత్థామ నారాయణాస్త్రం ప్రయోగించుట

అశ్వత్థామ నారయణాస్త్రాన్ని ధ్యానించి విల్లు సంధించాడు. నారయాణాస్త్రాన్ని పాండవసేనల మీద ప్రయోగించాడు. ఆ అస్త్రధాటికి భూమి దద్దరిల్లింది. దిక్కులు పిక్కటిల్లాయి. సముద్రములు పొంగాయి. ఆ దివ్యాస్త్రం నుండి అనేక ఆయుధములు పుట్టి పాండవ సేన మీదకు వస్తున్నాయి. పాండవ సేన దానిని శాయశక్తులా ఎదుర్కొంటున్నారు. కాని దాని ధాటికి తాళ లేక పోతున్నారు. నారయణాస్త్రం పాండవ సేనను నశనం చేస్తుంది. అది చూసి ధర్మరాజు అర్జునుడి వంక చూసాడు. అర్జునుడు మాటాడ లేదు. ధర్మరాజు అర్జునుడు, కృష్ణుడు వినేలా ధృష్టద్యుమ్నుడు సాత్యకులతో ఇలా అన్నాడు. " ఆ ద్రోణుడు ఎంత క్రూరుడంటే నాడు నిండు కొలువులో ద్రౌపదిని అవమానిస్తుంటే చూస్తూ ఉబ్బుఅకున్నాడు కాని ఒక్క మాట అన లేదు. బాలుడైన అభిమన్యుని మరణానికి కారణమయ్యాడు. సూర్యాస్తమయం అయితే అర్జునుడు అగ్నిప్రవేశం చేయాలని తెలిసీ మనలను అర్జునుడికి సాయంగా వెళ్ళ నీయక అడ్డుకున్నాడు. మరి అలాంటి ధర్మపరునితో మనం సరి తూగగలమా ! ఈ నారాయణాస్త్ర సాక్షిగా చెప్తున్నాను. మీరంతా పారి పోయి మీ ప్రాణాలను దక్కించుకొండి. అప్పుడు అర్జునుడు కోరిక నెరవేరుతుంది. శ్రీకృష్ణుడేమి చేస్తాడో ఆయన ఇష్టం " అని నిష్టూరంగా అన్నాడు. ఇక కృష్ణుడు

ఊరక ఉండలేక రధ మీద నిలబడి " ఓ సైనికులారా ! పాండవ వీరులారా ! భయపడకండి. మీరంతా మీ మీ రధములు వాహనములు గజములు హయములు దిగి ఆయుధములు కింద పడవేయండి. నారాయణాస్త్రానికి ఇదే విరుగుడు. వేరు ఉపసంహారం లేదు " అన్నాడు.

నారాయణాస్త్రాన్ని భీముడు ఎదుర్కొనుట

శ్రీకృష్ణుడి మాటలకు సైనికులు తమ తమ వాహనములు దిగుతుండగా భీముడు " మహా వీరులారా ఆగండి వాహనములు దిగకండి వీరోచితంగా పోరాడండి. నేను ఉన్నాను, మహాస్త్రాలను ప్రయోగిస్తాను, నా గదతో అందరిని గెలుస్తాను " అని ఎలుగెత్తి అరచి తన గద తీసుకుని అశ్వత్థామ మీదకు ఉరికాడు. అశ్వత్థామ నారాయణాస్త్రాన్ని భీముని మీదకు మళ్ళించాడు. భీముని మాట వినక అందరూ తమతమ వాహనములు దిగి ఆయుధములు కింద పెట్టారు. ఆ నారాయణాస్త్రము వారిని విడిచి ఆయుధధారి అయిన భీముని వెంటబడింది. అది చూసి భీముడు వారుణాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. వారుణాస్త్ర ప్రభావానికి నారాయణాస్త్రం శక్తి కొంత తగ్గింది. వెంటనే అశ్వత్థామ దాని శక్తిని పెంచాడు. ఆ నారాయణాస్త్రం భీముడిని భీకర అగ్నిజ్వాలలను విరజిమ్ముతూ చుట్టుముట్టింది. అది గమనించిన కృష్ణార్జునులు తమ ఆయుధములను రధము మీద ఉంచి రధ దిగి భీముని రధము వద్దకు పరుగెత్తి అతడిని రధము మీద నుండి కిందకు దించుటకు ప్రయత్నించారు. భీముడు రధము దిగక మూర్ఖంగా అలాగే ఉన్నాడు. అప్పుడు కృష్ణుడు " భీమసేనా ! మహా వీరా ! ఈ అస్త్రమును ఉపసంహరించే శక్తి అశ్వత్థామకు కూడా లేదు. దీనికి ఆయుధములు కింద పెట్టడమే విరుగుడు. నా మాట విని ఆయుధములు విడిచి రధము దిగవయ్యా " అంటూ కృష్ణుడు బతిమాలుతూ భీముని చేతి నుండి ఆయుధములు లాగాడు. అర్జునుడు, కృష్ణుడు కలసి ఒక్క తోపుతో రధము నుండి కిందకు తోసారు. ఇక పాండవ సైన్యంలో ఎవరి చేతా ఆయుధములు లేక పోయే సరికి ఆ ఆయుధము శాంతించి వెను తిరిగింది. వెంటనే అందరిని ఆయుధములు ధరించి యుద్ధముకు సిద్ధం కమ్మని కృష్ణుడు ఆదేశించడంతో పాండవసైన్యం తిరిగి కౌరవ సైన్యంపై విజృంభించింది.

సుయోధనుడు నారాయణాస్త్రాన్ని తిరిగి ప్రయోగించమని అశ్వత్థామకు చెప్పుట

అప్పుడు సుయోధనుడు " గురు పుత్రా ! నారాయణాస్త్రమును తిరిగి ప్రయోగింపుము " అన్నాడు. అశ్వత్థామ సుయోధనా ! రారాజా ! ఈ నారాయణాస్త్రం ఒక్క సారే ప్రయోగించాలి రెండవ సారి ప్రయోగిస్తే ప్రయోగించిన వారిని సంహరిస్తుంది. నారాయణుడు నా తండ్రికి ఈ ఉను ఇచ్చినప్పుడు అలాగే ఆదేశించాడు. యుద్ధములో వాహనములు దిగి ఆయుధములు కింద పెట్టడం మరణించుటతో సమమే కదా ! అందుకని వాహనములు దిగి ఆయుధములు కింద పెట్టిన వారిని ఆ అస్త్రం ఏమీ చేయదు. శ్రీకృష్ణుడికి ఆ విషయం తెలుసు కనుక తన వారిని రక్షించుకున్నాడు. ఇక మనమేమి చేయగలము చెప్పు " అన్నాడు. సుయోధనుడు " అశ్వత్థామా ! పోనీలే. నారాయణాస్త్రం నిరుపయోగమైనంత మాత్రాన నిరుత్సాహపడవలసిన పని లేదు. మన వద్ద ఇంకా దివ్యాస్త్రాలు ఉన్నాయి కదా ! వాటిని ఉపయోగించి పాండవులను గెలుస్తాము " అన్నాడు. అశ్వత్థామ అవును సుయోధనా ! అలాగే చేద్దాము.

అశ్వత్థామ పాండవులను ఎదుర్కొనుట

అని పాండవుల మీదకు యుద్ధానికి బయలుదేరాడు. యుద్ధభూమిలో అశ్వత్థామకు ధృష్టద్యుమ్నుడు కనపడగానే కోపంతో ఊగిపోయాడు. తన నిశిత బాణాలతో ధృష్టద్యుమ్నుడి రధమును, అశ్వాలను చంపాడు. అతడి విల్లు తుంచి, కేతనమును విరిచాడు. ఇంతలో సాత్యకి ధృష్టద్యుమ్నుడికి సాయం వచ్చాడు. అశ్వత్తామ ఒకే బాణంతో సాత్యకిని మూర్చపోయేలా కొట్టాడు. తరువాత ధృష్టద్యుమ్నుడిని మూర్ఛిల్లజేసి విజయోత్సాహంతో సింహనాదం చేసాడు. అది చూసి భీమార్జునులు అశ్వత్థామను ఎదుర్కొన్నారు. వారికి తోడుగా చేది దేశపురాజు సుదర్శనుడు, వృద్ధక్షత్రుడు వారికి సాయంగా వచ్చారు. అశ్వత్థామ తన పదునైన బాణాలతో వృద్ధక్షత్రుడిని, సుదర్శనుడిని తలలు నరికివేసాడు. అశ్వత్మామ ఎక్కడ చూసినా తానే అయి యుద్ధము చేస్తున్నాడు. అశ్వత్థామ పరాక్రమానికి పాండవ సేనలు పారిపోతున్నాయి. భీమార్జునులు తమ శాయశక్తులా పాండవ సేనలకు ధైర్యం చెప్తున్నారు. అర్జునుడు అశ్వత్థామ మీద నిశిత శరములు ప్రయోగించాడు. అశ్వత్థామ కోపించి ఆగ్నేయాస్త్రాన్ని అర్జునుడి మీద ప్రయోగించాడు. ఆ అస్త్రం అగ్ని జ్వాలలను విరజిమ్ముతూ అర్జునుడి మీదకు వచ్చి త్రుటికాలంలో పాండవుల సైన్యం ఒక అక్షోహినిని నాశనం చేసింది. కౌరవ ప్రముఖులంతా కృష్ణార్జునులతో సహా ఆగ్నేయాస్త్రానికి బలి కాగలరు అనుకుని జయజయధ్వానాలు చేసారు. కాని అర్జునుడు తన వద్ద ఉన్న బ్రహ్మాస్త్రాన్ని ప్రయోగించి ఆగ్నేయాస్త్రాన్ని నిర్వీర్యం చేసాడు. కృష్ణార్జునులు శంఖనాదం చేసారు. పాండవ సేనలు జయజయధ్వానాలు చేసారు. అప్పటి వరకు జయధ్వానాలు చేసిన కౌరవసేనలు ఇది చూసి పారిపోయాయి. అశ్వత్థామ పరాభవంతో తలదించుకున్నాడు. తన చేతిలోని దివ్యాస్త్రాలను కింద వేసి. నాకు దివ్యాస్త్ర బలం లేదని తెలిసి పోయింది. సిగ్గు మాలి ఇంకా ఎందుకు యుద్ధం చేయడము. వెంటనే యుద్ధం మాని వేస్తాను " అని మనసులో అనుకుని రధము దిగి పాదచారి అయి యుద్ధభూమిని విడిచి పోతున్నాడు.

వ్యాసుడు అశ్వత్థామకు నరనారాయణుల గురించి వివరించుట

అశ్వత్మామ కొంత దూరం పోగానే వ్యాసుడు ఎదురు వచ్చాడు. అశ్వత్థామ వ్యాసస మహామునికి వినయంగా నమస్కరించి " మునీంద్రా ! నాదొక సందేహం నేను సంధించిన ఆగ్నేయాస్త్రం మహిమాన్వితమైంది. దేవదానవులు, గంధర్వులు కూడా దాని ముందు నిలువలేరు. కాని సామాన్యమానవులైన కృష్ణార్జునులను అది ఏమీ చేయ లేక పోయింది ఎందుకని " అని అడిగాడు. అందుకు వ్యాసుడు " ఓ అశ్వత్థామా ! పూర్వం నారాయణుడు లోకములు రక్షించుటకు నారాయణ మునిగా అవతరించాడు. నారాయణ ముని తపస్సు చేయుటకు మైనాక పర్వతానికి వెళ్ళాడు.

అక్కడ శివుని గురించి ఘోర తపస్సు చేసాడు. ఆ తపస్సుకు మెచ్చి మహాశివుడు నారాయణునికి ప్రత్యక్షం అయ్యాడు. నారాయణుడు మహాశివుని అనేక విధముల స్తోత్రం చేసి " మహేశ్వరా ! నిన్ను ఎల్లప్పుడూ భక్తితో భజించు నాకు అనన్యసులభమైన ప్రభావము నొసగుము " అని అడిగాడు. అందుకు శివుడు సంతసించి నీవు, నర, సుర, గంధర్వ, గరుడ, కిన్నర, ఉరగ మొదలైన భూతకోటిని అవలీలగా గెలువగలవు. పరమ తేజోవిరాజమానుడవై ఉండగలవు. నీకు ఏ అస్త్రముతోగాని, శస్త్రముతోగాని, అగ్నితోగాని, జలముతోగాని, తడివస్తువుతోగాని, పొడివస్తువుతోగాని, స్థావరజంగములతోగాని, వజ్రాయుధముతోగాని బాధగాని చావుగాని ఉండవు. ఒకవేళ నేనే నీ మీదకు యుద్ధానికి వచ్చినా నన్ను కూడా జయింపగలవు " అని వరము ఇచ్చాడు. కనుక నారాయణుడు అజేయుడు. అశ్వత్థామా ! నారాయణుడు తపస్సు చేసుకుంటున్న సమయమున అతడి తేజస్సు నుండి పుట్టిన వాడు నరుడు. వారు నరనారాయణులుగా ప్రసిద్ధి చెందారు. వారిద్దరూ విష్ణంశ సంభూతులు. వారిరువురు మహాఋషులు. నారాయణుడు త్న లీలతో జగన్మోహనుడై విహరిస్తూ దుష్టశిక్షణ, శిష్టరక్షణ చేస్తుంటాడు. ఈ మహాత్ములు ఇద్దరూ దానవులను వధించుటకు ధర్మసంస్థాపనకు అవసరమనిపించినప్పుడల్లా అవతరిస్తుంటారు. నారాయణుడే కృష్ణుడు, నరుడే అర్జునుడు.

అశ్వత్థామకు నరనారాయణులకు కల తారతమ్యము

ఓ అశ్వత్థామా ! నీవు కూడా తపస్సు , తేజస్సు, విద్య, విభవము కలిగిన దేవతా మూర్తివే. నీకు నారాయణునికి కల అంతరమును చెప్తాను విను. నీవు మృత్తికతో ఒక మూర్తిని చేసి పరమాత్మను ఆవహింపజేసి అత్యంత భక్తితో నిష్టతో పూజించావు. కాని నారాయణుడు ఆ గౌరీపతిని లింగాకృతిలో పూజించారు. ఏవిధంగా పూజించినా సర్వకామ్య సాధకమే అయినా లింగాకృతిలో పూజించుట ప్రతిమా కృతిలో పూజించుట కంటే అనేక రెట్లు ఎక్కువ. కనుక పరమాత్ముని లింగాకృతిలో పూజించిన నరనారాయణులను ప్రతిమాకృతిలో పూజించిన నీవు గెలువ లేవు. మీరు గతజన్మలో సేసిన అర్చనలో కల తారతమ్యము వలన మీ మధ్య ఈ తేడా సంభవించింది కనుక అనుభవించక తప్పదు " అన్నాడు. అశ్వత్థామ పులకాంకితుడై మనసులో పరమేశ్వరుడిని భక్తితో ధ్యానించాడు. వ్యాసుడికి నమస్కరించి తిరిగి తన రథము వద్దకు వచ్చి రథము ఎక్కాడు. కాని అప్పటికే సాయంసమయం అయింది కనుక ఆ రోజుకు యుద్ధము చాలించమని సుయోధనుడికి చెప్పాడు. పాండవ సేనలు మంగళతూర్యములతో కౌరవసేనలు విష్ణవదనాలతో తమతమ శిబిరాలకు వెళ్ళారు.

అర్జునుడు వ్యాసుని తన సందేహం తీర్చని కోరుట

అశ్వత్థామను వదిలి వ్యాసుడు అర్జునుడి శిబిరానికి వెళ్ళాడు. సాక్షాత్తు ధర్మమూర్తి అయిన వ్యాసునికి అర్ఘ్యపాద్యాలు ఇచ్చి సత్కరించిన అర్జునుడు భక్తితో నమస్కరించి తన మనస్సులో మెదులుతున్న సందేహం వ్యాసుని ముందు బయట పెట్టాడు. " వ్యాస మునీంద్రా ! నేను రణరంగమున యుద్ధం చేస్తున్నప్పుడు నా ముందు ఒక ఆకారం పాదములు నేలకంటకుండా అగ్నిదేవునిలా వెలుగుతూ తన చేతిలో ఉన్న శూలముతో నేను చంపబోయే వారిని ముందుగా తానే చంపుతున్నాడు. ఆశూలము నుండి అనేకనేక శూలములు ఉద్భవించి శత్రుసంహారం చేస్తున్నాయి. ఆ తేజోమూర్తి చంపుతున్న వారిని నేను నామ మాత్రంగా నా బాణములతో చంపుతున్నాను. నేను చంపుతున్నట్లే ఉన్నా నిజానికి నేను ఎవరిని చంప లేదు. కాని వారిని చంపిన కీర్తి విజయం మాత్రమే నాకు దక్కాయి. ఆ మహానుభావుడు ఎవరు ? అలా ఎందుకు చంపుతున్నాడు " అని అడిగాడు.

వ్యాసుడు అర్జునుడి సందేహం నివృత్తి చేయుట

అర్జునుడి మాట విన్న వ్యాసుడు " అర్జునా ! అతడు ఆదిమధ్యాంత రహితుడు, సృష్టికి మూలకర్త, ఈ లోకములకు అన్నింటికి ప్రభువు, అవ్యయుడు, వేద మూర్తి, భక్త పరాధీనుడు, త్రినేత్రుడు, పార్వతీ పతి అతడే. యోగీశ్వర హృదయ విహారి, ప్రకృతీ అతడే, పురుషుడూ అతడే, భక్తసులభుడు, నిరాకారుడు, నీలఖంటుడు, నిత్యుడు, సత్యస్వరూపుడు, ప్రళయాగ్నిని తన చల్లని కిరణములతో చల్లార్చగల బాల చంద్రుని శిరోభూషణముగా కలవాడు. నిర్మలుడు, సర్వాంతర్యామి, శాంతిప్రియుడు అయ్న రుద్రుడే నీ ముందు నిలిచి నీకు బదులుగా ముందుగా సంహారక్రియ గావిస్తున్నాడు " అని ఇంఖా తనివి తీరక ఆ పరమేశ్వరుని లీలలు విపులంగా వర్ణించాడు. " ఓ అర్జునా! ఆ పరమ శివుడు నీ సన్నిధిలో ఉండి నిన్ను కరుణించాడు. పేదకు పెన్నిధి దొరికినట్లు నీకు ఈశ్వరకటాక్షం లభించింది. నీవు ధన్యుడివి. ఆ పరమేశ్వర అనుగ్రహంతో నీవు విజయుడివి ఔతావు. సాక్షాత్తు ఆ పరమశివుడే నీకు ముందుగా శత్రుసంహారం చేస్తుంటే విజయం నీకు కాక వేరెవరికి లభిస్తుంది. నీ తపస్సుకు మెచ్చి పాశుపతము ప్రసాదించిన పశుపతి తనివి తీరక తన భక్త పరాధీనతను నిరూపించుకున్నాడు. నీవు పుణ్యాత్ముడవు. ఆ పరమేశ్వరుని ఆత్మలో నిలిపి ధ్యానించిన నీకు సకల సౌభాగ్యములు ఆయురారోగ్యములు కలిగి సకల అభీష్టములు నెరవేరగలవు " అన్నాడు. అర్జునుడు పరమేశ్వరునికి భక్తితో నమస్కరించి తరువాత వ్యాసునికి ప్రమాణం చేసి భక్తితో తడి ఆశీర్వచనములు పొందాడు. ఆ తరువాత వ్యాసుడు అక్కడి నుండి వెల్లాడు.

కర్ణపర్వము

ప్రథమాశ్వాసం

సంజయుడు రెండు రోజులు యుద్ధరంగమున పర్యటించి యుద్ధ విశేషములు ధృతరాష్ట్రుడికి చెప్పుటకు హస్థినకు వచ్చి ధృతరాష్ట్రుడికి వర్తమానం పంపాడు. ధృతరాష్ట్రుడు వెంటనే సంజయుని లోపలకు రమ్మని చెప్పాడు. సంజయుడు ధృతరాష్ట్రుడితో " మహారాజా ! రెండు రోజుల పాటు యుద్ధరంగమున పర్యటించి యుద్ధమును చూసి వచ్చాను. నేను చూసినది మీకు విన్నవిస్తాను " అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు కర్ణ దుశ్శాసనుల మరణం గురించి వినుట

సంజయుడు " మహారాజా ! కర్ణుడు అత్యంత పరాక్రమంతో పాండవసేనని చెదరగొట్టాడు. రెండు రోజులు పాండవసేనలను హడలగొట్టి చివరకు అర్జునుడి పరాక్రమానికి తలవంచి అతడి చేతిలో ప్రాణములు విడిచాడు. మదించిన ఆంబోతు పెద్ద పులికి ఆహారమైనట్లు అర్జునుడికి కర్ణుడు బలి అయ్యాడు. పాండవుల పగ చల్లారింది " అని చెప్పి తాను కూడా దుఃఖించాడు. ఒక నిట్టూర్పు విడిచి " మహారాజా ! ఇంకొక విషాద వార్త నీ కుమారుడి ఆశ అడుగంటి పోయేలా భీమసేనుడి చేతిలో దుశ్శాసనుడు హతుడయ్యాడు. భీమసేనుడు నీ కుమారుడి గుండెలు చీల్చి అతడి రక్తము తాగాడు. భీముడు నాడు నిండు సభలో చేసిన ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకున్నాడు. మహారాజా ! మీ వంతు వచ్చిన రాజ్యభాగమును మీరు అనుభవించక దురాశతో పాండుసుతుల రాజ్యం అపహరించ వలెనని మీరు చేసిన అకృత్యములకు ఫలితం అనుభవించక తప్పుతుందా " అన్నాడు.

దుశ్శాసనుడి మరణవార్త విని ధృతరాష్ట్రుడు మూర్చిల్లుట

దుశ్శాసనుడు మరణించాడు అని వినగానే సుయోధనుడు కూడా మరణించాడని తలచి ధృతరాష్ట్రుడు శరీరం కంపించగా మూర్చిల్లాడు. అప్పుడు అక్కడకు వచ్చిన విదురుడు సేవకుల సాయంతో ధృతరాష్ట్రుని శయ్యపై చేర్చి శత్యోపచారాలు చేసారు. కొంతసేపటికి తేరుకున్న ధృతరాష్ట్రుడు తమకు ఈ దుస్థితి కల్పించిన విధిని తిట్టుకున్నాడు. కన్న కుమారులను అదుపులో పెట్టలేని తన అసమర్ధతను నిందించుకున్నాడు. పాడుసుతుల ధర్మనిరతిని, నీతిని మెచ్చుకున్నాడు. ఇంతటి వినాశనానికి కారణమైన శకుని తిట్టాడు. తరవాత సంభాళించుకుని " సంజయా ! నీవు చెప్పినది సరిగా విన లేదు. సుయోధనుడు క్షేమమే కదా! లేక అతడు కూడా మరణించాడా " అన్నాడు. " మహారాజా ! రెండు రోజుల యుద్ధములో కర్ణుడు అతడి తమ్ములు కుమారులతో సహా మరణించాడు. భీమసేనుడు నీ కుమారుని దుశ్శాసనుడిని సంహరించి అతడి గుండెలు చీల్చి నెత్తురు తాగాడు. ఆ దృశ్యం చూడడానికి అసహ్యంగా, భయంకరంగా ఉంది " అని సంజయుడు చెప్పగానే " ఆపు సంజయా ! ఇక చాలు ఊరుకో నా మనసు కలత చెంది ఉంది. నీ మాటలు వినే స్థితిలో లేను " అన్నాడు ధృతరాష్ట్రుడు. సంజయుడు కొంత సేపు మౌనం వహించాడు. ధృతరాష్ట్రుడు తిరిగి " సంజయా ! నేను అనుసరించిన దుర్నీతి వలన సుయోధనుడి బుద్ధి హీనత వలన ఇలా జరిగింది. నాకు కలిగిన దుఃఖం ఉపశమించడానికి మార్గము కనిపించ లేదు. ఇరుపక్షములలో మరణించిన వారెవరు. జీవించి ఉన్న వారెవరు " అని అడిగాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు ఇరుపక్షాలలో మరణించిన జీవించి ఉన్నవారి గురించి తెలుసుకొనుట

సంజయుడు " మహారాజా! మన పక్షమున భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, వికర్ణ, వృషసేన, దుశ్శాసన, లక్ష్మణులు మరణించారు. వారిలో విరాజాడు, శతానీకుడు, విరాజుడు, ద్రుపదుడు, అభిమన్యుడు, ఘటోత్కచుడు, పాండ్యరాజులు మరణించారు " అన్నారు. ధృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! ప్రస్థుతం కురుసేనలో ఉన్న యోధులు ఎవరు " అని అడిగాడు. సంజయుడు " మహారాజా ! కౌరవసేనలో కృతవర్మ, శల్యుడు, శకుని, కృపాచార్యుడు, ఇంకా నీకుమారులు కొంత మంది కర్ణుడి కుమారులు కొంత మంది బ్రతికి ఉన్నారు. వీరి సాయంతో నీ కుమారుడు పాండవులను జయించగలను అని ధైర్యము వీడక ఆశతో ఉన్నాడు. ధృతరాష్ట్రుడు ఊరట చెంది " సంజయా ! మదించిన ఆంబోతువలె ఉన్న కర్ణుడు అర్జునుడి చేతిలో చావడం ఆశ్చర్యంగా ఉంది. కృష్ణార్జునులను ఇసుమంత కూడా లక్ష్యపెట్టని కర్ణుడు వారిని గెలుస్తానని చెప్తూనే మరణించాడు. ఈ కర్ణుడి అండ చూసుకునే కదా నా కుమారుడు పాండవులతో వైరము పెంచుకున్నది. అలాంటి కర్ణుడే లేనప్పుడు సుయోధనుడికి బ్రతుకెక్కడ. రేపటి నుండి యుద్ధము ఎలా చేయగలడు. ఇక యుద్ధము చేయడం వృధా.

ధృతరాష్ట్రుని నిరాశ

సంజయా ! ఇన్ని వార్తలు విన్న తరువాత కూడా నా గుడె పగలేదంటే ఇది గుండేనా లేక పాషాణమా ! నా బ్రతుకు చూసావా ! నా కుమారులు మనుమలు చనిపోయారని విని శిలలా ఉన్నాను. ఇక నా వల్ల కాదు. ఎక్కడైనా దూకుతాను లేకపోతే విషం తాగుతాను. లేకున్న ప్రాయోపవేశం చేస్తాను. ఇంఆటి వార్తలు వింటూ బ్రతకడం వృధా " అంటూ బలవన్మరణానికి పాల్పడ్డాడు. సంజయుడు " మహారాజా ఏమిటీ వెర్రి. నీ లాంటి చక్రవర్తి మనోధైర్యం సడలి ఇలా బేలగా మారవచ్చా. నీవు చదివిన చదువులు నీ గొప్పదనం ఒక్కసారి గుర్తుకు తెచ్చుకుని ధైర్యంగా ఉండు "అన్నాడు. సంజయా ! కర్ణుడి మరణం నాలో నిరాశ మిగిల్చింది. ఇక నా కుమారుడు ఎవరున్నారన్న ధైర్యంతో యుద్ధం చేస్తాడు. అంతటి కర్ణుడు మరణించాక మనం ఇక ఓడిపోతాము అన్న భావన కలిగి నాలో నిరాశ ఆవహించింది. భయపడకు అయినా నేను చావనులే అంత త్వరగా చచ్చే వాడినే అయితే నా కుమారుడు దుశ్శాసనుడు, కర్ణుడు చనిపోయారన్న మాట విన్నప్పుడే నా గుండె ముక్కలైయ్యేది. నాకిక దీర్గాయువే. ఒకప్పుడు అందరి గౌర్వ మద్యాదలను అందుకున్న నేను ఇక నన్ను చూసి జాలి పడే వారి జాలి చూపులు ఎదొర్కో వలసిన దుర్దశ దాపురించింది. వారి జాలి చూపులు నేను భరించ లేను. అయినా భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కర్ణుడు, దుశ్శాసనుడు ఒకరి తరువాత ఒకరు మరణిస్తుంటే నేను ఎలా తట్టుకుంటాను . కర్ణుడి చావు నాకు ఆశా నిపాతం అయింది. సుయోధనుడు గెలుస్తాడు అనుకోవడం ఇక అడియాస కదా ! మన సాహసాలు కోల్పోయింది కదా! సుయోధనుడు గెలుస్తాడని అనుకోవడమిక కుంటి వాడు నడుస్తాడని

అనుకోవడమే. ముసలి వాడు పడుచు వేశ్యల కొరకు ఆశపడటమే కదా ! సంజయా ! అనాడు ధర్మరాజు మనలో మనకు కలహం ఎందుకు సామరస్యంగా ఉంటాము అని వర్తమానం పంపినా మూర్ఖత్వంతో తిరస్కరించాను. ఇప్పుడు అనుభవిస్తున్నాను. భీష్ముడు శరతల్ప గతుడైన సమయాన అర్జునుడు భూగర్భ జలమును తెచ్చాడు. అతడి ప్రతిభ చూసి భీష్ముడు యుద్ధము మాని సంధి చేసుకొమ్మని అన్నప్పుడైనా విని ఉంటే ఇప్పుడీ దుర్గతి పట్టక పోను.

దృతరాష్ట్రుడు కర్ణుడి మరణానికి ఆశ్చర్యపడుట

సంజయా ! గతజలసేతు బంధనమేల ! అసలు కర్ణుడు ఎలా చనిపోయాడు ? అర్జునుడు కపటోపాయంతో భీష్ముని చంపినట్లు కర్ణుడిని చంపడానికి కూడా కపటోపాయం పన్నాడా ! మన సైనికిలు వీరులూ కర్ణుని రక్షించడానికి ప్రయత్నించ లేదా! కర్ణుడిని వంటరిగా వదిలి అందరూ పారిపోయారా ! సంజయా ! కర్ణుడు సామాన్యుడు కాదు. పరశురాముడి శిష్యుడై బ్రహ్మాస్త్రం పొందాడు , సర్పముఖ శాసత్రం తెలిసిన వాడు. దివ్యాస్త్ర బల సంపన్నుడు, బహుముఖ ప్రజ్ఞాశాలి, ఉపాయశాలి. ఆ ఉపాయంతోనే అభిమన్యుడిని చంపాడు కదా! అసురవీరుడూ, మాయావీ, నిశాచరుడు, యుద్ధవిద్యానిపుణుడు అయిన ఘటోత్కచుని సంహరించిన వాడు. నకుల సహదేవుల గెలిచి వదిలిన వాడు. అతడి దివ్యాస్త్రాలు ఏమయ్యాయి. అవి నశించాయా ! లేక నిష్ప్రయోజనం అయ్యాయా ! అతడి రథము విరిగి పోయిందా ! సంజయా ! అతడి సారధి శల్యుడు ఏమి చేస్తున్నాడు. అర్జునుడు కర్ణుని చంపుతున్నప్పుడు శకుని, కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ ఏమి చేస్తున్నారు. కృతవర్మను సుయోధనుడు ఎక్కువగా అభిమానిస్తుంటాడు. అతడు కూడా కర్ణుడిని కాపాడటానికి రాలేదా ! నా కుమారుడు సుయోధనుడు ఏమి చేస్తున్నాడు. అశ్వత్థామ, శకుని, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మలు వెంట ఉండగా నిష్కారణంగా కర్ణుడు ఎలా చచ్చాడు. పాండవులు కర్ణుని మీద ఎలా దాడి చేసారు. కర్ణుడి సర్పముఖాస్త్రాన్ని అర్జునుడు ఎలా తప్పించుకున్నాడు. మిగిలిన పాండవులు కర్ణుడితో ఎలా యుద్ధము చేసారు. ఈ రెండు రోజుల యుద్ధము ఎలా జరిగింది " అన్నాడు.

కౌరవ సైన్యాధ్యక్ష నిర్ణయం

సంజయుడు " మహారాజా ! ద్రోణాచార్యుడు పడిపోయిన తరువాత సాయంత్రం వరకు యుద్ధం జరిగింది ఆ తరవాత యుద్ధం చాలించి తమ తమ శిబిరాలకు వెళ్ళారు. సుయోధనుడు తమ శిబిరంలో అశ్వత్థామ, కర్ణుడు, దుశ్శాసనుడు, శకుని మొదలగు యోధులతో సమాలోచనలు జరిపి తరువాతి సమాధ్యక్షుడు ఎవరిని నియమించాలి అని అశ్వత్థామను అభిప్రాయం అడిగాడు. అశ్వత్థామ సుయోధనుడు ఆలోచనకు అనుగుణంగా " సద్గుణ సంపన్నులైన భీష్ముడు, ద్రోణుడు వెళ్ళి పోయారు. మన సైన్యంలో సర్వసైన్యాధ్యక్షపదవికి అర్హులు ఎందరో ఉన్నారు. వారిలో ఒకరిని ఎంచుకో. నా అభిప్రాయం ప్రకారం కర్ణుడు ఇందుకు సమర్ధుడు. అతడి వద్ద అశేషమైన దివ్యాస్త్రసంపద ఉంది. శత్రుసైన్యమును నృనం చేయడంలో మేటి. విశ్వాసపాత్రుడు, నీ ప్రియ మిత్రుడు. కనుక అతడిని సన్యాధ్యక్షుడిని చెయ్యి " అన్నాడు. అశ్వత్థామ పలుకులు విని సుయోధనుడికి ఆనందానికి అవధులు లేక పోయింది. కర్ణుడిని చూసి " మిత్రమా కర్ణా ! భీష్మ, ద్రోణుల తరువాత అంతటి సమర్ధుడివి నీవే. ఇన్ని రోజులు భీష్మ, ద్రోణులు పాడవపక్షపాతంతో వారిని చంపక వదిలారు. నీవు సేనాపతివి అయి ఉంటే పాండవ నిర్మూలనము ఎప్పుడో జరిగి ఉండేది. ఇప్పటికి యుద్ధము ముగిసి మనను విజయలక్ష్మి వరించేది " అన్నాడు. ఈ మాటలకు "కర్ణుడు పొంగి పోయి " సుయోధనా ! నేను నీకు పాండవులను అందరినీ జయిస్తాను అని మాట ఇచ్చాను. ఇప్పుడు ఆ మాట నెరవేర్చుకుని నిన్ను ఆనంద పరుస్తాను. ఈ యుద్ధానికి నేను ఒక్కడినే చాలు నీవు చూస్తూ పక్కన ఉంటే చాలు. పాండవులను జయించి నిన్ను సర్ ంసహా భూమండలానికి పట్టాభి షిక్తుడిని చేస్తాను " అన్నాడు.

కర్ణుని సైన్యాధ్యక్షుని చేయుట

సుయోధనుడు పుణ్యనదీ జలాలు తెచ్చి, ఉన్నతాసనము వేసి, కర్ణుని అందు ఆశీనుడిని చేసి, నదీ జలముతో అభిషేకము చేసి, పుణ్యాహవాచనము చేసి మొదలగు క్రతువులు చేయించి వంధి మాగధుల జయజయ ధ్వానముల మధ్య కర్ణిని సర్వసైన్యాధ్యక్షుని చేసాడు. కర్ణుడు సుయోధనుడిని చూసి " మిత్రమా ! నాడు నన్ను అంగరాజ్యానికి అభిషిక్తుడిని చేసి పది మందిలో నా పరువు నిలిపావు. నేడు నన్ను సైన్యాధ్యక్షుడిని చేసి గౌరవించావు. ప్రతిగా నేను నీకు ఏమి ఇవ్వగలను ? బంధు మిత్రసమేతంగా పాండవులను చంపి నిన్ను సమస్త కురు సామ్రాజ్యానికి చక్రవర్తిగా పట్టాభిషిక్తుని చేస్తాను నీవు పుత్ర పౌత్ర సమేతంగా సుఖంగా ఆచంద్రార్కం పాలించు " అన్నాడు. సుయోధనుడు ఆ మాటలకు పరమానంద భరితుడయ్యాడు.

ఇరుపక్షముల వ్యూహ రచన

మరునాటి ఉదయం కర్ణుడు సైన్యాధ్యక్షుడుగా మకరవ్యూహాన్ని పన్నాడు. మొసలి నోరు భాగములో తాను నిలిచాడు. కళ్ళ భాగంలో శకుని, ఉలూకుడు నిలిచారు. తల భాగాన అశ్వత్థామ మెడ భాగాన తన తమ్ములను నిలిపాడు సుయోధనుడు. ముందరి కాళ్ళ భాగాన కృపాచార్యుడు, కృతవర్మలు, కడుపు భాగాన సుయోధనుడు, వెనుక కాళ్ళ భాగాన సుషేణుడు, శల్యుడు తోక భాగాన చిత్రసేనుడు తమతమ సైన్యములతో నిలిచారు. మిగిలిన సేనలను వ్యూహము చుట్టూ నిలిపాడు. యుధిష్టరుడు కూడా తమ సైన్యముతో యుద్ధరంగమున నిలిచాడు. సైన్యాధ్యక్షుడుగా కర్ణుని చూసాడు. అంతకు ముందు యుధిష్టరుడికి కర్ణుడంటే భయం ఉండేది. ఇప్పుడది లేదు సహజ కవచకుండలములు లేవు, ఇంద్రుడిచ్చిన శక్తి లేదు, ద్రోణునీండ లేదు. కనుక సులభంగా కడతేర్చవచ్చును అనుకున్నాడు. అర్జునుడిని చూసి " అర్జునా ! చూసావా ! కర్ణుడు సర్వసైన్యములకు అధిపతి అయ్యాడు. మన అరణ్యవాస, అజ్ఞాతవాసములకు, అవమానములకు , అనుభవించిన సకల కష్టాలకు మూల కారణం ఇతడే. ఇక నీవు అతడి మీద పగ తీర్చుకో. కౌరవ సేన తరపున చెప్పుకోతగ్గ వీరుడితడే ఇతడిని వధించిన కౌరవులను మనం అనాయాసంగా జయించవచ్చు. కర్ణుడు పన్నిన మకర వ్యూహముకు తగిన

వ్యూహమును రచించు" అన్నాడు. అర్జునుడు తన సేనలను అర్ధచంద్ర వ్యూహమున నిలిపాడు. ఎడమ కొమ్మున భీముని, కుడికొమ్మున ధృష్టద్యుమ్నుడిని, ధర్మరాజ నకుల సహదేవులను వ్యూహము వెనుక భాగమున నిలబెట్టాడు. అర్జునుడి చక్రరక్షకులుగా యుధామన్యుడు, ఉత్తమౌజుడు నిలిచారు. కర్ణుడి చేతిలో కృష్ణార్జునులు ఓడిపోతారని నీ కుమారుడు, అర్జునుడి చేతిలో కర్ణుడు ఓడగలడని ధర్మరాజు గట్టిగా నమ్మారు.

యుద్ధారంభం

తమ తమ సైన్యాధ్యక్షులు ఇచ్చిన ఆజ్ఞతో ఇరు పక్షములు ఢీకొన్నాయి. ఏనుగులు రథములు, హయములు, కాల్బలములు క్షణంలో నాశనం ఔతున్నాయి. ఏనుగుల కాళ్ళ కింద రథచక్రముల కింద పడి సైనికులు చితికి పోతున్నారు. అర్జునుడు కర్ణుడు ఒకరికి ఒకరు తీసిపోకుండా యుద్ధము చేస్తున్నారు. సాత్యకి, ధృష్టద్యుమ్నుడు, చేకితానుడు, ఉపపాండవులు కలిసి కౌరవ సేనలో ఉన్న ప్రభద్రక, చేది, మద్య, పాండ్య, వంగ, చోళ మొదలైన సైన్యములను తరుముతున్నారు. భీమసేనుడు తన గజవాహనము మీద విహరిస్తున్నాడు. దానికింద పడి కౌరవ వీరులు మరణిస్తున్నారు.

క్షేమధూర్తి భీముని ఎదుర్కొనుట

ఇంతలో కులూత దేశపు రాజు క్షేమధూర్తి భీమసేనుడిని ఏనుగు మీద వచ్చి ఎదుర్కొన్నాడు. ఇద్దరూ ఒకరి మీద ఒకరు ఈటెలు విసురుకున్నారు, ఒకరి విల్లు ఒకరు విరుచుకున్నారు. ఏనుగులు కూడా ఒకదానిని ఒకటి ఎదుర్కొన్నాయి. క్షేమదూర్తి భీమసేనుడి గుండెలలో ఈటెను దించి భీమసేనుడి ఈటేలను మధ్యలోనే విరుస్తున్నాడు. భీమసేనుడి శరీరం మీద అరవై బాణాలు వేసాడు. భీమసేనుడు క్షేమధూర్తి ఏనుగు శరీరం నిండా బాణములు వేసాడు. ఆ బాధకు తాళలేక ఏనుగు అక్కడి నుండి పారిపోయింది. భీమసేనుడు క్షేమధూర్తి ఏనుగును తరిమాడు. క్షేమధూర్తి అతి కష్టము మీద ఏనుగును అదుపులోకి తెచ్చుకుని భీమసేనుడి మీద అతడి ఏనుగు మీద శ్శరప్రయోగం చేసాడు. భీమసేనుడి ఏనుగు కింద పడింది. గద తీసుకుని కిందకు దిగిన భీమసేనుడు క్షేమధూర్తి ఏనుగును ఒక్క దెబ్బతో పడగొట్టాడు. క్షేమధూర్తి ఏనుగును దిగి కత్తి దూసాడు. భీమసేనుడు గద ఎత్తి క్షేమధూర్తి తల మీద మోదాడు. క్షేమధూర్తి అక్కడికక్కడే తల పగిలి మరణించాడు. క్షేమధూర్తి మరణం చూసి అతడి సైన్యాలు చెదిరి పోయాయి. భీమసేనుడు ఉత్సాహంతో కర్ణుడి వైపు పోయాడు.

కురు పాండవ యోధుల సమరం

కర్ణుడు బాణములు వేసి పాండవ సేనలోని ఏనుగులను కొడుతున్నాడు. అవి తలలు పగిలి చచ్చి కిందపడుతున్నాయి. నకులుడు కర్ణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. సాత్యకి కేకయరాజులైన విందానువిందులను, భీమసేనుడు అశ్వత్థామను, చిత్రసేనుడు శ్రుతవర్మను, ప్రతివింధ్యుడు చిర్తుడు అనే రాజును, సుయోధనుడిని యుధిష్టరుడు, అర్జునుడు సంశక్తులను, ధృష్టద్యుమ్నుడు కృపాచార్యుని, శిఖండి కృతవర్మను, శ్రితకీర్తి శల్యుడిని, సహదేవ్బుడు దుశ్శాసనుడిని ఎదుర్కొన్నారు. పోరు ఘోరమైంది.

సాత్యకి విందానువిందులు

సాత్యకి విందానువిందుల విల్లులు నరికాడు. వారిశరీరముల నిండా బాణములతో ముంచెత్తాడు. విందాను విందులు తిరిగి విల్లందుకుని సాత్యకి మీద శరప్రయోగం చేసారు. సాత్యకి ఒక పదునైన బాణంతో అనువిందుడి తల నరికాడు. తమ్ముడు చనిపోయాడన్న కోపంతో విందుడు సాత్యకి అనేక బాణములతో కొట్టాడు. సాత్యకి విందుడు ఒకరి సారధిని ఒకరు చంపుకున్నారు. ఒకరి హయములను ఒకరు చంపారు. ఒకరి రథమును ఒకరు విరిచారు. ఇరువురు రథములు దిగి కత్తి దూసి యుద్ధము చేయసాగారు. ఆ యుద్ధములో సాత్యకి పక్కకు ఒంగినట్లు ఒంగి కత్తితో విందుని తల ఒక్క వేటుతో తుంచాడు. విందాను విందులను చంపి సాత్యకి పక్కనే ఉన్న యుధామన్యుడి రథము ఎక్కాడు. త్వరలో రథము సమకూర్చుకుని కేకయ సైన్యమును తరిమాడు.

శ్రుతకర్మ ప్రతివింధ్యులు

చిత్రసేన మహారాజు సహదేవుడి కుమారుడైన శ్రుతకర్మతో యుద్ధము చేస్తున్నాడు. చిత్రసేనుడు అయిదు వాడి అయిన బాణములతో శ్రుతకర్మను కొట్టాడు. శ్రుతకర్మ కోపించి చిత్రసేనుడిని మూర్చిల్లేలా కొట్టాడు. చిత్రసేనుడు తేరుకుని శ్రుతకర్మ విల్లు విరిచాడు. శ్రుతకర్మ మరొక విల్లందుకుని వాడి అయిన బాణంతో చిత్రసేనుడి తల ఎగురకొట్టాడు. తమ మహారు మరణించడం చూసి సైన్యం ఒక్కసారిగా విజృంభించి శ్రుతకర్మను చుట్టుముట్టాయి. శ్రుతకర్మ అమిత పరాక్రమంతో వారిని తరిమి కొట్టాడు. చిత్రుడితో యుద్ధము చేస్తున్న ప్రతి వింధ్యుడు చిత్రుడి రథసారథి గుండెల్లో మూడు నారములు దించాడు. అతడి కేతనమును, వింటిని వ్రిచి, చిత్రుడు విసిరిన ఈటెను రెండు ముక్కలు చేసాడు. అందుకు కోపించిన చిత్రుడు తన గదను ప్రతి వింధ్యుడి మీద విసిరాడు. ఆదెబ్బకు ప్రతివింధ్యుడి రథము విరిగి సారధి మరణించాడు. ఆగ్రహించిన ప్రతి వింధ్యుడు ఒక తోమరము విసిరి చిత్రుడి గుండెను చీల్చాడు. చిత్రుడు మరణించగానే కౌరవ సేనలు ప్రతివింధ్యుడి మీద విరుచుకు పడ్డాయి. పాండవ సేనలు ప్రతివింధ్యునకు సాయం వచ్చాయి. ప్రతి వింధ్యుని ధాటికి కౌరవసేనలు పారి పోయాయి.

భీముడు, శ్రుతకీరిల యుద్ధము

భీముడు అశ్వత్థామతో యుద్ధము చేస్తున్నాడు. అశ్వత్థామ భీముడిని రథమును తన బాణములతో కప్పాడు. భీమసేనుడు అశ్వత్థామ పై శరవర్షం

కురిపించాడు. ఇరువురు ఒకరి కేతనము ఒకరు కొట్టారు. ఒకరి సూతుని ఒకరు గాయపరిచారు. ఒకరి దేషమును ఒకరు గాయపర్చుకున్నారు. అది చూసి సూతులు వారిరువురిని అక్కడి నుండి తప్పించారు. అర్జున కుమారుడు శ్రుతకీర్తి శల్యుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. శల్యుడు శ్రుతకీర్తి విల్లు విరిచి అతడి మీద ఏడు బాణములు నాటాడు. శ్రుతకీర్తి మరొక విల్లు తీసుకుని అరవైనాలుగు బాణములు వేసాడు. శల్యుడు తిరిగి తొంభై బాణములు వేసి తిరిగి శ్రి_కీర్తి విల్లు విరిచాడు. శ్రుతకీర్తి తనగదను తీసుకున్నాడు. శల్యుడు దానిని కూడా విరిచాడు. శల్యుడు శ్రుతకీర్తి సారధిని నరికాడు. రధాశ్వములు బెదిరి రధమును ఎటో లాక్కుని వెళ్ళాయి.

దుశ్శాసనుడు సహదేవుడిని ఎదుర్కొనుట

షదేవుడు దుశ్శాసనుడితో యుద్ధము చేస్తున్నాడు. దుశ్శాసనుడు సహదేవునిపై నిశిత బాణములు వేసాడు. సహదేవుడు కోపించి డెబ్బై బాణములతో దుశ్శాసనుడిని కొట్టాడు. దుశ్శాసనుడు సహదేవుడి విల్లు విరిచి డెబ్బై బాణములు అతడి మీద వేసాడు. సహదేవుడు కోపించి కత్తి తీసుకుని దుశ్శాసనుడి విల్లు విరిచాడు. దుశ్శాసనుడు కత్తి తీసుకుని సహదేవుని మీద విసిరాడు. సహదేవుడు దానిని మధ్యలోనే విరిచాడు. దుశ్శాసనుడు మరొక విల్లు తీసుకుని సహదేవుడిపై అరవైనాలుగు బాణములు ప్రయోగించాడు. సహదేవుడు వాటిని మధ్యలోనే తుంచాడు. సహదేవుడు నూరు శిలీఖములను. దుశ్శాసనుడు వాటన్నిటినీ మూడు బాణములతో తుంచాడు. రెండు సాయకములను సహదేవుడి మీద వేసాడు. సహదేవుడు కాంతులు వెదజల్లే ఒక అస్త్రమును దుశ్శాసనుడి మీద వేసాడు. ఆ అస్త్రము దుశ్శాసనుడి కవచము చీల్చి అతడిని మూర్చిల్లజేసింది. అతడి సారధి వణుకుతూ రధమును అక్కడి నుండి దూరంగా తీసుకు వెళ్ళాడు.

నకులుని భంగపాటు

నకులుడు కర్ణుడిని ఎదుర్కొని " కర్ణా ! ఈ రోజు మంచి రోజు కనుక నా ఎదుట పడ్డావు. కురు పాండవుల వైరముకు మూల కారణం నీవు. నిన్ను చంపనిది నా కోపము చల్లారదు. నేటితో నీ ఆయువు సరి " అన్నాడు. కర్ణుడు " ఓ నకులరాజకుమారా ! మహాస్త్రకోవిదుడవైన ఇలా మాట్లాడటం ఖజమే. రా మనిద్దరము యుద్ధము చేసి బలాబలాలు తేల్చుకుంటాము " అన్నాడు. కర్ణుడు నకులుని మీద డెబ్బై బాణములతో కప్పాడు. నకులుడు కూడ డెబ్బై వాడి అయిన బాణాలు నకులుని మీద వేసాడు. మరొక బాణముతో కర్ణుడి ధనస్సు విరిచి మూడు వందల బాణములు కర్ణుడి మీద ప్రయోగించాడు. కర్ణుడు మరొక విల్లు తీసుకుని అయిదు బాణములు నకులుడి వక్షస్థలంలో దింపాడు. నకులుడు ఏడు బాణములతో కర్ణుడి విల్లు విరిచాడు. కర్ణుడు కర్ణుడు మరొక విల్లందుకున్నాడు. అప్పుడు ద్రుపదుడి సేనలు నకులుడికి సాయంగా వచ్చాయి. కర్ణుడు అతి క్రూరబాణ ప్రయోగం చేసి వారిని చెదరగొట్టాడు. కర్ణుడు నకులుడి విల్లు విరిచి అతడి హయములను చంపి, సారధిని గాయపరిచాడు, అతడి చక్రరక్షకులను చంపి, నకులుడి కేతనము విరిచాడు. నకులుడు కత్తి డాలు తీసుకుని కర్ణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. కర్ణుడు వాటిని ముక్కలు చేసాడు. నకులుడు గద తీసుకుని కర్ణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. కర్ణుడు దానిని ముక్కలు చేసి నకులుడి ఆయువు పట్టులో బాణములతో కొట్ట సాగాడు. నకులుడు ఆ దెబ్బలు భరించ లేక పారిపోయాడు. కర్ణుడు వెంబడించి పట్టుకుని " నకులా ! నన్ను ఇందాక అనవసరంగా అనరాని మాటలనడం తప్పు కదా ! మాటాడేటప్పుడు ఎవరితో మాట్లాడుతున్నవు, ఎన్ని మాటలు మాటాడాలి, ఎలా మాటాడాలి అని తెలుసుకుని మాట్లాడు. ఇప్పటికైనా నూవు నాకంటే తక్కువస్థాయి వీరుడవని తెలుసుకున్నావు. యుద్ధము చేసేటప్పుడు నీ బలము ఎదిరి బలము తెలుసుకుని యుద్ధము చెయ్యి. అంతే కాని నీకన్నా బలవంతుని ఎదుర్కొని ఇలా పారిపోకూడదు. నీవు నాకంటే చిన్న వాడివి కనుక నిన్ను నేను చంపను. కుమారా ! నీవు అర్జునుడి వద్దకు వెళ్ళు " అన్నాడు. నకులుడు సిగ్గుతో తలవంచుకుని ధర్మరాజు రధము ఎక్కాడు. నకులుడి పరాభవంతో కర్ణుడు విజ్రుంభించి పాండవసేనను చిన్నాభిన్నం చేయసాగాడు. సారధులను చంపుతున్నాడు, రధికుల తలలు నరుకుతున్నాడు. హయములను చంపుతున్నాడు. రధములు విరుగకొడుతున్నాడు. పాండవసేనను నిర్మూలం చేస్తున్నాడు.

ఉపపాండవుల సమరం

యుయుత్సుడు ఉలూకుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. ఉలూకుడు యుయుత్సుని విల్లు విరిచి కేతనము విరిచాడు. యుయుత్సుడు మరొక ధనస్సు తీసుకుని ఉలూకుడి వక్షస్థలము మీద అయిదు బాణములు గుచ్చాడు. ఉలూకుడు ఒకే బాణంతో యుయుత్సుడి సారధిని చంపాడు, తరువాత రధాశ్వములను చంపాడు. యుయుత్సుడు తన రధము దిగి వేరొక రధము ఎక్కాడు. ఉలూకుడు తన రధమును పాంచాల సేనల వైపు పోనిచ్చాడు. శ్రుతకర్మ నకులుడి కుమారుడైన శతానీకుడిని ఎదుర్కొని అతడి సారధిని , హయములను చంపాడు. శతానీకుడు తన గదను తీసుకుని శ్రుతకర్మ మీద విసిరి అతడి రధము విరిచి అతడి సారధిని రధములను చంపాడు. భీముడి కుమారుడు శ్రుతసోముడు శకునితో యుద్ధము చేస్తున్నాడు. శ్రుతసోముడు శకుని మీద అనేకాస్త్రములు ప్రయోగించాడు. వాటన్నిటినీ ముక్కలు చేసి శకుని వాడి అయిన బాణముతో శ్రుతసోముడి రధము విరిచి, కేతనము విరిచి, హయములను చంపాడు. శ్రుతసోముడు కిందకు దూకి నేల మీద నుండే శకుని మీద బాణవర్షం కురిపించాడు. శకుని పదునైన బాణముతో శ్రుతసోముని విల్లు విరిచాడు. శ్రుతసోముని కత్తిని శకుని ఒకే బాణముతో ఖండించాడు. విరిగిన కత్తిని విసిరి శకుని విల్లును విరిచి వెంటనే శ్రుతకీర్తి రధం ఎక్కాడు.

కృపాచార్యుడు, కృతవర్మల శౌర్యం

కృపాచార్యుడు తన బావగారిని చంపిన ధృష్టద్యుమ్నుడిని చంపాలని శతవిధాల ప్రయత్నిస్తున్నాడు. అతడిని ఎదుర్కొని అతడి మీద అనేక పదునైన శరములు

ప్రయోగించి సారధిని హయములను కొట్టాడు. ఇది చూసి ధృష్టద్యుమ్నుని సారధి అతడితో " ధృష్టద్యుమ్నా! ఈ బ్రాహ్మణుడు ప్రజ్ఞాశాలి, దివ్యాస్త్ర సంపన్నుడు. ఇతడితో యుద్ధము మంచిది కాదు. ఇతడిని నువ్వు చంపలేవు. ప్రస్తుతం మన రధమును అవతలకు తీసుకు వెళ్ళమంటావా ! " అని అడిగాడు. సారధి ఆలోచన సముచితమని తలచిన ధృష్టద్యుమ్నుడు అతడి సూచనకు అంగీకారం తెలిపాడు. సారధి రధమును అక్కడ నుండి భీమసేనుడి వద్దకు తీసుకు వెళ్ళాడు. కృపాచార్యుడు మహోత్సాహంతో ధనుష్టంకారం చేసి శంఖం పూరించాడు. పాండవసేనలో చొరపడి సేనను నాశనం చేయసాగాడు. శిఖండి కృతవర్మను ఎదుర్కొన్నాడు. శిఖండి కృతవర్మ గుండెలకు గురిపెట్టి అయిదు బాణములు వేసాడు. కృతవర్మ అరవై బాణములతో శిఖండిని నిలువెల్లా కొట్టి అతడి విల్లు విరిచి అరవై బాణములతో శిఖండిని నిలువెల్లా కొట్టాడు. శిఖండి మరొక విల్లు తీసుకుని డెబ్భై బాణములతో కృతవర్మను శరీరం అంతా రక్తం కారేలా కొట్టాడు. కృతవర్మ ప్రయోగించిన నారాచముల ధాటికి శిఖండి మూర్చిల్లాడు. శిఖండి రధసారధి రధమును అక్కడి నుండి తీసుకు వెళ్ళాడు. శిఖండి సైన్యం పారిపోయింది.

త్రిగర్త మహారాజు అర్జునుడిని ఎదుర్కొనుట

అర్జునుడు త్రిగర్తలతో యుద్ధము చేస్తున్నాడు. త్రిగర్తులకు శిబి, సాళ్వ, సంశకతక సైన్యములు తోడైనాయి. త్రిగర్త మహారాజు సోదరులైన సత్యదేవుడు, చంద్రదేవుడు, మిత్రదేవుడు, మిత్రవర్మ, సౌశ్రుతి, సువర్మ, సుశర్మ మొదలైన వారు అతడికి సాయంగా ఉన్నారు. వారంతా అర్జునుడి మీద శరవర్షం కురిపించాడు. ఆ సరములకు చలించక అర్జునుడు వారిపై బాణములు గుప్పించాడు. అయిదు బాణములు వేసి సౌశ్రుతిని చంపాడు. ఎనిమిది బాణములతో చంద్రదేవుని చంపాడు. శిలీఖములు వేసి శత్రుదేవుడిని చంపాడు. సత్యసేనుడు విసిరిన ఈటె కృష్ణుడి భుజమును చీల్చింది. కృష్ణుడి చేతి కొరడా కింద పడింది. అది చూసి అర్జునుడు కోపోద్రిక్తుడై ఒకే బాణము వేసి సత్యసేనుని తల నరికాడు. మరొక బాణంతో మిత్రవర్మను చంపాడు. అది చూసి త్రిగర్త సైనికులు అర్జునుడిని చుట్టుముట్టారు. అర్జునుడు తన బాణములతో వారిని చెల్లాచెదురు చేసి వెండి మొన గల బాణమును వేసి మిత్రసేనుడి తల నరికాడు. మరొక ఇనుప బాణం వేసి సువర్మ వక్షస్థలంలో కొట్టాడు. సంశక్తులు అర్జునుడిని చుట్టుముట్టి అర్జునుడి మీద అనేక బాణములు, అస్త్రములు వేసారు. వారి ఆర్భాటం చూసిన అర్జునుడు చిరునవ్వు నవ్వి వారి మీద ఇంద్రాస్త్ర ప్రయోగం చేసాడు. ఆ ఇంద్రాస్త్రము నుండి అనేక భల్లము, అంజలికము, మొదలైన అనేక విధములైన ఆయుధములు వెడలి సంశక్తులను సంహరించసాగాయి. ప్తాకములు పతనమౌతున్నాయి, సారధులు మరణిస్తున్నారు, గజ, అశ్వ, సైనిక కళేబరములతో రణభూమి నిండి పోయింది. రక్తం ఏరులై పారసాగింది. అర్జునుడి అస్త్ర, శస్త్ర ధాటికి ఆగలేక సంశక్తులు ససైన్యంగా పారిపోయారు.

సుయోధనుడు ధర్మజుడిని ఎదుర్కొనుట

సుయోధనుడు ధర్మరాజును ఎదుర్కొని ధర్మరాజు మీఊద తొమ్మిది బాణములు ప్రయోగించి ఒక బాణంతో సారధిని కొట్టాడు. అందుకు ధర్మజుడు కోపించి సుయోధనుడి హయములను, సారధిని కొట్టి, పతాకమును విరిచి, సుయోధనుడు పట్టుకున్న ఖడ్గమును విరుగకొట్టాడు. సుయోధనుడు రధము దిగి యుద్ధము నుండి తొలగిపోయాడు. అది చూసి కర్ణుడు, కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ ఇతర రాజులు సుయోధనుడికి సాయం వచ్చారు. భీమార్జున నకుల సహదేవులు ధర్మరాజుకు సాయం వచ్చారు. అప్పటికి అపహార్ణం అయింది. యయోధులంతా ఒక చోటుకు చేరుకుని ఒకరిని ఒకరు ఉత్సాహపరుస్తూ యుద్ధము చేస్తున్నారు. యుద్ధము భయంకరంగా జరుగుతూ ఉంది ". అని చెప్తున్న సంజయుడి మాటలకు అడ్డు తగిలిన ధృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! అందరి గురించి చెప్తున్నావు మా సుయోధనుడు ఏమయ్యాడు " అని అడిగాడు. సంజయుడు " ధృతతాష్ట్ర మహారాజా ! సుయోధనుడు విరధుడు అయ్యాడే కాని యుద్ధము నుండి పారి పోలేదు. వేరొక రధము సమకూర్చుకుని ధర్మరాజును ఎదుర్కొన్నాడు. ధర్మరాజు స్యోధనుడిని దూరము నుండి చూసి సారధితో సుయోధనుడి రధము ముందుకు పోనిమ్మని చెప్పాడు. మహాకోపంతో సుయోధనుడు ధర్మరాజు విల్లు విరిచాడు. ధర్మరాజు మరొక విల్లందుకుని నీ కుమారుడి విల్లు తుంచాడు. నీ కుమారుడు మరొక విల్లందుకొని ధర్మరాజు పై బాణములు గుప్పించాడు. ఒకరి మీద ఒకరు బాణములు గుప్పించి తీవ్రంగా గాయపరచుకున్నారు. సుయోధనుడు విసిరిన బల్లెమును తుంచి ధర్మరాజు ఒక శిలీఖముతో సుయోధనుడిని శరీరం చీలేలా కొట్టాడు. సుయోధనుడు గదతో కిందికి దిగి ధర్మరాజు మీదకు రాసాగాడు. ధర్మరాజు శక్తి బాణమును సుయోధనుడి మీదకు వేసాడు. సుయోధనుడు తిరిగి రధము ఎక్కి ధర్మజుని మీద బాణప్రయోగం చేసాడు. కాని అప్పటికే సుయోధనుడికి బాగా రక్తస్రావం అయింది కనుక ఒకింత మూర్చిల్లాడు. అది చూసి కృతవర్మ ధర్మరాజును ఎదుర్కొన్నాడు. భీన్మసేనుడు కృతవర్మను అడ్డుకున్నాడు. అప్పుడు కౌరవ సైన్యము కృతవర్మకు సాయంగా వచ్చాడు.

కురు పాండవుల సమరం

సుయోధనుడు తేరుకుని ఎదురుగా కనిపించిన అర్జునుడి మీద పదునైన బాణములు వేసాడు. వెంటనే అర్జునుడు సుయోధనుడి పతాకమును తుంచి సారధిని హయములను కొట్టాడు. అశ్వత్థామ ఆ బాణములను మధ్యలోనే కొట్టాడు. అశ్వత్థామ ఆ బాణములను మధ్యలో తొంచాడు. అర్జునుడు సుయోధనుడిని వదిలి అశ్వత్థామను ఎదుర్కొని అతడి విల్లు విరిచి హయములను సంహరించాడు. ఇంతలో కృపాచార్యుడు అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. అర్జునుడు కృపాచార్యుని ధనస్సును ఖండించాడు. కృతవర్మ అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. అర్జునుడు కృతవర్మ విల్లు ఖండించి పతాకమును పడేలా కొట్టి హయములను చంపాడు. ఇంతలో తనను ఎదుర్కొన్న దుశ్శాసనుడిని అర్జునుడు ఎదుర్కొని అతడి విల్లు రెండుగా ఖండించాడు. అర్జునుడు వీరిని వదిలి కర్ణుడి వైపు తన రధము పోనిచ్చాడు. అది చూసి కర్ణుడు అర్జునుడిని మూడు బాణములతోను కృష్ణుడిని ఇరవై బాణములతోను శరీరం చీరుకు పోయేలా కొట్టాడు. కర్ణుడు అప్పటి వరకు సాత్యకితో యుద్ధము చేస్తూ అర్జునుడు రాగానే ఇరువురిని ఎదుర్కొన్నాడు. అది చూసి యుయుత్సుడు, శిఖండి,

చేకితానుడు, నకులసహదేవులు, ద్రౌపదేయులు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, ఉత్తమౌజుడు, ప్రభద్రకము, ఛేది, కరూశ, మాత్స్య, కేకయ రాజకుమారులు అర్జునుడికి సాయంగా వచ్చి అర్జునుడి మీద పలు అస్త్ర, శస్త్రములు ప్రయోగించారు. కాని కర్ణుడు అత్యంత చాకచక్యముతో ఆ అస్త్రములను తిప్పికొట్టి పాండవ యోధులను వారి సైన్యాలను కకావికలు చేసాడు. అది చూసి అర్జునుడు, కర్ణుడు ప్రయోగించిన అస్త్రములను అన్నింటినీ నిర్వీర్యము చేసి తన శిలీఖములతో కౌరవసేనను చెదరగొట్టాడు. అప్పటికి సాయంసమయం అయింది నలుపక్కలా చీకట్లు కమ్మాయి. అర్జునుడి ధాటికి ఆగలేక కౌరవసేనలు పారి పోయాయి. పాండవసేనలు తమ విడిదికి చేరాయి. ఇలా కర్ణుడి మొదటి రోజు యుద్ధము ముగిసింది " అని సంజయుడు ధృతరాష్ట్రుడితో చెప్పాడు.

ధృతరాష్ట్రుని సందేహం

అది విన్న ధృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! నాకు తెలియక అడుగుతాను. అర్జునుడు కౌరవులను అందరిని చంపదల్చుకుంటే కర్ణుడు అడ్డు వచ్చినా అందరిని ఆరోజే చంపి ఉండేవాడు. దేవేంద్రుడి కొడుకైన అతడికి నాకుమారుల వంటి మానవమాత్రులు ఒక లెక్కా ! అతడు సామాన్యుడా ! యాదవ వీరులను ఎదిరించి సుభద్రను వివాహమాడలేదా ! ఇంద్రుడిని ఎదిరించి ఖాండవ వన దహనం చేయలేదా ! కిరాతరూపంలో ఉన్న పరమశివునితో యుద్ధము చేయలేదా ! కాలకేయులను ఒంటి చేత్తో చంపలేదా ! గంధవుల చేత చిక్కిన నా కుమారుడిని వారితో పోరి జయించ లేదా ! ఇన్ని చేసిన వాడికి ఈ యుద్ధము ఒక లెక్కా ! అర్జునుడి చేతిలో ఓడిపోవడమూ కీర్తే కనుక మన వారిని అర్జునుడి చేతిలో ఓడారని నిందించ పనిలేదు " అన్నాడు. సంజయుడు తిరిగి " సుయోధనుడు ! ముఖులతో ఆ రోజు విసేషములు చర్చిస్తున్నాడు. కర్ణుడు సుయోధనుడితో ఇలా అన్నాడు. " రారాజా ! మనమంతా ఒకటి గుర్తుంచుకోవాలి. అర్జునుడు అత్యంత శక్తియుక్తులు కలవాడు. అందుకు తోడు అతడికి తగు సమయంలో సలహాలు ఇవ్వడానికి కృష్ణుడు ఉన్నాడు. నేను ఇంద్రప్రసాదిత శక్తిని అర్జున వధ కోసం అట్టిపెడితే దానిని ఘటోత్కచుడి మీద ప్రయోగించేలా చేసి మనలను వంచించి ఘటోత్కచుడిని చంపించి అర్జునుడిని రక్షించాడు. అయినా మన శక్తిని నమ్ముకుంటాము. నా అస్త్రశస్త్రములతో నేను రేపు కృష్ణార్జునులను రూపుమాపుతాను " అన్నాడు.

కర్ణసారధ్యంలో రెండవరోజు యుద్ధము

మరునాడు ఉదయం ఇరు పక్షాలు యుద్ధానికి సిద్ధం అయ్యాయి. ధర్మరాజు పూర్వం బృహస్పతి పన్నిన దుర్జయ వ్యూహము పన్నాడు. అందుకు ప్రతిగా మరొక వ్యూహము కొరకు కౌరవసేనలు కర్ణుని ఆనతి కోసము ఎదురుచూస్తున్నాయి " అని సంజయుడు చెప్పగానే ధృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! కర్ణుడు వచ్చి మాత్రం చేసేది ఏముంది. తనను సర్వసైన్యాధ్యక్షునిగా చేసిన మొదటి రోజే సుయోస్థనుడికి పరాజయం మూటగట్టాడు. రెండవ రోజు మాత్రం ఏమి చేస్తాడు. అయినా నాకుమారుడు బుద్ధిహీనుడు కనుక అలాంటి వారిని నమ్మాడు. కర్ణుడి బాహుబలం, శకుని కపట నీతి గెలిపిస్తాయని నమ్మి ఈ యుద్ధానికి దిగాడు. జూదం ఆడిన రోజు నుండి మనకు దుర్ధశ మొదలైంది. అది ఇప్పటికి పెరిగి నిరంతర దుఃఖంగా మారింది. నేను, నాకుమారుడు కాని పనులు చేసాము ఫలితం అనుభవిస్తున్నాము. సంజయా ! ఇన్ని రోజుల యుద్ధములో పాండవులు ఒక్కరూ మరణించ లేదు. కాని నాకుమారులు అనేక మంది మరణించారు. భీష్మ, ద్రోణులు పడిపోయారు. పాండవులు మన వారి మధ్యలో అంతఃపురస్త్రీలతో సరసమాడుతున్నట్లు హాయిగా తిరుగుతున్నారు. అంతా విధి విలాసము " అన్నాడు. సంజయుడు " మహారాజా ! జరిగిన దానికి వగచి ప్రయోజనము లేదు. అందుకు నీ కుమారుడైన సుయోధనుడిని మాత్రము నిందించి ప్రయోజనము లేదు. అతడు చెప్పిన దానికి అంతా నువ్వు తల ఊపి ఇంతటి అనర్ధము తీసుకు వచ్చినది నువ్వు కాదా ! నాడు విదురుని మాట విని జూదము ఆపిన ఇంత దూరము రాక పోను. పాండవులకు నీవు చేసిన అపరాధములు నిన్ను కట్టి కుడుపుతున్నాయి. తరువాతి యుద్ధ విశేషములు చెప్తాను విను.

కర్ణుడు శల్యుని తనకు సారధిని చెయ్యమని అడుగుట

కర్ణుడు " సుయోధనా ! ఈ రోజు నుండి యుద్ధము నాకు అర్జునుడికి మధయ మాత్రమే జరుగుతుంది. అర్జునుడిని చంపడమే నా లక్ష్యము. నా వద్ద ఇంద్రశక్తి లేదని అర్జునుడు తప్పక విజృంభిస్తాడు. కనుక మనం అర్జునుడిని చంపుటకు ఉపాయం ఆలోచించాలి. నా వద్ద ఉన్న అస్త్రములు అర్జునుడి వద్ద ఉన్న అస్త్రములు సమానమే. యుద్ధములో చురుకుగా కదలడంలో అర్జునుడి కన్నా నేనే మిన్న. అర్జునుడికి గాండీవం ఉంది. నా వద్ద లేదు. పూర్వము విశ్వకర్మ్అ ఇంద్రుడికి ఒక అస్త్రము తయారు చేసి ఇచ్చాడు. దానితో ఇంద్రుడు సురసంహారం చేసాడు. ఇంద్రుడు దానిని పరశురాముడికి ఇచ్చాడు. నా మీద కలిగిన వాత్సల్యంతో నా గురువైన పరశురాముడు దానిని నాకు నాకు ఇచ్చాడు. ఆ మహనీయచాపంతో నేను ఈ రోజు అర్నుడిని చంపి యుద్ధము పూర్తి చేసి నీకు కురుసామ్రాజ్యాన్ని కట్టబెడతాను. ఇక అర్జునుడికి ఎన్నటికీ మరణించని హయములు, అపూర్వమైన రధము, అక్షయ తుణీరములు ఉన్నాయి. వాటి గురించి నాకు భయము లేదు నా వంట అనేక ఆయుధములున్న శకటములు ఉంటాయి. నిరంతరము నాకు ఆయుధములు అందుతూ ఉంటాయి కనుక అక్షయతుణీరముకు సమానమే. అనేక మేలు జాతి అశ్వములు నా వెంట ఉంటాయి కనుక ఒశ్వములు పడి పోగానే వేరు వాటిని సమ కూర్చుకుంటాను. అలాగే అనేక రధములు నా వెంట ఉంటాయి కనుక రధము విరిగిన వేరు రధమును ఏర్పరచు కొనగలను. అర్జుడికి కృష్ణుడి సారధ్యము ఉంది. నాకు అతడికి ధీటైన సారధి కావాలి. మద్రదేశాధిపతి శల్యుడు అందుకు తగిన వాడు. అతడికి అశ్వహృదయం తెలుసు. రధము నడపడంలో కృష్ణుడికంటే నేర్పరి. కనుక నీవు అతడిని నాకు సారధిని చేయాలి. సుయోధనుడు " కర్ణా ! అదెంత పని. నేను ఇప్పుడే మద్ర దేశాధిపతిని ఒప్పించి నీకు సారధిని చేస్తాను. నీ వెంట అనేక శకటములు ఆయుధములతో నడుస్తాయి. సతాధిక రధములు, అనేక అశ్వములు నీ వెంట ఉంటాయి. రా మనం

శల్యుని వద్దకు పోతాము " అన్నాడు.

శల్యుని కర్ణుడికి సారథ్యం వహించమని కోరుట

సుయోధనుడు శల్యునికి నమస్కరించి " మీరు మాకు పెద్దలు నిత్యసత్యవ్రతులు, పూజ్యులు కనుక నేను మిమ్ము అధికంగా గౌరవిస్తాను. ఇందరి మధ్య నేను మిమ్ము ఒక కోరిక అడుగుతున్నాను కాదనకుండా తీర్చండి. ఇతడు కర్ణుడు, నా మిత్రుడు, మన సర్వసైన్యాధ్యక్షుడు, అర్జునుడిని సంహారముకు దీక్షాబద్ధుడు, అర్జునుడి సారధి కృష్ణుడు, కృష్ణుడికి ధీటుగా సారథ్యం చేయగల సామర్ధ్యం మీకే ఉంది. భీష్మద్రోణులు చనిపోయిన తరువాత నేను నిన్ను, కర్ణుడిని నమ్మి యుద్ధము చేస్తున్నాను. మీరు కర్ణుడికి సారథ్యం వహిస్తేనే అతడు అర్జునుడిని వధించ కలడు " అన్నాడు. ఆ మాటలకు శల్యుడు కోపంతో ఊగిపోతూ " సుయోధనా ! నేనెవరో తెలిసీ నన్ను ఇలాంటి నీచపు కోరిక అడుగుతావా ! నీకు వర్ణాశ్రమ ధర్మాలు తెలువవా ! మద్రదృశాధిపతిని, సుక్షత్రియుని నన్ను ఒక సూతునికి సారథ్యం వహించి అతడిని సేవించమని అడుగుతావా! నేను ఒక సూతకుల సంజాతునికి సారధిగా ఉండలేను. నేను నీకు సాయం చేయ వచ్చాను. నువ్వు ఎవరితో యుద్ధం చేయమంటే వారితో యుద్ధం చేసి శత్రు సంహారం చేస్తాను. అందరిని ఒక్కసారిగా ఎదుర్కొనమని చెప్పినా చేస్తాను. నేను రణరంగమున అర్జునుడిని కృష్ణుడినే లెక్క చేయను నా బలములో పదహారవ వంతు కూడా శక్తి లేని ఈ కర్ణుడు నాకు ఎంత. తెలియక పోతే సరే అన్నీ తెలిసి నన్ను కర్ణుడికి సారధిగా ఉండమంటే నేను నా దారిన పోతాను. అంతే కాని ఇలాంటి నీచపు పని చెయ్యను " అని చెప్పాడు.

సుయోధనుడు శల్యుని నచ్చ చెప్పి ఒప్పించుట

మద్రదేశాధీశా ! నేను ఆ ఉద్దేశ్యంతో అన లేదు. కర్ణుడొక్కడే కాదు ఈ భూమండలంలో నీకు సాటి రాగల వారెవరు. నీవు సార్ధక నామదేయుడవు. నీ కంటే కర్ణుడెక్కువ వాడు అని నేను ఇది అడగలేదు. అర్జునుడికి ధీటుగా యుద్ధం చేయగల వాడు కర్ణుడే. కాని కృష్ణుడు మన ఎత్తులన్నీ కృష్ణుడు తన నేర్పుతో భంగపరుస్తున్నాడు. కృష్ణుడికి సమంగా ఎత్తుకు పై ఎత్తు వేయగలిగిన సమర్ధత మీకు గాక ఎవరికి ఉంది. కనుకనే మిమ్ము అడిగాను కాని కర్ణుడికంటే మిమ్ము తక్కువ చేసి అవమానించడానికి కాదు. ఈ మహత్కార్యం చేయడానికి మీరు తప్ప వేరొకరు లేరు " అన్నాడు. ఆ పొగడ్తలకు పొంగి పోయిన శల్యుడు " సుయోధనా ! నీ మనసు తెలియక కోపగించుకున్నాను. కృష్ణుడికంటే నన్ను గొప్పవాడిని అని ప్రశంసించావు నాకు అదే చాలు. నేను నువ్వు అడిగినట్లు కర్ణుడికి సారథ్యం వహిస్తాను. కాని నాదొక్క నియమం నేను ఇతడితో నాకు ఇష్టము వచ్చిన రీతిలో మాట్లాడతాను. అతడు కోపగించక తనపని తాను చేసుకు పోవాలి " అన్నాడు. కాదంటే శక్ల్యుడు ఎక్కడ కాదంటాడో అని సుయోధనుడు అందుకు అంగీకరించాడు.

త్రిపురాసుర వధ

శల్యుడు కర్ణసారథ్యం వహించడానికి అంగీకరించిన తరుణంలో సుయోధనుడు " మద్రదేశాధీశా ! ఒక నాడు మార్కండేయ మహర్షి మా తండ్రిగారితో చెప్తుంటే విన్నాను. దేవాసుర యుద్ధములో తారకాసురుడు మరణించాడు. అతడి ముగ్గురు కుమారులైన విద్యున్మాలి, తారకాక్షుడు, కమలాక్షుడు బ్రహ్మను గురించి అత్యంత నియమ నిష్టలతో తపస్సు చేసాడు. వారి తపస్సుకు బ్రహ్మదేవుడు మెచ్చి బ్రహ్మదేవుడు ప్రత్యక్షం అయి వరం కోరుకొమ్మని అడిగిన తరువాత వారు ముగ్గురూ ఒక్కసారిగా " బ్రహ్మదేవా ! సకల భూతముల వలన సర్వకాలములో చావు లేకుండా వరం ఇవ్వండి " అన్నారు. బ్రహ్మదేవుడు " ఇలాంటి కోరిక ఎవ్వరైనా కోరతారా ! మీరు కోరిన కోరిక నేను ఇవ్వకూడదు మీరు పుచ్చుకోకూడదు. నేను ఇవ్వడానికి అనువైన కోరిక కోరండి " అన్నాడు. వారు " అలా అయితే మా ముగ్గురికీ మూడు పురములు ఇవ్వండి. అవి మా ఇచ్ఛ వచ్చిన చోటికి పయనించేలా ఉండాలి. దేవ, దానవ, యక్ష, కిన్నెర, కింపురుష, గంధర్వ, ఉరగాదుల వలన ఆ నగరములు నశింపకుండా వరం ఇవ్వండి. అప్పుడు మేము నిర్భయంగా అంతటా సంచరించగలము " అని కోరారు. అందుకు బ్రహ్మగారు " అలాగే ఇస్తాను. కాని దేనికైనా ఒక అంతం ఉండాలి. ఆ మూడు పురములు ఒక చోట చేరిన సమయాన బలవంతులెవరిచే అయినా నాశననం కాగలవు. అవి విడి విడిగా ఉన్నంతవరకూ సురక్షితంగా ఉంటాయి. ఇక మీరు మీ ఇచ్ఛ వచ్చిన రీతిన పురములు నిర్మించుకున్న అవి మీరు కోరిన విధంగా ప్రతిభావంతులు కాగలవు " అని వరము ఇచ్చి బ్రహ్మదేవుడు అంతర్ధానం అయ్యాడు. బ్రహ్మవరాన్ని పొందిన ఆ ముగ్గురు రాక్షసులు మయుడి వద్దకు వెళ్ళి తమ క్లొరకు మూడు నగరాలు నిర్మించి ఇవ్వమని అడిగారు. మయుడు తారకాక్షుడికి సువర్ణపురమును, కమలాక్షునికి రజిత పురమును, విద్యున్మాలికి ఇనుప పురమును నిర్మించి ఇచ్చాడు. స్వర్ణ పురముతో దేవలోకములోను, రజిత పురముతో ఆకాశములోను, ఇనుప పురముతో భూలోకములోను సంచరించసాగాయి. ఆ ముగ్గురూ మూడు లోకాలు ఆక్రమించుకుని యదేచ్ఛగా తిరుగుతూ కోట్ల సంవత్సరాలు గడిపారు.

హరి కోరిన వరం

తారకాక్షుడికి హరి అను కుమారుడు కలిగాడు. అతడు బ్రహ్మను గురించి తపస్సు చేసాడు. బ్రహ్మదేవుడు ప్రత్యక్షంగానే అతడు " త్రిపురాలలో ఎవరనా మరణిస్తే వారిని ఒక నూతిలో వేయగానే దాని నుండి చని పోయిన వాడి అంత బలంతో పది మంది జన్మించాలి. అలాంటి నూతులు మూడు పురములలో సర్వకాలమూ ఎండని జలములతో ఉండేలా అనుగ్రహించు " అని కోరాడు. ఈ విధంగా త్రిపురాలలో ప్రజలు చావులేని వారైనారు. ఒక వేళ చచ్చినా ఒకరికి పది మందిగా వృద్ధి చెందారు. వారిని చూసి దేవతలు కూడా హడలెత్త సాగారు. త్రిపురాలలో నుడి వారు దేవ, పిత్ర, ముని లోకాలను హింసించసాగారు. ఇంద్రుడు కూడా వారితో యుద్ధము చేసి పరాజితుడైనాడు. దేవతలు మునులు బ్రహ్మదగ్గరకు వెళ్ళి మొరపెట్టుకుని త్రిపురాధీశులను చంపే ఉపాయం చెప్పమని అడిగారు. బ్రహ్మ వారితో " వారి ముగ్గురిని ఒకే బాణంతో చంపాలి. ఆ పని ఒక్క రుద్రుడే చేయాలి. కనుక మీరు శివుడి వద్దకు వెళ్ళి ప్రార్ధించండి " అన్నాడు.

దేవతలు బ్రహ్మదేవునితో చేరి ఈశ్వరుడిని వేడుకొనుట

దేవతలు, మునులు, ఇంద్రుడు, బ్రహ్మదేవునితో చేరి శివుని వద్దకు చేరి " పరమేశ్వరా ! నీవు జ్ఞానమూర్తివి, స్వస్వరూపుడవు నీకు తెలియనిది లేదు " అని స్తుతించగా ఈశ్వరుడు " సంతోషించి ఏమి కావాలి ? " అన్నాడు. బ్రహ్మ పరమేశ్వరునితో " పరమేశ్వరా ! నీవు నన్ను ప్రజాపతిగా చేసావు. ఆ అధికారమును వినియోగించి నేను ఈ ముగ్గురు రాక్షసులకు వరములు ప్రసాదించాను. వారు ఆ వరగర్వంతో మూడు పురములు నిర్మించుకుని ముల్లోకాలను గడగడలాడిస్తున్నారు. ఇంద్రునికి కూడా అతడిని గెలువ శక్యము కాలేదు. నీవు గాక వారిని సంహరించగల వారు లేరు. కనుక అందరమూ నిన్ను శరణు జొచ్చాము. ఆ రాక్షసులను సంహరించి ముల్లోకములను కాపాడాలి " అని వేడుకున్నారు. ఈశ్వరుడు " బ్రహ్మదేవా ! నీను చెప్పినది నిజమే. వారు చంపదగిన వారే అయినా వారు మహాబలవంతులు నేను ఒక్కడినే వారిని జయించ లేను. కనుక నేను నా తేజస్సులో సగభాగము ఇస్తాను మీరంతా వారిని సంహరించండి " అన్నాడు. దేవతలు " పరమేశ్వరా ఆ ముివ్వురి బలముకంటే మా బలము సగమే ఉంది కనుక మేము వారిని గెలువలేము. నీ మహా తేజస్సు మేము భరించరానిది. కనుక మా శక్తులను మీకు ధార పోస్తాము. కనుక నీవే వారిని సంహరించు " అన్నాడు. ఆ మాటలకు శివుడు " దేవతలారా ! నాకు మీరు రాక్షసులు సమానమే. అంతే కాదు నాకు సర్వప్రాణులు నాకు సమానమే. అందరికీ సమానంగా ఆనందం కలిగిస్తాను కనుక నాకు శివుడు అనే నామం వచ్చింది. దుష్టశిక్షణ శిష్టరక్షణ నా కర్తవ్యం. పరులను పీడించే దుర్జనులను సంహరించి ధర్మవర్తనులైన మిమ్ము రక్షిస్తాను. కనుక మీరంతా మీ తేజస్సు బుజ బలము నాకు చెందేలా చేయండి. నేను ఈ కార్యము నిర్వహించడానికి ముల్లోకములకు పశుత్వము నాకు పశుపతిత్వము కావాలి నేను ఈ కార్యము చేయడానికి నాకు పతిత్వము కావాలి ఈ లోకాలకంత పశుత్వము కావాలి. అప్పుడు కాని పశువులను చంపిన పాపం నన్ను అంటదు. మీరందరూ కలిసి నాకు ఒక దివ్యరథమును, ఒక సారథిని, దివాశ్వములను, ఒక విల్లు, ఒక బాణం కావాలి. అప్పుడు నేను ఆ రాక్షసుల మూడు పురములను ఒక్కసారిగా నాశనం చేయగలను.

పాశుపత వ్రతము

శివుని మాటలు విన్న దేవతలు సంకోచిస్తూ తలలు వంచుకున్నారు. తమకు కూడా పశుత్వము వస్తుంది అని శకించారు. వారి అనుమానం అర్ధం చేసుకున్న శివుడు దేవతలారా ! మీరు భయపడవద్దు. మీకు కలిగిన పశుత్వము నుండి బయటపడటానికి ఒక మార్గం ఉంది. మీరంతా పాసుపత వ్రతం ఆచరించి మీ పశుత్వము పోగొట్టుకొని మోక్షము పొందవచ్చు. ఆ వ్రతము పన్నెండు సంవత్సరములు చేయవలెను. చేసే వారి నిష్టానుసారం ఒక సంవత్సరము కాని ఆరు నెలలు కాని, ఒక రుతువులో కాని, ఒక మాసముకాని, కనీసం పన్నెండు దినములలో కాని ఫలితం ఇస్తుంది. ఆ మాటలకు దేవతలు సమ్మతించి అన్ని లోకములకు పశుత్వము రావడానికి అంగీకరించి. శివునకు పశుపతిత్వము కలగడానికి ఒప్పుకుని అతడిని పశుపతిగా కీర్తించారు. దేవతలంతా తమ తేజస్సులో సగము శివునకు ధారపోసారు. ఆ తేజస్సును అందుకున్న పరమ శివుడు తేజోవంతుడయ్యాడు. ఇంద్రుడు దేవతలతో కూడి శివుడిని త్రిపురాసుర సంహారానికి అభిషేకించారు. దేవతలందరూ త్వష్టప్రజాపతిని చూసి శివుడికి మహోత్కృష్టమైన ఒక విల్లును, ఒక రథమును, అమ్మును, హయములను తయారు చేసి ఇమ్మని అడిగారు.

త్రిపురాసుర సంహారానికి కావలసిన రథము

దేవతల కోరిక మన్నించి త్వష్టప్రజాపతి విశ్వంభరా చక్రమును రథముగా చేసాడు. సూర్య చంద్రులను చక్రములుగా చేసి మహాసముద్రాలను ఇరుసులుగా చేసాడు. హిమవత్పర్వతము, వింధ్యాచలము, అస్తాచలమును స్థంభములుగా చేసాడు. త్రేతాగ్నులను హాశ్వములకు త్రాళ్ళుగా చేసాడు. మేరు పర్వతమును ఛత్రముగా అమర్చాడు. నాలుగు వేదములను నాలుగు అశ్వములుగా అమర్చాడు. ఒక సంవత్సర కాలమును విల్లుగా చేసి విష్ణుమూర్తిని బాణంగా ఉండమని కోరాడు. ఈ విధంగా రథమును చేసాడు త్వష్టప్రజాపతి. అది చూసి శివుడు సంతోషించిన పరమ శివుడు గ్రహమండలమును ఉపాదానముగా చేసి విశ్వకర్మ చేసిన కవచమును తొడుగుకొన్నాడు. వృషభమును ధ్వజము మీద నిలిపి త్వష్టప్రజాపతి తన కొరకు రూపొందించిన రథము అధిరోహించి విల్లును పట్టుకున్నాడు. శవుడు ఇంద్రుడితో " దేవేంద్రా నాకు సారధి ఎవరు " అని అడిగాడు. ఇంద్రుడు " నీకు ఇష్టము అయిన వాడిని ఎన్నుకో " అన్నాడు. శివుడు " దేవేంద్రా ! నా సారధి నాకంటే అధికుడై ఉండాలి. అలాంటి వాడిని నాకు సారధిగా నియమించండి " అన్నాడు. దేవతలు మునులతో సంప్రదించి బ్రహ్మదేవుడి వద్దకు వెళ్ళి " బ్రహ్మదేవా ! నీవు కోరిన ప్రకారము ఆ దేవదేవుడు మా కోరిక మన్నించి త్రిపురాసుర సంహారముకు అంగీకరించారు. మేము అతడు కోరినట్లు రథమును సమకూర్చాము. కాని ఆయన కోరినట్లు మాకు అతడిని మించిన సారధి దొరక లేదు. రుద్రుడికి సారధ్యం వహించడానికి మీకంటే ఎవరూ మాకు కనిపించుట లేదు కనుక మీరు రుద్రుడికి సారథ్యం వహించాలి " అప్పుడు బ్రహ్మదేవుడు వారి కోరిక మన్నించి రుద్రుడికి సారధిగా ఉండటానికి అంగీకరించాడు. బ్రహ్మదేవుడు సారధిగా రథమును అధిరోహించగానే రథాశ్వములు ఇద్దరు మూర్తులను భరించ లేక కింద పడుకున్నాయి. బ్రహ్మదేవుడు ఆ అశ్వములను లేపి వాటికి బలము, శౌర్యము ఇచ్చి త్రిపురాసురులతో యుద్ధానికి సన్నద్ధం చేసాడు. అప్పుడు పరమశివుడు " బ్రహ్మదేవా ! ఆ రాక్షసులు ఉన్న వైపు రథము పోనిమ్ము " అన్నాడు. బ్రహ్మదేవుడు వాయువేగ మనో వేగాలతో రథమును తోలాడు. అధర్వుడు, అంగీరసుడు తనకు చక్రరక్షకులుగా రాగా పరమేశ్వరుడు రాక్షసులతో యుద్ధానికి వెళ్ళాడు. అప్పుడు పరమేశ్వరుడు తన విల్లు ఎక్కుపెట్టి పాశుపతమును మనసున స్మరించి ఆ మూడు పురములను తలిచాడు. వెంటనే పరమశివుని సంకల్పము మేరకు మూడు పురములు ఒక చోట చేరాయి. అప్పుడు రుద్రుడు పాశుపతమును ప్రయోగించి త్రిపురములను దగ్ధం చేసాడు. కాని ఆ పాశుపతాగ్ని జ్వాలలకు మూడు లోకములు దహించుకు పోసాగాయి. అప్పుడు శివుడు ఆ అగ్ని జ్వాలలను ఆర్పి వేసాడు. మహా మునులు, దేవతలు పరమశివుని స్తుతించారు. కనుక శల్యమహారాజా మీరు

కర్ణుడి కంటే అర్జునుడి కంటే కృష్ణుడి కంటే బలము శౌర్యములో గొప్ప వాడివి. నా జీవితము, నా రాజ్యము మీ చేతిలో ఉన్నాయి.

భార్గవరాముని కథ

సుయోధనుడు శల్యునితో భార్గవ రాముని గురించి చెప్పసాగాడు. " నా తండ్రి గారికి ఒక ధర్మప్రవీణుడగు బ్రాహ్మణుడు చెప్పగా విన్నాను. జమదగ్ని మహామునికి రాముడనే నిర్మల హృదయుడు పుత్రునిగా అవతరించాడు. అతడి శివుడి గురించి తపస్సు చేసి శివుని ప్రత్యక్షము చేసుకుని తనకు దివ్యాస్త్రములు ప్రసాదించమని కోరాడు. మహాశివుడు నేను ప్రసాదించు దివ్యాస్త్రాలు అశుచిగా ఉన్న వారిని దహిస్తాయి కనుక నీవు శుచి అయి వచ్చిన దివ్యాస్త్రములు లభించగలవు " అన్నాడు. రాముడు " నేను ఈ అత్రములు గ్రహించుటకు ఎప్పుడు పాత్రుడను అని నీవు తలుస్తావో అప్పుడే వాటిని నాకు ప్రసాదించ వచ్చు " అన్నాడు. ఒక రోజు శివుడు పార్వతికి పరశురాముని చూపి " దేవీ ఇతడు రాముడు. నన్ను నిష్కలంక చిత్తముతో ఆరాధిస్తున్నాడు. నాకు పరమ భక్తుడు " అన్నాడు. ఆ సమయంలో దేవతలు తమను రాక్షస బాధ నుండి రక్షించమని శివుని వేడారు. శివుడు భార్గవ రాముని చూసి " వెంటనే నీవు వెళ్ళి రాక్షస సంహారం చెయ్యి " అన్నాడు. అందుకు రాముడు " దేవా ! నేను ఏ అస్త్రములు అభ్యసించ లేదు కనుక బలవంతులైన రాక్షసులను నేను సంహరించగలనా ! " అని సందేహం వెలిబుచ్చాడు. పరమశివుడు " రామా ! నేను నా సంకల్పము నీ మీద ఉంచుతాను. నా సంల్ప బలం చేత నీవు రాక్షసులను నిర్జించు " అన్నాడు. రాముడు రాక్షసులతో భయంకర యుద్ధము చేసి వారిని నిర్జించాడు. అప్పుడు రామునికి అయిన గాయాలను అతడి శరీరం అంతా శివుడు నిమరగానే మాయం అయ్యాయి. రామా నా స్పర్శ పొందిన నీకు ఎలాంటి ఆయుధములు తగిలినా గాయము కాదు. నా వద్ద వరములు పొందుటకిది తగిన సమయము " అన్నాడు. అప్పుడు రాముడు శివుడిని కోరి అనేక దివ్యాస్త్రములను ఆయుధములను పొంది తన ఆశ్రమముకు వెళ్ళాడు. తరువాత కర్ణుడు భార్గవ రాముని సేవించి అనేక దివ్యాస్త్రములను పొందాడు. హీనకులజుడైన కర్ణుడికి భార్గవ రాముడు దివ్యాస్త్రములను ఎందుకు ఇస్తాడు. భార్గవ రాముని ఆదరణ పొందిన అతడు ఉత్తమ కులజుడనే తలుస్తాను. అతడి ఆజాను బాహువైన ఆకారము దేవకుమారుని తలపిస్తుంది. ఒక సాధారణ స్త్రీ సకజ కవచకుండలములతో సూర్యప్రభలా వెలిగి పోయే బిడ్డను కనగలదా ! సూతుని చేత పెంచబడటము వలన కర్ణుడికి సూతుడనే అపవాదు వచ్చింది. కనుక శల్య మహారాజా ! సివుడి శిష్యుడైన భార్గరాముని శిష్యుడైన కర్ణుడికి సారధివై రుద్రుడికి బ్రహ్మదేవుడు సారధి అయినట్లు రధికుడికంటే సారధి గొప్పవాడన్న కీర్తి నిలబెట్టు " అన్నాడు.

కర్ణసుయోధనులు శల్యుని శ్లాఘించుట

సుయోధనుడి యుక్తాయుక్తమైన మాటలకు శల్యుడు పొంగి పోయాడు. సుయోధనుడిని ఆదరంతో కౌగలించుకున్నాడు. సుయోధనా ! నన్నూ నా పరాక్రమాన్ని నీవు గ్రహించి మెచ్చుకుని నాకు ఆనందం కలిగించావు. కాని ఒక్క మాట నేను నాకు తోచినట్లు మాట్లాడి సలహాలు ఇస్తుంటాను. మీరు కోపించక ఏమీ ఓపికగా అనుకోకుండా వినాలి "అన్నాడు. కర్ణుడు " మహానుభావా ! ఆ పరమేశ్వరునికి బ్రహ్మవలె, అర్జునుడికి శ్రీకృష్ణుడి వలె నాకు సారధ్యం వహించు " అన్నాడు. శల్యుడు " నేను ఇంద్రుడికైనా ! సారధ్యం వహించ గలను. నా రధికుని క్షణమైనా ఏమరిపాటుగా ఉండనివ్వను. కృష్ణుడి సారధ్యంలో ఘనుడైన అర్జుడిని గెలువడానికి నా సారధ్యము కోరుతున్నావు కనుక నేను నీకు సారధ్యం వహిస్తాను " అని అన్నాడు. సుయోధనుడు " కర్ణా ! కృష్ణుడికంటే శల్యుడు సారధ్యంలో సమర్ధుడు. ఇంద్రుడి సారధి మాతలికంటే కూడా శల్యుడు ఘనుడు అటువంటి మహాఘనుడు నీ భాగ్యవశాత్తు నీకు సార్ధ్యం వహిస్తున్నాడు. ఇక నీవు అర్జునుడిని గెలువగలవు " అన్నాడు. వెంటనే శల్యుడు కర్ణ సార్ధ్యానికి తగిన రధమును సమాయత్తం చేయమని చెప్పాడు. రధముకు పూజాది కార్యములు నిర్వహించారు. కర్ణుడు రధముకు ప్రదిక్షిణము చేసి శల్యుని ముందుగా రధమును అధిరోహించమని తాను తరువాత రధమును అధిరోహించాడు. ఆ ప్రకారముగా శల్యుడి సారధ్యంలో కర్ణుడి రధము యుద్ధముకు కదిలింది " అన్నాడు సంజయుడు.

రెండవ అశ్వాసం

కర్ణుడికి శల్యుడు సారధ్యం వహించడానికి అంగీకరించిన పిదప సుయోధనుడు కర్ణుని చూసి " కర్ణా ! భీష్ముడు, ద్రోణుడు పాండవులను సంహరిస్తారని ఆశించాను. కాని వారికున్న పాండవపపాతం కారణంగా నా ఆశ నెరవేర లేదు. కనీసం నీవైనా ధర్మరాజును బంధించి పాండవ సైన్యాలను నిర్మూలించి నా మనసుకు ఆనందం కలిగించు " అన్నాడు. కర్ణుడు శల్యునితో " నేను వేయు నారాచములు మొదలగు బాణములు చూసి పాండవులు భయపడతారు. నా భుజబలం చూసి దేవతలు మెచ్చుకుంటారు. నీవు కూడా మెచ్చుకునేలా యుద్ధం చేస్తాను " అన్నాడు.

శల్యసారధ్యము

కర్ణుడి మాటలు విన్న శల్యుడు " కర్ణా ! పాండవులు సత్యసంధులు, భుజబల పరాక్రమవంతులు, తేజో మూర్తులు, అస్త్రశస్త్ర పారంగతులు, దివ్యాస్త్రసంపన్నులు, అఖిల శాస్త్రపారంగతులు ఇందునికే భయం కలిగించ కలిగిన మహిమాన్వితులు వారిని గురించి నీవు ఇలా మాటాడతగదు. అర్జుని గాండీవ ధ్వని నీ చెవులు బద్దలు చేస్తుంది, భీముడి గదా నైపుణ్యం నీ కళ్ళను మిరుమిట్లు కొల్పుతుంది. పాండవులు వారి పరాక్రమంతో నిన్ను గజగజలాడించగలరు. అర్జునుడి సరాఘాతానికి నీ రధము కూలుతుంటే, భీముని గధాఘాతాలకు గజసైన్యములు కూలుతున్నప్పుడు, ధర్మరాజు నకులసహదేవులతో చేరి నీ సైన్యాలను చీల్చి చెండుతున్న సమయంలో నీవు ధైర్యంగా నిలిచి ఉంటే నీ మాటలు నమ్మగలను " అన్నాడు. ఆ మాటలు వినీ వననట్లు కర్ణుడు " శల్యా ! నా పరాక్రమము చూపిస్తాను పాండవుల ఎదుటకు రధము పోనిమ్ము. నేను విల్లు ఎక్కుపెడితే దేవేంద్రుడు కూడా నా ముందు నిలువలేడు. అసలు పాడవుల బలం ఏపాటిదని భీష్ముడు, ద్రోణుడు వారి చేతిలో చచ్చారు. నీవు చూస్తూ ఉండు నేను అర్జునుడిని చిటికెలో

సంహరిస్తాను. పాండుకుమారులు ఒక్కుమ్మడిగా నా మీద పడినా నేను జంక పాడవసైన్యాలను చీల్చి చెండాడి భీష్మ, ద్రోణులు పోయినా సుయోధనుడికి విజయం చేకూర్చడానికి దివ్యాస్త్రసంపన్నుడైన కర్ణుడు ఉన్నాడని నిరూపిస్తాను " అని పగల్భాలు పలికాడు.

శల్యుడు కర్ణుడి ప్రగల్భాలను త్రోసి పుచ్చుట

కర్ణుడి మాటలకు శల్యుడు నవ్వుకుని " కర్ణా ! ఎందుకయ్యా ఈ వ్యర్ధ ప్రగల్భాలు. ఎవరైనా వింటే నవ్వగలరు. నీవు ఎప్పటికీ అర్జునుడికి సరిరావు. అది అందరికీ తెలుసు. అర్జునుడి చేతిలో ఓడి పోయిన గంధర్వుడు అంగారపర్ణునికన్నా, సుయోధనుడిని బంధించిన చిత్రసేనుడికన్నా, వరాహం కొరకు అర్జునుడితో పోరిన పరమేశరుడికన్నా నీవు ఎందులో గొప్పవాడివి. వారిలో ఎవరికీ సరి పోలని నీవు అర్జునుడిని గెలుస్తానని అనడం నోటి దురదగాక మరేమి. కర్ణా ! ఉత్తరగోగ్రహణ సమయాన అర్జునుడి చేతిలో మీరు పొందిన భంగపాటు అప్పుడే మరిచావా ! లేక అర్జునుడి బాణములు అప్పుడే తుప్పు పట్టాయని అనుకున్నా ! ఇంతకు ముందులా కాకుండా ప్రాణాలకు తెగించి అర్జునుడితో పోరాడుతానని అన్నావు కదా ! అదే నిజమౌతుందేమో ! ఎందుకంటే అర్జునుడి చేతిలో నువ్వు చచ్చినా ! నీ మాట నిలబడుతుంది " అన్నాడు. శల్యుని మాటలకు కర్ణుడికి కోపము కట్టలు తెంచుకున్నా ఆపుకుని " శల్యా ! నీవు అర్జునుడిని పొగ్గడటమే పనిగా పెట్టుకున్నావు. నేను అర్జునుడితో యుద్ధము చేస్తున్నప్పుడు ఎవరు పరాక్రమవంతులో చూసి అప్పుడు పొగుడు. అప్పటి వరకు నోరుమూసుకుని రధము నడుపు " అని అన్నాడు. శల్యుడు నవ్వుకుంటూ రధము తోలుతున్నాడు. కర్ణుడు తన పక్కన ఉన్న సైనికులను చూసి " సైనికులారా ! అర్జునుడేడి నాకు చూపించండి. అర్జునుడి రధం ఎక్కడుందో చూపిన వారికి నేను కోరిన కానుకలు ఇస్తాను " అని కర్ణుడు తన శంఖం పూరించాడు. ఆ మాటలకు శల్యుడు పకపకా నవ్వి " కర్ణా ! అర్జునుడిని ఒకరు చూపేదేమిటి నువ్వే చూడగలవు. నీ వద్ద ధనం ఎక్కువగా ఉంటే దానిని సద్వినియోగపరచాలి గాని ఇలా అపాత్రాదానాలు చేయకూడదు. అయినా కర్ణా ! ఎక్కడైనా నక్క సింహాన్ని జయిస్తుందా ! అర్జునుడితో స్వయంగా యుద్ధము చేయడము అంటే నీకు నీవే అగ్నిలో ప్రవేశించడమే ! అందుకని ఎల్లప్పుడూ నీ సైన్యమును దగ్గర ఉంచుకో. నేను సుయోధనుడికి మిత్రుడను కనుక ఇదంతా నీకు రుచించకున్నా ఇది చెప్తున్నాను. నా మీద కోపగించక నా మాట విను " అన్నాడు. కర్ణుడు కోపంతో " శల్యా ! నేను నీమాటలకి భయపడను. ఇంద్రుడు అడ్డుపడినా అర్జునుడితో ఒంటరిగా యుద్ధము చేయక వదలను. ముందు రధము పోనిమ్ము " అన్నాడు. కర్ణుడిని ఇంకా ఉడికించాలని శల్యుడు " కర్ణా ! నా మాటలు నీ చెవికి ఎక్కవులే అర్జునుడి గాండీవం నుండి జనించే శబధం నీచి బద్దలు కొడుతుండగా గాండీవం నుండి వర్షంలా వచ్చి పడే బాణములు నీ మీద పడే వరకు నీకు బుద్ధి రాదులే ! కర్ణా ! అర్జునుడితో ద్వంద యుద్ధము అంటే మాటలా ! సింహముతో జింకపిల్ల, ఏనుగుతో కుందేలు, పులితో నక్క, గ్రద్దతో పాము యుద్ధము చేయడం లాంటిది. నీకు అర్జునుడితో పోరాడగలిగిన బలము, శక్తి, సామర్ధ్యము ఉన్నాయంటావా " అన్నాడు.

కర్ణుడు శల్యుని మీద ఆగ్రహించుట

శల్యుడి మాటలకు కర్ణుడి ఆగ్రహం హద్దులు దాటింది. " శల్యా ! ఆపు నీ అధిక ప్రసంగం. గుణవంతుడి నైన నా వంటి గుణాలు గుణహీనుడవైన నీకేం తెలుసు. అర్జునుడి నాకు తెలిసినంతగా నీకేం తెలుసు. నాకు క్రిష్ణార్జునుల బలాబలములు తెలుసు కనుకనే నేను వారిని సంహరిస్తానని నమ్ముతున్నాను. నా చేత నిత్యమూ పూజలందుకుంటున్న సర్పముఖాస్త్రము నుండి తప్పించుకొనుటకు కృష్ణార్జునులే కాదు మరెవ్వరికీ సాధ్యము కాదు. అది తప్పితే భార్గవాస్త్రముతో చంతుతాను. కనుక అర్జునుడికి నా చేత చావు తధ్యము. కృష్ణార్జునుల కపిధ్వజము, గాండీవము నన్ను భయపెట్ట లేవు. వెయ్యిమంది కృష్ణులు పది వేల మంది అర్జునులూ వచ్చినా బెదరక పోరాడగలను పాండవపక్షపాతముతో నీటికి వచ్చినట్లు మాట్లాడక రధము పోనిమ్ము ఇంకా ఇలా మాటాడుతూ ఉంటే నీ ప్రాణములు నీ చెంత ఉండవు " అన్నాడు కర్ణుడు. శల్యుడు ఏదో మాట్లాడబోయే సమయంలో " శల్యా ! ఆగు నీవు నీచుడివి, పాపాత్ముడవు, క్షత్రియాధముడవు నీకు దుఃభుద్ధి కాక సద్బుద్ధి ఎలా ఉంటుంది. మీ మద్రదేశం వాళ్ళంతా దుష్టులు, దుర్మార్గులు, మిత్రద్రోహులు. నీకూ ఆ గుణముల లేకుండా ఉంటాయా ! మీ దేశం వాళ్ళంతా వావి వరసలు లేకుండా ఆడామగా కలుస్తారట కదా ! అది మీకు తప్పు కాడట. పుట్టిన శిశువులకు తల్లి పాలకంటే ముందే మధ్యం సేవించే మీకు ఉత్తమ గుణములు ఎలా వస్తాయి. నిత్యమూ మధ్యపాన మత్తులో వావివరసలు లేక తిరుగుతూ ఎవరు ఎవరికి పుట్టారో కూడా తెలియని మీకు గుణము శీలము గురించి ఎలా తెలుస్తుంది. నీవు శత్రుపక్షం మేలు కోరే వాడివని నాకు తెలియదా ! యుద్ధమున శత్రువులను తనుమాడి వీర మరణం చెందినా చెందుతాను గాని యుద్ధము చేయుటకు వెనుకాడను. నాకు ఇంకా కోపం తెప్పిస్తే ఈ గదతో నీ తల బద్దలు కొడతాను. రధమును పోనిమ్ము " అన్నాడు.

శల్యుడు కర్ణుని సమాధానపరచుట

శల్యుడు " అదేమిటి కర్ణా ! అలా అంటావు ఉన్న మాత చెప్పడంలో తప్పేమిటి. సుయోధనుడికి సాయం చేయ వచ్చాను కనుక అతడికి అతడి మిత్రుడవైన నీకు నాకు తోచిన హితవు చెబుతున్నాను. సారధ్ధి అంటే ఏమిటి ? అశ్వముల బలము, రధికుని బలము, రధికుని పరిస్థితి తెలిసి మెలగాలి. సమయస్పూర్తితో రధికుని కాపాడుతుండాలి. ఆయుధప్రయోగము, యుద్ధములో మెళుకువలు తెలిసి ఉండాలి. అన్నీ తెలిసిన నేను నీ హితవు కోరి నాకు తోచిన మాటలు చెప్పడంలో తప్పేమిటి. నీకు కోపం వచ్చినా సారధిగా చెప్పడం నా ధర్మము, నీతి. నేనేం తప్పు చేసానని నా తల బద్దలు కొడతావు. నీవు ఎన్ని చెప్పినా నీ శ్రేయోభిలాషిగా నీకు హితవు చేయక మానను. నీకు ఒక దృష్టాంతం చెప్తాను విను. అది విని నీవు నేను చెప్పినటు చేయక పోయినా నాకు బాధ లేదు.

కాకిహంసలకథ

ఒక దీవిలో ధర్మవర్తనుడైన ఒక వైశుడున్నాడు. అతడు యజ్ఞయాగాదులు చేసిన సత్కర్ముడు. కరుణా మూర్తి, దాన శీలుడు, శాంతి వంతుడు ఉత్తముడు. అతడు ధనధాన్యములతో శోభిల్లుతున్నాడు. అతడికి అనేక మంది సంతానము ఉన్నారు. వారి ఇంటికి ఒక కాకి వచ్చింది. అతడి కుమారులు ఆ కాకికి తాము తినగా మిగిలిన అన్నము పెట్టి పెంచసాగారు. వారు పెట్టిన ఆహారము తిని బలిసిన ఆ కాకి మిగిలిన పక్షులను నిర్లక్ష్యము చేయసాగింది. కొంత కాలానికి ఆ దీవికి కొన్ని హంసలు వచ్చాయి. అవి చాలా పెద్దవి. వైశ్యకుమారులు కాకిని చూసి " కాకీ! ఆ హంసలు చూడు ఆకాశంలూ ఎంత అందంగా విహరిస్తున్నాయో. నీవు కూడా అలా విహరించి వాటిని ఓడించాలి " అన్నారు. మూర్ఖులైన వారి మాటలు విని ఆ కాకి హంసలను " నాతో సమానంగా ఎగురగల వారు మీలో ఎవరైనా ఉన్నారా ! " అన్నది. ఆ హంసలు " ఓ కాకి ! మేము మానససరోవరంలో విహరించే హంసలము. మాకు ఎంత దూరం ఎగిరినా అలుపుండదు. నీవేమో మాలో బలవంతులెవరని అడుగుతున్నావు. అసలు కాకులు ఎక్కడైనా హంసలతో సమానంగా ఎగురగలవా " అన్నాయి. కాకి " నేను నూటొక్క రీతుల ఎగురగలను. శతయోజనముల దూరము పోగలను. భూమి నుండి నేరుగా ఆకాశంలోకి ఎగిరి భూమి మీదకు రాగలను. నేను ఎలాంటి హంసనైనా ఓడించగలను " అన్నది. వాటిలో ఒక హంస ముందుకు వచ్చి " నీవు చిత్ర విచిత్ర రీతుల ఎగురగలవా ! అయితే నాతో సమానంగా ఎగురు " అన్నది. అక్కడి ఉన్న మిగిలిన కాకులు వద్దు నీవు హంసతో సమానంగా ఎగురలేవు " అన్నా వినక ఆ కాకి హంసతో పోటీ పడింది. హంస మెల్లగా ముందుకు పోసాగింది. కాకి వేగంగా ముందుకు వెళ్ళి హంసను దాటి ముందుకు వెళ్ళి తిరిగి హంస వద్దకు వచ్చి " నీవు ఇంకా ఇక్కడే ఉన్నావా " అని చెప్పి ముందుకు సాగింది. ఇది చూసిన కాకులు హంసను గేలి చేసాయి. కొంత సమయానికి కాకికి ఆయాసం వచ్చింది. కాని హంస అలుపెరుగక ముందుకు సాగింది. కాకి హంసతో పోటీ పడలేక వెనుకబడి " అయ్యో ! అనవ్యసరంగా హంసతో పోటీ పడ్డానే ఎక్కడ దిగుదామన్నా నేల కానరాలేదు. కింద పడ్డానంటే జలచరాలు తినేస్తాయి " అని దిగులుగా ఎగరసాగింది. ఆ కాకిని చూసిన హంస ఇది ఏరకమైన విన్యాసమ్ము నా కంటే వెనుకబడ్డావు ఎందుకు అన్నది. ఎగరడానికి బలం చాలక అంతకంతకు కిందకు పోతూ ఆ కాకి " వైశ్యకుమారులు పెట్టిన ఎంగిలి మెతుకులు తిని కొవ్వెక్కి నాకంటే బలవంతులు లేరని గర్వించాను. గరుత్మంతుని కూడా గెలువగలనని తలిచాను. ఇప్పుడు నా బలమేమిటో తెలిసింది. దయ చేసి నన్ను తీసుకు వెళ్ళి మిగిలిన కాకులతో చేర్చు " అని వేడుకుంది. నీటిలో మునుగబోతున్న కాకిని తన కాళ్ళతో పట్టుకుని ఒడ్డుకు చేర్చింది. " ఇటువంటి తెలివి తక్కువ పని ఇక చేయకు " అని మిగిలిన మందలించాయి .

శల్యుడు కర్ణుడిని హేళన చేయుట

కాకి హంసల కథ చెప్పిన శల్యుడు " కర్ణా ! కాకి కథ విన్నావు కదా ! వైశ్యకుమారులు పెట్టిన ఎంగిలి మెతుకులు తిని కాకి గర్వించినట్లు నీవు కూడా కురుకుమారులు పెట్టిన మృష్టాన్నములు తిని గర్వించి హంసతో పోటీ పడిన కాకిలా నీకంటే బలవంతుడైన అర్జునుడిని గెలవగలనని ప్రగల్భములు చెప్తున్నావు. దీని వలన హాని నీకే ఉత్తర గోగ్రహణ సమయాన నీ ముందే నీ తమ్ముని సంహరించి గోవులను మరలించినపుడు నీవేమైనావు? ఘోషయాత్ర సమయాన సుయోధనుడిని వదిలి ఎందుకు పారిపోయావు ? నాడు నిండు సభలో కృషార్జునుల భుజబలం గురించి మహర్షులు చెప్పలేదా ! ఆ మాటలు విని కూడా నీవు అర్జునుడితో తలపడటానికి సాహసిస్తున్నావు. అర్జునుడితో ఆ పరమశివుడు కూడా పోటీ పడలేడు. కనుక నీకు తగిన వీరులతో పోటీపడుట మంచిది. నీ మంచి కోరి ఇది చెప్తున్నాను " శల్యుడు.

కర్ణుడు శల్యునికి బదులు చెప్పుట

అదేమిటి శల్యా ! నేను కృషార్జునుల బలము తెలియక వారితో యుద్ధముకు తలపడుతున్నానా ! నీవు ఎన్ని చెప్పినా ! కృష్ణార్జునులతో యుద్ధము చేయక మానను. ఈ యుద్ధములో చివరకు నేనో అర్జునుడో ఎవరో ఒకరే మిగలాలి. వ్యరధముగా మాటాడక రధము నడుపుము " అన్నాడు. " శల్యా ! నాకు పరశురాముడి కోపము, బ్రాహ్మణ శాపం ఉన్నాయి. లేకున్న నేను అర్జునుడిని లక్ష్యపెట్టను. నేను అస్త్రవిద్య నేర్చుకొనుటకు పరశురాముడి వద్దకు వెళ్ళినపుడు ఆయన నన్ను నా కులము ఏమిటని అడిగాడు. పరశురాముడు బ్రాహ్మణులకు క్షత్రియులకు తప్ప వేరెవరికి అస్త్ర విధ్య నేర్పడు కనుక నేను బ్రాహ్మణుడనని అబద్ధము చెప్పి అస్త్ర విద్య అభ్యసించాను. నాకు ఎన్నో అస్త్రశస్త్రములు నేర్పి బ్రహ్మాస్త్ర ప్రయోగము కూడా నేర్పాడు. బ్రహ్మాస్త్రము మాత్రము అత్యవసర సమయమున ఆపదలో ఉన్నప్పుడు మాత్రము ఉపయోగించమని చెప్పాడు. ఒక నాడు నా గురువు పరశురాముడు అలసి పోయి నా తొడ మీద తల పెట్టి నిద్రిస్తున్నాడు. అప్పుడు ఒక పురుగు నా తొడను తొల సాగింది. నేను నా గురువుకు నిద్రా భంగము ఔతుందని బాధను సహించాను. ఆ పురుగు చేసిన గాయం నుండి స్రవించిన రక్తము తగిలి నా గురువు నిద్ర లేచాడు. నా నుండి జరిగిన విషయం తెలుసుకుని నా సహన శక్తికి ఆశ్చర్యపడ్డాడు. అప్పుడు నా గురువు " నిజం చెప్పు నీవు బ్రాహ్మణ కుమారుడివా ! బ్రాహ్మణ కుమారుడికి ఇంత సహన శక్తి అరుదు " అని అడిగాడు. నేను భయపడుతూ బ్రాహ్మణుడను కాను సూతకుమారుడనని చెప్పాను. నేను అతడిని అసత్యముతో వంచించినందుకు ఆగ్రహించి పరశురాముడు ఆపద సమయంలో బ్రహ్మాస్త్రము, భార్గవాస్త్రము గుర్తుకు రావని శపించాడు. పరశురాముడి శాపమే కాక నాకు మరొక బ్రాహ్మణ శాపం కూడా తగిలింది. ఒకసారి నేను అస్త్రవిధ్యను అభ్యసిస్తుండగా నా బాణము గురి తప్పి ఒక ఆవు దూడకు తగిలి మరణించింది. ఆ బ్రాహ్మణుడు " హోమధేనువు అయిన దూడను చంపావు కనుక నీ ప్రాణములు యుద్ధ భూమిలో హరించబడతాయి అని శపించాడు. నీ రధచక్రములు భీమిలో దిగబడతాయి. నీవు ఎవరిని చంపాలని ఇన్ని అస్త్రవిద్యలు నేర్చావో వారి చేతిలో నీవు సంహరించబడతావు " అన్నాడు. నేను భయపడి " బ్రాహ్మణోత్తమా ! నీవు కోల్పోయిన ధేనువుకు బదులుగా వెయ్యి ఆవులు, ఆరు వందల ఎద్దులు, నూరు రధములు, నూరు మంది స్త్రీలను, ఏడు వందల ఏనుగులను ఇస్తాను. నన్ను శాపవిముక్తుడిని చెయ్యి " అని

వేడుకున్నాను. కాని ఆ బ్రాహ్మణుడు నన్ను కరుణించ లేదు " నా శాపముకు తిరుగు లేదు. కాని ఉత్తమ గతులు పొందటానికి నా శాపము అడ్డు రాదు " అన్నాడు. శల్యా ! నేను గురు శాపముకు బ్రాహ్మణ శాపముకు భయపడుతున్నాను కాని కృష్ణార్జునులకు కాదు. శల్యా ! నాకు ఇంకా బ్రహ్మాస్త్రము గుర్తుకు వస్తుంది రథమును అర్జునుడి ముందు నిలుపు " అన్నాడు. అప్పుడు శల్యుడు తనలో తాను " నా పలుకులు విని కర్ణుడు తాను అర్జునుడి చేతిలో మరణించడం తథ్యము అనుకుంటున్నాడు. అందుకే బ్రాహ్మణ శాపము, గురు శాపము, తనలోప ఉన్న లోపాలను గురించి అందరికీ చెప్పాడు. నేను అర్జునుడి బలపరాక్రమములు వివరించడం వలన వీడి మనసు బాగా బలహీన మైంది. ధర్మరాజుకు ఇచ్చిన మాట నెరవేర్చుకున్నట్లే " అనుకున్నాడు.

శల్యుడు కర్ణుడు ఒకరిని ఒకరు నిందించు కొనుట

తనను కాకితోను అర్జునుడిని హంసతోన్ను పోల్చడం కర్ణుకి కోపానికి కారణం అయింది. " నీచుడా ! నన్ను ఇలా నీచంగా పోలుస్తావా ! అయినా నీచులకు నీచమైన మాటలే కదా వస్తాయి. అర్జునుడి పరాక్రమము గురించి నిన్ను అడిగానా అనవసరంగా అర్జునుడిని పొగుడి మిత్రుడినైన నాకు ద్రోహము చేస్తావా ! యుద్ధములో శత్రుపక్షమును పొగిడే వారిని క్షమించకూడదు. సుయోధనుడు నిన్ను నాకు సూతుడుగా నియమించాడు కనుక ఊరక ఉన్నాను. సుయోధఋుడితో నా మత్రి లోకోత్తరమైంది. నీవు నాకు బద్ధ విరోధివి. నీకు బాధ కలించేలా సుయోధనుడికి ఆనందం కలిగించేలా నేను అర్జునుడిని గెలుస్తాను. నా రథము భూమిలో కూరుకు పోక నిలిచిన అర్జునుడిని గెలుచుట నాకు అసాధ్యము కాదు " అన్నాడు. శల్యుడు నవ్వి " కర్ణా ! ఏలనయ్యా ! ఈ వ్యర్ధప్రేలాపనలు. నీలాంటి కర్ణులు వేయి మంది అయినా అర్జునుడిని గెలువ లేరు " అన్నాడు. కర్ణుడిక కోపము నిగ్రహించుకోలేక పోయాడు. శల్యా ! ఒక రోజు ఒక బ్రాహ్మణుడు బాహ్లిక దేశస్తులు మధ్యపాన మదోన్మత్తులని, మాంసభక్షకులని, దిగంబరంగా దురాచారాలు చేస్తారని అని నిందించాడు. వారికంటే మద్ర దేశస్తులు అవినీతి పరులని పేర్కొన్నారు. అలాంటి వారికి రాజువైన నీవు నోరుమూసుకు ఉండుట మంచిది " అన్నాడు. శల్యుడు " కర్ణా ! నీ గురించి తెలియనిదా ! భీష్ముని చేత నీవు అర్ధ రధుడవు అనిపించుకోలేదా ! అంగ దేశంలో ఆడవాళ్ళను అమ్ముకుంటారట కదా ! అలాంటి వారికి రాజువైన నీవు నన్ను అంటావా ! ఒకరిని అనే ముందు తమ తప్పు తాము తెలుసుసు కొనుట మంచింది " అన్నాడు. వారి వివాదము విన్న సుయోధనుడు వారి వద్దకు వచ్చి సముచిత మాటలతో సర్ది చెప్పి యుద్ధోన్ముఖులను చేసాడు.

శల్యుడు పాండవ పరాక్రమమును శ్లాఘించుట

శల్యుడు " కర్ణా ! నీవు అర్జునుడిని జయించినచో నీవే మహారాజువు. మనకు ఈ రోజు దుశ్శకునము కానవస్తున్నాయి. యుద్ధము ఘోరంగా జరగబోయేలా ఉంది. కర్ణా ! అదుగో అర్జునుడి కపి ధ్వజము. అర్జునుడు త్రిగర్త వీరులను చీల్చి చెండాడుతున్నాడు. కర్ణా ! ఎందుకైనా మంచిది. అర్జునుడిని గెలుస్తానని మనం మనం అనుకుని సంతోషిద్దాము. పెద్దగా అనకు పరువు పోతుంది. అర్జునుడిని గెలుచుట ఇంద్రునికైనా సాధ్యము కాని పని. కర్ణా అటు చూడు భీముడు, ధర్మరాజు, నకుల సహదేవులు, ఉపపాండవులు అరివీర భయంకరులై ఎలా వెలిగి పోతున్నారో. ఎంతైనా పాండవులు ధర్మపరులు కదా ! కనుక ధర్మం ఎప్పుడూ వారినే వరిస్తుంది " అన్నాడు. కర్ణుడు బదులు చెప్పలేదు. సుయోధనుడు యోధులను చూసి " యోధులారా ! మీ బలపారాక్రమము చూపు సమయం ఆసన్నమైంది. అందరూ ప్రాణాల మీద ఆశ విడిచి యుద్ధము చేయండి. విజయమో వీరస్వర్గమో తేల్చుకోండి " అన్నాడు. అశ్వత్థామ " నా తండ్రిని చంపిన ధృష్టద్యుమ్నుని చంపి కాని ఈ కవచమును విప్పను. భీమార్జునులు అడ్డు వచ్చినా వారిని సంహరించి అర్జునుడిని చంపుతాను " అన్నాడు.

యుద్ధారంభం

యుద్ధము ఆరంభం అయింది. సుయోధనుడు భీముని తన గజ సైన్యముతో ఎదుర్కొన్నాడు. కర్ణుడు ధర్మరాజును ఎదుర్కొన్నాడు. ధర్మరాజు " అర్జునా ! అటు చూడు కర్ణుడు పటిష్టమైన వ్యూహముతో ఎదుర్కొన్నాడు. మనమ్ము కూడా అతడికి తగు రీతిన బదులు చెప్పాలి " అన్నాడు. అర్జునుడు " అన్నయ్యా ! కర్ణుడిని చంపడం పెద్ద పనే కాదు " అన్నాడు. ధర్మరాజు అయితే నీవు కర్ణుడిని గెలువుము, భీముడు సుయోధనుడిని, నకులుడు వృషసేనుడిని, సహదేవుడు సౌబలునీ, శతానీకుడు దుశ్శాసనుడిని, సాత్యకి కృతవర్మను, ధృష్టద్యుమ్నుడు అశ్వత్థామను, ఉపపాడవులు శిఖండి కలిసి మిగిలిన ధృతరాష్ట్ర పుత్రులను ఎదుర్కొంటారు. నేను కృపాచార్యుడిని ఎదుర్కొంటాను " అన్నాడు. కాని ఆ రోజు యుద్ధము ధర్మరాజు చెప్పినట్లు జరుగ లేదు. ఎవరి ఇష్టం వచ్చినట్లు వారు తలపడ్డారు. అర్జునుడు కర్ణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. మరొక పక్క సంశప్తులు అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నరు. అర్జునుడు కర్ణుడిని వదిలి సంశప్తులను ఊచకోత కోస్తున్నాడు. సంశప్తులు అర్జునుడిని చుట్టుముట్టారు. అర్జునుడు తన బాణములతో సంశప్తులను చీల్చి చెండాడాడు. కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, సౌబలుడు పాండవులతో పోరుతున్నారు. రక్తం కాలువలు కడుతూ ఉంది. రథములు విరుగుతున్నాయి. గజములు, హయములు చస్తున్నాయి. పదాతి దళముల కళేబరములతో రణభూమి నిండి పోయింది. సుయోధనుడు కర్ణుడికి సాయం వెళ్ళాడు. కర్ణుడు పాంచాల సేనను ఎదుర్కొన్నాడు. పాంచాల సేనకు ధీటుగా ఛేది సేన వచ్చి చేరింది. కర్ణుడు వారిని తరిమి తరిమి స్వర్గ ప్రాప్తి కలిగిస్తున్నాడు.

కర్ణుడి విజృంభణ

తరువాత కర్ణుడు ధర్మరాజుని ఎదుర్కొన్నాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు కర్ణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. మరొక పక్క ప్రభద్రకులు కర్ణుడిని ఎదుర్కొన్నారు. కర్ణుడు ఏడు బాణములతో ప్రభద్రకులను ఎదుర్కొన్నాడు. అది చూసి పాంచాలురు మహా కోపంతో కర్ణుడి మీదకు వచ్చారు. కర్ణుడు ఇరవై అయిదు బాణములతో ఇరవై అయిదు పాంచాలురను వధించాడు. తరువాత భాను దేవుడు, సేనా బిందు, చిత్రసేనుడు, తపనుడు, శూరసేనుడు అను అయిదుగురు

పాంచాలురు కర్ణుడిని ఎదుర్కొనగా కర్ణుడు అయిదు బాణములతో వారిని వధించాడు. కర్ణుడి వెంట అతడి కుమారుడు సుషేణుడు, వృషసేనుడు, సత్యసేనుడు వస్తున్నారు. అప్పుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి, భీముడు, జనమేజయుడు, సాత్యకి, నకుల సహదేవులు, ఉపపాండవులు, కేకయ, మత్స్య యోధులు కర్ణుడిని ఎదుర్కొన్నారు. వారంతా కర్ణుడి మీద అతడి కుమారుల మీద బాణములు గుప్పించారు. అది చూసి సుయోధనుడు, దుశ్శాసనుడు, వారి కుమారులు, గజసైన్యముతో వచ్చి భీముని ఎదుర్కొన్నారు.

భీమసేనుడు

సుయోధనుడు అతడి మీద శరవర్షం కురిపించాడు. భీముడు వాటిని చిన్నా భిన్నం చేసి సుయోధనుడి మీద పదునైన బాణములు ప్రయోగించాడు. వాటి ధాటికి సుయోధనుడు అతడి సైన్యము నిలువలేక పోయింది. భీముని ధాటకి గజములు కూలుతున్నాయి. హయములు ప్రాణములు కోల్పోతున్నాయి. అప్పుడు కృపాచార్యుడు భీముని ఎదుర్కొన్నాడు. దుశ్శాసనుడు, కర్ణుడి కుమారులు అతడికి సాయంగా వచ్చి భీముని ఎదుర్కొన్నారు. కర్ణుడి కుమారుడు సుషేణుడు భీముని విల్లు విరిచి ఏడు బాణములు అతడి గుండెలో దిగేలా వేసాడు. భీముడు సుషేణుడి విల్లు విరిచి అతడి మీద పదునాలుగు బాణములు వేసాడు. కర్ణుడి మీద పదునాలుగు బాణములు ప్రయోగించాడు. ఇంతలో కర్ణుడి కుమారుడు అత్యసేనుడు భీముని ఎదుర్కొన్నాడు. భీముడు అతడి సారధిని చంపి, ధ్వజమును కొట్టి మరొక పదునైన బాణము వేసి సత్యసేనుడి శిరస్సు ఖండించాడు. తరువాత కృతవర్మ, కృపాచార్యుల ధనస్సును ఖండించి వారిని క్రూరమైన బాణములతో కొట్టాడు. దుశ్శాసనుడి మీద అయిదు బాణాలను సౌబలుడి మీద ఆరు బాణములను వేసి ఉలూకుని అతడి తమ్ముని రధములు విరిచాడు. కర్ణుడి కుమారుడైన సుషేణుడిని చూసి " ఓరి సుషేణా ! ఈ రోజుతో చచ్చావురా ! అంటూ పదునైన బాణములను అతడి మీద ప్రయోగించాడు. కర్ణుడు ఆ బాణములు మధ్యలో తుంచి భీముడి మీద అతి క్రూరమైన మూడు బాణములు వేసాడు. భీముడు తిరిగి సుషేణుడి మీద బాణములు గుప్పించాడు. కర్ణుడు ఆ బాణములను కండించి భీముని మీద డెబ్బై మూడు బాణములు గుప్పించాడు.

కురు పాండవ యోధుల సమరం

ఆ సమయంలో నకులుడు కర్ణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. మధ్యలో సుషేణుడు నకులుని మీద బాణవర్షం కురిపించి నకులుని విల్లు విరిచాడు. నకులుడు మరొక విల్లు తీసుకుని సుషేణుడి విల్లు విరిచాడు. సుషేణుడు మరొక విల్లు తీసుకుని నకులుని మీద అరవై బాణములు సంధించాడు. నకులుడికి సాయంగా వచ్చిన సహదేవుడి మీద సుషేణుడు ఏడు బాణములు వేసాడు. నకుల సహదేవులిద్దరూ సుషేణుడితో ఘోరంగా యుద్ధము చేస్తున్నారు. సుషేణుడి తమ్ముడు వృషసేనుడు సాత్యకిని ఎదుర్కొని అతడి మీద డెబ్బై ఏడు బాణములు వేసి అతడి సూతుడి మూడు బాణములు వేసాడు. సాత్యకి ఆగ్రహించి వృషసేనుడి విల్లు విరిచి, హయములను చంపి, పతాకమును విరిచి, అతడి గుండెలకు గురిపెట్టి బాణము వేసి నొప్పించాడు. వృషసేనుడు కత్తి డాలు తీసుకుని సాత్యకిని ఎదుర్కొన్నాడు. సాత్యకి వృషసేనుడి కత్తి డాలు విరిచాడు. అప్పుడు దుశ్శాసనుడు వచ్చి సుషేణుడిని తన రధము మీద ఎక్కించుకుని వెళ్ళాడు.

కర్ణుడి పరాక్రమము

కర్ణుడు సాత్యకిని ఎదుర్కొని సాత్యకి రధము కూలచాడు. సాత్యకి మరొక రధము తీసుకుని కర్ణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇంతలో ఉపపాడవులు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి, భీముడు, నకుల సహదేవులు సాత్యకికి సాయంగా వచ్చారు. కర్ణుడికి సాత్యకికి మధ్య ఘోరయుద్ధము జరిగింది. సాత్యకి, ధృష్టద్యుమ్నుడు, ఉపపాడవులు కలిసి కర్ణుడి మీద శరవషం కురిపించాడు. కర్ణుడు వారందరి రధములను విరిచి వారిని విరధులను చేసాడు. కర్ణుడు ధర్మరాజును ఎదుర్కొన్నాడు. ఛేది సైన్యము ధర్మజునికి సాయంగా వచ్చింది. కర్ణుడు వారిని అందరిని తరుముతున్నాడు. ఇంతలో సాత్యకి, శిఖండి మరి కొందరు వీరులు ధర్మజుడికి సాయం వచ్చారు. వారి మధ్య యుద్ధం తీవ్రమైంది. కర్ణుడి పరాక్రమము ముందు పాండవసేనలు వెలవెలబోయాయి. కర్ణుడు ధర్మరాజు ధనస్సును ఖండించి తొంభై బాణములు ప్రయోగించి ధర్మరాజు కవచమును చీల్చాడు. ధర్మరాజు శక్తి ఆయుధమును కర్ణుడి మీద విసిరాడు. కర్ణుడు శక్తి ఆయుధమును ముక్కలు చేసాడు. ధర్మరాజు కర్ణుడి శరీరమంతా బాణములతో కొట్టాడు. కర్ణుడు ధర్మరాజు కేతనము విరిచి అతడి సారధిని చంపాడు. సాత్యకి, శిఖండి కర్ణుడి మీద శరములు గుప్పించారు. కర్ణుడు వారి రధములు విరిచి వారి ధనస్సులు విరిచి ధర్మరాజు శరీరం అంతా వాడి అయిన బాణములు దించాడు. కర్ణుని పరాక్రమము తట్టుకోలేక ధర్మరాజు తన రధమును పక్కకు మళ్ళించి యుద్ధ భూమి నుండి తొలగి పోయాడు. కర్ణుడు ధర్మరాజు వెంట తరిమి పరిహాసంగా " ఓ ధర్మరాజా ! క్షత్రియ కులములో పుట్టావు. ధర్మాధర్మ విచక్షణ తెలిసిన వ్దివి ఇలా భీరువులా యుద్ధ భూమిని వదిలి ప్రాణభయంతో పారిపోతగునా ! నీకు రాజ నీతి తెలియదు. నీవు బ్రాహ్మణుడి వలె పిరికి వాడివి. నా వంటి వీరులతో నీవు పోరాడి గెలువ లేవు. నేను నిన్ను చంపను నీకు యుద్ధం ఎందుకు వెళ్ళి యజ్ఞయాగాదులు చేసి జీవించు. కృషార్జునులు ఉన్న చోటుకు వెళ్ళి దాక్కో " అన్నాడు. ధర్మరాజు సిగ్గుతో తలవంచుకుయ్ను అక్కడి నుండి వెళ్ళాడు. కర్ణుడు ధర్మరాజును వదిలి అతడి సైన్యమును హతమారుస్తున్నాడు. పాండవ సైన్యము పారిపోయింది. కౌరవ సైన్యము జయజయధ్వానాలు చేసాయి.

భీమసేనుడి పరాక్రమము

ధర్మరాజును కర్ణుడు అవమానించడం చూసిన భీమసేనుడు సాత్యకి ధృష్టద్యుమ్నులతో " నా అన్న భంగపాటు నాకెంతో బాధకలిగించింది. నా అన్నను అవమానించిన కర్ణుడి మీద పగతీర్చుకోవాలి. మీరిద్దరూ ధర్మరాజును కాపాడండి నేను వెళ్ళి కర్ణుడి అంతు చూస్తాను. ఈ రోజు నేనో కర్ణుడో ఎవరో ఒకరే

ఉండాలి " అన్నాడు. మహాక్రోధంతో తమ వైపు వస్తున్న భీముని చూసి శల్యుడు " కర్ణా ! అడుగో భీముడు ఆగ్రహంతో వస్తున్నాడు. భీముడు కోపించిన మూడులోకాలు నిలువలేవు. నీవు అతడిని ఎదుర్కొని నీ బలపరాక్రమలు చూపించు " అన్నాడు. కర్ణుడు " శల్యా ! భీముడు అల్పుడు, అతడు పరాక్రవంతుడా ! అతడిని చంపితే నాకేమి కీర్తి వస్తుంది. అతడిని చంపక యుద్ధము మాత్రము చేస్తాను. అతడి కొరకు అర్జునుడు రావాలి అర్జునుడిని చంపి కీర్తి గడిస్తాను. భీముని ఎదురుగా రథము పోనివ్వు " అన్నాడు. కర్ణుడు భీముని ఎదుర్కొని అతడిపై శరవర్షం కురిపించి అతడి విల్లు తుంచాడు. భీముడు మరొక విల్లందుకుని కర్ణుని వక్షస్థలము మీద గురి చూసి కొట్టాడు. కర్ణుడు భీముని కవచాచ్చి చీల్చాడు. భీముడు ఒక బల్లబాణాన్ని ప్రయోగించి కర్ణుడి వక్షస్థలాన్ని కొట్టి అతడిని మూర్చిల్లజేసాడు. భీముడు తన అన్నను తూలనాడిన నాలుకను ఖండిస్తానని ఒక ఖడగం తీసుకుని కర్ణుడి రథము మీదకు లంఘించాడు. శల్యుడు భీముని వారించి " భీమసేనా ! ఆగు కర్ణుడు చావలేదు మూర్చపోయాడు. నీవు అతడి నాలుక కోస్తే రక్తస్రావంతో ప్రాణాలు విడుస్తాడు. అప్పుడు నీ అన్న ప్రతిజ్ఞ నెరవేరదు. కనుక అతడిని వదిలిపెట్టు " అన్నాడు. భీముడు ఆగి " నిజం శల్యా ! నాడు సభలో ధర్మజుడి మాట విని కర్ణుడిని వదిలాను. నేడు నా అన్న ప్రతిజ్ఞ నేరవేరాలని వదిలి వెడుతున్నాను " అన్నాడు. కర్ణుడు భీముని చేత భంగపడటం చూసిన సుయోధనుడు తన తమ్ములను కర్ణుడికి సాయంగా పంపాడు. వెంటనే శ్రుతవర్మ కురుకుమారులను వెంటపెట్టుకుని భీముని ఎదుర్కొని చుట్టుముట్టారు. వారిని చూసి భీముడు మరింత విజృంభించి శ్రుతవర్మను అతడి అనుచరులను ఒకే వేటుకు హతమార్చాడు. వికటుడు, సముడు, గ్రాధుడు, నందుడు, ఉపనందుడు మొదలైన కురుకుమారులను బల్లెంతో హతమార్చాడు. ఇంతలో కర్ణుడు మూర్చ నుండి తేరుకుని భీముని విల్లు విరిచాడు. భీముడు తన గదను కర్ణుడి మీద వేసాడు. కర్ణుడు దానిని ముక్కలు చేసి ప్రకాశవంతమైన పది దివ్యాస్త్రములను భీముని మీద ప్రయోగించాడు. భీముడు వాటిని తప్పించుకుని ఒక బాణాన్ని కర్ణుడి వక్షస్థలానికి గురిపెట్టి వేసి అతడి కవచాచ్చి చీల్చాడు. కర్ణుడు భీముని మీద ఇరవై అయిదు బాణలులు ప్రయోగించి అతడి హయములను చంపాడు.

భీముని గాంధార సైన్యము ఎదుర్కొనుట

భీముడు రథము దిగి గదను తీసుకుని కర్ణుడి మీదకు లంఘించి అడ్డు వచ్చిన మూడు వేల మంది అశ్వసైనికులను హతమార్చాడు. రథములను విరుస్తూ, హయములను గజములను కాల్బలంతో చంపుతూ రణభూమి అంతా తానే అయి విహరిస్తున్నాడు. ఇంతలో ఆరు వందల గాంధార సేన భీముని చుట్టుముట్టారు. భీముడు వారి సారధులను, హయములను చంపి, రథములను, కేతనములను విరిచి సర్వనాశనం చేసాడు. శకుని మూడు వేల సైన్యాలను భీముని మీదకు పంపాడు. భీముడు కాచిచ్చు అడవిని కాల్చినట్లు వారిని హతమార్చి వేరొక రథము ఎక్కి యుద్ధము చేయసాగాడు.

కురు పాండవుల సమరం

మధ్యాహ్న సమయం అయింది. కర్ణుడు తిరిగి ధర్మజుని ఎదుర్కొని తన తీవ్రమైన బాణములతో ధర్మజుని సారధిని చంపాడు. సారధి లేని రథాన్ని హయములు ఎటో లాక్కుని వెళ్ళాయి. అది చూసి భీముడు తిరిగి కర్ణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇంతలో సాత్యకి అడ్డుపడి కర్ణుని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇరువురు తమ బాణాలతో ఆకాశాన్ని కప్పారు. కర్ణుడికి సాయంగా కృపాచార్యుడు శకుని, కృతవర్మ, అశ్వత్థామ తమ తమ సైన్యములతో వచ్చారు. యుద్ధము ఘోరంగా సాగుతుంది. రథములు కేతనములు విరుగుతున్నాయి, గజములు హయములు కాలబలములు చనిపోతున్నాయి, రక్తం వరదలై పారుతుంది. తెగిన తలలు, విరిగిన కాళ్ళు చేతులు, తునాతునకలు అయిన ధనస్సులు, రథములు, నేల మీద దొర్లే కిరీటములు ఛత్రములు చామరముల గుట్టలతో రణ భూమి నిండి పోయింది.

అర్జునుడు త్రిగర్తసేనలను ఎదుర్కొనుట

తనను ఎదిరించిన త్రిగర్తసేనలతో అర్జునుడు ఘోర్తంగా యుద్ధము సాగిస్తున్నాడు. సుశర్మ అర్జుడి మీద పది నిశిత శరములు ఉపయోగించి కృష్ణుడి మీద మూడు బాణములు వేసి గాయపరిచాడు. కపిధ్వజమును తెగనరికాడు. కపిధ్వజము మీద ఉన్న హనుమంతుడు బిగ్గరగా అరిచాడు. ఆ అరుపులకు త్రిగర్తలు సైనికులు మూర్చపోయి వెంటనే తేరుకుని అర్జునుడిని చుట్టుముట్టారు. అర్జునుడు వారి మీద బాణప్రయోగము చేస్తుంటే కృష్ణుడు అవలీలగా రథమును బయటకు తీసుకు వచ్చాడు. అర్జునుడు సర్పాస్త్రముతో త్రిగర్త సైనికిల కాళ్ళను చేతులను బంధించగా సుశర్మ గరుడాస్త్రమును ప్రయోగించి వారిని బంధవిముక్తులను చేసి అర్జునుడి మీద ఒక దివ్యాస్త్రము ప్రయోగించాడు. ఆ అస్త్రప్రభావానికి అర్జునుడు మూర్చిల్లి రథము మీద పడ్డాడు. అర్జునుడు మరణించాడనుకుని కురు సేనలు భేరీ మృదంగాలు మ్రోగించాడు. అర్జునుడు మూర్చ నుండి తేరుకుని సుశర్మ మీద బాణములు గుప్పించి సైన్యముపై ఇంద్రాస్త్ర ప్రయోగము చేసాడు. ఇంద్రాస్త్రము నుండి అనేక ఆకృతులు కలిగిన బాణములు వెలువడి త్రిగర్త సైన్యములను బలి తీసుకున్నాయి. పోయిన వాళ్ళు పోగా మిగిలిన పదునాలుగు వేల మంది అర్జునుడిని చుట్టుముట్టారు. అర్జునుడు వారితో భీకరంగా యుద్ధము చేస్తున్నాడు.

కృపాచార్యుని సమరం

పాండవ సేనల ధాటికి ఆగలేక కౌరవ సేనలు పారిపోతున్నాయి. సుయోధనుడు, కృతవర్మ, కృపాచార్యుడు, దుశ్శాసనుడు వారిని యుద్ధోన్ముఖులను చేస్తున్నాడు. కృపాచార్యుడు పాంచాల సేనల మీద శరవర్షం కురిపిస్తూ శిఖండి రథమును విరిచి, సారధిని హయములను చంపాడు. శిఖండి తన రథము దిగి కత్తి డాలు తీసుకుని కృపాచార్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. కృపాచార్యుడు శిఖండి మీద బాణములు గుప్పించాడు. ఇంతలో ధృష్టద్యుమ్నుడు కృపాచార్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. కృతవర్మ మధ్యలో వచ్చి ధృష్టద్యుమ్నుని ఎదుర్కొన్నాడు. ధర్మరాజు ఉపపాండవులతో అశ్వత్థామను ఎదుర్కొన్నాడు. నకుల సహదేవులు

సుయోధనుడిని ఎదుర్కొన్నారు. భీముడు కర్ణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. కృపాచార్యుడు శిఖండి చేతిలో ఉన్న డాలును ఖండించాడు. శిఖండి తన చేతిలో ఉన్న కత్తితో కృపాచార్యునితో యుద్ధము చేస్తున్నాడు. ఇంతలో సుకేతుడు వచ్చి కృపాచార్యుని ఎదుర్కొన్నాడు. శిఖండి అక్కడి నుండి తొలగి పోయాడు. కృపాచార్యుడు సుకేతుని మీద ఆరు బాణములు ప్రయోగించి అతడి విల్లు ఖండించాడు. సుకేతుడు మరొక విల్లందుకునగా కృపాచార్యుడు దానిని కూడా ఖండించాడు. సుకేతుడు మరొక విల్లందుకుని కృపాచార్యుని విల్లు విరిచి, అతడి అశ్వములను సారధిని కొట్టాడు. కృపాచార్యుడు సుకేతుడి మీద ముప్పది బాణములు ప్రయోగించాడు. ఆ శరముల ధాటికి సుకేతుడు తట్టుకొన లేక పోయాడు. అదను చూసి కృపాచార్యుడు ఒకే బాణంతో అత్సడి శిరస్సు ఖండించాడు. సుకేతుని మరణం చూసి అతడి సైన్యము చెదిరి పోయింది.

ధృష్టద్యుమ్నుడు

ధృష్టద్యుమ్నుడు కృతవర్మను వక్షస్థలానికి గురిపెట్టి తొమ్మిది బాణములతో కొట్టి కృతవర్మ సారధిని రధమును అశ్వములను ధ్వజమున్ ఉ తన బాణములతో కప్పాడు. కృతవర్మ రధము నుండి దిగి పోయాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు కృతవర్మను వెతుకుతూ అతడి సారధిని చంపాడు. కృతవర్మ నేనిక్కడ ఉన్నాను అని పెద్దగా అరిచాడు. ధృష్టద్యుమ్నుని కృతవర్మ నేల మీద నిలబడి ఒక విల్లందుకుని ఎదుర్కొన్నాడు. కౌరవ వీరుడు అక్కడకు వచ్చి కృతవర్మను రధము మీదకు లాక్కుని తీసుకు వెళ్ళాడు. చేతికి చిక్కిన్మ కృతవర్మ పోగానే ధృష్టద్యుమ్నుడు కౌరవసేనను నాశనం చేయ సాగాడు.

అశ్వత్థామ ధర్మజులపోరు

అశ్వత్థామతో యుద్ధము చేస్తున్న ధర్మజునికి సాయంగా సాత్యకి వచ్చి చేరాడు. అశ్వత్థామ వారందరిని తన శరపరంపరతో ముంచెత్తాడు. ధర్మరాజు కూడా అశ్వత్థామ మీద బాణవర్షం కురిపించాడు. అశ్వత్థ్మ ధర్మజుని విల్లు తుంచి అతడి మీద మూడు బాణంఅములు వేసాడు. సాత్యకి అశ్వత్థామ విల్లు తుంచాడు. అశ్వత్థామ ఒక ఈటెను విసిరి సాత్యకి సారధిని చంపి సాత్యలి మీద బాణములు గుప్పించాడు. సారధి లేని సాత్యకి రధమును గుర్రములు ఎటో ఈడ్చుకు వెళ్ళాయి. తన మీద శరవర్షం కురిపిస్తున్న పాడవ సేన మీద ఆగ్రహించిన అశ్వత్థామ పాండవసేనను ఊచకోత కోస్తున్నాడు. ఇది విన్న సుయోధనుడు పాండవులు కూడా అశ్వత్థామ చ్కే తిలో హతులైనారని అనుకుని ఆనందించాడు. ఇంతలో ధర్మరాజు అశ్వత్థామను తరమడం చూసి హతాశుడయ్యాడు. ధర్మరాజు అశ్వత్థామను చూసి " గురుపుత్రా అస్వత్థామా ! నీవు అత్యంత బలశాలివి అస్త్రశస్త్ర పారంగతుడవు నీ పరాక్రమము నా మీద కాక ధృష్టద్యుమ్నుడి మీద చూపు. నీవు బ్రాహ్మణుడవు నీకు జాలి దయ కరుణ కృతజ్ఞత ఏకోశాన లేవు. నీవు బ్రాహ్మణ సహజమైన జపతపాదులను వదిలి విల్లు పట్టి ఇలా యుద్ధము చేయడం ధర్మము కాదు " అన్నాడు. అశ్వత్థామ ఆ మాటలు పట్టించుకొనక ధర్మరాజు మీద బాణములు గుప్పించాడు. అశ్వత్థామ అస్త్రధాటికి ఆగలేక ధర్మరాజు అక్కడి నుండి వెళ్ళాడు.

కురు పాండవ యోధుల సమరం

భీమసేనుడితో యుద్ధము చేస్తున్న కర్ణుడు కృపాచార్యుడికి సాయంగా వచ్చాడు. భీముడు కౌరవ యోధులను తనుమాడుతున్నాడు. నకులసహదేవులతో యుద్ధం చేస్తూ సుయోధనుడు సహదేవుని ధ్వజము ఖండించి వారిద్దరి ధనస్సులు విరిచాడు. వారు వేరు ధనస్సులు ధరించి సుయోధనుడి మీద శరములు గుప్పించారు. సుయోధనుడు కోపించి వారిరువురిని బాణములతో కప్పేశాడు. వారు సుయోధనుడి చేతిలో మరణిస్తారని అనుకుంటున్న తరుణంలో ధృష్టద్యుమ్నుడు వేగంగా అక్కడకు వచ్చి వారిని రక్షించాడు. సుయోధనుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు మీద అత్యంత తీవ్రమైన బాణము ప్రయోగించి అతడి ధనస్సును ఖండించాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు వేరొక విల్లు తీసుకుని సుయోధనుడి మీద బాణవర్షం కురిపించాడు. సుయోధనుడు ధృష్టద్యుమ్నుని ధనస్సు ఖండించి అతడి నుదుటన పది బాణములు నాటాడు. ఆగ్రహించిన ధృష్టద్యుమ్నుడు వేరొక ధనస్సు అందుకుని సుయోధనుడి ధనస్సు, కేతనము, రధమును విరిచాడు. సుయోధనుడు ఏమాత్రం జంకక ధృష్టద్యుమ్నుని బల్లెము, ఖడగం, ధ్వజము, అశ్వములను, సారధిని, కవచమును తునాతునకలు చేసాడు. అది చూసిన ధృష్టద్యుమ్నుడి సోదరుడు అతడిని తన రధము మీదకు లాక్కుని తీసుకు వెళ్ళాడు. అప్పటి వరకు సాత్యకితో పోరుతున్న కర్ణుడు అతడిని విడిచి ధృష్టద్యుమ్నుని వెంబడించాడు. సాత్యకి కర్ణుడిని తరుముతున్నాడు. ధృష్టద్యుమ్నునికి కర్ణుడికి మధ్య యుద్ధం ఘోరంగా సాగింది. వారిరువురికి మధ్యలో వచ్చి కర్ణుడిని ఎదుర్కొన్న ఎనిమిది మంది పాంచాలరాకుమారులను కర్ణుడు యమపురికి పంపాడు. తనను చుట్టుముట్టిన చేధి, పాంచాల వీరులను కర్ణుడు సంహరించి ధర్మరాజు వైపు వెళ్ళసాగాడు. అది చూసిన ఉపపాండవులు, నకులసహదేవులు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి, సాత్యకి ఒక్కుమ్మడిగా కర్ణుడిని చుట్టుముట్టారు. మరొక పక్క భీమసేనుడు కౌరవసేనలను నిర్ధాక్షిణ్యంగా సంహరిస్తున్నాడు. అతడి వీరవిహారానికి మారణహోమానికి భయపడి కౌరవ యోధులు అతడి ఎదుటకు రావడానికి సాహసించ లేకపోతున్నారు. అర్జునుడు సంశక్తులను సంహరించి మిగిలిన త్రిగర్తసైనికులను తరుముతున్నాడు. త్రిగర్తసైనిలుకు అర్జునుడి ధాటికి పారిపోయారు. అర్జునుడు కర్ణుడి వైపు రధము తోలమన్నాడు. అది చూసిన సుయోధనుడు త్రిగర్తసైనికులను యుద్ధోన్ముఖులను చేసి అర్జునుడితో యుద్ధానికి పంపాడు. కాంభోజసైనికులను తోడు చేసుకుని త్రిగర్తులు అర్జునుడిని ఎదుర్కొని చుట్టుముట్టారు. అర్జునుడు కాంబోజసేనలతో సహా త్రిగర్తల తలలను నరికాడు. రణభూమి అంతా వారి మొండెములతో నిండింది. తనను ఎదుర్కొన్న కాంభోజరాజు సోదరుడిని అర్జునుడు ఒకే బాణంతో అతడి చేతులు నరికాడు. అది చూసి అర్జునుడిని చుట్టుముట్టిన యవన సేనలు అతడి చేతిలో హతమయ్యాయి.

అశ్వత్థామ అర్జునుడిని ఎదుర్కొనుట

శ్రీకృష్ణుడి రధ సారధ్యంలో అంతటాతానే అయి యుద్ధము చేస్తున్న అర్జునుడిని అశ్వత్థామ ఎదుర్కొని " అర్జునా ! నువ్వు నాతో యుద్ధము చేయుట లేదు నన్ను నీ అతిథిగా స్వీకరించి యుద్ధమును ఆతిథ్యముగా ఇవ్వు " అన్నాడు. అర్జునుడు కృష్ణుడి వంక చూసాడు. కృష్ణుడు అర్జునుడితో " అశ్వత్థామా ! అర్జునుడితో తృవి తీరా యుద్ధము చేసి సుయోధనుడి రుణం తీర్చుకో " అన్నాడు. వెంటనే అశ్వత్థామ కృష్ణుడి మీద అరవై బాణములు వేసి అర్జునుడి మీద మూడు బాణములు వేసాడు. అర్జునుడు అశ్వత్థామ ధనస్సు విరిచాడు. అశ్వత్థామ మరొక విల్లందుకుని అర్జునుడి శరీరం అంతా శరములు నాటి కృష్ణార్జునులను రధంతో సహా బాణవర్షంలో ముంచాడు. కృష్ణార్జునులకు ఏమైందో తెలియక సైనికులు హాహాకారాలు చేసారు. కృష్ణుడు అర్జునుడి వంక చూసి " అర్జునా ! ఇదేమి వింత అశ్వత్థామ నిన్ను గెలువడమా ! నీ పరాక్రమం నశించిందా ! నీలో అధైర్యం ప్రవేశించిందా ! నీ గాండీవం బలం నశించిందా ! లేక గురుపుత్రుడని జాలి చూపుతున్నావా ! " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడి మాటలకు రోషం తెచ్చుకుని అర్జునుడు కోపంతో అశ్వత్థామ విల్లు విరిచి, కేతనము విరిచాడు. అశ్వత్థామ వెంటనే ఒక బల్లెము తీసుకున్నాడు. అర్జునుడు దానిని కూడా విరిచాడు. ఇది చూసిన సంశక్తులు అర్జునుడిని చుట్టుముట్టారు. అర్జునుడు వారిని అందరిని క్షణకాలంలో చంపాడు. వారి రధము విరిచి, గజములను అశ్వములను చంపాడు. సంశక్తులకు తోడుగా అంగ, వంగ, కళింగ, నిషాద దేశ సేనలు అర్జునుడిని చుట్టుముట్టాయి. ఇంతలో అశ్వత్థామ మరొక విల్లు రధము సమకూర్చుకుని అర్జునుడిని ఎదుర్కొని కృష్ణార్జునుల మీద అత్యంత క్రూరశరములు ప్రయోగించాడు. అర్జునుడు అశ్వత్థామ శిరము మీద, కంఠము మీద, చేతుల మీద, గుండెల మీద పాదముల మీద శరప్రయోగము చేసాడు. అశ్వత్థామ రధాశ్వముల పగ్గములు ఖండించాడు. రధాశ్వములు అదుపు తప్పి రధమును ఎటో తీసుకు వెళ్ళాయి. అశ్వత్థామ తన రధమును అదుపు చేసుకుంటూ కర్ణుడి వైపు వెళ్ళాడు. అర్జునుడు మిగిలిన సంశక్తుల గర్వము అణచడానికి వెళ్ళాడు. ఇంతలో మగధ రాజు దండధారుడు గజమును ఎక్కి పాండవ సైన్యంలో జొరబడి సైన్యమును నాశనం చేయసాగాడు. కృష్ణుడు " అర్జునా ! ముందు వాడి పని పట్టు " అని రధమును దండధారుని వైపు పోనిచ్చాడు. దండధారుడు కూడా అర్జునుడి ఎదురుగా గజమును ఎక్కి నిలిచి వాడిపై పదునైన బాణము ప్రయోగించి కృష్ణార్జునుల మీద శరములు గుప్పించాడు. అర్జునుడు ఒకే బాణంతో దండ ధారుని చేతులు రెండు నరికి మరొక బాణంతో అతడి గజమును వధించి అతడి సైన్యములను చెల్లాచెదురు చేసాడు.

పాండ్యరాజు శౌర్యం

అర్జునుడు తిరిగి సంశక్తక సైన్యము మీదకు వెళ్ళాడు. ఇంతలో సుయోధనుడు తన సైన్యముతో కర్ణుడిని చేరాడు. ఇరువురి సేనలు పాండవసేనలను ఎదుర్కొన్నాయి. ఇంతలో పుళింద, బాహ్లిక, ఆంధ్ర, భోజ సైన్యాలు సుయోధనుడికి అండగా నిలిచాయి. అపారమైన సేనావాహినితో సుయోధనుడు, కర్ణుడు పాండవ సైన్యాలను చుట్టుముట్టారు. వారి ధాటికి ఆగలేక పాండవసేనలు పారిపోసాగాయి. పాండ్యరాజు మలయధ్వజుడు కౌరసేనలను కకావికలు చేస్తున్నాడు. అతడిని అశ్వత్థామ ఎదుర్కొన్నాడు. ఇరువురు ఒకరికి ఒకరు తీసిపోకుండా యుద్ధము చేస్తున్నారు. మలయధ్వజుడు అశ్వత్థామ వింటి త్రాటిని తెంచాడు. అశ్వత్థామ మరొక విల్లందుకుని మలయధ్వజుని మీద శరవర్షం కురిపించాడు. అశ్వత్థామ మలయధ్వజుడు వాయవ్యాస్త్రాన్ని సంధించి అశ్వత్థామ వేసిన బాణములను చెల్లాచెదురు చేసి అశ్వత్థామ చక్రరక్షకులను చంపి, అతడి విల్లు విరిచి, చక్రరక్షకులను చంపాడు. అశ్వత్థామ బెదరక మలయధ్వజుడు వేసిన బాణములను సమర్ధవంతంగా ఎదుర్కొంటున్నాడు. ఇంతలో పాండ్యరాజు ఒక ఏనుగును ఎక్కి ఒకే బాణంతో అశ్వత్థామ తలపై ఉండే మణిని కిందపడేలా కొట్టాడు. అశ్వత్థామ కోపం కట్టలు తెంచుకుని వీరావేశంతో ఊగిపోతూ పాండ్యరాజు అనుచరులను అతడి ఏనుగును చంపాడు. పదునైన భల్లబాణంతో పాడ్యరాజు తలనరికాడు. అది చూసి పాడ్యరాజు సేనలు పారిపోయాయి. సుయోధనుడు అశ్వత్థామను పొగడ్తలతో ముంచెత్తాడు. అశ్వత్థామ కర్ణుడికి అండగా వచ్చి పాండవసేనను తనుమాడసాగాడు. అర్జునుడు పాండవసేనకు అండగా వారి మధ్య నిలువగానే అర్జునుడు ఉన్నాడన్న ధైర్యంతో పాండవసైన్యం నిలబడింది. అప్పటికి ధృష్టద్యుమ్నుడు కర్ణునితో పోరుతున్నాడు.

ధృష్టద్యుమ్నుడు అశ్వత్థామల సమరం

అశ్వత్థామ ధృష్టద్యుమ్నుడిని చూసి " ఓరీ బ్రహ్మఘ్నా ! నా తండ్రిని చంపిన పాపానికి నిన్ను చంపక వదలను. ఈరోజుతో నీ ఆయువు నా చేతిలో మూడింది " అని ధృష్టద్యుమ్నుడి మీదకు ఉరికాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు " అశ్వత్థామా ! నన్ను బ్రహ్మఘ్నా అంటున్నావు స్వధర్మము వదిలి పరధర్మాన్ని ఆశ్రయించిన మీరు బ్రాహ్మణులా ! బ్రాహ్మణులను చంపిన పాపం బ్రాహ్మణ కులానికి అపకీర్తి తెచ్చిన నీ తండ్రిని చంపి నేను పుణ్యము సంపాదించుకున్నాను. నీ తండ్రిని చంపిన ఖడగం అలాగే ఉంది దానితో నీ తల నరుకుతాను. అలా ఒకరిని ఒకరు నిందించుకుంటూ ధృష్టద్యుమ్నుడు అశ్వత్థామ వింటిని విరిచాడు. అశ్వత్థామ మరొక విల్లందుకుని ధృష్టద్యుమ్నుని సారధిని, హయములను చంపి అతడి విల్లు, పతాకమును విరిచాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు తన గదను తూసుకున్నాడు. అశ్వత్థామ దానిని కూడా ముక్కలు చేసాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు కత్తి డాలు తీసుకున్నాడు. అశ్వత్థామ వాటిని నరికి ఒక కత్తి తీసుకుని ధృష్టద్యుమ్నుడిని నరకడానికి ముందుకు దూకాడు. అది చూసిన కృష్ణుడు అర్జునా ధృష్టద్యుమ్న్వాడు ఆపదలో ఉన్నాడు అతడిని రక్షించు అన్నాడు. అర్జునుడు అతి క్రూరమైన బాణము అశ్వత్థామ మీద వేసాడు. ఆ బాణముల ధాటికి తట్టుకోలేని అశ్వత్థామ తిరిగి రధము దగ్గరకు వచ్చాడు. పక్కనే ఉన్న సహదేవుడు ధృష్టద్యుమ్నుడిని తన రధము మీద ఎక్కించుకుని తీసుకు వెళ్ళాడు. అర్జునుడు అశ్వత్థామబ్బు మూర్చిల్లేలా కొట్టాడు. అశ్వత్థామ రధ సారధి రధమును పక్కకు తీసుకు వెళ్ళాడు.

కురు పాడవయోధుల సమరం

అశ్వత్థామ పరాజయానికి పాండవయోధులు అర్జునుడిని కొనియాడారు. భేరీ మృదంగ నాదాలు మిన్నంటాయి. అది చూసి కర్ణుడు అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. త్రిగర్తసేనలు అర్జునుడిని కవ్వించాయి. అర్జునుడు " కృష్ణా ! త్రిగర్తులు మనలను కవ్విస్తున్నారు ముందు వారి పని పడతాను. కర్ణుడి సంగతి తరవాత చూడచ్చు కర్ణుని ఎదుర్కొన్న త్రిగర్తలకు ఓడిన వారిమి బౌతాము " అన్నాడు. కృష్ణుడు రథమును త్రిగర్తల వైపు పోనిచ్చాడు. అర్జునుడు త్రిగర్తసేనలను చించి చెండాడుతున్నాడు. కర్ణుడు ధర్మరాజును ఎదుర్కొన్నాడు. ఇరువురికి నడుమ పోరు ఘోరంగా సాగుతుంది. కర్ణుడు పాండవసేన లోని ప్రముఖులను, రథాశ్వములను, సారథులను వధించి వారి రథములను, కేతనములను వురుస్తున్నాడు. నకులసహదేవులు, సాత్యకి, ఉపపాండవులు కర్ణుడిని ఎదుర్కొన్నారు. కర్ణుడు ఒక్కడే వారిని ఎదుర్కొని వారిని తన బాణ పరంపరతో ముంచెత్తాడు. సుయోధనుడు గజసైన్యాలను యుద్ధానికి పంపాడు. అంగ, వంగ, పౌండ్రక, మగధ, సుహ్మ దేశాలకు చెందిన గజ సైన్యములు పాండవసేనలపై పురికొల్పాడు. గజసైన్యము పాండవసేనలను కాళ్ళతో తొక్కి నాశనం చేయసాగింది. సాత్యకి అత్యంత సాహసంతో వంగరాజును అతడి గజసైన్యమును నాశనం చేసాడు. నకులుడు పౌండ్ర రాజును, సహదేవుడు సుహ్మరాజును ససైన్యంగా వధించారు. రాజులు చనిపోగానే గజములు పాండసేనల మీద విజృంభించాయి. నకులుడు అత్యంత శక్తివంతమైన బాణములు వేసి గజసేనలను నిర్మూలిస్తున్నాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు మొదలైన వారు ఏనుగుల గుంపులను హతమారుస్తున్నారు. యుద్ధము తీవ్రమైంది. రథములు విరుగుతున్నాయి. తలలు, కాళ్ళు, చేతులు తెగిపడుతున్నాయి. ఏనుగుల కళేబరాలు కొండల మాదిరి గుట్టలుగా పడ్డాయి. రక్తం ఏరులై పారింది. సుయోధనుడు ధర్మరాజు పట్టడానికి తన అనుయాయులతో వచ్చాదు. సాత్యకి భీమసేనుడు వారిని ఎదుర్కొని ధర్మరాజును కాపాడారు. కర్ణుడు, కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ సుయోధనుడికి సాయంగా వచ్చారు. వారంతా భీముని మీద సాత్యకి మీద శరవర్షం గుప్పించి ధర్మరాజు కవచం ఖండించారు. కర్ణుడు పాండవ సేనలను తనుమాడుతూ అర్జునుడి కొరకు ఎదురు చూస్తున్నాడు. అది చూసి కృష్ణుడు " అర్జునా ! కర్ణుడు నీ కొరకు వెతుకుతున్నాడు. వెళ్ళి అతడిని వధించి సుయోధనుడిని ఒంటరి వాడిని చేసి సామ్రాజ్యలక్ష్మిని వరించు " అన్నాడు. భీమసేనుడు, సాత్యకి, ధృష్టద్యుమ్నులతో చేరి కౌరవసేనలను తరిమి తరిమి కొడుతున్నాడు. భీముడు తనతో తలపడిన నిషాద రాజకుమారుని ఒకే బాణము వేసితడి తలను ఏనుగు తలను ఏక కాలంలో నిరికాడు. అది చూసి నిషాదరాజకుమారుడి సైన్యం పారిపోయింది. ప్రళయకాలరుద్రుడి వలె ఉన్న భీముని ఎదిరించడానికి ఎవరికీ సాహసం లేక పోయింది. అది చూసిన దుర్యోధనుడు భీముని అడ్డగించాడు. కర్ణుడు సుయోధనుడికి సాయం వచ్చాడు. కర్ణుడు తన శరములతో శిఖండి విల్లును, కేతనమును ఖండించాడు. సిఖండి అక్కడ నుండి పారిపోయాడు. దుశ్శాసనుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు ఒకరికి ఒకరు తీసిపోకుండా యుద్ధము చేస్తున్నారు. నకులుడు కర్ణుడి కుమారుడైన వృషసేనుడి సారథిని చంపాడు. వృషసేనుడి సైన్యము చెదిరి పోయింది. వృషసేనుడు వేరొక సారథిని తీసుకుని యుద్ధానికి వచ్చాడు. సహదేబ్వుడు శకుని కుమారుడైన ఉలూకుడిని తీవ్రంగా గాయపరిచాడు. ఉలూకుడు ఆ దెబ్బకు పారిపోయాడు. సాత్యకి శకుని ఒకరితో ఒకరు తీవ్రంగా పోరుసల్పుతున్నారు. సాత్యకి శకుని రథాశ్వములను చంపగా శకుని రథము దిగి పారిపోయాడు. భీముడు సుయోధనుడిని సారథిని చంపి రథమును విరుగ కొట్టాడు. సుయోధనుడు మరొక రథము ఎక్కి అక్కడి నుండి తొలిగి పోయాడు. యుధామన్యుడు కేపాచార్యుని ఎదుర్కొని అతడి విల్లు విరిచాడు. కృపాచార్యుడు వేరొక విల్లు తీసుకుని యుధామన్యుడి సారథిని చంపి కేతనమును, విల్లును విరిచాడు. యుధామన్యుడు పారిపోయాడు. అశ్వత్థామర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. కృష్ణార్జునుల మీద శరములు గుప్పించాడు. అర్జునుడు అశ్వత్థామ మీద అనేక దివ్యాస్త్రాలు సంధించాడు. ధర్మరాజు చిత్రసేనుడిని ఎదుర్కొని భీముడు, నకులసహదేవులు, ధృష్టద్యుమ్నుడు సుయోధనుడిని అతడి పరివారాన్ని ఎదుర్కొన్నారు. అది చూసి కర్ణుడు సుయోధనుడికి సాయంగా వచ్చి ధర్మరాజు గుండెలకు గురిపెట్టి బాణము వేసాడు. ఆ దెబ్బకు ధర్మరాజు రథము మీద కూలబడి రథమునుపక్కకు పోనిమ్మని చెప్పాడు. కౌరవులు ధర్మరాజును తరిమారు. కేకయ, పాంచాల యోధులు వచ్చి ధర్మరాజును రక్షించారు. భీముడు సుయోధనుడితో యుద్ధం చేస్తున్నాడు. కర్ణుడు కేకయ్సు, పాంచాల సేనలను నుగ్గు చేసి ధర్మరాజును తరిమాడు. ధర్మరాజు వెను తిరిగి కర్ణుడి మీద శరవర్షం కురిపించి కర్ణుడి సారథిని హయములను చంపాడు. నకులుడు సహదేవుడు ధర్మరాజుకు సాయంగా వచ్చి కర్ణుడి మీద శరములు గుప్పించారు. కర్ణుడు విజృంభించి ధర్మరాజు తలపాగా కొట్టి అతడి సారథిని చంపాడు. ధర్మరాజు నకులుడి రథము ఎక్కాడు. ఇంతలో శల్యుడు కర్ణుడిని చూసి " కర్ణా ! ఏమిటీ పని నీ పరాక్రమము అర్జునుడి మీద చూపాలి కాని ధర్మరాజు మీద కాదు. నీవు పొరపాటున ధర్మరాజును చంపితే అర్జునుడు నిన్ను వధించుట తథ్యం. కనుక ధర్మరాజును అవిలి అర్జునుడితో యుద్ధము చెయ్యి. కర్ణా ! అటు చూడు నీ అనుంగు మిత్రుడు సుయోధనుడు భీమసేనుడి చేత చిక్కి నిరాయుధుడయ్యాడు. సుయోధనుడు భీముని చేతిలో మరణించిన నీ శ్రమ వృధా ! నీవు పాండవులను గెలిచినా ప్రయోజనము ఉండదు. కనుక సుయోధనుడిని రక్షించు " అన్నాడు. శల్యుని మాటలు విని కర్ణుడు ధర్మరాజును వదిలి సుయోధనుడి వైపు వెళ్ళాడు. కర్ణుడు తనను విడిచి వెళ్ళగానే ధర్మరాజు నకులసహదేవులతో తన శిబిరానికి వెళ్ళాడు.

మూడవ అధ్యాయం

కర్ణుడు తన చేత చిక్కిన ధర్మరాజును వదిలి సుయోస్థనుడిని రక్షించడానికి వెళ్ళాడని తెలియగానే ధృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! కర్ణుడు అలా బుద్ధి లేని పని ఎందుకు చేసాడు. చేత చిక్కిన ధర్మరాజును చంపక ఎందుకు వదిలాడు ? సుయోధనుడు అంత మాత్రం భీమునితో యుద్ధం చేయ లేడా ? కర్ణుడు మోసం చేసాడంటావా ? సరేలే తరువాత ఏమి జరిగిందో చెప్పు అన్నాడు.

ధర్మరాజు శిబిరముకు వెళ్ళుట

కర్ణుడి చేత విడువబడిన ధర్మరాజు శిబిరానికి చేరి మెత్తటి శయ్యమీద పరుండి. తన శరీరానికి తగిలిన బాణములు తీయించుకుంటూ తనకు జరిగిన

పరాభవానికి బాధపడసాగాడు. ఇంతలో నకులసహదేవులు లోనికి వచ్చారు. ధర్మరాజు వారిని వెంటనే భీమునకు సాయంగా వెళ్ళమని చెప్పాడు. నకుల సహదేవులు భీముడికి సాయంగా వెళ్ళారు. అర్జునుడు అశ్వత్థామను ఎదుర్కొన్నాడు. అర్జునుడు వేస్తున్న తీవ్రమైన బాణములు ఎదుర్కొంటూ అశ్వత్థామ అర్జునుడి మీద గదను విసిరాడు. ఆ గదను ముక్కలు చేసి వెంటనే అర్జునుడు అశ్వత్థామ శరీరంలో పది వాడి అయిన బాణములు గుచ్చి అతడి సారధిని చంపాడు. ఆగ్రహించిన అశ్వత్థామ కృష్ణార్జునుల మీద బాణవర్షం కురిపించాడు. అర్జునుడు ఆ బాణములు మధ్యలో తుంచి అశ్వత్థామ రథాశ్వముల పగ్గములను తెంచాడు. పగ్గములు తెగిన అశ్వములు రథమును ఎటో లాక్కుని వెళ్ళాయి. అది చూసి పాండవ సేనలు జయజయ ధ్వానాలు చేసాయి. కౌరవ సేన పారిపోయింది.

కర్ణుడు భార్గాస్త్రాన్ని ప్రయోగించుట

కుసేనల వెనుకడుగు చూసి సుయోధనుడు " కర్ణా ! నీవు యుద్ధరంగమున ఉండగా కురుసేనలకు ఈ దుర్గతి ప్రాప్తించింది. నీవు సరిగా యుద్ధము చేసిన పాండవులు నీకు లెక్క కాదు. నీ వివిధాస్త్రాలను ప్రయోగించి నీ పరాక్రమాన్ని చూపించు " అని పురికొల్పాడు. అప్పుడు కర్ణుడు " శల్యా ! చూసావుగా సుయోధనుడి మాటలు మన రథమును అర్జునుడి వద్దకు పోనిమ్ము. అర్జునుడిని, కృష్ణుడిని, భీముని వధించి ఈ సువిశాల సామ్రాజ్యానికి సుయోధనుడిని చక్రవర్తిని చేసి నా ప్రతాపం లోకానికి తెలియజేస్తాను " అని వెంటనే విల్లు ఎక్కుపెట్టి భార్గవాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. ఆ అస్త్రము నుండి వివిధ ఆకృతులలో ఆయుధలు వచ్చి పాండవ సేనను నాశనం చేస్తుంది. రథములు విరుగుతున్నాయి. హయములు, ఏనుగులు గుట్టలుగా చచ్చి పడుతున్నాయి. రథములు విరుగుతున్నాయి. ఆ అస్త్రప్రభావానికి తాళ లేని పాండవ సేనలు పరుగులు పెట్ట సాగాయి.

శ్రీకృష్ణుడు తెలివిగా ప్రవర్తించమని అర్జునుడికి చెప్పుట

అది చూసిన కృష్ణుడు " అర్జునా ! అర్జునా ! కర్ణుడి కోపజ్వాల చూసావుగా ! ఇది నీవు ఆగ్రహించవలసిన తరుణం కాదు. వివేకం ప్రదర్శించవలసిన తరుణం. తెలివిగా ప్రవర్తించాలి " అన్నాడు. అర్జునుడు " నిజమే కృష్ణా ! రథమును వెనుకకు మరల్చు " అన్నాడు. అప్పుడు కృష్ణుడు భీమసేనుడి వైపు చేసాడు. భీముడు కర్ణుడితో యుద్ధము చేస్తున్నాడు. భీముని చూసి పాండవసేనలు ధైర్యము తెచ్చుకుని ముందుకు వచ్చాయి. అది చూసి శిఖండి, ధృష్టద్యుమ్నుడు, సాత్యకి, ఉపపాండవులు కర్ణుడిని చుట్టుముట్టారు. అర్జునుడు విశ్రాంతి కోరుకుంటున్నాడని తెలుసుకుని కృష్ణుడు రథమును దూరంగా తీసుకు వెళ్ళి " అర్జునా ! మనము అశ్వత్థామతో యుద్ధం చేసే సమయంలో కర్ణుడు ధర్మరాజును చిక్కించుకున్నాడు. అతడికి ఏమైందో తెలియదు. కర్ణుడితో మనవాళ్ళు యుద్ధం చేస్తున్నారు కనుక మనం ధర్మరాజు క్షేమము కనుక్కుని వచ్చి కర్ణుడితో యుద్ధం చేస్తాము " అన్నాడు. అర్జునుడు నలు దిశలా ధర్మరాజు కొరకు చూసి కనిపించక భీముని వద్దకు వెళ్ళి అడిగాడు. భీముడు " అర్జునా ! నేను కౌరలతో యుద్ధము చేస్తున్నప్పుడు కర్ణుడు ధర్మరాజు శరీరం నిండా బాణాలు వేసాడు. అన్నయ్య యుద్ధ భూమిని విడిచి శిబిరానికి వెళ్ళాడు. కృష్ణుడు మన చెంత ఉండగా అన్నయ్యకు ఏమీ కాదు " అన్నాడు. అర్జునుడు భీమునితో " భీమా ! నేను కర్ణుడితో యుద్ధము చేస్తాను నీవు వెళ్ళి అన్నయ్య క్షేమము కనుక్కుని రా " అన్నాడు. భీముడు " అలాంటి పని నీవు చేస్తావేమో కాని నేను చెయ్యను. భీముడు యుద్ధ భూమి నుండి భయపడి పారిపోయాడని లోకులు అనుకుంటారు. అదుగో సంశక్తులు వస్తున్నారు. నేను వారిని ఎదుర్కొంటాను. నీవు వెళ్ళి అన్నయ్య క్షేమం కనుక్కో " అన్నాడు. ఇక చేసేది లేక అర్జునుడు " కృషా ! మన రథమును త్వరగా ధర్మరాజు శిబిరానికి పోనిమ్ము నాకు అన్నయ్యను చూడాలని ఆతురతగా ఉంది " అన్నాడు.

అర్జునుడు ధర్మజుని కొరకు శిబిరముకు వెళ్ళుట

అర్జునుడి మాటని అనుసరించి కృష్ణుడు రథమును ధర్మరాజు శిబిరానికి పోనిచ్చాడు. అర్జునుడు లోనికి ప్రవేశించగానే ఒంటరిగా శయ్య మీద పవళించిన ధర్మరాజు కనిపించగానే మనసు కుదుటపడింది. అర్జునుడు ధర్మరాజు పాదాలకు నమస్కరించాడు. అర్జునుడు కర్ణుడిని సంహరించి తన ఆశీర్వాదము కొరకు వచ్చాడనుకుని ధర్మరాజు సంతోషంగా " కృష్ణార్జునులారా ! దేవతలకు కూడా జయింప శక్యము కాని కర్ణుడిని, పరశురామ అస్త్రప్రసాదిత కర్ణుడిని, మహాబలవంతుడైన కర్ణుడిని సంహరించి విజయులై వచ్చినందుకు కృష్ణార్జునులను అభినందిస్తున్నాను. నాకు చాలా ఆనందంగా ఉంది. నాకూ కర్ణుడికి జరిగిన యుద్ధములో కర్ణుడు నా సారధిని చంపి, పతాకమును విరిచి, నా శరీరం నిండా శరములతో నింపాడు. ఆ సమయంలో భీముని చేత చిక్కి నిరాయుధుడైన సుయోధనుడిని రక్షించడానికి వెళ్ళాడు. నేను శిబిరానికి వచ్చాను. అర్జునా ! కర్ణుడు నాకు చేసిన ఘోరావమానానికి నీ వంటి తమ్ముడు ఉన్నందు వలన అవమానభారం తీరింది. కర్ణుడిని ఎలా సంహరించావు. అతడి వెంట అతడి తమ్ములు కుమారులు అతడి బంధువులు సేనలు ఎప్పుడూ వెన్నంటి ఉంటారు కదా ! నీవు ఏమాత్రం గాయపడకుండా కర్ణుడిని చంపి నీ పరాక్రమము లోకానికి నిరూపించావు. అనాడు దౌపదిని అన్న మాటలు నా చెవిలో ఇంకా మారు మ్రోగొతున్నాయి. అర్జునా ! ద్రౌపది పరాభవాగ్నిని చల్లార్చావు. అత్యంత గర్వసమున్నతమైన అతడి తలను ఎలా ఎగురగొట్టావు. అతడు నీ మీద శరప్రయోగం చేస్తున్నప్పుడు నీవు అతడి గుండెలకు గురిపెట్టి కొట్టగా చచ్చాడా " అన్నాడు.

ధర్మజుడు అర్జునిడిని నిందించుట

అన్నయ్యా ! నేను సంశక్తులతో యుద్ధము చేస్తున్నప్పుడు అశ్వత్థామ తన సేనలతో నన్ను చుట్టుముట్టాడు. నేను ఆ సేనలోని అయిదువందల రథాలను విరిచి రణభూమిని వారి శవాలతో నింపాను. అశ్వత్థామ నన్నూ నా రథాన్ని కనిపించనంతగా శరములతో కప్పి నాకు దిక్కు తోచకుండా చేసాడు. ఆ తరువాత నేను అతడిని తరిమి కొట్టాను. నీ కొరకు వెదికాను నీవు కనపడ లేదు భీమసేనుడు నిన్ను గురించి చెప్పాడు. నీ యోగక్షేమాలు కనుక్కోవడానికి వచ్చాను నా

మనస్సు శాంతించింది. ఇక నేను యుద్ధభూమికి వెళ్ళి నీ మనస్సు ఆనందించేలా కర్ణుడిని వధించి తిరిగి వస్తాను " అన్నాడు. కర్ణుడు ఇంకా ప్రాణాలతో ఉన్నాడని తెలుసుకుని ధర్మరాజు కోపంతో ఊగిపోయాడు. " అర్జునా ! నేను రణభూమి నుండి తిరిగి వచ్చి మీకు అందరికి చులకన అయ్యాను. నేనే కాదు భీముడు, నకులసహదేవులు కర్ణుడి చేత ఓడి పోయారు. ఆఖరికి నీవూ కృష్ణుడు కూడా కర్ణుడి చేతిలో ఓడి పోయారు. ఇక మనకు యుద్ధ భూమిలో పని లేదు. మనమంతా తిరిగి అడవులకు పోయి తాపస వృత్తి స్వీకరిస్తాము. లేకున్న సుయోధనుడి వద్దకు వెళ్ళి అతడి చెప్పుచేతలలో ఉంటాము " అన్నాడు. ఆ మాటలకు అర్జునుడి కళ్ళు నిప్పులు కక్కాయి. ధర్మ్‌రాజు తిరిగి " అర్జునా ! నీవు ఇంతటి వాడివి అని తెలిసిన మనము యుద్ధముకు దిగక మనకు తోచిన పని చేసే వాళ్ళము. ముందుగా నీవు నాకు కర్ణుడిని చంపడం చేతకాదని చెప్పి ఉంటే ఈ యుద్ధానికి ఎందుకు అంగీకరిస్తాను. అప్రయోజకులమైన మనకు రాజ్యమెందుకు రాజ్యపాలన ఎందుకు ? యుద్ధముకు ముందు కర్ణుడిని వధిస్తానని చెప్పి ఇప్పుడు ఓడి పోయి వచ్చి నన్ను అవమానాలపాలు చేసావు. అసలు నన్ను ఆకాశానికి ఎక్కించి నాలో ఆశలు కల్పించి పాతాళంలోకి నెట్టడమెందుకు. ఆ రోజు కృష్ణుడి ముందు నీవు చెపినవన్నీ అసత్యములేనా ! నీవు పుట్టినప్పుడు గొప్ప వీరుడివి ఔతావని శత్రువులను నిర్జిస్తావని ఆకాశవాణి, మహా మునులు చెప్పారు. నీవున్నిటినీ వమ్ము చేసావు. నీవు కర్ణుడిని చంపలేవని తెలియక సుయోధనుడితో వైరము పెట్టుకున్నాను. అర్జునా ! నీకేమి తక్కువ దేవతలిచ్చిన రధము ఆస్వములు ఉన్నాయి. నీ ధ్వజము మీద కపిధ్వజము ఉన్నది. నీ చేత తిరుగులేని గాండీవం ఉంది. అక్షయతుణీరము ఉంది. అన్నిటికీ మించి దేవదేవుడైన శ్రీకృష్ణుడు సారధిగా నిన్నెప్పుడూ వెన్నంటి ఉన్నాడు. నీవు కర్ణుడి చేతిలో ఎలా ఓడి పోయావో నాకు అర్ధము కాలేదు. నీవు కర్ణుడిని జయించలేవని ఎప్పుడో చెప్పాడు. కాని నేను నమ్మలేదు నీ పరాక్రమాన్ని నమ్మి భంగపడ్డాను. కోరి కష్టాలు తెచ్చుకున్నాను. మన ఇద్దరినీ మిత్ర రాజులు నమ్మి ీనవసంరంగా తమ ప్రాణాలు పోగొట్టుకున్నారు " అని అనేక నిష్టోక్తులు పలికినా అర్జునుడు ఏమీ పలుక లేదు. ధర్మరాజు ఇంకను శాంతించక " కృష్ణా ! ఇక లాభం లేదు కర్ణుడిని జయించడం మన శక్యము కాదని తెలిసింది. సుయోధనాది శత్రురాజుల ముందు ఘోరావమానం పాలయ్యాను. భీముని దయ వలన ప్రాణాలతో బయట పడ్డాను. పాపం భీముడు ఒక్కడే అర్జునుడిలా పారి పోక ప్రాణాలకు తెగించి యుద్ధము చేస్తున్నాడు " అని తిరిగి " అర్జునా ! ఈ రోజు అభిమన్యుడు, ఘతోత్కచుడు ఉంటే బాగుండేది. అయినా చేసిన పాపాలకు వాళ్ళు మనకు ఎందుకు దక్కుతారు. చుట్టము అంటే ఆపదలో ఆదుకునే వాడు. శ్రీకష్ణుడి వంటి చుట్టము ఉండగా నీవు యుద్ధ భూమి నుండి ఎందుకు వచ్చావు. ఒక్క పని చేయి నీ గాడీవం కృష్ణుడికిచ్చి నీవు రధము తోలు. ఒక్క క్షణంలో కర్ణుడిని వధించి సుయోధనుడి రాజ్యం అపహరించగలడు. నీవు కుంతీ గర్భాన ఉండగానే గర్భస్రావం అయి ఉంటే ఇంతటి దుర్గతి పట్టి ఉండదు కదా ! " అన్నాడు.

అర్జునుడు ధర్మజుని వధించుటకు కత్తి దూయుట

అన్ని మాటలు మౌనంగా భరించిన అర్జునుడు అఖ్ఖరున ధర్మరాజు " నీ గాండీవాన్ని కృష్ణుడికి ఇచ్చి నీవు రధాన్ని తోలు " అన్న మాటలు సహించ లేక పోయాడు. పక్కనే ఉన్న కత్తి తీసుకుని ధ్రమరాజును నరకబోయాడు. కృష్ణుడు అర్జునుడి చాయి పట్టుకుని వారించి " అర్జునా ఇక్కడ కత్తితో పని ఏమి? ఇక్కడ మనకు శత్రువులు ఎవరూ లేరు కదా ? మనం ఇకాడకు ధర్మజుడు క్షేమంగా ఉన్నా్డ లేదా అని చూడ వచ్చాము క్షేమంగా ఉన్నాడని త్రెఉలుసుకున్నాము. ఇది సంతోషించ వలసిన సమయం కాని కోపం తెచ్చుకొనవలసిన సమయం కాదు. అర్జునుడు కృష్ణా ! నా గాండీవాన్ని ఎవరికైనా ఇమ్మని అన్న వారి తల నరుకుతానని నా ప్రతిజ్ఞ. ధర్మజుని మాటలు విన్నావు కదా ! అలాంటి మాటలు అన్న వాడిని నరకడం అతడు ధర్మజుడే కాని ధర్మమం కాదా ! కనుక నా ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకుని అసస్త్యదోషం నెరవేర్చుకుంటాను. పోనీ నీవు లోకజ్ఞానం కలవాడివి కదా నేను ఏమి చేయాలో చెప్పు " అన్నాడు. కృష్ణుడు " అర్జునా ! చాలు వ్యర్ధప్రేలాపనలు ఆపు. ధర్మాధర్మ విచక్షణ తెలిసిన వారు నీ వలె పలుకరు. ఎవరైనా వింటే నీకు పెద్దల ఎడ గౌరవం లేదని అనుకోగలరు. ఏది ధర్మమో ఏది కాదో తెలుసుకుని మాట్లాడు " అన్నాడు. సత్యము అహింస పరమ ధర్మములు. ఆ సత్యమే అహింసాచరణకు తోడ్పడాలి కాని హింసను ప్రేరేపంచ కూడదు. మనం చేసే కర్మలలో ధర్మము సూక్ష్మాతి సూక్ష్మంగా ఉంటుంది. కర్మను ఉచితానుచితాలు తెలుసుకుని చేయాలి. నీ అన్నయ్య, నీహితము కోరే వాడు, ధర్మము తెలిసిన వాడు, మనకు మహారాజు అతడిని చంపబూనడం ధర్మం అనిపించుకుంటుందా ! తెలిసీ తెలిఒయని వయసులో చేసిన ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చకోడానికి ఈ వయసులో ధర్మాద్ధర్మ విచక్షణ మరవడం మూర్ఖత్వం అనిపించుకుంటుంది. పెద్దలు ఇందుకు అంగీకరించరు. ధన, మాన, ప్రాణాలకు ముప్పు వాటిల్లినపుడు అసత్యము పలుకుట దోషం కాదు. ఇందుకు నీకు ఒక దృష్టాంతం చెప్తాను " అన్నాడు.

కౌశికుని కధ

పూర్వము కౌశికుడు అనే బ్రాహ్మణుడు ఉండే వాడు. వాడికి పెద్దలు చెప్పిన మాటలు వినే అలవాటు లేదు. తాను నమ్మిందే ఆచరిస్తాడు. అతడు ఒక సారి తన ఆశ్రమంలో తపస్సు చేసుకుంటున్నాడు. కొంత మంది దొపంగలు దారిన పోయే బాటసారులను తరుముకుంటూ వస్తున్నారు. బాటసారులు తమ తమ ధనము ఆభరణముల మూటలతో ఆశ్రమ సమీపములోని పొదలలో దాక్కున్నారు. బాటసారులను వెదుక్కుంటూ వచ్చిన దొంగలు తాము తరుముతూ వస్తున్న బాటసారులు ఎక్కడ ఉన్నారని కౌశికుని అడిగారు. కౌశికుడు ధర్మాధర్మ విచక్షణ లేని వాడు కావడం చేత తనకు అసత్యదోషం చుట్టుకుంటుందని అనుకుని వారు పొదల మాటున దాక్కున్న విషయం చెప్పాడు. దొంగలు బాటసారులను చంపి వారి ధనమును దోచుకున్నారు. మరణానంతరం కౌశికుడు ఘోరనరకానికి పోయారు. కనుక అర్జునా !

అర్జునుడు శాంతించుట

హింసకు కారణమయ్యే సత్యము ధర్మం అనిపించుకోదు. సత్యాసత్యం, ధర్మాధర్మం గురించిన విచక్షణ పెద్దల చేత నిర్ణయించబడాలి కాని ఎవరికి వారు వారికి

తోచినట్లు చేయకూడదు. కనుక నీవు నీ అన్న ధర్మరాజును వధించుట ధర్మం కాదు " అన్నాడు. అప్పటికి శాంతించిన అర్జునుడు " కృష్ణా ! నన్ను మన్నించు. తల్లీ తండ్రి వలె నాకు హితవు చెప్పి నేను అనుచిత కార్యము చేయకుండా కాపాడావు. లేకున్న ఘోరం జరిగి పోయేది. కాని కృష్ణా ! జనులు నన్ను చేసిన ప్రతిజ్ఞ కాపాడని వాడని నిందించకుండా నాకు , నా అన్న ధర్మజునుకి ఆపద వాటిల్లని చక్కని మార్గం సూచించు " అన్నాడు. కృష్ణుడు " అర్జునా ! ధర్మజుడు కర్ణుని వాడి బాణములతో బాధించడమే కాక నీచమైన మాటలతో నిందించాడు కనుక ఆ బాధ భరించ లేక ఏవో మాటలు అన్నాడే కాని నీ మీద ప్రేమ లేక కాదు. నీకు అన్న ప్రభువు మిమ్ము తండి వలె కాపాడే వాడు. అతడు నిన్ను అనకూడదా ! నీవు పడకూడదా ! అతడి వంశోద్ధారకులైన నీవు, భీముడు, నకులసహదేవులు అతడి వశంలో ఉంటారు కదా ! మీ మీద కోపం ఎందుకు ఉంటుంది. ఆయనను చంపడానికి నీవు కత్తి ఎత్తావు కదా ! ఆ భావన మనసులో ఉంచుకుని నీ అన్నయ్యలో ఉన్న లోపాలను ఎత్తి చూపుతూ నిందించు. కాని ఆ మాటలు మనసులో పెట్టుకోవద్దని వినయముగా నమస్కరించు. ఆ తరవాత నీకు అనృత దోషం పోయి నీ మనస్సు శాంతపడుతుంది. ఆపై మనం కర్ణుడిని చంపడానికి వెళదాము.

అర్జునుడు ధర్మజుని నిందించుట

అర్జునుడు ధర్మరాజును నిందిస్తూ " ఓ ధర్మజా ! అత్యంత పరాక్రమంతుడైన భీముడు అంటే పడతాను కాని కర్ణుడికి వెనుదిరిగి బెదిరి వచ్చిన నీవు అంటే సహిస్తానా ! నా పరాక్రమమేమిటో తెలిసీ నన్ను ఇలా నిందించిన నీ నాలుక వేయి చీలికలు కాదేమి. నన్ను నా పరాక్రమాన్ని నిందించిన నీకు ఏపాటి పరాక్రమము ఉంది. ఎప్పుడైనా ఎవరితోనైనా యుద్ధము చేసి గెలిచావా ! నకులసహదేవుల పాటి కూడా యుద్ధము చేయలేని నీవు ఇన్ని మాటలు అన్నావు. కాని వారు ిలాంటి ప్రేలపనలు ప్రేలరు. ఆ నాడు జూదము ఆడి ఓడి మమ్ము అర్ణాలపాలు చేసింది నీవు కాదా ! లేకున్న ఈ మారణ హోమం ఎందుకు ఇన్ని కష్టాలు అవమానాలు ఎందుకు. ఇంత చేసి సిగ్గు లేకుండా నన్ను నిందించావు. అవునులే చేతకాని వాడికి ఓరిమి ఒక కవచం. ఇకనైనా బుద్ధి తెచ్చుకుని దుర్బుద్ధులు మాని పౌరుషం చంపుకుని నోరు మూసుకుని ఉండు. నీ వల్ల ఇన్ని కష్టములు పడ్డాము ఇక నీ మాటలు సహించి ఊండము " అని నిందించి మనసులో ఎంతో సంతాపం చెందాడు. మరలా ఒరలో నుండి కత్తి తీసాడు. కృష్ణుడు కంగారు పడి " మరలా కత్తి ఎందుకు తీసావు " అన్నాడు. అర్జునుడు " ఆ మహానుభావుని ఇన్ని మాటలు అన్నందుకు నా తల నరికి అతడి పాదాల చెంత పెడతాను " అన్నాడు. కృష్ణుడు " అర్జునా ! దానికీ ఒక ఉపాయం ఉందయ్యా ! నిన్ను నీవు పొగుడుకుంటే అది ఆత్మహత్యతో సమానం. కనుక నిన్ను నీవు పొగుడుకో " అన్నాడు. అర్జునుడు " ధర్మజా ! నా పరాక్రమం నీకు తెలియనిద ! నేను సంశక్తులను నాశనం చేసాను. నా చేత మరణించిన కౌరవ సేనలను ఒక్కతరి పరికించు " అని గర్వంగా పలికి. అంతలోనే అన్నయ్యకు సాష్టాం దండప్రమాణం ఆచరించి " అన్నయ్యా ! నేను నీతో ఏవో కారుకూతలు కూశాను అందుకు నన్ను మన్నించు. వాటిని నీవు పట్టించుకొనక ఎప్పటిలా నన్ను ఆదరించుము. ధర్మజా ! నేను సత్యము పలుకుచున్నాను వినుము నా తనువు, నా ప్రాణం, నా జీవితం నీ ఆధీనములు. అక్కడ భీముడు ఒంటరిగా పోరాడుతున్నాడు. అతడికి సాయంగా వెళ్ళుటకు నాకు అనుజ్ఞ ఇమ్ము. నేను వెళ్ళి కర్ణుని వధించి కౌరవ సేనలను నాశనం చేసి సుయోధనుడి గర్వము అణచాలి. ఈ రోజు కర్ణుడి తల్లి రాధకైనా పుత్రశోకం కలగాలి లేక మన తల్లి కుంతికైనా పుత్రశోకం కలగాలి " అన్నాడు.

ధర్మజుడు తానను తాను నిందించు కొనుట

అర్జునుడి మాటలు విన్న ధర్మరాజు " అర్జునా ! నీవు పలికినది సత్యమే ! కుంటుంబ పెద్దగా మీ యోగక్షేమములు చూడవలసింది పోయి మిమ్ము అనేక కష్టములకు గురి చేసాను. నీవు నన్ను చంపక పోయినా నేను ప్రాయశ్చితం చేసుకుంటాను. నేను ఇప్పుడే సర్వసంగపత్యాగినై అడవులకు పోతాను. మీరు హాయిగా జీవించండి. నా లాంటి పిరికివాడికి, బలహీనుడికి, యుద్ధమంటే భయపడే వాడికి రాజ్యమెందుకు. భీమసేనుని ఈ కురుసామ్రాజ్యానికి పట్టాభిషిక్తుడిని కావించుము " అని పలికి చకచకా తాను కూర్చున్న ఆసనము దిగి వనవాసం పోవుటకు ఉపక్రమించాడు. అది చూసిన కృష్ణుడు ధర్మజుడి పాదాలకు నమస్కరించి " ధర్మజా ! అర్జునుడి ప్రతిజ్ఞ గురించి నాకు తెలియదు. నీవు గాండీవాన్ని నిందించినందుకు నిన్ను చంపక పోతే అతడి ప్రతిజ్ఞా భంగం ఔతుంది. చంపితే ఘోరం జరుగుతుంది. కనుక పెద్దలను దూషించుట వారిని చంపడంతో సమానము కనుక నిన్ను దూషించమని అర్జునుడికి చెప్పాను. అందుకు నీవు మనస్తాపం చెందావు. నీ పాదాలు పట్టుకుని చెప్తున్నాను. అర్జునుడిని నన్ను మన్నించు. నేను సత్యము పలుకుతున్నాను వినుము ఈ రోజు అర్జునుడి చేతిలో కర్ణుడు మరణించుట తథ్యము " అన్నాడు. ధర్మజుడు కృష్ణుని లేవనెత్తి అతడి ఎదుట చేతులు జోడించి " మహాత్మా ! కృష్ణా ! ఏమాత్రము విచక్షణా జ్ఞానము లేక నోటికి వచ్చిన కారు కూతలు కూశాను. నా హృదయం కలకబారింది. నన్ను క్షమించి నాకు హితబోధ చేసిన నిన్ను ఎన్నటికీ మరువజాలను " అన్నాడు. కృష్ణుడు తలదించుకుని ఉన్న అర్జునుడిని చూసి " అర్జునా ! నీ అన్న ప్రసన్నుడైనాడు. అతడి అనుమతి తీసుకుని మనం యుద్ధానికి వెడదాము. కర్ణుని చంపడమే మన ప్రథమ కర్తవ్యము. రణరంగమున వీరవిహారమొనరించి కర్ణిని వధించి ధర్మజుడి మనసుకు ఆహ్లాదం కలిగించు. అసలు విషయం తెలుసుకొనక ధర్మజుడు తొందరపడి నిన్ను నిందించినందుకే కదా ఇలా జరిగింది. ఆ మాటలకు కోపించి నీవు నీ అన్నను చంపిన ఏమయ్యి ఉండేది. దైవానుగ్రహం వలన ఘోరం జరుగకుండా ఆగి పోయింది " అనగానే అర్జునుడు కళ్ళ వెంట ధారాపాతంగా నీరు కారుతుండగా ధర్మజుడి కాళ్ళ మీద పడ్డాడు. ధర్మరాజు కూడా అర్జునుడిని పైకి లేవనెత్తి కన్నీళ్ళు తుడుచుకుంటూ గట్టిగా అర్జునుడిని హృదయానికి హత్తుకుని " అర్జునా ! ఆ కర్ణుడు నా విల్లు రథము విరిచి ములుకులవంటి మాటలతో నా మనసు గాయపరిచాడు. నాశరీరాన్నితన వాడి అయిన బాణాలతో బాధించాడు. అలాంటి దుర్మార్గుని నీవు చంపక ఉన్న నేను బ్రతికి ఉండి ఏమి ప్రయోజనము " అన్నాడు. అర్జునుడు " మహారాజా ! నేను ఈ రోజు కర్ణుడిని చంపి నేలను పడవేయక నీ ముఖము చూడను. కృష్ణుడిని సారథిగా పొందిన అర్జునుడు ఆడిన మాట తప్పడు " అని కృష్ణుడిని చూసి " కృష్ణా ! ఈ రోజు ఏర్జునుడు కర్ణుడిని చంపుతాడు అని నీ మనసున సంకల్పించు ఆ సంకల్ప బలంతో నేను కర్ణుడిని సంహరిస్తాను " అన్నాడు. కృష్ణుడు

"తథాస్తు" అన్నాడు. కృష్ణుడు " ధర్మజా ! నీ తమ్ముడు అర్జునుడిని దీవించి పంపు " అన్నాడు. ధర్మరాజు " అర్జునా ! అనాలోచితంగా నేను అన్న మాటలకు బాధపడకు. శ్రీకృష్ణుడి అనుమతితో నీవు నన్ను అన్న మాటలకు నేను బాధపడను. విజయా ! నీవు కర్ణుడిని గెలిచి విజయుడివి అన్న పేరును సార్ధకం చేసుకుని తిరిగిరా " అన్నాడు.

కర్ణ వధ కొరకు సంకల్పించుట

కృష్ణార్జునులు రధారూఢులై రణరంగముకు బయలు దేరారు కాని అర్జునుడి మనసులో భీతి బెరుకు ఆవహించాయి. అది గమనించిన కృష్ణుడు " అర్జునా నీవు అమరులకు అజేయుడవు. నీకు భుజబలము, అస్త్రబలము దైవ బలము ఉన్నాయి. నీ పరాక్రమానికి తట్టుకోలేక భీష్ముడు అంపశయ్య మీద ఉన్నాడు. ద్రోణుడు ప్రాణాలు విడిచాడు. సైంధవుడు రూపు మాసి పోయాడు. ఇక మిగిలింది కర్ణుడు అతడిని చంపి సుయోధనుడి నమ్మకాన్ని వమ్ము చెయ్యి. అతడిని నమ్మే సుయోధనుడు ఈ ఘోర నరమేధానికి దిగాడు. ఇంకా కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ, శల్యుడు, కృతవర్మ కూడా చావవలసిన వారే. కృపాచార్యుడిని, అశ్వత్థామను బ్రాహ్మణులని వదిలినా కృత్యవర్మను నా బంధువని వదలకు. శల్యుడు మీ మేనమామ. అతడు పరుల పక్షాన ఉన్నందున చంపతగినవాడే. కర్ణుడు మీ కష్టాలకు మూల కారకుడు. లక్షాగృహ దహనము, కప్-అట జూదము, పాండవసతికి జరిగిన అవమానము, ఇంఖా సుయోధనుడు చేసిన సమస్త అకృత్యములకు మూలము అతడే. కర్ణుడు సభలో ద్రౌపదిని అన్న మాటలు స్డుస్సహము అవి నీవింకా మరువలేదు కదా " నీ మగలు నిన్ను జూదమున ఓడి చేత కాక చేతులు ముడిచి కూర్చున్నారు. ఈ కురు సభలో మగటిమి గల మగవాడిని మగనిగా ఎన్నుకో " అన్నది కర్ణుడే. నేను సంధికై వెళ్ళిన సమయాన సుయోధనుడికి అతడి తమ్ములకు నాపై పగరగిల్చి నన్ను బంధింప వచ్చుటకు కారణం కర్ణుడే. లోకభీకరంగా పోరుసల్పుతున్న నీకుమారుడు అభిమన్యుడి విల్లు విరిచి అతడి మరణానికి కారకుడైంది కర్ణుడే. నీవు కర్ణుడిని చంపిన మిగిలి రాజులు చావగా మిగిలిన దృతరాష్ట్ర కుమారులు నీ ఎదుట ఇక నిలువరు. విజయలక్ష్మి మిమ్ము వరించగలదు " అన్నాడు. అర్జునుడు " కృష్ణా ! నీ తోడు ఉండగా నాకిక కావలసినది ఏముంది. ఈ రోజు నా చేతిలో కర్ణుడి చావు తధ్యము. నా ప్రతాపానికి సుయోధనాదులు కపట జూదం ఆడించినందుకు విచారించాలి. కర్ణుడి మరణం చూసి నాడు విదురుడి మాటా విననందుకు కలత పడాలి. ధృతరాష్ట్ర కుమాలు కర్ణుడి వధ చూసి రాజ్యం మీద ఆశ వదులుకోవాలి. కర్ణ వధ విన్న నా అన్న ధర్మజుడి ముఖంలో ఆనందం చూడాలి " అన్నాడు.

భీమసేనుని మనోగతము

అప్పటికి వారు రణరంగం సమీపించారు. యుద్ధం ఘోరంగా జరుగుతుంది. ఇరుపక్షముల వారు ప్రాణాలకు తెగించి పోరాడుతున్నారు. కర్ణుడి కుమారులలో ఒకడు ఉత్తమౌజుడి చేతిలో మరణించాడు. అది చూసిన కర్ణుడు ఉత్తమౌజుని రథాశ్వములను, కేతనమును నరికాడు. ఉత్తమౌజుడు కత్తి తీసుకొని తనకు అడ్డంగా వచ్చిన కృపాచార్యుడి రథాశ్వములను నరికి వెంటనే శిఖండి రధము ఎక్కాడు. ఇంతలో అశ్వత్థామ కృఆచార్యుని తన రథము మీద ఎక్కించుకుని తీసుకు వెళ్ళాడు. భీమసేనుడి పరాక్రమానికి తట్టుకోలేక కౌరవ సేనలు పారిపోసాగాయి. అది చూసి భీముడు తన సారధి విశోకుడితో " విశోకా ! అన్న ధర్మజుడు రణభూమి నుండి తొలగి పోయాడు. అన్న క్షేమం కనుగొనుటకు వెళ్ళిన అర్జునుడు కూడా రాలేదు. వారిరువురికి ఏమి జరిగిందో తెలియరాలేదు. వారికి కీడు కలిగిన ఈ యుద్ధముతో ప్రయోజనమేముంది. అయినా నేను శత్రు వినాశనం చేయక తప్పదు. అది సరే మనకు సరిపడా బాణములు ఉన్నాయి కదా! విశోకా అటు చూడు ఆ కేతనమును చూసి అందు ఉన్న రథికులను పోల్చగలవా !" అన్నాడు. బదులుగా విశోకుడు " భీమసేనా ! మనకు అస్త్రశస్త్రల గురించి చింత లేదు. అవి విస్తారంగా ఉన్నాయి. మన వెనుక వచ్చు బండిలో ఆయుధములు ఇసుమంతైనా తరగలేదు. నీ చేత గధ ఉండగా నీకు ఈ ఆయుధములతో పని లేదు కదా ! నీ చేతి గద చాలదా శత్రు నిర్మూలనకు " అన్నాడు. ఆ మాటలకు భీముడు సంతోషించాడు. అంతలో విశోకుడు " భీమసేనా ! అటు చూడు నీ తమ్ముడు అర్జునుడు ఏనుగుల సమూహాన్ని తరుముతున్నాడు " అన్నాడు. అది విని భీముడు సంతోషంతో ఉప్పొంగి పోయి " భీమసేనా ! మన రధమును అర్జునుడి వద్దకు పోనిమ్ము " అన్నాడు. వెంటనే విశోకుడు రథమును అర్జునుడి వైపు పోనిచ్చాడు. రణరంగ ప్రవేశం చేసిన అర్జునుడు కౌరవసేనలను తనుమాడి తన పరాక్రమంతో వాటిని తరముతున్నాడు. మరొక వైపు భీముడు కూడా శత్రు సైన్యములను తనుమాడుతున్నాడు. అది చూసి సుయోధనుడు " భీముడు చస్తే కాని పాండవ సేన పారిపోదు. ముందు వీడిని చుట్టుముట్టి చంపండి " అన్నాడు. కౌరవసేనలోని ప్రముఖవీరులు భీముని చుట్టుముట్టి ఎదుర్కొన్నారు. భీముడు విచక్షణారహితంగా శత్రుసేనను చంపుతున్నాడు. శకుని భీముని ఎదుర్కొని అతడి వక్షస్థలానికి గురిపెట్టి బాణంతో కొట్టాడు. భీముడు శకుని విల్లు విరిచాడు. శకుని వేరొక విల్లందుకుని భీముని సారధిని, రథాశ్వములను పదునారు బాణములతో కొట్టి తీవ్రంగా గాయపరిచాడు. భీముడు కోపిం, చి శక్తి ఆయుధమును శకుని మీద ప్రయోగించాడు. శకుని లాఘవంగా శక్తి ఆయుధమును పట్టుకుని తిరిగి భీముని మీదకు విసిరాడు. అది భీముని చేతిని గాయపరిచింది. అది చూసి కౌరవసేనలు ఆనందించాయి. వెంటనే భీముడు విల్లందుకుని శకుని శరీరం అంతా శరములతో నింపాడు. శకుని రధము మీద కూలిపోయి మూర్ఛిల్లాడు. అది చూసిన సుయోధనుడు శకునిని తన రథము మీద ఎక్కించుకుని తీసుకు వెళ్ళాడు.

కర్ణుడి విజృంభణ

భీముడు శిఖండి, ధృష్టద్యుమ్నుడు, ఉపపాండవుల సాయంతో కర్ణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. నకులసహదేవులూ భీమునికి సాయంగా వచ్చి చేరారు. అందరూ కర్ణిని ఎదుర్కొన్నా కర్ణుడు వెరువక వీర విహారం చేస్తున్నాడు. కర్ణుడి పరాక్రమానికి పాండవ సేనలు పారిపోసాగాయి. కర్ణుడి పరాక్రమానికి పాండవ యోధులు ఆశ్చర్యపోతున్నారు. వారంతా తమతమ సేనలతో కర్ణుడిని చుట్టుముట్టారు. కాని కర్ణుడు వెరువక తనను చుట్టుముట్టిన పాంచాల, ఛేది,

మత్స్య దేశ సేనలను నాశనం చేసి రణరంగాన్ని పీనుగుల పెంట చేస్తున్నాడు. కర్ణుడికి తోడుగా కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ, సుయోధనుడు, దుశ్శాసనుడు, కృతవర్మ, మొదలగు వారు చేరి పాండవసేనలో మారణహోమం సృష్టిస్తున్నారు. మరొక పక్క భీముడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి, నకులసహదేవాదులు చేరి కౌరవ సేనను తుదముట్టిస్తున్నారు. ఇరు వైపులా నష్టం అపారంగా ఉంది. అర్జునుడి రథము చూసి శల్యుడు " కర్ణా ! అడుగో అర్జునుడు ఇటే వస్తున్నాడు. అతడిని ఎదుర్కొనలేక కౌరవసేన పారిపోతుంది. ఇది సరి అయిన తరుణం అర్జునుడిని గెలిచి సుయోధనుడి ఋణం తీర్చుకో " అని ప్రోత్సహిస్తూ తమ రథమును అర్జునుడి ఎదుట నిలిపాడు. ఇంతలో భీముడు అర్జునుడిని కలుసుకున్నాడు. అర్జునుడు ధర్మరాజు క్షేమసమాచారం భీముడికి చెప్పి తాను కర్ణుడిని ఎదుర్కోడానికి పోతూ కౌరవసేనల మీద తీవ్రమైన దాడి చేసాడు. ఇంతలో నీ కుమారులు పది మంది అర్జునుడి మీద దాడి చేసారు. అర్జునుడు వారిని అందరినీ యమసదనానికి పంపాడు. ది చూసి కౌరవ వీరులు తొంబై మంది అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నారు. అర్జునుడు వారందరిని ఒక్కొక్కరిని ఒక్కొక్క బాణంతో సంహరించి మిగిలిన వారిని తరుముతున్నాడు. ఇంతలో లేచ్ఛసేనలు పదమూడు వందల మంది తమ గజ సైన్యముతో అర్జునుడి చుట్టుముట్టారు. అర్జునుడు భీముని సాయంతో గజసైన్యమును తుదముట్టించసాగాడు. భీముడు తన గదతో ఏనుగుల కుంభస్థలాలను పగులకొడుతున్నాడు. వారు భీముని వదలక వెంటాడసాగారు. భీముని గధా ఘాతానికి అర్జునుడి పదునైన బాణాలాకు ఆగలేని కౌరవసేనలు భయపడి కర్ణుడి వెనుక దాక్కున్నాయి. కర్ణుడు కూడా విజృంభించి భీముడి కుమారుడు నకులుని కుమారుల విల్లులను విరిచి కేకయరాజ కుమారుని చంపాడు. కేకయరాజు కోపిం, చి కర్ణుడి కుమారుడైన ప్రషేణుడిని చంపాడు. పుత్రశోకంతో కర్ణుడు కేకయరాజును చంపాడు. సాత్యకి మరొక రథము ఎక్కి కర్ణుడి మనుమడైన సుషేణుని ఎదుర్కొని అతడి హయములను చంపి అతడిని చంపడానికి శరప్రయోగం చేసాడు. అప్పుడు కర్ణుడు ఒరేయ్ సాత్యకీ " చచ్చావురా " అని అరుస్తూ సాత్యకి మీద ఒక నిశిత శరమును వేసాడు. ఆ శరమున అడ్డుకున్న శిఖండి కేతనమును కర్ణుడు విరిచి, ద్రుపద కుమారుడైన సుదేవుడిని చంపాడు. అది చూసి పాంచాల సేనలు కర్ణుడిని చుట్టుముట్టాయి. భీముడు అర్జునుడు కర్ణుడిని సమీపించారు. ఊత్తమౌజుడు, యుధామన్యుడు, జనమేజయుడు, శిఖండి, ధృష్టద్యుమ్నుడు అర్జునుడిని దాటుకుంటూ కర్ణుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. కర్ణుడు వారందరిని సమర్ధవంతంగా ఎదొర్కొని వారి ధ్వజములను, రథములను, విల్లులను విరిచి హయములను, సారధులను చంపాడు. ఇంతలో ద్రౌపది కుమారులు కర్ణుడిని చుట్టుముట్టారు. వారి పక్కనే సాత్యకి నిలబడి కర్ణుడు వేసే బాణాలను తుంచుతూ సుయోధనుడి శరీరం నిండా శరములు నాటాడు. అర్జునుడు సుయోధనుడికి సాయంగా వచ్చిన వారందరినీ తరిమి కొట్టాడు.

భీముడు దుశ్శాసనుడిని వధించుట

ఇంతలో దుశ్శాసనుడు భీమునితో తలపడ్డాడు. భీముడు " తమ్ముడా దుశ్శాసనా ! నాడు కౌరవ సభలో నాడు కురుసభలో నీవు చేసిన అకృత్యములకు వడ్డీతో సహా ముట్టచెప్పడానికి తరుణం వచ్చింది. నా ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకునే సమయం ఆసన్నమయ్యింది. అందుకే భగవంతుడు నిన్ను నా ఎదుట నిలబెట్టాడు " అన్నాడు. దుశ్శాసనుడు హేళనగా నవ్వుతూ " ఓ భీమసేనా ! ఏమిటీ అప్పుడే మరిచావా ! మేము మిమ్ము లక్క ఇంట్లో పెట్టి తగులబెట్టడం, నీ అన్నతో మాయా జూదం ఆడించి మీ రాజ్యం కొల్లగొట్టడం, మిమ్ము అడవులకు వెళ్ళగొట్టడం, దిక్కులేని వారి వలె మీరు విరాటరాజు కొలువులో తలదాచుకోవడం మరిచావా ! ఇంతకంటే దైన్యమూ అవమానం ఉంటాయా ! ఇన్ని జరిగినా తగుదునమ్మా! అని యుద్ధానికి వచ్చావా ! అవన్నీ మీరు మరిచినా ! నేనెలా మరువగలను " అన్నాడు దుశ్శాసనుడు. ఆ మాటలకు బదులుగా భీముడు దుశ్శాసనుడి కేతనమును, వింటిని విరిచి, సారధిని చంపి దుశ్శాసనుడి నుదుటన బాణం నాటాడు. తన రథము తానే నడుపుతూ దుశ్శాసనుడు మరొక విల్లు తీసుకుని భీముని విల్లు విరిచి భీముని సారధిని కొట్టాడు. భీముడు మరొక విల్లు తీసుకుని దుశ్శాసనుడి శరీరంలో ఏభై బాణములు నాటాడు. వెంటనే దుశ్శాసనుడు భీముని రథాశ్వములను చంపాడు. భీముడు తన గధ చేతబట్టి రథము మీద నుండి కిందకు దూకి దుశ్శాసనుడి రథము దగ్గరకు వచ్చి రథాశ్వములను చంపి, రథమును విరిచాడు. దుశ్శాసనుడు కూడా గద చేత పట్టి తటాలున రథము దిగి భీముని మీద తోమరం వేసాడు. భీముడు ఆ తోమరాన్ని విరిచాడు. దుశ్శాసనుడిని దగ్గర నుండి చూడగానే తాము పద మూడేళ్ళు పడిన పాట్లు గుర్తుకు వచ్చి కోపంతో రగిలి పోయాడు. నాడు కురు సభలో తాను చేసిన ప్రతిజ్ఞ గుర్తుకు వచ్చింది. తన బ్లం అంతా కూడగట్టుకుని దుశ్శాసనుడి తల మీద బలంగా మోదాడు. ఆ దెబ్బకు కిందపడిన దుశ్శాసనుడి మీద పడ్డాడు భీముడు. దుశ్శాసనుడి మెడ మీద కాలు పెట్టి నులిమిుతూ " ఒరేయ్ దుశ్శాసనా ! నాడు కురుసభలో మమ్ము అవమానం చేసింది చాలక చావడానికి నన్ను వెదుకుతూ వచ్చావా ! ఈ రోజు నీ చావు తప్పదు " అంటూ దుశ్శాసనుడి గొంతు మీద కాలు పెట్టి తొక్కుతుంటే ఉభయ సేనలూ భభ్రాంతులతో చూస్తూ దూరంగా పోయాయి. భీముడు దుశ్శాసనుడి శరీరాన్ని పైకెత్తి పట్టుకుని గిరగిరా తిప్పి నేలకేసి బాదాడు. దుశ్శాసనుడి శరీరాన్ని కాలితో ఎగసి ఎగసి మోదసాగాడు. దుశ్శాసనుడి మెడ మీద మోకాలు పెట్టి అదిమి పైకి లేచాడు. దుశ్శాసనుడు బ్రతికున్నాడో చచ్చాడో చూడక వికట్టాట్టహాసం చేస్తూ మోకాళ్ళ మీద కూర్చుని " ఒరేయ్ దుశ్శాసనా! ఈ రోజు నీ గుండెలు చీల్చి నీ రక్తం తేనెలా తాగుతాను. పిలవరా ! నీ వాళ్ళను పిలువు ఎవరు అడ్డం వస్తారో చూస్తాను " అంటూ ఒక గండ్రగొడ్డలి తీసుకుని దుశ్శాసనుడి ముఖం మీద ఆడించాడు. ఆ తరవాత నాడు హిరణ్యకశిపుని పొట్టను నరసింహస్వామి చీల్చినట్లు అమిత రౌద్రంతో దుశ్శాసనుడి గుండెలలో తన గోళ్ళు జొనిపి చీల్చాడు. దుశ్శాసనుడి గుండేల నుండి రక్తం పెల్లుబికింది. ఆ రక్తం దోశిలితో పట్టి ఆస్వాదించి మిగిలిన రక్తం శరీరమంతా పూసుకుని తిరిగి దుశ్శాసనుడి ముఖంలోకి చూస్తూ వికట్టాట్టహాసం చేస్తూ పైకి లేచి పూనకం వచ్చినట్లు ఊగుతూ ఎగురుతూ " ఒరేయ్ దుశ్శాసనా ! నీ రక్తం ఎంత రుచిగా ఉందిరా ! ఈ రోజుకు నా దాహం తీరింది. నా ప్రతిజ్ఞ నెరవేరింది " అంటూ అరుస్తున్నాడు. గంతులు వేస్తూ భుజాలు చరుచుకుంటున్నాడు. అతడు మానవుడా ! రాక్షసుడా ! అని అక్కడ ఉన్న వారికి భ్రమ కలిగి శిలా ప్రతిమలవలె నిలిచారు. భీముడు పైకి లేచి నిలిచాడు. శరీరం రక్తమయమై ఉంది. ప్రళయకాల యముని వలె విజృంభించి కౌరవ సేనలను తరమ సాగాడు. భీముని చూసి కౌరవ సేనలు

పారిపోయాయి. భీముడు తిరిగి దుశ్శాసనుడి వద్దకు వచ్చి " ఒరేయ్ పశువా ! అలా పడి ఉన్నావేమి. పిలవరా నన్ను అడ్డుకునేవాడేవడో పిలువు " అని అంటూ దుశ్శాసనుడి ముందు కూర్చుని " ఒరేయ్ పశువా ! నా మీద మీకు అంత కోపం ఎందుకురా ! నేను మీకు చేసిన అపకారమేమి ? నాకు విషం పెట్టారు, నీళ్ళలో తోసారు, పాములచేత కరిపించారు. అందరి ముందు మమ్ము అవమానపరచింది, ద్రౌపదిని సభకు ఈడ్చుకు వచ్చింది ఇందుకేనా ! నాడు మాయా జూదం ఆడించినందుకు ఫలితం ఇదేరా ! అనుభవించు " అంటూ పైకి లేచాడు. తనకు దగ్గరగా వస్తున్న కౌరవ యోధులను చూసి " చూడండి ఈ దుశ్శాసనుడి దుర్గతి. వీడి వలన వీడి తండ్రి ధృతరాష్ట్రుడు పరువు పోగొట్టుకొని అవమాన పడ్డాడు. నాడు కురు సభలో ముందుగా మందలించి ఉండిన ఇంతటి దుర్గతి పట్టి ఉండదు కదా ! ఒరేయ్ నాడు కురు సభలో ద్రౌపదిని చూసి " నీకు మగడు లేడు అన్నావు కదా ! ఇప్పుడు చూడరా ! ద్రౌపదికి భర్త ఉన్నాడురా ! నేనేరా ద్రౌపది భర్తను. కానీ మీ కౌరవుల భార్యలందరికీ భర్తలు లేక్యుండా చేస్తానురా ! వారు తమ భర్తల కొరకు భోరున ఏడవాలిరా ! ఒరేయ్ దుశ్శాసనా ! నా ప్రతిజ్ఞ ఒకటి నెరవేరిందిరా ! నీ అన్న సుయోధనుడి తొడలు విరిచి తల తన్నడం మిగిలింది ఆ ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చు కొనుటకు పోతానురా ! " అంటూ ఊగిపోతూ దుశ్శాసనుడి శరీరాన్ని గదతో మోది చిత్రవధ చేసాడు. పరస్త్రీని అవమానించినందుకు ఏమి శాస్తి జరుగుతుందో లోకానికి చాటుతూ దుశ్శాసనుడు మరణించాడు. భీముని భయంకర ఆకృతి చూసిన కర్ణుడు సుయోధనుడు భయంతో కంపించారు. ఎవరికీ కాలూ చేయీ ఆడలేదు. కాని ధృతరాష్ట్ర కుమారులైన కవచి, నిషంగి, పాశి, దండధారుడు, ధనుర్ధరుడు, అలోపుడు, సహుడు, వాతవేగుడు, షండుడు, సువర్చనుడు భీమసేనుడిని ఎదుర్కొన్నారు. భీమసేనుడు పది భల్లబాణాలతో వారి తలలు తుంచాడు. అది చూసిన కర్ణుడు దిక్కు తోచక అటూ ఇటూ చూస్తున్నాడు.

శల్యుడు కర్ణుడిని హేళన చేయుట

దుశ్శాసనుడి మరణంతో అచేతనుడై నిలిచిన కర్ణుడితో శల్యుడు " కర్ణా ! ఏమైంది భయపడ్డావా ! నీలో పిరికితనం ఆవహించిందా ! నీ మిత్రుడు సుయోధనుడు కూడా దుశ్శాసనుడి మరణం చూసి తన వంతు ఎప్పుడు వస్తుందో నని భయపడుతున్నాడు. నువ్వూ భయపడితే ఎలా ! కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ మొదలైన వీరులు నీ ఆజ్ఞ కొరకు నిరీక్షిస్తున్నారు. సైన్యమును కూడగట్టుకుని యుద్ధముకు ఉపక్రమించు. నీ కుమారుడు వృషసేనుడు పాండవులను ఎదుర్కొంటున్నాడు. నీవు అర్జునుడిని ఎదిరించు. యుద్ధభారాన్ని సుయోధనుడు నీ భుజస్కంధాల మీద ఉంచాడు. నీవిలా నిర్వీర్యుడివి కావడం తగదు " అన్నాడు. ఈ మాటలతో చైతన్యం తెచ్చుకుని కర్ణుడు యుద్ధసన్నద్ధుడయ్యాడు.

వృషసేనుడి పరాక్రమము

కర్ణుడి కుమారుడు వృషసేనుడు భీముని ఎదుర్కొన్నాడు. నకులుడు అడ్డుపడి వృషసేనుడి విల్లు తుంచి, కేతనమును విరిచి, ఛత్రమును విరిచాడు. వృషసేనుడు వేరొక విల్లందుకొని నకులుడి అశ్వములను చంపి, రథము విరుగకొట్టాడు. నకులుడు కత్తి డాలు తీసుకుకొని వృషసేనుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. వృషసేనుడు నకులుని ఖడ్గం తుఇంచి నకులుని శరీరం నిండా బాణములు నాటాడు. అది చూసిన యుధామన్యుడు, ఉత్తమౌజుడు, శిఖండి, జనమేజయుడు, ఉపపాండవులు, సాత్యకి రౌద్రంగా వృషసేనుడిని ఎదుర్కొన్నారు. ఇంతలో సుయోధనుడు, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, అశ్వత్థామ, శకుని వృషసేనుడికి సాయంగా వచ్చాడు. భీముడు వారందరిని తరిమి కొట్టాడు. నకులుడి కుమారుడు కౌరవ సేనలోని గజ సైన్యమును నాశనం చేయసాగాడు. అది చూసి వృషసేనుడు నకులుని కుమారుడి రథసారధిని చంపాడు. అది చూసి అర్జునుడు వృషసేనుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. వృషసేనుడు జంకక అమిత పరాక్రమంతో భీమార్జునుల మీద శరవర్షం కురిపించి శతానీకుడి మీద బాణప్రయోగం చేసి నకులుడి మీద ఏడు బాణములు కృష్ణుడి మీద పన్నెండు బాణాలు వేసాడు. అర్జునుడు వేసిన బాణములు మధ్యలోనే త్రుంచి అర్జునుడి మీద పది బాణములు కృష్ణుడి మీద తొమ్మిది బాణములు వేసాడు. వృషసేనుడి విజృంభణ చూసిన అర్జునుడు ఆగ్రహించి వృషసేనుడి విల్లు తుంచి, అతడి భుజములు విరుగకొట్టాడు. మరొక బాణంతో అతడి తల నరికాడు. తన ఎదుటనే తన కుమారుడిని అర్జునుడు చంపడం చూసిన కర్ణుడు తల్లడిల్లి పోయి అర్జునుడి ఎదుట రథముతో నిలిచాడు.

కర్ణార్జునుల యుద్ధ సమారంభం

అప్పుడు అర్జునుడు కర్ణుడు ఒకరికి ఒకరు ఎదురుగా నిలబడి ఉన్నారు. అప్పుడు కర్ణుడు శల్యుని చూసి " మద్రరాజా ! నన్ను అర్జునుడు నన్ను జయించిన మీరు ఏమి చేస్తారు ? " అన్నాడు. నేను కృష్ణార్జునులతో యుద్ధము చేస్తాను " అన్నాడు శల్యుడు. అక్కడ అర్జునుడు కూడా " కృష్ణా ! కర్ణుడు నన్ను జయించిన నువ్వేమి చేస్తావు " అన్నాడు. కృష్ణుడు " అర్జునా ! సూర్యుడు పశ్చిమాన ఉదయించినా కర్ణుడి చేతిలో నీవు ఓడి పోవుట జరగదు. నీ ప్రశ్నకు సమాధానం అవసరం లేదు. విధి వక్రించి అలా జరిగితే అలాంటి దురవస్థను నేను నవ్వులాటకైనా భరించ లేను. కౌరవ వంశం నిర్మూలించి ఆ కర్ణుడిని, శ్ల్యుని ఒంటి చేత వధించి ఈ కురు సామ్రాజ్యానికి ధర్మరాజును చక్రవర్తిని చేస్తాను. ఇది నిశ్చయము " అన్నాడు. అర్జునుడు " కృష్ణా ! నేను నవ్వులాటకు అన్నాను కాని నీ దాకా రానిస్తానా ! నాడు కురు సభలో ద్రౌపదికి జరిగిన అవమానానికి ప్రతీకారం తీర్చుకొనక వదులుతానా ! ఆ త్రిమూర్తులు అడ్డుపడినా నేడు నా చేతిలో కర్ణుడు చావడం తథ్యం. కర్ణుడు తల నా చేత నరకబడటం నీవు వినోదంగా చూడు. కర్ణుడి భార్యను శల్యుడి భార్యను విధవలుగా చేస్తాను " అన్నాడు. ఇరిపక్షముల వారు ఎదురు ఎదురుగా నిలిచారు. కర్ణుడికి అర్జునుడికి మధ్యలో కోత్తర యుద్ధము జరుగబోతుందని దేవతలు సహితము యుద్ధము కనులారా క్ష్చూడటానికి ఆకాశంలో కూడారు.

అశ్వత్థామ సుయోధనుడి వద్ద సంధి ప్రస్థావన తెచ్చుట

కర్ణార్జునులు ఒకరితో ఒకరు సమరానికి సిద్ధపడిన సమయాన అశ్వత్థామ సుయోధనుడితో " సుయోధనా ! భీష్ముడు అంతటి వాడు అర్జునుడి చేత ఓడి పోయాడు. ఈ కర్ణుడు అంతకంటే గొప్పవాడా ! అర్జునుడి ముందు నిలువగలడా ! నేను అర్జునుడిని సమాధానపరుస్తాను నీవు కర్ణుడిని అనునయించు. మనం అందరం ధర్మరాజుతో సంధి చేసుకుంటాము. వ్యవహారం చక్కబడుతుంది. భీముడు నకులసహదేవులు ధర్మరాజు చెప్పిన మాట వింటారు. నా మాట విన్న నీవు, నీ సహోదరులూ, సకల రాజన్యులు, సాధారణ జనం క్షేమంగా ఉంటారు. నూ నన్ను ఋపాచార్యుడిని, కర్ణుడిని నమ్ముకున్నావు. నేను కృపాచార్యుడు ఎవరి చేతిలో చావమని అర్జునుడిని గెలువగలమని అనుకోవడం పొరపాటు. భీష్ముడు, ద్రోణుడు అరివీర భయంకరులనీ వారిని ఎవరు ఓడించ లేరని అనుకున్నారు. కాని కృష్ణుడి సాయంతో అర్జునుడు వారిని గెలువలేదా ! వారు మరణించ లేదా ! మేమూ అంతే కదా ! కనుక పాండవులతో సంధి చేసుకోవడం ఉత్తమం. కృష్ణుడు రాయబారిగా వచ్చినప్పుడు మనం ఏదేదో అన్నామని ఇక సంధి అసాధ్యమని అనుకోవద్దు. నీ తండ్రి ధృతరాష్ట్రుడిని ధర్మరాజు చక్రవర్తిగా అంగీకరిస్తాడు. అతడి పాలనలో మనమంతా హాయిగా ఉంటాము. కర్ణుడు కూడా నా మాట వింటాడు. మాకు నీవు బ్రత్యకడం కావాలి. బ్రతికి ఉంటే సుఖములు అనుభవించ వచ్చు కదా! చచ్చి ఏమి సాధిస్తావు ! కనుక అసూయా ద్వేషాలు మాని సంధికి ఒండంబడుట మంచిది. అందరికీ శ్రేయోదాయకమైన ఇందుకు అంగీకరించక ఉన్న సాము చేస్తున్న త్రాటి నుండి పడినట్లు అధఃపాతాళానికి పోతావు జాగర్త " అన్నాడు.

సంధికి సుయోధనుడి నిరాకరణ

అశ్వత్థామ మాటలు సావధానంగా విన్న విరక్తిగా నవ్వి " అశ్వత్థామా ! నీవు ఎంత వెర్రి వాడవయ్యా ! నా తమ్ముడు దుశ్శాసనుడిని చంపి ఒక శపథం నెరవేర్చుకున్న భీముడు నన్ను చంపి రెండవ శపథం నెరవేర్చక మానతాడా ! ఇంత జరిగిన తరువాత సంధి ఏమి బాగుంటుంది. ఈ సమయంలో కర్ణుడు యుద్ధము మానగలడా ! కానున్నది కాక మానదు. నీ ప్రయత్నము విరమించుట మంచింది. అర్జునుడిప్పుడు బాగా అలసి ఉన్నాడు. కర్ణుడు అవక్రపరాక్రమంతో విలసిల్లుతున్నాడు. ఇప్పుడు కర్ణుడి చేతిలో అర్జునుడి వధ తథ్యం " అన్నాడు. సుయోధనుడు తన సేనలను ఉత్సాహపరిచాడు.

కర్ణార్జునుల యుద్ధం

కర్ణుడు అర్జునుడు ఢీకొన్నారు. యుద్ధం తీవ్రం అయింది. అర్జునుడితో కృష్ణుడు " అర్జునా ! అడుగో కర్ణుడు నీ ప్రతాపం చూపించు. కర్ణుడి శరీరం నిండా శరములు నాటు. కర్ణుడు నీకు ఎందులో సరి రాడు. అర్జునా ! విజృంభించి కర్ణుడిని వధించు " అన్నాడు. కర్ణుడిని కూడా కౌరవ వీరులు ఉత్సాహపరుస్తున్నారు. " కర్ణా ! ఇన్నాళ్ళు అడవులలో మృగముల మాదిరి తిరిగిన ఇప్పుడు యుద్ధానికి వచ్చారు. నువ్వు అర్జునుడిని చంపితే మిగిలిన పాండవులు తిరిగి అడవులకు పోతారు. సుయోధనుడు కురుసామ్రాజ్యాధిపతి ఔతాడు. నీ శక్తిని అంతా ఉపయోగించి అర్జునుడిని చంపు " అన్నాడు. కర్ణుడు అర్జునుడి శరీరంలో పది బాణములు నాటాడు. అర్జునుడు కర్ణుడి శరీరంలో పందొమ్మిది బాణములు నాటాడు. కర్ణుడు అర్జునుడి మీద తొమ్మిది పదునైన బాణములు ప్రయోగించాడు. అతడు కృష్ణుడిని కూడా వద లేదు. అది చూసిన అర్జునుడు తన బాణములతో కర్ణుడిని రక్తం కారేలా కొట్టాడు. కర్ణుడు కోపించి కృష్ణార్జునులను పదునైన బాణములతో గాయపరిచాడు. అర్జునుడు కర్ణుడి సారధిని, అశ్వములను కొట్టి కర్ణుడి మీద ఆగ్నేయాస్త్రం ప్రయోగించాడు. కర్ణుడు వారుణాస్త్ర ప్రయోగంతో దానిని నిర్వీర్యం చేసాడు. అర్జునుడు కర్ణుని మీద మేఘాస్త్ర ప్రయోగం చేసి కౌరవ సేనలను మేఘాలతో కప్పి అంధకారం సృష్టించాడు. కర్ణుడు అనిలాస్త్ర ప్రయోగంతో దానిని నిర్వీర్యం చేసాడు. ఇంతలో కర్ణుడు ఇంద్రశక్తిని ప్రయోగించాడు. కర్ణుడు మంత్రశక్తితో ఇంద్రశక్తిని నిర్వీర్యం చేసి అర్జునుడి మీద పదునైన బాణములు వేసాడు. అది చూసిన భీముడు " తమ్ముడా అర్జునా ! ఈ కర్ణుడు ఈ రోజు మనతో అటో ఇటో తేల్చుకోవాలని వచ్చాడు. నీ ప్రతిజ్ఞా భంగం కాకుండా నీవు చంపుతావా ! లేక నాగదా ఘాతంతో అతడి తల ముక్కలు చెక్కలు చేయనా ! " అన్నాడు. అది చూసి కృష్ణుడు " అర్జునా ! నీవు ప్రయోగించిన దివ్యాస్త్రాలను కర్ణుడు తిప్పి కొడుతున్నాడు. పైగా నిన్ను తీవ్రంగా తన బాణములతో గాయపరుస్తున్నాడు. నీ పస్థితి కౌరవసేనలో ఉత్సాహాన్ని పాండవసేనలో నిరుత్సాహాన్ని కలిగిస్తుంది. కారణం తెలియక ఉంది. నా చక్రాన్ని ఇస్తాను దానిని ప్రయోగించి కర్ణుడి తల తుంచు " అన్నాడు. అర్జునుడు "కృష్ణా ! అంత పని వద్దులే నేను కర్ణుడి మీద బ్రహ్మాస్త్రాన్ని ప్రయోగిస్తాను " అని బ్రహ్మాస్త్రాన్ని సంధించాడు. అది కర్ణుడి మీదకు వేగంగా రాసాగింది. కర్ణుడు బెదరక నిశ్చలంగా నిలబడి తన మంత్రశక్తితో దానిని నిర్వీర్యం చేసి కృషార్జునులను తన బాణములతో గాయపరిచాడు. అర్జునుడు కర్ణ శల్యులను మీద తొమ్మిదేసి బాణములను ప్రయోగించాడు. కర్ణుడు అర్జునుడి వింటి నారిని తెంచాడు. అర్జునుడు నారిని సరి చేసుకుని కర్ణుడి వింటి నారిని తెంచాడు. అర్జునుడి ధాటికి తాళ లేని కర్ణుడి చక్రరక్షకులు పారి పోయారు. అది చూసి సుయోధనుడు అర్జునుడిని చంపమని తన సైన్యమును ప్రోత్సహించాడు. సుయోధన బలగాలు అర్జునుడిని చుట్టుముట్టాయి. అర్జునుడు వాడి అయిన బాణములు ప్రయోగించి వారిని చెదరగొట్టాడు. ఇరు పక్షముల వీరులు యుద్ధం వదిలి కర్ణార్జునుల యుద్ధం వీక్షించసాగారు. సుయోధనుడు " యోధులారా ! కర్ణుడు అత్యంత పరాక్రమంతో పోరుతుండగా మీరు చూస్తూ ఉండటం భావ్యమా ! పోయి కర్ణుడికి సాయపడండి "అన్నాడు. ఆమాటలకు రోషపడి కౌరవ వీరులు అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నారు. అర్జునుడు పదునైన బాణములు వేసి వారి కేనములు, రథములు, ధనస్సులను విరిచి ఆస్వములను పంపాడు. ముందుకు పోతే అర్జునుడు చంపుతున్నాడు. వెనక్కు పోతే సుయోధనుడు హెచ్చరిస్తున్నాడు. కౌరవ వీరులు అయోమయ అవస్థకు లోనయ్యారు.

అర్జునుడి మీద కర్ణుడు నాగాస్త్రమును ప్రయోగించుట

కర్ణుడు తన వద్ద ఉన్న సర్పముఖాస్త్రాన్ని బయటకు తీసాడు. ఆ అస్త్రానికి అధిపతి తక్షకుని కొడుకైన అశ్వసేనుడు. దానిని అర్జునుడిని చంపడానికే దాచి ఉంచాడు. ఇప్పుడు దానిని తీసి సంధించాడు. అర్జునుడి కంఠానికి గురిపెట్టాడు. కాని గురి కొంచెం కిందకు ఉండటం గమనించిన శల్యుడు " కర్ణా ! నీ గురి తప్పుతుంది. అర్జునుడి కంఠానికి సూటిగా గురిపెట్టు " అన్నాడు. తన గురిని అక్షేపించిన శల్యుని మీద ఆగ్రహించిన కర్ణుడు " శల్యా ! నా గురిని ఆక్షేపించే అర్హత నీకు లేదు. చూస్తూ ఉండు ఈ ాస్త్ర ధాటికి అర్జునుడి తల తెగి నేల మీద పడుతుంది " అంటూ సర్పముఖాస్త్రాన్ని ప్రయోగించాడు. తమ వంక నిప్పులు కక్కుతూ వస్తున్న అస్త్రాన్ని చూసి కృష్ణుడు తన బలమంతా ఉపయోగించి రధమును భూమిలోకి అయిదు అంగుళాలు కూరుకుపోయేలా తొక్కాడు. అర్జునుడి కంఠానికి గురిపెట్టిన అస్త్రము గురి తప్పి అర్జునుడి తల మీదగా దూసుకుపోతూ కిరీటాన్ని ఎగురగొట్టింది. ఆ కిరీటాన్ని బ్రహ్మదేవుడు దేవేంద్రునికి బహూకరించాడు. దేవేంద్రుడు నివాతకవచులను సంహరించిన సమయంలో అర్జునుడికి బహూకరించాడు. ఆకిరీటమే అర్జునుడికి కిరీటి అనే నామాన్ని ఇచ్చింది. ఇప్పుడది నాగాస్త్ర ప్రభావానికి ధ్వంసం అయింది. అర్జునుడు వెంటనే తెల్లని పాగాను కిరీటంలా చుట్టుకున్నాడు. అర్జునుడి కిరీటమును నేలపడేసిన అస్త్రము తిరిగి అర్జునుడి వైపు దూసుకు వస్తుంది. అది చూసిన అర్జునుడు " ఈ నాగాస్త్రం ఎవరు ఇది నన్ను ఎందుకు తరుముతుంది " అన్నాడు. కృష్ణుడు " అర్జునా ! అప్పుడే మరిచావా ! ఖాండవ వనదహన సమయంలో నీవు అశ్వసేన అనే నాగకన్య తన తల్లిని రక్షించుకు పోతున్న సమయంలో నీవు ఆ నాగకన్యను చంపావు. ఆమె తరువాత తక్షకుడి కుమారుడు అశ్వసేనుడిగా జన్మించి నిన్ను చంపడానికి కర్ణుని వద్ద నాగముఖాస్త్రంగా పూజలందుకుంటూ ఉంది. ఇప్పుడు నీవు నీ దివ్యాస్త్రాలతో ఆ నాగకన్యను సంహరించు " అన్నాడు. వెంటనే అర్జునుడు అశ్వసేనుడిని సంహరించి నాగాస్త్రాన్ని ముక్కలు చేసి కర్ణుడి శరీరం మీద పన్నెండు బాణాలు వేసాడు. తాను ప్రయోగించిన నాగాస్త్రం కృష్ణుడి కారణాన గురి తప్పిందని తెలుసుకుని కర్ణుడు పదమూడు బాణాలను కృష్ణుడి మీద నూరు బాణాలను అర్జునుడి మీద ప్రయోగించాడు. అర్జునుడు ఒకే బాణంతో కర్ణుడి కుండలములు కొట్టాడు. కర్ణుడు బెదరక అర్జునుడిమీద శరవర్షం కురిపించసాగాడు. కర్ణుడి శరములు మధ్యలోనే తుంచి వేస్తున్నాడు అర్జునుడు. కర్ణుడి శరీరం రక్తసిక్తం అయింది. సూర్యుడు అస్తమించే సమయమూ ఆసన్నమైంది. అప్పుడు యమధర్మరాజు అక్కడకు వచ్చి అదృశ్యరూపంలో ఉండి ఆకాశం నుండి " ఇప్పుడు కర్ణుడి రధం భీమిలోకి కుంగి పోతుంది. కర్ణుడికి అవసాన సమయం ఆసన్నమైంది " అన్నాడు. అది విన్నా కర్ణుడు ధైర్యమును వీడక భార్గవాస్త్రాన్ని స్మరించాడు. కాని అతడికి అప్పుడది గుర్తుకు రాలేదు. పరశురామ శాపం పనిచేయడం మొదలైంది అని తెలుసుకున్నాడు. కర్ణుడు మనసులో " నేను ధర్మపరుడిని ధర్మం నన్ను రక్షిస్తుంది అనుకున్నాను కాని అది అసత్యం అయింది " అనుకున్నాడు. అర్జునుడు కర్ణుని మీద శరములు గుప్పిస్తున్నాడు. కర్ణుడు తన బాహుబలాన్ని నమ్ముకున్నాడు. అర్జునుడు కర్ణుడి మీద బ్రహ్మాస్త్రం ప్రయోగించాడు. కర్ణుడు ఇంద్రాస్త్రంతో దానిని అడ్డుకున్నాడు. కృష్ణుడు అర్జునుడితో " అర్జునా ! నీ బ్రహ్మాస్త్రం ఎందుకు వృధా అయిందో తెలుసా ! నీవు ఉపాయంతో యుద్ధం చేయడం లేదు. నీవు ఉపాయంతో యుద్ధం చేస్తే కర్ణుడు నీ ముందు నిలబడ వాడు కాదు. కనుక శ్రమపడక ఉపాయంతో కర్ణుడిని సంహరించు " అన్నాడు. ఇంతలో కర్ణుడు రుద్ర అనే అస్త్రం జపించసాగాడు. అతడి రధచక్రం భీమిలోకి కుంగి పోయింది. అందు వలన కర్ణుడు రుద్రాస్త్ర ప్రయోగం చేయలేక పోయాడు.

కర్ణుడు చేసిన నేరములు కృష్ణుడు గుర్తు చేయుట

కర్ణుడు రధం దిగి " అర్జునా ! ప్రస్తుతం నేను విరధుడను. నా రధ చక్రం భూన్మిలోకి కుంగి పోయింది. నేను దానిని ఎత్తుకొన వలెను. భూమి మీద ఉన్న నా మీద రధం మీద నుండి నీవు బాణప్రయోగం చేయడం ధర్మము కాదు. కనుక రధచక్రం తీసేదాకా నా మీద బాణ ప్రయోగం చేయకుము. ఇది కేవలం నీకు యుద్ధ ధర్మం తెలియజేయడానికి చెప్తున్నాను కాని నీకు కృష్ణుడికి భయపడి కాదు " అన్నాడు. కృష్ణుడికి సమయం చిక్కింది కర్ణుడిని చూసి నవ్వుతూ " అదేమిటి కర్ణా నువ్వు ధర్మాధర్మ విచక్షణ చేయడం ఎప్పటి నుండి ? నీకు ఆపద కలిగింది కనుక ధర్మం గుర్తుకు వచ్చిందా ! అహంకారంతో విర్రవీగు సమయాన ధర్మం గుర్తుకు రాలేదా ! ధర్మమార్గాన పయనించే పాండవులకు జయం తధ్యం. అధర్మమార్గాన చరించే కౌరవులకు అపజయం అనివార్యం. నీవు నీ అనుంగు మిత్రునితో కలిసి చేసిన అకృత్యములు మరచునట్లు ఉంది. పాండవులను లక్క ఇంట్లో పెట్టి కాల్చిన సమయాన అతడిని ప్రేరేపించింది నీవు కాదా ! అప్పుడది నీకు అధర్మం అనిపించ లేదా ! నీకు ఇప్పుడు మాత్రం ధర్మం గుర్తుకు వచ్చిందా ! కపటజూదం ఆడించినప్పుడు, ద్రౌపదిని అవమానాల పాలు చేసి అనరాని మాటలు అన్నప్పుడూ, పాండవులను కించపరచినప్పుడూ గుర్తుకు రాని ధర్మం ఇప్పుడు గుర్తుకు వచ్చిందా ! పాండవులను అడవులలో ప్రంశాంతంగా బ్రతక నీయక ఘోషయాత్రకు సుయోధనుడిని పురికొల్పినప్పుడు గుర్తుకు రాని ధర్మం ఇప్పుడు గుర్తుకు వచ్చిందా ! అభిమన్యకుమారుని ఒంటరిని చేసి చుట్టుముట్టి పలువురు దాడి చేసి చంపినప్పుడు ధర్మం గుర్తుకు రాలేదా ! ఇవి అన్ని ప్రత్యక్షంగా చేసింది సుయోధనుడే అయినా పరోక్షంగా కారణం నీవు కాదా ! " అన్నాడు. కృష్ణుడి ఒక్కొక్క మాట అర్జునుడికి ఆగ్రహం తెప్పించింది. దయాదాక్షిణ్యం లేక కర్ణుడి మీద శరములు గుప్పించాడు. కర్ణుడు కూడా నేల మీద ఉండే అర్జునుడు వేసే బాణములు ఎదుర్కొంటూ అర్జునుడి మీద బాణములు వేస్తున్నాడు. అర్జునుడు కర్ణుని పతాకం విరుగకొట్టాడు. కర్ణుడు మహా కోపంతో అర్జునుడి మీద కృష్ణుడి మీద పదునైన బాణములు వేస్తూ మధ్యమధ్యలో రధచక్రం తీయ ప్రయత్నించినా అది విఫలం అయింది. కృష్ణుడు అర్జునుడికి కర్ణుడిని సంహరించమని చెప్పాడు. అర్జునుడు అత్యంత శక్తివంతమైన మహాస్త్రాన్ని ఎక్కుపెట్టి మనసులో " నేనే కనుక తపస్సు చేయడంలో దానధర్మాలు చేయడంలో గురువులను సేవించడంలో లోపం లేక చరించిన వాడనై బ్రాహ్మణులను గురువులను తృపిపరచిన వాడినై అను నిత్యం పుణ్యకర్మలు ఆచరించే వాడినై ఉంటే ఈ అస్త్రం కర్ణుడిని సంహరించుగాక " అని సంకల్పించి గాండీవాన్ని ఆకర్ణాంతం లాగి అస్త్రప్రయోగం చేసాడు. ఆ దివ్యాస్త్రం నిప్పులు కక్కుతూ వచ్చి కర్ణుడి శిరస్సు ఖండించింది. కర్ణుడి శరీరం నుండి అందరూ చూస్తుండగా ఒక తేజం బయటకు వెడలి సూర్యునిలో కలిసి పోయింది. కర్ణుడి మరణంతో బ్రాహ్మణ శాపం అంతమై అప్పటి వరకు భీమిలో కూరుకు పోయి ఉన్న రధచక్రము భూమిలో నుండి పైకి లేచి భూమి మీద

నిలబడింది. సూర్యుడు అస్తమించాడు.

శల్యుడు కర్ణుని మరణం సుయోధనుడికి వివరించుట

కర్ణుడి మరణం పాండవ సేనలో ఆనందోత్సాహాలు నింపాయి. జయజయ ధ్వానాలు మిన్నంటాయి. కర్ణుడు లేని రథమును తోలుకుని శల్యుడు వెళ్ళి పోయాడు. భీముడు కర్ణుడి మరణానికి ఆనందించి పెద్దగా అరుస్తూ కేకలు వేసాడు. శల్యుడు సుయోధనుడిని చేరి " సుయోధనా ! ఎన్నో యుద్ధాలు చూసాను కాని ఈ రోజు జరిగిన కర్ణార్జునుల యుద్ధం లాంటిది చూడ లేదు. ఒక దశలో కృష్ణార్జునులు సైతం కర్ణుడి పరాక్రమానికి భయపడ్డారు. కాని విధి బలీయం అంతటి బలశాలి కర్ణుడిని బలి తీసుకుంది. కృషార్జునుల శంఖధ్వానాలు వింటున్నావు కదా! సూర్యాస్థమయం అయింది ఈ రోజుకు యుద్ధం చాలించడం మంచిది " అన్నాడు. కర్ణుడి మరణ వార్త సుయోధనుడిని నిశ్చేష్టుడిని చేసింది. అంతలో కర్ణుడి మరణ వార్త తెలుసుకుని అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, శకుని, సుశర్మ విషణ్ణవదనాలతో అక్కడకు చేరారు. సుయోధనుడి దుఃఖానికి అవధులు లేవు. " కర్ణా ! కర్ణా ! " అని అరుస్తూ శిబిరానికి చేరుకున్నాడు.

కృష్ణార్జునులు ధర్మజునుకి కర్ణుని మరణ వార్త ఎరిగించుట

కృష్ణార్జునులు కూడా యుద్ధం చాలించమని తమ సేనలకు చెప్పారు. అందరూ తమతమ శిబిరములకు చేరారు. అందరూ తమ ధర్మరాజు శిబిరానికి వెళ్ళి అన్నమాట నిలబెట్టుకున్నందుకు ధర్మరాజును అభినందించారు. కృష్ణుడు ధర్మరాజుతో " ధర్మజా ! కర్ణుడు ఈరోజు మహా పరాక్రంప్రదర్శించాడు. నీ ఆగ్రహజ్వాలలే కర్ణుడిని దహించాయి. కర్ణుడి చావుతో నీకు కౌరవుల బాధ తీరింది. నీవు ఇక నిశ్చింతగా ఉండు " అన్నాడు. ధర్మరాజు " అది సత్యము కాదు. నీ అనుగ్రహమే మాకు విజయాన్ని చేకూర్చింది. కాని మరేది కాదు " అన్నాడు. కృష్ణుడు " ధర్మజా ! నేను కేవలం నిమిత్త మాత్రుడను. నీ తమ్ములు , బావలు అత్యంత పరాక్రమ వంతులు. అందరి సమిష్టి కృషివలనే మీకు విజయం చేకూరింది " అని అన్నాడు.

ధర్మజుడు కర్ణుడిని రణభూమిలో చూచుట

ధర్మరాజు కర్ణుడి మరణానికి ఆనందించి " ఒకసారి రణభూమికి వెళ్ళి కర్ణుడిని చూడవలెనని కోరికగా ఉంది అన్నాడు. ధర్మరాజు బంధు మిత్రులు తోడురాగా సపరివార సమేతంగా రణ భూమికి వెళ్ళి కర్ణుడు మరణించడానికి వెళ్ళాడు. రణభూమిలో తలతెగి పడి ఉన్న కర్ణుడిని అత్యడి పుత్రులను చూసి ఇక తనకు పునర్జన్మ కలిగినంతగా సంతోషించాడు ధర్మరాజు " అన్నాడు సంజయుడు.

శల్యపర్వము

ప్రథాశ్వాసం

పదునేడవ నాటి యుద్ధం దుశ్శాసన, కర్ణుల మరణంతో ముగిసింది. మిగిలిన వీరులతో సుయోధనుడు తన శిబిరానికి వెళ్ళాడు. శల్యుడిని తన సేనాధిపతిగా చేసాడు. పద్దెనిమిదవ రోజు యుద్ధానికి ఇరుపక్షములు సమాయత్తమయ్యాయి. ధర్మరాజు అత్యంత పరాక్రమంతో శల్యుని సంహరించాడు. తరువాత క్రమంగా కౌరవ ప్రముఖులు ఒక్కొక్కరుగా మరణించారు. సుయోధనుడు రణ భూమి నుండి తొలగి పోయి ఒక మడుగులో ప్రవేశించాడు. పాండవులు సుయోధనుడిని వెదుకుతూ అక్కడకు వచ్చారు. సూటీపోటీ మాటలతో సుయోధనుడిని యుద్ధోన్ముఖుని చేసారు. భీముడు సుయోధనుడితో గధాయుద్ధం చేసి అతడి తొడలు విరిచాడు. సుయోధనుడు కుప్పకూలాడు. పద్దెనిమిది రోజుల తరువాత ఊర్యాస్తమయ సమయానికి సుయోధనుడు కుప్పకూలడంతో భారత యుద్ధం ముగిసింది. ఆ రోజు రాత్రి అశ్వత్థామ కృతవర్మ, కృపాచార్యుడు వెంట రాగా పాండవశిబిరాన ప్రవేశించి చావగా మిగిలిన ప్రభద్రక, పాంచాల, మత్స్య సైన్యాలను హతమార్చాడు. పాండవులని భ్రమించి ఉపపాండవులను హతమార్చాడు. ఇదంతా కళ్ళారా చూసిన సంజయుడు అమితమైన దుఃఖంతో ధృతరాష్ట్రుడికి యుద్ధవిశేషాలు చెప్పడానికి హస్థినాపురం వచ్చాడు.

సంజయుడు పదినెనిమిదవనాటి యుద్ధవిశేషములు చెప్పుట

సంజయుడు ధృతరాష్ట్ర మందిరం ప్రవేశించగానే అక్కడ గుమిగూడి ఉన్న ధృతరాష్ట్రుడి కోడళ్ళను , విదురుడిని, గాంధారిని చూసి ఏడుస్తూ " ధృతరాష్ట్ర మహారాజా శల్యుడు, శకుని, ఉలూకుడు , సంశక్తులు, కాంభోజులు, శతానీక్లుడు, యననులు, పర్వతరాజులు, మ్లేచ్ఛులు ఇలా మనకు సాయం చేయ వచ్చిన సమస్త మహారాజులు ససన్యంగా యుద్ధంలో మరణించారు. కర్ణుడి కుమారులు అందరూ మరణించారు. నీ కుమారుడు సుయోధనుడు తొడలు విరుగకొట్టబడి కటిక నేల మీద పడి ఉన్నాడు. భీముడు తన ప్రతిన నెరవేర్చుకున్నాడు. పాండవ పక్షమున అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ అను ముగ్గురు రధిక త్రయం పాండవ పక్షాన శ్రీకృష్ణుడు, సాత్యకి, పంచపాండవులు, నీ కుమారుడైన యుయుత్సుడు బ్రతికి ఉన్నారు. సుయోధనుడి పదకొండు అక్షౌహినుల సైన్యం సర్వనాశనం అయింది " అన్నాడు.

దృతరాష్ట్రుడు కుమారుల కొరకు విలపించుట

ఆ మాటలు విన్న ధృతరాష్ట్రుడు, గాంధారి, ఆమె కోడళ్ళు మూర్చ పోయారు. మిగిలిన వారు నిశ్చేష్టులు అయ్యారు. ధృతరాష్ట్రుడు కొంతసేపటికి తేరుకుని పక్కనే ఉన్న విదురునితో " విదురా ! నేను పుత్రహీనుడను అనాధను అయ్యాను. నాకు బంధువు అనే వాడివి నువ్వు మాత్రమే మిగిలావు " అని తిరిగి మూర్చిల్లాడు. దాసీ జనం చేసిన ఉపచారములతో తేరుకుని " విదురా ! నా మనస్సు నా వశమున లేదు " వీరిని తమ తమ నివాసములకు పంపి వేయి " అన్నాడు. విదురుడు స్త్రీలనందరిని వారి వారి నివాసముకు పంపాడు. ధృతరాష్ట్రుడు " విదురా ! ఇప్పుడు నాకు ఏమి గతి ? నా కొడుకులు అందరూ చచ్చు ఇనా పాండుసుతులు ఒక్కరు కూడా చావక పోవడం వింత కాదా ! నూరుగురు కుమారులు మరణించినా నా గుండెలు బద్దలు కాకుండా ఉన్నాయంటే నాది గుండా లేక పాషాణమా ! పుట్టు గుడ్డినైన నేను కుమారుల ముద్దు ముచ్చట చూసుకొనుటకు నోచుకొనక పోయినా వారి మరణ వార్త వినవలసిన దుర్గతి మాయ్రం దాపురించింది. సుయోధనా ! ఎక్కడ ఉన్నావు మీఅమ్మ గాంధారి పిలుస్తుంది రారా ! ఈ ముసలి తనంలో మమ్ము విడిచి ఎక్కడకు వెళ్ళావు. ఇలా మమ్ములను అనాధలను చేసావే నీవు మా మీద చూపిన ఆప్యాయత ఏమైంది. నిరంతరం సేవలందుకునే నీవు కటిక నేల మీద దొర్లుతున్నావా ! నాడు నాకు చెప్పిన మాటలు మరిచావా ! " నా వెంట భీష్మ, ద్రోణ, కృప, అశ్వత్థామలు ఉన్నారు అన్నావే. అందరినీ కర్ణుడు ఒక్కడు చాలు పాండవులను సంహరించడానికి అన్నావు. వీరు కాక బాహ్లిక, సోమదత్త, శకుని, సోమదత్త, భూరిశ్రవ, శల్య, సింధురాజులు ఉన్నారని చెప్పావే. వీరు చాలరా పాండవుల జయించడానికి " అన్నావు కదా ! ఈ రోజు ఆ పాండవుల చేతిలో హతమయ్యావా ! శిఖండిని అడ్డుపెట్టుకుని భీష్మిని చంపిన అర్జునుడికి అసాధ్యము ఏముంది ? ద్రోణుడు సామాన్యుడా ! అతడిని అర్జునుడు వధించ లేదా ! జయద్రధుడు సామాన్యుడా ! అతడి తల ఒక్క వేటుతో తుంచ లేదా ! నీవు నమ్మిన కర్ణుడు పాండవులలో ఒక్కరిని వధించాడా ! విధి వైపరీత్యం కాక మరేమి ? బలశాలి శల్యుడు కూడా ఎవరిని వధించ లేదు. నా తమ్ములతో కూడి పాండవులను వధిస్తానని అన్నావు. నీ తమ్ములతో కూడి నీవూ కూలి పోయావు. అదృష్టహీనుడి అయిన నాకు శుభాలు ఎలా కలుగుతాయి. నా కుమారులంతా మరణించాక నేను ఎవరిని చూసి బ్రతకాలి ? భీమసేనుడు అనునిత్యము సూటీపోటీ మాటలతో వేధిస్తుంటే ఎలా బ్రతుక గలను. నేను అడవులక్షుమ్ పోయి శేషజీవితం గడుపుతాను సంజయా ఆ ఏర్పాట్లు చూడు " అన్నాడు.

సంజయుడు యుద్ధ వివరణ చేయుట

ధృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! నాకు తెలియక అడుగుతున్నాను. భీష్ముడు, ద్రోణుడు మరణించిన తరువాత ఎవరి అండ చూసుకుని నా కొడుకు యుద్ధాన్ని కొనసాగించాడు. ఇది మూర్ఖత్వం కాక మరేమిటి . విదురుడు అప్పుడే చెప్పాడు. నీ కొడుకు మూర్ఖుడు అతడిని వదిలి వేయి అని . నేను విన లేదు ఫలితం అనుభవిస్తున్నాడు. సంజయా ! కర్ణుడు మరణించిన తరువాత సన్యాధ్యక్షుడు ఎవరు. యుద్ధం ఎలా జరిగింది వివరించు. అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ ఎలా బ్రతికి బయట పడ్డారు. ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి పాంచాల, భద్రక, మత్స్య సేనలతో ఉపపాండవులు ఎలా మరణించారు. పాండవులు, సాత్యకి, కృష్ణుడు ఎలా తప్పించుకున్నాడు " అని అడిగాడు. కర్ణుడు మరణించాక సుయోధనుడు పిచ్చెత్తినట్లు అరుస్తూ శిబిరానికి వెళ్ళి లోపలకు రాక ఆరుబయట సమావేశమై ధుఃఖం నుండి బయట పడి కార్యాచరణకు పూనుకున్నాడు.

కృపాచార్యుని సంధి ప్రస్థావన

కృపాచార్యుడు సుయోధనుడితో " సుయోధనా ! క్షత్రియులకు యుద్ధము పరమ ధర్మం. కాని నేను బ్రాహ్మణుడను. క్షత్రియ ధర్మంగా ఒక మాట చెప్తున్నాను. భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణులు దైవీ సంపత్తులు అమిత శౌర్యవంతులు. వారంతా అర్జునుడి చేత మరణించారు. అర్జునుడు అగ్ని కృష్ణుడు వాయువు. అగ్నికి వాయువు తోడైతే నాశనం తప్ప మరేమిటి. అదే ఇప్పుడు జరిగింది. ప్రస్థుతం మన వద్ద తగినంత సైన్యము లేదు. ఉన్న వారు అలసి ఉన్నారు. ఇప్పుడు ఎవరు సైన్యాధ్యక్షుడైనా పాండవులను జయించడం అసాధ్యం. కనుక పాండవులతో సంధి చేసుకొనుట ఉత్తమం. పాండవుల మీద కోపం విడిచి పెట్టు. ఈ యుద్ధం పాండవుల మీద నీకు గల అకారణ కోపం కారణంగానే జరిగింది. కొంచం లౌక్యము చూపిస్తే యుద్ధం నివారించబడేది. మరొక్క మాట మనకు శక్తి సామర్ధ్యం అధికంగా ఉన్నప్పుడు యుద్ధం అనుసరణీయం. మన శక్తి తగ్గినప్పుడు సంధి అనుసరణీయం. సకల సామ్రాజ్యానికి అధిపతి కావాలని నీవు తలపెట్టిన యుద్ధం సుఖములు అనుభవించడానికే కదా ! ఈ కొద్దిమ్పాటి సైన్యముతో అది సాధ్యం కాదు. ప్రాణంతో ఉంటేనే కదా సుఖములు అనుభవించేది. కనుక ప్రాణములు నిలబెట్టుకునే మార్గం చూడు. సౌమ్యుడైన ధర్మరాజు సంధికి అంగీకరిస్తాడు. కృష్ణుడు సంధికి వ్యతిరేకం కాడు. భీమ, నకుల, సహదేవులు ధర్మరాజు మాట వింటారు. నీవు అంగీకరిస్తే సంధి నెరవేరుతుంది " అన్నాడు.

సుయోధనుడు సంధిని నిరాకరించుట

కృపాచార్యుని సంధి ప్రస్థావన సుయోధనుడు మర్యాదగానే నిరాకరించాడు. " ఆచార్యా ! మీరు నా మంచి కోరి నేను చెడి పోవడం చూడ లేక నాలుగు మంచి మాటలు చెప్పారు. ఆ మాటలు నేను అంగీకరించలేను. ఎందుకంటే మాయా జూదం ఆడించి పాండవుల రాజ్యం అపహరించి వారిని అరణ్యములకు పంపాను. నిండు సభలో పాండవ పత్నిని జుట్టు పట్టి ఈడ్పించి ఘోరంగా అవమానించాను. సంధి చేయ వచ్చిన కృష్ణుడిని పట్టి బంధించాలనుకున్నాను. భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణుల చావును కళ్ళారా చూసాను. పసి వాడైన అభిమన్యుడిని అధర్మంగా ఒంటరిని చేసి చుట్టుముట్టి కిరాతకంగా వధించాను. దుశ్శాసనుడిని చంపి రుధిరం తాగి భీముడు చంపడం చూసాను. ఇన్ని చేసిన నేను ఈ నాడు సంధి చేసుకుంటే నా తొడలు విరిచి భీముడు రెండవ శపధం నెరవేర్చుకుంటాడని భయపడి సంధి చేసుకున్నానని లోకులు నవ్వి పోరా ! నిందించరా ! ఏమైనా జరగని ఒకరి దయా దాక్షిణ్యాలతో వచ్చే రాజ్యానికంటే యుద్ధం చేసి మరణించి వీర స్వర్గం పొందుట మేలు కదా ! కనుక యుద్ధం కొనసాగించ నిశ్చయించుకున్నాను. అడ్డు చెప్పకండి. మిగిలిన సైన్యాలతో

యుద్ధానికి వెళతాను. ఏమో రేపు నేనే గెలువగలనో ఏమో ఎవరికి తెలుసు " అన్నాడు. సుయోధనుడు తన సైన్యాలను ఉత్సాహపరచి యుద్ధోన్ముఖులను చేసాడు. తరువాత మరునాటి యుద్ధానికి తగిన వ్యూహము కొరకు ఆలోచించాడు. అశ్వత్థామ శకుని, కృపాచార్య, శల్య, కృతవర్మలతో కలిసి ఆలోచించి " సుయోధనా ! మనమీ రాత్రి ఈ శిబిరంలో నిద్రించుట శ్రేయస్కరం కాదు. విజయోత్సాహంతో ఉన్న పాండవులు అర్ధరాత్రి మన మీద దాడి జరిపి మనలను సంహరించవచ్చు. కనుక మనం ఇచ్చటికి దూరంగా వెళ్ళి విడిది చేస్తాము "అన్నాడు. ఆ మాటలకు సంతోషించిన సుయోధనుడు బంధు మిత్ర సహితంగా సైన్యములతో అక్కడకు రెండు ఆమడల దూరంలో ఉన్న సరస్వతీ నదీ తీరంలో విడిది చేసారు. అలసట తీరేలా అందరూ స్నానాలు చేసారు.

కౌరవ సైన్యాధ్యక్షత

కౌరవ యోధులు సేదతీరిన తరువాత సుయోధనుడు మరునాటి యుద్ధానికి సైన్యాధ్యత ఎవరికి అప్పచెప్పాలో నిర్ణయించమని అశ్వత్థామను అడిగాడు. అశ్వత్థామ " సుయోధనా ! ఈ క్లిష్టసమయంలో యుద్ధకళానైపుణ్యం ఉన్నవాడు. వయసులో పెద్దవాడు, తన మేనళ్ళులను వదిలి మన మీద అభిమానంతో తరఫున యుద్ధం చేస్తున్న వాడు అయిన మద్ర దేశాధిపతి శల్యుడికంటే మన సైన్యాలకు అధ్యక్షత వహించగల వాడు ఎవ్వడు. కనుక మద్రదేశాధిపతి శల్యుని మన సైన్యాధిపతిని చేద్దాము " అన్నాడు. సుయోధనుడు " శల్యమహారాజా తమరు మా సకల సైన్యములకు అధ్యక్షత వహించవలసిందిగా కోరుతున్నాను " అని చేతులు జోడించి అడిగాడు. అందుకు శల్యుడు అంగీకరించాడు. వెంటనే సుయోధనుడు సరస్వతీ నదీ జలాలను తెప్పించి శల్యుని సైన్యాధ్యక్షుడిగా అభిషేకించాడు. విజయసూచకంగా కౌరవసేనలు జయజయధ్వానాలు చేస్తూ శంఖం పూరించాయి. పాండవ శిబిరంలో ధర్మరాజు చారులద్వారా ఎప్పటి విషయములు అప్పుడే తెలుసుకుంటున్నాడు. శల్యుడు కౌరవులకు సైన్యాధ్యక్షత వహించిన విషయం తెలుసుకుని " కృష్ణా ! విన్నావా సుయోధనుడు శల్యుడిని కౌరవ సేనకు సైన్యాధ్యత వహిస్తున్నాడట. అందుకు ధీటుగా మనం ఏమి చేయాలి " అని అడిగాడు. కృష్ణుడు " ధర్మరాజా ! శల్యుడు మహా బలవంతుడు, బలశాలి, భుజబల సంపన్నుడు. రణకౌశలంలో భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణులను మించిన వాడు. నివురుకప్పిన నిప్పులాంటి శల్యుడు రణరంగమున విజృంభించిన మీరు తట్టుకోవడం కష్టం. శల్యుడిని ఎదుర్కొనగల సమర్ధుడివి నువ్వే కనుక రేపటి యుద్ధంలో శల్యుని సంహరించు ఉపాయం చూడు. అతడి మాద్రికి సోదరుడు మీ మేన మామ అందు వలన మీకు అతడి మీద అభిమానం ఉండవచ్చు కాని ఇప్పుడు అతడు శత్రుపక్షమున సైన్యాధ్యక్షత వహించి యుద్ధం చేస్తున్నాడు. కనుక నిర్ధాక్షిణ్యంగా అతడిని వధించిన నీకు విజయం చేకూరగలదు " అన్నాడ్పు. ధర్మరాజు " కృష్ణా ! నీవు చెప్పినట్లు చేస్తాను. యుద్ధంలో మనకు విజయం ముఖ్యం కాని బంధుత్వాలు కాదు " అన్నాడు.

కురు పాండవ యుద్ధవ్యూహాలు

పద్దెమిదవనాటి యుద్ధానికి కురు పాండవ సైన్యాలు సిద్ధంగా ఉన్నాయి. ఆజాను భాహుడైన శల్యుని ముందు నిలుపుకుని కౌరవ సైన్యాలు, పాండవులను ముందు నిలుపుకుని పాండవసైన్యాలు యుద్ధభూమికి చేరాయి " అని సంజయుడు చెప్పగానే ధృతరాష్ట్రుడు " ఇంకెందుకు సంశయం సంజయా ! పాండవులు శల్యుని నాకుమారుని ఎలా సంహరించారో చెప్పు "అని అడిగాడు. సంజయుడు " మహారాజా ! ఇంకా నువ్వు ఇలాంటి మరణవార్తలు వినే స్థితిలో ఉన్నావా ! నేను చెప్పు యుద్ధ విశేషాలు మందుగా విను. మరణవార్తలు ఎలాగూ వినక తప్పదుగా ! " అన్నాడు. " నీకుమారుడు సుయోధనుడు ఎలాగైనా పద్దెనిమిదవ రోజైనా యుద్ధంలో పాండవులను జయించి రాజ్యాన్ని కైవశం చేసుకోవాలని పేరాశతో ఉన్నాడు. శల్యుడు కురుసైన్యాలను సర్వతోభద్రవ్యూహంలో నిలిపాడు. ముఖద్వారం వద్ద కర్ణుడి పుత్రులతో శల్యుడు నిలిచాడు, కుడి వైపున కృపాచార్యుడు, ఏడమవైపున త్రిగర్త వీరులతో కృతవర్మ నిలిచారు. వెనుకవైపు కాంభోజరాజ సైన్యాలతో కలిసి అశ్వత్థామ నిలిచాడు. మధ్యభాగాన సుయోధనుడు ససైన్యంగా నిలిచాడు. పాండవులు తమ సైన్యాలను త్రిముఖ వ్యూహంగా నిలిపారు. ధృష్టద్యుమ్నుడు, సాత్యకి, శిఖండి మూడు ముఖద్వారాల వద్ద నిలిచారు. భీమార్జునులు ధర్మరాజు ముందు రక్షగా నిలిచారు " అని సంజయుడు చెప్పగానే ధృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! ఈ పదిహేడు రోజుల యుద్ధం తరువాత ఎవరెవరికి ఎంత సేనలు మిగిలాయో వివరించు " అని అడిగాడు. మహారాజా ! మనపక్షాన పదకొండు వేల రధములు, పదివేల ఏడు వందల గజములు, రెండు లక్షల హయములు, మూడు కోట్ల సైనికులు మిగిలారు. పాండవ పక్షాన ఆరువేల రధములు, మూడువేల ఏనుగులు, ఒక లక్ష గుర్రములు, ఒక లక్ష కాల్బలమూ మిగిలాయి " అన్నాడు.

యుద్ధారంభం

మరునాడు యుద్ధం ప్రారంభం అయింది. కుక్షేత్ర సంగ్రామంలో ఆఖరి రోజు యుద్ధం ఆరంభం అయింది. ఇరు పక్షముల భేరి మృదంగనాదాలు మిన్నంటాయి. సైన్యాలు ఒకదానితో ఒకటి ఢీకొన్నాయి. యుద్ధం భయంకరంగా సాగుతుంది. ఆరోజు అటో ఇటో తేలాలని ఇరిపక్షములు యుద్ధం సాగిస్తున్నారు. రధములు విరిగి పడుతున్నాయి. కాళ్ళు చేతులు విరిగిన సైనికులు కింద పడి దొర్లుతున్నాడు. కొంత మంది సైనికులు తలలు తెగి పాదిపోతున్నారు, గజములు, హయములు కుప్పలుగా పడి ఉన్నాయి. రణ భూమి అంతా రక్తసిక్తమై ఉంది. వాటి మద్య రధములు తిరుగుతున్నాయి. వీరులు జంకక భీభత్స వాతావరణంలో కూడా యుద్ధం చేస్తూనే ఉన్నారు.

నకులుడి శౌర్యం

కర్ణుడి మనుమడు చిత్రసేనుడు నకులుని ఎదుర్కొని అతడి విల్లు విరిచి, నుదుటన మూడు బాణములు నాటి, పతాకమును విరిచి, సారధిని చంపాడు. నకులుడు కత్తి డాలు తీసుకుని చిత్రసేనుడు వేయు బాణములు తప్పించుకుంటూ చిత్రసేనుడి దగ్గరకు వెళ్ళాడు. ఒక్కసారిగా విజృంభించి రధము మీద

లంఘించి చిత్రసేనుడి తలని కత్తితో ఖండించాడు. అది చూసిన చిత్రసేనుడి సోదరులు సత్యసేనుడు, సుషేణుడు నకులునితో కలియబడ్డారు. నకులుడు మరొక రథం ఎక్కాడు. సత్యసేనుడు, సుషేణుడు నకులుడి మీద బల్లెములు విసిరారు. నకులుడు అవలీలగా వారి రథాశ్వములను చంపాడు. సత్యసేనుడు మరొక రథం ఎక్కి నకులుడి విల్లు విరిచాడు. నకులుడు శక్తి ఆయుధమును వేసి సత్యసేనుడి మీద ప్రయోగించి అతడి తల తెంచాడు. అది చూసి సుషేణుడు నకులుడి మీద బాణములు గుప్పించాడు. నకులుడు భీముడి పుత్రుడైన శ్రుతసోముని రథం ఎక్కి మరొక విల్లందుకుని సుషేణుడి శరవర్షం కురిపించి సుషేణుడి తలను ఒకర్ధచంద్ర బాణంతో తుంచాడు.

శల్యుడి పరాక్రమము

సుషేణుడి మరణంతో కౌరవసేనలు పారిపోయాయి. అది చూసి శల్యుడు సింహంలా ఘర్జిస్తూ కౌరవ సేనలు పారి పోకుండా నిలిపాడు. తిరిగి కౌరవ సేనలు పాండవసేనలతో తలపడ్డాయి. ధర్మరాజుకు రక్షణగా భీమసేనుడు, సాత్యకి, ధృష్టద్యుమ్నుడు, శిఖండి, ఉపపాండవులు, నకుల సహదేవులు నిలిచారు. శల్యుడు వారితో ముందుగా యుద్ధం చేస్తున్నాడు. ఇంతలో ప్రభద్రక సేనలు, పాంచాల సేనలు శల్యుడిని చుట్టుముట్టాయి. శల్యుడు వారిని శరవర్షంలో ముంచెత్తి వారందరిని యమసదనానికి పంపాడు. అది చూసిన సుయోధనుడు సంతోషించాడు. అది చూసి ధర్మరాజు శల్యుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. శల్యుడు ఒక నారాచమును ధర్మరాజు శరీరం చీల్చుకు పోయేలా ప్రయోగించాడు. అదిఛూసిన భీముడు ఏడు బాణములు, నకులుడు అయిదు బాణములు, సహదేవుడు తొమ్మిది బాణములు ఉపపాండవులు అనేక బాణములు వేసి శల్యుడిని ఎదుర్కొన్నారు. అది చూసి కృతవర్మ, కృపాచార్యుడు, శకుని, ఉలూకుడు శల్యునికి సాయంగా వచ్చారు. శల్యుడు భీమసేనుడి హయములను చంపాడు. భీముడు తన గద తీసుకుని కౌరవ సేనలను తనుమాడసాగాడు. సహదేవుడు శల్యుని మీద ధారాపాతంగా బాణములు వేసాడు. శల్యుడు సహదేవుడి హయములను చంపాడు. శల్యుడి కుమారుడు రుక్మాంగదుడు సహదేవుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. సహదేవుడు కత్తి తీసుకొని కత్తి తీసుకుని తన రథం మీద నుండి కిందికి దూకి రుక్మాందుడి వైపు వెళ్ళి అతడి రథము మీద లంఘించి అతడి తలను తన కత్తితో నరికాడు.

భీమసేనుడు శల్యుడిని ఎదుర్కొనుట

కుమారుడి మరణం కళ్ళారా చూసిన శల్యుడు కోపం తట్టుకొనలేక పాండవ సైన్యాలను తనుమాడసాగాడు. శల్యుడు ధర్మరాజు మీద అతిక్రూరనబాణమును వేసాడు. అది చూసి భీముడు తన గద తీసుకుని కిందము దిగి శల్యుడి రథానికి కట్టిన హత్యములను చంపాడు. శల్యుడు భీముడి మీదకు తోమరం విసిరి భీముడి గుండెలను చీల్చాడు. భీమసేనుడు ఆ తోమరమును లాగి దానితో శల్యుడి సారధిని చంపాడు. శల్యుడు ముద్గర అనే ఆయుధము తీసుకుని రథము నుండి కిందికి దిగాడు. భీముడు తన గదాయుధంతో శల్యుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. ఇరు పక్షముల సేనలు యుద్ధం ఆపి వారి గదాయుద్ధం చూడసాగారు. శల్యుడు, భీముడు సింహఘర్జనలు చేస్తూ గుండ్రముగా తిరుగుతూ రెండు ఏనుగులవలె ఢీకొన్నారు. గదాఘాతములతో శరీరం రక్తసిక్తం అయింది. ఒకరిని ఒకరు కొట్టుకుని మూర్ఛపోయారు. అది చూసి కృపాచార్యుడు శల్యుని తన రథం మీద ఎక్కించుకుని తీసుకు వెళ్ళాడు. భీముడు మూర్ఛ నుండి తేరుకొని శల్యుడి కొరకు వెదుకుతో పెద్ద అరుస్తున్నాడు. ఇంతలో చేకితానుడి ఆధ్వర్యంలో పాండవసేన భీముని ముందుకు వచ్చి కౌరవసేనలను ఎదుర్కొంది. సుయోధనుడు చేకితానుడి మీద ఒక ఈటెను బలంగా విసిరి చేకితానుడిని చంపాడు.

శల్యుని శౌర్యం

శల్యుడు తేరుకుని వచ్చి ధర్మరాజును ఎదుర్కొన్నాడు. సుయోధనుడు ధృష్టద్యుమ్నుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. అర్జునుడు అశ్వత్థామను ఎదుర్కొన్నాడు. అశ్వత్థామకు సాయంగా త్రిగర్తసేనలు వచ్చి చేరాయి. శల్యుడు ధర్మరాజును అమిత శౌర్యంతో ఎదుర్కొని బాణప్రయోగం చేస్తున్నాడు. ధర్మరాజు శల్యుడి శరీరం నిండా పదునాలుగు బాణములు వేసాడు. శల్యుడు అత్యంత శక్తివంతమైన బాణమును వేసి ధర్మరాజు వక్షస్థలం గాయపరిచాడు. ధర్మరాజు విజృంభించి శల్యుడి చక్రరక్షకులను చంపి, సారధిని చంపాడు. సాత్యకి, భీముడు చేది సేనలతో శల్యుడిని ఎదుర్కొని శరవర్షం కురిపించారు. నకులసహదేవులు శల్యుని ఎదుర్కొన్నారు. శల్యుడు విజృంభించి నకులసహదేవుల మీద శరవర్షం కురిపించాడు. ధర్మరాజు శల్యుని ఎదుర్కొని శల్యుడి శరీరం నిండా బాణములు నాటాడు. శల్యుడు ఆ బాణములు ఎదుర్కొని భీమనకులసహదేవుల మీద బాణములు గుప్పించాడు. నకులుడు తన మేన మామను అతి క్రూర బాణములతో కొట్టాడు. భీమ, నకులసహదేవులు, ధరమరాజు, సాత్యకులు కూడా శల్యుడి మీద బాణములు వర్షంలా వేసారు. శల్యుని శరీరం అంతా రక్తసిక్తమైంది. అయినా శల్యుడు జంకక ధర్మరాజు వింటిని విరిచాడు. ధర్మరాజు వేరొక విల్లు తీసుకుని శల్యుడి అత్యంత ప్రతిభావంతమైన బాణములతో శల్యుడి సారధిని, హయములను కొట్టాడు. శల్యుడు కోపించి ధర్మరాజును మూర్ఛిల్లేలా కొట్టాడు. అది చూసి సాత్యకి శల్యుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. శల్యుడు సాత్యకి విల్లు విరిచి భీమ, నకుల, సహదేవుల మీద మూడేసి బాణములతో కొట్టాడు. ధర్మరాజు మూర్ఛ నుండి తేరుకుని శల్యుని తన ముద్గరతో కొట్టాడు. అదే సమయంలో భీముడు బల్లెమును, సహదేవుడు గదను, నకులుడు శక్తిని ఒకేసారి శల్యుడి మీద వేసారు. శల్యుడు కోపించి అందరినీ ఎదుర్కొని అందరినీ మూర్ఛిల్లేలా కొట్టాడు. శల్యుడి పరాక్రమానికి అయిదుగురూ చచ్చారని భావించి సుయోధనుడు సంతోషించాడు. సాత్యకి, నకుల సహదేవులు ముందుగా తేరుకుని శల్యుడిని ఎదుర్కొన్నారు. ధర్మరాజు తేరుకొని శల్యుని చక్రరక్షకులను చంపాడు. చక్రరక్షకులు లేకున్నా శల్యుడు జంకక యుద్ధం కొనసాగిస్తూ అయిదుగురు వీరులను రక్తం కారేలా కొట్టాడు. ధర్మరాజు దుఃఖించి " కృష్ణుడు చెప్పినది నిజం. భీముని వలన కూడా శల్యుని ఎదుర్కొనుట సాధ్యం కాదు. ఇక శల్యుని తానే సంహరించాలి " అనికుని తన సేనలను చేయి ఊపి పిలిచాడు.

శల్యుడు నకులసహదేవ, భీమ, ధృష్టద్యుమ్న, సాత్యకులను తన బాణములతో కప్పాడు.

అర్జునుడి పరాక్రమం

అశ్వత్థామ నాయకత్వంలో సంశక్తులు అర్జునుడితో యుద్ధంచేస్తున్నారు. అశ్వత్థామ సంశక్తులతో కలిసి అర్జునుడిని వివిధరకాల బాణ, అస్త్ర, శస్త్రములతో చికాకు పరుస్తున్నాడు. అర్జునుడు కోపించి విజృంభించి సంశక్తుల రథములను, కేతనములను, ధనస్సులను విరిచాడు. కవచములను భేధించి హయములను చంపి రెండు వేల మంది సంశక్తులను చంపాడు. అశ్వత్తామ అర్జునుడిని ఎదుర్కొని అర్జునుడిని పన్నెండు బాణములతోను కృష్ణుడిని పది బాణములతోను కొట్టాడు. అర్జునుడు బ్రాహ్మణుడైన అశ్వత్థామను మనస్సులో నమస్కరించి అశ్వత్థామ సారధిని, హయములను చంపాడు. అశ్వత్థామ ముసలమును, పరిఘను అర్జునుడి మీద ప్రయోగించాడు. పరిఘను, ముసలమును తునాతునకలు చేసి అర్జునుడు అశ్వత్థామ శరీరంలో మూడు బాణములు నాటాడు. అది చూసిన సంశక్తులు అశ్వత్థామను దాటి అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నారు. ఇంతలో తనను ఎదుర్కొన్న పాంచాల రాకుమారుని తలను అశ్వత్థామ ఒకే బాణంతో ఖండించి తిరిగి అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నాడు.

కురుపాండవ సమరం

సుయోధనుడు ధృష్టద్యుమ్నుని ఎదుర్కొని వాడి అయిన అయిదు బాణములు ధృష్టద్యుమ్నుడి మీద వేసాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు ప్రతిగా సుయోధనుడి మీద డెబ్బై బాణాలను ప్రయోగించాడు. అది చూసిన సుయోధనుడి తమ్ములు అన్నకు సాయంగా వచ్చి సుయోధనుడిని ఎదుర్కొన్నారు. ధృష్టద్యుమ్నుడు కోపించి వారి మీద వాడి అయిన బాణములు ప్రయోగించాడు. శిఖండి ప్రభద్రకులు కృపాచార్యుడు, కృతవర్మలను ఎదుర్కొన్నారు. శల్యుని నకులసహదేవ, భీమ, ధర్మరాజాదులు ఎదుర్కొని సమరం సాగిస్తున్నారు. పోరు ఘోరంగా సాగుతుంది. నకులుడు శల్యుని మీద పది బాణములు వేసాడు. శల్యుడు నకులుని మీద మూడు బాణములు ప్రయోగించి నకులుడి విల్లు విరిచాడు. అయిదుగురు యోధులూ శల్యుని ఎదుర్కొన్నారు. శల్యుడు జంకక వారందరిని తన బాణములతో నొప్పించాడు. సుయోధనుడు తన సైన్యముతో శల్యునికి సాయంగా వచ్చాడు. కృష్ణార్జునులు తమ సైన్యములను ఒక చోట సమీకరించారు. అర్జునుడు కృపాచార్యుని, సహదేవుడు శకునిని, ఉపపాండవులు కౌరవ పక్షాన పోరాడుతున్న మిత్రరాజుల్ను, శిఖండి అశ్వత్థామను, భీముడు సుయోధనుని, ధర్మరాజు నకులుడితో చేరి శల్యుని ఎదుర్కొన్నారు. ఇరి పక్షముల మధ్య ఘోరంగా పోరు సాగుతుంది. శల్యుడు అంతటా తానే అయి సమరం సాగిస్తున్నాడు. మధ్యాహ్న సూర్యుడికి ప్రతిబింబంలా వెలిగి పోతున్న శల్యుడి పరాక్రమానికి పాండవసేనలు ఆగలేక వెనుకంజ వేస్తున్నాయి. అది చూసి ధర్మరాజు చేతులు ఊపుతూ సైన్యాలను ఉత్సాహపరచి తమ్ములను దగ్గరకు పిలిచి " మీరంతా మీమీ పరాక్రమానికి అనుగుణంగా భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణాది యోధులను చంపారు. ఈ రోఝు నేను మహా వీరుడైన శల్యుడిని చంపుతాను. ఎలాగంటే నారథముకు కుడి వైపున నకులుడు, సాత్యకి ఎడమ వైపున సహదేవుడు, ధృష్టద్యుమ్నుడు రక్షణగా ఉంటారు. వెనుక అర్జునుడు, ముందు భీముడు ఉంటారు. ఎందుకంటే శల్యుడికి రక్షణగా కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ, అశ్వత్థామ, శకుని నిలుస్తారు " అన్నాడు. ధర్మరాజు చెప్పినట్లే ధృష్టద్యుమ్నుడు, పాండవులు నిలిచారు. అది చూసిన సుయోధనుడు శల్యునికి రక్షణగా కృపాచార్య, కృతవర్మ, అశ్వత్థామ, శకునులను నిలిపాడు. ధర్మరాజు శల్యుని ఎదుర్కొన్నాడు పోరు ఘోరంగా సాగుతుంది.

శల్యవధ

అర్జునుడు కృపాచార్యుని, కృతవర్మను ఎదుర్కొన్నాడు. శల్యుని సైన్యం ధర్మరాజును చుట్టుముట్టింది. ధర్మరాజ్కు కోపంతో విజృంభించాడు. రథములు విరుగుతున్నాయి. గజములు, హయములు కుప్పలుగా చచ్చి పడుతున్నాయి. రణరంగం అంతా భీభత్సంగా ఉంది. ధర్మరాజు శల్యుడు తమ శంఖములు పూరించి యుద్ధముకు తలపడ్డారు. ఒకరి మీద ఒకరు అస్త్రప్రయోగం చేసుకుని శరీరాలను రక్తసిక్తం చేసుకున్నారు. శల్యుడు ధర్మరాజు విల్లు విరిచాడు. ధర్మరాజు మరొక విల్లు తీసుకుని శల్యుడి విల్లు విరిచి ఎడతెరిపి లేకుండా మూడు వందల బాణములు వేసి శల్యుని హయములను చంపి, కేతనము విరిచాడు. శల్యుడు రథము మీద కూలబడ్డాడు. ఆది చూసిన అశ్వత్థామ శల్యుడిని తన రథము మీదకు ఎక్కించి తీసుకు వెళ్ళాడు. శల్యుడు పడిపోగానే ధర్మరాజు పాలికేకలు పెడుతూ విజృంభించాడు. కౌరవ సేనలను ఎదుర్కొని తరుముతున్నాడు. ఇంతలో శల్యుడు మూర్ఛ నుండి తేరుకుని మరి ఒక రథము మీద ఎక్కి ధర్మజుని ఎదుర్కొన్నాడు. తనను ఎదుర్కొన్న ధృష్టద్యుమ్న, నకుల సహదేవ, సాత్యకులను వాడి అయిన బాణములతో కొట్టి తప్పించి తిరిగి ధర్మరాజును ఎదుర్కొన్నాడు. ధర్మరాజు అత్యంత వాడి అయిన బాణములతో శల్యుని కొట్టాడు. అది చూసి సుయోధనుడు తన సైన్యాలను శల్యునికి సాయంగా పంపాడు. వారి అండ చూసుకుని శల్యుడు ధర్మరాజును ఎదుర్కొని ధర్మరాజు శరీరంలో ఏడు భయంకర బాణములు నాటాడు. సుయోధనుడి సేనలతో భీముడు పోరాడుతున్నాడు. ధర్మరాజు తొమ్మిది భయంకరమైన బాణములు శల్యుని శరీరంలో గుచ్చాడు. ఒకరికి ఒకరు తీసిపోకుండా యుద్ధం చేస్తున్నాడు. శల్యుడు ఒక బలమైన బాణమును ధర్మరాజు గుండెలకు గురి చూసి కొట్టాడు. ధర్మరాజు శల్యుని తన బాణములతో మూర్ఛిల్లజేసాడు. అంతలోనే శల్యుడు తేరుకుని ధర్మరాజును ఎదుర్కొని ధర్మరాజు మీద బాణప్రయోగం చేసాడు. ధర్మరాజు శల్యుని కవచం చీల్చాడు. శల్యుడు ధర్మరాజు వింటిని ఖండించాడు. ధర్మరాజు మరొక విల్లు తీసుకుని శల్యునిశరీరం నిండా శరములతో నింపాడు. శల్యుడు తన బాణములతో ధర్మరాజు, భీముల కవచం చీల్చాడు. ఇంతలో కృపాచార్యుడు ధర్మరాజు సారధిని కొట్టాడు. శల్యుడు ధర్మరాజు హయములను చంపాడు. ధర్మరాజు విరథుడయ్యాడు. ధర్మరాజు మనస్సులో " శ్రీకృష్ణుడు నన్ను శల్యుని చంపమని నియోగించాడు. ఆ మహానుభావుని మాట వమ్ము అయ్యేలా ఉంది. ఇక నాకు ఆ పరమేశ్వరుడే దిక్కు" అనుకుని రథము మీద నిలబడి " ఓ పరమేశ్వరా ! నీవు త్రిశూలధారివి, నిర్గుణుడివి, నిరాకారుడివి, త్రినేత్రుడివి.

సృష్టి, స్థితి, లయ కారకుడివి. త్రిభువనములకు పూజనీయుడివైన నిన్ను నేను ఆశ్రయిస్తున్నాను నన్ను ఈ గండం నుండి కాపాడు " అని మనస్పూర్తిగా ప్రార్ధించి మెల్లగా లేచి శల్యుడి మీద శరప్రయోగం చేసాడు. ధర్మరాజు శక్తిహీనుడయ్యాడని తెలుసుకుని శల్యుడు రెట్టించిన ఉత్సాహంతో ధర్మరాజు మీద బాణములు వేసాడు. భీమసేనుడు మధ్యలో వచ్చి శల్యుని విల్లు విరిచి హయములను చంపాడు. శల్యుడు కూడా విరధుడయ్యాడు. కత్తి డాలు తీసుకుని తన వైపు వస్తున్న శల్యుడి మీద తన శక్తిని అంతా ప్రయోగించి " శ్రీకృష్ణుడు శల్యుని చంపని నాకు ఆనతిచ్చాడు. ఈ శల్యుడు నావంతు " అని ధృడసంకల్పం చేసి తన వద్ద పూజలందుకుంటున్న పరమేశ్వర ప్రసాదితమైన శక్తి ఆయుధమును బయటకు తీసి భక్తుఇతో నమస్కరించి కళ్ళలో నిప్పులు కురిపిస్తూ క్రోధంగా ప్రళయకాల రుద్రునిలా శక్తి కొద్దీ విజృంభించి తన వైపు వస్తున్న శల్యుని మీద గురి చూసి బలంగా విసిరాడు. ఆ శక్తి ఆయుధం నిప్పులు కురుస్తూ శల్యుని వైపు దూసుకు పోయి అతడి కవచమును చీల్చుకొని గుండెలను దూసుకుంటూ భూమిలోకి పోయింది. శల్యుడి శరీరం నుండి రక్తం ధారాపాతంగా కారింది. మొదలు నరికిన చెట్టులా శల్యుడు నేల మీద బోర్లా పడ్డాడు. శల్యుడి ప్రాణాలు అనంత వాయువులలో కలిసాయి. శల్యుడి మరణాన్ని చూసి అతడి తమ్ముడు అమిత క్రోధంతో ధర్మజుని ఎదుర్కొన్నాడు. ధర్మరాజు ఒక పదునైన బల్లెం విసిరి అతడి తల నరికాడు. శల్యుడు, అతడి తమ్ముడు మరణించడం చూసి కౌరవ సేనలు పారిపోసాగాయి.

కురు పాండవ యోధుల పోరు

శల్యుని మరణానంతరం సాత్యకి కౌర్వసేనను తరుముతున్నాడు. అది చూసి కృతవర్మ సాత్యకి ఎదుర్కొన్నాడు. కృతవర్మ సాత్యకి విల్లు విరిచాడు. సాత్యకి మరొక ధనస్సు తీసుకుని కృతవర్మ రధ్వ్యములను, సారధిని చంపాడు. అది చూసి కృపాచార్యుడు కృతవర్మను తన రధము మీద ఎక్కించుకుని తీసుకు వెళ్ళాడు. సాత్యకి పరాక్రమానికి తట్టుకోలేక కౌరవసేనలు పారిపోసాగాయి. పాండవ సైన్యం కౌరవ సైన్యాలను వెంటాడుతుంది. సుయోధనుడు ఒక్కడే పాండవ సేనకు ఎదురు నిలిచాడు. మరొక రధం సమకూర్చుకుని మరలా కృతవర్మ అక్కడకు వచ్చి తిరిగి ధర్మరాజును ఎదుర్కొన్నాడు. ధర్మరాజు కోపించి ధర్మరాజు రధాశ్వములను చంపాడు. అశ్వత్థామ కృతవర్మను ఎక్కించుకుని అక్కడి నుండి వెళ్ళాడు. ధర్మరాజు ఆరు బాణములతో కృపాచార్యుని కొట్టాడు. కృపాచార్యుడు పదహారు బాణములతో కృపాచార్యుని కొట్టాడు. సుయోధనుడు తన సైన్యాలను ప్రోత్సహిస్తూ యుద్ధ భూమి అంతా తిరుగుతున్నాడు. సుయోధనుడి మాటలకు ధైర్యం తెర్చ్చుకుని కౌరవ సేనలు పాండవసేనలను ఎదుర్కొన్నాయి .సుయోధనుడి అండ చూసుకుని శల్యుడి సైన్యం ధర్మరాజును ఎదుర్కొన్నాయి. సుయోధనుడు వారిన వారించి " తొందర పడకండి నా వెనుక నిలవండి అందరం కలిసి ధర్మరాజును ఎఎదుర్కొంటాము అన్నాడు " అయినా వారు వినక సుయోధనుడిని దాటి ధర్మరాజును చుట్టుముట్టారు. ఇంతలో భీముడు, నకులసహదేవులు, ఉపపాండవులు, ధృష్టద్యుమ్నుడు, సాత్యకి శిఖండి తమ తమ బలాలతో వారిని చుట్టుముట్టారు. అది చూసి శకుని " సుయోధనా ! శల్యుని బంధువులందరినీ పాండవులు చంపుతారు వారిని కాపాడవయ్యా " అని అరిచాడు. అందుకు " నేనేం చెయ్యను మామా వారు నా మాట కూడా వినక వెళ్ళారు. ఫలితం అనుభవిస్తారు " అని నిర్వేదంగా అన్నాడు. శకుని " అది కాదు సుయోధనా ! వారు నీ పక్షాన యుద్ధం చెయ్యడానికి వచ్చారు. వారు ఆపదలో ఉన్నప్పుడు నువ్వే కదా రక్షించాలి " అన్నాడు. శకుని మాటలు విని సుయోధనుడు " అలాగే వెళ్ళి వారిని రక్షస్తాను " అని వెళ్ళాడు కాని అప్పటికి భీమ, సాత్యకి, నకులసహదేవాదులు శల్యుని బంధువులను నిశ్శేషంగా యమసదనానికి పంపారు. అది చూసి సుయోధనుడి సైన్యం వెనుకకు పారిపోయింది.

కురు పాండవ యోధుల సమరం

కౌరవసేనలో నిరాశా నిస్పృహలు ఆవరించాయి. ఇక కురుసామ్రాజ్యానికి అధిపతి ధర్మరాజు సుయోధనుడి పతనం తథ్యం అనుకున్నారు. అది గమనించిన సుయోధనుడు ఏనుగు దిగి ఒక రథం అధిరోహించి తన సైన్యం మధ్య తిరుగుతూ వారికి తన శాయ శక్తులా ధైర్యోత్సాహాలు కలిగిస్తూ " సైనికుల్లారా ! వెనుకకు మరలండి పిరికి పందల్లా పారిపోకండి. విజయమో వీరస్వర్గమో తేల్చుకోండి మీరు పారి పోయినంత మాత్రాన శత్రువులు మిమ్ము విడువరు తరిమి తరిమి చంపుతారు. అలాంటి దిక్కులేని చావు చచ్చేకంటే వీరోచితంగా పోరాడి మరణించి వీరస్వర్గం అలంకరించండి. మన బలం ఎక్కువగా ఉంది పాండవుల బలం తక్కువగా ఉంది. మనం తప్పక గెలుస్తాము " అన్నాడు. ఆ మాటలకు కౌరవసేనలో ధైర్యోత్సాహాలు పెల్లుబుకి రణభూమికి తిరిగి వచ్చారు. వారంతా భీమసేనుడిని చుట్టుముట్టారు. భీముడు తన గద తీసుకుని కౌరవసేనలో మారణహోమం సృష్టించి ఒక్క దెబ్బకు ఇరవై ఒక్క వేలమందిని యమసదనానికి పంపాడు. మరొక పక్క అర్జునుడు కౌరవసేనలకు తన గాండీవం నుండి వెలువడే బాణాల రుచి చూపిస్తున్నాడు. నకులుడు, సహదేవుడు, సాత్యకి శకునిని ఎదుర్కొన్నారు. శకుని కూడా వారిని ధైర్యంతో ఎదుర్కొన్నాడు. ఇంతలో సాళ్వుడు ఏనుగు ఎక్కి పాండవసేనలో ప్రవేశించి పాండవ సేనను కకావికలు చేస్తున్నాడు. సాళ్వుని ధృష్టద్యుమ్నుడు ఎదుర్కొని తన బాణంతో సాళ్వుని ఏనుగు కుంభస్థలం మీద కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు సాళ్వుని ఏనుగు పారి పోయింది. సాళ్వుడు దానిని దారికి తెచ్చుకుని ధృష్టద్యుమ్నుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. సాళ్వుని ఏనుగు ధృష్టద్యుమ్నుడి రథాన్ని పైకి ఎత్తింది. అది గమనించిన ధృష్టద్యుమ్నుడు తన గద తీసుకుని కిందికి దూకాడు. భీముడు, సాత్యకి, శిఖండి కూడా సాళ్వుని ఎదుర్కొన్నారు. సాళ్వుడు కూడా అత్యంత ధైర్యసాహసాలతో వారిని ఎదుర్కొన్నాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు తనగదతో సాళ్వుని కుంభస్థలం మీద కొట్టాడు. ఆ దెబ్బకు ఏనుగు కింద పడిపోయింది. సాత్యకి ఒకే దెబ్బతో సాళ్వుని తెల తెగనరికాడు. సాళ్వుని మరణం చూసి కౌరవ సేన పారిపోసాగింది. కృతవర్మ వారిలో ధైర్యోత్సాహలు కలిగించాడు. సాత్యకి ఎనిమిది పదునైన బాణములతో కృతవర్మను కొట్టాడు. కృతవర్మ సాత్యకి విల్లు విరిచాడు. సాత్యకి మరొక విల్లందుకుని కృతవర్మ సారధిని హయములను చంపాడు. కృతవర్మ విరథుడై ఒక శూలం తీసుకున్నాడు. అది చూసి కృపాచార్యుడు తన రథంలో కృతవర్మను ఎక్కించుకుని

అక్కడి నుండి తీసుకు వెళ్ళాడు. అప్పటికి కురు సైన్యం చెదిరి పోయింది. నీ కుమారుడు సుయోధనుడు పాండవులను ఒంటరిగా ఎదుర్కొన్నాడు. పాండవ యోధులంతా చేరి సుయోధనుడిని ఎదుర్కొన్నారు. అంతటా తానై సుయోధనుడు యుద్ధం చేస్తూ ధర్మరాజు మీద నూరు బాణములు భీముని మీద డెబ్బై బాణములు వేసాడు. సహదేవుడు సుయోధనుడిని ఎదిరించారు. కురు సైన్యం ప్రాణముల మీద ఆశ వదులుకుని యుద్ధం చేస్తుంది. శకుని ధర్మరాజు రథాశ్వాలను చంపాడు. సహదేవుడు ధర్మరాజును తన రథం మీద ఎక్కించుకున్నాడు. ధర్మరాజు శకునిని బాణ వర్షంలో తడిపాడు. సుయోధనుడు ధృష్టద్యుమ్నుడి విల్లు విరిచాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు మరొక బాణం తీసుకుని సుయోధనుడి మీద బాణ ప్రయోగం చేసాడు. అంతలో ఉపపాండవులు సుయోధనుడిని ఎదుర్కొన్నారు. ధర్మరాజు మూడు శరములతో కృపాచార్యుని కొట్టి నాలుగు బాణములతో కృతవర్మ హయములను చంపాండు. అశ్వత్థామ కృతవర్మను తన రథం మీద ఎక్కించుకుని తీసుకు వెళ్ళాడు. సుయోధనుడు ఏడు వందల రథములతో ధర్మరాజును చుట్టుముట్టాడు. శిఖండి విజృంభించి ఆ రథములను తన బాణములతో ఖండించాడు. శకుని తన సేనలతో ధర్మరాజును ఎదుర్కొన్నాడు. ధర్మరాజు సహదేవుని పిలిచి శకునిని ఎదుర్కొమ్మని ఆదేశించాడు. శకుని సహదేవుల మధ్య యుద్ధం ఘోరంగా జాగుతుంది. ఇరుపక్షాల అయిదు వేల మూడు వందల ఏనుగులు నేల కూలాయి. యుద్ధ భూమి అంతా పీనుగుల పెంట అయింది. మిగిలిన ఏడు వణందల హయములతో శకుని తప్పించుకున్నాడు. శకుని సుయోధనుడి వద్దకు వెళ్ళి " ముందు పాండవుల వద్దకు వెళ్ళి వారి గజబలమును అశ్వబలమును తుద ముట్టించాలి. తరువాత కాల్బలములను నాశనం చేయవచ్చు " అన్నాడు. శకుని మాటలు విని సుయోధనుడు తన గజ, అశ్వ బలాలను సమాయత్తం చేసాడు.

కృష్ణార్జునుల సంభాషణ

శకుని సుయోధనుల సంభాషణ విని అర్జునుడు " కృషా ! చూసావా పద్దెనిమిది రోజుల యుద్ధం తరువాత కురు సైన్యం పూర్తిగా ఎఊపు మాసినా సుయోధునుడిలో మార్పు రాలేదు. భీష్ముడు పడి పోయిన తరువాత సంధి చేసుకుంటే ఇంత వినాశనం తప్పేది. సుయోధనుడి మూర్ఖత్వం సంధి చెయ్యనివ్వ లేదు. ద్రోణుడు, జయద్రధుడు, భగదత్తుడు మరణించిన తరువార కూడా సుయోధనుడిలో మార్పు రాలేదు. సర్వనాశనం జరిగి పోయింది. సుయోధనుడు ఎవరిని లక్ష్యపెట్ట లేదు. తన ఆప్తులైన కర్ణుడు, దుశ్శాసనుడు మరణించిన తరువాత కూడా అతడికి బుద్ధి రాలేదు. శల్యుడి మరణం కూడా అతడిలో మార్పు తీసుకురాలేదు. అతడి మూర్ఖత్వాన్ని ఏమనాలి ? సుయోధనుడి తనువులో ప్రాణమున్నంతవరకు రాజ్యభోగాల మీద ఆశ అతడిని విడువదు. అతడి తన లోభం వదిలి రాజ్యభాగాన్ని ఇవ్వడు కనుక అతడి మరణం తప్పదని తేలిపోయింది " అన్నాడు. కృష్ణుడు " అర్జునా ! నేను సంధి చేయడానికి కురు సభకు వెళ్ళినప్పుడు విదురుడు కూడా ఇదే అన్నాడు. " కృష్ణా ! నీవి ఇక్కడకు ఎందుకు వచ్చావు? సుయోధనుడు వివేక హీనుడు, దుర్మదాంధుడు. సుయోధనుడు మంచి మాటలతో రాజ్య భాగం ఇవ్వడు కనుక యుద్ధం తప్పదు " అన్నాడు. సుయోధనుడు జన్మించినపుడు మహా మునులు అప్పుడు జరిగిన ఉత్పాతాలు చూసి " ఇతడు సమస్త రాజలోకముకు క్షయకారకుడవుతాడు " అని చెప్పారు. అది అక్షరాల నిజమైంది " అన్నాడు. " అవును కృష్ణా ! సుయోధనుడి మూర్ఖత్వం స్వార్ధం అతడి మరణంతో కాని వదలదు. అందుకనే సైన్యం అంతా క్షీణిస్తున్నా ఇంకా యుద్ధం కొనసాగిస్తున్నాడు "అన్నాడు.

పాండవులు కురుసైన్యాలను నాశనం చేయుట

కృష్ణార్జునులు యుద్ధ విశేషాలు విశ్లేషించి శేషించిన కురు సేనతో యుద్ధముకు తలపడ్డారు. అర్జునుడి ధాటికి ఆగలేక కురు సేనలు పారిపోతున్నాయి. సుయోధనుడు వారికి ధైర్యం చెప్తూ చేయి ఊపుతూ వారిని యుద్ధముకు పురికొల్పుతున్నాడు. మరొక పక్క శతానీకుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు కౌరవ సేనలను తన బణాలతో తుద ముట్టిస్తున్నారు. సుయోధనుడు ధృష్టద్యుమ్నుడిని వక్షస్థలంలో తన బాణముతో కొట్టాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు పదునైన బాణములతో సుయోధనుడిని సారథిని, రథాశ్వములను చంపాడు. సుయోధనుడు రథము దిగి గుర్రము వెక్కి తన గజబలముతో అర్జునుడిని ఎదుర్కొన్నాడు. అర్జునుడు సుయోధనుడి గజబలం మీద బాణములను వర్షంలా కురిపించాడు. మరొక పక్క భీమసేనుడు సుయోధనుడి గజబలమును నిర్మూలిస్తున్నాడు. అది చూసి ధర్మరాజు నకుల సహదేవులతో అక్కడకు చేరుకున్నాడు. సుయోధనుడు వారి మధ్య చిక్కుకున్నాడు. సుయోధనుడు కనపడక అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, సుయోధనుడు పాండవుల చేతిలో చనిపోయాడని భ్రమపడ్డారు. వారు సుయోధనుడిని వెదుకుతూ శకుని వద్దకు చేరుకున్నారు. మిగిలిన వారు సుయోధనుడు బ్రతికినా చచ్చినా ఒకటే వెతకడం వృధా అనుకున్నారు. భీముడు కౌరవ గజబలమును ధ్వంశం చేస్తున్నాడు. అది చూసి కౌరవ సేనలో చాలగా మిగిలిన సేనలు భీముని చుట్టు ముట్టాయి. భీముడు ఆగ్రహోదగ్రుడై వారిని గదతో చావబాదాడు. అయిదు వందల రథములు, ఏడు వందల ఏనుగులు, నిమిది వందల హయములు పది వేల సైనికులను చంపాడు. మిగిలిన వారు భీముడి వంక చూడటానికే భయపడ్డారు. ధృతరాష్ట్ర మహారాజా ! భీమసేనుడు నీ కుమారులైన దుర్మర్షణుడు, శ్రుతాంతుడు, జైత్రుడు, భూరిబలుడు, జయత్సేనుడు, సుజాతుడు, దుర్విహుడు, దుర్విమోచనుడు, అరిహుడు, దుష్ప్రదర్షుడు, శ్రుతపర్వుడు, మహాబాహుడు మొదలగు వారిని చంపాడు. సుయోధనుడి తమ్ములలో సుదర్శనుడు మాత్రం మిగిలాడు. సుయోధనుడి వెంట ఇక కొద్ది పాటి సైన్యమే మిగిలింది. అది చూసిన కృష్ణుడు " అర్జునా ! శత్రు సంహారం ముగుసింది. సుయోధనుడు అతడి తమ్ముడు సుదర్శనుడు కొద్ది పాటి సైన్యయం మాత్రమే మిగిలింది. ఇక సుయోధనుడి వధ మాత్రం మిగిలింది. అది పూర్తిగావించి కీర్తిమంతుడివి కా " అన్నాడు. అర్జునుడు " కృష్ణా ! ఇంకా శకుని అతడి వెంట రెండు వందల రథములు, వంద ఏనుగులు, అయిదు వందల హయములు ఉన్నాయి. ఇంకా కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ, కృతవర్మ మిగిలారు. వీరంతా నాకు ఒక లెక్క లోనిదిఊ కాదు. తృటిలో సంహరిస్తాను " అన్నాడు.

శకుని వధ

కృష్ణుడు రధమును సుయోధనుడి వంకకు పోనిచ్చాడు. సహదేవుడు, భీముడు, సుయోధనుడిని చంపడానికి చేరి ఒక వైపు నుండి వచ్చారు. ఇంతలో శకుని తన సైన్యముతో వారి ముందు నిలిచాడు. శకుని, సుశర్ముడు అర్జునుడిని సుదర్శనుడు భీమసేనుడిని సుయోధనుడు సహదేవుని ఎదుర్కొన్నారు. సుయోధనుడు ఒక బల్లెమును సహదేవుడి మీద వేసాడు. ఆ దెబ్బకు సహదేవుడు మూర్ఛిల్లాడు. వెంటనే తేరుకుని సహదేవుడు సుయోధనుడి మీద అత్యంత శక్తివంతమైన బాణములు ప్రయోగించాడు. కౌరవ సైనికులు తోమరములతో అర్జునుడిని కప్పారు. అర్జునుడు కోపించి వాడి అయిన బల్లెములతో గాంధార సేనల తలలు నరికాడు. ఇంతలో త్రిగర్త సైనికులు అర్జునుడిని చుట్టుముట్టారు. అర్జునుడు సంశక్తులలో ఒక్కడైన సత్యకర్ముడి తలను నరికాడు. చివరగా మిగిలిన సంశక్తుడు సత్యేషుడిని కూడా చంపాడు. ఆఖరుగా మిగిలిన శుశర్మ వక్షస్థలముకు గురిపెట్టి ఒక బల్లెము విసిరాడు. ఆ బల్లెము సుశర్మ్ అ వక్షస్థలం చీల్చింది. తరువాత అర్జునుడు సుశర్మ కుమారులు అందరిని ఒక్కొక్కరిని మూడేసి బాణములతో కొట్టి చంపాడు. సంశక్త సైన్యం పారి పోయింది. భీముడు చావగా మిగిలిన సుయోధనుడి తమ్ముడు సుదర్శనుడిని సంహరించాడు. " ఓ ధృతరాష్ట్ర మహారాజా ! ఇక నీ కుమారులలో ఒక్క సుయోధనుడు మాత్రమే మిగిలి ఉన్నాడు. శకుని సహదేవుడితో తలపడి పది బాణములు అతడి శరీరంలో గుచ్చాడు. ఆ దెబ్బకు సహదేవుడు మూర్ఛిల్లాడు. అది చూసి భీముడు శఙ్కుని ముందున్న గాంధార సైన్యమును నాశనం చేయసాగారు. అది చూసి కౌరవ సేనలు పారి పోయాయి. సుయోధనుడు ధైర్యం చెప్పి వారిని ముందుకు పురికొల్పాడు. సహదేవుడు మూర్చ నుండి తేరుకుని శకుని మీద పది బాణములు ప్రయోగించి అతడి విల్లు ఖండించాడు. శకుని వేరొక విల్లు తీసుకొని సహదేవుడి మీద శరవర్షం కురిపించాడు. శకుని కుమారుడైన ఉలూకుడు సదేవ, భీమసేనుల మీద బాణవర్షం కురిపించాడు. సహదేవుడు కోపించి ఒకే ఒక బల్లెము విసిరి ఉలూకుడి తల ఖండించాడు. తన కుమారుడి తన కళ్ళ ముందే చనిపోవడం చూసి చలించిన శకుని ఆగ్రహోదగ్రుడై సహదేవుడి మీద మూడు బాణములు వేసాడు. సహదేవుడు ఆ మూడు బాణములను ఖండించి శకుని విల్లు విరిచాడు. శకుని మహా కోపంతో సహదేవిని కత్తిని, గదను, బల్లెమును ప్రయోగించాడు. సహదేవుడు వాటిని మధ్యలో ఖండించాడు. అది చూసి శకుని తన రధ రక్షకులతో సహా అక్కడి నుండి పారి పోయాడు. సహదేవుడు అతడిని నిలువరించి " ఓ గాంధార రాజా ! రాజ ధర్మం విడిచి ఇలా పారి పోవడం నీవంటి సుక్షత్రియునకు తగదు. నాడు జూదం ఆడిననాడు చూపిన చాతుర్యం ఇప్పుడు చూపు. నీవు ఆడించిన మాయా జూదంకు ఫలితం చూసావు కదా సర్వనాశనం అయింది. నాడు జూదంలో ఓడి పోయి తలలు వంచుకున్న మా కోపాగ్ని జ్వాలలల ఫలితం చూసావు కదా ! మమ్ము అవమానించినందుకు సుయోధనుడు తన వారందరిని పోగొట్టుకుని అనుభవిస్తున్నాడు. ఆ సుయోధనుడు చూస్తుండగా నీ తల తెగి నేలను ముద్దాడేలా కొడతాను " అని సహదేవుడు శకుని రధాశ్వములను, కేతనమును, విల్లును ఖండించాడు. అది చూసి శకుని అత్యంత భయంకరమఇన శక్తి ఆయుధమును సహదేవుడి మీద విసిరాడు. సహదేవుడు ఆ శక్తి ఆయుధమును ఖండించి రెండు చేతులలో రెండు బల్లెములను తీసుకొని అత్యంత వేగంగా శకుని మీద వేసి అతడి తల ఖండించాడు. శకుని తల నేపడగానే శరీరం కూడా నేల మీదకు వాలింది. మహా భారత యుద్ధానికి కారణ భూతుడైన గాంధార రాజు శకుని సహదేవుడి చేతిలో మరణించాడు.

సుయోధనుడి నిష్క్రమణ

శకుని మరణానికి పాండవ సైన్యం హర్షాధిరేకంతో జయజయ ధ్వానలు చేసారు. యోధులు పరమ ప్రమోదంతో శంఖధ్వానం చేసారు. గాంధార సేనలు శకుని మరణం తరువాత కూడా బెదరక తమ రాజు మరణానికి కారకుడైన సదేవుడి మీద తిరగబడింది. సహదేవుడికి సాయంగా అర్జునుడు, భీముడు నిలబడ్డారు. భీమార్జున ధాటికి ఆగలేక వారి ధాటికి గాంధార సైన్యం నశించింది. సుయోధనుడు రణభూమిలో ఒంటరిగా నిలబడ్డాడు. ఎదురుగా ఆనందాతిరేకంతో హర్షధ్వానాలు చేస్తున్నారు. సుయోధనుడు యుద్ధభూమిని వదిలి వేయడానికి నిశ్చయించుకున్నాడు " అని సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునికి చెప్పాడు. ప్పుడు ధృతరాష్ట్రుడు సంజయునితో " సంజయా ! ఆ సమయమున ఇరుపక్షాల బలాబలాలు ఎలా ఉన్నాయి " అని అడిగాడు. సంజయుడు " మహారాజా ! ఒక్క సుయోధనుడు తప్ప కౌరవ సైన్యం అంతా సర్వనాశనం అయింది. పాండవ పక్షాన రెండు వేల రధములు, ఏడు వందల ఏనుగులు, అయిదు వందల హయములు, పది వేల కాల్బలం మిగిలారు. సుయోధనుడు తన గదను భుజం మీద పెట్టుకుని రణభూమిని విడిచి ఎటో వెళ్ళాడు " అని సంజయుడు ధృతరాష్ట్రునితో చెప్పాడు. సుయోధనుడి నిష్క్రమణతో పద్దెనిమిది రోజులు అవిచ్ఛన్నంగా సాగిన యుద్ధం సమాప్తమైంది.

ద్వితీయాశ్వాసం

సుయోధనుడి నిష్క్రమణ గురించి విన్న ధృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! నా కుమారుడు సుయోధనుడు మదం బాగా అణిగి గద చేత పట్టి కాలినడకన ఏటు వెళ్ళాడు. రారాజుకు ఇంత దౌర్భాయపుస్థి కలిగిందా ! సరేలే తరువాత ఏమి జరిగిందో చెప్పు " అన్నాడు. సంజయుడు " మహారాజా ! ఏకాదశ అక్షౌహినులకు అధిపతి అయిన సుయోధనుడు వంధి మాగధులు కైవారములు లేకుండా ఒంటరిగా ఏకాకిగా యుద్ధభూమి వదిలి పోయి అక్కడికి క్రోశడు దూరంలో ఉన్న కృష్ణద్వైపాయన మడుగుకు వెళ్ళి మడుగులో దిగి మడుగు అడుగున జలస్థంభన విద్యతో దాక్కుని. నాడు విదురుడి మాట విననందుకు పశ్చాత్తాప పడ్డాడు. సుయోధనుడు వెళ్ళి పోగానే భీమార్జునులు మిగిలిన కౌరవ సైన్యమును సమూలంగా నాశనం చేసారు. మన పక్షాన అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ మాత్రం మిగిలారు. అక్కడే తచ్చాడుతున్న నన్ను సాత్యకి పట్టుకున్నాడు. అక్కడే ఉన్న ధృష్టద్యుమ్నుడు " సాత్యకీ వీడిని ఎందుకు పట్టుకున్నావు. వీడి వలన మనకేమి హాని కలుగుతుంది. వీడిని విడిచిపెట్టు " అన్నాడు. సాత్యకి వీడు శత్రు పక్షముకు చెందిన వాడు. శత్రు శేషం మిగలరాదు " అని నన్ను చంపడానికి కత్తి ఎత్తాడు. అప్పుడు అక్కడకు వచ్చిన వ్యాస మునీంద్రుడు " సాత్యకీ ! సంజయుని చంపుట అనుచితము.

అతడు నిరాయుధుడు. అతడిని విడిచిపెట్టు " అన్నాడు. సాత్యకి వ్యాసునికి నమస్కరించి నన్ను విడిచి పెట్టాడు. నేను బ్రతుకు జీవుడా అనుకుంటూ అక్కడి నుండి కృష్ణద్వైపాయన మడుకుకు వెళ్ళాను. అక్కడ సుయోధనుడిని కలుసుకున్నాను. సుయోధనుడు " సంజయా ! మన పక్షమున ఎవరైనా ! బ్రతికి ఉన్నారా ? " అని అడిగాడు. నేను " సుయోధనా ! అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ తప్ప అందరూ చనిపోయారు " అని చెప్పాను. సుయోధనుడు " ఔను సంజయా ! నేను కూడా పాండవుల పాల బడక తప్పించుకోవడం నా అదృష్టం. పాండవులకు లొంగి పోయి వారి దయాధర్మం మీద బ్రతకడం నాకు ఇష్టం లేదు. అయినా యుద్ధమున విజయం సాధించి పాండవులు సంతోషంగా ఉన్నారు. నా సోదరులను బంధు మిత్రులను సంహరించిన పాడవుల సంతోషం నేను చీసి భరించగలనా ! నా తడ్రికి నా విషయం చెప్పు " అని తాను మడుగులో దాక్కున్నాడు.

రధికత్రయం సుయోధనుడి జాడ తెలుసుకొనుట

యుద్ధ భూమి నుండి పారిపోయున అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ ఒళ్ళంతా దుమ్ము కొట్టుకొని సుయోధనుడి కొరకు వెతుకుతూ నన్ను చూసి " సంజయా ! నువ్వు బ్రతికి ఉన్నావా! మన రారాజు ప్రాణాలతో ఉన్నాడా " అని అడిగారు. నేను సుయోధనుడు కృష్ణద్వైపాయన మడుగులో దాక్కున్న విషయం వారికి చెప్పాబ్ను, అది విని వారు దుఃఖించారు. " సంజయా ! రారాజుకు మేము రణరంగలో చావకుండా మిగిలామని తెలియదు. మా గురించి బాద పడుతుంటాడు. మేము బ్రతికి ఉన్నా మమ్ము కలుసుకొనుట దుస్తరమని తలచి మడుగులో దాక్కుని ఉంటాడు. అష్టైశ్వర్యములు అనుభవించిన రారాజుకు ఎంత దుర్గతి పట్టింది. మేము సుయోధనుడితో మాట్లాడుతుండగా పాండవులు తమ సైన్యముతో మమ్ము చుట్టుముట్టారు. ఇక అక్కడ ఉండటం క్షేమం కాదని మేము అక్కడి నుండి పారిపోయాము " అన్నాడు కృపాచార్యుడు. తరువాత రధికద్వయం కృష్ణద్వైపాయన మడుగుళో దాగిన సుయోధనుడిని కలుసుకొనుటకు వెళ్ళారు.

పాండవులు యుయుత్సునితో కౌరవ స్త్రీలను హస్థినకు పంపుట

యుద్ధం అయిపోయిందని తెలుసుకొని కౌరవ స్త్రీలు తమతమ భర్తల కొరకు రోదిస్తున్నారు. నీ కుమారుడు యుయుత్సుడు అక్కడ ఉన్నాడు. అతడు అక్కడ ఉన్న వారితో " సుయోధనుడు పారిపోయాడు. యుద్ధం పరిసమాప్తం అయింది. ఇక ఈ స్త్రీలను హస్థినకు పంపండి " అన్నాడు. అంతలో ధర్మరాజు అక్కడకు వచ్చి యుయుత్సుని కౌగలించుకుని ఓదార్చి " కౌరవ కాంతలందరిని హస్థినకు పంపవచ్చు " అని చెప్పాడు. యుయుత్సుడు అంతఃపుర స్త్రీలను వృద్ధ కంచుకలతో సహా హస్తినా పురానికి వెళ్ళాడు. విదురుడు వారికి ఎదురు వచ్చాడు. యుయుత్సుడు జరిగినదంతా చెప్పి రారాజు ఒంటరిగా యుద్ధ భూమిని వదిలి వెళ్ళాడు అని చెప్పాడు. అది విని విదురుడు ధుఃఖ భారంతో వికల మనస్కుడై " యుయుత్సా ! సంజయుడు వచ్చి ధృతరాష్ట్రునికి జరిగినది వివరించ గలడు. మనమేమి చెప్పనవసరం లేదు నీవు అంతఃపుర స్త్రీలను వారి వారి నివాసములకు చేర్చు " అన్నాడు. కౌరవ సైన్యం అక్కడక్కడా ఉన్నారు. రణరంగం నిశ్శబధంగా ఉంది. పాడవులు శ్రీకృష్ణుడితో సహా సుయోధనుడిని వెదుకుతూ కృష్ణద్వైపాయన మడుకు వచ్చారు. వారిని చూసి అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ అక్కడ నుండి తప్పుకుని దాక్కున్నారు. సుయోధనుడు ఎక్కడా కనపడ లేదని తిరిగి శిబిరాలకు వెళ్ళారు. కౌరవ శిరంలోని స్త్రీలౌ ఏమీ భయం లేదని నిశ్చింతగా అభయం ఇచ్చాడు.

రధికత్రయం సుయోధనుడిని కలుసుకొనుట

పాండవులు అక్కడ నుండి వెళ్ళగానే రధికత్రయం సుయోధనుడిని కలుసుకుని " రారాజా ! పిరికి వాడిలా మడుగులో దాక్కోవడమేమిటి ? లే ముందుకు కదులు మా సాయంతో పాండవుల మీద యుద్ధం ప్రకటించు. పాండవ సేనలను సంహరించు. పాండవులను జయించు. సుయోధనా ! క్షత్రియులకు శరువులను జయించడం లేక యుద్ధంలో మరణించి వీరస్వర్గం అలంకరించడమే ధర్మం. అంతే కాని పిరికి వాడిలా ఇలా పారిపోయి దాక్కోవడం ధర్మమా ! " అన్నారు. ఆ మాటలు విన్న సుయోధనుడు రధికత్రయంతో " యోధులారా ! క్షత్రియ ధర్మం తెలియక గాదు. నా శరీరం గాయాలతో నిండి ఉన్నది. వశంతప్పిన శరీరం విశ్రాంతి కోరుతున్నది. మీరు యుద్ధమున అలసి ఉన్నారు కనుక ఈ రోజుకు విశ్రాంతి తీసుకొండి. రేపటి దినం యుద్ధం చెయ్యవచ్చు " అన్నాడు. ఆ మాటలకు అశ్వత్థామ " రారాజా ! ఏల నీకు అనుమానం నేను ఒక్కడినే పాంచాల సన్యాలను సంహరించి పాండవులను చంపి నీకు నీ తండ్రికి సంతోషం కలిగించగలను " అన్నాడు.

పాండవులకు సుయోధనుడి జాడ తెలియుట

ధర్మరాజు, భీముడు కొంత మంది బోయవారిని పిలిచి వారు వేటాడినప్పుడు సుయోధనుడు కనిపిస్తే చెప్పమని చెప్పారు. ఆ బోయలలో ఒకరు వేటాడిన జంతువును మోసుకొని వస్తూ సుయోధనుడు రధికత్రయంతో మాట్లాడటం చూసి తనలో " తప్పక ఇతనే సుయోధనుడు అయి ఉంటాడు. ఈ విషయం భీమసేనులు, ధర్మరాజుల వారికి చెప్పి మంచి బహుమానం పొందవచ్చు " అనుకుని పరు పరుగున భీమసేనుడి శిబిరానికి వచ్చి విషయం ఎరిగించి అంతు ఇలేని బహుమానాలను భీముని నుండి అందుకున్నాడు. భీముడు ధర్మరాజుతో " అన్నయ్యా ! సుయోధనుడి జాడ తెలిసింది. ఇక్కడికి క్రోసెడు దూరంలో ఉన్న కృష్ణద్వైపాయన మడుగులో తనకు తెలిసిన క్షుద్ర విద్యతో దాగుకొని ఉన్నాడట. అతడు వెలుపలకు వచ్చి రధికత్రయంతో మాటాడుట చూసిన బోయ వాడు నాకీ విషయం చెప్పాడు " అన్నాడు. ధర్మరాజు ఆ విషయం కృష్ణాదులకు తెలిపి చతురంగబలంతో సుయోధనుడున్న కృష్ణద్వైపాయన మడుగు వద్దకు వెళ్ళాడు. పాండవులు వస్తున్న కోలాహలం తెలిసి అశ్వత్థామ " రారాజా ం ! పాండవులకు నీ విషయం తెలిసినట్లు ఉంది. చతురంగ బలంతో

ఇటే వస్తున్నారు. ప్రస్థుత మాకర్తవ్యం ఏమిటి? వారిని ఎదిరించి యుద్ధం చేయాలా? లేక ఇప్పుడు తప్పుకుని అదును చూసి దెబ్బ తీయాలా? " అని అడిగాడు. సుయోధనుడు " అశ్వథ్థామా! ప్రస్థుతం మనమంతా అలసి ఉన్నాము. కనుక ఇప్పుడు మీరు వెళ్ళి విశ్రాంతి తీసుకొని రాత్రి సమయంలో నా వద్దకు రండి తరువాతి ప్రణాళిక ఆలోచిద్దాము. పాండవులు ఇక్కడకు వచ్చినా నా జాడ తెలియదు నేను నాకు తెలిసిన జలస్థంభన విద్యతో మడుగు అడున ఉంటాను " అన్నాడు. ఆ మాటలకు బరువెక్కిన హృదయాలతో రధిక త్రయం అక్కడి నుండి వెళ్ళి పక్కన ఉన్న పొదల మాటున దాక్కొన్నారు. నేను కూడా అక్కడు నుండి దూరంగా వెళ్ళి పొదలో దాక్కున్నాను. నాకు అక్కడ ఉన్నా మడుగు వద్ద జరిగేవి స్పష్టంగా తెలియసాగింది.

సుయోధనుడిని మడుగు నుండి బయటకు తెచ్చే ప్రత్నం

కృష్ణద్వైపాయన మడుగు వద్దకు వచ్చిన పాడవులతో కృష్ణుడు " ధర్మజా! సుయోధనుడు నిశ్చయంగా ఈ మడుగులోనే ఉన్నాడు. అతడికి తెలిసిన జలస్థంభన విద్యతో మడుగు అడున దాక్కున్నాడు. అందుకే జలం నిశ్చలంగా ఉన్నది " అన్నాడు. ధర్మరాజు సుయోధనుడు స్వర్గాధిపతి వద్ద దాక్కున్నా నా వద్ద నుండి తప్పించుకొన లేడు " అన్నాడు. కృష్ణుడు " ధర్మరాజా! ఇలాంటి మాయలు సుయోధనుడు తప్ప వేరెవరు పన్నగలరు. ఇప్పుడు దీనిని మనం వంచనతోనే జయించాలి. కనుక నీవు ఎలాగైనా సుయోధనుడు మడుగు నుండి వెలుపలికి వచ్చేలా చేయాలి " అన్నాడు. ధర్మరాజు " సుయోధనా! నీ కొరకు అనేక రాజులు మరణించారు. నీవు మాత్రం ప్రాణములు రక్షించుకోవడానికి ఇలా మడుగులో దాక్కొనడం భావ్యమా? ఇది నీకు వీరమా? నలుగురూ నవ్వరా! నీ అభిమానం ఏమయ్యింది ఇలా యుద్ధంలో వెన్ను చూపడం నీకు తగునా! క్షత్రియ కుజుడవైన నీవు ఇలా నీచపు పనులు చేసిన ఇహము పరము రెండూ చెడవా! నాడు శకుని, కర్ణుడు, దుశ్శాసనాదులను చూసి విర్రవీగావు నేడు ఇలా భీరువువై దాక్కున్నావు. నీ పిరికితనం వదిలి యుద్ధం చేసి మమ్ము జయించిన ఈ భూమండలాధిపత్యం పొందగలవు ఓడిన వీరస్వర్గం అలంకరించగలవు. కనిక ప్రస్థుత నీ కర్తవ్యం మాతో యుద్ధం చేయటమే నీవు ఆడదానివి కాకున్న మాతో యుద్ధం చేయి " అని ఎత్తి పొడిచాడు.

సుయోధనుడు మడుగు నుండి ధర్మజునితో మాటాడుట

ఆ మాటలకు రోషపడిన సుయోధనుడు " ధర్మరాజా! మానవులకు ప్రాణ భయం సహజము కాదా! నా వద్ద ప్రస్థుతం రధము, సారధి, ఆయుధములు, చెక్రరక్షకులు ఏమియును లేవు. నేను యుద్ధమున డస్సి ఉన్నాను. కనుక నేను ఇప్పుడు యుద్ధం చేయ లేను. మీరూ పద్దెనిమిది రోజుల యుద్ధమున అలసి ఉన్నారు కనుక మీరూ విశ్రాంతి తీసుకొని రండి " అన్నాడు. ధర్మరాజు " సుయోధనా! మేము విశ్రాంతి తీసుకొని ఉన్నాము. నీవు మడుగులో విశ్రాంతి తీసుకున్నావు కదా ఇక వచ్చి యుద్ధం చేయి " అన్నాడు. సుయోధనుడు " ధర్మజా! నా తమ్ములు, బంధు మిత్రులు యుద్ధమున మరణించారు. ఎవరి కొరకు యుద్ధం తలపెట్టానో వారు లేరు కనుక ఎవరి కొరకు నేను యుద్ధం చేయాలి? నేను గెలిచినా ఆనందించగల వారు ఎవరు. బంధు మిత్రులతో కూడి రాజ్యం చేన ఆనందమే కాని ఒంటరిగా రాజ్య పాలన చేయుటలో ఆనందం ఏమి? నీకు నీ తమ్ములు అంతా ఉన్నారు కనుక నీవు ఇక ఈ రాజ్యాన్ని ఏలుకో. నేను ఈ రాజ్యాన్ని నీకు ధార పోసి అడవులకు వెళ్ళి తపస్సు చేసుకుంటాను. యుద్ధమున ఓడిన నాకు అభిమానం కోపం లేవు. గజ, తురగ, రధాధి సైన్యరహితమైన ఈ రాజ్యం నాకు వద్దు నీవే ఇక దీనిని నీ తలకు కట్టుకో " అన్నాడు. ధర్మరాజు " సుయోధనా! నీ మిత్రుడు కర్ణుని మరణానంతరం శల్యుడిని సైన్యాధ్యక్షుని కావించి యుద్ధము చేసినది రాజ్యకాంక్షతో కాదా! ఒట్టి మాటలు కట్టిపెట్టి యుద్ధముకు రా! శత్రుశేషం ఉండగా రాజ్యాన్ని ఏలుకొనుట ధర్మం కాదు. కనుక నిన్ను గెలిచి రాజ్యాన్ని ఏలగలను. నీకు చేతనయితే నా తమ్ములతో నన్ను గెలిచి రాజ్యానికి పట్టభద్రుడివి కా! అయిదూళ్ళు అడిగిన నిరాకరించిన నీవా నాకు రాజ్యాన్ని ధార పోసేది. రాయబారానికి వచ్చిన కృష్ణుడితో సూది మొన మోపినంత చోటు ఇవ్వనని ఇంత రక్తపాతానికి కారకుడవైన నీవు రాజ్యమును ధారపోస్తావా ఇక గెలుచుట అసాధ్యము అని తెలిసి ఇలా మాట్లాడుతున్నావు. నీ వద్ద రాజ్యం ఉంటే కదా నాకు ధార పోసేది. నీ దయా భిక్షమీద వచ్చే రాజ్యాన్ని నేను స్వీకరించను. నిన్ను సంహరించి కాని రాజ్యభారం వహించను. మా ప్రాణములు నీ చేత ఉన్నాయి, నీ ప్రాణములు మా చేత ఉన్నాయి కనుక యుద్ధమున నిన్ను చంపక తప్పదు. మాకు విషము పెట్టించావు, నీళ్ళలో త్రోయించావు, లక్క ఇంట పెట్టి కాల్పించావు, మాయాజూదంతో రాజ్యమును అపహరించి మమ్ము అడవుల పాలు చేసావు ఇక నీ మత్సరమును సహించి నీ కుట్రలకు మేము బలి కాలేము కనుక మారు మాటాడక వచ్చి యుద్ధం చెయ్యి " అన్నాడు. సుయోధనుడు " ధర్మజా! మీరు అయిదుగురు నేను ఒక్కడిని, మీకు రధ, గజ, తురగ సమేత సైన్యము ఉన్నది. నేను ఇప్పుడు ఒంటరిని నిరాయుధుణ్ణి కనిక నేను నీకు కృష్ణుడికి వెరచి ఇక్కడ దాక్కున్నాను మీరు నాతో ఒక్కొక్కరుగా యుద్ధం చేసారంటే నేను మిమ్ము అందరిని యుద్ధమున హతమార్చి భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, శల్యాదుల ఋణం తీర్చుకొని రాజ్యాన్ని పొందగలను. నీకు యుద్ధ నీతి తెలియజేసాను " అన్నాడు. ధర్మరాజు " సుయోధనా! నీ ధైర్యానికి మెచ్చుకుంటున్నాను. మమ్ము అందరినీ ఒంటి చేత్తో సంహరించగనని అనుకోవడం సహజమే. కాని నేను అధర్మపరుడను కాను. నీకు అవసరమైన రధము, ఆయుధములు అన్నీ తీసుకో మాలో ఒక్కడితో యుద్ధం చేయి నీవు గెలిచిన రాజ్యాన్ని నీవే ఏలుకో బంధు మిత్రుల సాక్షిగా అతడు నీతో ధర్మయుద్ధం చేస్తాడు " అన్నాడు. సుయోధనుడు " ధర్మజా! రధములతో అస్త్రశస్త్రములతో యుద్ధం చేసి విసిగి ఉన్నాను ఇక నేను భూమి మీద నిలిచి మల్ల యుద్ధం చేస్తాను. గదతో నిన్ను నీ తమ్ములను తృటిలో ఓడిస్తాను " అన్నాడు. ధర్మరాజు ఆలోచనలో పడ్డాడు. అదే అదనుగా తీసుకొని సుయోధనుడు బుసలు కొడుతూ మడుగు నుండి బయటకు వచ్చాడు.

సుయోధనుడు మడుగునుండి వెలుపలకు వచ్చుట

వెలుపలకు వచ్చిన సుయోధనుడి చూసి పాంచాలురు, పాండవులు అపహాస్యంగా చిరునవ్వు నవ్వారు. సుయోధనుడు " అలా నవ్వకండి. నేను

మిమ్మంతా ఒక్కొక్కరుగా బలి తీసుకుంటుంటే అప్పుడు తెలుస్తుందిలే " అన్నాడు. సుయోధనుడికి ఇంకా పాండవులు పాంచాలురతో కలిసి ఒక్కుమ్మడిగా తన మీద దాడి చేస్తారని శంకిస్తూ " నేను యుద్ధమున అలసి ఉన్నాను మన ఒప్పందం ప్రకారం ఒక్కొక్కరుగా నాతో యుద్ధానికి రండి " అన్నాడు. ధర్మజుడు నవ్వి " సుయోధనా ! నాడు అభిమన్యుని మీదకు ఊక్కుమ్మడిగా యుద్ధముకు పోయినట్లుగా భావించవచ్చు కదా ! " అని " భయపడకు నువ్వు చేసిన అకృత్యమును గుర్తు చేసాను కాని ఆడిన మాట తప్పను. యుద్ధ నీతికి వ్యతిరేకముగా ప్రవర్తించను. నీ వెంట్యరుకలు సరి చేసుకొని కవచము, శిరస్త్రాణం ధరించి యుద్ధ సన్నద్ధుడివి అయి మాలో ఒకరిని ఎంచుకొని యుద్ధం చెయ్యి. మాలో నీకు నచ్చిన వ్వాడిని ఎన్నుకుని వాడిని జయించిన రాశ్యలక్ష్మిని వరించు లేకున్న వీరస్వర్గం అలంకరించు. ఇది నా ప్రతిజ్ఞ. నీకు నచ్చిన ఆయుధములు ధరించు నీవు నాకు తమ్ముడివి కనుక నీవు అడినవి ఇస్తాను ప్రాణములు తప్ప " అన్నాడు. సుయోధనుడు " ధర్మజా ! నీ సత్యవాక్పరిపాలనా నాకు తెలియనిదా ! నాకు నీ మీద ఎందుకు కోపం ఉంటుంది ! మనం మనం అన్నదమ్ములం కదా ! " అని కవచ ఆదులను ధరించి యుద్ధానికి సన్నద్ధుడయ్యాడు. చేతిలో గద ధరించి మేరు పర్వతంలా మెరుస్తూ " ధర్మజా ! సహదేవుడో, నకులుడో, అర్జునుడో, భీముడో లేక నీవో నాతో యుద్ధానికి రండి నా గదకు మిమ్ము ఒక్కొక్కరిగా ఎర వేస్తాను. నాతో గదా యుద్ధం చేయ సాక్షాత్తు ఈశ్వరుడే సాహసించరు మీరెంత " అని డంబంగా అన్నాడు.

ధర్మజుడి మాటకు కృష్ణుడు ఆందోళనపడుట

కఉయోధనుడి ప్రగల్భములకు కృష్ణుడు ధర్మరాజును చూసి " ధర్మరాజా ! నీవిలా అవివేకముతో మాటాడుట ఏమీ బాగ లేదు. నీవింత బుద్ధిహీనుడవని అనుకో లేదు. ఇదేమైనా శకునితో ఆడిన జూదమా ! ఒక్కరిని గెలవగానే రాజ్యం ఇవ్వడానికి. సుయోధనుడు భీముని తప్ప మీలో ఎవరిని కోరుకున్నా గదా యుద్ధముతో మిమ్ము హతమార్చగలడు. ఆఖరుకు ఇది పందెం యుద్ధం అయింది. ఇందుకేనా ఇంత మారణ హోమం ఇంత మంది రాజులను సైన్యాలను యుద్ధానికి బలి ఇచ్చింది ? ఇలా పందెంలో ఓడే కదా నీవు నీ తమ్ములతో కలిసి అడవులలో ఇడుములు అనుభవించింది " అన్నాడు. కనుక ధర్మరాజా ! ఇందుకు నేను ఒప్పుకోను. ఒక్కొక్కరుగా యుద్ధం చేసే పని అయితే భీమసేనుని కూడా పంపడాబనికి అంగీకరించను. దుర్యోధనుడు గదావిద్యలో నైపుణ్యం గడించాడు. అతడి నైపుణ్యం ముందు భీముని బలం చాలదు. నీ ఇష్టం జాగర్త " అన్నాడు.

భీముని కృష్ణుడు ప్రశంసించుట

కృష్ణుడి మాటలు విన్న భీమసేనుడు " అన్నగారి అనుమతి నీ అనుగ్రహం ఉండాలే కాని దుర్యోధనుడే కాదు ఈ మూడు భువనాలలో ఉన్న ఎవరినైనా నేను తృటిలో జయించగలను. ఈ సుయోధనుడు ఒక లెక్కా ! ఈ మాత్రం దానికి అన్నగారిని అంత మాట అనవలెనా ! ఈ రోజు నేను నా గదా ఘాతంతో సుయోధనుడిని చంపి నీకు సంతోషం కలిగిస్తాను " అన్నాడు. కృష్ణుడు భీముని భుజం ప్రేమగా తట్టి " భీమసేనా ! బకాసురుడిని, హిడింబుని, జరాసంధుని, కిమ్మీరుడిని సంహరించిన నీ భుజబలం నాకు తెలియనిదా ! ఏదో మీ మీద ప్రేమతో కలిగిన కలవరంతో అన్నాను కాని వేరేమి లేదు. దుశ్శాసనుడి గుండెలు చీల్చి రక్తం త్రాగుతుంటే చూస్తూ ఊరుకున్నాడే కాని ఏమి చేయని సుయోధనుడి పరాక్రమం నీ ముందెంత ? నా మాటలు పట్టించుకోకు. నాడు కురుసభలో ద్రౌపది జుట్టు పట్టి ఈడ్చినపుడు నీవు చేసిన ప్రతిన ఒకటి నెరవేర్చుకున్నావు. ఇక రెండవది మిగిలి ఉంది సుయోధనుడి తొడలు విరిచి నీ రెండవ ప్రతిజ్ఞ నేరవేర్చి నీ అన్నను పట్టాభిషిక్తుడిని చేసి మీరందరూ సుఖములు అనుభవించండి. నీవిక నీ పరాక్రమం చూపి నీ గదకు పండుగ చెయ్యి నీ వెనుక నేను ఉన్నాను. ఈ రోజు నీ చేత సుయోధనుడు నిర్జీవుడౌతాడు అన్నాడు. కృష్ణుడి మాటలకు భీముడు పొంగి పోయాడు. కృష్ణుడు " భీమసేనా ! ఒక్క మాట సుయోధనుడు గదా యుద్ధంలో నిష్ణాతుడన్నది మరువ వద్దు. ఎన్నో ఏళ్ళు కఠోర శ్రమతో సాధించిన నైపుణ్యం జాగ్రత్త " అని హెచ్చరించాడు.

భీమ సుయోధనులు ఎదుర్కొనుట

సాత్యకి మొదలైన వారు భీముడిని పొగిడారు వారందరిని చూసి భీముడు " ధర్మజా ! ఈ కులనాశకుని మీద నాకు అమిత కోపం ఉంది. అర్జునుడు ఖాండవ వన దహనం చేసిన విధంగా నేడు నేను సుయోధనుడిని సంహరిస్తాను. నిన్ను ఈ భూమికి పట్టాభిషిక్తుని చేస్తాను. ఈ రోజు ధృతరాష్ట్రుడు తన కుమారుడి మరణ వార్త విని ఏడవక తప్పదు " అని తన గద తీసుకుని సుయోధనుడి ఎదుట నిలువగానే భీమునిలో పగచ్ రగిలి పోయింది. భీముడు " సుయోధనా ! మమ్ము లక్క ఇంట్లో పెట్టి కాల్పించావు. మా అన్న ధర్మరాజుతో మాయా జూదం ఆడించి మా రాజ్యాన్ని అపహరించావు. ద్రౌపదిని నిండు సభలో అవమానించిన ఫలం ఊరికే పోతుందా అనుభవించు. భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, శల్యుల వంటి మహా వీరులంతా నీ కొరకు బలి అయ్యారు. నీవు వెంట తెచ్చిన రాజులంతా యుద్ధ భీలో మరణించారు. ఈ మహా మారణ హోమానికి మూల పుషుడివైన నిన్ను నేను చంపి ఈ లోకం లోని కాలుష్యాన్ని కడిగి వేస్తాను " అన్నాడు. సుయోధనుడు " భీమా ! అతిగా మాట్లాడకు యుద్ధం చేసి నా చేతిలో చచ్చిపోయి. నన్ను రాజ్యాభిషిక్తుడిని చెయ్యి. నాతో గదా యుద్ధం చేయడానికి ఇంద్రాదులు కూడా భయపడతారు నీ వెంత " అన్నాడు.

బలరాముని రాక

తన ప్రియ శిష్యుడైన సుయోధనుడు భీమునితో ద్వంధ యుద్ధానికి సిద్ధపడ్డాడని తెలిసి తీర్ధయాత్ర నుండి వస్తున్న బలరాముడు అది చూడాలన్న కుతూహలంతో అక్కడకు వచ్చాడు. ధర్మరాజు తన తమ్ములతో బలరామునకు ఎదురేగి అర్ఘ్యపాద్యములను ఇచ్చి సత్కరించి ఉచితాసనమున కూర్చుండ చేసాడు. బలరాముడు వారితో ప్రియ సంభాషణ చేసి ఆనందపరచాడు. శ్రీకృష్ణుడు సాత్యకి అన్నగారికి పక్కనే కూర్చున్నాడు. మిగిలిన వారందరూ

బలరాముని కుశలప్రశ్నలు వేసారు. బలరాముడు వారందరిని చూసి " ఈ యుద్ధములో పాల్గొనడానికి ఇష్టపడక నేను తీర్ధయాత్రకు వచ్చాను. మిమ్ము చూసి చాలా రోజులైందనీ భీమ సుయోధనులు యుద్ధం చేస్తున్నారని తెలుసుకుని చూడాలన్న కుతూహలంతో ఇక్కడకు వచ్చాను " అన్నాడు. భీముడు, సుయోధనుడు బలరామునకు ఎదురెగా నిలిచి నమస్కరించారు. ధర్మరాజు లేచి భీముడు సుయోధనుడితో ఎందుకు ద్వంధ యుద్ధం చేస్తున్నాడో వివరించి వారి ద్వంధ యుద్ధానికి అనుజ్ఞ ఇమ్మన్నాడు. ఇచ్చాడు. బలరాముడు అలాగే అనుజ్ఞ ఇచ్చాడు " అన్నాడు సంజయుడు

ప్రభాస తీర్ధం

జనమేజయుడు వైశంపాయునితో " మునివర్యా ! యుద్ధారంభంలో బలరాముడు శ్రీకృష్ణుని పాండవ పక్షపాతి అని నిందించి యుద్ధములో పాల్గొనడానికి తీర్ధయాత్రకు వెళ్ళాడు. అలాంటి బలరాముడు భీమ సుయోధనుడి ద్వంధయుద్ధానికి ఎలా వచ్చాడు. ఈ మధ్యకాలంలో ఏమి జరిగింది " అని అడిగాడు. వైశయంపాయనుడు " జనమే జయా ! బలరాముడు యజ్ఞానికి కావలసిన సంభారములు సమకూర్చుకుని బ్రాహ్మణులు వెంటరాగా సరస్వతీ నది సాగరసంగమం చేసే ప్రదేశానికి వెళ్ళాడు. ఆ ప్రదేశాన్ని ప్రభాసతీర్ధం అంటారు. బలరాముడు ఆ తీర్ధాన్ని దాని సమీప తీర్ధాలను సేవించి బ్రాహ్మణులకు గోవులను ధనమును దానం ఇచ్చాడు. ఆ మాట వినగానే జనమేజయుడు ప్రభాస తీర్ధ మహత్యం వివరించమని వైశంపాయనుడిని కోరాడు.

బలరాముని యాత్రా విశేషములు

జనమేజయుని కోరికపై వైశంపాయనుడు " జనమేజయా ! ఈ క్షేత్రమున చంద్రుడు స్నానమాచరించి తన క్షయరోగమును పోగొట్టుకున్నాడు. ఆ కథ వివరించెదను విను. దక్షప్రజాపతి తన ముకార్తెలైన ఇరవై ఏడు మందిని చంద్రునికి ఇచ్చి వివాహం చేసాడు. వారిలో అతి రూపవతి అయిన రోహిణి మీద మక్కువ చేత చంద్రుడు మిగిలిన వారిని నిర్లక్ష్యం చేసాడు. మిగిలిన కుమార్తెలు వ్యధ చెంది తమ బాధను తమ తండ్రికి చెప్పాడు. దక్షుడు చంద్రుడిని పిలిచి అందరినీ సమానంగా చూసుకోవడం ధర్మమని బుద్ధిమతి చెప్పి పంపించాడు. చంద్రుడు దక్షుని మాటను నిర్లక్ష్యం చేసాడు. దక్షుడు కుపితుడై చంద్రుడికి క్షయవ్యాధి పీడితుడవై పొమ్మని శపించాడు. చంద్రుని అందు కల ఓషధీ శక్తులు నశించి పోయి అతడు రోజు రోజుకు క్షీణించ సాగాడు. ఇదంతా తెలుసుకున్న దేవతలు చంద్రుడి వద్దకు వచ్చి కృశించి పోవడానికి కారణ ఏమిటని అడిగి తెలుసుకుని చంద్రుడిని తీసుకుని దక్షుని వద్దకు వెళ్ళారు. దేవతలు చంద్రుడిని శాప ప్రభావం నుండి రక్షించమని వేడుకున్నారు. దక్షుడు వారి ప్రార్ధనను మన్నించాడు. భార్యలంరనీ సమానంగా చూడాలని ఎప్పుడూ స్త్రీలనూ, బ్రాహ్మణులను అవమానించ కూడదని చంద్రుడిని కోరాడు. ఆ తరువాత చంద్రుడు సరస్వతీ సాగర సంగమ తీర్ధంలో స్నానమాచరించి క్షయ వ్యాధిని పోగొట్టుకున్నాడు. అప్పటి నుండి చంద్రుడు ప్రతి అమావాస్యకు ఇక్కడ స్నానమాచరించి పౌర్ణమి వరకు వృద్ధి చెందుతూ 15 రోజుల పాటు వృద్ధిని 15 రోజులు క్షయాన్ని చెంద సాగాడు.

చమసోద్భేదనం

బలరాముడు ప్రభాస తీర్ధంలో స్నానమాచరించి చమసోద్భేదనం అనే తీర్ధమున ఒక రాత్రి విశ్రమించాడు. ఆ తీర్ధ విశేషమును చెప్తాను విను. త్రితుడు, ద్వితుడు, ఎకతుడు అనే ముగ్గురు ముని కుమారులు ఉన్నారు. ఆ ముని కుమారులు క్షత్రియులకు యజ్ఞ దీక్ష ఇచ్చి గోవులను దానంగా పొంది ఇంటికి వస్తుండగా పెద్ద వారిద్దరూ మూడవ వాడైన త్రుతుడిని మోసగించి అతని గోవులను కూడా అపహరించాలని అనుకున్నారు. ఇంతలో ఒక తోడేలు వారిని తరమగా పరుగెత్తుతున్న త్రితుడు బెదిరి పాడుబడ్డ బావిలో పడ్డాడు. మిగిలిన ఇద్దరూ గోవులన్నిటినీ తోలుకుని ఇంటికి వెళ్ళారు. బావిలో పడ్డ త్రితుడికి దిక్కు తోచ లేదు. ఇందులో నుండి బయటపడటానికి యజ్ఞం చేసి సోమ పానం చేయడమే మార్గమని ఎంచి సంకల్పం చేత మనసులోనే యజ్ఞం చేసాడు. ఆ యజ్ఞానికి దేవతలందరూ ఆహ్వానించబడి వచ్చి హవిస్సులు స్వీకరించారు. ప్రీతి చెందిన దేవతలు త్రితుడిని ఏదైనా వరం కోరుకొమ్మని అడిగారు. త్రితుడు సరస్వతీ నదిని ప్రార్ధించి తనకు పుణ్య జలాలను ఇమ్మని కోరాడు. సరస్వతీ కరుణించి ఆ బావిని తన జలాలతో నింపింది. అప్పటి నుండి ఈ బావిలో నీటితో స్నానమాచరించిన వారికి యజ్ఞం చేసి సోమపానం చేసిన ఫలం లభిస్తుంది అని వరమిచ్చి దేవతలు వెళ్ళారు.

బలరాముని యాత్రలు

తరువాత బలరాముడు వినశన తీర్ధానికి వెళ్ళాడు. ఆ తీర్ధం తక్కువ జాతి వారికి కనపడితే నశిస్తుంది. కనుక అది వినశనము అయ్యింది. ఆ తరవాత బలరాముడు అప్సరసలు నాట్యం చేసే భూమిక అనే తీర్ధం చేరి దానిని సేవించాడు. ఆతరువాత బలరాముడు విశ్వావసుడు లాంటి గంధర్వులు తపస్సు చేసి తపస్సిద్ధి చెందిన గంధర్వ తీర్ధం చెంతకు వెళ్ళాడు. అక్కడి నుండి బలరాముడు గర్గక్షేత్రముకు వెళ్ళాడు. అక్కడ గర్గుడు చాలా కాలం నివసించాడు. శంఖ తీర్ధం, నైసర్గికం, నాగధన్వంకు వెళ్ళాడు. నాగధన్వం వాసుకి నివసించిన ప్రదేశం. అది వాసుకి దేవతల చేత అభిషిక్తుడైన ప్రదేశం. అక్కడి నుండి బలరాముడు నైమిశారణ్యం వెళ్ళాడు. నైమిశారణ్యానికి సరస్వతీ నది చాలా దూరంలో ఉంది. అప్పుడు నైమిశారణ్యవాసులు ఒక క్రతువు ఆచరించి సరస్వతీ నదీమ తల్లి అనుగ్రహం పొంది ఆమెను తమ చెంత ప్రవహించమని కోరారు. సరస్వతీ నది వారి కోరిక మన్నించి తన గతి మార్చుకుని నైమిశారణ్య ప్రాంతంలో ప్రాంతంలో ప్రవహించ సాగింది.

మంకణ మహర్షి

తరువాత బలరాముడు సప్తసారస్వతముకు వెళ్ళాడు. అక్కడ మంకణుడు అను మహా ముని నివసిస్తున్నాడు. పూర్వం అక్కడ గంగ బ్రహ్మదేవుడు చేసిన

యాగముకు, నైశారణ్యంలోని మునులు చేసిన యాగముకు, వశిష్టుడు చేసిన యాగముకు, గురువు చేసిన యాగముకు, గయుడు చేసిన యాగముకు, ఉద్దాలకుడు చేసిన యాగముకు సరస్వతీ నది స్త్రీ రూపమున వచ్చి వారి చేత అత్యంత గౌరవ మర్యాదలు పొందింది. అందువలన అది సప్తసారస్వతం అయింది. ఒక రోజు మంకణుడు సరస్వతీ నదిలో స్నానం చేసే సమయంలో అక్కడికి సమీపంలో స్నానం చేస్తున్న స్త్రీని చూడటంతో అతనికి రేతఃపతనం అయింది. మంకణుడు దానిని ఒక కుండలో భద్రపరిచాడు. అది ఏడుగురు మహా మునులకు జన్మ ఇచ్చింది. ఒక రోజు తాపసి చేతి వేలికి చిన్న దర్భ గుచ్చుకుంది. ఆ గాయం నుండి రక్తం బదులుగా ఆకు పసరు కారసాగింది. అది చూసి మంకణుడు అది చూసిన మంకణ మహర్షి తన తపస్సు ఫలించిందని ఆనందంతో నృత్యం చేయసాగాడు. ఆ నృత్యముకు లోకములన్నీ క్షోభించాయి. అప్పుడు దేవతలు అందరూ పరమ శివుని వద్దకు వెళ్ళి జరిగినది అంతా చెప్పారు. అప్పుడు ఈశ్వరుడు మంకణ మహర్షి వద్దకు వెళ్ళి " ఇదేనా నీ తపస్సుకు ఫలితం ఇదేనా ఇక నీ నాట్యం ఆపు " అన్నాడు. అని తన వేలిని మరో వేలితో గీరాడు భస్మం రాలింది. " చూసావా ఈ మాత్రం దానికేనా ఈ నాట్యం " అన్నాడు. అది చూసిన మంకణుడు సిగ్గుపడి నాట్యం ఆపి వేసి ఈశ్వరుడిని శరణు వేడాడు. ఈశ్వరుడు మంకణుడి తపస్సు క్షీణించకుండా వరం ఇచ్చాడు.

వశిష్టాశ్రమం

తరువాత బలరాముడు వశిష్టాశ్రమమునకు వెళ్ళాడు. అది పూర్వం విశ్వామిత్రుడి ఆశ్రమం. విశ్వామిత్రునకు వశిష్టుడి మీద మత్సరం ఉంది. విశ్వామిత్రుడు ఒకసారి సరస్వతీ నదిని తలచి ఆమె ప్రత్యక్షంకాగానే వశిష్టుని తీసుకురమ్మని చెప్పాడు. వశిష్ట, విశ్వామిత్రుల తపస్సు తెలిసిన సరస్వతీ నది మారు పలుకలేక వశిష్టుని వద్దకు వెళ్ళి జరిగినదంతా చెప్పింది. వశిష్టుడు సరస్వతీ నదిని చూసి " విశ్వామిత్రుని మాట వినని ఎడల మహర్షి నిన్ను శపించగలడు కనుక నేను నీతో వస్తాను " అన్నాడు. వశిష్టుడు తపస్సు చేసుకుంటున్న సమయంలో వశిష్టుని తన అలలతో కోసుకుని తీసుకొని వశ్వామిత్రుని వద్దకు వచ్చింది. విశ్వామిత్రుడు వశిష్టుని చంపబూనగా సరస్వతీ వశిష్టుని తప్పించింది. విశ్వామిత్రుడు సరస్వతి మీద కోపించి ఆమెను రక్తపుటేరుగా మారి పొమ్మని శపించాడు. రక్తము రాక్షసులకు ప్రీతి కనుక ఒక సంవత్సర కాలం సరస్వతీ నది ప్రీతి పాత్రం అయింది. ఒకసారి సరస్వతీ నది వద్దకు ఆమె అవస్థ చూసి ఆమెను అడిగి జరిగిన విషయం తెలుసుకొని తమతమ తపోబలంతో సరస్వతీ నదీ జలాలను పరిశుద్ధం చేసి పుణ్యస్థానాలు చేసారు. అప్పుడు అక్కడకు వచ్చిన రాక్షసులు కొందరు మునులతో " మహామునులారా ! మేము ఇంత వరకు బ్రాహ్మణులను ద్వేషించాము, నరమాంసం భక్షించాము, గురుజనులను పీడించాము, మహా పాతకములను చేసాము. మాకు నిష్కృతిని ప్రసాదించండి " అని వేడుకున్నారు. మహామునులు సరస్వతీ నదిని వేడుకుని రాక్షసులకు నిష్కృతి కలిించమని అడిగారు. సరస్వతీ నది అరుణా నదిని తనలో అంతర్వాహినిని చేసి అందులో రాక్షసులను మునగమని చెప్పింది. రాక్షసులు సరస్వతీ నదిలో మునిగి రాక్షస దేహాలు విడిచి దైవత్వం పొందాడు. ఈ విషయం అంతా తెలుసుకున్న ఇంద్రుడు నముచి అను రాక్షసుడిని నమ్మించి మోసగించి చంపి పాపం మూటకట్టుకున్నాడు. ఇంద్రుడు సరస్వతీ నదీ జలాలలో మునిగి తన పాపం పోగొట్టుకున్నాడు " అని వైశంపాయనుడు జనమేజయునకు చెప్పాడు.

సోమతీర్ధం

తరువాత బలరాముడు సోమతీర్ధముకు వెళ్ళాడు. అక్కడ సోముడు రాజసూయయాగం చేసాడు. ఆ ప్రదేశంలో ఇంద్రుడు షణ్ముఖుని దేవసేనకు అధిపతిగా అభిషిక్తుడిని చేసాడు. ఆ తరవాత షణ్ముఖుడు తారకాసురుడిని సంహరించాడు. పరమేశ్వరుడు ఒకసారి తన రేతస్సును దేవతల కోరిక మీద అగ్నిఆ తేజస్సును భరించలేక బ్రహ్మతో మొరపెట్టుకోగా బ్రాహ్మ ఆ తేజస్సును గంగా నదిలో దాచమని చెప్పాడు. గంగా నది కూడా ఆ తేజస్సును భరించలేక హిమాలయాల మీద ఒక తటాకంలో రెల్లు పొదలలో ఉంచింది. అప్పుడు కుమార జననం జరిగింది. అప్పుడు అతడికి కృత్తికలు ఆరుగురు తమ పాలు ఇచ్చి పోషించి కుమారుడికి తల్లులు అయ్యారు. బృహస్పతి స్వయంగా కుమారునికి జాతక కర్మలు గావించాడు. ఒక రోజు పరమ శివుడు పార్వతీ సమేతుడై, రుద్రగణాలతో అక్కడకు వచ్చారు. అదే సమయంలో అక్కడకు బ్రహ్మ, విష్ణువు, ఇంద్రుడు, దిక్పాలకులు, మరుత్తులు, పితృగణాలు అక్కడ్కు వచ్చారు. అప్పుడు శివుడు అక్కడ తాను, పార్వతీ, గంగా, అగ్ని ఉన్నారు కదా కుమారుడు ముందు ఎవరికి ముఖ్యత్వం ఇస్తాడు అనుకున్నాడు. అలాగే మిగిలిన వారు అలాగే అనుకున్నారు. వారి మనోగతం తెలుసుకున్న కుమారుడు నాలుగు రూపాలతో వారి వద్దకు వెల్లాడు. పరమ శివుడు బ్రహ్మను చూసి " దేవా ! మహా తేజశ్వి అయిన ఈ కుమారునికి తగిన పదవిని మీరే నిర్ణయించండి " అన్నాడు. బ్రహ్మ " మహాదేవా ! ఇత్డు దేవతల హితం కోరే వాడు కనుక ఇతడికి దేవ సైన్యాధిపత్యం ఇవ్వండి " అన్నాడు. అక్కడి వారంతా బ్రహ్మదేవుడి మాటకు ఆమోదం తెలిపారు. అందరూ సరస్వతీ నదీ తీరం చేరి షన్ముఖుడిని బంగారు సింహాసనం మీద కూర్చుండపెట్టి బృహస్పతి హోమ కార్యం నిర్వహిస్తుండగా దేవ సేనకు అభిషిక్తుడిని చేసాడు. ఈశానుడు, విష్ణువు అభిషేక ద్రవ్యాలను పూర్ణకలశాలను పట్టుకున్నారు. గంధర్వులు, అప్సరసలు మంగళ గీతాలు ఆలపించారు. మహా మునులు పుణ్యాహవాచనములు నిర్వర్తించారు. లక్ష్మీదేవి, సరస్వతీ, శచీదేవుల ఆశీర్వాదంతో షణుముఖునికి ఇక్కడ అభిషేకం జరిగింది. శంకరుడు, విష్ణువు, దేవతలు తమ బలంలో కొంత భాగాన్ని అతడికి కానుకగా ఇచ్చారు. శంకరుడు ఉదయభాస్కరునితో సమానమైన పతకాన్ని, బ్రహ్మదేవుడు రాక్షస సంహారానికి అవసరమైన శక్తిని, విష్ణువు వనమాలను ఇచ్చాడు. పార్వతీ దేవి మాయని పట్టు బట్టలను ఇవ్వగా, గంగా దేవి ఉజ్వలమైన అమృతమయమైన కమండలం ఇచ్చింది, గురువు దండమును, గరుడుడు నెమలిని, వరుణుడు తామర తూడులను, కుబేరుడు మేకలను, బ్రహ్మ కృషాజినం బహూకరించాడు. అతడి వైభవమును చూసిన ఈశ్వరుడు " ఇతడు తప్పక రాక్షసులను సంహరిస్తాడు " అని అతడికి భూతమయమైన సైన్యాన్ని ఇచ్చాడు. అప్పుడు అందరూ భేరీ నాదం చేస్తూ శంఖనాదం చేసారు. కుమారుడు " మీరు చంపమన్న శత్రువును చంపుతాను " అని వారితో పలికాడు.

ఆ తరువాత కుమారుడు దేవతలను తారకాసురుడు బాధించడం తెలుసుకొని తారకాసురుడిని శక్తి ఆయుధ ప్రయోగంతో ససైన్యంగా సంహరించాడు. ఆ తరవాత లోక కంటకుడైన బలి చక్రవర్తి కుమారుడైన బాణుడిని తన శక్తి ఆయుధముతో సంహరించి ముల్లోకాలకు శాంతి కలిగించాడు.

అగ్నితీర్థం

సోమతీర్థం నుండి బలరాముడు అగ్నితీర్థం వద్దకు వెళ్ళాడు. ఇక్కడ " భృగు శాపానికి గురి అయిన అగ్నిదేవుడు అలిగి ఇక్కడ ఉండగా దేవతలు అతడిని బుజ్జగించి సర్వభక్షకుడివి కమ్మని భృగువు ఇచ్చిన శాపం జరిగినా ఏది భక్షించినా అగ్ని పవిత్రత చెడదని వరమిచ్చారు. అగ్ని సంతసించి తిరిగి తన విధి నిర్వహణకు పూనుకున్న ప్రదేశం ఇదే. అందు వలన ఈ ప్రదేశానికి అగ్నితీర్థం అనే పేరు వచ్చింది. బలరాముడు ఆ తరువాత కుబేర తీర్థానికి వెళ్ళాడు.

బదరి పాచనము

కుబేర తీర్థం నుండి బదరిపాచనం వెళ్ళాడు. పూర్వం భరధ్వాజుని కుమార్తె అయిన ప్రభావతి ఇంద్రుడిని భర్తగా కోరి తపస్సు చేసింది. ఇంద్రుడు వశిష్టుడి వేషంలో ఆమె వద్దకు వచ్చాడు. ప్రభావతి తన కోరికను చెప్పింది. ఇంద్రుడు కొన్ని రేగుపండ్లను ఆమెకు ఇచ్చి పచనం చెయ్యమని చెప్పాడు. ఆమె శిచిగా స్నానం ఆచరించి వాటిని పొయ్యి వెలిగించి వండనారంభించింది. అవి ఎంతకూ ఉడక లేదు. ఆమె ఎంతో ప్రయత్నించి విఫలమై పాకం చెడుతుందని తన కాళ్ళను పొయ్యిలో పెట్టి ఉడక పెట్ట సాగింది. ఆమె నిష్ఠకు మెచ్చి ఇంద్రుడు " శుభాంగి నీ నిష్ఠకు మెచ్చితిని. నీవు ఈ శరీరం విడిచి దివ్యదేహం ధరించి దేవలోకం వచ్చిన ఎడల నీ కోరిక తీర్చగలను. ప్రభావతి అలాగే చేసిన పుణ్యప్రదేశం ఇది కనుక ఈ ప్రదేశం సర్వపాపహరమైంది. రేగుపండ్లకు బదరీఫలం అనే మరొక పేరు ఉన్నది కనుక బదరిపాచనం అయింది. ఆ తరువాత బలరాముడు ఇంద్ర తీర్థం వెళ్ళాడు. అక్కడ ఇంద్రుడు నూరు అశ్వమేధ యాగములు చేసాడు.

రామ తీర్థం

ఆ తరువాత బలరాముడు రామతీర్థం వెళ్ళాడు. పరశురాముడు 21 మార్లు భూప్రదక్షిణ చేసి క్షత్రియ సంహారం చేసి అంతటితో తృప్తి చెందక అశ్వమేధ యాగములు, రాజసూయ యాగములు, వాజపేయములు చేసిన ప్రదేశం అది. పరశురాముడు కశ్యపుని ఆధ్వర్యంలో ఆ యాగములు నిర్వహించి తాను జయించిన భూమినంతా కశ్యపునికి దక్షిణ నిమిత్తం ఇచ్చేసిన ప్రదేశం అది. అక్కడ నుండి బలరాముడు యాముస క్షేత్రంకు వెళ్ళాడు. అక్కడ వరుణుడు ఎన్నో రాజసూయ యాగములు చేసాడు. అవి పూర్తి కాగానే దేవాసుర యుద్ధం సంభవించింది. అక్కడి నుండి బలరాముడు అదిత్యతీర్థం వెళ్ళాడు. ఆ తీర్థంలో సూర్యుడు యాగము చేసి జ్యోతిషాధిపత్యం పొందాడు. అక్కడ నుడి బలరాముడు సారస్వతం అనే పేరుగల వశిష్టతీర్థం వెళ్ళాడు. పూర్వం అక్కడ దధీచి అనేముని ఘోరమైన తపస్సు చేసాడు. ఆ తపస్సుకు ఇంద్రుడు భయపడి తపోభంగం చేయాలని అనుకుంటాడు. దధీచి తపోభంగం చేయడానికి అలంబుస అనే అప్సరసను పంపాడు. దధీచికి అలంబుసని చూసి రేతః పతనం అయింది. ఆ రేతస్సును దధీచి తనలో దాచుకుంది. ఆ కారణంగా సరస్వతీ నది ఒక కుమారుని కని అతడిని తీసుకుని వెళ్ళి " మహామునీ ! ఇతడు నీ కుమారుడు. నీ నుండి పతనమైన రేతస్సును భద్రపరచి కుమారుడిని కన్నాను " అని చెప్పింది. దధీచి ఆ కుమారుని ఆలింగనం చేసుకుని సరస్వతీ వదితో " అమ్మా ! నీవు బ్రహ్మ సరస్సున పుట్టావు, పుణ్యనదులలో మేటివి, నీ జలములలో పితృదేవతలకు తర్పణం విడిచి విశ్వదేవతలు, పితృదేవతలు, గంధర్వులు తృప్తి చెందుతారు. ఈ కుమారుడు నీ పేరుతో సారస్వతుడు అని పిలువబడతాడు. ఇప్పటి నుండి రాబోయే 12 సంవత్సరాలకు తీవ్రమైన కరువు ఏర్పడుతుంది. సారస్వతుడు మహా మునులను ఆ కరువు నుండి రక్షించి వేదాధ్యయనం చేయిస్తాడు " అని చెప్పి ఆ కుమారుడిని సరస్వతీ నదికి ఇచ్చివేసాడు. ఆ సమయంలో దేవాసుర యుద్ధం వచ్చింది. ఇంద్రుడికి అసుర సంహారానికి ప్రశస్థమైన ఆయుధం కావలసి వచ్చింది. దేవతలు ధధీచిని ప్రార్ధించి అతడి వెన్నెముకను ఆయుధము నిమిత్తం అడిగారు. ధధీచి తన దేహత్యాగం చేసి వెన్నెముకను ఇచ్చాడు. ఇంద్రుడు ఆ ఆయుధముతో యుద్ధం చేసి రాక్షసులను జయించాడు. తరువాత 12 సంవత్సరాలకు తీవ్రక్షామం వచ్చింది. సారస్వతుడు మహా మునులందరినీ చేరదీసి సరస్వతీ నదీ తీరమున వేదాధ్యనం చేయించాడు.

వృద్ధ కన్యాశ్రమం

సారస్వతం నుండి బలరాముడు వృద్ధకన్యాశ్రమం వెళ్ళాడు. వృద్ధకన్యాశ్రంలో ఖుని అనే కన్య స్వర్గలోకాపేక్షతో తీవ్ర తపమాచరించి వృద్ధురాలైంది. అప్పుడు నారదుడు ఆమె వద్దకు వచ్చి ఆమె కోరిక తెలుసుకొని " కన్యకా ! నీవు అవివాహితవు. అవివాహితలకు స్వర్గం నిషిద్ధం " అన్నాడు. అప్పుడు ఆమె " తన తపస్సులో సగం ధారపోసి యవ్వనవతియై గాలవుడు అనే ముని యొక్క కుమారుడిని వివాహము చేసుకొని ఒక్క రోజు మాత్రమే సంసారం సాగించి స్వరగానికి బయలుదేరింది. అందుకు ఆ ముని కుమారుడు బాధపడ్డాడు. ఆ వృద్ధకన్య ముని కుమారుడి బాధను నివారించే విధంగా ఆ క్షేత్రంలో ఎవరైనా ఒక్క రోజు ఉపవాసం ఉండి దేవతలను, పితృదేవతలను తృప్తిపరచిన ఎడల 50 సవత్సరాలు బ్రహ్మచర్యవ్రతం ఆచరించిన ఫలితం దక్కుతుంది " అని చెప్పి స్వర్గానికి వెళ్ళింది.

కురుక్షేత్రం

బలరాముడు వృద్ధాశ్రమంలో ఉండగా కురుక్షేత్రంలో కౌరవులందరూ మరణించిన విషయం తెలిసి చాలా బాధపడ్డాడు. తరువాత కురుక్షేత్ర సమీపంలో ఉన్న శమంతక పంచకం ' వెళ్ళి అక్కడి మునులను అడిగి కురుక్షేత్రంలో జరిగిన విషయాలు తెలుసుకున్నాడు. వారు " ఈ ప్రదేశమును కురు మహారాజు

దున్నడం వలన ఈ ప్రదేశానికి కురుక్షేత్రం అనే పేరు వచ్చింది. కురు మహారాజు అక్కడ పుట్టిన వారందరూ స్వర్గలోకం వెళ్ళాలన్న కోరికతో భూమిని దున్నాడని తెలుసుకున్న ఇంద్రుడు భూమిని దున్నితే స్వర్గలోకం ప్రాప్తిస్తుందా ! అని హేళన చేసాడు. అయినా కురుమహారాజు పట్టు విడువక దున్నసాగాడు. అతడి పట్టుదలను చూసి దేవేంద్రుడు ఆ ప్రదేశంలో ఉపవసించి మరణించిన వారికి స్వర్గలోకం ప్రాప్తిస్తుందని వరమిచ్చాడు " అని ఆ ప్రదేశ ప్రాశస్త్యం గురించి చెప్పారు. అప్పుడు అక్కడకు వచ్చిన నారదుడు అక్కడకు వచ్చి " ఈ 18 రోజుల యుద్ధంలో కురుసైన్యంలో అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ అనే రధిక త్రయం తప్ప మిగిలిన వారంతా మరణించారు. సుయోధనుడు మాత్రం ఒంటరిగా కృష్ణద్వైపాయన మడుగులో జలస్థంభన విద్య ద్వారా దాక్కొని ఉండగా ధర్మరాజు మాటలకు బయటకు వచ్చి భీమునితో యుద్ధము చేయ సిద్ధముగా ఉన్నాడు. వారిరువురు నీ శిష్యులు కనుక నీవు వెళ్ళి వారి యుద్ధం తిలకించు " అని చెప్పాడు. వెంటనే బలరాముడు కురుక్షేత్రం చేరుకున్నాడు. అని వైశంపాయనుడు జనమేజయునికి చెప్పాడని సంజయుడు వివరించి " మహారాజా ! బలరాముని చూసి నీ కుమారుడి ముఖం వికసించింది. తన పక్షమున తన గురుదేవుడు ఉన్నాడనుకుని సంతసించాడు. సుయోధనుడు ధర్మనందనుడిని జూసి " ధర్మనందనా ! ఇక్కడికి సమీపంలో శమంతక పంచకంలో మరణించిన వారికి ఉత్తమలోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి కనుక యుద్ధం అక్కడ జరగడం మంచిది కదా ! " అన్నాడు. బలరాముడు ఆ మాటను సమర్ధించడం వలన అందరూ అక్కడకు వెళ్ళారు.

భీమ సుయోధనులు సమరం

శ్రీకృష్ణుడు, బలరాముడు, పాండవులు, యాదవులు, పాంచాలురు చతురంగబలాలు చుట్టూ ఉండగా మధ్యలో భీమ సుయోధనులు యుద్ధానికి సన్నద్ధమయ్యారు. భీముడు " ధర్మరాజా ! ఈ నీచుడు ఎన్నో పాపాలు చేసాడు. ఇతడికి ఈ రోజుతో ఆయుస్షు తీరింది. నాడు సభలో నేను చేసిన శపధం ఈ రోజు వీడి తొడలు విరిచి నెరవేర్చుకుంటాను " అన్నాడు. సుయోధనుడు కూడా " ఈ రోజు నీకూ నా చేతిలో చావు మూడింది. నాతో గధా యుద్ధం చేయడానికి ఈశ్వరాదులే వెనకడుగు వేస్తాడు. ఇక నీ వెంత ! నిన్ను చంపి సర్వం సహా కురుసామ్రాధిపత్యం వహిస్తాను " అన్నాడు. ఇలా ఒకరిని ఒకరు దూషించుకుంటుండగా యుద్ధ ప్రారంభ సూచిక సూచిక మ్రోగింది. భీమ సుయోధనులు మహా ఉద్రేకంతో యుద్ధం చేయ తలపడ్డాడు. బలరాముడు ఆసక్తిగా చూస్తుండగా ఒకరిని ఒకరు బెదిరించుకుంటూ గుండ్రంగా తిరుగుతూ గధలతో మోదుకుంటూ ఒకరికి ఒకరు తీసిపోకుండా యుద్ధం చేస్తున్నారు. వారి పదఘట్టనలతో భూమి కంపిస్తుంది. వారి కిరీటములు కింద పడ్డాయి, ఆభరణములు క్రిందరాలాయి కవచాలు విరిగి పోయాయి. ఒకరి గదను ఒకరు చుట్టి లాగుతున్నారు. అంతలోనే వెనక్కు తగ్గుతున్నారు. ఏనుగుల మాది ఢీకొట్టుకుంటున్నారు, ఒకరు కొట్టే దెబ్బలు ఒకరు తప్పించుకుంటూ తిరిగి దెబ్బతీస్తూ ఉన్నారు. గదా ఘాతముల వలన ఇద్దరి శరీరాలు రక్తసిక్తమయినా వెనక్కి తగ్గలేదు. కాసేపు సొమ్మసిల్లి తిరిగి బలం పుంజుకుని తిరిగి యుద్ధం చేస్తున్నారు. వారిద్దరి మధ్య జయాపజయాలు నిర్ణయించడం చాలా కష్టం అయింది.

కృష్ణార్జునులు యుద్ధరీతిని గురించి చర్చించుట

అప్పుడు అర్జునుడు " కృష్ణుడితో " కృష్ణా ! చూసావు కదా భీమసుయోధనులు ఒకరికి ఒకరు తీసిపోకుండా యుద్ధం చేస్తున్నారు. వీరిలో ఎవరిది గెలుపంటావు " అని అడిగాడు. అప్పుడు కృష్ణుడు అర్జునుడితో ఇలా అన్నాడు " అర్జునా ! ఇద్దరూ విధ్య నేర్చుకున్నది ఒకరి వద్దనేగా ! భీముడిది శారీరక బలమే కాని బుద్ధి బలం తక్కువ. సుయోధనుడికి శారీరక బలం, గదా యుద్ధంలో అత్యంత ప్రావీణ్యం, బిద్ధి బలం ఎక్కువ. ఎదుటి వాడు మాయోపాయాలు పన్నుతూ యుద్ధం చేస్తున్నప్పుడు మనం ధర్మ యుద్ధం చేయడం ప్రయోజనం లేదు. మనమూ మాయోపాయములు పన్నాలి. నాడు భీముడు కురు సభలో సుయోధనుడి తొడలు విరుగ కొడతానని శపధం చేసాడు కనుక నాభికి క్రింది స్థానంలో కొట్టడం గదా యుద్ధంలో అధర్మమే అయినా భీముడు శపధం నెరవేర్చుకునే నిమిత్తం కొట్టాడని సమర్ధించ వచ్చు. లేకున్న విజయం సిద్ధించుట దుర్లభం. కనుక మనకు సుయోధనుడి తొడలు విరుచుట ఒక్కటియే మన కర్తవ్యం.

ధర్మరాజు వలన కలిగిన సంకటం

అదియును కాక ధర్మజుని మాట మనలను చిక్కుల్లో పెట్టింది. భీముడు గెలువకున్న మీరు భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, శల్యాదులను సంహరించి కష్టపడి గెలుచుకున్న సామ్రాజ్యం కుటిలుడు, అధర్మపరుడు, దుర్మార్గుడైన సుయోధనుడి హస్తగతం ఔతుంది కనుక భీముడు గెలుచుట అత్యంత అవసరం. అయినా ధర్మజుడు ఇంత బుద్ధిహీనుడు అనుకోలేదు. సమస్త సైన్యాల నాశనం కావడానికి, బంధువులను, మిత్రులను కోల్పోవడానికి కారకుడైన సుయోధనుడిని చుట్టుముట్టి చంపక ద్వంధ యుద్ధానికి అంగీకరించడం ఒక్కరిని ఓడించిన సామ్రాజ్యానికి అధిపత్యం ఇస్తానని పలకడం ఎంత మూర్ఖత్వం. భీమసేనుడిని గెలువడం సుయోధనుడి చిరకాల వాంఛ. సుయోధనుడు వచ్చిన అవకాశం జారవిడుస్తాడా ! కనుక ఇక ఆలస్యం చేయక సుయోధనుడిని అధర్మమే అయినా జయించడం అవసరం లేకున్న భీముని గెలిచి సుయోధనుడు సామ్రాట్టు ఔతాడు. తిరిగి అతడి చేతిలో మీకు ఇడుములు తప్పవు జాగ్రత్త " అన్నాడు.

సుయోధనుడు నేల కూలుట

అర్జునుడు విషయం గ్రహించాడు. భీమసేనుడి వంకనే చూస్తూ అతడు తన వంక చూడగానే తొడ చూపి అక్కడ కొట్టమని సైగ చేసాడు. ఆ సైగను భీముడు గ్రహించాడు. అధర్మ యుద్ధానికి కృష్ణుడే అనుజ్ఞ ఇచ్చాడు ఇక ఆలసించ కూడదని అనుకున్నాడు. సుయోధనుడి తొడలు విరువడానికి సమయం కొరకు ఎదురు చూస్తున్నాడు. ముందుగా భీముడు ముందుగా సుయోధనుడిని ఒక్క బెబ్బ కొట్టాడు. ఆ దెబ్బను తప్పించుకుని సుయోధనుడు భీముని తన

గదతో సొమ్మసిల్లేలా గట్టిగా మోదాడు. సుయోధనుడు ఒళ్ళు మరచి గాలిలో ఎగురుతూ గిరగిరా తిరుగుతూ భీముని చంపడానికి గదను బలంగా పైకి ఎత్తాడు. ఇది సరి అయిన సమయమని తెలుసుకున్న భీముడు తనకు అనువుగా ఉన్న సుయోధనుడి తొడలు విరుగ కొట్టాడు. సుయోధనుడు తోడలు విరిగి మొదలు నరికిన చెట్టులా నేల మీద పడ్డాడు. సుయోధనుడు నేల మీద పడగానే భీముడు " సుయోధనా ! నాడు కురుసభలో ఏకవస్త్ర అయిన పాంచాలిని సభకు ఈడ్చించి కూర్చోమని తొడ చూపినందుకు ఫలితం అనుభవించు " అంటూ ఏదమ కాలితో ఎగిసి సుయోధనుడి తలను తన్ని " సుయోధనా ! ఇది వంచనతో గెలువడానికి ఇది యక్షక్రీడ కాదు గెలవడానికి ఇది యుద్ధం. ఒరేయ్ ! మమ్మలిని పశువులనీ, మృగములనీ, బానిసలనీ ఎగతాళి చేసినందుకు ఫలితం అనుభవించు " అని అరిచాడు. " కృష్ణా ! అర్జునా ! పాంచాల వీరులారా ! చూడండి తాక కూడని పరిస్థితిలో ఏక వస్త్ర అయిన ఒక స్త్రీని సభకు ఈడ్చించి ఫలితం అనుభవిస్తున్న ఈ దుర్మార్గుడిని చూడండి. పాంచాలి కోపాగ్నిలో మాడి మసి అయి పోతున్న పాపాత్ముడిని చూడండి. మమ్ము వృద్ధులని, బానిసలని అవమానించిన దుర్మార్గులను ససైన్యంగా సమూలంగా నాశనం చేసాము. ఇక మేము స్వర్గానికి వెళ్ళినా నరకానికి వెళ్ళినా ఒక్కటే " అంటూ కుడి కాలు సుయోధనుడి మెడ మీద పెట్టి ఎడమ కాలితో తలను తన్నాడు.

భీమసేనుడిని ధర్మరాజు మందలించుట

యుద్ధ పరిమాణాన్ని చూసి ధర్మరాజు ఆవేశపడి అవేదనగా " భీమసేనా ! ఆగు ఏమిటీ పిచ్చితనం. ఈ పిచ్చిప్రేలాపన ఏమిటి. ఆ తల తన్నడం ఏమిటి ! ఇది అధర్మం అన్యాయం చూడ్డానికే సిగ్గు, అసహ్యం వేస్తుంది. యుద్ధంలో సకల సైన్యాలనూ, బంధు మిత్రులనూ పోగొట్టుకుని నా మాట మన్నించి నీతో గదా యుద్ధానికి సిద్ధమై వీరోచితంగా పోరాడి నేలకూలిన సుయోధనుడి తలను తన్నడం న్యాయమా ! ధర్మమా ! లోకం హర్షిస్తుందా ఇంత వరకు భీమసేనుడు ధర్మం తప్పడని పేరు పొందావు. నేడు గర్వంతో విర్రవీగుతున్నావు నీకు ఇందు కలిగిన ప్రయోజనం ఏమిటి ! నీకిది అపకీర్తి కాదా ! " అని భీమసేనుని మందలించి " సుయోధనా ! విధి వక్రించి మన మధ్య వైరం ఏర్పడింది. ఒకరిని ఒకరు ద్వేషించుకుని సర్వం పోగొట్టుకుని ఈ స్థితికి వచ్చాము. బాల్యం నుండి నీకు అలవడిన లోభం, మదం, మాత్సర్యం, అధర్మం నిన్నీ పరిస్థితికి చేర్చాయి. నీ వలన మన ఇద్దరి బంధు మిత్రులు నశించారు. దృతరాష్ట్రుడి కోడళ్ళందరకూ వైధవ్యం ప్రాప్తించింది. ఇందుకు నువ్వే కారణమని లోకం నిందిస్తుంది " అని సుయోధనుడిని ఓదార్చాడు " అని సంజయుడు దృతరాష్ట్రునితో చెప్పాడు.

బలరాముని ఆవేశం

సంజయుడు చెప్పిన దృష్టాంతం విని ధృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! భీమసేనుడు అధర్మంగా నా కొడుకు తొడలు విరుగ కొట్టి పడత్రోయటం చూసిన బలరాముడు తన శిష్యుడైనన భీమసేనుని ఏమీ అన లేదా ! " అని అడిగాడు. సంజయుడు " మహారాజా ! భీమసేనుడు సుయోధనుడిని తొడలు విరిచి పడగొట్టగానే బలరాముడు కోపంతో పైకి లేచి అక్కడి మహారాజులను చూసి " చూసారా ! ఈ భీమసేనుడి ఆగడం. ఈ అధర్మ యుద్ధం ఎక్కడైనా చూసారా ! గదా యుద్ధంలో నాభికి దిగువన కొట్టడం అధర్మం కాదా ! భీముడు ఇలా సుయోధనుడిని నాభి క్రింద కొట్టి కూల్చడం న్యాయమా ! " అని హలాయుధం పట్టుకుని భీమసేనుడి వైపు పోసాగాడు.

శ్రీకృష్ణుడు బలరాముని ఆపుట

అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు బలరాముని వద్దకు వెళ్ళి ఆయనను రెండు చేతులతో పట్టి వారించి " అన్నయ్యా ! తాను తన మిత్రులు వృద్ధిలోకి రావడం శత్రువు అభివృద్ధిని నిరోధించడం మానవ లక్షణం. మిత్రునికి ద్రోహం జరుగుతున్నప్పుడు ఆదుకొనడం ధర్మం పాండవులు మనకు బంధువులు, మిత్రులు, విశేషించి మనకు మేనత్త కొడుకులు. అర్జునుడు మన చెల్లెలు సుభద్రకు భర్త. వారంతా అధర్మపరులైన కౌరవుల చేత అవమానించబడి ఇడుముల పాలయ్యారు. కనుక పాడవులను ఆదుకోవడం అభివృద్ధికి తోడ్పాటు అందించడం మన ధర్మం కాదా ! క్షత్రియులకు ప్రతిజ్ఞ చేయుట ధర్మం భీముడు తన ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకొనుట అధర్మం ఎలా ఔతుంది. అన్నయ్యా ! సుయోధనుడి తొడలను భీమసేనుడు తన గధతో భగ్నపరచగలడు అని మైత్రేయ మహర్షి చెప్ప లేదా ! మహా ముని శాపం అసత్యం ఔతుందా ! ఇందు భీమసేనుడి దోషం ఏముంది కనుక నీ అకారణ కోపం ఉపశమింప చేసి శాంతింపుము " అని బలరాముని అనునయించాడు. కాని బలరాముని కోపం తగ్గలేదు. " కృష్ణా ! ధర్మార్ధ కామ మోక్షములు ఒక దానికి ఒకటి అనుసంధానింపబడి ఉన్నాయి. అవి ఒక దానిని ఒకటి నాశనం చేసుకోవచ్చా ! పురుషార్ధములలో ధర్మాన్ని పక్కన పెట్టి మిగిలిన పురుషార్ధములను పొందు వాడు నిందితుడు కాదా ! నీవు భీముని ప్రతిజ్ఞ, ముని శాపం అంటున్నావు. వాటిని నెరవేర్చుట కొరకు ధర్మం తప్పి ప్రవర్తించుట న్యాయమా ! ఏది ఏమైనా భీముడు గదా యుద్ధంలో ధర్మం తప్పి ప్రవర్తించాడనడం కాదన లేని సత్యం " అని చెప్పాడు. కృష్ణుడు " అన్నయ్యా ! ఈ లోకం నిన్ను లవలేశం అయినా దోషం లేని వాడు, ధర్మ నిరతుడు, చక్కని నడవడి కల వాడుగా కీర్తిస్తుంది. ఈ అకారణ కోపం వదిలి పెట్టు భీముడు తన ప్రతిజ్ఞా పాలన చెయ్యడం ఎలా అధర్మం ఔతుంది. అన్నయ్యా ! భీమసేనుడు సుయోధనుడు నిలబడి ఉన్నప్పుడు నాభి క్రింద కొట్ట లేదు అతడి క్రింద ఉండి సుయోధనుడు పైకి ఎగిరి గదతో భీముని చంపుటకు ప్రయత్నించే సమయంలోనే కదా తన ప్రతిజ్ఞా పాలన కొరకు పదమూడేళ్ళు వేచి ఉన్న భీముడు నాభి క్రింద కొట్టింది. అలా చెయ్యక పోతే భీమసేనుడు మరణించడా ! ఆపత్కాలంలో ప్రాణాపాయ కాలంలో ధర్మాధర్మ విచక్షణ చేయడం కుదురుతుందా ! భీముని ప్రతిజ్ఞ తెలిసిన సుయోధనుడు తగిన జాగర్త ఎందుకు తీసుకో లేదు. అన్నయ్యా చిన్నతనం నుండి పాండవులను హతమార్చుటకు సుయోధనుడు చేసిన కుటిల ప్రయత్నాలు నీకు తెలియనివా ! కుటిలుడిని కుటిలోపాయంతో చంపడం అధర్మం కాదే ! మన చెల్లెలు కుమారుడైన అభిమన్యుడిని కుటిలోపాయంతో అధర్మంగా చంపిన సుయోధనుడిని చంపడంలో అధర్మం ఉన్న దోషమేమి ! ధర్మానికి ధర్మం అధర్మానికి అధర్మం చెల్లుకు చెల్లు అధర్మాన్ని అధర్మం జయించింది " అన్నాడు.

బలరాముడు " కృష్ణా ! నీ వాదనా పటిమతో అధర్మాన్ని ధర్మం అని నిరూపించలేవు. నీ దృష్టిలో ఇలాంటి నీచమైన గెలుపు సాధించిన భీముడు నీకు ప్రశంశా పాత్రుడు ఔతాడేమో ! కాని యుద్ధ నీతిని అక్షరాలా పాటించిన సుయోధనుడు ఉత్తమ లోకాలను పొందుతాడు " అని రథం ఎక్కి ద్వారకకు వెళ్ళి పోయాడు.

చింతాక్రాంతుడైన ధర్మరాజును కృష్ణుడు ఓదార్చుట

అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు చింతాక్రాంతుడైన ధర్మరాజు వంక చూసాడు. తల వంచుకుని చింతాక్రాంతుడై నిలబడి ఉన్న ధర్మరాజును చూసి కృష్ణుడు " ధర్మనందనా ! బంధునాశకుడు, పాపాత్ముడు అయిన సుయోధనుడు తాను చేసిన పాపకర్మల ఫలితం అనుభవిస్తున్నాడు. భీమసేనుడు తన ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకున్నాడు ఇందుకు బాధపడ వలసిన పని ఏమి " అని పలికిన కృష్ణుడిని చూసి ధర్మరాజు " కృష్ణా ! భీమసేనుడు సుయోధనుడి తొడలు విరుగ కొట్టి తన ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకున్నాడు. కాని సుయోధనుడి తల తన్ని అవమానించడం న్యాయమా ! అసలే కురు వంశ నాశనముకు నా మనస్సు విచలిత మౌతుంది. భీముని చర్య నాకు అమిత దుఃఖం కలిగించింది. భీమసేనుడికి మేము పడిన కష్టాలు గుర్తుకు వచ్చి అలా చేసి ఉంటాడులే ! ఇప్పుడిక పాప పుణ్యాల ప్రసక్తి ఎందుకు " అన్నాడు. కృష్ణుడు " ధర్మనందనా ! కురు వంశ వినాశకుడు అయిన సుయోధనుడు నేల కూలాడు. ఇప్పుడు నీవు సర్వంసహా కురు సామ్రాజ్యానికి నీవు చక్రవర్తివి. ఇక రాజ్యభారం వహించి ప్రజలను పాలించు " అన్నాడు. అప్పుడు ధర్మరాజు నీ ధైర్యం, భుజబలం, శ్రీకృష్ణుడి సాయంతో సుయోధనుడిని నేల కూల్చిన నీకు నా అభినందనలు " అన్నాడు అని సంజయుడు ధృతరాష్ట్రుడితో చెప్పాడు.

కృష్ణుడు ధర్మరాజును ఓదార్చుట

బలరాముని మాటలకు చింతాక్రాంతుడై చూస్తున్న ధర్మరాజును చూసి కృష్ణుడు " ధరనందనా ! బంధునాశకుడు పాపాత్ముడు అయిన సుయోధనుడు తాను చేసిన పాప కర్మల ఫలితం అనుభవిస్తున్నాడు. భీమసేనుడు తన ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకున్నాడు. ఇందుకు చింత పడటం ఎందుకు " అన్నాడు. ధర్మరాజు " కృష్ణా ! భీమసేనుడు సుయోధనుడి తొడలు విరిచి తన ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకున్నాడు. అయినా సుయోధనుడి తల తన్నడం ఎందుకు. అసలే కురువంశ నాశనం అయినందుకు నా మనస్సు పరితాపం చెందుతున్న నాకు భీమసేనుడి చర్య అమిత బాధను కలిగించింది. భీమసేనుడికి తాను పడ్డ కష్టాలు గుర్తుకు వచ్చి అలా ప్రవర్తించి ఉంటాడులే. ఇక పాప పుణ్యాలను పోనీలే కృష్ణా ఆలోచించి ఏమి ప్రయోజనం " అన్నాడు. కృష్ణుడు " ధర్మనందనా ! మీ అవమానాలకు కష్టాలన్నిటికీ కారకుడు కుల నాశకుడు, పాపాత్ముడు అయిన సుయోధనుడు నేలకొరిగాడు. ఇక ఈ సర్వం సహా సామ్రాజ్యానికి నీవే చక్రవర్తివి. ఇక రాజ్యభారం వహించి ప్రజలను పాలించు " అన్నాడు. అప్పుడు ధర్మరాజు " భీమసేనా ! నీ సాహసం ధైర్యం శ్రీకృష్ణుడి సహాయంతో సుయోధనుడిని నేల కూల్చావు. నీకు నా అభినందనలు " అన్నాడు. " అని సంజయుడు చెప్పాడు.

సుయోధనుడు కృష్ణుడిని నిందించుట

సంజయుడి మాటలు విని ధృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! నా కుమారుడు నేలకొరిగిన తరువాత పాండవులు, పాంచాలురు, యాదవులు ఏమి అనుకున్నారో వివరించు " అన్నాడు. సంజయుడు మహారాజా ! సుయోధనుడు నేల కొరగగానే పాండవులు పాంచాలురు ఆనందోత్సాలతో చేసిన్ భేరీ నాదాలు, శంఖధ్వనులు మిన్నంటాయి. అందరూ పెద్దగా కేకలు వేస్తూ భీమసేనా ! గదా యుద్ధంలో అత్యంత నేర్పరి అయిన సుయోధనుడి తొడలు విరిచి నేల కూల్చావు. నీవు సుయోధనుడిని కూల్చుతున్నప్పుడు మాకు కలిగిన గుగుర్పాటు ఇంకా తగ్గలేదు " అని భీమసేనుడిని ప్రశంసించారు. కాని కొంత మంది మాత్రం భీమసేనుడు సుయోధనుడిని అధర్మంగా పడగొట్టాడు " అని తమలో తాము అనుకోవడం విన్న శ్రీకృష్ణుడు " మహా వీరులారా ! భీముడు సుయోధనుడిని అక్రమంగా నేలకూల్చాడని అనుకోవద్దు. ఈ దుర్మార్గుడు ఏకవస్త్ర అయిన ద్రౌపదిని సభకు ఈడ్పించి వలువలు విప్పమని ఆజ్ఞాపించాడు. పాడవులను అనేక విధముల ఇడుముల పాలు చేసిన సుయోధనుడి అక్రమాలు మన్నించి మరచి అర్ధరాజ్యం అడుగుతూ సుయోధనుడితో సంధిని కోరాడు. కాని ఈ పాపాత్ముడు సంధికి అంగీకరించ లేదు. ఈ అధర్మ వర్తనుడిని అధర్మంగా నేల కూల్చడంలో దోషం లేదు. విదురాది మహాత్ములు అనేకులు చెప్పినా పెడచెవిని పెట్టి యుద్ధాన్ని కోరుకుని, కురువంశ వినాశనానకి కారణమైన ఈ పాపాత్ముడి గురించి ధర్మాధర్మ విచక్షణలతో పని లేదు. మీ మీ స్థానములకు కదలండి " అని పలికాడు.

శ్రీకృష్ణుడు సుయోధనుడి అకృత్యములు ఎత్తి గుర్తుచేయుట

ఈ మాటలు విన్న సుయోధనుడు రోషంతో " ఓ కంసుడి దాసుడైన వసుదేవ కుమారుడా ! నీ తప్పులు నీవు తెలుసుకోకుండా సిగ్గు విడిచి ప్రేలుతున్నావా ! నీవు చెప్పిన మాటలు విని అర్జునుడు చేసిన సైగను గ్రహించి భీముడు అధర్మంగా నా తొడలు కొట్టి నన్ను పడగొట్టాడు. లేకున్న ఈ భీములు పది వేలు వచ్చినా నన్ను గదా యుద్ధమున జయించగలరా. లేని ఎడల నేను ఒక్కడినే మీ అందరిని చంపగలను. శిఖండిని ముందు పెట్టి భీష్ముని పడగొట్టించావు, ధర్మరాజుతో అబద్ధం పలికించి ద్రోణుడిని చంపించావు. భూమిలోకి క్రుంగిన రధచక్రమును పైకి తీస్తున్న కర్ణుడి మీద శరప్రయోగం చేసి కర్ణుడి చంపించావు. ఇన్ని అధర్మములకు ఒడి కట్టిన నిన్ను ఏమనాలి. నీ అక్రమాలకు హద్దు లేదా ! భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, జయధదులను అధర్మంగా కాక ధర్మంగా పడగొట్టుట నీకు నీ పాండవులకు సాధ్యమా " అని పలికిన సుయోధనుడిని చూసి కృష్ణుడు " సుయోధనా ! నీవు చేసిన అక్రమాలు నీకు గుర్తు లేదా ! బాల్యప్రాయంలోనే ప్రారంభించిన అక్రమాలను మరచినటులున్నావు విను. భీముని చేతులు, కాళ్ళు కట్టి నీటిలోకి త్రోయించావు, భీముని చేత విషాహారం తినిపించావు, పాములతో కరిపించావు. కుంతీ సహితంగా పాండు సుతులను లక్క ఇంట పెట్టి దహించాలని చూసావు. ధర్మాత్ముడైన ధర్మరాజును మాయాజూదముకు ఆహ్వానించి మోసంతో అతడి రాజ్యాన్ని అపహరించి యాజ్ఞసేనిని సభకు ఈడ్పించి ఘోర అవమానాల పాలు చేసి వారందరిని

అరణ్యావాసానికి పంపావు. అరణ్యావాసంలో ఉన్న పాడవులను అవమానించాలన్న తలంపుతో ఘోషయాత్రకు వెళ్ళావు. అజ్ఞాతవాసం ముగియకుండానే వారిని బయటకు ఈడ్పించి తిరిగి అరణ్యాల పాలు చేయనెంచి గోగ్రహణం పేరొతో యుద్ధానికి తలపడ్డావు. నీ ఆగడాలను మరచి ధర్మరాజు నన్ను సంధికి పంపించాడు దానిని నీవు తిరస్కరించి ఫలితం అనుభవిస్తున్నావు. నీ లోభత్వం వలన, పాపచింతన వలన, దుర్మదం వలన శాంత చిత్తులైన భీష్మ, ద్రోణులకు హాని కలిగింది. ఇంకా చెప్తాను విను. ద్రుపదుడు భీష్మ, ద్రోణులను పడగొట్టాలని చేసిన యజ్ఞంలో నుండి జన్మించిన శిఖండి, ధృష్టద్యుమ్నుడు భీష్మ, ద్రోణ మరణాలకు నిమిత్తమాత్రులే కాని అసలు వారు పతనం కావడానికి కారణం నువ్వే. నీవే ఈ అకారణ యుద్ధానికి కారణం. యుద్ధములో డస్సి ఉన్న సాత్యకిని భూశ్రవసుడు చంపడానికి కత్తి దూసే సమయంలో అతడిని చంపడం అధర్మమా ! బంధువుల మరణిస్తుంటే వీరులెవరైనా చూస్తూ ఊరుకుంటాడా. బాలుడైన అభిమన్యుని అనేకులు చుట్టు ముట్టి చంపడం నీకు అధర్మంగా కనిపించలేదు కాని. చెల్లెలి అరుస అని చూడక అడవులలో ద్రౌపదిని చెరపట్టిన జయద్రధుని యుద్ధభూమిలో చంపక అర్జునుడు వదలడానికి అర్జునుడు వెర్రి వాడా ! ఘోషయాత్ర పేరుతో పాండవులను అవమానించడానికి వెళ్ళి గంధర్వుల చేత చిక్కిన నిన్ను అర్జునుడు కాపాడిన విషయం మరచుట నీకు ధర్మమా ! గోగ్రహణ సమయంలో సమ్మోహనాస్త్రం ప్రభావితుడవైన నిన్ను అర్జునుడు ప్రాణములతో విడుచుట మరవడం ధర్మమా ! నీవు చేసిన అకృత్యములకు మూల పురుషుడైన కర్ణుడు యుద్ధ భూమిలో చిక్కిన కర్ణుడిని అర్జునుడు ఊరక విడుస్తాడా ! అర్జునుడు విడిచిన బ్రాహ్మణ శాపగ్రస్తుడైన కర్ణుడి రధం పైకి లేవగలదా ! యుధిష్టరుడు శల్యుడిని చంపడం అధర్మమం అనన్నందుకు పరమ సంతోషం. సుయోధనా ! నీవు బాల్యం నుడి నీ అన్నదమ్ములైన పాండవులను ద్వేషించావు. కాని పాండవులు నిన్ను ఎన్నడూ ద్వేషించలేదు. కురువంశానిని కూకటి వేళ్ళతో పెకలించడానికి మాయాజూదం అనే గునపం పట్టింది నీవే. నీ తొడలు విరుగకొడతానని చెప్పిన భీముడు నిన్ను పిడి గుద్దులు గుద్ది వదులుతాడా ! కనుక వృధా మాటలు కట్టిపెట్టు " అన్నాడు. ఆ మాటలు విన్న సుయోధనుడు " కృష్ణా ! నేను అనేక యజ్ఞ యాగాదులు చేసాను, వేద వేదాంగములను చదివాను. ఎందరో మహారాజులతో నీరాజనాలు అందుకున్నాను. నా శత్రువుల మదం అణచి బంధుమిత్రుల సహితంగా స్వర్గసుఖములను అనుభవించడానికి వెళుతున్నాను. మీ దృష్టిలో నేను దుర్మార్గుడనే అయినా మీరంతా మీ శేషజీవితం పశ్చాత్తాపంతో గడపవలసిందే " అన్నాడు.

పాండవులను కృష్ణుడు ఒదార్చుట

పాండవులు సుయోధనుడి మాటలు విని భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణులను అధర్మంగా పడగొట్టామా అని తలలు దించుకున్నారు. వారిని చూసిన కృష్ణుడు " మీరు భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణులను అధర్మంగా చంపామని బాధ పడవలదు. మహా యోధులైన వారిని ధర్మయుద్ధంలో చంపుట కష్టం కనుక అనేక ఉపాయములతో వారిని పడగొట్టవలసి వచ్చింది. ఆ మహా యోధులు మామూలుగా మరణించరు. అదియును కాక వారి పూర్వజన్మ సుకృతం వారికి మరణం సంభవించేలా చేసింది. దైవ సంకల్పం తప్పించడం మీ తరమా ! ఈ సంతోషసమయాన మీరిలా చింతించ తగదు " అన్నాడు. అప్పటికి పొద్దు వాలింది. కృష్ణుడు పాంచజన్యము, ధర్మరాజు అనంత విజయము, భీముడు పౌండ్రకము, అర్జునుడు దేవదత్తము, నకుల సహదేవులు సుఘోష అనే శంఖములను పూరించారు. భేరీ మృదంగనాదములు మిన్నంటాయి. అక్కడి వారు ధర్మరాజు విజయుడు అయినందుకు వేనోళ్ళ కొనియాడారు. పాండవులు కౌరవ శిబిరాలకు వెళ్ళారు. సాత్యకి కూడా వారితో వెళ్ళాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడు, ద్రుపదుని దాయాదులు, ద్రౌపదీ సుతులు, మిగిలిన మహారాజులంతా ధర్మజుని అనుమతి తీసుకొని ససైన్యంగా తమ శిబిరాలకు వెళ్ళారు. మరునాడు హస్థినాపురం వళ్ళాలని అనుకున్నారు. పాండవులు కౌరవ శిబిరాలకు వెళ్ళారు. నీ కుమారుడి శిబిరం నాటకం ముగిసిన రంగస్థలం వలు నిశ్శబ్ధంగా ఉంది. అక్కడి పరిచారికలు ధర్మరాజును సత్కరించి గంధపుష్పాక్షితలు సమర్పించారు.

అర్జునుడి రధం దగ్ధం

కృష్ణుడు అర్జునుడితో " అర్జునా ! నీ గాండీవం అక్షయ తుణీరం తీసుకుని ముందు నీవు రధం దిగు తరువాత నేను రధం దిగుతాను అన్నాడు. అర్జునుడు అలాగే అని చెప్పి గాండీవ సహితంగా రధం దిగాడు. తరువాత కృష్ణుడు పగ్గములను నొగల మీద ఉంచి తాను కూదా రధం దిగాడు. కపిధ్వజం మీద ఉన్న హనుమంతుడు భూతగణ సహితంగా త్నుకూడా రధమును విడిచి వెళ్ళాడు. వెంటనే ఆరధం భగభగ మండి పోయింది. అర్జునుడు ఆశ్చర్యచకితుడై " కృష్ణా ! ఏమిటీ వింత ! " అని అడిగాడు. అప్పుడు కృష్ణుడు " అర్జునా ! ఇప్పటి వరకు యుద్ధంలో గెలవడం నీ మహిమ అనుకుంటున్నావు. కాని కర్ణుడి అస్త్ర ధాటికి ఈ రధం ఎప్పుడో ధగ్ధం అయిపోయింది. కాని నొగల మీద నేను ధ్వజం మీద హనుమంతుడు ఉన్నాము కనుక ఇప్పటి వరకు నిలిచి ఉంది. అందుకే నేను నీ తరువాత రధం దిగాను. హనుమంతుడు ఎగిరిపోగానే రధం ధగ్ధం అయింది. ఇందులో వింత ఏముంది " అన్నాడు. అన్నాడు.

కృష్ణుడు అర్జునుడిని ధర్మరాజుకు అప్పగించుట

కృష్ణుడు ఆ తరువాత ధర్మరాజుకు అర్జునుడిని అప్పగిస్తూ " ధర్మరాజా ! యుద్ధారంభంలో ఉపప్లాయంలో నీవు నాన్ను వస్త్రములతో సత్కరించి అర్జునుడిని నాచేత పెట్టి " కృష్ణా ! వీడిని నీవు కాపాడాలి " అని అర్ధించావు. నేను అందుకు అంగీకరించాను. ఇడుగో యుద్ధంలో విజయుడై వచ్చిన అర్జునుడిని సురక్షితంగా నీకు అప్పగిస్తున్నాను " అన్నాడు. ధర్మరాజు " అదేమిటి కృష్ణా ! నీవు లేకున్న మేము ఈ పద్దెనిమిది రోజుల యుద్ధంలో జరిగిన ఈ యుద్ధసాగరాన్ని దాటగలమా ! నాడు వ్యాసుడు చెప్పనే చెప్పాడు. శ్రీకృష్ణుడు ఎక్కడ ఉంటే విజయం అక్కడే అని. నీ కరుణ వలనే కదా ! మాకీ విజయం ప్రాప్తించింది " అన్నాడు ధర్మరాజు. కృష్ణుడు " ధర్మజా ! ప్రారంభంలో అర్జునుడికి యుద్ధం చేయుట ఇష్టం లేదు. నేను గీతను బోధించి అతడిని

రణోన్ముఖుని చేసాను. కానీ ఇప్పటికీ అర్జునుడికి ఈ మారణకాండమున యుద్ధమున ఆసక్తి లేదు. లేకున్న ఇంద్రకుమారుడైన అర్జునుడు ఏపని చేటకైనా సమర్ధుడే. ముల్లోకాలను తృటిలో నాశనం చేయగలడు. ఇందులో నా గొప్పతనం ఏమీ లేదు " అన్నాడు. ఆ ప్రకారం అందరూ సరససల్లాపంలో తేలియాడారు. ధర్మరాజు అత్యధిక సంపదలు కలిగిన సుయోధనుడి ధనాగారం స్వాధీనం చేసుకున్నాడు. మిగిలిన కౌరవ సేనలను చూసుకుంటూ ఆనందంగా తిరుగుతున్నాడు. కృష్ణుడు " ధర్మనందనా ! సుయోధనుడు లేని ఈ మందిరం పాడుబడింది. ఇక ఇక్కడ ఉండటం మంచిది కాదు. వేరొక ప్రశాంతప్రదేశముకు పోదాము " అన్నాడు. తరువాత ఖృష్ణుడు పాండవులను ఓఘవతీ తీరానికి తీసుకు వెళ్ళాడు. ధర్మరాజుకు భయం పట్టుకుంది " అర్జునుడు చేసిన సైగతో భీముడు సుయోధనుడి తొడ విరిచాడు. అది చాలక కాలితో సుయోధనుడి తల నరికాడు. కనుక గాంధారి నన్ను శపిస్తుంది. కనుక ఆమెను శాంతింపచేయాలి. ఈ పని చేయడానికి శ్రీకృష్ణుడే తగిన వాడు " అనుకుని శ్రీకృష్ణుడిని హస్థినాపురం పంపాడు.

శ్రీకృష్ణుడు ధృతరాష్ట్ర గాంధారీలను ఓదార్చుట

కృష్ణుడు ధర్మరాజు మాట మీద హస్థినాపురం బయలు దేరి వెళ్ళి ధృతరాష్ట్రుడికి వర్తమానం పంపాడు. ధృతరాష్ట్రుడు శ్రీకృష్ణుడిని సాదరంగా తీసుకు రమ్మని చెప్పాడు. కృష్ణుడు ధృతరాష్ట్రుడి అంతఃపురంలోకి ప్రవేశించే సమయానికి అప్పటికే వ్యాసుడు ధృతరాష్ట్ర గాంధారీలను కుమారుల మరణానికి ఓదార్చడానికి వచ్చి ఉండటం చూసి వ్యాసునకు సాష్టాంగ నమస్కారం చేసి ధృతరాష్ట్ర గాంధారీలకు నమస్కరించాడు వారి పక్కన నేల మీద కూర్చుని ధృతరాష్ట్రుడి చేతిని తన చేత పట్టుకుని " మహారాజా ధృతరాష్ట్రా ! నీ కుమారులు మీ వంశం సమూలంగా నాశనం అయింది. ఇలాంటి పరిస్థితి కలుగకూడదని పాండవులు నన్ను రాయబారానికి పంపారని నీకు తెలుసు సంధికి అంగీకరించి ఉంటే ఇలాంటి పరిస్థితి రాదు కదా ! మహారాజా లోకంలో జూదం ఆడటం సహజమే కాని అంతఃపురంలో ఉన్న కులస్త్రీలను ఏకవస్త్రలను పతివ్రతలను సభకీడ్పించి వలువలు ఊడ్పించి అవమానించడం ఎక్కడైనా ఉందా ! అయినా పాండవులకు కోపం రాలేదు 13 సంవత్సరాలు అరణ్య అజ్ఞాత వాసాలలో ఇడుములు అనుభవించినా వారికి కోపం రాలేదు. అందుకే నీకుమారుడు వారికి చేసిన అవమానాలు సహించి మరచి మన్నించి అయిదు ఊళ్ళు ఇచ్చినా చాలని అర్ధించాడు. నీ కుమారుడు లోభంతో, అహంభావంతో ఆ ప్రతిపాదన తిరస్కరించాడు. విదురుడు బంధు మిత్రులు మహామునులు ఎంతో చెప్పి చూసారు కాలోపహతులై నీవు నీకుమారుడు వారి మాటను పెడచెవిన పెట్టారు. విధి నిర్ణయం మార్చలేనిది కనుక ఇక వగచి లాభం లేదు. నిష్కల్మషహృదయులైన పాండవులు వారి మీద కోపగించ వలదని వేడుకుంటూ నన్ను పంపారు. ప్రస్థుతం మీకు కుమారులు లేరు కనుక మీ ఇరువురికి ఉత్తరక్రియలు చేసి ఉత్తమ గతులు కల్పించవలసిన పాండవుల హితం కోరుట మీకు శ్రేయస్కరం. మీకు కలిగిన కష్టానికి ధర్మరాజు ఎంతో దుఃఖిస్తున్నాడు. తన మనోభావాలను తెలుపమని ధర్మరాజు నన్ను మీ బ్వద్దకు పంపాడు> అని గాంధారిని చూసి " అమ్మాగాంధారీ ! నీకు సాటి వచ్చు రాజమాతను నేను ఈలోకములో చూడలేదు. లేకున్న నిండు సభలో పలువురు వినుచుండ నీవు సుయోధనుడికి బుద్ధిమతి చెప్ప ప్రయత్నిస్తావా ! నాడు నీవు పలికిన పలుకులు నా చివులలో ఇప్పటికీ ప్రతిధ్వనిస్తున్నాయి. కాని లోకవిరుద్ధంగా నీ మాటలు పెడచెవినబెట్టాడు. తనకు ఏది మేలో తెలుసుకోలేక పోయాడు. సుయోధనుడు అహంకారంతో తుళ్ళక రాజ్యభాగాన్ని ఇచ్చి ఉంటే ఇంతవరకు వచ్చేది కాదు కదా ! నీవు ఆ నాడే చెప్పినట్లు కీడే జరిగింది. కనుక ఇందు పాండవుల దోషం లేదు. కనుక వారిని మన్నించమని వేడుకుంటున్నాను. నీవు కోపించిన ముల్లోకాలూ ధగ్ధంఅవుతాయి. నీ పాతివ్రత్యమహిమ అలాంటిది. అందుకనే నిన్ను ప్రార్ధిస్తున్నాను " అన్నాడు. గాంధారి " దానికేముందిలే కృష్ణా ! అంతా నీవు కోరుకున్నట్లే జరిగినది కదా ! నా కుమారుల మరణనానికి దుఃఖిస్తున్న నాకు నీ మాటలు ఊరట కలిగించాయి. ఈ రాజు దీనుడు, అంధుడు, వృద్ధుడు ఈయనను నీవు పాండుకుమారులు కాపాడాలి " అని గాంధారి పటచెరగును ముఖానికి కప్పుకొని ఏడ్చింది. కృష్ణుడు ఆమెను ధృతరాష్ట్రుడిని పలు విధముల ఊరడించి " ధృతరాష్ట్ర మహారాజా ! జరిగిన దానికి బాధపడ వలదు. అశ్వత్థామ కోపగ్రస్తుడు అతడి వలన పాండవులకు అపకారం కలుగుతుందని నా మనసు కలత చెందుతుంది. నేను వెళ్ళి వస్తాను " అన్నాడు. దానికి ధృతరాష్ట్రుడు " త్వరగా వెళ్ళవయ్యా ! కృష్ణా పాండవులు నిన్ను వేయి విధముల నమ్ముకున్నారు. వారి నమ్మకాన్ని నీవు సఫలం చేయాలి కదా ! వెళ్ళు మరలా కనిపించు " అన్నాడు. శ్రీకృష్ణుడు వారి వద్ద శలవు తీసుకుని వెళ్ళాడు.

వ్యాసుడు కూడా వారితో " ధృతరాష్ట్రా గాంధారీ ! శ్రీకృష్ణుని మీ శోకోపశమనానికి పలికిన మాటలు ఆచరించతగినవి " అని వారిరువురిని ఓదార్చి అక్కడి నుండి వెళ్ళాడు. శ్రీకృష్ణుడు త్వరితంగా అక్కడి నుండి వెళ్ళి ఓఘ్షవతీ నదీ తీరానికి వెళ్ళి ధర్మరాజు జరిగినది చెప్పాడు. " అని వైశంపాయనుడు జనమేజయునకు వివరించాడు. ఆ తరువాత భారత కధను వివరిస్తూ జనమేజయ మహారాజా ! ధృతరాష్ట్రుడు సంజయుడితో " సంజయా ! భీమసేనుడు నా కుమారుడి తొడలు విరుగకొట్టిన తరువాత ఏమి జరిగింది. నా కుమారుడి గతి ఏమైంది చెప్పు " అని అడిగాడు.

సుయోధనుడు అశ్వత్థామను సైన్యాధ్యక్షుని చేయుట

సంజయుడు ధృతరాష్ట్రుతో " మహారాజా ! భీమసుయోధనులు యుద్ధం చేసేసమయంలో నేను పక్కనే ఉన్న పొదలలో ఉన్నాబ్ను. వారు వెళ్ళి పోగానే నేను వెలుపలికి వచ్చి సుయోధనుడి వద్దకు వెళ్ళాను. ధూళితో నిండిన ముఖము మీద ఉన్న వెంట్రుకలను తొలగించి కళ్ళ నీరు నింపుకుని సుయోధనుడు " సంజయా ! చతస్సముద్ర వేలావలయుత ధరణీ తలంబును ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యంగా పాలించిన సుయోధనుడి దుర్గతి చూసావా ! ఏకాదశ అక్షౌహినులకు అధ్ధిపతిని, అణుకువ కలిగిన సామంతరాజులు కలిగిన వాడిని అత్యంత వైభవమును అనుభవించిన వాడిని అయిన నేను ఎలా ఉన్నానో చూసావా ! లోక నిందకు వెరువక భీముడు అధర్మంగా నా తొడలు విరిచాడని మన వాళ్ళకు చెప్పు. నాడు భీష్ముని, ద్రోణుని, కర్ణుడిని అధర్మ యుద్ధంలో చంపి నేడు నన్ను భీముడు అధర్మ యుద్ధంలో చంపాడు. ఇదీ ఒక విజయమేనా ! ఇందుకు లోకులు పాండవులను పురుగులు పట్టిపోతారని తిట్టరా ! పాండవులకు ఇది

వృధా విజయం కాక మరేమి ! నన్ను అధర్మంగా కూలదోసిన భీముడు ఏమి బాగుపడతాడులే ! సంజయా భీముడు నా తొడలు కొట్టి పడతోసింది చాలక తన వామ పాదంతో నా తలను తన్నాడు. లోకులు దీనిని మెచ్చుతారా ! నేను రారాజుగా ఉన్నప్పుడు నన్ను తృణీకరించారు. నేను పడి పోగానే నన్ను కాలితో తన్నారు. లోకులు ఘర్షించరా ! నేను ఎన్నో యజ్ఞాలు చేసాను. ఎన్నో దానధర్మాలు చేసి ఎందరినో శ్రీమంతులను చేసాను. బ్రాహ్మణులకు అగ్రహారాలను ఇచ్చాను. నా బాహు బలంతో దేశాన్ని సుభిక్షంగా పాలించాను. ఇప్పుడీ శమంతక పంచకంలో మరణించి పుణ్యలోకాలకు పోతాను. నా గురించి నాకు చింత లేదు. పాండవులు నన్ను అధర్మ యుద్ధమున గెలిచి నా రాజ్యమును వశపరచుకున్నారు. నీకు అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ కనపడితే జరిగినది వివరించి నామాటగా " పాండవులు అందరూ అనుకున్నట్లు ధర్మపరులు కాదు అసత్యవాదులు, అధర్మపరులు ధర్మము అనే ముసుగులో లోకమును వంచిస్తున్నారని వారికి చెప్పు. వారిని ఎన్నటికీ నమ్మరాదు " అన్నాడు.

అశ్వత్థామ సుయోధనుడిని చూసి విలపించుట

అంతలో చుట్టు జనపదములలో ఉన్న వారు, ముని కుమారులు సుయోధనుడిని చూడ వచ్చారు. వారితో పాటు అక్కడికి వచ్చిన కృతవర్మ, కృపాచార్యుడు, అశ్వత్థామ సుయోధనుడి దురవస్థ చూసి కన్నీరు మున్నీరుగా విలపించారు. అశ్వత్థామ సుయోధనుడి చూసి " రారాజా ! స్దా అనేక రాజన్యులు నీ చుట్టూ చేరి ప్రశంసింస్తుంటారే ఇప్పుడిలా ఒంటరిగా పడి ఉన్నావా ! కురుసామ్రాజ్యసింహాసాధిష్టుడవైన నువ్విలా కటిక నేల మీద పాడి ఉండమని ఆ విధాత నీ నుసటన వ్రాసాడా ! నీ బల సౌర్యములు ఏమయ్యాయి, అహర్నిశం పట్టు ఆ పట్టు ఛత్రములు ఎక్కడ, నీ సైన్యాధిపతులేమయ్యారు రారాజా ! ఈ నాడిలా ఒంటరిగా దుమ్ము కొట్టుకుని కటిక నేలను పడి ఉన్నావు. పన్నీటి జలకాలు ఆడవా రారాజా ! భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణులు నీ పక్కన ఆశీనులై ఉండగా దుశ్శాసన, వికర్ణుల సేవలందుకుంటూ పరివేష్టితుడవై అష్టైశ్వర్యములు అనుభవించిన నిన్ను రాజులంతా మరచినారా ! ఒక్కరూ రారేమి ! నీ విషయంలో లక్ష్మి ఇంత చంచలమైందా ! విధి నీ పట్ల ఇంత క్రూరంగా ప్రవర్తించిందేమి నేనేమి చెయ్యను " అని విలపించాడు.

సుయోధనుడు అశ్వత్థామను చూసి విలపించుట

అశ్వత్థామను చూసి సుయోధనుడు " గురుపుత్రా ! నీవెరుగనిది ఏమున్నది. మనుజుల విధి విధానములు నీకు తెలియనివి కాదు కదా ! ఆ బ్రహ్మ దృష్టిలో ఆ సుఖదుఃఖాలు వస్తుంటాయి పోతుంటాయి. మనం అన్నిటినీ సమంగా చూడాలి. సుఖ దుఃఖాలు వస్తుంటాయి పోతుంటాయి. నా బంధుమిత్రులు మహా వీరులు యుద్ధంలో మరణించిన తరువాత నేను ఒక్కడినే జీవించు ఉండటం ధర్మమా ! నా బాహుబలము, వీర్యము, ధైర్యము సడలి పోగా శత్రువులు నన్ను పడగొట్టి నాకు సద్గతి కలిగించారు. మీరు ముగ్గురూ వారికంట పడక నా కంట పడటం నాకు ఆనందం కలిగిస్తుంది. " అని పాడవులు అక్కడికి వచ్చిన తరువాత్య జరిగిన విషయములు సవిస్తరంగా వారికి వివరించాడు. అది విని అశ్వత్థామ కోపంతో ఊగి పోయాడు.

అశ్వత్థామ సైన్యాధ్యక్షునిగా అభిషిక్తుడగుట

అశ్వత్థామ కోపంతో " రారాజా ! నా తండ్రిని అర్జునుడు అధర్మంగా చంపినప్పుడే నా గుండెలు మండి పోయాయి. ఇప్పుడు నిన్ను అక్రమంగా పడతోసారు. ఆ పాడవుల్; అను నా అస్త్రములతో దగ్ధం చేయకున్న నేను బ్రతికీ వ్యర్ధమే ! రారాజా ! సుయోధన సార్వభౌమా ! నేను సత్యం పలుకుతున్నాను. పాండవులను, పాంచాలురను వారి బంధు మిత్రులను కృష్ణుడు చూస్తుండగా నేను వధిస్తాను. ఇదే నా ప్రతిజ్ఞ నన్ను ఆజ్ఞాపించండి " అని సుయోధనుడి ముందు మోకరిల్లాడు. సుయోధనుని మనసు ఆహ్లాదంతో నిండి పోయింది. " కృపాచార్యా ! వెంటనే పుణ్యజలాలు తెప్పించండి అన్నాడు. వారిని చూడటాన్బికి వచ్చిన ముని కుమారులను అడిగి పుణ్య జలాలను తెప్పించాడు కృతవర్మ. అప్పుడు సుయోధనుడు కృపాచార్యుని చూసి " కృపాచార్యా ! అశ్వత్థామను సైన్యాధ్యక్షిడిగా అభిషేకించండి. అశ్వత్థామ పుట్టుకతో బ్రాహ్మణుడైనా రారాజు కోరిక మీద యుద్ధం చేయుట పరమ ధర్మం. " అన్నాడు. కృపాచార్యుడు పుణ్యాహవాచన మంత్రములు చదివి అశ్వత్థామను కౌరవ సేనకు అధ్యక్షునిగా అభిషేకించాడు. తనకు లభించిన గౌరవానికి అశ్వత్తామ పొంగి పోతూ రారాజును గుండెలకు హత్తుకొని పైకి లేచి సింహ నాదం చేసి " రారాజా ! పాండవులను సమూలంగా నాశనం చేసి నీ దర్శనం చేసుకుంటాను " అన్నాడు. కృతవర్మ, కృపాచార్యుడు వెంటరాగా పాడవశిబిరాల వంకకు వెళ్ళాడు " అని సంజయుడు దృతరాష్ట్రునికి వివరించాడని వైశంపాయనుడు జనమేజయునికి చెప్పాడు.

సౌప్తికపర్వము

ప్రథమాశ్వాసం

వైశంపాయనుడు జమేజయునకు చెప్పిన మహా భారతకథను సూతుడు సత్రయాగం జరుగుతున్న సమయంలో సూతుడు అను పౌరాణికుడు శౌనకాది మహా మునులకు ఈ విదంగా చెప్పసాగాడు. ధృతరాష్ట్రుడు " సంజయా ! రధికత్రయం నా కుమారుడి వద్ద నుండి బయలుదేరి ఎక్కడికి వెళ్ళారు. ఏమి చేసారు " అని అడిగాడు. సంజయుడు " మహారాజా ! అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ మొదలైన రధిక త్రయం దక్షిణం దిక్కుగా ఉన్న పాండవ శిబిరాల వైపు వెళ్ళారు. ఆ సమయంలో పాండవశిబిరాలలో ఆనందోత్సాహాలు వెల్లివిరిస్తున్నాయి. అందరూ ఆడుతూ పాడుతూ సంతోషాంబుధిలో

తేలియాడుతున్నారు. ఆ సమయంలో అక్కడకు వెళితే వారి చేతిలో చావు తప్పదని రథికత్రయం అక్కడినుండి తూర్పు దిక్కుగా వెళ్ళి కొంతదూరం వెళ్ళి ఒక కొలను వద్ద ఉన్న మర్రి చెట్టు దగ్గర తమ రధములు ఆపారు. సాయంసంధ్యా కార్యక్రమాలు ముగించుకుని వారు ముగ్గరూ భూమి మీద శయ్యలు ఏర్పాటు చేసి మేను వాల్చారు.

కాకులు గుడ్లగూబలు

కృపాచార్యుడు నిద్రపోయినా అశ్వత్థామకు నిద్ర రాక దిక్కులు చూస్తూ ఉన్నాడు. ఆ మర్రి చెట్టు మీద ఎన్నో కాకులు గూళ్ళు కట్టుకొని ఉన్నాయి. వాటిలో కాకి పిల్లలు ఉన్నాయి. ఆ సమయంలో ఒక గుడ్లగూబ చెట్టు మీద వాలింది. మెల్లగా చప్పుడు చేయకుండా కాకి గూళ్ళను సమీపించి కొన్ని కాకుల పీకలు కొరికింది, మరికొన్నిటిని కాళ్ళు చేతులు విరిచింది, కొన్నింటి పొట్టలు చీల్చింది, మరికొన్నిటి రెక్కలు విరిచింది ఆ ప్రకారం ఆ ఉలూకము నిద్రిస్తున్న కాకులను అతి వేగంగా చంపింది. ఇది చూసిన అశ్వత్థామకు తళుక్కున ఒక మెరుపు మెరిసింది. " నిద్రపోతున్న శత్రువులను సంహరించమని ఈ ఉలూకము నాకు ఉపదేశం ఇచ్చింది. నేను కూడా ఈ విధంగా నిద్రిస్తున్న పాండవులను వధిస్తాను. పాండురాజు కొడుకులను, వారి కొడుకులను, బంధు మిత్రసహితంగా వధిస్తానని సుయోధనుడికి మాటిచ్చాను. నేను ఒక్కడినే ఎటువంటి సైన్యసహకారం లేకుండా అత్యంత పరాక్రమ వంతులైన వారందరిని సంహరించ లేను. అది మంచిది కాదు. ఏమాత్రం సంశయించక పాడవ శిబిరంలో ప్రవేశించి ఆదమరచి నిద్రపోవు పాండవులను వారు పుత్రులను ఈ రోజే బంధుమిత్ర సహితంగా తుద ముట్టిస్తాను. రారాజు బొందిలో ప్రాణముడగా నేడవం చాసిన రారాజు సంతోషంగా కన్నుమూస్తాడు. ఈ స, అయంలో ధర్మాధర్మ విచక్షణ పనికి రాదు. శత్రువును ధర్మాధర్మ విచక్షణ కంటే ఉపాయమే ముఖ్యము అది శాస్త్రములు అంగీకరిస్తున్నాయి. శత్రు రాజుల మీద దండెత్తినపుడు, శత్రురాజులు విడిది చేసినపుడు, శత్రురాజులు ఇరుకు దారిలో వెళుతున్న సమయాన, శత్రువులు నిద్రిస్తున్న సమయాన చంపడం తప్పు కాదని శాస్త్రం చెప్తున్నదని పెద్దలు చెప్తారు కదా ! పైగా నేను క్షాత్రధర్మం అనుసరిస్తున్నాను కనుక ఇది నాకు దోషం కాదు. పాడవులు భీష్ముని, కర్ణుడిని, ద్రోణుడిని పాడగొట్టినప్పుడు ధర్మాన్ని పాటించారా ! వారు అధర్మం పాటించినపుడు నేను అధర్మంగా నడుచుకున్న ఏమి దోషం. కనుక కల్మషహృదయులగు పాండవులను వారి బంధువులను నిద్రిస్తున్న సమయాన చంపడం రణ నీతే కాని నిందార్హం కాదు " అంటూ తనలో తాను నిశ్చయించుకున్నాడు.

అశ్వత్థామ తన నిశ్చయమును కృపాచార్యునకు వినిపించుట

అశ్వత్థామ తననిశ్చయమును చెప్పడానికి కృపాచార్య, కృతవర్మలను లేపి " మిత్రమా కృతవర్మా ! మామా కృపాచార్యా ! రారాజును ఒక్కడిని చేసి ఆ పాడవులు సుయోధనుడినీ ధర్మంగా కూల్చాడు. పదకొండు అక్షౌహినుల సైన్యములకు అధిపతి సుయోధనుడు దీనుడై నేల పడి ఉన్నాడు. ఆ పాపాత్ముడు భీముడు సుయోధనుడిని కాలితో తన్నాడు. మనం ఉండీ సుయోధనుడు దిక్కు లేని వాడు అయ్యాడు. మనమిప్పుడు ఏమి చేయాలో ఆలోచించండి " అన్నాడు.

కృపాచార్యుడు అశ్వత్థామకు ధర్మాధర్మములు చెప్పుట

కృపాచార్యుడు " అశ్వత్థామా ! నీమసులో మాట చెపితే విని మా మాట చెప్తాము. ముందుగా నేను కొన్ని మాటలు చెప్తాను విను. ఏ పనికైనా పురుష ప్రయత్నము, దైవసహాయం కావాలి. ఏ ఒక్కదానితో కార్యము సానుకూలము కాదు. దేవతలు అనుకూలించి వర్షం కురిపించినా రైతు విత్తనదే మొలకెత్తదు కదా ! అలాగే రైతు విత్తినా దైవం అనుకూలించి వర్షం కురిపించకున్న మొలకెత్తి ఫలితాన్ని ఇవ్వదు. కనుక పురుషప్రయత్జ్ఞం, దైవషాయం రెండూ చేరి కార్యసానుకూలతను ఇస్తాయి. ధర్మం తప్పక చేసే ఏ పనికైనా దైవసాయము ఉంటుంది. కనుక కార్యం సానుకూలమౌతుంది. అధర్మంతో చేయు పనులు ప్రారంభంలో సుఖములు ఇచ్చినా తరవాత పడవేస్తుంది. అదే మన సుయోధనుడి విషయంలో జరిగింది. సుయోధనుడు లోభం, కోపం, అసూయ, అహంకారంతో ద్రౌపదిని సభకీడ్చి అవమానించాడు. కనిక ఫలితం అనుభవిస్తున్నాడు. మనం ధర్మం తప్పక కార్యం నెరవేర్చాలి. మూాందుగా మనం ధృతరాష్ట్రుడి వద్దకు వెళ్ళి అతడికి గాంధారికి విషయం చెప్పి వారు ఏమి చెప్పిన అది చేస్తాము. వారు చెప్పిన మాట ధర్మబద్ధం ఔతుంది కాని ధర్మవిరుద్ధం కాదు. కాబట్టి ఆలోచించి ఒక నిర్ణయం తీసుకో " అన్నాడు.

అశ్వత్థామ శపథం

అశ్వత్థామ కృపాచార్యునితో " మామా ! ధర్మం దేశకాల పరిస్తితులను అనుసరించి మారుతూ ఉంటుంది. దరిద్రంలో ధర్మమనిపించింది ధనవంతుడుగా అధర్మం ఔతుంది. కనుక నేను నమ్మిందే ధర్మం. దానిని నేను నా మరణానికి వెరువక ఆచరిస్తాను. ఇంత కాలం తరువాత నేను బ్రాహ్మణవంశంలో పుట్టినా దౌర్భాగ్యం కొద్దీ విల్లు పట్టాను. క్షాత్రం అవలంబించాను. ఇంత కాలం తరువాత మరలా నేను బ్రాహ్మణ్యం వంక మరలడం నాకు చేత కాదు. అస్త్రసన్యాసం చేసిన నా తండ్రిని దారుణంగా చంపిన వాడు బ్రతికి ఉండగా నేను ఎలా ప్రాణంతో ఉండగలను. ఈ రోజు నా తండ్రిని చంపిన దుర్మార్గుడిని అతని బంధువులతో సహా ఏ ఉపాయంతోనైనా హతమారుస్తాను. నా శత్రువులు విజయోత్సాహంలో తేలియాడి ఆనందంగా అలసి సొలసి ఆదమరచి నిద్రిస్తున్నారు. వారిని సంహరించడానికి ఇదే తగిన సమయం. పైగా మనం బ్రతికి ఉన్నామని వారికి తెలియదు నేను వచ్చి వధిస్తానని ఊహించి ఉండరు కనుక ఏమరుపాటున ఉన్న వారి మీద విరుచుకు పడి పీకలు కోసి దారుణంగా చంపి వారి శిబిరాలను పీనుగుల పెంట చేసి భూతములకు ఆహారంగా వేస్తాను. నా తండ్రిని చంపిన వాడి శరీర భాగాలు ఆ పీనుగుల పెంటల మధ్య చెల్లాచెదురుగా గజాశ్వ కళేబరాలతో పడి ఉండటం నేను కళ్ళార చూడాలి " అన్నాడు అశ్వత్థామ. అంతా శాంతంగా విన్న కృపాచార్యుడు " అశ్వత్థామా ! నీకు అపకారం చేసిన వాడిని హతమార్చాలని అనుకున్నావు. నీవు దానికి ఒక మార్గం అవలంబిస్తున్నావు. దానికీ

అభ్యంతరం లేదు. మేము కూడా నీతో ఉండి నీకు తోడ్పాటును అందిస్తాము. ఈ రాత్రికి విశ్రమించి రేపు ఉదయం మన ప్రయత్నాలు ప్రారంభిస్తాము. నీవు ద్విగుణీకృత ఉత్సాహంతో శత్రువులను గెలువగలవు. నీవు యుద్ధభూమిన నిలిచిన నిన్ను గెలువగల వారు ఎవ్వరు. ఇక నా గురించి చెప్పపని లేదు. కృతవర్మ అమిత సౌర్యవంతుడు, అస్త్రకోవిదుడు, బలాఢ్యుడు. ఇక ఆ కవచము విడిచి కొంత విశ్రాంతి తీసుకో. రేపు ఉదయం పాండవులను ఎదుర్కొని వారిని చంపుట లేక వారి చేతిలో మడయుట ఏదో ఒకటి నిశ్చయం " అన్నాడు కృపాచార్యుడు.

అశ్వత్థామ కృపాచార్యుని ప్రతిపాదన నిరాకరించుట

అశ్వత్థామ కృపాచార్యుడి మాట విని ఇలా ప్రతిస్పందించాడు. " ఈ లోకంలో కోపంలో ఉన్న వాడికి, ధనసంపాదనా వ్యామోహికీ, వ్యాధిగ్రస్తుడికి, కామాతురతతో కన్ను మూసుకు పోయిన వాడికి నిద్ర ఎలా పడుతుంది. నా తండ్రి మరణాన్ని తలచుకొని దహించుకు పోతున్న నా హృదయాన్ని శత్రు సంహారంతో ఆర్పి నా స్వామి సుయోధనుడి ఋణం తీర్చుకుంటాను. అంత వరకు నాకు నిద్ర రాదు. పగలు వారికి అర్జునుడు, కృష్ణుడు అండగా ఉంటాడు కనుక ఎదిరించ లేము. కనుక రాత్రి సమయంలో నే శత్రుసంహారం చేస్తాను. దయచేసి నన్ను వారించకండి. ఈ రాత్రి నేను పాండవులు, వారి బంధు మిత్రులు, సైనికులు గాఢనిద్రలో ఉండగా వారి మీద దాడి చేసి దారుణంగా వధిస్తాను. ఆ తరువాత ఆ విషయం రారాజుకు చెప్పి సుఖంగా నిద్రిస్తాను " అన్నాడు.

కృపాచార్యుడు అశ్వత్థామని నివారించడానికి ప్రయత్నించుట

అశ్వత్థామ మాటలను విని కృపాచార్యుడు " అశ్వత్థామా ! కోపంతో ఉన్న వాడికి కార్యాకార్య విచక్షణ తెలియదు. ప్రస్థుతం నీవు ఆ స్థితిలో ఉన్నావు. ధర్మాధర్మములు ఎరుగక ఉన్నావు. కోపం వదిలి నా మాట విని ధర్మమార్గాన నడిచిన నీకు మేలు జరుగుతుంది. నిద్రిస్తున్న వాడిని, ఆయుధములు విడిచిన వాడిని, జుట్టు ముడి విడిపడిన వాడిని వాహన వైకల్యమును పొందిన వాడిని, శరణుజొచ్చిన వాడిని వధించుట ధర్మం కాదు. పాండవులు వారి సమస్త సైన్యము, పాంచాలురు గాఢ నిద్రలో ఉన్నారు. నిద్రించిన వాడు చచ్చిన వాడితో సమానం. చచ్చిన వాడిని మీద పడి చంపి నరకముకు ఏల పోయేవు. మహాస్త్రకోవిదుడవు, మహా రథులలో ప్రధముడవు, అలాంటి నీవు ఇలాంటి నీచ కార్యముకు ఒడబడతావా ! కనుక రేపు యుద్ధములో మనం పాండువీరులతో పోరు సల్పుతాము " అన్నాడు.

అశ్వత్థామ కృతవర్మ కృపాచార్యులను అంగీకరింపచేయుట

అశ్వత్థామ " మామా ! కృపాచార్యా ! నీవు పెద్ద వాడవు నన్ను శాసించ తగిన వాడవు. నీవు చెప్పింది సత్యము కాని నేను చెప్పేది వినండి. రాజులంతా చూస్తుండగా అస్త్ర సన్యాసము చేసిన నా తండ్రిని పంచాల రాకుమారుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు అది పాతకము అని తలపక నా తండ్రి జుట్టు పట్టుకుని తల నరికాడు. శిఖండిని అడ్డు పెట్టుకుని అర్జునుడు భీష్ముని పడగొట్టాడు. భూమిలో దిగిన రధచక్రాన్ని ఎత్తుతున్న కర్ణుడి మీద అర్జునుడు బాణప్రయోగం చేసి చంపాడు. అర్జునుడు భూరిశ్రవసుడిని చంపినందుకు అతడు ప్రాయోపవేశం చేసాడు. ప్రాయోపవేశం చేసిన భూరిశ్రవసుడిని సాత్యకి దారుణంగా చంపాడు. ఇదంతా ఎందుకు ఎక్కడో మడుగులో దాగిన సుయోధనుడిని బయటకు రప్పించి భీముని చేత అధర్మ యుద్ధమున కూలత్రోయించారు. ఇన్ని విధముల యుద్ధధర్మాన్ని మీరి యుద్ధ ధర్మమనే వంతెనను కూల్చిన వారిని వదిలి నన్ను ధర్మంగా నడవమని చెప్పుట న్యాయమా ! " అన్నాడు. మామా ! తొడలు విరిగి నేల మీద ఉన్న సుయోధనుడు దీనంగా పలికిన పలుకులు విని కూడా నీకు ఆగ్రహం కలుగ లేదా ! అందుకనే నేను చేసేది అధర్మమైనా అధర్మ మార్గాన నా తడ్రిని చంపిన ధృష్టద్యుమ్నిడిని నేను చంపక వదలను. నన్ను మీరు ఆప లేరు. ఇందు వలన నేను కీటకంగా జన్మించినా బాధపడను " అని అంటూ నే రథం ఎక్కాడు అశ్వత్థామ. " అశ్వత్థామా ! నువ్వూ నేను కృతవర్మ ఒకే పని మీద వచ్చాము. అటువంటి సమయాన నీవు ఒంటరిగా వెళ్ళడం భావ్యం కాదు. మేమూ నీతో వస్తాను " అన్నాడు కృపాచార్యుడు. అశ్వత్థామ " మామా ! చాలా సంతోషం నా తండ్రిని చంపిన వాడిని చంపడానికి వెళుతున్న నాకు మీరు తోడుగా వస్తున్నందుకు ఆనందంగా ఉంది రండి " అన్నాడు.

అశ్వత్థామకు భూతం ఎదురు వచ్చుట

రధికత్రయం పాండవశిబిరాల వైపు వేగంగా కదినారు. అశ్వత్థామ అతి వేగంగా తన రథమును నడుపసాగాడు. కృతవర్మ, కృపాచార్యులు కొంచం వెనుక పడ్డారు. అప్పుడు ఒక భూతం అశ్వత్థామ ఎదుట నిలిచింది. అశ్వత్థామ ఆ భూతానికి బెదరక దాని మీద అస్త్రప్రయోగం చేసాడు. వాటిని అన్నింటిని ఆ భూతం నోరు తెరచి మింగింది. అశ్వత్థామ వద్ద ఉన్న అస్త్రములు అన్నీ అయిపోయాయి. అశ్వత్థామకు ఏమీ చేయాలో తోచక కత్తి తీసుకుని ఆ భూతమును ఎదుర్కొన్నాడు. ఆ కత్తి ఆభూతమును తాకగానే మాడి పోయింది. అశ్వత్థామ తన వద్ద ఉన్న తోమరములు, చక్రాయుధములను ఆ భూతము మీదకు విసిరాడు. అవన్నీ ఆభూతమునకు తాకగానే తునాతునకలు అయ్యాయి. అశ్వత్థామ తన గదను ఆ భూతము మీదకు విసిరాడు. ఆ భూతం ఆ గదను మింగింది. వెనకకు తిరిగి చూసాడు కృతవర్మ, కృపాచార్యుడు కను చూపు మేరలో లేరు. కృపాచార్యుడి మాట వినక ముందుకు దూకినందుకు తనకు తగిన శాస్తి జరిగింది అని చింతించాడు. గోవులను, బ్రాహ్మణులను, బాలురను, వృద్ధులను, అంధులను, మిత్రులను, సఖులను, తోబుట్టువులను, జడులను, ఏమరుపాటున ఉన్న వారిని, నిద్రిస్తున్న వారిని, ఆడువారిని అస్త్రశస్త్రములతో కొట్టడం మహా పాపం. అది విహితం కాదని పెద్దలు చెప్తారు. అట్టి ధర్మమార్గం విడిచి అసుర మార్గం అవలంబించిన వారికి కార్యసిద్ధి కలుగదు. బ్రాహ్మణుడిగా పుట్టి ఇట్టి అపనిందలకు గురి కాగల కార్యమూ నేను చేయవచ్చునా ! అందుకే నేమో నాకు ఈ భూతం దాపురించింది. నాకిక ఎవరు దిక్కు " అని చింతించాడు.

అశ్వత్థామ ఈశ్వరుడిని ధ్యానించుట

చివరకు అశ్వత్థామ ఈ సమయంలో నాకు ఆ పరమేశ్వరుడే దిక్కు. అని అచంచలమైన మనసుతో అశ్వత్థామ పరమేశ్వరుడిని ద్యానించాడు. ఈశ్వరా ! నేను ఈ గండం గడచి గట్టెక్కిన నిన్ను నానా భూతోపహారములతో కొత్తవిధంగా అర్చిస్తాను. నీకు ప్రీతి కలిగిస్తాను " అని అనేక స్తోత్రములతో శివుని ప్రార్ధించాడు. అప్పుడు అశ్వత్థామ ముందు ఒక బంగారు వాదిక కనపడింది దాని మీద అగ్నిగుండం మండుతూ ఉంది. ఆ అగ్ని నుండి అనేక ఆకృతులతో ప్రధమగణాలు బయటకు వచ్చాయి. వాటికి అశ్వత్థామ భయపడ లేదు. అతడి మనసు ఈశ్వరుడి మీద లగ్నమై ఉంది. ఎంతకీ ఈశ్వరుడు ప్రత్యక్షం కాలేదు. తన విల్లంబులతో ఆ అగ్ని గుండంలో దూకబోయాడు అశ్వత్థామ కాని తనను దహించుటకు సరిపోయిన అగ్నిప్రజ్వరిల్ల లేదు. అశ్వత్థామ తన విల్లు, అమ్ములు, అస్త్రములు, శస్త్రములు, బాణములు, అనేక విధములైన ఆయుధములు వేసి అగ్నిని చక్కగా ప్రజ్వలింప చేసాడు. అశ్వత్థామ పరమేశరా ! నాకు ఏమి చేయాలో తోచడం లేదు. నా శత్రువులను చంపే బలం, శక్తిప్రసాదించు లేని ఏడల నేను ఆత్మ బలిదానం చేసుకుంటాను అని హర హర మహాదేవ " అంటూ మంటలలో దూకబోయాడు. అప్పుడు అశ్వత్థామకు ఈశ్వరుడు ప్రత్యక్షమై అశ్వత్థామా ! ఆగు నీ భక్తికి అకుంఠిత దీక్షకు ఆనందించాను నీవు కోరిన వరం ఇచ్చాను. కాని ఒక్క మాట నేనూ విష్ణాంశ సంభూతుడైన శ్రీకృష్ణుడూ ఒక్కటే. కృష్ణుడు నన్ను పూజిస్తాడు. కృష్ణుడంటే నాకు ఇష్టం. ఆ కృష్ణుడి మీద గౌరవంతో నేను నిన్ను పాడవ శిబిరముల వైపు పోకుండా ఆపాను. నీ మనసులో మాట తెలుసుకోవాలని నేను ఇన్ని ఆటంకాలు కల్పించాను. ఇంతెందుకు ఆ పాంచాలురకు పోగాలము దాపురించింది. ఈ రోజు వారు నీ చేతిలో చస్తారు, ఇదిగో ఈ ఖడ్గంతో వారిని సంహరించు " అని ఈశ్వరుడు ఒక మహనీయమైన ఖడ్గం అశ్వత్థామకు ఇచ్చి తాను కూడా అశ్వత్థామకు తెలియకుండా అతడిలో ప్రవేశించాడు. అశ్వత్థామలో నూతనోత్సాహం, ధైర్యం, తెగింపు ఉద్భవించాయి. తన రథం దగ్గరకు వెళ్ళగానే తాను అగ్నిలో వేసి దహించిన ఆయుధములు, అస్త్రములు, శస్త్రములు యదాతథంగా రధములో ఉన్నాయి. అశ్వత్థామ రథం మీదకు ఎక్కాడు. ఇంతలో కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ వచ్చి చేరారు.

అశ్వత్థామ ధృష్టద్యుమ్నుడిని వధించుట

రథిక త్రయం పాండవ శిబిరాల వైపు బయలుదేరారు. అశ్వత్థామలో ఆవహించి ఉన్న ఈశ్వరుడిని ప్రమద గణాలు అదృశ్యరూపంలో వెంబడించ సాగాయి. కృపాచార్యుడు, కృతవర్మలను ముఖద్వారమున ఉంచి తాను మాత్రం పాడవ శిబిరాలలో ప్రవేశించాడు. ముందుగా దుష్టద్యుమ్నుడి శిబిరంలో ప్రవేశించి మనసులో ఈశ్వరుడిని తలచుకొని ఈశ్వరదత్తమైన కత్తి చేతబూని కసిగా ధృష్టద్యుమ్నుడిని చూసి ఇన్ని రోజులకు తన తండ్రిని చంపిన వాడిని చంపుతున్నానని సంతోషపడి ధృష్టద్యుమ్నుడిని తన్ని నిద్ర లేపాడు. నేల మీదికి లాగి అతడి గుండెల మీద మోకాలు పెట్టి అదిమి అతడిని పిడికిళ్ళతో గుద్దాడు. అనుకోని అశ్వత్థామ ఈ హటాత్పరిణామానికి ధృష్టద్యుమ్నుడు నోట మాట లేక పడిపోయాడు. అశ్వత్థామ వింటి నారిని విప్పి ధృష్టద్యుమ్నుడి కంటానికి బిగించి పశువును చంపినట్లు చంపుతున్నాడు. చివరకు నోట పెగల్చుకుని " అశ్వత్థామా ! నన్ను నూ ఈ అస్త్రములు శస్త్రములు ప్రయోగించి చంపి నాకు ఉత్తమగతులు కల్పించు ఇలా నీచంగా చంపకు " అని ప్రార్ధించాడు. అశ్వత్థామ " వీలు లేదు. నా తండ్రిని చంపిన వ్యక్తికి ఉత్తమగతులు కలుగకూడదు. నిన్ను ఇలాగే దారుణంగా చంపుతాను " అని పిడికిలితో గుద్దసాగాడు. అప్పటికే అక్కడ ఉన్న వారు మేల్కొన్నా ! అశ్వత్థామ భీకరాకృతి చూసి రాక్షసుడని ఎవరూ ముందుకు రాలేదు. అశ్వత్థామ తన కాళ్ళతో పిడికిలితో తన్ని తన్ని మోది మోది ధృష్టద్యుమ్నుడిని అతి క్రూరంగా చంపి వింటి నారిని తీసి వింటికి కట్టాడు. ధృష్టద్యుమ్నుడి శిబిరం విడిచి వేరొక శిబిరానికి వెళ్ళాడు.

అశ్వత్థామ పాంచాల వీరులను సంహరించుట

అప్పటి వరకు కళ్ళప్పగించి చూస్తున్నకాపలాదారులు పెద్దగా ఎలుగెత్తి కేకలు వేసి చుట్టుపక్కల శిబిరాలలో ఉన్న సైనికులు, రాజులు నిద్ర లేచారు. ఏమి జరిగిందో అని అందరూ ఆందోళనకు గురి అయ్యారు. ఎవరో భయంకరాకారుడు వచ్చి ధృష్టద్యుమ్నుడిని చంపాడని కాపలాదారులు చెప్పారు. " వాడిని పోనీయకండి పట్టుకోడి పొడవండి " అన్న కేకలు మిన్నంటాయి. అందరూ అటువైపు పరుగెత్తారు. అందరూ కలసి అశ్వత్థామను పట్టుకున్నారు. అయినా అశ్వత్థామలో ప్రవేశించిన రుద్రుడి శక్తితో అశ్వత్థామ వారిని ఒక్క క్షణంలో చంపాడు. తరువాత ఉత్తమౌజుడి శిబిరంలో ప్రవేశించి అతడి జుట్టుపట్టుకుని ఈడ్చి నేల మీద పడవేసి కత్తితో అతడి తల నరికాడు. అది చూసిన యుధామన్యుడు అశ్వత్థామను ఎదుర్కొన్నాడు. అదే కత్తితో అశ్వత్థామ యుధామన్యుడి తల తెగనరికాడు. అశ్వత్థామను అడ్డుకునే వారు లేక పోయారు. పాంఛాల వీరులను వరుసబెట్టి నరుకుతున్నాడు అశ్వత్థామ. శరీరమంతా రక్తంతో తడిచి అత్యంత భీకరంగా కనిపిస్తున్న అశ్వత్థామను చూడగానే అనేకులు ప్రాణాలు విడిచారు. ద్రుపద కుమారుల శిబిరాలలో ప్రవేశించి వారి ప్రాణాలను యమపురికి పంపాడు అశ్వత్థామ. అశ్వ శాలలో, గజ శాలలో ప్రవేశించి ఏనుగులనూ గుర్రములనూ తెగనరికాడు. మనిషిపశువా అనే తేడా లేకుండా అడ్డువచ్చిన వారిని అడ్డంగా నరుకుతూ మృత్యు దేవతను తలపింప చేస్తున్నాడు అశ్వత్థామ ఒక్కొక్క శిబిరంలో ప్రవేశించడం అందులో నిద్రిస్తున్న వారిని నరకడం మరియొక శిబిరంలో ప్రవేశించడం ఆ విధంగా మారణ కాండ సాగిస్తున్న అశ్వత్థామను చూసి అంతా " ఎవరో రాక్షసుడు వచ్చి నరుకుతున్నాడు ' " అని భీతి చెందుతున్నాడు.

అశ్వత్థామ ఉపపాడవులను సంహరించుట

ఈ కలకలం విని శిఖండి ఉప పాండవులు ఒక వ్యూహంగా నిలిచి అశ్వత్థామను ఎదుర్కొన్నారు. అశ్వత్థామలో ప్రవేశించిన రుద్రుడు విజృంభించి వారందరిని పరమేశ్వర ప్రసాదిత ఖడ్గంతో తృటిలో నరికి వేసాడు. అడ్డం వచ్చిన ప్రతి వింద్యుడిని రెండు ముక్కలు చేసాడు. ఇంతలో భీమసేనుడి కుమారుడైన

శ్రుతసోముడు భయంకరంగా అరుస్తూ అశ్వత్థామను ఎదుర్కొన్నాడు. అశ్వత్థామ శ్రుతసూముని ఖడ్గమును ఖండించి అతడిని ముక్కలు ముక్కలుగా నరికాడు. అంతలో నకులుడి కుమారుడైన శతానీకుడు అశ్వత్థామను ఎదుర్కొని చక్రాయుధమును ప్రయోగించి అశ్వత్థామను గాయపరిచాడు. అశ్వత్థామ శతానీకుడిని క్రింద పడవేసి అతడి శిరస్సు ఖండించాడు. ఇది చూసిన సహదేవుడి కుమారుడు శ్రుతసేనుడు అశ్వత్థామను ఎదుర్కొని తనగదతో అశ్వత్థామను కొట్టాడు. అశ్వత్థామ తన చేతితో శ్రుతసేనుడి ముఖం మీద చరిచాడు. శ్రుతసేనుడు ముఖం పగిలి చనిపోయాడు. తన సోదరుల మరణం చూసిన అర్జునుడి కుమారుడు శ్రుతకీర్తి అశ్వత్థామను ఎదుర్కొని అత్తని కత్తికి బలి అయ్యాడు. ఈ విధంగా ద్రౌపదీ పుత్రులంతా అశ్వత్థామ చేతిలో మరణించారు.

అశ్వత్థామ శిఖండిని చంపుట

శిఖండి వెంట ఉన్న ప్రభద్రకులు అశ్వత్థామను ఎదుర్కొని కొంచెం సమయం యుద్ధం సాగించినా అతడి మానవాతీత శక్తి కారణంగా అతడి చేతిలో నిలువ లేక పోయారు. తరువాత అశ్వత్థామ శిఖండిని రెండు ముక్కలుగా నరికాడు. మిగిలిన వారిని కూడా తెగ నరికాడు. ఈశ్వరదత్త ఖడ్గం అడ్డులేకుండా నరికి వేస్తుంది. ఒక్క వేటు వృధా కావడం లేదు. వేటుకు ఒక తల తెగి పడుతుంది. పాంచాలురు, వారి సేనలు, మిగిలిన పాండవ సేనలు, ప్రభద్రకులు, ద్రౌపదీ కుమారులు, ఏనుగులూ, హయములు నిశ్శేషంగా మరణించారు. కాని అశ్వత్థామకు పాండవులు కాని కృష్ణుడు కాని సాత్యకి కాని కనిపించ లేదు. అయినా కొంత మంది పాంచాల సేనలు, పాండవ సేనలూ తప్పించుకుని పారిపోతున్నారు. అశ్వత్థామ వారిని కూడా తన శరములతో తరిమి తరిమి చంపుతున్నాడు. అశ్వత్థామ చేతి నుండి తప్పించుకు పారి పోతున్న ఏనుగులు హయముల కాళ్ళ కింద పడి కొందరు చనిపోతున్నారు. ఏమి జరుగ్గుతుందో తెలియక ఒకరిని ఒకరు చంపుకుంటున్నారు. అర్ధరాత్రి వరకు పాండవ, పాంచాల శిబిరాలలో ఏమి జరుగుతుందో తెలవనంతగా అల్లకల్లోలితమైంది. తప్పించుకున్న రాజులు సైనికులు ముఖద్వారం వద్దకు రాగా అక్కడ ఉన్న కృపాచార్యుఇడు, కృతవర్మ వారు ఇని నిర్ధాక్షిణ్యంగా చంపారు.

రధికత్రయం తృప్తి చెందుట

ఇంతలో తెల తెల వారుతుంది ఆ సౌప్తిక వేళలో దాఋణ మారణ కాండను ముగించుకున్న అశ్వత్థామ కృతవర్మ కృపాచార్యులను కలసి " మామా! సకల పాంచాలురు చచ్చారు. పాంచాలి కుమారులంతా యమసదనానికి వెళ్ళారు. మత్స్య, ప్రభద్రక సైన్యములు ఒక్కరూ మిగల లేదు. హయములు, ఏనుగులూ చచ్చాయి కాని పాడవులు, కృష్ణుడు, సాత్యకి మాత్రం చావ లేదు. వారు ఎక్కడ ఉన్నారో తెలియ లేదు " అన్నాడు అశ్వత్థామ. కృతవర్మ, కృపాచార్యుడు అశ్వత్థామ బలపరాక్రమాలను పొగిడారు. అశ్వత్థామ మామా! పాండవులను తప్ప మిగిలిన వాళ్ళనంతా చంపాను ఫలితం ఏముంది చెప్పు. అపాండవం చేస్తే రారాజు మనసుకు శాంతి కాని తక్కిన వారిని ఎంత మందిని చంపితే ఏమి ఫలము చెప్పు " అన్నాడు. " అదేమిటి అశ్వత్థామా! ఒకే రాత్రిలో ధృష్టద్యుమ్నుడు మొదలైన పాంచాలురను, ద్రౌపదీ సుతులను వారి వారి సైన్యములను ఒక్కరిని వదలకుండా చంపావు. అది సామాన్యమైన విషయమా చెప్పు " అని కీర్తించారు. " మామా! కృతవర్మా! మనమిప్పుడు రారాజు వద్ద్దకు వెళ్ళి జరిగినదంతా అతడికి చెప్పి అతడి మనస్సుకు శాంతి చేకూరుస్తాము " అన్నాడు. రధికత్రయం ముగ్గురూ సుయోధనుడి వద్దకు వెళ్ళారు.

సుయోధనుడికి వార్త ఎరిగించుట

ఆ సమయంలో సుయోధనుడు రక్తంతో తడిసిన నేలపై పడి దొర్లుతున్నాడు. ఊపిరి అందడం లేదు. ప్రాణాలు శరీరం వదిలి పోవడం లేదు. చాలా అవస్థ పడుతున్నాడు. మరణయాతన పడుతున్నాడు. కాళ్ళు చేతులు స్వాధీనం తప్పుతున్నాయి. ఆ సమయంలో రధికత్రయం అక్కడకు వచ్చారు. " రారాజా! ధరణీతలంబు అంతయూ ఏకఛత్రంగా పాలించిన నీవు ఇప్పుడిలా కటిక నేల మీద పడి దొర్లుతున్నావా! ఏమి విధి వైపరీత్యం, నీ ధైర్యం, ధీరత్వం, గ్దాయుద్ధ సాధనా ఎందుకూ కొరగాకుండా పోయాయా రారాజా! సుయోధ్ధనా అయినా నీవు ఇప్పుడు పవిత్రమైన శమంతక పంచకంకంలో ప్రాణాలు విడుస్తున్నావు. నీకు ఉత్తమ లోకాలు ప్రాప్తిస్తాయి. బలరాముడి శిష్యులలో అగ్రగణ్యుడవు, అటువంటి నిన్ను అక్రమంగా చంపిన భీముడు ఏమి బాగుపడుతాడు. వాడి కీర్తి అంతా నాశనం అయిపోదా! సుయోధనా! నాకు కూడూ గుడ్డా ఇచ్చి ఆదరించావు. యజ్ఞయాగాదులకు కావలసిన ధనం సమకూర్చావు. కాని ఇప్పుడు నాకు కొండంత అండగా ఉన్న నీవు చనిపోతూ ఉంటే నేను బ్రతికి ఉన్నాను. సుయోధనా! నీకు నేనేమి సేవ చెయ్యగలను. నీవు న్యాయ్సంగా యుద్ధం చేసి వీర మరణం పొందుతున్నావు. నీ శత్రువులను హతమార్చి నీ ఆఖరి కోర్కె తీర్చే అదృష్టం మాకు దక్కింది.

అశ్వత్థామ తన తండ్రికి సందేశం పంపుట

రారాజా! నీవు పుణ్యలోకముకు పోయినప్పుడు నా తండ్రిని చూసి ఆయనతో నా మాటగా చెప్పు " ద్రోణాచార్యా! నిన్ను అన్యాయంగా అక్రమంగా చంపిన ఆ నీచుడు ధృష్టద్యుమ్నుడిని నీ కుమారుడు అశ్వత్థామ పశువును చంపినట్లు అతి దారుణంగా చంపాడు " అని చెప్పాడు. నా తండ్రిని నాకు మారుగా నీవు కౌగలించుకో సుయోధనా! ఇప్పటికే వీరస్వర్గం అలంకరించిన సోమదత్త బాహ్లికులను భూరిశ్రవసుడిని, సైంధవుని నేను అడిగినట్లు చెప్పు. అయ్యో సుయోధనా! నిన్ను ఈ స్థితిలో చూసి వచ్చిన విషయం మరిచాను. నీ చెవులకు అమృతోపమయంగా రాత్రి జరిగినది చెప్తాను విను. నేను నిన్న సౌప్తిక వేళలో పాండవ శిబిరాలలో ప్రవేశించాను. ముందుగా ధృష్టద్యుమ్నుడిని పశువును చంపినట్లు చంపి తరువాత అతడి బంధువులను అందరిని కసి తీరా చంపాను, ద్రౌపదీ పుత్రులను పేరు పేరు వరుసగా చంపాను పాండవ సైన్యాలను ఊచకోత కోసాను. గజములను, హయములను చంపాను. వారి శిబిరాలను పీనుగుల పెట చేసాను. కాని సుయోధనా! పాండవులు, కృష్ణుడు, సాత్యకి నా పాల పడ లేదు. నేను వస్తానని ముందుగా ఊహించి కృష్ణుడు వారిని అక్కడ

నుండి తప్పించినట్లు ఉన్నాడు. పోనీలే అందరూ చచ్చిన తరువాత వారు ఉండి ఏమి ప్రయోజనములే ! సుయోధనా ! నా మామ కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ తోడు లేకున్న ఈ కార్యం సిద్ధించేది కాదు " అన్నాడు.

సుయోధనుడు కృతజ్ఞతలు చెప్పుట

ఆ మాటలు విన్న సుయోధనుడికి నోట మాట రాకున్నా ! ఎలాగో నోరు పెగల్చుకొని " అశ్వత్థామా ! భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కర్ణుడు చేసిన దానికంటే ఈ రోజు మీరు ముగ్గురూ చేసిన వీరోచిత కార్యం గొప్పది. ఇది చాలా కష్టసాధ్యమైన కార్యం. భీష్ముడు, కర్ణుడు గొప్పవాళ్ళని పొగుడుతాము కాని ఈ అవసాన దశలో మీరు చేసిన కార్యము మరువరానిది. మీరు సుఖంగా ఉండండి అందరమూ తిరిగి స్వర్గలోకంలో కలుసుకుంటాము " పలికి సుయోధనుడు ప్రాణములు విడుచాడు. సుయోధనుడి శరీరం అనంత వాయువుల్లో కలిసాయి అతడి పార్థివ శరీరం నేల మీద పడి ఉంది. అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ సుయోధనుడి శరీరానికి ముమ్మారు ప్రదక్షిణం చేసి అక్కడి నుండి తమతమ రథములు ఎక్కి వెళ్ళారు. మరునాడు సూర్యోదయం అయ్యింది. ఇవన్నీ చెప్పడానికి నేను ఇక్కడకు వచ్చాను " అని సంజయుడు ధృతరాష్ట్రుడికి చెప్పాడని వైశంపాయనుడు జనమేజయునకు చెప్పాడు.

ద్వితీయాశ్వాసము

పాండవ శిబిరంలో జరిగిన మారణ కాండను ధర్మరాజుకు ఎరిగించుట

నైమిశారణ్యంలో సత్రయాగ సందర్భంగా సూతుడు శౌనకాది మహామునులకు వైశంపాయనుడు జనమే జయునకు చెప్పిన భారతకథను సవిస్తరంగా చెప్పసాగాడు. మరునాడు తెల్లవారగానే ధర్మరాజు తన సోదరులను భీమార్జున నకుల సహదేవులు, కృష్ణుడు, సాత్యకి పరివేష్టించి ఉండగా ధృష్టద్యుమ్నుని రథసారధి పరుగెత్తుకుని వచ్చి సాష్టాంగ దండప్రమాణం ఆచరించి చేతులు కట్టుకుని " ధర్మరాజా ! నిన్న అర్ధరాత్రి మన శిబిరాలలో అశ్వత్థామ, కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ ప్రవేశించారు. కృతవర్మ, కృపాచార్యుడు ముఖద్వారమున ఉండగా అశ్వత్థామ మాత్రం ధృష్టద్యుమ్నుడిని అతి దారుణంగా చంపాడు. ఆ తరువాత అతడి సోదరులను, కుమ్మారులను పాంచాల రాకుమారులను, అర్ధరాత్రి వేళ అతి క్రూరంగా చంపాడు. తరువాత ప్రభద్రక, మత్స్య, చేది సైన్యములను నిశ్శేషంగా చంపాడు. ఆ తురువాత అతడిని ఎదుర్కొన్న శిఖండి, ఉపపాండవులను ఒక్క తృటిలో వధించాడు. అసురుడి వలె చెలరేగిన అశ్వత్థామ మన సైన్యములు గజములు, హయములు ఆగలేక పోయాయి. అశ్వత్థామ దయాదాక్షిణ్య రహితంగా అందరిని చంపాడు. అతడి చేతిలో తప్పించుకుని వెళ్ళిన వారిని కృపాచార్య, కృతవర్మలు చిత్రవధ చేసారు. ముగ్గురూ అతి క్రూరంగా మన శిబిరాలను పీనుగుల పెటగా చేసారు. నేను కృతవర్మ చేతికి చిక్కాను. నేను అతడి కాళ్ళు పట్టి వేడగా నన్ను కనికరించి వదిలాడు. ఈ విషయం మీకు విన్నవించడానికి నేను మీ బ్వద్దకు వచ్చాను " అన్నాడు.

ధర్మరాజు విలపించుట

ఈ విషయం విని ధర్మరాజు మూర్ఛపోయాడు. అందరూ అతడికి శైత్యోపచారాలు చేసారు. మూర్ఛ నుండి తేరుకుని కన్నీరు మున్నీరుగా ఏడుస్తున్నాడు. " యుద్ధంలో మరణించడం సహజమే ! కాని నేన్ము విజయం సాధించి విజ్కయోత్సాహంలో ఉన్న తరుణంలో ఈ దారుణం ఏమిటి ? సముద్రం దాటి పిల్ల కాలువలో పడి మరణించినట్లయింది నా పరిస్థితి. అసలే తండ్రిని పోగొట్టుకున్న ద్రౌపది, తన కుమారుల మరణం, సోదరుల మరణం తట్టుకుని జీవించ కలదా. ద్రౌపదికి ఈ విషయం ఎరుక చెయ్యండి.

ద్రౌపదికి సందేశం పంపుట

ఆ సమయంలో ద్రౌపది సుభద్రతో సహా విరాటనగరంలో ఉంది. ముందు ద్రౌపది తన తండ్రి మరణానికి చింతిస్తున్న తన తల్లిని ఓదార్చుటకు పాంచాల నగరానికి వెళ్ళింది. తరువాత సుభద్రా సహితంగా విరాటరాజు, ఉత్తరుల మరణానికి కుమిలి పోతున్న సుధేష్ణను ఓదార్చడానికి విరాట నగరం వెళ్ళింది. అక్కడి నుండి ద్వారకకు వెళ్ళాలని విరాటనగరంలోనే ఉంది. ద్రౌపది విరాటనగరం నుండి ఉపప్లావ్యం వచ్చింది. ధర్మరాజు " నకులుడిని చూసి నీవు తక్షణం ఉపప్లావ్యం వెళ్ళి ద్రౌపదిని మిగిలిన స్త్రీలను నీ వెంట తీసుకురా " అని ఆజ్ఞాపించాడు. అన్నగారి ఆజ్ఞ అనుసరించి ఉపప్లావ్యం వెళ్ళాడు. ధర్మరాజు అమిత దుఃఖంతో రోదిస్తూ కృష్ణ, సాత్యకులు వెంట రాగా పాండవ శిబిరాలకు వెళ్ళాడు. అక్కడ చెల్లాచెదురుగా పడి ఉన్న తన కుమారుల బంధువుల శవాలను చూసి కన్నీరు మున్నీరుగా విలపించాడు. కృష్ణార్జునులు ఎంత ఓదార్చినా అతడి దుఃఖం ఆగలేదు. కొంతసేపటికి తేరుకుని తన కొడుకులకూ, బంధు మిత్రులకూ దహన కార్యములు నెరవేర్చాడు. ద్రౌపది కొరకు నిరీక్షిస్తూ ఒక ప్రదేశంలో కూర్చున్నాడు.

ద్రౌపది విలపించుట

ధర్మరాజు ఆదేశము మేరకు నకులుడు ఉపప్లావ్యం వెళ్ళి ద్రౌపదికి ఈ విషయం చెప్పాడు. తన సోదరుల, కుమారుల మరణానికి ద్రౌపది కుప్పకూలి పోయింది. వెంటనే నకులుడి రథం ఎక్కి పాండవ శిబిరాలకు వచ్చింది. రథం దిగింది కాని నడవలేక పోయింది. దుఃఖ భారం ఆగలేక నేల మీద కూర్చుండిపోయింది. భీముడు దగ్గరగా వచ్చి ద్రౌపదిని పట్టుకుని ధర్మరాజు వద్దకు తీసుకు వచ్చాడు. మహారాజా ధర్మనందనా ! ఏమిటీ విధి వైపరీత్యం. రాజ్యలక్ష్మిని కైవశం చేసుకున్న మీకు కుమారుల ముద్దు ముచ్చట చూసుకునే అదృష్టం లేదా ! నాడు అభిమన్యుడు, నేడు కుమారులు ఈ గర్భశోకానికి అంతం లేదా ! " అంటూ బిగ్గరగా ఏడ్చింది. ఇంతలో అశ్వత్థామ తన కుమారులను అర్ధరాత్రి సమయాన గాఢ నిద్రలో ఉండగా చంపాడని గుర్తుకు వచ్చి

కోపంతో ఊగిపోయింది. " మహారాజా ! నా కుమారులు గాఢ నిద్రలో ఉన్న సమయాన గురుపుత్రుడు అశ్వత్థామ అత్యంత క్రూరంగా చంపాడు. అది నా మనస్సులో ఆరని చిచ్చును రేపింది. అశ్వత్థామను చంపుట కంటే వేరు మార్గం లేదు. మహారాజా ! ధర్మనందనా ! ఇప్పుడే నేను భీముడిని పంపి క్రూరాత్ముడైన అశ్వత్థామను చంపిస్తాను. లేని ఎడల ప్రాయోపవేశం చేసి నా ప్రాణ త్యాగం చేయడం కంటే వేరు మార్గం లేదు " అని ఘోరమైన ప్రతిజ్ఞ చేసింది. వెంటనే ధర్మరాజు ఆమెను ఓదార్చాడు. " ద్రౌపదీ ! క్షత్రియులు యుద్ధంలో మరణించడం సహజమే కదా ! అలాగే నీ సోదరులూ కుమారులూ మరణించి వీరస్వర్గం అలంకరించాడు. అందుకు నీవు ఇంతటి కఠోర నిర్ణయం తీసుకొన వచ్చునా ! మనస్వినీ ! శాంతించు, నీ శోకం తగ్గించుకో. నీ కోపం, శోకం అశ్వత్థామను చంపితే కాని పోదని నాకు తెలుసు. కాని అశ్వత్థామ అడవుల పాలై ఉంటాడు. అతడిని చంపినా మనకు ఎలా తెలుస్తుంది " అన్నాడు లౌక్యంగా.

అశ్వత్థామను చంపమని ద్రౌపది భీమసేనుని పంపుట

ధర్మరాజు మాటలు విన్న ద్రౌపది " అశ్వత్థామకు సహజ శిరోభూణమైన రత్నమును తీసుకు వచ్చి చూపిన నేను విశ్వసించి బ్రతుకగలను " అన్నది. పక్కనే ఉన్న భీమసేనుడిని చూసి " భీమసేనా ! నీవు క్షత్రియ ధర్మమును గుర్తు తెచ్చుకుని వెంటనే ఆ పాపాత్ముడు అశ్వత్థామను పట్టి చంపి నా మనసుకు శాంతి చేకూర్చు. నాడు లక్క ఇంట్లో మిమ్ము పెట్టినపుడు ఉన్న పౌరుషం, హిండింబాసురుడిని చంపినప్పుడు ఉన్న శౌర్యమూ, యక్షులతో యుద్ధం చేసినప్పుడు ఉన్న ధైర్యము, కీచకుడిని వధించినప్పుడు ఉన్న పరాక్రమము గుర్తు తెచ్చుకో జనులందరూ నిన్ను పొగిడేలా ఆ హంతకుని హతమార్చు " అన్నది క్రోధంతో. ఆ మాటలకు భీముడు పౌరుషంతో బుసలు కొడుతూ వెంటనే తన రథం తీసుకుని బయలుదేరాడు. నకులుడు భీమునికి సారథిగా రథం తోలుతున్నాడు. ఇద్దరూ కురుక్షేత్రం వైపు వెళ్ళారు. అక్కడ ఉన్న వారిని అశ్వత్థామ కృపాచార్యుడు, కృతవర్మలతో కలిసి హస్థినాపురం వెళ్ళాడని కాని మరలా తిరిగి వచ్చి గంగానది వైపు వెళ్ళారని, దారి మధ్యలో కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ [[అశ్వత్థామను విడిచి ఎటో వెళ్ళారని అశ్వత్థామ మాత్రం వ్యాసాశ్రమం వెళ్ళాడని చెప్పారు. వెంటనే భీముడు వ్యాసాశ్రమానికి బయలుదేరాడు.

కృష్ణుడు భీముని కాపాడమని ధర్మజునికి చెప్పుట

భీముడు వెళ్ళిన తరువాత కృష్ణుడు ధర్మరాజుతో ఇలా పలికాడు " ధర్మనందనా ! భీముడు ఒక్కడే అశ్వత్థామ ను ఎదుర్కోవడానికి వెళ్ళాడు. భీముడు ఒక్కడే అశ్వత్థామ పరాక్రమం ముందు చాలడు. మీరందరూ వెళ్ళడం మంచిది. మరొక్క మాట ద్రోణుడు తన కుమారునికి బ్రహ్మశిరోనామాస్త్రమును తన కుమారుడు అయిన అశ్వత్థామకు ప్రీతితో ఇచ్చాడు. ఆ అస్త్రం అశ్వద్ధామ వద్ద ఉన్నది. అశ్వత్థామకు ద్రోణుడు దానిని ప్రయోగించడమే కాని ఉపసంహారం చెప్పలేదు. ద్రోణుడు దానిని జనావాసాల మీద ప్రయోగించవద్దని ఎంత ఆపద వచ్చినా వేరు అస్త్రముల సాయంతో కాపాడుకొమ్మని కట్టడి చేసాడు. అశ్వత్థామ మహా కోపిష్టి, గర్విష్టి, దురహంకారి, పొగరుబోతు ఎంతటి వారైనా లక్ష్యం లేదు ఇక తండ్రి మాట వింటాడా ! "

అశ్వత్థామ కృష్ణుని చక్రాయుధము అడుగుట

కృష్ణుడు ధర్మరాజుతో అశ్వత్థామ గురించి ఇంకా చెప్తూ " మీరు వనవాసంలో ఉన్నప్పుడు అశ్వత్థామ ఒక సారి నా వద్దకు వచ్చి " కృష్ణా ! పూర్వం అగస్త్యుడు తాను బ్రహ్మ వద్ద నుండి పొందిన బ్రహ్మ శిరోనామాస్త్రాన్ని నా తడ్రి ద్రోణుడికి ఇచ్చాడు. నా తండ్రి దానిని నాకు ఇచ్చాడు. కృష్ణా ! నేను దానిని నీకు ఇస్తాను నీ చక్రాయుధమును నాకు ఇస్తావా ! " అని అడిగాడు. నాకు అతడి అహంకారం అర్ధమైనా " నేను నా వద్ద ఉన్న ఆయుధములు గద, ఖడ్గం, ధనస్సు, చక్రము చూపి వీటిలో నీకు ఏది కావాలో నీకు దేనిని ధరించి ప్రయోగించడానికి శక్తి ఉన్నదో దానిని తీసుకో అన్నాను. నీవు నాకు మిత్రుడవు నీ వద్ద నుండి నేను ఏదీ తీసుకొనుట ధర్మం కాదు " అన్నాను. సమాధానంగా అశ్వత్థామ " నాకు చక్రాయుధం కావాలి అన్నాడు. నేను " సరే తీసుకో " అన్నాను. అశ్వత్తామ అమితమైన గర్వంతో ముందు ఏడమ చేత్తో ఎత్తాడు అది కదల లేదు. తరువాత కుడి చేత్తో ఎత్తాడు అది ఇసుమంతైనా లేవ లేదు. చివరకు రెండు చేతులతో ఎత్తి ప్రయత్నించి లేపలేక అలసి పోయి విఫలమై నిలబడ్డాడు.

చక్రాయుధ మహిమ

నేను అశ్వత్థామను చూసి " అశ్వత్థామా ! నేను హిమవత్పర్వతాల మీద రిక్మిణీ సమేతంగా ఉండి కూడా కఠోర బ్రహ్మచర్యం అవలంబించి, పన్నెండు సంవత్సరాలు ఉగ్ర తపమాచరించి అత్యంత మహిమాన్వితమైన ఈ చక్రాయుధమును పొందాను. దీని ప్రభావం ముందు దేవ, దానవ, గంధర్వాది సమస్త భూతములు సాటి రావు. నా వద్ద ఉన్న చక్రాయుధమును నా అన్న బలబద్రుడు కాని, నా కుమారుడు ప్రద్యుమ్న సాంబులు కాని మిగిలిన యాదవ శ్రేష్టులు కాని అడుగ లేదు. తన తపో దీక్షతో అర్జునుడు గాండీవము, శ్వేతాశ్వములు, కపిధ్వజం పొందాడు. తరువాత పరమ శివుని మెప్పించి పాశుపతం పొందాడు. అటువంటి అర్జునుడు నాకు ప్రాణ సమానుడు అడిగిన నేను ఇవ్వనిది ఏమీ లేదు. అర్జునుడు కూడా ఈ చక్రాయుధమును తనకు ఇమ్మని అడగ లేదు. భరతవంశ జంజాతులకు గురువైన ద్రోణుడి కుమారుడవైన నీవు దీనిని అడుగ వచ్చా ! అయినా ఈ చక్రాయుధముతో నీవు ఎవరితో యుద్ధం చేయ నెంచి నన్ను అడిగావు " అని అడిగాను.

అశ్వత్థామ మనోగతం

అశ్వత్థామ " కృష్ణా ! నీవు ఈ చక్రాయుధము నాక్లు ఇచ్చిన ఏడల నేను ఎలాగనా నీ కాళ్ళు పట్టి అయినా నిన్ను పోరుకు పిలిచి దీనిని నీ మీద ప్రయోగించాలని

అనుకున్నాను. కాని ఈ చక్రాయుధమును నీవు నాకు ఇచ్చుట లేదు కదా ! నాకు ఎటువంటి హాని లేదులే. దీనిని నీ దగ్గరే ఉంచుకో. ఎలాగూ మహాభారత యుద్ధంలో నువ్వు నాతో యుద్ధం చేస్తావు కదా ! అన్నాడు. నాకు నవ్వు వచ్చింది కాని బ్రాహ్మణుడు అడిగాడు కదా అని నేను అతడికి నాకు తోచిన బహుమానములు ఇచ్చి పంపాను. అతడి అహంకారముకు కారణం అతడి వద్ద ఉన్న బ్రహ్మశిరోనామాస్త్రం. క్రూరుడైన అశ్వత్థామ చేతిలో మన భీముడు బాధపడకూడదన్నదే నా కోరిక " అన్నాడు కృష్ణుడు.

కృష్ణాదులు అశ్వత్థామ వద్దకు వెళ్ళుట

కృష్ణుడు సహదేవుడిని, సాత్యకిని ద్రౌపదికి తోడుగా ఉంచి తానూ ధర్మరాజూ, అర్జునుడూ కలిసి భీముడు వెళ్ళిన వైపు వెళ్ళాడు. దారిలో వారు భీముని కలుసుకున్నారు. భీముని అడిగి అశ్వత్థామ ఉన్న చోటు తెలుసుకున్నారు. అందరూ వ్యాసాశ్రమం వెళ్ళి అక్కడ ఒంటి నిండా విభూది పూసుకుని నిశ్చలంగా కూర్చుని తపస్సు చేసుకుంటున్న అశ్వత్థామను చూసి భీముడు మిన్నంటిన కోపంతో " ఓరీ అశ్వత్థామా ! కపట సన్యాసీ ! బ్రాహ్మణాధమా ! క్రూరాత్ముడా ! నిన్న రాత్రి అంతటి దారుణ మారణ కాండ జరిపి ఏమీ ఎరుగని వధమున ఇంత త్వరగా తాపస వృత్తిని ఎలా అవలంభించావు. తాపసివైనంత మాత్రాన చావు తప్పదు. చేసిన తపస్సు చాలు లేచి నాతో యుద్ధానికి రా ! " అని సింహం వలె భీముడు గద్దించాడు. అశ్వత్థామ భీముని అతడి పక్కన ఉన్న అర్జునుడిని చేసాడు. అర్జునుడి శస్త్ర సంపద ఎరిగిన వాడు కావున పక్కన ఉన్న రెల్లు గడ్డిని తీసుకుని అభిమంత్రించి బ్రహ్మశిరోనామును దాని మీద ఆవహింప చేసి " అపాండవ మగు కాక " అని సంకల్పించి భీమార్జునుల మీదకు ప్రయోగించాడు. ఆ దివ్యాస్త్రం నుండి భయంకరమైన అగ్నిజ్వాలలు వెలువడ్డాయి. పెద్ద విస్పోటం జరిగింది.

అర్జునుడు బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రమును ప్రయోగించుట

కృష్ణుడు అర్జునుడిని చూసి " అర్జునా ! ఇది బ్రహ్మశిరోనామాస్త్రం. ఇది అత్యంత భయంకరమైంది. దీనికి సాటి మరియొకటి లేదు. దీనిని మరే అస్త్రం నిరోధించ లేదు. నీవు కూడా నీకు ద్రోణాచార్యుడు ప్రసాదించిన బ్రహ్మశిరోనామాస్త్రం ప్రయోగించి అశ్వత్థామ ప్రయోగించిన అస్త్రమును నిరోధించి నిన్ను నీ సోదరులను కాపాడుకో ! " అని తొందరపెట్టాడు. వెంటనే అర్జునుడు రధము దిగి తన గురువు ద్రోణాచార్యుని మనసులో తలచి గాండీవమును తీసుకున్నాడు. బ్రహ్మశిరోనామాస్త్రమును ఎక్కుపెట్టాడు. అర్జునుడు తనలో " ఈ మహాస్త్రమును నేను అశ్వత్థామ ప్రయోగించిన అస్త్రమును నిరోధించుటకు మాత్రమే ప్రయోగిస్తున్నాను. ఈ అస్త్రము వలన నాకు కాని, నా సోదరులకు కాని, గురు పుత్రుడు అశ్వత్థామకు కాని హాని కలుగకుండు గాక " అని ప్రార్ధించి అస్త్ర ప్రయోగం చేసాడు. అర్జునుడు ప్రయోగించిన అస్త్రం [[అశ్వత్థామ ప్రయోగించిన అస్త్రాన్ని నిరోధించ ప్రయత్నించింది. రెండు అస్త్రాలు ఒక దానిని ఒకటి ఢీకొట్టడంతో సముద్రాలు పొంగాయి. ఆకాశం నుండి ఉల్కలు రాలాయి, భూమి కంపించింది, సూర్యుడు కాంతిని కోల్పోయాడు, ఆకాశం నుండి పిడుగులు రాళ్ళ వర్షం పడుతుంది. ఈ ఉత్పాతాలు చూసి జనం భయంతో కంపించి పోతూ అటూ ఇటూ పరుగులెత్త సాగారు. ప్రజల ముఖాలలో ఆశ్చర్యాందోళనలు, భయం భీతి కనిపిస్తున్నాయి.

నారదుడి రాక

ఈ ఉత్పాదనలు చూసి నారదుడు పరుగు పరుగున వ్యాసుడి వద్దకు వచ్చాడు. నారదుడు వ్యాసుడితో కలిసి కృష్ణార్జునులు ఉన్న చోటుకు వచ్చి అర్జున అశ్వత్థాల మధ్య నిలిచి " ఓ అకల్మషులారా ! ఇంతకు ముందు ఎంతో మంది వీరులు, భుజబలసంపన్నులు, శూరులు ఈ పుడమి మీద జన్మించారు గతించారు. వారెవ్వరూ బ్రహ్మశిరోనామాస్త్రమును జనావాసాల మీద ప్రయోగించ లేదు. మీరెందుకు ఈ సాహసానికి ఒడిగట్టారు. " అని అడిగాడు వ్యాసుడు. అర్జునుడు వ్యాసుడు నారదులకు నమస్కరించి " ఓ మహాత్ములారా ! అశ్వత్థామ పాండవ వంశ నిర్మూలనకై సంకల్పించి బ్రహ్మశిరోనామాస్త్రము ప్రయోగించాడు. శ్రీకృష్ణుడి ఆదేశం మేరకు ఆ అస్త్రమును నిఒరోధించుటకు మాత్రమే నేను అదే అస్త్రమును ప్రయోగించాను కాని జనావాసాల మీద ప్రయోగించాలన్న క్రూరమైన తలంపు నాకు లేదు. తమరు ఆజ్ఞాపిస్తే నేను నా అస్త్రమును ఉపసంహరిస్తాను. కాని అలా చేస్తే ఆదుర్మార్గుడు తాను ప్రయోగించిన అస్త్రముతో మమ్ములను అందరినీ దహిస్తాడు మీరు మా క్షేమం కూడా ఆలోచించాలి " అని వినయంగా పలికి అర్జునుడు తాను ప్రయోగించిన బ్రహ్మశిరోనామాస్త్రమును అవలీలగా ఉపసంహరించాడు.

వ్యాసుడు అశ్వత్థామ అస్త్రమును ఉపసంహరించమని కోరుట

వ్యాసుడు అశ్వత్థామను చూసి " అశ్వత్థామా నీవు కూడా నీవు ప్రయోగించిన మహాస్త్రమును నిరోధించు " అన్నాడు. అశ్వత్తామ తాను ప్రయోగించిన బ్రహ్మశిరమును ఉపసంహరించాలని ప్రయత్నించాడు కాని సాధ్యం కాలేదు. అప్పుడు అశ్వత్థామ వ్యాసుడితో " మహాత్మా ! ఈ భీమసేనుడు సిగ్గు లేకుండా సుయోధనుడిని అక్రమ మార్గమున చంపాడు. అంతటితో ఆగక ముని వృత్తి అవలంబించిన నాతో యుద్ధానికి దిగాడు. అందుకని కోపంతో ప్రాణ భీతితో వివేకం కోల్పోయి ఈ అస్త్ర ప్రయోగం చేసాను కాని నాకు ఈ అస్త్రాన్ని ఉపసంహరించడం తెలియదు. ఇది పాపం పాండవులను దహించి వేస్తుంది అని తెలిసినా తప్పనిసరి పరిస్థితిలో దాన్ని నేను ప్రయోగించాను " అన్నాడు. అశ్వత్థామ మాటలను సావదానంగా విన్న వ్యాసుడు " అశ్వత్థామా ! నీ తండ్రి ద్రోణుడు తన ప్రియ శిష్యుడైన అర్జునుడికి ప్రీతితో బ్రహ్మశిరమును ఇచ్చాడు. కనుక అర్జునుడు నీకు కీడు తలపెట్టడు. నీవు ప్రయోగించిన అస్త్రమును ఆపడానికే తాను అస్త్ర ప్రయోగం చేసానని చెప్పాడు. మేము కోరినంతనే ఉపసంహరించాడు. ఇంతటి అస్త్ర విద్యా వైభవం కలిగిన అర్జునుడిని వధించడానికి నీ తరం కాదు. ఈ బ్రహ్మశిరోనామాస్త్రమును గురించి చెప్తాను విను " ఇది ప్రయోగించిన దేశంలో పన్నెండేళ్ళు అనావృష్టి సంభవిస్తుంది. కనుక నిన్ను పాండవులను

రక్షించడానికి ఈ ఉపాయం చెప్పాను. కనుక తాపస వృత్తిని అవలంబించానని అంటున్నావు కనుక ఈ మహాస్త్రమును ఉపసంహరించి కోపం విడిచి నీ వద్ద ఉన్న శిరోణ్మణిని ఇతడికి ఇవ్వు నిన్ను సంహరించినంతగా సంతోషపడి నిన్ను విడిచి పెడతారు. ఇది అందరికి ఆమోదయోగ్యమైనది. ఆ ప్రకారం చెయ్యి " అన్నాడు.

అశ్వత్థామ మాట నెగ్గించుకొనుట

అశ్వత్థామ వ్యాసుని చూసి " పాండవులకు రత్నములు కొత్తా ! కౌర్వనాధుడి భండాగారమంతా కొల్లగొట్టాడు కదా ! ఇంకా వాళ్ళకు నా రత్నం కావలసి వచ్చిందా మహాత్మా ! ఈ రత్నము ఎవరి దగ్గర ఉందో వారికి చోరభయము, రాక్షస భయము, దేవతల భయము లేదు. అదిగాక అది కలిగిన వారికి ఆకలి, దప్పిక, నిద్ర, రోగము మొదలైనవి ఉండవు. ఏ రత్నమును ఎలా ఇవ్వగలను. కాని నీ మాటను మన్నించి ఈ రత్నమును మీకు సమర్పిస్తున్నాను. కాని ఇప్పుడు చెబుతున్నాను వినండి. నేను ప్రయోగించిన అస్త్రం పాండవ పత్నుల గర్భములను విచ్ఛిత్తి చేసి పిదప శాంతి చెందుతుంది " అన్నాడు. వ్యాసుడు " అశ్వత్థామా ! తథాస్తు, అంతటితో తృపి పడు వేరే దానికి ఆశించకు " అన్నాడు. అశ్వత్థామ ఆలోచనలో పడ్డాడు. " ప్రస్తుతం పాండవ పత్నులు ఎవ్వరూ గర్భం ధరించి లేరు. కనుక తన మాటలు వృధా ఔతాయి " అని ఎంచి వెంటనే మాట మార్చి " మహాత్మా ! పాండవేయ రాగ పాత్రల గర్భములనిన తత్సంతాన గర్భములని నా అభిప్రాయం. కనుక పాండవ సంతానముల వలన కలిగిన గర్భములన్నింటినీ విచ్ఛితి చేసి శాంతి పొందుతుంది " అన్నాడు. వ్యాసుడు హతాసుడు అయ్యాడు.

పాండవ వంశమున ఒక్కరిని నిలుపమని కృష్ణుడు అశ్వత్తామకు చెప్పుట

వారి సంభాషణ విలాసంగా తిలకిస్తున్న కృష్ణుడు " ఈ అశ్వత్థామ వ్యాసుడి మాట అబద్ధం చేసి తన మాటను నెగ్గించుకున్నాడు. ఇప్పుడు నేను వీడి అడ్డుపడక తప్పదు " అనుకున్నాడు. కృష్ణుడి ఆంతర్యం అర్ధం చేసుకున్న వ్యాసుడు మిన్నకుండి పోయాడు. కృష్ణుడు అశ్వత్థామ తో " అశ్వత్థామా ! పాండుకుమారులను చంపి పాపం మూట కట్టుకున్నావు. ఇప్పుడు వారి సంతానం వారి వారి సంతానముల గర్భ విచ్ఛిత్తికి పాల్పడ్డావు. ఇది మహాపాపం. కాని నేను వారి సంతానంలో ఒకే ఒక్క గర్భమును కాపాడాలని నిశ్చయించాను. పాండవ వంశాన్ని నిలబెట్టడానికి ఒకే ఒక్క గర్భమును నిలిపి మిగిలిన గర్భములను దహించు " అన్నాడు. ఆ మాటలకు అశ్వత్థామకు కోపం వచ్చి " కృష్ణా ! పాండవ పక్షపాతివి కనుక అలా మాట్లాడావు. కాని నేను అలా ఎందుకు చేస్తాను. నీవు విరాట రాజకుమారి ఉత్తరా గర్భాన్ని రక్షించ ప్రయత్నిస్తున్నావు. నీవు ఆ పని చేస్తే నేను ఆ గర్భమును కూడా విచ్ఛిత్తి చేస్తాను " అన్నాడు. అందుకు కృష్ణుడు " అసంభవం అశ్వత్థామా ! అది ఎన్నటికీ జరగదు. అభిమన్యుని మహాతేజము ఉత్తర గర్భములో దిన దిన ప్రవర్ధమానంగా వృద్ధి చెందుతుంది. నీవే కనుక ఆ గర్భముకు హాని కలిగిస్తే నేను దానికి దీర్ఘాయువు ఇస్తాను " అన్నాడు. ఆ మాటలకు అశ్వత్థామ " అస్త్ర దగ్ధుడికి నీవు దీర్ఘాయువు ప్రసాదిస్తావా ! అది అసంభవం కాని మీరిరువురు ప్రయత్నించండి " అంటూ విలాసంగా నవ్వాడు. కృష్ణుడు " ఇందులో నా ప్రమేయం ఏముంది. ఒక నాడు త్రికాల వేదుడైన బ్రాహ్మణుడు ఉపప్లావ్యంలో ఉన్న ఉత్తర వద్దకు వచ్చి ఆమెను చూసి అమ్మా ! నీ పూర్వపుణ్యఫలము వలన నీకు ప్రాణములు పరీక్షీణమైన పుత్రుడు జన్మిస్తాడు. ఆ కారణంగా అతడు పరీక్షిత్తు అను నామంతో ఈ భూమిని పాలిస్తాడు. అని పలికాడు. కనుక అశ్వత్థామా ! ఆ బ్రాహ్మణుడి మాటలు అసత్యములు కావు కదా ! కనుక పాండవ వంశమును నీవు నిర్మూలించ లేవు. ఉత్తర గర్భమున జన్మించే వాడు వంశకరుడు ఔతాడు "

కృష్ణుడు అశ్వత్థామను శపించుట

ఉత్తర గర్భమును రక్షించాండు కాని కృష్ణుడికి అశ్వత్థామ మీద కోపం చల్లార లేదు " అశ్వత్థామా బాలఘాతకా ! బాలురూ యువకులూ అని లేకుండా అర్థ రాత్రి సమయంలో ఘాఢ నిద్రలో ఉన్న వాఇని దారుణంగా హత్య చేసినందుకు నీకు ఇదే నా శాపం అనుభవించు నేటి నుండి నీకు అన్నం దొరకదు నీకు ఎవరూ సహాయం చేయరు. నీ ఒంటి నిండా చీమూ నెత్తురు కారుతుంటుంది. ఈ ప్రకారం 3000 సంవత్సరాలు దేశ దిమ్మరివై తిరుగుదువు గాక ! కాని నా చేత రక్షింపబడిన ఉత్తరా గర్భ సంజాతుడు కృపాచార్యుడి వద్ద ధనుర్విద్య నేర్చుకుని అనేక సంవత్సరాలు రాజ్యపాలన చేస్తాడు. అతడి కుమారుడు జనమేజయుడు నీ కళ్ళ ముందే జనరంజకంగా రాజ్యపాలన చేస్తాడు. ఇది సత్యం " అని పలికాడు. ఆ మాటలు విన్న వ్యాసుడు " గురుకుమారా ! నీవు బ్రాహ్మణవంశంలో జన్మించినా క్షాత్రం అవలంబించావు. దారుణ మారణ కాండకు పాల్పడ్డావు. ధర్మాధర్మ విచక్షణ మరచి బ్రహ్మసిరోనామాస్త్రమును ప్రయోగించావు. నా మాట కూడా లక్ష్యపెట్ట లేదు. కనుక కృష్ణుడి మాటలు అక్షరాల జరిగి తీరుతాయి " అని పలికాడు. అందుకు అశ్వత్థామ కోపించి " వ్యాస మునీంద్రా ! నీవు కూడా మా లాంటి మనుష్యుల మధ్యనే జీవించు. ఇది నా ప్రతి శాపం " అని చెప్పి తన శిరోరత్నమును పాండవులకు ఇచ్చి తాను తపస్సు చేసుకోవడానికి అడవులకు వెళ్ళాడు. పాండవులు కృష్ణుడు వ్యాసుడికి నమస్కరించి ద్రౌపది ఉన్న చోటుకు వచ్చారు. భీముడు అశ్వత్థామ శిరోరత్నమును ద్రౌపదికి ఇచ్చి " ద్రౌపదీ ! శత్రు కార్యం పూర్తి అయింది. గురు పుత్రుడు అయినందున అర్జునుడు అశ్వత్థామను చంప నిచ్చగించ లేదు. అందుకని అతడి శిరోరత్నమును తీసుకొని అతడి కీర్తి శరీరమును పడగొట్టాము. ఇక అతడు బ్రతికీ చచ్చినట్లే. ఇక నీ దుఃఖమును మాని ధర్మరాజు దుఃఖమును పోగొట్టుము " అన్నాడు. ద్రౌపది మహిమాన్వితమైన ఆ రత్నమును చేత పట్టుకుని ధర్మరాజు తో " ఈ రత్నమును పొందినందుకు నాకు చాలా ఆనందంగా ఉంది. దీనిని పొందుటకు మీరు అర్హులు అని ఆ రత్నమును ధర్మరాజు కు ఇచ్చింది. ధర్మరాజు కూడా తనకు అశ్వత్థామ మీద ఉన్న గౌరవ ప్రపత్తులకు నిదర్శనంగా ఆ రత్నమును శిరస్సున ధరించాడు. అప్పుడు ధర్మరాజు అందరూ వినేలా తాము అక్కడ నుండి బయలుదేరి వెళ్ళిన తరువాత జరిగినది అంతా ద్రౌపదికి, సహదేవుడికి మిగిలిన వారికి వివరించాడు. బ్రహ్మ శిరోనామాస్త్ర ప్రభావం చేత అప్పటి వరకు నిలిచిన పాండవ కుమారుల పత్నుల

గర్భములు విచ్ఛిన్నమయ్యాయి. కాని ఉత్తర గర్భము యధాతథంగా ఉన్నది. ఈ విషయం ఉత్తరకు తెలియదు.

పాండవులు రత్నమును ద్రౌపదికు ఇచ్చుట

ధర్మరాజు సందేహం

అప్పుడు ధర్మరాజు కృష్ణుడితో " కృష్ణా ! బలంలో శౌర్యంలో ద్రౌపదీ పుత్రులు అత్యంత బలవంతులు కదా ! అశ్వత్థామ ఒక్కడే వారినందరిని ఎలా చంపగలిగాడు. అతడికి అంతటి శక్తి సామర్ధ్యాలు ఎలా వచ్చాయి. అజేయ బలవందుడు శక్తి సంపన్నుడైన ధృష్టద్యుమ్నుడు అశ్వత్తామ చేతిలో దారుణంగా చని పోవడానికి కారణమేమిటి ? నాకు వివరించవా ! " అని అడిగాడు. కృష్ణుడు ధర్మనందనా ! ప్రాణికోటి జన్మించుటకు, జీవించుటకు, లయించుటకు కారణ భూతుడైన పరమ శివుని తత్వం నాకు బాగా తెలుసు. అతడు సంకల్ప మాత్రమున ఈ జీవకోటిని జన్మింప చేయగలడు లయింప చేయగలడు. కాని అతడు భక్త సులభుడు. భక్తితో తప్ప ఇతర మార్గమున అతడిని ప్రసన్నుడుని చేసుకొనుట అసాధ్యము. కనుక అతడి శక్తి ఇంత అని చెప్పుట అసాధ్యము.

బ్రహ్మ ప్రాణికోటిని సృష్టించుట

తొలుత బ్రహ్మదేవుడు ఈ ప్రాణి కోటిని సృష్టించ వలెనన్న తలంపుతో మహాశివుని వద్దకు వెళ్ళి తన కోరికను చెప్పాడు. అప్పుడు మహాశివుడు " బ్రహ్మదేవా ! ఏ కార్యం సిద్ధించుటకైనా తపస్సు ముఖ్యం. తపస్సుత్యో సాధించ లేని కార్యం ఏ జగతిన ఏదీ లేదు. అందుకని ముందు నేను తపస్సు చేస్తాను " అన్నాడు. తరువాత శివుడు నీటిలో మునిగి తపస్సు చేయడం ప్రారంభించాడు. అలా కొన్ని వేల సంవత్సరాలు గడిచి పోయినా పరమ శివుడు ఎంతకీ బయటకు రాలేదు. బ్రహ్మదేవుడికి విసుగు పుట్టి తుదకు శివుడి సహాయం లేకుండా తన తపః ప్రభావంతో దక్షప్రజాపతిని సృష్టించాడు. బ్రహ్మ " దక్షప్రజాపతీ ! నీవు నా ఆజ్ఞ మీద ప్రజోత్పత్తిని సాగించు " అన్నాడు. దక్షుడు " నా కంటే అధికులు లేకున్న నీవు చెప్పినట్లే సృష్టి కార్యం నిర్వహిస్తాను " అన్నాడు. " దక్షప్రజాపతీ ! శివుడు జలమున మునిగి అనేక వేల సంవత్సరాల నుండి తపస్సు చేస్తున్నాడు. కనుక నీవే ఈ సృష్టిని సాగించు అన్నాడు. తరువాత దక్షుడు దేవతలను, అసురులను, తిర్యగ్జాతులను మొదలగు భూతములను సృంస్గ్టించాడు. కాని వాటికి ఆహారం సృష్టించ లేదు. అప్పుడు ప్రాణులు ఆకలితో దక్షుని భక్షించుటకు ప్రయత్నించాయి.

ప్రాణికోటికి బ్రహ్మ ఆహారం సృష్టించుట

అప్పుడు దక్షుడు బ్రహ్మ వద్దకు వెళ్ళి " ప్రాణి కోటి అంతా ఆహారం కొరకు అలమటిస్తూ నా వెంట పడుతున్నాయి. వీటికి ఆహారం సృష్టించి నన్ను వీటి భారి నుండి రక్షించు " అని ప్రార్ధించాడు. అప్పుడు బ్రహ్మదేవుడు ఓషధులను, ఫలములు, కందమూలములు మొదలైన భక్ష్యములకు మూలమైన వృక్షములను, పాదలను, లతలను సృష్టించి ప్రాణి కోటికి ఆహారం సమకూర్చాడు. మరియు బహీనమైన జంతువులను బలవంతమైన ప్రాణులకు ఆహారంగా సమకూర్చాడు. ప్రాణులన్నీ ఆనందంగా వెళ్ళి పోయాయి. అప్పటి నుండి సృష్టి నిరాఘాటంగా కొనసాగుతుంది. అప్పటికే సృష్టించబడిన ప్రాణులకు సంతానోత్పత్తి జరుగుతుంది.

మహాశివుడి ఆగ్రహం

ఈ ప్రకారం సృష్టిక్రమం జరుగుతుండగా మహాశివుడు తపస్సు ముగించుకుని జలము నుండి బయటకు వచ్చి లోకమంతా సృష్టి జరగటం, ప్రాణులకు సంతానం మహాశివుడు తపస్సు ముగించుకుని జలము నుండి బయటకు వచ్చాడు. లోకమంతా ప్రాణులు సృష్టించబడటం వారికి సంతానం కలగడం సృష్టి నిరాఘాటంగా జరగడం చూసాడు. మహా శివుడికి కోపం వచ్చింది సృష్టించడానికి పనికి రాని లింగం నాకెందుకని లింగము తీసి భూమి మీద పెట్టాడు. అది చూసిన బ్రహ్మ " మహాదేవా ! ఏమిటిది ఎందుకు ఇలా చేసావు " అని అడిగాడు. " బ్రహ్మదేవా ! నేను ప్రాణులను సృష్టించడానికి నేను నీళ్ళలో మునిగి అత్యంత ఉగ్రమైన తపస్సు చేసాను. ప్రాణులను సృష్టించడానికి పనికిరాని ఈ లింగం నాకేల " అని పలికి కోపంతో ఊగి పోతూ మాల్యవంతంకు తపస్సు చేసుకోవడానికి వెళ్ళాడు. మహాశివుని చేత భూమి మీద పెట్టబడిన లింగం బ్రహ్మాది దేవతలకు మహా ప్రకాశవంతంగా సుందరంగా కనిపించింది. ఇంద్రాది దేవతలు దానికి పూజాదికాలు చేయసాగారు. అలా చాలా కాలం గడిచింది.

దేవతల నిరీశ్వర యాగం

దేవతలంతా ఒక యాగం తలపెట్టారు. యజ్ఞముకు కావలసిన వస్తువులన్నీ సమకూర్చుకున్నారు. య్జ్ఞ భాగం అందుకోవడానికి తగిన దేవతలను నియమించారు. కాని ఈశ్వరుడికి మాత్రం యజ్ఞభాగం కల్పించ లేదు. యజ్ఞం మొదలైంది. ఈ విషయం తెలిసిన శివుడు ఆగ్రహించి ఒక పొడవైన వింటిని సృష్టించాడు. ఆ వింటిని ధరించి మహోగ్రుడై దేవతలు యజ్ఞం చేస్తున్న ప్రదేశానికి వచ్చాడు. మహాశివుని కోపానికి భూమి దద్దరిల్లింది. ఆకాశం ఘర్జించింది. పర్వతాలు పెకిలించబడ్డాయి. సూర్యచంద్రులు కళ కోల్పోయారు. దేవతలంతా పరుగులు తీసారు. యజ్ఞానికి ఆధ్వర్యం వహిస్తున్న దేవతలు చిత్తరువులయ్యారు. మహాశివుడు ఊగ్రంగా ఆ యజ్ఞమును కొట్టాడు. అక్కడ వేల్చుతున్న అగ్ని పారిపోయింది. యజ్ఞం ఆగిపోయింది. మహాదేవుడు పూషుని పళ్ళు విరుగకొట్టాడు, సవిత్రుని చేతులు విరిచాడు. భృగుడి కళ్ళు పొడిచాడు. అక్కడ ఉన్న దేవతలు భయభ్రాంతులై అక్కడ ఉన్న యజ్ఞోపకరణములు తీసుకుని త్లా ఒక దిక్కుకు పారి పోయారు. కాని మహాశివుడు వారిని పారిపోకుండా అన్ని వైపులా తానే అయి విల్లు సంధించి

నిరోధించాడు. దేవతలు చేసేది లేక మహాశివుడి కాళ్ళ మీద పడ్డారు. పారి పోయిన య్జ్ఞం అగ్నితో సహా వచ్చి మహాశివుని కాళ్ళ మీద పడింది. మహాశివుడు శాంతించాడు. తన కోపమును ఒక సరస్సులో వేసాడు. ఆ కోపానికి ఆ సరస్సు ఎండి పోయింది. పరమేశ్వరుడి దయ వలన సవితకు చేతులు, పూషుడికి పళ్ళు, భృగుడికి కళ్ళు వచ్చాయి. దేవతలంతా పరమశివుని భక్తితో కొలిచి అతడికి ఆ యజ్ఞంలో భాగం ఇచ్చారు. దేవతల యజ్ఞం నిర్విఘ్నంగా నెరవేరింది.

పరమ శివుని మహత్యం

ధరరాజా ! పరమేశ్వరుడి లీలలు ఇలా ఉంటాయి. ఆ మహాదేవుడు కోపిస్తే ముల్లోకాలు భస్మం ఔతాయి. ఆ దేవదేవుడు కరుణిస్తే లోకాలు సుభిక్షంగా ఉంటాయి. అశ్వత్థామకు దేవదేవుడు తోడుగా ఉండబట్టి ఉపపాండవులను, శిఖండిని, ధృష్టద్యుమ్నుడిని సంహరించగలిగాడు. కాని ఇది అశ్వత్థామ పరాక్రమం కాదు. ఈ యుద్ధంలో మీరు భీష్ముడిని పడగొట్టడం, ద్రోణ, కర్ణ, శల్యులను చంపడం, సుయోధనుడిని చంపడం, భీముడు తన ప్రతిజ్ఞ నెరవృచుకోవడం ఈశ్వర లీల. అంతే కాని మీ పరాక్రమం కాదు. కనుక సాధించిన విజయానికి ఆనందపడు. కారణాలు వెతక్కు " అన్నాడు కృష్ణుడు.

స్త్రీ పర్వము

ప్రధమాశాసం

వైశంపాయనుడు జనమేజయునకు చెప్పిన మహాభారతకధను సూతుడు శౌనకాది మహామునులకు చెప్పసాగాడు. మహాభారత కధను వింటున్న జనమేజయుడు వైశంపాయుడిని చూసి " మహాత్మా ! తన కుమారుడు సుయోధనుడు భీముని చేతిలో చనిపోయిన విషయం సంజయుడి ద్వారా తెలుసుకుని ధృతరాష్ట్రుడు ఏమి చేసాడు. హస్థినకు వెళ్ళిన రధిక త్రయం ఎవరిని కలుసుకున్నారు. తరువాత ఎక్కడకు వెళ్ళారు. అశ్వత్థామ వ్యాసాశరమానికి వెళ్ళిన పిదప కృపాచార్యుడు, కృతవర్మ ఎక్కడకు వెల్లారు. మహావిజయమును సాధించిన పిదప కుమారుల బంధువుల మరణాన్ని ధర్మరాజు ఎలా తట్టుకున్నాడు "అని అడిగాడు. వైశంపాయనుడు ఇలా చెప్పసాగాడు.

కుమారుల మణానికి దుఃఖించిన దృతరాష్ట్రుడు

తన నూరుగురు కుమారులు యుద్ధములో మరణించారు అని తెలుసుకున్న ధృతరాష్ట్రుడు మొదలు నరికిన వృక్షంలాగా కూలి పోయాడు. భరించరాని దుఃఖంలో మునిగి పోయాడు. అతడి హృదయం కకావికలైంది. దుఃఖ భారంతో తనలో తానే కుమిలి పోతున్న సంజయుడు " ధృతరాష్ట్ర మహారాజా ! ఏమిటీ వెర్రి. ఎవరి కొరకు దుఃఖ పడుతున్నావు ? నీ శోకానికి అంతు లేదా ! దుఃఖాన్ని వదిలి నేను చెప్పేది విను. కురుక్షేత్ర సంగ్రామంలో 18 అక్షౌహినుల సైన్యం మరణించారు. నీ తాతలు, తాండ్రులు, అన్నలు, తమ్ములు, బంధువులు, మిత్రులు, మిత్ర రాజులు, సామంత రాజులు నీ కోసం మరణించారు కదా ! వారికి దహన సంస్కారాలు చేయాలి కదా ! పద యుద్ధ భూమికి వెళదాము " అన్నాడు. కాని ధృతరాష్ట్రుడు కదల లేదు తల బాదుకుంటున్నాడు. " సంజయా ! నా కొడుకులంతా చచ్చారయ్యా ! నా వైభవమంతా నశించిందయ్యా ! అతి దీనంగా బ్రతుకుతున్న నాకు ఈ దేహం ఎందుకు. ఒకరి దయాభిక్ష మీద ప్రతకడానికా ! నాదీ ఒక బ్రతుకేనా ! బ్రతికి నేను సాధించేది ఏముంది.

ధృతరాష్ట్రుడి పశ్చాత్తాపము

సంజయా ! కృష్ణుడు సంధి చేయడానికి వచ్చినప్పుడు నాకు ఎంతో నచ్చచెప్పాడు. భీష్ముడు, ద్రోణుడు నా హితవు కోరి చెప్పారు. పరశురాముడు లాంటి మహా మునులు ఎందరో బుద్ధిమతి చెప్పారు. నేను దుర్బుద్ధితో వారి మాటలు పెడచెవిన పెట్టాను. పాండవులకు రాజ్యభాగం ఇవ్వ నిరాకరించి ఫలితం అనుభవిస్తున్నాను. కొడుకులను పోగొట్టుకున్నాను. బంధి మిత్రులను పోగొట్టుకున్నాను. అందరూ మరణించారు. దహనక్రియలు చేయడానికి నేను మాత్రం బ్రతికి ఉన్నాను. సంజయా ! రాబోయే ఆపద తెలిసి కూడా పాండవులకు రాజ్యభాగం ఇవ్వలేదు. కనుక నా అనే వారందరిని పోగొట్టుకున్నాను. సంజయా ! నేను ఇలా కావడానికి నా పూర్వజన్మ సుకృతం కాక వేరు కాదు. అయినా ధర్మరాజు ఉండగా దహనక్రియలు చేయడానికి నేను ఎందుకు ? నా కుమారులను చంపి తమ ప్రతిజ్ఞలు నెరవేర్చుకున్న పాండవులు ఈ పని కూడా చేస్తారులే "అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడికి సంజయుడి హితవు

అతడిని చూసి సంజయుడు " ధృతరాష్ట్ర మహారాజా ! నీకు తెలియని శాస్త్రాలు లేవు అన్నీ తెలిసిన నీవే ఇలా దుఃఖిస్తే లోకులు నవ్వరా ! ఇంతకు ముందు నీవు సృంజయుడి కధ విన్నావు కదా ! అభిమన్యుడి మరణానికి ధర్మరాజు దుఃఖిస్తుంటే నారదుడు ఈ కధ చెప్పాడు అది విని కూడా నీవు ఇలా దుఃఖిస్తున్నావా ! నీ మంచి కోరే మంత్రుల మాట విన లేదని అన్నావు కదా ! నీకూ, నీ కుమారుడికీ శకుని, దుశ్శాసనుడు, కర్ణుడు వీరే కదా మంత్రులు ! వీరే మీకు మంత్రులు అయితే ఇక వినాశనం కాక మిగిలేది మరేమిటి. నీ కొడుకు ఎదుటి వాడి మీద కత్తి దూసాడే కాని మంత్రాంగం మీద దృష్టి మరల్చాడా ! విదురుడు చెప్పింది విన్నాడా ! నీవు అతడికి బుద్ధి చెప్పి అతడిని కట్టడి చేసి అతడి అకృత్యాలను ఆపగలిగావా ! నీకూ నీ కుమారుడికీ లోభత్వం బాగా వంటబట్టి ఎవరి మాటా విన లేదు. కనుక నీ దు2ఖ్హం మాను. నీ పని ఎలా ఊందంటే చుట్టూ మంట పెట్టుకుని మధ్యలో కూర్చుని అయ్యో కాలి

పోతున్నాను అని గొంతెండి పోయేలా అరచినట్లు ఉంది. ఈ పరిస్థితిలో అందరూ నిన్ను నిందిస్తారే కాని జాలి చూపుతారా ! నీ కుమారుడి పరుష వాక్యాలకు అర్జునుడి కోపాగ్నికి వారంతా దగ్ధం అయ్యారు. ఇక విచారించడం ఎందుకు " అన్నాడు.

ధృతరాష్ట్రుడిని విదురుడు మందలించుట

ఇంతలో అక్కడకు విదురుడు వచ్చి ధృతరాష్ట్రుని చూసి " చేసింది చాలక ఇంకా నేల మీద పడి దొర్లి దొర్లి ఏడుస్తున్నావా ! ఏడిచింది చాలు కాని ఇక లే ! " అన్నాడు. విదురుడి మాటలకు ధృతరాష్ట్రుడు లేచి కూర్చున్నాడు. దుఃఖమును ఆపుకున్న ధృతరాష్ట్రుడిని చూసి విదురుడు " ధృతరాష్ట్ర మహారాజా ! పెరుగుట విరుగుట కొరకే కొత్త కొత్త రుచుల కొరకు అర్రులు చాస్తే ఉన్న రుచే పోతుంది పుట్టిన ప్రతి మనిషి చావక తప్పదు. ఎంత దగ్గరైతే అంత దూరం కావడమే ప్రకృతి సహజం. దీనిని తప్పుకొనుట ఎవరికైనా సాధ్యమా ! యమధర్మరాజు తన పాశముతో ప్రాణుల ప్రాణమును హరించునప్పుడు వీడు మంచి వాడా, చెడ్డ వాడా, ధనికుడా, పేద వాడా, వీరుడా పిరికి వాడా అని చూడడు ఎలాంటి వాడైనా చావు తప్పదు. యుద్ధం చేస్తేనే మనిషి చస్తాడా ! ఎక్కడ ఉన్నా చావును తప్పించుకో లేడు. కనుక చావును గురించి చచ్చిన వారి గురించి దుఃఖించడం దండగ. నీ కుమారులందరూ యుద్ధంలో మరణించి వీరస్వర్గం పొంది స్వర్గ సుఖాలు అనుభవిస్తున్నారు. నువ్వు వారి కొరకు దుఃఖిస్తున్నావు. అయినా ! పండితుడవు జ్ఞానివి అయిన నీకు తెలియనిది ఏముంది. మనిషి పుట్టిన తరువాత బాల్యము, యవ్వనము, అందచందాలు, ఈ ప్రకృతి, అందున్న పదార్ధములు అన్నీ మిధ్య, అశాశ్వితమైన స్థిరము కాని వాటి కొరకు దుఃఖించుట తగదు. తెలివి కలిగిన వారు దుఃఖించరు. దుఃఖం సర్వ అనర్ధములకు హేతువు. కాగల కార్యము మీద మనసు నిలుపు. మహారాజా ! మామూలు మనుషుల ఆలోచనా పరిధి చిన్నది. కనుక వారు చిన్న దు2ఃఖమునకు , కూడా తట్టుకోలేరు. తమకు ప్రియమైనది దూరమైనా కోల్పోయినా వారి జ్ఞానం నశించి దుఃఖిస్తారు. చెయ్యకూడని పనులు చేస్తారు. కాని జ్ఞానులకు పండితులకు ప్రియము అప్రియము ఉండదు. అన్నీ సమానంగా చూస్తారు.

ధృతరాష్ట్రుడు దుఃఖోపశమనం పొందుట

విదురుడి మాటలకు ధృతరాష్ట్రుడు దుఃఖోపశమనం పొంది " విదురా ! నీ మాటలు నా దుఃఖాన్ని ఉపశమింప చేసాయి. విదురా ! నీవు చెప్పినట్లు జ్ఞానులకు పండితులకు అప్రియములు ప్రియములు అనేవి లేకుండా అంతా సమానంగా చూస్తారని చెప్పావు కదా ! వారు అలా ఎలా ఉండగలరు " అని అడిగాడు. విదురుడు " ఓ ధృతరాష్ట్ర మహారాజా ! సంసారమనే వృక్షము అరటి చెట్టు వలె దుర్భలమైంది, నిస్సారమైనది. కాని మానవుడు ఈ సంసారం అందే అనురక్తుడై నిరంతర వ్యధకు గురి ఔతున్నాడు. ప్రస్థుతం మనకు లభించిన ఈ శరీరం పతమై మరొక శరీరం లభిస్తుంది అంతే కాని ఈ శరీరం శాస్వతం కాదు కదా ! అది తెలుసుకున్న వాడు నీ మాదిరి వ్యధ చెందడు. ఒక ఇంటి నుండి మరొక ఇంటికి పోయిన మాదిరి జీర్ణమైన ఒక వస్త్రమును వదిలి నూతనమైన వేరొక వస్త్రమును ధరించిన మాదిరి ఒక శరీరం వదిలి వేరొక శరారాన్ని ధరిస్తాడు. కుమ్మరి వాడు కుండను చేసే సమయంలో మధ్యలోనే విరుగ వచ్చు, లేకున్న కుండగా తయారైన తరువాత విరుగవచ్చు, దానిని కాల్చే సమయాన విరిగి పోవచ్చు, వాడుకునే సమయాన కింద పడి విరిగి పోవచ్చు. కనుక ఈ మట్టి కుండ ఏ దశలో విరుగుతుందో చెప్పలేము కదా ! మానవుడూ అంతే ! పురుషుడి తేజస్సు స్త్రీ అండముతో కలిసిన పిండోత్పత్తి జరుగుతుంది అది అండ దశలో విచ్ఛిత్తి కావచ్చు, ఆ పిండం శిశువుగా రూపుదిద్దుకునే సమయంలో కాని ప్రసవ సమయంలో కాని, శిశువుగా జన్మించిన తరువాత గాని, బాల్యంలో కాని, యవ్వనంలో కాని, వృద్ధాప్యంలో గాని ఎప్పుడైనా సంభవించ వచ్చు. కనుక ఈ శరీరం ఎప్పుడైనా మరణించ వచ్చు. కనుక మరణానంతరం మనం చేసే సుకృత, దుష్కృత ఫలితంగా స్వర్గ నరకములు ప్రాప్తిస్తాయి. కనుక మరణించిన వారి కొరకు దుఃఖించడం అవివేకం. వివేకం కల వారు ఈ సంసారం దుఃఖభూయిష్టం అని ఎరిగి దాని అందు చిక్కుకొనరు. కనుక నీవూ చచ్చిన పుత్రుల కొరకు విచారించక నీవు ముక్తి పొందే మార్గం ఆలోచించు " అని చెప్పాడు విదురుడు.

ధృతరాష్ట్రుడు దుఃఖం నివృత్తి గురించి తెలుసుకొనుట

విదురుడి మాటలకు ధృతరాష్ట్రుడు మరి కొంత శాంతించిన మనసుతో " విదురా ! అసలు సంసారంలో దుఃకం ఎందుకు ఉంటుంది. దానిని మనం ఎలా నివృత్తి చేసుకోవాలి " అని అడిగాడు. విదురుడు " మహారాజా ! పురుషుడి తేజస్సు స్త్రీ అండంతో కలిసిన పిండోత్పత్తి జరుగుతుంది అని నీకు ముందే చెప్పాను. క్రమక్రమంగా అవయవ నిర్మాణం జరుగి శిశువుగా రూపుదిద్దుకుంటుంది. ఆ శిశువులోనికి ప్రాణవాయువు ప్రవేశించి ఆ శిశువు గిర గిరా తిరుగుతూ బాధను అనుభవిస్తుంది. ఆ శిశువు వేదనను భరించ లేక గర్భ ముఖ ద్వారం చేరుకున్న సమయంలో ఆ శిశువును గ్రహములు భూతములు ఆవహిస్తాయి. ఆ తరువాత శిశువు జన్మించడానికి సిద్ధమై గర్భము నుండి బయటకు వస్తుంది. ఆ శిశువు బాలుడిగా ఉన్నప్పుడు శుచి, అశుచి తెలియదు. వివేకము తెలియదు. ఆట పాటలతో తెలియక పొరబాటుగా అనేక దుష్టకార్యాలు చేస్తాడు. బాల్య చేష్టలతో బాల్యావస్థ దాటగానే యవ్వనంలోకి ప్రవేశిసించగానే కామపరమైన ఆసక్తి జనిస్తుంది. స్త్రీ సౌఖ్యం కొరకు పాకులాడుతాడు. ఆ సమయంలో అధికంగాడే ఇంద్రియ లోలత్వం వలన సుఖము, దుఃఖము అనుభవిస్తాడు. కోరికలతో వేగిపోతూ అనేక దుష్కార్యములు చేస్తాడు. బాల్యంలాగే యవ్వనమూ గడిచి పోతుంది. వృద్ధాప్యంలోకి ప్రవేశిస్తాడు. అప్పుడు శరీరంలోని బలము శక్తి ఉడిగి పోయి వ్యాధి పీడితుడు ఔతాడు. అయినా ఉచితానుచితాలు తెలియక అనువిత కార్యములను చేస్తాడు. వ్యాధి ప్రాబల్యంతో వయోభారంతో కృంగి కృశించి పోతాడు. అప్పుడు యముడు వచ్చి తన పాశముతో ప్రాణములను హరిస్తాడు. ఈ జీవుడు పోలేక పోలేక యాతన అనుభవిస్తాడు. అంతటితో ఈ జన్మ ముగుస్తుంది. కనుక ఈ లోకం నిరంతర దుఃఖ భూయిష్టమైంది అన్నది స్పష్టము. ఈ మానవులు కామ, క్రోధ, మదోన్మత్తులై లోభంతో అనేక దుష్కృత్యములు ఆచరిస్తారు. కాస్తంత సుఖం ఆశించి ఒకరి జీవితం ఒకరు నాశనం చేసుకుంటూ

ఒకరిని ఒకరు చంపుకుంటూ అధర్మపరులౌతారు. చివరకు యమలోక ప్రాప్తిని పొందుతారు. వివేకం కలిగిన వారు పెద్దలను ఆశ్రయించి సన్మార్గమున పయనిస్తారు.

సంసారమును అధిగమించుట

విదురుడు తన మాటలను కొనసాగిస్తూ ధృతరాష్ట్రుని మహారాజా ! నేను ఈ సంసారమును ఎలా అధిగమించాలో పెద్దల వలన విని యున్నాను అది నీకు వివరిస్తాను. శ్రద్ధగా విను. దుర్గమైన అడవిలో ఒక బ్రాహ్మణుడు వెళుతున్నాడు. అప్పుడు పులులు, సింహాలు, ఏనుగులు మొదలైన అడవి జంతువులు అతడిని వెన్నాంటాయి. ఆ బ్రాహ్మణుడు ప్రాణ భయంతో ఆడ్డదారిలో పరుగెడగా ఆ క్రూర జంతువులు అతడిని వదిలి వెళ్ళి పోయాయి. ఇంతక్లో ఒక దొంగల గుంపు అతడిని అడ్డగించింది. ఆ బ్రాహ్మహ్మణుడు ప్రాణ భయంతో కాళ్ళు గజ గజ వణుకుతుండగా చలన రహితంగా నిలబడ్డాడు. చుట్టూ పరికించి చూసి తనను రక్షించడానికి ఎవరూ లేనందున వెనక్కి తిరిగి పారి పోసాగాడు. వెనుక నుండి దొంగలు ముందు నుండి క్రూరజంతువులు ఎంత పరుగెడినా అడవికి అంతు దొరకడం లేదు. ఇంతలో భయంకరాకారంతో ఉన్న ఒక స్త్రీ అతడిని కౌగలించుకుంది. అతడిలో భయం ఇనుమడించింది. అయిదు తలలు కలిగిన ఏనుగులను చూసాడు. ఆ స్త్రీని విడిపించుకుని పరుగెడుతూ లతలతో నిండి పైకి కనిపించని బావిలో పడ్డాడు. పడుతూ పడుతూ బలమైన తీగను ఒక దానిని పట్టుకుని తల కిందులుగా వేలాడ సాగాడు. కిందికి చూడగా ఒక పెద్ద పాము నాలుకలు భయంరంగా చాస్తూ అతడి వైపు రాసాగింది. పైకి చూడగా 6 తలలు 12 కాళ్ళతో ఒక ఏనుగు బావి చెంత ఉన్న ఒక చెట్టు వద్దకు వచ్చింది. ఆ చెట్టు చిత్ర విచిత్ర రంగులతో వెలిగి పోతుంది. తుమ్మెదలు ఆ చెట్టులోని మకరందం తాగుతున్నాయి. కాని నల్లని తెల్లని ఎలుకలు ఆ చెట్టు మొదలును కొరుకుతున్నాయి. ఆ చెట్ల పూల నుండి బొట్టు బొట్టుగా మధువు ఆ బ్రాహ్మణుడి నోట్లో పడుతుంటే అతడు దానిని త్రాగి ఆనందిస్తున్నాడు. ఆ మధువు ఎంత త్రాగినా తృప్తి తీరక తాను ఉన్న దుస్థితిని మరచి ఆనందిస్తున్నాడు. ఈ విధంగా ఆ బ్రాహ్మణుడికి కింద ఉన్న పాము, పైన ఉన్న భయంకరాకార స్త్రీ, క్రూర మృగములు, ఎలుకలు కొరకడంతో ఏ నిముషమైనా పాడడానికి సిద్ధంగా ఉన్న చెట్టు, వేచి ఉన్న దొంగలు, ఝూంకారం చేస్తున్న తుమ్మెదలు వీటితో మనసు కకావికలు ఔతున్నా అతడికి జీవితం మీద వ్యామోహం పోలేదు. ప్రాణముల మీద తీపి చావలేదు " అన్నాడు విదురుడు. ధృతరాష్ట్రుడు " విదురా ! ఈ కథ నాకు అర్థం కాలేదు. వివరంగా చెప్పు " అన్నాడు.

సన్మార్గ బోధన

విదురుడు " మహారాజా ! ఈ ప్రపంచంలో పెద్దలు మనుషులకు సన్మార్గ బోధన చేయడానికి ఈ కథ చెప్తారు. ఈ కథ మన జీవితంలాంటిది. ఈ కథని వివరిస్తే కాని అర్థంకాదు. ఆ బ్రాహ్మణుడు పనిస్తున్న అడవి సంసారం. అందు ఉన్న క్రూర మృగములు, దొంగలు, మృగముల కొరకు పన్ని ఉచ్చులు రోగములు, భయంకరాకారంతో పయనిస్తున్న స్త్రీ ముసలి తనము, అయిదు తలల ఏనుగు పంచేంద్రియాలు, బావిలో ఉన్న పాము యమధర్మరాజు, ఆ బ్రాహ్మణుడు పట్టుకున్న తీగ బ్రతకాలన్న ఆశ, ఆ ఒడ్డున ఉన్న చెట్టు ఆయుషు, దాని వైపు వచ్చిన ఏనుగు ఒక సంవత్సర కాలం దాని ఆరు తలలు ఆరు ఋతువులు, పన్నెండు కాళ్ళు పన్నెండు నెలలు. ఆ చెట్టును కొరుకుతున్న నల్లని తెల్లని ఎలుకలు రాత్రి పగలు, ఆ బ్రాహ్మణుడి చుట్టూ ఝూంకారం చేస్తున్న తుమ్మెదలు కోరికలు. పూలనుండి స్రవిస్తున్న మకరందం సుఖ సంతోషాలు. తన చుట్టూ ఇన్ని బాధలు ఉన్నా జీవుడు ఆ సుఖ సంతోషాల కొరకు పాకులాడుతుంటాడు. కలకాలం బ్రతకాలని అనుకుంటాడు. బ్రాహ్మణుడే జీవుడు. ఇదే సంసార చక్రం. వివేకవంతులైన వారు ఈ సంసార చక్రంలో బంధించ బడక వెలుపలి నుండి చూస్తూ శాశ్వితమైన ఆనందాన్ని పొందుతారు. .

విదురుని జ్ఞానబోధ

ఓ ధృతరాష్ట్ర మహారాజా ! నిరంతరం ప్రాపంచిక సుఖాల కొరకు ప్రితపిస్తూ ఈ బురద గుంటలో మునుగుతూ తేలుతూ తనను తాను మరచి పోతాడు మానవుడు. శరీర బలం తగ్గగానే రోగాలు ఆవహిస్తాయి. ముసలితనం మీద పడి అందం అంతరించి దైన్యం ఆవహిస్తుంది. సుఖాలు అనుభవించడానికి పనికి రాక దిక్కులేని చావు చస్తాడు. మహారాజా ! ఈ దేహమే ఒక రథము. బుద్ధి రథ సారథి. పంచేంద్రియములే గుర్రములు. మన ఆలోచనలే పగ్గాలు. పంచేంద్రియాలు అనే గుర్రాలు అదుపు తప్పి ప్రవర్తించినప్పుడు బుద్ధి అనే పగ్గాలతో పటిష్టంగా లేని ఎడల గుర్రాలు ఇచ్చ వచ్చిన రీతిలో ప్రవర్తిస్తాయి. కనుక బుద్ధిని ఉపయోగించి ఆలోచనలు అనే పగ్గాలతో వాటిని నియంత్రించిన మానవుడు దుఃఖ భాజనుడు కాడు. పుట్టినప్పటి నుండి ఈ జీవితం యమధర్మరాజు ఆధీనంలో ఉంటుంది. ఈ జీవితం అనేక దుఃఖాలకు మూలము. వివేకవంతులు వివేకము అనే మందును ఉపయోగించి తమ దుఃఖాలను తొలగించుకుంటారు. వివేక వంతులు తమ బుద్ధిని ఉపయోగించి గుర్రములను అదుపులో పెట్టి రథమును సక్రమ మార్గమున నడిపించి ముక్తిని పొందుతారు. కనుక ధృతరాష్ట్ర మహారాజా ! నీ కుమారుల మరణానికి దుఃఖించుట మాని నీ కుమారులు, బంధు మిత్రులకు ధన సంస్కారం జరిపించు " అని అన్నాడు విదురుడు.

వ్యాసుడి రాక

విదురుడి మాటలతో తిరిగి కుమారులు గుర్తుకు రాగా ధృతరాష్ట్రుడు ఏడుస్తూ మూర్చిల్లాడు. పరిచారికలు అతడి ముఖము మీద చల్లని నీళ్ళు చిలకరించి సేద తీర్చారు. ఇంతలో వ్యాసుడు అక్కడకు వచ్చాడు. అనుకోకుండా వచ్చిన వ్యాసుడికి విదురుడు, సంజయుడు నమస్కరించారు. మూర్చ నుండి తేరుకున్న ధృతరాష్ట్రుడికి వ్యాసుడి రాక ఎరిగించారు. ధృతరాష్ట్రుడు చేతులు వణుకుతుండగా వ్యాసుడికి నమస్కరించి " మహా మునీ ! చూసితివా ! నా దుర్గతి. నేను ఇంకా ఎందుకు బ్రతికి ఉన్నానో తెలియడం లేదు. ఈ జన్మ ఎంత దుర్భరమో ఇప్పుడు తెలిసింది. నా దుస్థితి చూసారా ! కుమారులంతా

మరణించారు బంధుమిత్రులు నశించారు. సంపదలంతా ఊడ్చుకు పోయింది. అయినా నా ప్రాణములు నన్ను అంటిపెట్టుకునే ఉన్నాయి. ఇది నా దౌర్భాగ్యం కాక మరేమిటి " అని దుఃఖించాడు. ధృతరాష్ట్రుడి దుఃఖం చూసి వ్యాసుడు " కుమారా ! నీ దుఃఖం పోగొట్టడానికే నేను వచ్చాను. సకల శాస్త్రములను తెలిసిన వాడివి, నీతి శాస్త్ర కోవిదుడివి చని పోయిన కుమారుల కొరకు దుఃఖించుట సమంజసం కాదు. పుట్టిన వాడు మరణించక తప్పదు. ఈ జీవితం ఎవరికి శాశ్వితం కాదన్న జ్ఞానం ఎరిగి దుఃఖం పోగొట్టుకుని నీ తరువాతి కర్తవ్యం నెరవేర్చు. కుమారా ! అసలు నీకుమారులకూ పాండు సుతులకు నీకు తెలియకనే వైరం సంభవించిందా ! కురువంశ నాశన కారకుడు నీ కుమారుడు కాదా ! ఇక నీవు దుఃఖించడం తగునా ! జూదక్రీడా సమయమున విదురుడు నీకు అనేక విధముల చెప్పినా నీవు వినక ఫలితం అనుభవిస్తున్నావు. ఇదంతా ఈశ్వర సంకల్పమే పోనీలే బాధపడకు దుఃఖం పోగొట్టుకో బాధ పడకు. నీకు మేలు కోరి నీకు ఒక దేవ రహస్యం చెప్తాను విను.

ధృతరాష్ట్రుడికి వ్యాసుడు దేవరహస్యం చెప్పుట

ఒకసారి నేను దేవసభకు వెళ్ళాను. అక్కడ ఇంద్రాది దేవతలు నారదాది మహా మునులు ఉండగా భూదేవి అక్కడకు వచ్చి దేవతలను చూసి ఇలా అన్నది " దేవతలారా ! ఇదివరకు మీరు నాకు పెరిగిన భూభారం తగ్గించడానికి ఉత్సుకత చూపారు. ఎందుకనో ఆ మాట మరిచారు. నాకు రోజు రోజుకు భారం పెరిగి పోతుంది. దీనిని తగ్గించే ఉపాయం ఆలోచించండి " అని అడిగింది. అప్పుడు శ్రీమహావిష్ణువు చిరు నవ్వుతో " భూదేవీ ! నీవడిగిన దానికి తగు సమయం ఆసన్నమైంది. ధృతరాష్ట్రుడు అనే మహారాజుకు నూరుగురు కుమారులు కలుగుతారు. అందులోని జ్యేష్టుడైన దుర్యోధనుడు నీ కోరికను తీరుస్తాడు. ఇది త్వరలో సంభవించగలదు. అతడి కారణంగా కురుక్షేత్ర సంగ్రామం జరుగుతుంది. అతడికి ఈ భూమిలోని రాజులంతా సాయానికి వచ్చి నశించి పోతారు. సోదరసమేతంగా దుర్యోధనుడు మరణిస్తాడు. నీ భారం తగ్గ కలదు " అని పలికాడు. ఆ మాటలకు భూదేవి సంతసించి అక్కడ నుండి వెళ్ళి పోయింది. విష్ణువు ఆదేశానుసారం కలి పురుషుడు దుర్యోధనుడిగా జన్మించాడు. అతడు మహా బలిష్టుడు, కోపిష్టి పరుల ఉన్నతిని సహించ లేడు. అతడు ఎవరిని లక్ష్యపెట్టక అందరితో వైరము పెట్టుకుని అతడికి తోడుగా అతడి మేన మామ శకుని, తమ్ముడు దుశ్శాసనుడు, అంగరాజు కర్ణుడు అనుచరులుగా ఉంటారు. అనేక దుష్కర్మలు ఆచరించి వాటి కారణంగా సోదర, బంధు మిత్ర సమేతంగా నశిస్తాడు. ఇది దేవతల అభీష్టం కనుక నీవు దుఃఖించ పని లేదు.

వ్యాసుడు ధృతరాష్ట్రుడికి ధైర్యం చెప్పుట

కానీ నీ మనసులో ఒక సందేహం ఉంది. పాండు సుతులు నిన్ను ఆదరిస్తారో లేదో అని శంకిస్తున్నావు. పాండవుల వలన నీకు కీడు జరుగదు. నీ కుమారుడికి భూమిని అంతా పాలించాలని దుర్బుద్ధి పుట్టి పాండవుల రాజ్యమును అన్యాయంగా అపహరించి వారి రాజ్యాన్ని వారికి ఇవ్వక వారికి కీడు తలపెట్టినా వారు నీ ఎడల ఇంచుక అపకార బుద్ధిని ప్రదర్శించ లేదు. సంధి కొరకు ప్రయత్నించారు. నేను కూడా అనేక విధముల సంధి చేసుకొనుట మంచిదని నీకుమారునకు చెప్పాను నీకుమారుడు ఎవరి మాటలు లక్ష్యపెట్టక ఇప్పుడు ఫలితం అనుభవించాడు. ఇదంతా దైవ నిర్ణయం ఎవరూ తప్పించ లేరు కనుక కనుక నీ కుమారుల కొరకు నీవు చింతించపని లేదు. నీ తమ్ముని కుమారుడు ధర్మరాజు అజాత శత్రువు. అతడు సాటి మనుష్యుల అందే కాదు పశుపక్ష్యాదులందు జాలి కలిగి ఉంటాడు. ఈ విషయము నీకూ తెలిసు. ధర్మరాజుకు నీ అందు విముఖత లేదు. కనుక పాడవులను నీ కుమారుల వలె ఆదరించు. మహాజ్ఞానివైన నీవు నీ శోకాగ్నిని జ్ఞానాగ్నిలో దగ్ధం చెయ్యి. ప్రశాంతిని పొందు " అని పలికాడు వ్యాసుడు. ధృతరాష్ట్రుడు వ్యాసుడితో " మహానుభావా ! అమృతతుల్యమైన నీ మాటలు నాకు దుఃఖోపశమనం కలిగింది. నేను పాండవులను నా కుమారుల వలె ఆదరిస్తాను " అని పలికాడు. ఆమాటలు విని వ్యాసుడు ధృతరాష్ట్రుడిని ఆశీర్వదించి వెళ్ళాడు ధృతరాష్ట్రుడు సంజయుడిని చూసి " సంజయా ! మనం యుద్ధ భూమికి వెళదాము అందుకుయ్ కావలసిన సన్నాహములు కావించండి. గాంధారిని అంతఃపురస్త్రీలను ప్రయాణముకు సిద్ధం కమ్మని చెప్పు " అన్నాడు. సంజయుడు ధృతరాష్ట్రాదులు యుద్ధ భూమికి పోవడానికి సన్నాహాలు పూర్తి చాసాడు.

ధృతరాష్ట్రుడు గాంధారి యుద్ధ భూమికి వెళ్ళుట

పుత్ర శోకంతో గాంధారికి అడుగులు తడబడుతున్నాయి. గాంధారి కోడళ్ళు కంటికి మంటికి ఏకధారగా ఏడుస్తున్నారు. దుఃఖ భారంతో నడుస్తున్న వారు పైట తొలగినా జుట్టు విడివడినా పట్టించికునే స్థితిలో లేరు. కుంతీదేవి వారిని ఓదారుస్తుంది. అందరూ ఓదారుస్తున్నారు. హస్థినాపరంలో ఉన్న సాధారణ స్త్రీల పని అలాగే ఉంది. వారిని ఓదార్చే వారే కృఏవయ్యారు. పురుషులంతా యుద్ధ భూమిలో మరణించగా భార్యా బిడ్డలు అనాధల వలె మిగిలారు. వాళ్ళలో వాళ్ళు ఒకరిని ఒకరు ఓదార్చుకుంటున్నారు. అ,ందరి ఇళ్ళు అర్తనాదాలతో నిండి పోయాయి. ఇదంతా చూసి విదురుడికి మనసు కలత చెందింది. యుద్ధ పరిణామం ఇంత భయంకరంగా ఉంటుందా ! ఎంత మందిని అని ఓదార్చగలడు. కొంత దూరం నడిచేసరికి రధికత్రయం ధృతరాష్ట్రుడి వద్దకు వెళ్ళి " మహారాజా ! నీ కుమారుడు సుయోధనుడు దేవతలు మెచ్చేలా యుద్ధం చేసి వీరమరణం చెందాడు. మేము ముగ్గురం తప్ప మిగిలిన కురు సైన్యమంతా మరణించింది " అన్నారు.

కృపాచార్యుడు భీమసుయోధన యుద్ధం వర్ణించుట

గాంధారిని చూసిన కృపాచార్యుడు దుఃఖం ఆగక " అమ్మా గాంధారీ ! నీ కుమారులు యుద్ధ భూమిలో వీరోచితంగా పోరాడి తమ ప్రాణాలు సమర్పించి వీరస్వర్గం అలంకరించారు. కనుక నీవు దుఃఖించకమ్మా ! నీ కొడుకుల్లో ఒక్కడూ యుద్ధ భూమిలో వెన్నిచ్చి పారి పోలేదు. యుద్ధముకు జంక లేదు. అమ్మా ! పాండవులకు జయించినా సంతోషం లేదు. భీముడు సుయోధనుడిని అధర్మంగా నాభి కింద భాగాన కొట్టి పడగొట్టింది చాలక తలను కాలితో

తన్నాడు. అది విని మాకు కోపం ఆగలేదు. మేము ముగ్గురం పాండవ శిబిరంలో ప్రవేశించి వారి కుమారులను, బంధువులను పాంచాల రాకుమారులను, వారి సైన్యమును గజమును హయములను దారుణంగా చంపాము. కనుక పాండవుల విజయం వ్యర్ధమైంది. ఆ సమయంలో పాండవులు శ్రీకృష్ణుడు సాత్యకి అక్కడ లేరు కనుక బ్రతికి పోయారు. లేకున్న అపాండవమై సుయోధనుడి ఆఖరి కోరిక నెరవేరేది. మేము అర్ధరాత్రి పాడవుల కుమారులను, బంధువులను ససైన్యంతో చంపిన విషయం తెలుసుకున్న పాండవులు క్రోధంతో మమ్ము వెతుకుతుంటారు. కనుక మాకు శలవిప్పించండి వెళతాము " అని శలవు తీసుకుని తమ తమ రధముల మీద వెళ్ళారు. కొంత దూరం పోయిన కృపాచార్యుడు వెనక్కు తిరిగి హస్థినకు వెళ్ళాడు. కృతవర్మ ద్వారకకు వెళ్ళాడు. అశ్వత్థామ గంగా తీరమున ఉన్న వ్యాసాశ్రమానికి వెళ్ళాడు. ఓ జనమేజయా మహారాజా ! వ్యాశ్రమంలో జరిగిన విషయం నీకు ముందే చెప్పాను కదా ! తరువాత ధృతరాష్ట్రుడు అంతఃపుర స్త్రీలతో సహా యుద్ధభూమికి వెళ్ళాడు.

ధర్మరాజు ధృతరాష్ట్రుడికి ఎదురేగుట

ధృతరాష్ట్రుడు యుద్ధభూమికి వస్తున్నాడు అని తెలిసి ధర్మరాజు తన తమ్ములతోనూ కృష్ణుడితోనూ ధృతరాష్ట్రుడికి ఎదురేగాడు. కాని తన కుమారులను అందరినీ పోగొట్టుకుని మనసంతా దహించుకు పోతున్న మనసుతో వస్తున్న ధృతరాష్ట్రుడిని చూడడానికి ధర్మరాజు మనసులో కలవర పడ్డాడు. ధర్మరాజు వడివడిగా ధృతరాష్ట్రుడికి ఎదురు వెళ్ళాడు. అతడి వెంట సాత్యకి, భీముడు, అర్జునుడు, నకులసహదేవులు, ద్రౌపది వెళ్ళారు.

కురుసామ్రాజ్యప్రజలు ధర్మరాజును నిందించుట

ధర్మరాజును చూసి కౌరవ వనితలు హాహాకారాలు చేసారు. మరి కొంత మంది ధర్మరాజును తిట్ట సాగారు " ఇతడు ధర్మరాజట ! ఇతడికి ధర్మం తెలుసా ! ఇతడికి జాలి దయా ఉన్నాయా ! ఉంటే తాతలను, తమ్ములను, బంధువులను, మిత్రులను, గురువులను, కుమారులనూ చంపాడు. వీడికి కనికరమేమిటి ! " అని ఈసడించుకొనగా ! మరి కొంత మంది ధర్మరాజుకు వెళ్ళి " ఓ ధర్మరాజా ! చదువులు చెప్పిన గురువునే చంపడానికి నీకు మనసెలా ఒప్పింది " అని అడిగాడు. మరికొంత మంది " ఓయీ ధర్మరాజా ! చెల్లెలి భర్త అని చూడక జయద్రధుడిని చంపించావే ! శ్మశానం లాగా మారిన ఈ రాజ్యం అంతా కట్టకట్టుకుని ఊరేగు " అన్నారు. ఎవరేమన్నా ! పాండవులు ఒక్క మాట కూడా మాట్లాడ లేదు. అయినా వారు తిట్టడం ఆప లేదు. ఇంకొంత మంది పాండవులకు అడ్డంగా వచ్చి " ఓయీ ! ధర్మరాజా ! నీ వలన కాదా ! అభిమన్యుడు మరణించింది, ద్రౌపది కొడుకులంతా వధించబడింది. నీ మరుదులందరినీ వధించినా నీ రక్త దాహం తీర లేదా ! " అన్నారు. అందరి తిట్లను భరిస్తూ ధర్మరాజు ధృతరాష్ట్రుడి వద్దకు వెళ్ళాడు. పక్కన ఉన్న వారు ధర్మరాజు వచ్చాడని చెప్పగానే ధృతరాష్ట్రుడిలో కోపం ముంచుకు వచ్చి భోరున ఏడుస్తూ ధర్మరాజును కౌగలించుకున్నాడు.

ధృతరాష్ట్ర హృదయం

తరువాత ధృతరాష్ట్రుడికి పక్కన ఉన్న వారు వలన భార్జున, నకుల సహదేవులు కూడా వచ్చారని వినగానే భీముడు అన్న మాట ధృతరాష్ట్రుడిలో కోపాగ్నిని రగిల్చింది. అతడి ముఖం వికృతంగా మారింది దహించుకు పోతున్న హృదయంతో అతడిని కౌగలించుకోబోయాడు. ఏదో ప్రమాదం జరుగుతుందని ముందుగా ఊహించిన కృష్ణుడు తాను ముందే సిద్ధంగా ఉంచిన భీముని విగ్రహాన్ని అతడి ముందుకు తోసాడు. లోహ విగ్రహమే భీముడు అనుకుని ధృతరాష్ట్రుడు ఘాఢ కౌగిలిలో బంధించి దానిని ముక్కలు చేసాడు. ఆ ముక్కలు గుచ్చుకుని ధృతరాష్ట్రుడి శరీరానికి గాయాలు అయ్యాయి. ముఖం నుండి రక్తం స్రవించగా ! అతడు మూర్చిల్లాడు. తరువాత " నా కుమారులను చంపిన వాడిని చంపి నా పగ తీర్చుకున్నాను " అంటూ లేచాడు. అతడి ముఖంలో సంతోషం వెల్లి విరిసినా పక్కన ఉన్న వారు ఏదైనా అనుకుంటారన్న జంకుతో దుఃఖాన్ని అభినయిస్తూ భీముడి మరణానికి ఏడవసాగాడు. పక్కన ఉన్న శ్రీకృష్ణుడు ధృతరాష్ట్రుడి భుజం తట్టి ధృతరాష్ట్ర మహారాజా ! భీముడు జీవించే ఉన్నాడు. నీవు దుఃఖించ వలసిన అవసరం లేదు. భీముని మీద నీకు ఉన్న క్రోధం ముందుగా ఊహించి అతడికి బదులుగా భీముని వంటి విగ్రహాన్ని నీ ముందుంచాను. నీవు నలిపింది భీముని విగ్రహాన్నే కాని భీముడిని కాదు. ధృతరాష్ట్ర మహారాజా ! నీ బలణం ముందు ఈ భీముడెంత ధృతరాష్ట్ర మహారాజా ! ఈ మూడు లోకాలలో నీకు సాటి రాగల బలాఢ్యుడెవ్వడు ! కొడుకులు పోయారన్న దుఃకంతో భీముని చంపాలనుకున్నా భీముడికి నీ చేతిలో చావు లేదు కదా ! అయినా మహారాజా ! భీమ్ముడే కాదు పాండవులు అందరిని చంపినా నీ కుమారులు తిరిగి వస్తారా ! అనవసరంగా అపవాదు మూట కట్టుకోవడం తప్పు " అన్నాడు.

శ్రీకృష్ణుడు ధృతరాష్ట్రుడి దోషం ఎత్తి చూపుట

ధృతరాష్ట్రుడు సిగ్గుతో తలవంచుకున్నాడు. తనవంటికి అంటుకునా రక్తం గాయాల నుండి స్రవిస్తున్న రక్తం కడుక్కున్నాడు. తిరిగి కృష్ణుడు " ధృతరాష్ట్ర మహారాజా ! వేద వేదాంగ పారంగతుడవు ఎన్నో శాస్త్రములను పురాణములను విని వాటి సారం గ్రహించిన నీవు నీ తప్పు తెలుసుకోకుండా ఈ తరులను నిందిస్తూ నీలో నీవే దుఃఖిస్తున్నావు. నాడు నేను, భీష్ముడు, ద్రోణుడు, విదురుడు, మహా మునులు నీకు పరి పరి విధముల చెప్పినా లక్ష్యపెట్టక కోరి యుద్ధం కొని తెచ్చుకుని ఇప్పుడు ఫలితం అనుభవిస్తున్నావు. స్వయంకృతాపరాధముకు చింతించిన ఫలమేమి ! భీమార్జునులను ఎదుర్కొని గెలువగల వీరులు ఈ ఉర్వి లో ఉన్నారా ! అది నీవు ఎరుగవా ! నీ మనస్సును నీవు నియంత్రించ లేక పోయావు. నీ కుమారుడి చెడు నడతను అదుపులో పెట్టడం నీకు చేత కాలేదు. జూదంలో గెలిచామన్న నెపంతో నీవు పాండవ పత్నిని నీ కోడలు అయిన ద్రౌపదిని కొప్పు పట్టి సభకు ఈడ్చి దుర్భాషలు ఆడి వలువలు ఊడదీస్తున్నప్పుడు వారిని మందలించి అదుపులో పెట్ట లేని అసమర్ధుడవయ్యావు. కాని భీముడు నాడు చేసిన ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకుంటూ నీ కుమారులను చంపినందుకు అతడిని నిందిస్తున్నావు. ఇది న్యాయమా ధర్మమా ! నీ కుమారుల అవినీతిని దుష్ప్రవర్తనను తలచుకొని నీ కోపాన్ని విడిచి పెట్టు " అని హితవు

పలికాడు. ధృతరాష్ట్రుడు " కృష్ణా ! నీవు పలికినదంతా నిజమే. కాని కొడుకులను పోగొట్టుకున్న దుఃఖం భరించ లేక అనుచితంగా ప్రవర్తించినందుకు సిగ్గుపడుతున్నాను. నీ మాటలతో నాకు జ్ఞానోదయం అయింది. ఇక మీద పాండుకుమారులను నా కుమారులుగా భావిస్తాను " అని పలికి. తరువాత భీమార్జున నకుల సహదేవులను కౌగలించుకున్నాడు. తరువాత యుయుత్సుడు వచ్చాడని విని కనీసం ఒక్క కొడుకైనా మిగిలాడని అనుకుని సంతోషంగా యుయుత్సుడిని కౌగలించుకున్నాడు.

వ్యాసుడు గాంధారి శాపం నుండి రక్షించుట

ధృతరాష్ట్రుడు పాండవులతో " పాండుకుమారులారా ! మీ తల్లి గాంధారి వద్దకు వెళ్ళి ఆమెను ఓదార్చండి " అన్నాడు. ధర్మరాజాదులు తమ పెద తల్లి గాంధారి వద్దకు వెళ్ళారు. ఆమెకు నమస్కరించారు. కుమాఆరుల మరణానికి రగిలిపోతున్న మనసుతో గాంధారి ధర్మరాజును శపించడానికి ఉద్యుక్తురాలైంది. అంతలో అక్కడకు వచ్చిన వ్యాసుడికి పాండవులు నమస్కరించారు. గాంధారి మనస్సు తెలుసుకున్న వ్యాసుడు ఆమెను వారిస్తూ " అమ్మా గాంధారీ ! ధర్మరాజును శపించడం ధర్మం కాదు. ధర్మజుడి మీద కోపం మాని శాంతించు. నీకింత రజోగుణం ఎందుకు. సాత్వికంగా ఉండు. నీ కుమారుడు సుయోధనుడు యుద్ధానికి పోతూ నీ ఆశీర్వాదం కోరినప్పుడు నీవు ఏమని ఆశీర్వదించావో తెలుసా ! " ధర్మం ఎక్కడ ఉంటుందో విజయం అక్కడ ఉంటుంది " అన్నావు. అదే నిజమైంది. ఈ మహా సంగ్రామంలో ధర్మమూర్తులైన పాండవులకు విజయం లభించింది. నీ మాట ప్రకారం ధర్మం జయించినట్లే కదా ! అసూయు అవదిలి పాండవులలో ఉన్న ధర్మనిరతిని చూడు. నిదానిం, చి యోచించిన నీకే అర్ధం ఔతుంది. అమ్మా ! గాంధారి ! జరిగి పోయిన వషయం తలచి బాధపడిన ఫలితమేమి ! కనుక పాండవుల మీద కోపం మాను " అన్నాడు.

గాంధారి శాంతించుట

ఆ మాటలకు శాంతించిన గాంధారి " మహర్షీ ! నాకు పాండవుల మీద కోపము అసూయ ఎన్నటికీ లేదు. వాదికి ఎన్నడూ కీడు తలపెట్ట లేదు. కుమారులను పోగ్గొట్టుకున్న దుఃఖంతో అలా అనుకున్నానే కాని పాండవులు కుంతి కి ఎంతో నాకూ అంతే నా కుమారుడి దుర్బుద్ధి దుర్మార్గులైన శకుని, కర్ణ, దుశ్శాసనుల దొర్బోధలు కురు వంశ నాశనానినికి కారణమయ్యాయి కాని వేరు లేదు. కాని భీముడు నా మారుడిని కృష్ణుడి సమక్షంలో నాభి కింద కొట్టి పడగొట్టాడు. అది తల్లినైన నాకు క్షోభ కలిగించదా ! యుద్ధంలో చంపడం చావడం న్యాయమే కాని యుద్ధ నీతిని తప్పి చంపడం అధర్మం కాదా ! ద్రోహం కాదా ! " అని పలికింది. ఆ మాటలు విన్న భీముడు గడగడలాడుతూ భీముడి వద్దకు వచ్చి ఇలా అన్నాడు " అమ్మా గంధారీ దేవీ ! నేను చేసింది ధర్మమో అధర్మమో ప్రాణభయంతో అలా చేసానో జరిగి పోయింది. దయచేసి నన్ను క్షమించమ్మా ! నా కంటే బలవంతుడు యుద్ధంలో నేర్పరి అతడిని ఓడించడం నాకు వీలైనది కానందున అలా చేసాను. అయినా నీకు తెలియనిది ఏమున్నది. నీ కుమారుడు ధమరాజుకు చేసినదంతా ధర్మమా ! ఏక వస్త్రగా ఉన్న ద్రౌపదిని సభకు ఈడ్పించి వలువలు ఊడదీయమని చెప్పడం ధర్మమా ! తల్లితో సమానమైన వదినకు తొడలు చూపి కూర్చోమని సైగ చేయడం ధర్మమా ! ఆ సమయంలో ఆగ్రహించిన నేను చేసిన ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకోవడానికి నీ కుమారుని తొడలు విరిచాను. చేసిన ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకొనుట క్షత్రియ ధర్మమం కాదా ! నేను క్షత్రుయుడను కనుక నేను చేసిజ్ఞ ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చి నా ధర్మం నెరవేర్చుకున్నాను. నాడు కురుసభలోనే ఆ పని చేసి ఉంటే బాగుండేది. కాని ధర్మరాజు నన్ను ఆపాడు కనుక ఊరక ఉన్నాను. అన్న మాట మీర లేక అడవులకు వెళ్ళి అష్టకష్టాలు పడ్డాము. మా అన్నయ్య ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుడిని కురుసభకు రాయబారానికి పంపే సమయాన నా పులుకులు విని ఉంటే నువ్వు నన్ను తప్పు పట్టి ఉండే దానివి కాదు. నేను " సుయోధనా ! అన్నదమ్ములమైన మనకు వైరము తగదు. నలుగురు వేలెత్తి చూపేలా నడుచుకోవడం తగదు మా రాజ్యభాగం మాకిచ్చిన అందరం సుఖంగా ఉంటాము " అన్నాను. నీ కుమారుడు ఆ మాట విని ఉంటే ఇలా జరిగి ఉండేదా ! ఎవరి మాటను లక్ష్యపెట్టక మాతో యుద్ధం కొని తెచ్చుకున్నాడు. పోగొట్టుకున్న రాజ్యం కొరకు ధర్మరాజు, చేసిన ప్రతిజ్ఞ నెరవేర్చుకొనుటకు నేను యుద్ధం చేసాము. మా కర్తవ్యం మేము నిర్వహించాము. సర్వం తెలిసిన నీవే ఏది ధర్మమో నిర్ణయించు " అన్నాడు.

గాంధారి దుశ్శాసనుడి మరణం గురించి భీముని ప్రశ్నించుట

గాంధారి కొంత సేపు ఆలోచించింది " భీమసేనా ! నీవు చెప్పినది నిజమే అయినా నా కుమారుని తొడలు విరుచుట ధమమా ! నీ ప్రతిజ్ఞ నీవు నెరవేర్చుకున్నావులే ! కాని భీమసేనా ! యుద్ధంలో శత్రువులను చంపవచ్చు కాని సాటి మానవుని గుండెలు చీల్చి రక్తం తాగే క్రూరులు ఎక్కడైనా ఉంటారా ! రాక్షసులు మాత్రమే చూయగలిగిన ఆ పని నువ్వు చేసి వృకోదరుడనే నీ పేరు సార్ధకం చేసుకున్నావా ! ఇది ధర్మమా ! " అని అడిగింది. భీముడు " సాటి మానవుడి నెత్తురు తాగడానికి నేను అంతటి క్రూరుడనా ! నాడు ద్రౌపది కొప్పు పట్టి ఈడ్చినప్పుడు నేను చేసిన ప్రతిజ్ఞ చేసుకోవడానికి నేను అలా చేసాను. కాని నెత్తురు నోటికి తాగించానే కాని తాగలేదమ్మా ! అలా చేయడానికి నేను రాక్షసుడనా ! అమ్మా ! ఇంకొక విషయం నేను దుశ్శాసనుడిని చంపినప్పుడు కురు వీరులు నన్ను చుట్టుముట్టి ఉన్నారు. స్వీయరక్షణ కొరకు అలా భీకరాకారం దాల్చాను కాని నేను అంతటి క్రూరుడను కాదమ్మా ! ఆ సమయంలో నేను అలా చేయకుంటే కురు వీరులు నన్ను ముక్కలు చేసి ఉండే వాళ్ళు. సాటి మనుషుల రక్తం తాగి వెర్రివాడిలా కరుణ లేకుండా తీగి పాతకం చేసేంత దుర్మార్గుడినా ! నేను అంత పాపాత్ముడను కాను నన్ను నమ్ము అమ్మా నేను రక్తం తాగ లేదు " అన్నాడు.

గాంధారి ఆగ్రహం

గాంధారి అంతటితో ఊరుకోలేదు " భీమసేనా ! నాకు నూరుగురు కొడుకులు ఈ గుడ్డి వాళ్ళను కడతేర్చడానికి ఒక్క కొడుకునైనా మిగల్చకుండా అందరినీ దయాదాక్షిణ్యం లేకుండా చంపావే ! ఇది ధర్మమా ! నూరుగురు కుమారులలో నీకు అపకారం చెయ్యని వాడు ఒక్కడైనా నీకు కనిపించ లేదా ! ఒక్క

కుమారుడిని మిగిల్చిన నీ ప్రతిజ్ఞ నెరవేరదా ! నీ అన్న ధర్మరాజు రాజ్యం చేయడానికి నా కుమారుడు అడ్డు వస్తాడని అలాచేసావా ! " అని పక్కకు తిరిగి " ఎక్కడ ఆ మహారాజు ధర్మరాజు " అని కోపంగా అరిచింది. ఆ అరుపుకు ధర్మరాజు గడగడ లాడుతూ " అమ్మా ! ఇక్కడ ఉన్నానమ్మా ! నేనమ్మా ! పాండవాగ్రజుడను ధర్మరాజును. నీ నూరుగురు కుమారులను చంపిన క్రూరుడను, పాపాత్ముడను నన్ను క్షమించకమ్మా ! నీ ఇష్టం వచ్చినట్లు దూషించి నీ శాపాగ్నిలో నన్ను దగ్ధం చెయ్యి. అమ్మా నీ నూరుగురు కుమారులనే కాదు ఈ భూమండలం లోని రాజులందరిని యుద్ధ భూమికి బలి ఇచ్చిన పాపాత్ముడికి నీవు ఏ శిక్ష చినా భరిస్తాను అనుభవిస్తాను. బంధు మిత్రులను అందరినీ పోగొట్టుకున్న నాకు ఈ రాజ్యమేల ఈ శరీరంలో ప్రాణం ఎందుకు ! నా లాంటి ద్రోహికి స్వర్గ సుఖాలు ఎందుకు " అని భోరున ఏడ్చాడు. ధర్మరాజు మాటలకు గాంధారికి నోట మాట రాలేదు. ఒక్క నిట్టూర్పు విడిచి కిందకు చూసింది. ఆమె కంటికి కట్టుకున్న బట్ట కిందకు జరిగి ఆమె చూపు ధర్మరాజు కాలి మీద పడి అతడి కాలి గోళ్ళు ఎర్రగా అయ్యాయి. అది చూసి భీమార్జునులు పక్కకు తప్పుకున్నారు. అంతలో గాంధారి శాంతించి ధర్మరాజు తల నిమిరి " నాయనలారా ! మీ అమ్మ కుంతీ దేవిని కలిసి ఆమె దీవెనలు పొందండి " అన్నది. హమ్మయ్య ని పాండవులు నిట్టూర్చి తల్లి కుంతీ దేవి దగ్గరకు వెళ్ళారు.

పాండవులు కుంతీ దేవిని చూచుట

చాలా కాలం తరువాత పాండవులను చూసి కుంతీ దేవికి దుఃఖము ఆనందమూ కలగలుపుగా స్పందించింది. పాండవులు తాము అరణ్యవాసంలో పడిన బాధలు కుంతీదేవికి చెప్పుకున్నారు. అది విని కుంతీదేవి తల్లడిల్లింది. జరిగిన యుద్ధంలో తన మనుమలు మరణించినందుకు చాలా దుఃఖించింది. తనకు నమస్కరిస్తున్న పాడవులను చూసి వారి తలలు నిమిరి భోరుమంది. " పాండు కుమారులార ఇన్ని రోజులకు మీకు అమ్మ గుర్తుకు వచ్చిందా ! అని వారి శరీరాలు తడిమి కుమిలి పోయింది. పక్కనే శోక మూర్తిలా ఉన్న ద్రౌపదిని చూసి " అమ్మా ! ఏరమ్మా నా మనుమలు ! అభిమన్యుడు ఎక్కడమ్మా ! ఎక్కడికి వెళ్ళారమ్మా ! నన్ను చూడడానికి ఎందుకు రాలేదు " అని అడిగుతూ పేరు పేరు వరుసనా పిలిచింది.

గాంధారి ద్రౌపదిని ఓదార్చుట

ఆ మాటలకు ద్రౌపది దుఃఖ భారం తాళ లేక మొదలు నరికిన చెట్టులా కుప్ప కూలింది. కుంతీదేవి కోడలిని పొదివి పట్టుకుని భోరుమంది. కొంత సేపటికి తేరుకుని ద్రౌపదిని ఓదార్చి గాంధారి వద్దకు తీసుకు వెళ్ళింది. గాంధారి ద్రౌపదిని ఓదారుస్తూ " అమ్మా ! ద్రౌపదీ ! ఊరుకోమ్మా. పాండవులకు మాత్రం కొడుకులను పోగొట్టుకున్న బాధ లేదా ! మీ అత్త కుంతీ దేవికి మాత్రం మనుమలను పోగొట్టుకున్న దుఃఖం లేదా ! అమ్మా ద్రౌపదీ ! నీవు నేను ఒకే మాదిరి శోకం అనుభవిస్తున్నాము. నీకూ కొడుకులు పోయారు. నాకూ కొడుకులు పోయారు. ఇలా జరుగుతుందనే విదురుడు కురు సభలో ఎంతగానో చెప్పి చూసాడు. నే ఏమాత్రం నా కుమారుల దుశ్చర్యలు ఆప లేక పోయాను కనుక నే ఫలితం అనుభవిస్తూ ఉన్నాను. అయినా అంతా విధి విలాసం కాల మహిమ ఊరుకోమ్మా ! " అని ద్రౌపది ఓదార్చింది.

ద్వితీయాశ్వాసం

వైశంపాయన మహర్షి జనమేజయునకు చెప్పిన మహా భారతకథను సూతుడు నైమిశారణ్యంలో శౌనకాది మహామునులకు చెప్పసాగాడు. ఆ ప్రకారంగా ద్రౌపదిని ఓదార్చిన తరువాత యుద్ధభూమికి జరిగింది. వ్యాస మహాముని కరుణ వలన ఆమెకు కళ్ళకు గంతలు ఉన్నా యుద్ధ భూమి సవిస్తరంగా కనిపించ సాగింది. సుదూరంలో ఉన్న దృశ్యాలు దగ్గరగా కనిపించసాగాయి. గాంధారి యుద్ధ భూమి అంతా పరికిస్తూ ముందుకు నడుస్తుంది. ఆమె కళ్ళు సుయోధనుడి శవం కొరకు గాలిస్తున్నాయి. విరిగిన రధాలు, ముక్కలైన ధ్వజాలు, చచ్చిన ఏనుగులు, గుర్రాల కళేబరాలు గుట్టలుగా పడి ఉన్నాయి. చనిపోయిన సారధులు, సైనికుల శవాలు చెల్లా చెదురుగా పడి ఉన్నాయి. తల ఒక చోట ఉంటే మొండెం మరొక్క చోట ఉంది. అది చూసి గాంధారి మనసు కలత చెందింది. మహా మహా సామ్రాజ్యాలు ఏలిన మహారాజులు నోళ్ళు తెరచుకొని శవాలై పడి ఉన్నారు. వారి శరీరాల నుండి కారిన రక్తం కాలువలై ప్రవహిస్తుంది. వారు ధరించిన విల్లులు, అంబులు, కత్తులు మొదలైన ఆయుధములు గుట్టలుగా పడి ఉన్నాయి. కొంత మంది శరీరాలు గుర్తించ వీలు లేని విధంగా ఉన్నాయి. వాటి కొరకు వచ్చిన రాబందులు, గద్దలు, అక్కడక్కడా ఎగురుతూ దొరికిన శవాన్ని దొరికినట్లు పీక్కు తింటూ తిరుగుతున్నాయి. తోడేళ్ళు స్వైర విహారం చేస్తూ శవాలని చీల్చి కండలు ఊడబెరికి తింటున్నాయి.

గాంధారి బాధ

ఇదంతా చూసిన గాంధారి మనసు బాధతో విలవిల్లాడింది. తన కుమారుడి మూర్ఖత్వం ఇంతటి మాబుఅణహోమానికి దారి తీసింది బాధపడింది. వ్యాసుడు ధృతరాష్ట్రుడితో శవాలన్నింటికీ సామూహిక దహనకాండలు జరిపించమని చెప్పి వెళ్ళి పోయాడు. పాండవులు, శ్రీకృష్ణుడు, ధృతరాష్ట్రుడిని నడిపించుకుంటూ తీసుకు యుద్ధభూమికి తీసుకు వచ్చారు. గాంధారి కోడళ్ళు అందరూ తమ తమ భర్తల శవాల కొరకు యుద్ధ భూమి అంతా కలియ తిరుగుతున్నారు. ఇతర హస్థినాపుర స్త్రీలు కూడా తమ భర్తల కళేబరాల కొరకు తిరుగుతున్నారు. అందరూ బిగ్గరగా ఏడుస్తూ, కుమారులనూ, భర్తలను పిలుస్తూ తూలుతూ నడుస్తున్నారు. కొంత మంది తమ సోదరులు, భర్తలు, కుమారులు, బంధువులు శవాలుగా పడి ఉండటం చూసి సహించ లేక హాహాకారాలు చేస్తూ మూర్ఛ పోయారు. మరి కొంత మంది చని పోయిన వారి గురించి తలచుకుంటూ వారి గురించి చెప్పుకుంటూ తలలు బాదుకుంటున్నారు.

గాంధారి కృష్ణుడితో చెప్పి విలపించుట

ఇది చూసిన గాంధారి మనసు కకావికలు కాగా దూరంగా ఉన్న కృష్ణుడిని దగ్గరకు పిలిచి " కృష్ణా ! చూడవయ్యా ధృతరాష్ట్ర మహారాజు కోడళ్ళు ఎలా ఏడుస్తున్నారో చూడు. వారి భర్తల శవాల కొరకు ఎలా వెదుకుతున్నారో చూడు. ఒకరి భర్తల శరీరాలను ఒకరు వెతుకుతూ ఏడుస్తూ వారి వారి భార్యలను ఏడుస్తూ ఎలా పిలుస్తున్నారో చూడవయ్యా ! నా కుమారుల మీద కసి ద్వేషం పెంచుకున్న వారి కళ్ళు ఈ దృశ్యాలు చూసి చల్లబడ్డాయా ! వీరంతా ఏమి పాపం చేసారని వీరికి ఈ శిక్ష వేసారయ్యా మీరు. అదుగో భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కర్ణుడు, శల్యుడు, ద్రుపదుడు వీరంతా చనిపోయినా ముఖంలోని కళ తగ్గకుండా ఎలా వెలిగిపోతున్నారో చూడవయ్యా ! అత్యంత భోగాలను అనుభవించిన ఆ మహానుభావులు ఎలా పడి ఉన్నారో చూడవయ్యా ! వంది మాగధులు కైవారముతో గాని నిద్ర లేవని ఈ మహా మహులు ఈ రోజు నక్కల ఊళల మధ్య అచేతనంగా పడి ఉన్నారయ్యా ! హంస తూలికా తల్పమున గాని శయనించని రాజాధి రాజులు కటిక నేలన పడి ఉన్నారయ్యా ! నానా విధ సుఘంధ లేపనాలతో శరీరాలను అలంకరించుకునే రాజాధి రాజులు ధూళి దూసరిత రక్తమయ భూమిలో దొర్లుతున్నారు చూడవయ్యా ! కృష్ణా ! ఇవన్నీ చూసి ఎలా ఊరుకున్నావయ్యా ! ఇదంతా నీవు సాధించిన ఘనకార్యం కాదా ! అటు చూడవయ్యా ! కొంత మంది కౌరవ కాంతలకు తమ భర్తల తలలు కానక ఎలా విలపిస్తూ వెతుకుతున్నారో చూడవయ్యా ! మరి కొందరు తలలు చేత పట్టి మోడెములు కానక అల్లాడుతున్నారయ్యా ! మరి కొందరు ముక్కలై పోయిన తమ భర్తల శరీరభాగాలను ఒకటిగా చేర్చి కుమిలి కుమిలి ఏడుస్తున్నారయ్యా ! మరి కొందరు నక్కలు తోడేళ్ళు చిందర వందర చేయడంతో శరీరాలను కానక క్షోభిస్తున్నారయ్యా ! ఇటువంటి దురవస్థలను చూడడానికి నేను ఈ జన్మలో ఏ పాపం చేసానో కృష్ణా ! నా కొడుకులను, కోడళ్ళను, తమ్ముళ్ళను, బంధువులను ఇలాంటి దుస్థితిలో చూస్తున్నాను " కాని కృష్ణుడు మాటాడక నిశ్శబ్ధంగా గాంధారి వెంట నడుస్తున్నాడు.

గాంధారి సుయోధనుడిని చూసి విలపించుట

ఇంతలో దూరంగా సుయోధనుడి శవం పడి ఉండటం చూసింది. దిక్కు లేకుండా పడి ఉన్న అభిమానధనుడైన సుయోధనుడి శవం చూసి గాంధారి కుప్పకూలి పోయింది. తన కుమారుడి శవం మీద పడి రోదిస్తూ " నాయనా సుయోధనా ! ఏమిటిది సుయోధనా ! నీ శరీరం దుమ్ము ధూళిలో పడి దొర్లడం ఏమిటయ్యా ! నీ తల్లి గాంధారిని వచ్చాను నన్ను చూసి కూడా లేచి నిలబడవా నాయనా ! కృష్ణా ! చూడవయ్యా నా కుమారుని చూడు. వీడు యుద్ధముకు వెళుతూ నా ఆశీర్వాదం కొరకు వచ్చాడయ్యా ! నాకు పాదాభివందనం చేసాడయ్యా ! అప్పుడు నేను ధర్మమం జయిస్తుందని ఆశీర్వదించాను. అలా ఎందుకు ఆశీర్వదించానో తెలుసా కృష్ణా నాడు కురు సభలో జూదక్రియ తరువాత పాండవులకు జరిగిన అవమానము ద్రౌపదికి జరిగిన ఘోర పరాభవం కళ్ళారా చూసిన వారు " ఎప్పటికైనా ధర్మం జయిస్తుంది. కౌరవులకు నాశనం తప్పదు " అనుకోవడం నా మనసులో ఇంకా ప్రతిధ్వనిస్తుంది. అందుకే నా కుమారుడని ఉపేక్షించక అలా దీవించాను. కృష్ణా ! నేను ఇంకా ఇలా అన్నాను యుద్ధంలో వెనుతిరిగి పోవడం కంటే వీరమరణం పొందడమే మేలు అన్నాను. అప్పుడే వీరస్వర్గం లభిస్తుంది. వస్తే విజయలక్ష్మితో తిరిగి రా ! లేకున్న వీరమరణాన్ని వరించి వీరస్వర్గం అనుభవించు అన్నానయ్యా ! నా కుమారుడు రెండవది నిజం చాసాడు. ఇప్పుడు నేను కడుపు తీపితో ఏడుస్తున్నానే కాని వేరు కాదు. వాడి మరణానికి నేను ఏడవడం లేదు. వీరోచితంగా పోరాడి వీర మరణం పొంది వీరస్వర్గం చేరిన నా కుమారుడి గుర్తించి ఎందుకు దుఃఖిస్తాను. ఈ ముదిమి వయసులో నాకూ నా భర్తకు కొడుకుల ఆసరా లేక పోయిందే నన్నదే నా బాధ. కృష్ణా ! నా కుమారుడు అభిమానధనుడు అష్టైశ్వర్య సంపన్నుడు అలాంటి వాడికి ఇలాంటి మరణమా అన్నదే నా బాధ. ఏమి చేస్తాం విదురుడు ఎంతో చెప్పాడు. నా భర్తకు నా కుమారుడికి ఎన్నో విధముల చెప్పాడు. మదించిన గర్వంతో వారా మాటలను పెడ చెవిన పెట్టారు. విదురుడి మాట ఒక్కటి విన్నా దుర్మరణాలు తప్పేవి కదా ! పదకొండు అక్షౌహినుల సైన్యమున్న నా కుమారుడు ఇలా ఒంటరి చావు చచ్చాడయ్యా ! నా భర్త కుమారుడు ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యం వహించిన కురు సామ్రాజ్యం పరుల హస్తగతం అయిందయ్యా ! అది చూసే దౌర్భాగ్యం నాకు పట్టింది "

గాంధారి వైరాగ్యంతో కోడళ్ళను చూసి దుఃఖించుట

కృష్ణా ! పోయిన కొడుకులు ఏటూ పోయారు. బతికి ఉన్న నా కోడళ్ళ దుఃఖమును చూడ లేక పోతున్నానయ్యా ! ఇలాంటి మనోవేదన అనుభవించడానికి వారు చేసిన పాపమేమిటి ! రాజకీయాలేమిటో యుద్ధం ఎందుకు సంభవించిందో ఎరుగని వారికీ ఘోర శిక్ష ఏమిటి. అలా చూడు నా పెద్ద కోడలు భానుమతి భర్త శవాన్ని చూసి ఎలా ఏడుస్తూ తల బాదుకుంటుందో చూడవయ్యా ! కడుపున పుట్టిన కుమారుడి ముఖాన్ని చూసి గుండెలు పగిలేలా రోదిస్తుందయ్యా ! నా కుమారుడు, ఆమె కుమారుడి శవాలు ఆమె కన్నీటితో తడుస్తున్నాయి చూడవయ్యా ! కురులు విరబోసుకుని పిచ్చి వారిలా తిరుగుతున్న నా కోడళ్ళను చూడవయ్యా ! వాళ్ళేమి చేసారని వారికి ఈ చిత్తక్షోభ. నా కుమారుడు సుయోధనుడి సరసన విరాజిల్లిన భానుమతి ముఖాన్ని ఇలా శోకతప్త ముఖంతో నేను ఎలా చూడగలను. నా కుమారులకేమి చచ్చి హాయిగా స్వర్గాన ఉన్నారు. నా కోడళ్ళు గుండెలు అవిసేలా రోదిస్తున్నారు చూడవయ్యా ! వీరి దుఃఖముకు అంతు లేదా ! భీముని చేతిలో హతులైన నా కుమారుల శవాలు చూసి నా కోడళ్ళు భోరు భోరున రోదిస్తున్నారయ్యా ! పాలరాతి భవనాల్లో చందన చేర్చిత ముఖాలతో కళ కళ లాడే వారి ముఖాలు ఈ రోజు మరణించిన భర్తల కొరకు కటిక నేల మీద పడి పొర్లి రోదిస్తున్నారయ్యా ! ఇంకా ముద్దు ముచ్చటలు తీరని లేత వయస్కులైన నా కోడళ్ళకు పట్టిన దుర్గతి చూసావా ! ఇదంతా నేను నా భర్తా చేసిన పాప ఫలితం కాక పోతే ధర్మరాజు నా కుమారులను సంహరిస్తాడా ! అని గాంధారి పలు విధముల విలపిస్తుంది. కృష్ణుడు ఆమె పక్కన నిలబడి మౌనంగా చూస్తున్నాడు. ఆమె మనసులో ఉన్న బాధ, దు ! ఖం బహిర్గతమైతే కాని

దుఃఖోపశమనం కలుగదని అనుకున్నాడు.

గాంధారి దుశ్శాసనుడి కొరకు దుఃఖించుట

ఇంతలో గాంధారి దుశ్శాసనుడి శవాన్ని చూసి మహోద్వేగంతో " కృష్ణా ! వీడేనయ్యా నా కుమారుడు దుశ్శాసనుడు. మహా బల సంపన్నుడు. భీముడి గదా ఘాతానికి బలి అయి ఇలా దిక్కు లేకుండా నేల పడి ఉన్నాడు. భీముడు వీడి గుండెలు చీల్చి రక్తం త్రాగిన తరువాత నిర్జీవుడయ్యాడు. వీడు నా కోడలు జుట్టు పట్టి సభకు ఈడ్చినందుకు ఫలితం అనుభవించాడయ్యా ! భీముడి గుండెలు మండేలా ద్రౌపది ఏడుస్తుంటే వీడు నా కుమారుడు సుయోధనుడికి, అంగరాజు కర్ణుడికి ప్రీతి కలిగించడానికి ద్రౌపది వలువలు ఊడదీయ ఉద్యుక్తుడైన వీడి పాపం ఊరికే పోతుందా ! అందుకే దిక్కు లేని చావు చచ్చాడు. వీడి విషయం విని నేను సుయోధనుడితో " కుమారా ! ఈ ద్రౌపది తన అన్న కృష్ణుడి సంరక్షణలో ఉన్న విషయం నీకు తెలుసా ! ఆమెను ఇంత నీచంగా అవమానించడం మీకు మంచిది కాదు. ఇందుకు పర్యవసానం తెలిసే మీరు ఈ పనికి ఒడిగట్టారా ! భీముడి బలపరాక్రమాలు తెలిసే అతడి భార్య ద్రౌపదిని అవమానించారా ! తక్షణమే ఆమెను విడిచిపెట్టండి. కౌరవ కుల కాంత ద్రౌపదిని గౌరవించండి. నా తమ్ముడైన శకుని అత్యంత నీచుడు, క్రూరుడు, దౌర్భాగ్యుడు వాడి మాట వినకు వాడి స్నేహం వదులు కౌరవ వంశాన్ని రక్షించు " అని ఎన్నో విధముల సుయోధనుడికి చెప్పాను. అయినా నా మాటను ఎవరు వినక ఇలా చచ్చారయ్యా కృష్ణా ! విధి రాతను తప్పించ ఎవరి తరం కృష్ణా !

గాంధారి భీముని నిందించుట

కృష్ణా ! ఆ భీముడు నాడు కురుసభలో ఎన్ని మాటలన్నా ! ఎంత అవమానించినా ! సహించాడు భరించాడు. సమయం కొరకు పగబట్టిన త్రాచు పాములా కాచుకుని ఉన్నాడు. యుద్ధంలో అవకాశం రాగానే నా కుమారులందరినీ తన గదతో మోది చంపాడు. పగ తీర్చుకోవడం న్యాయమే ఇలా గుండెలు చీల్చడం న్యాయమా ! మహా వీరుడైన భీముడికి ఇది తగునా ! ఇందు వలన భీముడికి కీర్తి కలుగుతుందా ! చూడవయ్యా కృష్ణా ! నా కొడుకు దుశ్శాసనుడు ఎలా ఉన్నాడో చూడు. చెల్లా చెదురైన అవయవములను చూడు. సింహం గోళ్ళతో చీల్చినట్లు ఆ భీముడు నా కుమారుడి గుండెలు ఎలా చీల్చాడో చూడు. కని పెంచిన కొడుకు శరీరం ఇలాంటి స్థితిలో చూసిన తల్లి మనస్సు కుమిలి పోకుండా ఎలా ఉంటుంది కృష్ణా !

గాంధారి వికర్ణుడి కొరకు దుఃఖించుట

అయ్యో ! వికర్ణుడు ఇక్కడున్నాడు చూడవయ్యా ! ఆ ఏనుగుల కళేబరాల మధ్య వికర్ణుడి భార్య నా కోడలు గుండెలు అవిసేలా ఎలా రోదిస్తుందో చూసావా కృష్ణా ! వికర్ణుడి శరీరం మీద పొడుచుకు తినడానికి వాలు తున్న గద్దలను రాబందులను తోలుతూ భర్త శరీరం మీద పడి రోదిస్తుంది చూడవయ్యా ! కృష్ణా ! ఇలాంటి స్థితిలో కొడుకులను కోడళ్ళను చూసే దౌర్భాగ్యురాలిని ఎక్కడైనా చూసావా ! ఎలాంటి వీరుడినైనా అవలీలగా ఎదుర్కొనే దుర్ముఖుడు అలాంటి వీరుడు భీముడి గదాఘాతానికి ఎలా బలి అయ్యాడో చూసావా ! న్ కొడుకు శూరసేనుడిని చూసావా ! అతడి భార్యలను చూడు భర్త శవం చుట్టూ చేరి ఎలా రోదిస్తున్నారో చూడయ్యా ! కాకులూ గద్దలూ పొడుచుకు తిన్న అతడి శరీరం గుర్తించ వీలు కావడం లేదయ్యా ! కృష్ణా ! నా కుమారుడిని వివిశంతిని చూసావా ! వీడికి సంగీతం అంటే ప్రాణం. ఎప్పుడూ సంగీత విద్వాంశులైన స్త్రీలు సంసేవిస్తుండగా గానామృతంలో తేలియాడే వివిశంతి ఇప్పుడు నక్కల ఊళలు వింటున్నాడు. అని పరి పరి విధముల కుమారుల మరణానికి గాంధారి విలపిస్తుంది.

గాంధారి అభిమన్యుని కొరకు విలపించుట

కుమారుల కొరకు విలపిస్తున్న గాంధారి అభిమన్యుడి మృతదేహాన్ని చూడగానే భావోద్వేగానికి లోనయ్యింది. ఆమె మనసు బాధతో " కృష్ణా ! వాడేనయ్యా అభిమన్యుడు శత్రు దుర్భేద్యమైన పద్మవ్యూహమును ఛేదించి అరి వీర భయంకరుడైన సుయోధనుడిని ఎదిరించిన మహావీరుడు అభిమన్యుడు. చివరకు ద్రోణ, కర్ణ, అశ్వత్థామ, శల్య, కృపాది యోధాను యోధులందరూ అతడిని చుట్టు ముట్టి కడతేర్చారయ్యా ! చావు కళ ఇసుమంతైనా లేక నిద్రిసతున్నట్లున్న సుభద్రా పుత్రుడి ముఖం చూడవయ్యా ! అందుకే ఉత్తర అతడి ముఖం మీద ముఖం పెట్టి నిద్రలేవమని భర్తను ప్రార్ధిస్తుందయ్యా ! అభిమన్యుడిని అల్లంత దూరంలో చూడగానే పారిపోయే ఆ సుకుమారి. ఇప్పుడు పది మంది ముందు భర్త శరీరాన్ని కౌగలించుకుని నెత్తీ నోరూ బాదుకుంటూ రోదిస్తుందయ్యా ! ఉత్తర ఏమని ఏడుస్తుందో వినవయ్యా ! " ఓ అభిమన్య కుమారా ! మీ అమ్మ సుభద్ర, మీ నాన అర్జునుడు ఎదురు చూస్తున్నారు వారిని వదిలి ఎక్కడకు వెళ్ళావు ? నీ మేనమామ కృష్ణుడు వచ్చాడు లేవవయ్యా ! ఇన్ని మాట్లాడుతున్నా ఒక్క మాటైనా మారు పలుకవేమి ఆర్యపుత్రా ! అయ్యో దైవమా ! గురువుగారు ద్రోణుడు, కృపాచార్యుడు, అంగరాజు కర్ణుడు, గురుపుత్రుడు అశ్వత్థామ న్యాయం ధర్మం తెలిసిన ధర్మాత్ములు ఒంటరి వాడివైన నిన్ను ఒక్కసారిగా దాడి చేసి చుట్టి ముట్టి తుద ముట్టించడం న్యాయమా ! ధర్మమా ! వారిదీ మగతనమేనా ! ఇంతటి నీచ కార్యానికి పాల్పడుటకు వారికి మనసెలా ఒప్పిందో ! తాను లేని సమయాన ఆ దుర్మా్గుర్గులు నిన్నిలా అధర్మమంగా వధించినందుకు నీ తండ్రి అర్జునుడి మనసెంత రగిలి పోయిందో ! నీ మరణం కలిగించిన దు ! ఖ్ఖం శత్రురాజులను జయించి రాజ్యలక్ష్మిని కైవశం చేసుకున్నా ఉపశమించ లేదు కదా ! నన్ను విడిచి స్వర్గానికి వెళ్ళి అక్కడి అప్సరసలతో సుఖించడానికి నీకు మసెలా ఒప్పింది " అంటూ ఉత్తరను చూడు కృష్ణా ! ఇంత చిన్న వయసులో భర్తృవియోగం ఉత్తర ఎలా సహించగలదు. మహావీరుడైన ఉత్తర తండ్రి విరాటుడు ఆయన పక్కన చేరి సుధేష్ణ ఎలా రోదిస్తుందో చూడవయ్యా ! ఆ పక్కన ఆమె కుమారుడు ఉత్తర కుమారుడు పడి ఉన్నాడు. ఆ అభాగ్యురాలు మరణించిన భర్త కోసం ఏడుస్తుందా చచ్చిన కుమారుడి కొరకు విలపిస్తుందా ! చెప్పవయ్యా కృష్ణయ్యా !

గాంధారి కర్ణుడి కొరకు దుఃఖించుట

కృష్ణా ! అదుగో చూడు కర్ణుడి కళేబరం వద్ద అతడి భార్యలు ఎలా రోదిస్తున్నారో చూడవయ్యా ! ఈ కర్ణుడిని నమ్ముకునే నా కుమారుడు ఈ ఘోర యుద్ధానికి శ్రీకారం చుట్టి తుదకు దుర్మరణం పాలైంది. అటు చూడవయ్యా ! కర్ణుడి ధర్మ పత్ని వృషసేనుడి తల్లి అటు భర్త మరణానికి ఇటు కుమారుడి మరణానికి ఎలా విలపిస్తుందో చాడవయ్యా ! అమె రోదన వినవయ్యా ! " నాధా ! పరశురాముని శాపం, బ్రాహ్మణుడి శాపం, అర్జునుడి బాణాలు నిన్ను బలిగొన్నాయా ! " అంటూ విలపిస్తున్నాడయ్యా ! అదుగో మహావీరుడు బాహ్లికుడు, చచ్చినట్లు ఉన్నాడా ! ఘాఢ నిద్రలో ఉన్నట్లు ఉన్నాడయ్యా ! కృష్ణా !

గాంధారి సైంధవుడి కొరకు దుఃఖించుట

కృష్ణా ! అటు చూడు నా అల్లుడు దుస్సల భర్త జయద్రధుడు. అర్జునుడు చేసిన ప్రతిజ్ఞకు బలి అయిన అభాగ్యుడు. నాడు అరణ్యమున ద్రౌపదిని కామించిన నాడే సగం చచ్చాడు. కాని ఆ నాడు పాండవులు చెల్లెలి భర్త అని వదిలారు. ఈ నాడు చెల్లెలి భర్త అన్న కనికరం మాని చంపారు కదయ్యా ! పాపం దుస్సల భర్త శిరస్సు కొరకు వెదుక్కుంటుందయ్యా ! కుమార్తెను ఇలాంటి దుస్థితిలో చూడడం కంటే దురదృష్టం తల్లికి మరేమి కలదో చెప్పవయ్యా ! కృష్ణా ! నీకుయ్ తెలుసో లేదో అర్జునుడు ప్రతిజ్ఞ గురించి విన్న దుస్సల భర్తకు ఎంతగా నచ్చచెప్పిందో " అర్జునుడికి ఈ ముల్లోకాలలో తిరుగు లేదు. నా మాట విని ధర్మరాజును శరణు వేడిన అతడు నిన్ను తప్పక కాపాడగలడు " అని పరి పరి విధముల వేడుకున్నా ! సైంధవుడు వినక తన మరణమును తానే కొని తెచ్చుకున్నాడు. " ఏ శుభకార్యానికి వెళ్ళ లేకుండా చేసారని దుస్సల ఎంతగా పాండవులను నిందిస్తుందో వినవయ్యా ! కృష్ణా ! అయినా సైంధవుడు చేసిన అపరాధం ఏమిటి ? యుద్ధధర్మం ప్రకారం భీమ, నకుల, సహదేవ, ధర్మరాజులను అభిమన్యుడికి సహకరించకుండా ఆపాడు. అయినా ! బాలుడైన అభిమన్యుడు యోధానుయోధులైన భీష్మ, ద్రోణ, కర్ణ, అశ్వత్థామ, శల్యులను ఒంటరిగా ఎదుర్కోవడం అతడి దుస్సాహసం కాదా ! అతడి తొందరపాటే అతడి మరణానిక్మి కారణమైంది. చంపిన వారిని వదిలి అడ్డగించిన సైంధవుడిని చంపుట న్యాయమా ! ధర్మమా అర్జునుడికే అది తెలియాలి. కృషా ! మహావీరుడైన శల్యుడు ధర్మనిరతిలో ధర్మరాజుతో సమానుడు అటువంటి వాడు దుర్యోధన పక్షం చేరి కర్ణుడికి సారధ్యం వహించి అతడిని సూటి పోటీ మాటలతో వేధించి అతడి ధైర్యాన్ని నీరు కార్చి అతడి మరణానికి ఒక కారణమయ్యాడే ! అలాంటి శల్యుడూ మరణించక మాన లేదు. అతడి శల్యుని చుట్టూ చేరి అతడి బంధువులు ఎలా విలపిస్తున్నారో చూడవయ్యా ! కృష్ణా ! మహేంద్రుడిని కూడా గెలువగలిగిన భగదత్తుడిని చూడు అర్జునుడి మీద ప్రేమతో ఇతడిని దారుణంగా చంపింది నువ్వే కదా !

గాంధారి భీష్మ ద్రోణుల కొరకు రోదించుట

అదుగో కోరి మరణం కిని తెచ్చుకున్న భీష్ముడు శరతల్పం మీద ఎలా పడుకుని ఉన్నాడో చూసావా ! అతడు అలా మరణాన్ని కోరి ఉండక ఉన్న అతడిని జయించడం మానవమాత్రుల తరమా ! కృష్ణా ! అతడికి నిజమైన శిష్యుడు అర్జునుడు. అతడిని శరతల్పం మీద పరండజేసి అతడికి పాతాళ గంగ తీసుకు వచ్చి దాహార్తి తీర్చిన మహా వీరుడు అర్జునుడే కదా ! సూర్యుడే భూమి మీదకు దిగి వచ్చి శరతల్పం మీద విశ్రమించినట్లు ఉంది. అలాంటి భీష్ముడు మరణిస్తే కురుకుమారులకు దిశా నిర్ధేశం చేయగల సమర్ధుడెవ్వడు. ఇంద్రుడితో సన్మానమైన ద్రోణుడు వేద వేదాంగపారతుడు. ధనుర్వేదం ఔపాశన పట్టాడు. ఎందరో రాకుమారులకు విద్యనేర్పిన వాడు. నేడు దిక్కు లేకుండా పడి ఉన్నాడు. విధి ఎంత క్రూరమైంది కృష్ణా ! భీష్మ, ద్రోణులను నమ్ముకునే నా కుమారుడు యుద్ధానికి సిద్ధమయ్యాడు. అయినా అతడి తలను ద్రుపద పుత్రుడు ధృష్టద్యుమ్నుడు దారుణంగా నరికాడు. ఇది ఎలా సంభవించింది. ద్రోణుడి భార్య భర్త శవం పక్కన కూర్చుని ఎలా రోదిస్తుందో చూడు. ద్రోణుడి శిష్యులు అతడిని దహించడానికి కట్టెలు దొరకక అమ్ములు విల్లులు పోగు చేసి చితి పేరుస్తున్నారు చూడు. కృపి మొదలైన వారు ద్రోణుడికి అపసవ్యంగా ప్రదక్షిణ చేసి స్నానం చెయ్యడానికి వెళుతున్నారయ్యా !

గాంధారి అర్జున సాత్యకులను నిందించుట

కృష్ణా ! సాత్యకి అమానుషంగా తల నరికిన భూరిశ్రవసుడిని చూడు. అతడి శరీరాన్ని నక్కలు గద్దలు ఎలా పీక్కు తింటున్నాయో చూడు. ఆ భూరిశ్రవసుడి పక్కన అతడి తల్లి, కుమారులు, భార్య ఎలా రోదిస్తున్నారో చూడు. కృష్ణా ! అర్జునుడు భూరిశ్రవసుడి భుజము నరికాడు. సాత్యకి తల నరికాడు. అయినా ! కృష్ణా ! మహావీరులైన అర్జునుడు, సాత్యకి మీద ప్రేమతో ఇలా చేసి ఉంటాడంతావా ! సాధువు మంచి వాడు అయిన భూతిశ్రవసువును చంప్ [ఇనందువలన అర్జునుడికి ఏమి ఒరిగింది కృష్ణా ! సాత్యకి సాధించినది ఏమిటి అపకీర్తి మూటకట్టుకోవడం తప్ప. కృష్ణా ! ఇదంతా నీ కళ్ళ ముందే జరిగింది. భూరిశ్రవసుడు సాత్యకితో యుద్ధం చేస్తున్నప్పుడు అర్జునుడు సిగ్గుమాలి అతడి చేయి నరకవచ్చునా ! అర్జునుడు చేసిన పని నీవు హర్షిస్తావా ! కృష్ణా ! " అని పరిపరి విధముల విలపించసాగింది గాంధారి.

గాంధారి శకునిని నిందించుట

కృష్ణుడు ఒక్క మాట కూడా మాటాడక కుండా గాంధారిని అనుసరిస్తున్నాడు. ఇంతలో గాంధారికి శకుని కళేబరం కనిపించింది. అది చూడగానే ఆమె ముఖం కోపంతో జేవురించింది. గాంధారి " కృష్ణా ! తన మేనల్లుడు నకులుని చేతిలో చచ్చిన నా తమ్ముడు శకునిని చూసావా ! వీడొక మాయావి వీడి మాయలు నీ ముందు పని చేయ లేదు. నాడు మాయా జూదంలో ధర్మరాజును అడవులకు పంపాడు. ఇప్పుడు యుద్ధమనే జూదంలో తన ప్రాణాలు ఒడ్డి

ఒడిపోయాడు. కురు పాండవులకు మధ్య శత్రుత్వానికి ముఖ్య కారకుడు ఇతడే కృష్ణా! మేలు చేస్తున్నానని నమ్మించి నాకుమారుని నట్టేట ముంచాడు. వీడు మాత్రం బాగుపడింది ఏముంది. పుత్ర పౌత్రులతో నాశనం అయ్యాడు. అసలు నాకొడుకులకు బుద్ధి అనేది ఉంటే మాయావి అయిన వీడి మాటలు నమ్ముతారా! అందుకు తగిన ఫలితం అనుభవించారు

గాంధారి మిగిలిన వారి కొరకు రోదించుట

కృష్ణా! అదుగో కళింగ దేశాధిపతి, ఇదుగో మగధ దేశాధిపతి, ఇతడు కోసల దేశాధిపతి బృహద్బలుడు. తమ తమ రాజ్యాలలో సకల భోగములను అనుభవించిన వారు నేడు దిక్కులేకుండా పడి ఉన్నారు. వారి చుట్టూ చేరి వారి భార్యా బిడ్డలు ఎలా రోదిస్తున్నారో చూడవయ్యా! ఇలాంటి రోదనలు ఎక్కడైనా విన్నామా కృష్ణా! ఇరుగో కేకయ రాజులు. ద్రోణాచార్యుని చేతిలో హతులైనట్లున్నారు. అదుగో పాంచాల రాజు ద్రుపదుడు తన సహాధ్యాయి ద్రోణుడి చేతిలో హతుడైనాడు. చిత్రం చూసావా! అతడి శ్వేత ఛ్ఛత్రం ఇంకా అతడి మీద ఎండ పడకుండా నిలిచి ఉంది. అటు చూడవయ్యా!! కృష్ణా! ఆ మహారాజుల భార్యలు కొడుకులూ వారికి దహనక్రియలు గావించి మైల స్నానాలు చేయడానికి వెళుతున్నారు. ఇంకా కొంత మంది మమకారం వీడక వారి తలలను ఒడిలో పెట్టుకుని రోదిస్తున్నారు. కృష్ణా! ఇతడిని గుర్తు పట్టావా! వీడే నీ మేనత్త కొడుకు శిశుపాలుని కుమారుడు దుష్టకేతువు. అతడి కుమారుడు సుకేతుడు. తాండ్రి కొడుకులిద్దరూ మరణించారయ్యా! తండి కొడుకుల మరణానికి వారి భార్యలు తల్లులు బంధువులు ఎలా రోదిస్తున్నారో చూడవయ్యా! కృష్ణా! అవంతీ పాలకులు విందానువిందులను చూడు. పెను గాలికి కూలిన వృక్షములవలె ఎలా కూలి పోయారో చూడు. ఇదంతా చూస్తుంటే నాకు ఒక సందేహం కలుగుతుంది కృష్ణా!

గాంధారి కృష్ణుడిని నిందించి శపించుట

భీష్ముడు, ద్రోణుడు, కర్ణుడు, అశ్వత్థామ, భూరిశ్రవసువు, కృపుడు, సైంధవుడు, కృతవర్మ నా కుమారుడు సుయోధనుడు వీరంతా అతిరధ మహారధులు. వీరందరితో యుద్ధం చేసి కూడా నువ్వు, నీ తమ్ముడు సాత్యకి, పాండవులు నిరపాయంగా ఎలా బయట పడ్డారయ్యా! మహా అద్భుతంగా ఉంది కదూ! నాకు నమ్మ బుద్ధి కావడం లేదు కృష్ణా! . అపారమైన దైవ బలం ఉంటే కాని ఇది సాధ్యం కాదు. కాని ఆ దైవం కూడా దయమాలి నా నూరుగురు కుమారులకు అన్యాయం చేసిందంటే నా మనస్సు క్షోభిస్తుందయ్యా! ఏమి చెయ్యగలను నా కుమారులందరిని పోగొట్టుకుని అనాధను అయ్యాను. ఈ ముదిమి వయస్సులో నాకు ఆసరాగా ఒక్క కొడుకుని కూడా మిగల్చలేదయ్యా! ఆ భీముడు. భీముడు మాత్రం ఏమి చేస్తాడులే! అంతా నేను నా కొడుకులు చేసుకున్న ప్రారబ్ధం. ఆ నాడు నువ్వు రాయబారానికి వచ్చినప్పుడు విన్నట్లైతే ఇంత జరిగేదా! నువ్వే కాదు భీష్ముడు, విదురుడు కూడా ఎన్నో హితోక్తులు చెప్పారే! నేను నా భర్త నాకుమారులు ఆమాటలు వినక పెడ చెవిన పెట్టి ఫలితం అనుభవిస్తున్నాము. కృష్ణా! నాడు కురుసభలో నీవు పలికిన పలికులు నిజమైయ్యాయి. ఈ సర్వనాశనానికి నువ్వే కారకుడవు. ఊరకే హితవులు చెపుతూ కూర్చుని ఉండక నువ్వు నా కుమారులు పాండవుల మీద అసూయతో చేస్తున్న అకృత్యములు ఆపే ప్రయత్నం ఎందుకు చేయ లేదు. నువ్వు తలచిన ఈ యుద్ధం ఆపలేక పోయే వాడివా! నాడు కొలువులో ఎంత మంది పెద్దలు ఉన్నారు. మానవీయ వాక్చాతుర్యం కలిగిన వ్దవు ధర్మవేత్తవు నీవు ఉన్నావు. మీరందరూ కలసి ఈ ఘోర కలికి కారకులయ్యారు. కృష్ణా! నీవు సుయోధనుడిని నాశనం చేయడానికి ఈ రాయబార నాటకం ఆడి ఎందరో రాజులను ఈ రణభూమికి బలి ఇచ్చావు. ఇందుకు ప్రతిగా అంతకు అంతా నువ్వు అనుభవిస్తావు కృష్ణా! ఇదిగో ఇదే నీకు నా శాపం. నేను ణా జీవితాంతం సంపాదించుకున్న పాతివ్రత్య పుణ్యఫలాన్ని ఫణంగా పెట్టి పలుకుతున్నాను. నీవు ఎలాగైతే ఈ కురుక్షేత్ర సంగ్రామంలో దాయాదులను ఒకరి చేత ఒకరిని చంపించావో అలాగే నీ వారంతా తమలో తాము కలహించుకుని దారుణ మరణానికి గురి ఔతారు. నువ్వు కూడా సరిగ్గా నేటికి సరిగ్గా ఒక్క సంవత్సరం ముప్పై ఆరు దినములకు అతి కౄరంగా దిక్కు లేని చావు చస్తావు. నేడు నా వాళ్ళు ఎలా ఏడుస్తున్నారో నాడు నీ వాళ్ళు అలాగే భర్తలను, కుమారులను, బంధువులను పోగొట్టుకుని ఏడుస్తారు. ఇదే నా శాపం అనుభవించు " అని ఘోరంగా శపించింది గాంధారి. శ్రీకృష్ణుడు ఆ శాపాన్ని చిరునవ్వుతో స్వీకరించాడు.

గాంధారికి కృష్ణుడు సమాధానం చెప్పుట

అమ్మా! గాంధారీ! నీవు ఈ రోజు ఇచ్చిన శాపం నాకు కొత్త కాదు. అది ఇంతకు ముందు ఉన్నదే. ఇది వరలో యాదవులు మహా మునిని అవహేళన చేసిన కారణంగా ఆ మహాముని ఇదే విదంగా శపించాడు. నీ నోట ఆమాటలే ఈ రోజు వెలువడ్డాయి. యాదవులకు ఎవరి చేతిలోనూ చావు లేదు. అందు వలన వారు వారిలో వారు కలహించుకుని మాత్రమే అంతమొందగలరు. నీ శాపం అందుకు ఉపకరిస్తుంది " అని పలికాడు శ్రీకృష్ణుడు. ఆ మాటలు విని పాండవులు కంపించి పోయారు. శ్రీకృష్ణుడు లేకున్న తాము జీవించి ఉండడం వృధా అనుకుని తమ జీవితముల మీద ఆశలు వదులుకున్నారు. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుడు గాంధారిని చూసి " అమ్మా! ఇక లే! చని పోయిన వారికి దహనక్రియలు జరిపించాలి " అని పలికాడు. గాంధారి పైకి లేచింది ఆమెను పట్టుకుని శ్రీకృష్ణుడు నడిపిస్తూ " అమ్మా! నీకుమారుడు సుయోధనుడు, దుశ్శాసనుడు చేసిన దుర్మార్గపు పనులు నీవు ఎరుగవా! నీకుమారుడి దుష్కృత్యములు నేను కానీ, భీష్ముడు కానీ, ద్రోణుడు కానీ, కడకు నీ భర్త ధృతరాష్ట్రుడు కాని మాన్పలేక పోయాము కదమ్మా! వారి దుర్నయముల వలన కదమ్మా! ఇంతటి చేటు దాపురించింది. అందుకు నన్ను నిందించి ప్రయోజనమేమిటి! ఇకనైనా శోకం మాను. ఇలా శోకిస్తుంటే నీ శోకం రెండింతలు ఔతుంది. నీవు వీరమాతవు. మహా వీరులను పుత్రులుగా పొందావు. వారి మరణానికి శోకించ తగదు " అన్నాడు. ఈ మాటలకు గాంధారి చింతించడం మానుకుంది.

ధృతరాష్ట్ర ధర్మరాజులు ఉత్తరక్రియలు గురించి చర్చించుట

ధృతరాష్ట్రుడు ధర్మరాజును చూసి " కుమారా ! ఇరుపక్షముల లోని సైన్యముల లెక్క నీకు తెలుసు కదా ! ఇరిపక్షములలో సైన్యం ఎంత మంది మరణించారో చెప్పగలవా ! " అని అడిగాడు. ధర్మరాజు సమాధానంగా " తండ్రీ మన సైన్యంలో ఉత్తమ క్షత్రియులు 76 కోట్ల ఇరవై వేల మంది. మిగిలిన సైనికులు 24 వేల మంది యుద్ధంలో చని పోయారు. వీరందరూ యుద్ధంలో చనిపోయారు కనుక వీరస్వర్గం అలంకరించాడు. కాని కొంత మంది భయపడి పారి పోయారు. వారు గుహ్యక లోకానికి వెళతారు. కాని యుద్ధంలో ఏవిధంగా మరణించినా నరక లోకముకు వెళ్ళరు " అన్నాడు ధర్మరాజు. ధృతరాష్ట్రుడు " ధర్మజా ! యుద్ధంలో చనిపోయిన వారిలో అనాధలు అయిన వారు ఉన్నారు కదా ! వారికి అగ్ని కార్యం చెయ్యడంలో తప్పేమి లేదు కదా ! " అని అడిగాడు. ధర్మరాజు " మహారాజా ! ఈ యుద్ధమే ఒక మహా యజ్ఞం. ఈ మహా యజ్ఞంలో ఆహుతి అయిన వారందరూ అగ్ని కార్యముకు అర్హులే ! ఇక్కడ మరణించిన అనాధలకు అగ్ని కార్యం నెరవేర్చి ఉత్తమ గతులు ప్రాప్తించేలా చేద్దాము " అని పలికాడు.

యోధులకు దహనక్రియలు జరిపించుట

ధర్మరాజు వెంటనే విదురుడు, సంజయుడు, తన పురోహితుడు ధౌమ్యుడిని పిలిపించి భరత వంశ సంజాతకులకు తప్ప మిగిలిన వారికి దహనసంస్కారం చెయ్యమని చెప్పి అందుకు కావలసిన చందనము, అగరు, కస్తూరి మొదలైన సుగంధ ద్రవ్యములను తదితర సామగ్రిని కావలసిన మనుషులను అప్పగించాడు. తరువాత ధర్మరాజు బ్రాహ్మణ సంఘాల తోడ్పాటుతో దుర్యోధన, దుశ్శాసన, కర్ణ, శల్య మొదలైన వారికీ అభిమన్య, ఘటోత్కచ, విరాట, దుష్టకేతు వంటి ప్రముఖులకు నానాదేశాధీశులకు చితులు పేర్పించి అగ్ని కార్యం నిర్వహించాడు. అనాధలుగా మిగిలిన రాజుల కళేబరములకు వేలకు వేలుగా ప్రోగులుగా పెట్టించి సామూహిక దహనక్రియ జరిపించాడు. అందుకు కావలసిన కట్టెలు దొరకక విరిగిన రధములు, బాణములు, ధనస్సు మొదలైనవి సేకరించి దహనక్రియ నిర్వహించాడు. తరువాత ధర్మరాజు ధృతరాష్ట్రుడు అంతఃపుర కాంతలతో కలిసి స్నానములు ఆచరించారు. కౌరవులందరికీ ధృతరాష్ట్రుడు తర్పణములు విడిచాడు.

కుంతీ దేవి కర్ణుడు తన కుమారుడని చెప్పుట

ఆ సమయంలో కుంతీ దేవి కన్నీటితో అందరూ వింటుండగా " అయ్యా ! అందరూ వినండి. కౌరవులకు పెట్టని కోటగా విరాజిల్లిన కర్ణుడు రాధేయుడిగా లోకానికి తెలిసి ప్రసిద్ధి చెందిన కర్ణుడు నిజంగా రాధేయుడు కాదు. కర్ణుడు నా కుమారుడు, కౌంతేయుడు మీకందరికి అగ్రజుడు. నేను కన్యగా ఉన్నప్పుడు మంత్రప్రభావం వలన భాస్కర ప్రభావంతో సహజ కవచ కుండల శోభితుడు కర్ణుడు జన్మించాడు. కనుక మీరు కర్ణుడికి తిలోదకాలు ఇవ్వండి " అని ధర్మరాజుతో చెప్పింది.

ధర్మరాజు కర్ణుడి మరణానికి విలపించుట

ఆ మాటలకు ధర్మరాజు వివశుడయ్యాడు. మిగిలిన వారు అమిత దుఃఖముకు లోనయ్యారు. ధర్మరాజు ఎలాగో మాట పెగల్చుకుని " అమ్మా ! కర్ణుడు నీకు జ్యేష్టపుత్రుడు, మాకు అన్నగారు కొంగున నిప్పు కట్టుకున్న చందాన ఈ నిజం ఇంత కాలం ఎలా దాచావమ్మా ! ఈ లోకములో ఒక్క అర్జునుడు తప్ప కర్ణుడిని గెలువగలవారెవ్వరు. అమ్మా ! కర్ణుడిని తొలి చూలిగా ఎందుకు కన్నావమ్మా ! నీకు దుర్వాసుడు ఇచ్చిన శాపం మా పట్ల శాపంగా పరిణమించి మాకు అంతు లేని శోకాన్ని మిగల్చింది కదమ్మా ! అమ్మా ! అభిమన్యుడు మరణించినప్పుడు కూడా ఇంత దు ! ఖ్ఖం పొంద లేదమ్మా ! ద్రుపదుడి కుమారులు, ధృతరాష్ట్రుడి కుమారులు చని పోయినప్పుడు కూడా ఇంతటి వ్యధ చెంద లేదు కదమ్మా ! అమ్మా కర్ణుడు మా అన్న అని తెలిసిన ఈ యుద్ధం జరిగేది కాదు ఈ మారణ హోమం జరిగేది కాదు కదమ్మా ! " అని పరి పరి విధముల వాపోయాడు ధర్మరాజు. వెంటనే ధర్మరాజు కర్ణుడి గోత్ర నామాలు చెప్పి తిలోదకాలు ఇచ్చాడు. తరువాత భీమ, అర్జున, నకుల, సహదేవులు కూడా తిలోదకాలతో తర్పణములు వదిలారు. కర్ణుడు కుంతీ కుమారుడు అని తెలియగానే పాండ, కౌరవ కాంతలలో హాహాకారాలు చెలరేగాయి. ధృతరాష్ట్రుడు కూడా గాంధారి తో చేరి కుంతీ దేవితో కలిసి ఉదక కర్మ చేయించాడు. వెంటనే ధర్మరాజు కర్ణుని పట్ల సోదర భావంతో కర్ణుడి భార్యలను అతడి బంధువులను పిలిపించి సముచిత రీతిని గౌరవించి ఓదార్చాడు. వారితో కర్ణుడికి ఉత్తమ లోక ప్రాప్తి కొరకు అనేక దానధర్మములు చేయించాడు. తరువాత బంధు, మిత్రులు అందరితో కలిసి ధర్మరాజు గంగా నదిని దాటి అక్కడ అనేక దానధర్మములు చేయించాడు.